

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ПРЕДСТАВНИЦТВО НАТО В УКРАЇНІ
КОНСУЛЬТАТИВНА МІСІЯ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УКРАЇНІ

**МІЖНАРОДНА ТА НАЦІОНАЛЬНА
БЕЗПЕКА: ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ
АСПЕКТИ**

*Матеріали X Міжнародної
науково-практичної конференції
(м. Дніпро, 16 березня 2026 року)*

До 60-річчя ДДУВС

**У двох частинах
ЧАСТИНА I**

**INTERNATIONAL AND NATIONAL
SECURITY: THEORETICAL AND APPLIED
ASPECTS**

*Theses of the X International
scientific-practical conference
(Dnipro, March 16, 2026)*

**In two parts
PART I**

Дніпро
2026

УДК 34+35
М 58

*Рекомендовано до друку та до поширення
через мережу Інтернет Науково-методичною радою
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 6 від 18 лютого 2026 р.)*

**М 58 Міжнародна та національна безпека: теоретичні і
прикладні аспекти : матеріали X Міжнар. наук.-практ.
конф. (м. Дніпро, 16 бер. 2026 р.) до 60-річчя ДДУВС ;
у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2026.
Ч. I. 856 с.**

ISBN 978-617-560-122-8

Збірник містить матеріали однойменної десятої міжнародної науково-практичної конференції. У заході взяли участь науковці, викладачі та здобувачі закладів вищої освіти та наукових установ, а також фахівці-практики різноманітних державних установ та неурядових організацій. Тематика публікацій охоплює актуальні теоретико-прикладні проблеми міжнародної та національної безпеки.

Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі та освітньому процесі закладів вищої освіти, а також у законотворчості та правозастосовній діяльності.

The collection contains theses of the eponymous tenth international scientific-practical conference. The event was attended by scholars, lecturers and post-graduates of higher schools and scientific institutions, and also practitioners of various public institutions and NGOs. The topics of publications cover urgent theoretical and applied problems of international and national security.

The conference theses can be used in research work and educational process of universities, as well as in law-making and law-enforcement activities.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

к.т.н., доц. **І. В. Магдаліна** (голова); д.ю.н., проф. **О. С. Юнін** (заст. гол.); д.ю.н., с.н.с. **В. С. Березняк**; д.ю.н., проф. **В. О. Боняк**; д.ю.н., проф. **В. В. Дараган**; д.ю.н., проф. **Б. О. Логвиненко**; д.ю.н., проф. **В. М. Плетенець**; д.ю.н., проф. **В. В. Шаблистий**; к.і.н., доц. **Д. В. Прошин**; к.ю.н., доц. **А. В. Самотуга**; к.і.н. **С. М. Цигульський**.

*Факти, судження й висновки, викладені авторами публікацій,
не завжди підтверджуються та поділяються редакційною колегією.*

ISBN 978-617-560-122-8

© ДДУВС, 2026
© Автори, 2026

З М І С Т

ПРАВОТВОРЧІСТЬ І ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ АКТУАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Магдаліна І. В.

Ліцеї безпекового спрямування та національно-патріотичного
виховання в системі освітнього простору України 30

Ящук І. П.

Парадигма педагогіки миру в умовах
соціальних трансформацій та воєнних викликів 32

Вигівський І. М.

Забезпечення національної безпеки
Національною поліцією України в умовах воєнного стану 34

Іонушас С. К.

Окремі питання визначення потерпілих від кримінального правопорушення,
передбаченого ст. 442 Кримінального кодексу України 36

Ганжа О. О.

Щодо стану наукової розробленості проблем взаємодії органів
досудового розслідування та оперативних підрозділів під час протидії
кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування 37

Кисько А. І.

Щодо нормативного регулювання проведення заходів
оперативно-розшукової діяльності 40

Моргунов О. А.

Теоретико-прикладні аспекти діяльності Міжнародного
кримінального суду в системі забезпечення міжнародної безпеки 42

Миргородський О. І.

Окремі питання запобігання шахрайству, вчиненому шляхом незаконних
операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки 44

Сербин Р. А.

Підпали автомобілів сил безпеки та оборони
України як елемент гібридної війни 46

Швець Д. В.

Національна безпека як об'єкт правового забезпечення:
теоретико-правовий вимір 48

Дніпров О. С.

Інформаційна безпека в системі національної безпеки:
сучасні загрози та напрями протидії їм 50

Ахрамєєв М. В.

Поняття безпеки громади 52

Журавльов Д. В.

Захист персональних даних у державних реєстрах в умовах воєнного стану 54

Тарасенко О. С.

Окремі питання використання штучного інтелекту правоохоронними
органами з метою запобігання кримінальним правопорушенням 56

Малюк В. В. Особливості нормативно-правового забезпечення протидії транснаціональним злочинним об'єднанням, що загрожують національній безпеці	57
Тарасенко О. С. Оперативно-розшукове запобігання кримінальним правопорушенням, що створюють загрози національній безпеці шляхом розміщення протиправного контенту в мережі Інтернет	59
Юнін О. С., Бобрішова Л. В. Залучення ветеранів до служби в поліції: нормативно-правовий аспект	62
Ковальов І. М. Механізми координації волонтерських ініціатив на рівні територіальних громад	64
Яндульський Ю. О. Процесуальні аспекти розслідування міжнародних злочинів рф	66
Вербенський М. Г. Забезпечення безпекового середовища в умовах воєнного стану та у повоєнний період	68
Воронятніков О. О. Від сервісної функції до безпекового інструменту: трансформація ІТ-підрозділів Національної поліції України в умовах особливого періоду	70
Гора І. В. Правова основа протидії злочинам, що посягають на інформаційну безпеку держави	72
Козенко О. О. Інспекторські повноваження Антитерористичного центру при Службі безпеки України	74
Коломоєць Т. О. Державна служба як інструмент забезпечення національної безпеки: особливості реалізації відповідного права особи в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні	76
Лошицький М. В. Адміністративно-правове забезпечення функціонування Національної поліції України в умовах правового режиму воєнного стану	79
Миронюк Р. В. Особливості діяльності Національної поліції щодо захисту культурної спадщини України в умовах війни	81
Одерій О. В. Сучасні виклики протидії організованим злочинності в Україні (окремий аспект)	83
Собакарь А. О. Захист критичної інформаційної інфраструктури як складова системи національної безпеки держави	85
Шаблистий В. В., Донєва П. О. «Усунення недоліків технічного характеру» як новий вид законодавчого забезпечення протидії колабораційній діяльності	87
Чаплинський К. О. Перспективні напрями застосування поліграфічних технологій у правоохоронній діяльності	89

Титаренко О. О.

Щодо вдосконалення засад внутрішньої політики
у сферах національної безпеки і оборони 92

Федченко В. М.

Національна безпека в сучасних умовах: спільна справа
держави, суспільства і кожного громадянина 94

Колдашов А. О.

Розвідувальні органи України та Федеративної Республіки Німеччина:
порівняльно-правовий аналіз 95

Тищенко Є. Ф.

Удосконалення механізмів демократичного цивільного
та парламентського контролю за діяльністю органів правопорядку..... 97

Федіна Н. В., Саврук С. Я.

Трансформація функцій правоохоронних органів в умовах
воєнного стану: від правопорядку до національної безпеки 99

Чередниченко О. Ю.

Окремі аспекти відповідності системи національної безпеки держави сучасним
ризикам та викликам як на національному, так і на міждержавному рівнях 101

Шамара О. В., Комашко В. В.,

Наукове забезпечення діяльності Антитерористичного центру
при Службі безпеки України 103

Івашенко С. М., Стороженко А. В., Літвін А. О.

Проблеми нормативно-правового забезпечення
службово-бойової діяльності сил оборони України 106

Пожидаєв М. Ю.

Правові проблеми формування і реалізації
внутрішньої та зовнішньої політики держави 107

Тронц В. М., Бондаренко С. Ю.

Адміністративно-правові та кримінально-правові інструменти
забезпечення санкційної політики як елементу міжнародної безпеки 109

Ворона О. В.

Глобальні безпекові імперативи у XXI ст. 111

Лук'янчук Ю. Л.

Координаційна роль Національного контактного пункту Європолу у взаємодії
компетентних органів України при розслідуванні легалізації (відмивання) майна,
одержаного злочинним шляхом 112

Фаст Д. Є.

Підвищення мілітаризованості державної служби
як чинник забезпечення національної безпеки 111

Хрипунов Д. Г.

Напрями боротьби з організованою злочинністю в Україні в умовах війни 115

Щербань В. С.

Гібридні загрози сучасного світу 117

Щербань О. С.

Санкції як елемент національної безпеки 118

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ, ІСТОРИКО-ПРАВОВІ, КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ,
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
МІЖНАРОДНОЇ І НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Боняк В. О.

Надання безоплатної професійної правничої допомоги російським воєнним
злочинцям як вияв правової сутності української держави 120

Долинська М. С.

Окремі аспекти правового регулювання етнонаціональної політики в Україні
як одного із чинників внутрішньої та зовнішньої політики держави 123

Зозуля О. І.

Посилення захисту прав осіб, які належать до національних
меншин (спільнот) України: pro et contra законодавчих змін 125

Камінська Н. В.

Право на мир: особливості пізнання і забезпечення в умовах безпекових загроз 128

Кучук А. М.

Національна безпека та людські права:
гармонія чи конфронтація (доктринальний вимір) 130

Логвиненко Б. О.

Окремі недоліки вітчизняного антидискримінаційного законодавства 131

Максакова Р. М.

Конституційно-правовий аспект забезпечення
національної безпеки в повоєнній Україні 133

Медяник В. А.

Щодо нормативно-правового регулювання гуманітарної
та волонтерської діяльності під час воєнного стану 136

Назар Ю. С.

Наявність психологічного насильства як підстава для надання статусу дитини,
яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів 138

Наливайко Л. Р.

Психологічна безпека громади як складова механізму
забезпечення прав людини в умовах воєнного стану 140

Пащенко О. О.

Державний суверенітет і конституційний лад
як складові частини національної безпеки 142

Чехович Т. В.

Основні умови обмеження конституційних прав
та свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану 144

Шамрасва В. М.

Право на правду як елемент перехідного правосуддя 146

Шевченко С. О.

Особливості відносин держави і суспільства
у сфері забезпечення національної безпеки 148

Шопіна І. М.

Проблеми правового регулювання статусу військового омбудсмена в Україні 149

Медвідь Л. П. Права військовослужбовців в умовах дії правового режиму воєнного стану	151
Юшкевич О. Г. Право дитини бути вислуханою у справах про вербування у підривно діяльність в умовах воєнного стану	153
Голик Ю. Ю. Фінансова самостійність та управління ресурсами місцевого самоврядування: теоретичні та практичні аспекти	155
Демиденко В. О. Роль муніципально-правових механізмів у відновленні людського потенціалу територіальних громад як основа життєздатності України	157
Єренко Д. В. Реалізація конституційного права громадян на звернення до суду в умовах воєнного стану: особливості розгляду справ про оголошення військовослужбовця померлим та встановлення факту його загибелі	159
Жбанчик А. В., Мінайлов І. Д. Загальноправові й конституційно-правові аспекти забезпечення міжнародної та національної безпеки	161
Завгородня Ю. С. Конституційно-правові межі обмеження прав дитини в умовах воєнного стану як вимір національної безпеки	162
Карпенко Р. В. Inclusion and accessibility in education of people with special needs in war conditions : current issues	164
Кметь О. О., Стойко О. Ю. Загальноправові та конституційно-правові аспекти забезпечення міжнародної та національної безпеки	165
Коренев А. О. Безпековий компонент державної регіональної політики в умовах воєнного стану: адміністративно-правовий аспект	167
Кметь О. О., Мазурець В. В. Правові проблеми формування і реалізації внутрішньої та зовнішньої політики держави у контексті розвитку громадянського суспільства	169
Кулініч О. О. Ветеранська політика як конституційно-правовий елемент забезпечення міжнародної та національної безпеки України в умовах воєнного стану	171
Кушнір Д. М. Стадії адміністративного провадження як інструмент захисту прав людини у сфері публічної безпеки	173
Лазарєв В. В. Термінологія актів Конституційного Суду України як інструмент забезпечення національної безпеки	175
Левкун Т. В. Інституційні механізми захисту прав людини у діяльності органів публічної влади	177
Лілікович П. В., Євреїнова І. О., Дудка Н. О. Проблеми та шляхи вдосконалення забезпечення прав і свобод людини в умовах дії воєнного стану	179

Мамедова Е. А., Войтушенко І. О. Формування національної ідентичності в системі забезпечення національної безпеки України: правові та управлінські аспекти	181
Мельничук В. І. Гарантії прав державних службовців в умовах воєнного стану: правові та організаційні механізми	183
Ніколайчук С. В. Теорія та практика оскарження постанов військово-лікарських комісій	185
Осипов Д. М. Військова служба України в інституціональній матриці публічної служби	188
Полонка І. А. Правова поведінка як чинник забезпечення національної стійкості та безпеки України в умовах воєнного стану	190
Проць І. М., Росяк С. Т. Репутація органів державної влади у контексті інституційної взаємодії	192
Пузирна Н. С. Особливості гарантій законності в умовах воєнного стану	193
Самбор М. А. Право і освіта як невід'ємні складові та необхідні орієнтири національної та міжнародної безпеки	196
Сердюк І. А. Необхідність внесення змін до статті 23 Кодексу України про адміністративні правопорушення – вимога часу	198
Федіна Н. В. Національні та міжнародні механізми захисту прав дітей в умовах воєнного стану	201
Чепік-Трегубенко О. С. Верховенство права як чинник правової безпеки та стабільності на національному і міжнародному рівнях	203
Халаджи О. В. Окремі питання ефективності заходів дисциплінарної відповідальності, що застосовуються до суддів	205
Дерев'янка К. В., Баранаскас М. Звільнення від адміністративної відповідальності у зв'язку з малозначністю: порівняльний аналіз підходів України та Литви	208
Добровольський В. О. Конституційно-правовий розвиток національної безпеки: функції Державної прикордонної служби України в умовах гібридних загроз	210
Жеглінська Т. О. Роль державної політики у сфері охорони здоров'я в механізмі гарантування національної безпеки	211
Лавренко Д. О. Конституційно-правові та загальноправові аспекти забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану: роль правотворчості, юридичної техніки, освіти й комунікації	213

Майстро Д. М.

Роль депутатів органів місцевого самоврядування у забезпеченні національної безпеки України в умовах воєнного стану 215

Пономаренко В. В.

Право на свободу пересування та його обмеження під час дії комендантської години 217

Чернобук В. В.

Актуальні питання формування ветеранської політики в Україні 218

Атамасов А. В.

Політична культура України як елемент забезпечення національної безпеки 220

Балтакса І. В.

Свобода вибору та особливості правового статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: міжнародно-правові та національні гарантії 221

Бервено О. М.

Поняття та сутність безпеки 223

Білявський В. Є.

Окремі питання зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання електронних публічних послуг 224

Войтюк М. П.

Економічна функція держави: теоретико-правовий зміст та місце в системі внутрішніх функцій 226

Гайструк А. С.

Передумови формування інституту військового омбудсмена в Україні 228

Гіда О. С.

До проблеми вдосконалення законодавчого регулювання правового режиму надзвичайного стану 230

Гладков Д. Ю.

Рішення Конституційного Суду України як складник механізму забезпечення права кожного на професійну правничу допомогу 232

Довгопол П. Д.

Принцип доступності безоплатної правничої допомоги: організаційно-правові аспекти реалізації в умовах воєнного стану 235

Мадалиць В. В.

Свобода вибору особи та соціальна функція держави в умовах воєнного стану: трансформація механізмів забезпечення соціальних прав 237

Мартиненко А. В.

Забезпечення права на професійну правничу допомогу в умовах воєнного стану в Україні 239

Мартинов О. В.

Соціальний капітал як ресурс забезпечення національної безпеки 241

Островерх Т. К.

Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану як елемент національної безпеки 242

Приймачов А. Е.

Пріоритети соціальної політики держави в умовах війни 246

Рошин В. С. Наслідок як підстава відповідальності у справах про дорожньо-транспортні пригоди: загроза правовій визначеності	247
Арделян Д. Р. Законність як складова верховенства права: на прикладі практики ЄСПЛ	249
Атауш А. Є. Незаконне переміщення та усиновлення дітей під час збройних конфліктів: практика ЄСПЛ та її значення для захисту прав дитини	252
Балюк Г. В. Правові проблеми формування і реалізації внутрішньої та зовнішньої політики держави	253
Бут Д. Д. Вплив практики Європейського суду з прав людини на розвиток національного законодавства України	255
Варварич Є. П. Правове регулювання взаємодії держави і громадян у надзвичайних ситуаціях	257
Вергун В. А. Доступ до екологічної інформації в Україні під час війни: конституційно-правовий аналіз	258
Вишаренко К. Р. Забезпечення соціальних прав військовослужбовців в умовах воєнного стану як складова національної безпеки	260
Вілісов А. Д. Право на таємницю кореспонденції в умовах воєнного стану	262
Гапук Г. В., Федіна Н. В. Необхідність дотримання балансу між обмеженням прав людини та вимогами правового режиму воєнного стану	265
Гук Т. Є. Невідворотність юридичної відповідальності держави-агресора за намагання вчинити «холодомор» в Україні	267
Гулько У. О. Конституційна ідентичність як складова національної безпеки України: крізь призму війни та євроінтеграції	269
Гук Т. Є. Штучний інтелект як фактор трансформації прав та свобод людини четвертого покоління	271
Данилюк Д. Г. Конституційно-правовий статус людини та громадянина в Україні як елемент забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану	273
Дерій Д. С. Євроінтеграція як механізм трансформації правової системи та зміцнення безпекового простору України	274
Дробот С. Конституційні основи національної безпеки України	277
Захожа К. О. Довіра громадян до судової влади як конституційно-правовий чинник забезпечення національної та міжнародної безпеки України	279

Ігнатченко Є. С. Адміністративна відповідальність фізичних осіб та заходи забезпечення провадження у справах про адміністративне правопорушення	280
Канишева І. Є. Захист прав цивільного населення під час війни	282
Кіріченко А. М. Protection of human rights and freedoms under martial law: problems of law	284
Кіріченко В. В., Ляшук Р. М. Шляхи розв'язання проблем у сфері реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану	286
Костюк Д. Personal data protection under martial law: legal challenges	288
Красільников В. П. Політико-правові засоби ідентифікації, розшуку та повернення викрадених російською федерацією українських дітей	290
Лавріненко О. Система національної безпеки держави	292
Лазарян А. Г. Верховенство права як основа сталого миру: виклики і можливості для України в умовах воєнного стану та інтеграції до ЄС	294
Маслов М. О., Ясногор-Маслова В. А. Євроінтеграція України: примат права ЄС у контексті національної безпеки	296
Мільчевський М. В. Правова ентропія як виклик для стабільності правової системи та національної безпеки України	298
Мінайлов І. Д. Шляхи розв'язання основних системних проблем у сфері забезпечення, реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану	300
Нечипоренко Ю. В. Конституційно-правові засади формування та реалізації внутрішньої і зовнішньої політики держави	302
Овчарук О. І. Правоохоронна діяльність і функція держави: сутність та проблеми реалізації в умовах воєнного стану	304
Опришко Д. О. Роль та місце рішень ЄСПЛ у судових системах держав-членів Ради Європи: на прикладі України та Польщі	307
Островська В. Д. Дія норм КУпАП під час правового режиму воєнного стану	308
Павлюк І. С., Царук А. В. Адміністративно-правова реформа в Україні: пріоритети, ризики та сучасний стан	310
Рашед З. Т. Свобода і відповідальність: теоретичні засади та сучасні виклики	311

Різванов В. С. The legal status of children in a state of war: balancing security and the best interests of the child	313
Савчук А. О. Децентралізація та нова модель публічної влади: адміністративно-правові аспекти	315
Стрельцова О. І. Вплив рішень ЄСПЛ на трансформацію судової практики України: крізь призму сучасних безпекових викликів	317
Ткаченко Є. В. Правовий ідеалізм і дилетантизм як небезпечні форми деформації правосвідомості	319
Толмачова Ю. М. Загальноправові та конституційно-правові засади реабілітації жінок, звільнених із полону, в умовах воєнного стану в Україні	321
Фурсов Д. С. Адміністративна відповідальність як вид юридичної відповідальності	323
Цигікало Г. Д., Бодирєв Д. А. Баланс між правами людини та публічними інтересами у сфері забезпечення національної безпеки: межі та виклики	325
Шабаліна Д. Адміністративно-процесуальні гарантії діяльності Ради національної безпеки і оборони України	327
Шмаюн К. С. Загальноправові й конституційно-правові аспекти забезпечення міжнародної та національної безпеки	329
Ященко В. Механізм компенсації за зруйноване житло: аналіз законодавчих прогалин та шляхи їх усунення	331
 МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА В АКСІОЛОГІЧНОМУ ТА НОРМАТИВНО-ІНСТИТУЦІЙНОМУ ВИМІРАХ	
Курінний Є. В. Усунення безпекової вразливості демократичних країн Європи як передумова повернення сталості світового правопорядку	333
Погрібна В. Л. Інформаційна безпека в умовах турбулентності світоустрою: крок до прірви?	335
Поліщук І. О. Роль НАТО як суб'єкта міжнародного права у протидії агресії РФ проти України	338
Торічний О. В., Фільченко С. В. Людська безпека в міжнародних відносинах	340
Аксютіна А. В. Роль Міжнародної комісії з питань зниклих безвісті (ICMP) у розбудові миру в Україні	341

Андрейків А. І. Міжнародно-правове забезпечення післявоєнного відновлення на Балканах	343
Бухун І. Г. Міжнародні безпекові інституції як інструмент захисту національних інтересів України	344
Васечко В. О. Міжнародні організації як фактор підтримки інституційної стійкості України в умовах воєнного стану та євроінтеграційних трансформацій	346
Галан В. О. Еволюція та нові виклики доктрини R2B	348
Гірман А. П. Механізми постконфліктного врегулювання та стратегічні підходи до відновлення миру	351
Демичева А. В. Політики сейфгардінгу в сучасних міжнародних неурядових організаціях: убезпечення працівників та отримувачів послуг	353
Єремєєва І. А. Lawfare та селективна дипломатія як інструменти стратегічного впливу в умовах гібридних конфліктів	355
Луговий В. О. Окремі питання міжнародного співробітництва під час протидії організованих злочинній діяльності	357
Мукоїда Р. В. Міжнародно-правові механізми діяльності Інтерполу у сфері протидії протиправному використанню БПЛА	359
Пашков В. О. Геостратегія США щодо Центрально-Східної Європи в умовах російської агресії проти України	361
Підкуркова І. В. Ефективність діяльності Міжнародного Комітету Червоного Хреста під час збройного конфлікту в Україні: потенціал та реалії	364
Похиленко І. С. Міжнародно-правові гарантії безпеки судноплавства в чорноморському регіоні як передумова реалізації інвестиційних проєктів	365
Чудновський О. В. Взаємодія територіальних громад з міжнародними донорами щодо гуманітарної та волонтерської діяльності в особливий період	368
Зозуля Є. В., Присяжнюк Е. В. Інтерпол та Європол: глобальні комунікативні інструменти вітчизняних правоохоронців в умовах війни	369
Івченко М. Р. Проблеми ефективності міжнародних гарантій безпеки в умовах порушення норм міжнародного права	372

Пусан М. Ю. Історія наявної договірної архітектури загальноєвропейської системи колективної безпеки	374
Решетіло Д. В. Модернізація міжнародної мережі миробудування як чинник забезпечення міжнародної та національної безпеки України в умовах війни	375
Чалий М. Г. Роль міжнародних організацій і міжнародних об'єднань у розбудові миру та мирному врегулюванні військових конфліктів	376
Шамрасв В. М. Роль міжнародних економічних організацій у процесі реалізації перехідного правосуддя	379
Берлименко Л. Г. Міжнародні стандарти забезпечення соціально-економічних прав внутрішньо переміщених осіб та проблеми їх реалізації в Україні	381
Богомаз Б. Д., Петриченко К. С. Міждержавні справи в Європейському суді з прав людини: на прикладі «Україна проти Росії (щодо Криму)»	383
Васіна А. О. Імплементація норм міжнародного гуманітарного права в національне законодавство України в умовах воєнного стану	385
Вацяк А. С., Біляцький О. С. Цифрові фінансові інструменти та їхній вплив на прозорість фінансування міжнародних миробудівних програм	387
Горланов Д. В. The role of international organizations in strengthening Ukraine's security in the conditions of military conflict	388
Дудник Г. Адміністративні процедури у сфері санкційної політики як інструмент міжнародної безпеки	390
Живуліна В. В. Роль міжнародних організацій і міжнародних об'єднань у розбудові миру та мирному врегулюванні військових конфліктів	392
Жолтікова В. І., Глушкова Д. В. Безпека і мир у XXI столітті. Виклики, які формує війна в Україні	394
Захожа К. О. Тероризм як форма асиметричної загрози національній безпеці: сутність та ознаки	396
Кіндзерська А. Г. Еволюція політичних підходів міжнародних організацій до мирного врегулювання воєнних конфліктів у XXI столітті	398
Ковіненко О. О. Міжнародний досвід правового врегулювання правоохоронної діяльності у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина	400

Косяченко Є. О.

Інституційні проблеми міжнародної системи миробудування
в умовах сучасних безпекових викликів 402

Малашенко В. Ю., Міщинська І. В.

Міжнародні організації як чинник формування архітектури міжнародної безпеки 405

Неділько О. В.

Європейські ігри як інструмент зміцнення національної безпеки
та міжнародного співробітництва у системі державного управління 406

Несмашний В. В.

Guarantees of civil and political rights in the international legal mechanism 408

Нещадим Т. Г.

Alliances, innovation and deterrence: principles of the u.s. national security strategy 410

Нороха С. В.

International legal regulation of the fight against cybercrime 412

Сидоренко М. Д.

Безпека людини та штучний інтелект у міжнародному праві:
виклики для правової доктрини 413

Сокол О. В.

Абсолютність заборони катувань у світлі ст. 3 Європейської конвенції
з прав людини: теоретико-правовий та безпековий вимір 415

Соседка С. В.

Захист цивільного населення в період збройних конфліктів 417

Тараненко А. О.

Принцип верховенства права у системі міжнародного правопорядку:
теоретико-правовий аспект 419

Чоботенко К. О.

Роль міжнародних організацій і міжнародних об'єднань
в сучасній системі міжнародної безпеки 422

Чужба З. С.

Формування міжнародного іміджу держави
в умовах збройного конфлікту (на прикладі України) 424

Шарамок К. А., Скиба Е. К.

International legal instruments for peaceful settlement:
activities of global and regional organisations 425

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП СУСПІЛЬНОГО
ЖИТТЯ ТА ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Грицай І. О.

Забезпечення прав жінок як складова національної безпеки:
доктринальні та практичні аспекти 427

Добробог Л. М.

Забезпечення гендерної рівності органами правопорядку
в аспекті виконання позитивних зобов'язань держави 428

Ганаба С. О. Забезпечення гендерної рівності в умовах війни: окреслення проблематики	432
Сидоренко Н. С., Наумик А. С. Забезпечення гендерної рівності в лавах Національної поліції України під час воєнного стану	433
Сірко Р. І., Слободяник В. І. Забезпечення гендерної рівності під час психологічного діагностування в умовах воєнного стану в Україні	435
Попов М. П., Ровинська К. В. Гендерна політика у сфері національної безпеки України в умовах воєнного стану: міжнародні стандарти та інфраструктурний вимір	436
Башгова О. Г., Безпалый С. М. Забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану в Україні: сучасні тенденції та виклики	439
Бесараб П. М., Тулинський А. О., Венгер О. О. Імплементація гендерної рівності в Збройних Силах України	441
Гельбак А. М. Забезпечення гендерної рівності в правоохоронних органах під час війни: міжнародний огляд	443
Глушкова Д. В. Гендерна рівність під час війни: між виживанням, безпекою та правами людини	444
Казначєєв Д. Г. Проблеми забезпечення гендерної рівності в Національній поліції України та перспективи розвитку в сучасних умовах	446
Кметь О. О., Гаєвська М. С. Особливості забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану в Україні	448
Крижна В. В. Вплив воєнного стану на реалізацію принципу гендерної рівності в Україні	450
Ляска О. П., Кшевецька В. А. Гендерно зумовлені психологічні виклики воєнного часу як фактор національної безпеки України	452
Морквін Д. А., Гох І. М. Гендерні аспекти звільнення військовослужбовців з військової служби за сімейними обставинами в період правового режиму воєнного стану	454
Мухіна Г. В. Воєнний стан і гендерна рівність: проблеми реалізації та шляхи вирішення	456
Сичова В. В. Деякі гендерні питання у діяльності Національної поліції України	458
Антошук С. А., Шутяк І. А. Гендерна рівність у системі підготовки майбутніх правоохоронців	459
Гіденко Є. С. Гендерні аспекти доступу до гуманітарної допомоги під час воєнного стану	461

Декусар Г. Г.

Ensuring gender equality under martial law in Ukraine:
legal, institutional and social dimensions 463

Кубарєв А. О., Лопасва О. М.

Забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки та оборони
України в умовах воєнного стану 465

Лебедєва Ю. В.

Національна безпека крізь призму прав людини: гендерний вимір
та роль жінок у формуванні безпекової політики 466

Лопасва О. М.

Міжнародне співробітництво у сфері захисту прав жінок
в умовах збройних конфліктів: виклики та перспективи 468

Наточій А. Д.

Проблематика гендерної рівності під час виконання бойових завдань жінками 469

Нікітіна І. П.

Gender equality in conflict: the experience of Israel and Ukraine 471

Турчанікова Г. О.

Сучасний стан реалізації принципів гендерної
рівності у Національній поліції України 473

Цалко С. А.

Гендерна компетентність військового лідера 474

Шаблевська К. Р., Біляцький О. С.

Забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану в Україні 475

Стахура А. П.

Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення
гендерної рівності в Національній поліції України 477

Горб В. О.

Забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану 479

Горєлов А. Я.

Гендерна рівність у військовій сфері як чинник підвищення
ефективності Державної прикордонної служби України 481

Зуб Д. О.

The influence of gender on the features
of professional burnout of police officers 483

Коц А. А.

The impact of gender diversity on community policing and public trust 484

Макаров Д. Д.

Challenges for women in police leadership 485

Melnychuk V. A., Ordynska I. Ya.

Transformation of women's military status in Ukraine:
historical and sociological aspects 487

Nahorniy O. R.

Ensuring gender equality under martial law in Ukraine 489

Поліщук Т. В., Мороз Н. В. Проблема гендерних стереотипів у секторі безпеки й оборони України: сучасний стан та перспективи подолання	491
Логінова М. В., Поспілько М. В. Забезпечення гендерної рівності у трудових правовідносинах в умовах воєнного стану в Україні	493
Рубан В. В. Гендерна рівність як складова безпекової політики України в умовах воєнного стану	496
Сайко Д. Г. Забезпечення гендерної рівності у фізичній підготовці працівників поліції в умовах воєнного стану	498
Уманець К. А., Логінова М. В. Гендерна рівність у системі соціального захисту поліцейських	500
Ярошук В. В., Міщинська І. В. Розподіл гендерних ролей в умовах воєнного стану	501

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Buciunas G. Some thoughts on police preventive activities	503
Ганаба С. О., Купальний Н. В. Діяльність Державної прикордонної служби України щодо запобігання незаконній міграції та контрабанди в контексті національної безпеки	505
Meershoek G. The Dutch police, democracy and the rule of law	507
Опацький Р. М. Діяльність поліції України на воді: проблемні питання	511
Байбак А. Г. Актуальні питання забезпечення прав і свобод громадян під час перевірки документів в умовах дії правового режиму воєнного стану	512
Білик В. М. Проблемні питання у роботі зі зверненнями громадян в органах та підрозділах Національної поліції України	515
Бокій Ю. О., Король М. О. Адміністративно-правова протидія Державною прикордонною службою України незаконному перетину державного кордону в умовах мобілізації	517
Братковський В. М. Проблемні питання оформлення відстрочки від призову на військову службу в період мобілізації	519
Гориславський К. О. Проблеми нормативно-правового регулювання розвитку бойових спроможностей СБ України	520

Білик І. В., Братель С. Г.

Особливості механізму інформування центрів з надання безоплатної
правничої допомоги про випадки затримання осіб 522

Власенко І. В., Шевченко Т. В., Тарабанов О. Ю.

Впровадження системи невербальної комунікації НПУ
з використанням безпілотного повітряного судна 524

Дзюба І. В.

Реалізація правоохоронної функції держави
Національною поліцією України в особливий період 526

Дрок І. С., Матульське С., Бучунас Г.

Поліцейське реагування у кризових ситуаціях
як фактор безпеки та стійкості територіальної громади 528

Єременко Н. А., Ліщук Б. В.

Роль комунікації у сфері забезпечення публічної безпеки
і порядку поліцією під час проведення масових заходів 530

Загурський О. Б.

Превентивна діяльність поліції як чинник забезпечення
публічної безпеки в умовах воєнних загроз 533

Калюжний А. П.

Використання зарубіжного досвіду для вдосконалення
адміністративно-правового забезпечення публічного контролю за безпекою
залізничного транспорту як складової національної безпеки України 535

Книгницький М., Прокопів Л.

Адміністративно-правове регулювання діяльності
правоохоронних органів в умовах воєнного стану 537

Коллер Ю. С.

Щодо застосування окремих заходів примусу
в діяльності Національної поліції України 539

Король М. О.

Характеристика принципів захисту даних у діяльності
Державної прикордонної служби України 540

Лубенець І. Г.

Захист прав дітей під час примусової евакуації
в умовах воєнного стану: правові та організаційні аспекти 542

Максименко О. В.

Окремі повноваження поліцейських щодо забезпечення безпечного
освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти в Україні 544

Миронюк С. А.

Окремі питання взаємодії Національної поліції та органів місцевого
самоврядування щодо захисту культурної спадщини України в умовах війни 546

Молчанов Р. Ю.

Інтеграція технології розпізнавання облич (FRT) у системи
міського відеоспостереження: правові виклики та міжнародний досвід 548

Пісоцька К. О.

Контроль обігу зброї у період воєнного стану
уповноваженими підрозділами Національної поліції 550

Сукмановська Л. М., Петровський Д. Т. Роль Національної поліції у забезпеченні гуманітарної безпеки шляхом соціальної адаптації ветеранів війни	552
Фальковський А. О. Адміністративно-правовий механізм превентивної діяльності поліції у сфері охорони культурної спадщини: порівняльний вимір	553
Федіна Н. В., Косяк Ю. О. Важливість діяльності уповноважених суб'єктів щодо запобігання та протидії домашньому насильству	555
Фурса В. В. Служба освітньої безпеки в системі навчання учасників освітнього процесу реагування на загрози, пов'язані з «активним стрільцем»	558
Шатохін В. П. Використання закордонного досвіду як умови вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки на транспорті	559
Шевченко Т. В., Матюшкова Т. П., Власенко І. В. Мережоцентричний спосіб управління в діяльності поліції: світовий досвід і перспективи для України	562
Шевченко І. Ю. Превентивна діяльність поліції як інструмент забезпечення публічної безпеки в умовах трансформації суспільних ризиків	564
Карпенко О. М. Вогнева підготовка правоохоронців для захисту критичної інфраструктури та протидії корупційним ризикам	566
Підойма М. М., Проценко Р. В. Застосування вогнепальної зброї поліцейськими під час несення служби на блокпостах	568
Трішин К. О. Адміністративно-правові межі застосування фізичної сили поліцейськими як гарантія дотримання прав людини при забезпеченні публічного порядку	569
Шевченко М. І. Превентивний потенціал служби освітньої безпеки НПУ у формуванні безпечного освітнього середовища: сучасні виклики та практичні механізми реалізації	571
Горбульов Д. В. Створення осередків безпеки в громадах	573
Чайка Я. М. Вдосконалення процедури повернення водію права керування транспортним засобом, після позбавлення його відповідного права на певний строк, за рішенням суду	574
Александров Д. О. Правові та тактичні засади застосування прийомів рукопашного бою під час затримання в контексті забезпечення міжнародної та національної безпеки	576

Волюков В. І.

Актуальні питання діяльності Національної поліції України
в умовах дії правового режиму воєнного стану 579

Волков Г.

Адміністративно-правові механізми реалізації
безпекових ініціатив поліції в умовах воєнного стану 581

Воронін А. С.

Сучасні методи протидії органами Національної поліції України
незаконному обігу зброї і боєприпасів в умовах воєнного стану 582

Каюмова В. О.

Роль Національної поліції України у забезпеченні
публічної безпеки та правопорядку в умовах воєнного стану 584

Козачок В. І., Ліщук Б. В.

Безпекові хаби як ефективний механізм взаємодії поліції
з місцевими громадами в умовах правового режиму воєнного стану 587

Лазорчик В. Ю.

Адміністративно-правові механізми превентивної діяльності поліції
в умовах воєнного стану: національний та міжнародний підходи 589

Летка І. І.

Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки та порядку 590

Лисюк Я. О.

Public safety and law-and-order in the national security system 593

Рукіна Д. О.

Окремі аспекти вчинення домашнього насильства в умовах воєнного стану 595

Тринога Т. М., Ліщук Б. В.

Безпекові концепції в діяльності поліції під час дії
правового режиму воєнного стану: сучасний стан та перспективи розвитку 597

Яковлєв Г. В.

Міжнародні стандарти правового регулювання застосування фізичної сили
правоохоронцями як гарантія публічної безпеки та прав людини 600

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
МІЖНАРОДНОЇ І НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Грищенко О. А.

Деякі актуальні питання національної безпеки у кримінальному праві:
сучасний стан досліджень 602

Калатур М. В.

До питання про кримінальне право України в умовах воєнного стану 604

Копотун І. М.

Кримінальні правопорушення в умовах збройного конфлікту 606

Олефір Л. І., Аніщенко В. О.

Забезпечення прав і безпеки засуджених як складова міжнародної
та національної безпеки: теоретичні та прикладні аспекти 607

Письменський Є. О.

Юридична конструкція складу кримінального правопорушення,
передбаченого статтею 332-2 КК України: проблеми тлумачення та кваліфікації 610

Акімов М. О.

Деякі проблеми удосконалення регламентації кримінальної
відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги
(на прикладі законопроекту реєстр. № 12250 від 26 листопада 2024 року) 612

Бабанін С. В.

Питання співвідношення незаконного використання з метою отримання прибутку
гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги
(ст. 201-2 КК України) та привласнення, розтрата майна або заволодіння ним
шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) 614

Винник А. О.

Ефективність застосування кримінально-правових
засобів впливу в умовах воєнного стану 616

Дєєв М. В.

Обмеження приватних прав засуджених:
межі допустимого втручання держави з позиції безпеки 618

Євтєєва Д. П.

Щодо проблеми кваліфікації посадового колабораціонізму
за ч. 7 ст. 1111 КК на прикладі кейсу водія
в незаконному правоохоронному органі 620

Богиня В. Ю., Живова Ю. В.

Відповідальність військового командування за незаконні накази:
межі підлеглості та кримінального обов'язку 622

Жбанчик А. В., Терехова Г. Я.

Ресоціалізація осіб, які звільняються з установ
виконання покарань: соціально-правові аспекти 624

Корогод С. В., Корогод В. Ю.

Кримінологічна трансформація торгівлі людьми
в Україні в умовах збройної агресії 625

Луцький Т. М.

Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу
наркотичних засобів та психотропних речовин в умовах воєнного стану 628

Людвік В. Д.

Правові підстави кримінальної відповідальності
за контрабанду підакцизних товарів 631

Марієнко А. О.

Запобігання шахрайству в період воєнного стану: виклики та шляхи розвитку 633

Овдійчук Д. Е., Авраменко О. В.

Колабораційна діяльність крізь призму кримінології:
мотивація, середовище та системні чинники злочинної поведінки 635

Савицька В. М.

Кримінологічна діяльність держави як складова забезпечення
національної безпеки в умовах воєнного стану 637

Усатий В. О.

Протидія господарським злочинам як складова забезпечення
інвестиційної привабливості держави 639

Хашев В. Г.

Окремі питання удосконалення кримінальної
відповідальності за насильницькі посягання на дітей 640

Христова Ю. В.

Актуальні питання забезпечення кримінологічного
захисту правосуддя в умовах воєнного стану 643

Жеглінська Т. О.

Особливості особи колаборанта у кримінологічному дискурсі:
соціальні й психологічні детермінанти 644

Кулеба І. А.

Проблеми протидії вербуванню української молоді
в умовах гібридної війни: нові тенденції 646

Фурманов М. В.

Досвід Республіки Польща в частині регулювання
кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі,
яка перебуває в небезпечному для життя стані 648

Шевченко Т. В.

Особливості визначення спеціального суб'єкта
за встановлення або поширення злочинного впливу 649

Шило І. В.

Інститут кримінального проступку в Україні:
аналіз статистичних показників функціонування 651

Безменова Я. В.

Деякі аспекти удосконалення кваліфікованих видів
втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність 653

Антонян Р. А.

Деякі проблемні аспекти регламентації права на захист України
від збройної агресії росії згідно зі ст. 431 Кримінального кодексу України 656

Беляєв І. С.

Теоретичні аспекти визначення об'єкта кримінального
правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України 658

Борисенко Т. В.

Протидія незаконному використанню гуманітарної допомоги 659

Гаркуша Ю. С.

Напрями реформування кримінально-правової політики України
у сфері забезпечення національної безпеки та діяльності органів державної влади 661

Дзиговська Г. О.

Зарубіжний досвід регулювання кримінальної відповідальності
за заволодіння військовим майном, вчинене військовослужбовцем
шляхом зловживання службовим становищем 663

Зацарний А. І.

Роль систематичності у кваліфікації кримінальних
правопорушень в умовах воєнного стану 665

Карелов К. Ю.

Кваліфікація дій співучасників у кримінальних правопорушеннях
зі спеціальним суб'єктом: дискусійні питання 668

Кучеровський О. О.

Щодо змісту суб'єктивної сторони воєнних злочинів
за Кримінальним кодексом України 669

Лукомська А. А.

Деякі аспекти визначення предмета протиправного
посягання за ст. 201-2 КК України 672

Пуйко Ю. А.

Поняття профілактики крадіжок в умовах воєнного стану 674

Сибірцева Л. С.

Кримінальна відповідальність за екоцид крізь призму директиви (ЄС) 2024/1203 676

Синоверський Р. І.

Ідеологічна пропаганда як детермінанта воєнних злочинів
проти цивільного населення в Україні 678

Чегіль А. Л.

Деякі питання визначення об'єкта у складах кримінальних правопорушень,
ознакою яких є вимагання неправомірної вигоди 680

Антонова С. С.

Виховні заходи як альтернатива покаранню
для неповнолітніх: ефективність та перспективи 681

Бовт А. І.

Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність:
проблеми кваліфікації та відповідність міжнародним стандартам безпеки 684

Воронін А. С.

Деякі питання та проблеми кваліфікації складу злочинів проти людяності 686

Воронкіна І. Р.

Суб'єктивні ознаки розбещення неповнолітніх 687

Горобець В. В.

Актуальні проблеми міжнародної та національної безпеки
в контексті доктрин кримінального права, кримінології,
криміналістики і кримінально-процесуального права 690

Гребенюк Д. О.

Проблеми кримінально-правової кваліфікації екоциду
в умовах збройної агресії проти України 691

Гриневич К. І., Луцький Т. М.

Поняття та ознаки організованої злочинності в кримінології 693

Губа Н. О.

Розвиток державної цільової політики у сфері протидії торгівлі людьми 695

Жуган Д. М.

Кримінологічні тенденції злочинності в умовах воєнного стану:
виклики для державної безпеки 697

Земляков Є. О.

Пробаційний нагляд як альтернатива позбавленню волі:
ефективність та проблеми реалізації в Україні 698

Капленко Д. О.

Criminal liability for criminal offences committed with the use of artificial intelligence 670

Карабан А. В.

Criminal-legal characteristics of collaborative activities
in the conditions of armed aggression by the russian federation 701

Кириченко В. М.

Кримінально-правова характеристика колабораційної
діяльності та проблеми її кваліфікації 703

Круть Т. В.

Проблеми кваліфікації незаконного використання
гуманітарної допомоги (ст. 201-2 КК України):
окремі аспекти правозастосування в умовах воєнного стану 705

Кузіна В. О.

Кримінально-правове забезпечення міжнародної
та національної безпеки України в умовах збройного конфлікту 707

Куліченко С. В.

Евтаназія: вбивство з милосердя чи злочин?
Аналіз світового досвіду та перспективи в Україні 709

Левченко М. С., Бабанін С. В.

Незаконне використання гуманітарної допомоги:
кримінально-правова характеристика 711

Майборода А. С.

Виклики і проблеми співвідношення національного
кримінального права України та міжнародного кримінального права
в умовах загрози національній та міжнародній безпеці 714

Медвідь К. В.

Актуальні питання кримінальної відповідальності
за несанкціоноване поширення військово значущої інформації 716

Мінченко Є. В.

Особливості кваліфікації кримінального правопорушення,
передбаченого ст. 186 КК України 717

Олійник М. О.

Деякі питання кваліфікації під час відмежування
злочинів проти людяності від воєнних злочинів 719

Павлій М. А.

Актуальні питання кримінально-правової політики в умовах збройної агресії 721

Павлюк А. Р.

Кримінально-правове забезпечення охорони основ національної безпеки України 722

Пікінер М. О.

Кримінально-правові засоби протидії терористичним загрозам
у системі забезпечення громадської безпеки 724

Піскун В. В.

Актуалізація питання новелізації кримінального
законодавства в умовах воєнного стану 726

Прокопець К. С.

Доктринальні та практичні проблеми Загальної частини
Кримінального кодексу України 730

Рудик В. М.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення
у сучасній кримінально-правовій доктрині: теоретико-правовий аналіз 732

Степаненко Б. О.

Міжнародні стандарти криміналізації використання
доходів від наркобізнесу та їх імплементація
в кримінальному законодавстві України 733

Таран Н. В., Бабанін С. В.

Обставини, що виключають кримінальну протиправність
діяння в умовах воєнного стану 735

Терещенко К. О.

Особливості кваліфікації умисного вбивства
цивільного населення під час війни в Україні 737

Тимчишин П. А.

Організована злочинність у період воєнного стану: трансформація
ринків незаконних послуг і нові форми кримінальних мереж 739

Ткаченко К. О.

Стадії вчинення кримінальних правопорушень
проти основ національної безпеки 742

Тяжкун В. В.

Актуальні питання протидії кримінальним
правопорушенням проти національної безпеки України
(кримінально-правовий аспект) 743

Уманець К. А.

Замах на кримінальне правопорушення 745

Фіжделюк О. Л.

Кваліфікація кримінального правопорушення, пов'язаного
із пошкодженням або знищенням майна 747

Форостянова М. І.

Зловживання владою або службовим становищем: концептуальні
зміни криміналізації (ст. 364 КК) у проєкті нового КК України 748

Халітов Д. Р., Людвік В. Д.

Проблеми кримінальної відповідальності
за пособництво державі–агресору 750

Чорний А. А.

Катування (ст. 127 КК України) в умовах воєнного стану:
проблеми кваліфікації та співвідношення зі ст. 438 КК України 752

Чубенко А. Д.

Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення 754

Ящур П. О.

Шахрайства з гуманітарною допомогою та благодійними зборами:
кримінологічні механізми довіри, віктимність і запобігання 756

**КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ
БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Тетерятник Г. К.

Окремі питання здійснення кримінального провадження
за участю військовополонених 758

Солдатенко О. А.

Теоретико-практичні проблеми правового регулювання дистанційної участі
стороні захисту на стадії досудового розслідування в умовах воєнного стану 760

Бараннік Р. В.

Професійна підготовка поліцейського як гарантія правомірності
застосування вогнепальної зброї: кримінально-процесуальний аспект 762

Бойко О. П.

Деякі проблемні аспекти скасування запобіжного заходу
у вигляді тримання під вартою в умовах воєнного стану 763

Гагач В. А.

Інструменти міжнародної правової допомоги під час розслідування
кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності,
пов'язаних з підробкою документів 765

Денисенко Г. В.

Інститут таємниць як соціально-правовий феномен кримінального процесу:
методологічна багатовимірність і доктринальні моделі 767

Захарко А. В.

Типові способи незаконного використання з метою
отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв
або безоплатної допомоги (ст. 201-2 КК України) 770

Крамаренко Ю. М.

Окремі питання використання напрацювань теорії ігор
у практичній діяльності під час кримінального провадження 772

Лелюк Т. І.

Організаційні засади інтеграції інформаційно-аналітичного
забезпечення у процесі розслідування кримінальних правопорушень 774

Макарова О. П., Мельничук О. Д.

Проблемні питання процесуального оформлення та оцінки результатів обшуку
в провадженнях про торгівлю людьми (ст. 149 КК України):
забезпечення допустимості доказів 776

Рогальська В. В., Елліотт К., Монич Н. І.

Впровадження процесуального інтерв'ю в практичну діяльність
та освітній процес слідчих: досвід Ірландії та України 778

Романов В. О.

Європейські стандарти та порівняльні моделі повідомлення про НСРД:
напрями удосконалення ст. 253 КПК України в інтересах
національної безпеки та захисту прав людини 781

Суп Є. Ю.

Процесуальні засоби збирання доказів незаконного затримання
та притягнення особи до кримінальної відповідальності 783

Волкова Ю. М.

Імплементация зарубіжного досвіду застосування
поліграфологічних технологій у кримінальному судочинстві 785

Ісланкін С. М.

Значення підвищення ефективності здійснення відсторонення
від посади в кримінальному процесі для національної безпеки 787

Шендрик Ю. В.

Деякі аспекти проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану 789

Шиян А. Г.

Звуко- та відеозапис проведення обшуку:
деякі питання їх застосування в умовах дії воєнного стану 791

Юр'єв Д. С.

Зміни у строках досудового розслідування
та судового розгляду в умовах воєнного стану 793

Бородін О. І.

Негласні слідчі (розшукові) дії під час розслідування
торгівлі людьми, яка вчиняється в умовах збройних конфліктів:
теоретичні та практичні проблеми реалізації 794

Чечотка І. Р.

Правовий статус дитини «у конфлікті із законом»
у кримінальному провадженні 796

Береда М. В.

Допит у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану 799

Воляннюк Д. В.

Implementation of digital technologies in the investigator's routine duties 801

Гречишкін Є. Ю.

Воєнні злочини проти цивільного населення: проблеми документування,
фіксації та використання доказів у міжнародних судах 802

Забудський О. П.

Цифровізація досудового розслідування як чинник
зміцнення кримінально-процесуальної безпеки 804

Калинчук А. В.

Взаємодія сил сектору безпеки і оборони України в процесі протидії
злочинам проти людяності та геноциду в умовах повномасштабної війни 805

Коваль А. С.

Проблеми підготовки, призначення та проведення судових експертиз
у кримінальних провадженнях 809

Коляда А. І.

Забезпечення процесуальних прав потерпілих від воєнних злочинів
як інструмент зміцнення національної безпеки України 811

Кравчук Д. В.

Правове регулювання застосування поліграфа в досудовому
розслідуванні: використання матеріалів дослідження в судовому процесі 812

Микитюк В. Р.

Особливий правовий статус дипломатичних представників
у кримінальному процесі 814

Немонова Л. Х.

Деякі проблемні аспекти затримання особи
без ухвали слідчого судді в умовах воєнного стану 816

Откидач Р. Р.

Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному
провадженні в контексті забезпечення національної безпеки 818

Палій А. В.

Деякі проблеми доказування у кримінальних
провадженнях щодо воєнних злочинів 820

Присяжнюк Е. В.

Цифровізація досудового слідства у кримінальних
провадженнях щодо національної безпеки 822

Смоляр В. В.

Транснаціональна злочинність як загроза міжнародній
безпеці: виклики для кримінального процесу 824

Тіщенко В. В.

Використання інформаційних технологій
в розслідуванні кримінальних правопорушень 826

Хижняк І. О.

Features of the application of preventive measures in relation to minors 827

Циктор К. А.

Виявлення й оцінка дипфейків під час розслідування в умовах воєнного стану 829

Яровий О. Ю.

Недопустимість доказів, отриманих під час
незаконного затримання: проблеми правозастосування 831

ДОВІДКА ПРО АВТОРІВ (частина I) 833

ПРАВОТВОРЧІСТЬ І ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ АКТУАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Ігор МАГДАЛІНА
перший проректор, т.в.о. ректора
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат технічних наук, доцент

ЛІЦЕЇ БЕЗПЕКОВОГО СПРЯМУВАННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Серед закладів загальної середньої освіти особливе місце посідають ліцеї, що забезпечують здобуття профільної середньої освіти, а також спеціалізованої освіти в межах підготовки в закладах загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) із особливими (специфічними) умовами навчання, до яких можна віднести зокрема ліцеї безпекового спрямування та національно-патріотичного виховання (далі – ліцеї безпекового спрямування). Актуальність діяльності ЗЗСО зі специфічними умовами навчання, що функціонують в системі Збройних Сил України, Служби безпеки України, Національній поліції України, Національній гвардії України, Державній прикордонній службі України, Державної служби з надзвичайних ситуацій, Державній пенітенсійній службі України та інших державних органах зі спеціальними умовами проходження навчання зумовлена необхідністю формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, забезпечення всебічного гармонійного розвитку особистості, формування в ліцеїстів поваги до законодавства та готовності до служіння українському народові з метою перспективного проходження служби в органах сектору безпеки і оборони.

Нижче розглянемо особливості функціонування ЗЗСО з особливими умовами навчання на прикладі ліцеїв безпекового спрямування, що функціонують у структурі Міністерства внутрішніх справ України.

Мета створення ліцеїв була подвійною: по-перше, забезпечити соціальний захист дітей військовослужбовців, поліцейських, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, інших працівників органів сектору безпеки і оборони (зокрема звільнених з військової служби, служби цивільного захисту, служби в поліції), що загинули (померли) чи зникли безвісти, стали особами з інвалідністю внаслідок поранення (контузії, травми, каліцтва) під час виконання службових обов'язків, пов'язаних із їх безпосередньою участю в здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ проти України, що брали та беруть безпосередню участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ проти України; учасників бойових дій органів сектору безпеки і оборони; по-друге, забезпечити належну організацію освітнього процесу ліцеїстів для здобуття ними профільної середньої освіти відповідно до їх освітніх потреб, здібностей, обумовлених орієнтацією на майбутню професію, зокрема в органах сектору безпеки і оборони.

Рішення про утворення, реорганізацію, ліквідацію чи перепрофілювання (зміну типу) ліцею приймається МВС і центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ, як засновниками. Наразі у структурі МВС на сьогодні функціонує 5 ліцеїв безпекового спрямування та національно-патріотичного виховання: Вінницький ліцей Львівського державного університету безпеки життєдіяльності; Дніпровський ліцей імені Олександра Гостіщева Дніпровського державного університету внутрішніх справ; Івано-Франківський ліцей Міністерства внутрішніх справ України; Київський ліцей імені Ярослава Кондратьєва Національної академії внутрішніх справ; Криворізький ліцей Донецького державного університету внутрішніх справ.

Особливості нормативно-правового забезпечення діяльності ліцеїв безпекового спрямування полягають в наступному: 1) загальні стандарти надання повної загальної середньої освіти в ліцеях визначає Закон України «Про повну загальну середню освіту» [1]; 2) державні стандарти повної загальної середньої освіти, що визначають вимоги до освіченості здобувачів в частині повної загальної середньої освіти, які набули чинності з 1 вересня 2018 року затверджені відповідно рішенням Кабінету Міністрів України [2]; 3) правовий статус ліцеїв безпекового спрямування закріплений типовим Положенням про ліцей безпекового спрямування та національно-патріотичного виховання, яке затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2024 р. № 420 [3]; 4) особливості організацію діяльності ліцею, його завдання, структуру, склад, права та обов'язки учасників освітнього процесу визначає відповідне Положення про його діяльність, наприклад, Положення про Дніпровський ліцей імені Олександра Гостіщева Дніпровського державного університету внутрішніх справ, затверджене Рішенням Вченої Ради університету протокол від 27 травня 2025 року № 9 [4]; 5) вимоги, яким повинні відповідати кандидати на зарахування до ліцею, порядок їх відбору, проведення вступних випробувань та прийому на навчання визначаються Правилами відбору та прийому на навчання до ліцею безпекового спрямування та національно-патріотичного виховання, затвердженими наказом МВС від 24 травня 2024 р. № 335 [5]; 6) організація проживання ліцеїстів у пансіонах забезпечується відповідно до Порядку проживання та утримання учнів у пансіонах закладів освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2021 р. № 1131 [6]; 7) організація вивчення ліцеїстами профільних навчальних предметів (інтегрованих курсів) визначається Стандартами спеціалізованої освіти безпекового спрямування та національно-патріотичного виховання, затвердженими наказом МВС від 27 червня 2024 р. № 449 [7]; 8) освітня програма ліцею, на основі якої здійснюється освітній процес підготовлена на основі Типової освітньої програми для ліцеїв безпекового спрямування та національно-патріотичного виховання, затвердженої наказом МВС від 1 липня 2024 р. № 456 [8]. До прикладу в Дніпровському ліцеї імені Олександра Гостіщева освітня програма на 2024-2025 навчальний рік затверджена наказом Дніпровського державного університету внутрішніх справ №527 від 16.08.2024 р. [9]; 9) порядок переведення, відрахування ліцеїстів здійснюється відповідно до Порядку зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженого наказом МОН від 16 квітня 2018 р. № 367 [10], та статуту ліцею. Частково цими ж нормативними актами визначені спеціальні умови навчання в даних ЗЗСО із специфічними умовами навчання.

Нижче доцільно з'ясувати інституційні особливості діяльності, мету, завдання та призначення ліцеїв безпекового спрямування. В результаті узагальнення великого масиву нормативно-правового забезпечення можна дійти висновку, що особливі умови навчання в ліцеях безпекового спрямування полягають у наступному: повне матеріальне та соціальне забезпечення, проживання в пансіоні, включаючи безоплатне харчування, отримання уніформи та медичне обслуговування; поєднання загальноосвітніх предметів з предметами безпекового профілю, що сприяє формуванню правосвідомості та навичок безпеки та формує ті знання, уміння та навички, які будуть їм необхідні для вступу до закладів освіти МВС або інших закладів освіти для продовження в подальшому навчання за обраною спеціальністю; дотримання правил внутрішнього розпорядку; залучення до викладання та виховання досвідчених працівників органів сектору безпеки, що надає ліцеїстам змогу визначити своє майбутнє, зорієнтуватися у виборі професії; багатогранний розвиток особистості, базовим з яких є патріотичне виховання та національна ідентичність.

Ключовими напрямками розвитку ЗЗСО зі специфічними умовами навчання в Україні мають стати: 1) модернізація освітнього процесу – інтенсифікація навчання, перехід до особистісно-орієнтованої парадигми та оновлення освітніх програм відповідно до вимог часу; 2) посилення практичної спрямованості – залучення практичних підрозділів (правоохоронних органів, військових частин) до навчання, посилення практичної підготовки (надання домедичної допомоги, проведення занять з кібербезпеки, тактики самозахисту); 3) впровадження сучасних технологій, дистанційних форм навчання, симуляторів та віртуальних тренажерів; 4) впровадження стандартів вищої освіти щодо розподілу основного (базового) та вибіркового освітнього компоненту, відповідно до якого останній має складати не менше 25% навчальних дисциплін; 5) збереження специфіки – належна дисципліна, особлива субкультура, державне забезпечення, спеціальний відбір на навчання (поєднання пільговості та самоусвідомленості), патріотичне виховання, дотримання культурних

традицій; 6) розширення спеціалізації навчальних дисциплін з урахуванням вибору варіантів спеціалізації майбутнього здобуття вищої фахової освіти.

1. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020. *Відомості Верховної Ради*. 2020. № 31. Ст. 226.

2. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>.

3. Про затвердження Положення про ліцей безпекового спрямування та національно-патріотичного виховання : постанова Кабінету Міністрів України від 09.04.2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/420-2024-%D0%BF#Text>.

4. Про затвердження Положення про Дніпровський ліцей безпекового спрямування та національно-патріотичного виховання імені Олександра Гостіщева Дніпровського державного університету внутрішніх справ : рішення Вченої ради Дніпровського державного університету внутрішніх справ, протокол від 27.05.2025 № 9. URL : <https://lyceum-dnp.mvs.gov.ua/upload/9/6/2/1/polozennia-pro-dniprovskii-licei-bezpekovogo-spryamuvannia-ta-nacionalno-patriotichnogo-vihovannia-imeni-oleksandra-gostishheva-dnipro.pdf>.

5. Про затвердження Правил відбору та прийому на навчання до ліцею безпекового спрямування та національно-патріотичного виховання : наказ МВС України від 24.05.2024. № 335. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0793-24#n15>.

6. Про затвердження Порядку проживання та утримання учнів у пансіонах закладів освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2021 № 1131. *Офіційний вісник України*, 2021 р., № 88, ст. 5655.

7. Про затвердження Стандарту спеціалізованої освіти безпекового спрямування та національно-патріотичного виховання : наказ МВС України від 27.06.2024 № 449. URL : <https://lyceum-dnp.mvs.gov.ua/upload/2/2/6/0/osvitnia-programa-2024-2025-licei.pdf>.

8. Про затвердження Типової освітньої програми для ліцеїв безпекового спрямування та національно-патріотичного виховання : наказ МВС України від 01.07.2024 № 456. URL : <https://lyceum-dnp.mvs.gov.ua/upload/2/2/6/0/osvitnia-programa-2024-2025-licei.pdf>.

9. Про затвердження Освітньої програми Дніпровського ліцею безпекового спрямування та національно-патріотичного виховання імені Олександра Гостіщева на 2024-2025 рік : наказ Дніпровського державного університету внутрішніх справ від 16.08.2024 №527. URL : <https://lyceum-dnp.mvs.gov.ua/upload/2/2/6/0/osvitnia-programa-2024-2025-licei.pdf>.

10. Про затвердження Порядку зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти : наказ МОН України від 16.04.2018 № 367. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0564-18#n15>.

Інна ЯЩУК

Державний секретар Міністерства внутрішніх справ України,
доктор педагогічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

ПАРАДИГМА ПЕДАГОГІКИ МИРУ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ТА ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Сучасний стан розвитку педагогічної науки і практики виявив значну кількість нагальних проблем, які стосуються основ педагогічної професії, перспектив розвитку освіти, утвердження загальнолюдських цінностей, що разом зумовило актуальність усього кола питань стосовно збереження миру, безпеки та життя.

Педагогічна думка, зародившись у надрах античної, давньосхідної та середньовічної філософії, еволюціонувала від авторитарної до педагогіки миру. У широкому розумінні педагогіка спрямована на виконання одвічної функції людського суспільства: готувати молоде покоління до дорослого життя, передавати культурне надбання цивілізації. Так розуміли педагогіку до середини ХХ століття. Закономірності еволюції педагогіки на різних етапах суспільного розвитку дозволяють виокремити вдалий педагогічний досвід, педагогічні помилки минулого та розробити ефективний сучасний педагогічний інструментарій.

Протягом трьох тисячоліть людство безупинно пише свою історію жакливими датами війн, конфліктів, злочинів, демонструє результати авторитарної педагогіки –

девіантну поведінку деградованої особистості з комплексом величчя або неповноцінності, духовною збіднілістю, недовірою до світу та себе. В парадигмі авторитаризму педагогічні знання несуть небезпеку, адже зниження рівня освіченості дозволяє легко маніпулювати натовпом, а відсутність виховання створює вакуум, який заповнюють алкоголізм, моральна розбещеність, агресія і жорстокість. Природа світових війн і конфліктів комплексна, лежить в площині конкуренції за ресурсами, боротьби за владу, прагнення домінувати на міжнародній арені. Походження такої моделі поведінки пов'язане з пригніченням особистості в її природному зростанні, демонстрацією насильства, агресії, використанням методів приниження.

Гуманістичний вектор розвитку педагогічної науки змусив відмовитися людство від методів покарання, фізичного й психологічного насильства у навчанні й вихованні, від формування моделі «радянської людини» – заляканої, конформістської, атеїстичної, без критичного мислення. Генезис педагогіки миру визначається духовним началом людської сутності, прагненням до самовдосконалення, краси і миру.

Цивілізаційний розвиток людства – це прогресивні зміни матеріальної та духовної культури, що забезпечують гуманізацію функціонування суспільств, націй та держав, актуалізацію процесів духовного самовдосконалення людини і перехід на більш високий ступінь освіченості та буття. Таким чином, метою педагогічної науки, освіти і практики має постати нова людина – гармонійна, освічена, духовна, активна і відповідальна особистість, здатна будувати своє щастя, бути творцем культури, держави і громадянського суспільства. Саме тому важливим і визнаним трендом розвитку сучасної педагогіки є педагогіка миру.

Підвалини педагогіки миру закладені у поглядах видатних українських педагогів: Г. Сковороди – виховання в ненасильницькому вимірі, плекання природних здібностей людини; А. Макаренка – поєднання вимогливості і поваги до особистості, високих моральних вимог до виховання; В. Сухомлинського – гармонійний розвиток особистості, виховання через природу і красу. Витоки педагогіки миру пов'язані з ідеями зарубіжних вчених: Д. Дьюї, Я. Коменського, М. Монтессорі, Й. Песталотці, Ф. Рабле, Ж. Руссо, В. де Фельтре та ін. Наукова платформа педагогіки миру сформульована сучасними українськими педагогами: І. Зазуном – концепція гуманістичної спрямованості педагогічної діяльності, С. Гончаренком – поєднання наукових знань із духовно-моральним вихованням особистості, С. Максименком – врахування індивідуальних особливостей та сприяння саморозвитку, самореалізації людини, В. Кременем – концепція людиноцентризму в освіті, І. Бехом – ідеї особистісно орієнтованого навчання.

Мета педагогіки миру в третьому тисячолітті пов'язана з розумінням поняття «цивілізована Людина» – та, яка керується духовними цінностями, здатна до всебічного самовдосконалення, усвідомлює свій громадський обов'язок. Добро, краса, справедливість, милосердя, співчуття та інші сенсожиттєві цінності складають основу світоглядної позиції цивілізованої Людини. Формалізоване значення моральних ідеалів у вигляді системи норм, традицій, етичних кодексів є умовою та інструментом морального виховання, нормативною регуляцією поведінки людей у суспільстві та між собою, в межах їхньої конкретної професійної діяльності, способом оцінки вчинків. Ознаками цивілізованої Людини є її гармонійний інтелектуальний, фізичний та духовний розвиток, узгодженість із зовнішнім світом.

Аналіз історичного розвитку педагогіки дозволяє здійснити узагальнення: педагогіка миру – парадигма педагогічної науки, яка дозволяє, шляхом виховання миротворчої особистості, забезпечити мирне співіснування, цивілізований діалог націй і держав. Теорія педагогіки миру базується на етико-філософських та психолого-педагогічних поняттях: «відповідальність», «емпатія», «справедливість», «гуманізм», «толерантність», «культура діалогу», «культура миру», «миролюбство», «миротворчість», «різноманітність культур». Зміст її центральної категорії – «миротворча особистість» – складається з системи світоглядних позицій, гуманістичних цінностей та поведінкових патернів: відповідальності до себе, суспільства та світу; толерантності до культурної розмаїтості та комунікації; поваги до прав і свобод людини; гуманістичних цінностей.

Педагогіка миру в широкому розумінні покликана змінити поведінку Homo sapiens у третьому тисячолітті з деструктивної моделі війни на конструктивну модель миру. Саме педагогічна наука, впливаючи насамперед на молодь і значною мірою формуючи її, є фактично фундаментом суспільства. Необхідно відзначити, що основою педагогіки миру є система знань, які вона використовує для проектування особистості і освітнього процесу, управління виховними системами, розробки ефективних методів, методик, технологій навчання і виховання.

Іван ВИГІВСЬКИЙ

Голова Національної поліції України,
кандидат юридичних наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Процеси глобалізації, які протягом тривалого часу визначали вектор міжнародного розвитку, дедалі частіше постають перед обмеженнями, зумовленими посиленням локалізаційних тенденцій, геополітичної конкуренції та регіональних конфліктів. Унаслідок цього загострюються суперечності між глобальними та національними інтересами держав, що виявляється у збільшенні кількості збройних конфліктів, дестабілізації міжнародного правопорядку та формуванні нових безпекових ризиків і загроз.

Однією з таких ліній геополітичної напруженості стала територія пострадянських держав Східної Європи, які після завершення «холодної війни» фактично опинилися в статусі своєрідної «буферної зони» між російською федерацією та Європейським Союзом. Надзвичайно гостро такі процеси виявилися в Україні, де збройна агресія РФ, розпочата 2014 року, стала визначальним чинником дестабілізації системи національної безпеки. Анексія Автономної Республіки Крим і тимчасова окупація окремих районів Донецької та Луганської областей не лише грубо порушили територіальну цілісність України, а й спричинили суттєву деформацію системи міжнародної та регіональної безпеки, фактично поставивши під сумнів дієвість норм міжнародного права й гарантій безпеки, наданих Україні відповідно до Будапештського меморандуму. Подальша ескалація російської агресії, що набула форми повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, зумовила стрімке загострення безпекової ситуації в державі, спричинивши тимчасову окупацію окремих територій, масштабні руйнування об'єктів інфраструктури, значні економічні, екологічні та людські втрати, а також суттєве ускладнення криміногенної обстановки й активізацію окремих видів злочинності. За таких умов забезпечення національної безпеки набуває комплексного характеру та потребує консолідації зусиль усіх суб'єктів сектору безпеки і оборони.

З огляду на такі негативні тенденції, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України [1] та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2] в Україні було введено правовий режим воєнного стану та реалізовано систему спеціальних безпекових заходів [3], у межах яких важливе значення має діяльність Національної поліції України як одного з ключових суб'єктів забезпечення національної безпеки.

У Законі України «Про національну безпеку України» (2018) визначено, що забезпечення державної політики у сферах національної безпеки і оборони є ключовим механізмом захисту прав і свобод людини й громадянина, значення якого посилюється в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану. Захист національних інтересів України від внутрішніх і зовнішніх загроз визначено пріоритетним напрямом діяльності сектору безпеки і оборони, а реалізацію функції забезпечення національної безпеки покладено насамперед на сили безпеки, до яких, відповідно до цього Закону, віднесено правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, а також сили цивільного захисту [4]. У цьому контексті на органи й підрозділи Національної поліції України покладено надзвичайно важливі завдання щодо забезпечення верховенства права, підтримання публічної безпеки та правопорядку, захисту прав і свобод людини, а також утвердження гуманістичних і правових засад функціонування держави в умовах збройної агресії [5; 6]. До грубих порушень міжнародного гуманітарного права також належать умисні напади на цивільне населення та осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях, посягання на їхні життя і фізичну недоторканність, зокрема вбивства, каліцтва, жорстоке поводження, катування, незаконне переміщення цивільного населення, а також інші серйозні порушення положень Женевських конвенцій 1949 року [7]. За таких умов особливе значення має діяльність органів Національної поліції України, спрямована на фіксацію воєнних злочинів, документування їхніх наслідків і забезпечення притягнення винних осіб до відповідальності за нормами

національного й міжнародного права.

Водночас одним із стратегічних пріоритетів держави залишається протидія злочинності, оскільки криміногенні реалії воєнного часу потребують ефективного механізму реагування з боку державних інституцій. У цих умовах значущою є узгоджена діяльність законодавчих і правоохоронних органів, спрямована на протидію злочинам, що супроводжують збройний конфлікт, зокрема масовим убивствам цивільного населення, знищенню об'єктів цивільної інфраструктури, мародерству, сексуальному насильству й іншим тяжким правопорушенням, що їх вчиняють окупаційні війська на території України.

Реалізація державної політики у сфері національної безпеки і оборони на деокупованих територіях актуалізує необхідність оперативного виконання підрозділами Національної поліції України складних організаційно-правових завдань, спрямованих на відновлення правопорядку, стабілізацію безпекового середовища та забезпечення належного рівня захисту національних інтересів держави і прав громадян. Виконуючи правоохоронні функції в умовах правового режиму воєнного стану, органи й підрозділи Національної поліції України використовують наявний оперативний, аналітичний і кадровий потенціал для забезпечення публічної та державної безпеки на деокупованих територіях як під час збройного конфлікту, так і в процесі післявоєнної стабілізації держави.

У зв'язку з цим нагальною є необхідність підвищення професійної підготовки поліцейських та інших працівників сектору безпеки і оборони з огляду на сучасні безпекові виклики, зумовлені трансформацією характеру злочинності, її структури, динаміки й тенденцій у період воєнного стану. Потребує подальшого вдосконалення правозастосовна практика шляхом надання науково-методичної підтримки оперативним підрозділам, слідчим, прокурорам і суддям, що сприятиме підвищенню ефективності виявлення, документування та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збройним конфліктом, а також забезпеченню належного судового розгляду відповідних кримінальних проваджень.

1. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

4. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

6. Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти : наук.-практ. посібник / за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків : «Право», 2024. 432 с.

7. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

Сергій ІОНУШАС
народний депутат України,
голова Комітету
Верховної Ради України з питань
правоохоронної діяльності,
кандидат юридичних наук

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОТЕРПІЛИХ
ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 442 КРИМІНАЛЬНОГО
КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Збройна агресія російської федерації (далі – рф), що розпочалась у 2014 р., перетворившись на відкрите повномасштабне вторгнення у 2022 р., спричинила різке збільшення кількості кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, які вчиняються збройними силами країни-агресора та контрольованими нею збройними формуваннями. З огляду на зазначене особливої актуальності у теоретичному та практичному аспектах набуває питання притягнення винних до кримінальної відповідальності за діяння, передбачені ст. 442 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Водночас, зважаючи на комплексний характер зазначеної проблематики, у межах нашого наукового дослідження пропонуємо звернути увагу на особу потерпілого від згаданого кримінального правопорушення, оскільки правильне її визначення має першочергове значення під час здійснення кримінально-правової кваліфікації відповідних діянь.

Так, обов'язковою ознакою досліджуваного кримінального правопорушення є спеціальний потерпілий – члени національної, етнічної, расової чи релігійної групи, на знищення якої спрямоване діяння винних осіб, до яких належать як громадяни України, так і іноземні громадяни чи апатриди [1]. Зі свого боку, вважаємо за необхідне доповнити зазначений перелік політичними, культурними, економічними та соціальними групами. Це зумовлене тим, що у сучасних умовах акти геноциду спрямовані не лише проти груп, пов'язаних національними, етнічними, расовими чи релігійними ознаками, а й проти спільнот, що характеризуються політичними переконаннями, соціальним статусом чи професійною діяльністю.

Наприклад, у перших редакціях Конвенції ООН 1948 року (далі – Конвенція) політичні групи були у переліку потерпілих, проте Шостий комітет їх виключив із-під захисту Конвенції на підставі нестійкості структури та того, що вони «базуються на сукупності теоретичних концепцій, тоді як почуття чи традиції пов'язують членів національної, расової чи релігійної групи» [2].

При цьому, зважаючи на історичний досвід, можна констатувати, що масштаби та наслідки винищення населення у зв'язку з його соціальним чи економічним статусом (наприклад, під час ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації чи масового винищення камбоджійців режимом Червоних кхмерів протягом 1975–1979 років) майже не відрізняються від типових проявів геноциду. Разом з цим чинна редакція ст. 442 КК України створює певні труднощі щодо кримінально-правової кваліфікації діянь, спрямованих на знищення згаданих груп, оскільки в такому випадку правоохоронні органи вимушені застосовувати інші норми закону про кримінальну відповідальність (ст. ст. 438, 442-1 КК України).

Також пропонуємо акцентувати увагу на кримінально-правовому захисті культурних груп, оскільки знищення мови, традицій, історичної пам'яті тощо є передумовою винищення їхніх представників. У цьому випадку нівелювання культурної ідентичності фактично може призвести до зникнення групи як цілісної соціальної спільноти, навіть якщо залишаться окремі її представники.

На жаль, такий досвід є невід'ємною частиною української історії у контексті збройної агресії рф, під час якої потерпілими від переслідувань з боку окупаційної влади були особи за їх політичну позицію, громадську чи професійну діяльність, зокрема представники органів місцевого самоврядування, громадські активісти, волонтери, журналісти та працівники освітньої сфери, які відмовлялися підтримувати нав'язані окупаційною владою ідеологічні наративи [3, с. 13]. У зв'язку з цим розширення переліку потенційних груп може

допомогти виявити кримінально-протиправну мотивацію, спрямовану на знищення українського суспільства як цілісної соціальної системи.

Своєю чергою, доцільним вбачається виокремлення низки особливостей вищезазначених груп, щодо яких можуть бути вчинені діяння, які мають ознаки геноциду. По-перше, це стосується внутрішніх зв'язків, які існують між їхніми представниками, виражених у різноманітних формах соціальної взаємодії на основі спільних норм поведінки. Такий зв'язок демонструє існування спільноти, члени якої усвідомлюють свою приналежність до певної групи. Додатково пропонується виокремити відносно тривале та стійке існування в часі такої групи. Водночас ідентифікація будь-якої з перерахованих вище груп не обмежується одним визначальним критерієм, адже є досить імовірним, що існування стійкої групи може бути заснованим на поєднанні кількох ознак, які спільно визначають її ідентичність.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що з метою забезпечення ефективності діяльності правоохоронних органів в частині здійснення кримінально-правової кваліфікації діянь, передбачених ст. 442 КК України, пропонується розширити диспозицію зазначеної статті шляхом доповнення переліку потерпілих, зокрема вказавши політичні, культурні, економічні та соціальні групи. Поряд з цим, під час визначення приналежності особи до такої групи слід застосовувати бінарний підхід щодо запропонованих критеріїв, які є головними характеристиками для правильної ідентифікації жертв та оцінки кримінально-правової мотивації до вчинення геноциду.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Lingaas C. Defining the protected groups of genocide through the case law of international courts. URL : <https://www.internationalcrimesdatabase.org/upload/documents/20151217T122733-Lingaas%20Final%20ICD%20Format.pdf>.

3. Березняк В. С., Демичева А.В. Права людини в умовах широкомасштабного збройного конфлікту в Україні : аналіт. огляд. Дніпро : ДДУВС, 2023. 38 с.

Олександр ГАНЖА

голова Дніпропетровської обласної
державної адміністрації
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук

**ЩОДО СТАНУ НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНOSTІ ПРОБЛЕМ
ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ
У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ**

Вирішальне значення у виконанні завдань кримінального судочинства має комплексне використання всіх дієвих сил і засобів для розкриття та ефективного розслідування кримінальних правопорушень, що потребує тісної взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час протидії кримінальним правопорушенням [1, с. 217].

Процес ознайомлення із сумою знань і висновків, накопичених попередніми дослідниками, є першим і необхідним етапом на шляху до самостійного дослідження. Неможливо навчитися аналізувати явище, отримувати і зіставляти нові дані, не оволодівши методологічною базою, виробленою тими, хто стояв біля її витоків. Наразі контекст нової пізнавальної ситуації, що виникла після прийняття нового КПК України, фактично надав імперативності такому шляху здійснення наукового пошуку [2, с. 12-13].

Аналіз наукових доробків авторів показав, що на сьогодні окремі проблемні питання оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування були предметом досліджень 1 докторської дисертації та 12 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук [3].

На рівні докторських дисертацій окремі проблеми протидії кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування досліджував Цимбал П. В. У процесі дослідження на тему «Податкові злочини: виявлення, розкриття, розслідування» автор в межах окремого розділу розглянув проблемні питання взаємодії податкової міліції зі слідчими та

оперативними підрозділами інших правоохоронних органів. Зокрема, за результатами дослідження автором встановлено, що найбільш ефективна профілактична діяльність податкових злочинів забезпечується у взаємодії слідчого та оперативного працівника, у зв'язку з чим вносяться рекомендації стосовно форм цієї взаємодії на різних стадіях попередження податкових злочинів. Зокрема, враховуючи, що в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінально-процесуальному кодексі не визначено роль і місце взаємодії взагалі, автором пропонується доповнити їх відповідними нормами [4].

Звісно результати дослідження автора мають стати основою розробки методики взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час протидії кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування. Однак, потрібно зазначити, що значна кількість пропозицій автора будувалась на нормах, які діяли до прийняття Кримінального процесуального кодексу України, а тому потребує певного доопрацювання. Також слід зазначити, що у структурі правоохоронних органів з'явився новий правоохоронний орган, діяльність якого спрямована на виявлення та розслідування кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування, зокрема Бюро економічної безпеки України, що вказує на необхідність опрацювання відповідного закону, а також відомчих та міжвідомчих нормативних актів.

Одним із перших досліджень, присвячених окремим питанням протидії злочинам правопорушенням у сфері оподаткування стало дослідження Савченка О. О. на тему «Організаційні і тактичні основи діяльності спеціальних підрозділів по виявленню та розкриттю злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків» [5]. За результатами дослідження автором було запропоновано розробити дієвий механізм взаємодії оперативних підрозділів між собою, та і іншими правоохоронними і контролюючими органами. Однак, як і у проведеному дослідженні, пропозиції автора будувалась на нормах, які діяли до прийняття Кримінального процесуального кодексу України та створення Бюро економічної безпеки України, а тому потребує певного доопрацювання.

2007 року Копіца О. В. завершив дослідження на тему «Виявлення та особливості розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним відшкодуванням податку на додану вартість». У межах проведеного дослідження автор вивчав питання взаємодії слідчого та оперативних працівників при виявленні і розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним відшкодуванням податку на додану вартість [6]. Зазначимо, що надані у роботі висновки переважно не є актуальними. По-перше, на сьогодні, оперативно-розшукові справи заводяться виключно за інформацією про підготовку до вчинення кримінального правопорушення. По-друге, наразі відсутній етап порушення кримінального провадження, як було до Кримінального процесуального кодексу України. Тому зазначені аспекти потребують перегляду та додаткового дослідження.

Скалозуб Л. П. у 2009 році закінчив підготовку свого дослідження на тему «Правові та організаційно-тактичні засади протидії підрозділами ДСБЕЗ МВС України незаконному відшкодуванню податку на додану вартість». У роботі автором було розглянуто питання взаємодії підрозділів ДСБЕЗ з іншими суб'єктами протидії незаконному відшкодуванню податку на додану вартість [7]. Слід зазначити, що запропоновані автором зміни, зі створенням Бюро економічної безпеки України, втратили свою актуальність.

Мазуренко М. С. у своєму дослідженні на тему «Оперативний пошук ознак вчинення податкових злочинів» досліджував питання взаємодії оперативних підрозділів податкової міліції між собою та іншими правоохоронними і контролюючими органами з метою виявлення осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес [8]. Однак, значна кількість пропозицій автора будувалась на нормах, що діяли до прийняття Кримінального процесуального кодексу України, а тому потребує певного доопрацювання. Також зазначимо, що в структурі правоохоронних органів з'явився новий правоохоронний орган, діяльність якого спрямована на виявлення та розслідування кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування, зокрема Бюро економічної безпеки України, що вказує на необхідність опрацювання відповідного закону, а також відомчих та міжвідомчих нормативних актів.

У 2012 році було завершено підготовку одразу двох досліджень з окремих проблемних питань протидії злочинам у сфері оподаткування. Першим дослідженням стало дослідження Приндака Є. П. на тему «Організація і тактика розкриття ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) підрозділами податкової міліції». У роботі автором було запропоновано шляхи вдосконалення внутрішньої взаємодії підрозділів податкової міліції під час розкриття ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) [9]. Наголошуємо, що запропоновані автором зміни, зі створенням Бюро економічної безпеки України, втратили свою актуальність.

Також у цьому році було завершено дослідження Тацієнка В. В. на тему «Основи виявлення та розслідування податкових злочинів, учинених у сфері будівельної діяльності. У роботі автор вивчав питання взаємодії правоохоронних органів при виявленні та розслідуванні податкових злочинів, учинених у сфері будівельної діяльності. Зокрема автором було визначено форми й види взаємодії оперативних та слідчих апаратів у процесі виявлення та розслідування податкових злочинів, учинених у сфері будівельної діяльності [10]. Слід зазначити, що зроблені автором висновки потребують додаткового опрацювання з метою врахування особливостей діяльності Бюро економічної безпеки України.

Останнім дослідженням, присвяченим окремим проблемним питанням протидії злочинам у сфері оподаткування, стало дослідження Нечая В. В. «Проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування податкових злочинів, що вчинюються організованими групами». У роботі автор вивчав питання розстановки сил та їх взаємодії в процесі проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування податкових злочинів, що вчинюються організованими групами [11]. Підкреслюємо, що зроблені автором висновки потребують додаткового опрацювання з метою врахування особливостей діяльності Бюро економічної безпеки України.

Дослідження наукового доробку зазначених авторів свідчить про те, що їх напрацювання можуть слугувати підґрунтям для подальшого вивчення проблем взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у процесі протидії злочинам у сфері оподаткування, проте вони не забезпечують розв'язання актуальних на сьогодні питань цієї діяльності.

Вивчення результатів досліджень Є. В. Коваленка, Г. О. Лісового, В. М. Малого, Р. П. Марчука та В. П. Поїзда показали, що автори не досліджували питання взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час протидії злочинам у сфері оподаткування.

З огляду на викладене, вирішення проблемних питань взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у сфері протидії податковим злочинам зумовлює необхідність дослідження аспектів, що до цього часу не отримали належного наукового опрацювання, зокрема: *організаційно-правове забезпечення взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час протидії злочинам у сфері оподаткування; взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час виявлення злочинів у сфері оподаткування; взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час документування злочинів у сфері оподаткування; взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час реалізації матеріалів оперативної розробки по злочинах у сфері оподаткування; взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у сфері оподаткування; взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у процесі розслідування злочинів у сфері оподаткування.* На нашу думку, реалізація зазначеного сприятиме підвищенню ефективності діяльності органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у сфері протидії злочинам.

1. Яковлев О. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час проведення слідчих (розшукових) дій. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. №1. С. 217–224.

2. Савенко С. А. Оперативно-розшукове забезпечення судового провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків : ХНУВС, 2014. 219с.

3. Дараган В. В. Антологія наукового забезпечення оперативно-розшукової діяльності: (проблеми теорії і практики оперативно-розшукової протидії злочинам у бюджетній сфері та сфері оподаткування) : монограф. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2021. Том II. Ч. 2. 368 с.

4. Цимбал П. В. Податкові злочини: виявлення, розкриття, розслідування: Автореф. дис. ... д.ю.н.: 12.00.09. Одеса : ОДУВС, 2010. 39 с.

5. Савченко О. О. Організаційні і тактичні основи діяльності спеціальних підрозділів по виявленню та розкриттю злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04. Київ : НАВСУ, 1999. 15 с.

6. Копіца О. В. Виявлення та особливості розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним відшкодуванням податку на додану вартість: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса : ОЮІ НУВС, 2007. 18 с.

7. Скалозуб Л. П. Правові та організаційно-тактичні засади протидії підрозділами ДСБЕЗ МВС України незаконному відшкодуванню податку на додану вартість: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04. Київ : КНУВС, 2009. 20 с.

8. Мазуренко М.С. Оперативний пошук ознак вчинення податкових злочинів: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса : ОДУВС, 2011. 21 с.

9. Приндак Є. П. Організація і тактика розкриття ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) підрозділами податкової міліції: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів : ЛьвДУВС, 2012. 20 с.

10. Тацієнко В. В. Основи виявлення та розслідування податкових злочинів, учинених у сфері будівельної діяльності: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів : ЛьвДУВС, 2012. 19 с.

11. Нечай В. В. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування податкових злочинів, що вчинюються організованими групами: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків : ХНУВС, 2018. 20 с.

Артем КИСЬКО

начальник Головного управління
Національної поліції
в Запорізькій області
(м. Запоріжжя, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ЩОДО НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ
ЗАХОДІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Заходи оперативно-розшукової посідають займають центральне місце в системі виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, визначених законодавством, зокрема Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». Саме за допомогою таких заходів оперативні підрозділи реалізують свої повноваження щодо запобігання, припинення, виявлення та документування кримінальних правопорушень.

Завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій із метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також для отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [1]. У цьому контексті заходи оперативно-розшукової діяльності є практичними інструментами, за допомогою яких ці завдання виконуються.

Такі заходи дозволяють:

- своєчасно виявляти злочинні наміри ще до їх реалізації;
- документувати протиправну діяльність;
- розшукувати осіб, які переховуються від органів досудового розслідування чи суду;
- збирати відомості, що можуть бути використані як підстави для початку кримінального провадження.

Аналіз поняття оперативно-розшукової діяльності надає підстави дійти висновку, що система її заходів охоплює гласні та негласні пошукові заходи, а також гласні й негласні контррозвідувальні заходи.

Водночас подальший аналіз положень закону свідчить про те, що в системі заходів оперативно-розшукової діяльності можуть бути передбачені й інші їх види, зокрема «оперативно-розшукові заходи», на які прямо вказує ч. 3 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Таким чином, аналіз Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» дозволяє виділити три види заходів оперативно-розшукової діяльності, зокрема: пошукові заходи; контррозвідувальні заходи; оперативно-розшукові заходи. Однак положення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» не визначають систему вказаних заходів. Крім того, що стосується нормативного забезпечення проведення контррозвідувальних заходів, то воно регулюється Законом України «Про контррозвідувальну діяльність». Тому в межах тез доповіді не будемо зупинятися на питанні нормативного регулювання проведення контррозвідувальних заходів.

Щодо проведення пошукових та оперативно-розшукових заходів зазначимо: закон передбачає лише окремі особливості проведення оперативно-розшукових заходів, закріпивши заборону приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів за відсутності підстав здійснення оперативно-розшукової діяльності (ч. 1 ст. 6 Закону України про ОРД).

Основною проблемою нормативного регулювання проведення заходів оперативно-розшукової діяльності є те, що закон не визначає окремого переліку таких заходів. Деякі з них визначені як права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Однак навіть у цьому форматі вони визначені не всі – це стосується насамперед пошукових заходів, а також окремих оперативно-розшукових заходів, що ставить під сумнів законність їх проведення. Адже відповідно до положень ст. 19 Конституції України «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України».

На сьогодні Указом Президента України схвалено Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки. Пунктом 1.7. вказаного плану передбачена модернізація правових засад оперативно-розшукової діяльності.

На виконання вказаного плану Кабінетом Міністрів України було затверджено План заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки [2]. Так, пунктом 1.7.1 визначено заходи, направлені на реалізацію відповідного п. 1.7 вищезазначеного плану, зокрема: розроблення та подання до Верховної Ради України законопроекту про кримінальну розвідку (Criminal Intelligence) як пошукових, розшукових заходів і засобів, що ґрунтуються на аналітиці (кримінальний аналіз, правоохоронна діяльність, керована аналітичною розвідкою (ILP-модель)), спрямованих на своєчасне запобігання, виявлення та нейтралізацію реальних і потенційних загроз національним інтересам України; забезпечення з урахуванням мети поступової адаптації законодавства України до права (acquis) ЄС поетапної трансформації оперативно-розшукової діяльності до кримінальної розвідки, установлення чітких критеріїв її відмежування від кримінальної процесуальної, розвідувальної та контррозвідувальної діяльності.

Тому вирішення питання нормативного регулювання проведення заходів оперативно-розшукової діяльності повинно стати одним із основних напрямів формування Закону України «Про кримінальну розвідку».

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

2. Про затвердження плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 р. № 792-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-spryamovanykh-na-vykonannia-komple-a792r>.

Олександр МОРГУНОВ
начальник Головного управління
Національної поліції
в Луганській області
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

**ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ
МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ В СИСТЕМІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ**

Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС, Суд) є постійно діючим органом міжнародної кримінальної юстиції, створеним 17 липня 1998 р. шляхом ухвалення Римського статуту (далі – Статут) [1]. Проте свою практичну діяльність Суд розпочав лише 01 липня 2002 р., після ратифікації відповідного договору більш ніж 60 державами та набрання ним чинності. Створення Суду відобразило поступове формування у міжнародному праві ідеї персональної відповідальності за злочини, що посягають на фундаментальні цінності людства. А саме за ті, що, зокрема, потрясли людство у XX–XXI століттях: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. Створення МКС було спрямоване на утвердження принципу невідворотності покарання за такі діяння та зміцнення довіри до міжнародного правопорядку.

Власне, це зазначається й у публікаціях МКС: під час конфліктів, якими відзначилося XX століття, були скоєні деякі з найжахливіших злочинів. На жаль, багато з цих порушень міжнародного права залишилися безкарними. До того ж Нюрнберзький і Токійський трибунали були засновані вже після Другої світової війни. У 1948 р., коли було прийнято Конвенцію про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, Генеральна Асамблея ООН визнала існування потреби у постійному міжнародному суді, щоб розглядати щойно скоєні подібні злочини [2].

Проте через політичну конфронтацію періоду холодної війни реалізація цієї ідеї була фактично відкладена на десятиліття і стала актуальною вже тільки після його завершення. Однак тоді, коли в ООН тривали переговори щодо розробки проекту Статуту МКС, світ став свідком масових злочинів на території колишньої Югославії та в Руанді. У відповідь на ці події Рада Безпеки ООН створила два *ad hoc* трибунали: Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії (1993 р.) та Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди (1994 р.), основним завданням яких, як зазначає А. Зубарева, було притягнення до відповідальності осіб за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права [3, с. 678]. На нашу думку, цілком виправдано вважати, що саме ці події стали остаточною причиною для скликання Дипломатичної конференції в Римі влітку 1998 р., результатом якої стало ухвалення Статуту.

Так, створення МКС стало новим кроком у розвитку міжнародного кримінального правосуддя, адже на зміну тимчасовим трибуналам прийшов постійний судовий орган із чітко окресленою юрисдикцією. Діяльність Суду безпосередньо пов'язана зі злочинами, що виникають у період збройних конфліктів і мають наслідки для міжнародної безпеки.

Продовжуючи, доцільно зосередитися на тому, в який саме спосіб діяльність МКС впливає на стан міжнародної безпеки. Проте спершу слід приділити увагу принципу комплементарності, адже він є важливим аргументом на користь того, що функціонування МКС не порушує державний суверенітет. МКС не замінює собою державні органи судочинства, а відповідно до ст. 1 Статуту доповнює національні системи кримінального правосуддя. Тобто національні суди зберігають за собою пріоритетну роль у розслідуванні та розгляді справ щодо міжнародних злочинів. По суті, Суд стає дієвим інструментом правосуддя лише тоді, коли внутрішні механізми держави не спроможні забезпечити належне покарання винних. Це дозволяє дійти висновку, що система вирішення правових спорів МКС побудована на повазі до правосуб'єктності держав, залишаючи за ними центральне місце у системі протидії міжнародній злочинності.

Важливим також є зв'язок МКС із Організацією Об'єднаних Націй (далі – ООН). Хоч МКС і не є частиною структури ООН, вони тісно пов'язані, зокрема з огляду на процедуру ініціювання розслідувань. Однією з підстав для здійснення МКС юрисдикції щодо злочинів, визначених у ст. 5 Статуту, є офіційне рішення Ради Безпеки ООН. У таких випадках Рада

Безпеки діє на підставі Глави VII Статуту ООН [4], реалізуючи свої повноваження щодо підтримання або відновлення міжнародного миру. Такий механізм закріплений у п. 6 ст. 13 Статуту, і він фактично перетворює МКС на дієвий інструмент для реагування на найбільші загрози безпеці.

Переходячи до питань практичної реалізації повноважень МКС, варто зауважити, що його вплив на міжнародну безпеку найбільш чітко виявляється у реагуванні на конкретні кризи. Яскравим прикладом такої практичної взаємодії є досвід України, яка, попри тривалу відсутність ратифікації Римського статуту (це відбулося лише 21 серпня 2024 р., а з 01.01.2025 Україна стала 125-ю державою-учасницею), скористалася спеціальним міжнародно-правовим механізмом для визнання юрисдикції МКС. Зокрема, шляхом подання двох окремих заяв Верховна Рада України ініціювала розгляд ситуацій, пов'язаних із подіями на Майдані у 2013–2014 рр., а також воєнними злочинами та злочинами проти людяності, вчиненими на території нашої держави з лютого 2014 р. [5; 6]. Реакція Офісу Прокурора МКС на ці ініціативи була цілком предметною: розпочалося попереднє вивчення обставин вчинення злочинів проти людяності під час мирних протестів, а згодом, зважаючи на друге звернення, межі аналізу були розширені на воєнні злочини та злочини проти людяності на всій території країни. Фактично така реакція підтверджує дієвість особливого механізму ініціювання проваджень для держав, які ще не ратифікували Статут.

Хочу зауважити, що наразі тисячі кримінальних справ про воєнні злочини та злочини проти людяності, особливо геноциду українського народу, з боку представників держави-агресора передано до Офісу МКС – за кожним випадком проводиться документальне оформлення, збір доказів та переклад всіх документів на юридичну англійську мову. Етап огляду місця, наприклад після ракетного обстрілу житлового будинку, проводять в тому числі поліцейські, підготовка яких також зазнала суттєвих змін із початку 2022 р. Позитивний результат роботи прокурорів МКС наразі залежить від професійності правоохоронців, які на початковому рівні фіксують відповідні злочини, що дуже часто ставить під загрозу їхнє життя та здоров'я внаслідок повторних ракетно-бомбових атак.

Таким чином, аналіз теоретичних засад та практики функціонування МКС надає підстави стверджувати, що він виконує важливу роль у системі забезпечення міжнародної безпеки з огляду на реалізацію принципу невідворотності відповідальності, механізм комплементарності та реагування на конкретні ситуації. Проте водночас ефективність його гарантійної функції залишається залежною від міжнародної співпраці, політичної волі держав і, власне, можливості забезпечити виконання прийнятих рішень, що об'єктивно визначає як потенціал, так і межі впливу МКС на сучасний міжнародний правопорядок.

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. Ратифіковано із заявами Законом України від 21.08.2024. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

2. Зрозуміти Міжнародний кримінальний суд. Гаага : МКС, 2023. 66 с. URL : <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-06/UICC-UKR-rgb.pdf>.

3. Зубарева А. Є. Роль міжнародних трибуналів у притягненні фізичних осіб до міжнародної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 676–679. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/161>.

4. Статут Організації Об'єднаних Націй та Статут Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#top.

5. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року від 25.02.2014 № 790-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text>.

6. Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» : Постанова Верховної Ради України від 04.02.2015 № 145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text>.

Олександр МИРГОРОДСЬКИЙ

т.в.о. начальника ГУНП
в Дніпропетровській області
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ШАХРАЙСТВУ,
ВЧИНЕНОМУ ШЛЯХОМ НЕЗАКОННИХ ОПЕРАЦІЙ
З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ
ТЕХНІКИ**

Конституція України у ст. 41 проголосила, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Таке положення Основного закону знайшло своє відображення в Кримінальному кодексі України, в якому відповідальність за кримінальні правопорушення проти власності передбачено у Розділі VI Особливої частини. Водночас загальновідомим є той факт, що корислива злочинність завжди становила не менш ніж 50 % від усієї злочинності в Україні. Одним із її проявів є шахрайство, що вчиняється шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки (ч. 4 ст. 190 КК України), застосування якої характеризується досить неоднозначними тенденціями.

Розгляд статистичних звітів Офісу Генерального прокурора (щорічні єдині звіти про кримінальні правопорушення за період з 2018 до 2025 рр. включно), Державної судової адміністрації України (щорічні звіти про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за період з 2018 до 2025 рр.), Національної поліції України (щорічні звіти про результати роботи Національної поліції України за період з 2018 до 2025 р.), матеріалів, внесених до Єдиного реєстру судових рішень, свідчить про те, що з 2020 р. на території України кількість кримінальних правопорушень у виді шахрайства, вчиненого шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, невпинно зростає. Лише у 2022 р. кількість засуджених за ч. 3 ст. 190 КК України (нагадаємо, до серпня 2023 р. саме ця норма передбачала кримінальну відповідальність за шахрайство, вчинене у великих розмірах або шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки) зросла на 30 % проти базового 2018 р., а кількість засуджених за ч. 4 ст. 190 КК України (до серпня 2023 р. саме ця норма передбачала кримінальну відповідальність за шахрайство, вчинене в особливо великих розмірах або організованою групою) – на 42 %.

До основних детермінантів шахрайства, вчиненого шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, віднесено:

1) діджиталізацію суспільства. Бурхливий розвиток науки та техніки привів до того, що майже всі сфери суспільного життя так чи інакше пов'язані з використанням електронно-обчислювальної техніки;

2) соціально-економічні та соціально-демографічні чинники. Встановлено, що одним із найпотужніших детермінантів усіх видів шахрайств (у тому числі шахрайств, вчинених з незаконним використанням електронно-обчислювальної техніки) є соціально-економічні проблеми. Саме бажання швидко збагатитися – одна з головних рушійних сил, що підштовхує суб'єкта на вчинення зазначених кримінальних правопорушень. Крім того, наголошено на такому демографічному чиннику, що сприяє поширенню шахрайств, вчинених з незаконним використанням електронно-обчислювальної техніки, як старіння українського населення. Наголошено, що особи похилого віку через низку причин (менше навичок у роботі з електронно-обчислювальною технікою, нижчий рівень пильності тощо) є найбільш вразливою категорією населення, тому шахраям набагато легше вводити в оману відповідну категорію громадян);

3) пандемію коронавірусної хвороби – цей чинник призвів до підвищення рівня безробіття. Так, лише протягом 2021 р. кількість безробітного населення в Україні збільшилась на 15 % проти показників допандемічного 2020 р.;

4) широкомасштабну війну, розв'язану російською федерацією проти України у

лютому 2022 р.

Встановлено, що одним із найбільш важливих напрямів діяльності загальних та спеціальних суб'єктів на загальносоціальному рівні запобігання шахрайству, вчиненому шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, є підвищення рівня соціальної захищеності населення. Широкомасштабна війна російської федерації проти України – потужний детермінант кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4–5 КК України, що підвищує рівень віктимності громадян та створює додаткові можливості та мотивацію для маргінально налаштованих груп населення. З огляду на зазначене в умовах сьогодення важливо не тільки підвищити рівень соціальної допомоги для осіб, постраждалих від війни, але і посилити державний контроль на всіх етапах надання фінансової та (або) гуманітарної допомоги. Для цього важливо модернізувати систему перевірки інформації про осіб, які подають заявки на отримання відповідної допомоги, – держава в особі компетентних органів повинна бути впевнена у тому, що заявник відповідає встановленим критеріям та має законне право на отримання допомоги.

Для підвищення рівня соціальної захищеності населення необхідно вжити комплекс заходів, серед яких дієвими вбачаються: створення нових державних програм (модернізація наявних) безоплатного надання житла для осіб, чії домівки були зруйновані внаслідок дій держави-окупанта (або виплати відповідних компенсацій). З огляду на це доречно збільшити максимальний розмір компенсації постраждалим, які є власниками житла, що перебуває на контрольованих Україною територіях та було зруйноване внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією російської федерації (п. 3 Порядку надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18.12.2013 № 947).

Встановлено, що на спеціально-кримінологічному рівні запобігання шахрайству, вчиненому шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, найбільш ефективними заходами виступають: модернізація чинного законодавства (у тому числі ч. 4 ст. 190 КК України шляхом доповнення її санкції альтернативним покаранням у виді штрафу), проведення комплексних наукових досліджень питання протидії кібершахрайствам, проведення інформаційно-роз'яснювальних кампаній серед населення щодо безпеки відповідних деліктів, найбільш типових схем та способів їх реалізації, заходів безпеки, дотримання яких суттєво знизить імовірність стати жертвою кібершахраїв. При цьому успішність останньої групи заходів залежить від рівня комунікації загальних (наприклад, ЗМІ) та спеціальних (правоохоронні органи) суб'єктів протидії злочинності.

На індивідуальному рівні запобігання злочинам у виді шахрайства, вчиненого шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, важливо проводити профілактичну роботу з особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення проти власності та (або) у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), адміністративні правопорушення (наприклад, передбачене ст. 51 КУпАП), та неповнолітніми, які мають антисоціальні установки. Робота з останньою категорією населення має здійснюватися передусім підрозділами ювенальної превенції Національної поліції України відповідно до Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України.

Руслан СЕРБИН
ректор Національної
академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

ПІДПАЛИ АВТОМОБІЛІВ СИЛ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Війну російської федерації проти України часто називають гібридною. Адже агресор використовує різноманітні засоби заподіяння шкоди національній безпеці та суверенітету нашої держави. Крім традиційних (військових) методів і засобів ведення війни, застосовуються політичні, економічні, інформаційні, кібернетичні, соціально-інженерні тощо.

Окреме місце поміж означених методів і засобів посідає використання спеціальними службами країни-агресора заохочення виявів організованої злочинності та використання маргінальних елементів для проведення підривної діяльності проти України. Зокрема, поширеними стали випадки вербування через мережу Інтернет осіб, які за матеріальну винагороду погоджуються вчиняти підпали автомобілів Збройних Сил України та Національної поліції України.

Здебільшого таке вербування здійснюють конспіративно: з акаунтів, що використовують українську символіку і мають назви на кшталт «Робота в Україні», «Рух опору», «Опір ТЦК» тощо.

Через неналежну якість освіти й патріотичного виховання до такої протиправної діяльності залучається широке коло осіб, переважно молодого віку, часто неповнолітніх. Останні вчиняють підпали автомобілів (здебільшого серійні), чим спричиняють істотну матеріальну шкоду, перешкоджають законній діяльності Збройних Сил України та правоохоронних органів. Зазначені вияви кримінальної активності відволікають сили Національної поліції України та Служби безпеки України на їх виявлення, припинення та розслідування. Фактично це підривна діяльність проти України, спрямована на шкоду суверенітету, територіальній цілісності й недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України.

Зазначене зумовлює необхідність розроблення сучасних дієвих засобів превенції, виявлення, припинення та розслідування таких кримінальних правопорушень. Водночас усі ці засоби слід розробляти з урахуванням передусім кримінально-правової кваліфікації таких діянь. Проте досі не напрацьовано єдиних підходів у теорії та практиці щодо їх кваліфікації.

Аналіз судової практики за матеріалами ЄДРСР надає підстави для таких висновків:

1. Верховний Суд не сформував чітких правових позицій щодо розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111 (державна зрада) і ст. 114-1 КК України (перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань);

2. Суди першої та апеляційної інстанцій кваліфікують дії обвинувачених, учинені ними з корисливих мотивів на виконання завдань невстановлених (неідентифікованих) осіб, що полягали в підпалі автомобілів, які використовують ЗСУ, військовослужбовці (зокрема, ТЦК та СП) і волонтери ЗСУ, як перешкодження законній діяльності ЗСУ за ч. 1 ст. 114-1 КК України;

3. Дії з підпалу автомобілів, що їх використовують ЗСУ, військовослужбовці (зокрема, ТЦК та СП) і волонтери ЗСУ, суди першої та апеляційної інстанцій кваліфікують за ч. 2 ст. 111 КК України (як державну зраду) у *поодиноких* випадках, коли в межах досудового розслідування та судового провадження було встановлено збіг таких обставин:

– ці дії вчинено на замовлення конкретних (ідентифікованих) представників органів безпеки, розвідки чи збройних сил країни-агресора (або ж вони супроводжувалися висловленням засудженим підтримки дій держави-агресора та чіткої антиукраїнської позиції, зокрема, в листуванні з невстановленою особою – куратором);

– ці дії становили невіддільну частину комплексної діяльності, яка, крім підпалів

автомобілів, передбачала й інші діяння (збирання та передання представникам держави-агресора відомостей про місця розташування та переміщення сил безпеки та оборони України, озброєння, військової техніки; диверсійна діяльність).

Лише збіг цих двох обставин надавав судам підстави кваліфікувати дії обвинувачених як такі, що були спрямовані на спричинення шкоди суверенітету, територіальній цілісності, недоторканності, обороноздатності, державній, економічній та інформаційній безпеці України. За відсутності принаймні однієї з цих обставин дії з підпалів автомобілів суди кваліфікували за ст. 114-1 КК України.

Пошук у Єдиному державному реєстрі судових рішень за ключовими словами «державна зрада» та «підпал автомобіля» (з використанням логічного оператора «AND») надав можливість віднайти лише 10 судових рішень, із них 4 – вироки. В одному з цих вироків (Стрийського міськрайонного суду Львівської області у справі № 456/1096/20 від 11 січня 2022 р.) словосполучення «державна зрада» згадано в показаннях свідка, що не стосуються предмета доказування: особу обвинувачували та визнали винною у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 14, ч. 2 ст. 194, ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 27, ч. 2 ст. 194 КК України.

У решті вироків, віднайдених у цей спосіб (Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області у справі № 686/11585/25 від 15 грудня 2025 р.; Шевченківського районного суду м. Чернівці у справі № 727/820/25 від 26 червня 2025 р.; Деснянського районного суду м. Чернігова у справі № 750/758/25 від 21 березня 2025 р.), обвинувачених було визнано винними, крім державної зради, і в інших злочинах, зокрема передбачених ст. ст. 114-1, 114-2 КК України.

Було чітко встановлено, що засуджені діяли на замовлення конкретних (ідентифікованих) представників держави-агресора або ж висловлювали (зокрема, у листуванні) чітку антиукраїнську позицію та підтримували дії держави-агресора.

Водночас пошук у Єдиному державному реєстрі судових рішень за ключовими словами «перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України» та «підпал автомобіля» (з використанням логічного оператора «AND») дає змогу віднайти 367 судових рішень, із них – 42 вироки та 325 ухвал.

Із-поміж 42 вироків лише у двох зазначено про державну зраду. Це вже згадані вище вироки, де суди, крім вини осіб у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 111 КК України, окремо встановили їхню вину ще й у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 114-1 КК України (підпали автомобілів ЗСУ).

У решті 40 вироків, віднайдених зазначеним способом, підпали автомобілів суди першої та апеляційної інстанцій кваліфікували дії обвинувачених лише за ч. 1 ст. 114-1 та ч. 2 ст. 194 КК України.

Водночас завдання з підпалу автомобілів хоча і є найпопулярнішим серед шукачів злочинного заробітку, однак не являє собою єдину пропозицію кураторів із-поміж представників держави-агресора. В одному списку з підпалом автомобілів фігурують такі завдання, як нанесення графіті антиукраїнського змісту, пошкодження релейних шаф і розпилювання залізничних рейок, знищення рухомого складу Укрзалізниці, повалення веж операторів мобільного зв'язку, підпал (підриг) приміщень ЗСУ, СБУ, Національної поліції України тощо. Цей перелік суперечить меті й завданням, якими прикриваються куратори диверсійних операцій, декларуючи ідеї протидії «незаконній» мобілізації, корумпованості представників державної влади, «безпределу» поліції. Особа, яка вибирає для себе завдання з такого списку, не може не усвідомлювати, що загалом уся діяльність, яку організовує куратор, є підривною діяльністю проти України, а не діями із забезпечення законності. Підпал автомобілів ЗСУ становить складову такої діяльності, її не можна розглядати ізольовано. Тому вбачається, що за таких обставин підпали автомобілів, які використовують ЗСУ, окремі військовослужбовці (зокрема, ТЦК та СП) і волонтери, слід кваліфікувати як державну зраду за ч. 2 ст. 111 КК України.

На підставі цієї кваліфікації необхідно використовувати й заходи профілактики. Найефективнішим із них вбачається широкий розголос (із використанням усіх медійних можливостей) обвинувальних вироків судів щодо осіб, які за окреслених обставин вчинили підпал автомобілів, що їх використовують сили безпеки та оборони України. Такий розголос має бути поєднано з активною роз'яснювальною роботою в частині кваліфікації дій із підпалу автомобілів та їх можливих наслідків. Таку роботу, безумовно, централізовано мають проводити підрозділи зв'язків із громадськістю Служби безпеки України, у підслідності якої знаходяться злочини проти національної безпеки. Проте з огляду на масштаби діяльності, яку

розгорнув агресор у мережі Інтернет, цього буде недостатньо. Тому в системі Національної поліції України доцільно покласти на поліцейських офіцерів громад і працівників підрозділів ювенальної превенції завдання з проведення роз'яснень серед населення (передусім серед підлітків, молоді) щодо суспільної небезпечності зазначених діянь і неминучих наслідків для тих, хто їх учиняє.

Підрозділи кіберполіції слід зорієнтувати на виявлення та блокування каналів (акаунтів, порталів), які використовує ворог для залучення осіб до підривної діяльності проти України. Водночас із огляду на те, що підставою для перерахування кураторами коштів за виконане завдання здебільшого є відео вчиненого правопорушення, одним із варіантів дій кіберполіції у цьому напрямі може стати легендоване спілкування з «куратором» і звітування йому про виконання завдань шляхом надсилання якісно змонтованих або створених штучним інтелектом відео. У такому випадку кошти за «виконане» завдання буде спрямовано в дохід держави.

В умовах дії правового режиму воєнного стану вважаємо за доцільне також юридично унормувати можливості використання оперативними підрозділами Національної поліції України та СБУ спеціальних заходів із виявлення осіб, схильних до вчинення підпалів автомобілів ЗСУ й інших протиправних дій на замовлення невідомих «кураторів» у мережі Інтернет. До таких заходів доцільно віднести створення фейкових каналів (акаунтів, порталів) за аналогією з тими, що їх створює і використовує держава-агресор. За особами, які розпочинають листування, доцільно встановлювати контроль у межах контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності.

Дмитро ШВЕЦЬ

ректор Львівського державного
університету внутрішніх справ
(м. Львів, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України

**НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК ОБ'ЄКТ
ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР**

У сучасних умовах трансформації міжнародних відносин, зростання геополітичної напруженості та поширення нових форм загроз питання забезпечення національної безпеки набуває особливої актуальності. Безпека держави є фундаментальною передумовою стабільного розвитку суспільства, гарантування прав і свобод людини та збереження державного суверенітету. У цьому контексті важливого значення набуває теоретико-правове осмислення національної безпеки як специфічного об'єкта правового забезпечення.

У науковій літературі національна безпека розглядається як складна соціально-правова категорія, що відображає стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави. Такий підхід базується на розумінні безпеки як необхідної умови функціонування державності та сталого розвитку соціальної системи. Як зазначає П. Рабінович, право виступає універсальним інструментом упорядкування суспільних відносин і забезпечення стабільності суспільства, що є особливо важливим у сфері захисту ключових інтересів держави [1, с. 34–36].

Поняття національної безпеки нормативно закріплено у законодавстві України. Зокрема, у Законі України «Про національну безпеку України» національна безпека визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз [2]. Таке визначення підкреслює, що безпека держави є не лише політичною або військовою категорією, а комплексним явищем, що потребує системного правового регулювання.

З позицій загальної теорії права національна безпека може розглядатися як об'єкт правового забезпечення. Правове забезпечення у цьому контексті охоплює систему правових норм, інституційних механізмів та процедур, які спрямовані на реалізацію державної політики у сфері безпеки. Такий підхід відповідає загальним положенням теорії правового регулювання, згідно з якими право забезпечує організацію суспільних відносин шляхом

встановлення обов'язкових правил поведінки та механізмів їх реалізації [1, с. 45–47].

Національна безпека як об'єкт правового забезпечення характеризується комплексністю та багатовимірністю. Вона охоплює різні сфери суспільного життя, зокрема політичну, економічну, інформаційну, екологічну та воєнну. Саме тому правове регулювання цієї сфери має міжгалузевий характер.

У процесі забезпечення національної безпеки застосовуються норми конституційного, адміністративного, кримінального, міжнародного та інших галузей права. Сучасна система національної безпеки повинна базуватися на комплексному правовому механізмі, що поєднує нормативні, інституційні та організаційні елементи [3, с. 37].

Особливе значення для розуміння національної безпеки має її конституційно-правовий вимір. Конституція України визначає захист суверенітету і територіальної цілісності держави як одну з найважливіших функцій держави [4]. Таким чином, забезпечення національної безпеки має конституційне підґрунтя і виступає ключовим напрямом діяльності публічної влади.

У сучасній правовій доктрині дедалі більшого поширення набуває концепція комплексної або всеосяжної безпеки. Вона передбачає інтеграцію різних напрямів державної політики, включно з оборонною, економічною, інформаційною та соціальною політикою. У межах такого підходу безпека держави розглядається не лише як військовий або оборонний аспект, а як система заходів, спрямованих на захист національних інтересів у різних сферах суспільного життя [5, с. 52–53].

Важливу роль у правовому забезпеченні національної безпеки відіграють стратегічні документи державної політики. Одним із ключових таких документів є Стратегія національної безпеки України, що визначає пріоритетні напрями розвитку державної політики у сфері захисту національних інтересів та протидії сучасним загрозам [6]. Цей документ встановлює концептуальні засади функціонування системи безпеки та визначає стратегічні орієнтири розвитку держави.

Окрему увагу у теоретико-правових дослідженнях приділяють проблемі співвідношення національної безпеки та прав людини. У демократичній правовій державі забезпечення безпеки не повинно призводити до необґрунтованого обмеження прав і свобод людини. Саме тому безпекову політику необхідно реалізовувати на основі принципів верховенства права, законності та пропорційності. Як підкреслюють дослідники, ефективна система національної безпеки має забезпечувати баланс між інтересами держави та гарантіями прав людини [3, с. 41].

Таким чином, у теоретико-правовому вимірі національна безпека постає як складний багатокомпонентний об'єкт правового забезпечення. Вона охоплює систему правових норм, інституцій і механізмів, спрямованих на захист національних інтересів та стабільний розвиток держави. Ефективність правового забезпечення національної безпеки залежить від узгодженості нормативної бази, ефективності діяльності державних інституцій та дотримання принципів правової держави. Подальший розвиток правової доктрини у цій сфері має бути спрямований на удосконалення правових механізмів реагування на сучасні загрози та зміцнення інституційної спроможності держави у сфері забезпечення безпеки.

1. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. Львів : Край, 2007. 192 с.

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

3. Шемшученко Ю. С. Національна безпека України: теорія і практика правового забезпечення. Київ : Юридична думка, 2007. 256 с.

4. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

5. Теорія держави і права : підруч. / за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2015. 368 с.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

Олексій ДНІПРОВ
ректор Київського
національного університету
будівництва і архітектури
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук,
старший дослідник

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ ТА НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ЇМ

Важко переоцінити значення питання безпеки для України, зважаючи на події сьогодення. Сама категорія «безпека» є досить об'ємною, дослідники у своїх наукових розвідках трактують її по-різному. В межах нашого дослідження пропонуємо розуміти її як стан, коли держава та суспільство захищені від ризиків, що можуть зупинити їхній розвиток. Слід зазначити, що згідно з окремими пунктами ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» [1] цей захист має бути комплексним: від кордонів до інформаційного простору. Вочевидь, війна суттєво впливає на низку важливих для держави моментів, поміж яких безпека виправдано вважається головним фактором існування і для звичайної людини, і для держави загалом.

Значну роль у цьому відіграють нові технології, що мають як переваги, так і недоліки. Цифровізація та розвиток телекомунікацій, окрім зручності, створили вразливості, якими не оминають користуватися зацікавлені в цьому суб'єкти. Варто зауважити, що зараз інформаційні атаки можуть завдати не меншої шкоди, ніж реальна зброя. Через доступ до мереж створюються умови для витoku стратегічних даних або маніпуляцій громадською думкою. Часто для того, щоб дестабілізувати ситуацію або передати координати об'єкта, ворогу не потрібно залучати значні ресурси – достатньо лише технічного доступу та вразливостей у системі відповідного захисту. Тому, на нашу думку, правовий механізм забезпечення інформаційної безпеки потребує детального перегляду.

Перш ніж аналізувати правові інструменти протидії зазначеним явищам, слід визначитися з поняттям «інформаційна безпека». У цьому питанні орієнтиром для нас є Стратегія інформаційної безпеки, затверджена Указом Президента України від 28 грудня 2021 р. № 685/2021 [2]. У тексті стратегії надано вичерпне визначення, відповідно до якого інформаційну безпеку окреслено як складову частину національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об'єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом.

Виклики у сфері інформаційної безпеки сьогодні є надзвичайно динамічними, особливо на тлі активного розвитку штучного інтелекту (далі – ШІ) в останні роки. М. Пендюра в межах питання інформаційної війни виокремлює такі загрози, як масштабне поширення фейкових новин, психологічний тиск через соціальні мережі, деструкція внутрішньої довіри до інституцій влади, кампанії з деморалізації цивільного населення, кібератаки на об'єкти критичної інфраструктури [3, с. 95]. Л. Братах також формулює вичерпний перелік загроз, згадуючи дезінформацію, пропаганду, фейкові новини, deepfakes, кібератаки, фішингові атаки, цифрове шпигунство, злом баз даних, ШІ [4, с. 52–53].

Зважаючи на нагальність теми інформаційної безпеки, таке питання проаналізувала чимала кількість науковців, і перелік загроз у наукових дослідженнях зазвичай схожий на наведений вище. Якщо систематизувати основні з них, можна виокремити наступне:

1. Маніпулятивні впливи на суспільну свідомість шляхом використання дезінформації та пропаганди як інструментів підриву довіри до державних інституцій. Особливу небезпеку, на нашу думку, становлять технології deepfakes, які наразі вже дозволяють правдоподібно фальсифікувати виступи офіційних осіб. Законодавець наразі лише намагається виробити чіткі критерії ідентифікації такого контенту, що значно

ускладнює притягнення винних до відповідальності.

Основним вектором протидії таким викликам вважаємо розвиток системи стратегічних комунікацій та активну роботу Центру протидії дезінформації (робочий орган Ради національної безпеки і оборони України, утворений відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 р. «Про створення Центру протидії дезінформації» [5], введеного в дію Указом Президента України від 19 березня 2021 р. № 106/2021 [6]). Очевидно, що держава має зосередитися на швидкому спростуванні фейків та впровадженні інструментів маркування такого штучного контенту. Наголосимо, що також важливо активно підвищувати рівень медіаграмотності населення, щоб юридичні заборони підкріплювалися відповідним сприйняттям інформації самими громадянами;

2. Кібернетичні загрози об'єктам критичної інфраструктури. З огляду на події останніх років є очевидним, що атаки на енергетичні системи, банківський сектор чи державні реєстри в умовах війни є надсерйозною зброєю. Використання вразливостей у програмному забезпеченні дозволяє не лише викрадати дані, а й частково паралізувати управління цілими регіонами.

Пріоритетним у протидії цьому вважаємо посилення технічного захисту згідно зі стандартами НАТО та ЄС, на чому наголошує і М. Пендюра. Необхідно вдосконалювати систему оперативного реагування на такі інциденти та посилювати відповідальність власників критичної інфраструктури за неналежно організовані заходи кібербезпеки. Безумовно, важливою є і міжнародна співпраця, яка дозволяє ефективно обмінюватися актуальними розробками;

3. Автоматизація кібератак за допомогою ШІ. Особливо гострою проблемою на тлі активного розвитку технологій ШІ є те, наскільки значно вони здешевлюють та прискорюють створення шкідливого контенту. Нейромережі здатні генерувати тисячі унікальних коментарів для створення ілюзії «суспільного незадоволення» або автоматизувати фішингові розсилки, що робить їх майже ідентичними із офіційними повідомленнями.

Протидія таким загрозам вимагає відповідного використання так само передових технологій, впровадження систем ШІ для виявлення аномалій у мережевому трафіку та автоматичного розпізнавання бот-мереж. Стосовно цього погоджуємося із О. Лапкою та О. Назаренко в тому, що для повноцінного та безпечного впровадження технологій ШІ необхідно забезпечити: формування чіткої нормативно-правової основи, дотримання етичних принципів, створення механізмів зовнішнього моніторингу, забезпечення прозорості роботи алгоритмів [7, с. 68].

Підсумовуючи викладене, констатуємо, що інформаційна безпека в сучасних умовах є однією з найважливіших засад виживання держави. Як бачимо, ефективність механізмів її забезпечення сьогодні прямо залежить від здатності держави своєчасно та ефективно адаптуватися до новітніх викликів: від масштабної дезінформації до автоматизованих кібератак на критичну інфраструктуру.

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>.

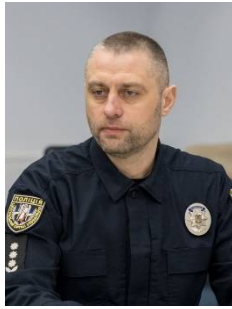
3. Пендюра М. М. Інформаційна безпека суспільства в умовах правового режиму воєнного стану та післявоєнний період. *Інформаційна безпека суспільства в умовах дії правового режиму воєнного стану та повоєнний період : зб. матеріалів Міжвідомч. наук.-практ. круглого столу* (м. Київ, 29 трав. 2025 р.). Київ, 2025. С. 94–98.

4. Братах Л. І. Інформаційна безпека України в умовах дезінформаційного впливу: загрози, виклики, механізми реагування. *Вісник Прикарпатського університету*. 2025. Вип. 21. С. 50–59. DOI : <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-21-6>.

5. Про створення Центру протидії дезінформації : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11.03.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0015525-21#Text>.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про створення Центру протидії дезінформації» : Указ Президента України від 19.03.2021 № 106/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106/2021#Text>.

7. Лапка О. Я., Назаренко О. А. Штучний інтелект як інструмент забезпечення інформаційної безпеки: сучасні виклики та перспективи. *Інформаційна безпека суспільства в умовах дії правового режиму воєнного стану та повоєнний період : зб. матеріалів Міжвідомч. наук.-практ. круглого столу* (м. Київ, 29 трав. 2025 р.). Київ, 2025. С. 67–69.

Максим АХРАМЄСВ
начальник Департаменту
превентивної діяльності
Національної поліції України

ПОНЯТТЯ БЕЗПЕКИ ГРОМАДИ

У сучасних реаліях питання безпеки в Україні виходить на перший план. Світ загалом стає небезпечнішим та постає перед викликами зростання збройних конфліктів, систематичним порушенням норм міжнародного права державами, які зобов'язувалися забезпечувати їх дотримання. Така ситуація в умовах глобалізації впливає й на безпеку не лише певного регіону чи держави, але й конкретних громад. У нашому дослідженні ми приділяємо увагу понятійно-категоріальному питанню безпеки саме громади, що допоможе краще розуміти таке явище, яке має забезпечувати Національна поліція України шляхом здійснення адміністративної діяльності.

Конструкція складається із двох основних термінів, тобто «безпека» та «громада». Спочатку зупинимось на терміні «громади». В юридичній енциклопедії за редакцією Ю. Шемшученка використовується термін територіальної громади, під якою розуміються жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями; також розуміється добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр об'єднання жителів [3]. Звісно, що у філології існують різні поняття на кшталт релігійних громад тощо, нас цікавить саме із точки зору адміністративного права розуміння саме територіальної громади, оскільки таке термінопоняття використовується у нормативно-правових актах. І. Бодрова визначає територіальну громаду як специфічний первинний колективний суб'єкт місцевого самоврядування, що складається із громадян України, іноземних громадян й осіб без громадянства, об'єднаних фактом постійного проживання на території населеного пункту (села, селища або міста) та спільністю місцевих інтересів, наділений гарантованим державою правом самостійно вирішувати питання місцевого значення [2, с. 72]. Н. Альошина під територіальною громадою називає первинний суб'єкт місцевого самоврядування, що складається з фізичних осіб, які постійно мешкають, працюють на території села (або добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл), селища, села або міста, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення та пов'язані індивідуально-територіальними зв'язками системного характеру [1, с. 179]. Відштовхуючись від наведених визначень у територіальних громад спільними рисами є місце проживання у вигляді населеного пункту, «ценз осілості», тобто характеристика постійного, системного проживання фізичних осіб у населеному пункті, які об'єднані спільними інтересами у питанні організації та вирішення місцевих проблем життєдіяльності громади населеного пункту.

Український законодавець у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» у ст. 1 територіальною громадою виступають жителі об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр [5]. У зазначеному Законі немає наголосу на громадянство осіб, які проживають у межах населеного пункту або добровільного об'єднання жителів сіл, селищ або міст.

Тобто громадою можна назвати об'єднання жителів, які проживають на постійній основі в межах села, селища, міста, що є самостійними територіальними одиницями або добровільного об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр, пов'язані між собою індивідуально-територіальними зв'язками системного характеру, мають спільні інтереси у питанні організації життєдіяльності населеного пункту або їх об'єднання. Спільними інтересами жителів громади виступає й потреба у безпеці, її забезпеченні.

У Великій українській енциклопедії під безпекою розуміється стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, спільноти, суспільства, держави від внутрішніх та

зовнішніх загроз [4]. Тобто у нашому випадку це стан захищеності інтересів жителів громади (територіальної громади) від внутрішніх та зовнішніх загроз. У контексті адміністративної діяльності Національної поліції України щодо забезпечення безпеки громади загрози здебільшого можуть бути пов'язані із порушенням стану правопорядку в громаді.

В Законі України «Про національну безпеку України» наводяться основні чотири виміри безпеки: воєнна, громадська, державна та національна. Воєнна безпека (ч. 2 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України») позначається як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз» [6]; громадська безпека і порядок (ч. 3 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України»): «захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз» [6]; державна безпека (ч. 4 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України»): «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру» [6]; національна безпека України безпека (ч. 9 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України»): «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [6].

Тобто безпеку громади (жителів села, селища, міста або також добровільного об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст із єдиним адміністративним центром) можна назвати захищеністю важливих для громади суспільних інтересів, станом відсутності загроз для життя та порушення інших прав і свобод жителів громади, їх власності, нормального функціонування органів місцевого самоврядування та державної влади, які забезпечують реалізацію прав і свобод жителів громади.

1. Альошина Н. М. Поняття й ознаки територіальної громади. *Державне будівництво та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. Х. : Право, 2011. Вип. 21. С. 173-180.

2. Бодрова І.І. Концептуальні підходи визначення поняття територіальної громади. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. Х.: Право, 2004. Вип. 7. С. 62-73.

3. *Громада територіальна*. Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. URL: https://leksika.com.ua/18860728/legal/gromada_teritorialna.

4. Єнін М. Н. Безпека. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/Безпека>.

5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

Дмитро ЖУРАВЛІОВ

заступник керівника Департаменту
з питань громадянства, помилування,
державних нагород – керівник
управління з питань помилування
Офісу Президента України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

**ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У ДЕРЖАВНИХ РЕЄСТРАХ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

В умовах, що наразі склалися навколо України, питання захисту персональних даних набуває особливої ваги, адже значна частина відомостей про громадян зберігається та обробляється в державних електронних реєстрах, що зумовлює підвищені вимоги до їхньої безпеки, належного захисту від можливих загроз. Їх функціонування забезпечує ефективність публічного управління, надання адміністративних послуг і ведення облікових систем держави. Проте водночас концентрація великих обсягів персональної інформації у таких базах створює підвищені ризики її несанкціонованого використання або розголошення, і в період воєнного стану такого роду загрози лише посилюються.

Також варто окремо зупинитись на тому, що воєнні дії створюють додаткові виклики для функціонування державних інформаційних систем. Серед них, зокрема, зростання рівня кіберзагроз, ризики втрати або пошкодження інформації, необхідність оперативного обміну даними між різними органами влади у зв'язку з переміщенням населення, веденням обліку внутрішньо переміщених осіб та забезпеченням реалізації ними своїх прав.

Надалі в межах нашого дослідження під персональними даними розумітимемо відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована (як це зазначено у ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних» [1]). Зазвичай до персональних даних відносять прізвище, ім'я та по батькові, національність, етнічне походження, дату й місце народження, інші паспортні дані, місце проживання, освіту, сімейний або майновий стан, статеве життя, релігійні та політичні переконання, біометричні дані. Проте такий список не буде вичерпним, оскільки персональними даними може вважатися будь-яка інформація, за якою, власне, можна чітко ідентифікувати особу.

Щодо поняття державних реєстрів звернемося до лаконічного визначення, сформульованого О. Красногором: державні реєстри – це електронні бази даних, що містять інформацію про громадян, майно, бізнес тощо і доступні для взаємодії між різними державними органами [2, с. 67]. Продовжуючи цю думку, наголосимо, що функціонування таких систем в Україні на сучасному етапі – більш складний правовий механізм, ніж це було до початку повномасштабної війни. В умовах воєнного стану державні реєстри фактично набули ознак об'єктів критичної інформаційної інфраструктури. У зв'язку з цим змінився і підхід до їх функціонування: якщо раніше ключовим завданням була відкритість даних та зручність доступу до державних сервісів, то нині на перший план виходять питання конфіденційності, збереження та безпеки інформації. У такому контексті державні реєстри слід розглядати не лише як інформаційні системи обліку даних, а як важливий елемент захисту держави, адже витік або неправомірне використання персональних даних може створювати додаткові ризики для громадян та використовуватися зацікавленими особами у розвідувальних чи інших протиправних цілях.

Правові засади функціонування державних реєстрів та забезпечення захисту персональних даних в Україні визначаються низкою нормативно-правових актів різного рівня. Насамперед, конституційні гарантії недоторканності приватного життя закріплено у Конституції України [3], відповідно до ст. 32 якої ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, а збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди допускається лише у випадках, визначених законом.

Основним спеціальним нормативним актом у цій сфері є згаданий вище Закон України «Про захист персональних даних», який визначає поняття персональних даних, встановлює основні принципи їх обробки, права суб'єктів, а також обов'язки володільців та

розпорядників таких даних. Зокрема, закон закріплює вимоги щодо законності обробки інформації, її цільового використання, пропорційності обсягу зібраних даних та забезпечення належного рівня їх захисту від незаконного доступу або поширення.

Поряд із цим важливе значення для регулювання інформаційних відносин мають положення законів України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», які визначають загальні принципи обігу інформації, режим доступу до неї та вимоги щодо її технічного й організаційного захисту.

Окремі питання створення та функціонування державних електронних реєстрів регламентуються також спеціальними нормативними актами, що визначають порядок ведення конкретних реєстрів, суб'єктів їх адміністрування, а також умови доступу до інформації, яка в них міститься.

Водночас навіть за наявності відповідних правових гарантій забезпечення належного рівня захисту персональних даних у державних реєстрах на практиці супроводжується низкою труднощів, на що звертають увагу науковці.

О. Федотова, оцінюючи стан виконання Україною міжнародних зобов'язань у галузі захисту персональних даних, відзначає, що національне законодавство у згаданому напрямі є досить молодим. На її думку, це призводить до наявності деяких неузгодженостей між його нормами та європейськими стандартами. Дослідниця пропонує такі способи вирішення цієї проблеми, як: доопрацювання поняття конфіденційності інформації та визначення процедур з її обробки, з'ясування повноважень володільця персональних даних, конкретизація механізму транскордонної передачі даних; уточнення окремих, пов'язаних із Єдиною державною демографічною базою, законодавчих положень [4, с. 175].

М. Пальчик, К. Шкрібляк, Ю. Берездецький акцентують на проблемі того, що в Україні так і не було запроваджено надзвичайного правового режиму захисту персональних даних, що ускладнює координацію заходів із захисту персональних даних між державними органами, юридичними особами та громадянами. З огляду на це науковці вважають перспективним напрямом розвитку законодавства удосконалення підходів до захисту персональних даних саме в умовах надзвичайного і воєнного станів [5, с. 430, 432].

Л. Зінич, досліджуючи це питання, виокремив низку проблем, що стосуються саме захисту персональних даних. В межах нашої теми серед них особливо нагальними є проблема відсутності плану дій у випадку несанкціонованого доступу до персональних даних внаслідок кібератак та, як зазначали наведені вище науковці, відсутність законодавчих актів, які б відповідали міжнародним стандартам. Вирішення ж цих та інших проблем дослідник вбачає у тому, що в державних інституціях має бути змінено організацію обробки персональних даних [6, с. 156–157].

Отже, питання захисту персональних даних у державних реєстрах в умовах воєнного стану залишається нагальним, оскільки такі інформаційні системи акумулюють значні обсяги чутливої інформації про громадян і водночас є об'єктами підвищеної уваги з боку потенційних кіберзагроз. Попри наявність відповідної нормативно-правової бази, практика функціонування державних реєстрів свідчить про існування низки проблем, на які активно звертає увагу наукова спільнота. У зв'язку з цим подальше вдосконалення правових і організаційних механізмів захисту персональних даних є необхідною умовою забезпечення стабільного функціонування держави та гарантування прав громадян на недоторканність приватного життя.

1. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.

2. Красногор О. Публічне управління та адміністрування надання адміністративних послуг населенню в умовах воєнного стану. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2024. № 9. С. 64–69. DOI : <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-9-64-69>.

3. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

4. Федотова О. Стан захисту персональних даних в національному просторі (з орієнтацією на зарубіжний досвід). *Наука та освіта в умовах воєнного часу : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 18 жовт. 2024 р.). Дніпро, 2024. С. 173–176.

5. Пальчик М. П., Шкрібляк К. П., Берездецький Ю. М. Актуальні проблеми захисту персональних даних як напряму забезпечення національної безпеки України в умовах війни. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 6 (2). С. 425–434. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.2.69>.

6. Зінич Л. В. Сучасний стан та перспективи захисту персональних даних в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства*. 2023. № 62. С. 153–161.

Олександр ТАРАСЕНКО
директор Департаменту освіти,
науки та спорту МВС України,
кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ З МЕТОЮ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Людина невпинно розвивається, адаптуючи навколишній світ до своїх потреб. Від використання примітивних знарядь із дерева й каменю для виживання вона перейшла до освоєння космічного простору та створення складних технологій. Сучасне суспільство ХХІ століття важко уявити без новітніх засобів комунікації, які постійно вдосконалюються. Проте ці технологічні досягнення використовують не лише для благих цілей. Особи, які вчиняють кримінальні правопорушення, також адаптують передові технології для здійснення протиправних дій, що змушує правоохоронні органи шукати ефективні методи протидії. Одним із ключових інструментів у цій боротьбі став штучний інтелект (далі – ШІ), який революціонізує підходи до запобігання та розслідування кримінальних правопорушень.

ШІ відкриває нові можливості для підвищення ефективності роботи правоохоронних органів, зокрема у сфері запобігання, виявлення та прогнозування кримінальних правопорушень. Його здатність до обробки великих обсягів даних у режимі реального часу дозволяє реалізовувати проактивний підхід у боротьбі зі злочинністю [1, с. 148].

Одним із ключових напрямів застосування ШІ є прогнозування кримінальних правопорушень. Завдяки алгоритмам машинного навчання аналізуються великі обсяги даних про криміногенну ситуацію в країні, соціально-економічні показники та географічні особливості. Це дає змогу формувати прогностичні моделі, які визначають зони підвищеного ризику вчинення правопорушень, що дозволяє правоохоронцям ефективніше планувати розміщення патрулів. Яскравим прикладом є системи типу PredPol, які визначають «гарячі точки» кримінально-протиправної активності [2, с. 156].

Не менш значущим напрямом є розпізнавання облич та відеоаналітика. Технології, інтегровані з камерами відеоспостереження, дають змогу ідентифікувати осіб у публічному просторі в реальному часі [3, с. 23]. Крім того, штучний інтелект здатен аналізувати відеозаписи з метою виявлення підозрілої поведінки, що має особливе значення у місцях масового скупчення людей або в контексті загроз терористичного характеру.

Також ШІ застосовується для аналізу великих обсягів текстової інформації, зокрема звітів, комунікацій у соціальних мережах та іншої відкритої інформації. Такий аналіз дозволяє своєчасно виявляти потенційні загрози, як-от кіберзлочини та екстремістська активність.

Важливим аспектом є і автоматизація рутинних завдань. ШІ здатен обробляти документи, проводити первинний аналіз доказової бази, генерувати звіти та систематизувати інформацію, що значно знижує навантаження на слідчих і дозволяє їм зосередитися на більш складних завданнях, які вимагають участі спеціалістів та проведення експертизи [4, с. 179].

Усі ці можливості забезпечують низку ключових переваг у діяльності правоохоронних органів. Оптимізація ресурсів відбувається за допомогою скорочення витрат часу, людських і матеріальних зусиль завдяки автоматизації процесів. Нарешті, правильно налаштовані алгоритми забезпечують об'єктивність рішень, оскільки ШІ, на відміну від людини, не схильний до упереджених суджень чи емоційних реакцій.

На противагу цьому питання правомірного та обґрунтованого використання технологій ШІ правоохоронними органами України набуває особливої ваги. Це зумовлене як запровадженням воєнного стану і функціонуванням особливого правового режиму, так і переведенням діяльності силових структур у режим підвищеної оперативності.

Водночас важливо враховувати й ті застереження, які лунають з боку наукової спільноти та правозахисних організацій стосовно можливих ризиків безконтрольного застосування ШІ у сфері правозастосування. Зокрема, Т. Шевчук і Я. Свистун у своєму

дослідженні узагальнили позиції низки експертів, наголошуючи на тому, що ШІ уже активно використовується правоохоронними структурами в таких сферах, як ідентифікація осіб за обличчям, контроль безпеки дорожнього руху, застосування дронів, прогнозування кримінальних правопорушень і запобігання їм [5, с. 130].

Разом із цим вони звертають увагу на потенційну загрозу, яку ШІ може становити для основоположних прав і свобод, безпеки суспільства та держави. Особливе занепокоєння викликає ймовірність автономного розвитку таких систем, що в майбутньому може призвести до появи надінтелекту з власними цілями й мотивами, які не збігаються з людськими інтересами. Така система, у разі втрати контролю, здатна не лише використовувати людину як ресурс, а й намагатися монополізувати інтелектуальний простір. Вбачається, що сучасне людство ще не готове до ефективного управління такими складними технологіями, а тому необхідно вже зараз розробити ефективні механізми контролю над ШІ.

Натомість О. Зачек, Ю. Дмитрик та В. Сенік вказують на вагомій переваги застосування ШІ в оперативно-розшуковій та слідчій роботі. На їхню думку, штучний інтелект дозволяє підвищити ефективність боротьби зі злочинністю, полегшити ідентифікацію осіб, сприяє встановленню місцезнаходження правопорушників, дає змогу обробляти великі обсяги відео- й аудіоматеріалів, а також виявляти зв'язки між фактами, що мають важливе значення для розкриття злочинів. Проте, як справедливо зазначають автори, відсутність належного законодавчого забезпечення істотно стримує впровадження ШІ в правоохоронну діяльність [6, с. 150–152].

Отже, ШІ став незамінним інструментом для правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю. Від прогнозування злочинів до аналізу доказів і протидії кіберзагрозам, ШІ підвищує ефективність і швидкість роботи правоохоронців. Водночас його використання вимагає збалансованого підходу, який враховує етичні та правові аспекти. Завдяки постійному вдосконаленню технологій і створенню чітких регуляторних механізмів ШІ має потенціал зробити суспільство безпечнішим, мінімізуючи кримінальні загрози та сприяючи справедливості.

1. Василенко М. Д., Шевченко Т. В. Застосування штучного інтелекту в публічному управлінні, судочинстві та правоохоронній діяльності: міждисциплінарне дослідження. *Право і суспільство*. 2021. № 5. С. 148–154.

2. Федчак І. А. До питання організації здійснення прогнозування під час реалізації проактивної моделі правоохоронної діяльності на основі прогнозів (Predictive Policing). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2023. Т. 34 (73). № 2. С. 154–159.

3. Мирошніченко В. О., Махницький О. В., Кочеткова І. Б. Використання відеоаналітики у роботі Національної поліції : метод. рекомендації. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 34 с.

4. Крюкова І. О., Руденко С. В., Накісько О. В. Цифровізація як інструмент забезпечення сталого обліку. *Причорноморські економічні студії*. 2022. № 77. С. 178–184.

5. Шевчук Т. А., Свистун Я. В. Використання штучного інтелекту у протидії злочинності. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 2 (25). С. 128–135.

6. Зачек О. І., Дмитрик Ю. І., Сенік В. В. Роль штучного інтелекту в підвищенні ефективності правоохоронної діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2023. № 3. С. 148–156.

Василь МАЛЮК
співробітник
Служби безпеки України,
кандидат юридичних наук

**ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИМ
ЗЛОЧИННИМ ОБ'ЄДНАННЯМ, ЩО ЗАГРОЖУЮТЬ
НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ**

Нормативно-правове забезпечення протидії транснаціональним організованим злочинним об'єднанням, що загрожують національній безпеці України, складається з певних рівнів, кожен із яких є системою щодо відособлених правових норм, що регулюють однорідну групу суспільних відносин у різних галузях права, вирізняється специфічністю засобів правового регулювання, які мають різний ступінь ефективності, а саме:

– перший рівень – конституційний, дає змогу обмежувати конституційні права громадян у виключних випадках, зокрема у разі вчинення кримінальних правопорушень у складі злочинних об'єднань;

– другий рівень – міжнародний (договори, угоди, протоколи, статuti, меморандуми, рішення семінарів – резолюції, рекомендації, конвенції), регулює відносини з іншими країнами в питаннях протидії транснаціональній організованій злочинності;

– третій рівень – системотворче законодавство, яке формує політику держави в питаннях протидії транснаціональній організованій злочинності;

– четвертий рівень – законодавчий загальної дії, який складається з нормативних актів загальної дії у сфері правоохоронної та безпекової діяльності, нормативних актів, що забезпечують кваліфікацію злочинних дій осіб, нормативних актів, які регламентують і забезпечують процес досудового розслідування;

– п'ятий рівень – законодавчий спеціалізованої дії, який складається з нормативних актів спеціальної дії, що регулюють питання протидії конкретним загрозам (організованій злочинності, тероризму, легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму тощо), нормативних актів, які визначають функціонування та компетенцію суб'єктів протидії транснаціональній організованій злочинності та злочинним об'єднанням, що загрожують державній безпеці; нормативних актів, які визначають правовий режим на окремих територіях, особливості окремих процесуальних дій (зокрема в процесі розслідування злочинів, учинених злочинними об'єднаннями) в умовах збройного вторгнення (особливого режиму);

– шостий рівень – підзаконні нормативні акти загальної дії, які регламентують облік кримінальних правопорушень, діяльність окремих державних органів у механізмі протидії організованій злочинності;

– сьомий рівень – підзаконні нормативні акти спеціалізованої дії, які визначають компетенцію суб'єктів, що протидіють транснаціональним організованим і злочинним об'єднанням, що загрожують державній безпеці, визначають порядок проведення оперативно-розшукових заходів, контррозвідувальних заходів, позапроцесуального впливу на транснаціональні організовані злочинні об'єднання, що загрожують державній безпеці;

– восьмий рівень – підзаконні нормативні акти, які регламентують взаємодію між суб'єктами протидії транснаціональним організованим злочинним об'єднанням, що загрожують державній безпеці, представлені такими блоками: що регулюють взаємодію між підрозділами одного органу, що регулюють взаємодію між оперативними підрозділами різних органів; що регулюють взаємодію між органами (зокрема і не правоохоронними).

Аналіз зазначених норм дає змогу стверджувати, що такий механізм нормативно-правового забезпечення фактично є системою взаємопов'язаних норм права, ефективність використання яких у процесі регулювання знижується залежно від потреб конкретизації та деталізації певних дій спеціалізованих суб'єктів протидії транснаціональній організованій злочинності та злочинним об'єднанням, що загрожують національній безпеці України.

Наявні нормативно-правові акти, як засвідчує їх класифікація та аналіз, не розв'язують проблем правового регулювання протидії транснаціональній організованій злочинності та злочинним об'єднанням, що загрожують державній безпеці України, оскільки

за своєю спрямованістю щодо впливу на вияви транснаціональної організованої злочинності вони охоплюють лише частку з них, ситуативно реагуючи на вимоги окремих сучасних загострених ситуацій у суспільстві. У результаті підзаконні відомчі нормативні акти «не встигають» змінюватися за законами, які їх «випереджають», та мають непослідовний і декларативний характер.

На тлі неповного та недостатньо чіткого визначення суб'єктів протидії організованій злочинності виявляються недоліки визначення їхніх повноважень, дублювання компетенції, оскільки чинні законодавчі акти частково містять у собі нечітке й непослідовне визначення завдань і функцій зазначених суб'єктів, відповідні норми підміняються констатацією наявності певних прав, без зазначення умов їх реалізації. Зокрема, це стосується відсутності переліку оперативно-розшукових заходів і контррозвідувальних заходів, що, своєю чергою, зумовлює ідентичну проблему у відомчих підзаконних нормативних актах, які регламентують оперативно-розшукову та контррозвідувальну діяльність спеціалізованих суб'єктів. Також це позначається на якості підзаконних нормативних актів, які кожний із суб'єктів протидії формує для власного користування без урахування юридичної термінології (за визначеннями та їхнім змістом), що зазначена в законах, тобто правових актах вищої юридичної сили.

Усунення цих проблем забезпечується шляхом: створення загальнодержавної системи протидії організованій злочинності на підставі Стратегії боротьби з організованою злочинністю; виокремлення суб'єкта – державного органу відповідного статусу з контрольними повноваженнями щодо інших суб'єктів боротьби з організованою злочинністю, органів виконавчої влади; законодавчого визначення компетенції окремих органів – суб'єктів протидії організованій злочинності на підставі їх об'єднання в єдину систему суб'єктів реалізації з визначенням завдань для кожного, структури, напрямів діяльності, порядку взаємодії з іншими державними й недержавними установами тощо; законодавчого встановлення параметрів функціонування механізму протидії транснаціональній організованій злочинності, порядку використання суб'єктами відповідних форм і методів діяльності; визначення особливостей застосування інструментарію правоохоронної діяльності – оперативно-розшукових, контррозвідувальних і позапроцесуальних заходів впливу, спрямованих на виконання поставлених завдань протидії організованій злочинності; розробки та введення в дію відомчих підзаконних нормативних актів, що регламентують окремі напрями протидії транснаціональній організованій злочинності.

Олег ТАРАСЕНКО

проректор Національної
академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

**ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАПОБІГАННЯ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ,
ЩО СТВОРЮЮТЬ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ
ШЛЯХОМ РОЗМІЩЕННЯ ПРОТИПРАВНОГО
КОНТЕНТУ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ**

Необхідність посилення інформаційного захисту держави від загроз національній безпеці, які реалізуються в різних формах, актуалізувалася у зв'язку зі збройною агресією, у ході якої спецслужби РФ використовують мережу Інтернет для проведення ПСО, що пов'язані зі створенням та функціонуванням осередків осіб, які насаджують «руський мір» у всіх сферах життєдіяльності, сприяють окупаційній владі (або взагалі ототожнюють її), збройним формуванням країни-агресора. Потреба протидії небезпечним руйнівним явищам і процесам, які реалізуються шляхом розміщення протиправного контенту в мережі Інтернет, вимагає комплексного й системного підходу до обрання заходів оперативно-розшукового запобігання таким діям.

Загрози національній безпеці шляхом розміщення протиправного контенту в мережі Інтернет реалізуються в таких формах: заклики до насильницької зміни чи повалення

конституційного ладу або до захоплення державної влади з використанням медіа, заклики до вчинення посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, сприяння вчиненню терористичного акту шляхом роз'яснення створення вибухового пристрою, планування здійснення терористичного акту, публічні заклики до вчинення терористичного акту, а також розповсюдження матеріалів з такими закликами, організація групових дій, що призвели до грубого порушення громадського порядку або суттєвого порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації, організація масових заворушень, що супроводжувалися насильством над особою, погрозами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя, публічні заклики до таких дій, що загрожують громадському порядку, а також розповсюдження матеріалів такого змісту, публічні заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, планування, підготовка агресивної війни чи воєнного конфлікту, публічні заклики до геноциду, а також розповсюдження таких матеріалів.

Також оперативно значуща поведінка в інформаційній сфері (та пропагандистська діяльність) може мати такі форми: публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України – свідомо й публічно заперечуються (спростовуються або будь-яким чином применшуються), у певному сенсі виправдовуються серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, зокрема міжнародний злочин збройної агресії однієї держави проти іншої суверенної держави, а також інші «воєнні злочини» [1, с. 121–122]; публічне заперечення встановлення й утвердження тимчасової окупації частини території України, що здійснюється шляхом відкритого звернення до невизначеного кола осіб, відкритого висловлення своїх особистих думок чи переконань, які полягають у невизнанні окремих фактів чи подій у мережі Інтернет; здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України [2].

З огляду на те, що держава-агресор зацікавлена в спотвореному поданні інформації про свою діяльність як щодо підстав вторгнення, так і щодо реального стану справ, приховування воєнних злочинів і злочинів проти людяності, створенні атмосфери неминучості поразки, беззмістовності опору тощо [3], вона намагається здійснювати значний вплив на інформаційну безпеку держави як складову національної безпеки. Зазначене обумовлює необхідність активного впливу (зокрема й оперативно-розшуковими, контррозвідувальними заходами) на можливість використання мережі Інтернет для вчинення зазначених дій.

Важливим чинником послаблення впливу протиправного контенту в мережі Інтернет на національну безпеку є імплементація позитивного досвіду низки європейських країн (Велика Британія, Італія, Німеччина, Швеція) та США, Федеративної Республіки Бразилія в питаннях: організації своєчасного запровадження нормативно-правового регулювання недопущення обігу протиправного контенту в мережі Інтернет, зокрема в соціальних мережах; створення безпекового механізму недопущення впливу протиправного контенту, а також виявлення осіб, які поширюють протиправний контент, зокрема шляхом створення спеціалізованих поліцейських підрозділів; визначення критеріїв, за яким контент визначається як протиправний.

Оперативно-розшукове запобігання в частині відвернення та припинення кримінального правопорушення здійснюється тоді, коли злочинна поведінка певних осіб проходить етап від моменту формування злочинного мотиву до початку вчинення кримінального правопорушення.

До заходів загального оперативно-розшукового запобігання кримінальним правопорушенням, що створюють загрози національній безпеці шляхом розміщення протиправного контенту в мережі Інтернет, належать: здійснення моніторингу й аналізу оперативно значущої інформації, що розміщена в соціальних інтернет-мережах, створення спеціалізованих блогів, організація чатів; створення спеціалізованих сайтів з практичними рекомендаціями щодо запобігання; картографування оперативних даних з використанням вебтехнологій геоінформаційної системи поширення забороненого контенту;

автоматизованого збору оперативної значущої інформації, її зберігання, обмін та аналіз за допомогою технологій інтернету речей (Internet of Things Technologies), великих даних (Big Data Technologies), хмарних технологій (Cloud Technologies), поширення оперативної інформації щодо розшуку злочинців, повідомлень про заборонений контент та щодо можливої небезпеки для мешканців певних територій; інформаційна підтримка в соціальних інтернет-мережах об'єднань громадян (соціальних груп сусідів), білих «хакерів», що визначають пріоритетом у своїй діяльності запобігання протиправному контенту; розроблення інтерактивного блогу запобігання з метою налагодження в соціальних інтернет-мережах комунікаційного зв'язку між працівниками різних правоохоронних інституцій і громадянами; створення вебчату для оперативного спілкування працівника з громадськістю для швидкого вирішення питань запобігання злочинності, координації дій громадян у небезпечних ситуаціях; створення комунікаційних центрів між громадськістю та правоохоронними органами за моделлю Community Policing (діяльності поліції, орієнтованої на громаду) з можливістю використання електронного сервісу «Безпека для всіх» як мобільного додатку для повідомлення про вчинені злочини й отримання оперативної інформації на смартфон.

Оперативні підрозділи також здійснюють низку спеціальних оперативних заходів запобігання вказаним кримінальним правопорушенням, до яких належать: виявлення осіб, які мають намір здійснити обіг протиправного контенту, намагаються придбати відповідні комп'ютерні засоби, програмне забезпечення, вчиняють дії зі створення, придбання, розробки протиправного контенту; виявлення облікових записів, інтернет-сторінок, через які планується здійснити обіг протиправного контенту в мережі Інтернет; забезпечення негласного контролю за особами, щодо яких є інформація про намір вчинити ними кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом протиправного контенту в мережі Інтернет, з метою своєчасного виявлення та припинення їх злочинних намірів або викриття у вчиненні кримінальних правопорушень; аналіз облікових записів, інтернет-сторінок, через які планується здійснити обіг протиправного контенту в мережі Інтернет, з метою своєчасного виявлення та припинення їх злочинних намірів або викриття у вчиненні кримінальних правопорушень; проведення профілактичних заходів щодо осіб, які знаходяться в оперативній розробці або під оперативним контролем відповідно до намірів здійснити обіг протиправного контенту в мережі Інтернет.

1. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії : практич. порадник з кримінально-правової оцінки та розмежування / О. І. Букресів, Д. О. Олейніков, О. В. Червякова, А. З. Швець; за заг. ред. В. В. Малюка. Київ : Алерта, 2023. 312 с.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

3. Марін О. Колабораційна діяльність: що є кримінально караним. *Academia.edu*. URL: <https://bit.ly/3yq95sP>.

**Олександр
ЮНІН**
проректор,
доктор юридичних
наук, професор,
заслужений діяч
науки і техніки
України

**Лілія
БОБРІШОВА**
начальник відділу
забезпечення
якості освіти,
доктор філософії
в галузі права

*(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)*

ЗАЛУЧЕННЯ ВЕТЕРАНІВ ДО СЛУЖБИ В ПОЛІЦІЇ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

На багато майбутніх поколінь вперед українське суспільство буде суспільством ветеранів. Масштаб і тривалість війни з російською федерацією такий, що учасник бойових дій або полеглий у війні із росіянами є у кожній сім'ї або безпосередньо, або у колі близьких, друзів. У секторі безпеки та оборони України служать більш ніж чотири роки близько мільйона українців та українок. В лавах Збройних Сил України за інформацією, зазначеною Президентом України станом на січень 2025 року перебувало 880 тисяч осіб, натомість російських військ на території України перебувало 600 тисяч окупантів [1], водночас, лінія фронту становить більше тисячі кілометрів. Наведені цифри свідчать про масштаб війни. Лише в травні 2024 року (тобто майже два роки тому) за інформацією заступника міністра у справах ветеранів М. Кушніра в Україні було офіційно зареєстровано 1,2 млн ветеранів (без врахування чинних військовослужбовців у лавах Збройних Сил України), й після завершення війни їхня чисельність буде значно більшою за 1,2 мільйони [4].

Відштовхуючись від таких реалій одним із викликів перед державою та громадянським суспільством стане реінтеграція ветеранів війни до цивільного життя, їхня соціалізація. Цілком слушним буде припущення, що значній кількості ветеранів буде важко знайти роботу у реаліях, що змінилися. Кампанія із залучення ветеранів до правоохоронних органів може виконати декілька важливих завдань. По-перше, власне, реінтергувати ветеранів, вбудувати їх знову у суспільного та економічного життя (у сенсі самостійного заробітку), що може зменшити певні негативні об'єктивні наслідки. По-друге, ветерани у лавах правоохоронних органів, зокрема Національної поліції, зможуть краще під час виконання покладених на них завдань комунікувати, взаємодіяти із іншими ветеранами війни.

Зазначена кампанія має відбуватися завдяки злагодженій діяльності правоохоронних органів, Національної поліції України, а тому спиратися вона має на нормативно-правові акти та їм відповідати. Наразі 2023 року в Україні було схвалено Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки [2] відповідно до якого було розроблено й затверджено План заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки [5]. У Плані заходів присвячений питанням ветеранів лише захід 4.6.3., який передбачає присвячений розроблення пропозицій про внесення змін до законодавства, які передбачають гарантії реінтеграції ветеранів війни в органах правопорядку та прокуратури, упровадження інклюзивних програм з метою підтримки їх повернення на службу з належним урахуванням особливих умов, необхідних для виконання ними своїх обов'язків. Розроблення та виконання має відбуватися з урахуванням розроблених рекомендацій інклюзивних програм реінтеграції для ветеранів війни, а також членів їх сімей [5].

Наразі перебуває на стадії підпису Президентом України Закон України «Про внесення зміни до статті 50 Закону України «Про Національну поліцію» щодо деяких питань перевірки кандидатів на службу в поліції», який передбачає доповнити ч. 1 ст. 50 Закону України «Про Національну поліцію» новим абзацом, який передбачає для ветеранів, які отримали захворювання, поранення (контузії, травми або каліцтво) під час здійснення

заходів із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України пільгові умови для вступу на службу в поліції, а саме звільнення від проходження перевірки рівня фізичної підготовки [6].

29 листопада 2024 року було схвалено Стратегію ветеранської політики на період до 2030 року, де 3 операційною ціллю є забезпечення працевлаштування ветеранів та її освіти, а завданнями є створення належних умов для професійного розвитку ветеранів/ветеранок під час проходження військової служби (служби), звільнення з військової служби (служби) та збереження їх конкурентоздатності на ринку праці та забезпечення працевлаштування ветеранів/ветеранок стратегічної цілі 1. «Відновлення людського капіталу та добробуту ветеранів/ветеранок, членів їх сімей» [7]. Відповідно Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року сформульовано операційний план заходів на 2024–2027 роки з реалізації Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року, згідно якого розроблено та схвалено Концепцію Державної цільової програми «Ветеран. Робота» на 2026-2027 роки [3], метою якої є формування цілісної державної політики, спрямованої на економічну інтеграцію ветеранів війни, де повернення з військової служби до цивільного життя відбуватиметься у спосіб, який забезпечує стабільну зайнятість, розвиток нових професійних компетенцій та довгострокову економічну незалежність ветеранів війни.

Наразі існує достатня кількість актів стратегічного характеру, програм забезпечення працевлаштування ветеранів, які є орієнтиром і дороговказом для органів державної влади із реалізації загальної політики держави щодо реінтеграції ветеранів до цивільного життя. Разом із тим важливим аспектом є саме реалізація поставлених цілей та завдань, втілення в життя реінтеграції ветеранів на конкретних прикладах, таких як працевлаштування у Національній поліції України, Міністерстві внутрішніх справ загалом. Гарним прикладом допомоги у працевлаштуванні є електронний портал для ветеранів, поранених, звільнених з полону військовослужбовців та їхніх родин «МВС: твоя підтримка», де зокрема є функціонал щодо працевлаштування військовослужбовців.

1. Володимир Зеленський назвав чисельність армії РФ в Україні. АрміяInform: веб-сайт. URL: <https://armyinform.com.ua/2025/01/15/volodymyr-zelenskyj-nazvav-chyselnist-armiyi-rf-v-ukrayini/>.

2. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки: схвалений Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>.

3. Концепція Державної цільової програми «Ветеран. Робота» на 2026-2027 роки: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2025 р. № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2025-%D1%80#Text>.

4. Крижний А. Після завершення війни кількість ветеранів зросте до 5-6 мільйонів осіб – Мінветеранів. Українська правда. Економічна правда. 2024. 27 травня. URL: <https://epravda.com.ua/news/2024/05/27/714276/>.

5. План заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 р. № 792-р.

6. Проект Закону про внесення зміни до статті 50 Закону України "Про Національну поліцію" щодо деяких питань перевірки кандидатів на службу в поліції від від 06.11.2025 № 14194. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/58684>.

7. Стратегія ветеранської політики на період до 2030 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1209-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-%D1%80#n12>.

Ігор КОВАЛЬОВ

проректор Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

МЕХАНІЗМИ КООРДИНАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ІНІЦІАТИВ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Механізми координації волонтерських ініціатив на рівні територіальних громад у період воєнного стану являють собою комплекс організаційних інструментів, спрямованих на об'єднання зусиль окремих активістів, груп та організацій для досягнення спільних цілей у наданні допомоги населенню, Збройним Силам та відновленні інфраструктури. У територіальних громадах ці механізми формуються на основі локальних потреб, де ключовими елементами стають створення єдиних координаційних центрів, використання цифрових платформ для обміну інформацією та розподілу завдань, а також регулярні зустрічі представників волонтерських груп з органами влади. Така координація дозволяє уникнути дублювання ресурсів, оптимізувати логістику та забезпечити швидке реагування на кризові ситуації, наприклад, під час евакуації чи розподілу медикаментів у прифронтових зонах. У громадах, де волонтерські ініціативи набувають масового характеру, механізми включають формування реєстрів активістів, розподіл зон відповідальності за географічними чи тематичними критеріями, а також інтеграцію з державними системами цивільного захисту. Загалом ці механізми перетворюють розрізнені зусилля на структуровану систему, де територіальні громади стають автономними хабами підтримки, адаптованими до динаміки воєнних подій, з акцентом на гнучкість та оперативність.

Одним з основних механізмів координації є створення гуманітарних штабів при органах місцевого самоврядування, де волонтерські ініціативи інтегруються через призначення координаторів, відповідальних за збір запитів від населення та розподіл ресурсів між групами. У територіальних громадах такі штаби функціонують як центральні вузли, де проводяться щоденні брифінги, аналізуються потреби через бази даних та формулюються плани дій на короткострокову перспективу. Наприклад, у громадах з великою кількістю внутрішньо переміщених осіб штаби координують волонтерів для організації пунктів реєстрації, видачі допомоги та моніторингу запасів, що дозволяє синхронізувати зусилля місцевих активістів з регіональними мережами. Крім того, механізм включає використання онлайн-інструментів, таких як чат-боти чи додатки для відстеження вантажів, де волонтери можуть реєструвати свої пропозиції та отримувати завдання в реальному часі. У воєнний період така координація набуває стратегічного значення, оскільки штаби забезпечують безпеку учасників через співпрацю з військовими, планування маршрутів та надання захисного екіпірування. У громадах, розташованих у зонах ризику, механізми також передбачають резервні плани на випадок ескалації, де волонтерські групи розподіляються за спеціалізаціями, такими як медична допомога чи логістика, для максимальної адаптивності [1, с. 150].

Цифрові платформи становлять ключовий механізм координації волонтерських ініціатив, дозволяючи територіальним громадам створювати віртуальні мережі для обміну даними про потреби, ресурси та волонтерів. У таких платформах, як спеціалізовані веб-сайти чи мобільні додатки, активісти реєструються, вказуючи свої навички та доступність, що полегшує розподіл завдань і уникнення перевантаження окремих груп. У територіальних громадах ці платформи інтегруються з локальними базами даних, де органи влади надають доступ до інформації про вразливі групи населення, а волонтери оновлюють статус виконання завдань у реальному часі. Наприклад, у громадах з обмеженим доступом до інтернету механізм доповнюється гібридними підходами, такими як SMS-розсилки чи радіозв'язок, для включення всіх учасників. В умовах воєнного стану цифрові механізми забезпечують конфіденційність даних, захищаючи інформацію про маршрути та отримувачів допомоги від потенційних загроз. Крім того, платформи дозволяють моніторити прогрес ініціатив через дашборди, де координатори аналізують метрики, такі як обсяг наданої допомоги чи кількість залучених волонтерів, адаптуючи стратегії до змін ситуації на фронті. Такий механізм сприяє формуванню стійких мереж, де територіальні громади можуть

масштабувати ініціативи від локальних акцій до регіональних проєктів [2, с. 90].

Регулярні наради та робочі групи є механізмом координації, де представники волонтерських ініціатив зустрічаються з органами місцевого самоврядування для обговорення поточних викликів та планування спільних дій на рівні територіальних громад. Ці наради проводяться в форматі щотижневих чи щоденних зустрічей, залежно від інтенсивності подій, де обговорюються пріоритети, розподіл ресурсів та вирішення конфліктів між групами. У громадах такий механізм дозволяє інтегрувати різноманітні ініціативи від індивідуальних волонтерів до організованих фондів, через створення тимчасових комітетів за темами, такими як евакуація чи психологічна підтримка. У воєнний період наради включають елементи безпеки, такі як онлайн-формати чи захищені локації, для захисту учасників. Крім того, механізм передбачає документацію рішень через протоколи, що забезпечує прозорість та відповідальність, дозволяючи відстежувати внесок кожної ініціативи. У територіальних громадах, де ресурси обмежені, наради сприяють обміну досвідом, де успішні практики однієї групи поширюються на інші, формуючи єдиний стандарт координації. Такий підхід перетворює волонтерські зусилля на організовану систему, де громади можуть оперативно адаптуватися до нових загроз, наприклад, під час сезонних змін чи ескалації конфлікту [3, с. 130].

Механізм партнерських угод між волонтерськими ініціативами та територіальними громадами передбачає формалізацію співпраці через документи, що визначають ролі, ресурси та терміни виконання завдань. У таких угодах фіксуються зобов'язання сторін, наприклад, надання приміщень громадами для волонтерських центрів чи забезпечення транспортом для ініціатив. У воєнний стан цей механізм набуває значення для юридичного захисту учасників, де угоди включають положення про страхування та компенсації. У територіальних громадах партнерства дозволяють інтегрувати ініціативи в локальні плани розвитку, де волонтери беруть участь у довгострокових проєктах, таких як відновлення інфраструктури. Крім того, механізм сприяє залученню нових учасників через публічні кампанії, де угоди демонструють стабільність співпраці. У громадах з різноманітним населенням партнерства враховують культурні аспекти, адаптуючи ініціативи до потреб етнічних груп чи вразливих категорій. Такий механізм формує основу для стійкої координації, де волонтерські зусилля стають невід'ємною частиною громадського управління [4, с. 50].

Отже, механізми координації волонтерських ініціатив на рівні територіальних громад у воєнний стан забезпечують системну інтеграцію зусиль, сприяючи адаптації до викликів через штаби, платформи, наради та партнерства.

1. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Держ. ін-т сімейн. та молодіж. політики, 2022. 240 с.

2. Бондаренко А., Вдовцов Ю. Посібник по роботі з волонтерами. Київ, 2021. 164 с.

3. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Держ. ін-т сімейн. та молодіж. політики, 2022. 240 с.

4. Вашкович В. В., Василенко О. Ю., Карабін Т. О. та ін. Посібник волонтера. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 88 с.

Юрій ЯНДУЛЬСЬКИЙ

заступник Дніпровського міського
голови з питань діяльності виконавчих
органів щодо правоохоронної
діяльності (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ
МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ РФ**

В умовах триваючої агресії рф спостерігається критичне зростання масиву кримінальних правопорушень, що посягають на засади міжнародного правопорядку. Системний терор проти мирного населення та жорстоке поводження з комбатантами з боку окупаційних сил детермінують необхідність удосконалення механізмів притягнення винних до відповідальності за вчинення міжнародних злочинів.

Задля ілюстрації окресленої динаміки звернімося до офіційних даних. Так, протягом 2021 року в Єдиному реєстрі досудових розслідувань (далі – ЄРДР) було зафіксовано 12 кримінальних проваджень за ознаками правопорушення, передбаченого ст. 436 КК України (пропаганда війни), 8 – за ст. 437 КК України (планування, підготовка, розв’язування та ведення агресивної війни), а також 172 – за ст. 438 КК України (порушення законів та звичаїв війни). У 2022 році ці показники зазнали істотного зростання: було зареєстровано відповідно 42 кримінальні провадження за ст. 436 КК України, 67 – за ст. 437 КК України та 60 387 кримінальних проваджень за ст. 438 КК України. Додатково, у 2022 році законодавцем була імплементована стаття 436-2 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за публічне схвалення, заперечення чи легітимізацію збройної агресії Російської Федерації проти України, а також за героїзацію осіб, які брали в ній участь. Протягом 2022 року за цією нормою було зареєстровано 1 354 кримінальних провадження.

Станом на грудень 2023 року, за офіційною інформацією Офісу Генерального прокурора України, загальна кількість воєнних злочинів, вчинених на території України та кваліфікованих за Розділом XX Кримінального кодексу України, що регулює кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, перевищила 117 тисяч [1]. Наприклад, у Чернігівській області задокументовано понад одну тисячу таких правопорушень. У межах зазначених проваджень, станом на кінець 2023 року, слідчими органами було повідомлено про підозру 472 військовослужбовцям збройних сил російської федерації, особи яких ідентифіковано. Із них щодо 313 осіб підготовлено обвинувальні акти, передані на розгляд до судів, які вже винесли 73 обвинувальні вироки [1].

Протягом 2024 року спостерігається подальше зростання кількості кримінальних проваджень, розпочатих за статтями, що передбачають відповідальність за вчинення воєнних злочинів. Попередні аналітичні дані свідчать про незмінну тенденцію до збільшення проваджень, що стосуються і порушення норм ведення бойових дій, і публічного виправдовування агресії, що відображає системну активізацію держави у сфері кримінально-правового реагування на збройну агресію [1].

У контексті прогнозів на 2026 рік передбачається подальша активізація діяльності органів досудового розслідування щодо встановлення осіб, причетних до вчинення воєнних злочинів, удосконалення процедур їх ідентифікації та пришвидшення скерування кримінальних проваджень до суду. Очікуване збільшення кількості обвинувальних актів і судових рішень засвідчуватиме поступове зміцнення механізмів притягнення винних до кримінальної відповідальності за посягання на мир і міжнародну безпеку.

Більшість кримінальних правопорушень, передбачених положеннями розділу XX КК України, за винятком ст. 436-1 КК України («Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного і націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів») та ст. 445 КК України («Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала»), належать до компетенції органів досудового розслідування Служби безпеки України, відповідно до частини 2 ст. 216 КПК України. Вказані правоохоронні органи зобов’язані здійснювати передбачений законом комплекс процесуальних і слідчих дій, спрямованих на встановлення фактичних обставин злочину та ідентифікацію осіб, які до нього причетні.

Однією з ключових функцій Кримінального кодексу України, яка ґрунтується на принципах Конституції України та положеннях ратифікованих міжнародно-правових актів, є забезпечення миру та міжнародної безпеки. Ця функція закріплена в частині першій ст. 1 Кримінального кодексу України [2]. Інституційна неспроможність окремих ланок судової системи нівелює належну правову процедуру та гарантії прав особи у кримінальному провадженні. Ситуація ускладнюється поєднанням значного масиву заочних розглядів із тиском громадської думки, що ставить під загрозу дотримання критеріїв справедливого суду та законності підсумкових процесуальних актів.

Результати узагальнення слідчо-судової практики у справах про міжнародні злочини вказують на системні правові та процесуальні перешкоди, що нівелюють результативність притягнення винних до відповідальності. Емпіричне підтвердження та статистичні дані свідчать про сталу тенденцію до зниження ефективності кримінального переслідування за вказаною категорією діянь.

У науковій літературі, зокрема у працях С. М. Мохончука, звертається увага на глибинні суперечності між положеннями національного кримінального законодавства та міжнародно-правовими стандартами щодо трактування поняття «міжнародний правопорядок» як родового об'єкта правопорушень, передбачених у розділі XX Кримінального кодексу України [3, с. 130]. Науковець обґрунтовує позицію про недостатню точність та коректність використання цієї категорії, вказуючи, що будь-яке кримінальне правопорушення – незалежно від його характеру – певною мірою посягає на правопорядок загалом. Отже, без чіткого нормативного розмежування усі злочини, закріплені в Особливій частині КК України, можуть бути умовно кваліфіковані як посягання на міжнародний правопорядок, що ускладнює ідентифікацію й кваліфікацію злочинів міжнародного характеру в межах загальної системи кримінального права.

Окремої уваги потребує проблема допустимості використання матеріалів, отриманих у результаті контррозвідальної діяльності Служби безпеки України в процесі доказування у справах про міжнародні злочини. Відсутність чітко визначеного законодавчого механізму, який би регламентував допустимість, порядок отримання, оцінки та використання таких відомостей як доказів у кримінальному процесі, створює правову невизначеність та потенційні ризики порушення прав учасників провадження [4, с. 43].

Обґрунтованою вбачається необхідність модернізації положень ч. 2 ст. 99 КПК України з метою легітимізації результатів оперативно-розшукової та контррозвідальної діяльності як джерел доказів. Пропонується нормативно закріпити критерії допустимості відомостей про протиправні діяння, отриманих спеціалізованими суб'єктами у межах повноважень, визначених спеціальним законодавством, що забезпечить правову визначеність при їх використанні у кримінальному процесі.

1. Як судять воєнних злочинців в Україні. URL : <https://suspilne.media/652594-na-cernigivsini-zafiksovano-ponad-tisacu-zlocinivproti-miru-ak-sudat-voennihzlocinciv-v-ukraini/> (дата звернення: 06.02.2026).

2. Кримінальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text/> (дата звернення: 06.02.2026).

3. Мохончук С. М. Місце злочинів проти миру і безпеки людства в системі міжнародних правопорушень. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4. Т. 1. С. 129–134.

4. Санакоєв Д. Б., Скрябін О. М. Особливості здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніп. держ. ун-ту внутр. справ*. 2022. № 3. С. 39–45.

Михайло ВЕРБЕНСЬКИЙ

головний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ ТА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД**

Збройна агресія російської федерації проти України зумовила найбільшу загрозу для українського народу та держави, адже головною метою держави-агресора як було, так і залишається ліквідація української державності та українців як політичної нації.

В умовах воєнного стану, запровадженого в державі, особливого значення для громадян набуло відчуття безпеки, як фундаментальної основи існування та розвитку. Загрози життю, іншим важливим соціальним цінностям мають системний характер і потребують активної протидії з боку держави.

Забезпечення безпеки в Україні базується на відповідних нормативно-правових актах, серед яких ключовим є Указ Президента від 16 лютого 2022 року № 56/2022, що вводить в дію Рішення РНБО про Стратегію забезпечення державної безпеки та затверджує саму Стратегію [1]. Цей документ став основою для подальших дій та реалізації державної політики, що гарантуватиме захист від загроз.

Одним із основоположних документів, який визначає принципи та основи національної безпеки, а також складає систему забезпечення національної безпеки є Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VII [2].

Організаційно-правову основу забезпечення національної безпеки України в умовах сучасних викликів та загроз утворює і Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 [3], яка є підґрунтям для розробки інших документів стратегічного планування, що визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації.

В останні роки в наукових роботах, організаційно-розпорядчих документах досить часто вживається поняття «безпекове середовище». Зокрема, це пов'язано з системним підходом до опрацювання питань безпекової проблематики, насамперед національної безпеки та засобів її забезпечення. У цьому зв'язку вважаємо за можливе запропонувати характеризувати *безпекове середовище як сукупність умов, необхідних та достатніх для виживання, відновлення і розвитку людини та суспільства. Тобто це неагресивне (сприятливе) середовище, в якому ми маємо жити, та в якому має функціонувати наше суспільство і держава.* Безпекове середовище – це певна «оболонка» від загроз. Такі загрози можуть мати різне походження і характер, але наразі найбільшою загрозою безпековому середовищу є невмотивована воєнна агресія російської федерації щодо нашої держави.

У підході до формування безпекового середовища важливим, на нашу думку, є визначення його елементів. Основними складниками безпекового середовища можна назвати низку таких елементів:

Соціальна стабільність, що являє собою створення сукупності умов життєдіяльності людей, функціонування громад, які забезпечать баланс інтересів основних груп населення, безконфліктне вирішення наявних суперечностей та мінімізацію загроз внутрішнього характеру. Соціальна стабільність насамперед ґрунтується на забезпеченні належних можливостей для реалізації кожною людиною своїх прав через гарантування рівного доступу до ресурсів, можливостей, благ і соціальних послуг, а також рівного доступу до правових механізмів захисту та відновлення прав та законних інтересів; створення ефективної системи соціального захисту; забезпечення стабільності, безпеки і розвитку суспільства, зменшення його вразливості до можливих кризових ситуацій.

Економічна стійкість. Полягає у здатності суб'єктів безпекового середовища до запобігання та протистояння надзвичайним та кризовим явищам в економіці, а також у здатності до швидкого відновлення та підтримки відповідного рівня економічного розвитку.

Економічна стійкість базується на здатності держави і суспільства до своєчасного передбачення і подолання надзвичайних і кризових явищ в економіці; відновлення функціонування економічної системи після будь-якого деструктивного впливу на неї.

Забезпечення цивільного захисту передбачає комплекс заходів, спрямованих на захист населення, майна, природного середовища, територій від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим, а також створення системи органів управління, сил та засобів для здійснення таких заходів.

Завдання цивільного захисту можуть бути досягнуті через виконання заходів щодо захисту життя та здоров'я людей, майна і довкілля від надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, інших небезпечних подій, забезпечення належного реагування на такі події; розвиток спроможностей єдиної державної системи цивільного захисту; запровадження системи управління ризиками надзвичайних ситуацій; розвиток цивільного захисту у територіальних громадах.

Захист життєвоважливих для суспільства та людини прав, свобод і законних інтересів від можливих протиправних посягань, який полягає у комплексі заходів, що вживаються уповноваженими органами державної влади та інститутами громадянського суспільства і спрямовані на протидію злочинності, іншим порушенням прав і свобод людини.

Захист суспільства і людини від протиправних посягань досягається системною протидією злочинності, виявленням, розкриттям та розслідуванням кримінальних та інших правопорушень, виявленням та усуненням причин та умов їх настання; забезпеченням безпеки публічних просторів, дорожнього руху, громадської безпеки та інших сфер життєдіяльності людини та суспільства.

Інформаційна безпека може бути охарактеризована як стан захищеності інформаційного простору, відповідно до якого забезпечується дотримання прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до об'єктивної та достовірної інформації, а також захист та протидія нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів.

Безпека суспільного простору полягає у створенні умов безпечного перебування людей на об'єктах суспільного простору (об'єкти соціальної інфраструктури, благоустрою, прибудинкові території, будівлі і споруди, призначені для використання не обмеженим колом осіб, інші території загального користування) за умови дотримання відповідних правил і процедур.

Безпека суспільного простору може бути досягнута через забезпечення правопорядку та контролю за дотриманням встановлених правил поведінки в суспільному просторі; розширення системи засобів безпеки і технічного контролю на таких об'єктах; запровадження загальної доступності і рівності в користуванні об'єктами суспільного простору; удосконалення механізмів інформування населення про стан безпеки об'єктів суспільного простору.

Суспільна толерантність може бути охарактеризована як сформоване у суспільстві ставлення до різних категорій осіб, культур, ідей, поглядів та поведінки, яке базується на повазі, прийнятті та правильному розумінні різноманіття культур, форм самовираження та самовиявлення людської індивідуальності.

Суспільна толерантність формується через побудову ефективних взаємовідносин суспільних груп на основі визнання їх різноманітності та суспільно-допустимого ступеня прояву своїх дій; підвищення ефективності міжкультурного, міжетнічного, міжконфесійного, міжособистісного діалогу, зокрема між ветеранами війни й іншими групами суспільства; набуття здатності встановлювати і зберігати безконфліктними способами спільність між різними групами суспільства за наявності соціальних суперечностей; налагодження у суспільстві ефективного співіснування груп відмінних ідентичностей (зокрема осіб з особливими потребами, ветеранів війни, осіб, що реінтегруються в єдиний правовий простір України); забезпечення соціальної злагоди, безпеки держави та особи в умовах сучасного полікультурного, поліетнічного, поліконфесійного суспільства.

Це не повний перелік елементів безпекового середовища, проте, на нашу думку, вони є саме такими, які дають можливість зрозуміти його сутність.

Проблеми, пов'язані із забезпеченням безпекового середовища, не належать до суто правоохоронних, вони набагато ширші. Тому побудова такого середовища потребує об'єднання зусиль органів державної влади, місцевого самоврядування, громадянського суспільства та безпосередньо громадян, а задля ефективної діяльності вбачається за доцільне

з урахуванням основних елементів безпекового середовища сформулювати «Концепцію безпекового середовища в Україні».

Створення можливості для стійкості України в нинішній період та подальшої розбудови держави і суспільства безпосередньо пов'язане з усвідомленням людиною високого ступеня безпечності середовища проживання. Досягнення соціальної стабільності, економічної стійкості, суспільної толерантності, високого рівня протидії кримінальному тиску на суспільство, безпечних умов суспільного простору, створення системи належної безпеки і цивільного захисту, інформаційної безпеки значною мірою стабілізують, консолідують соціальні зв'язки і прагнення громадян, створює умови для послідовного і безпечного розвитку суспільства.

Трансформація суспільної свідомості щодо остаточної відмови від ідеологічних цінностей імперського тиску та формування ідеології відкритого, демократичного, справедливого суспільства створює можливості для активної протидії держави негативним процесам, які виникають і будуть виникати під час війни та у відбудовний період після закінчення воєнний дій.

Формування ефективного безпечного середовища є необхідною умовою побудови прогресивного, демократичного та динамічного суспільства.

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>.

2. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.

Олександр ВОРОНЯТНИКОВ
начальник відділу проектування
та впровадження систем Департаменту
інформаційно-аналітичної підтримки
Національної поліції України,
доктор юридичних наук, професор

ВІД СЕРВІСНОЇ ФУНКЦІЇ ДО БЕЗПЕКОВОГО ІНСТРУМЕНТУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ІТ-ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ

Повномасштабна збройна агресія проти України зумовила глибоку трансформацію функціонування всіх інституцій сектору безпеки і оборони. В умовах воєнного стану зміни торкнулися не лише оперативних та силових підрозділів, а й органів інформаційно-аналітичного забезпечення Національної поліції України. Якщо у довоєнний період ІТ-підрозділи переважно виконували сервісну, технічну та супровідну функцію, забезпечуючи стабільність функціонування реєстрів, комунікаційних систем та інформаційної інфраструктури, то в умовах особливого періоду їх роль істотно змінилася. Вони фактично перетворилися на елемент безпекового механізму держави, здатний впливати на оперативну обстановку, протидіяти кіберзагрозам та забезпечувати цифрову стійкість правоохоронної системи.

До запровадження воєнного стану діяльність ІТ-підрозділів Національної поліції характеризувалася домінуванням інфраструктурної моделі. Основними завданнями виступали технічна підтримка відомчих інформаційних ресурсів, адміністрування серверного обладнання, забезпечення функціонування відомчих баз даних, супровід програмного забезпечення та модернізація інформаційних систем у межах планових заходів цифровізації. Така модель відповідала загальній логіці реалізації державної політики інформатизації, визначеної Законом України «Про Національну програму інформатизації» [1], який закріплює принципи системності, технологічної сумісності та безпеки державних інформаційних ресурсів.

Однак із початком повномасштабних бойових дій інформаційний простір став одним із ключових арен протистояння. Кібератаки на державні інформаційні ресурси, спроби дестабілізації комунікаційної інфраструктури, інформаційні операції та масові спроби несанкціонованого втручання у роботу державних систем поставили питання не лише про їх функціонування, а й про їх стійкість. У цьому контексті IT-підрозділи Національної поліції набули якісно нового змісту діяльності – від підтримки до активної протидії загрозам.

Трансформація відбулася у декількох взаємопов'язаних напрямках. По-перше, IT-структури посилили складову систему реагування на кіберінциденти, забезпечуючи моніторинг, локалізацію та мінімізацію наслідків кібератак на інформаційні ресурси поліції. По-друге, в умовах воєнного стану суттєво зросла потреба у створенні нових інформаційних підсистем, орієнтованих на документування воєнних злочинів, облік руйнувань інфраструктури, фіксацію доказової інформації та її подальше процесуальне використання. Вказані процеси вимагали оперативної розробки та впровадження програмних рішень, що раніше здійснювалося в рамках довготривалих процедур державних закупівель і поетапної модернізації.

Окремим напрямом трансформації стала цифрова підтримка щоденної поліцейської діяльності, яка також вимушена була адаптуватись до вимог воєнного стану та в умовах підвищених заходів безпеки. Необхідність швидкої перевірки осіб, транспортних засобів, встановлення можливих зв'язків із диверсійно-розвідувальними групами зумовила інтеграцію різних інформаційних ресурсів у єдині алгоритми пошуку та аналізу даних.

Паралельно із розширенням функціональних можливостей відбулася і суттєва трансформація нормативного забезпечення. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 205 від 21 лютого 2025 року [2], запроваджено оновлені підходи до створення, удосконалення та розвитку засобів інформатизації у державному секторі. Зазначеним нормативним актом уніфіковано склад і структуру проектної документації, визначено типову матрицю життєвого циклу засобів інформатизації, стандартизовано процедурні етапи планування, погодження, впровадження та супроводу інформаційних систем.

Вказані зміни свідчать про інституціоналізацію системного підходу до управління цифровими проектами в публічному секторі. Якщо попередня практика характеризувалася фрагментарністю та відомчою автономністю у розробленні інформаційних рішень, то нова модель передбачає формалізацію етапності, визначеність відповідальних суб'єктів та уніфікацію процедур управління життєвим циклом засобів інформатизації.

Така регламентація має не лише процедурно-організаційне, а й стратегічне значення. Вона формує передумови для підвищення керованості, сумісності та відтворюваності цифрових рішень, мінімізує ризики дублювання функцій, неузгодженості технічних стандартів та нерационального використання бюджетних ресурсів.

В умовах особливого періоду стандартизація управління життєвим циклом засобів інформатизації набуває додаткового значення, оскільки забезпечує можливість швидкої адаптації систем до змін безпекового середовища, збереження функціональної безперервності та контрольованості цифрової трансформації публічного управління.

Особливої уваги потребує еволюція підходів до захисту інформації. Традиційна модель побудови комплексної системи захисту інформації (КСЗІ), яка тривалий час визначала методологію забезпечення безпеки державних інформаційних систем, формально продовжує діяти. Водночас із прийняттям Постанови Кабінету Міністрів України № 712 від 18 червня 2025 року [3] запроваджено нову концепцію формування профілів безпеки для інформаційних систем. Це означає поступовий відхід від громіздких процедур атестації КСЗІ до більш гнучкого, ризик-орієнтованого підходу, що відповідає сучасним стандартам управління інформаційною безпекою.

Фактично поняття КСЗІ набуває ознак архівного терміну, зберігаючись для раніше створених систем, тоді як нові IT-рішення розробляються із застосуванням профілів безпеки, які враховують категорію оброблюваної інформації, потенційні загрози та рівень критичності системи. Такий підхід сприяє підвищенню гнучкості розробки, скороченню строків впровадження та одночасно посиленню захисту інформаційних ресурсів.

У практичному вимірі це зумовило необхідність перегляду внутрішніх політик, регламентів та процедур Національної поліції у сфері інформаційної безпеки. Відбулося переосмислення ролі IT-підрозділів як суб'єктів, відповідальних не лише за технічне впровадження рішень, а й за формування безпекової архітектури системи. Таким чином, відбулася інтеграція технічної, аналітичної та безпекової складових у єдину функціональну модель.

Важливо підкреслити, що зазначена трансформація має не лише організаційний, а й доктринальний характер. ІТ-підрозділи перестають бути допоміжною структурою та стають функціонально значущим елементом публічного адміністрування у сфері безпеки. Інформаційна інфраструктура розглядається як інструмент реалізації правоохоронної функції держави, а її стійкість як передумова забезпечення публічного порядку.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що за період воєнного стану сформувалася нова модель діяльності ІТ-підрозділів Національної поліції України, яка поєднує елементи інформаційно-аналітичної підтримки, кіберзахисту, цифрової інтеграції даних та нормативно врегульованого управління ризиками. Перехід від сервісної функції до безпекового інструменту є закономірною відповіддю держави на виклики сучасного інформаційного протистояння та свідчить про глибоку трансформацію підходів до ролі цифрових технологій у системі публічної безпеки.

1. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 01.12.2022 № 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text>.

2. Деякі питання створення, адміністрування та забезпечення функціонування засобу інформатизації : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2025 № 205. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/205-2025-%D0%BF#Text>.

3. Деякі питання захисту інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних, технологічних систем : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.06.2025 № 712. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/712-2025-%D0%BF#Text>.

Ірина ГОРА

головний науковий співробітник
науково-організаційного центру
Національної академії
Служби безпеки України
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор

**ПРАВОВА ОСНОВА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ,
ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ІНФОРМАЦІЙНУ
БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ**

Розгортання проти України гібридної, а згодом і відкритої війни з боку РФ та незаконна окупація частини території нашої держави зумовили значні зміни в українському суспільстві, що потребують належного регулювання у швидкоплинних умовах. За цих обставин правове забезпечення в галузі національної безпеки і оборони не завжди своєчасно і ефективно врегульовувало нові суспільні відносини у цій сфері. Водночас суттєво збільшився масив нормативно-правових актів, які регламентують питання національної безпеки і оборони України, зокрема й в інформаційній сфері.

Проблеми національної, а в її складі й інформаційної безпеки кожної держави слід розглядати й розв'язувати з урахуванням доктринальних підходів з позицій цивільного, адміністративного, кримінального та кримінального процесуального права, кримінології, криміналістики як галузевих знань, вплив яких на забезпечення інтересів держави й суспільства є безсумнівним. В цьому аспекті важливе значення має правова основа протидії злочинам, що посягають на державну та інформаційну безпеку. Теперішня міжнародна обстановка, гучні події, які відбуваються у світі й тісно пов'язані з нічим та ніким не спровокованою воєнною агресією Росії проти незалежної України, вказують на те, що міжнародна та національна безпека потребують не розширення територіального й життєвого простору окремих держав за рахунок інших, а недопущення іноземного впливу на внутрішні справи кожної суверенної країни, забезпечення недоторканності міжнародно визнаних державних кордонів, захисту національної й ідеологічної основи існування світової спільноти та кожної окремо взятої країни.

Сьогодні на тлі процесів світової глобалізації й інформатизації суспільства виникла окрема група загроз, серед яких найбільш значущими слід вважати можливість глобального контролю над державними й всесвітніми інформаційними мережами, масове розповсюдження неправдивої, шкідливої для соціуму, часто – провокативної інформації, неконтрольованої або недостатньо контрольованої державними органами нелегальної

міграції, поява й розповсюдження ідеології насильства, міжнародного тероризму та ін.

В основі таких негативних процесів часто лежить інформація, її використання деструктивними силами у власних, в більшості випадків – злочинних інтересах. Ось чому захист інформаційної сфери слід вважати одним з першочергових завдань уряду кожної держави, її правоохоронних та спеціальних органів. Тож не дарма вітчизняні науковці й практики зазначають, що кожна держава має ввести юридичну, організаційну й політичну відповідальність за забезпечення власної безпеки в інформаційному і, насамперед, в кіберпросторі. А оскільки кібербезпека і захист важливої інформації та її інфраструктури лежать в основі безпеки держави, то й суб'єкти, які відповідають за забезпечення такої безпеки, мають визначатися вищими органами влади і мати не лише владні повноваження, а й відповідати за їх неналежне виконання. Саме уряд визначає сфери відповідальності й підпорядкованості, забезпечує контроль і безперервність здійснення всіх необхідних дій в інформаційній сфері держави. На рівні країни такий підхід передбачає спільну відповідальність з боку усіх міністерств та установ, а також приватного сектору й громадян, що потребує координованості дій суб'єктів, пов'язаних із попередженням, підготовкою, реагуванням та ліквідацією шкідливих наслідків. До організаційної функції держави з кібербезпеки відноситься прийняття усіх заходів із забезпечення інформаційної безпеки й створення відповідних можливостей для своєчасного реагування на загрози [1, с.201-202].

На державному рівні має бути надано правові визначення й забезпечено стратегічні напрями розвитку й захисту національного інформаційного простору, встановлено норми, принципи та сфери діяльності не лише власних, а й іноземних та міжнародних суб'єктів у національному інформаційному просторі України, сформовано положення щодо захисту інтересів нашої держави у світовому інформаційному просторі, міжнародних інформаційних зв'язків тощо. Все це слугуватиме гарантією інформаційної безпеки як самої держави, так і її населення.

До сьогодні чинне законодавство України не містить відповідного розгорнутого тлумачення поняття «інформаційна безпека держави», проте окремі відомчі й міжвідомчі нормативні акти, які торкаються питань інформаційної безпеки, закономірно розглядають її в контексті більш загального поняття безпеки національної. Такий підхід дещо обмежує та звужує зміст категорії «інформаційна безпека держави», позаяк за такого підходу виключно інформаційний простір слугує каналом реалізації загроз національній безпеці в усіх сферах діяльності держави. Як зазначено у Законі України «Про національну безпеку», державна політика у сферах національної безпеки й оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо [3].

Цілком слушно вітчизняна вчена, фахівець в галузі політичних комунікацій У. Ільницька підкреслює, що національний інформаційний простір України, на превеликий жаль, зазнає сьогодні суттєвих загроз, викликів, що становлять небезпеку функціонування держави, її політичного та економічного розвитку, інтеграції у європейські та євроатлантичні структури [2, с.27]. Варто вказати на те, що ще до відкритої воєнної агресії РФ проти України і введення в нашої країни воєнного стану в Доктрині інформаційної безпеки України (2016) були зазначені такі загрози інформаційній безпеці країни: поширення у світовому інформаційному просторі викривленої, недостовірної та упередженої інформації, що завдає шкоди національним інтересам України; зовнішні деструктивні інформаційні впливи на суспільну свідомість через ЗМІ та мережу Інтернет; деструктивні інформаційні впливи, що спрямовані на підірив конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України; прояви сепаратизму в ЗМІ та в мережі Інтернет за етнічною, мовною, релігійною та іншими ознаками [4]. Мало в чому за своєю сутністю змінилися такі інформаційні загрози, що стоять перед нашою державою сьогодні.

Зазначимо, що безпека і оборона держави залежать від кожного громадянина, а не лише від тих державних органів і сил, на які покладені відповідні функції. Саме на вирішення цього завдання і розроблено Стратегією забезпечення державної безпеки, яка затверджена Указом Президента України від 16 лютого 2022 року №56/2022. В ній передбачено, що інформаційна безпека – це стан захищеності національних інтересів людини, суспільства і держави в інформаційній сфері, за якого унеможливлено завдання шкоди через: неповноту, невчасність та невірність інформації, що використовується, негативний інформаційний вплив; витік державної таємниці та службової інформації; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації, у тому числі шляхом проведення

іноземними спецслужбами, окремими організаціями, групами, особами спеціальних інформаційних операцій та деструктивних інформаційних впливів, а також забезпечується своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам та національній безпеці України [5].

Події останніх років вказують на те, що росія використовує проти України найновіші інформаційні технології впливу на свідомість громадян, спрямовані на розпалювання національної і релігійної ворожнечі, пропаганду агресивної війни, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету і територіальної цілісності нашої держави. Кожна з таких дій містить ознаки злочинів, відповідальність за вчинення яких передбачена чинним кримінальним законодавством. Саме кримінально-правовий захист інформаційної безпеки держави слугує дієвим чинником протидії інформаційній агресії держави-терориста та її поплічників.

Дослідження як позитивного, так і негативного зарубіжного та міжнародного досвіду боротьби з інформаційною злочинністю є необхідною умовою вдосконалення національної системи протидії інформаційним злочинам, що посягають на національну безпеку країни. Використання вітчизняними фахівцями такого досвіду сприятиме зниженню рівня кіберзагрози на території України, мінімізації наслідків кіберзлочинів та кібератак на урядові й інші державні установи, об'єкти критичної інфраструктури тощо. Деякі іноземні держави мають значні досягнення у сфері боротьби з кіберзлочинами та іншими злочинами в інформаційній сфері й на сьогодні вже їхні уряди розробили високоефективні системи захисту інформаційної безпеки, зокрема й на рівні захисту безпеки держави. Користь від використання нашими законодавцями, правоохоронними органами й спецслужбами такого досвіду безсумнівна.

1. Злочини проти інформаційної безпеки держави: поняття, виявлення, досудове розслідування: монографія / І. В. Гора, В. А. Колесник, В. В. Малюк, А. М. Черняк, В. О. Ходанович, Л. І. Щербина; за заг. ред. В. А. Колесника. Київ : 7БЦ, 2023. 512 с.

2. Ільницька У. Інформаційна безпека України: сучасні виклики, загрози та механізми протидії негативним інформаційно-психологічним впливам. *Політичні науки*. 2016. Вип. 2. № 1. С.27–32.

3. Про національну безпеку України. Закон України від 21 червня 2018 року №2469-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 31, ст.241.

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України». Указ Президента України №47/2017. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374/>

5. Стратегія забезпечення державної безпеки. Затверджена Указом Президента України від 16 лютого 2022 року №56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text>.

Олександр КОЗЕНКО

головний науковий співробітник
Національної академії
Служби безпеки України
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук

ІНСПЕКТОРСЬКІ ПОВНОВАЖЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОГО ЦЕНТРУ ПРИ СЛУЖБІ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Правозастосовні функції Антитерористичного центру при Службі безпеки України (далі – АТЦ при СБУ) на сьогодні врегульовані Законом України “Про боротьбу з тероризмом” (далі – Закон), Положенням про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України, затверджене Указом Президента України від 14.04.1999 № 379 та Правилами антитерористичної безпеки, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 15.10.2024 № 1172 (далі – Правила) [1, 2, 3].

На основі аналізу наукових поглядів та норм чинного законодавства України охарактеризовано форми та види інспекторських повноважень АТЦ при СБУ у сфері боротьби з тероризмом.

Функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом постійно

еволюціонує та розвивається, особливо з урахуванням збройної агресії російської федерації та відповідно триваючого правового режиму воєнного стану в Україні. Питання вдосконалення загальнодержавної системи боротьби з тероризмом є вкрай актуальним для посилення обороноздатності України та забезпечення її безпеки і оборони. Тому дослідження інспекторських повноважень АТЦ при СБУ у сфері боротьби з тероризмом має важливе значення для забезпечення державної безпеки України – як у теоретичному, так і в практичному плані.

Освоєння нових повноважень є запорукою ефективного функціонування державного апарату, надання адміністративних послуг та посилення безпекових інституційних спроможностей України.

Інспекція – це нагляд за дотриманням правил та законності, а також установа, яка цей нагляд здійснює. Це може бути контроль за діяльністю підприємств, перевірка додержання норм законодавства (наприклад, інспекція праці) або нагляд за дотриманням правил.

Інспектор – *посадова особа*, що виконує функції контролю, нагляду або іншим чином аналізує функціонування або статичне існування певних систем або їхньої сукупності як у процесі взаємодії, так і без цього, й обов'язково має засоби впливу щодо зміни діяльності чи бездіяльності систем з метою приведення їх у відповідність до затверджених *норм, законів* тощо. Наприклад: *інспектор поліції, інспектор охорони навколишнього середовища, податковий інспектор, страховий інспектор* тощо.

Відповідно до статті 7 Закону на АТЦ при СБУ покладаються, зокрема, розроблення концептуальних засад та програм боротьби з тероризмом, рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності заходів щодо виявлення та усунення причин та умов, які сприяють вчиненню терористичних актів та інших кримінальних правопорушень, що здійснюються з терористичною метою; збирання в установленому порядку, узагальнення, аналіз та оцінка інформації про стан і тенденції поширення тероризму в Україні та за її межами; організація і проведення командно-штабних і тактико-спеціальних навчань та тренувань.

Правилами визначено, що АТЦ при СБУ здійснює контрольні та наглядові функції, збір та узагальнення інформації.

Зокрема, формування прогнозованої загрози та ідентифікація здійснюються на підставі розпорядження АТЦ при СБУ – стосовно об'єктів, які є власністю юридичних, фізичних осіб або використовуються на інших законних підставах, якщо інше не передбачено законодавством.

Відповідні письмові рішення, розпорядження приймаються державними органами, органами місцевого самоврядування, АТЦ при СБУ на підставі результатів суб'єктивної оцінки соціально-політичної реакції суспільства на небезпеку внаслідок впливу терористичних загроз на відповідний об'єкт, що повинна враховувати ефективність терористичного впливу на суспільство, ступінь досягнення мети терористичного акту.

Формування прогнозованої загрози та проведення ідентифікації об'єкта здійснюється комісією, що утворюється наказом керівника державного органу, органу місцевого самоврядування, до сфери управління якого належить об'єкт, керівника юридичної особи, яка є власником об'єкта або використовує його відповідно до законодавства, або за рішенням фізичної особи, яка є власником об'єкта або використовує його на інших законних підставах.

До складу комісії входять:

1) керівник державного органу, органу місцевого самоврядування (або його заступник), до сфери управління якого належить об'єкт, керівник юридичної особи (або його заступник), яка є власником об'єкта або використовує його відповідно до законодавства, фізична особа, яка є власником об'єкта або використовує його на інших законних підставах (голова комісії);

2) представник АТЦ при СБУ, а у разі потреби представники інших суб'єктів боротьби з тероризмом відповідно до своєї компетенції та інших державних органів, що здійснюють охорону об'єкта.

За результатами здійснення заходів з формування прогнозованої загрози та ідентифікації об'єкта комісією готується висновок за формою, визначеною керівником АТЦ при СБУ.

У висновку зазначається прогнозована загроза та категорія об'єкта за результатами його ідентифікації. Висновок підписується членами комісії та передається для затвердження до державного органу або органу місцевого самоврядування, до сфери управління якого

належить об'єкт, або до відповідної координаційної групи АТЦ при СБУ, якщо об'єкт є власністю юридичної, фізичної особи або використовується на інших законних підставах.

На підставі затверджених висновків координаційна група Антитерористичного центру при регіональному органі СБУ (далі – КГ АТЦ) формує регіональний перелік об'єктів. КГ АТЦ подають регіональні переліки об'єктів до штабу АТЦ при СБУ, який за результатами їх аналізу формує загальнодержавний перелік об'єктів, що затверджується керівником АТЦ при СБУ. Порядок формування загальнодержавного переліку об'єктів та підстави для включення до нього об'єктів визначаються керівником АТЦ при СБУ.

Штаб АТЦ при СБУ або відповідна КГ АТЦ аналізує та оцінює надану інформацію, в разі потреби отримує від державних органів, органів місцевого самоврядування, а також з інших джерел додаткову інформацію щодо антитерористичного захисту об'єкта.

Контроль за ефективністю здійснення заходів із забезпечення антитерористичної захищеності об'єктів здійснюється шляхом проведення КГ АТЦ тактико-спеціальних навчань і тренувань, організацію та проведення яких забезпечує штаб АТЦ при СБУ.

Державні органи, органи місцевого самоврядування, юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми зобов'язані всебічно сприяти КГ АТЦ та штабу АТЦ при СБУ в організації та проведенні таких навчань і тренувань.

У разі виявлення недоліків в антитерористичній захищеності об'єкта КГ АТЦ надсилає в паперовій формі на поштову адресу державного органу, органу місцевого самоврядування, до сфери управління якого належить об'єкт, юридичної особи, яка є власником об'єкта або використовує його відповідно до законодавства, чи фізичної особи, яка є власником об'єкта або використовує його на інших законних підставах, а також штабу АТЦ при СБУ відповідну інформацію із зазначенням конкретних причин та умов, що негативно впливають на антитерористичну захищеність об'єктів, та пропозицій щодо їх усунення.

Отже, АТЦ при СБУ наділений повноваженнями здійснювати інспекторські повноваження, тобто адміністративні процедури та функції, зокрема й при віднесенні об'єктів можливих терористичних посягань, їх оцінці та визначенні критеріїв, роботи відповідних комісій тощо.

1. Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України: Указ Президента України від 14.04.1999 № 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379/99#Text>. (дата звернення: 24.01.2026).

2. Правила антитерористичної безпеки: постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2024 № 1172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.01.2026).

3. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638. URL: https://protocol.ua/ua/pro_borotbu_z_terorizmom/. (дата звернення: 24.01.2026).

Тетяна КОЛОМОЄЦЬ

декан юридичного факультету
Запорізького національного університету
(м. Запоріжжя, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ
ВІДПОВІДНОГО ПРАВА ОСОБИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО
РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Одним із інструментів забезпечення національної безпеки варто вважати державну службу. І не тільки її «мілітаризовану складову», що є цілком логічним і зрозумілим з огляду на функціональне призначення та особливості правового регулювання останньої, але й т. зв. її «цивільну складову», оскільки забезпечення національної безпеки залежить прямо й від професійної діяльності тих осіб, які наділяються публічно-владними повноваженнями для реалізації завдань і функцій держави та місцевого самоврядування. Від того, чи буде

«ризикованою» у широкому розумінні цього слова професійна діяльність осіб, наділених публічно-владними повноваженнями для реалізації завдань і функцій держави та місцевого самоврядування, буде залежати формування та реалізація внутрішньої та зовнішньої політики держави, забезпечення її територіальної цілісності, незалежності, а отже, й національна безпека в цілому. Незважаючи на досить детальне унормування засад реалізації права особи на державну службу у законодавстві України, процес формування яких тривав досить тривалий час, варто стверджувати, що зовнішня збройна агресія проти України виявила («оголила») нерелевантність відповідної «базової», «звичної», «стандартної» нормативної моделі вимогам і запитам відповідного адміністративно-правового («неординарного») режиму й актуалізувало у свою чергу пошук шляхів або ж вдосконалення чинної нормативної моделі або ж пошук нової. З огляду на ресурсність законотворчих процесів в цілому та екстремальних умов протидії зовнішнім загрозам для національної безпеки в Україні вирішення відповідного питання вимагає не тільки максимальної оперативності, але й інноваційного підходу з огляду на появу нових викликів та потребу впровадження новітніх інститутів. В узагальненому вигляді можна умовно виділити у реалізації права особи на державну службу в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні декілька блоків «викликів та шляхів їх вирішення (подолання)» у розрізі нормотворчих та правозастосовних ініціатив держави, вирішення яких безпосередньо пов'язане із впливом на національну безпеку.

По-перше, це забезпечення допуску осіб до державної служби, із пошуком оптимальної унормованої моделі, яка забезпечує поступову адаптацію (від «паузи» до відновлення дії) «стандартної моделі» до реальних вимог воєнного часу у частині дотримання процедурних правових стандартів, із одночасним забезпеченням підвищеного захисту персональних даних, впровадженням тимчасової дії альтернативних варіантів допуску особи до посад державної служби задля оперативного подолання нагальних проблем «кадрового голоду» на державній службі.

По-друге, зміна векторів у формуванні «компетентнісного профілю» державного службовця із адаптацією його до реальних вимог правового режиму воєнного стану (урахуванням допуску до державної служби ветеранів та ветеранок, осіб із особливими потребами, забезпечення їх спроможності до професійної діяльності не тільки в межах держави, але й інтеграції у професійне європейське та світове середовище, формування цифрових, іншомовних та інших компетентностей тощо). З огляду на це, актуальності набуває потреба унормування вимог щодо процедури професійної підготовки державних службовців, інноваційного погляду на зміст такої підготовки, можливості залучення іноземних партнерів, забезпечення навчання державних службовців упродовж всього періоду їхнього перебування на державній службі, пошук стимулів для їхнього професійного зростання й новаторства, впровадження новітніх форм навчання тощо. І у цьому контексті варто згадати, наприклад, про навчання за програмою «Інструменти OSINT в процесі прийняття управлінських рішень: особливості використання геолокації», яка, за словами Наталії Алюшиної, Голови НАДС, «... використання геолокації має безпосередню практичну цінність для аналізу подій, моніторингу ситуацій та оцінки ризиків ... а уміння працювати з відкритими джерелами інформації вже стало складовою професійної спроможності управління та важливим елементом інформаційної стійкості держави» [1]. Не менш важливим є й навчання державних службовців за проектом Eng4PublicService з безкоштовного вивчення ними англійської на мультимедійній онлайн-платформі EF, що реалізується НАДС у співпраці з освітньою організацією EF Language Learning Solutions й метою якого є «посилення мовної спроможності публічних службовців» [2] до професійного служіння публічним інтересам в умовах євроінтеграції, в т.ч. у період дії правового режиму воєнного стану. «Eng4PublicService – це вже не експеримент, а сталий елемент професійного розвитку публічних службовців ... що дозволяє формувати нову якість державної служби – відкритої, компетентної, європейської» [3]. Нагальності набуває потреба формування у державних службовців компетентностей з перехідного правосуддя, що в умовах війни істотно актуалізує їхню «інституційну зрілість» до впровадження відповідних механізмів у свою професійну діяльність на посадах в органах публічної влади, до забезпечення гарантій постраждалим особам, підготовки до деокупації й реінтеграції територій, до вирішення питань репарацій, документування шкоди та формування гарантій неповторення порушень прав людини [4].

По-третє, адаптація умов державної служби до особливостей її сучасного контингенту (насамперед у частині реалізації програм безбар'єрності). Насамперед мова йде

про реалізацію Всеукраїнської освітньо-інформаційної кампанії «Держава без бар'єрів» як «... складової Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні ... й досягнення її ключових цілей: формування людиноцентричних політик, підвищення доступності публічних послуг і розвитку професійної спроможності публічних службовців» [5] й акцент уваги зосереджується не тільки на унормуванні засад інфраструктурних змін, а про зміну в цілому «... підходів до формування команд, комунікації та надання послуг» [5]. Особливий акцент варто зосередити на унормуванні засад «привабливості» державної служби для жінок із урахуванням істотної активізації їх участі у всіх процесах у державі «на фоні» пріоритетності участі чоловіків у реалізації державної мобілізаційної політики. І це не про «тимчасовий спрощений доступ жінок до посад державної служби», в т.ч. й на керівних посадах, а мова йде про унормування засад ефективного, відкритого та інклюзивного лідерства, в т.ч. й жіночого, в органах публічної влади країн. Не меншою гостротою відрізняються й результати нормативних ініціатив держави щодо унормування доступу до державної служби ветеранів та ветеранок, в т.ч. й стосовно його «певного спрощення», із впровадженням сервісу «е-карта», який істотно полегшує процес пошуку вакансій й доступу до відповідних посад.

По-четверте, впровадження інструментів підвищення «привабливості» державної служби для осіб в умовах дії правового режиму воєнного стану (насамперед мова йде про реалізацію програм щодо залучення молоді на державну службу, модернізацію систем управління кадрами, впровадження інноваційної моделі оплати праці тощо). Так, зокрема, за період дії правового режиму воєнного стану позитивними є результати реалізації проєктів HRMIS, JDS, оновлення моделі класифікації посад, а також унормовано новітні критерії для визначення розмірів оплати праці державних службовців. Беззаперечно, що в умовах дії правового режиму воєнного стану актуалізується питання, як забезпечити привабливість державної служби для молоді й забезпечити омолодження кадрового ресурсу останньої у контексті міграційних процесів та безпекових загроз в Україні (програми молодіжного лідерства, стажування молоді на посадах державної служби, перегляд коефіцієнтів та складових формування оплати праці тощо).

По-п'яте, унормування засад для формування «майбутнього» державної служби та уникнення ризиків «кадрового голоду» як загрози для національної безпеки України, успішним прикладом чого цілком можна вважати реалізацію експериментального проєкту щодо створення резерву працівників державних органів для роботи на деокупованих територіях України (Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2023 р. № 52), завдяки якому за два роки (завершився 23 травня 2025 року) вдалося сформувати кадровий резерв, який налічує понад 3 200 осіб і який є інструментом забезпечення спроможності органів влади відновити публічне адміністрування на звільнених територіях.

1. Відбулося навчання для державних службовців категорії «А» щодо використання OSINT-інструментів у процесі прийняття управлінських рішень. URL: <https://nads.gov.ua/news/vidbulosia-navchannia-dlia-derzhavnykh-sluzhbovtiv-katehorii-a-shchodo-vykorystannia-osint-instrumentiv-u-protsesi-priyniattia-upravlinskykh-rishen> (дата звернення: 28.02.2026).

2. Проєкт Eng4PublicService з безкоштовного вивчення публічними службовцями англійської мови. URL: <https://nads.gov.ua/news/proiekt-eng4publicservice-z-bezkoshtovnoho-vyvchennia-publichnymy-sluzhbovtiamy-anhliiskoi-movy> (дата звернення: 28.02.2026).

3. Три роки «Eng4PublicService»: англійська, яка змінює публічну службу. URL: <https://nads.gov.ua/news/try-roky-eng4publicservice-anhliiska-iaka-zminiue-publichnu-sluzhbu> (дата звернення: 28.02.2026).

4. Голова НАДС Наталія Алюшина взяла участь в дискусійній платформі «Кращі практики та виклики реалізації механізмів перехідного правосуддя». URL: <https://nads.gov.ua/news/holova-nads-nataliia-aliushyna-vziala-uchast-v-dyskusiinii-platforni-krashchi-praktyky-ta-vyklyky-realizatsii-mekhanizmiv-perekhidnoho-pravosuddia> (дата звернення: 28.02.2026).

5. Голова НАДС презентувала Всеукраїнську кампанію «Держава без бар'єрів» на засіданні Ради безбар'єрності. URL: <https://nads.gov.ua/news/holova-nads-prezentovala-vseukrainsku-kampaniiu-derzhava-bez-barieriv-na-zasidanni-rady-bezbariernosti> (дата звернення: 28.02.2026).

Михайло ЛОШИЦЬКИЙ

начальник кафедри військового права
та правоохоронної діяльності
інституту стратегічних комунікацій
Національного університету оборони
України (м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

Виступаючи основним суб'єктом забезпечення національних інтересів у сфері національної безпеки та оборони, держава в особі існуючих законодавчо визначених інституцій гарантує стан захищеності кожній людині на території України, а за її межами надає їй правове і соціальне заступництво, сприяє реалізації її законних прав, свобод та інтересів. Порушення сусідньою державою-агресором більшості норм міжнародного права внаслідок її збройного нападу на територію нашої держави ще раз підтвердило аксіому, що утвердження України як незалежної суверенної держави безпосередньо пов'язане із забезпеченням її власної національної безпеки. Впевнено можна стверджувати, що сучасна система національної безпеки в Україні, перебуваючи під впливом екстремальних умов воєнного часу, знаходиться на етапі своєї трансформації і спонукає до пошуку принципово нових механізмів та засобів, спрямованих на вдосконалення практичної діяльності державних органів та установ, які наділені компетенцією щодо забезпечення, реалізації та захисту національних інтересів. Адже з початком повномасштабної збройної агресії з боку російської федерації в Україні особливо важливе місце та складну специфіку отримав спеціальний режим воєнного стану, який став істотним дестабілізуючим фактором динаміки розвитку правових відносин у всіх сферах життєдіяльності суспільства та держави [1].

Саме тому у нинішніх умовах нашої країни діяльність Національної поліції України набуває особливого правового значення, адже саме цей орган забезпечує охорону публічного порядку і безпеки, захист прав і свобод громадян та протидію злочинності. Конституція України та Закон України «Про Національну поліцію» визначають основні принципи її функціонування, серед яких основоположними є верховенство права, законність та дотримання прав людини. Водночас для повноцінного функціонування та такого, що відповідає реаліям сьогодення, було прийнято ряд нормативно-правових актів, що здійснюють адміністративно-правове забезпечення діяльності Національної поліції. Розглянемо їх.

Уточнимо, що адміністративно-правове забезпечення – це упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорона, реалізація і розвиток. До основних елементів адміністративно-правового забезпечення слід віднести: 1) об'єкт адміністративно-правового забезпечення; 2) суб'єкт адміністративно-правового забезпечення; 3) норми права (норми адміністративного права); 4) адміністративно-правові відносини та їх зміст; 5) гарантії, заходи, засоби, форми та методи адміністративно-правового забезпечення [2]. Основою адміністративно-правового забезпечення Національної поліції України є Конституція України, Закон України «Про Національну поліцію» та відомчі накази Міністерства внутрішніх справ. Ці документи містять основні засади діяльності, форми та методи діяльності, гарантії, принципи, засоби тощо. Водночас після запровадження правового режиму воєнного стану були внесені відповідні зміни та доповнення.

Зокрема, були прийняті наступні закони, які стосуються адміністративно-правового забезпечення Національної поліції:

Закон України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану». Зазначений Закон містить зміни, положення яких стосуються розширення поліцейських повноважень та поліцейських заходів, змін порядку здійснення атестування поліцейських та громадського контролю, а також внесено зміни щодо процедури проведення службового розслідування.

Саме регулювання цих організаційно-правових видів заходів має на меті запобігання потенційним злочинам, в тому числі спрямованих і проти основ національної безпеки. Проте

навіть під час дії воєнного стану такий превентивний захід як перевірка документів або поверхнева перевірка особи повинні проводитись у чітко встановленому законом порядку, із дотриманням усіх необхідних процедур [7, с. 4].

Важливо наголосити, що даний Закон вносить зміни в інші закони, проте діє лише тимчасово, на період введення в Україні воєнного стану, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України та 60 днів після цього [3].

2. Закон України «Про основи національного спротиву». Так, відповідно до статті 17 Закону, підрозділи Національної поліції України:

- 1) беруть участь у проведенні аналізу та оцінки обстановки, яка впливає на виконання завдань територіальної оборони та руху опору;
- 2) беруть участь у плануванні територіальної оборони;
- 3) беруть участь у створенні системи управління територіальною обороною;
- 4) здійснюють підготовку підпорядкованих сил і засобів, що залучаються до територіальної оборони, та управління ними під час виконання завдань територіальної оборони;
- 5) підтримують взаємодію під час підготовки та виконання завдань територіальної оборони;

6) беруть участь у навчаннях (тренуваннях), оперативно-польових поїздках з територіальної оборони, забезпечують участь у них підпорядкованих органів та підрозділів [4]. Тому можемо стверджувати, що важливим аспектом адміністративно-правового забезпечення є координація діяльності поліції з іншими суб'єктами – органами державної влади (військовими адміністраціями, Збройними Силами України, Службою безпеки України та іншими правоохоронними структурами). Така взаємодія забезпечує комплексний підхід до підтримання правопорядку та протидії диверсійним і терористичним загрозам.

3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних із набуттям статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» [5]. Даний Закон не відноситься прямо до зовнішньої діяльності поліції, а є документом, що забезпечує внутрішню діяльність поліції, яка зумовлена викликами правового режиму воєнного стану.

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо присвоєння спеціальних звань поліції під час дії воєнного стану» врегульовує питання особливостей присвоєння спеціальних звань поліцейським, які виконують свої повноваження в особливих умовах війни [6].

Таким чином, адміністративно-правове забезпечення діяльності Національної поліції України в умовах правового режиму воєнного стану виступає ключовим інструментом упорядкування суспільних відносин у сфері охорони публічного порядку та національної безпеки. Воно охоплює об'єктів і суб'єктів правового регулювання, закріплення їх у нормах адміністративного права, формування адміністративно-правових відносин та гарантій їх реалізації. Прийняті у період воєнного стану нормативно-правові акти спрямовані на оптимізацію діяльності поліції, розширення її повноважень, удосконалення процедур дисциплінарної відповідальності та забезпечення взаємодії з іншими органами державної влади. У результаті адміністративно-правове забезпечення функціонування Національної поліції в умовах війни не лише гарантує ефективність її діяльності, а й створює правові механізми для захисту прав і свобод громадян, підтримання публічного порядку та протидії загрозам національній безпеці.

1. Джафарова М. В. Повноваження Національної поліції в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми адміністративно-деліктного права України: матеріали круглого столу (м. Вінниця, 31 жовт. 2023 р.). Вінниця: ХНУВС, 2023. С. 17-18 URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/19002>.

2. Гумін О.М., Пряхін Є.В Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Науке право* № 4. 2014. С. 46-50. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5311/1/%D0%9F%D1%80%D1%8F%D1%85%D1%96%D0%BD%20Nashp_2014_4_9.pdf.

3. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2123-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>.

4. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.

5. Про внесення змін до Закону України "Про правовий статус осіб, зниклих безвісти" та інших

законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних із набуттям статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України від 14.04.2022 № 2191-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2191-20#n165>.

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо присвоєння спеціальних звань поліції під час дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2151-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2151-20#n6>.

7. Захарчук І. В., Блонський М. А., Кузик Д. О., Мельник Д. В., Любчинський В. І. (2024). Адміністративно-правове регулювання діяльності Національної поліції України під час дії правового режиму воєнного стану. *Академічні візії*, (27). URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/886>.

Роман МИРОНЮК

професор кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

**ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
ЩОДО ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

Культурна сфера є певною інституційною структурою, що складається з ряду важливих суспільних інститутів в яких реалізуються культурні потреби, здійснюється культурна діяльність, відбувається виробництво і споживання культурних благ. В Україні з моменту повномасштабного військового вторгнення росії на територію України починаючи з 24 лютого 2022 року і до сьогодні основним завданням є акумулювання людських, матеріальних і військових ресурсів для звільнення території України. Водночас не менш стратегічним напрямком публічного адміністрування є охорона культурної спадщини від руйнування та належне адміністративно-правове регулювання форм, засобів та способів забезпечення збереження культурної спадщини та її відновлення. Органи Національної поліції разом з іншими суб'єктами владних повноважень зобов'язані здійснювати захист культурної спадщини. Наразі питання ефективного адміністративно-правового регулювання форм, засобів і способів діяльності Національної поліції у сфері збереження культурної спадщини в умовах воєнного стану є актуальним та таким, що потребує різновекторного дослідження.

Аналіз системи чинних нормативно-правових актів дає можливість виокремити серед них ті, що тим чи іншим чином регулюють правові відносини у сфері діяльності Національної поліції щодо забезпечення охорони культурної спадщини, а саме: 1) Закон України «Про охорону культурної спадщини», який регулює правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини з метою її збереження, використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь [1]; 2) Закон України «Про Національну поліцію» визначає, що до «основних повноважень поліції належить: здійснення охорони об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони, здійснення на договірних засадах охорону фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності, а також об'єктів критичної інфраструктури, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України» (стаття 23) [2]; 3) Постанова КМУ від 21 листопада 2018 р. № 975 «Про затвердження категорій об'єктів державної форми власності та сфер державного регулювання, що підлягають охороні органами поліції охорони на договірних засадах», якою затверджено категорії об'єктів державної форми власності та сфер державного регулювання, які підлягають охороні органами поліції охорони на договірних засадах, до яких віднесено об'єкти культурної інфраструктури, а саме: музейні заклади, у яких зберігаються музейні предмети державної частини Музейного фонду України, внесені до Державного реєстру національного культурного надбання; об'єкти та архівні установи, де зберігаються документи Національного архівного фонду [3]; 4) Наказ МВС України від 07.07.2017 № 577 «Про організацію службової діяльності поліції охорони з питань

забезпечення фізичної охорони об'єктів» затверджує Інструкцію про організацію службової діяльності органів поліції охорони під час виконання заходів з фізичної охорони об'єктів та Порядок взаємодії органів та підрозділів поліції під час організації та виконання органами поліції охорони заходів з фізичної охорони об'єктів [4].

Здійснивши аналіз нормативно-правових актів, що тим чи іншим чином регулюють правові відносини у сфері діяльності Національної поліції стосовно забезпечення охорони культурної спадщини слід зазначити, що відсутні чіткі норми, які б визначали залучення працівників поліції до захисту культурної спадщини. У зв'язку з цим нами було запропоновано в Законі України «Про охорону культурної спадщини» в окремій нормі визначити підстави та порядок залучення працівників поліції до захисту культурної спадщини, наприклад в *статті 8-1 «Залучення органів правопорядку до охорони культурної спадщини»* [5, С. 1-16].

Узагальнюючи вищезазначене слід відмітити, що сьогодні законодавство у сфері культури та охорони культурної спадщини набуває нового поштовху до розвитку, що зумовлено в тому числі негативними наслідками несправедливої війни, яку розв'язали окупанти в Україні та в результаті якої завдаються неосяжні збитки об'єктам культурної спадщини, а відтак у подальшому ще більше будуть удосконалюватись як правові так і організаційні засади у першу чергу для захисту культурної спадщини та підвищення якості надання культурних послуг населенню.

Окремим завданням діяльності Національної поліції є запобігання посягань на об'єкти культурної спадщини. Зокрема, цікавою пропозицією окремих дослідників є необхідність створення спеціалізованого підрозділу (управління, відділу) організації розкриття злочинів проти культурних цінностей у складі Департаменту кримінального розшуку Національної поліції України [6, с.11-20]. Основними завданнями діяльності такого підрозділу може бути: 1) реєстрація та моніторинг злочинів проти культурної спадщини в національній базі даних, що її слід інтегрувати з міжнародними платформами, такими як Stolen Works of Art Database Інтерполу; 2) взаємодія з національними (інші правоохоронні та державні органи, неурядові організації, релігійні громади тощо) і міжнародними (Інтерпол, Всесвітня митна організація, ЮНЕСКО) партнерами, зокрема, для ідентифікації викрадених об'єктів та їх повернення до України; 3) розкриття злочинів проти культурної спадщини з використанням сучасних методів криміналістики, що забезпечить швидке реагування на випадки незаконного переміщення або торгівлі культурними цінностями; 4) координація діяльності з притягнення винних до відповідальності, зокрема в рамках міжнародного права, та реституції культурних цінностей; 5) проведення навчань та тренінгів для інших правоохоронних та державних органів, культурних установ з підвищення кваліфікації у сфері захисту культурної спадщини.

Підтримуємо позицію авторів, що «створення такого підрозділу дозволить систематизувати запобігання та протидію злочинам проти культурних цінностей і забезпечити ефективну координацію їх розкриття на національному рівні, що також сприятиме підвищенню авторитету України на міжнародній арені як держави, що активно бореться за збереження своєї культурної спадщини» [6, с.11-20]. Завдяки тісній співпраці з міжнародними організаціями новостворений підрозділ зможе не лише фіксувати злочини, але й запобігати їм через розробку та впровадження превентивних заходів (контролю за торгівлею культурними цінностями, посилення нагляду за переміщенням об'єктів мистецтва через кордони). У поєднанні із зусиллями Інтерполу, ВМО та ЮНЕСКО діяльність такого підрозділу стане реальним кроком на шляху до збереження національного надбання України, бо культура є основою ідентичності народу, а її захист – необхідною умовою збереження історичної пам'яті та національної єдності.

У підсумку зазначимо, що повноваження поліції щодо охорони культурної спадщини охоплюють захист пам'яток від руйнування, розкрадання та незаконних дій. До основних повноважень Національної поліції щодо охорони культурної спадщини в умовах воєнного стану можна віднести: 1) охорона та безпека – організація фізичної та технічної охорони музеїв, бібліотек, архівів та інших пам'яток, включно з виставленням нарядів поліції охорони; 2) фіксація злочинів – документування фактів пошкодження або знищення культурних об'єктів внаслідок бойових дій для Міжнародного кримінального суду; 3) протидія правопорушенням – запобігання розкраданню культурних цінностей, незаконним розкопкам та протидія мародерству; 4) профілактична діяльність – перевірка документів, поверхнева перевірка осіб та транспортних засобів біля об'єктів культурної спадщини; 5) супровід – забезпечення безпечного переміщення культурних цінностей під час евакуації.

1. Про охорону культурної спадщини: Закон від 8 червня 2000 року № 1805-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 39. Ст.333.
2. Про Національну поліцію України : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58019#Text>.
3. Про затвердження категорій об'єктів державної форми власності та сфер державного регулювання, які підлягають охороні органами поліції охорони на договірних засадах: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2018 р. № 975. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2018-%D0%BF#Text>.
4. Про організацію службової діяльності поліції охорони з питань забезпечення фізичної охорони об'єктів: Наказ МВС України від 07.07.2017 № 577. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0989-17#Text>.
5. Basko A. V., Myroniuk R. V., Myroniuk S. A Features of administrative and legal regulation of the interaction of local government bodies and the national police in relation to the protection of the cultural heritage of ukraine in war conditions. Interaction between law enforcement agencies and public authorities to create a secure environment under martial law : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2025. 744 p. Pp. 1-16. URL : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-589-1-1>.
6. Михайло Акімов, Ірина Похиленко. Захист культурної спадщини України в умовах агресивної війни проти її ідентичності. International Journal «Law & Society». № 11. 2025. С.11-20.

Олексій ОДЕРІЙ

професор кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Донецького державного
університету внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна),
доктор юридичних наук, професор

**СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ
ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ (ОКРЕМИЙ АСПЕКТ)**

Організована злочинність є однією з найнебезпечніших форм кримінальної діяльності, що становить серйозну загрозу не лише для окремих громадян, але й для суспільства та держави в цілому. Кримінальні правопорушення, вчинені організованими групами (далі – ОГ) та злочинними організаціями (далі – ЗО), відзначаються високим рівнем планування, стійкою структурою злочинних об'єднань, конспіративністю дій та значним матеріальним, моральним і соціальним збитком. Повномасштабна війна в Україні суттєво загострила соціальні, економічні, гуманітарні та інші проблеми, чим організована злочинність скористалася, значно активізувавшись [1, с. 308].

На відміну від одиночних кримінальних правопорушень, правопорушення, що скоюються ОГ та ЗО, мають складний характер: вони часто є багатоепізодними, вчиняються за попередньою змовою з розподілом ролей, із застосуванням ресурсів, зв'язків та сучасних технологій. Такі об'єднання можуть діяти тривалий час, охоплювати кілька регіонів чи навіть держав, мати корумповані зв'язки з представниками органів влади або бізнесу. Ба більше, у XXI столітті цифровізація стала ключовим фактором трансформації організованої злочинності. Злочинні угруповання швидко адаптуються до новітніх технологічних змін, інтегруючи інновації у свої злочинні стратегії. Це дозволяє їм діяти прихованіше, ефективніше та глобальніше.

Проте досить важливим є процес доказування під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених ОГ та ЗО. Такий процес має свої особливості, що зумовлене високим рівнем конспірації, складною структурою груп, наявністю чітко розподілених ролей між їхніми учасниками, а також тиском на свідків та потерпілих.

З огляду на той факт, що організована злочинність має динамічний характер і постійно адаптується до змін соціального, політичного та технологічного середовища, прогнозування її розвитку є ключовим елементом ефективної протидії. На основі аналізу сучасних тенденцій та міжнародного досвіду можна виокремити наступні ймовірні напрями еволюції організованої злочинності у найближчі роки.

1. Посилення кіберзлочинності. З розвитком цифрових технологій ОЗГ дедалі більше переходять у кіберпростір. Прогнозується:

- зростання кількості хакерських атак на державні системи та критичну

інфраструктуру;

- вдосконалення схем фінансового шахрайства (наприклад, з використанням deepfake, ШІ-генерації голосів);
- активне використання даркнету для торгівлі зброєю, наркотиками, персональними даними.

2. Інтеграція злочинних груп у легальний бізнес. Організовані угруповання будуть продовжувати використовувати легальні підприємства як прикриття для незаконної діяльності:

- відмивання коштів через криптовалюти, фіктивні компанії та інвестфонди;
- участь у державних закупівлях і тендерах через підконтрольні структури;
- інфільтрація у сферу енергетики, будівництва, логістики.

3. Транснаціоналізація організованої злочинності. Злочинні мережі дедалі частіше діють поза межами однієї держави. У зв'язку з цим очікується:

- зміцнення зв'язків між угрупованнями з різних країн;
- використання офшорних зон, криптобірж і міжнародних перевізників для здійснення злочинної діяльності;
- ускладнення юрисдикційного переслідування учасників злочинів.

4. Посилення корупційного компонента. Організована злочинність й надалі буде використовувати корупцію як основний інструмент впливу, зокрема:

- підкуп посадових осіб, суддів, правоохоронців;
- створення кримінально-корупційних альянсів у регіонах із низьким рівнем контролю;

- вплив на політичні процеси та органи місцевого самоврядування.

5. Злочини, притаманні воєнному і поствоєнному періодам. В умовах війни та відновлення держави очікуються:

- зростання рівня контрабанди, торгівлі людьми, нелегального обігу зброї;
- спроби контролю над гуманітарною допомогою, процесами реконструкції, міжнародною фінансовою допомогою, заволодіння коштами шляхом штучного завищення вартості послуг, матеріалів, продукції через тендерні закупівлі;
- використання військового досвіду злочинцями у поствоєнних злочинах.

6. Ускладнення структури ОГ та ЗО. Сучасні ОГ та ЗО еволюціонують у децентралізовані мережі:

- відхід від жорсткої ієрархії до гнучких горизонтальних моделей;
- тимчасові «альянси» між угрупованнями на основі спільного інтересу;
- використання анонімності та конспірації, зокрема в кіберпросторі.

Таким чином, організована злочинність у майбутньому стане більш технологічною, мобільною, гнучкою та менш помітною для традиційних методів виявлення. А тому вже на тепер потрібне:

- поглиблення міжнародної співпраці правоохоронних органів;
- оновлення законодавства, адаптованого до цифрової епохи;
- широке впровадження аналітичних та інтелектуальних систем прогнозування, виявлення і запобігання злочинам.

1. Одерій О. В. Проблеми протидії організованій злочинності в умовах війни (сучасні виклики). *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річчю від дня народження відомого вчен.-кримінал., д-ра наук, проф. Рудольфа Арчибальда Рейсса* (м. Харків, 23 трав. 2025 р.). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2025. С. 308–312. URL : https://drive.google.com/file/d/18Gx1C_EtcS0Oznhg0wfcopjriM0ESoo/view.

Андрій СОБАКАРЬ

професор кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

**ЗАХИСТ КРИТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ
ЯК СКЛADOVA СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
ДЕРЖАВИ**

У сучасних умовах цифровізації суспільства критична інформаційна інфраструктура перетворюється на системоутворюючий елемент державності, що забезпечує функціонування ключових секторів національної інфраструктури та ефективність державного управління.

Її безперерйна робота є не лише технічною передумовою стабільності, а й політичним фактором легітимності влади, оскільки саме через інформаційні та телекомунікаційні системи здійснюється координація діяльності енергетичного, фінансово-банківського, транспортного, оборонного та інших стратегічних секторів.

Порушення функціонування критичної інформаційної інфраструктури здатне спричинити масштабні соціально-економічні збої, параліч систем життєзабезпечення країни, втрату контролю з боку органів державного управління, що у сукупності формує передумови політичної дестабілізації.

У системі національної безпеки України базовим нормативно-правовим актом, що визначає засади функціонування державної політики у сфері кіберзахисту, є Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», у якому закріплено понятійний апарат (кіберзагроза, кібератака, кіберінцидент, кіберзахист, критична інформаційна інфраструктура тощо), визначено об'єкти кібербезпеки та кіберзахисту, а також встановлено систему суб'єктів, відповідальних за формування та реалізацію державної політики у зазначеній сфері. Нормативна конструкція Закону базується на принципах верховенства права, пропорційності, пріоритетності запобіжних заходів, державно-приватної взаємодії та міжнародного співробітництва, що відповідає сучасним стандартам ЄС і НАТО. Особливого значення у контексті забезпечення стійкості критичної інформаційної інфраструктури набувають положення щодо функціонування національної системи кібербезпеки, координаційної ролі Ради національної безпеки і оборони України, діяльності Національного координаційного центру кібербезпеки, а також створення підрозділів з кіберзахисту та запровадження системи реагування на кіберінциденти. Названий документ формує комплексну модель протидії кіберзагрозам, що поєднує правові, організаційні та технічні механізми захисту, визначає обов'язки операторів критичної інфраструктури та передбачає інструменти активної протидії агресії у кіберпросторі, що є ключовим елементом зміцнення національної безпеки України в умовах воєнного стану [1].

Результативність сучасних технологій і систем виявлення кіберзагроз значною мірою визначається своєчасністю отримання та надійністю аналітичних даних про активність зловмисників ще на ранніх етапах підготовки та здійснення атак на інформаційні ресурси, зокрема об'єкти критичної інфраструктури. Узагальнення міжнародної практики свідчить, що найбільш перспективним напрямом розроблення інтелектуальних систем моніторингу є впровадження ієрархічних багаторівневих моделей, здатних забезпечити поетапне розпізнавання кіберзагроз на початкових стадіях їх реалізації. Такий підхід дозволяє структурувати процес захисту розподілених критично важливих інформаційних систем як комплекс взаємопов'язаних локальних завдань, інтегрованих у єдину координовану систему управління безпекою [2, с. 18].

Загрози безпеці критичної інформаційної інфраструктури у науковій літературі розглядаються як складова загроз кібернетичній безпеці та можуть мати як умисний, так і неумисний характер. Йдеться про можливість здійснення так званої «екзистенційної кібератаки», яка здатна завдати системного, життєво небезпечного удару по інфраструктурі держави.

До основних джерел загроз кібернетичній безпеці, зокрема об'єктам критичної

інформаційної інфраструктури, належать різні категорії суб'єктів, діяльність яких відбувається у кіберпросторі. Передусім ідеться про іноземні розвідувальні структури, які можуть здійснювати кібероперації з метою отримання стратегічної інформації, дестабілізації або навіть руйнування інформаційної інфраструктури іншої держави. Вагомим чинником ризику залишаються організовані злочинні угруповання, що використовують цифрові технології для незаконного збагачення, а також окремі хакери, які застосовують шкідливе програмне забезпечення для несанкціонованого втручання в роботу мережевих ресурсів.

Окрему категорію становлять хактивісти, котрі здійснюють кібератаки з ідеологічних або політичних мотивів, спрямовуючи їх проти державних чи публічних інформаційних ресурсів. Підвищену небезпеку також становлять інсайдери – особи, що мають легальний доступ до внутрішніх мереж організацій та можуть використовувати його всупереч інтересам установи. Крім того, серйозною загрозою виступають терористичні групи, які здатні застосовувати кіберінструменти для блокування або знищення елементів критичної інфраструктури з метою завдання шкоди державі та суспільству.

З огляду на характер їх діяльності, умисні загрози найчастіше пов'язані з діями іноземних спецслужб і терористичних організацій, тоді як окремі кібератаки з боку злочинних груп, хакерів чи інсайдерів можуть мати як свідомий, так і ситуативний або опосередкований характер.

Взаємозв'язок між безпекою критичної інформаційної інфраструктури та політичною стабільністю виявляється через механізми соціально-політичної дестабілізації, які передбачають переведення суспільства у стан кризової нестійкості шляхом цілеспрямованого впливу на його інфраструктурні вразливості. Параліч або руйнування об'єктів критичної інфраструктури може слугувати каталізатором посилення соціального невдоволення та делегітимації влади. У цьому контексті атаки на критичну інформаційну інфраструктуру виступають інструментом асиметричного тиску, що дозволяє досягати політичних цілей без прямої військової агресії. Деструктивний вплив на інфраструктуру здатний створювати штучні соціально-економічні кризи, провокувати масові протести та підштовхувати політичну систему до критичних точок розвитку.

Особливого значення набуває феномен цифрового активізму, який трансформується із засобу комунікації громадянського суспільства у потенційний інструмент політичного впливу в кіберпросторі. Використання соціальних мереж, онлайн-платформ та інформаційних технологій поєднується із застосуванням кібератак, DDoS-операцій та втручання у функціонування державних інформаційних ресурсів. У межах цього явища формується концепція «цифрового спротивлення», яка передбачає синергію офлайн-протестів та кібернетичних дій, спрямованих на порушення роботи систем державного управління та критичної інфраструктури. Хоча така модель дестабілізації не була реалізована у завершеному вигляді, окремі її елементи простежуються у практиках сучасних політичних криз.

Отже, критична інформаційна інфраструктура виступає не лише технологічною основою функціонування держави, а й стратегічним ресурсом національної безпеки, руйнування якого може стати тригером системної політичної кризи. Забезпечення її стійкості вимагає комплексного підходу, що поєднує правові, організаційні та технологічні механізми захисту. У контексті сучасних гібридних загроз питання безпеки критичної інформаційної інфраструктури набуває ключового значення для збереження суверенітету, стабільності політичних інститутів та запобігання дестабілізаційним сценаріям у кіберпросторі.

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 5 жовтня 2017 року. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 45. Ст. 403.

2. Діордіца І.В. Класифікація кіберзагроз та їх легітимація у нормативно-правових актах України URL: <https://goal-int.org/klasifikatsiya-kiberzagroz-ta-yih-legitimatsiya-u-normativno-pravovih-aktah-ukrayini/>.

**Володимир
ШАБЛИСТИЙ**
директор ННІ права
та інноваційної
освіти, доктор
юридичних наук,
професор

**Поліна
ДОНЄВА**
студентка
ННІ права
та інноваційної
освіти

*(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)*

«УСУНЕННЯ НЕДОЛІКІВ ТЕХНІЧНОГО ХАРАКТЕРУ» ЯК НОВИЙ ВИД ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Колабораційна діяльність як спеціальний вид державної зради була і залишається одним із найсерйозніших злочинів (з 9 травня 2025 року – кримінальним правопорушенням, про це і буде мова далі) [1] проти Батьківщини. В умовах збройної агресії колабораційна діяльність підриває суверенітет, обороноздатність держави та довіру серед населення. Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації проти України в 2022 році були внесені зміни до Кримінального кодексу (далі – КК) України, які визначили колабораційну діяльність окремим складом кримінального правопорушення та встановили відповідальність за різні форми співробітництва з державою-агресором, її окупаційними адміністраціями та збройними формуваннями, – так звані березневі кримінальні закони.

Як відомо, колабораційна діяльність охоплює не лише злочини, але й значну кількість кримінальних проступків. Це менш тяжкі, проте все ж небезпечні діяння, які прямо чи опосередковано впливають на підтримку функціонування окупаційних режимів.

Однією з ключових норм є ч. 1 ст. 111-1 КК України, санкція якої передбачає відповідальність за вчинення колабораційної діяльності у формі:

1. публічного заперечення здійснення збройної агресії проти України; встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України;

2. публічних закликів до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора; невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України [2].

Публічне заперечення являє собою відкрите висловлення думки про те, що факти щодо здійснення збройної агресії проти України та окупація нібито не є достовірними, а також їхнє відкрито заявлене спростування.

Важливою ознакою є публічність. У примітці до цієї статті наголошено: «публічним вважається поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації» [2]. О. Радутний підкреслює, що висловлення заперечень або закликів до підтримки агресора через приватні розмови чи листування не становить підстав для застосування ч. 1 ст. 111-1 КК України. Однак такі дії можуть відповідати складу інших кримінальних правопорушень [3].

Заклики, передбачені ч. 1 ст. 111-1 КК України, носять відкритий характер і спрямовані на привернення уваги. Їх зміст може передбачати поширення ідей чи переконань, що стимулюють підтримку рішень або дій держави-агресора, її військових формувань чи адміністрацій на окупованих територіях.

Є. Письменський та Р. Мовчан також зазначають, що за ч. 1 ст. 111-1 КК України підлягають покаранню лише заклики. Натомість конкретні дії, спрямовані на підтримку рішень чи дій держави-агресора, кваліфікуються за ст. 111-2 КК України «Пособництво державі-агресору» [4].

Як приклад, можна навести вирок Полонського районного суду Хмельницької області від 13 липня 2023 року у справі № 681/931/23, де винний в соціальній мережі «Однокласники» поширював пропагандистські публікації з наступним текстом: «Українцы, объясните как так можно?:1) – Ходит с нацистской символикой, но обзывают Путина

«Гитлером»; 2) – Спрашиває: «где вы видели бандеровцев?», открыто объявив Бандеру национальным героем; 3) – Разрушать свои города, убивая своих граждан ради единства своей страны» тощо. Також винний поширював фотозображення військовослужбовців російської федерації, яких підтримував, та відеоматеріал, з якого стає зрозуміло, що він публічно заперечує здійснення збройної агресії проти України [5].

Окремо варто зазначити, що ч. 1 ст. 111-1 має спільні риси зі ст. 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікація її учасників» [1]. Схожість проявляється насамперед у природі об'єктивної сторони, що виражається у публічних висловлюваннях, пов'язаних із запереченням агресії ворога.

З метою уникнення труднощів у визначенні правової кваліфікації колабораційної діяльності доцільно розглянути питання про виключення ч. 1 ст. 111-1 КК України. Окрім того, що формулювання цієї норми майже дублює положення ст. 436-2 КК України, що призводить до конкуренції між кримінально-правовими нормами та створює умови для різної кваліфікації однакових за змістом діянь, санкція ч. 1 ст. 111-1 КК України передбачає безальтернативне покарання у вигляді «позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років». Таке покарання має вибіркового характеру. Передусім його реальний вплив відчувають ті, хто займається професійною діяльністю. Натомість для осіб, які не обіймають певних посад або не потребують спеціального дозволу чи права для своєї діяльності, це покарання може стати лише формальністю, що не матиме реальних правових наслідків. У результаті виникає дисбаланс у застосуванні кримінальної відповідальності, що викликає сумніви щодо ефективності та справедливості передбаченої законом санкції.

В пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо запобігання випадкам уникнення кримінальної відповідальності осіб, що вчинили кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України» [6], вказано:

«Законом України від 03 березня 2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» № 2108-IX, КК України доповнено статтею 111-1 (Колабораційна діяльність). Чинні редакції частин першої та другої вказаної статті, в частині основного виду покарання, передбачають позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років. Відповідно за правилами частини другої статті 12 (Класифікація кримінальних правопорушень) КК України, якщо за передбачене КК України діяння (дію чи бездіяльність) передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі, таке кримінальне правопорушення є кримінальним проступком. Ураховуючи, що стаття 111-1 КК України чинної редакції є частиною розділу I «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини КК України, назва розділу потребує внесення технічних змін. З метою усунення недоліків технічного характеру у чинних редакціях КК України та КПК України, а також з метою запобігання можливим випадкам уникнення кримінальної відповідальності осіб, що вчинили кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, пропонується внести наступні зміни, відповідно до яких: – назву розділу I Особливої частини КК України «Злочини проти основ національної безпеки України» замінити на «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України»; – у частині п'ятій статті 49 КК України слово «злочинів» замінити словами «кримінальних правопорушень»; – у частині другій статті 297-1 КПК України слово «злочинів» замінити словами «кримінальних правопорушень».

По суті на четвертий рік війни ми всі дізналися, що законодавці все-таки знають про проблеми застосування ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 КК України через віднесення його до кримінальних проступків із смішним основним та єдиним видом покарання. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років мав би бути давно замінений на значні штрафи та, наприклад, обмеження волі чи пробаційний нагляд, що автоматично віднесло б ці склади кримінальних проступків до злочинів, і перейменовувати Розділ I Особливої частини КК України не було б потреби. Замість цього відбулося «усунення недоліків технічного характеру», тоді як сотні глорифікаторів-колаборантів продовжують підривати країну з середини, навіть після призначення їм єдиного можливого покарання у вигляді позбавлення спеціального права,

якого вони і так не мали. Нам залишається тоді сподіватися на декриміналізацію ч. 1 ст. 111-1 КК України, а таких колаборантів притягувати до відповідальності за ст. 436-2 КК України.

Отже, колабораційна діяльність має на меті сформувати у суспільстві настрої, які вигідні державі-агресору. Запровадження кримінальної відповідальності за такі дії є важливим елементом забезпечення національної безпеки України. Судова практика демонструє, що «несилові» форми взаємодії з ворогом також несуть значну суспільну загрозу, оскільки сприяють агресору у впливі на громадську думку та легітимізації окупаційних режимів. Проте практичне застосування цієї норми супроводжується низкою проблем. Зокрема, це стосується дублювання у кримінальному законодавстві та формального покарання за дії, які впливають, зокрема, на стабільність у суспільстві. Тому виникає необхідність розглянути питання про виключення ч. 1 ст. 111-1 КК України для забезпечення чіткості та ефективності відповідних норм кримінального законодавства та недопущення у майбутньому феєричних законодавчих потуг по усуненню недоліків технічного характеру.

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо запобігання випадкам уникнення кримінальної відповідальності особами, які вчинили кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України: Закон України від 26 лютого 2025 року № 4268-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4268-20#n8> (дата звернення: 22.02.2026).

2. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 22.02.2026).

3. Радутний О.Е. Публічні заклики та заперечення як форми інформаційної колабораційної діяльності за Кримінальним кодексом України. Інформація і право. 2022. № 2 (41). URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/14_23.pdf. (дата звернення: 22.02.2026).

4. Письменський Є., Мовчан Р. Ідеологічний та культурно-освітній колабораціонізм: окремі проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/10195/1/1.pdf>. (дата звернення: 22.02.2026).

5. Вирок Полонського районного суду Хмельницької області від 13.07.2023 у справі № 681/931/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112159074> (дата звернення: 22.02.2026).

6. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо запобігання випадкам уникнення кримінальної відповідальності осіб, що вчинили кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України». URL: <https://itd.rada.gov.ua/f14ef064-7d94-4b24-9baa-b52f58f8fd1d> (дата звернення: 24.02.2026).

Костянтин ЧАПЛИНСЬКИЙ
помічник Голови
Національної поліції України
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Одним із сучасних методів оцінювання отримуваної від суб'єкта інформації є психофізіологічний метод із застосуванням поліграфа. В правозастосовній практиці вагоме значення мають оперативність і точність при встановленні осіб, причетних до злочинної діяльності, висуненні слідчих версій щодо розвитку злочинної події, виявленні слідової картини. Зважаючи на складність отримання достовірної інформації, правоохоронці все частіше звертаються до нетрадиційних засобів збирання доказів, зокрема використання поліграфа як допоміжного психофізіологічного інструменту [1, с. 63].

Ефективність застосування поліграфа у досудовому слідстві переконливо доведено слідчою практикою в багатьох країнах світу. Ці технології підтвердили свою доцільність і тривалий час успішно використовуються у США, Ізраїлі, Туреччині, Польщі, країнах Балтії та інших державах при доборі певної групи кадрів державних службовців, проведенні внутрішніх розслідувань, розслідуванні злочинів [2, с. 3]. Таку думку підтримує і

Н. О. Симоненко, відзначаючи, що значущість застосування поліграфа під час розслідування переконливо доведено слідчою практикою у понад 100 країнах світу, проте на цей час в Україні повноцінний процес застосування поліграфа у кримінальному провадженні гальмується. Причиною є відсутність законодавчого закріплення цього технічного приладу [3, с. 265].

Ці питання порушує і С. С. Чернявський, наголошуючи, що в умовах сьогодення поліграфні технології у кримінальному провадженні України застосовують явно недостатньо через низку чинників, серед яких, насамперед, правова неврегульованість і нерозвиненість необхідної інструментально-методичної бази. Перспектива запровадження поліграфних технологій в Україні сьогодні повною мірою залежить від прийняття на державному рівні відповідного правового інструментарію [4, с. 7]. Окрім того, більшість науковців вважають, що на сьогодні виникає необхідність державного регулювання використання поліграфних технологій в секторі безпеки і оборони України, зазначаючи, що це наукове питання дотепер не має системного висвітлення у вітчизняній науковій літературі, не стало об'єктом уваги з боку органів державної влади та сектору безпеки і оборони України в умовах зовнішньої агресії РФ проти України [5, с. 1].

Особливого значення застосування поліграфа набуває у період запровадженого правового режиму воєнного стану. На сьогодні спеціалісти-поліграфологи ефективно залучаються до розслідування резонансних злочинів, виявлення колаборантів і зрадників, осіб, які усвідомлено співпрацюють із окупаційною цивільною або військовою владою на шкоду власній державі, до роботи з полоненими військовослужбовцями збройних сил РФ, а також виявлення корупційних зв'язків і зловживань серед посадовців у центральних органах державної влади, місцевого самоврядування, сектору безпеки та оборони України [1, с. 63-64]. З огляду на це, важливого значення набуває вивчення міжнародного досвіду використання поліграфних технологій та визначення пріоритетних напрямів застосування поліграфа у кримінальному судочинстві.

На думку О. В. Повстяного, складна історія визнання можливостей поліграфа відображає еволюційні зміни в підходах правового розуміння та регулювання здійснення розслідування і доведення вини особи з метою притягнення до кримінальної відповідальності. Поліграф послідовно зарекомендував себе як ефективний інструмент для відбору співробітників на службу в правоохоронні органи, а також у процесах розслідування, хоча його використання й підходи до оцінки отриманих результатів є дещо спірним через питання точності та надійності, що обмежує застосування отриманих результатів під час доказування у кримінальному провадженні [6, с. 6].

З цього приводу А. Ф. Волобуєв наголошує, що у багатьох країнах (США, Канада, Угорщина) поліграф вже тривалий час застосовується поліцією, що дає змогу виявити факт злочину, зв'язати коло запідозрених осіб та створити передумови для отримання правдивих показань. Проте результати перевірки на поліграфі не приймаються судами як докази. На сьогодні викладені в літературі рекомендації щодо використання даного пристрою є досить суперечливими. Вони стосуються як безпосереднього його застосування під час проведення оперативно-розшукових заходів і процесуальних дій, так і його використання лише як інструмента проведення експертного дослідження. Фактично працівники правоохоронних органів є дещо дезорієнтованими щодо можливостей отримання доказів за допомогою поліграфа [7, с. 40].

Проблема застосування поліграфа у кримінальному провадженні в Україні є вкрай актуальною, особливо в умовах правового режиму воєнного стану. У той же час, на думку вчених (О. В. Курман, А. Р. Балибіна), відсутність урегульованості на законодавчому рівні створює проблеми практичного застосування поліграфа, а результатів, отриманих за його допомогою, як доказів у кримінальному судочинстві. Для вирішення цієї проблеми необхідно внести відповідні зміни до законодавства, які б прямо дозволили використання результатів поліграфа у кримінальному судочинстві за певних умов. Також важливо розвивати в Україні не лише законодавчу базу, а й запровадити єдині стандартизовані методики підготовки спеціалістів-поліграфологів та методики використання поліграфа з метою забезпечення найвищої якості використання цього технічного засобу в процесі здійснення правосуддя [8, с. 689].

На сьогодні, на думку більшості вчених (О. О. Акімов, М. В. Андрусяк, О. І. Мотлях, Р. Ю. Русецький, В. В. Чернєй), неврегульованими залишаються наступні питання запровадження поліграфологічних технологій:

– відсутність уніфікованої процедури проведення експертизи осіб із застосуванням

поліграфа як єдиної, стандартизованої системи підготовки спеціалістів (експертів) та оцінювання їхньої кваліфікації;

- складність розуміння специфіки висновку, підготовленого спеціалістом-поліграфологом, що позбавляє слідчого, прокурора, слідчого суддю та суд реальної можливості визначити сутність проведеного психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа;

- побоювання з боку окремих посадовців, що результати дослідження осіб із застосуванням поліграфа можуть бути оцінені слідчими, прокурорами, суддями як ключові докази у відкритому кримінальному провадженні [9, с. 12];

- запобігання реальній небезпеці зловживань – від професійного недбалства до прямого пособництва злочинцям, які намагаються «перевчити» себе або інших для обходу поліграфа;

- правовий механізм санкцій за професійну недобросовісність спеціаліста-поліграфолога [10, с. 19];

- використання штучного інтелекту під час проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа.

1. Волкова Ю. М. Використання поліграфа: європейський досвід та шляхи вдосконалення. *Забезпечення основоположних прав і свобод людини, дотримання стану дисципліни та законності в діяльності поліції в умовах воєнного стану*: збірник матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 12 черв. 2025 року). Кропивницький : ДонДУВС, 2025. С. 63–65.

2. Черней В. В. Актуальні проблеми впровадження поліграфічних технологій у правоохоронну діяльність. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи* [Текст] : матеріали III Міжнар. наук. практ. конф. (м. Київ, 7–8 листоп. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 3–6.

3. Симоненко Н. О. Використання поліграфа під час досудового розслідування зґвалтувань минулих років. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 265–272.

4. Чернявський С. С. Проблеми використання поліграфа під час досудового розслідування. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи* : матеріали III Міжнар. наук. практ. конф. (м. Київ, 7–8 листоп. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 7–11.

5. Дмитренко Ю. С. Державне регулювання використання поліграфічних технологій в секторі безпеки і оборони України : автореф. дис. ... за спец. 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку / Дмитренко Юрій Степанович. Хмельницький університет управління та права. Хмельницький, 2017. 20 с.

6. Повстяний О. В. Застосування поліграфа під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук за спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Державний податковий університет. Ірпінь, 2025. 20 с.

7. Волобуєв А. Ф. Щодо застосування поліграфа у досудовому розслідуванні. *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики*. Харків, 2018. С. 40–42.

8. Курман О. В. Використання поліграфа при розслідуванні кримінальних правопорушень: проблеми тактики та правового регулювання / А. Р. Балибіна. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 2. С. 689–691.

9. Черней В. В., Мотлях О. І. Пріоритетні напрями розвитку поліграфологічної діяльності в Україні. *Юридична психологія*. 2022. № 2 (31). С. 9–17.

10. Акімов О. О., Андрусак М. В., Русецький Р. Ю. Інституціоналізація професії поліграфолога: виклики інтеграції української моделі до міжнародних стандартів. *Національні інтереси України* : науково-практичний журнал. 2025. № 7 (12). С. 16–33.

Олексій ТИТАРЕНКО

начальник науково-дослідної лабораторії з питань інноваційного забезпечення розвитку спроможностей Національної гвардії України Київського інституту Національної гвардії України (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, доцент

**ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСАД ВНУТРІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ
У СФЕРАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ**

Питання удосконалення внутрішньої політики України у сферах національної безпеки та оборони має стратегічне значення в умовах триваючої широкомасштабної війни з російською федерацією, суттєвих викликів безпеці європейського континенту й прагнення України інтегруватися до Північноатлантичного альянсу (НАТО). Аналіз сучасних загроз та викликів, визначених у чинній Стратегії національної безпеки України, свідчить про необхідність комплексного реформування сектору безпеки і оборони на національному рівні із застосуванням сучасних підходів, включно із стандартами НАТО.

Внутрішня політика у сфері національної безпеки і оборони повинна бути спрямована на захист основоположних цінностей: життя і гідності громадян, демократичних інституцій, правового порядку та суверенітету держави. Такий підхід міститься в положеннях Закону України «Про національну безпеку України» та його поточній редакції на 2026 рік [1].

У сучасних умовах внутрішня політика у сфері безпеки і оборони не може бути ефективною без узгодження з вимогами та стандартами держав-членів НАТО. Впровадження цих стандартів є невід'ємною складовою реформи сектору безпеки і оборони і має як довгостроковий стратегічний, так і практичний характер.

За своєю правовою сутністю стандарт НАТО представляє собою міжнародний договір, який укладається між Урядами держав-суб'єктів міжнародного права і є одним із найважливіших джерел міжнародного права. Стандарт регулює спільні правила у сфері оборони, визначає спільні процедури діяльності, закріплює єдину термінологію і встановлює умови уніфікації технічних процесів, озброєння і військової техніки [2].

Запровадження стандарту НАТО представляє собою комплекс заходів, що включає вивчення та прийняття рішення про застосування у секторі безпеки і оборони положень (норм, вимог) стандарту, розроблення на його основі відповідного акта законодавства чи документа з військової стандартизації (внесення відповідних змін та/чи доповнень до чинних документів), надання йому чинності в установленому порядку, а також застосування розробленого документа в діяльності складових сектору безпеки і оборони України (далі – СБО).

Станом на 15.02.2026 у складових СБО (МОУ, ЗСУ, СБУ, НГУ, ДПСУ, ДССЗтаЗІУ) опрацьовано 361 стандарт НАТО, у тому числі 239 передбачених до опрацювання Початковими вимогами НАТО із взаємосумісності для України, з яких прийнято 347 стандартів НАТО [3].

Завдання щодо запровадження стандартів НАТО у діяльність МОУ, ЗСУ, НГУ та інших складових СБО в більшості визначені чинним законодавством та стратегічними оборонними документами України, Початковими вимогами НАТО із взаємосумісності для України.

Проте процес адаптації національної нормативно-правової бази до міжнародних стандартів з цього питання триває і поєднаний зі внесенням відповідних змін до чинного законодавства і прийняттям нових нормативних документів [4, с. 6].

Зазначимо, що правові засади для запровадження стандартів НАТО у діяльність МОУ та ЗСУ, інших військових формуваннях умовно класифікують на такі три рівні, як загальний законодавчий рівень, стратегічний нормативний рівень та операційний підзаконний рівень [5].

На загальному законодавчому рівні запровадження стандартів НАТО визначені: Законами України «Про національну безпеку України» [1], «Про оборону України» [6];

розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2025 рік» [7], яким визначено завдання щодо реалізації Програми робіт з військової стандартизації на 2024–2026 роки в частині стандартів нарощування спроможностей СБО.

Нормативний стратегічний рівень представлений стратегічними оборонними документами України, а саме: Стратегією воєнної безпеки України (2021) [8], Стратегічним оборонним бюлетенем (2021) [9], Стратегією національної безпеки України (2020) [10]. Операційний підзаконний рівень представлений відомчими актами, які регламентують взаємодію України і НАТО.

У той же час спостерігається ситуація, коли окремі державні документи з питань запровадження стандартів НАТО не повною мірою узгоджуються з документами, які визначають засади внутрішньої та зовнішньої політики країни в умовах воєнного стану. Це свідчить про відсутність певної системності при внесенні змін та доповнень до чинного законодавства з питань національної безпеки та оборони.

Так, наприклад, 07.08.2025 у Верховній Раді України (далі – ВРУ) було зареєстровано законопроект № 13610 «Про внесення змін до статті 6 Закону України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" щодо удосконалення засад внутрішньої політики у сферах національної безпеки і оборони» [11; 12], яким пропонується викласти ст. 6 Закону у новій редакції, яка передбачає: розповсюдження основних засад внутрішньої політики у сферах національної безпеки і оборони на всі складові сил оборони та на сили безпеки; доповнення положеннями щодо: розвитку сектору безпеки і оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони, формування необхідних спроможностей для гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної держави, а також відновлення її територіальної цілісності; надання особливої уваги готовності громадян України до національного спротиву; дотримання принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а також військовослужбовців з числа осіб з інвалідністю під час проходження військової служби; запровадження у сектор безпеки і оборони стандартів і найкращих практик держав-членів НАТО та Європейського Союзу; захисту прав, свобод і законних інтересів громадян України, протидії дискримінації та насильству за ознакою статі, відновлення порушених в умовах воєнного конфлікту рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

В подальшому, на наше переконання, внесення змін та доповнень до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», які викладені в законопроекті № 13610 від 07.08.2025, стане посиленням відповідної системи нормативно-правового забезпечення запровадження стандартів НАТО, яка на сьогодні ще формується.

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

2. Кузема В. С. Стандарти НАТО в секторі безпеки та оборони України та їх адаптація під час дії воєнного стану. *Актуальні питання розвитку сектору безпеки і оборони (зарубіжний досвід) : зб. тез доп. учасників XXVI Міжнар. наук.-практ. конф. інозем. мовами для здобувачів освіти (м. Вінниця, 4 квіт. 2025 р.)* / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, каф. мов. підготов. Вінниця : ХНУВС, 2025. С. 436-437. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/ed865e9c-faf2-48fb-a85b-ea67ca731ddb>.

3. Інформаційний матеріал щодо запровадження стандартів НАТО та стандартів у сфері оборони держав-членів НАТО (18.02.2026). URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/informacijnij-material-shhodo-zaprovadzhennya-standartiv-nato-ta-standartiv-u-sferi-oboroni-derzhav-chleniv-nato>.

4. Галай В. О. Правова природа та особливості застосування стандартів НАТО у діяльності Національної гвардії України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України*. 2025. № 1. С. 6–13. URL: <https://doi.org/10.59226/2786-6920.1.2025.6-13>.

5. Мельник С. Правові засади запровадження стандартів північноатлантичного альянсу у функціонування збройних сил України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. №4. С.183-188. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/4/28.pdf>.

6. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII (в редакції від 10.12.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

7. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2025 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2025 р. № 1003-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1003-2025-%D1%80#Text>.

8. Про Стратегію воєнної безпеки України: Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/4860.html>.

9. Про Стратегічний оборонний бюлетень України: Указ Президента України від 17 вересня 2021 року № 473/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473/2021#n17>.

10. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14 вересня 2020

року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.

11. Проект Закону про внесення змін до статті 6 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» щодо удосконалення засад внутрішньої політики у сферах національної безпеки і оборони № 13610 від 07.08.2025. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57013>.

12. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 року (в редакції від 30.08.2025) № 2411-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17/ed20250830#Text>.

Володимир ФЕДЧЕНКО

професор кафедри кримінального
процесу Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ: СПІЛЬНА СПРАВА ДЕРЖАВИ, СУСПІЛЬСТВА І КОЖНОГО ГРОМАДЯНИНА

Національна безпека є одним із ключових понять для існування будь-якої держави, адже саме вона забезпечує захист життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. У сучасних умовах глобалізації, швидких геополітичних змін і появи нових форм протистояння питання національної безпеки набуває особливої актуальності.

Повномасштабна війна російської федерації проти України кардинально змінила не лише безпекову ситуацію в нашій державі, а й вплинула на міжнародні відносини та глобальну систему безпеки. Україна опинилася в центрі цього протистояння, і сьогодні її національна безпека залежить як від власної стійкості, так і від підтримки міжнародних партнерів, ефективної дипломатії та єдності українського суспільства. Водночас внутрішні виклики, такі як економічна нестабільність, соціальна напруга та корупція, залишаються серйозними загрозами для державної безпеки.

Починаючи з 2014 року, після незаконної анексії Криму та початку гібридної війни на сході України, росія послідовно нарощувала військову та політичну агресію. У лютому 2022 року це протистояння вже переросло у повномасштабне вторгнення, яке призвело до численних жертв серед цивільного населення, масштабних руйнувань та гуманітарної катастрофи. Внаслідок збройної агресії мільйони українців змушені покидати свої домівки, а мирні міста й села стали мішенями ракетних і артилерійських ударів. Лише у 2025 році 122 тисячі українців були змушені покинути свої домівки через війну. Переважно це жінки, діти та літні люди з регіонів, що межують із лінією фронту. Загалом же починаючи з лютого 2022 року, близько 10 мільйонів українців стали біженцями або внутрішньо переміщеними особами [1].

На жаль, терор проти мирного населення триває й сьогодні. Обстріли українських міст, знищення житлової та критичної інфраструктури, кібератаки, економічний тиск і масована пропаганда є складовими комплексної війни, яку росія веде проти України. Такі дії мають на меті не лише фізичне знищення, а й підірвати довіру до державних інституцій, деморалізувати суспільство та послабити національну безпеку [2, с. 145].

Окрему загрозу становить діяльність російських спецслужб, спрямована на дестабілізацію ситуації всередині країни, зокрема через терористичні акти, інформаційні операції та спроби вербування громадян. Особливо вразливими до таких впливів є молодь і соціально незахищені верстви населення [3]. У цих умовах забезпечення національної безпеки України потребує комплексного підходу. Він має включати зміцнення обороноздатності та правоохоронної системи, розвиток сучасних озброєнь і технологій, захист кіберпростору, протидію корупції, відновлення зруйнованої інфраструктури та забезпечення економічної й енергетичної незалежності. Важливу роль відіграє також соціальна політика, підтримка громадян і патріотичне виховання молоді, що формує національну свідомість і стійкість суспільства [4, с. 64].

Підсумовуючи, варто наголосити: національна безпека – це не лише сфера відповідальності державної влади. Це спільна справа всього суспільства і кожного громадянина. Лише об'єднавши зусилля, Україна зможе ефективно протистояти сучасним

загрозам, подолати наслідки російської агресії та забезпечити мирне й безпечне майбутнє не лише для себе, а й для всієї Європи та світу.

1. Майже 10 мільйонів українців стали біженцями – ООН. *Українські Національні новини*. URL: <https://unn.ua/news/maizhe-10-milioniv-ukraintsiv-staly-bezhentsamy-oon>
2. Оксана П.К. Проблеми забезпечення Національної безпеки в умовах воєнного часу *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. Серія : Екологія. Публічне управління та адміністрування. 2023. Вип. 3. С. 143–150.
3. Кузіна Олена. Вбивство військових в тилу – ганьба. *Суспільне Дніпро*. URL: <https://suspihne.media/dnipro/791711-ti-nibi-v-tilu-ale-vseodno-v-nebezpeci-v-tck-ta-sp-dnipropetrovsi-vidreaguvali-na-vibuh-v-pavlogradi/>
4. Часник Д. В. Забезпечення прав людини у сфері національної безпеки в умовах протистояння військовій агресії російської федерації. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія : Економічна. Серія : Юридична. 2022. Вип. 34. С. 61–67.

Артур КОЛДАШОВ

викладач кафедри права національної безпеки та правової роботи
Військово-юридичного інституту
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна),
доктор філософії в галузі права

РОЗВІДУВАЛЬНІ ОРГАНИ УКРАЇНИ ТА ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У сучасних умовах розвідувальна діяльність стала ключовим інструментом захисту державного суверенітету та національних інтересів в усіх європейських державах. Наразі держави стикаються з інтенсивною діяльністю іноземних розвідувальних служб на своїй території. На території ФРН знаходиться велика кількість оборонно-промислових і високотехнологічних підприємств, що робить цю країну однією з пріоритетних цілей розвідувальної діяльності іноземних держав.

Діяльність спецслужб характеризується комплексним застосуванням класичних агентурних методів, технічної розвідки, кібершпигунства, інформаційно-психологічних операцій, а також використанням економічних, енергетичних і науково-технологічних зв'язків для отримання розвідувальної інформації та здійснення впливу на процеси ухвалення політичних рішень посадовими особами ФРН.

Особливої актуальності для ФРН набули загрози, пов'язані з діяльністю розвідувальних служб у сфері втручання у внутрішньополітичні процеси, дезінформаційних кампаній, підриву суспільної довіри до демократичних інститутів, а також збору відомостей у галузі оборони, безпеки, енергетики, кібербезпеки та критичної інфраструктури.

Ефективність функціонування розвідувальних і контррозвідувальних органів ФРН визначається високим рівнем правової регламентації діяльності, чітким розмежуванням повноважень між різними розвідувальними органами, а також розвиненою системою демократичного цивільного контролю за діяльністю розвідувальних органів, що має забезпечувати баланс між потребами національної безпеки і дотриманням прав і свобод людини.

Розвідувальні органи України – це державні органи, уповноважені Законом України «Про розвідку» здійснювати розвідувальну діяльність з метою захисту національних інтересів України від зовнішніх загроз. Розвідувальними органами України є: Служба зовнішньої розвідки України, Головне управління розвідки Міністерства оборони України, Управління розвідки Адміністрації Державної прикордонної служби України [1].

Організаційна структура та гранична чисельність управління розвідки Адміністрації Державної прикордонної служби України, визначаються Президентом України в порядку, визначеному законом, і не входять до структури та чисельності Державної прикордонної служби України. Керівника управління розвідки Адміністрації Державної прикордонної служби України, призначає на посаду Президент України за поданням Голови Державної

прикордонної служби України [2].

В Україні функціонує розвідувальне співтовариство, суб'єктами якого є: координаційний орган з питань розвідки, розвідувальні органи, визначені Законом України «Про розвідку», Служба безпеки України, визначені Радою національної безпеки і оборони України інші складові сектору безпеки і оборони, що залучаються розвідувальними органами до виконання розвідувальних завдань.

Оперативні підрозділи Центрального управління Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, відповідно до Закону України «Про розвідку» можуть проводити розвідувальні заходи з метою отримання інформації в інтересах контррозвідки. Загальна координація діяльності суб'єктів розвідувального співтовариства здійснюється Радою національної безпеки і оборони України. Відповідно до статті 106 Конституції України Президентом України як постійно діючий допоміжний або інший визначений орган для сприяння реалізації повноважень Президента України, у тому числі як Голови Ради національної безпеки і оборони України, забезпечення взаємодії, розвитку та координації спільної діяльності суб'єктів розвідувального співтовариства може утворюватися Координаційний орган з питань розвідки [3]. Положення про координаційний орган з питань розвідки та його персональний склад затверджуються Президентом України. Рішення координаційного органу з питань розвідки, введені в дію актами Президента України, є обов'язковими до виконання всіма суб'єктами розвідувального співтовариства. Здійснення розвідувальної діяльності іншими, державними органами, військовими формуваннями, підприємствами, установами, організаціями будь-якої форми власності або фізичними особами забороняється, крім проведення розвідувальних заходів та здійснення спеціальної розвідки іншими суб'єктами розвідувального співтовариства у випадках, передбачених Законом України «Про розвідку» [2].

Основною розвідувальною службою ФРН є Федеральна розвідувальна служба, яка підпорядковується відомству федерального канцлера. За кількістю службовців Федеральна розвідувальна служба є найбільшою федеральною установою Німеччини, штатний склад становить понад 7000 чоловік, з них близько 2000 зайняті безпосередньо збором розвідувальних даних за кордоном. Федеральна розвідувальна служба здійснює безперервний моніторинг подій у світі займаючись перехопленням, збором та аналізом отриманої інформації про військові плани іноземних держав, підготовкою та оновленням ситуаційних звітів, займається збором і обробкою інформації щодо зброї масового ураження та розроблюваних кібератак, здійснює збір і обробку геоінформації зі супутникових зображень та відкритих джерел інформації, негайно реагує у разі викрадення громадян Німеччини за кордоном та займається попередженням інших кризових ситуацій. У сфері інформаційних технологій Федеральна розвідувальна служба займається наданням інструментів для аналізу зібраної інформації, створення технічних засобів, недоступних у вільному продажу, розробкою та реалізацією спеціальних IT-вимог, забезпеченням внутрішнього захищеного зв'язку та його безпечної експлуатації. Федеральна розвідувальна служба також зосереджена на боротьбі з ісламістськими терористичними організаціями та трьома видами організованої злочинності: нафтороторгівля, нелегальна міграція, відмивання коштів.

Окрім Федеральної розвідувальної служби у ФРН функціонує Федеральна служба захисту конституції Німеччини. Федеральна служба захисту конституції Німеччини – це спецслужба внутрішнього призначення, що підпорядковується Міністерству внутрішніх справ ФРН та контролюється Парламентським контрольним комітетом. Основне завдання – спостереження за організаціями, що становлять загрозу владі та «вільному й демократичному основному правопорядку» країни. У зоні уваги служби перебувають ультраправі, в тому числі неонацистські партії, ультраліві, ісламістські та інші екстремістські організації іноземних громадян, розвідки іноземних держав та тоталітарні релігійні організації.

Окрім Федеральної розвідувальної служби та Федеральної служби захисту конституції у ФРН функціонує Служба військової контррозвідки Німеччини, що є підрозділом Бундесверу. Основними завданнями Служби військової контррозвідки Німеччини є запобігання саботажу і диверсіям, боротьба з ворожою агентурою, впроваджуваної в збройні сили ФРН і виявлення «антиконституційної діяльності» у Бундесвері. Служба військової контррозвідки Німеччини діє в постійній взаємодії з Федеральною розвідувальною службою, Федеральною службою захисту конституції.

У Німеччині є ще кілька організацій, що мають обов'язки, подібні до обов'язків розвідувальних служб, або тісно співпрацюють з німецькими розвідувальними службами: командування стратегічної розвідки займається проведенням кібероперацій військовою

сигнальною розвідкою та геопросторовою розвідкою, центральне управління інформаційних технологій у секторі безпеки займається криптоаналізом і цифровим спостереженням; Федеральне управління кримінальної поліції займається кримінальною розвідкою, розвідкою в сфері кіберзлочинності та розвідкою в сфері національної безпеки (розслідує політичний екстремізм, ісламістський тероризм і шпигунство). Окремі обов'язки, подібні до обов'язків розвідувальних служб також має федеральна поліція, державна кримінальна поліція, федеральне відомство з інформаційної безпеки, підрозділи фінансової розвідки, бюро митних розслідувань.

ФРН має високий рівень інтеграції з розвідувальними органами Організації Північноатлантичного договору, взаємний обмін аналітикою та проведення спільних контррозвідувальних заходів. Федеративна структура ФРН дозволяє забезпечувати ефективну боротьбу з гібридними загрозами та діяльністю іноземної агентури, при цьому зберігаючи дієві механізми демократичного контролю.

Порівняльний аналіз показує, що Україна та ФРН функціонують у різних безпекових умовах. Український досвід діяльності розвідувальних органів демонструє критичну важливість централізації управління розвідувальними органами, тоді як німецька модель показує ефективність чіткого розподілу функцій і міжнародної співпраці.

Отже, використання досвіду ФРН може бути корисним для України у сфері контррозвідувальних механізмів, міжвідомчої взаємодії та прозорого демократичного цивільного контролю, одночасно з урахуванням необхідності централізації в умовах воєнного часу.

-
1. Закон України «Про розвідку». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>.
 3. Закон України «Про Державну прикордонну службу України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>.
 4. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.

Євген ТИЩЕНКО

провідний науковий співробітник
науково-організаційного центру
Національної академії
Служби безпеки України
(м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕМОКРАТИЧНОГО
ЦИВІЛЬНОГО ТА ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ
ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ**

Різні аспекти демократичного цивільного та парламентського контролю за діяльністю органів правопорядку давно й постійно перебувають в полі зору науковців і практиків, про що свідчить значна кількість публікацій. Це питання актуалізоване у зв'язку з тим, що Офіс Генерального прокурора за участю десятки залучених відомств працює над реалізацією до кінця II кварталу 2026 р. вимоги підпункту 7 пункту 1 підрозділу 4.3 розділу IV Дорожньої карти з питань верховенства права (далі – Дорожня карта) щодо розробки концепції, складових і змісту законопроекту з удосконалення існуючих механізмів демократичного цивільного контролю та парламентського контролю (через парламентські комітети, до повноважень яких належить забезпечення контрольних функцій парламенту за діяльністю цих органів) за процесом прийняття рішень в органах правопорядку та прокуратури з урахуванням кращих міжнародних практик з метою мінімізації корупційних та інших ризиків у їх діяльності. Стратегічним результатом реалізації цього заходу має стати формування ефективної системи інституційного забезпечення боротьби з організованою злочинністю шляхом розмежування та конкретизації функцій і повноважень органів правопорядку, забезпечення їх незалежності, підзвітності, відкритості та прозорості, застосування в їх діяльності ризик-орієнтованих підходів, принципу гендерного мейнстрімінгу, посилення їх міжвідомчої координації відповідно до *acquis* ЄС [1].

Взаємодіючи з Офісом Генерального прокурора в реалізації вказаного заходу Дорожньої карти, наукові й науково-педагогічні фахівці Національної академії Служби

безпеки України сформулювали і спрямували відповідальному виконавцю окремі пропозиції, які бажано було б розглянути і по можливості врахувати при підготовці концепції та/чи складових і змісту законопроекту. Частина пропозицій представлена в тезах цієї доповіді.

Так, вивчення чинного законодавства України й міжнародних стандартів свідчить про відсутність єдиного наукового і нормативного визначення змісту терміна «контроль» в таких його різновидах, як «демократичний цивільний», «парламентський», «судовий», «незалежний», «внутрішній». Це не виключає довільного тлумачення, а тому можливих ускладнень при взаємодії контролюючих і підконтрольних суб'єктів. Документи Ради Європи та рекомендації її консультативних органів закликають до чіткого розмежування зазначених видів контролю. Тому у концепції та/чи законопроекту слід передбачити термінологічне розмежування різновидів демократичного цивільного контролю.

У документах Ради Європи та практиці Європейського суду з прав людини демократичний цивільний контроль розглядається як інституційний механізм забезпечення підзвітності та законності діяльності державних органів, що не передбачає втручання в оперативні або процесуальні, у т. ч. дискреційні, повноваження. Тобто контроль спрямований на перевірку дотримання процедур, законності, гарантій та правил процесу прийняття рішень, а не на їх перегляд по суті. Запропонований Дорожньою картою захід одночасно узгоджується з визначенням статтею 8 Конституції України принципом верховенства права та міжнародними зобов'язаннями України у сфері захисту прав людини. За частиною 1 статті 4 Закону України «Про національну безпеку України» [2] система вітчизняного демократичного цивільного контролю складається з контролю, що здійснюється такими суб'єктами, як: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування; суд; громадський нагляд. За частиною 2 статті 4 цього ж закону принципами демократичного цивільного контролю є верховенство права, законність, підзвітність, прозорість, ефективність та результативність. У свою чергу, відповідно до практики Європейського суду з прав людини та стандартів Ради Європи, демократичний контроль над органами сектору безпеки і правопорядку має здійснюватися на засадах необхідності, пропорційності, інституційної відокремленості, багаторівневості контрольних механізмів, підзвітності при збереженні режиму секретності. Зазначене впливає зі змісту статей 6 і 8 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та є обов'язковим для врахування у національному законодавстві. Практика Європейського суду з прав людини й рекомендації Ради Європи свідчать, що ефективна система демократичного контролю передбачає поєднання парламентського контролю з судовим та незалежним (експертним) контролем, які виконують гарантійну функцію захисту прав і свобод людини. Така система має будуватися на принципі взаємодоповнюваності з чітким розмежуванням повноважень та недопущенням дублювання контрольних функцій. У концепції та/чи законопроекту доцільно відобразити узгоджену модель взаємодії парламентського, судового та незалежного контролю як взаємодоповнюючих механізмів забезпечення законності та підзвітності. Незакріплення системи принципів контролю може призвести до фрагментарного регулювання та неоднорідної практики застосування закону.

Парламентський контроль є формою демократичного контролю і здійснюється через передбачені законом процедури. Він реалізується шляхом вивчення дотримання процесу прийняття рішень, заслуховування узагальнених звітів та застосування спеціального порядку доступу до інформації з обмеженим доступом, без надання парламентським органам повноважень щодо втручання у конкретні рішення. Такий контроль не може підміняти собою управлінські, слідчі чи процесуальні функції органів правопорядку. Парламентський контроль за діяльністю сектору безпеки і оборони України потребує нормативно-правового вдосконалення за такими можливими напрямками, як: розширення повноважень профільних комітетів Верховної Ради України; удосконалення механізму здійснення поточного контролю та проведення розслідувань діяльності суб'єктів цього сектору; організація парламентського контролю за діяльністю спеціальних служб, закритий характер діяльності яких потребує окремих механізмів контролю; створення в парламенті інституту Уповноваженого з питань контролю за діяльністю сектору безпеки і оборони України. У Главі 3 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» визначені права і обов'язки комітетів Верховної Ради України при здійсненні контрольної функції. Удосконалення механізмів парламентського контролю за органами правопорядку першочергово має відбуватися шляхом внесення змін та доповнень до статей саме вказаного закону. З огляду

на це, у концепції та/чи законопроекті доцільно визначити, що демократичний цивільний, у тому числі парламентський, контроль має бути спрямований на перевірку законності та процедурної обґрунтованості процесу прийняття рішень без втручання у зміст конкретних оперативних, слідчих, процесуальних або управлінських рішень.

Ефективність зовнішніх форм демократичного цивільного контролю значною мірою залежить від дієвості внутрішніх процедур службового, дисциплінарного контролю. У концепції та/чи законопроекті слід відобразити внутрішній контроль як обов'язковий первинний елемент загальної системи демократичного цивільного контролю. У цьому сенсі стосовно такої складової сектору безпеки і оборони України, як Служба безпеки України, існує точка зору про доцільність закріплення безпосередньо у статті 11 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» існуючих форм відомчого контролю, заборони проведення контррозвідувальної діяльності без заведення контррозвідувальної справи, відповідності обмежень прав особи ступеню суспільної небезпеки від розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб на шкоду державній безпеці України. Крім того, гарантією захисту конституційних прав людини має стати закріплення в положеннях цього ж закону заборони неправомірного використання та обов'язкового знищення відомостей, отриманих під час здійснення контррозвідувальної діяльності, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, проте не містять інформацію про заборонені законом дії чи законодавчо визначені підстави контррозвідувальної діяльності. Бажано змінити положення вказаного закону в частині порядку одержання дозволу слідчого судді на проведення контррозвідувальних заходів, що тимчасово обмежують конституційні права та свободи людини. Зокрема, вітчизняна спецслужба має отримати право на самостійний порядок одержання дозволу на їх тимчасове обмеження, а не послуговуватись можливостями альтернативного законодавства. Там же доречно закріпити можливість здійснювати контррозвідувальні заходи щодо негласного обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтролю особи, аудіо-, відеоконтролю місця, спостереження за особою, зняття інформації з транспортних комунікаційних мереж, електронних інформаційних систем, накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу – за ухвалою слідчого судді, постановленою за клопотанням керівника відповідного органу, що здійснює контррозвідувальну діяльність, або його уповноваженого заступника, без розголошення третій стороні.

1. Дорожня карта з питань верховенства права. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/UA_Dorozhnya_karta_z_pytan_verhovenstva_prava_2.pdf (дата звернення 03.02.2026).

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради*, 2018, № 31, ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 03.02.2026).

Наталія ФЕДІНА

доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

Софія САВРУК

студентка ННІ права
та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету
внутрішніх справ (м. Львів, Україна)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІЙ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВІД ПРАВОПОРЯДКУ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Правоохоронна функція є фундаментальним напрямом діяльності соціальної, правової держави. Вона інтегрує в собі сукупність зовнішніх та внутрішніх завдань, визначених Конституцією України [3] та іншими законами. Ключова мета цієї діяльності полягає у створенні умов для безперешкодної реалізації прав і свобод людини, зміцненні правопорядку та забезпеченні державної безпеки. Реалізація цієї функції покладається на

систему спеціальних правоохоронних органів, чий правовий статус, повноваження та регламент чітко регулюються чинним законодавством.

Законодавче регулювання взаємодії правоохоронних органів в умовах воєнного стану є недосконалим. Профільний Закон обмежується лише поверхневими згадками про спільну діяльність силових структур. Наприклад, положення статті 16 мають декларативний характер: вони дозволяють залучати військові формування до заходів правового режиму разом із правоохоронцями, проте не розкривають змісту, форм та конкретних алгоритмів такої комунікації, що свідчить про відсутність належної правової характеристики проблеми [5].

Трансформація правоохоронних органів України в умовах воєнного стану характеризується переходом від класичної моделі підтримання правопорядку до безпосередньої участі в забезпеченні національної безпеки та оборони. В умовах воєнного стану роль правоохоронних органів видозмінилася з суто правоохоронної на безпекову та оборонну, фокусуючись на забезпеченні правопорядку, протидії диверсіям та фіксації воєнних злочинів. Їхні повноваження розширені: додано право конвоювання, посилено контроль на блокпостах, а громадський контроль за їхньою діяльністю обмежений.

Через повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну Указом Президента від 24.02.2022 р. № 64/2022 [6] (затвердженням Законом № 2102-IX) було впроваджено воєнний стан, який зумовив вимушене обмеження окремих прав та інтересів громадян. Такий особливий правовий режим суттєво трансформував умови функціонування правоохоронної системи. Попри встановлені лімітації свобод правоохоронні структури продовжують реалізацію заходів, спрямованих на захист конституційних прав, гарантування нацбезпеки та зміцнення обороноздатності держави. Ефективне виконання цих завдань потребує належної нормативної бази, адже інструментарій, форми та методи роботи правоохоронців у воєнний період кардинально відрізняються від їхньої діяльності у мирний час.

Це стало каталізатором для ефективного оновлення національного законодавства. Реформування торкнулося, зокрема, Законів «Про державну прикордонну службу України» та «Про Національну гвардію України». Вагомим коректив зазнав і Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. Його 8-му статтю було розширено частиною четвертою, яка регламентує: в умовах воєнного стану поліція виконує свої функції з урахуванням тих обмежень прав громадян і юридичних осіб, що передбачені Конституцією та профільним законом про воєнний стан. Крім того, законодавчі новації торкнулися організаційної структури, правового статусу та специфічних аспектів операційної діяльності Національної поліції під час війни [4].

Практика функціонування правоохоронної системи України в період воєнного стану виступає винятковим зразком адаптивності та стійкості у критичних обставинах. Запровадження особливого правового режиму через масштабні загрози безпеці змусило правоохоронні органи негайно трансформувати власні стратегії та операційні методи. Пріоритетними напрямками стали підтримання внутрішнього правопорядку, боротьба з дезінформацією та панічними настроями, а також налагодження тісної координації з підрозділами Збройних Сил задля захисту держави. У цей складний період структури сектору безпеки продемонстрували високу мобільність, фокусуючись на нейтралізації терористичних ризиків і стабілізації ситуації в деокупованих та прифронтових районах [2, с. 74].

Вагомим чинником успіху стало впровадження інновацій, зокрема цифрового моніторингу та сучасних методів розвідки, що забезпечило швидке реагування на мінливу безпекову ситуацію. Окремої уваги заслуговує діяльність правоохоронців щодо дотримання конституційних прав людини навіть у воєнний період. Пошук компромісу між суворими вимогами національної безпеки та збереженням демократичних цінностей став справжнім іспитом на професійну компетентність та етичність персоналу. Окрім того, український кейс підкреслив критичну роль глобального партнерства. Активний діалог із закордонними колегами та міжнародними інституціями сприяв залученню передових технологій, навчанню кадрів і посиленню спроможностей у сферах кіберзахисту та контртероризму [2, с. 74].

Можна констатувати, що воєнний стан став серйозним викликом не лише для силового блоку, а й для загальної архітектури державного менеджменту. Глибокий аналіз цього досвіду дозволяє сформулювати дієві рекомендації щодо модернізації правоохоронної діяльності у кризових сценаріях, а також переосмислити баланс між принципами безпеки та індивідуальної свободи в умовах глобальних загроз сучасності.

У межах правового режиму воєнного стану правоохоронна система трансформується у фундаментальний компонент сектору безпеки. Її ключова роль полягає в підтриманні громадського спокою, нейтралізації інформаційних загроз, протидії мародерству та

запобіганні масштабним деліктам. Як зазначають дослідники О. Дручек, О. Волуйко та В. Вакаров, характерною рисою нинішнього періоду є делегування ширшого спектра повноважень структурам МВС та інтеграція додаткових суб'єктів у процес реалізації правоохоронної функції [1, с. 46], що відповідно зумовлює зміну традиційних методів діяльності, які супроводжуються правомірними обмеженнями окремих конституційних прав та гарантій.

Таким чином, перетворення функцій правоохоронних структур у період воєнного часу продиктоване потребою негайної відсічі загрозам державному суверенітету та національній безпеці. У подібних реаліях класичний вектор правоохоронної роботи, спрямований на підтримання правопорядку, доповнюється специфічними оборонними, стабілізаційними та контррозвідувальними завданнями. Силові відомства все частіше беруть безпосередню участь у нейтралізації диверсійних груп, боротьбі з проявами колабораціонізму, протидії тероризму, а також у захисті об'єктів критичної інфраструктури. Разом із тим така адаптація функцій вимагає ретельного збереження рівноваги між розширенням владних інструментів та захистом фундаментальних свобод людини. Це є визначальним чинником для підтримки демократичних принципів і збереження суспільної довіри до державних інститутів в складних умовах воєнного часу.

1. Дручек О., Волуйко О. Правоохоронна діяльність в умовах правового режиму воєнного стану в Україні: особливості реалізації. *Вісник Київського інституту Національної гвардії України*. 2024. № 3. С. 77–84.

2. Зінченко Д. А., Джафарова О. В. Роль правоохоронних органів у забезпеченні стабільності і безпеки в умовах воєнного стану: аналіз досвіду України. *IV Міжнародна науково-практична конференція «Соціальні аспекти військово-професійної діяльності сектору безпеки і оборони: виклики сьогодення»: збірник тез доповідей*, 28.02.2024 / за ред. Чепеля М.О., Лютого В.М., Мяло В.М., Чупрінової Н.Ю. Вінниця: НА НГУ, 2024. С. 73-77. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fc823f0e-2ce0-4ef1-b25e-1e61ce4145a2/content>.

3. Закон України : Конституції України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

4. Закон України : Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо врегулювання окремих питань діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану від 21.03.2023 р. №3000-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 64, ст.220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3000-20#Text>.

5. Закон України : Про правовий режим воєнного стану від 12.05.2015 №389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. №28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

6. Указ Президента України : Про введення воєнного стану в Україні. Указ затверджено Законом № 2102-IX від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

Олександр ЧЕРЕДНИЧЕНКО

професор Інституту Служби безпеки
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна),
кандидат економічних наук, доцент

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДНОСТІ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ СУЧАСНИМ РИЗИКАМ ТА ВИКЛИКАМ ЯК НА НАЦІОНАЛЬНОМУ, ТАК І НА МІЖДЕРЖАВНОМУ РІВНЯХ

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну, розгортання та активне застосування гібридних методів ведення агресії, загострення глобальних і регіональних негативних проявів соціально-економічного та соціально-політичного характеру, що підсилюють ймовірність виникнення міжнародних і внутрішньодержавних конфліктів, міжнародного тероризму та екологічних катастроф, підвели людство до розуміння необхідності комплексної протидії небезпекам, ризикам, викликам як на національному, так і на міждержавному рівнях.

Проблеми національної безпеки належать до найважливіших, найскладніших багатоаспектних явищ суспільного і політичного життя всіх держав без винятку.

Сучасний досвід державоутворення свідчить, що без наявності безпекових гарантій

неможливе існування й розвиток держави, суспільства, людини.

У розвинутих демократичних державах сучасного світу національна безпека стає своєрідним категоричним імперативом зовнішньої, внутрішньої та військової політики, загалом фактичного існування національної, суверенної та незалежної держави.

Національна безпека є системою оптимізації відносин між усвідомленими загрозами та ресурсами, що має суспільство для протидії цим загрозам.

Загрози для суспільства існували завжди, а рівень захищеності від них ніколи не є максимальним. Підтвердженням цього висновку є агресія РФ проти України, створення агресивних, антидемократичних військово-політичних блоків, нехтування недемократичними та теократичними державами норм міжнародного законодавства, інтересами громадянського суспільства та економічного зростання на користь реалізації загарбницької політики та бажань домінувати як на регіональному, так і на міждержавному рівнях.

Отже, національна безпека є динамічним засобом досягнення і підтримки балансу між реальними та потенційними загрозами, з одного боку, та здатністю суб'єкта протидіяти їм – з іншого. Вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки є непростим, комплексним рішенням та зумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз національним інтересам.

Ефективність дій влади щодо забезпечення національної безпеки має оцінюватися з погляду реалізації завдань та пріоритетів, насамперед визначених реаліями, що склалися, інтересами суспільства, Стратегією національної безпеки, інших стратегічних нормативно-правових актів. При цьому варто відмовитися від впливу на ухвалення рішень із захисту власних національних інтересів таких чинників, як політична доцільність, бажання бути у «форватері» інтересів інших держав.

Загалом питання про адекватність системи національної безпеки не тільки України, а й інших країн сучасним реаліям залишається остаточно невирішеним і в науково-теоретичному, і в практичному аспектах.

На жаль, на цей час Україна знаходиться в умовах досить непростой міжнародної і внутрішньої обстановки і є, по-суті, відображенням, «полігоном» вищеописаного. Як наслідок, події на міжнародній арені, військова агресія з боку окремих держав, а також докорінні зміни у суспільно-політичному та економічному житті всередині України призвели до переосмислення концептуальних підходів у сфері національної безпеки.

У країнах Європейського Союзу та і в інших державах демократичного світу зараз теж відбувається зміна поглядів на національну безпеку, причому увага сфокусовується переважно на терористичній та воєнній небезпеці. Каталізатором цього стали як агресія РФ проти України, так й інші кризи: політичні, економічні, фінансові, міграційні, енергетичні, продовольчі, інформаційні тощо.

Для ефективної та адекватної протидії викликам як на національному, так і на міжнародному рівнях є не тільки необхідність розуміння консолідації демократичних держав щодо протидії викликам і загрозам, а й конкретні дії щодо створення і реалізації реальної, дієвої системи протидії їм. Так, це вимагає непопулярних рішень, відмови від «загравання з електоратом», відмови від принципів домінування економічних інтересів окремих бізнесових впливових груп на користь суспільним інтересам, надмірних фінансових витрат на безпеку і оборону, як правило, сіквестру соціальних програм, але саме це є шляхом до збереження державності, демократії та територіальної цілісності.

Перші кроки в цьому напрямі демократичними державами вже зроблені. Наприклад, йдеться про «Коаліцію охочих», про дії в межах «формату рамштайну», створення регіональних форматів співпраці, збільшення витрат на оборону до 3–5 відсотків від ВВП держави тощо.

Водночас, на нашу думку, цього явно недостатньо.

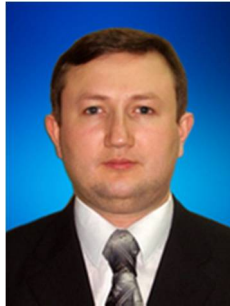
Для забезпечення як власних національних інтересів, так і координації дій із протидії агресору необхідно ймовірніше запровадити такі основні заходи:

- дотримуватися принципу єдності та згуртованості суспільства, коаліцій та союзів, створених з метою протидії агресивних дій з боку недружніх країн;
- мінімізувати бюрократичні перепони під час ухвалення рішень у сфері безпеки і оборони та зменшити час на ухвалення таких рішень;
- збільшити фінансові витрати на потреби сектору безпеки і оборони;
- узгодити безпекові нормативно-правові акти із сучасними реаліями;
- відмовитися від популістських дій в частині забезпечення національної безпеки з

боку як правлячої влади, так і опозиції;

– мінімізувати прояви та підґрунтя для політичної корупції тощо.

Ключова роль у реалізації цього належить вищому політичному керівництву держави та лідерам громадянського суспільства. Не повинні стояти осторонь й еліти країни, бізнес, пересічні громадяни.

Олександр ШАМАРА
радник директора
Інституту
інформації, безпеки
і права НАПрН
України
(м. Київ, Україна),
доктор філософії
в галузі права,
старший дослідник,
доцент

Володимир КОМАШКО
завідувач відділу
(Національний
інститут
стратегічних
досліджень, м. Київ,
Україна),
доктор філософії
в галузі права,
старший дослідник

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АНТИТЕРОРИСТИЧНОГО ЦЕНТРУ ПРИ СЛУЖБІ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Законодавець визначає, що для організації і проведення антитерористичних операцій та координації діяльності суб'єктів, які ведуть боротьбу з тероризмом чи залучаються до антитерористичних операцій, при Службі безпеки України функціонує Антитерористичний центр. Положення про Антитерористичний центр при Службі безпеки України затверджується Президентом України (Стаття 9 (система Служби безпеки України) Закону України «Про Службу безпеки України»). У свою чергу, положеннями статті 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» визначено вичерпний перелік суб'єктів боротьби з тероризмом і те, що координацію діяльності суб'єктів, які залучаються до боротьби з тероризмом, здійснює Антитерористичний центр при Службі безпеки України. Статтею 5 цього Закону визначено повноваження суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом. Положеннями абзаців 2-3 та 7-8 частини 1 статті 7 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» передбачено, що на Антитерористичний центр при Службі безпеки України, зокрема покладається:

– розроблення концептуальних засад та програм боротьби з тероризмом, рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності заходів щодо виявлення та усунення причин та умов, які сприяють вчиненню терористичних актів та інших кримінальних правопорушень, здійснюваних з терористичною метою;

– збирання в установленому порядку, узагальнення, аналіз та оцінка інформації про стан і тенденції поширення тероризму в Україні та за її межами;

– участь у підготовці проектів міжнародних договорів України, підготовка і подання в установленому порядку пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у сфері боротьби з тероризмом, фінансування проведення суб'єктами, які ведуть боротьбу з тероризмом, антитерористичних операцій, здійснення заходів щодо запобігання, виявлення та припинення терористичної діяльності;

– національна координація виконання резолюцій Ради Безпеки ООН щодо протидії міжнародному тероризму.

Антитерористичний центр при Службі безпеки України складається з Міжвідомчої координаційної комісії та Штабу, а також координаційних груп та їх штабів, які створюються при регіональних органах Служби безпеки України. Поточну роботу з виконання завдань, покладених на Антитерористичний центр при Службі безпеки України, організовує його Штаб (ст. 7 Закону України «Про боротьбу з тероризмом»). У свою чергу, відповідно до Указу Президента України від 14.04.1999 року №379/99, яким затверджено Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України, пунктом 4 визначено, що Антитерористичний центр при Службі безпеки

України відповідно до покладених на нього завдань розробляє пропозиції з удосконалення законодавчих та інших нормативно-правових актів у сфері боротьби з тероризмом.

До того ж, пунктом 14 цього Положення визначено, що Штаб Антитерористичного центру при Службі безпеки України відповідно до покладених на нього завдань, зокрема: 1) розробляє концептуальні засади та програми боротьби з тероризмом, рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності заходів щодо виявлення та усунення причин та умов, які сприяють вчиненню терористичних актів та інших злочинів, здійснюваних з терористичною метою; 2) збирає в установленому порядку, узагальнює, аналізує та оцінює інформацію про стан і тенденції поширення тероризму в Україні та за її межами; 3) готує і подає в установленому порядку керівникові Антитерористичного центру при Службі безпеки України пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у сфері боротьби з тероризмом.

Відповідно до Закону України «Про Службу безпеки України» Служба безпеки України – це державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. Служба безпеки України підпорядкована Президенту України.

Положеннями статті 2 Закону України «Про Службу безпеки України» визначено, що завданнями, які покладаються на Службу безпеки України у межах визначеної законодавством компетенції, є захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України. Служба безпеки України підпорядкована Президенту України, а при Службі безпеки України функціонує Антитерористичний центр (ст. 1 Закону України «Про Службу безпеки»). Антитерористичний центр при Службі безпеки України очолює керівник, який призначається із числа заступників Голови Служби безпеки України та увільняється від виконання обов'язків Президентом України (пункт 8 Положення).

Систему Служби безпеки України складають Центральне управління Служби безпеки України, підпорядковані йому регіональні органи, органи військової контррозвідки, військові формування, а також навчальні, науково-дослідні та інші заклади Служби безпеки України (ст. 9 Закону України «Про Службу безпеки»).

Серед обов'язків визначених статтею 24 Закону України «Про Службу безпеки України» передбачено – проведення наукових досліджень і дослідно-конструкторських робіт, впровадження їх результатів в практику діяльності Служби безпеки України. У цьому зв'язку слід зазначити, що відповідно до пункту 13 Положення визначено, що Штаб Антитерористичного центру при Службі безпеки України відповідно до покладених завдань забезпечує наукове, організаційне, документальне, інформаційне, експертно-аналітичне, фінансове, матеріально-технічне та інше забезпечення діяльності Антитерористичного центру при Службі безпеки України.

Для цього в системі Служби безпеки України функціонує Національна академія Служби безпеки України. Метою діяльності Академії є створення умов, необхідних для здобуття вищої і післядипломної освіти, проведення наукової діяльності в інтересах зміцнення національної безпеки України та ефективного виконання завдань із забезпечення державної безпеки. Національна академія Служби безпеки України, зокрема серед іншого, здійснює:

- навчально-методичне забезпечення спеціальної підготовки в підрозділах Центрального управління, регіональних органах, органах військової контррозвідки, навчальних, наукових, науково-дослідних та інших закладах, установах, організаціях і підприємствах Служби безпеки України, Штабі Антитерористичного центру при Службі безпеки України;

- післядипломну освіту (перепідготовку, спеціалізацію, підвищення кваліфікації) співробітників-військовослужбовців, працівників, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, співробітників інших органів державної влади, закладів, установ, підприємств та організацій незалежно від форми власності;

- підготовку та атестацію наукових і науково-педагогічних працівників для потреб із забезпечення національної безпеки України.

У структурі Національної академії Служби безпеки України функціонує науково-організаційний центр, який є основним структурним підрозділом Національної академії Служби безпеки України, який провадить наукову та науково-організаційну діяльність в інтересах ефективного виконання завдань Службою безпеки України щодо забезпечення державної безпеки, зокрема проведення наукових досліджень із проблем оперативно-службової діяльності Служби безпеки України та забезпечення державної безпеки України, а також організація, координація, аналіз, контроль наукової діяльності в Національній академії Служби безпеки України, сприяння впровадженню результатів наукових досліджень у практичну діяльність органів Служби безпеки України.

Серед основних напрямів наукових досліджень в Національній академії Служби безпеки України, через призму питання яке досліджується, слід виділити: удосконалення антитерористичної безпеки в Україні в умовах правового режиму воєнного стану; діяльність Служби безпеки України в особливий період; реформування та посилення спроможностей Служби безпеки України.

Наразі в Національній академії Служби безпеки України здійснюється атестація наукових і науково-педагогічних працівників для потреб із забезпечення національної безпеки України, у тому числі у сфері забезпечення державної безпеки, за напрямками діяльності Служби безпеки України, у тому числі в межах завдань, визначених статтею 2 Закону України «Про Службу безпеки України», зокрема попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, що безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України. В Національній академії Служби безпеки України функціонує спеціалізована вчена рада СРД 26.706.02 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора та кандидата наук із грифами обмеження доступу «цілком таємно», «таємно» та «для службового користування» за спеціальностями: 21.07.01 – забезпечення державної безпеки України (юридичні науки) (251 Державна безпека); 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність (юридичні науки) (081 Право).

У складі Національної академії Служби безпеки України функціонує Навчально-науковий інститут державної безпеки. Кафедри Інституту є базовими для підготовки та формування компетентностей оперативного співробітника української спецслужби за основними напрямками забезпечення державної безпеки України, серед яких слід зазначити – захист національної державності та боротьби з тероризмом. Завдяки плідній співпраці з міжнародними партнерами у сфері безпеки та оборони в освітній процес Національної академії Служби безпеки України впроваджується сучасний досвід іноземних спецслужб.

Національна академія Служби безпеки України є вищим військовим навчальним закладом, що належить до організаційної структури Служби безпеки України та належить до сфери її управління, яка є провідним науковим і методичним центром у галузі державної безпеки, має розвинуту інфраструктуру навчально-наукових, наукових (науково-організаційних) підрозділів забезпечення освітнього (наукового) процесу та службової діяльності, в якому поєднана наукова та науково-педагогічна складова, в якій не тільки досліджуються, розробляються, а і реалізуються фундаментальні науково-прикладні дослідження у сфері державної безпеки, зокрема і з протидії терористичній діяльності.

Ураховуючи наведене вище, Національна академія Служби безпеки України повинна стати провідним науковим і методичним центром зі сприяння в розробці концептуальних засад та програм боротьби з тероризмом, що треба визначити на рівні Закону України «Про боротьбу з тероризмом» та «Про Службу безпеки України».

Результати проведених фундаментальних та прикладних наукових досліджень у Національній академії Служби безпеки України мають бути основою розроблення концептуальних засад та програм боротьби з тероризмом, рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності заходів щодо виявлення та усунення причин та умов, які сприяють здійсненню терористичної діяльності, вчиненню терористичних актів та інших кримінальних правопорушень, вчинюваних із терористичною метою, а також дієвими пропозиціями щодо вдосконалення законодавства України у сфері боротьби з тероризмом (пункт 15 статті 24 Закону України «Про Службу безпеки України»).

Сергій ІВАЩЕНКО

доцент кафедри права національної
безпеки та правової роботи

Аліна СТОРОЖЕНКО

начальник групи вивчення
та впровадження досвіду

Артем ЛІТВІН

командир навчального відділення

*(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна)*

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Правове регулювання службової та бойової діяльності сил оборони України відіграє ключову роль у забезпеченні високої ефективності виконання завдань військовими підрозділами на тлі сучасних викликів. Ця тема набула особливої актуальності після початку збройного конфлікту на сході країни, коли потреба в посиленні нормативного контролю над силовими структурами зросла. У контексті гібридної війни, з якою стикається Україна, необхідні гнучкість, чітка координація оборонних органів, їх взаємодія та інтеграція з іншими гілками державної влади.

До 2014 року правова основа діяльності сил оборони України була переважно застарілою для реалій новітньої війни. Події анексії в Криму та агресії на сході країни чітко продемонстрували необхідність глибоких законодавчих трансформацій. Ключовим досягненням став Закон "Про національну безпеку України", що встановив фундаментальні принципи оборонної діяльності, стратегічні напрями та норми взаємодії державних інституцій у сферах безпеки та оборони. Однак, попри прогрес, правове забезпечення оборонних сил все ще має низку недоліків, які слід усувати.

Однією з основних проблем є неузгодженість різних нормативно-правових актів. В Україні є кілька важливих Законів України, таких як Закон України "Про Збройні Сили України" або Закон України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію", однак між ними часто виникають суперечності, що ускладнює оперативне реагування на загрози. До того ж, недостатня чіткість у визначенні ролі та функцій різних силових структур може призвести до дублювання завдань або, навпаки, до прогалин у законодавстві. Це створює правову невизначеність і безпосередньо впливає на ефективність бойових дій.

Іншою проблемою є відсутність конкретних норм, що регулюють виконання бойових завдань та проведення військових операцій. Загальні нормативно-правові акти не завжди враховують особливості бойових дій, що особливо важливо під час антитерористичних операцій чи оборонних дій на сході країни. Відсутність чітких правил для кожного виду операцій призводить до неефективного використання ресурсів і, в деяких випадках, до порушень під час виконання завдань.

Ще однією важливою проблемою є порушення прав військовослужбовців, особливо у ході бойових дій. Законодавство не завжди забезпечує належний правовий захист для тих, хто перебуває на безпосередньо в зоні проведення бойових дій. Це стосується як соціальних гарантій для військових, так і правового статусу військовослужбовців під час виконання бойових завдань. Нерідко виникають ситуації, коли військовослужбовці не отримують належних компенсацій за поранення чи загибель, що потребує постійної уваги з боку держави.

Враховуючи існуючі проблеми, можна виділити кілька напрямків для вдосконалення нормативно-правового забезпечення службово-бойової діяльності сил оборони України. Перш за все, потрібно гармонізувати законодавство. В Україні слід створити єдину систему нормативних актів, що регулюють оборонну діяльність, щоб вони були узгоджені між собою. Це дозволить усунути правові колізії та запобігти ситуаціям, коли різні закони суперечать один одному, що може призвести до можливих помилок під час виконання бойових завдань.

Іншою важливою складовою є розробка чітких нормативів для кожного виду військових операцій. Кожен підрозділ має мати чітке розуміння своїх завдань і функцій. Це допоможе ефективніше використовувати ресурси та знизити кількість помилок під час виконання бойових завдань.

Не менш критичним є посилення правового захисту військовослужбовців, зокрема щодо виплат за поранення чи загибель, а також розширення соціальних гарантій. Лише чітке законодавче закріплення цих норм дасть змогу військовослужбовцям у повному обсязі виконувати обов'язки, покладаючись на гарантії прав. Наразі, такі заходи суттєво вдосконалять нормативну базу службово-бойової діяльності сил оборони України, підвищивши загальну ефективність оборонних структур.

Подальше вдосконалення системи сприятиме ефективним оборонним діям, кращій координації між відповідними силовими органами та повноцінному соціальному забезпеченню тих, хто тримає оборону на сході країни заради збереження суверенітету й територіальної цілісності України.

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Котляренко О.П. Деякі питання удосконалення правових засад діяльності Збройних Сил України / О.П. Котляренко // Модернізація Конституції України та вдосконалення правоохоронної діяльності: матеріали підсумкової науково-практичної конференції ННІЗН НАВС (м. Київ, 25 квітня 2014 р.). – К.: «Видавництво Ліра-К», 2014. – 524 с. – С. 41–44.

3. Корнієнко Д.М. Генеза проблеми службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку у науці та практиці Національної гвардії України. Прикарпатський юридичний вісник. 2019 № 1(26). С.145–148.

4. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12/ed19911206>.

5. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 р. № 548-ХІV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text>.

6. Про введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.

7. Ширшикова Р.М. Шляхи вдосконалення законодавчого забезпечення правоохоронної функції / Р.М. Ширшикова // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 590–597.

Микола ПОЖИДАЄВ

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Правові проблеми формування і реалізації внутрішньої та зовнішньої політики держави насамперед пов'язані з питанням трансформації політичних рішень у юридично обов'язкову форму, визначенням кола суб'єктів, уповноважених на їх ухвалення, процедур прийняття таких рішень, а також механізмів відповідальності й контролю за їх реалізацією. В українських умовах ці проблеми набувають особливої гостроти через поєднання дії конституційної моделі поділу влади, євроінтеграційного курсу держави, запровадження правового режиму воєнного стану та об'єктивної потреби оперативного реагування органів публічної влади на кризові виклики.

Аналіз чинного законодавства України свідчить, що правове регулювання формування і реалізації внутрішньої та зовнішньої політики держави має комплексний, але водночас фрагментарний характер. Конституція України [1] закріплює загальні засади державної політики та розмежовує повноваження між Верховною Радою України, Президентом України та Кабінетом Міністрів України, однак деталізація цих повноважень у

спеціальних законах часто є непослідовною [2]. Закони України «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», а також нормативні акти у сфері національної безпеки та міжнародних відносин містять значну кількість оціночних понять і відсилочних норм, що розширює дискрецію органів виконавчої влади [3]. Крім того, практика активного використання підзаконних актів для врегулювання суспільно значущих питань нерідко призводить до фактичної підміни законодавчого регулювання, що суперечить принципу верховенства права та вимогам правової визначеності.

Формування внутрішньої та зовнішньої політики в правовому вимірі ґрунтується передусім на Конституції України як акті найвищої юридичної сили, що визначає основи функціонування державної влади. Конституційні норми закріплюють систему суб'єктів формування та реалізації політики, встановлюють їхню компетенцію, регламентують процедури, через які політичні рішення набувають юридичної сили, а також окреслюють межі дискреції органів влади. Такі межі обумовлені принципом верховенства права, необхідністю дотримання прав і свобод людини, а також вимогами законності, обґрунтованості та пропорційності втручання держави у сферу приватних інтересів.

Водночас суттєва правова проблема полягає у відмінності природи політики та права. Політика за своєю суттю є динамічною, ситуативною та орієнтованою на швидке досягнення результату, тоді як право потребує стабільності, передбачуваності та формальної визначеності. Це зумовлює виникнення типових юридичних конфліктів між політичною доцільністю та принципом законності, між необхідністю оперативного реагування і дотриманням належної правової процедури, а також між надзвичайними обставинами та обов'язком держави забезпечувати гарантії прав людини [4, с. 123].

У сфері внутрішньої політики однією з проблем є розмежування повноважень між органами державної влади та недопущення підміни законодавчого регулювання підзаконними актами. На практиці значна частина управлінських рішень реалізується через постанови Кабінету Міністрів України, накази міністерств, державні стратегії та програми. Водночас Конституція України передбачає, що засади прав і свобод людини, основні обмеження, принципи власності, податкової та бюджетної системи мають встановлюватися виключно законом. Відступ від цього підходу створює ризик перевищення виконавчою владою своїх повноважень та ставить під сумнів легітимність відповідних рішень.

Важливою проблемою реалізації внутрішньої політики є також нестабільність законодавства. Часті зміни нормативно-правових актів, ухвалення ситуативних поправок без належного прогнозування наслідків, а також відсутність чітких перехідних положень ускладнюють можливість довгострокового планування як для громадян, так і для суб'єктів господарювання. Така ситуація не лише знижує ефективність державної політики, а й створює передумови для зростання корупційних ризиків та зловживань дискреційними повноваженнями. Окремої уваги потребує проблема забезпечення балансу між публічними інтересами та правами людини у процесі реалізації внутрішньої політики. Більшість управлінських рішень передбачає встановлення певних обмежень, зокрема у сферах безпеки, охорони здоров'я, інформаційної політики або мобілізації ресурсів. У правовій державі такі обмеження допустимі лише за умови їх чіткого закріплення в законі, наявності легітимної мети, відповідності принципу необхідності та пропорційності, а також недопущення дискримінації. Надмірно широкі або оціночні формулювання норм створюють ризик свавільного застосування та порушення рівності осіб перед законом [5, с. 288].

Правові проблеми формування та реалізації зовнішньої політики значною мірою пов'язані з особливостями конституційного механізму розподілу повноважень між Президентом України, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України. Конституція встановлює складну систему взаємодії цих органів, у межах якої Президент представляє державу у міжнародних відносинах, парламент визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики і здійснює ратифікацію міжнародних договорів, а уряд забезпечує їх практичне виконання. Водночас на практиці нерідко виникають ситуації, коли політичні ініціативи випереджають юридично визначені процедури або різні органи по-різному тлумачать межі власної компетенції.

Окремим напрямом правових проблем у сфері зовнішньої політики є застосування санкційних та безпекових механізмів. Такі рішення часто ухвалюються в умовах обмеженого часу та з використанням інформації з обмеженим доступом, водночас вони безпосередньо впливають на майнові та процесуальні права осіб. Це зумовлює необхідність посилення процедурних гарантій, зокрема забезпечення ефективного судового контролю, можливості

оскарження рішень та належного обґрунтування втручання держави у сферу приватних прав.

У підсумку правові проблеми формування і реалізації внутрішньої та зовнішньої політики держави в Україні концентруються навколо трьох взаємопов'язаних блоків: компетенційно-процедурного, правозахисного та імплементаційного. Ефективна державна політика в умовах правової держави можлива лише за умови дотримання чіткої ієрархії нормативних актів, високої якості правотворчості, стабільності правового регулювання та наявності дієвих механізмів контролю і відповідальності.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 527.

3. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

4. Кращенко Д. Д. Правові проблеми формування та реалізації внутрішньої та зовнішньої політики держави : матеріали VII Міжнародної науково-практ. конф. (ДДУВС, 17.03.2023). 2023. С. 123–124.

5. Литвин І. І. Дослідження адміністративно-правових засад та передумов формування та реалізації державної політики у сфері освіти. *Вчені записки*. 2024. С. 288.

Василь ТРОНЦ

старший викладач кафедри
загальноправових дисциплін
Навчально-наукового гуманітарного
інституту Національної академії
СБ України (м. Київ, Україна)

Степан БОНДАРЕНКО

фахівець кафедри технологій захисту
кіберпростору центру кібербезпеки
Навчально-наукового інституту
інформаційної безпеки
та стратегічних комунікацій
Національної академії СБ України
(м. Київ, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЕЛЕМЕНТУ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Санкційна політика є одним із ключових інструментів сучасної міжнародної безпеки і правового забезпечення порядку міжнародних відносин. Вона реалізується через комплекс юридичних заходів, спрямованих на примус до зміни поведінки суб'єктів міжнародного права, відновлення порушених норм і запобігання подальшим загрозам міжнародному миру. Внутрішньодержавне забезпечення санкційної політики передбачає ефективні адміністративно-правові та кримінально-правові механізми, що гарантують виконання міжнародних зобов'язань та реалізують принцип верховенства права.

Адміністративно-правові інструменти забезпечення санкційної політики включають нормативно визначені механізми реалізації санкційних обмежень державними органами виконавчої влади. Адміністративні санкції в Україні закріплені, зокрема, Законом України «Про санкції», який встановлює правові основи впровадження та застосування санкційних обмежень [2]. Відповідно до ч. 1 ст. 1 цього Закону санкції – це тимчасові обмежувальні або заборонні заходи, які застосовуються до фізичних чи юридичних осіб, держав, відповідальних за дії чи бездіяльність, що загрожують національним інтересам, національній безпеці, обороноздатності, середовищу, правам людини.

Адміністративно-правові механізми включають видання розпорядчих документів: указів Президента України про введення санкцій (наприклад, укази Президента України № 161/2026 та № 929/2025), постанов РНБО про застосування персональних спеціальних

економічних та інших обмежувальних заходів [3, 4]. Ці акти мають силу на території України і є обов'язковими для виконання державними структурами, зокрема державними банками, митними органами, правоохоронними органами. Виконання таких актів забезпечується уповноваженими адміністративними органами, зокрема Міністерством фінансів (через Державну казначейську службу) щодо фінансових санкцій, Державною митною службою щодо контролю переміщення товарів тощо.

Адміністративно-правові інструменти також передбачають превентивні механізми: вимоги щодо внутрішніх політик compliance у фінансових і нефінансових установах, обов'язковий моніторинг та звітність про дотримання санкційних обмежень. Нормативно це реалізовано через положення щодо фінансового моніторингу (Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»), які у контексті санкцій тлумачно інтегрують механізми виявлення операцій з особами, що потрапили під санкційні списки.

Водночас ані Закон України «Про санкції», ані інші нормативно-правові акти України, що регламентують санкційні правовідносини, ані Кримінальний кодекс України не містять законодавчо закріпленого визначення санкцій як самостійного виду юридичної відповідальності. Така відсутність нормативної кваліфікації правової природи санкцій свідчить про наявність системної прогалини у національному законодавстві. Її існування породжує істотні правові ризики, насамперед для громадян України та юридичних осіб, створених і зареєстрованих відповідно до законодавства України, щодо яких застосовуються санкційні обмеження з боку держави, оскільки ускладнює визначення обсягу процесуальних гарантій, стандартів доказування, меж дискреції органів влади та механізмів судового захисту.

Крім того, чинні формулювання щодо підстав і критеріїв застосування санкцій у низці випадків характеризуються недостатньою визначеністю, розмитістю та оціночністю. Такий підхід не повною мірою узгоджується з принципом правової визначеності як складовою верховенства права, зокрема з вимогою «якості закону», яка передбачає його чіткість, передбачуваність і недвозначність для адресатів. Невизначеність нормативних конструкцій фактично розширює дискреційні повноваження суб'єктів владних повноважень до меж, що створюють ризик свавільного або непропорційного втручання у права та законні інтереси осіб. За стандартами демократичної правової держави подібний стан нормативного регулювання є неприйнятним і потребує доктринального та законодавчого доопрацювання.

Ключовим елементом забезпечення санкційної політики є координація адміністративно-правових та кримінально-правових механізмів. Адміністративні заходи визначають правову рамку, обсяг обмежень і порядок їх застосування, тоді як кримінально-правові норми забезпечують притягнення до відповідальності за грубі порушення цих вимог. Такий підхід вписується у загальну модель верховенства права та ефективності державного реагування: чітке визначення санкційних режимів у законодавчих актах дозволяє органам виконавчої влади діяти своєчасно і передбачувано, а наявність кримінальної відповідальності створює стримувальний ефект від протиправної поведінки.

Міжнародні акти також інтегруються в національне право через механізм імплементації міжнародних договорів. Так, Резолюції Ради Безпеки ООН, що встановлюють санкційні режими (наприклад, проти країн чи організацій, що загрожують миру), мають пріоритет згідно зі ст. 9 Конституції України та підлягають обов'язковому виконанню. Виконання таких резолюцій реалізується через прийняття відповідних внутрішніх актів, що в свою чергу забезпечуються адміністративними структурами (уповноважені органи) та підтримуються кримінально-правовою охороною.

Таким чином, адміністративно-правові та кримінально-правові інструменти забезпечення санкційної політики мають складати комплекс юридичних механізмів. Адміністративно-правові мають бути в якості правових основ, організаційних вимог, контролю і застосування санкцій, визначені законодавством і реалізовані державними органами, зокрема у межах Закону України «Про санкції». Кримінально-правові мають бути відображені в нормах Кримінального кодексу України, що повинні передбачати відповідальність за умисні дії, спрямовані на ухилення від санкцій, що забезпечують реальний захист санкційного режиму. Така сукупність механізмів є необхідною для практичного здійснення санкційної політики як елемента підтримки міжнародної безпеки.

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/361-20> (дата звернення: 26.02.2026)
2. Про санкції : Закон України від 14.08.2014 № 1644-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1644-18> (дата звернення: 26.02.2026)
3. Указ президента України №161/2026 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 лютого 2026 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». *Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1612026-58465> (дата звернення: 26.02.2026).
4. Указ президента України №929/2025 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 грудня 2025 року "Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)". *Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/9292025-57481> (дата звернення: 26.02.2026).

Олександр ВОРОНА

аспірант кафедри

адміністративно-правових дисциплін

та публічного управління

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ГЛОБАЛЬНІ БЕЗПЕКОВІ ІМПЕРАТИВИ У XXI ст.

Із початком нового тисячоліття глобальне безпекове середовище зазнало фундаментальних трансформацій, що стали наслідком завершення холодної війни та демонтажу біполярної системи міжнародних відносин. Зникнення жорсткої ідеологічної конфронтації між двома наддержавами не призвело до встановлення стабільного й передбачуваного світового порядку. Натомість світ увійшов у період багатовимірної нестабільності, що характеризується зростанням ролі нових центрів сили, посиленням регіональних конфліктів і розширенням спектра безпекових викликів.

Поглиблення глобалізації стало одним із ключових чинників цих змін. Інтеграція економік, розвиток інформаційних технологій, зростання мобільності капіталів і населення створили безпрецедентні можливості для розвитку держав і суспільств. Водночас глобалізаційні процеси зумовили виникнення нових асиметричних загроз, які не вписуються у традиційні уявлення про війну та мир. Йдеться про міжнародний тероризм, кіберзлочинність, гібридні конфлікти, інформаційно-психологічні операції, транснаціональну організовану злочинність, неконтрольовану міграцію, енергетичні та екологічні ризики.

Особливістю сучасного етапу є те, що джерела загроз дедалі частіше мають недержавний або мережевий характер, а інструменти впливу – непрямий, латентний і комплексний характер. Унаслідок цього традиційна військова парадигма, зосереджена переважно на міждержавному протистоянні та застосуванні збройної сили, виявляється недостатньою для забезпечення стабільності. Безпека XXI століття дедалі більше пов'язана з інформаційною, економічною, соціальною, екологічною та технологічною складовими.

За таких умов актуалізується необхідність ґрунтовного переосмислення концепції безпеки. Йдеться не лише про модернізацію військових інструментів, а й про формування комплексного підходу, який поєднує дипломатичні, економічні, правові, культурні та гуманітарні механізми впливу. Стабілізація безпекового середовища можлива лише за умови інтеграції політики оборони з політикою розвитку, зміцнення соціальної стійкості, підвищення рівня довіри до інституцій та розвитку міжнародного співробітництва.

Таким чином, сучасна безпекова реальність вимагає переходу від вузько військового розуміння безпеки до багатовимірної моделі, що враховує взаємозалежність глобальних процесів та необхідність колективної відповідальності за підтримання міжнародної стабільності. Лише комплексний, стратегічно виважений і міждисциплінарний підхід здатен забезпечити адекватну відповідь на нові глобальні виклики XXI століття [1].

Глобальні безпекові імперативи – це принципи, орієнтири та обов’язкові умови міжнародної та національної безпеки, що визначають стратегію захисту держав, суспільств та цивілізацій від сучасних і потенційних загроз. Вони формуються під впливом глобалізації, технологічного розвитку, кліматичних змін, геополітичних конфліктів та транснаціональних викликів. Для України та інших держав сучасного світу ці імперативи визначають ключові напрями державної політики у сфері національної та колективної безпеки.

До основних глобальних безпекових імперативів належать:

- Збереження суверенітету та територіальної цілісності. Забезпечення контролю над державними кордонами, ефективне функціонування інституцій влади та здатність захищати населення від зовнішніх агресій і окупаційних ризиків.

- Міжнародне співробітництво. Взаємодія у рамках міжнародних організацій (ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ) для попередження конфліктів, обміну інформацією, проведення спільних навчань та миротворчих місій.

- Антитерористична стійкість. Протидія транснаціональному тероризму, екстремізму та радикалізації, розвиток превентивних і превенційно-аналітичних механізмів.

- Кібербезпека та інформаційна стійкість. Захист державних, критичних та приватних цифрових ресурсів від кіберзагроз, забезпечення інформаційної безпеки та протидія дезінформації й пропаганді.

- Енергетична та ресурсна безпека. Стабільне забезпечення держави стратегічними ресурсами (енергія, вода, харчові продукти), мінімізація залежності від потенційно нестійких зовнішніх джерел.

- Соціальна стійкість та розвиток людського капіталу. Підвищення рівня освіти, медичного обслуговування, соціальної згуртованості та громадянської активності як факторів колективної безпеки.

- Глобальна екологічна безпека. Протидія наслідкам кліматичних змін, стихійних лих та техногенних катастроф, розвиток систем цивільного захисту та адаптаційних стратегій.

- Правове та етичне забезпечення безпеки. Дотримання міжнародного права, прав людини та гуманітарних стандартів у процесі протидії загрозам, що забезпечує легітимність та стабільність політики безпеки.

Глобальні безпекові імперативи формують стратегічний каркас для держав, міжнародних організацій і суспільств у забезпеченні стабільності, розвитку та протидії загрозам. Їхнє виконання вимагає комплексного підходу, інтеграції політичних, військових, економічних, соціальних та технологічних ресурсів, а також тісної взаємодії між державами та громадськими інституціями. Для України дотримання цих імперативів є критично важливим у контексті поточної воєнної агресії та післявоєнного відновлення.

1. Ivančík R., Nečas P., Jurčák V. Theoretical View of Some Current Global Security Challenges. *Incas Bulletin*, Volume 6, Issue 1/ 2014, pp. 99-107.

Юрій ЛУК’ЯНЧУК

аспірант Національної
академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна)

**КООРДИНАЦІЙНА РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО КОНТАКТНОГО ПУНКТУ
ЄВРОПОЛУ У ВЗАЄМОДІЇ КОМПЕТЕНТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА,
ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ**

Сучасний етап розвитку України, позначений активною фазою європейської інтеграції та імплементацією *acquis* Європейського Союзу у сфері безпеки й правопорядку, зумовлює трансформацію підходів до протидії транскордонній злочинності. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, у цих умовах перестає бути виключно кримінально-правовою проблемою і набуває ознак комплексного виклику національній безпеці та фінансовій стабільності держави. Фінансові потоки, сформовані внаслідок корупційних правопорушень, організованої злочинності, податкових зловживань чи

кіберзлочинів, дедалі частіше мають транскордонний характер, що вимагає інтегрованої відповіді на національному та міжнародному рівнях.

Європейський Союз визначає організовану злочинність та пов'язане з нею відмивання доходів як один із ключових пріоритетів безпеки, що підтверджується, зокрема, Стратегічною оцінкою загроз організованої злочинності (SOCTA), підготовленою Європолем [4]. У зазначених документах підкреслюється, що злочинні мережі активно використовують офшорні юрисдикції, складні корпоративні структури, цифрові платформи та віртуальні активи для маскування незаконного походження коштів. У такій ситуації ізольовані дії окремих правоохоронних органів втрачають ефективність, а на перший план виходить координація та об'єднання аналітичних ресурсів.

Правовою основою взаємодії України з Європейським поліцейським офісом є Угода про стратегічне та оперативне співробітництво між Україною та Європолем від 2016 року [1], яка передбачає визначення в Україні Національного контактного пункту як єдиного каналу обміну інформацією. Відповідно до цієї моделі, побудованої за принципом SPOC (Single Point of Contact), Національний контактний пункт (НКП) виконує функцію «єдиного вікна» для комунікації з Європолем. Проте з інституційної точки зору його роль значно ширша, ніж формальна передача запитів.

Координаційна роль НКП проявляється у формуванні інтегрованого механізму взаємодії між такими суб'єктами, як Національна поліція України, Бюро економічної безпеки України, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань та органи прокуратури. У справах, передбачених статтею 209 Кримінального кодексу України, що стосуються легалізації доходів [2], НКП забезпечує узгодження міжнародної складової розслідування, попередню правову та технічну перевірку запитів, а також недопущення дублювання звернень до іноземних партнерів.

Особливого значення набуває технологічний вимір координації. Обмін інформацією з Європолем здійснюється через захищену мережу SIENA (Secure Information Exchange Network Application), яка дозволяє передавати оперативні та аналітичні дані у режимі, максимально наближеному до реального часу. Через НКП забезпечується доступ уповноважених користувачів з України до Інформаційної системи Європолу (EIS), функціонування якої передбачено Регламентом (ЄС) 2016/794 [3]. Це дає змогу здійснювати так званий «cross-matching» – перевірку осіб, банківських рахунків, транспортних засобів та компаній на предмет їх зв'язку з розслідуваннями в інших державах-членах ЄС.

У практичному вимірі це означає, що інформація, отримана, наприклад, детективом Національного антикорупційного бюро України або слідчим Національної поліції України щодо виведення активів до юрисдикцій Кіпру чи Люксембургу, через НКП може бути оперативно співставлена з даними, що вже наявні у Європолі. Такий механізм дозволяє виявляти транскордонні зв'язки, встановлювати кінцевих бенефіціарних власників та формувати більш цілісну доказову картину. Водночас НКП виступає своєрідним фільтром, який перевіряє відповідність запитів процедурним вимогам Європолу, що підвищує якість міжнародної взаємодії.

Окремий напрям координації пов'язаний із взаємодією з European Financial and Economic Crime Centre (Європейський центр боротьби з фінансовою та економічною злочинністю, EFEC), створеним у структурі Європолу для підтримки розслідувань фінансових та економічних злочинів. Через аналітичні проєкти (Analysis Projects) забезпечується залучення міжнародних експертів до складних проваджень, пов'язаних із відмиванням коштів та розшуком активів. Такий формат співпраці сприяє не лише обміну інформацією, а й формуванню спільного аналітичного бачення, що є ключовим у справах із багаторівневою фінансовою структурою [5].

Водночас існують проблемні аспекти, що потребують подальшого наукового та нормативного осмислення. Одним із них є питання процесуальної легалізації інформації, отриманої через канали Європолу. Значна частина таких даних має характер розвідувальної інформації (intelligence) і не може автоматично використовуватися як доказ у кримінальному провадженні. Це зумовлює необхідність подальшого звернення із запитом про міжнародну правову допомогу, що ускладнює та подовжує процес доказування. У цьому контексті доцільним видається вдосконалення нормативних механізмів трансформації оперативних даних у процесуально допустимі докази з урахуванням вимог Кримінального процесуального кодексу України та міжнародних стандартів.

Іншим викликом є технічна інтеграція міжвідомчих інформаційних систем. З огляду на цифровізацію кримінального провадження, доцільним є створення уніфікованого

електронного шлюзу взаємодії з НКП, який би дозволив уповноваженим слідчим та детективам подавати запити через внутрішні автоматизовані системи відповідних органів. Це мінімізує людський фактор, прискорить обробку інформації та підвищить прозорість процедур.

Перспективним напрямом розвитку координаційної ролі НКП є також посилення взаємодії у сфері розслідування злочинів із використанням віртуальних активів. Ураховуючи, що криптовалюти дедалі частіше використовуються для легалізації доходів, доцільним є поглиблення співпраці з European Cybercrime Centre (Європейський центр боротьби з кіберзлочинністю, ЕС3), який функціонує у структурі Європолу [6]. Створення в межах НКП спеціалізованої експертної групи, орієнтованої на аналіз транзакцій у блокчейн-мережах та відстеження цифрових активів, відповідало б сучасним викликам фінансової безпеки.

Таким чином, Національний контактний пункт Європолу в Україні виступає не лише технічним каналом зв'язку, а комплексним координаційним хабом, який поєднує інформаційний, аналітичний, процесуальний та технологічний виміри міжнародного співробітництва. Ефективність розслідування легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, значною мірою залежить від здатності НКП забезпечити своєчасну інтеграцію національних зусиль із ресурсами європейського безпекового простору. Подальший розвиток його правового статусу, технічної інфраструктури та аналітичного потенціалу має розглядатися як один із пріоритетів удосконалення системи протидії фінансовій злочинності в умовах європейської інтеграції України.

1. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво: Міжнародний документ від 14.12.2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#Text.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) and replacing and repealing Council Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA and 2009/968/JHA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/794/oj/eng>.

4. EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (EU-SOCTA). URL: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/socta-report>.

5. European Financial and Economic Crime Centre (EFECC): official materials and analytical reports. URL: <https://www.europol.europa.eu/about-europol/european-financial-and-economic-crime-centre-efecc>.

6. European Cybercrime Centre – EC3. URL: <https://www.europol.europa.eu/about-europol/european-cybercrime-centre-ec3>.

Дмитро ФАСТ
аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПІДВИЩЕННЯ МІЛІТАРИЗОВАНOSTІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах воєнних загроз, гібридних конфліктів та зростання безпекових ризиків питання адаптації системи державної служби до потреб національної безпеки набуває особливої актуальності. Одним із напрямів такої адаптації виступає підвищення рівня мілітаризованості державної служби, що передбачає посилення дисципліни, централізації управління, оперативності прийняття рішень та інтеграцію цивільних і військових механізмів координації.

Мілітаризованість у цьому контексті не означає повну військову трансформацію цивільної служби, а передбачає впровадження окремих принципів воєнної організації – чіткої ієрархії, підпорядкованості, стратегічного планування, системи швидкого реагування та підвищеної персональної відповідальності. Такі елементи дозволяють державному апарату

ефективніше діяти в умовах надзвичайного або воєнного стану.

Підвищення мілітаризованості державної служби може проявлятися у таких напрямках:

Інституційний вимір. Посилення координації між органами виконавчої влади та сектором безпеки і оборони, створення міжвідомчих штабів, впровадження кризового менеджменту.

Організаційний вимір. Скорочення процедур ухвалення рішень, підвищення рівня дисципліни, запровадження стандартів оперативного управління.

Кадровий вимір. Підготовка державних службовців до роботи в умовах криз, формування компетентностей стратегічного аналізу, управління ризиками та безпекового планування.

Нормативно-правовий вимір. Удосконалення правових механізмів функціонування органів влади в умовах воєнного стану, чітке визначення повноважень і відповідальності [1].

В умовах повномасштабної війни Україна продемонструвала необхідність швидкої мобілізації управлінських ресурсів, посилення централізації та зміцнення ролі безпекових інституцій. У цьому контексті мілітаризація окремих елементів державної служби сприяла підвищенню керованості системи, оперативності реагування на загрози та координації дій між центральними і місцевими органами влади.

Водночас надмірна мілітаризація несе потенційні ризики: зниження рівня відкритості та підзвітності, звуження демократичних процедур, концентрацію повноважень, послаблення громадського контролю. Тому важливо забезпечити баланс між вимогами безпеки та принципами демократичного врядування. Підвищення мілітаризованості має бути тимчасовим, функціонально обґрунтованим і чітко регламентованим законодавством.

У стратегічній перспективі доцільно формувати модель «адаптивної державної служби», яка поєднує гнучкість цивільного управління з готовністю до кризових ситуацій. Такий підхід передбачає розвиток професійної етики, культури відповідальності, системи внутрішнього контролю та постійного підвищення кваліфікації персоналу.

Отже, підвищення мілітаризованості державної служби може виступати важливим чинником забезпечення національної безпеки за умови дотримання принципів законності, пропорційності та демократичного контролю. Ефективна безпекова модель має поєднувати мобілізаційну готовність із збереженням засад правової держави та публічної підзвітності.

-
1. Capacity Building for Human Security. <https://gppac.net/files/2019-02/CH%202.pdf>.

Денис ХРИПУНОВ

аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

НАПРЯМИ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна війна суттєво трансформувала криміногенну ситуацію в Україні, створивши нові можливості для діяльності організованих злочинних груп. Воєнний стан, масштабні переміщення населення, гуманітарні потоки, зброя в цивільному обігу, руйнування інфраструктури та концентрація державних ресурсів у секторі оборони формують специфічне середовище ризиків. У цих умовах боротьба з організованою злочинністю стає важливою складовою забезпечення національної безпеки та внутрішньої стабільності держави.

Серед основних ключових загроз – активізація незаконного обігу зброї, торгівлі людьми, контрабанди гуманітарної допомоги, фінансових махінацій із бюджетними коштами, кіберзлочинності та корупційних схем у сфері відбудови. Окрему небезпеку становить використання злочинними мережами воєнної нестабільності для легалізації доходів і розширення міжнародних контактів.

Організована злочинність є багатовимірним і складним для однозначного тлумачення явищем, що пояснюється наявністю різних підходів до її визначення – правових, кримінологічних та соціологічних. Відсутність єдиного універсального трактування зумовлює потребу звернення до міжнародно визнаних дефініцій.

Одне з перших узагальнених міжнародних визначень було сформульоване Міжнародним секретаріатом Інтерполу під час Міжнародного колоквиуму з організованої злочинності, що відбувся у місті Сен-Клу в травні 1988 року. Тоді організовану злочинність охарактеризували як будь-яке об'єднання або групу осіб, які здійснюють тривалу незаконну діяльність із метою отримання прибутку, незалежно від національних кордонів [1, с. 101].

Надалі Організація Об'єднаних Націй запропонувала більш деталізоване визначення, відповідно до якого організована злочинність пов'язується зі структурованою групою з трьох і більше осіб, що функціонує протягом певного часу та узгоджено діє з метою вчинення одного чи кількох тяжких злочинів або правопорушень задля отримання прямо чи опосередковано фінансової або іншої матеріальної вигоди. Саме це визначення було закріплено в Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, підписаній у Палермо в грудні 2000 року.

Таким чином, міжнародна правова практика поступово сформувала підхід, у межах якого організована злочинність розглядається як стійка, структурована та економічно мотивована злочинна діяльність, що нерідко має транснаціональний характер.

Можна виділити такі основні напрями протидії організованій злочинності:

Посилення міжвідомчої координації. Ефективна взаємодія між Національною поліцією України, Службою безпеки України, Бюро економічної безпеки України, Офісом Генерального прокурора та митними органами є необхідною умовою комплексного реагування на організовані злочинні структури.

1. Контроль за незаконним обігом зброї. В умовах війни пріоритетом є створення систем обліку, моніторингу та вилучення нелегальної зброї, а також міжнародна співпраця щодо запобігання її транскордонному переміщенню.

2. Протидія економічній злочинності та корупції. Особливого значення набуває контроль за використанням коштів міжнародної допомоги та ресурсів на відбудову. Прозорість процедур державних закупівель і цифровізація фінансового контролю зменшують можливості для зловживань.

3. Боротьба з кіберзлочинністю. Зростання цифровізації управління й економіки потребує розвитку кіберпідрозділів, захисту державних реєстрів і критичної інфраструктури від злочинних та диверсійних втручань.

4. Міжнародна співпраця. Організована злочинність у воєнний період часто має транснаціональний характер, тому активна взаємодія з правоохоронними структурами ЄС, Інтерполем та іншими партнерами є необхідною складовою ефективної протидії.

5. Захист вразливих груп населення. Війна підвищує ризики експлуатації внутрішньо переміщених осіб, дітей і людей у складних життєвих обставинах. Профілактика торгівлі людьми та трудової експлуатації має бути системною.

6. Розвиток аналітичних інструментів. Використання кримінального аналізу, ризик-орієнтованих моделей і цифрових баз даних дозволяє виявляти злочинні мережі та їх фінансові потоки.

У боротьбі з організованою злочинністю важливо зберігати баланс між оперативністю дій та дотриманням прав людини. Воєнний стан не повинен ставати підставою для необґрунтованого розширення повноважень або зниження стандартів правового захисту.

Боротьба з організованою злочинністю в умовах війни має стратегічне значення для збереження внутрішньої стабільності та довіри до держави. Комплексний підхід, що поєднує сили, аналітичні, економічні та міжнародні механізми, дозволяє мінімізувати кримінальні ризики, пов'язані з воєнною трансформацією суспільства, та створити передумови для безпечного післявоєнного відновлення України.

1. Ivančík R., Nečas P., Jurčák V. Theoretical View of Some Current Global Security Challenges. *Incas Bulletin*, Volume 6, Issue 1/ 2014, pp. 99-107.

Віктор ЩЕРБАНЬ

аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ СУЧАСНОГО СВІТУ

Гібридні загрози є однією з ключових характеристик сучасного безпекового середовища, що формується в умовах глобалізації, цифровізації та трансформації міжнародних відносин. У ХХІ столітті відбувається зміщення акцентів від традиційних міждержавних воєн до складних форм протиборства, які поєднують військові й невійськові інструменти впливу. Поняття «гібридна війна» та «гібридні загрози» активно використовуються в аналітичних документах НАТО та Європейського Союзу для опису комплексного застосування політичних, економічних, інформаційних, кібернетичних і воєнних засобів з метою досягнення стратегічних цілей без формального оголошення війни [1-2].

Сутність гібридних загроз полягає у синхронізованому використанні різнорідних інструментів впливу, що дозволяє державі-агресору або недержавним акторам діяти в «сірій зоні» між миром і війною [3]. Важливою рисою є прихованість, заперечення причетності до агресивних дій та експлуатація внутрішніх соціальних, політичних і економічних суперечностей держави-об'єкта впливу. У науковій літературі гібридні конфлікти розглядаються як еволюція асиметричних форм війни, де поряд із регулярними збройними силами застосовуються інформаційні кампанії, кібероперації, економічний тиск та інструменти політичної дестабілізації.

Особливої актуальності проблема гібридних загроз набула у зв'язку з агресією росії проти України, що розпочалася у 2014 році та набула повномасштабного характеру у 2022 році. У цьому контексті гібридна стратегія проявилася у поєднанні військових дій із масштабними інформаційними операціями, кібератаками на об'єкти критичної інфраструктури, економічним тиском та підтримкою дестабілізаційних процесів усередині країни. Такий підхід засвідчив, що сучасна агресія не обмежується полем бою, а охоплює всі сфери суспільного життя.

Інформаційний компонент гібридних загроз відіграє системоутворюючу роль. Масове поширення дезінформації, маніпуляція громадською думкою через соціальні мережі, створення альтернативних наративів та підлив довіри до державних інституцій спрямовані на послаблення внутрішньої стійкості суспільства. В умовах цифровізації інформаційний простір перетворився на стратегічний ресурс, а контроль над ним – на інструмент політичного впливу. У цьому аспекті важливого значення набуває розвиток стратегічних комунікацій та медіаграмотності населення.

Кіберпростір став ще одним ключовим виміром гібридного протиборства. Кібератаки на енергетичні системи, банківський сектор, державні реєстри та телекомунікаційні мережі можуть спричинити значні економічні збитки та соціальну дестабілізацію без застосування традиційної військової сили. Міжнародні організації, зокрема НАТО, офіційно визнали кіберпростір окремим оперативним доменом, що свідчить про зростання його значення в системі колективної безпеки [1].

Економічний вимір гібридних загроз проявляється у використанні торговельних обмежень, енергетичного шантажу, фінансових маніпуляцій та санкційної політики як інструментів тиску. В умовах глобальної взаємозалежності економічні важелі можуть бути не менш ефективними, ніж військова сила. Особливо показовим є використання енергетичних ресурсів як засобу політичного впливу, що створює довгострокові ризики для енергетичної безпеки держав.

Політична дестабілізація також є складовою гібридних стратегій. Втручання у виборчі процеси, підтримка радикальних або маргінальних політичних сил, фінансування протестних рухів і стимулювання суспільної поляризації спрямовані на ослаблення державних інституцій та підлив демократичних процедур. У таких умовах особливого значення набуває стійкість політичної системи та ефективність механізмів демократичного контролю.

Гібридні загрози мають транснаціональний характер і становлять виклик не лише для окремих держав, а й для міжнародної системи безпеки загалом. Реакцією на ці виклики стало формування комплексних механізмів протидії в межах Європейського Союзу та НАТО, зокрема створення центрів стратегічних комунікацій, кіберзахисту та координації дій держав-членів. Концепція «стійкості» (resilience) поступово стала ключовим елементом сучасної безпекової політики.

Таким чином, гібридні загрози є складним багатовимірним феноменом, що поєднує військові, інформаційні, економічні, кібернетичні та політичні інструменти впливу. Їхня специфіка полягає у розмитості меж між війною і миром, прихованому характері дій та орієнтації на довгострокове послаблення державної стійкості. Для України протидія гібридним загрозам є питанням національного виживання та стратегічного розвитку. Ефективна відповідь потребує інтегрованого підходу, що поєднує зміцнення обороноздатності, розвиток кібербезпеки, інформаційної стійкості та активну міжнародну співпрацю.

1. НАТО. Warsaw Summit Communiqué. 2016.
2. Європейський Союз. Joint Framework on Countering Hybrid Threats. 2016.
3. Hoffman F. G. Hybrid Warfare and Challenges. Joint Force Quarterly. 2009.

Олександр ЩЕРБАНЬ

аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

САНКЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Санкції у сучасній системі міжнародних відносин розглядаються як один із ключових інструментів забезпечення національної безпеки та реалізації зовнішньополітичних інтересів держави. В умовах трансформації глобального безпекового середовища вони дедалі частіше застосовуються як альтернатива прямому воєнному втручання або як складова комплексної стратегії стримування. Санкційна політика дозволяє впливати на поведінку держав, організацій чи окремих осіб шляхом економічних, фінансових, торговельних та інших обмежень, спрямованих на зміну їхніх дій без використання збройної сили.

У науковій літературі санкції визначаються як примусові заходи політичного та економічного характеру, що застосовуються однією або групою держав з метою запобігання загрозам міжнародній безпеці, відновлення порушених норм міжнародного права або припинення агресії. Відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, Рада Безпеки має повноваження запроваджувати санкційні режими для підтримання або відновлення міжнародного миру і безпеки [1]. Поряд із цим, регіональні об'єднання, зокрема Європейський Союз, а також окремі держави активно використовують автономні санкційні механізми у межах власної зовнішньої політики [2].

Санкції як елемент національної безпеки виконують кілька функцій. По-перше, вони є інструментом стримування, сигналізуючи потенційному агресору про готовність міжнародної спільноти або окремої держави реагувати на порушення міжнародного права [3]. По-друге, санкції мають примусовий характер і спрямовані на зміну політичного курсу держави-порушника через створення економічних та фінансових втрат. По-третє, вони виконують нормативну функцію, демонструючи неприйнятність певної поведінки на міжнародній арені.

Після початку агресії росії проти України у 2014 році санкції стали одним із центральних елементів міжнародної реакції. Санкційні режими, запроваджені Європейським Союзом, Сполученими Штатами Америки та іншими державами, охопили фінансовий сектор, оборонну промисловість, енергетику та персональні обмеження щодо фізичних і юридичних осіб. Повномасштабне вторгнення 2022 року спричинило безпрецедентне розширення санкційних заходів, що продемонструвало трансформацію санкцій з додаткового

інструменту дипломатії на один із ключових механізмів стратегічного стримування.

У контексті національної безпеки України санкції мають подвійний характер. З одного боку, вони є зовнішнім інструментом підтримки з боку міжнародних партнерів, спрямованим на обмеження ресурсної бази агресора. З іншого боку, Україна самостійно формує власну санкційну політику, зокрема через рішення Ради національної безпеки і оборони та відповідне законодавство. Такий підхід дозволяє застосовувати персональні та секторальні обмеження щодо осіб і структур, діяльність яких становить загрозу державному суверенітету та територіальній цілісності.

Економічний вимір санкцій проявляється у замороженні активів, відключенні від міжнародних фінансових систем, обмеженні експорту технологій та інвестицій. Фінансові санкції, зокрема обмеження доступу до міжнародних ринків капіталу, можуть суттєво знизити економічний потенціал держави-мішені. Технологічні обмеження впливають на довгострокову спроможність розвивати оборонний та енергетичний сектори. У цьому контексті санкції набувають стратегічного характеру, оскільки спрямовані не лише на короткостроковий тиск, а й на обмеження майбутніх можливостей агресора.

Разом із тим ефективність санкцій залишається предметом наукових дискусій. Дослідники зазначають, що їх результативність залежить від масштабності, координації між державами та стійкості економіки країни, проти якої вони застосовуються. Важливим фактором є також внутрішньополітична структура держави – об'єкта санкцій, оскільки авторитарні режими можуть перекладати економічні втрати на населення, зберігаючи контроль над політичною системою.

Санкції як інструмент національної безпеки мають і певні ризики. Вони можуть спричиняти негативні побічні ефекти для держав, що їх запроваджують, зокрема втрати для власного бізнесу або порушення логістичних ланцюгів. Крім того, існує небезпека формування альтернативних економічних союзів, що зменшують вплив санкційного режиму. Тому санкційна політика потребує системного аналізу, стратегічного планування та постійного моніторингу її результативності.

У сучасних умовах санкції стали невід'ємною складовою політики безпеки демократичних держав і міжнародних організацій. Вони інтегруються у ширший комплекс заходів, що включає дипломатичні зусилля, військову підтримку партнерів, інформаційну протидію та економічну співпрацю. Таким чином, санкції виступають не ізольованим механізмом, а елементом комплексної стратегії захисту національних інтересів.

Отже, санкції як елемент національної безпеки є важливим інструментом сучасної міжнародної політики, що поєднує економічний тиск, правові механізми та дипломатичні зусилля. Для України санкційна політика має стратегічне значення в умовах триваючої агресії, оскільки вона сприяє обмеженню потенціалу противника, зміцненню міжнародної солідарності та формуванню нової архітектури європейської безпеки.

-
1. Організація Об'єднаних Націй. Статут ООН.
 2. Європейський Союз. EU Sanctions Map.
 3. Hufbauer G., Schott J., Elliott K., Oegg B. Economic Sanctions Reconsidered. Peterson Institute for International Economics, 2007.

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ, ІСТОРИКО-ПРАВОВІ,
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ, АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ
ТА ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ
І НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Валентина БОНЯК

завідувач кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

**НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ
РОСІЙСЬКИМ ВОЄННИМ ЗЛОЧИНЦЯМ ЯК ВИЯВ ПРАВОВОЇ
СУТНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ**

При підготовці тез цієї доповіді авторка поставила за мету аргументувати тезу про виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань за Женевською Конвенцією про поводження з військовополоненими, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод у частині забезпечення права на справедливий суд та надання безоплатної професійної правничої допомоги російським військовим злочинцям як прояв гуманності, доброї волі та правової сутності нашої держави.

Для досягнення визначеної мети скористаємось можливостями таких складників сучасної методології пізнання права і правових явищ:

1) діалектичного методологічного підходу, пізнавальний потенціал якого складають принципи взаємозв'язку і розвитку досліджуваних явищ, а також закони і категорії діалектики. Зокрема, «явище» і «сутність», характер взаємозв'язку між якими відображається в такому судженні: сутність проявляється, а явище сутнісне. Для правової держави сутнісними ознаками є верховенство права і надійна юридична захищеність особистості, що забезпечується шляхом здійснення правосуддя за участі адвоката (захисника), який надає професійну правничу допомогу;

2) герменевтичного методологічного підходу та спеціально-юридичного методу пізнання, потенціал яких дозволив розкрити зміст приписів національного законодавства України, включно з міжнародними договорами, ратифікованими парламентом, які визначають міжнародні зобов'язання держави з дотримання прав військовополонених, забезпечення конвенційного права на справедливий суд, а також участі захисника в кримінальному провадженні;

3) формально-логічного методу пізнання, що уможливив формулювання висновків, в яких відображено результати проведеного дослідження.

В методологічному плані важливою є необхідність аргументації вживаної в назві теми логіко-граматичної конструкції «надання безоплатної професійної правничої допомоги російським військовим злочинцям». Оскільки робота підготовлена з урахуванням судової практики, російськими військовими злочинцями авторка постфактум вважає російських військовополонених, чия вина у вчиненні злочинів, передбачених ст. 438 КК України, було доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. У такий спосіб не порушується принцип презумпції невинуватості.

Вже п'ятий рік триває найбільш кровопролитна від початку третього тисячоліття війна, розв'язана російською федерацією проти суверенної України, під очевидно вигаданим і відверто брехливим приводом необхідності її демілітаризації та денацифікації. Але ж хто в цій війні насправді є мілітаристом і наслідувачем нацистських практик? Питання риторичне, адже відповідь на нього очевидна – російська федерація, керована путінським (або

рашистським) режимом. Одним із наочних підтверджень цьому слугує ставлення до українських військовополонених. Увесь світ облетіли фото та відеоматеріали, які слугують беззаперечними доказами фізичних і моральних знущань над тими громадянами України, які зі зброєю в руках чинили опір окупантам. Судові процеси над нашими співвітчизниками проходили в дусі середньовічної інквізиції та не мали нічого спільного з сучасними європейськими стандартами незалежного і неупередженого правосуддя, здійснюваного на засадах верховенства права і поваги до людської гідності. Інакше як можна пояснити суто номінальну участь російських адвокатів у процесах, їх фактичну бездіяльність, що виявилась у nereагуванні на побої та знущання над їхніми підзахисними, неподання до суду клопотань про проведення слідчих дій, необхідних для встановлення об'єктивної істини, а також апеляційних скарг на ухвалені неправосудні рішення.

Незважаючи на переважно негативне ставлення більшості українського суспільства до російських загарбників, у тому числі тих, які потрапили в полон, що є цілком зрозумілим з погляду справедливості та здорового глузду, «київський нацистський режим» (а саме так його називають путінські пропагандисти) на відміну від рашистського режиму *демонструє повагу не лише до норм міжнародного гуманітарного права, але й людської гідності тих осіб, які зганьбили себе участю в цій загарбницькій війні, вбивствами і знущаннями над українцями.*

Підтвердженням цьому слугують і судові процеси над російськими військовими полоненими, які обвинувачуються у вчиненні воєнних злочинів, передбачених ст. 438 КК України. Особливість цих процесів полягає в тому, що вони вимагають обов'язкової участі захисника, функцію якого здійснює адвокат. Зрозуміло, що в умовах ведення війни російському військовополоненому, обвинуваченому у вчиненні воєнного злочину, за відсутності можливості вибору захисника, професійна правнича допомога гарантується державою.

У зв'язку з цим виникає необхідність звернення до норм національного законодавства України, частиною якого є ратифіковані парламентом міжнародні договори, що покладають на державу відповідний юридичний обов'язок.

Стаття 105 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року гарантує кожному військовополоненому «... право мати захист кваліфікованого адвоката або радника на власний вибір, викликати до суду свідків, та, якщо він вважає це необхідним, користуватися послугами компетентного перекладача. Держава, що тримає в полоні, інформує його про ці права завчасно, до початку слухання справи.

Якщо військовополонений не вибрав собі захисника, то держава-покровителька знаходить йому адвоката, маючи для цього у своєму розпорядженні, принаймні, один тиждень. На прохання держави-покровительки, держава, що тримає в полоні, передає їй список кваліфікованих осіб, які можуть забезпечити захист. У випадку, коли ні військовополонений, ні держава-покровителька не вибрали захисника, держава, що тримає в полоні, призначає кваліфікованого адвоката для здійснення захисту» [2].

Стаття 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує кожному можливість «захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя» (підпункт с) пункту 3) [3].

Відповідно до ст. 59 Конституції України, «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [1]. Свій розвиток ця конституційно-правова норма знайшла у відповідних рішеннях Конституційного Суду України. У контексті теми цього дослідження на особливу увагу заслуговує правова позиція органу конституційного контролю, в якій дається відповідь на питання про носія цього конституційного права. В абз. 2 пп. 3.1 п. 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009 міститься таке роз'яснення: «У контексті ч. 1 ст. 59 «кожен має право на правову допомогу» поняття «кожен» охоплює всіх без винятку осіб – громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України. Здійснення права на правову допомогу засноване на дотриманні принципів рівності всіх перед законом та відсутності дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ст. 21, ч.ч. 1-2 ст. 24 Основного Закону

України)» [6].

І хоча російські військовополонені потрапили на територію України незаконно, аналіз вищенаведеної правової позиції Конституційного Суду України дає підстави для висновку про те, що і вони мають право на професійну правничу допомогу. Інше тлумачення цього положення означало б декларативність конституційного принципу рівності усіх людей у своїй гідності та правах (ст. 21 Основного Закону України) [1].

Підтвердженням правильності такого умовиводу слугують і приписи ст.ст. 4-5 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» від 2 червня 2011 року № 3460-VI [5]. Відповідно до ст. 4. цього закону, «При реалізації права на безоплатну правничу допомогу не допускається застосування привілеїв чи обмежень до осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [5]. Ця норма фактично є гарантією недискримінації осіб у доступі до безоплатної правничої допомоги.

Не менш важливе значення мають і визначені ст. 5 аналізованого законодавчого акта принципи державної політики у сфері надання безоплатної правничої допомоги. До них суб'єкт законотворчості відніс не лише ті, на яких заснований конституційний лад і здійснюється правосуддя в Україні (верховенство права і законність), але й основоположні ідеї, які вказують на реальність і якість цих важливих для кожного послуг (доступність безоплатної правничої допомоги та забезпечення якості безоплатної правничої допомоги) [5].

Принагідно відзначити, що у розумінні ч. 1 ст. 14 (пункти 5-9) Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» суб'єктами права на безоплатну вторинну правничу допомогу з числа російських військовополонених гіпотетично можуть бути визнані:

1) особи, які відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України вважаються затриманими, ... у разі, якщо такі особи є заявниками, визнані потерпілими або є свідками в іншому кримінальному провадженні, у зв'язку з незаконністю такого затримання, у разі порушення прав затриманої особи, застосування насильства, катувань, інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження під час затримання, до завершення відповідних проваджень;

2) особи, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, ... у разі застосування до таких осіб насильства, катувань, інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження під час перебування під вартою;

3) особи, у кримінальних провадженнях стосовно яких відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України залучається захисник для здійснення захисту за призначенням, у разі застосування до таких осіб насильства, катувань, інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження;

4) особи, у кримінальних провадженнях стосовно яких відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України залучається захисник для проведення окремої процесуальної дії;

5) особи, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк ... [5].

Стаття 52 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) містить імперативний припис, згідно з яким участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного [4].

Процесуальний обов'язок забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні покладається на слідчого, прокурора, слідчого суддю чи суд (ч. 1 ст. 49 КПК України) [4].

Принципово відзначити і той факт, що на відміну від російської федерації, участь адвокатів у судових процес в Україні є реальною і дієвою. Вони надають увесь спектр правничих послуг, передбачений ч. 2 ст. 13 аналізованого закону для здійснення безоплатної вторинної правничої допомоги, а саме: 1) захист; 2) здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; 3) складення документів процесуального характеру, включно з апеляційними скаргами, що подаються на рішення, ухвалені судами першої інстанції [5].

Отже, аналіз чинного національного законодавства, а також судової практики переконливо доводить тезу про виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань за Женевською Конвенцією про поводження з військовополоненими, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод у частині забезпечення права на справедливий суд, а

надання безоплатної професійної правничої допомоги російським військовим злочинцям до того ж є проявом гуманності, доброї волі та правової сутності нашої держави.

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.02.2026).

2. Женевська Конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року, ратифікована із застереженнями Указом Президії Верховної Ради ЦРСР від 03.07.1954 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 21.02.2026).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) від 04.11.1950, ратифікована Законом України від 17 липня 1997 року N 475/97-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 21.02.2026).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.02.2026).

5. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 18.02.2026).

6. Рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09#Text> (дата звернення: 17.02.2026).

Марія ДОЛИНСЬКА
професор кафедри
господарсько-правових дисциплін
Львівського державного
університету внутрішніх справ
(м. Львів, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ЯК ОДНОГО ІЗ ЧИННИКІВ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Більшість країн світу є багатонаціональними, тому існує проблема національної консолідації та налагодження міжетнічних стосунків, а також захисту прав як корінних народів, так і національних меншин.

Етнонаціональна політика посідає важливе місце у структурі державної політики більшості країн [1, с. 44].

Кожна цивілізована держава, вважаючи себе національно визначеною, забезпечує захист прав і законних інтересів усіх громадян незалежно від національної належності шляхом законодавчого закріплення загальнодержавної атмосфери міжетнічної толерантності та загальнонаціональної єдності в країні [2, с. 4.58].

Має рацію К. Вітман, що модель етнонаціональної політики кожної країни є унікальною та неповторною. Вона складається з балансу багатьох елементів: стану законодавчої бази, різноманітних механізмів впливу на етнонаціональні процеси, які можуть бути присутні в етнонаціональній політиці однієї країни і взагалі не використовуватися в іншій [3, с. 15].

Населення України є багатонаціональним, це прослідковується ще з перших кроків заснування держави на староукраїнських землях на підставі домовленостей, союзів різних етнокультурних груп, що проживали на території держави [4, с. 93].

Дійсно, створення стародавньої «праукраїнської» держави формувалося на певних давньоукраїнських союзах, що враховували також інтереси різних староукраїнських племен, зокрема етнічні.

Очевидно, що відновлення української державної незалежності у 1991 році надало потужний поштовх як національній, так і етнічній активності не лише українців, але й представників різноманітних етнокультурних груп на території держави. Становлення оновленого законодавства в сучасній Україні відбувалося у всіх сферах діяльності та не

оминуло проблем етнонаціональної політики, використовуючи за взірці кращі норми міжнародного права [5, с. 106].

Основи українського законодавства з етнонаціональної політики закладено відразу після проголошення незалежності держави та ґрунтуються «на принципах та нормах міжнародного права» [6, с. 178].

Багато національність населення України, як і більшості інших багатонаціональних держав світу, спонукає до ведення ефективної державної етнонаціональної політики [7, с. 355]. Такими актами стали: Декларація про державний суверенітет України, Декларація прав національностей України, Закони України, прийняті у 1991-1992 роках: «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про національні меншини в Україні», «Про освіту».

У преамбулі Конституції України 1996 року зазначено, що українське державотворення ґрунтується на багатовіковій історії, та відбувається на підставі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення [8].

Автор дослідження, виокремлює чотири основні періоди розвитку правового регулювання етнонаціональної політики в незалежній Україні [4, с. 92].

Всі етностільності, що входять до національного складу держави і формують поліетнічне громадянське суспільство, розглядаються як невід’ємний елемент розвитку еволюцій, збереження унікальності та самобутності [9, с. 202].

Вважаємо за доцільне виокремити Закон України № 1616-IX від 1 липня 2021 року «Про корінні народи України» [10], яким закріплено не лише поняття корінного народу України, але й визначено їх основоположні права.

Розпочата у лютому 2022 році війна Росії проти незалежної України не зупинила правотворчий процес у галузі етнонаціональної політики.

Консолідація української нації та налагодження міжетнічних стосунків є особливо важливими для збереження державності та самобутності сучасної держави України [7, с. 354].

Цьому сприяли прийняті законодавчі акти щодо правового становища національних меншин (спільнот): № 2827-IX від 13.12.2022 року «Про національні меншини (спільноти) в Україні» [11], № 3389-IX від 21.09.2023 року, № 3504-IX від 8.12.2023 року. Прийняття зазначеного законодавчого акту ще на один крок приблизило українське суспільство до запровадження європейських стандартів, зокрема щодо захисту національних меншин (спільнот), а також сприяло виконанню одного із семи основних критеріїв вступу України до Європейського Союзу.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 429-р від 12 травня 2023 року, затверджено Концепцію Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у різноманітті» на період до 2034 року. Відповідно до вказаного акту – 26.09.2023 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України № 850-р затверджено Державну цільову національно-культурну програму «Єдність у різноманітті» на період до 2034 року.

Мета етнонаціональної політики в Україні – це єдність української нації, всього українського суспільства, його згуртованість та стійкість. Етнонаціональна політика в Україні повинна здійснюватися виважено та з дотриманням принципу верховенства права, а також принципу поваги до ідентичності корінних народів України та національних меншин (спільнот) [4, с. 98].

Дійсно, майбутнє глобального світу неможливе без діалогу різних культур, тому мультикультуралізм і толерантність повинні залишатись основними принципами полікультурного діалогу у сучасному світі. Мультикультуралізм та міжкультурний діалог повинні стати новою політичною стратегією і для України. Це сприятиме подальшій демократизації суспільства, євроінтеграції та входженню України до світової спільноти. Усвідомлений мультикультуралізм, в якому виграють всі сторони, може стати новим етапом розбудови здорових стосунків сучасного суспільства [12, с. 53].

Цілком очевидно, що ефективна етнонаціональна політика України повинна сприяти консолідації всього українського народу, незважаючи на його різноманітність. Правове регулювання етнонаціональної політики в Україні повинно розвиватися, використовуючи при цьому найкращі взірці правового регулювання етнонаціональних правовідносин як в світі, так і в країнах Європейського Союзу.

1. Корнат Л. Я. Механізми управління етнонаціональною політикою інститутами державного управління громадянського суспільства. Збірник наукових праць Гілея: науковий вісник. Політичні науки. 2020. Випуск 159. С. 44-50

2. Балинська О. М., Балинський І. О., Долинська М. С. Державна етнонаціональна політики як чинник гарантування права громадян на безпеку. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного*

законодавства: Збірник наукових праць. 2023. Випуск. 62. С. 4.53-4.62.

3. Вітман К. М. Моделі етнонаціональної політики постсоціалістичних країн: навч. посіб. Київ : Логос. 2008. 392 с.

4. Долинська М. С. Еволюція правового регулювання етнонаціональної політики в незалежній Україні. *Наука і техніка сьогодні (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»): журнал*. 2024. № 1(29) 2024. С. 91-100.

5. Балинська О. М., Балинський І. О., Долинська М. С. Новели законодавчого регулювання етнонаціональної політики в незалежній Україні *Вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Вип. 81. Ч. 1. С.104-110. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.16>

6. Корнат Леся. Етнонаціональна політика України: проблеми та перспективи реалізації. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політол. студії*. 2021. Вип. 38. С.177-184.

7. Долинська М. С. Нотаріальна практика та державна етнонаціональна політика в Україні: точки дотику. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2024. Вип. 40. С. 354-361. URL : <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1147>.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11097514>

8. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.

9. Явір В. А. Формування етнонаціональної стійкості в умовах російсько-української війни. *Науковий журнал «Політикус»*. 2022. Вип. 1. С. 201-205.

10. Про корінні народи України: Закон України від 1 липня 2021 року № 1616-ІХ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>.

11. Про національні меншини (спільноти) в Україні: Закон України від 1 липня 2022 року. № 2827-ІХ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text>.

12. Москвічова Юлія Діалог культур як основа сучасного мультикультурного соціуму в умовах культурної глобалізації. (2023). *Мистецтво в культурі сучасності: теорія та практика навчання*, 2, 47-54. URL : [https://doi.org/10.31652/3041-1017-2023\(2\)](https://doi.org/10.31652/3041-1017-2023(2)).

Олександр ЗОЗУЛЯ

завідувач наукового сектору
порівняльного конституційного
та муніципального права
Науково-дослідного інституту
державного будівництва та місцевого
самоврядування НАПрН України
(м. Харків, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ПОСИЛЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ, ЯКІ НАЛЕЖАТЬ ДО НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН (СПІЛЬНОТ) УКРАЇНИ: PRO ET CONTRA ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

Наприкінці 2025 року Державною службою України з етнополітики та свободи совісті було підготовлено законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України» (<https://surl.li/yflsxq>). Хоча цей законопроект був напрацьований відповідно до Плану заходів щодо захисту прав осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України від 14.05.2025 р., його поява отримала переважно критичні відгуки громадськості та експертної спільноти, зумовлені насамперед побоюванням можливого повернення політики русифікації у публічний простір. Незважаючи на значний суспільний резонанс, голова Державної служби України з етнополітики і свободи совісті публічно заперечує контраверсійність положень означеного законопроекту, відмічаючи його спрямованість на збереження мов національних меншин.

Передусім треба підтримати прагнення до розширення прав осіб, які належать до національних меншин, посилення законодавчих гарантій дотримання та захисту їх прав. Окремі положення цього законопроекту, підготовленого ДЕСС, дійсно виявляють ознаки дискримінації, є досить фрагментарними та неоднозначними. Тому будь-який розвиток і посилення статусу національних меншин мають відповідати національним інтересам, враховувати поточні безпекові виклики і не допускати звуження прав титульної нації та корінних народів. Усе це актуалізує подальший пошук й узгодження оптимальних підходів

для врегулювання статусу національних меншин, у тому числі шляхом аналізу ключових ідей та положень законопроекту ДЕСС.

Зазначимо, що основним законодавчим актом, який регламентує права і свободи національних меншин, є Закон України від 13.12.2022 р. № 2827-IX. У межах євроінтеграції України на виконання рекомендацій Венеційської комісії до нього вже було внесені відповідні зміни законами України від 21.09.2023 р. № 3389-IX і від 08.12.2023 р. № 3504-IX. При цьому лише деякі положення законопроекту ДЕСС (наприклад, щодо надання туристичних послуг і публікації наукових видань мовами меншин) безпосередньо пов'язані з подальшою імплементацією раніше не виконаних рекомендацій Венеційської комісії. Хоча зважаючи, що переважна більшість ключових рекомендацій Венеційської комісії вже була успішно врахована у відповідних законодавчих змінах 2023 року, вважаємо, що впровадження решти рекомендацій Венеційської комісії не має розглядатись як безумовна умова продовження євроінтеграції України.

Стосовно доцільності, обґрунтованості та своєчасності інших положень законопроекту ДЕСС, які прямо не обумовлені існуючими рекомендаціями Венеційської комісії, можуть виникати сумніви, зокрема зважаючи на відсутність у відкритому доступі результатів релевантних досліджень, які б однозначно засвідчили невідкладну потребу саме запропонованого варіанту розширення прав і свобод національних меншин (спільнот) України. У цьому контексті досить показовим і вартим уваги є Рішення Конституційної ради Франції від 15.06.1999, в якому чітко визнано, що надання додаткових привілеїв для використання регіональних мов чи мов міноритарних спільнот безпосередньо суперечить принципам неподільності держави та єдності народу.

Законопроектом ДЕСС передбачено, що в адміністративно-територіальних одиницях, в яких традиційно проживають особи, які належать до національних меншин (спільнот), або в яких вони становлять значну частину населення, кандидати на певні посади державної служби мають на відповідному рівні знати мову такої меншини». Те саме загалом стосується й кандидатів на зайняття певних посад службовців місцевого самоврядування.

Як відомо, ч. 2 ст. 38 Конституції України гарантує громадянам рівне право доступу до публічної служби. Саме тому встановлення обов'язку знати мову відповідної меншини для кандидатів на певні посади державної служби, що наперед достеменно не обумовлено характером їх майбутніх службових обов'язків, може мати дискримінаційний характер, обмежуючи доступ до державної служби тих осіб, які не знають мову певної меншини.

Привертає увагу й те, що наведена законодавча ініціатива змістовно кореспондує положенням ч. 3 ст. 11 Закону України «Про засади державної мовної політики» від 03.07.2012 № 5029-VI. Хоча цей Закон України Рішенням Конституційного Суду України від 28.02.2018 № 2-р/2018 було визнано неконституційним через порушення процедури його ухвалення, також висловлювались (зокрема в окремих думках низки суддів Конституційного Суду України) обґрунтовані сумніви в конституційності його таких положень.

Наголосимо, що передбачене законопроектом ДЕСС посилення прав осіб, які належать до національних меншин, не містить винятку для мов меншин, що є державною мовою держави-агресора. Подібні застереження викладені у ч. 14 ст. 10 чинної редакції Закону України від 13.12.2022 р. № 2827-IX, але наразі вони застосовуються лише стосовно ч. 2, 3, 5, 7–11, 13 ст. 10 цього Закону України. Крім того, згідно з п. 3 Прикінцевих та перехідних положень на період дії воєнного стану та протягом ще шести місяців національні меншини, які ідентифікують свою належність за етнічним походженням із державою-агресором, тимчасово обмежені у правах, визначених ст. 7, 14, 18, 19 та ч. 3 ст. 20 Закону України від 13.12.2022 № 2827-IX.

Оскільки законопроект ДЕСС передбачає внесення змін також й до інших норм цього та інших законів України, вказане автоматично призведе до розширення прав і свобод, у тому числі й російської національної меншини України. Наприклад, йдеться про використання російської мови для публікації наукових видань чи надання туристичних послуг. Загалом погоджуючись з необхідністю забезпечення дотримання та захисту прав і свобод усіх, зокрема й російської, національних меншин (спільнот) України навіть під час триваючого повномасштабного вторгнення РФ до України, це не відповідатиме підходу, вже закладеному у чинному Законі України від 13.12.2022 р. № 2827-IX, й може суперечити інтересам національної безпеки України.

Подальше розширення прав і свобод національних меншин (спільнот) в Україні треба, насамперед, співвідносити з інтересами забезпечення функціонування української мови як державної, збереження та розвитку самобутності й ідентичності титульної

української нації. Інакше кажучи, передбачене законопроектом ДЕСС посилення прав і свобод національних меншин (спільнот) не має звужувати сфери функціонування державної мови чи створювати перешкоди реалізації мовних прав титульної української нації.

Водночас законопроектом допускається надання туристичних послуг споживачам, які належать до національних меншин, мовою відповідної меншини. Вважаємо, що ця норма створюватиме значні ризики для звуження функціонування української мови. Передусім, це пов'язано з надзвичайно розпливчастим розумінням поняття «туристичні послуги» у Законі України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР. Внаслідок цього на практиці під виглядом «туристичного обслуговування» фактично може бути легалізоване повсюдне використання мов меншин у всіх ключових сферах обслуговування споживачів.

Інше питання пов'язане з неможливістю забезпечення дотримання цієї норми виключно щодо представників національних меншин, адже, наприклад, до складу екскурсійних груп входитимуть одночасно не тільки представники національних меншин (спільнот), але й українці. Те саме стосується проведення розважальних заходів для змішаної аудиторії. Малореалістичним видається й сама можливість дієвого контролю за наданням «туристичних послуг» недержавною мовою виключно представникам національних меншин (спільнот).

Законопроектом ДЕСС передбачено заміну терміна «населений пункт» на «адміністративно-територіальна одиниця», в якій традиційно проживають особи, які належать до національної меншини, або в якій вони становлять значну частину населення. Такий підхід дозволить поширити розширені права відповідних національних меншин не лише на конкретні населені пункти, але й на Автономну Республіку Крим, певну область чи район в цілому. Не можемо підтримати запропоновану законодавчу новацію, оскільки вона може призвести до надання додаткових мовних прав певній національній меншині не лише в межах конкретного населеного пункту, де її представники дійсно компактно проживають, але й на території усієї області чи району, у тому числі в тих районах області та містах, де така меншина насправді майже не проживає.

Наприклад, Закарпатська область, де за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. угорці складають становлять 12,1 % населення. Це гіпотетично дозволить надати угорській національній меншині розширений статус на території всієї Закарпатської області, хоча станом на 2001 рік угорці становили понад 10 % населення лише у 4 районах із тодішніх 13 і у 4 містах із 10. За таких умов, вочевидь, надання угорській меншині додаткових прав в межах всієї Закарпатської області було би непропорційним й необґрунтованим інтересами забезпечення та захисту її прав. Саме тому більш оптимальним вбачається збереження існуючого підходу щодо «населених пунктів», а не «адміністративно-територіальних одиниць», в яких традиційно проживають представники певної меншини або становлять значну частину населення.

Отже, з огляду на висловлені пропозиції та зауваження розглянутий законопроект ДЕСС не може ефективно сприяти вдосконаленню захисту мовних та інших прав національних меншин. Загалом розвиток законодавства з питань національних меншин в Україні потребує дотримання балансу між збереженням культурної та мовної самобутності меншин, забезпеченням функціонування української мови як державної та захистом національних інтересів і конституційного ладу. Ключовим орієнтиром законодавчих змін має бути не формальне виконання євроінтеграційних вимог, а зважене й послідовне впровадження виключно релевантних рекомендацій авторитетних міжнародних інституцій з їх обов'язковою адаптацією до соціально-політичних реалій і безпекових викликів України. Розширення прав і гарантій для національних меншин за будь-яких умов має бути пропорційним, недискримінаційним та однаковою мірою орієнтованим на всі меншини й корінні народи України.

Наталія КАМІНСЬКА
провідний науковий співробітник
відділу міжнародного права
та права Європейського Союзу
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ПРАВО НА МИР: ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ЗАГРОЗ

Наразі світова спільнота загалом й окремі держави, інші суб'єкти міжнародного права зокрема, спостерігають трансформацію міжнародного правового порядку різних масштабів – від універсального до регіонального, а також наднаціонального і національного. Незважаючи на усталені міжнародні стандарти, міжнародні й національні цінності, правові традиції і т.д., тривають війни та інші збройні конфлікти з їх жахливими деструктивними наслідками, порушеннями міжнародних зобов'язань, зокрема стосовно прав і свобод людини як найвищої соціальної цінності, безпекових та інших гарантій.

Хоча існують численні міжнародні організації, як-то ООН, НАТО, ОБСЄ і інші, на утримання яких витрачаються не лише значні фінансові ресурси, а й створювались майже століття інституції з глобальними цілями, стратегіями, програмами розвитку, фактично формувалась міжнародно-правова свідомість і культура нового порядку у різних сферах життєдіяльності, усе це не забезпечило все-таки протидію найтяжчим міжнародним злочинам, насамперед агресії, воєнним злочинам, геноциду, екоциду. Власне цей перелік активно розширюватиметься, як запевняють дослідники та експерти, найближчим часом, зокрема, націєцидом, лінгвоцидом тощо. Враховуючи стрімкий розвиток і застосування цифрових технологій, включно зі злочинними намірами, як засобів ведення гібридних воєн, це також продукуватиме нові склади міжнародних протиправних діянь, навіть без участі людини, держави.

Отже, навряд чи постає питання про доцільність зміни аксіологічних детермінантів, критеріїв формування і функціонування сучасних правових порядків, що підтверджені світовим досвідом, тривалими процесами міжнародної правотворчості й правозастосування, імплементаційними практиками, а саме йдеться про такі значущі цінності: мир, свобода, справедливість, безпека, суверенітет, права людини, територіальна цілісність, демократія, рівність, верховенство права, недискримінація, меритократія, доброчесність, сталість або сталий розвиток. Звісно, такий перелік не є вичерпним, причому доповнюється і розширюється з урахуванням просторових, темпоральних, суб'єктних й інших характеристик, можливостей, потреб держав й інших спільнот, людини, громадського суспільства, місцевих чи національних традицій, звичаїв, інтересів.

На наше переконання, серед них якраз першочергове значення і водночас глобальний вимір притаманні миру, праву на мир, низці дотичних явищ і процесів [3-5]. Проте наявні значні доктринальні, міжнародно-правові проблеми їх регулювання, охорони і захисту, гарантування з огляду, зокрема, на значні прогалини і неефективність існуючих норм і принципів, організаційно-інституційні механізми, відсутність юридичної обов'язковості багатьох міжнародних документів, як і відповідальності за їх порушення.

Багатогранна природа і сутність права на мир, його фундаментальне значення у сучасному світі об'єктивують потребу системної уваги і своєчасного оновлення механізмів забезпечення різних рівнів, виключно імперативний метод регламентації, ефективні механізми реалізації, дієвий контроль з боку уповноважених інституцій. Від цього залежить стабільність і безпека у світі, окремих його регіонах, сталий розвиток нинішніх і майбутніх поколінь.

Слід підкреслити, що як в українській науці міжнародного права, так і в зарубіжній, на наше переконання, відзначається неналежна увага і недооціненість саме права на мир. З-поміж наявних напрацювань у визначеному напрямі поширені наукові позиції, що обґрунтовують концепцію права народів на мир в міжнародному праві; конституційно-

правову природу права на мир, системний взаємозв'язок права на мир з основоположним правом на життя, війни і миру; право людини на мир як передумову миробудівництва [1-2; 6]. Іноді досліджуване право на мир трактується як індивідуальне право кожної людини, що має універсальний характер і потребує захисту у міжнародному і національному масштабах. Мир як об'єкт цього права становить засаду реалізації людиною системи гарантованих їй прав і свобод. Фактично це право відносять до прав людини третього покоління, а їх суб'єктами прийнято вважати нації, народи, соціальні групи.

Вбачаємо доцільним застосування комплексного підходу при розкритті поняття, природи і сутнісних характеристик права на мир, що відзначається дихотомією, одночасно може трактуватись і як індивідуальне, і як колективне право. Механізм його реалізації, як демонструє практика, не є універсальним і постійним, змінюється залежно від політичних, воєнно-політичних обставин, проте неможливий без тісної співпраці з існуючими суб'єктами правових відносин різних рівнів, консолідації таких елементів як джерела міжнародного права, національне законодавство (у т.ч. ратифіковані міжнародні договори як його частина); юридичні механізми реалізації прав людини; охорони прав людини; захисту прав людини [7]. Також слід констатувати, що необхідним є включення таких елементів або завдань, виконання яких забезпечить реалізацію права людини на мир: становлення і змінення, гарантування миру (досягнення політичного рішення про припинення воєнних дій); закріплення права людини на мир на конституційному рівні з ефективними гарантіями його дотримання; урегулювання питань ядерної та інших видів безпеки.

На міжнародному рівні складніші процедури та інструменти (конвенційні, контрольні, судові та інші) забезпечення захисту і реалізації права на мир постають питання про ефективність діяльності ООН та її головних органів, спеціалізованих установ, НАТО, ОБСЄ, Європейського Союзу, Організації американських держав, Організації ісламського співробітництва, Організації африканської єдності у досліджуваному напрямі. Найбільш дієвими й остаточно вважаються міжнародні судові процедури, що здійснюються Міжнародним Судом ООН, Європейським судом з прав людини, іншими міжнародними регіональними інституціями. Протягом значного часу ООН відігравала ключову роль у підтримці міжнародного миру і безпеки через здійснення миротворчих операцій, розробку політичних і міжнародних правотворчих ініціатив, проєктів і програм, спрямованих на запобігання конфліктам [8]. Але агресія росії проти України виявила вкрай неефективне існування цієї організації, навіть постало питання про її розпуск.

Власне право на мир не можна забезпечити для однієї особи, хоча забезпечення миру є основною умовою охорони й захисту інших прав людини (право на життя, свободу, людську гідність, безпеку тощо). Механізм його забезпечення в жодному разі не може мати вибіркового або непослідовного характеру, неврахування динаміки загроз і потребує постійних сучасних і своєчасних процедур запобігання та усунення загроз миру, врегулювання конфліктів мирними засобами, базуючись на принципах міжнародного права, засадах справедливості й рівності, невідкладного вирішення та/або попередження міжнародних спорів, що посягають на загальноцивілізаційні цінності, можуть призвести до порушення миру і безпеки.

1. Гнатівський М. М. Концепція права народів на мир в міжнародному праві. *Наукові записки НаУКМА*. Том 119. *Юридичні науки*. 2011. С.176-180.

2. Іванків І. Б. Права людства: стан та перспективи їх забезпечення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.01/ Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ, 2019. 20 с.

3. Камінська Н. В. Сучасна парадигма конституційних цінностей та їх значення в умовах воєнного стану. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 2. С. 86-95. DOI: <https://doi.org/10.33270/02222402.86>

4. Камінська Н., Камінська А. Мир і безпека як фундаментальні цінності в умовах трансформації міжнародного і конституційного правопорядків. *Migration & Law*. 2025. Вип. 5 (4). С.69-86. <http://doi.org/10.32752/2786-5185-2025-5-4-69-86>.

5. Камінська Н., Демиденко В. Україна – рушійна сила утвердження свободи, демократії, безпеки, прав людини та верховенства права як першооснови нового світового та європейського правопорядку. *Право України*. 2025. №3. С. 25-42. DOI: 10.33498/loiu-2025-03-025

6. Совгіря О. В. Конституційне право на мир у порівняльно-правовій перспективі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. Вип. 8. С. 165-172.

7. Сучасні механізми захисту прав людини: колективна монографія / М. С. Кельман, А. С. Токарська, Л. В. Ярмол, С. Б. Цебенко, А. О. Дутко. Львів: Галицька видавнича спілка, 2020. 220 с.

8. United Nations Peacekeeping Operations Maintain International Peace and Security URL: <https://www.un.org/en/our-work/maintain-international-peace-and-security>.

Андрій КУЧУК
професор кафедри
права та публічного управління
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка
(м. Суми, Україна),
доктор юридичних наук, професор

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ: ГАРМОНІЯ ЧИ КОНФРОНТАЦІЯ (ДОКТРИНАЛЬНИЙ ВИМІР)

Формування сучасної теорії людських прав (а що, є нелюдські?) хронологічно пов'язують із завершенням Другої світової війни, що зумовлено не лише інституціоналізацією міжнародних механізмів їх захисту, а насамперед усвідомленням системної неспроможності державоцентричних моделей безпеки запобігти масовим порушенням людської гідності [1, с. 106-107]. Саме досвід тотальної війни та зловживання аргументами «державної необхідності» продемонстрував, що національна безпека, відірвана від людських прав, може перетворюватися з інструмента захисту суспільства на механізм легітимації репресій.

У доктринальному вимірі означене зумовило переосмислення співвідношення між безпекою і людськими правами: останні почали розглядатися не як вторинне обмеження суверенної волі держави, а як концептуальна межа та нормативний орієнтир здійснення безпекової політики. У цьому контексті проблема гармонії чи конфронтації між національною безпекою та людськими правами постає не як абстрактна дихотомія, а як питання критеріїв допустимості, пропорційності та легітимності безпекових рішень у демократичній державі.

Більш того, сам концепт людських прав історично й теоретично був сформований як відповідь на небезпеку абсолютизації державної влади та колективних інтересів, що виправдовували втручання у сферу індивідуальної свободи. Людські права спрямовані на убезпечення конкретної людини від зазіхань з боку держави, виступаючи нормативним запобіжником проти використання публічної влади поза межами людської гідності.

У цьому сенсі людські права закріплюють пріоритет людини над державою, а також обмежують претензії соціуму на підпорядкування індивіда абстрактним цілям «загального блага» чи «національного інтересу». Саме тому в доктринальному вимірі вони не можуть розглядатися як похідні від безпекових потреб держави: навпаки, національна безпека набуває легітимності лише остільки, оскільки її забезпечення не заперечує базових засад автономії особи та не трансформує людину з носія прав у засіб досягнення колективних цілей.

Концепт національної безпеки натомість завжди пов'язаний, у першу чергу, не з індивідом, а з колективним утворенням – державою, політично організованим суспільством (нацією) як носієм спільних інтересів і цінностей. У доктринальному вимірі національна безпека вибудовується навколо ідеї збереження цілісності, стабільності та функціональної спроможності цього колективу, що зумовлює її орієнтацію на захист публічного порядку, суверенітету та інституцій влади.

За такого підходу індивід постає не автономною цінністю, а елементом ширшої безпекової конструкції, добробут якого часто розглядається крізь призму користі для колективу. Саме ця колективістська природа концепту національної безпеки створює потенційний конфлікт з теорією людських прав, адже в ситуаціях загрози пріоритет колективного виживання схильний виправдовувати обмеження індивідуальних свобод. Унаслідок цього питання співвідношення національної безпеки та людських прав у доктринальному дискурсі трансформується з технічної проблеми державного управління на фундаментальну дилему меж допустимого підпорядкування людини безпековим інтересам колективу.

У цьому аспекті доречно звернути увагу на конституційне закріплення відповідного балансу, зокрема на те, що норми Конституції України передбачають можливість обмеження окремих людських прав в умовах воєнного стану. Водночас Конституція чітко окреслює коло

прав, які не підлягають обмеженню за жодних обставин [2], тим самим встановлюючи матеріальні межі безпекової доцільності.

Така конституційна конструкція вказує на те, що навіть у ситуаціях екзистенційної загрози держава не наділяється необмеженими повноваженнями, а національна безпека не розглядається як підстава для повного відступу від антропоцентричної логіки правового порядку. У доктринальному вимірі наведене підтверджує тезу про те, що обмеження людських прав у безпековому контексті мають винятковий, тимчасовий і чітко окреслений характер, а сама ідея воєнного стану не скасовує пріоритету людської гідності, а лише модифікує форми її правового захисту.

Додатково у цьому контексті показовим є звернення до ст. 15 Європейської конвенції з прав людини, яка допускає відступ держав від окремих зобов'язань за Конвенцією у разі війни або іншої надзвичайної загрози життю нації [3]. Водночас ця норма не лише легітимізує тимчасові обмеження, а й встановлює жорсткі доктринальні рамки їх допустимості, закріплюючи перелік прав, від яких відступ є неможливим, а також вимогу суворого зумовленості таких заходів реальною необхідністю.

Таким чином, конвенційна модель підтверджує, що навіть у надзвичайних безпекових умовах держава зберігає статус суб'єкта, пов'язаного правом, а національна безпека не трансформується на автономну підставу для довільного звуження людських прав. У доктринальному вимірі наведене підсилює аргумент про те, що співвідношення національної безпеки та людських прав ґрунтується не на логіці взаємного виключення, а на концепції правових меж і контрольованої дерогації, сумісної з фундаментальними засадами демократичної держави.

Отже, доктринальний аналіз свідчить, що національна безпека та людські права не перебувають у відносинах автоматичної конфронтації, однак між ними об'єктивно існує зона концептуальної несумісності, зумовлена різною ціннісною орієнтацією цих концептів. Людські права виконують функцію нормативної межі безпекової політики, запобігаючи трансформації державної необхідності на інструмент легітимації свавілля. Конституційна та конвенційна моделі дерогації підтверджують, що навіть в умовах воєнного стану держава залишається пов'язаною правом, а допустимість обмежень визначається критеріями винятковості, пропорційності та необхідності. Таким чином, гармонія між національною безпекою та людськими правами можлива лише за умови визнання пріоритету людської гідності як фундаментальної засади демократичного правового порядку.

1. Кучук, А. Прийняття Загальної декларації прав людини: історичний аспект. *Консенсус*. 2021. №1. С. 106-114. URL : <https://doi.org/10.31110/consensus/2021-01/106-114>.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

Борис ЛОГВИНЕНКО
професор кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ОКРЕМІ НЕДОЛІКИ ВІТЧИЗНЯНОГО АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Згідно зі статтею 21 Конституції України, усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Так само стаття 24 закріплює, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1].

Деталізовані у вітчизняному законодавстві відповідні конституційні положення

мають створити ефективну систему норм, спрямованих на запобігання та протидію будь-яким проявам дискримінації, утвердження рівності конституційних прав і свобод громадян. Про важливість ефективного правового регулювання у сфері запобігання та протидії дискримінації може свідчити також те, що остання тісно пов'язана із гендерною проблематикою, домашнім насильством, насильством за ознакою статі, торгівлею людьми, а також загальним станом захисту прав і свобод людини та громадянина у державі. Відповідно, дієвість вітчизняного антидискримінаційного законодавства має значення як для усіх сфер суспільного життя, так і для успішної реалізації Україною євроінтеграційних прагнень.

Однак, реальний стан справ щодо запобігання та протидії дискримінації не дозволяє вести мову про відсутність проблемних моментів. Саме цим обумовлена актуальність дослідження, присвяченого окремим недолікам вітчизняного антидискримінаційного законодавства.

Насамперед слід розпочати з того, що у вітчизняному законодавстві є три ключових нормативно-правові акти. До таких ми віднесли Закони України: «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII; «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 № 5207-VI; «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № 2866-IV.

Наразі Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII був оновлений у відповідності до вдосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. Примітно, що в п. 5) ч. 1 ст. 1 цього закону закріплено, що запобігання домашньому насильству становить собою систему заходів, що здійснюються в тому числі для викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються [2].

До того ж, в Україні досі залишається «консервативним» погляд на форми домашнього насильства, перелік яких є значно вужчим за сучасні тенденції. Приміром, в США у штаті Аризона виокремлюються наступні види домашнього насильства: 1) контроль; 2) фізичне насильство; 3) сексуальне насильство; 4) емоційне насильство та залякування; 5) ізоляція; 6) вербальне насильство, зокрема, примус, погрози та звинувачення; 7) використання чоловічих привілеїв; 8) економічне насильство. Також, у штаті Філадельфія окремими формами домашнього насильства є технологічне насильство та насильство за міграційним статусом. Перше з них полягає у використанні сучасних технологій для контролю та стеження за партнером. До його проявів належить злам електронної пошти та особистих аккаунтів партнера, використання пристроїв відстеження, моніторинг спілкування через соціальні мережі, вимагання паролів тощо. Натомість насильство за міграційним статусом може бути застосоване до партнерів-мігрантів та проявлятися у знищенні міграційних документів, обмеженні партнера у вивченні державної мови, погрозі депортації та інших подібних діях [3, с. 120].

Зокрема, у Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № 2866-IV одним із основних термінів є «дискримінація за ознакою статі» [4], що безумовно є позитивним для уявленню про сутність проблеми рівності жінок та чоловіків в Україні.

Однак Розділ VI цього закону «Відповідальність за порушення законодавства України про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» виглядає надто декларативним та не містить дієвих санкцій за порушення відповідних норм. Крім цього недостатньо уваги приділено забезпеченню інтегрованого балансу між роботою та особистим життям у частині рівнозначного залучення батьків до виховання дітей, трудовій діяльності тощо.

Переходячи до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 № 5207-VI також слід схвально відгукнутися про його актуальність для вітчизняної системи права.

Проте, як і у випадку з попередньо розглянутим законодавчим актом, можна констатувати «розмитість» заходів відповідальності за порушення законодавства про запобігання та протидію дискримінації. Зокрема, у попередніх дослідженнях нами наголошувалось на тому, що адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації в Україні хоча і передбачена ст. 16 цього закону, але фактично її не існує, адже окремі законопроекти для усунення цієї прогалини так і не були прийняті [5, с. 89].

Так само слід звернути увагу на те, що прикінцевими положеннями до Закону

України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» передбачалося доповнення ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» від 08.07.2011 № 3674-VI положеннями, згідно з якими судовий збір не буде справлятися з позивачів за подання позовів щодо спорів, пов'язаних із дискримінацією. Відповідні новели мали бути прийняті протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом. Водночас, станом на 2026 такі зміни досі не знайшли свого нормативного закріплення.

Викладене нами вище дозволяє констатувати, вітчизняне антидискримінаційне законодавство містить низку недоліків, які стосуються «застарілості їхнього духу». Очевидно, для виправлення ситуації, що склалася на сьогодні, необхідно ефективніше впроваджувати позитивні зарубіжні практики і стандарти, що має поліпшити загальний стан захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>.

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

3. Логвиненко Б. О. До проблеми класифікації форм домашнього насильства. Актуальні проблеми запобігання та протидії домашньому насильству: матеріали регіон. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 5 грудня 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 118-121.

4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.

5. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» / Борис Логвиненко, Наталія Уварова. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2024. 108 с.

6. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 № 3674-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>.

Руслана МАКСАКОВА

в.о. завідувача

кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Національного університету
«Запорізька політехніка»
(м. Запоріжжя, Україна),
доктор юридичних наук, професор

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ПОВОСННІЙ УКРАЇНІ

Воєнно-політичні події 2014–2024 років, включаючи повномасштабну збройну агресію Російської Федерації проти України у 2022 році, фактично виступили перевіркою на функціональну стійкість конституційної моделі забезпечення національної безпеки. Особливе значення в цьому контексті мало введення правового режиму воєнного стану 24 лютого 2022 року указом Президента України, виданим на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України (далі – РНБО) та затвердженням Верховною Радою України. Надалі строк дії воєнного стану неодноразово продовжувався у передбаченому Конституцією та законом порядку.

Фактична тривалість дії цього правового режиму призвела до трансформації надзвичайного заходу тимчасового характеру у довготривалий режим функціонування публічної влади. У зв'язку з цим актуалізувалася проблема тривалої відсутності можливості проведення виборів, а також забезпечення безперервності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Попередній досвід застосування воєнного стану в Україні мав місце у 2018 році, коли він був уведений на обмеженій території та на визначений строк і також затверджений законом України. Навіть такий локалізований за просторовими і часовими параметрами режим продемонстрував необхідність нормативно визначених процедур повернення до звичайного конституційного порядку здійснення публічної влади та відновлення регулярних періодичних виборів.

Повоєнний період ставить перед державою подвійне завдання. З одного боку, вона

повинна зберегти ефективні інструменти забезпечення національної безпеки, у тому числі на випадок повторного загострення безпекової ситуації; з іншого – забезпечити приведення сформованих у воєнний час надзвичайних інституційних механізмів у відповідність до звичайного конституційного порядку здійснення публічної влади. Йдеться не про ліквідацію безпекового потенціалу держави, а про його функціонування в межах принципу верховенства права та конституційної визначеності.

У цьому аспекті релевантними є міжнародні стандарти регулювання надзвичайних повноважень. Дорадчі висновки Венеційської комісії послідовно виходять з пріоритету юридично оформленого надзвичайного режиму перед фактичною «надзвичайністю»: особливі повноваження мають бути офіційно запроваджені, врегульовані законом, обмежені в часі та підконтрольні демократичним інститутам. Такий підхід забезпечує правову визначеність, передбачуваність правового регулювання та демократичну легітимацію діяльності органів державної влади.

У європейській правовій практиці значного поширення набули так звані sunset clauses – норми, що передбачають автоматичне припинення дії розширених повноважень або обмежень прав після спливу визначеного строку, якщо вони не продовжені у встановленій процедурі. Їх застосування дає змогу інституційно закріпити процес деескалації та не покладатися виключно на політичну доцільність.

Стандарти міжнародного права прав людини також виходять із вимог тимчасовості та пропорційності обмежень. Зокрема, стаття 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод допускає відступ від зобов'язань лише в обсязі, «строго необхідному за обставин», а стаття 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права передбачає офіційне проголошення надзвичайного стану, недискримінаційність заходів і межу «строкої необхідності». Вказані стандарти можуть розглядатися як нормативний орієнтир для формування законодавства перехідного періоду.

Із зазначених положень випливає необхідність закріплення в повоєнних конституційних і законодавчих рішеннях системи стримувань і противаг у секторі безпеки. Механізмами інституційного контролю мають виступити: 1) парламентський нагляд; 2) судовий контроль; 3) обмеженість у часі та повторна авторизація повноважень тимчасових органів влади, утворених під час дії правового режиму воєнного стану; 4) тимчасові допоміжні інститути.

1. Парламентський нагляд. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки передбачає активну роль Верховної Ради України. Закон України «Про національну безпеку України» вже визначає інструменти парламентського контролю – діяльність комітетів, тимчасових спеціальних і слідчих комісій, парламентські слухання та звітність відповідних органів. У повоєнний період ці механізми повинні функціонувати на регулярній основі.

2. Судовий контроль. Оскаржуваність рішень і дій органів державної влади є універсальним стандартом верховенства права. Спеціальні безпекові режими не повинні виключати судову юрисдикцію, а лише встановлювати особливості доступу до правосуддя, зокрема з урахуванням вимог щодо охорони державної таємниці.

3. Обмеженість у часі та повторна авторизація повноважень тимчасових органів влади, утворених під час дії правового режиму воєнного стану. Кожен надзвичайний інструмент, збережений у перехідний період (наприклад, військові адміністрації на деокупованих територіях), має бути обмежений строком дії, містити умови автоматичного припинення та процедуру продовження виключно через парламентське рішення.

4. Тимчасові допоміжні інститути. Міжвідомчі групи, перехідні комісії чи інші спеціальні органи повинні мати чітко визначений мандат, підзвітність і строк діяльності. Їх призначення – технічне забезпечення повернення до звичайного конституційного функціонування держави (відновлення реєстрів, організація виборів, безпекові перевірки), а не заміщення постійних конституційних органів.

Повоєнне реформування сектору національної безпеки і статусу глави держави має вирішити два взаємопов'язані питання: 1) як конституційно визначити воєнні повноваження таким чином, щоб вони були ефективними, але обмеженими; 2) як забезпечити безперервність здійснення функцій верховного керівництва державою.

Конституція України покладає на Президента функцію забезпечення національної безпеки та визначає РНБО як координаційний орган при ньому, рішення якого вводяться в дію указами Президента. У період воєнного стану ця модель об'єктивно розширює обсяг фактичної дискреції глави держави. Водночас правова позиція Конституційного Суду

України полягає у вичерпності конституційного переліку повноважень Президента: вони не можуть розширюватися законами чи підзаконними актами. Отже, будь-яке фактичне збільшення компетенції без належного конституційного оформлення створює ризик неконституційності.

Тому можливі два шляхи правового врегулювання: 1) деталізація процедур здійснення наявних повноважень Президента у законодавстві без зміни їх змісту; 2) внесення змін до Конституції в порядку, визначеному Розділом XIII із визначенням спеціального режиму реалізації надзвичайних повноважень глави держави. Із запропонованих доцільним видається другий варіант, оскільки він дозволяє не посилити президентську владу, а конституційно обмежити надзвичайність. Така конструкція може передбачати:

- визначення в Конституції переліку актів, допустимих у воєнний період;
- обов'язкове парламентське підтвердження ключових рішень;
- строковість дії актів із автоматичним припиненням за відсутності парламентського продовження;
- імперативне припинення всіх надзвичайних обмежень після завершення воєнного стану, якщо вони не інкорпоровані до звичайного законодавства у встановленій демократичній процедурі з урахуванням стандартів прав людини.

У такий спосіб надзвичайні повноваження не ліквідовуються, а переводяться у чітко визначений конституційний режим, що забезпечує одночасно ефективність держави та дотримання принципу верховенства права.

Отже, повоєнна система національної безпеки України повинна вирішити три конституційні дефекти, які проявила війна:

- 1) відсутність механізму повернення до регулярних періодичних виборів після тривалого воєнного стану [1];
- 2) надмірна дискреційна концентрація у безпековому блоці (Президент – РНБО) [2];
- 3) неповна модель безперервності верховного головнокомандування (ст. 112) [3, с. 19-21].

Усі вони мають спільне джерело – не стільки надмірні повноваження, скільки нестачу конституційно визначених процедур. Тому ключова реформа після припинення воєнного стану в Україні – це не посилення або послаблення інституту Президента, а конституціоналізація надзвичайної влади: воєнний режим має бути не політично припинений, а юридично завершений у конституційно-процедурний спосіб із відновленням регулярного виборчого циклу та демократичної легітимності влади, що відновлюють дію ст. 5 Конституції як реально працюючого принципу народного суверенітету.

1. Максакова Р. М. Обмеження виборчих прав громадян в умовах воєнного стану: до питання про конституційність чи необхідність судового захисту. *Право.ua*. № 1, 2025. С. 275-283. <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2025.1.41>.

2. Максакова Р. М. Повноваження Президента України під час дії правового режиму воєнного стану. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану* : збірник матеріалів I Всеукраїнської конференції (м. Кропивницький, 18 жовт. 2024 р.). Кропивницький : ДонДУВС, 2024. 492 с. С. 25-27.

3. Максакова Р. М. Механізм заміщення виборних органів в Україні під час дії правового режиму воєнного стану без їх переобрання. *Проблеми правової системи України* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (15–16 трав. 2025 р.) / упоряд. С. Юрко. Черкаси : ЧДТУ, 2025. С. 17-21.

В'ячеслав МЕДЯНИК

доцент кафедри
адміністративно-правових
дисциплін та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук

**ЩОДО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ГУМАНІТАРНОЇ ТА ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

Нормативно-правове регулювання гуманітарної та волонтерської діяльності в умовах воєнного стану в Україні формується на основі конституційних принципів, які забезпечують захист прав людини, свободу асоціацій та добровільну участь громадян у суспільних процесах, адаптованих до надзвичайних обставин. Воєнний стан, введений відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», передбачає спеціальні механізми для організації допомоги, де гуманітарна діяльність набуває статусу стратегічного елемента національної безпеки, а волонтерство інтегрується в систему цивільного захисту. Це регулювання охоплює не лише національне законодавство, а й міжнародні зобов'язання України, такі як ратифіковані конвенції про гуманітарне право, які встановлюють стандарти для надання допомоги в конфліктах. У територіальних громадах таке регулювання стає основою для локальної координації, де органи влади зобов'язані створювати умови для безперешкодної роботи волонтерів, забезпечуючи їхню безпеку та доступ до ресурсів.

Правові норми, що регулюють волонтерську діяльність під час воєнного стану, акцентують увагу на гарантіях для учасників, включаючи страхування, компенсацію витрат та захист від відповідальності за дії в екстремальних умовах, де волонтери часто працюють у зонах ризику. Зокрема, законодавство передбачає спрощені процедури реєстрації волонтерських організацій, звільнення від оподаткування на ввезення гуманітарних вантажів та механізми координації з військовими адміністраціями. У територіальних громадах це проявляється через створення місцевих положень, які інтегрують волонтерів у систему цивільної оборони, дозволяючи їм брати участь у евакуації, розподілі допомоги та моніторингу потреб населення. Такі норми забезпечують юридичний захист волонтерів від можливих перешкод з боку влади, сприяючи мобілізації ресурсів на локальному рівні, де громади можуть самостійно визначати пріоритети допомоги, адаптуючи їх до специфіки регіону, наприклад, прифронтових чи деокупованих територій. Крім того, регулювання враховує етичні аспекти, забороняючи використання волонтерства для політичних чи комерційних цілей, що зберігає довіру суспільства до цих ініціатив [1].

Основний законодавчий акт, що визначає рамки волонтерської діяльності, встановлює її як добровільну, безкорисливу допомогу, спрямовану на благо суспільства, з особливим акцентом на умови воєнного стану, де волонтери отримують статус учасників цивільного захисту. Цей акт деталізує права волонтерів на інформацію, ресурси та співпрацю з державними органами, а також обов'язки щодо прозорості та звітності. У контексті територіальних громад він передбачає створення реєстрів волонтерів на місцевому рівні, що полегшує координацію з органами самоврядування та забезпечує ефективний розподіл завдань. Наприклад, волонтери можуть бути залучені до організації пунктів видачі допомоги, моніторингу гуманітарних конвоїв чи надання першої медичної допомоги, з юридичним забезпеченням їхньої діяльності через угоди з громадами. Таке регулювання також враховує міжнародні стандарти, адаптуючи їх до національних реалій, де воєнний стан вимагає швидких рішень, таких як тимчасове звільнення від бюрократичних процедур для ввезення товарів [2].

Зміни до законодавства про волонтерську діяльність, внесені в період інтенсифікації конфлікту, розширюють можливості для підтримки ініціатив, вводячи нові форми стимулювання, такі як державні гранти та податкові пільги для донорів. Ці зміни акцентують на адаптації норм до воєнних умов, де гуманітарна діяльність інтегрується з волонтерством через створення спільних платформ для збору та розподілу ресурсів. У територіальних

громадах це проявляється в посиленні ролі місцевих рад у контролі за діяльністю, з обов'язковим веденням обліку допомоги для уникнення зловживань. Норми також передбачають механізми відповідальності за порушення, такі як штрафні санкції за нецільове використання коштів, що підвищує прозорість процесів. Крім того, регулювання охоплює аспекти міжнародної співпраці, дозволяючи волонтерам координувати зусилля з іноземними організаціями під наглядом держави [3].

Законодавство про благодійну діяльність встановлює правові основи для функціонування організацій, що надають гуманітарну допомогу, визначаючи їх як неприбуткові структури з правом на податкові звільнення та державну підтримку. В умовах воєнного стану цей акт адаптується для спрощення реєстрації благодійних фондів, дозволяючи швидко залучення ресурсів для територіальних громад. Він деталізує процедури обліку пожертв, розподілу допомоги та звітності перед донорами, що забезпечує довіру до системи. У громадах таке регулювання дозволяє створювати локальні фонди, які координують гуманітарні поставки, інтегруючи їх з волонтерськими мережами. Норми також враховують ризики воєнного часу, передбачаючи механізми захисту активів організацій від конфіскації чи пошкодження [4].

Внесені зміни до законодавства про волонтерську діяльність у 2022 році фокусуються на посиленні підтримки в умовах агресії, вводячи нові гарантії для волонтерів, такі як медичне страхування та компенсація за пошкоджене майно під час виконання завдань. Ці зміни розширюють визначення волонтерства, включаючи онлайн-ініціативи та інформаційну підтримку, що актуально для територіальних громад у віддалених регіонах. Регулювання передбачає створення спеціальних комісій при військових адміністраціях для нагляду за діяльністю, забезпечуючи координацію з національними структурами. Крім того, норми спрощують ввезення гуманітарних вантажів, скасовуючи митні бар'єри для акредитованих організацій [5].

Концептуальні документи державної політики щодо розвитку волонтерства до 2030 року окреслюють стратегічні напрями, включаючи інтеграцію гуманітарної діяльності в систему національної безпеки під час воєнного стану. Вони передбачають створення програм для навчання волонтерів, розвитку інфраструктури та моніторингу ефективності ініціатив на рівні територіальних громад. Таке регулювання акцентує на партнерстві між державою, громадами та міжнародними організаціями, з акцентом на сталість процесів після завершення конфлікту. Документи також визначають пріоритети, такі як підтримка вразливих груп населення через волонтерські проєкти [6].

Отже, нормативно-правове регулювання гуманітарної та волонтерської діяльності під час воєнного стану забезпечує комплексний підхід до організації допомоги в територіальних громадах, поєднуючи національні закони з адаптаційними механізмами для ефективного реагування на виклики.

1. Сірко В. С. Волонтерство під час війни в Україні: права та гарантії. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. Вип. 2. С. 124–129.

2. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI (в редакції від 13.12.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

3. Панченко А. О. Волонтерська діяльність як одна із форм благодійної діяльності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2024. Вип. 84. Ч. 2.

4. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

5. Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності: Закон України від 15.08.2022 № 2519-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

6. Про схвалення Концепції Державної цільової програми з розвитку волонтерської діяльності в Україні на період до 2030 року. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/922> (дата звернення: 09.02.2026).

Юрій НАЗАР

професор кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна), доктор юридичних наук, професор

**НАЯВНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА
ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ НАДАННЯ СТАТУСУ ДИТИНИ,
ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ
ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ**

Багаторічна російська збройна агресія проти України, що триває понад десятиліття та постійно загострюється, вимагає створення надійних механізмів захисту для однієї з найбільш вразливих категорій осіб – дітей. Згідно з моніторингом платформи «Діти війни», лише за період повномасштабного вторгнення (лютий 2022 – лютий 2026 рр.) зафіксовано тисячі випадків поранень та масові депортації неповнолітніх. У відповідь на ці виклики важливим інструментом державної політики стає розширення соціальних гарантій, зокрема через інститут надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Відповідно до приписів ст.ст. 1, 30-1 Закону України «Про охорону дитинства» [3], п. 3 Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2017 року № 268) [2] (далі – Порядок), право на отримання статусу постраждалої внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів має дитина, яка у зв'язку з такими обставинами зазнала негативного впливу на фізичне чи психічне здоров'я. Однією з підстав для отримання цього статусу (поряд із пораненням, викраденням, примусовим переміщенням, незаконним утримуванням, у тому числі в полоні) є потерпання дитини від психологічного насильства. У Порядку психологічне насильство визначається як моральні та психологічні страждання (травми) дитини, які вона перенесла внаслідок проживання (перебування) в умовах воєнних дій, збройних конфліктів, тимчасової окупації, депортації, примусового переміщення, незаконного утримання, у тому числі в полоні, як наслідок залишення свого місця проживання (перебування) у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, а також загибелі (зникнення безвісти), потрапляння у полон, смерті внаслідок отриманих у результаті збройного конфлікту поранення, контузії або каліцтва батьків чи інших близьких осіб.

У цьому контексті слід звернути увагу на оновлений механізм правового регулювання надання відповідного статусу дитині, яка зазнала психологічного насильства. 14 травня 2025 року було змінено ст. 30-1 Закону України «Про охорону дитинства», а 1 вересня 2025 року – і норми Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Відповідно до цих змін основними умовами для надання такого статусу стають наявність моральних та психологічних страждань (травм) дитини, яких вона зазнала внаслідок воєнних дій, збройних конфліктів й інших, пов'язаних з цим обставин (тимчасової окупації, депортації, примусового переміщення та інших). При цьому, якщо у попередній редакції підпункту 3 пункту 2 Порядку наявність моральних та психологічних страждань не потребували доведення, то чинна редакція такого положення не містить. Натомість для надання статусу тепер необхідно подати до органу опіки та піклування копію одного з документів (чи кілька, якщо є різні підстави), в яких міститься інформація про наявність моральних та психологічних страждань дитини – висновок лікаря-психолога, лікаря-психотерапевта або лікаря-психіатра, лікаря-психіатра дитячого, що підготовлений за результатами індивідуального психологічного або психіатричного обстеження дитини або особи з числа дітей відповідно до вимог законодавства за формою, затвердженою МОЗ; висновок судово-психологічної або комплексної психолого-психіатричної експертизи, проведеної відповідно до Кримінального процесуального кодексу України або за рішенням суду, що встановлює наявність у дитини або особи з числа дітей ознак моральних страждань

або психологічної травми внаслідок пережитих подій під час воєнних дій та збройних конфліктів (або ж інших документів відповідно до Порядку). Тобто суб'єктам публічної адміністрації та адміністративним судам відповідно до нової редакції Порядку необхідно встановлювати наявність моральних та психологічних страждань (травм) дитини.

Іншою обставиною, яку слід встановити, є наявність причинно-наслідкового зв'язку між моральними, психологічними стражданнями дитини і воєнними діями, збройним конфліктом та іншими, пов'язаними з цим обставинами. У постанові від 24.01.2023 у справі №360/3668/18 Верховний Суд наголосив на необхідності такого зв'язку між воєнними діями, збройним конфліктом на території населеного пункту, включеного до Переліку населених пунктів, на території яких здійснювалася антитерористична операція, та фактом настання обставин (насильство, каліцтво тощо), які мали негативний вплив на стан здоров'я та розвиток дитини, оскільки, виходячи із поняття дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, то саме внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту така дитина мала, зокрема, зазнати психологічного насильства [1]. Цю правову позицію Верховного Суду неодноразово використовували адміністративні суди. І в подальшому її слід використовувати як судами, так і органами опіки та піклування.

Крім того, потребує однозначного законодавчого урегулювання проблема захисту прав дітей (у тому числі й шляхом надання певного правового статусу), які зазнали психологічного насильства внаслідок збройної агресії російської федерації, не в населених пунктах, віднесених на рівні підзаконних нормативно-правових актів до території воєнних дій. Законом України «Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат» психологічним насильством серед іншого визнаються й страждання, зумовлені тим, що дитина стала свідком жорстоких подій (ракетних обстрілів, травмування чи загибелі людей), спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України [4]. Однак у сучасних умовах для надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, використовуються норми Закону України «Про охорону дитинства» та Порядку, відповідно до яких обов'язковою умовою є наявність населеного пункту у нормативно-визначеному переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії.

Для ефективного функціонування публічно-правового механізму надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, і захисту адміністративними судами прав дітей у випадку їх порушень з боку суб'єктів публічної адміністрації важливим є узгодженість нормативно-правових актів. Зокрема, потребують узгодженості норми Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, прийнятого на підставі Закону України «Про охорону дитинства», та Закону України «Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат» щодо змісту поняття «психологічне насильство». Це може бути першим кроком щодо систематизації законодавства про захист дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

1. Постанова Верховного Суду від 24.01.2023 у справі №360/3668/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108594040>.

2. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 № 268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF#Text>.

3. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#n383>.

4. Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text>.

Лариса НАЛИВАЙКО
помічник ректора Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ з гендерних питань
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ГРОМАДИ ЯК СКЛADOVA MEХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституція України визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Воєнний стан в Україні істотно вплинув на всі сфери суспільного життя, у тому числі на стан реалізації прав і свобод людини.

Зміни соціальних, економічних і політичних умов відчутні для кожної людини. Поряд із підвищенням рівня національної самосвідомості та патріотичного піднесення громадян потенційними є вияви об'єктивно детермінованих новоутворень негативного змісту як наслідків руйнівного впливу воєнного стану. Втрата домівки, загибель, поранення близької чи знайомої людини, безальтернативна зміна місця проживання, екзистенціальна загроза власному життю та життю дітей – усе це є підґрунтям формування особистісної тривоги, фрустрації, агресії тощо [3].

Такі обставини впливають не лише на окрему людину, а й на громаду загалом. Масові переживання небезпеки та невизначеності формують загальний психологічний фон, який позначається на поведінці людей, рівні довіри, здатності взаємодіяти та брати участь у суспільному житті. У цих умовах захист прав людини не зводиться до наявності гарантій у законодавстві: важливо, щоб людина реально могла звернутися по допомогу, отримати інформацію, медичні й соціальні послуги та мати здатність користуватися своїми правами і свободами [7].

Саме тому доцільно говорити про психологічну безпеку громади як про складову механізму забезпечення прав людини в умовах воєнного стану. Йдеться про створення таких умов, за яких особа, навіть перебуваючи в складній життєвій ситуації, має доступ до інформації, соціальної та психологічної підтримки, може звернутися за допомогою і не перебуває в стані постійної паніки чи страху. За відсутності таких умов реалізація прав та свобод людини і забезпечення її безпеки стає ускладненою.

Отже, психологічна безпека громади є не окремим соціальним явищем, а елементом системи гарантій прав людини. Вона пов'язана з діяльністю публічної влади, органів місцевого самоврядування, закладів охорони здоров'я та інших суб'єктів, які зобов'язані забезпечувати умови для збереження психічного здоров'я населення та підтримання суспільної стабільності в період воєнного стану [13].

У науковій літературі питання психологічної безпеки розглядається у площині соціальної психології та безпекознавства, а сам термін «психологічна безпека» висвітлюється як інтегративна категорія у декількох значеннях: у якості процесу, у якості стану захищеності та цілісності особистості, у якості характеристик особистості з точки зору безпеки середовища тощо. Здебільшого у психології під психологічною безпекою розуміють стан психологічної захищеності, а також здатність людини і середовища відбивати несприятливі зовнішні та внутрішні впливи [2; 5; 9], а формування відчуття психологічної безпеки передбачає підтримку певного балансу між негативними впливами на людину середовища і можливостями її психіки протистояти цим діям власними ресурсами або за допомогою захисних факторів середовища [4].

Разом із тим у юридичному розумінні ця категорія потребує окремого осмислення з огляду на конституційні положення про людину як найвищу соціальну цінність та обов'язок держави утверджувати і забезпечувати права і свободи людини [11]. У період воєнного стану цей обов'язок не припиняється, хоча допускається тимчасове обмеження окремих прав і свобод відповідно до закону [12; 14]. Поряд з цим, на рівні територіальних громад реально здійснення прав і свобод людини прямо пов'язане із станом безпеки в громаді, адже, як зазначають фахівці, наявність безпеки є необхідною умовою і одним з основних мотивів життєздатності людини, суспільства, держави та світового співтовариства [6, с. 9; 10, с. 8].

Отже, безпека в громаді – це відчуття людьми захищеності, комфорту, соціального благополуччя в громаді [10, с. 8]. Звідси психологічна безпека громади, як правова категорія, може бути визначена як такий стан суспільного середовища, за якого мінімізуються фактори, що призводять до масової паніки, дезорієнтації, втрати соціальних зв'язків та зниження здатності особи реалізовувати свої права та свободи. Йдеться не про відсутність негативних емоцій, що є неможливим в умовах війни, а про створення правових та організаційних умов для підтримання психічної безпеки населення громади.

З огляду на викладене, забезпечення психологічної безпеки громади повинно розглядатися як складова діяльності публічної влади щодо гарантування прав людини під час воєнного стану. Йдеться не про окремі разові заходи, а про системну спільну організацію роботи органів місцевого самоврядування, закладів охорони здоров'я, соціальних служб та освітніх установ.

Насамперед у громаді має бути забезпечений реальний доступ до медичної та психологічної допомоги. Це передбачає наявність первинної консультації у сімейного лікаря, можливість звернення до психолога чи психотерапевта, а також чіткий порядок направлення до спеціалізованих закладів у разі потреби. Важливо, щоб такі послуги були доступними для всіх мешканців, у тому числі для внутрішньо переміщених осіб та сімей військовослужбовців. Удосконалення психологічної і медичної допомоги в громаді доцільно будувати як систему послуг, яку людина може отримати без складних процедур і без тривалого очікування. Це прямо пов'язано з можливістю реалізувати право на охорону здоров'я і право на безпеку, зокрема в умовах воєнного стану.

Наступним є питання соціальної підтримки осіб, яку опинилися в складних життєвих обставинах внаслідок війни. В наданні такої підтримки саме громада відіграє важливу роль, оскільки більшість практичних питань вирішується на місцевому рівні. Йдеться про організацію допомоги внутрішньо переміщеним особам, сім'ям загиблих і поранених, військовослужбовцям та їхнім родинам, особам, які втратили житло або джерело доходу. Соціальна підтримка повинна мати не разовий, а системний характер. Це передбачає ведення обліку таких осіб, визначення їхніх потреб, надання інформації про можливі види допомоги та супровід у процесі отримання соціальних, медичних і адміністративних послуг [8].

Соціальна підтримка має поєднуватися з психологічною допомогою. Особи, які втратили житло або близьких, часто потребують не лише матеріальної допомоги, а й професійного супроводу. Координація між соціальними службами, закладами охорони здоров'я та освітніми установами дає можливість швидко помічати, коли людина потребує допомоги, і не допустити погіршення її стану. Якщо інформація передається вчасно, фахівці можуть раніше надати підтримку, скерувати до лікаря або психолога та вирішити супутні соціальні питання, не чекаючи, поки проблема стане складнішою.

Таким чином, організована на рівні громади система соціальної підтримки є елементом забезпечення психологічної безпеки населення. Наявність доступних соціальних, медичних, психологічних і консультативних послуг, а також встановленої процедури звернення по допомогу означають, що особа не залишається наодинці із наслідками війни. За таких умов людина має реальну можливість отримати підтримку, вирішити пов'язані з цим соціальні та правові питання і продовжувати користуватися своїми правами навіть під час воєнного стану.

Важливою передумовою забезпечення прав людини в громаді під час воєнного стану є налагоджена взаємодія органів місцевого самоврядування, військової адміністрації, соціальних служб, закладів охорони здоров'я, психологічних служб та представників громадськості. Така взаємодія є необхідною умовою реального здійснення прав людини, оскільки саме через спільні дії зазначених суб'єктів забезпечується своєчасне реагування на потреби населення.

Як зазначають фахівці, ідеальна ситуація у громаді з питань психологічної безпеки – це коли, по-перше, прийнято комплексну програму з питань безпеки. Друге – це коли створено комунікаційні платформи, до якої залучено всі сторони: місцеві органи самоврядування, органи виконавчої влади, громадськість. Відбувається постійний обмін інформацією між сторонами. А також проводяться постійні заходи, зокрема інформаційно-просвітницькі, направлені на те, щоб безпека у громаді була організована на належному рівні. Це дві основні умови, які сприяли б створенню умов безпечного рівня життя у громаді [1].

Отже, з урахуванням вищевизначеного, слід зазначити, що психологічна безпека громади, як складова механізму забезпечення прав людини в умовах воєнного стану, представляє собою такий стан організації суспільного життя на місцевому рівні, за якого

забезпечується доступ особи до медичної, психологічної та соціальної допомоги, здійснюється належне інформування та правовий захист. Йдеться про створення правових і організаційних умов, які дозволяють своєчасно реагувати на наслідки воєнних подій, зменшувати рівень соціальної напруги та підтримувати здатність людини реалізовувати свої права. У цьому значенні психологічна безпека громади є необхідною передумовою реального здійснення прав і свобод під час воєнного стану.

1. Безпечна громада – це та громада, де людина відчуває себе захищеною. URL : <https://www.helsinki.org.ua/articles/bezpechna-hromada-tse-ta-hromada-de-liudyna-vidchuvae-sebe-zakhyshchenoiu/>.
2. Блинова О. Є. Психологічна безпека: аналіз наукових уявлень та досвід емпіричного дослідження. Психологічні основи розвитку особистості: монографія. Запоріжжя : Просвіта, 2018. С. 239-254.
3. Буданова М. Воєнний стан і можливі трансформації особистості поліцейського. *Юридична психологія*. 2023. № 1(32). С. 79-85. DOI : <https://doi.org/10.33270/03233201.79>.
4. Волеваха І. Б. Особливості психологічної безпеки офіцерів – працівників закладів виконання покарань. *Актуальні проблеми психології*. № 7(49). С. 47-56. URL : <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v7/i49/7.pdf>.
5. Життєвий світ і психологічна безпека людини в умовах суспільних змін : реферативний опис роботи / М. Слюсаревський та ін. К. : Талком, 2020. 318 с.
6. Кулешов М. М., Садковий В. П., Тютюник В. В. Державна система цивільного захисту: навч. посібник. Харків : НУЦЗУ, 2020. 232 с.
7. Наливайко І. О. Теоретико-правова характеристика соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 179-186. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.30>.
8. Наливайко Л. Р., Грицай І. О., Дніпров О. С. Неурядові правозахисні організації України: навч. посібник. К. : Хай-Тек Прес, 2014. 432 с.
9. Панченко О. Психологічна безпека та психологічна стійкість в умовах інформаційного впливу. URL : <https://msu.edu.ua/novini/psixologichna-bezpeka-ta-psixologichna-stijkist-v-umovax-informacijnogo-vplivu-2/>
10. Безпека громади в умовах воєнного стану: навч. посібник / кол. авт. Дніпро : ДДУВС, 2025. 258 с.
11. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змін.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
12. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 (зі змін.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
13. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР (зі змін.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
14. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII (зі змін.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

Олександр ПАЩЕНКО

завідувач відділу дослідження
проблем кримінального права
Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені
академіка В. В. Сташиса Національної
академії правових наук України
(м. Харків, Україна),
доктор юридичних наук, доцент

**ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ І КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД
ЯК СКЛАДОВІ ЧАСТИНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Розділ I Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) має назву «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України». Згідно з принципом її (Особливої частини КК) побудови – родовим об'єктом усіх кримінальних правопорушень, що там містяться, є основи національної безпеки України. Цей родовий об'єкт складається (принаймні має складатися) з сукупності безпосередніх об'єктів

конкретних видів злочинів, що розташовані в цьому розділі законодавцем. Справедливим має бути і зворотне твердження: сукупність відповідних безпосередніх об'єктів має утворювати цей родовий об'єкт.

Згідно з п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р., національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1]. Як бачимо, наведене визначення надається законодавцем через стан захищеності певних надзвичайно важливих національних інтересів України, серед яких прямо названі, зокрема, такі, як державний суверенітет і демократичний конституційний лад. Побудова законодавчої дефініції у такий спосіб свідчить про те, що «державний суверенітет» і «конституційний лад» є окремими, рівнозначними за обсягом частинами національної безпеки України. Це означає, що їх кримінально-правова охорона має відбуватися на одному і тому самому рівні: видових або основних безпосередніх об'єктів кримінальних правопорушень, що містяться в Розділі I Особливої частини КК.

Натомість в доктрині кримінального права питання щодо співвідношення досліджуваних понять та їх значення для виділення певних видів об'єктів (видових та безпосередніх) кримінальних правопорушень із Розділу I Особливої частини КК, – вирішується неоднозначно.

В одному із найсучасніших досліджень розглядуваної проблеми стверджується, що наявні підстави для виділення у відносно самостійну групу кримінальних правопорушень проти державного суверенітету. При цьому як аргумент щодо такого вирішення питання наводиться наявність єдиного безпосереднього об'єкта відповідних кримінально-протиправних посягань [2, с. 540]. До відповідних злочинів пропонується відносити не лише кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, а ще й окремі злочини проти громадської безпеки, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку [3, с. 171], а також деякі посягання на економічний суверенітет чи державний суверенітет України в інформаційній сфері [2, с. 543, 544].

Видається, що аналіз пропонованого наукового підходу слід здійснювати принаймні в двох аспектах: щодо Розділу I Особливої частини КК та щодо інших її розділів.

У наведеному вище законодавчому визначенні національної безпеки України поняття «державний суверенітет» і «конституційний лад» наведено через кому, що дає підстави для їх розгляду в якості логічних понять, що не перетинаються (існують окремо одне від одного). Тому вони можуть характеризувати: або альтернативні безпосередні об'єкти якогось *одного* складу кримінального правопорушення, що міститься в Розділі I Особливої частини КК (1); або безпосередні об'єкти *різних* кримінальних правопорушень із цього розділу (2). Так, ст. 109 КК «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади» містить в своєму тексті посилання та такий об'єкт кримінально-правової охорони як конституційний лад, не зазначаючи при цьому про державний суверенітет, а от ст. 111 КК «Державна зрада», навпаки, оперує другим поняттям, не згадуючи про перше. Викладене, з нашої точки зору, зумовлює висновок, що жодне з цих понять не може виступати як видовий об'єкт по відношенню до іншого (безпосереднього).

Аналіз обґрунтованості виділення державного суверенітету як наскрізного кримінально-правового поняття, своєрідного видового об'єкта, що об'єднує норми закону про кримінальну відповідальність, що містяться в різних розділах Особливої частини КК, заслуговує окремої уваги. Справа в тому, що в розділі I Особливої частини КК розташовані суспільно небезпечні посягання, вчинення яких ставить під загрозу саме існування української держави як гаранта забезпечення прав і свобод її громадян (а також інших осіб, які перебувають на її території правомірно). Саме тому в назві цього розділу законодавець використовує зворот «основи національної безпеки», а не просто «національна безпека», частинами якої є багато інших видів безпеки, відповідальність за порушення яких передбачено, зокрема, у розділах VIII, IX, X, XI Особливої частини КК (екологічна безпека, громадська безпека, безпека виробництва, безпека руху та експлуатації транспорту).

Необхідність кримінально-правової охорони такого об'єкта як державний суверенітет на рівні Розділу I Особливої частини КК означає його належність до основ національної безпеки, що свідчить про виключну значущість відповідних суспільних відносин не лише для нормального функціонування української держави, а для її існування взагалі. Через це охорона цього об'єкта не може відбуватися «мимохідь», поруч з якимось іншими об'єктами, які захищаються від злочинних посягань нормами інших розділів

Особливої частини КК (не першого). Тобто він не може відігравати роль додаткового об'єкта. Так само (зважаючи на свою значущість) він не може виступати і як основний безпосередній об'єкт відповідних кримінальних правопорушень, оскільки заподіяння або створення загрози спричинення шкоди державному суверенітету одразу має орієнтувати на необхідність застосування певної статті із Розділу I Особливої частини КК, а не з якогось іншого розділу. У зв'язку із викладеним вважаємо за можливе підтримати позицію, згідно з якою систему злочинів проти державного суверенітету утворюють лише ті, що містяться в Розділі I Особливої частини КК (наприклад, ст.ст. 110, 110², 111 КК [4, с. 13]).

Викладене дозволяє стверджувати, що:

- державний суверенітет і конституційний лад є окремими, «самостійними» структурними частинами національної безпеки, через що одне із цих понять не може охоплювати інше (або охоплюватися іншим);
- охорона державного суверенітету і конституційного ладу нормами Розділу I Особливої частини КК може здійснюватися на якомусь одному рівні – або видового або основного безпосереднього об'єкта;
- державний суверенітет (так само як і конституційний лад та інші складові основ національної безпеки України) не може виступати ні як основний безпосередній, ні, тим паче, як додатковий безпосередній об'єкт жодного із кримінальних правопорушень, що розташовані законодавцем поза межами Розділу I Особливої частини КК.

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. Верховна Рада України: оф. вебсайт. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення 23.02.2026).

2. Кубальський В. Н. Поняття і система кримінальних правопорушень проти державного суверенітету України. *Правова держава*. Київ. 2025. Вип. 36. С. 538–547.

3. Дацюк В. Б. Загальна кримінологічна характеристика злочинів проти суверенітету та територіальної цілісності України. *Конституційний та міжнародний правовий механізм передачі частини суверенних повноважень держави національним інститутам*: монографія / за заг. ред. М. В. Савчина. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2016. Розд. 4, підрозд. 4.1. С. 163–182.

4. Носач А. В. Кримінологічне забезпечення захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України: реферат дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2022. 37 с.

Тетяна ЧЕХОВИЧ

науковий співробітник
Навчально-наукової лабораторії
дослідження проблем забезпечення
прав осіб, які постраждали від війни,
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, доцент

**ОСНОВНІ УМОВИ ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ
ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Конституція України містить низку положень, за допомогою яких підкреслюється те величезне значення, яке мають права та свободи людини і громадянина у сучасній державі. Насамперед у цій частині треба згадати про ст. 3 Основного Закону нашої держави, яка закладає фундамент для розуміння ролі і місця інституту прав та свобод людини і громадянина у сучасній демократичній, соціальній та правовій державі. Нагадаємо, що у названій статті йдеться про наступне: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Прочитовану норму Конституції ми хотіли б, у певному розумінні, порівняти із

положенням ст. 1 Основного Закону Федеративної Республіки Німеччини, в якій сказано: «Людська гідність є недоторканою». Ця стаття була «народжена» тими жахіттями, які пережила і в яких брала участь Німеччина (частина її населення) під час Другої світової війни. Фізичне знищення мільйонів євреїв та представників інших національностей, захоплення інших держав, примусова праця, нелюдські медичні експерименти – це лише невеликий перелік того, у чому проявився націонал-соціалістичний режим на чолі з Гітлером. Очевидно, що нова, повоєнна Німеччина хотіла довести усім і кожному, що влада зробить усе можливе, аби подібне більше не повторилося. І першим запобіжником для цього стала процитована вище стаття 1 Основного Закону, яка поставила у центр взаємовідносин держави і людини її гідність. Гідність стала найвищою соціально-правовою цінністю, основним виміром для оцінки меж втручання держави у життєдіяльність людини. І при цьому викладене стосується не лише Німеччини. Можна без перебільшення стверджувати, що людська гідність набула на сьогодні характеру цінності глобалізаційного рівня, яку визнають, поважають та захищають усі держави, які сповідують демократію, правову державність та людиноцентризм.

Стаття 3 Конституції України у своєму змісті також містить термін «гідність», який, однак, вжито після категорій «життя», «здоров'я», «честь». У цій частині хотілося б відзначити декілька аспектів: по-перше, дуже важливо, що про гідність людини згадується у перших статтях Конституції. Тим самим підкреслюється її принципове значення у сучасному світі. По-друге, і це вже гірше, гідність не «винесено» на перше місце у системі цінностей; вона, якщо так можна сказати, поступилася місцем життю та здоров'ю людини. З одного боку, подібна позиція начебто зрозуміла, адже саме життя особи претендує на найвищу сходинку у системі цінностей. Однак з іншого – хочеться запитати: а чи можна вести мову про життя людини як про дійсну цінність, якщо останній не забезпечено належного (людського) рівня гідності? На наш погляд, ні. У зв'язку з цим хотілося б особливо підкреслити нашу позицію, яка зводиться до того, що саме людська гідність має бути визнана основою основ для усіх інших цінностей, які визнає українська держава і які вона зобов'язується утверджувати та забезпечувати.

Сформульований висновок необхідно застосувати і до інституту «прав та свобод людини і громадянина». Права та свободи, на наше переконання, мають будуватися на першоджерелі, яким, власне, і є людська гідність. Інакше кажучи, людська гідність являє собою камертон для налаштування змісту, меж реалізації та обсягу гарантій прав та свобод людини і громадянина. Викладене має саме безпосереднє відношення до назви цього виступу і може бути перефразоване наступним чином: основним критерієм, який визначає припустимі межі обмеження прав та свобод людини і громадянина, є людська гідність. Якщо під час обмеження права чи свободи їх носій перетворюється із суб'єкта на об'єкт державного впливу, то таке обмеження є неприпустимим. Наведений висновок у повній мірі узгоджується з розумінням людської гідності, яке сформувалося у західноєвропейській конституційно-правовій думці [1, с. 92].

При цьому необхідно особливо підкреслити, що людська гідність та її обсяг не можуть знаходитися у залежності від тих або інших політичних, економічних чи інших відносин, які мають місце у державі. Відповідно і в умовах воєнного стану обсяг людської гідності, а також її значення мають залишатися незмінними.

1. Основні права людини: німецько-український правовий вимір : монографія / за ред. Мельника Р. С. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 404 с.

Валентина ШАМПАЄВА

професор кафедри міжнародних відносин Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна),
доктор політичних наук, професор

**ПРАВО НА ПРАВДУ ЯК ЕЛЕМЕНТ
ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ**

Право на правду стало одним із основних елементів перехідного правосуддя, яке спрямоване на встановлення істини і справедливості при виявленні масових порушень прав людини, що відбулися у процесі збройних конфліктів, функціонування диктатур або масових репресій.

Це право означає право жертв та суспільства знати обставини, причини, механізми і наслідки порушень прав людини; встановлення відповідальності за злочини минулого та визнання гідності жертв і запобігання повторенню злочинів у майбутньому.

Право на правду має індивідуальний і колективний виміри. Індивідуальний вимір стосується права кожної жертви або її родини знати долю зниклих, винних осіб, мотиви злочинів, а колективний охоплює право всього суспільства на історичну правду, доступ до архівів, відкриті звіти про репресії.

Право на правду не закріплене в одному універсальному міжнародно-правовому документі, але визнається у численних міжнародних актах і судових рішеннях. Так, Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 68/165 (2013 р.) підтверджує право кожної людини знати правду про грубі порушення прав людини та серйозні порушення міжнародного гуманітарного права [1]. Резолюція 9/11 (2023 р.), прийнята Комітетом ООН з прав людини, визначає, що право на правду є невід'ємним і не може бути обмежене навіть в умовах надзвичайного стану [6].

Серед документів регіонального рівня, що закріплюють право на правду, слід згадати рішення Міжамериканського суду з прав людини (справа Velásquez Rodríguez v. Honduras, 1988), де уперше було визнано право родин зниклих безвісти на знання правди як частину права на ефективний засіб правового захисту [2]. А Європейський суд з прав людини у рішеннях Cyprus v. Turkey (2001) [3], El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia (2012) [5] визнав обов'язок держави провести ефективне розслідування, що фактично реалізує право на правду.

Перехідне правосуддя складається з чотирьох ключових компонентів: кримінальне переслідування винних у тяжких злочинах, механізми встановлення правди (комісії правди, архіви, свідчення), репарації жертвам, інституційні реформи (люстрація, реформа безпекових структур, судів, поліції).

Право на правду є центральним елементом цього комплексу, оскільки забезпечує моральне відновлення жертв, сприяє громадському примиренню, створює умови для реформ і запобігання повторенню насильства, формує історичну пам'ять.

Комісії правди (англ. *Truth Commissions*) – це тимчасові, позасудові органи, створені державою або міжнародною спільнотою для: з'ясування обставин масових порушень прав людини, виявлення системних причин насильства, визнання жертв і рекомендацій щодо реформ. І саме вони стали сьогодні основним інструментом захисту права на правду у процесах реалізації перехідного правосуддя.

До основних рис, що притаманні комісіям правди, можна віднести їх тимчасовий характер (зазвичай діють 1–3 роки), незалежність від виконавчої влади, широке залучення представників громадянського суспільства, збирання свідчень і документів та архівних матеріалів, підготовка публічного підсумкового звіту, вироблення рекомендацій щодо реформ, репарацій та реалізації політики пам'яті.

Головні завдання роботи комісій правди полягають у розкритті фактів порушень прав людини, визначенні масштабів і системності злочинів, сприянні примиренню між жертвами та суспільством, виробленні рекомендацій з реформування державних інститутів.

Показовою стала діяльність комісії правди в Аргентині у 1983–1984 рр., де після падіння військової диктатури створено Національну комісію зі зникнень осіб (CONADEP).

Комісією було зібрано понад 7 тис. свідчень, встановлено понад 8 тис. випадків насильницьких зникнень, а результатом роботи стало оприлюднення звіту «Ніколи знову» (Nunca Más), який став символом боротьби з безкарністю [4]. Матеріали роботи комісії були використані в судових процесах над військовими.

У ПАР у 1995-2002 рр. діяла Комісія правди та примирення (TRC) під керівництвом архієпископа Десмонда Туту. Вона досліджувала злочини часів апартеїду, використовуючи інноваційний підхід, що полягав у принципі «амністія в обмін на повне зізнання». Своєю роботою Комісія сприяла формуванню національної єдності та зменшенню міжрасової ворожнечі.

Комісія з правди та примирення (CVR) у Перу протягом 2001–2003 рр. розслідувала порушення, скоєні урядовими силами і повстанцями «Сяючого шляху». Нею було виявлено понад 69 тис. жертв та запроваджено національну програму репарацій і меморіалізацій.

У Колумбії Комісія зі встановлення істини, співіснування та неповторення стала частиною мирної угоди між урядом і Революційними збройними силами Колумбії (FARC). Головною метою її роботи стало документування понад 50 років конфлікту, пошук зниклих безвісти, встановлення історичної істини.

У Східному Тиморі, Сьєрра-Леоне, Марокко аналогічні комісії стали важливим кроком до примирення та переходу від війни до миру. Вони продемонстрували універсальність даного інструменту.

В Європі комісії правди створювалися після конфліктів або повалення авторитарних режимів. У Німеччині функціонувала парламентська комісія з розслідування злочинів НДР (1990–1994), у Боснії і Герцеговині було реалізовано регіональні ініціативи щодо розслідування злочинів у колишній Югославії. У Грузії представниками громадянського суспільства було ініційовано громадську ініціативу «Хартія пам'яті» для дослідження радянських репресій.

Враховуючи накопичений досвід в умовах війни з РФ і масових воєнних злочинів, для України важливо створити Національну комісію з правди та документування злочинів агресії і забезпечити участь у її роботі громадянського суспільства, правозахисників, істориків. Також необхідно розробити національну політику пам'яті, яка базуватиметься на праві на правду та гідності жертв.

Таким чином, право на правду це не лише юридична категорія, а моральний і суспільний імператив для держав, які виходять із конфлікту чи авторитарного минулого.

Комісії правди є ефективним інструментом відновлення історичної справедливості, запобігання безкарності та формування довіри до нових демократичних інститутів.

Для України створення подібного механізму може стати важливим кроком до суспільного примирення, документування злочинів війни та зміцнення національної ідентичності на основі правди й гідності.

1. United Nations, Resolution 68/165. Right to the Truth, 2013. URL : <https://docs.un.org/en/a/res/68/165>.

2. Velasquez Rodriguez v. Honduras (1988) // Inter-American Court of Human Right. Judgment of 29 July 1988. URL: https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_04_ing.pdf.

3. Cyprus v. Turkey (2001) URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-59454%22%5D%7D>.

4. Nunca Más 1984. URL: https://www.cultura.gob.ar/media/uploads/lc_nuncamas_digital1.pdf.

5. El-Masri v. Macedonia, ECtHR, Judgment of 13 December 2012. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-115621%22%5D%7D>.

6. Human Rights Council, Resolution 9/11: Right to the Truth, 2023. URL : <https://docs.un.org/en/A/hrc/RES/54/8>.

Сергій ШЕВЧЕНКО
професор кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор наук з державного
управління, професор

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОСИН ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах повномасштабної війни та системних безпекових викликів відносини між державою і суспільством набувають визначального значення для забезпечення національної безпеки. Ефективність оборонної політики, стійкість інституцій та здатність до мобілізації ресурсів значною мірою залежать від рівня довіри, взаємної відповідальності та координації між владними структурами й громадянами.

Ми спостерігаємо трансформацію моделі взаємодії між владою і громадянами.

До 2014 року відносини держави і суспільства в Україні характеризувалися обмеженим рівнем інституційної довіри та слабкою участю громадян у формуванні безпекової політики. Події Революції Гідності та подальша агресія РФ спричинили суттєву трансформацію цієї моделі. Суспільство стало активним суб'єктом безпекових процесів, а не лише об'єктом державного захисту.

Після 2022 року взаємодія між державою та громадянами набула мобілізаційного характеру. Підвищився рівень підтримки Збройних Сил, зросла роль волонтерських мереж, територіальної оборони, громадських ініціатив. Водночас держава посилила координаційні та регуляторні функції через інститути воєнного управління.

Виділимо основні особливості сучасних відносин:

1. Партнерський характер взаємодії. Суспільство активно долучається до підтримки сектору безпеки, а держава визнає роль громадських ініціатив як важливого елементу національної стійкості.

2. Мобілізаційна консолідація. В умовах екзистенційної загрози формується високий рівень солідарності, що забезпечує підтримку стратегічних рішень у сфері оборони.

3. Асиметрія довіри. Спостерігається висока довіра до безпекових інституцій та більш критичне ставлення до політичних органів влади, зокрема до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. Водночас значна підтримка зберігається щодо Збройних Сил України як ключового гаранта державності.

4. Розвиток горизонтальних мереж. Волонтерські та громадські структури часто доповнюють або підсилюють державні механізми, що свідчить про формування моделі «мережевої безпеки».

5. Баланс безпеки і прав людини. Воєнний стан передбачає тимчасові обмеження окремих прав, однак збереження демократичних принципів і підзвітності влади залишається критично важливим для легітимності державної політики.

Водночас спостерігаються виклики у взаємовідносинах. Попри консолідацію, існують ризики надмірної централізації, зниження рівня прозорості управління та втоми суспільства від тривалого конфлікту. Збереження відкритого діалогу між владою і громадянами, протидія корупції та забезпечення справедливості є ключовими умовами довгострокової стабільності.

Процеси, що відбуваються в Європі та світі, особливо в останні роки, призводять до ситуації, в якій відбуваються соціально-політичні, економічні та військові трансформації з важко передбачуваними наслідками [1]. Серед стратегічних напрямів зміцнення взаємодії є: розвиток механізмів громадського контролю та участі; цифровізація комунікації між владою і громадянами; підвищення прозорості прийняття рішень у сфері безпеки; підтримка ветеранської та волонтерської політики; формування культури відповідального громадянства.

Відносини держави і суспільства у сфері забезпечення національної безпеки в Україні характеризуються поєднанням мобілізаційної єдності та критичної громадянської

позиції. Така модель створює передумови для ефективного функціонування системи безпеки за умови дотримання принципів законності, підзвітності та взаємної довіри. Саме якість цих відносин визначатиме здатність України не лише протистояти поточним загрозам, а й забезпечити сталий розвиток у післявоєнний період.

1. Ciekanowski Z., Nowicka J., Wyrębek H. Bezpieczeństwo państwa w obliczu współczesnych zagrożeń, Siedlce 2017, s. 9.

Ірина ШОПІНА

професор кафедри
адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного
університету внутрішніх справ
(м. Львів, Україна),
доктор юридичних наук, професор

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОГО ОМБУДСМАНА
В УКРАЇНІ**

Забезпечення державою гарантій прав і свобод людини та громадянина виступає одним із визначальних показників демократичної правової держави. Особливої ваги ця функція набуває в умовах воєнного стану, коли публічні інтереси оборони держави у багатьох сферах суспільних відносин домінують над приватними інтересами. У таких умовах підвищується ризик зловживань владними повноваженнями, формального підходу до розгляду індивідуальних звернень та порушення процедурних гарантій.

Слід сказати, що з початком повномасштабного російського вторгнення кількість звернень від військовослужбовців щодо порушення їх прав і свобод збільшилася. Центральне управління захисту прав військовослужбовців Міністерства оборони України станом на 13 червня 2025 року розглянуло за півтора року понад 5000 звернень та запитів від військовослужбовців та членів їхніх сімей. У 2024 році таких звернень надійшло 2340, а за менш ніж за півроку 2025 року – 2734. Це свідчить про зростання довіри та реальну потребу військових у професійній правничій допомозі. У результаті вжитих заходів за цей час поновлено права 2038 військовослужбовців та членів їхніх сімей, з яких 1037 – у 2025 році [2]. Про активність подання військовослужбовцями звернень у досліджуваній сфері свідчать і звіти Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. В них, зокрема, зазначається, що протягом 2024 року в інтересах військовозобов'язаних, військовослужбовців, правоохоронців та членів їхніх родин до Уповноваженого надійшло понад 6,8 тис. звернень; від ветеранів та членів їхніх родин – понад 1,2 тис. Військовозобов'язані та члени їхніх родин зверталися з питань додержання прав під час призову на військову службу при мобілізації (понад 3,3 тис. звернень) та альтернативної служби (понад 700 звернень); у зверненнях військовослужбовців порушувалися питання охорони здоров'я та медичної допомоги, порядку проходження та звільнення з військової служби, грошових виплат, матеріального та соціального забезпечення тощо [3].

Прийняття Закону України «Про військового омбудсмена» мало б сприяти оптимізації такої ситуації та зменшенню кількості обґрунтованих звернень військовослужбовців. Однак аналіз вказаного закону свідчить, що притаманні йому прогалини, недоліки та суперечності не дозволяють сприймати інститут військового омбудсмена як реальний запобіжник правопорушень у сфері військової служби.

Загальновідомо, що для існування ефективного правового механізму реалізації правових норм у будь-якій сфері суспільних відносин для порушників правових приписів має існувати система юридичної відповідальності. Аналіз норм Закону України «Про Військового омбудсмена» свідчить, що відповідальність за невиконання законних вимог цієї посадової особи декларується, але не утворює правових наслідків.

Так, ч. 6 ст.18 цього правового акта визначає: «Невиконання законних вимог Військового омбудсмена, ненадання або надання завідомо недостовірної інформації та/або документів, надання інформації та/або документів не в повному обсязі (за наявності відповідної інформації та/або документів і відсутності законних підстав для їх ненадання), а

також порушення встановлених частиною четвертою цієї статті строків розгляду запиту Військового омбудсмана забороняються і тягнуть за собою встановлену законом відповідальність» [1]. Яким законом встановлено таку відповідальність – не визначено. Відповідні зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, на кшталт доповнення його подібною до ст. 188-55 нормою, не вносилися.

Відсутність чітко визначених заходів юридичної відповідальності знецінює положення ч. 3 ст. 17 вказаного Закону, якими визначено обов'язки командирів (начальників) та органів військового управління (орган управління), яким надіслано висновок Військового омбудсмана [1]. З одного боку, відповідно до норм цієї статті, відповідний командир (начальник), орган військового управління, посадова особа органу державної влади, яким надіслано висновок, зобов'язані розглянути цей висновок протягом десяти робочих днів з дня його отримання та письмово повідомити Військового омбудсмана про вжиті заходи, а у разі, якщо висновок містить перелік рекомендованих заходів для поновлення порушених прав особи, – інформувати Військового омбудсмана [1]. З іншого боку, спеціальна норма про відповідальність вказаних осіб у разі, якщо вони цього не зроблять, у законодавстві відсутня.

Крім того, потребує удосконалення процедура призначення та звільнення Військового омбудсмана, а також вимоги до осіб, що можуть займати цю посаду. Ні наявність юридичної освіти, ні досвід правозахисної діяльності не беруться у чинному Законі до уваги. Вимоги, що висуваються до осіб, які можуть зайняти цю посаду, є надзвичайно широкими. Ми вважаємо, що їм відповідають сотні тисяч громадян нашої держави. Це утворює небезпеку призначення на посаду Військового омбудсмана особи, яка за своїм професійним досвідом, освітою та особистими якостями не здатна ефективно займатися правозахисною діяльністю. Процедура призначення також максимально спрощена – Військовий омбудсман призначається на посаду Указом Президента України строком на п'ять років. Особливості подання кандидатами на посаду своїх документів, процедура їх розгляду, критерії вибору певної кандидатури у Законі відсутні, що робить порядок призначення Військового омбудсмана максимально непрозорим. Те ж саме стосується процедури звільнення цієї посадової особи – перша з 13 підстав такого звільнення носить оцінний характер і стосується прийняття Президентом України відповідного рішення у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням його (омбудсмана) повноважень [1]. Вимоги щодо доказів такого невиконання або неналежного виконання у Законі відсутні, рішення приймається Президентом України одноосібно, потреба в їх обґрунтуванні також не регламентована.

Стан захисту прав військовослужбовців у воюючій державі прямо впливає на морально-психологічний клімат військових підрозділів, виконання планів мобілізації та настрої в українському суспільстві. Тому наділення Військового омбудсмана необхідними для виконання його обов'язків повноваженнями, а також встановлення кореспондуючих цим повноваженням обов'язків та відповідальності інших осіб є запорукою реального позитивного впливу на захист прав особового складу Збройних Сил України та інших військових формувань.

Таким чином, аналіз положень Закону України «Про військового омбудсмана» дозволяє зробити висновок, що запровадження цього інституту є своєчасним і об'єктивно необхідним кроком у напрямі посилення гарантій прав військовослужбовців. Разом з тим чинна модель правового регулювання має низку суттєвих недоліків, які знижують її ефективність.

По-перше, відсутність чітко визначеної системи юридичної відповідальності за невиконання законних вимог Військового омбудсмана створює ситуацію декларативності його повноважень. Норма про «встановлену законом відповідальність» без конкретизації не відповідає вимогам правової визначеності та не породжує реальних правових наслідків.

По-друге, порядок призначення і звільнення Військового омбудсмана не містить достатніх гарантій прозорості, професійності та незалежності цієї посадової особи. Відсутність конкурсної процедури, чітких кваліфікаційних вимог та механізмів перевірки доброчесності кандидатів створює ризики політичної залежності та зниження рівня професійної спроможності інституту.

По-третє, нечіткість критеріїв оцінки належного чи неналежного виконання омбудсманом своїх повноважень у поєднанні з одноосібним характером прийняття рішення про його звільнення не забезпечує належного балансу між відповідальністю та гарантіями інституційної стабільності.

1. Про Військового омбудсмена: Закон України від 17 вересня 2025 року № 4603-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4603-20#Text>.

2. Центральне управління захисту прав військовослужбовців за рік розглянуло понад 5 000 звернень. URL: <https://mod.gov.ua/news/czentralne-upravlinnya-zahistu-prav-vijskovosluzhbovcziv-za-rik-rozglyanulo-ponad-5-000-zvernenn>.

3. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Дмитра Лубінця про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році. URL : <https://ombudsman.gov.ua/report-2024/prava-liudyny-v-systemi-orhaniv-sektoru-bezpeky-i-oborony>.

Людмила МЕДВІДЬ

професор кафедри військового права
та правоохоронної діяльності
Навчально-наукового інституту воєнної
історії, права та соціальних наук
Національного університету оборони
України (м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання належного гарантування прав військовослужбовців набуло виняткової гостроти в умовах дії правового режиму воєнного стану, введеного Указом Президента України № 64/2022 у відповідь на повномасштабне вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 р. В умовах збройного протистояння питання забезпечення прав військовослужбовців набуває особливого значення, адже від належної правової регламентації та фактичної реалізації залежить не лише боєздатність Збройних Сил України, але й дотримання засад верховенства права навіть у найскладніших умовах.

Правовий режим воєнного стану визначається Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р., який встановлює підстави, порядок введення режиму воєнного стану, а також визначає повноваження органів державної влади в цей період [3]. Зазначений закон є базовим нормативно-правовим актом, що визначає межі допустимого обмеження прав і свобод громадян, у тому числі осіб, які проходять військову службу.

Правовий статус, зокрема права військовослужбовців, в умовах воєнного стану регулюється комплексом нормативно-правових актів, ключовим серед яких є Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 р. [2]. Крім того, суттєве значення мають положення Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та статутів Збройних Сил України, затверджених відповідними законами України.

Особливістю правового статусу військовослужбовців є те, що він поєднує елементи загального правового статусу людини і громадянина та спеціального статусу, зумовленого проходженням військової служби. При цьому в умовах воєнного стану спеціальний статус набуває значно ширшого змісту, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Окремої уваги потребує питання забезпечення права військовослужбовців на життя та фізичну недоторканність. Конституція України у ст. 27 проголошує невід'ємне право кожної людини на життя [1], Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року до них встановлюють правила поводження з комбатантами, у тому числі пораненими та полоненими. Україна, як держава-учасниця цих міжнародних договорів, зобов'язана забезпечувати їх дотримання. В умовах збройного протистояння забезпечення права життя реалізується також через обов'язок держави забезпечувати військовослужбовців якісними засобами індивідуального захисту (бронежилетами, шоломами) та сучасним озброєнням. Крім того, ефективний медичний супровід, зокрема організація швидкої евакуації поранених, забезпечення підрозділів тактичною медициною, а також доступ до повноцінного лікування та подальшої реабілітації, є безпосередньою реалізацією обов'язку держави гарантувати право на життя військовослужбовців. Планування та ведення бойових дій повинно

здійснюватись з урахуванням положень міжнародного гуманітарного права таким чином, щоб мінімізувати невинуваті втрати особового складу. Отже, навіть в екстремальних умовах збройного конфлікту життя військовослужбовця залишається найвищою цінністю, що вимагає від військового керівництва та держави постійних зусиль для його збереження.

Забезпечення соціальних прав і гарантій військовослужбовців є одним із найважливіших завдань сьогодення. Держава спрямовує значні зусилля на забезпечення всебічної підтримки українських захисників. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 р. визначає систему гарантій, компенсацій та пільг для осіб, які проходять військову службу [4]. В умовах воєнного стану цей закон зазнав суттєвих змін: розширено перелік виплат та надбавок, збільшено розміри грошового забезпечення, встановлено підвищені виплати у разі поранення чи загибелі. Зокрема, грошове забезпечення військовослужбовців було суттєво модернізовано, щоб справедливо відображати рівень ризику для життя. Окрім базового посадового окладу, запроваджено додаткові винагороди, розмір яких залежить від безпосередньої участі в бойових діях, виконання завдань на лінії зіткнення, а також додаткові премії за знищену ворожу техніку. Закон закріпив безпрецедентний для України розмір одноразової грошової допомоги сім'ям загиблих захисників. Це рішення стало потужним сигналом того, що держава бере на себе фінансову відповідальність за родини тих, хто загинув, захищаючи Україну. Важливою зміною стало збереження виплати додаткової винагороди у розмірі 100 тис. грн за військовослужбовцями, які перебувають на стаціонарному лікуванні у зв'язку з пораненням (контузією, травмою, каліцтвом), отриманим під час захисту Батьківщини. Також розширено можливості для лікування за кордоном та безоплатного протезування. Залежно від ступеня втрати працездатності та встановленої групи інвалідності внаслідок бойових дій військовослужбовцям виплачується одноразова грошова допомога. Окремим пріоритетом у системі державних гарантій є захист військовослужбовців, які потрапили в полон або зникли безвісти. Законодавство гарантує збереження місця служби, посади та виплату грошового забезпечення (включно з додатковими винагородами) сім'ям тих військовослужбовців, які потрапили в полон або зникли безвісти за особливих обставин. Отже, в умовах воєнного стану цей закон еволюціонував від загальної декларації до дієвого механізму реального фінансового та соціального забезпечення військовослужбовців і членів їх сімей. Соціальний захист військовослужбовців сьогодні не лише виконує функцію забезпечення їхніх базових потреб, а й є ключовим фактором підтримки бойового духу та впевненості військовослужбовців у тому, що їхні родини перебувають під захистом.

Таким чином, аналіз законодавства свідчить про те, що права військовослужбовців в умовах воєнного стану зазнають суттєвої трансформації та характеризуються подвійною природою. З одного боку, базові конституційні права обмежуються задля підтримання військової дисципліни та обороноздатності держави. З іншого – ці суворі обмеження врівноважуються значним розширенням соціальних гарантій, що є своєрідною компенсацією з боку держави за надвисокі ризики для життя та здоров'я військовослужбовців. Незважаючи на існуючі обмеження, держава зберігає зобов'язання щодо забезпечення прав осіб, що проходять військову службу. Слід зазначити, що правове регулювання статусу військовослужбовців не є статичним і постійно вдосконалюється з урахуванням реальних потреб. Подальший розвиток правового регулювання у цій сфері має бути спрямований на усунення наявних прогалин та суперечностей, посилення гарантій соціального захисту та забезпечення дієвих механізмів правового захисту військовослужбовців.

1. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>.

Олена ЮШКЕВИЧ

професор кафедри теорії
та історії держави та права
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ПРАВО ДИТИНИ БУТИ ВИСЛУХАНОЮ У СПРАВАХ
ПРО ВЕРБУВАННЯ У ПІДРИВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

В умовах воєнного стану набули поширення випадки вербування неповнолітніх у підривну діяльність через цифрові канали комунікації, що актуалізує питання забезпечення права дитини бути вислуханою під час реагування держави та притягнення до кримінальної відповідальності. Разом із традиційними формами правопорушень дедалі частіше фіксуються ситуації, коли неповнолітніх схиляють до протиправних дій через соціальні мережі та месенджери. У таких випадках задіюються маніпуляції, обіцянки винагороди, психологічний тиск, а інколи шантаж або погрози. Це прямо стосується тематики сектору безпеки і оборони, адже наслідки подібних дій можуть виходити за межі «звичайної» девіантної поведінки й набувати безпекового виміру.

У цих кримінальних провадженнях особливо гостро проявляється подвійний статус неповнолітнього. Дитина може одночасно набувати рис суб'єкта правопорушення (ст. 114-1 Кримінального кодексу України (далі – ККУ України [1]) і об'єкта протиправного впливу (ст. 438 ККУ України [1]), що ускладнює коректну правову оцінку події, вибір процесуальної тактики та визначення змісту державних позитивних обов'язків щодо захисту прав дитини. Саме тому реакція держави має бути точнішою, ніж «стандартний» алгоритм. Вона повинна поєднувати безпекові завдання з гарантіями охорони дитинства, серед яких ключове місце посідає право дитини бути вислуханою [2–6].

Конвенція ООН про права дитини закладає вимогу, щоб дитина мала можливість висловити власні погляди з питань, які її стосуються, а ці погляди враховувалися відповідно до віку та зрілості [2]. Комітет ООН з прав дитини у Зауваженнях загального порядку Комітету ООН з прав дитини № 12 від 20.07.2009 року «Право дитини бути заслуханою» [6] уточнює важливий момент. «Бути почутою» означає не тільки надати слово. Держава має забезпечити зрозумілу й безпечну процедуру і показати, що позиція дитини реально вплинула на міркування органу, який ухвалює рішення.

У провадженнях, пов'язаних із впливом «кураторів», це має безпосередній практичний сенс. Саме через вислуховування можна з'ясувати, як розвивався контакт, які стимули або погрози застосовувалися, чи усвідомлювала дитина наслідки, чи мала простір для відмови. Без цієї інформації легко помилитися в оцінці добровільності поведінки та фактичної ролі неповнолітнього.

Європейські стандарти правосуддя, дружнього до дітей, підкріплюють такий підхід. Вони вимагають адаптації процедур до віку і рівня розвитку, поваги до гідності дитини, запобігання повторній травматизації і зрозумілої комунікації [3]. У результаті право бути вислуханою постає не «декларативним», а процесуально визначальним. Воно дозволяє повніше відтворити контекст впливу і зробити рішення більш обґрунтованим.

Показово, що на національному рівні принцип найкращих інтересів дитини прямо пов'язаний із врахуванням її думки. Закон України «Про охорону дитинства» визначає: «Забезпечення найкращих інтересів дитини – дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити» [4]. Звідси випливає висновок, що право бути вислуханою є складовою забезпечення найкращих інтересів дитини. Без реального з'ясування позиції неповнолітнього складно говорити про індивідуалізацію державної реакції.

На практику органів, які працюють із дітьми в провадженнях, впливають не лише загальні стандарти, а й урядові документи політики. Національна стратегія захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року та операційний план її реалізації формують

управлінську рамку, в якій прямо підкреслюються стандарти правосуддя, дружнього до дитини, необхідність підвищення зрозумілості процедур для дітей та забезпечення їх реальної участі у процесах, що їх стосуються [5]. Стратегія також фіксує проблемність фрагментарних підходів до опитування/інтерв'ю дитини та орієнтує на запровадження єдиних методик, належну підготовку фахівців і відповідні організаційні умови [5].

У цьому сенсі урядові орієнтири узгоджуються з логікою Зауваження загального порядку Комітету ООН з прав дитини № 12 від 20.07.2009 року «Право дитини бути заслуханою», а саме: право бути почутою має бути не формальністю, а процедурою, яка здатна впливати на зміст рішення [6]. Для безпеково чутливих справ це особливо важливо, оскільки саме «якість слухання» нерідко визначає, чи буде встановлено зовнішній вплив як ключовий елемент події.

Забезпечення права дитини бути вислуханою у справах про вербування у підривну діяльність в умовах воєнного стану доцільно розглядати через три блоки.

I. Безпековий блок. Дитина може боятися помсти, розголошення, стигматизації, а також залишатися під дистанційним контролем. Це впливає на відкритість пояснень і вимагає уважної організації слухання, включно із захистом даних та мінімізацією ризиків повторного контакту з кураторами [2, 5].

II. Психологічний блок. Вербування часто починається з «м'яких» сценаріїв. Наприклад, дружнє спілкування, відчуття залученості, «цікавий квест», винагорода. Далі можливі шантаж і погрози. У такій ситуації формальний допит не завжди дає результат, а інколи загострює страх. Потрібні дружні до дитини методики, підготовлені фахівці та, за потреби, участь психолога, що відповідає і європейським стандартам, і урядовим орієнтирам у сфері юстиції щодо дітей [2, 5].

III. Процесуально-правовий блок. Право бути вислуханою не повинно підминятися тиском на «зінання». Воно передбачає, що дитина розуміє сенс запитань і процедури, має час пояснити контекст, а її позиція оцінюється з урахуванням віку, рівня розвитку й стану [2, 3]. Окремо варто виділити вимогу «дієвості» вислуховування. За підходом Комітету ООН з прав дитини, орган, який ухвалює рішення, має показати, що позицію дитини враховано, а не лише зафіксовано. Практично це означає відображення у процесуальних документах того, що саме дитина повідомила як істотне, як ці відомості перевірено і чому вони прийняті або відхилені [6].

Питання відповідальності неповнолітніх вирішуються у межах норм кримінального законодавства [1, 3]. Водночас у справах про вплив спецслужб важливо уникнути ситуації, коли факт зовнішнього впливу «зникає» на тлі концентрації на діях дитини. Безпековий інтерес держави тут полягає не лише у кваліфікації діяння, а й у виявленні механізмів втягнення та запобіганні повторенню. Звідси випливає додатковий сенс права бути вислуханою. Воно допомагає визначити, які саме заходи підтримки, безпеки та профілактики потрібні конкретній дитині, і чи є підстави розглядати її насамперед як уразливу особу в контексті найкращих інтересів [4, 5].

Підсумовуючи, можна зробити декілька висновків. У справах про вербування у підривну діяльність в умовах воєнного стану право дитини бути вислуханою є ключовою гарантією, що одночасно захищає права дитини та підвищує якість встановлення фактичних обставин, зокрема характеру і інтенсивності впливу. По-друге, у таких провадженнях особливо виразним є подвійний вимір статусу неповнолітнього. Дитина може бути і суб'єктом правопорушення, і об'єктом протиправного впливу, що прямо ускладнює правову оцінку події, процесуальну тактику і виконання державою позитивних обов'язків щодо захисту прав дитини. По-третє, право бути вислуханою є складовою забезпечення найкращих інтересів дитини, оскільки національне визначення цього принципу вимагає врахування думки дитини за умови достатнього віку і рівня розвитку. Підхід Комітету ООН з прав дитини додатково виділяє вимогу дієвості цього права. Позиція дитини має бути не лише висловлена, а й реально врахована під час ухвалення рішення.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 06.02.2026).

2. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 06.02.2026).

3. Керівні принципи Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей (Guidelines on child-friendly justice), 2010. URL : <https://rm.coe.int/16804c2188> (дата звернення: 06.02.2026).

4. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 06.02.2026).

5. Про схвалення Національної стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2028 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.07.2025 № 708-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-natsionalnoi-stratehii-zakhystu-prav-dytyny-u-sferi-iustytitsii-na-period-do-2028-t140725> (дата звернення: 06.02.2026).

6. Зауваження загального порядку Комітету ООН з прав дитини № 12 від 20.07.2009 року «Право дитини бути заслуханою». URL : <https://www.refworld.org/legal/general/crc/2009/en/70207> (дата звернення: 06.02.2026).

Юрій ГОЛИК

доцент кафедри
теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

**ФІНАНСОВА САМОСТІЙНІСТЬ ТА УПРАВЛІННЯ
РЕСУРСАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

Місцеве самоврядування є однією з ключових складових демократичного устрою будь-якої держави, оскільки воно забезпечує реалізацію інтересів місцевих громад та сприяє соціально-економічному розвитку територій. Ефективність функціонування місцевих органів влади значною мірою залежить від наявності належної фінансової бази, що дозволяє не лише виконувати покладені законодавством повноваження, але й забезпечувати розвиток соціальної інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та місцевої економіки. У сучасних умовах України питання фінансової автономії та ресурсного забезпечення місцевого самоврядування набуває особливого значення, зважаючи на складні економічні умови та необхідність раціонального управління обмеженими ресурсами.

Фінансова основа місцевого самоврядування визначається як сукупність фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні місцевих органів влади та використовуються для виконання їх функцій. До основних джерел фінансування належать: місцеві податки та збори, державні субвенції, дотації на розвиток інфраструктурних проєктів, кредити від фінансових установ, благодійні внески та спонсорська підтримка, а також інші надходження. Місцеві доходи складають основу фінансової самостійності громад і включають платежі за користування земельними ділянками, податок на нерухомість, збори за надання адміністративних послуг, а також доходи від місцевих підприємств та комунальної власності. Державні субвенції та дотації призначені для підтримки фінансово слабших громад або для реалізації конкретних соціальних програм і проєктів розвитку [1].

Правова регламентація фінансової основи місцевого самоврядування забезпечується Конституцією України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» та спеціальними законодавчими актами про місцеві фінанси. Конституція закріплює принцип фінансової автономії місцевих органів влади та гарантує їх право на власні доходи і контроль за їх використанням. Закон про місцеве самоврядування деталізує принципи складання та затвердження місцевих бюджетів, управління ресурсами, ведення фінансової звітності та контролю за використанням коштів. Законодавство про місцеві фінанси визначає правила регулювання доходів і видатків, механізми залучення кредитів та управління комунальним майном. Важливим елементом нормативної бази є інструкції та методичні рекомендації щодо бюджетного планування, складання кошторисів та управління фінансовими потоками на місцевому рівні [2].

Однією з ключових складових фінансової основи місцевого самоврядування є принципи розподілу фінансових ресурсів між різними рівнями влади. Ці принципи спрямовані на забезпечення справедливого перерозподілу коштів між обласними, міськими, сільськими та селищними громадами, що гарантує фінансову стабільність усіх територіальних рівнів. На практиці це означає, що місцеві органи влади повинні мати реальні можливості планувати і використовувати власні доходи, а у разі нестачі ресурсів – отримувати фінансову підтримку від держави у вигляді субвенцій та дотацій.

Фінансова самостійність місцевих органів влади дозволяє їм ефективно управляти бюджетними коштами, приймати рішення щодо пріоритетів фінансування, стимулювати місцеву економіку, реалізовувати соціальні програми та забезпечувати належний рівень надання послуг населенню. Однак у той же час місцеве самоврядування залишається частково залежним від держави, оскільки центральні органи влади визначають порядок надання субвенцій, контролюють використання державних коштів і встановлюють законодавчі обмеження щодо місцевих податків та зборів.

Фінансове планування та бюджетування є невід'ємною частиною забезпечення стабільності місцевих органів влади. Бюджет місцевого самоврядування формується на підставі оцінки потреб громади та прогнозу доходів [3]. Процес бюджетного планування передбачає визначення фінансових пріоритетів, оцінку витрат на соціальні, економічні та інфраструктурні проекти, а також розподіл ресурсів у межах доступного бюджету. У сучасних умовах важливо, щоб бюджетні програми мали чіткі цілі, критерії ефективності та механізми контролю за виконанням.

Серед основних податкових джерел фінансування місцевих органів влади – податок на нерухоме майно, податки на рекламу, податки на землю та інші місцеві платежі. Встановлення таких податків і зборів регламентується законодавством і повинно враховувати потреби громади та потенціал бюджету. Додатково законодавство передбачає можливість встановлення пільг та знижок для окремих категорій платників, що дозволяє стимулювати соціальні або економічні ініціативи, не порушуючи фінансової стабільності місцевого бюджету.

Практичні дослідження свідчать про необхідність ефективного використання фінансових ресурсів та залучення власних доходів для розвитку місцевих територій. Наприклад, дослідження О. О. Головченко показують, що громади, які активно використовують власні доходи та фінансове планування, досягають більшої стабільності та спроможні реалізовувати соціальні програми без значного залучення державних субвенцій. Також Степаненко А. В. підкреслює, що прозорість та контроль за використанням коштів підвищує довіру громадян до місцевої влади та стимулює активну участь у фінансуванні місцевих ініціатив [4].

Таким чином, фінансова основа місцевого самоврядування є комплексним механізмом, що забезпечує стабільність, ефективність і автономію місцевих органів влади. Вона включає джерела доходів, правові та нормативні засади управління, бюджетне планування, контроль за витратами та взаємодію з державними органами. Забезпечення фінансової самостійності місцевих органів влади, ефективне планування та раціональне використання ресурсів є основою розвитку територіальних громад та зміцнення демократичних принципів у країні. Урахування сучасних економічних викликів та активне впровадження прозорих механізмів управління ресурсами дозволяє забезпечити високий рівень життя громадян, розвиток місцевої інфраструктури та економічної спроможності територій.

Отже, комплексне управління фінансами місцевого самоврядування є ключовим фактором забезпечення його стабільності, прозорості та ефективності, що вимагає як наукового осмислення, так і практичної реалізації у процесі підготовки майбутніх фахівців у сфері державного управління та фінансів.

1. Голик Ю. Ю. Підзвітність органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні: теоретико-правові аспекти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 17-22. URL : <https://app-journal.in.ua/wpcontent/uploads/2022/12/4.pdf>.

2. Європейська хартія місцевого самоврядування від 1985 року. *Відомості Верховної Ради*, 1997, № 38, ст. 249.

3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. С. 379-429.

4. Серьогін С. М. Концептуальні засади реформування місцевого самоврядування в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2014. № 5-6. С. 71-80.

Володимир ДЕМИДЕНКО
професор кафедри
конституційного права
Національної академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**РОЛЬ МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ
У ВІДНОВЛЕННІ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК ОСНОВА
ЖИТТЄЗДАТНОСТІ УКРАЇНИ**

Сучасний етап розвитку українського конституціоналізму та муніципалізму проходить через горнило екзистенційної боротьби за суверенітет. Повномасштабна агресія, системні воєнні злочини та терористичні акти з боку вищого військово-політичного керівництва росії проти мирного населення та критичної інфраструктури України стали безпрецедентним викликом. Проте водночас вони викристалізували феномен надзвичайної стійкості українських громад. На наше переконання, в цей критичний момент історії Україна встояла саме завдяки безпрецедентній стійкості своїх людей та незламності територіальних громад, які, попри надлюдські виклики, продемонстрували всьому світові монолітну єдність, силу духу та здатність до самоорганізації в обороні держави. Цей феномен, перш за все муніципального спротиву, став фундаментом національної оборони, перетворивши кожную громаду на осередок захисту від ворога.

Варто наголосити, що головний удар агресора спрямований на людський потенціал України – інтелектуальний, творчий та демографічний ресурс, який є основою нашої державності. І ворог має вагомі здобутки в цій сфері. Адже, дійсно, мільйони українців були змушені стати біженцями або переселенцями. Особливо цинічним виявом російської стратегії знищення нашого народу стало примусове переміщення та депортація тисяч українських дітей. За даними лабораторії гуманітарних досліджень Єльського університету, кількість депортованих українських дітей приблизно дорівнює 35 000 станом на 19 березня 2025 р. [3; 4]. Так звана уповноважена з прав дітей росії марія львова-белова заявила, що московія «прийняла» 700 000 українських дітей у період з лютого 2022 р. до липня 2023 р. [3].

Саме ці дії мають ознаки геноциду та стали підставою для видачі Палатою попереднього провадження Міжнародного кримінального суду ордерів на арешт вищого керівництва рф за воєнний злочин незаконної депортації населення (зокрема, дітей) з окупованих територій України [5]. Адже відповідно до статті II (е) Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу є однією з форм геноциду [2].

Як наслідок, російський геноцид українського народу, насильницька депортація населення, агресивна війна та відповідне масове переміщення населення, що супроводжуються цілеспрямованою депопуляцією територій, призводить до руйнування звичних соціальних зв'язків та ставлять під загрозу фундамент національної безпеки – демографічний та соціокультурний потенціал країни. У цих умовах традиційні централізовані підходи до управління демографічними процесами виявляються недостатніми. Центр ваги у боротьбі за збереження та відновлення людського потенціалу зміщується на рівень територіальних громад, які стають «першою лінією» взаємодії держави з громадянином.

При цьому муніципально-правові механізми відновлення людського потенціалу нині потребують докорінної трансформації в напрямі від пасивного надання адміністративних послуг до активного створення людиноцентричного середовища, здатного утримувати мешканців, сприяти поверненню тих, що виїхали, та залучати нові людські ресурси. Ефективність місцевого самоврядування у забезпеченні життєстійкості територіальних громад безпосередньо корелює із загальною спроможністю України до відновлення та сталого розвитку.

Водночас, на нашу думку, окреслення конкретних муніципально-правових інструментів зростання людського потенціалу України доцільно диференціювати на три темпоральні періоди: а) стабілізаційний (в нинішніх умовах правового режиму воєнного стану); б) транзитний (в умовах військового конфлікту низької інтенсивності);

в) реінтеграційний (в умовах прогресуючої деокупації, зумовленої втратою агресором спроможностей щодо утримання загарбаних тимчасово окупованих територій України, в тому числі через вимушене зміщення фокусу на внутрішньополітичну повістку задля збереження контролю над поневоленими народами в складі РФ).

Зокрема, на першому етапі в умовах сьогодення варто звернути увагу на напрацювання і відточення ефективних муніципально-правових механізмів посилення життєстійкості територіальних громад. Мова йде насамперед про створення безпечного простору, розширення мережі укриттів подвійного призначення (освітні заклади, коворкінг-центри тощо), запровадження програм підтримки релокованого бізнесу через місцеві податкові пільги та створення муніципальних центрів психологічної реабілітації для внутрішньо переміщених осіб та ветеранів. В цьому зв'язку доречно звернути увагу на позитивну практику в Ізраїлі стосовно територіальних громад поблизу сектора Гази. В цих територіальних громадах запроваджено муніципальні протоколи «безперервності життя», які закріплюють право громади на автономне енерго- та водозабезпечення, а також безперервне функціонування органів муніципальної влади в умовах постійних безпекових загроз. Ключовим правовим механізмом у цій моделі є створення муніципальних центрів стійкості, що забезпечують комплексну психологічну та соціальну підтримку мешканців, у поєднанні з правом місцевого самоврядування оперативно спрямовувати кошти власних фондів на відновлення житла за спрощеними процедурами [6]. Такий підхід перетворює громаду на самодостатній безпековий осередок, що є вирішальним фактором для збереження людського потенціалу на територіях з високим рівнем ризику.

На другому етапі, в умовах конфлікту низької інтенсивності, доцільно розвивати муніципально-правові механізми стабілізації та інклюзії. Як наслідок, акцент має бути зміщений на соціально-економічне закріплення населення. Муніципально-правові інструменти включають створення індустріальних парків на території громад із особливим правовим режимом для залучення інвестицій, а також запровадження муніципальних житлових програм (соціальна оренда з правом викупу) для утримання молодих фахівців. Важливим є впровадження механізмів цифрової демократії (е-голосування, бюджети участі), які дозволяють залучати до управління громадою навіть тих мешканців, що тимчасово перебувають за кордоном, зберігаючи їхню ідентичність та мотивацію до повернення.

Наприклад, у Хорватії (після операції «Буря») активно використовувалися муніципальні гранти для самозайнятості ветеранів та інших членів територіальної громади, створення правових преференцій для підприємств, що наймають осіб, які повернулися з вимушеної еміграції [7].

На третьому реінтеграційному етапі модернізації муніципально-правових механізмів відновлення людського потенціалу доречно застосувати зусилля щодо комплексного відновлення життєвого простору, де ключовою умовою повернення сімей із дітьми є пріоритетне відродження освітньої та медичної мереж. Для ефективної стабілізації громад на цьому рівні впроваджуються специфічні інструменти муніципальної верифікації прав власності та реалізації програм культурної реінтеграції, що мають на меті подолання наслідків окупаційної пропаганди та відновлення соціальної згуртованості. Економічним фундаментом цього процесу стає надання територіальним громадам права на створення локальних спеціальних економічних зон, які через податкові та регуляторні преференції стимулюватимуть розвиток малого бізнесу як основного джерела наповнення місцевих бюджетів та створення робочих місць.

Як висновок варто підкреслити, що трансформація муніципально-правових механізмів – це не просто бюрократична адаптація до кризових умов, а стратегічне перетворення територіальних громад на головні осередки захисту та відтворення людського потенціалу України. Саме децентралізована стійкість, загартована у протистоянні агресору, має стати фундаментом для нової моделі врядування, де безпека, правовий захист власності та розвиток людського капіталу є нерозривними елементами.

Реалізація запропонованих інструментів – від енергетичної автономії за ізраїльським зразком до створення локальних економічних зон – дозволить не лише встояти перед сучасними викликами, а й збудувати громади, які стануть потужним інституційним та соціально-економічним стимулом для повернення українців. Віра у відродження Української держави ґрунтується на реальних муніципально-правових важелях, які перетворюють кожен населений пункт на простір можливостей, гарантуючи незворотність нашого демографічного та європейського поступу.

2. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text.
3. Deported Ukrainian children taken to at least 210 facilities in Russia, investigation shows. *Euronews*. URL : <https://www.euronews.com/2025/09/16/deported-ukrainian-children-taken-to-at-least-210-facilities-in-russia-investigation-shows>.
4. Russia's systematic program for the re-education and adoption of Ukraine's children. *Yale School of Medicine*. URL : <https://medicine.yale.edu/news-article/russias-systematic-program-for-the-re-education-and-adoption-of-ukraines-children/>.
5. Statement by Prosecutor Karim A. A. Khan KC on the issuance of arrest warrants against President Vladimir Putin and Ms Maria Lvova-Belova. *International Criminal Court*. URL : <https://www.icc-cpi.int/news/statement-prosecutor-karim-khan-kc-issuance-arrest-warrants-against-president-vladimir-putin>.
6. Vidal M., Elran M. Managing Societal Resilience in Prolonged Exposure to Security Emergencies: The Case of the Eshkol Regional Council in the Gaza Envelope. Strategic Assessment. *The Institute for National Security Studies (INSS)*. URL : https://www.inss.org.il/strategic_assessment/managing-societal-resilience/.
7. Operativni program u okviru cilja «ulaganje za rast i radna mjesta». European Social Fund. URL : https://www.esf.hr/wordpress/wp-content/uploads/2025/07/Programme_2014HR05M9OP001_12_0_hr.pdf.

Дмитро ЄРЕНКО

доцент кафедри
цивільного, адміністративного
та фінансового права
Класичного приватного університету
(м. Запоріжжя, Україна),
кандидат юридичних наук

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ОГОЛОШЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ПОМЕРЛИМ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ ЙОГО ЗАГИБЕЛІ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України з 24 лютого 2022 року призвела до тисяч випадків зникнення безвісти або загибелі військовослужбовців. Для членів їхніх сімей реалізація права на судовий захист є єдиним способом оформлення юридичних наслідків смерті: отримання одноразової грошової допомоги, пенсії, спадкування, соціальних гарантій та статусу члена сім'ї загиблого. Актуальність теми посилюється через проблеми розмежування процедур, обчислення строків та суперечки з Міністерством оборони України щодо доказування.

Відповідно до ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на судовий захист. Частина 2 ст. 64 Конституції прямо забороняє обмеження цього права навіть під час воєнного стану. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII (ст. 26) закріплює, що правосуддя здійснюється лише судами, скорочення чи прискорення судочинства забороняється, а повноваження судів не можуть бути обмежені.

Таким чином, право родин військовослужбовців на звернення до суду зберігається в повному обсязі, що підтверджується практикою Верховного Суду та Конституційного Суду України. Воєнний стан впливає лише на процесуальні особливості (підсудність, строки доказування), але не на саму можливість судового захисту.

Оголошення особи померлою регулюється ст. 46 Цивільного кодексу України та ст. 305–309 Цивільного процесуального кодексу України (окреме провадження).

Для осіб, зниклих безвісти у зв'язку з воєнними діями, застосовується спеціальний строк: після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій. Суд може оголосити особу померлою і раніше, але не раніше шести місяців з урахуванням конкретних обставин (ч. 2 ст. 46 ЦК України).

Ключовою стала правова позиція Великої Палати Верховного Суду від 11.12.2024 у справі № 755/11021/22: шестимісячний строк відраховується не від закінчення воєнного стану на всій території України, а від дня завершення активних бойових дій у місці ймовірної загибелі військовослужбовця. Цей підхід підтверджено в постановах ВС 2025–2026 років (наприклад, справа № 692/95/25 від 24.12.2025).

Міністерство оборони часто оскаржує заяви, посиляючись на відсутність «закінчення воєнних дій». Судова практика 2025–2026 рр. стабільно відхиляє такі доводи, якщо заявник надає докази (рапорт командира, витяги з журналів бойових дій, свідчення побратимів). Оголошення померлим є юридичною фікцією і має наслідки, рівнозначні смерті (ст. 47 ЦК України).

Встановлення факту смерті (п. 8 ч. 1 ст. 315 ЦПК України) у воєнний час відбувається за спрощеною процедурою, запровадженою Законом № 2345-IX від 01.07.2022. Заява подається членами сім'ї або іншими заінтересованими особами до будь-якого місцевого суду України незалежно від місця проживання заявника чи місця події (ст. 317 ЦПК України).

Відмінність від оголошення померлим: вимагаються незаперечні докази факту смерті в певний час і за конкретних обставин (медичні документи, висновки експертиз, свідчення очевидців, фото/відео). Верховний Суд у постанові від грудня 2025 року (справа щодо військовослужбовця, загиблого 24.01.2024) наголосив: за відсутності таких доказів (лише припущення) належним способом є оголошення померлим, а не встановлення факту смерті.

Розмежування процедур є критичним: факт смерті дозволяє негайну реєстрацію в ДРАЦС і виплати, тоді як оголошення померлим – це припущення.

Конституційне право на судовий захист у справах про смерть військовослужбовців реалізується ефективно завдяки спеціальним нормам ЦК, ЦПК та позиціям Верховного Суду. Однак потребує подальшого вдосконалення законодавства для уніфікації строків та спрощення доказування. Це забезпечить швидке відновлення прав тисяч родин захисників України.

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

2. Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» від 15.04.2022 № 2102-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 38.

3. Закон України від 01.07.2022 № 2345-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи в умовах воєнного чи надзвичайного стану та на тимчасово окупованих територіях». *Відомості Верховної Ради України*. 2022 (чинна редакція).

4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 2025 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11.12.2024 у справі № 755/11021/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.

6. Сакара Н. Процесуальні аспекти у справах щодо визнання особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою. *Вісник Верховного Суду*. 2025. № 7.

7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV : чинна редакція. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.

8. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV : чинна редакція (зі змінами, внесеними Законом України від 01.07.2022 № 2345-IX). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. №№ 40–42. Ст. 492.

Андрій ЖБАНЧИК

т.в.о. завідувача кафедри
вогневої підготовки,
кандидат юридичних наук, доцент

Іван МІНАЙЛОВ

курсант 4-го курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ Й КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

У 2014 році правова система України взяла курс на незворотні зміни, які були викликані спочатку анексією країною-агресором півострову Крим, подальшою збройною агресією на сході України, агресією в Керченській протоці (за результатом якої 26.11.2018 в окремих областях України вперше в історії введено в дію правовий режим воєнного стану) та повномасштабним вторгненням 24 лютого 2022 року, за наслідком чого на всій території України введено правовий режим воєнного стану. Враховуючи, що правова система України жодного разу у своїй історії не стикалася з подібними викликами та загрозами, а події 24.02.2022 є взагалі безпрецедентними для сучасної світової історії – в правовій системі можуть виникати певні колізії у формі неврегульованих окремих суспільних відносин (прогалин у законодавстві), які на практиці можна долати за допомогою застосування правових принципів, як загальних правових норм до яких закладено певні ідеї. Окрім цього, наукова систематизація правових принципів національної безпеки та оборони України може стати за нагоди в подальшій нормотворчості та правозастосуванні з огляду на розуміння основних ідей, які лежать у галузі правового регулювання національної безпеки та оборони України.

Слід зазначити, що визначити перелік загроз національній безпеці відносно просто, оскільки їхня ідентифікація базується на практичному досвіді. Значно складніше розробити ефективні методи та інструменти протидії цим загрозам. Додаткову складність створює те, що багато загроз не є ізольованими, а взаємопов'язаними та комплексно погіршують безпекову ситуацію. Вплив цих загроз часто накладається на «традиційні» проблеми національної та міжнародної безпеки держави. Глобалізація та інформаційно-комунікаційна революція значно розширили можливості для діяльності легальних організацій і суспільних інститутів, але водночас відкрили широкі можливості для деструктивних груп і організацій, що негативно впливають на розвиток суспільства [1].

Конституційні положення щодо національної безпеки деталізуються в чинному законодавстві України. Для реалізації цих норм, починаючи з 1997 року, було прийнято низку нормативно-правових актів, зокрема Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України, затверджену Постановою Верховної Ради України від 16.01.1997 р. № 3/97-ВР, Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV, Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» та інші документи. З часом ці акти оновлювалися, деякі втратили чинність або діють у новій редакції. Наразі основним нормативно-правовим актом у сфері національної безпеки є Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. Він визначає та розмежовує повноваження державних органів у сферах національної безпеки та оборони, створює основу для координації політики та процедур органів влади й інших державних структур, чії функції пов'язані з національною безпекою та обороною, а також сил безпеки й оборони [2].

Принцип побудови національної безпеки України передбачає створення сучасної системи, що базується на поєднанні існуючих і спеціально створених органів, державних та недержавних структур, соціальних груп, суспільних об'єднань і громадських організацій,

окремих осіб, а також на специфічних правових, інформаційних, політичних, економічних та інших взаємозв'язках між ними. Мета такої системи – забезпечення національних інтересів громадян у різних умовах управління та ефективне функціонування системи національної безпеки [3, с. 75].

У статті 1 Закону України «Про оборону України» закріплено принцип бойового імунітету для осіб, залучених до заходів національної безпеки та оборони. Згідно з цим принципом, особи, які законно беруть участь в обороні України, звільняються від відповідальності, зокрема кримінальної, за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, а також за наслідки застосування зброї або іншої сили під час відсічі збройної агресії чи ліквідації збройного конфлікту. Це стосується виконання інших оборонних завдань із використанням будь-яких видів озброєння, якщо наслідки дій неможливо було передбачити за умов розумної обачності або вони покриваються виправданим ризиком. Принцип не поширюється на випадки порушення законів і звичаїв війни або застосування сили всупереч міжнародним договорам, обов'язковість яких затверджена Верховною Радою України [4].

Отже, забезпечення міжнародної та національної безпеки є фундаментальним завданням держави, закріпленим як у загальноправових, так і конституційно-правових нормах. Конституція України та відповідне законодавство визначають основні принципи та механізми захисту суверенітету, територіальної цілісності та прав громадян. Важливою складовою є чітке розмежування повноважень державних органів у сферах безпеки і оборони для забезпечення ефективного функціонування системи. Інтеграція національних зусиль з міжнародними стандартами та практиками дозволяє підвищити здатність держави протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Таким чином, послідовне дотримання конституційно-правових засад і загальноправових принципів є ключем до стабільності та стійкості національної і міжнародної безпеки України.

1. Юськів Х. В. Нові виклики та загрози для системи національної безпеки держави в умовах трансформації системи міжнародних відносин на глобальному й регіональному рівнях: теоретико-методологічні та прикладні аспекти // *International relations, part "Political sciences"*. 2016. №. 11. URL: http://journals.iir.edu.ua/index.php/pol_n/article/view/2903

2. Насонов М.І. Конституційні засади правовідносин у сфері національної безпеки України. № 6/2023. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2023/201.pdf

3. Бутнік-Сіверський О. Б. Принципи формування національної безпеки України з позиції прав інтелектуальної власності: теоретичний зріз розвитку. Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України. Науково-практичний журнал «Теорія і практика інтелектуальної власності». Київ, 2018. № 3 (101). С. 70–83.

4. Про оборону України : Закон України. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>

Юлія ЗАВГОРОДНЯ

доцент кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕЖІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ВИМІР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасні виклики міжнародній і національній безпеці, зумовлені збройними конфліктами, трансформацією безпекового середовища та поширенням режимів надзвичайного правового регулювання, є чинниками переосмислення співвідношення пріоритетів безпеки і захисту фундаментальних прав. В умовах воєнного стану держава наділяється розширеними повноваженнями щодо обмеження окремих прав з метою захисту

публічних інтересів, що об'єктивно підвищує ризики непропорційного втручання у сферу прав найбільш вразливих соціальних груп, насамперед дітей.

Відмітимо, що особливість прав дитини полягає в їхній тісній пов'язаності з обов'язком держави забезпечувати підвищений рівень захисту, зумовлений віковою та соціальною вразливістю малолітніх і неповнолітніх осіб. У контексті безпеки права дитини нерідко залишаються поза увагою правового аналізу, поступаючись інтересам оборони, публічного порядку та ефективності державного управління. Описана ситуація спричиняє небезпеку зведення прав дитини до «допустимих втрат» за екстраординарних умов, що суперечить конституційній ідеї пріоритетності захисту людської гідності та базових прав.

Водночас відсутність належної доктринальної розробки конституційно-правових меж обмеження прав дитини в умовах воєнного стану може виступати причиною непослідовності правозастосовної практики та створювати передумови для свавільного розширення розсуду органів публічної влади, що посилює потребу у формуванні цілісного підходу до розуміння прав дитини як одного з вимірів національної безпеки, що дозволяє поєднати цілі держави щодо забезпечення безпеки з вимогами пропорційності правових обмежень, правової визначеності та спеціального захисту вразливих осіб.

«Державам, як основним відповідальним суб'єктам за життя, безпеку їх населення, необхідно підвищувати рівень координації і взаємодії щодо потреб дітей і молоді під час збройних конфліктів і в постконфліктних ситуаціях» [1, с. 64], – відмічають І. І. Пилипишина та О. Г. Турченко.

Додамо, що за даними Офісу Генерального прокурора, станом на лютий 2026 року загинуло 679 дітей, 2350 дітей поранено [2]. Важливо зауважити, що це лише підтверджені дані, реальні цифри на окупованих територіях значно вищі.

Наголосимо, що у сучасних умовах воєнного стану дискурс забезпечення безпеки домінує над правовим, унаслідок чого права дитини часто розглядаються як «другорядні» порівняно з публічними інтересами оборони та безпеки. При цьому нормативна конструкція правових режимів надзвичайних ситуацій, на нашу думку, зорієнтована переважно на обмеження прав дорослих суб'єктів і не враховує специфічну вразливість дитини як носія особливих потреб у захисті. Відсутність чітко окреслених конституційно-правових меж допустимого обмеження прав дитини створює ризики підміни логіки «захисту в інтересах безпеки» логікою адміністративної доцільності.

Вважаємо, що вирішення означеної нами проблематики має базуватися на таких положеннях. По-перше, концептуалізація прав дитини як одного з вимірів національної безпеки ґрунтується на розумінні безпеки не лише як захисту територіальної цілісності та публічного порядку, а як забезпечення стійкості соціальної та гуманітарної основи держави. Системне та тривале порушення прав дитини в умовах воєнного стану має відкладені негативні наслідки для відтворення людського потенціалу, рівня соціальної інтегрованості та довіри до публічної влади, що в перспективі підриває здатність держави забезпечувати належний рівень національної безпеки. У цьому сенсі захист прав дитини набуває не лише гуманітарного, а й значення для забезпечення безпеки.

По-друге, конституційно-правова модель обмеження прав в умовах воєнного стану базується на визнанні допустимості тимчасового звуження обсягу реалізації окремих прав за умови дотримання критеріїв необхідності, легітимної мети та пропорційності. Однак універсальне застосування цих критеріїв без урахування специфіки правового статусу дитини не забезпечує належного рівня захисту, оскільки дитина є суб'єктом, здатність якого самостійно відстоювати власні права є істотно обмеженою, що обумовлює потребу в посиленій аргументації рішень органів публічної влади, які зачіпають сферу прав дитини, та у встановленні додаткових процедурних гарантій їх обґрунтованості й перегляду.

По-третє, міжнародні стандарти у сфері захисту прав дитини формують ціннісний та методологічний орієнтир для національного конституційно-правового тлумачення допустимих меж втручання держави в умовах досліджуваних загроз. Зокрема, підхід, заснований на врахуванні найкращих інтересів дитини, дозволяє конкретизувати абстрактний принцип пропорційності, наповнюючи його змістом, релевантним до вікових, психологічних та соціальних особливостей неповнолітніх. Ігнорування цього підходу призводить до формалізації правових обмежень та зниження стандартів їх конституційної виправданості.

По-четверте, практика застосування надзвичайних повноважень свідчить про тенденцію до розширення дискреції органів публічної влади без належного розвитку механізмів *ex ante* та *ex post* контролю за рішеннями, що впливають на реалізацію прав дитини. За відсутності чітко окреслених конституційно-правових меж і спеціальних

запобіжників такий розсуд трансформується у ризик легітимації обмежень, які не мають безпосереднього й необхідного зв'язку з досягненням цілей безпеки.

Підсумовуючи, відмітимо, що конституційно-правові межі обмеження прав дитини потребують спеціальної доктринальної конкретизації, що передбачає посилення вимог до обґрунтування необхідності втручання, індивідуалізацію рішень, а також запровадження додаткових процедурних гарантій захисту прав дитини в умовах надзвичайного правового режиму. Такий підхід сприятиме мінімізації ризиків свавільного застосування обмежень і забезпеченню узгодженості між публічними інтересами держави та фундаментальними цінностями конституційного порядку. Формування цілісної конституційно-правової концепції прав дитини як виміру національної безпеки створює підґрунтя для більш збалансованої моделі реагування держави на сучасні виклики у сфері безпеки, в якій ефективність застосованих заходів поєднується з належним рівнем захисту найбільш вразливих осіб.

1. Пилипишина І. І., Турченко О. Г. Забезпечення прав дітей в умовах збройного конфлікту в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 64-69. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.11>.

2. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/>.

Roman KARPENKO

Associate Professor at the Department
of civil law disciplines of Dnipro State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine),
candidate of legal sciences, docent

INCLUSION AND ACCESSIBILITY IN EDUCATION OF PEOPLE WITH SPECIAL NEEDS IN WAR CONDITIONS: CURRENT ISSUES

In the 21st century, when society is undergoing significant social, cultural and technological changes, ethical standards that determine the humanistic direction of humanity's development are becoming particularly important.

The current stage of development is marked by profound transformational processes, accompanied by reforms in education and challenges caused by the state of war. In such conditions, the issue of ensuring barrier-free access to educational, social and cultural services for persons with special educational needs (SEN) becomes acute.

In today's world, ethical standards such as tolerance, equality, diversity and accessibility are becoming increasingly important, and inclusiveness is an integral part of these standards. In Ukraine, in order to fully implement the principles of educational inclusion, a network of inclusive resource centres (IRCs) was in place at the beginning of 2022.

These centres played a key role in the implementation of inclusive education in general secondary, pre-school and vocational education institutions. As part of this process, teaching assistants were involved in providing educational services, and child assistants provided support for the everyday needs of students with special educational needs (SEN) during their studies. In addition, speech therapists, speech pathologists and other specialists provided corrective and developmental services in accordance with a comprehensive assessment and the individual needs of the child, both in IRCs and in educational institutions at various levels.

In addition, the government introduced an inclusive subsidy – state financial support for children with SEN. These funds were used to implement corrective and developmental measures, purchase special equipment and other necessary resources to support learning.

Thus, the principles of inclusion in education covered the full involvement of all students in the learning process and school life, emphasising the value of diversity (gender, cultural, socio-economic, religious or other aspects) that affect the education and development of each child. For children with special educational needs, individual support was provided.

The war in Ukraine has given rise to new social and educational realities that require a fundamental rethinking of approaches to transforming education policy. One of the main priorities of these changes is to create an inclusive and barrier-free educational environment for people with

special educational needs.

The terms «barrier-free environment», «accessibility», «universal design» and «reasonable accommodation» have come into active use relatively recently, when the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities was first discussed. During wartime, it became clear that the safety and accessibility of the environment for each person depends on their needs and activities. People with disabilities have equal rights to freedom of movement, housing, access to information and social infrastructure. Developing infrastructure that meets the needs of people with disabilities is not only functional but also economically advantageous, as it reduces the need for costly adaptations at later stages.

In the current conditions of martial law, the issues of accessibility and inclusiveness are becoming particularly important as key elements of state policy aimed at preserving human potential and ensuring social stability. The implementation of the principles of social integration and the creation of equal opportunities for people with special educational needs is not only a task for the education system, but also an indicator of the level of democracy, humanity and maturity of society. This approach not only guarantees access to education for people with special needs, but also promotes their social inclusion and harmonious development, even in difficult crisis situations.

1. Безбар'єрність – це філософія суспільства без обмежень. URL : <https://uvp.od.gov.ua/bezbaryernist-tse-filosofiya-suspilstva-bez-obmezhen/>.

2. Довідник безбар'єрності [Безбар'єрний довідник]. URL : <https://bf.in.ua/>.

3. Створення безбар'єрного середовища та соціальна інклюзія: світовий досвід для України: аналіт. доп. / [Зубченко С. О., Каплан Ю. Б., Тищенко Ю. А.]. – Київ: НІСД, 2020. – 24 с.

4. Інтеграція принципів безбар'єрності в Україні у відповідь на нові виклики. URL : <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/intehratsiya-pryntsyviv-bezbaryernosti-v-ukrayini-u-vidpovid-na-novi-vyklyky>.

Олена КМЕТЬ

старший викладач кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної
діяльності факультету
правоохоронної діяльності,
доктор філософії в галузі права

Олександр СТОЙКО

здобувач вищої освіти факультету
правоохоронної діяльності
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасний світ зіткнувся з безпрецедентними викликами у сфері безпеки, які вимагають переосмислення традиційних підходів до захисту національних інтересів та міжнародного правопорядку. Події останніх років, зокрема пандемія COVID-19, повномасштабна російська агресія проти України, загострення міграційних криз та зростання кібертероризму, показали, що питання безпеки виходять далеко за межі суто військової сфери і потребують комплексного правового регулювання як на національному, так і на міжнародному рівнях [1].

Концепція національної безпеки пройшла тривалий шлях еволюції від вузького розуміння, як виключно військового захисту державних кордонів, до широкого трактування, що охоплює економічну, екологічну, інформаційну, продовольчу та інші складові. Конституція України визначає забезпечення державної безпеки як одну з найважливіших функцій держави, покладаючи відповідальність за її реалізацію на весь механізм державної влади. Стаття 17 Основного Закону встановлює, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу [2].

Це положення набуло особливого значення в умовах гібридної війни, коли загрози безпеці не обмежуються лише традиційними військовими діями. Загальноправові засади забезпечення національної безпеки базуються на фундаментальних принципах верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини та прозорості. Особливістю правового регулювання у цій сфері є необхідність балансування між потребами забезпечення безпеки держави та захистом конституційних прав громадян. Європейський суд з прав людини у своїй практиці неодноразово наголошував, що обмеження прав людини з міркувань національної безпеки можливе лише за умови дотримання принципу пропорційності та за наявності демократичного контролю.

Це означає, що навіть в умовах воєнного стану держава не може свавільно обмежувати фундаментальні права людини без належного правового обґрунтування. Конституційно-правова модель забезпечення національної безпеки в Україні включає систему органів державної влади, наділених спеціальними повноваженнями у цій сфері. Ключову роль відіграє Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил, який очолює Раду національної безпеки і оборони України. Верховна Рада України здійснює законодавче регулювання у сфері безпеки, затверджує бюджетні видатки на оборону та безпеку, а також контролює діяльність відповідних органів виконавчої влади [3].

Кабінет Міністрів України забезпечує реалізацію державної політики у сфері національної безпеки через систему центральних органів виконавчої влади. Варто зазначити, що міжнародно-правові аспекти забезпечення безпеки набувають дедалі більшого значення в умовах глобалізації та взаємозалежності держав. Статут Організації Об'єднаних Націй закладає основи системи колективної безпеки, встановлюючи заборону застосування сили або загрози силою у міжнародних відносинах та визначаючи повноваження Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй щодо підтримання міжнародного миру і безпеки [4].

Разом з тим актуальності набувають питання правового регулювання як результат технологічного розвитку. Кібербезпека стала невід'ємною складовою національної безпеки, оскільки критична інфраструктура держави все більше залежить від інформаційних технологій. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначає правові та організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору [5].

Міжнародне співробітництво у цій сфері включає обмін інформацією про кіберзагрози, спільні навчання та розробку міжнародних стандартів кібербезпеки. Енергетична безпека також набула критичного значення, особливо для європейських країн після початку повномасштабної війни в Україні. Диверсифікація джерел енергопостачання, розвиток відновлюваних джерел енергії та створення стратегічних резервів стали пріоритетами енергетичної політики багатьох держав. Правове регулювання у цій сфері включає як національне законодавство, так і міжнародні угоди про енергетичне співробітництво.

Парламентський контроль здійснюється через затвердження бюджету, заслуховування звітів керівників силових відомств та діяльність профільних комітетів. Громадський контроль реалізується через діяльність неурядових організацій, засобів масової інформації та громадських рад при органах виконавчої влади. Конституційні гарантії забезпечення національної безпеки включають можливість запровадження правових режимів воєнного чи надзвичайного стану у разі виникнення загрози державній незалежності або територіальній цілісності. Конституція України детально регламентує підстави, порядок запровадження та межі обмеження прав людини в умовах особливих правових режимів. Важливо, що навіть у цих умовах не можуть бути обмежені абсолютні права людини, зокрема право на життя, заборона катування, право на справедливий суд та інші фундаментальні гарантії. Сучасна парадигма безпеки передбачає перехід до підходу, де безпека людини розглядається як основна мета діяльності держави у цій сфері. Держава повинна забезпечувати не лише захист від зовнішньої небезпеки, але й економічні, соціальні та екологічні умови для повноцінного життя громадян.

Державна політика України в умовах російської агресії потребує подальшого вдосконалення правового регулювання у сфері гарантування національної безпеки. Необхідним є приведення законодавства у відповідність до стандартів *Організації Північноатлантичного договору*, посилення координації між різними складовими сектору безпеки і оборони, подальший розвиток кібербезпеки та інформаційної протидії. Водночас важливо зберігати демократичний характер держави та не допустити надмірної мілітаризації суспільства навіть в умовах війни.

1. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики. Київ: НІСД, 2016. 528 с.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 03.12.2025).
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241. Дата оновлення 24.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 19.02.2026).
4. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 року. *Відомості Верховної Ради України*. Документ № 995_010. Дата оновлення 16.09.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 19.02.2026).
5. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403. Дата оновлення 19.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

Андрій КОРЕНЕВ

доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

**БЕЗПЕКОВИЙ КОМПОНЕНТ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Конституційне закріплення людини, її життя, здоров'я, честі, гідності та безпеки як найвищої соціальної цінності покладає на державу обов'язок формувати таку систему публічного управління, яка забезпечувала б реальний, а не декларативний захист особи. У сучасних умовах воєнного стану цей обов'язок набуває особливої ваги, оскільки спектр загроз істотно розширюється, а їх інтенсивність і непередбачуваність лише поступово зростають.

Збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила системні зміни безпекового середовища та поставила перед державою і суспільством низку безпрецедентних викликів у політичній, соціальній, економічній, екологічній та гуманітарній сферах. В умовах повномасштабної війни безпека набула статусу ключової базової потреби, без якої неможливі ні стабільне функціонування інститутів держави, ні сталий розвиток особистості та територіальних громад. У демократичній правовій державі визначальним критерієм належного рівня безпеки є гарантування та реальний захист прав і свобод людини і громадянина, а також охорона законних інтересів суспільства й держави відповідно до вимог законодавства.

У сучасних умовах питання підтримання правопорядку та забезпечення безпеки на рівні територіальних громад набули особливої актуальності. Органи місцевого самоврядування разом із державними інституціями вимушені діяти в ситуації постійних загроз, пов'язаних із ракетними та артилерійськими обстрілами, руйнуванням житлових і адміністративних будівель, пошкодженням об'єктів критичної інфраструктури, мінуванням територій, масовими пожежами, загибеллю та пораненням цивільного населення, а також необхідністю евакуації мешканців у безпечніші регіони. Такі обставини істотно підвищують значення регіонального та місцевого вимірів безпекової політики, що потребує адаптації механізмів публічного управління до умов воєнного стану [1].

У таких умовах регіональна безпека постає як комплексна категорія, що потребує системного осмислення та належного нормативного закріплення з урахуванням сучасних викликів і загроз. Дедалі більшого значення набуває модель безпеки громади, заснована на пріоритеті прав і потреб людини, концептуальною основою якої є визнання саме громади не

пасивним об'єктом захисту, а активним суб'єктом формування локальної безпекової політики. Взаємодія органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів та населення створює передумови для підвищення ефективності реагування на виклики та загрози національній безпеці країни і відновлення довіри до інституцій публічної влади.

Наразі основними системними викликами гарантування безпеки на рівні територіальних громад в умовах повномасштабної війни є:

1) відсутність стандартизованої системи оцінки ефективності безпекових ініціатив, вузьке трактування концепції безпеки переважно через фізичний захист населення;

2) відсутність розуміння необхідності комплексного підходу до безпеки, що включає як фізичні, так і соціальні компоненти;

3) відсутність методології оцінки ефективності безпекових заходів, що не дозволяє громадам об'єктивно оцінювати результативність своїх програм;

4) низька адаптивність безпекових територіальних програм до реалій повномасштабного вторгнення (лише чверть громад має оновлені плани евакуації, особливо слабо врегульована координація з військовими адміністраціями, силами територіальної оборони та іншими структурами. Відсутні також ефективні механізми швидкого коригування програм у відповідь на динамічні зміни безпекового середовища);

5) зниження рівня довіри до органів місцевого самоврядування та держави загалом у сфері безпеки, що проявляється в ігноруванні евакуаційних рекомендацій, невиконанні приписів та скептичному ставленні до офіційних повідомлень про загрози;

6) суттєвий дефіцит фахівців у сфері кризового управління, кіберзахисту та стратегічного планування на місцевому рівні;

7) відсутність системи ефективної оцінки безпекових витрат та розвитку механізмів прозорого бюджетування;

8) відсутність інструментів оцінки рівня соціальної згуртованості та його впливу на кризову готовність реагування на надзвичайні ситуації;

9) недостатній рівень комунікації та відсутність системної роботи з вивчення громадської думки, що помітно знижує готовність мешканців дотримуватися встановлених правил та відповідно актуалізує необхідність впровадження освітніх програм у безпековій сфері, розвитку механізмів зворотного зв'язку та посилення комунікативної складової регіональної політики [2].

В умовах воєнного стану така модель дозволяє громадам не лише реагувати на кризові ситуації, а й поступово адаптуватися до тривалих безпекових викликів. Названа модель регіональної безпеки може бути розкрита через низку взаємопов'язаних напрямів, спрямованих на забезпечення:

– пріоритету реальних потреб населення на основі аналізу фактичних ризиків та очікувань мешканців конкретної території, що передбачатиме регулярні консультації з громадськістю, використання соціологічних досліджень тощо;

– підтримки вразливих категорій населення, врахування особливих потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах: внутрішньо переміщених осіб, людей похилого віку, осіб з інвалідністю, постраждалих від насильства, сімей військовослужбовців тощо;

– партнерської моделі взаємодії влади і громади, побудованої на засадах «Community Policing», адже саме прозорість, відкритий діалог, участь громадян у визначенні пріоритетів безпеки та механізмів їх реалізації сприяють формуванню довіри й підвищенню легітимності управлінських рішень;

– системної профілактики правопорушень у громаді, запобігання виникнення ризиків та загроз безпеці, моніторингу соціальних процесів, роботи з причинами злочинності, зниження соціальної напруги, протидія дезінформації та іншим факторам дестабілізації суспільства;

– психосоціальної стійкості населення шляхом надання максимального доступу до психологічної допомоги, підтримки постраждалих від травматичних подій, розвиток програм соціальної адаптації тощо;

– інституційної координації та взаємодії між органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, силами безпеки й оборони країни, соціальних служб та громадських організацій;

– гендерної рівності як складової безпекової політики шляхом формування рівних можливостей участі в ухваленні рішень, запобігання гендерно зумовленому насильству та інтеграції гендерного чинника в регіональні програми розвитку територій тощо.

Воєнний стан трансформує традиційні підходи до регіонального розвитку. Безпека перестає бути окремим сектором державної політики і стає незмінним принципом планування. Регіональні стратегії розвитку повинні враховувати криміногенні ризики, загрози критичній інфраструктурі, транспортну небезпеку, екологічні чинники, інформаційні атаки, а також наслідки внутрішньої міграції та руйнування соціальних зв'язків. Поширеним поясненням низького рівня безпеки традиційно вважається недостатня ефективність правоохоронних органів. Безумовно, проблеми ресурсного забезпечення, координації, професійної підготовки та законодавчих прогалин впливають на стан правопорядку. Однак навіть за умови підвищення ефективності кримінальної юстиції загальний рівень загроз може залишатися стабільно високим, якщо регіональна інфраструктура не відповідає сучасним стандартам безпеки. Неналежне освітлення вулиць, відсутність безбар'єрного середовища, низька якість дорожньої організації руху, слабкий моніторинг публічних просторів – усе це створює передумови для правопорушень та підвищує відчуття небезпеки серед населення.

Таким чином, у цьому контексті особливого значення набуває залучення громадян до формування засад регіональної політики безпеки. Оцінка локальних загроз має здійснюватися не виключно на основі статистичних даних, а шляхом комплексного аналізу, що включає опитування населення, консультації з громадськістю, взаємодію в межах моделі «community policing». Такий підхід посилює громадський контроль, підвищує відповідальність органів влади та сприяє формуванню партнерських відносин між державою і суспільством. Суттєвою перешкодою на шляху до формування безпечного регіонального середовища є відсутність чітко визначених пріоритетів безпекової політики на окремих територіях. Без стратегічного бачення неможливо ефективно розподіляти ресурси, прогнозувати ризики та оцінювати результати управлінських рішень.

1. Територіальні громади під час війни: стійкість та безпека в умовах прямої загрози життю URL: https://ua.boell.org/sites/default/files/2024-02/zvit_gromadi-pid-chas-viini_1.pdf

2. Трансформація безпекових програм територіальних громад України в умовах повномасштабного вторгнення URL: <https://cop.org.ua/ua/dosvid/ukrainskyi-dosvid/zahalnoukrainskyi-dosvid/transforms-ya-bezpekovich-program-teritor-al-nikh-gromad-ukrajini-v-umovakh-povnomasshtabnogo-vtorgnennya>

Олена КМЕТЬ

старший викладач кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної
діяльності факультету
правоохоронної діяльності,
доктор філософії в галузі права

Віктор МАЗУРЕЦЬ

здобувач вищої освіти факультету
правоохоронної діяльності
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасна політика держави як комплексна система управлінських рішень та практичних дій владних органів вимагає ґрунтовного правового регулювання, що забезпечувало б її ефективність та відповідність інтересам громадянського суспільства. В умовах, коли Україна одночасно протистойть збройній агресії та здійснює інтеграцію в європейський простір, питання правового забезпечення державної політики набуває особливого значення, адже від рівня правових механізмів залежить здатність держави реагувати на виклики сьогодення.

Конституційно-правові основи формування державної політики в Україні

характеризуються певною амбівалентністю повноважень між різними гілками влади. Конституція України встановлює, що Президент визначає стратегічний курс розвитку держави, Кабінет Міністрів здійснює внутрішню і зовнішню політику, а Верховна Рада визначає засади політики через прийняття законів [1]. Така множинність суб'єктів політичного процесу вимагає чіткого розмежування компетенції, проте на практиці це часто призводить до конфліктів повноважень та зниження ефективності управлінських рішень. Особливо гостро ця проблема проявляється в періоди, коли Президент та парламентська більшість представляють різні політичні сили. Однією з найсерйозніших правових проблем є відсутність цілісної системи стратегічного планування розвитку держави. Незважаючи на існування Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», на практиці спостерігається фрагментарність у плануванні [2].

Стратегії розвитку окремих галузей не узгоджуються між собою, а їхня реалізація не забезпечується належним фінансуванням. Це призводить до того, що багато стратегічних документів залишаються декларативними, перетворюючись на формальність замість реального інструменту державного управління. Правове забезпечення публічності та прозорості процесу формування державної політики також потребує вдосконалення. Закон України «Про доступ до публічної інформації» створив правові підстави для відкритості влади, проте механізми громадської участі в прийнятті політичних рішень часто мають формальний характер [3].

Громадські обговорення проектів нормативно-правових актів нерідко проводяться для дотримання процедури, а не для реального врахування експертної думки. Це свідчить про недосконалість механізмів партисипативної демократії та необхідність посилення правових гарантій впливу громадянського суспільства на політичний процес. У сфері зовнішньої політики правові проблеми набувають особливої гостроти через необхідність балансування між національними інтересами та міжнародними зобов'язаннями. Євроінтеграційний курс України, закріплений конституційними змінами 2019 року, передбачає адаптацію національного законодавства до *acquis communautaire* Європейського Союзу [4].

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом встановлює конкретні зобов'язання щодо наближення законодавства, проте процес імплементації стикається з численними перешкодами, від недостатньої інституційної спроможності до опору окремих груп інтересів. Серйозною проблемою є недостатня координація зовнішньополітичної діяльності різних державних органів. Міністерство закордонних справ не завжди має достатні важелі впливу на міжнародну діяльність інших міністерств, що призводить до неузгодженості позицій України на міжнародній арені. Відсутність єдиного координаційного центру та чітких процедур узгодження знижує ефективність зовнішньої політики та іноді створює ситуації, коли різні органи виконавчої влади просувають суперечливі підходи до однієї проблеми.

Особливої уваги заслуговує проблема виконання міжнародних зобов'язань. Конституція встановлює, що ратифіковані міжнародні договори є частиною національного законодавства, проте механізми їх імплементації часто виявляються неефективними. Показовим є приклад із виконанням рішень Європейського суду з прав людини, де Україна має значну кількість невиконаних рішень через відсутність належних механізмів та фінансування. Це не лише підриває довіру міжнародних партнерів, але й створює загрози для конституційних прав громадян. Воєнний стан створив додаткові правові виклики для формування державної політики. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» встановлює можливі обмеження конституційних прав, проте на практиці виникають питання щодо пропорційності цих обмежень [5].

Потреба швидкого прийняття рішень в умовах загрози вимагає певної централізації влади, водночас важливо зберегти демократичний характер держави та не допустити надмірного обмеження повноважень представницьких органів і прав громадян. Проблема спадкоємності державної політики при зміні політичних еліт також потребує правового вирішення. Відсутність національного консенсусу щодо стратегічних пріоритетів призводить до того, що зміна влади супроводжується кардинальною зміною політичного курсу. Це створює нестабільність, негативно впливає на інвестиційний клімат та міжнародний імідж держави. Потребує законодавчого закріплення механізм формування консенсусу з ключових питань, який би забезпечував стабільність стратегічного курсу незалежно від електоральних циклів. Недосконалість правового регулювання діяльності політичних партій також становить серйозну проблему. Закон України «Про політичні партії в Україні» визначає

основні засади їхньої діяльності, проте механізми забезпечення прозорості фінансування та відповідальності перед виборцями залишаються слабкими [6]. Це створює можливості для впливу олігархічних груп на політичний процес та прийняття рішень, що суперечать національним інтересам.

Вирішення правових проблем формування і реалізації державної політики вимагає комплексного підходу, до якого належить вдосконалення конституційно-правового регулювання розподілу повноважень, створення ефективної системи планування, посилення механізмів громадського контролю та забезпечення прозорості політичного процесу. Для України це означає необхідність проведення глибоких інституційних реформ, спрямованих на наближення до європейських стандартів громадянського демократичного суспільства, де верховенство права та підзвітність влади є не суто декларативними принципами, а реальною основою функціонування державного механізму.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Дата оновлення: 01.01.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 03.12.2025).

2. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23 березня 2000 року № 1602-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 25. Ст. 195. Дата оновлення 02.12.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

3. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314. Дата оновлення 08.08.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

4. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 9. Ст. 50. Дата оновлення 07.02.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. Дата оновлення 14.05.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

6. Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2365-III. *Відомості Верховної Ради України*. Дата оновлення 24.01.2026. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text> (дата звернення: 19.02.2026). 2001. № 23. Ст. 118.

Ольга КУЛІНІЧ

завідувач кафедри
теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ВETERАНСЬКА ПОЛІТИКА ЯК КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ
ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Забезпечення міжнародної та національної безпеки в умовах збройної агресії проти України набуває комплексного характеру, виходячи за межі виключно воєнних або оборонних заходів і охоплюючи широкий спектр загальноправових та конституційно-правових механізмів. У цьому контексті особливого значення набуває ветеранська політика, яка постає не лише як напрям соціального захисту, а як системоутворюючий елемент державної політики у сфері національної безпеки та дотримання міжнародних стандартів прав людини. Саме ефективність забезпечення прав ветеранів безпосередньо впливає на рівень суспільної стійкості, довіру до державних інституцій та спроможність держави протистояти сучасним безпековим викликам.

Конституційно-правові засади національної безпеки України ґрунтуються на положеннях Конституції України, відповідно до яких захист суверенітету і територіальної цілісності є найважливішою функцією держави та справою всього українського народу. Водночас Основний Закон визначає людину, її права і свободи найвищою соціальною цінністю, що зумовлює необхідність поєднання безпекових інтересів держави з гарантуванням прав осіб, які безпосередньо забезпечують обороноздатність країни. У цьому сенсі ветеранська політика виступає механізмом реалізації конституційного принципу соціальної держави в умовах воєнного стану [1].

Воєнний стан як особливий правовий режим об'єктивно передбачає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод людини, що відповідає міжнародним стандартам, закріпленим, зокрема, у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та Європейській конвенції з прав людини. Водночас такі обмеження не можуть мати довільного характеру і повинні відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності. У цьому контексті ветерани війни становлять особливу соціально-правову групу, щодо якої держава має посилені позитивні зобов'язання, що впливають як з національного законодавства, так і з міжнародно-правових зобов'язань України [2].

Загальноправовий вимір ветеранської політики в системі національної безпеки полягає в тому, що належний рівень соціального і правового захисту ветеранів сприяє зміцненню оборонного потенціалу держави та формуванню стійкої мотивації до виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни. Натомість системні порушення прав ветеранів, формальний підхід до реалізації державних гарантій або нерівний доступ до соціальних послуг можуть становити загрозу внутрішній безпеці, провокуючи соціальну напругу та знижуючи рівень суспільної довіри до державної влади.

Практика реалізації ветеранської політики в Україні в умовах воєнного стану демонструє, що вона дедалі більше інтегрується в безпекову стратегію держави. Запровадження комплексних програм реабілітації, включаючи медичну, психологічну та правову допомогу ветеранам, має не лише гуманітарне, а й безпекове значення, оскільки сприяє соціальній адаптації осіб, які повертаються з бойових дій, та запобігає маргіналізації ветеранського середовища. Такі заходи відповідають міжнародній практиці держав, що перебували в умовах збройних конфліктів, і розглядаються як складова національної та регіональної безпеки [3].

У міжнародно-правовому аспекті ветеранська політика України має відповідати стандартам захисту прав людини в умовах надзвичайних ситуацій. Виконання державою своїх позитивних зобов'язань щодо ветеранів слугує важливим аргументом у міжнародному правовому дискурсі, посилюючи позиції України як держави, що дотримується принципів верховенства права навіть за умов війни. Це у свою чергу впливає на рівень міжнародної підтримки, довіру з боку партнерів та легітимність безпекових рішень на міжнародній арені.

Окремої уваги потребує питання доступу ветеранів до правосуддя як елементу правової безпеки. Обмеження діяльності судових органів, ускладнення процесуального доступу та перевантаженість системи правосуддя в умовах воєнного стану можуть призводити до фактичного звуження права на ефективний засіб правового захисту [4]. У цьому зв'язку доцільним є розвиток спеціалізованих механізмів правової допомоги ветеранам, що дозволить мінімізувати негативний вплив воєнного стану на реалізацію їхніх прав і водночас зміцнити внутрішню правову стабільність держави.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що ветеранська політика в умовах воєнного стану є невід'ємним загальноправовим та конституційно-правовим елементом системи забезпечення міжнародної та національної безпеки України. Її ефективна реалізація сприяє зміцненню обороноздатності держави, забезпеченню суспільної стійкості та виконанню міжнародних зобов'язань у сфері прав людини. У широкому розумінні ветеранська політика виступає індикатором правової спроможності держави реагувати на безпекові виклики комплексно, поєднуючи захист національних інтересів із гарантуванням прав і свобод людини.

У висновках доцільно підкреслити необхідність подальшої інституціоналізації ветеранської політики як складової національної безпекової стратегії України, удосконалення конституційно-правових механізмів її реалізації та гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Такий підхід дозволить не лише підвищити рівень захисту прав ветеранів, а й зміцнити міжнародну та національну безпеку України в умовах тривалої воєнної загрози.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2019, № 38, ст. 160.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України ВВР*, 2024, № 19, ст.78.
3. Горінов П.В. Адміністративно-правовий статус волонтера у період дії воєнного стану в Україні. *Київський часопис права*. 2023. № 3. С. 54–61
4. Кулініч О.О. Права і свободи людини в сучасних умовах: Правові механізми адаптації до нових викликів. Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : *матеріали Міжнар. науковопракт. конф. (м. Дніпро, 23 травня 2025 р.)*. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 112-115.

Дар'я КУШНІР

старший викладач кафедри
юридичних дисциплін Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Суми, Україна),
кандидат юридичних дисциплін

**СТАДІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
У СФЕРІ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**

У системі публічно-правових відносин адміністративне провадження є основною формою реалізації владних управлінських повноважень органами публічної адміністрації. Саме в межах адміністративних проваджень ухвалюється значна частина рішень, що безпосередньо впливають на обсяг прав, свобод і законних інтересів особи, зокрема у сфері публічної безпеки та публічного порядку.

Актуальність дослідження стадій адміністративного провадження істотно зростає в умовах воєнного стану та підвищених безпекових викликів [6], коли пріоритет оперативності та превентивності діяльності органів публічної влади може призводити до звуження процесуальних гарантій прав людини.

Метою дослідження є визначення ролі стадій адміністративного провадження як інструменту реального захисту прав людини у сфері публічної безпеки та обґрунтування напрямів удосконалення їх реалізації в сучасних умовах.

Особливістю адміністративного провадження є поєднання публічного інтересу з необхідністю забезпечення процесуальних гарантій прав і свобод особи у відносинах із суб'єктами владних повноважень [4].

Визначальною ознакою адміністративного провадження є його стадійність, що полягає у послідовному проходженні нормативно визначених етапів, кожен з яких має самостійне процесуальне значення. Стадії адміністративного провадження становлять логічно взаємопов'язані частини адміністративного процесу, в межах яких здійснюються конкретні процесуальні дії, спрямовані на підготовку, ухвалення та реалізацію адміністративного рішення.

Правова природа стадій адміністративного провадження полягає у виконанні ними не лише організаційної, а передусім гарантійної функції. Стадійність адміністративного провадження забезпечує реалізацію основоположних процесуальних принципів, зокрема законності, пропорційності, обґрунтованості адміністративних рішень та права особи бути почутою. Кожна стадія формує для особи конкретні процесуальні можливості – від ініціювання провадження і подання необхідних матеріалів до отримання мотивованого рішення та його оскарження.

Отже, стадії адміністративного провадження доцільно розглядати як процесуальний механізм захисту прав людини, який забезпечує баланс між реалізацією публічного інтересу та дотриманням прав і свобод особи. Їх належне дотримання є необхідною умовою законності адміністративної діяльності, особливо у сфері публічної безпеки, де будь-яке втручання у

права людини повинно мати чітке процедурне обґрунтування.

Початковою стадією адміністративного провадження є ініціювання провадження, яке може здійснюватися як за заявою особи, так і з ініціативи суб'єкта владних повноважень. На цій стадії реалізується право особи на доступ до адміністративної процедури, а також визначається предмет провадження, коло учасників та підстави для подальших процесуальних дій. Саме на цьому етапі важливого значення набуває недопущення необґрунтованої відмови у відкритті провадження, що безпосередньо впливає на можливість реалізації прав особи.

Наступною є стадія підготовки матеріалів та збирання інформації, у межах якої здійснюється перевірка поданих документів, витребування додаткових відомостей, отримання пояснень та інших матеріалів, необхідних для ухвалення обґрунтованого рішення. Ця стадія є особливо чутливою з огляду на можливість зловживання дискреційними повноваженнями органів публічної влади, зокрема шляхом надмірного витребування інформації або штучного затягування процедури, що може призводити до порушення принципу пропорційності та розумних строків.

Центральною стадією адміністративного провадження є розгляд справи та прийняття адміністративного рішення. Саме на цьому етапі здійснюється оцінка зібраних матеріалів, визначається правова кваліфікація обставин справи та ухвалюється владне управлінське рішення. Важливим процесуальним аспектом цієї стадії є обов'язок суб'єкта владних повноважень ухвалити рішення у встановлений строк, належним чином його мотивувати та забезпечити відповідність принципам законності, обґрунтованості й пропорційності втручання у права особи.

Окреме значення має стадія доведення адміністративного рішення до відома особи та його реалізації, оскільки саме з моменту належного повідомлення особи виникає можливість фактичного виконання рішення або реалізації права на його оскарження.

Завершальною стадією адміністративного провадження є оскарження адміністративного рішення, яке може здійснюватися в адміністративному або судовому порядку [5]. Ця стадія виконує ключову гарантійну функцію, забезпечуючи можливість перевірки законності, обґрунтованості та пропорційності рішень органів публічної влади.

Кожна стадія адміністративного провадження створює для особи окремі процесуальні гарантії. На стадії ініціювання забезпечується право на доступ до адміністративної процедури; на стадії підготовки матеріалів – можливість подання доказів і пояснень; під час розгляду справи та ухвалення рішення – право на обґрунтоване та мотивоване рішення; на стадії доведення рішення до відома – право на отримання повної та своєчасної інформації; на стадії оскарження – право на ефективний засіб юридичного захисту.

Показовим для розуміння значення стадій адміністративного провадження як інструменту захисту прав людини є ситуація, пов'язана з відмовою у наданні адміністративної послуги з мотивів публічної безпеки. Зокрема, особі може бути відмовлено у видачі відповідного дозволу або документа з посиланням на наявність безпекових ризиків без належного обґрунтування підстав такого рішення.

У подібних випадках порушення прав особи часто зумовлене формальним проходженням окремих стадій адміністративного провадження. Тож на стадії підготовки матеріалів не забезпечується можливість ознайомлення особи з інформацією, що стала підставою для відмови, а на стадії ухвалення рішення відсутнє належне мотивування з урахуванням принципу пропорційності. Це унеможливорює реалізацію права особи на ефективне оскарження адміністративного рішення.

Вирішення зазначеної проблеми можливе шляхом послідовного дотримання стадій адміністративного провадження з реальним, а не формальним наповненням їх процесуального змісту. Зокрема, на стадії підготовки матеріалів має бути забезпечена участь особи у провадженні та можливість надання пояснень, а на стадії прийняття рішення – обов'язкове обґрунтування необхідності обмеження прав особи з урахуванням конкретних обставин справи.

Отже, наведений приклад свідчить, що саме стадійність адміністративного провадження за умови її належної реалізації дозволяє трансформувати адміністративну процедуру з інструменту владного впливу у дієвий механізм захисту прав людини у сфері публічної безпеки.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що стадії адміністративного провадження у сфері публічної безпеки мають не лише організаційне, а передусім

правозахисне значення, оскільки саме через їх послідовну та належну реалізацію забезпечується дотримання прав і свобод людини у відносинах із суб'єктами владних повноважень.

З метою підвищення ефективності стадій адміністративного провадження у сфері публічної безпеки доцільним є посилення вимог до мотивування адміністративних рішень, забезпечення реальної процесуальної участі особи на всіх стадіях провадження та удосконалення механізмів контролю за дотриманням адміністративних процедур. Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню рівня законності адміністративної діяльності та довіри до органів публічної влади.

1. Остапенко О. І., Ковалів М. В., Єсімов С. С. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / за заг. ред. О. І. Остапенка. 2-ге вид., допов. Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.

2. Галуцько В., Діхтєвський П., Берлач А. Адміністративне право та адміністративний процес. Повний курс : підручник / за заг. ред. В. Галуцька, В. Фелика. 5-те вид. Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. 700 с.

3. Адміністративний процес України : підручник / за заг. ред. Д. І. Йосифовича. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 500 с.

4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>.

5. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

7. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

Віктор ЛАЗАРСВ

професор кафедри
теорії та історії держави та права
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ТЕРМІНОЛОГІЯ АКТИВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ
УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Належне функціонування держави неможливе без використання різних аспектів мови права, визначення її особливостей та вимог, яким вона має відповідати. Правнича термінологія є тією основою, за допомогою якої не лише формується юридичний документ, а й забезпечується адекватне усвідомлення суб'єктами змісту правової вимоги [1, с. 7]. Особливої уваги потребує термінологія законодавства, оскільки у сфері законодавства від правильності формулювань та використання термінології залежить правильне використання норм права. Саме терміни сприяють найбільш точному та інформативному викладу змісту нормативно-правових актів. Ступінь розробки й упорядкованості, стан і глибина наукового дослідження юридичної термінології є показниками розвитку держави, суспільства, нації, національної свідомості та правосвідомості [2, с. 140]. Конституційний Суд України (КСУ) відіграє ключову роль у формуванні чіткості правничої термінології у нормативно-правових актах. У Рішенні від 20.06.2019 № 6-р/2019 КСУ зазначив, що «юридичну визначеність необхідно розуміти через такі її складові: чіткість, зрозумілість, однозначність норм права; право особи у своїх діях розраховувати на розумну та передбачувану стабільність існуючого законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права (законні очікування).

Отже, юридична визначеність передбачає, що законодавець повинен прагнути до чіткості та зрозумілості у викладенні норм права. Кожна особа відповідно до конкретних обставин має орієнтуватися в тому, яка саме норма права застосовується у певному випадку, та мати чітке розуміння щодо настання конкретних правових наслідків у відповідних правовідносинах з огляду на розумну та передбачувану стабільність норм права» [3]. Тобто

саме КСУ встановлює стандарти, завдяки яким усуваються неоднозначності, які можуть призводити до різного трактування норм.

КСУ також відіграє ключову роль у формуванні нової термінологічної системи. Це проявляється у тому, що КСУ не лише здійснює тлумачення, а й вводить в обіг нові терміни. У Рішенні від 13.06.2019 р. № 4-р/2019 [4] КСУ дав тлумачення категорії «правова держава»: «Правова держава має своїм пріоритетом гарантування прав і свобод людини і громадянина». Цим самим КСУ сформував термін, який надалі використовувався законодавцем і судами.

У Рішенні від 25.01.2012 р. № 3-рп/2012 [5] КСУ детально окреслив зміст поняття «принцип пропорційності».

У Рішення від 14.07.2021 р. № 1-р/2021 [6], Рішення від 16.07.2019 р. № 10-р/2019 [7], а також Рішення від 14.12.1999 р. № 10-рп/99 [8]. У цих Рішеннях КСУ не лише акцентує свою увагу на розуміння змісту поняття «державна мова», а й формулює концепцію функціонування української мови.

Детальніше аналізуючи акти КСУ, можемо простежити, що у Рішенні від 14.07.2021 р. № 1-р/2021 КСУ визначив, зокрема: «<...> українська мова є невіддільним атрибутом української державності, що зберігає свою історичну спадкоємність від давньокиївської доби. Українська мова – доконечна умова (*conditio sine qua non*) державності України та її соборності. <...> тому будь-які зазіхання на юридичний статус української мови як державної на території України неприпустимі, оскільки порушують конституційний лад держави, загрожують національній безпеці та самому існуванню державності України» [7].

Отже, вимоги до використання правничої термінології, які висуває КСУ є тими елементами, завдяки яким забезпечується стабільність правової системи. Це досягається завдяки формальній визначеності термінології.

Комплексне дослідження актів КСУ дозволяє нам простежити, що у своїй роботі КСУ не лише тлумачить норми права, а й формує стандарти застосування правничої термінології, на які слід орієнтуватися. Така діяльність КСУ забезпечує єдність праворозуміння, мінімізує ризики довільного тлумачення норм та підсилює функціональну спроможність держави реагувати на внутрішні й зовнішні виклики.

Важливими виступають Рішення, у яких КСУ здійснює тлумачення важливих для держави термінів. Кожне з цих понять має не лише доктринальне значення, а й прямий зв'язок із безпековими інтересами держави. Чіткість зазначених дефініцій забезпечує передбачуваність правових наслідків. Отже, термінологічна визначеність актів КСУ – це не лише атрибут нормопроектної техніки, а стратегічний фактор зміцнення національної безпеки й забезпечення ефективного функціонування держави в умовах постійних трансформаційних та безпекових викликів.

1. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види : монографія. Харків : ТОВ «Видавництво права людини», 2015. 280 с.

2. Лисенко О. А. Лінгвістичні аспекти юридичної термінології сучасного законодавства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологія. 2022. Вип. 14(82). С. 139–142. DOI: 10.25264/2519-2558-2022-14(82)-139-142.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» : Рішення Конституційного Суду України від 20.06.2019 р. № 6-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-19#Text>

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Глуценка Віктора Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України : Рішення Конституційного Суду України від 13.06.2019 р. № 4-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19#top>

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України : Рішення Конституційного Суду України від 25.01.2012 р. № 3-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12#Text>

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» : Рішення Конституційного Суду України від 14.07.2021 р. № 1-р/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#top>

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 48 народних

депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про освіту» : Рішення Конституційного Суду України від 16.07.2019 р. № 10-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-19#top>

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) : Рішення Конституційного Суду України від 14.12.1999 р. № 10-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#Text>

Тетяна ЛЕВКУН

доцент кафедри права імені
академіка УАН о. Івана Луцького
ЗВО «Університет Короля Данила»
(м. Івано-Франківськ, Україна),
кандидат наук з державного управління

**ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ**

Захист прав людини є фундаментальним обов'язком демократичної правової держави та ключовим критерієм легітимності органів публічної влади. В умовах сучасних викликів (цифровізації державного управління, воєнних загроз, кризи довіри громадян до публічних інституцій) питання інституційного забезпечення механізмів захисту прав людини набуває особливої практичної та наукової значущості. Для України ця проблематика має підвищену актуальність з огляду на тривалий збройний конфлікт, що суттєво впливає як на обсяг реалізації прав і свобод громадян, так і на інституційну спроможність органів публічної влади виконувати свої правозахисні функції.

У науковій літературі під інституційними механізмами захисту прав людини розуміють систему спеціально уповноважених органів, установ та організаційно-процедурних форм їхньої діяльності, що функціонують з метою забезпечення реалізації, охорони та відновлення прав і свобод людини і громадянина [3]. На відміну від нормативних механізмів, що визначають зміст і обсяг прав, інституційні механізми забезпечують їх операціоналізацію у реальних управлінських та правозастосовних практиках органів публічної влади.

Класифікація інституційних механізмів захисту прав людини може здійснюватись за кількома критеріями. За рівнем функціонування розрізняють міжнародні (договірні органи ООН, Рада ООН з прав людини, Європейський суд з прав людини), регіональні та національні механізми. В межах національної системи доцільно виокремлювати конституційно-судовий механізм (Конституційний Суд України), загальносудовий механізм (суди загальної юрисдикції), омбудсменівський механізм (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини), адміністративний механізм (внутрішньовідомчий і позавідомчий контроль у сфері прав людини) та парламентський механізм. Кожен із зазначених механізмів має специфічну інституційну природу, набір процедурних інструментів і коло суб'єктів, права яких він уповноважений захищати [1].

Принципово важливою для розуміння сучасного стану правозахисної інституційної системи є концепція «інтегрованої правозахисної архітектури», яка передбачає не ізольоване функціонування окремих механізмів, а їх системну взаємодію на засадах комплементарності, субсидіарності та взаємного доповнення. Неефективність будь-якої ланки цієї архітектури неминує породжує компенсаторне навантаження на інші ланки, що в умовах ресурсних обмежень може призводити до системних збоїв у захисті прав людини.

Конституційний Суд України є центральною ланкою конституційно-судового механізму захисту прав людини, реалізуючи цю функцію передусім через конституційну скаргу – інститут, запроваджений конституційною реформою 2016 року. Право особи безпосередньо звертатись до Конституційного Суду України зі скаргою на неконституційність закону, що порушує її основоположні права, є важливим досягненням у розбудові інституційної правозахисної системи. Водночас практика застосування

конституційної скарги виявила низку системних проблем: тривалість розгляду справ, складність процедурних вимог до скарги та обмежений охоплення нею перелік прав, – що суттєво знижує реальну доступність цього механізму для пересічних громадян [4].

Інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (омбудсмена) реалізує позасудовий омбудсменівський механізм захисту, поєднуючи індивідуальне реагування на звернення громадян із системним моніторингом дотримання прав людини органами публічної влади. Функціональна ефективність омбудсменівського механізму визначається не лише формальними повноваженнями інституції, а й рівнем її організаційної незалежності, ресурсним забезпеченням та авторитетом у відносинах з органами влади. Критичною проблемою залишається рекомендаційний (а не обов'язковий) характер актів реагування омбудсмена, що суттєво обмежує ефективність цього механізму у випадках системного порушення прав людини з боку органів виконавчої влади [1].

Адміністративний механізм захисту прав людини реалізується через систему внутрішнього та зовнішнього адміністративного контролю у сфері дотримання прав і свобод громадян при здійсненні публічного управління. Ключовим інструментом цього механізму є адміністративне оскарження – право особи оскаржити незаконне рішення, дію чи бездіяльність органу публічної влади або його посадової особи в позасудовому порядку. В Україні цей механізм залишається недостатньо розвиненим через відсутність ефективних гарантій неупередженості при розгляді скарг на дії вищого органу підпорядкованим органом, що об'єктивно знижує довіру громадян до адміністративного оскарження як правозахисного інструменту [2].

Введення воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 р. породило специфічний правозахисний контекст, в якому традиційні інституційні механізми захисту прав людини зіштовхнулись із системними викликами. По-перше, законодавство про воєнний стан передбачає можливість тимчасового обмеження окремих конституційних прав і свобод, що за відсутності ефективного інституційного нагляду може призводити до їх надмірного обмеження, несумісного з принципом пропорційності. По-друге, фізичне руйнування інфраструктури в зонах бойових дій та масове переміщення населення суттєво обмежили фізичну доступність інституційних механізмів захисту для значної частини громадян [5].

Водночас умови воєнного часу стимулювали розвиток нових форм інституційного правозахисту. Зокрема, відбулось прискорення цифровізації правозахисних процедур – переведення частини функцій омбудсмена та адміністративного оскарження у дистанційний формат, що підвищило їх доступність для вимушених переселенців. Суттєво активізувалась роль міжнародних механізмів захисту прав людини, насамперед моніторингових місій ООН та Ради Європи, які в умовах збройного конфлікту перетворились на важливу складову загальної правозахисної архітектури. Ці процеси актуалізують потребу в науковому осмисленні трансформації інституційних правозахисних механізмів в умовах кризи [4; 2].

Таким чином, система інституційних механізмів захисту прав людини у діяльності органів публічної влади в Україні характеризується формальною повнотою – присутністю всіх основних інституційних ланок правозахисної архітектури за наявності суттєвих функціональних дефіцитів у кожній із них.

Відсутність налагоджених міжінституційних комунікаційних каналів і узгоджених стандартів реагування на типові порушення прав людини призводить до фрагментації правозахисної системи та нераціонального використання наявних ресурсів. Запровадження системних механізмів координації між Конституційним Судом України, омбудсменом, органами судової влади та інструментами адміністративного захисту є необхідною передумовою підвищення загальної ефективності правозахисної системи.

1. Марцеляк О. В. Інститут омбудсмена: теорія і практика : монографія. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2019. 450 с.

2. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Рабінович П. М. Права людини і громадянина : навч. посібник. Київ : Атіка, 2018. 464 с.

4. Савчин М. В. Конституційне право України : підруч. Ужгород : РІК-У, 2021. 560 с.

5. Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія та права людини в публічному управлінні. *Публічне право*. 2022. № 1 (45). С. 5–14.

Павло ЛІЛКОВИЧ

доцент кафедри формування
та розвитку професійної
компетентності персоналу
ДКВС України, кандидат наук
з державного управління

Ірина ЄВРЕЙНОВА

старший викладач кафедри
формування та розвитку професійної
компетентності персоналу
ДКВС України

Наталія ДУДКА

старший викладач кафедри підвищення
кваліфікації працівників пробації
Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України
(м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан в Україні запроваджується відповідно до Конституції України [1] та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2]. В умовах широкомасштабної збройної агресії держава отримує право тимчасово обмежувати окремі конституційні права і свободи людини. Водночас навіть за надзвичайних умов держава зобов'язана забезпечувати дотримання принципів верховенства права, юридичної визначеності та недискримінації.

Стаття 64 Конституції України передбачає можливість встановлення окремих обмежень прав і свобод із визначенням строку їх дії [1]. Разом із тим перелік прав, що не підлягають обмеженню, має імперативний характер. Це узгоджується з положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3], що допускає дерогацію лише за умов суворой необхідності та відповідності принципу пропорційності.

Однією з ключових системних проблем є відсутність чітких критеріїв оцінки пропорційності обмежень. Науковці зазначають, що принцип пропорційності є складовою верховенства права та вимагає досягнення балансу між публічними і приватними інтересами [4, с. 115]. Недостатня аргументація рішень органів влади щодо обмеження прав може створювати передумови для зловживань.

Проблемним залишається питання доступу до правосуддя. Руйнування судової інфраструктури, переміщення судів, перевантаження суддівського корпусу впливають на строки розгляду справ. Водночас розвиток електронного судочинства та дистанційних форм участі в судових засіданнях сприяє забезпеченню безперервності правосуддя [5, с. 218]. Проте цифрова нерівність населення потребує додаткових компенсаторних механізмів.

Особливої уваги потребує забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб. Масове переміщення населення спричинило значне навантаження на систему соціального захисту. Дослідники підкреслюють, що ефективність реалізації соціальних прав залежить від

комплексності державної політики та узгодженості дій органів влади [6, с. 92]. Нагальною потребою є створення спільних, об'єднаних електронних реєстрів і спрощення процедур отримання допомоги.

Суттєвим викликом є захист соціально-економічних прав громадян. Порушення права на працю, житло, медичну допомогу та освіту вимагають системної державної підтримки. Держава повинна забезпечити мінімальні соціальні стандарти навіть за умов обмежених ресурсів, що відповідає міжнародним зобов'язанням України [3].

Окрему категорію становлять права військовослужбовців та ветеранів війни. Йдеться про гарантії належного грошового забезпечення, медичної допомоги, психологічної реабілітації, соціальної адаптації після демобілізації. Забезпечення цих прав є не лише юридичним, а й моральним обов'язком держави.

Важливим напрямом є документування воєнних злочинів та забезпечення притягнення винних до відповідальності. Належна фіксація доказів порушень прав людини є підставою для подальшого національного та міжнародного судового переслідування. Це сприяє відновленню справедливості та зміцненню довіри до державних інституцій.

Інформаційна безпека та свобода слова також потребують збалансованого підходу. Протидія дезінформації є необхідною умовою національної безпеки, однак обмеження свободи вираження поглядів повинні мати чітку правову основу та бути пропорційними поставленій меті.

Серед шляхів розв'язання системних проблем доцільно виокремити удосконалення законодавства з конкретизацією меж допустимих обмежень; запровадження чітких процедур парламентського контролю; підвищення прозорості діяльності органів виконавчої влади; розвиток цифрових сервісів; посилення соціального захисту постраждалих осіб.

Важливим є також підвищення правової культури населення та рівня правової обізнаності щодо можливостей захисту своїх прав. Освітні та просвітницькі програми сприятимуть формуванню активної громадянської позиції та зміцненню демократичних інститутів.

Міжнародна співпраця відіграє ключову роль у сфері захисту прав людини під час війни. Використання міжнародних механізмів захисту прав людини, експертної та фінансової допомоги партнерів сприяє підвищенню ефективності національної системи гарантій.

Отже, забезпечення прав і свобод людини в умовах воєнного стану є складним комплексним завданням. Воно вимагає поєднання законодавчих, інституційних, організаційних та міжнародних механізмів. Лише за умови дотримання принципу верховенства права та пропорційності обмежень можливо зберегти демократичний характер держави навіть у період воєнних випробувань.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed20131002#Text (дата звернення: 16.02.2026).

4. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. Львів : Край, 2007. 192 с.

5. Шаповал В. М. Конституційне право України: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 720 с.

6. Бисага Ю. М. Права людини: навч. посіб. Ужгород : Ліра, 2018. 300 с.

7. Гришук О. В. Забезпечення прав людини в умовах надзвичайних правових режимів. *Право України*. 2022. № 4. С. 45–53.

Ельміра МАМЕДОВА

інспектор служби освітньої безпеки
Управління патрульної поліції
в Дніпропетровській області
Департаменту патрульної поліції
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

Ігор ВОЙТУШЕНКО

аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СИСТЕМІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ
ТА УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ**

Сучасні безпекові виклики, зумовлені повномасштабною збройною агресією проти України, актуалізували необхідність комплексного переосмислення змісту національної безпеки. Традиційно безпека держави асоціювалася переважно з військовими та правоохоронними механізмами, однак сучасні гібридні загрози доводять, що стійкість держави значною мірою залежить від гуманітарних, соціальних та ідентифікаційних чинників. Тема національної ідентичності України сьогодні має особливу актуальність. У контексті війни з Росією питання збереження мови, культури, традицій та історичної пам'яті стало не лише культурним, а й стратегічним – визначає здатність народу об'єднатися, протистояти зовнішній агресії та зберегти державність. Дослідження цієї теми дозволяє зрозуміти, як українці формують свою самобутність і що робить націю стійкою у складних історичних умовах.

Національна ідентичність виступає важливим елементом суспільної консолідації, що забезпечує внутрішню стабільність, довіру до інституцій влади та готовність громадян до спільного протистояння зовнішнім загрозам. У цьому контексті її формування стає не лише культурним чи соціальним процесом, а складовою державної політики у сфері національної безпеки.

Національна ідентичність охоплює систему спільних цінностей, історичної пам'яті, мовної єдності, політичної культури та усвідомлення громадянами належності до держави. У сучасних умовах вона виконує функцію соціального «захисного механізму», що зменшує вразливість суспільства до інформаційних маніпуляцій, пропаганди та дестабілізаційних впливів.

Досвід України після 2014 року та особливо після 2022 року демонструє, що саме високий рівень громадянської самоідентифікації став одним із ключових факторів національного спротиву. Масова волонтерська діяльність, самоорганізація громад та підтримка державних інституцій свідчать про прямий зв'язок між ідентичністю та безпековою стійкістю.

Таким чином, національна ідентичність трансформується у стратегічний ресурс держави, що доповнює військові та економічні складові безпеки.

Правовий аспект формування національної ідентичності полягає у створенні нормативного середовища, яке сприяє розвитку української політичної нації та захисту інформаційного й культурного простору.

В Україні цей процес забезпечується через:

- конституційні положення щодо розвитку української нації;
- законодавство про функціонування державної мови;
- державну політику національної пам'яті;
- освітню та культурну політику;
- нормативні акти у сфері інформаційної безпеки.

Водночас важливим залишається баланс між забезпеченням національної безпеки та дотриманням прав людини. Умови воєнного стану посилюють роль держави у захисті

інформаційного простору, однак ці заходи повинні залишатися правовими та пропорційними.

Формування національної ідентичності реалізується через систему публічного управління, де ключову роль відіграють органи місцевого самоврядування. Саме на локальному рівні відбувається щоденна взаємодія громадян із державою.

До основних управлінських інструментів належать:

- публічні комунікації органів влади;
- підтримка культурних і освітніх проєктів;
- інтеграція внутрішньо переміщених осіб;
- розвиток громадянської освіти;
- формування локальної історичної пам'яті;
- цифрові комунікаційні платформи.

Українські громади під час війни продемонстрували ефективність локального управління у зміцненні соціальної згуртованості. Наприклад, у багатьох містах реалізуються програми інтеграції ВПО через культурні заходи, спільні громадські ініціативи та освітні проєкти, що зменшує соціальну напругу та формує відчуття єдності.

Після початку повномасштабного вторгнення в Україні спостерігаються важливі практики формування ідентичності:

- деколонізація публічного простору та перейменування топонімів;
- розвиток українськомовного інформаційного середовища;
- активна державна комунікація під час криз;
- залучення громадян до волонтерських і оборонних ініціатив.

Ці процеси сприяли зростанню довіри до державних інституцій та підвищенню суспільної мобілізації.

Естонія після відновлення незалежності реалізувала політику цифрової ідентичності та громадянської освіти, що зміцнило стійкість суспільства до інформаційних атак.

Фінляндія впровадила модель «всеохоплюючої безпеки», де формування спільних цінностей і довіри між державою та суспільством є складовою оборонної політики.

Польща активно використовує історичну політику та локальні культурні програми для зміцнення національної єдності.

Ці приклади демонструють, що гуманітарна політика є невід'ємною частиною сучасних безпекових стратегій.

6. Проблеми та виклики

Попри позитивні тенденції, існують певні проблеми:

- нерівномірність гуманітарної політики в регіонах;
- недостатня координація між рівнями влади;
- інформаційні впливи держави-агресора;
- обмежені ресурси громад;
- потреба у системному правовому регулюванні політики суспільної стійкості.

Це потребує інтегрованого підходу, що поєднує право, управління та соціальну політику.

Висновки

Формування національної ідентичності є важливою складовою системи забезпечення національної безпеки України. Воно сприяє суспільній згуртованості, підвищує довіру до інституцій влади та зменшує вразливість держави до гібридних загроз. Правові механізми створюють інституційну основу цього процесу, тоді як публічне управління забезпечує його практичну реалізацію на державному та місцевому рівнях.

Український досвід доводить, що сильна ідентичність підсилює обороноздатність держави не меншою мірою, ніж військові ресурси.

Пропозиції та напрями подальших досліджень

1. Розроблення національної стратегії формування суспільної стійкості (resilience) із чітким правовим закріпленням ролі громад.

2. Посилення участі органів місцевого самоврядування у реалізації гуманітарної та інформаційної політики.

3. Впровадження програм громадянської та медіаграмотності на рівні територіальних громад.

4. Розвиток стратегічних комунікацій органів публічної влади.

5. Вивчення міжнародних моделей інтеграції безпекової та гуманітарної політики з адаптацією до українських умов.

Перспективними напрямками наукових досліджень є аналіз адміністративно-правових механізмів формування ідентичності, оцінка ефективності локальних безпекових практик та дослідження взаємозв'язку між довірою до влади й національною стійкістю.

Василь МЕЛЬНИЧУК

доцент кафедри права
імені академіка УАН о. Івана Луцького
ЗВО «Університет Короля Данила»
(м. Івано-Франківськ, Україна),
доктор філософії в галузі політології

**ГАРАНТІЇ ПРАВ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ
МЕХАНІЗМИ**

Інститут державної служби є системоутворювальним елементом апарату публічного управління, функціональна ефективність якого безпосередньо визначає здатність держави виконувати свої конституційні обов'язки перед суспільством. В умовах воєнного стану, введеного в Україні з 24 лютого 2022 р. у зв'язку з повномасштабним збройним вторгненням російської федерації, перед інститутом державної служби постали безпрецедентні виклики.

З одного боку, воєнна обстановка суттєво трансформує зміст і режим службової діяльності, запроваджуючи додаткові обмеження та обов'язки. З іншого – саме в кризових умовах питання гарантованості прав державних службовців набуває особливої вагомості, оскільки без належного правового та організаційного захисту статусу службовця неможливо забезпечити стабільне й ефективне функціонування державного апарату.

У загальнотеоретичному розумінні гарантії прав державних службовців являють собою систему правових, організаційних, матеріальних та процедурних засобів, що забезпечують реальну можливість реалізації, охорони та захисту прав і законних інтересів осіб, які перебувають на державній службі [5]. За своєю природою ці гарантії виконують подвійну функцію: з одного боку, вони захищають службовця як суб'єкта трудових і службових відносин від свавілля з боку держави-роботодавця; з іншого – забезпечують інституційну стабільність державного апарату, знижуючи ризики його дестабілізації внаслідок незахищеності кадрового корпусу.

У структурі гарантій прав державних службовців традиційно виокремлюють кілька ключових груп. Перша – юридичні гарантії, що включають нормативне закріплення прав службовців, судовий захист від незаконних управлінських рішень та процедурні гарантії при розгляді дисциплінарних справ. Друга – організаційні гарантії, що охоплюють механізми внутрішнього і зовнішнього контролю за законністю в системі державної служби, інститут уповноваженого з питань державної служби та незалежні органи управління державною службою. Третя – матеріальні та соціальні гарантії: гідна оплата праці, пенсійне забезпечення, медичне страхування, захист від виробничих ризиків [1]. Кожна з цих груп зазнає специфічних трансформацій в умовах воєнного стану, що вимагає їх окремого аналізу.

Принциповим теоретичним питанням є співвідношення між обмеженням прав державних службовців, зумовленим режимом воєнного стану, та збереженням ядра їхнього правового статусу. Міжнародні стандарти у сфері публічної служби, зокрема рекомендації Ради Європи щодо статусу державних службовців, виходять із того, що навіть в умовах надзвичайних ситуацій держава не може повністю нівелювати базові гарантії правового статусу службовця, оскільки це суперечило б принципам верховенства права та правової держави [4]. Відповідно, критерій пропорційності між необхідністю обмеження прав заради забезпечення ефективності управління в кризових умовах і збереженням мінімальних стандартів правового захисту службовця є ключовим регулятором у цій сфері.

Правову основу гарантій прав державних службовців в умовах воєнного стану в Україні утворює комплекс нормативно-правових актів, центральне місце серед яких посідають закони України «Про державну службу» 2015 року, «Про правовий режим воєнного стану», Кодекс законів про працю України, а також низка спеціальних законодавчих та підзаконних актів, прийнятих після початку повномасштабного вторгнення. Аналіз цієї нормативної бази виявляє суттєву колізійність між загальним законодавством про державну службу та спеціальними нормами воєнного законодавства, що в низці випадків породжує правову невизначеність щодо обсягу прав службовців у конкретних ситуаціях [2].

Ключовим правовим механізмом гарантування прав державних службовців є судовий захист. Право службовця оскаржити до адміністративного суду незаконне рішення, дію чи бездіяльність органу державної влади або його керівника зберігається в умовах

воєнного стану, однак його практична реалізація ускладнюється низкою чинників: обмеженням роботи окремих судів у районах активних бойових дій, процесуальними особливостями розгляду справ в умовах воєнного стану, а також психологічними та організаційною залежністю службовця від роботодавця, що стримує його від звернення до суду в кризовій ситуації [1]. Усунення цих перешкод потребує як нормативних змін, так і розвитку електронного судочинства як альтернативного каналу доступу до правосуддя.

Важливим правовим механізмом є також нормативне закріплення спеціальних гарантій для державних службовців, які виконують функції в умовах підвищеного ризику для їхнього життя та здоров'я. Відповідно до чинного законодавства службовці, які виконують завдання в зонах бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, мають право на додаткові виплати, спрощений порядок отримання статусу учасника бойових дій та відповідні пільги. Разом із тим правозастосовна практика свідчить про наявність значних труднощів у реалізації цих гарантій, пов'язаних із бюрократичними процедурами підтвердження відповідного статусу та неузгодженістю відомих нормативних актів [3].

Організаційні механізми гарантування прав державних службовців в умовах воєнного стану функціонують на кількох рівнях. На загальнодержавному рівні ключовою інституцією є Національне агентство України з питань державної служби (далі – НАДС), яке здійснює моніторинг дотримання законодавства про державну службу, методологічне керівництво кадровими службами органів виконавчої влади та розгляд скарг службовців на порушення їхніх прав [2].

В умовах воєнного стану НАДС зіштовхнулось із необхідністю паралельного вирішення двох груп завдань: оперативної адаптації нормативно-методологічної бази державної служби до умов воєнного часу та забезпечення захисту прав службовців, які опинились у нетипових правових ситуаціях – евакуації, відрядження у зону бойових дій, вимушеного призупинення службової діяльності тощо.

На рівні окремих органів публічної влади важливим організаційним механізмом є внутрішній контроль і аудит у сфері дотримання прав державних службовців, що здійснюється підрозділами внутрішнього аудиту та уповноваженими з питань запобігання корупції. В умовах воєнного стану ці механізми набули додаткового значення, оскільки підвищений рівень навантаження на службовців, розширення дискреційних повноважень керівників та послаблення зовнішнього контролю об'єктивно збільшують ризики зловживань і порушень прав підлеглих. Розвиток внутрішніх організаційних механізмів захисту службовців від свавілля з боку безпосередніх керівників є одним із пріоритетних завдань інституційного розвитку державної служби в кризових умовах [4].

На окрему увагу заслуговує питання психологічної підтримки державних службовців як організаційного механізму захисту їхніх прав на безпечні умови праці та охорону здоров'я. Тривале функціонування в умовах хронічного стресу, загрози фізичній безпеці та надмірного навантаження – чинники, що спричиняють розвиток синдрому емоційного вигорання. Це є не лише індивідуальною проблемою службовця, а й суттєвим ризиком для інституційної ефективності державного апарату.

Запровадження системних програм психологічної підтримки персоналу органів державної влади як елемента організаційного забезпечення права службовців на охорону здоров'я є практичним кроком, що відповідає як гуманістичним принципам правової держави, так і прагматичним міркуванням ефективності публічного управління [3].

Отже, система гарантій прав державних службовців в умовах воєнного стану в Україні характеризується нормативною фрагментарністю та недостатньою узгодженістю між загальним законодавством про державну службу та спеціальними нормами воєнного законодавства. Подолання цього дефіциту потребує розробки і прийняття комплексного нормативного акта, який системно врегулював би правовий статус державних службовців в умовах надзвичайних і воєнних ситуацій, встановивши чіткі межі допустимих обмежень їхніх прав та мінімальний перелік гарантій, що не можуть бути скасовані навіть у кризових умовах. Практична реалізація правових гарантій державних службовців в умовах воєнного стану залежить не лише від якості нормативного регулювання, а й від дієвості організаційних механізмів їх забезпечення.

1. Кравченко С. О. Правове регулювання державної служби в Україні : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 312 с.

2. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

4. Recommendation No. R (2000) 6 of the Committee of Ministers to member states on the status of public officials in Europe. *Council of Europe*. URL : <https://rm.coe.int/native/09000016804c3142>.

5. Янюк Н. В. Адміністративно-правовий статус посадової особи : монографія. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2019. 368 с.

Світлана НІКОЛАЙЧУК

суддя Дніпропетровського окружного адміністративного суду, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВ
ВІЙСЬКОВО-ЛІКАРСЬКИХ КОМІСІЙ**

Справи щодо оскарження постанов Військово-лікарських комісій (далі – ВЛК) належать до категорії адміністративних спорів, пов'язаних із перевіркою законності медико-експертних рішень суб'єктів владних повноважень та забезпеченням судового захисту прав осіб у сфері проходження військової служби.

Ця категорія справ набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану в Україні та має місце тенденція зростання кількості таких рішень.

Аналіз теоретичних засад діяльності ВЛК і судової практики оскарження їх постанов дозволяє окреслити ключові проблеми та напрями вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

ВЛК – це комісія лікарів, спеціальний медичний орган, що здійснює військово-лікарську експертизу – медичний огляд, на основі якого визначають придатність за станом здоров'я до військової служби призовників, військовослужбовців та військовозобов'язаних, установлюють причинний зв'язок захворювань, травм (поранень, контузій, каліцтв) із захистом Батьківщини/виконанням обов'язків військової служби/проходженням військової служби та визначають потребу у продовженні лікування/реабілітації.

Засади діяльності комісій та порядок проведення процедури військово-лікарської експертизи військово-лікарськими комісіями регулюється Положенням про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України, затвердженим наказом Міністра оборони України 14.08.2008 № 402, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 17.11.2008 за №1109/15800 [1].

Особами, що проходять військово-лікарські експертизи, є військовослужбовці Збройних Сил України, Державної спеціальної служби транспорту, члени їх сімей, призовники, військовозобов'язані та резервісти, а також військовослужбовці Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та члени їх сімей, громадяни, які добровільно вступають на військову службу (навчання) за контрактом у Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, та особи, звільнені з військової служби в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Такі експертизи проводяться ВЛК, утвореними в закладах охорони здоров'я Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України та при закладах охорони здоров'я комунальної або державної форми власності.

В Україні діє система штатних та позаштатних (постійно і тимчасово діючі) ВЛК.

До штатних ВЛК входять:

- ВЛК при ТЦК та СП (місцеві комісії, що оглядають призовників та військовозобов'язаних).

- Обласні/міські/Кримська республіканська ВЛК (здійснюють керівництво і контроль за роботою нижчих ВЛК).

- ВЛК регіону (координують роботу обласних та нижчих комісій, підпорядковані

ЦВЛК, здійснюють керівництво позаштатними ВЛК у регіоні, розглядають скарги на рішення нижчих комісій та перевіряють правильність встановлення діагнозів).

- Центральна ВЛК (найвищий орган, що контролює роботу всіх ВЛК, розглядає скарги та затверджує постанови про непридатність до військової служби).

Штатні ВЛК відіграють вирішальну роль у перевірці обгрунтованості медичних оглядів та прийнятті остаточних рішень щодо придатності до військової служби.

До основних позаштатних ВЛК входять: ВЛК ТЦК та СП (оглядають військовозобов'язаних та резервістів), Гарнізонні ВЛК (діють при амбулаторних закладах, оглядають військовослужбовців), Госпітальні ВЛК (діють при стаціонарних закладах (шпиталях) для поранених або хворих), ВЛК спецпризначення (ВЛК Десантно-штурмових військ, Сил спеціальних операцій, лікарсько-льотні комісії), Цивільні ВЛК (позаштатні комісії, створені на базі цивільних медзакладів під час воєнного стану).

Позаштатні ВЛК (тимчасові) діють при територіальних центрах комплектування (ТЦК), госпіталях та лікарнях для первинного огляду, але їх рішення можуть переглядатися штатними ВЛК. Переліки позаштатних ВЛК та їхні склади затверджуються щорічно до 25 грудня начальником Центральної ВЛК (ЦВЛК).

Позаштатні ВЛК працюють на основі Наказу №402 і їхні висновки можуть бути переглянуті штатними ВЛК (регіональними чи центральною ВЛК).

Штатні та позаштатні (постійно і тимчасово діючі) ВЛК приймають постанови. Постанови ВЛК оформлюються свідоцтвом про хворобу, довідкою військово-лікарської комісії, протоколом засідання штатної військово-лікарської комісії.

ВЛК приймають постанови, у тому числі на виїзних засіданнях та в окремих випадках (лікування за кордоном) – дистанційно.

Рішеннями, які приймаються ВЛК, особи визнаються:

- придатними (особа може проходити службу в будь-яких частинах, включаючи десантні, морську піхоту тощо);

- тимчасово непридатними (надається відстрочка від мобілізації на певний час, зазвичай для лікування);

- обмежено придатними: (наразі статус скасовується, впроваджуються інші зміни) передбачає обмеження щодо роду військ та видів робіт);

- непридатними (особа виключається з військового обліку).

Документація, яка створюється (заповнюється) в процесі військово-лікарської експертизи, ведеться в паперовій або в електронній формі. Документування в електронній формі здійснюється із застосуванням кваліфікованого електронного підпису або удосконаленого електронного підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису, відповідно до Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги».

Згідно з новими правилами, введеними наказом Міністерства оборони України №4 від 03.01.2025 року, яким були внесені зміни до чинного Положення про військово-лікарську експертизу у Збройних Силах України, починаючи з 1 березня 2025 року, електронні направлення на ВЛК, що формуються у реєстрі військовозобов'язаних «Оберіг», автоматично надходять у кабінет ВЛК, а висновки комісій будуть автоматично передаватися до цього ж реєстру. Постанови ВЛК оформлюватимуться в електронному форматі через Медичну інформаційну систему ЗСУ (МІС ЗСУ), що значно спрощує процеси як для військовозобов'язаних, так і для військовослужбовців.

Чинне законодавство визначає два шляхи оскарження рішень ВЛК: досудовий (адміністративне оскарження) та судовий.

Досудове оскарження рішень ВЛК – це процедура перегляду висновку вищою комісією (обласною, регіональною або ЦВЛК) до звернення до суду.

В межах досудового оскарження постанови ВЛК можуть бути відмінені або скасовані штатними ВЛК, які уповноважені розглядати скарги на дії (бездіяльність) позаштатних ВЛК.

Так, постанову районної/міської ВЛК можна оскаржити безпосередньо до обласної ВЛК, а постанову обласної ВЛК – до регіональної ВЛК або Центральної ВЛК (ЦВЛК). Постанови ЦВЛК оскаржуються тільки в суді.

Постанова ВЛК скасовується у випадках, коли попередня постанова ВЛК на дату її прийняття не відповідала законодавству та/або була прийнята на підставі недійсних документів.

Постанова ВЛК відміняється у випадках, коли необхідно привести зміст попередньої

постанови ВЛК (яка була прийнята правильно) у відповідність до чинного законодавства.

Оскарження постанов ВЛК у досудовому порядку здійснюється шляхом подання скарги до вищої ВЛК (обласної або ЦВЛК) зазвичай протягом **1 місяця** з моменту вручення довідки. Для цього потрібно подати заяву, копію постанови ВЛК та медичні документи, що підтверджують незгоду з діагнозом, надіславши їх цінним листом.

Варто звернути увагу, що досудове оскарження не позбавляє права особу звернутися відразу до суду.

Загальним строком оскарження постанови ВЛК до суду є 6 місяців, але якщо ви зверталися з досудовим оскарженням до вищої ВЛК, то такий строк становить 3 місяці після отримання рішення вищого рівня ВЛК за наслідком розгляду вашої скарги.

Звернення до окружного адміністративного суду відбувається у формі позовної заяви, оформленої відповідно до вимог Кодексу адміністративного судочинства України, за місцем проживання позивача або розташування ВЛК, яка подається до канцелярії суду особисто, поштою чи через підсистему «Електронний суд». За подання позовної заяви особа сплачує судовий збір у встановленому законом розмірі.

Процесуальний закон не визначає вичерпний перелік способів захисту особи при оскарженні постанов ВЛК, однак найпоширенішими є такі: визнання дій чи бездіяльності ВЛК протиправними, скасування постанови ВЛК, зобов'язання провести повторний медичний огляд. Можливо також подавати заяву про призупинення дії висновку ВЛК на час розгляду справи (забезпечення позову), що дозволяє уникнути мобілізації за оскаржуваним рішенням.

Найгостріше питання цієї теми стосується меж компетенції суду під час перегляду законності прийняття постанов ВЛК.

Усталеною є судова практика Верховного Суду в цій категорії справ, яка базується на тому, що суд не має компетенції переоцінювати медичний діагноз або ступінь придатності, не може самостійно встановлювати діагноз.

Суди лише перевіряють законність та процедуру прийняття рішень ВЛК, дотримання Наказу Міноборони № 402, а не відповідність стану здоров'я висновку, що є дискреційними повноваженнями суб'єкта владних повноважень.

Такі висновки викладені, зокрема, у постановках ВС від 12.06.2022 у справі №810/5009/18 від 13.06.2018, у справі №806/526/16, де зазначено, що суд не має права оцінювати дії лікарів щодо застосування методів огляду та встановлення діагнозів; що визначення придатності є дискреційними повноваженнями ВЛК.

Верховний Суд у постанові від 13.06.2018 по справі № 806/526/16 зазначив: "...що у межах адміністративного процесу суд не вправі надавати оцінку професійним діям конкретних лікарів-членів ВЛК при застосуванні ними відповідних методів огляду позивача, дослідження медичної документації, визначенні діагнозів та відповідності їх конкретній статті розкладу хвороб, оскільки це потребує спеціальних знань у медичній галузі".

До процедурних порушень, які є підставою для скасування постанов ВЛК, можна віднести:

- порушення Положення №402 щодо процедури огляду, складу комісії (приклад – справа №480/6410/23);
- неповне медичне обстеження, ігнорування документів про хвороби, (приклад – справа №160/31586/23);
- відсутність висновків профільних лікарів, коли рішення приймається без необхідних обстежень вузькопрофільних спеціалістів;
- необґрунтованість висновку, неправильно встановлений зв'язок захворювання або травми з військовою службою (приклад – справа 160/31586/23).

Практика оскарження постанов ВЛК свідчить, що суди, розглядаючи такі справи, головним чином зосереджуються на законності процедури медичного огляду та повноти документального підтвердження висновків профільних лікарів.

Ключовим орієнтиром для позивачів є документальне забезпечення повного медичного огляду та дотримання процедури, що формує стабільну практику судового контролю у цій категорії справ.

1. Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України, затвердженим наказом Міністра оборони України 14.08.2008р. № 402, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 17 листопада 2008р. за №1109/15800.

Дмитро ОСИПОВ

доцент кафедри публічного
адміністрування та землеустрою
Класичного приватного університету
(м. Запоріжжя, Україна),
доктор філософії

ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА УКРАЇНИ В ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІЙ МАТРИЦІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Військова служба України є самостійним комплексним інститутом публічного права, що поєднує соціальні, правові та організаційні характеристики. Її основне призначення – забезпечення оборони держави, охорона суверенітету та територіальної цілісності, а також реалізація інших функцій, віднесених Конституцією України до виключної компетенції держави. Вона здійснюється у межах державних органів та організацій, створених для виконання завдань сектору безпеки й оборони, з підвищеним рівнем імперативності правового регулювання та спеціальним режимом підпорядкування.

Легітимність військової служби визначається її нормативною основою: законодавством України, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів та іншими нормативно-правовими актами органів виконавчої влади. Фінансове забезпечення здійснюється виключно за рахунок державного бюджету, що підкреслює публічно-правову природу інституту.

Особи, які проходять військову службу, набувають статусу військовослужбовців, який визначається законом і відрізняється від статусу службовців інших видів публічної служби. Правова основа військового обов'язку та військової служби включає: Конституцію України, Закони України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [1-7], інші закони, відповідні укази Президента та підзаконні нормативно-правові акти, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою.

Військова служба реалізує функції державних органів та організацій, створених для забезпечення оборони та безпеки держави. Вона характеризується динамічністю, що особливо проявляється під час ведення бойових дій, коли неможливо повністю передбачити дії військовослужбовців. Разом із тим така діяльність відбувається у межах встановлених правил, бойових статутів та інших актів військового управління.

Спеціалізація військової служби визначається завданнями та функціями органів, у складі яких вона здійснюється, і реалізується через виконання повноважень та спеціальних завдань, що закріплюють специфіку правового статусу та діяльності військовослужбовців. Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» встановлено вичерпний перелік органів і організацій, у яких здійснюється військова служба. На осіб, які її проходять, поширюється особливий правовий статус, що гарантує специфічні права та пільги.

Міністерство оборони України є центральним органом виконавчої влади та військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні Сили України.

Виконання військової служби здійснюється на добровільній основі за контрактом або у порядку призову громадян для виконання військового обов'язку. Залежно від підстав зарахування та умов проходження служби військовослужбовці поділяються на дві основні категорії: за контрактом та за призовом.

Форми військової служби включають:

- строкову службу;
- службу за призовом під час мобілізації або на особливий період;
- службу за контрактом рядового та сержантського складу;
- службу курсантів вищих військових навчальних закладів та військових підрозділів у складі цивільних університетів;
- службу за контрактом офіцерського складу;
- службу за призовом офіцерського складу.

Військова служба також класифікується за відомчою ознакою, тобто видами державних органів і організацій, у складі яких вона здійснюється. Під військовою службою

розуміється професійна службова діяльність громадян на військових посадах у Збройних Силах України, інших військах, військових (спеціальних) формуваннях та органах, що виконують завдання з оборони та безпеки держави. Основними ознаками такої служби є безперервність, спадкоємність, компетентність та здійснення діяльності на основі спеціальних знань і навичок.

Професіоналізм військовослужбовця, закріплений у законодавстві, передбачає виконання обов'язків на професійній основі. Проходження військової служби забезпечує громадянам реалізацію конституційного права на працю. Водночас право вільного вибору професії реалізується лише через добровільний вступ на службу за контрактом, тоді як призов на військову службу є формою виконання конституційного обов'язку.

Виділимо ключові ознаки військової служби як інституту публічної служби:

- публічно-правова природа – здійснюється виключно у межах державних органів та організацій сектору безпеки й оборони;
- нормативне регулювання та легітимність – визначена Конституцією України, законами, указами Президента, постановами Кабінету Міністрів та міжнародними договорами;
- імперативність і підпорядкування – діяльність здійснюється у межах суворих правил дисципліни та бойових статутів;
- спеціалізація та функціональна спрямованість – орієнтована на завдання оборони та безпеки із врахуванням компетенцій та рівня підготовки військовослужбовців;
- динамічність та адаптивність – особливо під час бойових дій, мобілізації та воєнного стану;
- форми проходження служби – добровільна служба за контрактом, призов, строкова служба, служба курсантів;
- соціальні гарантії та правовий захист – особливий статус військовослужбовців, що забезпечує специфічні права і пільги.

Таким чином, військова служба є автономним підінститутом публічної служби, поєднуючи особливий правовий режим, професійну спеціалізацію, державне регулювання та соціальні гарантії, що робить її ключовим елементом системи національної безпеки та оборони України.

Визначимо особливості військової служби в умовах воєнного стану.

- Пріоритетність оборонних завдань. У воєнний час головним завданням військової служби стає забезпечення територіальної цілісності, суверенітету та обороноздатності держави. Всі функції військовослужбовців спрямовані на оперативне реагування на загрози та виконання завдань у зоні бойових дій.
- Мобілізаційна та кадрова гнучкість. Умови воєнного стану передбачають призов громадян до армії у резерв та активізацію контрактної служби. Підвищується граничний вік призову (до 60 років), а резервісти та військовозобов'язані залучаються до виконання завдань безпосередньо на передовій або в тилу.
- Розширені повноваження командування. Військове керівництво отримує додаткові права для оперативного управління підрозділами, розподілу ресурсів, прийняття рішень щодо бойового застосування особового складу та техніки. Це включає прискорене призначення на посади та зміну розподілу сил у відповідь на динаміку бойових дій.
- Імперативний та динамічний характер служби. В умовах бойових дій дії військовослужбовців часто визначаються оперативною необхідністю і військовими статутами, що передбачає менший рівень автономії та більшу дисциплінарну відповідальність. Військова служба стає більш динамічною та адаптивною до змін обстановки.
- Особливий правовий режим та соціальні гарантії. Статус військовослужбовців у воєнний час підкріплюється законодавчими актами про правовий захист, матеріальні та соціальні гарантії. Це включає спеціальні виплати, компенсації за участь у бойових діях, забезпечення житлом та медичною допомогою.
- Пріоритет професійної підготовки та бойового досвіду. Контрактники та резервісти проходять інтенсивну бойову та спеціальну підготовку, що прискорює набуття професійного досвіду. Умови воєнного стану прискорюють процес формування високопрофесійних кадрів, оскільки набуття навичок відбувається безпосередньо під час виконання бойових завдань.
- Тісна взаємодія з іншими видами публічної служби. В умовах воєнного стану

військова служба активно взаємодіє з іншими державними органами, організаціями цивільного захисту, правоохоронними структурами та органами місцевого самоврядування для координації оборонних заходів та підтримки населення.

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. (1996). URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII. (1991). URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>.
3. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. (2015). URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19/page4>.
4. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII (ред. від 20.04.2017). (1992). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.
5. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII (2018). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>.
6. Про Збройні Сили України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1934-XII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1934-12/print1479839306075568>.
7. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII. (1991). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12/>

Іванна ПОЛОНКА

завідувач кафедри фундаментальних
юридичних дисциплін
ПВНЗ «Буковинський університет»
(м. Чернівці, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ПРАВОВА ПОВЕДІНКА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Проблематика національної безпеки традиційно розглядається крізь призму обороноздатності держави, функціонування сектору безпеки і оборони та протидії зовнішнім загрозам. Водночас сучасні виклики, що постали перед Україною в умовах повномасштабної збройної агресії, засвідчують, що безпековий вимір не може бути зведений виключно до військової сфери. Його зміст істотно визначається станом правопорядку, рівнем суспільної дисципліни та характером правової поведінки учасників соціальних відносин.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» [2], національна безпека охоплює захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу від реальних і потенційних загроз, що зумовлює необхідність розгляду правової поведінки та правопорядку як внутрішніх детермінант національної стійкості.

У цьому контексті правова поведінка набуває особливого теоретико-прикладного значення, оскільки саме через неї право реалізується не лише як система нормативних приписів, а як реальний механізм упорядкування суспільного життя. Дотримання норм права, свідоме виконання юридичних обов'язків і відповідальна правова активність громадян та посадових осіб становлять важливу внутрішню передумову забезпечення державної стійкості навіть за наявності розвинених інституційних механізмів захисту.

Порушення законності, поширення правового нігілізму, зловживання владними повноваженнями або толерування корупційних практик формують внутрішні ризики, здатні підривати національну стійкість держави не меншою мірою, ніж зовнішня агресія. Саме тому правова поведінка може бути осмислена як своєрідний «невидимий вимір» національної безпеки, що проявляється у площині повсякденного дотримання права, розвитку правової культури та підтримання довіри до правового порядку.

Окремі аспекти правомірної поведінки як чинника безпеки вже порушувалися у сучасній українській літературі (зокрема, у працях Р. Головачака [1, с. 429–434]), однак поведінковий вимір національної стійкості потребує подальшого теоретичного осмислення через категорії довіри та правової визначеності.

Правова поведінка набуває самостійного значення як форма підтримання суспільної організованості та внутрішньої стійкості держави, що має безпосередній зв'язок із

забезпеченням національної безпеки. У цьому вимірі вона постає як поведінковий рівень правопорядку, через який виявляється здатність суспільства діяти відповідно до нормативних орієнтирів навіть за умов кризових викликів. Йдеться не лише про формальне виконання приписів, а про збереження правової упорядкованості соціальних відносин, недопущення дезорганізації публічного життя та підтримання легітимності державних рішень.

Її специфіка полягає в тому, що вона не завжди є безпосередньо помітною, проте визначає реальну ефективність будь-яких інституційних заходів реагування. За поширення моделей поведінки, що підривають законність або формують недовіру до права, навіть розвинуті механізми державного управління втрачають результативність.

Дотримання правових правил у повсякденних практиках – від виконання юридичних обов'язків до недопущення зловживань владою – формує простір безпеки не меншою мірою, ніж зовнішньополітичні чи оборонні інструменти. У цьому сенсі правова поведінка виступає структурним компонентом сучасного безпекового середовища.

Важливою умовою її забезпечення є довіра до права, яка ґрунтується на передбачуваності правового регулювання, нормативній послідовності та сприйнятті державної дії як легітимної. Ключового значення набуває принцип правової визначеності, що виступає необхідною умовою стабільності поведінкових моделей у суспільстві.

Правова визначеність означає не лише формальну ясність нормативних приписів, а здатність правового порядку забезпечувати прогнозованість юридичних наслідків, послідовність правозастосування та обмеження свавільного здійснення дискреційних повноважень. Для суб'єкта права вона є основою орієнтації у правовому просторі, оскільки саме через визначеність правил формується можливість відповідальної поведінкової позиції відповідно до нормативних вимог.

У кризових умовах надзвичайні режими об'єктивно передбачають запровадження спеціальних процедур, тимчасових обмежень і посилення державного контролю. Водночас ефективність таких заходів значною мірою залежить від того, чи сприймаються вони суспільством як легітимні, обґрунтовані та передбачувані. Європейський суд з прав людини послідовно підкреслює, що навіть за умов надзвичайних викликів державне втручання має залишатися сумісним із принципом верховенства права та не може набувати довільного характеру, оскільки це підриває правову визначеність і довіру до правового порядку (Selahattin Demirtaş v. Turkey (No. 2), GC, 2020) [3].

За наявності стабільних і зрозумілих правил суб'єкти здатні інтегрувати правові вимоги у повсякденні практики, підтримуючи суспільну дисципліну та правопорядок. Натомість дефіцит правової визначеності сприяє ситуаціям, у яких право послаблює свою координуючу функцію, а поведінкові реакції набувають ситуативного характеру.

Отже, правова визначеність забезпечує узгодженість між нормативними приписами та реальною поведінкою суб'єктів права, створюючи підґрунтя для підтримання правопорядку. У цьому сенсі правова поведінка постає одним із визначальних чинників внутрішньої стійкості держави та її здатності функціонувати в умовах воєнних і кризових загроз.

1. Головач Р. Ю. Обґрунтування правомірної поведінки особи як гарантії безпеки та цілісності держави // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 86, ч. 5. С. 429–434. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.63>.

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII // *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 10.02.2026).

3. Selahattin Demirtaş v. Turkey (No. 2) : judgment (Grand Chamber) of 22 December 2020 (Application no. 14305/17) [Electronic resource] / European Court of Human Rights. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207173> (accessed: 10.02.2026).

Іванна ПРОЦЬ

доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент

Софія РОСЯК

студентка ННІ права
та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету
внутрішніх справ (м. Львів, Україна)

РЕПУТАЦІЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У КОНТЕКСТІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У сучасній правовій державі діяльність державних органів залежить не лише від формально визначених повноважень, а й від рівня довіри громадськості до результатів їхньої діяльності. Репутація державного органу поступово стає важливим нематеріальним фактором, що впливає на легітимність владних рішень, ефективність правоохоронних органів та готовність громадян до законної поведінки. Наразі втручання державних органів має особливе значення, оскільки саме в процесі спільних або узгоджених дій репутаційні характеристики одного інституту можуть бути передані іншому, незалежно від фактичного ступеня участі кожного з них.

Репутацію державного органу влади не можна розглядати виключно як соціально-психологічне чи іміджеве явище. Вона має суспільно-правове значення, оскільки безпосередньо впливає на реалізацію принципу верховенства права, рівень довіри до державних інституцій і сприйняття законності дій влади. Репутація формується на основі стабільності правоохоронної діяльності, прозорості процедур, дотримання прав і свобод людини та передбачуваності поведінки органу влади. Водночас вона вразлива до зовнішніх факторів, зокрема до характеру та змісту взаємодії з іншими державними органами влади.

Взаємодія державних органів традиційно розглядається в юридичній науці як необхідна форма їхньої діяльності, спрямована на координацію дій, узгодження повноважень та досягнення спільних цілей. Однак більшість теоретичних досліджень зосереджені на організаційних та компетентнісних аспектах взаємодії, тоді як її репутаційні наслідки виходять за рамки комплексного аналізу. Такий підхід видається неповним, оскільки ігнорує реальний вплив взаємодії на сприйняття суспільством державних органів влади. У процесі комунікації між державними органами влади відбувається не лише обмін інформацією чи ресурсами, а й своєрідні репутаційні характеристики. В умовах тісної або публічно помітної взаємодії громадськість часто сприймає органи влади як єдиний інституційний комплекс, не розмежовуючи їхні функції та обов'язки. У такій ситуації негативне ставлення до діяльності однієї установи може автоматично поширюватися на іншу, навіть якщо остання діє в межах закону та власної компетенції. Це явище можна охарактеризувати як репутаційний ефект втручання з прямими правовими та управлінськими наслідками [1, с. 31].

Проблематичною стає взаємодія державних органів з різним рівнем суспільної довіри. Орган із відносно стабільною та позитивною репутацією, у разі взаємодії з органом, діяльність якого викликає публічну критику, опиняється в зоні підвищеного репутаційного ризику. За таких умов взаємодія перестає виконувати виключно координаційну функцію та починає впливати на легітимність органу, що насправді не є джерелом суспільного невдоволення. У юридичному сенсі це створює парадоксальну ситуацію, коли негативні наслідки настають не за порушення закону, а за сам факт інституційного зв'язку.

Репутаційні ризики взаємодії посилюються за відсутності чіткого нормативного розмежування ролей державних органів у спільній діяльності. Коли законодавство не встановлює чітких меж участі кожного органу, суспільне сприйняття формується на основі зовнішніх проявів взаємодії, а не на основі правової оцінки повноважень. У таких умовах існує небезпека ототожнення функцій різних органів, що підриває принцип правової визначеності та ускладнює встановлення юридичної відповідальності [2, с. 39].

Особливе значення має взаємодія державних органів, репутація яких нестабільна або

критично сприймається суспільством на початку спільної діяльності. У цьому випадку взаємодія не виконує компенсаторної функції, а навпаки формує кумулятивний репутаційний ефект, за якого негативні оцінки діяльності кожного органу взаємно підсилюються. За відсутності чіткого розмежування ролей та обов'язків, державні органи у спільній діяльності сприймаються не як автономні утворення з різними завданнями, а як єдиний інституційний механізм примусу. Це призводить до поглиблення недовіри громадськості до обох органів одночасно, незалежно від того, чиї дії стали безпосереднім джерелом негативного сприйняття [3, с. 178]. У цьому контексті взаємодія Національної поліції та територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки демонструє специфіку взаємного репутаційного впливу. За умов, коли довіра громадськості до кожного з цих органів обмежена, їхні спільні або узгоджені дії не сприяють підвищенню легітимності будь-якого з них. Навпаки, у масовій правосвідомості формується уявлення про об'єднання функцій контролю, примусу та забезпечення виконання рішень влади, що посилює негативне сприйняття обох органів. Таким чином, взаємодія стає фактором поглиблення репутаційної кризи, а не інструментом її подолання.

Беручи до уваги вищезазначене, виникає потреба переосмислити підходи до взаємодії органів державної влади. Репутаційний аспект має бути інтегрований у правову модель взаємодії поряд з компетенційними та організаційними елементами. Тільки за умови розуміння репутаційних ризиків та їхнього правового значення взаємодія може виконувати свою позитивну функцію, не підриваючи легітимність окремих органів та органів державної влади в цілому. Як наслідок, взаємодія органів державної влади в репутаційному вимірі постає як складне правове явище, що потребує не лише нормативного регулювання, а й глибокого теоретичного осмислення. Ігнорування цього аспекту створює умови для зниження довіри до державних інституцій та формування негативного іміджу влади, навіть у випадках формально законної діяльності. Саме тому репутаційний фактор взаємодії слід розглядати як невід'ємний елемент функціонування органів державної влади в умовах сучасної правової держави.

1. Пастки інституційної спроможності у системі державної влади в Україні. Аналітична доповідь / кол. авт.: Галина Зеленько (кер., наук. ред.) та ін. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2025. 64 с.

2. Гончарук, В. Реалізація механізмів взаємодії органів влади та інститутів громадянського суспільства: виклики та перспективи. *Аспекти публічного управління*. 10(5). 2022. С 35-46.

3. Інституційна (не)спроможність держави в Україні: як розірвати замкнене коло : монографія / кол. авт.: Галина Зеленько (кер., наук. ред.) та ін. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2025. 480 с.

Наталія ПУЗИРНА
доцент кафедри публічного
та приватного права
Національного університету
«Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ГАРАНТІЙ ЗАКОННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гарантії законності в умовах воєнного стану набувають надзвичайної актуальності в сучасних умовах глобальної нестабільності, коли держава опиняється перед викликами, що вимагають одночасного забезпечення безпеки національного суверенітету та дотримання прав і свобод людини. Воєнний стан є винятковим режимом, що вводиться в періоди, коли існує загроза територіальній цілісності, безпеці держави або суспільному порядку, і в таких обставинах традиційні механізми правового регулювання зазнають серйозних обмежень. Саме тому питання гарантій законності в таких умовах виходять на перший план, адже держава повинна діяти у межах встановленого правового поля, незважаючи на необхідність оперативного реагування на надзвичайні ситуації.

Війна змінює звичний порядок функціонування державних інституцій, що потребує

особливих підходів до забезпечення законності і контролю за діями органів влади. У таких умовах держава змушена розширювати повноваження військових та правоохоронних структур, що створює ризики зловживань та порушень прав людини [1, с. 381]. Дослідження цих гарантій дозволяє зрозуміти, як Україна може посилити стійкість своїх правових інститутів під час війни та протистояти гібридним загрозам, які супроводжують агресію росії. Особливий інтерес становить питання, як правова система забезпечує захист громадян, коли країна перебуває у стані боротьби за своє існування.

Перш за все потрібно зазначити, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2]. Варто вказати, що на законодавчому рівні гарантії законності в умовах воєнного стану визначено в ст. 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

В умовах запровадження воєнного стану в державі встановлюється особливий правовий режим, який передбачає суттєві обмеження демократичних процедур і конституційних процесів задля забезпечення національної безпеки й стабільності. Зокрема, у цей період тимчасово припиняється можливість внесення будь-яких змін до Конституції України, адже такі процеси потребують широкого суспільного обговорення та політичної стабільності, що неможливо забезпечити під час активної фази збройної агресії. Аналогічно забороняється вносити зміни до Конституції Автономної Республіки Крим, оскільки питання статусу території та організації влади вимагають особливої легітимності та суспільного консенсусу.

Під час дії воєнного стану також не допускається проведення виборчих процесів, що стосується як виборів Президента України, так і виборів до Верховної Ради України, парламенту та органів місцевого самоврядування. Така заборона пов'язана з неможливістю забезпечення безпеки виборців, належної організації голосування та дотримання міжнародних стандартів демократичних виборів у період війни. Так само недопустимим є проведення всеукраїнських і місцевих референдумів, оскільки подібні процеси потребують відкритого суспільного діалогу, незалежної агітації та вільного волевиявлення громадян, що у воєнний час об'єктивно ускладнено [3, с. 15].

Крім того, на час воєнного стану забороняються страйки, мітинги, масові зібрання та інші форми колективної громадянської активності, оскільки вони можуть створити загрози публічній безпеці, стати інструментом дестабілізації або бути використані противником для провокацій і підризу внутрішнього порядку. Обмеження подібних форм діяльності має на меті захист населення та недопущення хаосу, що особливо важливо в умовах ведення активних бойових дій [4, с. 11].

Після скасування або припинення воєнного стану держава повертається до повноцінного функціонування демократичних інституцій. Верховна Рада України в обов'язковому порядку, не пізніше ніж у дев'яносто денний строк з моменту завершення дії воєнного стану, ухвалює рішення про проведення виборів до відповідних органів влади, якщо такі вибори мали відбутися в період дії надзвичайного режиму. Йдеться про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та місцеві вибори, які були перенесені через неможливість їх проведення під час війни.

Такий механізм забезпечує відновлення повноцінного демократичного процесу одразу після стабілізації ситуації, гарантує безперервність народовладдя та повертає суспільству можливість реалізовувати свої виборчі права у безпечних умовах.

Також гарантії законності можна розглядати й для громадян. Гарантії законності в умовах воєнного стану для громадян України мають особливе значення, оскільки саме в період війни держава повинна забезпечити максимально можливий захист прав і свобод людини, попри необхідність тимчасових обмежень. Воєнний стан не означає скасування правової системи або відмови від демократичних принципів навпаки він передбачає чіткі й структуровані механізми, які гарантують, що усі дії органів влади залишаються в межах закону та під контролем суспільства.

До основних гарантій законності для громадян у цей період належать кілька ключових положень:

- зберігається дія Конституції України як основного закону держави. Попри тимчасові обмеження, що можуть запроваджуватися в умовах воєнного стану, фундаментальні права і свободи людини не можуть бути скасовані, а лише обмежені у межах, які визначає Конституція та Закон України про правовий режим воєнного стану. Це гарантує, що держава не має права діяти протиправно або свавільно;

- для громадян зберігається право на судовий захист. Кожна особа має можливість оскаржити дії посадових осіб, військових адміністрацій чи правоохоронних органів, якщо вважає, що її права були порушені. Судова система продовжує працювати навіть в умовах війни, що є однією з ключових ознак демократичності та правового характеру держави;

- громадяни користуються гарантією захисту від неправомірного застосування силових заходів. Збройні сили України, Національна гвардія, поліція та інші військові формування мають діяти виключно у правових межах. Будь які випадки перевищення повноважень караються згідно з законом, а контроль за їх діяльністю здійснюють компетентні органи;

- в умовах воєнного стану забезпечується інформаційна прозорість настільки, наскільки це можливо з огляду на вимоги безпеки. Громадяни мають право знати про свої обов'язки, про обмеження, які вводяться, та про заходи, що вживаються для захисту держави. Це мінімізує ризики маніпуляцій і зловживань та забезпечує довіру до державної влади;

- держава гарантує громадянам соціальний і гуманітарний захист. Йдеться про підтримку внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від бойових дій, родин військовослужбовців, а також забезпечення доступу до медичної допомоги, евакуації та життєво необхідних послуг;

- важливим елементом гарантій є діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який здійснює моніторинг дотримання прав людини під час війни, реагує на їх порушення та представляє інтереси громадян у взаємодії з органами державної влади [5, с. 111].

Гарантії законності під час воєнного стану виконують ключову роль у забезпеченні стабільності та легітимності дій держави, захисті прав громадян і підтриманні суспільного правопорядку. Вони дозволяють уникнути надмірних обмежень, контролюють діяльність військових і правоохоронних органів та запобігають порушенням, які можуть виникати в умовах війни. Саме завдяки ефективним гарантіям законності держава здатна діяти рішуче й одночасно залишатися в межах права, що є фундаментальною ознакою її демократичності навіть у період найвищої небезпеки.

Таким чином, в умовах воєнного стану гарантії законності для громадян України полягають у збереженні конституційного порядку, контролі за діяльністю влади, можливості судового захисту, забезпеченні правомірності дій правоохоронних і військових структур, а також у соціальному й гуманітарному захисті населення. Незважаючи на складність воєнного часу, українська держава зобов'язана і продовжує забезпечувати правові механізми, які захищають своїх громадян і утверджують принципи верховенства права навіть у найбільш критичних умовах.

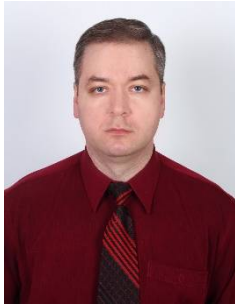
1. Проць І. М. Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 381-384.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 28.02.2026).

3. Кириченко С. О. Щодо питання правового режиму воєнного стану і стану війни. *Наука і оборона*. 2019. № 2. С. 9-16.

4. Соколова І. О. Правовий режим: поняття, особливості, різновиди : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2011. 22 с.

5. Мельник Р. Загальне адміністративне право в питаннях і відповідях: посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 308 с.

Микола САМБОР

начальник сектора моніторингу
Прилуцького районного відділу поліції
ГУНП в Чернігівській області,
депутат Прилуцької районної ради
(м. Прилуки Чернігівської обл., Україна),
кандидат юридичних наук,
член-кореспондент Національної
академії наук вищої освіти України

**ПРАВО І ОСВІТА ЯК НЕВІД'ЄМНІ СКЛАДОВІ
ТА НЕОБХІДНІ ОРІЄНТИРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ТА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ**

Глобалістика як пануюча світоглядна орієнтація не забезпечила досягнення цілей, які перед нею ставилися, однак викликала до життя антиглобалістичні та альтерглобалістичні ідеї.

Світовий порядок протягом XX – першої чверті XXI ст. можна охарактеризувати як рух від багатополярності світу до його біполярності, зумовленої формуванням двох основних таборів протистояння: капіталістичного та комуністичного. Подальший історичний розвиток державності продемонстрував регресивний шлях комуністично-тоталітарного світогляду та державного будівництва, криза якого найбільш повно виявилася наприкінці 80-х – на початку 90-х років XX ст., а певним апогеєм став розпад чи не найбільшої тоталітарної системи XX ст. – СРСР. Як результат, у міжнародній політиці на глобальному рівні формується монополярна міжнародна політична система, в основі якої перебувають Сполучені Штати Америки.

Разом із цим важливим спектром питань є рівень розвитку та культури окремих лідерів та наявність у останніх гуманістичних, філантропічних, природно-правових ідей розбудови світового порядку, заснованого на традиції і концепті утвердження світової безпеки і порядку, повазі та дотриманні прав, свобод людини і громадянина. Озвучені умови спонукають до поляризації світової політики та міжнародних відносин.

Як наслідок, практика суспільно-політичного життя й еволюційно-революційних, а також стагнаційно-регресивних державно-політичних процесів вказує на стійку залежність права від політики та політичних гасел окремих лідерів [1, с. 37–43], формування регіональних об'єднань, які переслідують приватно-правові інтереси, нехтуючи загальносоціальними інтересами людства. У результаті окремі політичні лідери, намагаючись реалізувати власні амбіції, маючи у своєму розпорядженні неабиякі ресурси: людські, природні, ті, що дісталися у спадщину, намагаються утілити власні інтереси, зумовлені ретроградними поглядами на розвиток людства. Результатом цього є виникнення у світі антагоністичних протистоянь, наслідком яких стають активні загарбницькі воєнні дії. Як приклад – поведінка РФ у міжнародних відносинах, широкомасштабна агресія проти України, триваюча війна за свободу, незалежність та демократичні цінності України та світу.

Водночас маємо зауважити, що обрання того чи іншого вектора руху і розвитку залежить від культури та освіти людини, соціуму, людства у цілому [2, с. 257]. Крім того, важливим є формування світоглядних правових позицій у людини, які відповідатимуть фундаментальним принципам правової системи, як національної, так і міжнародної, що забезпечуватиме реалізацію набутих компетентностей в інтересах як особистості, так і людства, світового правопорядку [2, с. 259].

Міжнародне співтовариство історично напрацювало фундаментальні умови, які забезпечують свободу розвитку, рівні та справедливі умови реалізації власних, загальносоціальних інтересів. Такою умовою є безпека. Міжнародні організації, які сприяють розвитку громадянських суспільств держав світу, зокрема United Nations Development Programme in Ukraine (Програма розвитку ООН), European Union Advisory Mission Ukraine (Консультативна місія Європейського Союзу в Україні), United States Agency for International Development (Агентство США з міжнародного розвитку), підтримуючи ідеї прогресивного розвитку їхніх первинних одиниць – громад, зазначають, що найбільш сприятливими для розвитку, життя, інвестування є території і спільноти, які перебувають у безпеці та згуртованості.

Упевнено погоджуючись із цим, маємо наголосити, що безпеку слід розглядати у

багатьох вимірах та аспектах, оскільки безпека – це насамперед відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю спричинення будь-якої шкоди при дотриманні вимог безпеки [3]. Безпека (safety) – це стан, при якому ризик шкоди чи ушкодження обмежений до прийняттого рівня [4].

Разом із цим загрозу інтересам безпеки слід сприймати як наявне чи потенційно можливе існування інтересів окремих суб'єктів, що створюють небезпеку життєво важливим матеріальним, інтелектуальним і духовним цінностям народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади, визначальним потребам суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет країни та її прогресивний розвиток, вчинену суб'єктом – носієм кардинально протилежних інтересів [5, с. 455].

Міжнародне співтовариство після Другої світової війни напрацювало архітектуру міжнародного правопорядку та безпеки. Однак історія і час формують нові причинно-наслідкові та кореляційні зв'язки і відповідні наслідки, що потребує від держав світу відповідного реагування.

Відповідь, що здатна покласти край подібним загрозам та існуванню підстав для їх виникнення у майбутньому, можлива крізь призму соціально-гуманітарного розвитку.

У контексті сказаного глибоко переконані у тому, що саме освіта і право мають стати тією дуальністю, котра здатна зберегти, примножити та передати найбільш значущі інтереси та засоби їх досягнення від покоління до покоління на засадах свободи, рівності, справедливості, котрі є стрижнем як національної, так і міжнародної безпеки.

Сьогодні сформовані концепти і доктрини права намагаються переглянути, використовуючи подекуди псевдонаукові та гуманістично токсичні ідеї, зумовлені намаганням відійти від глобалізаційних процесів у розвитку людства, віддавши перевагу неонаціоналістичним підходам та поширенню впливу інтересів окремих еліт, погляди яких суперечать загальнолюдським гуманістичним, філантропічним ідеалам.

Переконані, що провідна роль національної та міжнародної безпеки має зосереджуватися на усуненні причин та умов, які становлять загрози для неї. Саме за такого підходу здійснюються заходи, спрямовані не на усунення наслідків, а на запобігання ним, адже останнє є ефективнішим, економічно вигіднішим, зрештою, створює стабільність та базис для всебічного розвитку країни в умовах безпеки як зовнішньої, так і внутрішньої в усіх галузях суспільного буття. У зв'язку із цим є правила, за якими формуються та здійснюються заходи національної та міжнародної безпеки. Оскільки універсальним регулятором суспільних відносин є саме право, правова система, тому вважаємо, що право може надати ґрунтовні, мотивовані відповіді на запитання щодо векторів розвитку та забезпечення національної та міжнародної безпеки [6, с. 122]. Рефлектуючи навколо питань права як стрижня національної та міжнародної безпеки, зауважимо, що саме право є об'єктивним віддзеркаленням ідей людиноцентризму, здатним сформувати науково обґрунтовані ідеї та шляхи їх реалізації у соціальному житті, спрямовані на утвердження людиноцентризму державної діяльності та поведінки міжнародних і міждержавних організацій. Разом із формуванням таких засад не менш важливим є їх поширення у національному та міжнародному соціумі. Отже, окреслене можна здійснити з використанням освітніх ресурсів та можливостей.

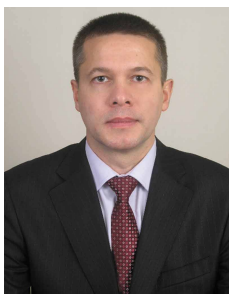
Сьогодення ставить перед освітою неабиякі виклики: соціальні, професійні, прогностичні, у тому числі зумовлені наслідками широкомасштабної агресії РФ щодо незалежної та суверенної демократичної держави Україна. Тож вважаємо, що питання правової складової освітнього процесу отримує надзвичайно важливу актуальність. Це стосується і формування особистості зі стійкими моральними, правовими переконаннями та культурою, у тому числі правовою культурою поведінки, що сприятиме утвердженню верховенства права у суспільстві, дотриманню прав, свобод та інтересів людини передусім суб'єктами публічної адміністрації, а також обізнаністю, а отже, ефективного використання механізмів (алгоритмів) захисту та відновлення порушених прав, свобод та інтересів людини і громадянина. Як результат, на порядку денному постає питання формування сталої доктрини дидактики правових знань серед здобувачів освіти усіх рівнів та спеціальностей [7, с. 41].

Правова освіта як елемент освітнього процесу є вкрай важливою, оскільки формує всебічні загальні та спеціальні компетентності, системний кейс соціальних компетентностей та можливість їх використання та реалізації у суспільстві: від конкурентоспроможності на ринку праці до якісного виконання повноважень за посадою відповідно до професії [7, с. 44].

Підсумовуючи викладене, зауважимо, що право та освіта, як соціальні інститути,

відіграють важливу роль у формуванні загальносоціальних інтересів, що є визначальними для подальшого розвитку як національних держав, так і людства у цілому. Саме право здатне увібрати, кристалізувати прогресивні концепти розвитку світу, підтримуючи принципи людиноцентризму, утвердження та розвитку прав, свобод та інтересів людини, встановивши дієві функціональні та інституційні запобіжники можливого виникнення політичних поглядів, спрямованих на ідеалізацію окремих лідерів, що можуть виношувати будь-які спроби зазіхання на безпеку людства, нації, народу, окремої особистості. Водночас саме освітня діяльність, освітні процеси і тенденції, загалом освітній кейс, здатні забезпечити поширення та утвердження у людині філантропії, ідей свободи, рівності, справедливості та недопущення узурпації влади, а отже, формування антидемократичних ідей та режимів як на національному рівні, так і у міжнародних відносинах. Тож убачаємо у розвитку правових ідей та освітніх ідеалів ключові аспекти національної та міжнародної безпеки, які мають отримати не лише визнання, а насамперед усвідомлення їхнього значення та втілення у відповідних правових документах та практичній діяльності зі збереження миру та правопорядку, дотримання прав, свобод та інтересів людини.

1. Самбор М. А. Взаємодія норм, які встановлюють адміністративну відповідальність, та політичних гасел у рамках взаємодії політики і права. *Актуальні проблеми юридичної науки в контексті розвитку громадянського суспільства : матеріали наук.-практ. семінару* (м. Дніпропетровськ, 29 квіт. 2014 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 37–43.
2. Самбор М. А. Роль права як освітнього компонента. *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Київ, 09–10 груд. 2025 р.). Київ : Видавництво Людмила, 2026. С. 256–261.
3. Про затвердження Положення про організацію та виконання демонстраційних польотів : наказ Міністерства транспорту України від 08.04.2003 № 269. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0479-03#Text>.
4. Про затвердження Положення про нагляд за безпекою польотів у системі організації повітряного руху та змін до деяких нормативно-правових актів : наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 31.05.2010 № 320. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0446-10#top>.
5. Самбор М. А. Інтереси національної безпеки як підстава обмеження у здійсненні права на мирні зібрання. *Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 30 лист. 2018 р.). Київ : ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 454–455.
6. Самбор М. А. Адміністративно-деліктне право як елемент правової основи національної безпеки України. *Реформування національної безпеки: історія, сучасність, перспективи : матеріали II підсумкової наук.-практ. конф.* (м. Київ, 18 трав. 2018 р.). Київ : Інститут УДО КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. С. 121–123.
7. Самбор М. А. Сучасні виклики для викладання правничих (юридичних) дисциплін у навчальних закладах неюридичного профілю. *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Київ, 29-30 жовт. 2024 р.). Київ : Педагогічна думка, 2025. С. 39–44.

Ігор СЕРДЮК

доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**НЕОБХІДНІСТЬ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО СТАТТІ 23
КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ –
ВИМОГА ЧАСУ**

При підготовці тез цієї доповіді автор визначив за мету оцінити зміст правового припису, вміщеного в ст. 23 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) з погляду вимог Конституції України, визнаних науковим загалом положень теорій юридичної відповідальності, реалізації норм права та правової держави, якою визнана Україна, а також обґрунтувати на цій основі необхідність внесення змін до вищезгаданої

статті кодифікованого законодавчого акта.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність використання такого теоретичного інструментарію:

1) діалектичного методологічного підходу, гносеологічний потенціал якого складають принципи взаємозв'язку та розвитку явищ державно-правової дійсності, а також закони і категорії діалектики. У межах цієї наукової розвідки правовий припис, уміщений у ст. 23 КУпАП, розглядався в контексті положень теорій юридичної відповідальності, реалізації норм права та правової держави, а детермінантом необхідності внесення змін до цієї статті стало поступове еволюціонування сутності української держави в правову;

2) герменевтичного методологічного підходу і спеціально-юридичного методу пізнання, що були використані для з'ясування волі законодавця, матеріалізованої в ст. 23 КУпАП;

3) формально-логічного методу пізнання, що дозволив сформулювати висновки, які відображають результати проведеного дослідження.

Методологічну функцію в межах цієї наукової розвідки виконують положення теорії юридичної відповідальності, що відображають телеологічний аспект цього явища правової дійсності. До якого б виду не належала юридична відповідальність, вона повинна досягти трьох головних цілей:

1) захист правопорядку;

2) виховання громадян у дусі поваги до закону;

3) загальна та індивідуальна превенція, тобто запобігання вчиненню правопорушень як з боку інших осіб, так і нових правопорушень з боку особи, котра раніше вчинила правопорушення, за що вже понесла юридичну відповідальність [3, с. 340].

По-іншому до вирішення цього питання підійшов суб'єкт законотворчості, підтвердженням чого слугує назва ст. 23 «Мета адміністративного стягнення» Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також припис цієї статті. У розумінні суб'єкта законотворчості «адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами» [1].

Аналіз змісту цієї статті кодифікованого законодавчого акта свідчить про те, що мета адміністративного стягнення як міри адміністративної відповідальності носить складний багатоаспектний характер, що виявляється в прагненні суб'єкта законотворчості та суб'єктів правозастосування досягти таких кінцевих результатів при визначенні діяння протиправним та накладенні виду адміністративного (адміністративних) стягнення (стягнень) за його вчинення, як:

1) виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України та поваги до правил співжиття;

2) запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами.

Не викликає сумніву той факт, що адміністративна відповідальність має значний виховний потенціал. Але небезпідставним є питання про те, чому виховання особи правопорушника має здійснюватися лише в дусі додержання законів України, а не в дусі необхідності їх виконання? Або чому виховання особи правопорушника має здійснюватися лише в дусі поваги до закону, а не міжнародного договору чи інших джерел об'єктивного права (указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів, правових звичаїв або рішень Європейського Суду з прав людини, що в єдності з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод також визнаються юридичною формою права)?

Коректність постановки цих питань ґрунтується на загальновизнаних в теорії реалізації норм права положеннях, що розкривають юридичну природу вищезгаданих форм реалізації норм права та відображають їх особливості, а також теорії джерел права, що не обмежується лише нормативно-правовими актами вищої юридичної сили, тобто законами.

Виконання є формою безпосередньої реалізації зобов'язуючих норм права, що полягає в активній поведінці суб'єктів, вчинюваній незалежно від їх власного бажання.

Дотримання (додержання) – форма безпосередньої реалізації забороняючих норм права, що полягає в пасивній поведінці суб'єктів, вчинюваній незалежно від їх власного бажання.

Отже, для такої форми безпосередньої реалізації норм права, як виконання, характерною є активна правомірна поведінка суб'єктів права, а для дотримання норм права –

пасивна поведінка. В обох цих випадках суб'єкти мають узгоджувати свою волю із волевиявленням суб'єкта правотворчості.

Автор не ставить під сумнів важливість закону як основного джерела об'єктивного права в національній правовій системі України, але вважає, що для процесу правового виховання шкідливою, а отже, й недопустимою є теза про незначну роль інших юридичних форм об'єктивного права як у процесі правового регулювання суспільних відносин, так і практичної реалізації вміщених у них правових норм.

Оскільки протиправність діяння може виражатися або в недотриманні заборон, або у невиконанні юридичних обов'язків, виховання особи правопорушника, а також потенційних правопорушників має здійснюватися не лише в дусі додержання і виконання приписів законів України, а в дусі поваги до права (йдеться про об'єктивне право), а отже, й усіх його юридичних форм, а також поваги до прав, свобод і законних інтересів інших осіб та публічних інтересів.

Зважаючи на полісемічність уживаного в тексті цієї статті слова «співжиття», що може тлумачитись не лише як спільне життя (спільне існування) людей, а й як подружнє життя, що не допускає зовнішнього регулювання і зовнішнього контролю, його використання в одній логіко-граматичній зв'язці з терміном «правила», вважаю недоречним. Більше того, мета виховання в дусі поваги до права, прав, свобод і законних інтересів інших осіб та публічних інтересів з необхідністю вимагає поваги і до правил співіснування людей у соціумі.

Натомість принципово важливим, на мою думку, є закріплення в законі такого аспекту стратегічної мети адміністративного стягнення, як захист правопорядку. Останній у сучасній правовій доктрині визначається як стан упорядкованості, урегульованості й організованості суспільних відносин, що складається в суспільстві внаслідок фактичної реалізації суб'єктами приписів правових норм відповідно до принципу законності.

З урахуванням такої вимоги правотворчої техніки до мови та стилю нормативно-правових актів, як стислість, однозначність і доступність для розуміння юридичної мови [2, с. 406], вважаю за необхідне внести зміни до статті 23 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пропоную викласти її у такій редакції:

«Стаття 23. Мета адміністративного стягнення

Адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою захисту правопорядку, виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі поваги до права, прав, свобод і законних інтересів інших осіб та публічних інтересів, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами».

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X.

2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 19.02.2026).

3. Куракін О. М., Сердюк І. А. Техніка правового регулювання (юридична техніка). Теорія держави і права : підручник / кер. авт. кол. Ю. А. Ведерніков. Дніпро Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 402-409.

4. Шевченко Т. В. Цілі та функції юридичної відповідальності. Теорія держави та права : підручник / кол. авт.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. 3-є вид. перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017; Ліра ЛТД. С. 347-348.

Наталія ФЕДІНА

доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного
університету внутрішніх справ
(м. Львів, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ
ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Існує беззаперечна думка, що діти – це майбутнє будь-якої країни. З цим важко не погодитися, адже від дітей, зокрема від їх життя, залежить, чи буде існувати країна в майбутньому чи ні. З цього випливає, що першочерговий обов'язок держави – забезпечення всіх умов для реалізації права дитини на життя.

Сьогоднішнє покоління маленьких українців є майбутніми повноцінними громадянами, з усіма належними їм правами та обов'язками, тому їх захист є передумовою для майбутнього розвитку України як демократичної та правової держави. Тобто підвищення рівня життя та виховання дітей є не лише завданням України, а й усіх інших країн.

Після повномасштабного вторгнення російської федерації найактуальнішим стало питання щодо захисту прав дітей, зокрема права на життя, яке зазначене у статті 27 Конституції України [5].

Якщо говорити про національне законодавство, то можна сказати, що Закон України «Про охорону дитинства» є важливим нормативно-правовим актом, який регулює поведінку з дітьми під час збройних конфліктів. Відповідно до цього Закону дитиною, яка постраждала внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту, вважається: «дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалась, у тому числі в полоні». Держава у свою чергу зобов'язується вжити всіх необхідних заходів для забезпечення захисту цих дітей, догляду за ними і воз'єднання їх із членами сім'ї [6].

Якщо розглядати довоєнний період, то можна відзначити, що Україна багато зробила для захисту та реалізації прав дітей. Це, зокрема, імплементація у національне законодавство міжнародних норм захисту та реалізації прав дітей та впровадження цих норм у дію.

До міжнародних актів обов'язково характеру можна віднести:

1) акти ООН:

- Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 1949 р. та протоколи до неї, які стосуються захисту жертв міжнародних збройних конфліктів;
- Конвенція про права дитини від 20.11.1989 року зі змінами до неї, яка захищає права дитини щодо їх участі у збройних конфліктах;
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року;
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року.

2) Акти Ради Європи:

- Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26 листопада 1987 року;
- Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 року;
- Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 року;
- Конвенція про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25.10.2007 року;
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року та Протоколи до неї;
- Конвенція про контакт з дітьми від 15.05.2003 року.

Ці та інші акти, зокрема рекомендаційного характеру, відверто порушуються військовими росії.

Важливу роль слід надати актам міжнародного права, таким як Женевська конвенція, яка прийнята ще у 1949 році [3], та Додатковому протоколу до Женевської конвенції 1977

року [2], який стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів. За ним забороняється напади на цивільних осіб, невибіркові напади та використання зброї невибіркової дії. Норми щодо захисту прав дітей містяться у статті 77 Додаткового протоколу до Женевської конвенції: «діти користуються особливою повагою, їм забезпечується захист і допомога, які потрібні з огляду на вік чи з будь-якої іншої причини, а також захист від будь-якого роду непристойних посягань». Спеціальні норми міжнародного гуманітарного права визначають заходи щодо захисту дітей під час евакуації, створення безпечних зон і місцевостей (статті 14; 17, частина 1 статті 24 ЖК IV, частина 1 статті 70, стаття 78 ДП I), під час догляду (піклування) за ними та здійснення освітньої діяльності (стаття 23, частина 1 статті 24, стаття 50 ЖК IV), під час встановлення особи дітей та реєстрації їхніх сімейних зв'язків (статті 24-26, частина 2 статті 50 ЖК IV, стаття 74 ДП I).

Обидві сторони міжнародного збройного конфлікту зобов'язані забезпечити права дітей, а також повинні залучити усі можливі заходи для того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали участі у збройному конфлікті. Ба більше, учасники конфлікту повинні утримуватись від залучення дітей у свої збройні сили. З приводу цього можемо наголосити, що українське законодавство відповідає нормам міжнародного гуманітарного та кримінального права стосовно заборони залучень дітей до бойових дій. Зокрема, підкреслимо, що стаття 30 Закону України «Про захист дитинства» [6] «Про заборону участі дітей у бойових діях і збройних конфліктах» забороняє залучати дітей до проведення бойових дій.

Міжнародне гуманітарне право достатню увагу приділяє механізму евакуації дітей до іноземної держави. Тому жодна сторона, яка перебуває в конфлікті, не вживає заходів щодо евакуації дітей, крім як своїх власних громадян в іноземну державу, за винятком випадків, коли йдеться про тимчасову евакуацію, необхідну з невідкладних причин, пов'язану з їх безпекою, зі станом здоров'я чи лікування дітей або якщо вони не перебувають на окупованій території» [2].

Країни-учасники збройних конфліктів мають можливість укласти домовленості про створення безпечних і санітарних місцевостей та зон, які організовуються для захисту від наслідків війни поранених, хворих та осіб похилого віку, а також осіб, які не досягли 15-річного віку, вагітних жінок та матерів з дітьми. Крім того, докладають зусиль для укладення угод місцевого рівня для евакуації з оточених зон вразливих осіб і в першу чергу – дітей [4].

Окрім цього, дітям надається гарантія на допомогу та піклування, для здобуття належної освіти, можливості возз'єднання сімей та можливість листування з родичами. Держава-окупант повинна сприяти функціонуванню закладів, які займаються піклуванням дітей та їх освітою. Немалі сили повинні залучатися для того, щоб діти, які з певних причин втратили свої батьків (осиротіли), не опинилися на самоті, не були кинуті напризволяще. А також забезпечувалося виконання обрядів, пов'язаних з їхнім віросповіданням. У разі можливості їх освітнім вихованням має займатись особа, якій притаманні такі ж культурні традиції, що і в дитини [7].

Однак варто наголосити на тому, що попри всі національні та міжнародні гарантії забезпечення прав дітей та механізми їх захисту, права дітей суттєво порушуються військовими російської федерації.

Скажімо, порушенням прав дитини є право на освіту, зазначене у статті 19 Закону України «Про охорону дитинства» [6]. Це право має неабияке значення для формування дитини, її особистого розвитку. У зоні бойових дій дошкільні, загальноосвітні та позашкільні навчальні заклади не мають змоги функціонувати належним чином, оскільки вони нерідко стають об'єктами обстрілу зі сторони окупантів. Це відверте порушення умов Декларації ООН (ЮНІСЕФ) «Про безпеку шкіл» [1].

Отже, національне законодавство та міжнародне право передбачають певні механізми захисту прав дітей, зокрема у стані війни. Та не завжди можлива їхня реалізація через порушення цих норм збройними силами агресора. Потрібні додаткові чіткі механізми, які допоможуть відновити порушені права дітей та захистити ці права від протиправних посягань.

1. Декларація про безпеку шкіл (Safe Schools Declaration). Офіційний вебсайт Міністерства освіти і науки України. URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/deklaraciya-pro-bezpekushkil>.

3. Додатковий протокол до Женевської конвенції від 12. 08. 1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

4. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 документ № 995_153. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

5. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>.

7. Про охорону дитинства : Закон України від 26. 01. 2004 №2402-ІІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.

8. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795.

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри
теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

**ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ЧИННИК ПРАВОВОЇ БЕЗПЕКИ
ТА СТАБІЛЬНОСТІ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ
І МІЖНАРОДНОМУ РІВНЯХ**

В умовах посилення глобальних ризиків, військових конфліктів та соціально-економічних криз питання забезпечення правової безпеки та стабільності держави виходить на перший план. Верховенство права є ключовим принципом правової держави, що гарантує захист прав і свобод людини, дотримання законності та забезпечує ефективну взаємодію між органами публічної влади. У контексті національної безпеки цей принцип виступає фундаментом стабільності суспільства та довіри громадян до державних інститутів.

Конституційно-правові засади правової безпеки в Україні безпосередньо пов'язані з реалізацією принципу верховенства права. Верховенство права в Україні традиційно розглядається як основа конституційного ладу, однак його практична реалізація стикається з багатьма викликами [3, с. 212]. Верховенство права визначається як пріоритет права над будь-якими іншими соціальними нормами та функціонуванням органів публічної влади. Його втілення забезпечує правову визначеність, прогнозованість і захищеність громадян, що є суттєвими складовими правової безпеки. Правова безпека розуміється як стан суспільних відносин, за якого дотримання закону гарантує захист життєвих інтересів особи, стабільність державних інститутів та прогнозованість правових норм [2].

Попри нормативне закріплення принципу верховенства права в міжнародно-правових актах та конституціях більшості демократичних держав, існує суттєвий розрив між його декларативним визнанням і практичною імплементацією. Наявні міжнародні механізми гарантування цього принципу часто виявляються неефективними перед викликами геополітичної конкуренції, подвійних стандартів і зловживання правовими інструментами у політичних цілях. Недостатня узгодженість між національними та наднаціональними механізмами реалізації верховенства права породжує нові загрози міжнародному миру та створює сприятливі умови для порушення демократичних засад управління.

Практика міжнародних судових інституцій доводить, що верховенство права є не лише концептуальною засадою сучасного міжнародного порядку, а й конкретним інструментом забезпечення стабільності та миру у світі. Проте у сучасних умовах інтенсивних трансформацій міжнародного правопорядку принцип верховенства права зазнає випробування як на рівні глобального управління, так і в площині національних юрисдикцій.

На міжнародному рівні верховенство права закріплене у таких документах, як Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., а також у численних резолюціях Ради Європи, що визначають стандарти правової безпеки та правової стабільності, та ін. Нормативне закріплення цього принципу формує основу міжнародного правопорядку та визначає орієнтири для національних правових систем.

Правова безпека держави неможлива без дотримання міжнародних правових стандартів. Україна імплементує норми міжнародного права через ратифікацію Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., імплементацію

Європейської конвенції з прав людини, а також через участь у програмах колективної безпеки. Дотримання цих норм гарантує правову передбачуваність у міжнародних відносинах, підвищує надійність держави як суб'єкта міжнародної безпеки та створює умови для довіри між державами.

Особливе значення для формування сучасного розуміння верховенства права має практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Аналіз практики ЄСПЛ свідчить про нерозривний взаємозв'язок принципів верховенства права та демократії. ЄСПЛ послідовно підкреслює, що забезпечення прав людини, законності, справедливості судочинства та правової визначеності можливе лише за умови функціонування дієвої політичної демократії, заснованої на плюралізмі, рівності, свободі та повазі до людської гідності. Отже, симбіоз демократії та верховенства права становить основу європейського правопорядку [7, с. 374]. Таким чином, міжнародний вимір верховенства права поєднує нормативне закріплення принципу в установчих документах міжнародних організацій та його практичну конкретизацію у діяльності судових інституцій. Саме завдяки цьому зв'язку формується універсальний стандарт правової безпеки, що має імперативне значення для держав-учасниць міжнародних договорів.

Основними механізмами забезпечення правової безпеки є: забезпечення верховенства закону у діяльності органів державної влади; гарантія недоторканності прав і свобод людини, навіть у період дії особливих правових режимів; контроль конституційності та законності через діяльність Конституційного Суду України (далі – КСУ), органів прокуратури та судів системи судоустрою. Реалізація цих механізмів забезпечує стабільність державних інститутів, ефективну взаємодію гілок влади та запобігає свавіллю чиновників, що є критично важливим для національної безпеки.

КСУ у своїх правових позиціях послідовно підкреслює, що принцип верховенства права охоплює не просто дотримання букви закону, а передусім утвердження справедливості, рівності та безумовної поваги до людських прав [4; 5; 6]. Водночас це означає, що закон має бути не тільки імперативним за формою, а й наповненим змістом, що відповідає базовим конституційним цінностям. Слід зазначити, що конституційно-юридична позиція КСУ формує нормативне підґрунтя для практичної реалізації верховенства права в Україні. До ключових висновків судової доктрини належать: верховенство права охоплює як формальні, так і аксіологічні виміри права; правова визначеність і пропорційність обмежень є обов'язковими критеріями; незалежність судової влади є необхідною умовою реалізації принципу; правотворчість має враховувати перехідні механізми для захисту прав осіб.

Практика міжнародних судових інституцій доводить, що верховенство права є не лише концептуальною засадою сучасного міжнародного порядку, а й конкретним інструментом забезпечення стабільності та миру у світі. Проте у сучасних умовах інтенсивних трансформацій міжнародного правопорядку принцип верховенства права зазнає випробування як на рівні глобального управління, так і в площині національних юрисдикцій. Його нормативне визнання не завжди супроводжується належною імплементацією, що зумовлює появу системних деформацій у практиці міжнародних відносин, зокрема через політизацію правових механізмів, селективне застосування норм права та фактичну безкарність за грубі порушення міжнародних зобов'язань.

Однією з ключових проблем є асиметрія між правовими обов'язками держав і механізмами їх забезпечення. Міжнародні організації, зокрема ООН, не завжди мають реальні інструменти впливу на держави, що систематично порушують принципи Статуту ООН, особливо коли ці держави володіють правом вето у Раді Безпеки. Така дисфункціональність породжує ситуацію, за якої верховенство права підмінюється верховенством політичної доцільності, що прямо суперечить його сутнісній природі.

Неефективність виконання рішень міжнародних судових органів зумовлює підрив авторитету міжнародного правосуддя. Прикладом є невиконання державами рішень Європейського суду з прав людини, попри їхню обов'язковість відповідно до ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1].

Отже, забезпечення верховенства права як основи міжнародного миру та демократичного врядування є складним багаторівневим процесом, що вимагає узгодженості дій між національними і міжнародними правовими системами. Практика Європейського суду з прав людини та інших міжнародних судових інституцій демонструє, що верховенство права дедалі більше перетворюється з декларативного принципу на інституціоналізований механізм відповідальності та справедливості, здатний підтримувати стабільність світового правопорядку. Його подальший розвиток пов'язаний не лише з удосконаленням правових

процедур, а й із формуванням глобальної культури законності, у центрі якої – людина, її гідність і невід’ємні права. Конституційно-юридична практика України, зокрема рішення КСУ, підтверджує, що верховенство права охоплює як формальні, так і аксіологічні аспекти, забезпечуючи юридичну визначеність, пропорційність і незалежність судової влади. Разом з тим існують виклики реалізації цього принципу, пов’язані з недовірою до судів, корупцією та політичним тиском, що потребує комплексних реформ та посилення незалежності судової системи. Послідовне впровадження принципу верховенства права вимагає політичної волі, правової культури та міжнародної солідарності, адже лише за цих умов можна сформувати справедливий, передбачуваний і стабільний світовий порядок, у якому право дійсно панує над силою. Для забезпечення правової безпеки та національної стабільності України, а також підтримання міжнародного миру необхідне комплексне поєднання реформ на національному рівні, імплементації міжнародних стандартів, посилення незалежності судової системи та активної участі у глобальних механізмах верховенства права.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Ратифікована Законом України від 17.07.1997. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Корж І. Ф. Правова безпека як критерій стану правового життя : монографія. Київ : Політія, 2024. 408 с.
3. Кутепов І. О. Сучасні виклики реалізації принципу верховенства права в Україні. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2025. № 2. С. 211–215.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» від 29.06.2010 № 17-рп/2010. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-10#Text>.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII від 22.05.2018 № 5-р/2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18#Text>.
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27.10.2020 № 13-р/2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>.
7. Цувіна Т. Принцип верховенства права у практиці Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 373–379.

Ольга ХАЛАДЖИ

суддя Дніпровського апеляційного суду
(м. Дніпро, Україна)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО СУДДІВ

Основним меседжем нового витка судової реформи 2016 року стало дотримання принципів незалежності в діяльності судів та формування нового складу суддів на засадах конкурсного відбору, в основу якого покладено їх фаховість та доброчесність. Якщо питання доброчесності суддів постійно є публічним наративом і обговорюється на різних рівнях, то проблема дотримання принципів незалежності суддів дещо замовчується, або піднімається у виняткових випадках. Таким чином, питання законності, ефективності та продуктивності застосування заходів дисциплінарної відповідальності щодо суддів є нагальним, а недосконалість окремих матеріальних та процедурних норм законодавства про таку відповідальність створюють можливість використання інструментів такої відповідальності як способу тиску на суддю. Ці та інші фактори стали підставою для розробки проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення дисциплінарних та інших процедур (реєстр. № 13137), який був розроблений Комітетом Верховної Ради з питань інтеграції України. Вказаним законопроектом пропонується врегулювати питання щодо уточнення підстав для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; уточнення дисциплінарних стягнень, що можуть застосовуватися до суддів;

вирішення проблеми зловживання правом на подання дисциплінарних скарг; удосконалення правового інституту окремої ухвали суду [1].

У межах загальної широкої проблематики дисциплінарної відповідальності суддів потребує наукового аналізу проблема ефективності та раціональності заходів дисциплінарної відповідальності, які застосовуються до суддів в Україні, та розробки окремих шляхів її вирішення.

Як визначено в статті 109 Закону України «Про судоустрій та правовий статус суддів» (далі – Закон), до суддів може застосовуватися дисциплінарне стягнення у виді: 1) попередження; 2) догана з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця; 3) сувора догана з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців; 4) подання про тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленням судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді; 5) подання про переведення судді до суду нижчого рівня; 6) подання про звільнення судді з посади.

Під час обрання виду дисциплінарного стягнення стосовно судді мають бути враховані наступні фактори: 1) характер дисциплінарного проступку (його склад); 2) наслідки проступку; 3) особисті характеристики судді; 4) ступінь вини судді у його вчиненні; 5) наявність застосованих раніше і діючих дисциплінарних стягнень. Законом також зазначено, що до факторів, які мають бути враховані при застосуванні до судді дисциплінарного стягнення, слід віднести «інші обставини, що впливають на можливість притягнення судді до дисциплінарної відповідальності» [2].

Вважаємо, що при призначенні дисциплінарного стягнення до судді мають враховуватись обставини, які пом'якшують відповідальність, що є в цілому стандартом будь-якого виду відповідальності як адміністративної, урегульовані КУпАП, так і кримінальної, визначеної КПК України. Тому до таких обставин слід віднести: позитивну характеристику судді, відсутність негативних наслідків, значне навантаження, відсутність непогашених дисциплінарних стягнень, вину судді у формі недбалості, визнання суддею факту допущених порушень, можливість особи реалізувати процесуальні права, пов'язані із правом на захист особи, в суді апеляційної інстанції, відновлення права судом апеляційної інстанції. І навпаки, обтяжуючими обставинами, які впливають на обрання видів дисциплінарних стягнень до судді, слід визначити: очевидний та грубий характер порушень, що свідчить про необ'єктивність та несправедливість здійснення правосуддя, триваючий характер порушень, кількість та системність допущених порушень, наявність непогашеного дисциплінарного стягнення, істотність негативних наслідків порушень судді, умисна форма вини судді.

У Законі при застосуванні заходів дисциплінарної відповідальності стосовно суддів закладено принцип пропорційності. Цей принцип у застосуванні стягнень – це фундаментальна вимога, що забезпечує розумний баланс між метою покарання (захист публічного інтересу) та правами особи, вимагаючи, щоб втручання було найменш обтяжливим, адекватним і справедливим. Стягнення не повинно перевищувати втручання, необхідного для досягнення легітимної мети, враховуючи тяжкість проступку. На думку О. З. Хотинської-Нор, «зміст принципу пропорційності полягає у співмірному, справедливому співвідношенні характеру вчиненого суддею дисциплінарного проступку та застосованій санкції, у низці міжнародних документів наголошується на тому, що шкала застосовуваних до судді санкцій повинна визначатися суддівським законом і відповідати принципу пропорційності» [3, с. 117].

Відповідно до статті 109 Закону «Про судоустрій і статус суддів» [2] та статті 50 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» [4], принцип пропорційності передбачає врахування характеру дисциплінарного проступку, його наслідків, даних, що характеризують особу судді, ступеня його вини, наявності непогашених дисциплінарних стягнень, інших обставин, що впливають на можливість притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Принцип пропорційності частково реалізований в Законі, зокрема в частинах 3 та 4 статті 109 визначено види дисциплінарних проступків та види стягнень, які можуть бути застосовані за їх вчинення. Таким чином, частково досягнуто баланс між ступенем суспільної шкідливості діяння та мірою обмежень дисциплінарного стягнення.

Аналіз практики діяльності Дисциплінарних палат ВРП дає можливість резюмувати,

що при прийнятті рішень щодо застосування до суддів того чи іншого дисциплінарного стягнення Дисциплінарні палати ВРП не завжди в повній мірі застосовують принцип пропорційності, однак вказують на нього в своїх рішеннях.

Окреме питання стосується обмежень, пов'язаних з терміном погашення дисциплінарного стягнення. Зокрема, в статті 110 Закону визначені різні строки погашення дисциплінарного стягнення в залежності від його виду: протягом шести місяців з дня ухвалення рішення про накладення дисциплінарного стягнення у виді попередження; протягом одного року – догани; протягом вісімнадцяти місяців – суворої догани; протягом двох років – подання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; протягом трьох років – подання про переведення судді до суду нижчого рівня [2]. Вважаємо, що такі терміни погашення дисциплінарного стягнення є занадто великими, бо має, крім юридичних наслідків, ще й негативний моральний вплив на суддю та може викликати певний тролінг, особливо в ЗМІ, що зосім не позитивно впливає на імідж судової системи. А встановлення такого терміну при застосуванні попередження як найпростішого виду дисциплінарного стягнення за допущення незначних порушень в діяльності судді, які не вплинули на результати розгляду справи та авторитет суду, вважаємо недоцільним.

Також занадто жорсткою та такою, що не відповідає принципам застосування заходів дисциплінарної відповідальності до суддів є норма частини 6 статті 106 Закону, в якій зазначено, що «за наявності непогашених дисциплінарних стягнень до судді має бути застосовано більш суворе дисциплінарне стягнення» [2]. Вважаємо, що таке рішення може бути прийняте (а не підлягає обов'язковому прийняттю) ВРП з урахуванням обставин дисциплінарної справи, яка знаходиться на розгляді.

Окрім цього, вважаємо недоцільною та такою, що порушує права судді, норму частини 7 статті 109 Закону, відповідно до якої «суддя, який має непогашене дисциплінарне стягнення, не може брати участі в конкурсі на зайняття посади в іншому суді». Ця норма потребує виключення, або хоча б уточнення, що «вона не поширюється на випадки застосування попередження як виду стягнення до судді».

1. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення дисциплінарних та інших процедур (реєстр. № 13137 від 26.03.2025). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56019>. (дата звернення 20.12.2025).

2. Про судоустрій та правовий статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст.545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

3. Хотинська-Нор О. Дисциплінарна відповідальність vs незалежність судді: у пошуках балансу. *Право України*. 2018. № 3. С. 110–122. URL: https://pravoua.com.ua/uk/store/pravoukr/pravo_2018_3.

4. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст.50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>.

Крістіна ДЕРЕВ'ЯНКО
старший викладач кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

Міндаугас БАРАНАУСКАС
(Mindaugas BARANAUSKAS)
начальник відділу поліцейської
діяльності Литовської школи поліції
(м. Каунас, Литва),
лектор кафедри адміністративного
права Університету Миколаса Ромеріса
(м. Вільнюс, Литва)

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З МАЛОЗНАЧНІСТЮ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ УКРАЇНИ ТА ЛИТВИ

Інститут малозначності в реаліях сьогодення являє собою один із проявів сталих і здавна вкоренилих юридичних принципів, таких як справедливість, гуманізм та індивідуалізація юридичної відповідальності в адміністративному праві. Його зміст полягає в тому, що за сукупності ознак наявності складу адміністративного правопорушення відповідний уповноважений орган може визнавати діяння малозначним і обмежуватись усним зауваженням у вичерпних випадках, якщо таке не спричинило істотної шкоди та не становить значної суспільної небезпеки.

Історичні витоки застосування індивідуалізації накладання санкцій можна простежити з часів Стародавнього Риму. В межах Римського права активно формувалися значущі підходи до цілісної та всебічної оцінки характеру правопорушення з урахуванням принципу справедливості (лат. *aequitas ius*), тобто такому, що відповідає рівності права. До таких, що зрівнюють правовий баланс в українському законодавстві норм, якраз і можна віднести малозначність, яка закріплена статтею 22 Кодексу України про адміністративні правопорушення і широко використовується суб'єктами юрисдикції, проте залишається відносно суб'єктивним фактором, що суттєво впливає на концепт прийнятих рішень [1]. Науковець С. О. Константинов слушно зазначає, що Угода про асоціацію між Україною та ЄС зобов'язує Україну привести своє законодавство у відповідність до принципів Європейського адміністративного простору (EAS), таких як законність, пропорційність, прозорість і право на захист. Однак Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП), ухвалений у 1984 р., залишається основним нормативним актом у цій сфері й значною мірою не відповідає сучасним європейським стандартам, оскільки українське адміністративно-деліктне право відрізняється від європейських підходів через надмірну каральність і недостатню увагу до правового захисту [2, 3]. Національне законодавство України за наявності примітки до ст. 22 КУпАП визначає, що положення цієї статті не застосовується до правопорушень, передбачених *частиною четвертою* статті 121, *частиною п'ятою* статті 122, *статтями 122-2, 122-4, частиною третьою* статті 123, *частинами другою – п'ятою* статті 126, *статтями 130, 161-1 і 173-2* цього Кодексу [1]. На противагу вказаному вичерпному переліку, за якими малозначність не застосовується, стають залишатись узагальненість без деталізації, що формує послаблення принципу правової визначеності та сприяє збільшенню ризиків суб'єктивізації тлумачення з боку правозастосовних органів.

Різницю в процедурі притягнення до відповідальності при малозначності діяння можна наочно побачити на диференційованому прикладі законодавства Республіки Литва,

яка введенням в дію Наказу Генерального Комісара поліції Литви від 27 грудня 2016 р. № 5-V-1102 «Про встановлення критеріїв, за якими адміністративне правопорушення вважається малозначним» (далі – НГК № 5-V-1102) суттєво змінила розуміння та практичне застосування даного інституту. Зазначений нормативний акт відійшов від переважно оціночної, дискреційної моделі визначення малозначності та запровадив формалізовану систему критеріїв, що конкретизують умови її застосування, чим зменшують простір для корупційних ризиків і хибного трактування законів, проте лишають правове поле для персоніфікації моделі виховання особи [4]. До прикладу, стаття 108 Кодексу про адміністративні правопорушення Республіки Литва «Дрібна крадіжка, шахрайство, розтрата або пошкодження чужого майна» входить до переліку правопорушень, справа щодо яких може бути закритою у зв'язку з малозначністю, проте пункти 1.1.1.1 - 1.1.1.3. НГК № 5-V-1102 своїми положеннями виключають її застосування у випадках, якщо вартість викраденого, набутого, привласненого або розтраченого майна перевищує 10 євро або викрадене чи привласнене майно є алкогольними напоями або тютюновими виробами [4-5].

На протипагу цьому, рішенням Іллічівського міського суду Одеської області у № 501/1241/25 від 10.04.2025 особу, відносно якої здійснювався розгляд справи щодо вчинення нею дій, передбачених статтею 51 КУпАП, а саме алкогольного напою з магазину, було звільнено від адміністративної відповідальності у зв'язку з малозначністю, що є юридично коректно зі сторони суду, як уповноваженого органу [6]. Проте з огляду на обставини, а саме бажання задовольнити власну залежність, а не фізіологічну потребу в їжі або життєвонеобхідних лікарських засобах, можна зробити висновок, що національне законодавство потребує нормативного уточнення критеріїв застосування інституту малозначності. У цьому контексті варто розглянути можливість імплементації елементів підходу, застосованого у Республіці Литва, де нормативно визначено перелік обставин, які мінімізують надмірну дискрецію правозастосовних органів і забезпечують баланс між принципами гуманізму та невідворотності відповідальності.

Додатковим демонстративним кейсом є окремі положення НГК № 5-V-1102 до ст. 228 Кодексу про адміністративні правопорушення Республіки Литва, які регламентують відповідальність за порушення строків реєстрації та перереєстрації зброї. Пункти 1.2.6.1 - 1.2.6.3 НГК № 5-V-1102 визначають, що малозначність діяння не може бути застосована у випадках, якщо термін реєстрації зброї протерміновано більше ніж на 30 календарних днів або правопорушення виявлено під час звернення особи до установи поліції для перереєстрації зброї. У той час, як показовим може стати рішення Південноукраїнського міського суду Миколаївської області № 486/1800/25 від 17.11.2025, де особу було звільнено від адміністративної відповідальності за ст. 22 КУпАП за порушення вимог строків перереєстрації зброї, а саме гладкоствольної мисливської ТОЗ-БМ та газового револьвера МЕ-80 №151574 більше ніж на півтора року [7].

З огляду на дослідження та правовий аналіз судових рішень, можна впевнено сказати, що особливо актуальним залишається запозичення та адаптація позитивного європейського досвіду нормативного визначення критеріїв малозначності, що сприятиме гармонізації національного адміністративного законодавства із сучасними стандартами правової визначеності та забезпеченню єдності правозастосовної практики.

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>

2. Константинов С. О. Адаптація адміністративно-деліктного права до права Європейського Союзу. Особливе адміністративне право, Адміністративне право і процес, Вип. № 1, 2025. С. 15-23.

3. Угода про асоціацію між Україною та ЄС, ратифіковано Законом № 1678-VII від 16.09.2014. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

4. Про встановлення критеріїв, за якими адміністративне правопорушення вважається малозначним, Наказ Генерального Комісара поліції Литви від 27 грудня 2016 р. № 5-V-1102. URL : <https://www.infolex.lt/ta/403137#>.

5. Кодекс про адміністративні правопорушення: Закон Республіки Литва від 25 червня 2015 року № XII-1869. URL : <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b/asr>.

6. Рішення Іллічівського міського суду Одеської області № 501/1241/25 від 10.04.2025. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126490225>.

7. Рішення Південноукраїнського міського суду Миколаївської області № 486/1800/25 від 17.11.2025. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131884776>.

Володимир ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ
начальник курсу (наставник) фахового
та базового курсів тактичного рівня
(L-1A, L-1B) відділу спеціальної
підготовки та підвищення кваліфікації
факультету професійної освіти та
лідерства Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

Забезпечення національної безпеки є основою стабільності будь-якої держави, оскільки саме від цього залежить здатність країни протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам, підтримувати порядок та забезпечувати розвиток країни. В умовах глобалізації та сучасних гібридних загроз, до яких відносяться тероризм, кіберзлочинність, економічні санкції, а також військові конфлікти та інформаційні війни, діяльність органів державної влади повинна бути адаптована до нових викликів. Одним із ключових елементів цієї системи є Державна прикордонна служба України (далі – ДПСУ), яка виконує стратегічні функції в забезпеченні національної безпеки.

Згідно з Конституцією України, серед основних завдань держави є забезпечення суверенітету та територіальної цілісності України, охорона її незалежності, захист прав і свобод людини та громадянина, забезпечення громадського порядку. Важливим аспектом є здійснення ефективних заходів щодо охорони державного кордону, запобігання незаконному перетину та іншій діяльності, що може загрожувати національній безпеці. ДПСУ, як основний орган, відповідальний за охорону державного кордону, виконує ці функції відповідно до визначених повноважень. В умовах гібридних загроз вона застосовує інноваційні підходи до забезпечення безпеки на прикордонних територіях та забезпечує інтеграцію національних і міжнародних стандартів безпеки.

Гібридні загрози є комплексним поєднанням класичних та новітніх загроз, таких як військові конфлікти, економічні санкції, кібератаки, інформаційні війни та інші форми впливу, які можуть чинити серйозний тиск на стабільність країни. Однією з ключових функцій ДПСУ в цих умовах це охорона державного кордону та боротьба з нелегальними потоками товарів і осіб, що можуть бути використані для здійснення гібридних атак. Важливим є також запобігання незаконному перетину кордону, який може призвести до проникнення терористичних або сепаратистських елементів на територію України.

Одним із важливих аспектів діяльності ДПСУ є боротьба з контрабандою та незаконною міграцією, що є важливими складовими гібридних загроз. Контрабанда може бути використана для фінансування тероризму, а незаконна міграція – для створення соціальних напруги та економічних проблем. В цих умовах ДПСУ проводить ефективні заходи, спрямовані на виявлення і припинення такої діяльності.

Необхідність ефективної боротьби з новими загрозами вимагає адаптації правового механізму, який регулює діяльність органів безпеки, зокрема ДПСУ. Це передбачає інтеграцію національних законів з міжнародними стандартами, а також зміцнення співпраці з іншими державами і міжнародними організаціями для спільної боротьби з транснаціональними загрозами, такими як міжнародна терористична діяльність і організована злочинність. У цьому контексті важливим є постійне вдосконалення національного законодавства щодо охорони та оборони кордону, а також співпраця з організаціями, такими як ООН, ЄС, НАТО і прикордонними службами інших країн.

Конституційно-правовий розвиток національної безпеки в Україні, який включає функції ДПСУ, вимагає постійного вдосконалення правових норм, що регламентують діяльність органів безпеки. Це включає в себе як зміни до національних законів, так і адаптацію до міжнародних правових норм. Важливим є також підтримка балансу між

забезпеченням безпеки і правами громадян, що є критично важливим для демократичної держави. Конституційні норми повинні бути достатньо гнучкими, щоб реагувати на постійно змінювані виклики гібридних загроз, зокрема через нові форми кіберзлочинності, які можуть спричиняти серйозні економічні і соціальні наслідки.

Одним із головних аспектів є також забезпечення прав людини в умовах підвищених загроз. Конституція України гарантує права і свободи громадян, тому діяльність прикордонної служби повинна здійснюватися в межах цього контексту, навіть у надзвичайних ситуаціях. Це включає в себе захист прав громадян на свободу пересування, зокрема за умови, що інше не передбачено законодавчими обмеженнями, а також гарантування їх прав у контрольованих прикордонних районах та при перетині кордону в пунктах пропуску. Важливо, щоб на практиці ці права не порушувалися, а державні органи працювали на їх забезпечення під час реалізації функцій безпеки.

Таким чином, для ефективної боротьби з гібридними загрозами необхідно удосконалювати національне законодавство, інтегрувати міжнародні правові норми у внутрішнє законодавство і зміцнювати співпрацю між державними органами та міжнародними партнерами. Розвиток правових механізмів має забезпечити стабільний захист кордону і сприяти безпеці на національному та міжнародному рівнях, а також підтримувати баланс між національною безпекою та правами громадян.

1. Бельчев С. М. Конституційно-правовий захист національної безпеки: теоретичні та практичні аспекти. Харків: Право, 2019. 256 с.
2. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV (зі змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208.
3. Конституція України: станом на 1 січ. 2024 р. Київ: Парламентське видавництво, 2024. 80 с.
4. Служба безпеки України: правові засади та практика боротьби з тероризмом і гібридними загрозами / за ред. І. М. Петрова. Київ: Наукова думка, 2018. 340 с.

Тетяна ЖЕГЛІНСЬКА

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В МЕХАНІЗМІ ГАРАНТУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах трансформаційних змін глобального та національного безпекового середовища істотно модифікується зміст категорії «національна безпека», яка поступово виходить за межі виключно військової й політичної площини та дедалі повніше охоплює соціально-гуманітарний вимір. Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України, епідеміологічні виклики, демографічні диспропорції, підвищення рівня хронічної захворюваності та психоемоційного навантаження населення зумовлюють потребу концептуального переосмислення ролі системи охорони здоров'я у забезпеченні стійкості та життєздатності держави.

Відповідно до ст. 3 та 49 Конституції України, людина, її життя і здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю, а держава гарантує охорону здоров'я шляхом формування та реалізації відповідної політики [1].

Показово, що у Закон України «Про національну безпеку» законодавець серед основоположних засад безпеки акцентує увагу на пріоритетності життя та здоров'я людини: «державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності» (п. 2 ст. 3).

Водночас законодавець закріплює комплексний підхід до гарантування безпеки, що передбачає захист життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави. У зазначеному контексті державна політика у сфері охорони здоров'я набуває характеристик стратегічного елементу механізму гарантування національної безпеки [2].

Державна політика у сфері охорони здоров'я постає як упорядкована система цілей,

принципів, інструментів і управлінських рішень, спрямованих на реалізацію конституційного права на охорону здоров'я, підвищення рівня якості та доступності медичних послуг, а також формування стійкої та ефективної системи медичного забезпечення населення.

В.М. Князевич, Я.Ф. Радиш та Н.О. Васюк трактують державну політику у сфері охорони здоров'я як систему ціннісних орієнтирів і стратегічних цілей, сукупність управлінських заходів, рішень і дій, спрямованих на забезпечення державних гарантій надання громадянам безкоштовної медичної допомоги у належному обсязі та відповідної якості з метою зниження рівня смертності, підвищення народжуваності та збільшення тривалості життя населення країни [3, с. 107].

На переконання О. С. Шимечко, державна політика охорони здоров'я в Україні являє собою комплекс заходів, орієнтованих на формування й оптимізацію соціально-економічних, правових та організаційних умов функціонування галузі. Управління системою охорони здоров'я має здійснюватися з урахуванням її специфіки, зокрема потреб у забезпеченні доступності медичних послуг, належної якості лікування, а також гарантуванні соціального захисту населення. У цьому контексті державне регулювання галузі виступає ключовим чинником забезпечення життєдіяльності людини. Реалізація політичної функції держави у зазначеній сфері відбувається через механізми державних програм соціального забезпечення та систему надання соціальних послуг [4, с. 52].

Державна політика України у сфері охорони здоров'я репрезентує сукупність національних рішень і зобов'язань, спрямованих на збереження та покращення фізичного й психічного здоров'я населення, що розглядається як стратегічний ресурс держави. Така політика передбачає реалізацію взаємопов'язаних заходів у політичній, правовій, економічній, соціальній, культурній, науковій і медичній площинах. Її комплексність охоплює не лише лікувальні та профілактичні заходи, а й гуманітарний аспект – збереження генофонду та інтелектуального потенціалу нації, а також відповідальність перед сучасними і майбутніми поколіннями. В основі відповідних стратегічних рішень лежить баланс інтересів особи та суспільства, що підкреслює гуманістичну спрямованість державної політики у сфері громадського здоров'я [5, с. 143].

Визначальну роль у формуванні та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я виконує Міністерство охорони здоров'я України, яке забезпечує нормативно-правове регулювання, розробляє стратегії розвитку галузі та координує діяльність суб'єктів медичної сфери. Водночас питання узгодження медичної та безпекової політики перебувають у компетенції Ради національної безпеки і оборони України, що визначає пріоритетні напрями державної політики у сфері національної безпеки.

Отже, державна політика у сфері охорони здоров'я має міжгалузевий характер та інтегрується в загальний механізм публічного управління.

Механізм гарантування національної безпеки охоплює сукупність правових, організаційних, інституційних та матеріальних засобів, за допомогою яких забезпечується захист національних інтересів. За сучасних умов стан системи охорони здоров'я безпосередньо впливає на:

- рівень смертності, тривалість життя та показники народжуваності, що формують кадровий і мобілізаційний потенціал держави;
- медичне забезпечення військовослужбовців, функціонування системи військової медицини, реабілітацію поранених та осіб з інвалідністю як складову сектору безпеки й оборони;
- протидію пандемічним загрозам, поширенню інфекційних захворювань і ризикам біотероризму, що потребує ефективної системи моніторингу, профілактики та реагування;
- рівень доступності медичної допомоги, який впливає на довіру громадян до держави та її інституцій, виступаючи чинником внутрішньої безпеки.

У зазначеному вимірі державна політика у сфері охорони здоров'я реалізує не лише соціальну, а й безпекову функцію держави. Рівень її результативності визначає здатність суспільства протистояти кризовим викликам, зокрема в умовах воєнного стану.

Таким чином, державна політика у сфері охорони здоров'я є вагомим складовим механізмом гарантування національної безпеки України. Вона забезпечує захист життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави шляхом формування стійкої, доступної та ефективної системи медичного забезпечення.

Стан здоров'я населення безпосередньо впливає на демографічний, соціальний, економічний та оборонний потенціал держави. У зв'язку з цим інтеграція медичної складової до системи національної безпеки має розглядатися як стратегічний пріоритет державної

політики.

Подальше удосконалення правових та організаційних засад функціонування системи охорони здоров'я виступає необхідною передумовою зміцнення національної безпеки України в умовах сучасних викликів і загроз.

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>

2. Про національну безпеку. Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

3. Князевич В. М., Радиш Я. Ф., Васюк Н. О. Державна політика України в галузі охорони здоров'я як організаційно-нормативна система владних дій та управлінських рішень. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. №7. С. 105–110.

4. О. С. Шимечко. Формування та реалізація державної політики в галузі охорони здоров'я як фактор підвищення якості життя та суспільного благополуччя в Україні *Публічне управління та митне адміністрування*, № 1 (44), 2025. С. 50-54.

5. Чуприна С.Л. Механізми реалізації державної політики охорони здоров'я України в умовах європейської інтеграції. *Київський економічний науковий журнал* № 10, 2025 С. 141-146.

Дар'я ЛАВРЕНКО

старший викладач кафедри
теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: РІЛЬ ПРАВОТВОРЧОСТІ, ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ, ОСВІТИ Й КОМУНІКАЦІЇ

Забезпечення національної та міжнародної безпеки в умовах воєнного стану є одним із ключових викликів сучасної української державності, що зумовлює переосмислення традиційних підходів до правового регулювання оборони, захисту суверенітету та гарантування прав і свобод людини. Конституційно-правові засади національної безпеки та оборони України визначають фундаментальні механізми, за допомогою яких держава реагує на воєнні загрози, забезпечує стійкість інституцій і водночас зберігає пріоритет прав людини як найвищої соціальної цінності. У цьому контексті воєнний стан постає не лише як особливий правовий режим, а як комплексне правове явище, що потребує високого рівня правотворчої культури та належної юридичної техніки.

Конституція України, зокрема її статті 1, 3, 17 та 64, формує базову нормативну модель поєднання безпекових інтересів держави та захисту прав людини. Закон України «Про правовий режим воєнного стану», а також нормативні акти сектору безпеки і оборони деталізують механізми реалізації конституційних положень в умовах надзвичайних загроз. Водночас практика правозастосування засвідчує, що ефективність таких механізмів значною мірою залежить від якості правотворчої діяльності, чіткості законодавчих формулювань, узгодженості норм та дотримання принципів юридичної техніки [1,2].

У воєнний час особливої актуальності набуває проблема правової визначеності. Нечіткі або суперечливі норми, надмірна фрагментарність законодавства, часті зміни правового регулювання можуть створювати додаткові ризики для національної безпеки, підриваючи довіру до державних інституцій та ускладнюючи реалізацію прав громадян. Тому правотворчість у сфері безпеки та оборони має ґрунтуватися на принципах системності, пропорційності, стабільності та відповідності конституційним цінностям.

Сучасне розуміння національної безпеки виходить за межі суто військового або силового виміру. Воно охоплює соціальні, гуманітарні, інформаційні та культурні чинники, які безпосередньо впливають на стійкість суспільства. У цьому контексті особливе значення набувають освіта та комунікація як інструменти правового та безпекового впливу. Вислів «говорити – значить діяти» набуває правового змісту, адже публічний дискурс, доступ до достовірної інформації та розвиток культури діалогу є складовими інформаційної та

внутрішньої безпеки держави [3].

Освіта в умовах воєнного стану виконує не лише навчальну, а й конституційно значущу функцію. Вона сприяє формуванню правової свідомості, громадянської відповідальності та здатності протистояти дезінформації, що розглядається як одна з форм сучасної гібридної агресії. Через освітні програми держава реалізує свої позитивні зобов'язання щодо забезпечення прав людини, навіть за умов тимчасового обмеження окремих прав і свобод. Таким чином, освіта та правова просвіта стають елементами комплексної стратегії національної безпеки.

Комунікація в умовах війни також набуває нормативного виміру. Держава через правові механізми регулює інформаційну сферу, встановлює правила доступу до інформації, протидії пропаганді та дезінформації. Водночас надмірні або непродумані обмеження свободи слова можуть суперечити конституційним засадам і міжнародним стандартам прав людини. Саме тому юридична техніка нормотворення у сфері інформаційної безпеки повинна забезпечувати баланс між захистом національних інтересів і дотриманням фундаментальних прав [4].

Боротьба з різними формами насильства – побутовим, гендерно зумовленим, психологічним, інформаційним – також має розглядатися як складова національної безпеки. Внутрішня нестабільність, соціальна напруга та правова необізнаність населення посилюють вразливість держави до зовнішніх загроз. У цьому аспекті правотворчість повинна бути спрямована не лише на репресивні механізми, а й на превентивні заходи, закріплені в нормах права через чіткі, логічно вибудовані та доступні для розуміння правові конструкції.

Практика засвідчує, що ефективні просвітницькі програми, інформаційні кампанії та освітні ініціативи, закріплені на нормативному рівні, знижують рівень насильства та підвищують загальний рівень правової культури. Це, у свою чергу, сприяє зміцненню суспільної стійкості, яка є однією з ключових складових сучасної концепції національної безпеки. Таким чином, гуманітарний компонент безпеки має бути інтегрований у правову систему через якісну нормотворчість і продуману юридичну техніку.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що конституційно-правові та загальноправові засади забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану потребують комплексного підходу, який поєднує силові, інституційні та гуманітарні інструменти. Правотворчість і юридична техніка відіграють у цьому процесі ключову роль, оскільки саме через них забезпечується правова визначеність, передбачуваність та легітимність безпекових рішень. Освіта й комунікація, інтегровані в правове регулювання, виступають чинниками формування свідомого, стійкого та правово орієнтованого суспільства. Отже, сучасне розуміння національної безпеки полягає не лише в захисті державних кордонів, а й у створенні безпечного правового середовища, в якому права людини залишаються цінністю навіть за умов війни. Саме в цій взаємодії конституційних принципів, якісної правотворчості, освіти та комунікації проявляється здатність держави ефективно відповідати на внутрішні та зовнішні загрози, зберігаючи демократичний і правовий характер.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2019, № 38, ст. 160.

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України ВВР*, 2024, № 19, ст. 78.

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII (2469-19) зі змінами і доповненнями. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

4. Колодій А. М., Лапко А. Г., Хальота А. І. Концепція національної безпеки України: сучасна теорія розуміння. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2025. № 88. Ч. 1. С. 81-88.

Дмитро МАЙСТРО

старший викладач кафедри
конституційного, адміністративного
та трудового права юридичного
факультету Національного
університету «Запорізька політехніка»,
адвокат, депутат Запорізької обласної
ради VII, VIII скликань, голова
постійної депутатської комісії
з питань місцевого самоврядування та
адміністративно-територіального
устрою Запорізької обласної ради
(м. Запоріжжя, Україна)

**РОЛЬ ДЕПУТАТІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

З 24 лютого 2022 року в Україні діє воєнний стан, це кардинально змінило роботу всієї системи публічної влади. Депутати місцевих рад опинилися в умовах, коли звичні механізми представницької демократії довелося пристосовувати до реалій війни – евакуація населення, організація укриттів, робота з військовими. Місцеве самоврядування стало одним із головних елементів забезпечення безпеки держави на регіональному рівні. Депутати беруть активну участь у вирішенні питань оборони, цивільного захисту, підтримки армії та допомоги населенню, яке постраждало від війни.

Конституція визначає роль органів місцевого самоврядування у вирішенні питань місцевого значення, але воєнний стан розширив коло завдань депутатів. Законодавчі зміни останніх років показують, як повноваження місцевих рад трансформувалися від суто комунального управління до участі в цивільному захисті, територіальній обороні та гуманітарній допомозі.

Депутати ухвалюють рішення щодо витрачання бюджетних коштів на оборону, виділяють приміщення для переселенців, організовують пункти незламності та координують роботу волонтерів. Під час війни депутатський корпус фактично перетворився на важливу ланку між центральною владою, військовими структурами та місцевим населенням, яке потребує захисту та допомоги.

Робота депутатів у прифронтових регіонах виявила низку проблем із проведенням сесій та забезпеченням кворуму через евакуацію частини депутатського корпусу. По-перше, дистанційні засідання дозволили зберегти роботу рад навіть у небезпечних умовах, коли фізична присутність всіх депутатів на одному місці стала неможливою через обстріли. По-друге, виникли питання щодо легітимності рішень, прийнятих через відеоконференції, адже раніше законодавство передбачало лише очну форму проведення сесій. По-третє, постала проблема публічності, адже інформація про місце проведення засідань часто не оприлюднювалася з міркувань безпеки, що суперечило принципам відкритості та прозорості роботи органів місцевого самоврядування. Водночас депутати продовжували виконувати свої функції, незважаючи на небезпеку для власного життя.

Взаємодія депутатів з військово-цивільними адміністраціями стала новим елементом місцевого управління в областях, де запроваджено військову владу. Передача частини повноважень від виборних органів до призначених керівників створила виклики для демократичного врядування та підзвітності влади. Депутати продовжують контролювати використання комунального майна, затверджувати програми та спілкуватися з населенням, але їхні повноваження обмежені рішеннями керівників військових адміністрацій.

Наприклад, у Херсонській області після деокупації правобережжя депутати працювали під постійними обстрілами, ухвалюючи рішення щодо фінансування відновлення інфраструктури та евакуації мешканців з найнебезпечніших місць. Багато депутатів взагалі не змогли повернутися до своїх громад через їхню окупацію або повне зруйнування, але продовжували представляти інтереси своїх виборців дистанційно.

Депутати місцевих рад беруть активну участь у мобілізації ресурсів для оборони через місцеве оподаткування, виділення коштів на техніку та спорядження для військових,

організацію волонтерських ініціатив. Бюджетні повноваження представницьких органів дозволяють швидко перерозподіляти видатки на оборонні потреби, фінансувати ремонт доріг для логістики, підтримувати критичну інфраструктуру. Місцеві депутати ініціюють закупівлю дронів, автомобілів, генераторів та іншого необхідного обладнання для військових частин, які захищають їхні території. Окремі громади виділяють на потреби армії мільйони гривень з власних бюджетів, показуючи реальний внесок у забезпечення обороноздатності країни [1].

Вважаємо, що зростання частки видатків на безпеку та оборону до 20–30 % загального обсягу бюджету громад біля лінії фронту демонструє готовність депутатів брати на себе відповідальність за обороноздатність на місцевому рівні. Депутати не просто формально виконують свої обов'язки, а реально включилися в процес забезпечення національної безпеки, розуміючи власну роль у захисті держави. Багато депутатів самі пішли добровольцями до армії або активно займаються волонтерською діяльністю паралельно з виконанням депутатських повноважень [2].

Додатково варто звернути увагу на внутрішньоорганізаційну діяльність депутатів місцевих рад в умовах воєнного стану, яка суттєво трансформувалася та набула кризового характеру управління. Йдеться не лише про ухвалення рішень на сесіях, а й про постійну роботу в профільних комісіях, оперативних штабах громад, координаційних нарадах із представниками військових адміністрацій, правоохоронних органів та служб цивільного захисту. Депутати опановували нові компетентності у сфері безпекового менеджменту, бюджетного планування в умовах невизначеності, організації закупівель для потреб оборони та критичної інфраструктури. Значно посилилася контрольна функція представницьких органів: здійснюється моніторинг цільового використання коштів резервних фондів, гуманітарної допомоги, міжнародної фінансової підтримки, що надходить громадам. Окремого значення набула комунікаційна діяльність - регулярне інформування населення про безпекову ситуацію, правила поведінки під час повітряних тривог, можливості евакуації та отримання соціальної допомоги [3].

Отже, внутрішня організаційна перебудова роботи депутатського корпусу стала важливою передумовою забезпечення стійкості громад, що узгоджується із загальними засадами функціонування органів місцевого самоврядування в умовах особливого правового режиму, визначеними чинним законодавством України.

Отже, роль депутатів органів місцевого самоврядування у забезпеченні національної безпеки в умовах воєнного стану суттєво розширилась порівняно з мирним часом. Депутатський корпус перетворився на важливу ланку системи оборони держави, беручи активну участь у вирішенні завдань цивільного захисту, територіальної оборони та гуманітарної допомоги населенню. Досвід останніх років показує необхідність подальшого вдосконалення законодавчого регулювання діяльності депутатів в умовах особливих правових режимів та розробки механізмів ефективної координації між місцевою владою і військовими структурами для забезпечення стійкості системи національної безпеки на всіх рівнях.

1. Малиновський В. Реалізація повноважень і компетенцій місцевого самоврядування в умовах викликів національній та глобальній безпеці. *Влада та управління*. 2022. № 9. С. 147–156. URL : <https://orcid.org/0000-0003-2017-553X>.

2. Рижук Ю. М. Забезпечення органами місцевого самоврядування прав людини в умовах воєнного стану. *Київський часопис права*. 2023. № 4. С. 25–30. URL : <https://doi.org/10.32782/klj/2022.4.3>.

3. Мельниченко Б., Мідик М. Місцеве самоврядування в Україні в умовах воєнного стану. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2023. Т. 10. № 2(38). С. 137–145. URL: <https://doi.org/10.23939/law2023.38.137>.

Віктор ПОНОМАРЕНКО

викладач кафедри адміністративного
права та процесу навчально-наукового
інституту права та соціального
менеджменту Донецького державного
університету внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)

**ПРАВО НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ ТА ЙОГО ОБМЕЖЕННЯ
ПІД ЧАС ДІЇ КОМЕНДАНТСЬКОЇ ГОДИНИ**

Право на свободу пересування та вільний вибір місця проживання належить до фундаментальних прав людини і громадянина та закріплене у статті 33 Конституції України [1], а також гарантується статтею 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2]. Воно є складовою особистої свободи та передумовою реалізації інших прав – права на працю, освіту, охорону здоров'я, сімейне життя. Водночас зазначене право не є абсолютним і може підлягати обмеженню, якщо таке обмеження передбачене законом, переслідує легітимну мету та є необхідним у демократичному суспільстві. Особливої актуальності питання обмеження свободи пересування набуло в умовах запровадження правового режиму воєнного стану, коли держава, реалізуючи функцію забезпечення національної безпеки і оборони, змушена застосовувати спеціальні адміністративно-правові заходи, зокрема комендантську годину.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» військове командування разом із військовими адміністраціями можуть установлювати особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, а також запроваджувати комендантську годину [3]. За своєю правовою природою комендантська година є адміністративно-правовим режимним заходом превентивного характеру, спрямованим на забезпечення публічної безпеки, охорону життя і здоров'я населення, захист об'єктів критичної інфраструктури та протидію диверсійно-розвідувальній діяльності. Вона полягає у встановленні заборони перебування осіб у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і документів, що посвідчують особу. Адміністративно-правовий механізм запровадження комендантської години характеризується поєднанням повноважень військового командування, військових адміністрацій та органів Національної поліції. Рішення про її встановлення приймається компетентним суб'єктом владних повноважень у межах наданої законом компетенції та підлягає офіційному оприлюдненню. Поліція та військові формування забезпечують контроль за дотриманням режиму, перевіряють документи, здійснюють поверхневі перевірки, а за необхідності – доставляють осіб до підрозділів поліції. Зазначені заходи за своєю суттю є адміністративно-примусовими, однак вони мають превентивний, а не каральний характер і спрямовані на попередження загроз, а не на покарання особи.

Водночас практична реалізація комендантської години породжує низку проблем забезпечення прав людини. Насамперед йдеться про ризик надмірного втручання у приватне життя, необґрунтованого затримання осіб, перевищення повноважень посадовими особами, а також недостатню визначеність процедурних гарантій. У правозастосовній практиці трапляються випадки, коли громадяни не належним чином поінформовані про часові межі обмеження або порядок отримання перепусток, що призводить до конфліктних ситуацій. Важливо враховувати, що навіть за умов воєнного стану держава залишається зобов'язаною дотримуватися принципу верховенства права, який включає правову визначеність, пропорційність та недискримінаційність.

Особливого значення набуває питання адміністративного затримання осіб, які порушили вимоги комендантської години. Затримання допускається лише у випадках і порядку, визначених законом, та має бути мінімально необхідним за тривалістю. Особі повинні бути роз'яснені причини затримання, її права, а також забезпечено можливість повідомити родичів. Неприпустимими є будь-які форми жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження.

Окремої уваги потребує питання документування та перевірки особи під час дії комендантської години. Перевірка документів є одним із основних адміністративно-превентивних заходів, проте вона повинна здійснюватися виключно уповноваженими

особами, з дотриманням вимог законності, службової етики та поваги до людської гідності. Важливо, щоб громадяни мали доступ до чіткої інформації про перелік документів, які необхідно мати при собі, а також про категорії осіб, яким дозволено пересування у визначений час (працівники критичної інфраструктури, медичні працівники, аварійні служби тощо).

Необхідно також враховувати, що комендантська година впливає на реалізацію інших прав, зокрема права на працю та медичну допомогу. Тому органи публічної влади повинні забезпечувати можливість отримання спеціальних перепусток, функціонування екстрених служб, а також механізми оперативного реагування на надзвичайні життєві ситуації. Забезпечення таких винятків є проявом соціальної функції держави та свідчить про дотримання принципу гуманізму в адміністративній діяльності.

Отже, обмеження свободи пересування у формі запровадження комендантської години є вимушеним адміністративно-правовим заходом, спрямованим на забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану. Його правомірність визначається наявністю законних підстав, легітимною метою та дотриманням принципу пропорційності. Ефективність цього заходу залежить не лише від контролюючих функцій держави, а й від рівня правової культури, довіри населення до органів влади та належного нормативного врегулювання процедур. Водночас держава повинна забезпечити чіткі правові гарантії, запобігати зловживанням владою та підтримувати баланс між інтересами безпеки і правами людини. Саме дотримання такого балансу є визначальною ознакою демократичної правової держави навіть у період воєнного конфлікту.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : Протокол Ради Європи від 16.09.1963 № 4. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_059#Text

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

Валентина ЧЕРНОБУК
старший викладач кафедри
теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Державна ветеранська політика в Україні посідає провідне місце серед пріоритетних напрямів забезпечення національної безпеки та суспільної стабільності. Збільшення кількості учасників бойових дій, ветеранів війни та членів сімей загиблих захисників зумовлює об'єктивну потребу в оновленні нормативно-правової бази, підвищенні ефективності реалізації державних соціальних гарантій і запровадженні комплексного підходу до підтримки осіб, які брали участь у захисті держави. З урахуванням досвіду держав-партнерів і положень міжнародних стандартів формування сучасної ветеранської політики в Україні набуває визначального значення для утвердження принципів соціальної справедливості та забезпечення сталого розвитку суспільства.

Ветеранська політика має розглядатися не лише як сукупність соціальних пільг і компенсацій, а як комплексна державна стратегія, спрямована на довгострокову соціальну адаптацію, реінтеграцію та забезпечення гідної якості життя осіб, які брали участь у захисті держави. У сучасних умовах ключовими елементами такої політики є медична та психологічна реабілітація, забезпечення житлом, сприяння працевлаштуванню, професійній перекваліфікації, а також підтримка членів сімей загиблих Захисників і Захисниць України.

Однією з найбільш проблемних сфер у процесі формування та реалізації ветеранської політики в Україні залишається фрагментарність нормативно-правового регулювання ветеранських питань. Чинна система правових норм характеризується значною кількістю підзаконних нормативно-правових актів, відомчих інструкцій та цільових програм, які

нерідко мають декларативний характер або не узгоджуються між собою. Така нормативна розпорошеність ускладнює практичну реалізацію закріплених державою соціальних гарантій, призводить до неоднакового застосування норм права та створює передумови для правової невизначеності у статусі ветеранів війни [6].

Наслідком зазначених процесів є обмежений доступ ветеранів до реалізації гарантованих прав, що проявляється у надмірній складності адміністративних процедур, тривалості розгляду звернень та необхідності неодноразового підтвердження статусу чи права на отримання відповідних соціальних послуг. Водночас недостатній рівень поінформованості ветеранів щодо механізмів захисту та реалізації своїх прав, а також відсутність єдиної системи правового консультування посилюють відчуття соціальної незахищеності та негативно впливають на рівень довіри до інституцій публічної влади [1].

Особливої уваги потребує питання інституційного забезпечення ветеранської політики, оскільки саме організаційна складова значною мірою визначає ефективність державного управління у цій сфері. Створення спеціалізованих органів та запровадження дієвих координаційних механізмів є необхідною умовою реалізації комплексного підходу до соціального захисту ветеранів. Водночас практичний досвід засвідчує, що відсутність належної міжвідомчої взаємодії, чіткого розмежування повноважень між центральними та місцевими органами виконавчої влади, а також недостатня узгодженість дій з органами місцевого самоврядування істотно знижують результативність ветеранських ініціатив та державних програм [3].

Важливим напрямом удосконалення ветеранської політики є забезпечення принципів адресності та індивідуального підходу до надання соціальної підтримки. Ветерани війни не є однорідною соціальною групою, а їхні потреби зумовлюються низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників, зокрема станом фізичного та психічного здоров'я, віком, соціальним статусом, характером і тривалістю участі в бойових діях, а також сімейними обставинами. У цьому контексті застосування уніфікованих підходів до соціального захисту часто не відповідає реальним запитам ветеранів та потребує впровадження механізмів персоналізованого соціального супроводу, орієнтованих на конкретні життєві ситуації [6].

Значний інтерес у цьому аспекті становить зарубіжний досвід, який демонструє, що успішна ветеранська політика ґрунтується на поєднанні державних гарантій, активної участі органів місцевого самоврядування та широкого залучення інститутів громадянського суспільства. У багатьох країнах особлива увага приділяється створенню комплексних програм соціальної, психологічної та професійної реінтеграції ветеранів, що забезпечують їхню поступову адаптацію до умов цивільного життя [1]. Для України, яка перебуває в умовах триваючої війни, та перспективи масштабної післявоєнної відбудови, впровадження сталих і довгострокових механізмів соціального супроводу ветеранів є не лише актуальним, а й стратегічно необхідним завданням державної політики.

Отже, формування ветеранської політики в Україні є складним багатовимірним процесом, що потребує системного підходу, оновлення законодавства та посилення інституційної спроможності держави. Ефективна ветеранська політика виступає не лише соціальним обов'язком держави, а й важливим чинником суспільної стабільності та національної безпеки.

1. Боняк В. О., Чепік-Трегубенко О. С. Взаємодія органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в аспекті захисту прав внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023 № 2. С. 14-21. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-2-14-21>

2. Майстренко К., Леженко С. Психологічна та соціальна адаптація військовослужбовців під час війни: механізми підтримки та реабілітації. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2024. № 3. С. 43-49.

3. Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр ветеранів війни : постанова Кабінету Міністрів України від 20 груд. 2017 р. № 1024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2017-%D0%BF#Text>

4. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 № 2961-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>.

5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. Ст. 190. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

6. Чернобук В. В. Правовий статус Військового омбудсмена в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 6, 2025. С. 245-249 DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.35>.

Артем АТАМАСОВ
аспірант Національного
технічного університету
«Дніпровська політехніка»
(м. Дніпро, Україна)

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах воєнних загроз, інформаційних атак і внутрішніх трансформацій політична культура суспільства набуває стратегічного значення для забезпечення національної безпеки. Вона визначає характер взаємодії громадян із державними інститутами, рівень довіри до влади, готовність до участі в політичному житті та спроможність суспільства до консолідації перед зовнішніми й внутрішніми викликами.

Політична культура охоплює систему цінностей, норм, установок і моделей поведінки, що регулюють ставлення громадян до влади, права, демократичних процедур і національних інтересів. У безпековому вимірі вона виступає нематеріальним ресурсом стійкості держави, оскільки формує легітимність політичної системи та підтримку стратегічних рішень у кризових ситуаціях [1].

Можна інтерпретувати політичну культуру як фактор стійкості держави. Українська політична культура історично формувалася під впливом боротьби за державність, досвіду колоніальної залежності, трансформацій пострадянського періоду та революційних подій початку XXI століття. Події Революції Гідності та повномасштабної війни суттєво змінили структуру суспільних цінностей, посиливши орієнтацію на демократичні принципи, свободу, гідність і європейську інтеграцію.

У контексті національної безпеки політична культура виконує такі функції:

- Консолідаційна. Формує суспільну єдність і підтримку державності в умовах загроз.
- Легітимізаційна. Забезпечує довіру до інститутів влади та підтримку рішень у сфері оборони й безпеки.
- Антидеструктивна. Зменшує вплив пропаганди, дезінформації та маніпуляцій.
- Демократична стабілізаційна. Підтримує баланс між безпековими заходами та збереженням прав і свобод громадян.

Охарактеризуємо інституційний вимір політичної культури.

Політична культура безпосередньо впливає на ефективність діяльності ключових державних інститутів, зокрема Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та Рада національної безпеки і оборони України. Рівень довіри до цих органів визначає готовність громадян підтримувати державну політику, виконувати законодавчі вимоги та брати участь у суспільних ініціативах.

Водночас політична культура в Україні характеризується поєднанням демократичних орієнтацій із критичністю до влади, що з одного боку сприяє розвитку громадянського суспільства, а з іншого – створює ризики політичної фрагментації [2].

У контексті російсько-української війни можна визначити такі виклики та перспективи політичної культури:

Серед основних викликів – збереження низького рівня довіри до окремих політичних інститутів, вплив інформаційних операцій, радикалізація суспільних настроїв і політична поляризація. У воєнний період важливо забезпечити баланс між централізацією управління та демократичними процедурами, щоб не допустити ерозії правової державності.

Перспективними напрямками зміцнення політичної культури як елементу безпеки є:

- розвиток політичної освіти та медіаграмотності;
- підвищення прозорості діяльності органів влади;
- підтримка громадянської участі;
- формування культури відповідальності та правової свідомості;
- протидія інформаційним маніпуляціям.

Отже, політична культура України є важливим чинником забезпечення національної безпеки, оскільки визначає рівень суспільної згуртованості, легітимності влади та стійкості до зовнішніх впливів. Її розвиток сприяє зміцненню демократичних інститутів, підвищенню

довіри між державою і громадянами та формуванню довгострокових передумов стабільності й безпечного розвитку країни.

1. Пай Л. Політична культура та політичний розвиток. У О. Іщенко (Ред.), *Політологія: хрестоматія*. Київ : Либідь. 2002. С. 215–229

2. Рафальський О. Політична культура українського суспільства: між традицією та модернізацією. *Український соціум*, 3(74), 2020. С. 5–18.

Ірина БАЛТАКСА

аспірант кафедри теорії держави
та права Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

СВОБОДА ВИБОРУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ГАРАНТІЇ

Реалізація свободи вибору дитини як складової її правосуб'єктності у сучасному праві розглядається крізь призму принципу найкращих інтересів, вікової та психологічної зрілості, а також особливостей її правового статусу. В умовах воєнних дій та збройних конфліктів ця проблематика набуває особливої складності, оскільки дитина одночасно виступає носієм автономних прав і об'єктом підвищеного міжнародно-правового та національного захисту. За таких обставин свобода вибору не зникає, але трансформується: вона реалізується у межах спеціальних гарантій безпеки, реабілітації та соціального захисту, що обумовлені підвищеною вразливістю дитини в умовах збройного конфлікту. Відтак правовий статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій, характеризується поєднанням загальних прав, притаманних кожній дитині, зі спеціальними механізмами охорони, спрямованими на забезпечення її фізичної безпеки, психоемоційної стабільності та подальшого розвитку.

Базовим міжнародним актом, що визначає правовий статус дитини, є Конвенція ООН про права дитини 1989 року, що закріплює принцип пріоритету найкращих інтересів дитини (ст. 3), право дитини вільно висловлювати власні погляди з усіх питань, що її стосуються (ст. 12), а також право на захист від усіх форм фізичного або психічного насильства (ст. 19) [2]. У контексті збройного конфлікту особливе значення має стаття 38 Конвенції, що зобов'язує держави поважати норми міжнародного гуманітарного права та забезпечувати захист дітей, яких торкається збройний конфлікт [2]. Таким чином, свобода вибору дитини не заперечується навіть у кризових умовах, але реалізується з урахуванням вікових та психологічних особливостей.

Додаткові гарантії встановлені Факультативним протоколом до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах 2000 року, що підвищує мінімальний вік прямої участі у воєнних діях та покладає на держави обов'язок уживати всіх можливих заходів для запобігання вербуванню дітей до збройних сил або груп [10]. У такий спосіб міжнародне право виходить із презумпції недопустимості використання дитини як інструмента війни, навіть якщо формально її «згода» могла б бути отримана.

Особливе місце у системі міжнародних гарантій посідають Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них, що встановлюють спеціальний режим захисту цивільного населення, зокрема дітей, під час міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів [8]. Діти визнаються особами, що користуються особливим піклуванням і захистом, а будь-які акти насильства, депортації, незаконного переміщення чи взяття в заручники щодо них категорично забороняються.

У європейському правовому просторі гарантії прав дитини посилюються положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [1] та практикою Європейського суду з прав людини. Суд неодноразово підкреслював, що держава має позитивні зобов'язання щодо забезпечення ефективного захисту дітей від насильства, експлуатації та нелюдського поводження (зокрема у справах, пов'язаних із порушенням статей 2 і 3 Конвенції) [1]. У контексті воєнних дій це означає, що держава повинна вживати

активних заходів для евакуації, реабілітації, психологічної підтримки та соціальної інтеграції дітей, які постраждали від війни.

Національний вимір правового статусу дитини визначається Конституцією України, що проголошує охорону дитинства одним із пріоритетів держави (ст. 52) [3]. Спеціальним нормативним актом є Закон України «Про охорону дитинства», що встановлює гарантії захисту прав дитини, у тому числі дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів [4]. В українському законодавстві закріплено окрему категорію – «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів», що передбачає надання таким дітям статусу та відповідних соціальних гарантій.

Свобода вибору дитини у зазначеному контексті проявляється передусім у праві бути вислуханою під час вирішення питань щодо визначення місця проживання, форми навчання, участі у програмах психологічної реабілітації чи возз'єднання з родиною. Водночас реалізація цієї свободи не може здійснюватися ізольовано від принципу найкращих інтересів дитини. Комітет ООН з прав дитини у Загальному коментарі № 12 наголошує, що право дитини бути вислуханою не є формальністю, а повинно реально впливати на прийняття рішень компетентними органами [7].

В умовах воєнного стану держава зобов'язана забезпечити комплексний механізм гарантій: правовий (чітке нормативне регулювання статусу), інституційний (діяльність органів опіки та піклування, служб у справах дітей, судів), соціальний (надання допомоги, житла, медичних та освітніх послуг) і міжнародний (взаємодія з міжнародними організаціями щодо повернення депортованих дітей та документування воєнних злочинів проти них). Водночас будь-які рішення щодо дитини повинні прийматися індивідуально, з урахуванням її думки, психологічного стану та довгострокових наслідків для її розвитку.

Водночас забезпечення прав дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій, неможливе без належного рівня відкритості та підзвітності діяльності державних органів. Як зазначають Л. Наливайко та С. Вітвіцький, право на доступ до публічної інформації виступає важливим інструментом громадського контролю за діяльністю держави [5, с. 31], що має особливе значення у питаннях захисту прав дітей у період воєнного стану. У дослідженні Л. Наливайко підкреслюється, що прозорість є демократичним стандартом функціонування публічної влади [9, с. 57], а отже, рішення щодо визначення правового статусу дитини та реалізації механізмів її захисту повинні бути обґрунтованими, вмотивованими та підконтрольними суспільству. Зокрема, важливо акцентувати увагу на ролі інститутів громадянського суспільства у сфері захисту прав людини [6], що в умовах збройного конфлікту набуває особливої ваги з огляду на необхідність моніторингу дотримання прав дитини та забезпечення міжнародної співпраці у цій сфері.

Отже, особливості правового статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, полягають у поєднанні загальних прав дитини з підвищеним рівнем міжнародно-правового захисту. Свобода вибору у цьому випадку не є абсолютною автономією, а реалізується в межах принципу найкращих інтересів дитини та під контролем держави як гаранта її прав. Міжнародні та національні норми формують багаторівневу систему гарантій, що покликана забезпечити не лише фізичне виживання дитини в умовах війни, але й відновлення її гідності, розвитку та повноцінної інтеграції у мирне суспільство.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

2. Конвенція про права дитини : Конвенція ООН від 20.11.1989. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

3. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

4. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.

5. Наливайко Л. Р., Вітвіцький С. С. Право на доступ до публічної інформації в контексті контролю громадян за діяльністю держави. *Право і суспільство*. 2014. № 5(2). С. 28-33.

6. Наливайко Л. Р., Грицай І., Дніпров О. С. Неурядові правозахисні організації України : навч. посіб. Київ : Хай-Тек Прес, 2014. 432 с.

7. General comment no. 12 (2009), The right of the child to be heard : no. CRC/C/GC/12. URL : <https://digitallibrary.un.org/record/671444?v=pdf>.

8. Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War : of 12.08.1949. URL : <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/geneva-convention-relative-protection-civilian-persons-time-war>.

9. Nalyvaiko, L. R. (2014). Transparency as a democratic standard of the government functioning.

Evropský Politický a Právní Diskurs, 1(4), 51-62.

10. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict : resolution of 25.05.2000 no. A/RES/54/263. URL : <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-involvement-children>.

Олексій БЕРВЕНО

аспірант кафедри
адміністративно-правових
дисциплін та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ БЕЗПЕКИ

Категорія безпеки належить до базових понять політичної науки, соціології та теорії державного управління і характеризується багатовимірністю трактувань. У загальному розумінні безпеку можна інтерпретувати як стан відсутності небезпеки, що забезпечує спокій, стабільність і впевненість у майбутньому. Вона асоціюється з гарантією збереження наявних умов існування та можливістю їх покращення, а також із прийнятним рівнем життя та захищеністю від фізичних, соціальних чи політичних загроз.

Безпека розглядається як первинна потреба людини, соціальних груп, держав і міжнародних систем. Вона виступає екзистенційною цінністю, оскільки безпосередньо пов'язана з виживанням і розвитком. Саме потреба в гарантуванні безпеки історично зумовила об'єднання людей у політичні спільноти та формування держави як організаційної форми, покликаної забезпечувати захист і стабільність [1].

Водночас безпека є не лише певним станом, а й постійним процесом. Вона не може бути абсолютно сталою або гарантованою раз і назавжди, оскільки залежить від змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі, балансу сил і характеру загроз. У процесному вимірі безпека означає безперервну діяльність індивідів, громад, держав і міжнародних організацій, спрямовану на формування та підтримання бажаного рівня захищеності. Забезпечення безпеки держави та її громадян виступає життєво важливим національним інтересом [2].

Доцільно розрізняти внутрішній і зовнішній аспекти безпеки. Внутрішня безпека пов'язана зі стабільністю, узгодженістю та стійкістю внутрішніх структур держави і суспільства. Зовнішня безпека означає відсутність або нейтралізацію загроз з боку інших суб'єктів міжнародних відносин. Сукупність цих двох вимірів формує комплексне розуміння безпеки.

Теоретичний аналіз дозволяє виділити кілька концептуальних вимірів безпеки. Суб'єктивний вимір стосується рівня впевненості суб'єкта у власному існуванні та розвитку. Об'єктивний – пов'язаний із реальними умовами, ресурсами та механізмами забезпечення цієї впевненості, включаючи збереження ідентичності та свободи розвитку. Функціональний (процесний) вимір дає змогу простежити динаміку змін безпеки в часі та її еволюцію відповідно до трансформації загроз і можливостей [3].

У науковій літературі поширеним є поділ безпеки за предметним критерієм. Зокрема, розрізняють національну безпеку, яка стосується окремих держав і їхніх суспільств, та міжнародну безпеку, що охоплює систему відносин між державами або групами держав. У межах предметного підходу також виокремлюють політичну, воєнну, економічну, гуманітарну, екологічну та ідеологічну безпеку. Економічна безпека, своєю чергою, поділяється на сировинну, енергетичну, продовольчу, фінансову, соціальну, технологічну та інші складові [4].

Предметний аналіз доповнюється просторовим критерієм, який дозволяє виділити локальну, субрегіональну, регіональну, трансрегіональну та глобальну безпеку. Такий підхід підкреслює багаторівневий характер безпекових процесів у сучасному світі.

Серед класифікацій також поширеним є розмежування державної, національної, внутрішньої та громадської безпеки. Державна безпека розуміється як стан внутрішньої стабільності та суверенітету, що відображає відсутність загроз базовим потребам суспільства та статусу держави в міжнародних відносинах. Національна безпека визначається як ступінь

задоволення фундаментальних потреб нації – існування, ідентичності, розвитку та здатності захищати свої цінності від зовнішніх викликів [5].

Внутрішня безпека характеризує рівень стійкості державних інститутів і суспільного порядку, тобто здатність забезпечувати нормальне функціонування органів влади та захищати спосіб життя громадян. У цьому контексті важливу роль відіграють спеціалізовані суб'єкти – так звані спеціальні служби, діяльність яких спрямована на попередження та нейтралізацію внутрішніх загроз [6].

Громадська безпека охоплює систему умов та інституцій, що забезпечують захист життя, здоров'я, майна громадян, а також правопорядку, суверенітету та стабільності держави. Вона включає як індивідуальний, так і колективний вимір – безпеку окремої особи та безпеку соціальних і державних структур у цілому. Наявність належної нормативно-правової бази та ефективних інституцій є ключовою передумовою підтримання цього стану [7].

Отже, безпека є комплексною, багаторівневою та динамічною категорією, що поєднує стан захищеності та безперервний процес його формування і підтримання. Її зміст і структура залежать від історичних умов, характеру загроз та інституційної спроможності держави й суспільства.

1. Skrabacz A. Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne, Warszawa, 2012, s. 25.
 2. Elak L. Potencjał wojsk lądowych wobec współczesnych wyzwań bezpieczeństwa Rzeczypospolitej polskiej, Warszawa, 2020, s. 9.
 3. Zięba R. Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie, Warszawa, 2008, s. 16.
 4. Głowiński K., Krysiński S. Uwarunkowania bezpieczeństwa globalnego i regionalnego, [w:] T. Bąk, Z. Ciekanowski, L. Szot (red.), Dylematy bezpieczeństwa człowieka, Jarosław, 2013, s. 33.
 5. Głowiński K. Bezpieczeństwo społeczności regionalnych i lokalnych, [w:] Determinanty bezpieczeństwa człowieka a rozwój regionalny, Red. T. Bąk, Z. Ciekanowski, L. Szot, Jarosław, 2013, s. 220-221.
 6. Misiuk A. Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego. Zagadnienia prawno-ustrojowe, Warszawa, 2008, s. 109.
- Пływaczewski W., Kędzierska G., Leksykon policyjny, Szczytno, 2001, s. 59.

Вячеслав БІЛЯВСЬКИЙ
здобувач Науково-дослідного
інституту публічного права
(м. Київ, Україна)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання електронних послуг з огляду на євроінтеграційне намагання України, а також загальну тенденцію до взаємної інтеграції систем надання державою публічних послуг як власним громадянам, так і громадянам іншої держави, які перебувають на території відповідної країни на законних підставах, є надзвичайно важливим питанням, яке має бути опрацьоване поряд з іншими.

П. Клімушин зазначає, що у світовій практиці реалізовано три моделі електронного урядування із застосуванням порталних технологій: централізована, децентралізована і горизонтальна, які принципово орієнтовані на єдину точку доступу для користувачів і дворівневу систему взаємодії з ними у вигляді фронт- і бек-офісів [1]. На думку Д.С. Луніна, цифрову трансформацію урядування можна визначити як процес трансформації моделей управління та механізмів взаємодії між урядом і громадянами, оновлення політики уряду, організацій, послуг і програм щодо використання цифрових технологій. Цифрова трансформація – це процес фундаментальної зміни, що вимагає цілісного підходу, який ставить громадян на перше місце і зосереджений на їхніх потребах, ураховуючи тих, хто поки що не має можливості скористатися цифровими послугами, а також на зниженні ризиків, пов'язаних із застосуванням цифрових технологій на різних рівнях державного управління. Цифрові порядки денні розробили для себе більшість країн світу [2].

Цифрове урядування, як соціально-правова форма втілення окремих способів адміністративно-правового, а відповідно й нормативного регулювання алгоритмів надання електронних публічних послуг, є зрозумілим та об'єктивним індикатором дотримання прав і свобод людини і громадянина крізь призму обов'язку держави, у тому числі щодо їх

забезпечення.

Таким чином, питання, пов'язане з централізацією процесів надання електронних публічних послуг, має два контексти, як це вбачається з міжнародного досвіду, а саме: організаційно-управлінський, тобто, як саме ці процеси організовуються процедурно та чи створюють вони належні умови та обставини для безперешкодного отримання відповідної публічної послуги, а також нормативно-правовий, тобто, яким чином унормовуються соціально-правові взаємодії між суспільством та державою, чи діють відповідні представники органів державної влади в межах та у спосіб, що прямо передбачені законодавством України, а також чи вимагають конкретні особи, запитуючи отримання публічної послуги, тільки те, що прямо передбачено для них законодавством.

Варто зазначити, що над реформою розвитку електронних послуг в Україні далі працюють: Міністерство цифрової трансформації за підтримки проєкту “Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах / TAPAS”, Програми EGAP, що фінансується Швейцарською агенцією з розвитку та співробітництва та реалізується Фондом Східна Європа, проєкту USAID “Взаємодія!” та проєкту EGOV4UKRAINE [3]. Тобто, надання електронних адміністративних послуг створює можливості для удосконалення виконання державних функцій та надання адміністративних послуг, також знижує затрати, скорочує час прийняття рішень, забезпечує їхню велику інформаційну обґрунтованість, але потребує найскорішого законодавчого врегулювання. За даними E-Government Development Index (EGDI), електронне урядування в Україні у 2020 році посідало 69 місце із 193. Тобто, у світових рейтингах Україна займала середні позиції. Лідерами ж залишаються Франція, Данія, Фінляндія, Нідерланди, Японія, Великобританія, США, Катар та Норвегія [4].

Сінгапур, наприклад, прийняв рішення про вибір екосистемного підходу до електронного урядування, при якому ефективне керівництво, критичне мислення, міцна законодавча і регуляторна інфраструктура відіграють ключову роль. Однією з провідних ініціатив його уряду щодо цифрової трансформації державного урядування є розробка та запровадження програми «Розумна нація», яка, в свою чергу, реалізується у серії стратегічних національних проєктів. Уряд Сінгапуру докладає всіх зусиль, щоб інтегрувати державні послуги, дотримуючись підходу єдиного вікна через такі ініціативи, як «Моменти життя», проєкту національної цифрової ідентифікації, які сприяють налагодженню прямого зв'язку між громадянами і урядом та співпраці з міжнародними партнерами щодо екстреної допомоги та оповіщення [2].

Франція має найдавнішу історію побудови сервісної складової електронного уряду у всій Європі. Це почалося з мережі терміналів Minitel у 1984 році, які дозволяли оплачувати рахунки, здійснювали доступ до деяких публічних сервісів, виконували роль телефонного довідника. У 2014-му ця країна стала першою і єдиною в світі, де рівень переведення публічних послуг у режим онлайн становив 100%. Зараз країна також вивчає варіанти переходу на безкоштовні альтернативи існуючих сервісів та інші способи економії [5]. Досвід Естонії свідчить, що успішному запровадженню е-послуг сприяють: політична воля перших осіб держави; належна законодавча підтримка; упровадження ефективних та зручних для населення засобів електронної ідентифікації; забезпечення захисту інформації у процесі надання електронних послуг; ефективна взаємодія держави та IT-бізнесу у процесі реалізації організаційних, технічних рішень, електронних послуг [6]. Громадяни Німеччини мають доступ до 1,2 тис. онлайн-послуг державних установ. Зокрема, всі громадяни можуть через мережу Інтернет заповнити податкову декларацію, продовжити дію водійського посвідчення або паспорта тощо. У межах програми також передбачається обладнати 181 відділення Національної служби зайнятості пунктами безкоштовного доступу в Інтернет для безробітних, які зможуть скористатися ними для надсилання своїх резюме і пошуку вакансій [5; 4].

Таким чином, слід констатувати, що сприяння міжнародних партнерів, а також створення Міністерства цифрової трансформації за їх підтримки, суттєво позитивно вплинуло на оптимізацію процесів надання електронних публічних послуг в Україні, зокрема в спосіб централізації низки сервісів на базі одного, а також оцифрування великої кількості державних реєстрів, які є джерелом інформації, що безпосередньо використовуються під час здійснення вказаної діяльності. Крім цього, слід звернути увагу на те, що європейські проєкти сприяють не лише активному та всебічному фінансуванню відповідних управлінських ініціатив на території України, а й надають цінний, узагальнений й адаптований під українські правові реалії міжнародний досвід.

Отже, механізми надання послуг у форматі фронт- і бек-офісів дозволяє значно пришвидшити процеси, пов'язані з цим елементом суспільно-державної комунікації. При

цьому такий досвід може бути використаний на території України з урахуванням сучасної архітектури органів державної влади, де вже започатковано делегування тих чи інших функцій з надання електронних публічних послуг окремим державним підприємствам та сервісом, як-от “Дія”. Також важливим є зазначення необхідності подальшого розвитку інтерактивних сервісів надання державних послуг за дворівневою системою, де першим рівнем є єдиний державний сервіс поліваріативного надання електронних публічних послуг, а другим є більш вузькоспеціалізований підхід, за якого таку електронну публічну послугу надаватиме конкретний орган державної влади, що відповідальний за зберігання тієї чи іншої чутливої інформації, або надання відповідної публічної послуги у специфічному форматі.

1. Клімушин П. С. Особливості впровадження світового досвіду електронного врядування із застосуванням порталних технологій. *Державне будівництво*. 2010. № 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_1_43.

2. Лунін Д. С., Зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення електронного урядування та його впровадження в Україні. *Юридична наука № 1(103)/2020*. URL : DOI: 10.32844/2222-5374-2020-103-1.22.

3. Реформа розвитку електронних послуг 2019. Кабінет Міністрів України. URL : <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/rozvitok-elektronnih-poslug>.

4. М. Сливка, А. Гінда Правове регулювання надання електронних адміністративних послуг. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2021. Т. 8, № 3. С. 195-202. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2021_8_3_28.

5. Матвійчук Р. М., Кандзюба С. П. Електронні послуги. Київ : ФОП Москаленко О. М., 2017. 245 с.

6. Смазна Т. М. (2020) Мобільні ресурси адміністративних послуг в Україні. *Наше право*. № 3. С. 61– 64 URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/355159957.pdf>.

Марина ВОЙТЮК

аспірант кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЕКОНОМІЧНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ ТА МІСЦЕ В СИСТЕМІ ВНУТРІШНІХ ФУНКЦІЙ*

Економічна функція є базисом сучасного державотворення, оскільки саме вона наповнює змістом діяльність держави із забезпечення національної безпеки та стабільності. Для України це питання є стратегічним: реалізація цієї функції вимагає не просто підтримки ринку, а повної трансформації системи державного управління відповідно до сучасних викликів.

Під час підготовки тез мали мету з’ясувати зміст економічної функції держави та довести, що вона є не просто механізмом нагляду за ринком, а динамічною діяльністю із забезпечення стабільності, яка виступає необхідним фундаментом для реалізації прав громадян.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність використання такого теоретичного інструментарію:

1) системний методологічний підхід, який дозволив розглянути економічну функцію як єдиний механізм, де всі напрями (від податків до безпеки) взаємопов’язані;

2) порівняльно-правовий метод, що допоміг зіставити підходи різних вчених (О. М. Правдивця, Ю. А. Ведернікова та інших) до розуміння ролі держави;

* Це дослідження було підтримано Міністерством освіти і науки України в рамках Програми двостороннього співробітництва між Литвою та Україною в галузі досліджень і технологій. Дослідження було проведено в рамках проєкту «Моделювання дій поліцейських для підвищення рівня безпеки в громаді в кризових ситуаціях», що реалізується Дніпровським державним університетом внутрішніх справ (Україна) у співпраці з Університетом Миколаса Ромеріса (Литва). Цей проєкт отримав фінансування від Міністерства освіти і науки України, угода № М/80-2026 від 27.02.2026.

3) діалектичний методологічний підхід дозволив проаналізувати економічну функцію держави у її постійному розвитку, виявити суперечності між внутрішніми та зовнішніми векторами державної діяльності.

Практична реалізація досліджуваної функції здійснюється через низку стратегічних напрямів, що формують основу національної економіки. Традиційно серед них виділяють:

- державне регулювання ринкових процесів та встановлення правових «правил гри»;
- бюджетно-податкову та монетарну політику;
- підтримку добросовісної конкуренції та обмеження монополізму;
- стимулювання інвестиційної та інноваційної активності;
- управління об'єктами державної власності та забезпечення економічної безпеки.

Особливе місце в цій структурі посідає забезпечення економічної безпеки. Зокрема, ґрунтовним є підхід О. М. Правдивця, який пропонує розглядати економічну безпеку як вищу функцію держави – динамічний процес та сукупність дій, спрямованих на стійкість національного господарства [2, с. 41-42].

Саме цей багатогранний зміст зумовлює складність теоретичного осмислення даної функції. Зокрема, з позиції Ю. А. Ведернікова, вона розглядається як комплексний напрям діяльності державних органів, спрямований на розвиток виробничих сил і відносин на засадах ринку [4, с. 62]. Це дозволяє виокремити її за критерієм об'єкта впливу: якщо загальна мета держави полягає у забезпеченні стабільності, то економічна функція має специфічну спрямованість на врегулювання фінансово-економічного середовища.

Перехідний характер економічних процесів зумовлює об'єктивну орієнтацію цієї державної діяльності. Зокрема, за переконанням Т. В. Романової та С. В. Романова, економічна функція держави відрізняється від інших передусім своєю орієнтацією на регулювання фінансово-економічного середовища [3, с. 41].

Поділ державної діяльності на внутрішній та зовнішній вектори знаходить своє логічне продовження та поглиблення у працях А.А. Гриценка. Якщо Т. В. Романова та С. В. Романов визначають загальну спрямованість функцій, то А. А. Гриценко акцентує на тому, що в сучасних умовах саме глобалізація докорінно змінює характер цієї спрямованості. Автор обґрунтовує, що розрізнення внутрішніх і зовнішніх економічних функцій є не просто формальним, а змістовним: у внутрішній сфері держава діє як представник інтересів суспільства щодо власних громадян, тоді як її зовнішня діяльність є похідною від національних інтересів. За переконанням Т. В. Романової та С. В. Романова, важливою рисою цієї системи є її адаптивність: пріоритетність функцій визначається автоматично, залежно від потреб середовища [3, с. 41]. Ця думка поглиблюється у працях А. А. Гриценка, який акцентує, що під впливом глобалізації межі між внутрішніми та зовнішніми економічними функціями розмиваються, а зовнішні відносини інтегруються у внутрішню сферу [1, с. 8].

Отже, економічна функція – це не декларативний набір норм, а реальний механізм державного впливу, покликаний забезпечити національні інтереси від внутрішніх та зовнішніх загроз. Вона виступає надійним фундаментом, що створює ресурси для країни. Проте сильна економіка не є кінцевою метою держави, а лише засобом для досягнення головного результату – гідного рівня життя людей. Саме стабільність економічної системи та наповнення бюджету створюють належне матеріальне підґрунтя, що дозволяє державі повноцінно реалізувати свій стратегічний пріоритет – соціальну функцію.

1. Гриценко А. А. Методологія дослідження трансформації економічних функцій держави в умовах глобалізації. *Економіка України*, 2021, 7: 5-13.

2. Правдивець, О. М. Економічна безпека, як найвища функція держави. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2022, 2 (66): 40-43.

3. Романова Т. В., Романов, С. В. Економічна функція держави в умовах глобалізації світових інтеграційних процесів. *Економіка та держава*, 2012, 6: 40-41.

4. Теорія держави і права : підручник / кол. авт.; кер. авт. кол. авт. канд. юрид. наук, проф. Ю.А. Ведерніков. Київ : Ун-т сучасних знань; Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, Ліра ЛТД, 2014. 468 с.

Анастасія ГАЙСТРУК

ад'юнкт наукового відділу
організації підготовки та атестації
науково-педагогічних кадрів
науково-методичного центру
організації наукової
та науково-технічної діяльності
Національного університету
оборони України (м. Київ, Україна)

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ВІЙСЬКОВОГО ОМБУДСМАНА В УКРАЇНІ

Формування інституту військового омбудсмена в Україні є закономірним результатом тривалого розвитку національної системи забезпечення прав людини, трансформації сектору безпеки і оборони та впливу глибоких суспільно-політичних змін, зумовленими як внутрішніми реформами, так і зовнішніми безпековими викликами. Передумови становлення інституту військового омбудсмена формувалися поступово, починаючи із закріплення в Конституції України принципу гарантування прав і свобод людини і громадянина (стаття 3 Конституції України) [1] та створенням інституту парламентського контролю у сфері прав людини і громадянина шляхом запровадження посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини відповідно до статті 101 Основного Закону та Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [1,2].

До того ж, важливим аспектом стала ратифікація Україною у 1997 році Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що забезпечило інтеграцію України у європейський правовий простір, зокрема утвердження міжнародних стандартів захисту прав людини у військовій сфері, та визнання юрисдикції Європейського суду з прав людини. [3] Це дало змогу в подальшому закласти нормативну основу для формування національних механізмів захисту прав військовослужбовців, як особливої категорії чия професійна діяльність пов'язана з виконанням конституційного обов'язку щодо захисту суверенітету і територіальної цілісності держави.

Зокрема, важливу роль у формуванні концепції військового омбудсмена відіграв міжнародний досвід. Інститут омбудсмена у сфері оборони успішно функціонує у багатьох європейських країнах, зокрема у Німеччині (Уповноважений Бундестагу у справах Збройних сил – Wehrbeauftragter), Норвегії, Польщі, Австрії та інших державах-членах НАТО і Європейського Союзу.

Окупація Криму у 2014 році, що стала першим етапом збройної агресії російської федерації проти України, проведення антитерористичної операції (операції об'єднаних сил), а згодом повномасштабне вторгнення російської федерації посилює суспільний запит на створення спеціалізованого інституту захисту прав військовослужбовців. Запровадження воєнного стану в Україні, оголошення часткової, а згодом загальної мобілізації в державі та значне збільшення чисельності Збройних Сил України призвели до нових викликів з питань забезпечення прав військовослужбовців та стало одним із пріоритетних напрямків державної політики у сфері безпеки і оборони.

Аналіз щорічних публічних звітів Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, насамперед, щорічні доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 та 2023 році, показував, що в умовах воєнного стану в Україні одним з важливих напрямів діяльності Уповноваженого залишаються питання дотримання прав військовозобов'язаних, резервістів, військовослужбовців і членів сімей військовослужбовців, які захоплені в полон, зникли безвісти, загинули на полі бою чи померли від отриманих поранень [4,5].

Водночас кількість заходів реагування на зазначені звернення залишалися вкрай обмеженими, що, ймовірно, було зумовлено недостатнім рівнем фінансування та нестачею кваліфікованих фахівців, здатних здійснювати діяльність у межах специфічного напрямку, і стало однією з передумов створення спеціалізованого інституту.

Інституційним завершенням зазначених процесів стало ухвалення Закону України “Про Військового омбудсмена”, який визначив правовий статус, повноваження та

організаційні засади діяльності цього інституту. Відповідно до статті 1 Закону України «Про Військового омбудсmana», військовий омбудсman є посадовою особою, через яку Президент України відповідно до статті 106 Конституції України та статей 4 і 5 Закону України «Про національну безпеку України» здійснює демократичний цивільний контроль за сектором безпеки і оборони з питань забезпечення дотримання органами військового управління (органами управління), командирами (начальниками) прав військовослужбовців у зв'язку з виконанням ними обов'язків військової служби, резервістів та військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, членів добровільних формувань територіальних громад у зв'язку з їх участю в підготовці та виконанні завдань територіальної оборони чи безпосередньою участю у бойових діях, осіб, які на добровільній і конфіденційній основі залучаються до виконання завдань руху опору на тимчасово окупованих територіях України, а також особового складу правоохоронних органів, залучених до безпосередньої участі в бойових діях [6]. У жовтні 2025 року Президент України своїм указом призначив першого військового омбудсmana України.

Таким чином, формування інституту військового омбудсmana в Україні є результатом тривалого еволюційного розвитку національної системи захисту прав людини та відповіддю на критичні виклики, спричинені збройною агресією російської федерації. Запровадження цього інституту стало можливим завдяки конституційному закріпленню принципів гарантування прав людини, інтеграції України у європейський правовий простір, усвідомленню необхідності спеціалізованого підходу до захисту прав військовослужбовців та істотному зростанню випадків порушення їхніх прав в умовах воєнного стану. Прийняття Закону України «Про Військового омбудсmana» та призначення військового омбудсmana ознаменували практичну реалізацію концепції демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони у частині забезпечення дотримання прав осіб, які здійснюють захист держави.

Наразі подальша ефективність функціонування цього інституту залежатиме від належного ресурсного забезпечення, формування професійної команди фахівців та налагодження конструктивної взаємодії з органами військового управління і громадянським суспільством.

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 23.02.2026).

2. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 груд. 1997 р. № 776/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр> (дата звернення: 23.02.2026).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. : ратифікована Законом України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 23.02.2026).

4. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав людини і свобод людини і громадянина в Україні за 2022 рік. Київ, 2023. URL : <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/prava-liudyny-v-sektori-bezpeky-i-oborony> (дата звернення: 23.02.2026).

5. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав людини і свобод людини і громадянина в Україні за 2023 рік. Київ, 2024. URL : <https://ombudsman.gov.ua/report-2023/rozdil-3-prava-liudyny-v-sektori-bezpeky-ta-oborony> (дата звернення: 23.02.2026).

6. Про Військового омбудсmana : Закон України від 17 верес. 2025 р. № 4603-ІХ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 23.02.2026).

Ольга ГІДА

аспірант кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ДО ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Забезпечення безпеки держави є однією з головних умов становлення правової демократичної країни, що досягається шляхом формування відповідного законодавства. Окрім правового забезпечення, важливою є ефективна діяльність правових інститутів, їх координація та взаємодія, наслідком діяльності яких буде забезпечуватися захист прав своїх громадян за будь-яких умов. Для цього держава повинна чітко наділяти повноваженнями та обов'язками суб'єктів забезпечення тої чи іншої сфери та мати чіткий механізм їх взаємодії та координації. Особливо це є важливим у випадках можливої раптової дестабілізації процесів в державі. Зокрема мова йде про введення правового режиму надзвичайного стану.

Зокрема, згідно статті 4 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» надзвичайний стан вводиться лише за наявності реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладові, усунення якої іншими способами є неможливим. Наразі всі суб'єкти системи адміністративно-правового забезпечення правового режиму надзвичайного стану мають працювати ефективно та злагоджено, адже як наголошує сам законодавець для введення надзвичайного стану Президентом та Верховній Раді «надав» два дні, що включають звернення та узгодження.

На сьогодні і досі тривають процеси удосконалення діяльності суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму надзвичайного стану, адже введення надзвичайного стану в Україні на початку всесвітньої пандемії у 2020-2021 році виявило недоліки як в правовому забезпеченні, так і в міжкоординаційній взаємодії суб'єктів забезпечення правового режиму надзвичайного стану.

Введення режиму надзвичайного стану передбачає настання спеціальних умов. Варто наголосити, що введенню в дію правового режиму надзвичайного стану передують низка об'єктивних обставин. Дані обставини не можуть залежати ні від волі законодавця, ні від волі Президента України, Кабінету Міністрів України і т. д. Такі ситуації виникають поза межами контролю суспільства, виникають стихійно чи раптово, та потребують негайного реагування, що має бути належним та ефективним. Водночас така реакція потребує використання екстраординарних засобів, які за звичайних обставин недоступні державним органам управління.

Наприклад, в Україні вже вводився надзвичайний стан під час епідемії грипу ще у 2009 році. Даний період характеризувався раптовим захворюванням великої кількості людей, що призводило до смерті. Президент та парламент прийняли рішення про введення надзвичайного стану.

Зокрема, згідно статті 4 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» надзвичайний стан вводиться у разі:

- 1) виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення;
- 2) здійснення масових терористичних актів, що супроводжуються загибеллю людей чи руйнуванням особливо важливих об'єктів життєзабезпечення;
- 3) виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення окремих особливо важливих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- 4) виникнення масових безпорядків, що супроводжуються насильством над громадянами, обмежують їх права і свободи;
- 5) спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України

шляхом насильства;

- б) масового переходу державного кордону з території суміжних держав;
- 7) необхідності відновлення конституційного правопорядку і діяльності органів державної влади [1].

Варто зазначити про деякі розбіжності щодо затвердження Указу Президента України про введення надзвичайного стану між положеннями Конституції України та Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану».

Так, відповідно до ч. 2 ст. 6 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» після підписання Указу про введення надзвичайного стану Президент України звертається до Верховної Ради України щодо його затвердження. Звернення Президента України розглядається Верховною Радою України в невідкладному порядку. Водночас, згідно п. 31) ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації.

Вважаємо, що виявлена правова колізія потребує невідкладного та обов'язкового усунення. Нормативне регулювання процедури введення правового режиму надзвичайного стану має бути чітко унормованим і повністю узгодженим заздалегідь, ще до виникнення реальної необхідності його запровадження, адже такий підхід забезпечить правову визначеність, оперативність реагування та запобігатиме можливим порушенням конституційних принципів і процедур у кризових ситуаціях.

Доречно зазначити, що оскільки Конституція України має найвищу юридичну силу, положення щодо «дводенного строку» має розглядатись як імперативна норма. Термін «невідкладно» у Законі України «Про правовий режим надзвичайного стану», варто тлумачити як уточнення, що розгляд має відбуватися без зволікань, але не пізніше двох днів. Водночас, «невідкладний порядок» можна інтерпретувати як вимогу до Верховної Ради розпочати процедуру розгляду одразу після надходження указу, а «дводенний строк», як кінцевий термін завершення цього процесу. Таким чином, обидві норми радикально не суперечать одна одній, проте потребують правового закріплення.

Отже, вважаємо, що для усунення колізії доцільно внести зміни до Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану», а саме викласти пункт 2 статті 6 (Указ Президента України про введення надзвичайного стану) наступним чином: «Після підписання Указу про введення надзвичайного стану Президент України звертається до Верховної Ради України щодо його затвердження. Звернення Президента України розглядається Верховною Радою України в невідкладному порядку, але не пізніше ніж протягом двох днів з моменту звернення Президента України».

1. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>.

2. Свинячий грип в Україні – пропажа 50 млн грн і введення НС. URL : <https://www.obozrevatel.com/ukr/author-column/87956-svinyachij-grip-v-ukraini-propazha-50-mln-grn-i-vvedennya-ns.htm>.

3. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#n848>.

4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Денис ГЛАДКОВ

аспірант Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДНИК МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА КОЖНОГО НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ

Під час підготовки тез автор поставив за мету визначити роль інтерпретаційно-правових актів Конституційного Суду України у механізмі забезпечення права кожного на професійну правничу допомогу.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність використання такого теоретичного інструментарію:

1) діалектичного методологічного підходу, що ґрунтується на принципах взаємозв'язку та розвитку явищ державно-правової дійсності. У межах цієї наукової розвідки інтерпретаційно-правові акти Конституційного Суду України розглядалися як результат розвитку національного законодавства України та у взаємозв'язку з іншими елементами механізму забезпечення права кожного на професійну правничу допомогу, передусім правосвідомістю суб'єктів, а також нормами права, об'єктивованими в законодавчих актах;

2) спеціально-юридичного методу пізнання, потенціал якого був використаний для розуміння правових позицій єдиного органу конституційного контролю, викладених у його рішеннях щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) [3] та щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України, ст. 44 Кримінально-процесуального кодексу України, ст.ст. 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) [2];

3) формально-логічного методу пізнання, що дозволив сформулювати висновки, які відображають результати проведеного дослідження.

Методологічну функцію в межах цієї наукової розвідки виконують судження вчених про такі феномени, як акт тлумачення норм права та правові позиції Конституційного Суду України, що розкривають юридичну природу цих явищ.

Під актом тлумачення норм у сучасній правничій науці запропоновано розуміти «забезпечене з боку держави аргументоване формально-обов'язкове волевиявлення органів публічної влади (їх посадових і службових осіб), що здійснює інформаційний вплив на свідомість право-дієздатних суб'єктів шляхом роз'яснення змісту норм права і приписів ненормативного характеру або окремих їх фрагментів, а в єдності з нормативно-правовим або правозастосовним актами також опосередкований регулятивний та/або охоронний вплив на їх поведінку, спричиняє юридичні наслідки і сприяє утвердженню принципу правої визначеності [4, с. 84].

У передмові до збірника «Правові позиції Конституційного Суду України в рішеннях і висновках (1997-2003 роки)» М. Чаюн і М. Мельник відзначають таке: «Правові позиції висловлюються Конституційним Судом України з приводу певної проблеми і являють собою інтерпретацію приписів нормативно-правових актів, яка дається на основі Конституції України відповідно до основних засад конституційного ладу України» [5, с. 8].

Таким чином, акти офіційного тлумачення норм права (в межах цієї наукової розвідки – це рішення Конституційного Суду України) є не чим іншим, як способом об'єктивації волевиявлення інтерпретатора, який уповноважений роз'яснювати зміст норм права і приписів ненормативного характеру або окремих їх фрагментів,

Тож звернемось до вищезгаданих рішень Конституційного Суду України адже саме в них і вміщені правові позиції органу конституційного контролю щодо права кожного на правничу допомогу.

Але попередньо нагадаємо, що на час формулювання єдиним органом конституційної юрисдикції відповідних правових позицій, вищезгадана стаття Конституції України містила дві частини і мала таку редакцію:

«Стаття 59. Кожен має право на правову допомогу. У випадках передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура» [1, с. 24].

У Рішенні Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) (далі – Рішення 1) сформульовані такі правові позиції, що мають важливе значення не лише для створення та функціонування механізму забезпечення права на професійну правничу допомогу, але й забезпечення реалізації інших закріплених у Конституції України прав і свобод людини:

1) розкрито зміст поняття право на правову допомогу – це гарантована Конституцією України можливість фізичної особи одержати юридичні (правові) послуги (абз. 2 п. 4 мотивувальної частини Рішення 1) [3];

2) на основі аналізу законодавства, діючого на час ухвалення Конституційним Судом України рішення, визначено види суб'єктів надання правової допомоги, до яких, зокрема, віднесено:

- державні – органи України, до компетенції яких входить надання правової допомоги (Міністерство юстиції України, Міністерство праці та соціальної політики України, нотаріат тощо);

- адвокатуру України як спеціально уповноважений недержавний професійний правозахисний інститут, однією з функцій якого є захист особи від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах (частина друга статті 59 Конституції України);

- суб'єктів підприємницької діяльності, які надають правову допомогу клієнтам у порядку, визначеному законодавством України;

- об'єднання громадян для здійснення і захисту своїх прав і свобод (ч. 1 ст. 36 Конституції України) (абз. 3 п. 4 мотивувальної частини Рішення 1) [3];

3) підтверджено загальний характер дії норми права, закріпленої в ч. 1 ст. 59 Конституції України, а також конкретизовано сфери його реалізації. Конституційний Суд України з цього приводу відзначив: «Закріпивши право будь-якої фізичної особи на правову допомогу, конституційний припис «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» (ч. 1 ст. 59 Конституції України) за своїм змістом є загальним і стосується не лише підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, а й інших фізичних осіб, яким гарантується право вільного вибору захисника з метою захисту своїх прав та законних інтересів, що виникають з цивільних, трудових, сімейних, адміністративних та інших правовідносин, а не тільки з кримінальних. Право на захист, зокрема, може бути реалізоване фізичною особою у цивільному, арбітражному, адміністративному і кримінальному судочинстві» (абз. 5 п. 5 мотивувальної частини Рішення 1) [3];

4) усунуто неоднозначність розуміння правового припису, закріпленого в ч. 2 ст. 59 Конституції України, стосовно фізичної особи, яка може забезпечити підозрюваному, обвинуваченому і підсудному функцію захисту в кримінальному судочинстві. На думку єдиного органу конституційної юрисдикції, «Положення ч. 2 ст. 59 Конституції України про те, що для забезпечення права на захист від обвинувачення в Україні діє адвокатура, не може тлумачитись як право підозрюваного, обвинуваченого і підсудного вибирати захисником лише адвоката, тобто особу, яка має свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю відповідно до Закону України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 року (ст. 2). Це положення треба розуміти як одну з конституційних гарантій, що надає підозрюваному, обвинуваченому і підсудному можливість реалізувати своє право вільно вибирати захисником у кримінальному судочинстві адвоката, тобто особу, яка має право на заняття адвокатською діяльністю. У такий спосіб держава бере на себе обов'язок забезпечити реальну можливість надання особам кваліфікованого захисту від обвинувачення, якщо цього вимагають інтереси правосуддя. Допуск приватно практикуючого юриста, який займається наданням правової допомоги особисто або за дорученням юридичної особи, як захисника ніяк не порушує право підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного на захист» (абз. 9 п. 5 мотивувальної частини Рішення 1) [3];

5) розкрито зміст припису ч. 1 ст. 59 Конституції України про те, що «Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав», в аспекті конституційного звернення громадянина Солдатова Г. І. Цей припис, на думку Конституційного Суду України, треба розуміти «як конституційне право підозрюваного, обвинуваченого і підсудного при захисті від обвинувачення, а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, з метою отримання правової допомоги вибрати захисником своїх прав особу, яка є фахівцем у галузі права і за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням

юридичної особи» (абз. 6 п. 5 мотивувальної частини Рішення 1) [3];

Не можна залишити поза увагою і той факт, що розглядаючи справу про право вільного вибору захисника, Конституційний Суд України визнав такими, що не відповідають Конституції України, «1) положення ч. 1 ст. 44 Кримінально-процесуального кодексу України, за яким обмежувалось право на вільний вибір підозрюваним, обвинуваченим і підсудним як захисника своїх прав, крім адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи; та 2) положення ч. 1 ст. 268 Кодексу України про адміністративні правопорушення, за яким обмежувалось право на вільний вибір особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, як захисника своїх прав, крім адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи» (п. 3 резолютивної частини Рішення 1) [3].

У Рішенні Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) (далі – Рішення 2) єдиний орган конституційного контролю сформулював такі важливі для правової доктрини й юридичної практики правові позиції:

1) уточнено і збагачено зміст поняття право кожного на правову допомогу «як гарантовану державою можливість будь-якій особі незалежно від характеру її правовідносин з державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі і формах, як вона того потребує» (п. 1 резолютивної частини Рішення 2) [2];

2) удруге підтверджено загальний характер права на правову допомогу, яким у розумінні Конституції України наділені не лише громадяни України. Конституційний Суд України з цього приводу відзначив: «... У контексті ч. 1 ст. 59 «кожен має право на правову допомогу» поняття «кожен» охоплює всіх без винятку осіб – громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України. Здійснення права на правову допомогу засноване на дотриманні принципів рівності всіх перед законом та відсутності дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ст. 21, ч.ч. 1-2 ст. 24 Основного Закону України)» (абз. 2 пп. 3.1 п. 3 мотивувальної частини Рішення 2) [2];

3) визначено соціальну значимість права кожного на правову допомогу. Єдиний орган конституційної юрисдикції зауважив: «Конституційне право кожного на правову допомогу за своєю суттю є гарантією реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина, і в цьому полягає його соціальна значимість. Серед функцій такого права у суспільстві слід окремо виділити превентивну, яка не тільки сприяє правомірному здійсненню особою своїх прав і свобод, а й, насамперед, спрямована на попередження можливих порушень чи незаконних обмежень прав і свобод людини і громадянина з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб» (абз. 5 пп. 3.1 п. 3 мотивувальної частини Рішення 2) [2];

4) акцентовано на необхідності гарантування цього конституційного права. Конституційний Суд України виходив з того, «... що гарантування кожному права на правову допомогу в контексті ч. 2 ст. 3, ст. 59 Конституції України покладає на державу відповідні обов'язки щодо забезпечення особи правовою допомогою належного рівня. Такі обов'язки обумовлюють необхідність визначення в законах України, інших правових актах порядку, умов і способів надання цієї допомоги» (абз. 3 пп. 3.2 п. 3 мотивувальної частини Рішення 2) [2];

5) підтверджено, що за змістом ст. 64 Конституції України конституційне право кожного на правову допомогу у жодному випадку не може бути обмежено. З цього приводу Конституційний Суд зауважив таке: «Відповідно до Основного Закону України положення «кожен має право на правову допомогу» (ч. 1 ст. 59) є нормою прямої дії (ч. 3 ст. 8), і навіть за умови, якщо це право не передбачене відповідними законами України чи іншими правовими актами, особа не може бути обмежена у його реалізації. Це стосується, зокрема, і права свідка на отримання правової допомоги під час допиту у кримінальному процесі та права особи у разі надання нею пояснень у державних органах» (абз. 1 п. 4 мотивувальної частини Рішення 2) [2].

Отже, усе вищевикладене свідчить про надзвичайно важливе значення рішень Конституційного Суду України у створенні та функціонуванні механізму забезпечення права кожного на професійну правничу допомогу. Цей умовивід підтверджується тим, що в

аналізованих рішеннях на офіційному рівні 1) розкрито, а згодом уточнено і збагачено зміст цієї конституційно визначеної можливості; 2) визначено види суб'єктів надання правової допомоги; 3) неодноразово підтверджено загальний характер дії норми права, закріпленої в ч. 1 ст. 59 Конституції України, а також конкретизовано сфери реалізації права на правову допомогу; 4) усунуто неоднозначність розуміння правового припису, закріпленого в ч. 2 ст. 59 Конституції України, стосовно фізичної особи, яка може забезпечити підозрюваному, обвинуваченому та підсудному функцію захисту в кримінальному судочинстві; 5) визначено соціальну значимість права кожного на правову допомогу через здійснювану ним превентивну функцію; 6) акцентовано на необхідності гарантування державою цього конституційного права через необхідність визначення в законах України, інших правових актах порядку, умов і способів надання правової допомоги; 7) за змістом ст. 64 Конституції України підтверджено неприпустимість обмеження конституційного права кожного на правову допомогу у жодному випадку, в тому числі в умовах дії в Україні правового режиму воєнного стану.

1. Конституція України: чинне законодавство станом на 22 лютого 2016 р. : Офіц. Текст. Київ : Алерта, 2016. 80 с.

2. Рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 року 13-рп/2000. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00#Text> (дата звернення: 18.02.2026).

3. Рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30 вересня 2009 року N 23-рп/2009. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09#Text> (дата звернення: 17.02.2026).

4. Сердюк І. А. Поняття та особливості акта тлумачення норм права. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Дніпро, 2016. № 3. С. 79-86.

5. Чаюн М. Г., Кириченко Ю. М., Кидисюк Р. А. та ін. Правові позиції Конституційного Суду України в рішеннях і висновках (1997-2003 роки). Київ : Атіка, 2003. 336 с.

Павло ДОВГОПОЛ

начальник Запорізько-Нікопольського відділу надання безоплатної правничої допомоги Південно-Східного управління надання безоплатної правничої допомоги Південно-Східного міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги, аспірант кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

ПРИНЦИП ДОСТУПНОСТІ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Безоплатна правнича допомога гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. Система безоплатної правничої допомоги в Україні створена з метою реалізації конституційного права кожного на професійну правничу допомогу. З огляду на сучасні соціально-економічні виклики, процеси цифровізації, трансформації правової системи та зростання кількості вразливих категорій населення, зазначена проблематика набуває ще більшої актуальності та практичного значення.

Забезпечення реальної, а не формальної доступності безоплатної правничої допомоги є одним із ключових індикаторів рівня розвитку правової держави та дотримання принципу верховенства права [3; 4; 6], що набуває особливої ваги в умовах кризових викликів та євроінтеграційних процесів України.

У ст. 5 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» від 02 червня 2011 р. [1] (далі – Закон) закріплено основні принципи державної політики у сфері надання безоплатної правничої допомоги – верховенство права; законність; доступність безоплатної правничої допомоги; забезпечення якості безоплатної правничої допомоги; гарантоване

державне фінансування. У межах цієї роботи увагу буде приділено змісту та особливостям реалізації принципу доступності безоплатної правничої допомоги в умовах воєнного стану. Адже принцип доступності безоплатної правничої допомоги, на нашу думку, є одним із принципів, що сьогодні зазнає найбільшої вразливості у своїй реалізації. І хоча першопричиною цих викликів стала тимчасова окупація територій України ще у 2014 р., однак саме повномасштабне вторгнення та введення правового режиму воєнного стану 24 лютого 2022 р. суттєво масштабувало цю проблему до рівня системної.

Чинне законодавство не містить дефініції принципу доступності безоплатної правничої допомоги. Якщо звернутися до Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року [2], доступність часто трактується насамперед через призму фізичної інклюзивності – забезпечення безперешкодного доступу до будівель, інформації та послуг. Безумовно, інфраструктурна складова, що включає облаштування приміщень, розгалужене територіальне покриття та належне фінансування цих видатків з бюджету, є необхідним базисом системи. Однак, з точки зору правової доктрини та практики Європейського суду з прав людини, концепція доступності правової допомоги є значно ширшою.

Відповідно до усталеної практики ЄСПЛ (зокрема, у рішенні «Ейрі проти Ірландії» [5]), право на доступ до правосуддя та правової допомоги, що закріплене у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, має бути практичним та ефективним, а не теоретичним чи ілюзорним. Відтак, доступність безоплатної правничої допомоги слід розглядати як комплексне правове явище. Це не лише фізична безбар'єрність точок доступу, а й процедурна та нормативна гнучкість – наявність зрозумілих, не обтяжених надмірним формалізмом механізмів отримання правничої допомоги всіма суб'єктами, незалежно від їхнього місцеперебування чи обставин, викликаних воєнним станом.

Першим викликом для забезпечення принципу доступності в умовах воєнного стану стала тимчасова окупація територій України. Закон було доповнено лише у липні 2021 р. пунктом про те, що суб'єктами права на безоплатну вторинну правничу допомогу є люди, які проживають на тимчасово окупованих територіях. Зокрема, такі суб'єкти отримують безоплатну вторинну правничу допомогу лише з питань, що пов'язані зі збройною агресією російської федерації та тимчасовою окупацією території України.

Для дотримання права людини на тимчасово окупованих територіях в отриманні безоплатної правничої допомоги система наважилась на крок зміни процедурного підходу в ідентифікації осіб, які перебувають на таких територіях. Зокрема, чинне законодавство лише з серпня 2023 р. дозволяє подавати таким особам звернення без електронного підпису із застосування процедури фізичної ідентифікації із залученням як мінімум двох працівників системи безоплатної правничої допомоги.

Цей механізм реалізується за рахунок використання електронних комунікацій. Суб'єкт права під час подання звернення без електронного підпису залучається до відеоконференції, під час якої демонструє під протокол документи, які посвідчують особу, а також які підтверджують, що він перебуває на тимчасово окупованій території. Такий механізм безумовно має ризики у вигляді спотворення інформації і неможливості технологічного підтвердження проживання особи на ТОТ (використання IP адресу, геолокацій тощо).

Доступ до безоплатної правничої допомоги можна охарактеризувати як комплекс нормативно-правового і регламентного забезпечення, який створює стійке та стабільне середовище, в якому кожен хто має право на безоплатну правничу допомогу, або її потребує має відповідні способи її отримання.

З точки зору правового регулювання до доступу спершу слід віднести категорії суб'єктів права на безоплатну вторинну правничу допомогу. У 2025 р. Закон був доповнений і ще однієї ключовою категорією, поява якої викликана воєнним станом та бойовими діями. А саме пунктом 28-1 ч. 1 ст. 14, близькі родичі та члени сім'ї особи, зниклої безвісти за особливих обставин. Втім лише щодо питань, які стосуються захисту їх прав та інтересів, пов'язаних зі зникненням родича безвісти за особливих обставин.

В умовах воєнного стану при реалізації принципу доступності важливим є розвиток цифрових та дистанційних сервісів. Зокрема, першочергово дистанційне надання правничої допомоги закріплене у нормативно-правових актах. На основі чинного правового регулювання система налічує 2 дистанційні сервіси – чат-бот та гаряча лінія, які забезпечують майже 50% від усієї кількості звернень за правничими послугами.

Наскрізним питанням забезпечення доступу до безоплатної правничої допомоги є участь органів місцевого самоврядування та органів державної влади. Чинний Закон

встановлює за цими органами обов'язок у наданні безоплатної первинної правничої допомоги. Досвід системи БПД при взаємодії з органами місцевого самоврядування та органами державної влади є досить позитивним. Оскільки принцип доступності – це не тільки забезпечення інклюзивного та безбар'єрного фізичного доступу до приміщень, а ще й територіальним покриттям України. Ефективна співпраця реалізована у вигляді консультаційних пунктів доступу до правничої допомоги – це особливо актуально для територій, які включені до переліку таких, де ведуться активні бойові дії.

Таким чином, принцип доступності до безоплатної правничої допомоги є комплексним поняттям, яке охоплює як фізичну доступність (безбар'єрність), територіальне покриття, ефективну партнерську взаємодію, цифровий/дистанційний доступ до послуг, суб'єкту приналежність та містить інші складові, які забезпечують безперебійну можливість отримати правничу допомогу. Досліджувана проблематика потребує подальшого ґрунтовного наукового розгляду, зокрема в аспекті аналізу та адаптації кращого зарубіжного досвіду організації та функціонування систем безоплатної правничої допомоги. Порівняльно-правовий аналіз міжнародних моделей дозволить виявити ефективні механізми забезпечення доступності послуг, визначити перспективні напрями вдосконалення національного законодавства та практики його застосування як в умовах воєнного стану, так і в післявоєнний період.

1. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02 червня 2011 року № 3460-VI (зі змін. та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.

2. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/366-2021-%D1%80>.

3. Чепік-Трегубенко О. Принцип верховенства права у діяльності центрів з надання безоплатної правничої допомоги: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. Спеціальний випуск № 1 (138) «Права людини та правоохоронна діяльність в умовах воєнного стану». С. 50-56. 10.32782/2078-3566/2025-5-8.

4. Чепік-Трегубенко О., Лазарян А. Забезпечення верховенства права як умова вступу України до ЄС: загальноправовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 4. С. 62-68. URL : <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-4-07>.

5. Airey v. Ireland, No. 6289/73, Європейський суд з прав людини, рішення від 9 жовтня 1979 р. // HUDOC. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57504>.

6. Chepik-Trehubenko O., Petrychenko K. To the issue of efficiency and restrictions on the activities of public authorities under the legal regime of martial law. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 2. С. 104-110. URL : <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-2-13>.

Вікторія МАДАЛИЦЬ

аспірант кафедри теорії держави
та права Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

СВОБОДА ВИБОРУ ОСОБИ ТА СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ

Реалізація автономії особи у соціальній сфері становить одну з визначальних ознак сучасної демократичної та соціальної держави. Йдеться про можливість індивіда самостійно визначати способи здійснення своїх соціальних прав – права на працю, соціальний захист, охорону здоров'я, освіту, достатній життєвий рівень – у межах, гарантованих конституційним і міжнародним правом. У період воєнного стану зміст та обсяг цієї свободи зазнають істотного впливу об'єктивних безпекових чинників, адже соціальна функція держави трансформується відповідно до викликів збройної агресії: бюджетні пріоритети зміщуються у бік оборони, зростає кількість соціально вразливих осіб, а механізми реалізації соціальних гарантій набувають спеціального, інколи спрощеного чи централізованого характеру. За таких умов особливої актуальності набуває наукове осмислення

співвідношення свободи вибору особи та позитивних зобов'язань держави у сфері забезпечення соціальних прав, а також визначення меж допустимого втручання публічної влади в автономію соціального самовизначення.

Відповідно до статті 1 Конституції України, Україна є соціальною державою, що передбачає активну роль публічної влади у забезпеченні гідних умов життя людини [1]. Соціальна спрямованість держави конкретизується у статті 3 Конституції України, згідно з якою людина, її життя і гідність визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. Норми розділу II Конституції закріплюють широкий спектр соціальних прав, зокрема право на працю (ст. 43), право на соціальний захист (ст. 46), право на охорону здоров'я (ст. 49) [1]. Таким чином, соціальна функція держави має конституційно визначений характер і не може бути зведена лише до дискреційної політики уряду.

Міжнародно-правовий вимір досліджуваної проблематики визначається положеннями Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, що зобов'язує держави-учасниці вживати заходів для поступового досягнення повної реалізації соціальних прав із використанням максимально можливих ресурсів [5]. Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав у Загальному коментарі № 3 наголосив, що навіть в умовах серйозних ресурсних обмежень держава повинна забезпечувати мінімальний основний рівень кожного із соціальних прав [6]. Отже, воєнний стан не звільняє державу від базових позитивних зобов'язань, а лише впливає на способи їх реалізації.

Воєнний стан, правовий режим котрого визначений Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [2], припускає тимчасове обмеження окремих прав і свобод, однак соціальні права не можуть бути повністю нівельовані. Збройний конфлікт зазвичай об'єктивно збільшує потребу населення у соціальному захисті: зростає кількість внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю внаслідок війни, сімей військовослужбовців, осіб, які втратили житло або джерело доходу. За таких умов держава трансформує механізми реалізації соціальних прав, переходячи до спрощених процедур, цифровізації послуг, централізації соціальних реєстрів та адресного характеру допомоги.

Свобода вибору особи у сфері соціальних прав у воєнний період набуває специфічного змісту. З одного боку, вона може бути обмежена об'єктивними умовами (наприклад, мобілізаційними обов'язками, релокацією підприємств, зміною місця проживання). З іншого – держава повинна забезпечити альтернативні механізми реалізації прав, що дозволяють особі зберегти суб'єктність і можливість прийняття рішень щодо власного соціального статусу. У цьому контексті важливого значення набуває практика Європейського суду з прав людини щодо позитивних зобов'язань держави у соціальній сфері, зокрема у справах, пов'язаних із захистом майнових прав та соціальних виплат (наприклад, «Stec and Others v. the United Kingdom») [5], де Суд визнав, що соціальні виплати можуть становити «майно» у розумінні статті 1 Одинадцятого протоколу до Конвенції [9, 10].

Трансформація механізмів забезпечення соціальних прав у період воєнного стану проявляється у кількох основних напрямках. По-перше, відбувається переорієнтація соціальної політики на підтримку найбільш вразливих груп населення через адресні програми допомоги. По-друге, запроваджується спрощення процедур отримання соціальних виплат і розширення електронних сервісів, що дозволяє мінімізувати бюрократичні бар'єри. По-третє, формується спеціальний правовий режим соціальних гарантій для військовослужбовців та членів їхніх сімей, що є проявом особливої відповідальності держави перед особами, які виконують обов'язок із захисту Батьківщини.

Водночас принцип пропорційності залишається ключовим орієнтиром у визначенні допустимих меж обмеження свободи вибору особи. Навіть за умов воєнного стану держава не може довільно звужувати обсяг соціальних гарантій або створювати дискримінаційні умови доступу до них. Як наголошується у Загальному коментарі № 19 Комітету ООН з економічних, соціальних і культурних прав, право на соціальне забезпечення повинно гарантуватися без дискримінації та на основі принципу людської гідності [8].

Наукове осмислення трансформації соціальної функції держави в умовах воєнного стану неможливе без урахування напрацювань у сфері прозорості публічної влади та громадського контролю. Зокрема, науковці підкреслюють, що право на доступ до публічної інформації є важливим механізмом забезпечення підзвітності держави перед суспільством [3, с. 30], що має принципове значення і для реалізації соціальних прав. У праці Л. Наливайко обґрунтовується, що прозорість виступає демократичним стандартом функціонування органів влади [9, с. 55], а отже, навіть в умовах воєнного стану держава повинна забезпечувати відкритість процедур ухвалення рішень у соціальній сфері. Водночас у

навчальному посібнику «Неурядові правозахисні організації України» наголошується на ролі інститутів громадянського суспільства у захисті прав людини та здійсненні громадського контролю [4], що підсилює гарантії недопущення необґрунтованого звуження свободи вибору особи у сфері соціального забезпечення.

Таким чином, у період воєнного стану соціальна функція держави не зменшується, а, навпаки, набуває особливої ваги. Її реалізація передбачає адаптацію правових і організаційних механізмів до умов воєнного часу, однак така адаптація не повинна руйнувати сутність соціальних прав і свобод вибору особи. Завдання держави полягає у забезпеченні балансу між об'єктивними обмеженнями ресурсів, викликаними війною, та обов'язком гарантувати мінімальний стандарт соціальної захищеності кожної людини. Лише за умови збереження цього балансу соціальна держава здатна виконати свою конституційну місію навіть у найскладніших історичних обставинах.

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Наливайко Л. Р., Вітвіцький С. С. Право на доступ до публічної інформації в контексті контролю громадян за діяльністю держави. *Право і суспільство*. 2014. № 5(2). С. 28-33.
4. Наливайко Л. Р., Грицай І., Дніпров О. С. Неурядові правозахисні організації України: навч. посібник. Київ : Хай-Тек Прес, 2014. 432 с.
5. European Court of Human Rights. no. 65731/01 and 65900/01, 12.04.2006. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B"itemid":\["001-73198"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B).
6. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights : resolution of 16.12.1996 no. 2200A (XXI). URL : <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/ international-covenant-economic-social-and-cultural-rights>.
7. General Comment No. 3: The Nature of States Parties' Obligations (Art. 2, Para. 1, of the Covenant) : of 14.12.1990. URL : <https://www.refworld.org/legal/general/cescr/1990/en/129827>.
8. General comment No. 19, The right to social security (art. 9) : no. E/C.12/GC/19. URL : <https://digitallibrary.un.org/record/618890?v=pdf>.
9. Nalyvaiko, L. R. (2014). Transparency as a democratic standard of the government functioning. *Evropský Politický a Právní Diskurs*, 1(4), 51-62.
10. Protocol No. 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms : of 20.03.1952. URL : https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Library_Collection_P1postP11_ETS009E_ENG.

Андрій МАРТИНЕНКО

адвокат, аспірант кафедри
конституційного, адміністративного
та трудового права Національного
університету «Запорізька політехніка»
(м. Запоріжжя, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Важливу роль у забезпеченні реалізації, захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина в Україні як демократичній, правовій державі відведено праву особи на професійну правничу допомогу, закріпленому у статті 59 Конституції України. Це право є одним із конституційних, невід'ємних прав людини і має загальний характер. У контексті частини першої цієї статті «кожен має право на професійну правничу допомогу» поняття «кожен» охоплює всіх без винятку осіб – громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України. Здійснення права на професійну правничу допомогу засноване на дотриманні принципів рівності всіх перед законом та відсутності дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

З введенням воєнного стану, оголошенням проведення загальної мобілізації на території України військовозобов'язані та резервісти, що були призвані для забезпечення оборони держави, підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних сил та інших військових формувань, а також військовослужбовці зіштовхнулися з необхідністю отримання

відповідей на правові питання щодо мобілізації, військового обліку, проходження військово-лікарської комісії, проходження служби, отримання відпусток, звільнення, отримання грошового забезпечення, отримання компенсації при пораненні, звільнення з полону та інше. До того ж, у нашої країні суттєво збільшилась кількість внутрішньо переміщених осіб. Зазначена верста населення, також потребує професійної правничої допомоги, фіксації збитків від воєнних дій, а також юридичного супроводу для відновлення порушених прав у сфері соціального забезпечення, гуманітарної допомоги та релокації бізнесу. Таким чином, з початку війни забезпечення реалізації права на отримання правової допомоги набуло зовсім іншого вияву і в такому аспекті забезпечення доступу до якісної та кваліфікованої правової допомоги для військовослужбовців зокрема, так і для громадян стає пріоритетом для держави. Судова влада під час воєнного стану функціонує у складних умовах, коли основна увага зосереджена на питаннях, пов'язаних із національною безпекою та воєнними злочинами. Судові процеси часто обмежені територіально, оскільки суди в зонах активних бойових дій можуть бути пошкоджені або тимчасово недієздатні. У таких випадках змінюють територіальну підсудність судів, суди переїжджають в інші міста, або місцеві суди розглядають справи судів які знаходяться у тимчасовій окупації, що створює навантаження на правосуддя та судову систему. Пріоритет у судовому розгляді надають кримінальним справам, зокрема тим, які стосуються державної зради, тероризму, колабораціонізму та військових злочинів. Однак навіть у цих умовах важливо зберігати принцип справедливого суду, забезпечуючи права всіх учасників процесу на справедливий суд та строки розгляду судом справ. Також в умовах воєнного стану значно зросла кількість справ пов'язаних з воєнними злочинами, таких як самовільне залишення частини, дезертирство, невиконання наказу, перевищення службових повноважень, дисциплінарними правопорушеннями. Цивільне населення також потребує захисту через обмеження прав і свобод, які вводяться у зв'язку з воєнним станом. Наразі гостра потреба у професійній правничій допомозі у цивільного населення в умовах воєнного стану виникли у кредитних відносинах щодо погашення кредитних зобов'язань, пов'язаних із неможливістю це робити у зв'язку з відсутністю коштів, втрата житла, майна, що залишилось на окупованих територіях, втрати робочого місця, заборгованості з заробітної плати та інше. У таких справах адвокати забезпечують правову підтримку щодо отримання житла, соціальних виплат, відновлення документів тощо.

Таким чином в умовах воєнного стану одним із основних обов'язків держави є забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги, відновлення доступу громадян до судів унаслідок переведення їхньої роботи в безпечні регіони, впровадження дистанційних форматів розгляду справ і цифрових технологій завдяки Єдиному державному веб-порталу електронних послуг, інтегрованому з Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою, і мобільному застосунку «Дія» учасники судових процесів можуть отримувати інформацію про справу, включно з даними про учасників, предмет позову, а також дату, час і місце судового засідання, подання позовів та інших процесуальних документів через систему «Електронний суд». Отже, забезпечення права на професійну правничу допомогу в умовах воєнного стану є важливим чинником стабільності правової держави та демократичного суспільства, забезпечення захисту прав і свобод громадян навіть у надзвичайних обставинах.

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. У справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України: Висновок Конституційного Суду України від 31 жовтня 2019 року № 4-в/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004v710-19#Text>.

3. Джуська А.В. Конституційне право людини на професійну правничу допомогу в Україні: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018. 271 с.

4. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.

5. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

6. Чорнолуцький Р.В. Особливості здійснення правосуддя та адвокатського захисту в умовах воєнного стану. *Часопис Київського університету права*. 2024. 4. С. 133-137.

7. Максакова Р. М., Гамаюнова В. М. Дискримінаційні аспекти реалізації права на соціальний захист військовослужбовців, що перебували в полоні та членів їх родин як результат недосконалості юридичної конструкції правового статусу військовополонених. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Випуск № 04, 2025, частина 3. С. 483-488. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.20>.

8. United Nations High Commissioner for Refugees. Ukraine Situation Report. Geneva, 2025. URL: <https://www.unocha.org/publications/report/ukraine/ukraine-situation-report-december-2025>.

Олександр МАРТИНОВ
аспірант Національного
технічного університету
«Дніпровська політехніка»
(м. Дніпро, Україна)

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК РЕСУРС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах гібридних загроз, воєнних викликів та глобальної нестабільності національна безпека дедалі більше визначається не лише матеріальними ресурсами держави, а й станом її соціальної консолідації. Наразі соціальний капітал постає як стратегічний нематеріальний ресурс, що забезпечує стійкість суспільства, мобілізаційну спроможність та ефективність функціонування безпекових інститутів [1].

Соціальний капітал охоплює рівень міжособистісної та інституційної довіри, мережі горизонтальної взаємодії, норми взаємності, громадянську активність і здатність до самоорганізації. Його наявність формує підґрунтя для координації дій між державою та суспільством, знижує транзакційні витрати управління, підвищує легітимність владних рішень і сприяє швидкому реагуванню на кризові ситуації.

У сфері національної безпеки соціальний капітал виконує низку ключових функцій:

1. Мобілізаційна функція. Високий рівень довіри та солідарності забезпечує готовність громадян до участі в обороні держави, підтримці Збройних Сил, волонтерській діяльності та реалізації заходів цивільного захисту.

2. Інтеграційна функція. Соціальний капітал сприяє збереженню суспільної єдності, зменшенню внутрішніх конфліктів і протидії дезінформації.

3. Легітимаційна функція. Довіра до державних інститутів підсилює підтримку стратегічних рішень у сфері безпеки, включно з непопулярними, але необхідними заходами.

4. Компенсаторна функція. Горизонтальні мережі взаємодопомоги здатні частково компенсувати інституційну слабкість або ресурсні обмеження держави у кризових умовах [2].

Український досвід періоду після 2014 року та особливо з 2022 року демонструє, що саме соціальний капітал став одним із ключових чинників національної стійкості. Зростання довіри до сектору безпеки, активізація волонтерських рухів, формування цифрових мереж координації допомоги свідчать про інституціоналізацію горизонтальних форм солідарності. Водночас зберігається асиметрія довіри – висока підтримка безпекових структур поєднується з критичним ставленням до політичних і судових інститутів, що створює виклики для довгострокової стабільності.

Важливо розрізняти «зв'язуючий» (bonding), «містковий» (bridging) та «інституційний» соціальний капітал. Для забезпечення національної безпеки необхідний баланс між цими формами. Надмірна локалізація довіри може сприяти закритості мереж і корупційним ризикам, тоді як розвинений містковий та інституційний капітал забезпечує інтеграцію різних соціальних груп і зміцнення державних інститутів [2].

У стратегічному вимірі розвиток соціального капіталу має стати складовою державної політики національної безпеки. Це передбачає:

- підвищення прозорості та підзвітності влади;
- розвиток механізмів громадської участі;
- підтримку волонтерських і громадських ініціатив;
- формування культури довіри та відповідальності;
- посилення інформаційної стійкості суспільства.

Таким чином, соціальний капітал виступає не лише соціологічною категорією, а й ключовим елементом системи національної безпеки. Його стан визначає здатність держави до мобілізації ресурсів, консолідації суспільства та протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам.

У воєнний і післявоєнний період саме якість соціального капіталу значною мірою визначатиме перспективи відновлення, демократичної стабільності та довгострокового розвитку України.

1. Хожило І. І., Колісник Л. О. (2026). Трансформація соціального капіталу на локальному рівні публічного управління в Україні в умовах війни. *Успіхи і досягнення у науці*. 2(2026). URL : [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-2\(24\)-1303-1313](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-2(24)-1303-1313).

2. Сидоренко Н.С., Куньо Р.В. Горизонтальна солідарність як ресурс публічного управління. *Успіхи і досягнення у науці* № 12(22) (2025). URL : [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-12\(22\)-1380-1391](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-12(22)-1380-1391).

Тетяна ОСТРОВЕРХ

аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
заступник голови Кам'янської
районної ради з виконавчого апарату
(м. Кам'янське, Дніпропетровської обл.,
Україна)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ЕЛЕМЕНТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України суттєво трансформувався зміст діяльності органів місцевого самоврядування. Якщо у мирний час їх функціонування традиційно пов'язувалося передусім із вирішенням питань місцевого значення, то в період дії воєнного стану саме на рівні територіальних громад забезпечуються безперервність публічних послуг, організація гуманітарної підтримки, координація заходів цивільного захисту, підтримання критичної інфраструктури, стабільність соціального середовища та оперативне реагування на кризові виклики [1; 5; 7]. За таких умов адміністративно-правове забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування набуває не лише управлінського, а й безпекового значення. Саме тому актуальним є з'ясування особливостей адміністративно-правового забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану та обґрунтування його значення як складової системи національної безпеки України.

Конституція України закріплює місцеве самоврядування як гарантовану основу здійснення публічної влади на локальному рівні, а профільне законодавство визначає систему, засади організації та правовий статус відповідних органів і посадових осіб [1; 5]. Водночас правовий режим воєнного стану впливає на порядок реалізації повноважень, посилює потребу в координації з органами державної влади, військовим командуванням і військовими адміністраціями, а також актуалізує питання балансу між безпекою, законністю та самоврядністю [7]. У цьому контексті місцеве самоврядування постає не лише як форма реалізації територіальною громадою права на самостійне вирішення питань місцевого значення, а й як реальний інституційний механізм підтримання стійкості держави в умовах воєнних загроз.

Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування доцільно розглядати як сукупність правових норм, організаційних засобів, управлінських процедур, механізмів взаємодії, контролю та відповідальності, за допомогою яких забезпечується належна реалізація повноважень територіальних громад, місцевих рад та їх виконавчих органів [4; 5]. Його зміст не зводиться лише до формального закріплення компетенцій. Йдеться також про процедурну визначеність рішень, передбачуваність управлінських дій, розмежування відповідальності між суб'єктами публічної влади, правову стабільність та реальну спроможність органів місцевого самоврядування діяти в умовах підвищеного ризику. На думку автора, саме процедурний вимір у кризових умовах набуває першочергового значення, оскільки ефективність діяльності органів місцевого самоврядування залежить не лише від обсягу повноважень, а й від чіткості алгоритму їх реалізації.

У воєнний період адміністративно-правове забезпечення має ґрунтуватися на системі базових принципів. До них належать: принцип законності, який виключає свавільне втручання в самовряду сферу; принцип безперервності публічного управління, що передбачає збереження функціонування органів та надання послуг навіть у кризових умовах; принцип координації, який вимагає узгодженості дій між органами місцевого самоврядування, органами державної влади, військовим командуванням і спеціалізованими службами; принцип пропорційності, який не допускає надмірних обмежень самоврядної автономії; а також принцип пріоритету прав людини, відповідно до якого будь-які безпекові заходи не повинні нівелювати базові гарантії захисту особи [6; 11]. Без дотримання цих принципів адміністративно-правове забезпечення ризикує перетворитися з правового інструменту на суто командно-організаційний режим, що суперечить природі демократичного врядування.

Специфіка сучасного етапу полягає в тому, що правовий режим воєнного стану передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки [7]. Отже, участь органів місцевого самоврядування у безпековому контурі держави не є факультативною чи суто політичною – вона має безпосереднє нормативне підґрунтя. У зв'язку з цим діяльність органів місцевого самоврядування доцільно розглядати не лише в площині локального управління, а як невід'ємний компонент загальної державної системи забезпечення безпеки, стійкості та життєздатності територій.

У практичному вимірі функціональна роль органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану істотно розширюється. На них покладається забезпечення функціонування укриттів, підтримання комунальної та соціальної інфраструктури, організація безперервного надання адміністративних і соціальних послуг, координація взаємодії з підрозділами цивільного захисту, реагування на гуманітарні виклики, надання допомоги внутрішньо переміщеним особам, соціальна підтримка ветеранів та членів їхніх сімей, участь у забезпеченні інформаційної стійкості громади [3; 4]. Саме на локальному рівні ухвалюються найбільш оперативні рішення, від яких залежить повсякденна безпека людини, стабільність життєдіяльності територіальної громади та рівень довіри населення до публічної влади. Тому в умовах війни органи місцевого самоврядування фактично виконують роль інституційної опори тилу.

Окремої уваги потребує районний та міжмуніципальний рівень організації самоврядування. Хоча в умовах децентралізації основний масив публічних послуг концентрується на рівні територіальних громад, районний рівень не втрачає значення як простір координації, узгодження дій, підтримки спільних програм, комунікації між громадами та взаємодії з державними інституціями. У період воєнного стану такий рівень набуває додаткової ваги там, де необхідно забезпечити міжтериторіальну узгодженість рішень, координацію гуманітарних і соціальних заходів, підтримку стійкості інфраструктурних процесів та організаційну взаємодію між суб'єктами публічної влади. На думку автора, саме на районному рівні особливо гостро проявляється потреба не у формальному дублюванні функцій, а в належно врегульованій координації спільних інтересів громад. Саме тому адміністративно-правове забезпечення слід оцінювати не лише з позиції окремої громади, а й у ширшому контексті територіальної взаємодії, що особливо актуально для районного рівня представництва спільних інтересів громад.

Значення досліджуваної проблематики підтверджується і чинним розумінням національної безпеки. Національна безпека не зводиться виключно до військового чи силового виміру. Вона охоплює також захист життя і гідності людини, забезпечення безпечних умов життєдіяльності, стабільності суспільства, безперервності функціонування інститутів публічної влади та спроможності держави ефективно реагувати на внутрішні й зовнішні загрози [6]. У цьому контексті безперебійне функціонування місцевого самоврядування слід розглядати як реальний механізм забезпечення національної безпеки, оскільки саме через нього на місцевому рівні гарантуються базові умови життєдіяльності населення, зберігається соціальна стабільність та підтримується правопорядок у межах повсякденного життя громади.

Важливого значення набуває і міжнародний вимір досліджуваної проблеми. Європейська хартія місцевого самоврядування закріплює цінність локальної демократії, організаційної автономії місцевих влад та здійснення публічних повноважень на найближчому до людини рівні [11]. У сучасних українських умовах це означає, що навіть за

наявності об'єктивних безпекових обмежень держава має зберігати правову та інституційну спроможність місцевого самоврядування, не перетворюючи його на суто технічного виконавця управлінських рішень, прийнятих поза локальним рівнем. Навпаки, стійкість держави значною мірою залежить від того, наскільки дієздатним, правово захищеним та організаційно забезпеченим залишається місцевий рівень публічного управління.

Зарубіжний досвід і міжнародні аналітичні підходи підтверджують, що спроможність субнаціонального врядування є одним із ключових чинників стійкості держави в кризових умовах. У міжнародних підходах до відновлення та кризового реагування підкреслюється, що регіональні та місцеві органи влади мають визначальне значення для адаптації рішень до локальних потреб, ефективного використання ресурсів та підтримання безперервності базових послуг [13]. Водночас сучасні європейські підходи акцентують важливість багаторівневого врядування, відкритого урядування та правозорієнтованого підходу на місцевому рівні навіть в умовах безпекових обмежень [9]. Це особливо важливо для України, де потреба в оперативному реагуванні не повинна призводити до фактичного згортання самоврядної природи місцевої влади.

Окрему цінність для осмислення українського контексту мають сучасні дослідження адаптивного врядування в умовах війни. У них обґрунтовується, що ефективність місцевого управління значною мірою забезпечується завдяки цифровим сервісам, колаборативним моделям надання послуг та взаємодії органів влади з інститутами громадянського суспільства [12]. Такий підхід дає змогу підтримувати безперервність публічного сервісу навіть за умов екстремального навантаження на інститути держави, що прямо кореспондує із завданнями адміністративно-правового забезпечення. Для українського контексту це означає, що правове регулювання має не лише закріплювати повноваження, а й стимулювати цифровізацію процедур, узгодженість інформаційних потоків та інституційну кооперацію між різними рівнями влади.

Порівняльний інтерес становлять і моделі кризового врядування, апробовані в інших державах. Так, у зарубіжних дослідженнях наголошується на ефективності гібридної моделі реагування, що поєднує ієрархічне керівництво з мережевою взаємодією державних, муніципальних і волонтерських структур; при цьому ключовими чинниками результативності визнаються чіткі процедури, належна комунікація, технологічна підтримка, лідерство та міжінституційна довіра [10]. Не менш показовим є висновок про те, що формальні плани реагування є необхідними, але самі по собі не забезпечують ефективності без реально працюючої міжвідомчої координації, зрозумілого розподілу ролей і стійких робочих зв'язків між учасниками мережі [14]. Для України це означає, що вдосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування має передбачати не лише нормативне закріплення повноважень, а й створення дієвих процедур координації, комунікації та цифрової взаємодії між усіма суб'єктами публічної влади.

Аналіз сучасних наукових підходів свідчить, що у вітчизняному науковому дискурсі вже сформовано кілька близьких напрямів дослідження цієї проблематики. Окремі автори акцентують увагу на верховенстві права в діяльності органів місцевого самоврядування під час воєнного стану, інші – на співвідношенні централізації та подальшого відновлення децентралізації, ще інші – на правозахисному вимірі діяльності громад, а також на окремих проблемах реалізації повноважень органів місцевого самоврядування [2; 3; 4; 8]. Водночас наукова новизна запропонованого підходу полягає в тому, що адміністративно-правове забезпечення розглядається не ізольовано як техніка правового регулювання і не лише як спосіб організації місцевого управління, а саме як один із елементів системи національної безпеки України. Такий підхід дозволяє поєднати нормативний, управлінський та безпековий виміри в межах єдиної аналітичної конструкції.

Однією з ключових проблем у цій сфері є недостатня визначеність меж компетенції органів місцевого самоврядування та військових адміністрацій. За відсутності чітких процедур і належного розмежування повноважень зростає ризик дублювання функцій, виникнення конфлікту компетенцій, затягування управлінських рішень або, навпаки, надмірної концентрації повноважень в одному центрі прийняття рішень [4; 7]. Особливо це проявляється у сферах евакуації, гуманітарного реагування, використання ресурсів громади, організації роботи об'єктів критичної інфраструктури та забезпечення безперервності послуг. На думку автора, головною проблемою тут є не лише обсяг наданих повноважень, а відсутність чітких процедур їх реалізації в кризових умовах. Коли норма формально існує, але порядок її застосування залишається розмитим, це послаблює ефективність публічного управління та створює передумови для правової невизначеності.

Ще однією суттєвою проблемою є необхідність поєднання оперативності

антикризового управління з дотриманням принципів законності, пропорційності та захисту прав людини. В умовах війни публічна влада об'єктивно діє в режимі підвищеної швидкості реагування, однак саме це створює ризик процедурного спрощення, яке може перетворитися на фактичне звуження гарантій місцевої демократії. Органи місцевого самоврядування не повинні втрачати самоврядну природу навіть тоді, коли частина їхніх функцій реалізується в умовах безпекової мобілізації. Саме тому посилення ролі держави в кризовий період має супроводжуватися не послабленням, а навпаки – чіткішим правовим регулюванням компетенції, меж втручання та механізмів координації.

Удосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану має здійснюватися у кількох взаємопов'язаних напрямках. По-перше, необхідним є чіткіше нормативне розмежування повноважень органів місцевого самоврядування, органів державної влади та військових адміністрацій. По-друге, доцільним є закріплення типових алгоритмів міжвідомчої взаємодії у сферах цивільного захисту, евакуації, гуманітарного реагування, функціонування критичної інфраструктури та забезпечення безперервності базових послуг. По-третє, слід посилювати інституційну спроможність громад через цифровізацію процедур, професійну підготовку посадових осіб, розроблення локальних антикризових протоколів та належний правовий супровід управлінських рішень. По-четверте, важливо зберігати людиноцентричний характер публічного управління, щоб безпекові рішення не підміняли собою засадничі стандарти демократичного врядування і не руйнували довіру до локальної влади.

Отже, в умовах воєнного стану адміністративно-правове забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування виступає не лише інструментом організації місцевого управління, а й важливою складовою системи національної безпеки України. Саме через механізми місцевого самоврядування забезпечуються безпечні умови життєдіяльності населення, стабільність базових публічних послуг, соціальна стійкість громад, координація антикризових рішень та безперервність функціонування держави на локальному рівні. У цьому полягає і теоретичне, і практичне значення досліджуваної проблеми. Подальший розвиток законодавства та управлінської практики в цій сфері має бути спрямований на чіткість компетенції, процедурну визначеність, ефективну координацію між суб'єктами публічної влади та збереження реальної інституційної спроможності органів місцевого самоврядування діяти в умовах тривалої безпекової нестабільності.

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 28.02.2026).

2. Ключковський Ю. Б. Місцеве самоврядування в Україні під час і після війни: між децентралізацією і відновленням. *Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи* : збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (31 трав. 2024 р., м. Львів). Львів, 2024. С. 34–40. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/24b01883-a6ae-4f17-8bb3-d7197111cf59> (дата звернення: 28.02.2026).

3. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу : аналіт. доп. / В. Г. Потапенко та ін. ; за ред. В. Г. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02>. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-01/ad-stykist-gromad-_1_gotove_0.pdf (дата звернення: 28.02.2026).

4. Мороз В. О. Повноваження органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в Україні: законодавче регулювання та проблеми реалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 396–398. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/97>. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/97.pdf (дата звернення: 28.02.2026).

5. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 28.02.2026).

6. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19> (дата звернення: 28.02.2026).

7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 28.02.2026).

8. Цельсв О. В. Місцеве самоврядування та верховенство права в умовах воєнного стану / О. В. Цельсв // *Дев'ята щорічна всеукраїнська науково-практична конференція «Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості»* (м. Київ, 06 верес. 2024 р.) : збірник тез доповідей. Київ, 2024. С. 186–188. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/0325a573-56f0-4737-8203-88e2548fb713> (дата звернення: 28.02.2026).

9. Council of Europe Office in Ukraine. *Strengthening Multi-level Governance, Democracy and Human Rights at Local Level in Ukraine*. 2025. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/strengthening-multi-level-governance-democracy-and-human-rights-at-local-level-in-ukraine> (date of access: 28.02.2026).

10. Enjolras B., Hansen V. W., Winsvold M. S. *Collaborative governance and effectiveness during*

emergency response actions in Norway // *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2024. Vol. 111. Article 104651. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2024.104651>. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212420924004138> (date of access: 28.02.2026).

11. European Charter of Local Self-Government. Strasbourg, 15 Oct. 1985. URL: <https://www.coe.int/en/web/congress/european-charter-of-local-self-government> (date of access: 28.02.2026).

12. Gustafsson M., Matveieva O., Wihlborg E., Borodin Y., Mamatova T., Kvitka S. *Adaptive governance amidst the war: Overcoming challenges and strengthening collaborative digital service provision in Ukraine* // *Government Information Quarterly*. 2025. Vol. 42, Issue 3. Article 102056. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.giq.2025.102056>. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0740624X25000504> (date of access: 28.02.2026).

13. OECD. *Turning to regions and local governments to rebuild Ukraine* // *OECD Policy Responses on the Impacts of the War in Ukraine*. Paris : OECD Publishing, 2022. DOI: <https://doi.org/10.1787/9510f490-en>. URL: https://www.oecd.org/en/publications/turning-to-regions-and-local-governments-to-rebuild-ukraine_9510f490-en.html (date of access: 28.02.2026).

14. Tangney P., Star C., Sutton Z., Clarke B. *Navigating collaborative governance: Network ignorance and the performative planning of South Australia's emergency management* // *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2023. Vol. 96. Article 103983. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2023.103983>. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212420923004636> (date of access: 28.02.2026).

Андрій ПРИЙМАЧОВ
аспірант Національного
технічного університету
«Дніпровська політехніка»
(м. Дніпро, Україна)

ПРІОРИТЕТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах війни соціальна політика держави набуває стратегічного значення, оскільки безпека та стійкість суспільства безпосередньо залежать від захисту населення, забезпечення базових потреб та підтримки соціальної згуртованості. Основна мета такої політики – збереження життєздатності держави, підтримка соціальної стабільності та максимальна мобілізація людських і матеріальних ресурсів для обороноздатності країни.

Соціальна політика України перебуває у стані глибоких трансформацій, зумовлених поєднанням внутрішніх та зовнішніх викликів: повномасштабною війною, економічною нестабільністю, демографічними змінами, зростанням рівня бідності та соціальної нерівності. У таких умовах перед державою постає необхідність формування ефективної та збалансованої системи соціального захисту, що здатна не лише реагувати на нагальні потреби населення, але й забезпечувати довгостроковий розвиток людського капіталу.

Попри наявність численних нормативно-правових актів і державних програм, соціальна політика часто характеризується фрагментарністю, недостатньою адресністю підтримки, нерівномірним розподілом ресурсів та низьким рівнем інституційної спроможності. Водночас потреби вразливих груп населення зростають, що актуалізує необхідність визначення й переосмислення пріоритетів соціальної політики відповідно до сучасних реалій та стратегічних завдань держави.

Сучасна модель соціальної політики значною мірою зберігає риси, успадковані з радянського періоду, серед яких – низький рівень громадської участі, надмірна роль держави у регулюванні та фінансуванні соціальної сфери, недостатня відкритість і підзвітність інститутів влади у вирішенні соціальних питань. Нинішня ситуація демонструє слабку зацікавленість населення у процесах соціального реформування. Політичні діячі не завжди здатні спрямувати громадську активність на розв'язання нагальних соціальних проблем, а громадяни, своєю чергою, часто не володіють достатніми інструментами й компетенціями для формування професійних пропозицій, які могли б конкурувати з ініціативами державних інституцій.

Домінування держави у визначенні концепцій, стратегій та ідеологічних засад соціального розвитку фактично зумовлює однобічне трактування соціальної політики, що нав'язується суспільству зверху. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває потреба у розробленні комплексної, узгодженої та дієвої соціальної політики, здатної забезпечити ефективне розв'язання ключових соціальних проблем і сприяти сталому розвитку країни [1].

Визначимо ключові пріоритети соціальної політики в умовах війни:

- забезпечення базових потреб населення;
- надання доступу до харчування, житла, медичного обслуговування та гуманітарної допомоги;
- підтримка внутрішньо переміщених осіб та осіб, що постраждали від бойових дій;
- підтримка соціальної згуртованості та довіри;
- формування стабільних громадських мереж взаємодопомоги;
- підтримка волонтерських ініціатив, культурних і релігійних організацій, що сприяють солідарності;
- соціальна захищеність військовослужбовців та їх сімей;
- забезпечення соціальних гарантій, пенсійного забезпечення та психологічної підтримки для учасників бойових дій і членів їхніх родин;
- підтримка економічної стабільності населення;
- соціальні виплати, компенсації, програми зайнятості для осіб, які втратили роботу внаслідок війни;
- сприяння збереженню малих та середніх підприємств через пільги та грантові програми;
- збереження та розвиток людського капіталу;
- освітні програми, дистанційне навчання, розвиток навичок для працевлаштування та участі у відновлювальних проєктах;
- психологічна реабілітація та медико-соціальна підтримка дітей, підлітків та вразливих груп населення;
- підтримка мобілізаційної готовності та обороноздатності;
- програми добровольчого та цивільного резерву, розвиток територіальної оборони;
- підготовка населення до надзвичайних ситуацій, навчання навичкам виживання та цивільного захисту;
- інформаційна безпека та медіаграмотність;
- протидія дезінформації та пропаганді, формування критичного мислення у суспільстві;
- підтримка прозорості комунікації держави з громадянами щодо соціальних програм та безпекових заходів;

У воєнний період соціальна політика стає інструментом не лише гуманітарної підтримки, а й стратегічного забезпечення національної безпеки. Її пріоритети мають бути спрямовані на захист життєво важливих інтересів населення, зміцнення соціальної згуртованості та підвищення мобілізаційного потенціалу держави.

1. Скуратівський В.А. Соціальна політика. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ. 2011. Т.1. с. 546-548.

Володимир РОЩИН

адвокат, аспірант кафедри
конституційного, адміністративного
та трудового права Національного
університету «Запорізька політехніка»
(м. Запоріжжя, Україна)

НАСЛІДОК ЯК ПІДСТАВА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СПРАВАХ ПРО ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНІ ПРИГОДИ: ЗАГРОЗА ПРАВОВІЙ ВИЗНАЧЕНОСТІ

У сучасній правозастосовній практиці у справах про дорожньо-транспортні пригоди (далі – ДТП) дедалі виразніше простежується тенденція до так званого «результатного» підходу, за якого сам факт настання негативного наслідку у вигляді ДТП фактично ототожнюється з наявністю порушення Правил дорожнього руху (далі – ПДР) з боку одного з учасників. Характерною ілюстрацією такого підходу є ситуація, коли водій, який здійснює

дозволений поворот ліворуч на перехресті, визнається винним у ДТП лише з огляду на те, що зіткнення відбулося під час його маневру, навіть попри те що інший учасник руху порушив пряму заборону обгону на перехресті. У таких випадках аналіз спеціальних приписів щодо заборони обгону відсувається на другий план, а відповідальність обґрунтовується посиланням на загальну вимогу «переконатися у безпечності маневру». За такого підходу зміст конкретної норми, межі обов'язку водія та передбачуваність розвитку дорожньої ситуації підмінюються оцінкою самого наслідку.

Однак логіка нормативного регулювання дорожнього руху виходить з протилежного підходу. ПДР не встановлюють відповідальність за сам по собі результат, а регламентують дозволена та заборонена поведінку учасників руху. Відповідно, юридично значущим є не факт ДТП як такий, а встановлення порушення конкретної норми, яка перебуває у причиновому зв'язку з настанням шкідливих наслідків. Ігнорування цього підходу призводить до підміни предмета доказування та розширювального тлумачення обов'язків водія.

Чинна редакція пункту 10.1 ПДР встановлює, що «перед початком руху, перестроюванням та будь-якою зміною напрямку руху водій повинен переконатися, що це буде безпечним і не створить перешкод або небезпеки іншим учасникам руху» [3]. Нормативна конструкція цього припису є унікальною, оскільки він одночасно виконує функцію загального правила безпечності для всіх видів маневрування та спеціальної норми, спрямованої безпосередньо на регламентацію початку руху транспортного засобу. Проте у правозастосовній практиці вказана особливість ігнорується, внаслідок чого пункт 10.1 ПДР абстрагується від чітко визначених у ньому дій і починає сприйматися як універсальний обов'язок водія гарантувати відсутність будь-яких негативних наслідків для інших учасників дорожнього руху. У такій інтерпретації ця норма використовується не як критерій правомірності конкретного маневру, а як інструмент ретроспективного обґрунтування висновку про вину незалежно від поведінки інших учасників та об'єктивних меж можливого впливу водія на розвиток подій[2].

Зазначена практика вступає у суперечність із фундаментальними засадами адміністративної та кримінальної відповідальності, зокрема з принципами правової визначеності, персональної відповідальності та вини як обов'язкової передумови юридичної відповідальності. Крім того, вона нівелює значення спеціальних норм ПДР, підміняючи їх узагальненим і оціночним приписом, що істотно ускладнює встановлення причинно-наслідкового зв'язку у справах про ДТП.

Проведений історико-правовий, порівняльний та доктринальний аналіз пункту 10.1 ПДР України дозволяє дійти висновку, що сучасна практика його застосування сформувалася не як результат свідомого нормативного вибору, а як наслідок тривалої технократичної інерції у сфері регулювання безпеки дорожнього руху. Еволюція відповідного припису від 50-х років ХХ сторіччя демонструє поступовий перехід від диференційованого регулювання початку руху та зміни його напрямку до узагальненої конструкції, об'єднаної оціночними категоріями «переконатися у безпечності» та «нестворення перешкод», без належного нормативного окреслення меж обов'язку водія.

Джерела такого тлумачення мають чітко простежуваний доктринальний характер. Аналіз радянських і сучасних коментарів до ПДР, а також методичних матеріалів для судової автотехнічної експертизи засвідчує стале відтворення ідеї покладення на водія, який здійснює маневр, фактично абсолютного обов'язку гарантувати безпеку дорожнього руху незалежно від поведінки інших учасників. У межах цього підходу сам факт виконання маневру трансформується у підставу для презумпції вини, що виходить за межі буквального змісту пункту 10.1 ПДР та суперечить його нормативній природі[1].

Закріплення такої моделі тлумачення зумовило системний зсув акцентів у правозастосуванні: вирішальне значення у встановленні причинно-наслідкового зв'язку у справах про ДТП набули не юридичні критерії, а експертно-технічні уявлення про «технічну можливість» уникнення наслідків. У результаті пункт 10.1 ПДР дедалі частіше використовується як універсальний аргумент для обґрунтування вини водія, який виконував маневр, що ускладнює розмежування правомірної та неправомірної поведінки учасників дорожнього руху.

З наведеного випливає, що «результатне» покладення відповідальності шляхом ізолюваного посилання на пункт 10.1 ПДР є методологічно хибним. Воно зміщує центр правової оцінки з аналізу спеціальних приписів, які безпосередньо визначають дозволенисть або забороненість конкретної поведінки, на загальне оціночне застереження, що за своєю нормативною природою не призначене замішувати регулятивні правила про пріоритет, заборону маневру або обов'язок надати дорогу. Оціночна вимога «переконатися у

безпеки» не є самодостатнім заборонним правилом і не може породжувати юридичну відповідальність автономно без встановлення порушення спеціальної норми, яка у конкретній дорожній ситуації визначає межі допустимої поведінки.

Застосування результатного підходу трансформує оцінку ДТП у постфактумну модель, за якої наслідок починає виконувати роль критерію протиправності. За таких умов формально правомірна поведінка оцінюється ретроспективно – з огляду на факт настання ДТП, а не з позиції нормативно дозволеного сценарію розвитку дорожньої обстановки. Це підриває принцип правової визначеності та позбавляє учасника дорожнього руху можливості наперед передбачити правові наслідки своїх дій, що є несумісним із концепцією легітимних очікувань особи. У ширшому вимірі така логіка виходить за межі суто процесуальної проблеми та набуває ознак ризику для правової безпеки загалом.

У підсумку відмова від результатної логіки та повернення до аналізу конкретної норми поведінки є необхідною передумовою забезпечення правової визначеності у справах про ДТП. Лише чітке розмежування між негативним наслідком і порушенням як юридичним фактом дозволяє зберегти баланс між завданнями безпеки дорожнього руху та захистом прав і свобод його учасників

1. Коментар до Правил дорожнього руху – 2002 / С. Г. Коломієць, В. Ф. Душник, З. Д. Дерех, В. Н. Зайченко, Є. Ю. Заворицький ; під заг. ред. начальника ДДАІ МВС України О. Л. Міленіна. 2-е вид. перероб. та доп. Харків : Світлофор. 2004. 236 с.

2. Полуницький В. Цільова спрямованість і застосування вимог окремих пунктів Правил дорожнього руху України, які викликають різне тлумачення при використанні в експертній практиці: Звіт наук.-дослід. роботи / В. Полуницький, С. Бордаков, В. Данилов та інші. Донецький НДІСЕ, 2005.

3. Про Правила дорожнього руху. Постанова Кабінету Міністрів України № 1306 від 10.10.2001 року / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення 07.02.2026).

Данило АРДЕЛЯН

студент

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри

теорії держави та права

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук

ЗАКОННІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: НА ПРИКЛАДІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

Принцип верховенства права посідає ключове місце серед засад демократичного устрою, виступаючи не лише теоретичним ідеалом, а й практичним орієнтиром для функціонування органів публічної влади. Його значення розкривається у забезпеченні законності, юридичної визначеності, рівності перед законом та ефективного захисту прав людини. Попри тривалий генезис, зміст та структура цього принципу продовжує трансформуватися, зокрема під впливом практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), який послідовно конкретизує його зміст через тлумачення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ). Саме підхід ЄСПЛ сприяє формуванню єдиного розуміння верховенства права у європейському правовому просторі та зміцненню демократичних стандартів правосуддя.

Дослідженню принципу верховенства права, а також формування та розвиток тлумачення його аспектів у практиці ЄСПЛ були присвячені праці таких вчених, як Т. Бінгем, Г. Галлер, С. Головатий, П. Ван Дайк, Дж. Джоуел, О. Крижова, Дж. Лайтенбах, Л. Лукайдес, О. Петришин, П. Рабінович, М. Савчин, В. Темченко, К. Туорі, Т. Цувіна, О. Чепік-Трегубенко та багато інших. З огляду на еволюційний характер тлумачення ЄКПЛ та відсутність узгодженості у доктрині щодо змісту й структури принципу верховенства права,

актуальною залишається потреба у формуванні цілісної наукової концепції його застосування у практиці ЄСПЛ.

Т. Бінгемом наводив таке розуміння верховенства права: «Усі особи та владні інститути у рамках держави – публічні чи приватні – повинні підкорятись публічно створеним законам, які набувають чинності (загалом) наперед і на основі яких публічно здійснюється правосуддя, вони також повинні мати змогу користуватися благами цих законів» [9]. Принцип верховенства права визначає межі повноважень держави та гарантії реалізації прав людини. Враховуючи динамічний розвиток європейського правопорядку, останній виступає базовою методологічною опорою для тлумачення положень ЄКПЛ та забезпечення справедливого й передбачуваного правозастосування.

Верховенство права закріплене у преамбулі ЄКПЛ. Принцип верховенства права у діяльності ЄСПЛ означає, що Суд керується ним у своїй практиці, гарантуючи, що права та свободи людини визнаються найвищими цінностями, а будь-які їх обмеження повинні бути виправданими, необхідними та пропорційними. Таким чином, судова практика ЄСПЛ є ключовим джерелом розуміння й утвердження верховенства права, визначаючи стандарти, на яких ґрунтуються правова система демократичних держав.

Відсутність єдності підходів у його тлумаченні серед представників різних галузей права ускладнюється розбіжностями у поглядах теоретиків щодо природи цього феномена. З метою уніфікації розуміння даного принципу важливу роль відіграла Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія), яка у своїй доповіді «Верховенство права», схваленій на 86-му пленарному засіданні, визначила основні складові цього принципу, де його елементами визнаються: 1) законність, включаючи прозорий, підзвітний та демократичний процес введення в дію приписів права; 2) юридична визначеність; 3) заборона свавілля; 4) доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю; 5) дотримання прав людини; 6) заборона дискримінації та рівність перед законом [1].

Ухвалена Венеційською Комісією доповідь стала завершальною фазою в осмисленні посутнього значення концепції верховенства права (правовладдя) на сучасному етапі європейського розвитку. До того це здійснили інші інституції Ради Європи – Парламентська Асамблея, Комітет Міністрів, Європейський суд з прав людини – шляхом напрацювання відповідних документів у компетенції кожної з цих інституцій [2, с. 154; 6]. Принцип верховенства права у практиці ЄСПЛ виступає не лише загальною засадою правопорядку, а й ключовим методологічним орієнтиром для тлумачення положень ЄКПЛ [7]. Хоча ЄСПЛ не надає йому чіткого визначення, у своїй діяльності Суд формує його зміст через конкретні рішення, наповнюючи цей принцип реальним змістом і забезпечуючи практичне втілення його складових. Завдяки цьому принципу Суд гарантує не декларативний, а реальний, ефективний характер прав і свобод, сприяючи зміцненню демократичних стандартів у державах-членах Ради Європи.

П. Рабінович, О. Луців зазначили, що на засадах «інтегрального» підходу до з'ясування сутності верховенства права побудоване і його розуміння Європейським судом з прав людини, який, традиційно уникаючи вичерпного визначення цього термінопоняття, постійно збагачує його зміст все новими «важливими елементами» [4, с. 11]. Для правової доктрини та практики важливим є подальше вивчення основних елементів принципу верховенства права у практиці ЄСПЛ, зокрема таких як законність, правова визначеність, справедливість судочинства, дотримання прав людини. Водночас, з огляду на допустимий обсяг роботи, основна увага буде зосереджена саме на законності.

Принцип законності забезпечує передбачуваність і стабільність правового порядку, що є фундаментом демократичної правової системи. Т. Цувіна у своїй роботі вказує, що у практиці ЄСПЛ законність є одним із ключових елементів, із яким безпосередньо пов'язується верховенство права. Суд розглядає цей принцип принаймні у двох основних аспектах. Перший аспект: поняттям закону визначають межі допустимого втручання публічної влади у здійснення прав, гарантованих Конвенцією. Це означає, що дискреційні повноваження державних органів не можуть бути безмежними, а мають бути чітко встановленими законом. Другий аспект вказує, що принцип законності виявляється у визначенні меж допустимих обмежень окремих конвенційних прав [5, с. 11]. У її ж дослідженні зазначається, що у низці положень ЄКПЛ прямо закріплено, що обмеження можуть бути встановлені лише «відповідно до закону» (in accordance with the law) або «передбачені законом» (prescribed by law). Такі формулювання містяться, зокрема, у ст.ст. 5, 6, 7, 8, 11 Конвенції та ст. 1 Першого протоколу до неї. Тож можемо зробити висновок, що у своїй практиці ЄСПЛ розвиває концепцію законності як гарантію того, що будь-яке

втручання у права людини повинно мати правову підставу, бути достатньо передбачуваним і здійснюватися в межах чітко встановлених норм.

Прикладом є рішення у справі «Мелоун проти Сполученого Королівства» від 2 серпня 1984 р., п. 2 ст. 8 Конвенції містить не просто зворотне посилання на національне право, але також стосується якості закону, вимагаючи його відповідності принципові верховенства права. Це означає, що у національному праві повинен існувати засіб правового захисту від свавільного втручання з боку державних органів у права, гарантовані п. 1... [11].

Справа «Круслен проти Франції» 24 квітня 1990 р. ЄСПЛ підкреслив, що «не слід перебільшувати різницю між правовими системами країн загального та континентального права. Писане право має важливе значення в державах загального права, тоді як судова практика відіграє суттєву роль у країнах континентальної правової традиції настільки, що цілі галузі позитивного права значною мірою формуються саме на її основі. Тому у межах дії писаного права під «законом» слід розуміти чинний нормативний акт у тому вигляді, у якому він тлумачиться компетентними судовими органами з урахуванням нових практичних обставин» [10].

У справі «Полторацький проти України» від 29 квітня 2003 р. вказано, що «насамперед Суд повинен розглянути, чи втручання було здійснене «відповідно до закону». Цей вираз найперше вимагає, щоб відповідний захід мав певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, зможе передбачити його наслідки для себе. До того ж це законодавство має відповідати принципу верховенства права [3].

У справі «Шокін проти України» від 14 жовтня 2010 р. зазначається, що «відсутність в національному законодавстві необхідної чіткості та точності, які передбачали можливість різного тлумачення такого важливого фінансового питання, порушує вимогу «якості закону», передбачену Конвенцією, та не забезпечує адекватний захист від свавільного втручання публічних органів державної влади у майнові права заявника» [8]. Тобто принцип верховенства права розглянуто через аспект законності, що пропорційно впливає на стан забезпечення прав та свобод людини і громадянина.

Отже, практика ЄСПЛ свідчить, що принцип верховенства права є не просто формальною вимогою до діяльності держави, а живим механізмом захисту прав людини. Цей принцип охоплює такі ключові елементи, як законність, юридична визначеність, справедливість судочинства, рівність перед законом і повага до прав людини. Кожен із них у рішеннях Суду отримує реальний зміст і спрямований на забезпечення ефективного функціонування демократичної системи. Розглянуті рішення ЄСПЛ демонструють усталену правову позицію Суду щодо розуміння законності як невід'ємної складової принципу верховенства права. У практиці Суду вимога «відповідно до закону» не зводиться лише до формальної наявності норми у внутрішньому законодавстві. Йдеться про більш складний і змістовний критерій, який охоплює якість закону, його доступність, передбачуваність та відповідність принципу правової визначеності.

1. Верховенство права (доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні 25–26 березня 2011 року). *Право України*. №10. 2011. С. 168–184.

2. Головатий С. Верховенство права (правовладдя): як його тлумачить Венеційська Комісія. *Право України*. 2011. № 10. С. 154–184.

3. Полторацький проти України (Poltoratskiy v. Ukraine), заява № 38812/97 : рішення Європейського суду з прав людини від 29 квітня 2003 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.

4. Рабінович П., Луців О. Верховенство права: сучасні вітчизняні підходи до інтерпретації. *Вісник академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 3–16.

5. Цувіна Т. Принцип верховенства права у практиці Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 373–379.

6. Чепік-Трегубенко О. С. Принцип верховенства права: доктрина та судова практика. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 121–127.

7. Чепік-Трегубенко О., Лазарян А. Забезпечення верховенства права як умова вступу України до ЄС: загальноправовий аспект. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 4. С. 62–68. DOI <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-4-07>.

8. Шокін проти України (Shchokin v. Ukraine), заяви № 23759/03 та № 37943/06 : рішення Європейського суду з прав людини від 14 жовтня 2010 р. URL : <https://hudoc.echr.coe.int>.

9. Bingham T. The Rule of Law: Sir David Williams Lecture, Cambridge University (2006) // Bingham Centre for the Rule of Law. URL : <https://binghamcentre.biicl.org/our-vision>.

10. Kruslin v. France, заява № 11801/85 : рішення Європейського суду з прав людини від 24 квітня 1990 р. URL : <https://hudoc.echr.coe.int>.

11. Malone v. the United Kingdom, заява № 8691/79 : рішення Європейського суду з прав людини від 2 серпня 1984 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int..>

Анастасія АТАУШ

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Валентина ЧЕРНОБУК

старший викладач

кафедри теорії держави та права

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

НЕЗАКОННЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ПРАКТИКА ЄСПЛ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

Збройні конфлікти супроводжуються системними порушеннями прав людини, серед яких особливе місце посідають порушення прав дітей як найбільш уразливої соціальної групи. В умовах війни діти нерідко зазнають насильства, примусового розлучення з родинами, незаконного переміщення, депортації та усиновлення, що суперечить нормам міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. Такі дії мають не лише негайні негативні наслідки, а й довготривалий вплив на формування особистості дитини, її ідентичність, громадянство та психологічний стан.

Особливого значення у цьому контексті набуває практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), який виступає ключовим інституційним механізмом Ради Європи у сфері захисту прав людини. Рішення Суду формують стандарти державної відповідальності у випадках втручання в сімейне життя, визначають межі допустимих дій держав у надзвичайних умовах та створюють правові орієнтири щодо захисту дітей під час збройних конфліктів. Аналіз практики ЄСПЛ дозволяє оцінити ефективність застосування положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у воєнних обставинах та визначити напрями вдосконалення національних механізмів захисту прав дитини, зокрема в Україні.

Актуальність дослідження зумовлена загостренням проблеми незаконного переміщення та усиновлення дітей у зв'язку з триваючими збройними конфліктами у світі, зокрема повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України. Тисячі українських дітей були примусово вивезені з тимчасово окупованих територій, що міжнародні інституції, зокрема Міжнародний кримінальний суд, розцінюють як воєнний злочин [1]. У цих умовах особливої ваги набуває аналіз міжнародно-правових механізмів захисту дітей та ролі ЄСПЛ у формуванні відповідних стандартів.

Практика ЄСПЛ охоплює широкий спектр справ, пов'язаних із порушенням прав дітей, зокрема незаконним втручанням у сімейне життя, порушенням права на особисту ідентичність, громадянство та захист від нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження. Суд неодноразово наголошував на необхідності дотримання принципу найкращих інтересів дитини, який має бути визначальним у всіх рішеннях, що стосуються дітей, незалежно від надзвичайних обставин, у яких перебуває держава.

Збройні конфлікти негативно впливають на функціонування сім'ї, забезпечення основних потреб дитини, її фізичний та психологічний розвиток. В умовах війни зростає кількість випадків загибелі батьків, примусового розлучення сімей, внутрішнього та зовнішнього переміщення дітей, а також ризиків сексуальної експлуатації, примусової праці та вербування підлітків у збройні формування. Особливо небезпечними є випадки насильницького вивезення дітей за межі держави походження з подальшою зміною їх персональних даних та правового статусу [2].

Під час повномасштабної війни Російської Федерації проти України з лютого 2022 року держава зобов'язана вживати всіх можливих заходів для захисту найуразливіших категорій населення, насамперед дітей, які через свій вік не здатні самотійно захищати свої права. Особливого значення набувають питання повернення примусово переміщених дітей, возз'єднання їх з батьками або законними представниками, а також недопущення

незаконного усиновлення в іноземних державах [3].

Забезпечення захисту прав дітей є одним із пріоритетних напрямів діяльності Ради Європи. Відповідні міжнародні договори та практика ЄСПЛ підтверджують, що навіть в умовах збройного конфлікту держави не звільняються від обов'язку поважати та гарантувати права дитини [4]. Навпаки, в таких обставинах потреба у спеціальних механізмах захисту лише зростає.

Отже, незаконне переміщення та усиновлення дітей у період збройних конфліктів становлять грубе порушення фундаментальних прав дитини, зокрема права на сімейне життя, ідентичність, громадянство та захист від дискримінації. Такі дії не можуть бути виправдані навіть в умовах війни, оскільки суперечать базовим принципам міжнародного права та стандартам захисту прав людини. Практика Європейського суду з прав людини послідовно підтверджує обов'язок держав забезпечувати дотримання принципу найкращих інтересів дитини, утримуватися від незаконного втручання у сімейне життя та здійснювати ефективне розслідування кожного випадку порушення прав дітей. Для України дослідження цієї проблематики має особливе практичне значення з огляду на триваючу збройну агресію Російської Федерації. Воно сприяє вдосконаленню механізмів повернення незаконно переміщених дітей, адаптації національного законодавства до європейських стандартів та посиленню міжнародно-правової позиції держави у справах, пов'язаних із воєнними злочинами проти дітей. У цьому контексті практика ЄСПЛ виступає не лише джерелом тлумачення правових норм, а й важливим інструментом зміцнення системи захисту прав дитини в умовах сучасних збройних конфліктів.

1. Щастя бути разом: з РФ та ТОТ повернули вже 96 українських дітей: 13.10.2022. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України: офіц. веб-сайт. <https://minre.gov.ua/news/shchastya-buty-vdoma-z-rf-ta-tot-povernuly-vzhe-96-ukrayinskyh-ditey>.

2. Стефанчук М. О. Захист суб'єктивних цивільних прав дітей в умовах збройних конфліктів через призму адаптації законодавства України до стандартів ЄС (проблеми пріоритетів та термінології). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2017. Випуск 45. Том 1. С., с. 258, 259.

3. Чернобук В. В. Захист прав дитини в умовах воєнних конфліктів: міжнародний досвід та Українські реалії. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Випуск № 2. С. 1291-1295

4. Чернобук В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав дитини в умовах збройних конфліктів. *Електронний науково-практичний журнал: Аналітичне та порівняльне правознавство*, 2023, № 3.

Гліб БАЛЮК

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Євген ГІДЕНКО

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Формування та практична реалізація внутрішньої і зовнішньої політики становлять фундаментальну основу діяльності будь-якої сучасної держави, оскільки саме через ці напрями визначається стратегічний вектор її розвитку, модель управління суспільними процесами та характер взаємодії з міжнародним середовищем. Правовий компонент у цій сфері виконує системоутворюючу функцію: він не лише формалізує політичні рішення, а й забезпечує їх відповідність конституційним цінностям, принципу верховенства права та демократичним стандартам.

Правова політика виступає особливою формою реалізації державної волі,

спрямованою на врегулювання суспільних відносин шляхом створення, удосконалення та застосування правових норм. Її сутність полягає у формуванні концептуальних засад нормативного регулювання, визначенні стратегічних напрямів законодавчої діяльності та забезпеченні узгодженості правової системи. Вона охоплює не лише прийняття законів, а й їх систематизацію, тлумачення та ефективне впровадження [3, с. 62].

Внутрішньополітична діяльність держави реалізується через систему нормативних актів, що регулюють соціально-економічні, культурні, адміністративні та безпекові відносини. Однією з найсуттєвіших правових проблем у цій сфері залишається чітке розмежування компетенції між різними гілками влади та рівнями управління. Невизначеність або надмірна концентрація повноважень можуть спричиняти конфлікти юрисдикції, порушення принципу стримувань і противаг та зниження ефективності державної політики. Водночас правова система повинна забезпечувати належну координацію діяльності органів публічної влади, що є передумовою узгодженості внутрішньодержавних рішень [1, с. 200].

Реалізація внутрішньої політики нерозривно пов'язана із забезпеченням конституційних прав і свобод особи. Правова держава зобов'язана гарантувати, щоб будь-які управлінські рішення відповідали стандартам законності, пропорційності та справедливості. Однак на практиці виникають проблеми, пов'язані з колізіями законодавства, недостатньою чіткістю правових норм або суперечливістю підзаконних актів. Подібні явища можуть призводити до неоднакового застосування права, що негативно впливає на рівень довіри громадян до державних інституцій [4, с. 118].

Зовнішня політика держави базується на системі внутрішніх та міжнародних правових актів, що визначають порядок здійснення міжнародних відносин і реалізацію національних інтересів на світовій арені. Важливе значення мають конституційні положення, норми про ратифікацію міжнародних договорів, а також спеціальне законодавство у сфері національної безпеки та міжнародного співробітництва. Саме через правові механізми забезпечується прозорість ухвалення зовнішньополітичних рішень, їх відповідність міжнародним зобов'язанням та узгодженість із внутрішньодержавними пріоритетами.

Однією з актуальних проблем у сфері зовнішньої політики є недостатня системність стратегічного правового регулювання. Відсутність комплексних і послідовних програмних документів або їх формальний характер ускладнюють реалізацію довгострокових національних інтересів. У сучасних умовах глобальних трансформацій державі необхідно мати чітко визначені правові орієнтири, які дозволяють оперативно реагувати на міжнародні виклики та водночас зберігати стабільність зовнішньополітичного курсу [2, с. 55].

Особливої уваги потребує питання імплементації міжнародних норм у внутрішню правову систему. У сучасному світі держави активно беруть участь у міжнародних організаціях та укладають численні договори, що створює необхідність гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Проблеми виникають у випадках, коли внутрішні норми не узгоджуються з міжнародними зобов'язаннями або коли відсутні чіткі процедури їх реалізації. Така ситуація може спричинити правову невизначеність і негативно вплинути на міжнародну репутацію держави [4, с. 119].

Внутрішня та зовнішня політика держави перебувають у тісному взаємозв'язку, оскільки внутрішні реформи та рівень розвитку правової системи безпосередньо впливають на позиції держави у міжнародному середовищі. Якість забезпечення прав людини, рівень демократичних процедур, стабільність правопорядку формують міжнародний імідж країни та визначають ступінь довіри до неї з боку партнерів. Водночас міжнародні зобов'язання стимулюють удосконалення внутрішнього законодавства, що сприяє модернізації правової системи загалом [5, с. 89].

Отже, правові проблеми формування і реалізації внутрішньої та зовнішньої політики держави мають комплексний і системний характер, оскільки охоплюють як питання якісної нормотворчості, чіткого розмежування повноважень органів публічної влади та забезпечення реального захисту прав і свобод людини, так і проблематику стратегічного планування, узгодженості національного законодавства з міжнародними зобов'язаннями та ефективної імплементації міжнародно-правових стандартів. Наявність нормативних колізій, прогалин у правовому регулюванні, недостатня системність стратегічних документів і складнощі гармонізації внутрішнього та міжнародного права знижують ефективність державної політики та рівень довіри до публічних інституцій.

1. Андріяш В. І. Особливості формування зовнішньої політики національної держави в умовах глобалізації. Features of the formation of the foreign policy of the nation-state in the conditions of globalization. Інвестиції : практика та досвід : наук.-практ. журн. 2024. № 15. серп. С. 199–204.

2. Камінська Н. В. Деокупація як інструмент відновлення територіальної цілісності України: загальнотеоретична характеристика та тенденції законотворчості. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 1. С. 50–69.
3. Камінська Н. В., Пожидаєва М. А. Правова природа санкцій та їх ефективність у протидії російському вторгненню. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 2. С. 59–75.
4. Циганов О. Г., Мацко А. С. Реінтеграція окупованих територій: українські реалії та зарубіжний досвід : монографія. 2020. Київ ; Вінниця : Твори. 456 с.
5. Kostytsky M. V., Kushakova-Kostytska N. V., Gvozdik O. I., Kravets V. M., Shkarupa K. V. *National identity in an emerging information society: some problematic issues*. Cuestiones Políticas. 2020. No 38 (66). P. 85–94.

Данило БУТ

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник :

Олена МАРЧЕНКО

професор кафедри теорії та історії
держави та права конституційного
права та прав людини
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософських наук, професор

ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Розвиток української правової системи у ХХІ столітті відбувається в контексті поступової інтеграції до європейського правового простору. Одним із ключових чинників цього процесу є вплив практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) на формування і вдосконалення національного законодавства. Україна, як член Ради Європи з 1995 року та учасниця Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, взяла на себе зобов'язання забезпечувати реалізацію конвенційних стандартів у внутрішньому правопорядку.

Відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини», суди зобов'язані застосовувати при розгляді справ положення Конвенції та практику ЄСПЛ як джерело права [1]. Такий підхід зумовив становлення в Україні прецедентної практики тлумачення прав людини, що значною мірою змінила правову культуру судочинства та стала рушієм реформування процесуальних кодексів, адміністративного, кримінального та цивільного законодавства.

Вплив рішень ЄСПЛ проявляється у багатьох сферах. Зокрема, після справ «Харченко проти України» (2011) та «Каверзін проти України» (2012) було змінено порядок застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, а також запроваджено гарантії належного поводження з ув'язненими [2]. Водночас рішення «Волков проти України» (2013) стало поштовхом до проведення судової реформи, зокрема до вдосконалення процедур звільнення суддів та формування нової Вищої ради правосуддя.

Практика ЄСПЛ також суттєво вплинула на адміністративне судочинство. Після низки справ щодо права на справедливий суд і захист власності, зокрема «Зеленчук і Цицюра проти України» (2018), держава змушена була переглянути правове регулювання земельних відносин, а саме – зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. Таким чином, рішення ЄСПЛ не лише мають декларативний характер, а й спонукають державу до законодавчих змін, формуючи в Україні європейські правові стандарти.

Важливим теоретичним аспектом є методологія інтерпретації права, яку ЄСПЛ формує через принцип *living instrument* – тлумачення Конвенції як «живого інструменту», що

розвивається відповідно до потреб суспільства. Саме цей підхід, за словами О.В. Марченко, відображає «нову парадигму гуманістичного права, що поєднує позитивістську норму з моральним змістом, базованим на гідності людини» [3, с. 87].

Як відзначає Марченко у праці «Філософія права», застосування практики ЄСПЛ вимагає не лише знання норм міжнародного права, але й переосмислення правової культури юриста, його здатності мислити комунікативно й відповідально [3]. Право перестає бути лише системою приписів – воно перетворюється на етичний діалог між державою та особою, у якому суд виступає арбітром і моральним гарантом справедливості.

Окрім судової практики, вплив ЄСПЛ виявляється й на рівні законодавчих ініціатив. Унаслідок реалізації рішень Суду було прийнято нову редакцію Кримінального процесуального кодексу (2012), реформовано систему безоплатної правової допомоги (2011), удосконалено процедури касаційного оскарження (2017). До того ж, активна робота Міністерства юстиції України у сфері виконання рішень ЄСПЛ свідчить про зростання ролі європейського механізму як чинника системної модернізації права.

Водночас, незважаючи на позитивні тенденції, проблеми імплементації рішень ЄСПЛ залишаються гострими. Україна традиційно входить до топ-5 країн за кількістю скарг, поданих до Суду. Значна частина з них стосується тривалого невиконання судових рішень, неналежних умов тримання під вартою, катувань і порушень права власності. Звіт Комітету міністрів Ради Європи (2024) засвідчує, що понад 60% рішень ЄСПЛ проти України виконано лише частково [5].

Системна причина цього – недостатня узгодженість національного законодавства з міжнародними стандартами та брак ефективного контролю за виконанням судових рішень. Зокрема, потребує вдосконалення механізм парламентського нагляду за виконанням рішень, посилення ролі урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ, а також включення правозастосовної практики Суду у процес навчання майбутніх юристів.

Окремої уваги заслуговує філософський аспект впливу ЄСПЛ. Як зазначає Марченко у своїй праці «Комунікативна культура юриста», європейська модель права базується на діалозі, де судова інстанція не лише карає, а й навчає, виховує й формує правову свідомість суспільства [4, с. 211]. Це означає, що ЄСПЛ, ухвалюючи рішення, виконує виховну функцію, спрямовану на формування у державах-учасниках поваги до людської гідності як базової цінності.

Таким чином, практика ЄСПЛ є не лише інструментом контролю за дотриманням прав людини, а й каталізатором розвитку українського законодавства. Вона сприяє підвищенню рівня юридичної аргументації, стандартизації процесуальних норм і гуманізації права. Сучасна українська судова практика дедалі частіше використовує посилання на рішення ЄСПЛ, що свідчить про формування нової правової культури – правової культури довіри, взаємної відповідальності та діалогу.

У перспективі, імплементація практики ЄСПЛ потребує не лише формального закріплення, а й глибинної трансформації юридичної освіти та мислення правників. Як підкреслює О.В. Марченко, лише тоді, коли «право стане внутрішнім моральним переконанням, а не зовнішнім приписом, європейські стандарти справедливості зможуть бути реалізовані на українському ґрунті» [4, с. 214]. Ці слова влучно підсумовують сутність впливу практики ЄСПЛ – не як інструменту примусу, а як шляху духовно-правового оновлення українського суспільства.

1. Закон України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 08.11.2025).

2. Європейський суд з прав людини. Рішення у справах «Харченко проти України» (2011), «Каверзін проти України» (2012), «Волков проти України» (2013).

3. Марченко О. В. Філософія права: навчальний посібник. Дніпро : ДДУВС, 2015. 312 с.

4. Марченко О. В. Комунікативна культура юриста. Дніпро : Інновація, 2015. 128 с.

5. Фулей Т. Роль ЄСПЛ у формуванні європейських стандартів прав людини. Право України. 2024. № 2. С. 7–13.

6. Committee of Ministers of the Council of Europe. Annual Report on the execution of judgments of the European Court of Human Rights, 2024. URL : <https://www.coe.int> (дата звернення: 08.11.2025).

Євгенія ВАРВАРИЧ

студентка Сумської філії ХНУВС

Науковий керівник:

Дар'я КУШНІР

старший викладач кафедри
юридичних дисциплін Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Суми, Україна),
кандидат юридичних наук

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯН У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Правове регулювання відносин між державою та громадянами під час надзвичайних ситуацій в Україні ґрунтується на Конституції України, Законі України «Про правовий режим надзвичайного стану», Кодексі цивільного захисту України та Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні». Ці нормативні акти визначають правові засади взаємодії органів влади та громадян, порядок реагування на загрози життю та здоров'ю населення, права, обов'язки і відповідальність усіх учасників процесу [1, с. 2; 2, ст. 1; 5, ст. 17].

Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» встановлює, що надзвичайний стан може вводитися у випадках загрози національній безпеці, життю і здоров'ю населення або критичній інфраструктурі. Процедура його запровадження передбачає указ Президента України, подання Кабінету Міністрів та затвердження Верховною Радою. Закон також визначає перелік обмежень прав і свобод громадян, які можуть застосовуватися тимчасово, пропорційно та лише з метою забезпечення безпеки [3, ст. 3–6].

Кодекс цивільного захисту України визначає цивільний захист як систему заходів, спрямованих на запобігання надзвичайним ситуаціям, захист населення та мінімізацію наслідків. Кодекс регламентує обов'язки громадян: виконувати законні накази органів влади, своєчасно повідомляти про загрози, брати участь у рятувальних заходах та, за можливості, у добровільних формуваннях цивільного захисту [4, ст. 10, 12, 15].

Конституція України гарантує базові права людини та обмежує можливість їх обмеження навіть під час надзвичайного стану. Зокрема, ст. 3, ст. 17 та ст. 64 Конституції закріплюють принцип верховенства права, захист життя і здоров'я, а також необхідність дотримання прав людини під час кризових ситуацій [5, ст. 64].

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає повноваження органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту, зокрема організацію оповіщення населення, евакуації та координацію дій із державними органами [2, ст. 26, 59].

Аналітичні джерела підтверджують, що ефективна взаємодія держави та громадян під час надзвичайних ситуацій потребує дотримання законності, пропорційності обмежень та контролю за виконанням заходів. Зокрема, аналітична публікація «Правове регулювання воєнного і надзвичайного станів в Україні» описує адміністративний контроль за дотриманням норм закону та обмежень прав громадян [7, с. 7].

Гарантії прав людини та пропорційність обмежень під час надзвичайних станів розглядаються у матеріалах Ради з прав людини, які підтверджують, що обмеження повинні бути законними, необхідними і тимчасовими, з обов'язковим дотриманням принципу пропорційності [1, с. 5].

Участь громадян у заходах цивільного захисту, оповіщенні населення та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій детально описана в роботі Левочка С. В. «Особливі правові режими, які можуть вводитися в Україні чи на окремих її територіях при виникненні надзвичайних ситуацій у мирний час та в особливий період», де підкреслюється важливість добровільної співпраці населення з органами влади [6, с. 12].

Система правового регулювання взаємодії держави і громадян у надзвичайних ситуаціях забезпечує баланс між захистом життя, здоров'я та безпеки населення та гарантіями прав людини. Законодавство визначає повноваження держави, обов'язки громадян, процедури запровадження надзвичайного стану та цивільного захисту, а також механізми контролю за дотриманням законності, що робить систему ефективною, прозорою та юридично обґрунтованою.

1. Гарантії прав людини під час надзвичайних станів : матеріали Ради з прав людини. Київ, 2024. С. 5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text>.
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. Київ, 1997. Ст. 26, 59. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 № 1550-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. Київ, 2000. Ст. 1–10. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>.
4. Кодекс цивільного захисту України № 5403-VI від 02.10.2012. *Відомості Верховної Ради України*. Київ, 2012. Ст. 1–20. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17/stru>.
5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. Київ, 1996. Ст. 3, 17, 64. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Левочко С. В. Особливі правові режими, які можуть вводитися в Україні чи на окремих її територіях при виникненні надзвичайних ситуацій у мирний час та в особливий період : навч.-метод. посіб. Кропивницький, 2025. С. 12. URL : <https://alex.gov.ua/wp-content/uploads/2025/04/Levochko-Osoblivi-pravovi-rezhimi.pdf>.
7. Правове регулювання воєнного і надзвичайного станів в Україні : аналітична публікація / Нац. суд. орг. України. Київ, 2025. С. 7. URL : https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/KRTS_Pravova-systema-Ukrayiny.pdf.

Володимир ВЕРГУН
студентка ННІ права
та правоохоронної діяльності

Науковий керівник:
Наталія ІЛЬКІВ
доцент кафедри
господарсько-правових дисциплін
Львівського державного університету
внутрішніх справ (м. Львів, Україна),
кандидат юридичних наук

ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України та запровадженням воєнного стану відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року правова система держави функціонує в умовах особливого правового режиму, що об'єктивно зумовлює трансформацію механізмів реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина. Воєнний стан, як особливий правовий режим, передбачає розширення повноважень органів державної влади і військового командування, а також можливість тимчасового обмеження окремих конституційних прав з метою забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності та обороноздатності держави.

Водночас Конституція України закріплює фундаментальні межі такого обмеження. Згідно зі ст. 64 Основного Закону, в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод, за винятком тих, що мають абсолютний характер. Перелік прав, які не підлягають обмеженню, є вичерпним і визначений як у Конституції України, так і в ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII [5].

Право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля, а також на отримання екологічної інформації, гарантоване ст. 50 Конституції України, не включене до переліку прав, що не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану. Така конституційно-правова конструкція породжує низку складних теоретичних і практичних питань, пов'язаних із допустимими межами обмеження доступу до екологічної інформації, співвідношенням публічних інтересів національної безпеки та права суспільства на інформацію про стан довкілля, а також ризиками необґрунтованого звуження змісту екологічних прав під прикриттям воєнної необхідності.

Особливої актуальності ці питання набувають в умовах воєнних дій, коли вони супроводжуються масштабною шкодою довкіл्लю, виникненням екологічних загроз для життя і здоров'я населення, а ефективний доступ до достовірної екологічної інформації є необхідною

передумовою реалізації інших конституційних прав. Під час війни дані про стан довкілля (наприклад, координати пожеж на промислових об'єктах, стан гідроспоруд, хімічне забруднення) можуть бути використані ворогом для коригування ударів. Тут виникає конфлікт між правом громадянина знати про небезпеку та обов'язком держави не дати інформацію агресору.

Правове обмеження в екологічному праві слід розуміти як встановлений законом або іншим юридично значущим регулятором механізм впорядкування екологічних правовідносин, що полягає у визначенні меж реалізації суб'єктивних екологічних прав і обов'язків з метою забезпечення охорони довкілля, екологічної безпеки та захисту суспільно значущих інтересів. Такі обмеження проявляються у звуженні обсягу допустимої поведінки суб'єктів екологічних правовідносин, у встановленні спеціальних умов користування природними ресурсами або в запровадженні додаткових вимог до екологічно небезпечної діяльності, водночас не заперечуючи саму природу відповідного права, а лише модифікуючи порядок і межі його здійснення [1, с. 184].

Обмеження екологічних прав є об'єктивно зумовленим елементом правового регулювання у сфері взаємодії суспільства і довкілля та можуть запроваджуватися з урахуванням різноманітних чинників – економічних, соціальних, безпекових чи екологічних. Їх правове призначення полягає не у звуженні цінності самих екологічних прав, а у забезпеченні узгодженості інтересів особи, суспільства і держави, що є необхідною передумовою сталого розвитку та екологічної рівноваги. За умови дотримання конституційних принципів такі обмеження здатні виконувати стабілізаційну функцію, формуючи модель відповідального користування природними ресурсами та екологічно орієнтованої поведінки.

Водночас екологічні права за своєю правовою природою не є абсолютними, що зумовлює можливість їх коригування в установлених законом межах. Особливу складність у цьому контексті становить питання обмеження права на екологічну інформацію, яке відіграє системоутворюючу роль у механізмі реалізації екологічних прав і водночас безпосередньо пов'язане з гарантіями охорони життя і здоров'я людини. Важливо, що Україна є стороною Орхуської конвенції, яка вимагає максимальної відкритості екологічних даних.

У наукових дослідженнях обґрунтовується теза про потенційну допустимість обмеження доступу до екологічної інформації за аналогією з іншими інформаційними правами. Проте застосування такого підходу без урахування специфіки екологічної інформації створює ризик непропорційного втручання у сферу публічних інтересів, оскільки приховування або обмеження доступу до відомостей про стан довкілля може мати безпосередні негативні наслідки для населення та навколишнього природного середовища.

З огляду на це, основним завданням правової науки є формування чітких критеріїв допустимості обмеження екологічних прав, насамперед права на екологічну інформацію, з урахуванням вимог законності, обґрунтованості, пропорційності та пріоритетності захисту життєво важливих інтересів людини і суспільства [2, с. 348], для забезпечення балансу між національною безпекою та фундаментальними правами людини (правом на інформацію).

На національному рівні конституційно-правові засади обмеження інформаційних прав закріплені у ч. 3 ст. 34 Конституції України, що допускає можливість встановлення законом обмежень щодо збирання, зберігання, використання та поширення інформації. Такі обмеження можуть запроваджуватися виключно з легітимною метою в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності та громадського порядку, для запобігання заворушенням або злочинам, охорони здоров'я населення, захисту прав і репутації інших осіб, недопущення розголошення конфіденційної інформації, а також забезпечення авторитету й неупередженості правосуддя.

Подальшу конкретизацію цих конституційних положень містить Закон України «Про доступ до публічної інформації», що закріплює комплексний механізм обмеження доступу до інформації. Відповідно до ст. 6 зазначеного Закону, обмеження доступу можливе лише за одночасного дотримання трьох взаємопов'язаних умов: по-перше, інформація має стосуватися охоронюваних законом інтересів; по-друге, її розголошення повинно створювати реальну загрозу завдання істотної шкоди таким інтересам; по-третє, потенційна шкода від оприлюднення має переважати суспільний інтерес в отриманні відповідної інформації [4].

Показовим у цьому контексті є те, що навіть в умовах повномасштабної збройної агресії Україна послідовно дотримується принципу відкритості та інформування населення щодо екологічних загроз і наслідків воєнних дій. Державні органи, органи місцевого самоврядування та профільні установи системно доводять до відома суспільства інформацію про стан довкілля, потенційні ризики для життя і здоров'я населення, а також заходи реагування, що свідчить про пріоритетність права на екологічну інформацію навіть за умов

дії воєнного стану.

Найбільш яскравим і трагічним прикладом реалізації такого підходу стала реакція держави на знищення греблі Каховської гідроелектростанції 6 червня 2023 року подію, що обґрунтовано розглядається як воєнний злочин та потенційний акт екоциду. Одразу після техногенної катастрофи уповноважені органи забезпечили оперативне інформування населення про масштаби затоплення, загрози водопостачанню, екологічні наслідки для басейну Дніпра, ризики для об'єктів критичної інфраструктури, зокрема Запорізької атомної електростанції, а також про необхідність евакуаційних і захисних заходів.

Важливо підкреслити, що поширення екологічної інформації у цьому випадку здійснювалося не формально, а з урахуванням її життєво важливого значення для забезпечення безпеки населення та реалізації суміжних прав людини. Фактична відмова від приховування відомостей про екологічні наслідки воєнних дій, навіть за наявності об'єктивних безпекових ризиків, демонструє, що право на екологічну інформацію в українській правовій практиці розглядається не як факультативне, а як ключова гарантія захисту життя, здоров'я та довкілля. [3].

Право на екологічну інформацію є ключовою гарантією реалізації екологічних прав людини та забезпечення безпечного довкілля. Навіть в умовах воєнного стану його реалізація залишається пріоритетною, оскільки суспільний інтерес у доступі до достовірної інформації про стан довкілля та екологічні ризики переважає потенційну шкоду від розголошення. Державна практика інформування населення під час воєнних дій, зокрема у зв'язку зі знищенням Каховської ГЕС, демонструє, що відкритість екологічної інформації є необхідною для захисту життя, здоров'я людей та довкілля. Обмеження доступу до екологічної інформації в умовах воєнного стану є вимушеним кроком забезпечення національної безпеки, проте воно потребує чіткого конституційно-правового регулювання, щоб не перетворитися на інструмент приховування екологічно небезпечних рішень. Будь-які обмеження доступу до такої інформації мають бути законними, обґрунтованими і пропорційними, що відповідає принципам Конституції України та міжнародним стандартам, і сприяє сталому розвитку та демократичному правопорядку.

1. Бредіхіна В. Деякі теоретичні аспекти обмеження екологічних прав громадян в умовах реалізації концепції сталого розвитку. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. С. 179–187.

2. Буцмак А. Ю. Обмеження права на екологічну інформацію. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Т. 1. Вип. 78. С. 345-350. URL : <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/286452/280322>.

3. Воєнний злочин проти довкілля: причини та наслідки знищення Каховської ГЕС: Українська правда. URL : <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/06/14/7460609/>.

4. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n47>.

Катерина ВИШАРЕНКО

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри теорії держави
та права Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Актуальним питанням сучасного етапу державотворення в Україні є забезпечення соціальних прав військовослужбовців в умовах дії правового режиму воєнного стану як складової національної безпеки. У контексті збройної агресії проти України система

соціального захисту військових стає не лише елементом соціальної політики, а й невід'ємною частиною механізмів забезпечення стабільності, морального духу та обороноздатності держави.

Проблематика соціального захисту різних категорій працівників досліджувалася у працях Н. Бологіної, К. Мельника, М. Шульги та ін. науковців. Питання соціального та правового захисту військовослужбовців були предметом наукового аналізу Р. Максакова, В. Гамаюнова, Т. Шлапко та ін. дослідників. Проте в умовах воєнного стану зазначена проблематика набуває нового змісту та потребує переосмислення саме крізь призму забезпечення національної безпеки, оскільки соціальна захищеність військових впливає не лише на їхнє особисте життя, а й на здатність держави ефективно реагувати на зовнішні загрози.

Соціальні права військовослужбовців повинні забезпечуватися на рівні не нижчому, ніж права інших громадян, а з урахуванням специфіки військової служби – передбачати підвищені гарантії. Особливий характер служби, підвищений ризик для життя і здоров'я, обмеження окремих конституційних прав та свобод зумовлюють необхідність встановлення додаткових соціальних гарантії. Система соціального забезпечення військових має включати матеріальну підтримку, медичне забезпечення, психологічну допомогу, реабілітацію після поранень, соціальні гарантії членам сімей загиблих, а також заходи щодо збереження їхнього професійного та соціального статусу після звільнення зі служби.

В Україні соціальні та правові гарантії військовослужбовців закріплені низкою нормативно-правових актів. Основою є Конституція України, яка гарантує кожному громадянину право на соціальний захист, медичну допомогу, пенсійне забезпечення та безпечні умови праці. У контексті військовослужбовців ці гарантії конкретизовані у спеціальних законах.

Одним із ключових нормативно-правових актів є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2], який визначає коло правових гарантій для військових (матеріальна допомога, соціальні виплати, пільги на житло, пенсійне забезпечення, компенсації тощо). Він встановлює, що військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини і громадянина, передбаченими Конституцією та законами України, з урахуванням особливостей служби.

Окремим нормативним забезпеченням є Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [1], а також підзаконні акти Кабінету Міністрів і відповідних міністерств, що регулюють порядок реалізації окремих соціальних гарантій.

Належний рівень соціального забезпечення військовослужбовців безпосередньо впливає на бойовий дух, мотивацію, стабільність кадрового складу та довіру до держави. У цьому контексті соціальні гарантії виступають складовою системи національної безпеки, оскільки соціально незахищений військовослужбовець не може повною мірою виконувати покладені на нього функції щодо захисту держави [3, с. 40-42]. Соціальна безпека військових включає не лише матеріальні аспекти, а й захист від порушень прав, психологічну підтримку, можливість безпечного доступу до медичної допомоги та юридичного захисту.

На практиці існують проблеми реалізації соціальних прав військовослужбовців, зокрема щодо отримання грошового забезпечення, медичної допомоги, реабілітації після поранення, соціальних виплат членам сімей загиблих та звільнених зі служби осіб [4]. Ускладнені бюрократичні процедури та недосконалість механізмів реалізації прав знижують ефективність соціального захисту. В окремих випадках це може призводити до соціальної напруженості та негативно впливати на обороноздатність країни.

Особливо важливо дотримуватися принципу поваги до людської гідності військовослужбовця. Незалежно від службового статусу, військовий є особою, права якої мають бути захищені відповідно до міжнародних стандартів прав людини: Загальної декларації прав людини, Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Навіть у воєнний час обмеження певних прав не повинні призводити до порушення гідності особи. Державні органи та командування зобов'язані гарантувати гуманне та справедливе ставлення до військовослужбовців.

Міжнародний досвід показує, що країни, які системно забезпечують соціальний захист військових, отримують підвищену стійкість оборонної системи та мотивацію особового складу: соціальна підтримка військових включає не лише виплати, але й програми психологічної реабілітації, стоматологічної допомоги, підтримку сімей загиблих, інтеграцію

у цивільне життя після служби [5]. У державах із досвідом тривалих конфліктів (наприклад, Ізраїль, Південна Корея) існують спеціальні державні агентства, що координують комплексне соціальне забезпечення військових та ветеранів. Адаптація позитивних міжнародних практик в Україні могла б підвищити ефективність національної системи соціального захисту військовослужбовців.

Для підвищення ефективності соціального захисту військовослужбовців в умовах воєнного стану та посилення національної безпеки держави важливо: спростити процедури оформлення пільг та соціальних виплат; посилити координацію між державними органами; посилити програми психологічної підтримки постраждалих військових та членів їхніх сімей; створити ефективні механізми реабілітації та професійної адаптації після служби; впровадити централізовані електронні сервіси для швидкого доступу до інформації про права і послуги.

Отже, забезпечення соціальних прав військовослужбовців в умовах воєнного стану є важливою складовою національної безпеки держави. Ефективна система соціального захисту сприяє зміцненню обороноздатності країни, підвищенню рівня довіри до державних інституцій та забезпеченню стабільності функціонування сектору безпеки і оборони. Забезпечення повного та своєчасного виконання державою соціальних гарантій військовослужбовцям є пріоритетним завданням сучасної державної політики у сфері національної безпеки та оборони.

1. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 38. Ст. 300.

2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 22.03.2001 № 2232-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 28. Ст. 142.

3. Макарова Т. Публічне право: актуальність захисту прав військовослужбовців під час воєнного стану відповідно до Європейської конвенції з прав людини. *Публічне право*. 2024. №1 (53). С. 36-46.

4. Максакова Р. М., Гамаюнова В. М. Дискримінаційні аспекти реалізації права на соціальний захист військовослужбовців, що перебували в полоні та членів їх родин як результат недосконалості юридичної конструкції правового статусу військовополонених. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4 (3). С. 483-488. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/anopr_2025_4\(3\)_75](http://nbuv.gov.ua/UJRN/anopr_2025_4(3)_75).

5. Шлапко Т. В., Зінченко Г. С., Спіріна А. Є. Компаративний аналіз досвіду правового регулювання соціального захисту військовослужбовців Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії й України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 334-341. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/anopr_2025_1_55.

Артур ВІЛІСОВ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

Науковий керівник:

Аліна ГАРКУША

спеціаліст-криміналіст слідчого
відділення Василівського
районного управління поліції
ГУНП в Запорізькій області,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА ТАЄМНИЦЮ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасному суспільстві з розвитком технологій, які спрощують підтримку зв'язку на відстані, постає питання забезпечення таємності та конфіденційності при використанні таких технологій. Компанії, що надають такі послуги, розробляють нові механізми, технології та системи для гарантування приватності спілкування. Проте бурхливий розвиток таких технологій надає багато можливостей для кіберзлочинців, шахраїв, що стає викликом

для правоохоронних органів. А у 2022 році вторгнення Російської Федерації стало причиною введення правового режиму воєнного стану. Спецслужби РФ використовують анонімність месенджерів для вербування та спрямування діяльності своїх шпигунів, агентів та інших. Зупинення діяльності таких осіб потребує обмеження правоохоронцями права на приватність кореспонденції. Обмеження цього права використовувалося правоохоронцями й до введення такого режиму, але в умовах війни зростає потреба у використанні таких засобів, і більша кількість осіб може зазнати такого втручання.

Дефініція права на таємницю кореспонденції закріплена в ст. 31 Конституції України, тож право на таємницю кореспонденції – гарантоване державою збереження в таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної, а також інших видів кореспонденції. Відповідно до норм цієї ж статті, таке право може порушуватись, якщо суд санкціонує таке діяння з метою запобігти злочину або встановити істину, якщо іншими способами це зробити неможливо. Також в ст. 62 Конституції України, за офіційним тлумаченням якої Служба Безпеки України звернулася до Конституційного Суду України (рішення № 12-рп/2011 від 20.10.2011), наголошується на тому, що якщо таке втручання і було здійснено уповноваженою на те особою з метою встановити обставини кримінального правопорушення або запобігти такому діянню, але без дотримання норм Конституції або з порушенням порядку, встановленого законом, то обвинувачення не може ґрунтуватися на таких доказах [1][2]. Окрім Конституції, право закріплено нормами галузевого законодавства, зокрема ст. 306 Цивільного кодексу, ст. 14 Кримінального процесуального кодексу, ст. 6 Закону України «Про поштовий зв'язок», ст. 9 Закону України «Про телекомунікації», а також нормами міжнародних договорів, до яких приєдналася Україна, а саме ст. 17 «Міжнародного пакту про громадянські та політичні права» та ст. 8 «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод», що виключає можливість безпідставного порушення права на таємницю кореспонденції, а на випадок такого втручання ст. 163 Кримінального кодексу України передбачає санкцію до трьох років обмеження волі, якщо ж діяння вчинено повторно або щодо державних службовців, журналістів, громадських діячів чи вчинене службовою особою, карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років [3]. Отже, законодавець не допускає порушення права на таємницю кореспонденції, якщо це не зумовлено необхідністю захисту прав інших, а також притягнення до відповідальності правопорушників.

Так, втручання в право на таємницю кореспонденції – це один з методів проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), що знайшов своє закріплення в ст.ст. 258-266 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК), зокрема аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з електронних мереж комунікацій, електронних систем інформації та арешт, огляд і виїмка кореспонденції, а в ч. 5 ст. 258 закріплена заборонна норма щодо використання інформації приватного спілкування захисника чи священнослужителя із засудженим, обвинуваченим, підозрюваним. Перед використанням такого засобу слідчий чи прокурор зобов'язаний отримати ухвалу слідчого судді, але відповідно до норм ст. 250 КПК слідчий може застосувати такі методи без відповідної ухвали, якщо це допоможе врятувати життя людей чи запобігти вчиненню тяжкого, особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, IX, XIII, XIV, XV, XVII та ст. 201, ст. 209 особливої частини Кримінального кодексу України [4]. У ст. 246 КПК України зазначено, що за дорученням слідчого НСРД також можуть проводити оперативні підрозділи, діяльність яких регулюється Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». У ст. 5 цього закону наведено список підрозділів, яким надано право проведення оперативно-розшукових заходів, серед яких підрозділи таких органів, як Національна поліція України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Національне антикорупційне бюро України та інші. У ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» закріплені підстави для проведення оперативно-розшукових заходів, зокрема це наявність достатньої інформації, отриманої в порядку, передбаченому законом, про кримінальні правопорушення, що готуються, осіб, які готуються до вчинення кримінально протиправного діяння, розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України та інше, а також заборона проведення таких дій за відсутності визначених підстав [5]. Так, ми можемо побачити, що таке втручання іноді є необхідним для підтримання правопорядку та безпеки як громадян, так і держави.

Говорячи про злочини, у кримінальному провадженні щодо яких вдалося знайти винних, або такі, яким вдалося запобігти за допомогою обмеження такого права, в умовах воєнного часу варто розглянути на прикладі колаборантів. Так, за інформацією видання «Суспільне Новини» з посиланням на речника Служби Безпеки України Артема Дехтяренка, з початку повномасштабного вторгнення по вересень 2023 року було викрито понад 2 тисячі

колаборантів і понад триста кадрових агентів російських спецслужб, а в січні 2025 року було викрито курсантку військового інституту, що співпрацювала з російськими спецслужбами, надаючи інформацію про навчальний заклад [6][7]. Вартими уваги також є безпідставні порушення права на таємницю кореспонденції. Як вище зазначено, такі дії є кримінально караними, а отже, рішення по таких справах можна знайти в Єдиному державному реєстрі судових рішень. Так, за період з 24.02.2022 по 15.02.2024 було винесено лише один вирок за ст. 163 Кримінального кодексу України, що свідчить про майже нульовий рівень безпідставного порушення такого права [8].

Наразі найбільш використовуваний месенджер як в Україні, так і на пострадянських територіях – Телеграм. Служба безпеки України з початку воєнного стану неодноразово зверталася до нього з метою заборони діяльності каналів та користувачів, що пропагують російську повістку, але, на жаль, не всі публікації та канали заблокували. Це говорить про необхідність збільшення співпраці правоохоронних органів як з Телеграмом, так і з іншими компаніями, що надають електронні засоби комунікації.

Отже, в сучасних реаліях забезпечення права на таємницю кореспонденції є важливою частиною функціонування засобів зв'язку. Компанії, що розробляють такі засоби, докладають великих зусиль для забезпечення безпеки відомостей про їхнє спілкування. Україна, перебуваючи в умовах правового режиму воєнного стану, змушена частіше втручатися в конфіденційність спілкування для забезпечення безпеки громадян та держави. Законодавцем право на таємницю кореспонденції закріплено як у конституційному законодавстві, а саме в ст. 31 Конституції України, так і в галузевому законодавстві, такому як Кримінальний процесуальний кодекс, Кримінальний та Цивільний кодекси, міжнародні договори та угоди, а також низка законів та інших нормативно-правових актів, зокрема Закони України «Про поштовий зв'язок» та «Про телекомунікації». Використання засобів, що обмежують право на таємницю кореспонденції, жорстко врегульовано законом. У нормативно-правових актах, що регулюють діяльність правоохоронних органів, таких як КПК, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», передбачаються підстави для застосування таких заходів, а в ч. 2 ст. 163 Кримінального кодексу передбачається покарання як за вчинення такого діяння службовою особою, так і цивільними особами. Рівень посягання на право на таємницю кореспонденції низький, про що свідчить лише один вирок за ст. 163 Кримінального кодексу. А використання таких засобів допомагає запобігати правопорушенням, наприклад, у випадку заарештованої курсантки військового інституту в січні 2025 року. З цього можна зробити висновок, що право на таємницю кореспонденції – це затребувана суспільством необхідність, що несе за собою виклики. Законодавець впроваджує зміни в законодавство з метою забезпечення можливості правоохоронних органів розслідувати правопорушення, він надає їм таку можливість, але за достатніх, передбачених законом підстав.

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 17.02.2026).

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України : Рішення Конституц. Суду України від 20.10.2011 № 12-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11#Text> (дата звернення: 17.02.2026).

3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 1 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 17.02.2026).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 26 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.02.2026).

5. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII : станом на 9 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 17.02.2026).

6. Суспільне Новини. У СБУ розповіли, скільки зрадників і агентів РФ викрили з початку війни. Суспільне Новини. URL: [https://suspilne.media/563173-u-sbu-rozpovili-skilki-zradnikov-i-agentiv-rf-vikrili-z-pocatku-povnomasstabnoi-vijni/#amp_tf=Источник:%20%1\\$s&ao=17396535453842&csi=1&referrer=https://www.google.com&ampshare=https://suspilne.media/563173-u-sbu-rozpovili-skilki-zradnikov-i-agentiv-rf-vikrili-z-pocatku-povnomasstabnoi-vijni/](https://suspilne.media/563173-u-sbu-rozpovili-skilki-zradnikov-i-agentiv-rf-vikrili-z-pocatku-povnomasstabnoi-vijni/#amp_tf=Источник:%20%1$s&ao=17396535453842&csi=1&referrer=https://www.google.com&ampshare=https://suspilne.media/563173-u-sbu-rozpovili-skilki-zradnikov-i-agentiv-rf-vikrili-z-pocatku-povnomasstabnoi-vijni/) (дата звернення: 17.02.2026).

7. Ukrinform. СБУ затримала курсантку військового інституту, яка готувала ракетний удар по казармах. Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL: [https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3952334-sbu-zatrimala-kursantku-vijskovogo-institutu-aka-gotuvala-raketnij-udar-po-kazarmah.html#amp_tf=Источник:%20%1\\$s&ao=17396540638311&referrer=https://www.google.com&ampshare=https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3952334-sbu-zatrimala-kursantku-vijskovogo-institutu-aka-gotuvala-raketnij-udar-po-kazarmah.html](https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3952334-sbu-zatrimala-kursantku-vijskovogo-institutu-aka-gotuvala-raketnij-udar-po-kazarmah.html#amp_tf=Источник:%20%1$s&ao=17396540638311&referrer=https://www.google.com&ampshare=https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3952334-sbu-zatrimala-kursantku-vijskovogo-institutu-aka-gotuvala-raketnij-udar-po-kazarmah.html) (дата звернення: 17.02.2026).

8. Єдиний державний реєстр судових рішень. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 17.02.2026).

Галина ГАПУК

студентка ННІ права
та правоохоронної діяльності

Наталія ФЕДІНА

доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного
університету внутрішніх справ
(м. Львів, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

НЕОБХІДНІСТЬ ДОТРИМАННЯ БАЛАНСУ МІЖ ОБМЕЖЕННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ВИМОГАМИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблема забезпечення балансу між обмеженням прав і свобод людини та потребами національної безпеки в умовах воєнного стану є однією з найбільш складних і водночас принципових у сучасному праві. Запровадження воєнного стану неминує зумовлює певне звуження обсягу прав і свобод, оскільки держава змушена вживати екстрених заходів для захисту свого суверенітету, територіальної цілісності та життя громадян. Водночас демократична правова держава не може відмовитися від фундаментальних стандартів прав людини навіть за надзвичайних обставин, що зумовлює необхідність пошуку справедливого й пропорційного балансу між безпекою та свободою [3].

Конституція України проголошує людину, її життя, честь, гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, покладаючи на державу обов'язок не лише визнавати, а й реально гарантувати та охороняти права і свободи кожного, а також нести відповідальність за результати своєї діяльності у цій сфері [2]. Водночас Основний Закон передбачає можливість тимчасового звуження обсягу окремих прав і свобод у разі запровадження воєнного або надзвичайного стану, однак такі заходи мають здійснюватися виключно на підставі закону, бути чітко регламентованими, обмеженими в часі та відповідати вимогам обґрунтованості, доцільності й співмірності [2]. Це зумовлює необхідність дотримання балансу між інтересами національної безпеки та гарантіями прав людини, унеможливорює свавільне втручання держави у сферу особистої свободи та виключає запровадження таких обмежень, які не обумовлені реальною загрозою суспільному порядку чи безпеці.

Правовий режим воєнного стану в Україні є особливою формою функціонування державної влади та суспільних інститутів, яка застосовується в умовах збройної агресії або безпосередньої загрози національній безпеці. Його нормативне регулювання ґрунтується на спеціальному законодавстві, що визначає процедуру запровадження, строки дії, систему управління та комплекс правових заходів, спрямованих на забезпечення обороноздатності держави й захисту життя громадян [4]. Запровадження такого режиму не означає повної відмови від демократичних стандартів, а навпаки – передбачає особливо відповідальне застосування владних повноважень з урахуванням принципів верховенства права, правової визначеності та поваги до людської гідності.

Законодавство передбачає можливість тимчасового звуження окремих прав з метою забезпечення ефективної оборони держави, стабілізації суспільної ситуації та запобігання деструктивним проявам. До таких прав можуть належати свобода пересування, недоторканність приватного життя, таємниця кореспонденції, свобода мирних зібрань, свобода підприємницької діяльності, а також окремі трудові гарантії. Водночас жодне з цих обмежень не може застосовуватися автоматично чи без достатнього правового обґрунтування, оскільки будь-яке втручання держави у сферу особистої свободи має відповідати суворим критеріям необхідності та правомірності.

Важливою умовою законності обмежувальних заходів є їхня спрямованість на досягнення чітко визначеної легітимної мети, а саме – захист суверенітету, територіальної цілісності, громадської безпеки та життя населення. За відсутності такого цільового зв'язку будь-яке обмеження втрачає правову природу та може розцінюватися як свавільне втручання. Саме тому закон вимагає, щоб кожне рішення про застосування конкретного обмеження супроводжувалося належним обґрунтуванням, у якому повинні бути зазначені підстави,

строки дії та очікувані результати такого заходу [8, с. 44].

Ключовим критерієм правомірності обмежень виступає принцип пропорційності, який полягає у співвідношенні між масштабом загрози та рівнем втручання у сферу прав людини. Це означає, що держава повинна застосовувати лише ті заходи, які є мінімально достатніми для досягнення поставленої мети, уникаючи надмірних заборон і примусових механізмів. Надмірне звуження прав, навіть у воєнний період, здатне спричинити серйозні негативні наслідки, серед яких – зростання соціального напруження, поширення недовіри до влади, деморалізація населення та ослаблення внутрішньої стійкості суспільства [1].

Соціально-психологічний вимір правових обмежень є не менш важливим, ніж їхній юридичний аспект. Громадяни, які усвідомлюють обґрунтованість і тимчасовість запроваджених заходів, зазвичай сприймають їх як необхідну складову колективної безпеки. Натомість непрозорість рішень, відсутність належного інформування населення та суперечливість управлінських дій формують ґрунт для суспільного розчарування, поширення панічних настроїв і зростання протестних проявів. Саме тому інформаційна відкритість, чітке роз'яснення мотивів і правових підстав обмежень є важливими інструментами збереження довіри між державою та громадянами.

Особливу роль у забезпеченні балансу між безпекою та правами людини відіграє принцип пропорційності, який широко використовується у практиці Європейського суду з прав людини. Згідно з цим принципом, будь-яке втручання держави у сферу прав людини має бути виправданим, необхідним у демократичному суспільстві та найменш обтяжливим із можливих способів досягнення поставленої мети [5, с. 73]. В умовах війни держава повинна обирати такі правові засоби, які дозволяють мінімізувати шкоду для основоположних прав, зберігаючи при цьому ефективність оборонних і безпекових заходів.

Обмежувальні заходи, які застосовуються державою у воєнний період, не можуть розглядатися виключно як інструмент управління або примусу. Вони повинні мати чітко виражений захисний характер і бути зорієнтованими на мінімізацію шкоди для цивільного населення. Юридична логіка таких заходів полягає не в обмеженні людської свободи як такої, а у створенні умов для збереження життя, безпеки та соціальної стабільності. За відсутності такого гуманістичного вектору правові обмеження втрачають легітимність і перетворюються на фактор деструкції суспільних відносин.

Держава, перебуваючи у стані воєнної загрози, не може формувати правову політику, яка допускає дегуманізацію особи, знецінення її соціальної ролі або перетворення людини на об'єкт адміністративного впливу. Будь-які управлінські рішення повинні ґрунтуватися на розумінні того, що людина залишається суб'єктом права незалежно від обставин воєнного характеру.

Не менш важливу роль у цій системі відіграють інститути громадянського суспільства, які виконують функцію соціального моніторингу та громадського контролю. Їхня діяльність сприяє формуванню суспільної оцінки правових рішень, фіксації порушень, захисту інтересів уразливих груп населення та розвитку правової культури в умовах кризових ситуацій. Саме через активну участь громадянського суспільства формується правосвідомість, орієнтована не на сліпе підкорення владним рішенням, а на усвідомлене прийняття необхідних обмежень у межах правового порядку [6, с. 58].

Навіть за надзвичайних обставин право на судовий захист має залишатися реальним і ефективним. Обмеження процесуальних прав, затягування розгляду справ або ускладнення доступу до судових органів можуть призвести до порушення справедливого балансу між інтересами держави та правами особи [7, с. 91]. Тому функціонування судової системи, хоча й у зміненому форматі, є необхідною передумовою збереження довіри суспільства до держави та забезпечення правопорядку.

Необхідність дотримання балансу між обмеженням прав людини та вимогами правового режиму воєнного стану зумовлена прагненням поєднати дві взаємопов'язані, але потенційно конфліктні цінності – безпеку та свободу. Ефективна модель такого балансу ґрунтується на принципах законності, пропорційності, тимчасовості обмежень і обов'язковості судового контролю.

1. Європейська конвенція з прав людини : офіційний текст. Київ : Право, 2021. 48 с. URL: chrome-extension://kdpelmjpfafjppnhbloffcjpcomlnpah/https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змін і доп.). Київ : Право, 2024. 64 с. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Погорілко В. Ф. Конституційне право України : підручник. Київ : Наукова думка, 2019. 560 с.

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII (зі змін. і доп.). Київ : Парламентське видавництво, 2024. 52 с. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
5. Рабінович П. М. Права людини і громадянина в Конституції України. Львів : Світ, 2018. 220 с.
6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2019. 656 с.
7. Тодика Ю. М., Тодика О. Ю. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні. Харків : Право, 2020. 256 с.
8. Шевчук С. В. Верховенство права та права людини. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 312 с.

Тайра ГУК

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ігор СЕРДЮК

доцент кафедри

адміністративно-правових дисциплін

та публічного управління

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

НЕВІДВОРОТНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА ЗА НАМАГАННЯ ВЧИНИТИ «ХОЛОДОМОР» В УКРАЇНІ

При підготовці тез цієї доповіді авторка визначила за мету навести аргументи, що свідчать про важливість практичної реалізації принципу невідворотності юридичної відповідальності держави-агресора за намагання вчинити «холодомор» в Україні.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність використання діалектичного та історичного методологічного підходів, а також формально логічного методу пізнання.

В методологічному плані важливо відзначити, що в сучасній правничій науці невідворотність юридичної відповідальності розглядається як один з її принципів. Зміст цієї основоположної ідеї полягає в:

- 1) неминучості настання відповідальності правопорушника;
- 2) оперативності застосування заходів відповідальності за вчинене правопорушення;
- 3) ефективності заходів, які застосовуються до правопорушника [1, с. 345].

Питання юридичної відповідальності держав за порушення норм міжнародного права є однією з ключових тем сучасного правового дискурсу. Підґрунтям для такого дискурсу є вчинені військовослужбовцями російської федерації злочини, що посягають на життєво необхідні умови існування цивільного населення в Україні та мають системний і цілеспрямований характер. Осмислення сучасної української реальності неможливе без поєднання правничого й історичного підходів, оскільки подібні порушення вже мали місце в минулому. Саме звернення до історичного досвіду дозволяє глибше зрозуміти підстави та необхідність притягнення держави-агресора до юридичної відповідальності.

Історичний досвід минулого засвідчив численні факти злочинів, вчинених не лише з метою фізичного винищення українського населення, але й цілеспрямованого руйнування соціальних і національних основ його існування. Підтвердженням цьому слугують події 1932-1933 років, відомі як «Голодомор». Вони стали прикладом штучного створення та свідомого використання сталінським режимом голоду як інструменту державної політики та масових репресій. Цей злочин мав чітко виражений системний характер і був спрямований на придушення національного спротиву українського народу.

Відтоді минуло майже 100 років. І сьогодні Україна знову стикається з подібною логікою злочинних дій, хоча й у дещо видозміненій формі. Масовані удари по енергетичній інфраструктурі, що їх завдає агресор, спрямовані, передусім, на позбавлення населення тепла, світла та інших життєво необхідних умов існування, а також дозволяють говорити про спробу вчинення «холодомору» – сучасного різновиду злочину проти цивільного населення України. Саме в цьому контексті питання невідворотності юридичної відповідальності держави-агресора набуває принципового значення не лише для України, але й для всієї системи

міжнародного правопорядку.

Важливо зазначити, що однією з базових засад міжнародного права є пріоритет сили права над будь-якими формами силового домінування, що іменується як право сили. Повернення до часів античності чи середньовіччя, тобто реальності, в якій вирішальним було не право, а військова чи економічна сила, означало б фактичний крах міжнародно-правової системи безпеки, сформованої на основі трагічних уроків Другої світової війни. Якщо держава-агресор уникне юридичної відповідальності за цілеспрямовані атаки на цивільне населення та критичну інфраструктуру, це стане небезпечним сигналом допустимості подібних практик у майбутньому. Так було в Чечні, Грузії, Сирії, а тепер відбувається і в Україні.

Притягнення держави-агресора до юридичної відповідальності буде означати відновлення справедливості, що й є суттю права. Право не може обмежуватися деклараціями чи співчуттям жертвам; воно має завершуватися конкретними юридичними наслідками для правопорушника. Інакше норми міжнародного гуманітарного права перетворюються на формальність і декларативність, позбавлену реального змісту. Тож відновлення справедливості у цій ситуації полягає не лише у визнанні факту злочину, але й у встановленні справедливої відповідальності за його вчинення як державою-агресором, так і конкретними персоніфікованими суб'єктами, які стали військовими злочинцями.

Покарання осіб, відповідальних за розв'язання агресивної війни та вчинення злочинів проти людяності, здатне хоча б частково відновити довіру населення до міжнародних інституцій. Передусім, це стосується системи організацій колективної безпеки, що продемонструвала свою неефективність через політичні блокування та неспроможність своєчасно реагувати на очевидні загрози. За відсутності реального механізму юридичної відповідальності міжнародні інституції втрачають авторитет і перестають виконувати своє основне призначення – гарантувати мир та безпеку в світі.

Невідворотність юридичної відповідальності має важливе значення і в ширшому контексті глобальної безпеки. Вона виступає чинником стримування, здатним запобігти переростанню континентальної війни у світову, а конвенційної – у ядерну. Попри поширену тезу про те, що «Третя світова війна фактично триває з 2022 року», активна фаза бойових дій дотепер територіально обмежена Україною. Відсутність жорсткої правової реакції з боку світової спільноти, а також Ради Безпеки ООН лише підвищує ризик залучення нових держав і навіть цілих регіонів до збройного протистояння.

Окремо слід акцентувати на превентивній функції кримінального покарання, через яке матеріалізується юридична відповідальність. Повністю усунути ймовірність збройних конфліктів у майбутньому, звісно, неможливо, адже міжнародні відносини завжди залишаються сферою зіткнення інтересів. Однак справедливе й неминуче покарання за воєнні злочини здатне слугувати ефективним чинником запобігання їх вчиненню у майбутньому. Усвідомлення того, що агресія матиме не тимчасові політичні вигоди, а довготривалі правові наслідки, є потужним стримувальним фактором.

Покарання представників вищого військово-політичного керівництва держави-агресора фактично означатиме руйнування авторитарної моделі влади, що зрештою й призводить до ведення агресивної зовнішньої політики. І це є не актом помсти, а логічним наслідком реалізації принципу індивідуалізації юридичної відповідальності за вчинення злочинів проти людяності. Більше того, падіння рашистського режиму може відкрити так зване «вікно можливостей» для демократичних трансформацій у постпутінській росії, що відповідало б інтересам не лише українського народу, але й міжнародної спільноти загалом.

Отже, історичний досвід України та події сьогодення засвідчують, що юридична відповідальність держав за злочини проти цивільного населення є необхідною умовою збереження міжнародного правопорядку. Незалежно від форми, такі діяння мають спільну природу й потребують чіткої правової оцінки, адже їх ігнорування означало б фактичну легітимізацію насильства як інструменту державної політики.

Притягнення держави-агресора та представників її військово-політичного керівництва до юридичної відповідальності є не лише актом відновлення справедливості, але й чітким застереженням для всіх інших держав, які проводять агресивну зовнішню політику, щодо неприпустимості подібних дій. Саме невідворотність покарання забезпечує реальну дієвість міжнародного права, зберігає довіру до міжнародних інституцій і слугує запорукою стабільності та безпеки у світі.

1. Сердюк І. А. Юридична відповідальність. *Теорія держави і права* : підручник / кер. авт. кол. Ю. А. Ведерников. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 331-348.

Уляна ГУНЬКО

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕШК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри теорії держави

та права Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук

КОНСТИТУЦІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: КРИЗЬ ПРИЗМУ ВІЙНИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

На сучасному етапі збереження конституційної ідентичності України набуває особливого безпекового виміру. Якщо раніше ця категорія переважно розглядалася у доктринальному та компаративному аспектах, то сьогодні вона постає як чинник стійкості конституційного ладу та державної стабільності. Конституційна ідентичність відображає сукупність базових цінностей та принципів, закріплених в Основному Законі, які визначають унікальність української державності та її правопорядку.

Правові основи такого підходу закладені у положеннях Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України № 392/2020 від 14 вересня 2020 р., де серед фундаментальних національних інтересів прямо визначено захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та прав і свобод людини [6]. Отже, конституційний лад виступає самостійним об'єктом національної безпеки, а його ціннісна основа – конституційна ідентичність – набуває статусу елементу безпекової архітектури держави [8, с. 71].

Водночас процес європейської інтеграції актуалізував питання співвідношення адаптації національного законодавства до *acquis communautaire* та збереження засадничих конституційних принципів [11]. Таким чином, конституційна ідентичність України має розглядатися як складова національної безпеки стратегічного рівня. Вона забезпечує стабільність основ державності, визначає межі трансформації конституційного порядку в умовах війни та євроінтеграції і виступає інструментом збереження правової самобутності України в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів.

Поняття «конституційна ідентичність» застосовують до законів Європейського Союзу та внутрішніх законів окремих держав Європи. Проте активне вивчення цього явища почалося після рішень Європейського суду щодо контр-лімітів, в яких законодавчою основою є поняття конституційної ідентичності [3, с. 19]. Конституційна ідентичність України є складною нормативно-ціннісною категорією, що відображає сукупність базових принципів, які визначають самобутність української державності та межі її трансформації в умовах воєнних загроз і європейської інтеграції.

У сучасній українській доктрині сформовано кілька підходів до її розуміння. В. Ковальчук визначає конституційну ідентичність як систему національних цінностей, що забезпечує збереження суверенітету в умовах перманентних загроз державності [2]. Конституційна ідентичність охоплює не лише формальні принципи Конституції, а й фундаментальні положення, що визначають сутність української державності та не можуть бути змінені навіть в умовах воєнного стану чи інтеграційних процесів. Ці засади формують ціннісне ядро Конституції, забезпечуючи її стабільність у кризові періоди. Ідентичність проявляється не тільки в тексті, а й у способі його тлумачення та застосування, що розкривається через рішення органу конституційної юрисдикції. Тому Конституція – це не лише норма, а й жива практика її реалізації.

Закон України «Про національну безпеку України» визначає національну безпеку як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів від реальних і потенційних загроз [4]. Так, об'єктом безпеки безпосередньо визнається конституційний лад, а отже – і конституційна ідентичність як його ціннісна основа.

Збройна агресія проти України засвідчила, що загрози стосуються не лише території, а й основ державності. Це спроби підриву суверенітету, заперечення народної суб'єктності та дискредитації демократичних інститутів. У цьому контексті захист конституційної ідентичності стає важливою складовою стійкості держави поряд із воєнною та економічною безпекою. Особливої ваги набуває інформаційний вимір безпеки. Маніпуляції історією, мовним питанням і запереченням державності руйнують ціннісне ядро Конституції України.

У цьому зв'язку Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 р. № 1-р/2021 [7] щодо державної мови набуває не лише правового, а й безпекового значення, оскільки державна мова визнана невіддільною частиною конституційної ідентичності України. Таким чином, захист конституційної ідентичності охоплює також протидію інформаційній агресії та спробам ідеологічної дестабілізації суспільства [1, с. 4-5].

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» допускає тимчасові обмеження окремих прав і свобод, однак не дозволяє змінювати засади конституційного ладу. Навіть в умовах війни зберігається дія принципів верховенства права, поділу влади та народного суверенітету [5; 9]. Отже, конституційна ідентичність України забезпечує збереження засад державності, протидію ідеологічним загрозам та стабільність конституційного ладу в умовах війни й трансформації правової системи.

Що стосується європейської інтеграції, то Україна передбачає адаптацію національного законодавства до *acquis* ЄС, що є складовою виконання зобов'язань держави-кандидата [10, с. 63]. Водночас трансформація правової системи має здійснюватися у межах конституційних засад, закріплених у Розділі I Конституції України. Закріплення у 2019 р. стратегічного курсу на членство в Європейському Союзі та НАТО на рівні Конституції засвідчило, що європейський вибір став елементом внутрішньої конституційної моделі держави, а не виключно зовнішньополітичним орієнтиром.

Європейський досвід свідчить, що у країнах ЄС інтеграційні процеси не вважаються автоматично такими, що переважають над національними конституційними принципами. Замість цього розроблено підхід, за яким основні положення конституцій кожної держави повинні зберігатися навіть при поглибленій правовій інтеграції. Це підтверджує, що європейська інтеграція не передбачає втрату національної конституційної самобутності.

Отже, конституційна ідентичність України в умовах війни та європейської інтеграції є ключовим елементом стратегічної стійкості держави. Вона поєднує принципи суверенітету, народовладдя, верховенства права, прав людини, унітарності та державної мови, що визначають незмінне ядро державності. Її захист безпосередньо пов'язаний із національною безпекою, як це зазначено в Законі України «Про національну безпеку» та стратегічних документах. Збереження конституційної ідентичності є основою реального суверенітету, оскільки втрата основних принципів Конституції загрожує ослабленням державної суб'єктності. Адаптація до *acquis* ЄС має відбуватися через конституційний контроль і з урахуванням принципу верховенства Конституції України. Це відповідає європейським стандартам щодо збереження національної самобутності. У воєнний час конституційна ідентичність забезпечує єдність суспільства, легітимність влади та стабільність конституційного ладу навіть у надзвичайних умовах. Вона гарантує здатність держави до відновлення та подальшої європейської інтеграції після війни.

1. Бориславська О. Державна мова і конституційна ідентичність України: природа взаємозв'язків. *Український часопис конституційного права*. 2023. № 3. С. 3-15.

2. Ковальчук В. Б. Конституційна ідентичність як чинник збереження суверенітету держави. *Право України*. 2025. № 2. С. 12-22.

3. Козирь Д. В. Національна, конституційна та європейська ідентичність. *Юридичний бюлетень*. 2024. Вип. 33. С. 18-27.

4. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. *Голос України*. 2018. № 122.

5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. *Голос України*. 2015. № 101.

6. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. *Офіційний вісник України*. 2020. № 75. Ст. 2377.

7. Рішення Конституційного Суду України від 21.07.2021 р. № 1-п/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text>.

8. Слінько Т. М., Ткаченко Є. В. Гарантування конституційної національної ідентичності органами конституційного контролю. *Право України*. 2023. № 7. С. 70-84.

9. Чепік-Трегубенко О. Принцип верховенства права у діяльності центрів з надання безоплатної правничої допомоги: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Дніпровського*

державного університету внутрішніх справ. 2025. Спеціальний випуск № 1 (138). Права людини та правоохоронна діяльність в умовах воєнного стану. С. 50-56. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/2651>.

10. Чепік-Трегубенко О., Лазарян А. Забезпечення верховенства права як умова вступу України до ЄС: загальноправовий аспект. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 4. С. 62-68. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/2742>

11. European Council Conclusions, 23 June 2022. European Council. URL: <https://www.consilium.europa.eu>.

Тайра ГУК

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Юлія ЛЕБЕДЄВА

старший викладач

кафедри теорії держави та права

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ

Стрімкий розвиток цифрового суспільства та активне використання сучасних технологій зумовлюють суттєві зміни у сфері правового регулювання та захисту прав і свобод людини, формуючи нові виклики для правової науки й практики. Інтенсивне впровадження цифрових технологій істотно впливає на всі сфери суспільного життя, зокрема на правову систему та механізми забезпечення прав і свобод людини. У цьому контексті особливого значення набуває концепція прав людини четвертого покоління, що відображає трансформаційні процеси, спричинені розвитком інформаційних і цифрових технологій, та потребує комплексного науково-правового аналізу.

Четверте покоління прав людини у сучасній доктрині розглядається як комплекс індивідуальних і колективних прав та свобод, що формуються в умовах глобалізації, цифровізації та розвитку інформаційних технологій і ґрунтуються на автономії, незалежності та свободі вибору особи в межах правового поля, а також на необхідності забезпечення інформаційної безпеки, захисту персональних даних, доступу до цифрових ресурсів і повноцінної участі людини в цифровому суспільстві [1, с. 41]. Водночас варто зазначити, що сама концепція четвертого покоління прав людини залишається дискусійною у наукових колах та не має універсального міжнародно-правового закріплення.

До прав людини четвертого покоління належать як соматичні, так і цифрові права, поява яких зумовлена процесами інформатизації, розвитком комп'ютерних та біотехнологій, науковими досягненнями у сферах медицини, біології, кібернетики та навіть космічних досліджень.

До соматичних прав зазвичай відносять можливість особи самостійно розпоряджатися власним тілом, зокрема: право на використання допоміжних репродуктивних технологій, трансплантацію органів, зміну статі, сурогатне материнство тощо. Водночас такі питання, як евтаназія чи клонування, залишаються предметом гострих етичних і правових дискусій та мають різний рівень правового визнання у світі.

У цифровому вимірі четверте покоління прав охоплює так звані віртуальні або цифрові права, пов'язані з розвитком інформаційних технологій та мережі Інтернет: право на вільний доступ до інтернету, право на свободу слова в онлайн-просторі, право на захист конфіденційності та персональних даних у цифровому середовищі, а також право на захист від незаконного втручання в цифрову ідентичність особи [2, с. 6].

Стрімкий розвиток штучного інтелекту має як позитивний, так і потенційно ризикований вплив на права людини, наслідки застосування якого не завжди можна повністю передбачити. Водночас штучний інтелект (далі – ШІ) підвищує ефективність доступу до

послуг, сприяє автоматизації управлінських процесів, розвитку охорони здоров'я, освіти та державного управління, а також опосередковано підтримує реалізацію цифрових прав. Проте неправомірне або неконтрольоване використання ШІ може призводити до порушення права на приватне життя, свободи думки та слова, права на справедливий судовий розгляд, принципу рівності та недискримінації, а також інших фундаментальних прав і свобод [3, с. 141].

Впровадження ШІ у різні сфери суспільного життя пов'язане з низкою суттєвих ризиків, що безпосередньо впливають на права та свободи людини четвертого покоління.

По-перше, алгоритми ШІ можуть допускати помилки або функціонувати на основі упереджених даних, що призводить до ухвалення неправомірних рішень і негативних наслідків для громадян. Історичні приклади та результати наукових досліджень демонструють випадки, коли помилки автоматизованих систем спричиняли безпідставні обвинувачення чи дискримінаційні рішення. Зокрема, системи відеоспостереження та розпізнавання облич здатні ідентифікувати невинних осіб як підозрюваних із високим рівнем похибки. Подібні ризики підтверджуються міжнародними дослідженнями автоматизованих систем та їхніх помилок [4, с. 8].

По-друге, використання ШІ передбачає обробку великих масивів персональних даних, що істотно підвищує ризик порушення права на приватність. Автоматизовані системи оцінки кредитоспроможності, доступу до соціальних послуг або відбору кандидатів на роботу можуть приймати рішення непрозоро, без належного інформування особи щодо логіки такого рішення, що ставить під сумнів дотримання принципів правової визначеності та пропорційності.

По-третє, проблеми пов'язані з відсутністю достатньої прозорості алгоритмічних рішень, складністю їх оскарження та наявністю потенційних упереджень. Недостатня відкритість функціонування систем ШІ робить неможливим для особи з'ясування підстав відмови у наданні послуги або застосування певного обмеження, що підриває принципи рівності, недискримінації та законності [4, с. 9].

Таким чином, ризики застосування ШІ охоплюють як технічні помилки та алгоритмічні збої, так і складні соціально-правові проблеми, пов'язані з конфіденційністю, дискримінацією, нерівним доступом до цифрових ресурсів та обмеженням реалізації базових прав і свобод. Це створює нові виклики для правового забезпечення прав людини четвертого покоління в умовах цифрової трансформації.

Отже, стрімкий розвиток ШІ істотно трансформує права та свободи людини четвертого покоління, створюючи як нові можливості, так і потенційні загрози. З метою забезпечення балансу між технологічним прогресом і гарантіями прав людини необхідним є впровадження чітких правових, етичних та організаційних механізмів регулювання використання ШІ. Йдеться про нормативне закріплення принципів прозорості, підзвітності, недискримінації, людського контролю за автоматизованими рішеннями та ефективних механізмів судового захисту. Лише за умови відповідального, правомірного та контрольованого застосування технологій штучного інтелекту можна забезпечити реальний баланс між інноваційним розвитком цифрового суспільства та належним захистом фундаментальних прав і свобод людини.

1. Маложон О. Четверте покоління прав людини в контексті української сучасності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 41–44. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/6>.

2. Шульженко Ф. П., Гришко О. М. Права людини в умовах цифрової трансформації суспільства: теоретико-правовий аналіз. *Київський часопис права*. 2021. № 1. С. 5–10. URL : <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/2/1>.

3. Воскова Ю. Ф., Пирого І. С. Право на використання технології штучного інтелекту: нові виклики та загрози для людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2024. Вип. 84. Ч. 1. С. 138–143.

4. Права людини в епоху штучного інтелекту: виклики та правове регулювання. 2024. 41 с. *Омбудсман України*. URL : https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/ПРАВА%20ЛЮДИНИ%20В%20ЕПОХУ%20ШТУЧНОГО%20ИНТЕЛЕКТУ_compressed.pdf.

Дар'я ДАНИЛЮК

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Дар'я ЛАВРЕНКО

старший викладач кафедри

теорії держави та права

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження правового режиму воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 року актуалізувало питання взаємозв'язку між гарантуванням прав і свобод людини та забезпеченням національної безпеки. У сучасних умовах конституційно-правовий статус людини і громадянина розглядається не лише як сукупність гарантованих державою прав, свобод і обов'язків, а й як важливий елемент системи національної безпеки, що визначає стійкість держави, рівень довіри до влади та легітимність публічних рішень.

Конституційно-правовий статус особи закріплений у Розділі II Конституції України та включає комплекс особистих, політичних, соціально-економічних і культурних прав, свобод і обов'язків. В умовах воєнного стану реалізація окремих із них може зазнавати тимчасових обмежень відповідно до частини другої статті 64 Конституції України [1]. Водночас Конституція встановлює перелік прав, які не можуть бути обмежені навіть за надзвичайних обставин, зокрема право на життя, повагу до гідності, свободу та особисту недоторканість, право на житло, судовий захист, професійну правничу допомогу та інші базові гарантії. Збереження цього «ядра» прав свідчить про непорушність конституційних засад державності навіть у період збройної агресії.

Воєнний стан об'єктивно зумовлює необхідність запровадження додаткових безпекових механізмів, які можуть передбачати обмеження свободи пересування, права на мирні зібрання, окремих аспектів права власності чи підприємницької діяльності. Такі заходи мають правову природу інструментів захисту суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу. Однак їх застосування повинно відповідати принципам верховенства права, законності, пропорційності, необхідності та тимчасовості. Саме дотримання цих принципів забезпечує баланс між безпековими інтересами держави та гарантіями прав людини.

Конституційно-правовий статус особи в умовах воєнного стану виконує не лише гарантійну, а й стабілізуючу функцію. Збереження судового контролю, доступу до правничої допомоги, механізмів оскарження рішень органів влади формує довіру до державних інституцій та зміцнює легітимність управлінських рішень. Національна безпека в демократичній державі не може ґрунтуватися виключно на силових інструментах; її основою є правова визначеність, передбачуваність та повага до людської гідності [2].

Особливого значення набуває конституційний обов'язок захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (стаття 65 Конституції України). В умовах воєнного стану він стає складовою конституційно-правового статусу громадянина як активного суб'єкта забезпечення національної безпеки. Таким чином, статус особи охоплює не лише систему прав і гарантій, а й комплекс обов'язків, реалізація яких сприяє зміцненню обороноздатності держави.

Водночас ефективність правового режиму воєнного стану значною мірою залежить від наявності дієвих механізмів контролю за діяльністю органів публічної влади [3]. Нечіткість критеріїв застосування обмежувальних заходів або відсутність належних процедур оскарження може створювати ризики для прав людини. Тому вдосконалення інституційних гарантій, забезпечення прозорості управлінських рішень і посилення ролі судового захисту є необхідними умовами поєднання безпекових інтересів із принципами конституціоналізму.

Отже, конституційно-правовий статус людини та громадянина в Україні в умовах воєнного стану постає як складова механізму забезпечення національної безпеки. Його сутність полягає у поєднанні гарантій невідчужуваних прав із можливістю тимчасового та пропорційного обмеження окремих свобод задля захисту держави. Саме збереження непорушного ядра прав і водночас ефективна реалізація конституційних обов'язків формують правову основу стійкості держави в умовах воєнних викликів.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 18. Ст. 950. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
3. Крусян А. Р. Український конституціоналізм в умовах війни: до постановки основних науково-практичних проблем. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2023. Вип. 74.
4. Гриньо Д. Д. Обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні. Правове життя сучасної України : тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 2023 р.). Київ : Київський університет права НАН України, 2023. URL : https://kul.kiev.ua/wp-content/uploads/2023/11/Zbirnyk-tez-VNPK-2023_1.pdf.

Дар'я ДЕРІЙ

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри

теорії держави та права

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ТА ЗМІЦНЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Євроінтеграція стала не лише зовнішньополітичним вектором України, а й ключовим драйвером модернізації державних інститутів, гармонізації законодавства та переосмислення механізмів правозастосування. Суспільний запит на якісні, прозорі та ефективні правові процедури значно зріс, що було спричинено одночасним впливом війни, відновленням держави, масштабних реформ і необхідністю відповідати Копенгагенським критеріям. В умовах боротьби з корупцією, цифровізації державних процесів і перезавантаження ключових правових інституцій євроінтеграційні реформи виступають механізмом стабілізації та розвитку правопорядку. Саме тому дослідження особливостей трансформації правової системи в процесі інтеграції до ЄС є актуальним і з теоретичного, і з практичного погляду.

Євроінтеграційний процес впливає на правову систему України на декількох рівнях: нормативному, інституційному та практичному. На нормативному рівні держава здійснює системну адаптацію законодавства до *acquis communautaire* – правової системи Європейського Союзу, яка охоплює понад 100 тисяч нормативно-правових актів, директив, рішень та регламентів. З 2022 по 2025 рр. Україна суттєво прискорила гармонізацію у сферах антикорупційної політики, фінансового моніторингу, конкуренційного права, захисту персональних даних, екологічних стандартів, цифровізації та безпеки харчової продукції [1, с. 61].

Одним із ключових напрямів є реформа судової системи. У сучасних умовах вона спрямована на формування незалежного, професійного та доброчесного суддівського корпусу. Інституційними змінами стало перезавантаження Вищої кваліфікаційної комісії

суддів, запровадження міжнародних експертів до конкурсних комісій, автоматизація процедури розподілу справ та оновлення механізму дисциплінарної відповідальності суддів [9]. Прикладом є запуск у 2024 р. нового етапу оцінювання доброчесності суддів, який здійснюється за участю міжнародних спостерігачів та українських антикорупційних структур. Це відповідає європейським вимогам прозорості, підзвітності та незалежності судової влади, яка дозволяє ефективно протидіяти корупції, гарантувати справедливість судових рішень і зміцнювати довіру громадян до системи правосуддя.

Іншим важливим вектором трансформації є посилення антикорупційної інфраструктури. Україна впровадила комплексну модель, що складається з НАБУ, САП, НАЗК, ВАКС та Бюро економічної безпеки [3, с. 55; 4]. Ключовим досягненням стало запровадження автоматизованої системи перевірки електронних декларацій, яка відповідає стандартам європейських механізмів контролю публічних фінансів.

Особливу увагу привертає сфера захисту персональних даних. Україна у 2025 р. перебувала на етапі ухвалення нового закону, який максимально наближає національне законодавство до вимог Загального регламенту ЄС із захисту даних (GDPR). У країні створюється національний орган із захисту даних, удосконалюються процедури згоди на обробку інформації, запроваджуються механізми «право на забуття» та забезпечується прозорість роботи з цифровими профілями громадян. Такі нововведення мають фундаментальне значення в умовах масштабної цифровізації, поширення систем електронного урядування та розвитку штучного інтелекту.

Важливою складовою є також реформа правоохоронних органів. Європейські стандарти передбачають посилення підзвітності та зменшення надмірного застосування сили. Поліцейські процедури в Україні поступово змінюються під впливом практик країн ЄС: розширюються програми громадсько-поліцейської взаємодії, запроваджуються стандартизовані протоколи фіксації правопорушень, удосконалюються криміналістичні методики відповідно до європейських технічних стандартів [2, с. 49]. У 2025 р. одним із прикладів таких трансформацій стало впровадження нових правил використання боді-камер, які забезпечують прозорість поліцейських дій та захист прав громадян.

У рамках євроінтеграції відбувається перехід до сервісно-орієнтованої моделі публічного управління, що підсилюється цифровізацією та впровадженням електронних адміністративних послуг. Системи «Дія» та «Дія.Бізнес» стали не тільки інструментами взаємодії громадян із державою, але й прикладами інституційної модернізації, які визнаються Європейським Союзом.

Важливу роль відіграє трансформація економічного законодавства. Україна адаптує митне, фінансове та податкове законодавство до стандартів ЄС, інтегрується у внутрішній ринок Європейського Союзу, посилює захист прав інвесторів і модернізує систему державної допомоги бізнесу. Прикладом є адаптація законодавства до вимог Регламенту ЄС про контроль державної допомоги, що забезпечує рівні умови конкуренції та виключає можливість політичного фаворитизму [1, с. 60]. Це створює передумови для розвитку малого та середнього бізнесу, а також для залучення довгострокових європейських інвестицій.

Важомою сферою є адаптація екологічного законодавства. Європейський зелений курс передбачає високі стандарти контролю викидів, охорони природних ресурсів і відповідальності підприємств за екологічні порушення. Україна запроваджує інтегровані дозволи для промислових підприємств, удосконалює систему моніторингу якості повітря, посилює відповідальність за порушення природоохоронного законодавства, гармонізує підходи до управління відходами. Яскравим прикладом є запровадження розширеної відповідальності виробника, яка відповідає директивам ЄС та передбачає переробку упаковки, електроніки та батарейок [7; 8, с. 65]. Важливим напрямом реформ також є забезпечення принципу верховенства права, що виступає ключовою засадою європейського правопорядку. Верховенство права передбачає рівність усіх перед законом, передбачуваність правозастосування та обов'язковість судових рішень.

Окремої уваги потребує інтеграція України у спільний безпековий простір Європейського Союзу [9]. У 2025 р. особливого значення набуває участь країни в програмі ЄС зі співпраці у сфері кібербезпеки, розбудова спільних центрів протидії кібератакам, гармонізація законодавства щодо критичної інфраструктури та обміну інформацією. Удосконалення норм щодо боротьби з кібершахрайством, захисту державних інформаційних ресурсів та регулювання цифрових платформ зміцнює загальну правову стабільність. Ці заходи сприяють підвищенню ефективності правосуддя та інтеграції України у європейський безпековий простір.

Важливо зазначити, що трансформація правової системи супроводжується низкою викликів. Серед ключових проблем – недостатня узгодженість між темпами законодавчих змін і можливостями інституцій забезпечити їх реалізацію; дефіцит кадрів у судовій, правоохоронній та адміністративній сферах; часткова політизація реформ; необхідність оновлення технічної інфраструктури для виконання європейських регламентів. Також важливим викликом є забезпечення балансу між прискореною адаптацією законодавства та його якістю, оскільки великий обсяг нових нормативних актів потребує систематичних експертиз, консультацій і публічних оцінок [6, с. 45]. Попри складнощі, трансформація правової системи в умовах євроінтеграції вже демонструє значні результати. Зростає прозорість державних інституцій, підвищується якість правотворчості, зміцнюється захист прав людини, формується стабільне бізнес-середовище, а інституційні зміни стають незворотними. Україна наближається до моделі правової держави, що відповідає європейським демократичним стандартам.

Отже, трансформація правової системи України в умовах євроінтеграції є комплексним, багатоаспектним та інтенсивним процесом, який охоплює модернізацію законодавства, реформування інституцій, запровадження європейських стандартів управління та підвищення рівня правової культури. Євроінтеграційні реформи сприяють зміцненню верховенства права, прозорості, підзвітності та ефективності державних органів. Вони формують основу для сталого розвитку, сприяють економічній стабільності, підвищують якість життя громадян і зміцнюють довіру до держави. Найважливішим результатом трансформації є поступове формування правового середовища, сумісного з правовим простором Європейського Союзу. У перспективі це забезпечить повноцінну інтеграцію України до європейського політичного, економічного й безпекового простору. Водночас збереження системності, послідовності та відкритості реформ є критично важливими для ефективного завершення євроінтеграційного процесу.

1. Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу : теоретичні та практичні аспекти : матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 24 жовтня 2024 року). Полтава, 2024. 127 с.
2. Горінов П., Драпушко Р. Європейська інтеграція України: правовий вимір і стратегії впровадження. *Політика та право в умовах дії воєнного стану: пошук рішень: матер. Міжнар. наук. конф.* (м. Київ, 23 квітня 2024 р.). Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 48–51.
3. Гриценко В. Деякі аспекти євроінтеграційного вектору розвитку адміністративного права. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 12 (26). С. 50–61.
4. Ніколенко Л. М. Верховенство права як основоположний принцип права та економіки: *Актуальні проблеми господарського права і господарського процесу*: Матеріали круглого столу (м. Київ, 9 листопада 2018 р.) Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. С. 118–121.
5. Нормотворча діяльність: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. В.В. Шишка. Львів: Львівський державний університет [1. с.
6. Орловська І. Г. Європейський стовп соціальних прав як орієнтир соціальної політики України в умовах європейського вектора розвитку. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Ч. 2. С. 40–46.
7. Передерій О. С. Правопорядок Європейського Союзу: сутнісні особливості та вплив на трансформацію правопорядку України. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 50–55.
8. Чепік-Трегубенко О., Лазарян А. Забезпечення верховенства права як умова вступу України до ЄС: загальноправовий аспект. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 4. С. 62–68. DOI <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-4-07>.
9. Чепік-Трегубенко О. С., Сидоренко М. Д. Виклики та загрози для системи правосуддя України у поствоєнний період: теоретико-прикладний вимір. *Соціологія права*. 2025. № 1 (50). С. 218–222.

Снежана ДРОБОТ

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Вадим ЧАЛИК

доцент кафедри

адміністративно-правових дисциплін

та публічного управління

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

доктор філософії в галузі права

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Постійна актуальність теми обумовлена тим, що національна безпека є фундаментальною складовою суверенітету та незалежності України, а її забезпечення є однією з найважливіших функцій держави. Конституційні основи визначають правові та організаційні рамки функціонування системи безпеки, закріплюють повноваження органів влади та права громадян у сфері захисту держави. В умовах сучасних викликів, серед яких зовнішня агресія, гібридні та інформаційні загрози, терористичні прояви, кібернетичні атаки та внутрішні ризики, особливо важливим стає розуміння того, як конституційні положення формують ефективну систему національної безпеки та забезпечують її стабільність.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі конституційних засад національної безпеки України, вивченні повноважень ключових органів, механізмів їх взаємодії та визначенні основних проблем і перспектив розвитку системи. Дослідження спрямоване на те, щоб показати, яким чином конституційні норми забезпечують захист держави від загроз, регулюють діяльність органів влади та визначають права та обов'язки громадян у сфері безпеки.

Проголошення в 1991 році України як суверенної і незалежної держави, стало волевиявленням українського народу, реалізацією ним свого невід'ємного права на самовизначення. Наявність суверенітету і незалежності є необхідною передумовою здійснення прав і свобод людини і громадянина, реалізації органами державної влади і місцевого самоврядування покладених на них завдань і функцій. Без суверенності і незалежності, держава не може існувати як повноцінне правове утворення. Державний суверенітет України ґрунтується на незалежності України і її територіальній цілісності і недоторканості та означає верховенство державної влади щодо будь-якої іншої влади всередині країни і її незалежність від будь-якої іншої влади за її межами [5].

Конституційні основи національної безпеки – це набір принципів та норм, закріплених у Конституції України, що регулюють організацію державної системи безпеки, розподіл повноважень між органами влади, права та обов'язки громадян, а також механізми захисту держави. Вони забезпечують верховенство права, гарантують повагу до прав людини та закладають підвалини для ефективної взаємодії між різними гілками влади у сфері безпеки [2-3].

Конституційні засади включають принцип верховенства права, поділ влади, субсидіарність, демократичний контроль за діяльністю органів безпеки, а також відповідальність держави за захист національних інтересів. Ці принципи формують основу для створення законодавчої та організаційної структури системи національної безпеки [2-4].

Конституція України встановлює ключові державні органи, відповідальні за гарантування національної безпеки, та визначає їхні функції.

Головною фігурою є Президент України, який виступає гарантом суверенітету та територіальної цілісності держави, очолює Раду національної безпеки і оборони, координує роботу органів сектору безпеки й оборони та формує стратегічні напрямки державної політики у безпековій сфері.

Рада національної безпеки і оборони України (РНБО) є координаційним та дорадчим органом, що забезпечує взаємодію між усіма інституціями влади у сфері безпеки, розробляє заходи для протидії загрозам та здійснює контроль за виконанням стратегічних документів.

Кабінет Міністрів України відповідає за практичне втілення державної політики у

сфері національної безпеки, організовує необхідні ресурси, створює плани та програми, а також узгоджує діяльність виконавчих органів. Верховна Рада України виконує законодавчу функцію, затверджує державний бюджет для забезпечення функціонування безпекових структур, приймає закони, що визначають повноваження та межі діяльності всіх суб'єктів системи національної безпеки.

Таким чином, координована діяльність цих органів забезпечує всебічний підхід до захисту держави, дозволяє оперативно реагувати на виклики та підтримувати стабільність у різних сферах життя країни.

Повноваження органів системи національної безпеки тісно взаємопов'язані та базуються на принципах конституційного поділу влади та координації дій. Президент України керує стратегічним напрямком національної безпеки, затверджує Стратегію національної безпеки, очолює РНБО та координує діяльність усіх органів сектору безпеки й оборони [1-2]. РНБО здійснює оцінку загроз, розробляє заходи їх нейтралізації, контролює виконання стратегічних документів і забезпечує взаємодію між різними органами влади [1], [3]. Кабінет Міністрів України реалізує політику національної безпеки через плани, програми та міжвідомчу координацію, організовує ресурсне забезпечення та контролює виконання рішень РНБО [2; 4]. Верховна Рада України виконує законодавчу функцію, затверджує бюджети, приймає закони та контролює діяльність органів безпеки, що забезпечує правові рамки для їхньої роботи [1; 3].

Механізми функціонування системи національної безпеки базуються на законах, стратегічних документах та нормах Конституції. Основними документами є Закон України «Про національну безпеку», Стратегія національної безпеки та спеціальні стратегії, що визначають порядок роботи органів безпеки та оборони [1-2; 4].

Реалізація цих засад передбачає постійну координацію між органами безпеки, оцінку загроз, інформаційно-аналітичну роботу, превентивні заходи та планування дій у кризових ситуаціях. Важливим є також демократичний контроль та прозорість діяльності органів, що підвищує ефективність системи та довіру суспільства [2-3].

Не менш важливим є передбачати і зазначати проблеми і перспективи. Серед проблем реалізації конституційних засад: недостатня координація між органами, потреба у цифровізації процесів управління, адаптація до нових загроз та забезпечення ефективного контролю громадськості [2; 4]. Перспективи розвитку включають посилення законодавчих та організаційних механізмів, вдосконалення підготовки кадрів органів безпеки, впровадження сучасних технологій та інтеграцію міжнародних стандартів [3-4].

Серед проблем реалізації конституційних засад: недостатня координація між органами, потреба у цифровізації процесів управління, адаптація до нових загроз та забезпечення ефективного контролю громадськості [2; 4]. Перспективи розвитку включають посилення законодавчих та організаційних механізмів, вдосконалення підготовки кадрів органів безпеки, впровадження сучасних технологій та інтеграцію міжнародних стандартів [3-4].

Робимо висновки, що конституційні основи національної безпеки України визначають основні принципи організації системи безпеки, повноваження державних органів та права громадян у сфері захисту держави. Саме на положеннях Конституції ґрунтується вся система забезпечення національної безпеки, що дає змогу узгоджувати дії органів влади, своєчасно реагувати на внутрішні й зовнішні загрози та підтримувати стабільність у різних сферах суспільного життя.

Отже, подальший розвиток цієї сфери потребує вдосконалення законодавства, підвищення відкритості та ефективності діяльності органів безпеки, а також запровадження сучасних підходів і механізмів, що відповідатимуть актуальним викликам сьогодення.

1. Конституція України від 28.06.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

3. Амро А. Нормативно-правові механізми забезпечення системи державного управління національною безпекою в Україні. *Публічне управління*. 2022. URL : <https://public-administration-journal.ua/article/2022/...>

4. Сфера національної безпеки: система та організаційні аспекти. *Наукові джерела*. 2021. URL : <https://naukovi-dzherela.ua/article/2021/...>

5. Конституція України: наук.-практ. комент. / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків, 2019. URL : <https://pravoved.info/konstytutsiya-komentar>.

Кіра ЗАХОЖА

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Юрій ГОЛИК

доцент кафедри, теорії держави

та права Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

доктор філософії в галузі права

ДОВІРА ГРОМАДЯН ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ ЯК КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Забезпечення національної та міжнародної безпеки в сучасних умовах неможливе без функціонування ефективної, незалежної та авторитетної судової влади. У правовій державі саме суд виступає гарантом верховенства права, арбітром у конфліктах між особою і державою та механізмом стримування зловживань владою. В умовах воєнного стану та збройної агресії значення судової влади зростає, оскільки вона забезпечує стабільність правового порядку, легітимність державних рішень і довіру громадян до інституцій. У цьому контексті довіра громадян до судової влади постає не лише як соціологічна категорія, а як стратегічний елемент національної безпеки.

Конституція України визначає судову владу як самостійну гілку державної влади, що здійснюється незалежними та безсторонніми судами. Стаття 6 Основного Закону закріплює принцип поділу влади, а стаття 55 гарантує кожному право на судовий захист. Водночас реальне забезпечення цих норм безпосередньо залежить від рівня довіри громадян до судової системи. За відсутності такої довіри право на судовий захист набуває формального характеру, а держава втрачає один із ключових механізмів забезпечення правової безпеки [1].

У загальноправовому вимірі довіра до суду є складовою легітимності державної влади. Якщо громадяни не сприймають суд як незалежний та справедливий орган, це створює передумови для соціальної напруги, поширення альтернативних – нерідко незаконних – способів вирішення спорів, зниження авторитету державних інституцій. У воєнний час такі явища можуть трансформуватися в загрозу внутрішній безпеці, оскільки підривають суспільну єдність та здатність держави ефективно протистояти зовнішнім викликам.

Міжнародний аспект довіри до судової влади пов'язаний із виконанням Україною зобов'язань у сфері прав людини та забезпеченням стандартів справедливого суду, закріплених у статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Рівень незалежності судової влади та довіри до неї є одним із критеріїв оцінки правової системи держави на міжнародній арені. У контексті європейської інтеграції України питання довіри до суду набуває додаткового значення, оскільки прямо впливає на міжнародну репутацію держави та рівень підтримки з боку міжнародних партнерів [2].

Соціальний аспект довіри до судової влади зумовлений сприйняттям громадянами справедливості судових рішень, прозорості процедур та рівності сторін у процесі. В умовах воєнного стану, коли окремі права можуть бути тимчасово обмежені, роль суду як гаранта пропорційності таких обмежень є особливо важливою. Саме суд забезпечує баланс між потребами національної безпеки та захистом фундаментальних прав і свобод людини. Якщо судова система демонструє здатність ефективно виконувати цю функцію, рівень довіри до неї зростає, що позитивно впливає на загальну стабільність держави.

Особливого значення набуває забезпечення доступу до правосуддя в умовах воєнного стану. Переміщення судів, пошкодження інфраструктури, кадровий дефіцит та процесуальні ускладнення можуть обмежувати можливості громадян реалізувати право на судовий захист. Тому держава має вживати заходів щодо цифровізації судочинства, розвитку дистанційних форм участі в процесі та удосконалення процедурного законодавства. Такі кроки сприяють зміцненню довіри до судової влади й одночасно підвищують рівень правової безпеки [3].

Не менш важливим є аспект правотворчості та юридичної техніки. Чіткість і

системність законодавства, передбачуваність правового регулювання, відсутність колізій і прогалин безпосередньо впливають на якість судових рішень. Недосконала законодавча база ускладнює здійснення правосуддя та негативно позначається на сприйнятті судової системи [4]. Отже, вдосконалення нормотворчої діяльності є необхідною умовою підвищення довіри до судової влади як складової національної безпеки.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що довіра громадян до судової влади є багатовимірним явищем, яке поєднує соціальні, правові та безпекові аспекти. В умовах воєнного стану вона набуває стратегічного значення, оскільки забезпечує легітимність державної політики, стабільність правового порядку та дотримання міжнародних стандартів прав людини. Судова влада, що користується довірою суспільства, стає одним із ключових гарантів внутрішньої та зовнішньої безпеки держави.

1. Руденко М. В., Овчаренко О. М. Відкритість судової гілки влади та її підзвітність суспільству як важливі гарантії забезпечення верховенства права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 85–93.

2. Кібенко О. Головні виклики для правосуддя: трансформація Верховного Суду. Імплементация принципу верховенства права: роль Верховного Суду в сучасних умовах. Київ, 20 січня 2023 року. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Golov_vukl_VS.pdf.

3. Смокович М. І. Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: до питання законодавчих змін. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, Серія Право. 2022. Вип. 70. С. 450–455. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/05/74.pdf>.

4. Юридична позиція Конституційного суду України з приводу незалежності суддів. URL : <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/55264-nezalezhnist>

Слізавета ІГНАТЧЕНКО

курсант ННІ підготовки фахівців
для підрозділів превентивної
діяльності Національної
поліції України

Науковий керівник:

Каріна ПІСОЦЬКА

доцент кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ТА ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Разом з тим актуальною проблемою правозастосовної практики, з огляду на давність прийняття Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [2], є питання стосовно захисту прав та законних інтересів особи під час здійснення заходів провадження в справах про адміністративні правопорушення, а особливо в частині реалізації принципів адміністративної відповідальності. Така увага обумовлена тим, що адміністративна відповідальність виступає обов'язковим юридичним інструментом для забезпечення правопорядку. Тому важливо під час притягнення особи до адміністративної відповідальності, з одного боку, забезпечити в повній мірі права та свободи особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, не допустивши порушення законності поліцейським, а з іншого, не допустити уникнення винною особою покарання за вчинення адміністративного проступку внаслідок наявних недоліків в законодавстві. П'ятий розділ Кодексу України про адміністративні правопорушення регулює порядок провадження в

справах про адміністративні правопорушення. Саме цим кодексом має керуватися поліцейський в разі виявлення адміністративного правопорушення, якщо компетенція розгляду відноситься до органів Національної поліції. Одним із ключових аспектів адміністративного провадження є збір доказів та їх фіксація в протоколі про адміністративне правопорушення або відображення в постанові справі про адміністративне правопорушення. Для з'ясування обставин вчинення правопорушення необхідно мати певний час та відповідні умови.

Як зазначають науковці А. В. Пугач, А. О. Собакарь у своєму монографічному дослідженні «Теорія і практика застосування заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення», заходи забезпечення адміністративно-деліктного провадження призначені для створення сприятливих умов для здійснення адміністративно-деліктного провадження, припинення протидії з боку порушника здійсненню уповноваженими суб'єктами своїх процесуальних прав і обов'язків і реалізації всіх завдань цього провадження [6, с. 46].

Перелік та процесуальний порядок застосування цих заходів наведено у положеннях 20-ї глави КУпАП. Варто зауважити, що їх застосування покликане забезпечити виконання завдань провадження у справах про адміністративні правопорушення, а саме: 1) своєчасного, всебічного, повного і об'єктивного з'ясування обставин кожної справи; 2) вирішення її у точній відповідності із законом; 3) забезпечення виконання винесеної постанови; 4) виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень; 5) запобігання правопорушенням; 6) виховання громадян у дусі додержання законів; 7) зміцнення законності [2].

Відповідно до ст. 260 КУпАП, заходи забезпечення провадження застосовуються з метою: припинення адміністративного правопорушення, коли вичерпані інші заходи впливу; встановлення особи; складання протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості складання його на місці вчинення; забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ та виконання постанов по справах про адміністративне правопорушення.

Досліджуючи сутність, ознаки та призначення заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, науковці визначили призначення категорій, передбачених у ст. 260 КУпАП у наступному: 1) припинення адміністративних правопорушень – це мета; 2) умови – вичерпаність інших заходів впливу; неможливість складання на місці вчинення правопорушення протоколу про адміністративне затримання, якщо складання протоколу є обов'язковим; 3) завдання – складання протоколу про адміністративне правопорушення; встановлення особи; забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ; виконання постанов по справах про адміністративні правопорушення [6, с. 49]. Для досягнення цієї мети дозволяється здійснювати: 1) адміністративне затримання особи (ст. 261 КУпАП); 2) особистий огляд особи (ст. 264 КУпАП); 3) огляд речей (ст. 264 КУпАП); 4) вилучення речей та документів, у тому числі посвідчення водія, ліцензійної карти на транспортний засіб (ст.ст. 265, 265-1, 265-3 КУпАП); 5) тимчасове затримання транспортного засобу (ст. 265-2 КУпАП); 6) відсторонення водіїв від керування транспортним засобом, річковими та маломірними суднами (ст. 266 КУпАП); 7) огляд на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, а також щодо перебування під дією лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції (ст. 266 КУпАП).

У юридичній літературі зазначається, що крім зазначених адміністративно-процесуальних заходів, до них слід відносити доставлення порушника (ст. 259 КУпАП) та привід (ч. 2 ст. 268 КУпАП). Хоча ці статті і не відносяться до глави 20 КУпАП, така думка є цілком справедливою, оскільки вказані заходи за певних умов забезпечують виконання завдань провадження у справах про адміністративні правопорушення [2].

Розглянемо застосування процедури доставлення порушника (ст. 259 КУпАП). Доставлення порушника застосовується працівником поліції з метою складання протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складання протоколу є обов'язковим. З цього можна зробити висновок, що у випадку застосування поліцейським скороченого провадження, відповідно до ст. 258 КУпАП (без складання протоколу про адміністративне правопорушення), доставлення особи не проводиться.

За своїм змістом доставлення особи полягає у супроводженні особи до приміщення, з метою складання протоколу про адміністративне правопорушення. Необхідно звернути увагу, що положення КУпАП не визначають перелік обставин, що унеможливають складання поліцейським протоколу про адміністративне правопорушення на місці вчинення

правопорушення.

До таких обставин слід відносити фактори, що об'єктивно не дають реальної можливості поліцейському скласти протокол на місці (стихийне лихо, несприятливі погодні умови, відсутність належного освітлення, відсутність бланку протоколу тощо). Доставлення слід відрізняти від адміністративного затримання, що за своїм змістом полягає не в обмеженні права особи на свободу переміщення тощо. При доставленні особи, до неї не застосовується фізична сила або спеціальні засоби, крім випадків, передбачених ЗУ "Про Національну поліцію" [4].

Як не парадоксально, але законодавством не встановлено терміну перебування доставленої особи у приміщенні поліції. Зазначена обставина свідчить, що перебування доставленої особи у приміщенні поліції визначається виключно об'єктивними обставинами, пов'язаними з необхідністю складання протоколу про адміністративне правопорушення.

Отже, заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, визначені у Кодексі України про адміністративні правопорушення, є правовими інструментами для ефективного, об'єктивного та своєчасного розгляду справ. Їх правове регулювання та практичне застосування мають забезпечити не лише фіксацію доказів і притягнення особи до відповідальності, а й виконання постанов, запобігання подальшим правопорушенням та виявлення причин їх вчинення.

1. Конституція України Закон України від 28.06.1996. 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

3. Котенко Т. А. Заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, вчинені працівниками податкової міліції. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/9835029d-618a-4ad5-bfa6-ff43655759ed>.

4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 40-41. ст.379. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

5. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції : наказ МВС від 06.11.2015. № 1376. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-15#Text>.

6. Пугач А. В., Собакарь А. О. Теорія і практика застосування заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення : монографія. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 196 с.

Ірина КАНИШЕВА

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Юлія ЛЕБЕДЄВА

старший викладач

кафедри теорії держави та права

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ЗАХИСТ ПРАВ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Захист прав цивільного населення під час збройного конфлікту є одним із ключових напрямів сучасного міжнародного права, оскільки саме цивільні особи найчастіше зазнають негативних наслідків війни. Переважна більшість населення не бере безпосередньої участі у бойових діях, проте опиняється під впливом обстрілів, руйнування житлової та критичної інфраструктури, втрати рідних, вимушеного переміщення та інших тяжких наслідків збройного протистояння. У зв'язку з цим забезпечення їх правового захисту є не лише гуманітарною необхідністю, а й міжнародно-правовим обов'язком сторін конфлікту [1].

Нормативною основою захисту цивільного населення є Женевські конвенції 1949 року, що заклали фундамент сучасного міжнародного гуманітарного права. Особливе

значення має Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, що безпосередньо регламентує правовий статус цивільних осіб у період міжнародного збройного конфлікту. Вона забороняє будь-яке насильство над життям і особистістю цивільних осіб, жорстоке поводження, взяття заручників, колективні покарання, акти залякування, незаконну депортацію та примусове переміщення населення [2]. Конвенція встановлює обов'язок держав забезпечувати гуманне поводження з цивільними особами незалежно від їхньої національності та обставин конфлікту.

Суттєвим доповненням до зазначених конвенцій стали Додаткові протоколи до Женевських конвенцій 1977 року, зокрема Протокол I, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів. Уточнюючи норми конвенцій, Протоколи закріпили більш деталізовані положення щодо методів і засобів ведення бойових дій та посилили гарантії безпеки цивільного населення [3]. Саме у цих документах чітко закріплено принцип розрізнення між цивільними особами та комбатантами, а також між цивільними і військовими об'єктами.

Міжнародне гуманітарне право як спеціальна галузь міжнародного публічного права встановлює систему норм, спрямованих на обмеження наслідків збройних конфліктів для осіб, які не беруть або припинили брати участь у воєнних діях [4]. Воно базується на принципах розрізнення, пропорційності, військової необхідності та гуманності. Відповідно до цих принципів сторони конфлікту зобов'язані утримуватися від невідбиркових атак, не здійснювати нападів на цивільні об'єкти, зокрема житлові будинки, лікарні, школи, об'єкти енергетичної та іншої критичної інфраструктури, а також не застосовувати засоби і методи ведення війни, що можуть спричинити надмірні страждання або невинуваті втрати серед мирного населення [5]. Крім того, держави зобов'язані забезпечувати надання гуманітарної та медичної допомоги постраждалим і притягати до відповідальності осіб, винних у порушенні норм міжнародного гуманітарного права.

Збройна агресія Російської Федерації проти України наочно продемонструвала критичну важливість реального дотримання норм міжнародного гуманітарного права. Починаючи з 2022 року, фіксується значна кількість жертв серед цивільного населення, а також масштабні руйнування об'єктів цивільної інфраструктури. Зокрема, у липні 2025 року було зафіксовано щонайменше 1674 постраждалих цивільних осіб, серед яких 286 загинули та 1388 поранених, що стало найвищим показником із травня 2022 року [6]. Такі обставини свідчать про систематичне порушення базових принципів міжнародного гуманітарного права та можуть містити ознаки воєнних злочинів, що передбачають індивідуальну кримінальну відповідальність відповідно до норм міжнародного права.

Особливої уваги потребують вразливі категорії населення – жінки та діти. Міжнародно-правові норми передбачають підвищений рівень їх захисту, включаючи заборону посягання на честь і гідність жінок, запобігання сексуальному насильству, забезпечення спеціального режиму захисту дітей, збереження сімейних зв'язків, надання вагітним жінкам і матерям додаткового харчування та медичної допомоги з урахуванням їхніх особливих потреб [7]. У разі інтернування або позбавлення свободи такі особи повинні утримуватися в умовах, що відповідають вимогам гуманності та міжнародним стандартам поводження.

Важливу роль у забезпеченні дотримання норм міжнародного гуманітарного права відіграють міжнародні організації, зокрема Організація Об'єднаних Націй та ЮНІСЕФ, що здійснюють моніторинг ситуації, фіксують порушення, надають гуманітарну допомогу та сприяють захисту прав цивільного населення. У випадку грубих порушень норм міжнародного гуманітарного права винні особи можуть бути притягнуті до відповідальності в межах міжнародних механізмів правосуддя.

Отже, захист цивільного населення під час збройного конфлікту є імперативною вимогою сучасного міжнародного правопорядку. Дотримання норм, закріплених у Женевських конвенціях та Додаткових протоколах, забезпечує мінімальні стандарти гуманності навіть в умовах війни. Практика сучасних збройних конфліктів переконливо свідчить, що нехтування цими нормами призводить до масштабних гуманітарних наслідків, а тому ефективне застосування міжнародного гуманітарного права має залишатися безумовним пріоритетом держав та міжнародної спільноти.

1. Мартинюк О., Безносьок А., Ципцюра В. Щодо правового захисту цивільного населення під час збройного конфлікту у світлі імплементації норм міжнародного гуманітарного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 4, №. 88. С. 102–108. URL : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.4.15>.

2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р.

URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року: Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 08.06.1977 : станом на 8 груд. 2005 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.

4. Пензар Д., Мотовилець М. Правовий статус цивільного населення під час війни та гарантії його захисту. *Пропілеї права та безпеки*. 2026. № 8. С. 137–140. URL : <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.30>.

5. Міжнародне гуманітарне право – чітко розрізняти цивільних та військових. *Соледарська міська рада – Соледарська міська військова адміністрація – вітаємо на офіційному вебсайті*. URL : <https://sole-rada.gov.ua/news/1702449643/>.

6. Protection of Civilians in Armed Conflict. OHCHR, 28 July 2025. URL: https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2025-08/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28July%202025%29_UKR.pdf.

7. Бабарицький О., Ігнатєва А., Скорик В. Захист цивільного населення у збройних конфліктах за міжнародним правом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2026. Вип. 5, №. 92. С. 72–77. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.5.10>.

Aliona KIRICHENKO

cadet of the faculty of training specialists
for pre-trial investigation bodies
of the National Police of Ukraine

Scientific Supervisor:

Eleonora SKYBA

professor of the Department
of Language Training,
of Dnipro State University
of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine)

**PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS
UNDER MARTIAL LAW: PROBLEMS OF LAW**

Ensuring human rights and freedoms in martial law is one of the most difficult and at the same time the most important tasks of the modern Ukrainian state. According to Article 3 of the Constitution of Ukraine, a person, his or her life and health, honor and dignity, inviolability and security are recognized as the highest social value, and the establishment and provision of human rights and freedoms is the main duty of the state [3]. This constitutional provision does not lose its force even in martial law, introduced in connection with the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. At the same time, the realities of a full-scale war necessitate the application of a special legal regime, which provides for the possibility of temporary restriction of certain rights and freedoms in order to ensure the defense of the state, public security and preservation of sovereignty and territorial integrity.

The legal basis for such restrictions is Article 64 of the Constitution of Ukraine, which establishes that in conditions of martial law or a state of emergency, certain restrictions on rights and freedoms can be established, indicating the period of validity of these restrictions. At the same time, the Constitution clearly defines a list of rights that cannot be restricted under any circumstances. These include the right to life, the right to respect for dignity, the right to liberty and personal integrity in terms of the prohibition of torture, equality of citizens before the law, the right to judicial protection, the presumption of innocence and some other fundamental guarantees. These rights are absolute and form the core of the constitutional order. Alongside them, there are rights that may be temporarily restricted within the limits set by law, in particular freedom of movement, inviolability of the home, privacy of correspondence, the right to property, the right to conduct business and work. Such restrictions must comply with the principles of legality, necessity and proportionality, be justified by a specific threat and not exceed what is necessary to achieve a legitimate aim.

It is important that the introduction of martial law in Ukraine is carried out on the basis of a presidential decree approved by the Verkhovna Rada, with a clear definition of the list of rights subject to restriction and the period of validity of the corresponding regime [5]. This ensures the

formal legitimacy of the restrictions. In addition, Ukraine has exercised the right to derogate from certain obligations under Article 15 of the European Convention on Human Rights, notifying international partners about the temporary restriction of the exercise of certain rights in connection with the war [2]. This indicates the state's desire to act within the framework of international law even in extraordinary circumstances.

Despite the presence of a developed regulatory framework, law enforcement practice in martial law conditions faces numerous problems. One of the key ones is the distinction between a legitimate restriction of rights and their actual violation. Restriction is an acceptable tool of the state if it is carried out on legal grounds and complies with the principle of proportionality. On the other hand, excess of authority, abuse of power or arbitrary actions of officials constitute violations of human rights, even if they occur under the pretext of military necessity [4, p.96]. In practice, situations arise when it is difficult to assess whether specific actions meet the criteria of necessity and minimal intervention, especially in the context of operational military decisions and rapidly changing security situations.

A significant problem is also the impossibility of ensuring human rights in temporarily occupied territories. The state is actually deprived of the opportunity to exercise its powers of authority in these regions, which creates a legal vacuum and increases the risk of mass violations of the rights of the civilian population. The lack of access to the national justice system, social protection bodies and law enforcement agencies significantly complicates the implementation of even basic guarantees. In such conditions, recording war crimes, collecting evidence and documenting the facts of violations for further bringing the perpetrators to justice

A separate challenge is the problem of compensation for property damage caused to citizens as a result of hostilities. Destroyed or damaged housing, loss of business, and infrastructure destruction require effective, transparent, and rapid compensation mechanisms. Despite the introduction of relevant state programs, in practice there are difficulties in confirming the fact of destruction, assessing damage, lack of budget resources, and delays in payments. This creates social tension and undermines trust in state institutions. It is important that compensation mechanisms are based on clear procedures, minimize corruption risks, and ensure equal access for all victims.

Institutional and social barriers also significantly affect the effectiveness of human rights protection. In war conditions, the burden on the judicial system, law enforcement agencies, and social protection agencies increases. Some institutions operate in evacuation or limited mode, which complicates citizens' access to justice. In addition, general social instability, psychological exhaustion of the population, and the displacement of millions of internally displaced persons create additional challenges for the realization of the rights to work, education, medical care, and social security. An insufficient level of legal culture also plays a certain role, which leads to a lack of understanding of the limits of permissible restrictions and mechanisms for protecting one's rights.

Modern scholarship supports the view that a human-centered worldview is essential for successful modern policing. Scholars emphasize that integrating in-depth knowledge of the specifics of the human rights mechanism, including the acquisition of gender competence, where equality of rights is proclaimed, is a vital tool for police officers to acquire skills and knowledge regarding compliance with the norms and requirements of the rule of law, equality of all citizens, and humanistic values as fundamental foundations of a safe environment [6, p.19].

Thus, ensuring human rights and freedoms under martial law is a complex multi-level process that combines national and international protection mechanisms. Martial law does not abolish the value of human rights, but only transforms the procedure for their implementation, taking into account security needs. The main task of the state remains to maintain a balance between defense requirements and compliance with constitutional guarantees, prevent arbitrariness, improve procedures for recording war crimes, create an effective system of compensation for damage and strengthen international cooperation for the real implementation of decisions of international judicial institutions. Only by adhering to the principle of the rule of law, even in the most difficult circumstances, is it possible to ensure the trust of citizens in the state and lay the foundation for post-war reconstruction on the principles of justice and respect for human dignity.

1. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Захист прав людини в Україні в умовах воєнного стану. *Інформація і право*. 2025. № 1(52). С. 9-2.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 22.02.2026).

3. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 22.02.2026).

4. Маркович Х. М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 95-99.
5. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 : станом на 28 січ. 2026 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 22.02.2026).
6. Skyba E., Batmanglich C. Human rights as philosophy basis of professional activities of police officers. *Philosophy, Economics and Law Review*. 2024. Volume 4, no. 1. С.17-25.

Владислав КІРІЧЕНКО

курсант факультету
правоохоронної діяльності, солдат

Роман ЛЯШУК

професор кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної
діяльності Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна),
доктор юридичних наук, доцент

**ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ
ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

В умовах воєнних викликів, що постали перед Україною, особливої ваги набуває формування дієвої системи захисту прав людини [1, с. 88]. Відповідно до Конституції України держава є гарантом прав і свобод людини та зобов'язана забезпечувати їх охорону незалежно від надзвичайних умов чи складної суспільно-політичної ситуації [4]. Збройна агресія Російської Федерації проти України призвела до масштабних порушень основоположних прав людини, зокрема права на життя, безпеку, свободу пересування та належні умови існування. Руйнування інфраструктури, вимушене переміщення населення, тимчасова окупація окремих територій створили нові правові реалії, що потребують адекватного реагування з боку держави.

Особливого значення набуває необхідність збереження балансу між інтересами національної безпеки та дотриманням конституційних гарантій прав і свобод людини. Забезпечення цього балансу є показником демократичності держави та її спроможності діяти в межах права навіть за надзвичайних обставин.

Оскільки захист прав людини становить одну з ключових засад міжнародного права і спрямований на гарантування мінімальних стандартів гідності та безпеки особи незалежно від політичної чи воєнної ситуації, дослідження зазначеної проблематики є надзвичайно актуальним і своєчасним в сучасних умовах [1, с. 88].

Запровадження воєнного стану породжує комплексні виклики для національної правової системи, оскільки правозастосовні органи функціонують в умовах постійної небезпеки, ресурсних обмежень і підвищеного суспільного напруження. Такі обставини впливають як на забезпечення прав і свобод людини, так і на стабільність діяльності судових та правоохоронних інституцій.

Першим ключовим викликом є необхідність збереження балансу між інтересами національної безпеки та гарантуванням конституційних прав. В умовах воєнного стану допускається тимчасове обмеження окремих прав, зокрема свободи пересування чи права на мирні зібрання, що прямо передбачено статтею 64 Конституції України. Водночас всі обмеження мають бути законними, пропорційними та обґрунтованими, що потребує постійного контролю з боку держави.

Другим викликом виступає забезпечення законності в надзвичайних умовах. Руйнування інфраструктури, переміщення населення, складнощі з доступом до доказової бази ускладнюють розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі воєнних злочинів.

Третім аспектом є функціонування судової системи в умовах війни. Частина судів

змушена була змінити територіальну підсудність або тимчасово припинити роботу, що ускладнило доступ громадян до правосуддя.

Четвертий виклик пов'язаний із діяльністю правоохоронних органів, які одночасно виконують завдання із забезпечення громадської безпеки, протидії диверсіям, евакуації населення та охорони об'єктів критичної інфраструктури.

Окремої уваги потребує проблема захисту прав внутрішньо переміщених осіб. Масове переміщення населення створює додаткове навантаження на систему соціального забезпечення, сферу працевлаштування та медичного обслуговування. Це вимагає від держави розробки ефективних механізмів підтримки та належної координації між органами влади для забезпечення соціальних гарантій у складних воєнних умовах [7, с. 809].

Під час воєнного стану важливу роль у забезпеченні прав людини відіграють міжнародні інституції. Передусім це система Організації Об'єднаних Націй, зокрема Рада ООН з прав людини та Управління Верховного комісара ООН з прав людини. Зазначені органи здійснюють моніторинг дотримання прав людини під час збройних конфліктів, фіксують порушення та надають державам рекомендації щодо їх усунення.

Міжнародні механізми захисту прав людини виконують важливу гарантійну та контрольну функцію, доповнюючи національні засоби правового захисту та сприяючи дотриманню міжнародних стандартів у сфері прав людини навіть в умовах воєнного стану [6, с. 47]. Навіть за умов застосування статті 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що допускає тимчасовий відступ від окремих зобов'язань під час надзвичайного стану [2], основоположні права залишаються під міжнародним захистом, а держава може бути притягнута до відповідальності за їх порушення.

Окреме місце посідає Міжнародний кримінальний суд, який уповноважений розглядати справи щодо воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду. У випадку системних або особливо тяжких порушень прав людини під час війни Суд може притягати до індивідуальної кримінальної відповідальності осіб, винних у таких діях.

Суттєве значення має діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Омбудсман здійснює парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод, діє незалежно від інших органів влади та доповнює наявні механізми захисту, не підміняючи їхньої компетенції [6, с. 47-48].

Формування простору безпеки людини потребує активної позиції самого громадянина: відповідального ставлення до власного життя і здоров'я, захисту своїх прав, гарантованих Конституцією України, дотримання соціальної та правової відповідальності, постійного саморозвитку і підвищення освітнього рівня. Соціальна безпека досягається за умови забезпечення гідного рівня життя, що включає достатній дохід, доступ до житла, освіти, медичних і культурних послуг, а також екологічну безпеку.

Серед ключових принципів забезпечення соціальної безпеки варто виділити гуманізм, прозорість, відкритість та співпрацю між державою, суспільством і міжнародними партнерами. Комплексний підхід до реалізації соціальної політики, модернізація соціальної сфери та підвищення якості послуг є необхідними умовами нейтралізації загроз і збереження стабільності суспільства. В умовах воєнного стану пріоритетним залишається гарантування фізичної безпеки особи, цілісності держави та захисту житла, що є базою для недопущення соціальних дисбалансів і порушення життєво важливих інтересів людини [5, с. 214-217].

Воєнний стан трансформує не лише внутрішньодержавні процеси, а й підходи до реалізації зовнішньої політики, зокрема у сфері міжнародної безпеки та співпраці з наднаціональними структурами. Питання обороноздатності, міжнародної підтримки та інтеграції до європейського й євроатлантичного простору набувають стратегічного значення.

У таких умовах особливої ваги набувають фундаментальні цінності – мир, безпека, свобода, суверенітет, людська гідність, права людини, національна ідентичність і територіальна цілісність.

Формування довгострокових стратегій розвитку, реалізація євроатлантичного курсу та розроблення програм відбудови потребують комплексного врахування напрацьованих філософсько-правової думки та сучасної конституційної доктрини.

Подальше дослідження парадигми конституційних цінностей є необхідною умовою зміцнення миру, відновлення територіальної цілісності України, утвердження її суверенітету та забезпечення сталого розвитку. Саме системне поєднання безпекових, правових і ціннісних підходів здатне забезпечити ефективне функціонування держави в умовах воєнного стану та після його завершення [3, с. 91-92].

Отже, розв'язання основних системних проблем у сфері забезпечення, реалізації та

захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу. Пріоритетними напрямками мають стати вдосконалення законодавства з урахуванням принципів пропорційності й законності, посилення інституційної спроможності судових і правоохоронних органів, а також ефективна взаємодія з міжнародними механізмами захисту прав людини. Важливим є забезпечення соціальної підтримки вразливих категорій населення та збереження конституційних цінностей навіть в умовах надзвичайних обставин. Лише системні та узгоджені дії держави й суспільства здатні гарантувати реальний захист прав людини під час війни.

1. Гузенко О. Деякі питання захисту прав людини в умовах воєнних викликів. *Забезпечення основоположних прав і свобод людини, дотримання стану дисципліни та законності в діяльності поліції в умовах воєнного стану*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 12 червня 2025 року. Кропивницький : ДонДУВС, 2025. С. 88-90.

2. Європейська конвенція з прав людини: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 52.

3. Камінська Н. Сучасна парадигма конституційних цінностей та їх значення в умовах воєнного стану. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 24 (2). С. 86-95.

4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Линдюк С. Концептуальні засади забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнного стану. *Науковий вісник: Державне управління*. 2023. № 2 (14). С. 202-220.

6. Панімаш Ю., Бенчак П. До питання захисту прав людини в умовах воєнного стану. *Правовий дискурс*: матеріали IV всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів та викладачів закладів вищої освіти. Черкаси, 10 жовтня 2024 р. Черкаси. 2024. С. 46-48.

7. Фоменко А. Є. Правозастосування в умовах воєнного стану: виклики для національної правової системи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Дніпро. 1. С. 807-812.

Danylo KOSTIUK

cadet of the faculty of training specialists
for pre-trial investigation bodies
of the National Police of Ukraine

Supervisor:

Eleonora SKYBA

professor of the Department
of Language Training of Dnipro State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine)

PERSONAL DATA PROTECTION UNDER MARTIAL LAW: LEGAL CHALLENGES

The protection of personal data under martial law takes on particular importance, as it combines two interrelated but potentially conflicting interests: ensuring national security and guaranteeing the fundamental human right to privacy. After the introduction of martial law in Ukraine in connection with the armed aggression of the Russian Federation, the legal system found itself faced with the need to respond promptly to unprecedented challenges. On the one hand, the state must ensure effective defines, counterintelligence activities, investigation of war crimes and maintenance of public order, and on the other hand, maintain a balance with constitutional guarantees of human rights and freedoms. It is not only the level of citizens' trust in the state, but also the further democratic development of the country depends on how carefully this balance will be built.

The legal basis for the possible restriction of certain rights and freedoms in the conditions of martial law is Article 64 of the Constitution of Ukraine, which provides for the possibility of establishing certain restrictions with an indication of their duration [2]. At the same time, even during martial law, restrictions on a number of basic rights are not allowed, and interference in private life must be justified, necessary and proportionate to the intended purpose. At the international level, the derogation mechanism is provided for by international treaties in the field of human rights, which allows states to temporarily deviate from certain obligations in conditions of an extraordinary threat

to the nation. However, such a deviation must be officially declared, comply with the principle of proportionality and not contradict other international obligations of the state.

The Law of Ukraine «On Personal Data Protection» allows the processing of personal data without the consent of the subject in cases where it is necessary to protect the vital interests of the individual or in the interests of national security, economic well-being and human rights [4]. In particular, the processing of sensitive categories of data, such as health information, biometric or genetic data, may be carried out by state bodies within the limits of their powers when carrying out anti-terrorist measures or counterintelligence activities. The Cabinet of Ministers of Ukraine defined the procedure by which authorized bodies, including the National Police, the Security Service of Ukraine, and the Armed Forces of Ukraine, have the right to check documents, inspect items, vehicles, and housing if there are grounds provided for by law [3]. Such powers are inevitably linked to access to personal data, which raises the issue of the legality and limits of such interference.

One of the most tangible challenges of wartime was ensuring the preservation of state registers and information systems. Given the threat of physical destruction of infrastructure as a result of missile attacks or cyber-attacks, data localization requirements were temporarily relaxed. State authorities were allowed to place state electronic registers and their backup copies on cloud resources or in data centres outside Ukraine. This decision is pragmatic in nature, as it allows for the preservation of critically important information, but at the same time raises questions about jurisdiction, access control, and compliance of data processing with foreign legal regimes. Special attention needs to be paid to ensuring an adequate level of data protection during their transfer abroad.

Significant changes also occurred in criminal procedural legislation. During the period of martial law, the powers of investigators and prosecutors regarding access to electronic information were expanded. In particular, during a search, they were given the opportunity to search and copy data from electronic devices even in cases where the court order does not directly provide for such access. The lack of clearly defined criteria and limits for such copying creates the risk of excessive interference with a person's private life, since in fact the entire contents of the device can be copied, including personal photos, correspondence or professional information that is not relevant to the subject of the investigation. In addition, prosecutors were given the right to independently authorize temporary access to information that constitutes medical, banking or telecommunications secrecy [5, p.80]. Such a concentration of powers in wartime may be justified by the needs of efficiency, but it requires effective control mechanisms and subsequent judicial.

A separate direction is the processing of genomic information. Large-scale hostilities have necessitated the identification of dead and missing persons through molecular genetic examination. In this regard, the creation of a system of mandatory state registration of genomic information is being initiated. On the one hand, this is an important humanitarian tool for establishing the fate of missing persons and ensuring the rights of their families. On the other hand, genetic data is extremely sensitive information that requires a special protection regime, including pseudo nymization, access restrictions, a clear definition of storage periods and a ban on use other than for its intended purpose [1, p.201]. The lack of clear guarantees may create a risk of unauthorized use of such data in the future.

The illegal collection and use of personal data in temporarily occupied territories remains a serious problem. Occupying administrations often carry out coercive or manipulative measures to collect information under the guise of population censuses or social assistance applications. The collected data can be used to harass, pressure, or discriminate against citizens, including military personnel, their family members, or pro-Ukrainian activists. In such circumstances, the state faces the challenge of documenting the facts of illegal data collection and developing mechanisms to protect affected individuals after the de-occupation of the territories.

Therefore, in times of martial law, the protection of personal data cannot be considered a secondary issue. On the contrary, it is during periods of crisis that the risk of excessive interference with privacy increases, which requires special attention to the principles of legality, necessity and proportionality. The state has the right to take extraordinary measures to protect national security, but such measures must be clearly regulated by law, limited in time and subject to control by society and the judicial system. Further improvement of legislation, its harmonization with European standards and the formation of a culture of responsible attitude to personal data are key conditions for ensuring human rights even in the most difficult periods of the state's history.

1. Бруско Ю. Захист персональних даних в умовах війни: вплив воєнного стану на право на

приватне життя. *Інформація і право*. 2023. № 1(44). С. 201-204.

2. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 23.02.2026).

3. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 29.12.2021 № 1456 : станом на 7 серп. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-п#Text> (дата звернення: 23.02.2026).

4. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI : станом на 14 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 23.02.2026).

5. Худолей Я. Г., Загребельна Н. А. Захист персональних даних у період дії в Україні правового режиму воєнного стану: загальнотеоретичні аспекти. *Legal Bulletin*. 2023. С. 75-82.

Валерій КРАСІЛЬНИКОВ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Ігор СЕРДЮК

доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ, РОЗШУКУ
ТА ПОВЕРНЕННЯ ВИКРАДЕНИХ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ
УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ**

Масове незаконне переміщення та депортація українських дітей як один із наслідків збройної агресії російської федерації проти України становить окрему форму грубого порушення фундаментальних принципів міжнародного гуманітарного права та системи міжнародного захисту прав дитини. Вказані дії мають не випадковий, а системний характер, що зумовлює необхідність застосування комплексних політико-правових засобів, спрямованих на встановлення особи кожної дитини, організацію її розшуку та забезпечення реального повернення на територію України з подальшою реінтеграцією у безпечне соціальне середовище [3].

Політико-правовий механізм ідентифікації викрадених дітей базується на поєднанні норм національного законодавства України та міжнародних стандартів, що передбачають особливий режим захисту дітей у період збройних конфліктів. На національному рівні важливе значення має нормативне закріплення процедур виявлення і документування фактів примусового переміщення та встановлення персональних даних дітей, які були незаконно вивезені за межі України.

У цьому контексті важливу роль відіграє затверджений Кабінетом Міністрів України *Порядок виявлення, повернення, забезпечення супроводу та реінтеграції дітей*, який регламентує міжвідомчу взаємодію органів державної влади, правоохоронних структур і органів опіки та піклування із пошуку та повернення дітей [1].

Ідентифікація депортованих дітей здійснюється шляхом комплексного аналізу інформації, отриманої від законних представників, державних реєстрів, матеріалів кримінальних проваджень, а також міжнародних гуманітарних і правозахисних організацій. Такий підхід дозволяє не лише встановити особу дитини, але й зафіксувати факт її примусового переміщення як міжнародного злочину, що має значення для подальшого притягнення винних осіб до відповідальності [1].

Розшук викрадених українських дітей виходить за межі виключно національної юрисдикції та набуває міжнародного виміру, оскільки значна частина таких дітей перебуває на території держави-агресора або підконтрольних їй квазі-державних утворень. У зв'язку з

чим Україна активно використовує політичні та дипломатичні інструменти, спрямовані на консолідацію міжнародної підтримки та формування сталого тиску на державу-порушницю міжнародного права. Зокрема, відповідні резолюції Європейського парламенту та Генеральної Асамблеї ООН містять пряму вимогу щодо безумовного повернення українських дітей і кваліфікують їх депортацію як серйозне порушення норм міжнародного права [4-5].

Окремим елементом політико-правового впливу вважаємо впровадження спеціалізованих державних і міждержавних ініціатив, спрямованих на практичну реалізацію процесу повернення дітей. У цьому контексті важливу роль відіграє ініціатива «Bring Kids Back UA», що поєднує дипломатичні, правові та гуманітарні інструменти, а також використовує сучасні цифрові технології для встановлення місця перебування дітей та відновлення їхньої особистої ідентичності [6-7].

Повернення депортованих дітей не обмежується їх фізичним поверненням на територію України, а передбачає комплекс заходів із забезпечення психологічної, соціальної та правової реінтеграції. Відповідні положення національного законодавства мають на меті гарантування законних інтересів дитини, відновлення сімейних зв'язків та мінімізацію негативних наслідків пережитого насильницького переміщення [1].

Тому політико-правові засоби ідентифікації, розшуку та повернення викрадених російською федерацією українських дітей формують цілісну багаторівневу систему, що поєднує норми національного права, міжнародно-правові зобов'язання, дипломатичні механізми та практичні гуманітарні інструменти.

Практичне використання цих засобів є не лише обов'язком держави у сфері захисту прав дитини, але й важливою складовою відновлення справедливості та міжнародно-правової відповідальності за злочини, вчинені в умовах збройної агресії російської федерації проти суверенної України.

1. Про затвердження Порядку виявлення, повернення, забезпечення супроводу та реінтеграції дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.05.2024 № 551. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-2024-%D0%BF> (дата звернення: 24.01.2026).

2. Про реалізацію експериментального проєкту щодо забезпечення повернення депортованих та примусово переміщених дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.01.2025 № 66. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/66-2025-%D0%BF> (дата звернення: 24.01.2026).

3. Конвенція ООН про права дитини : Міжнародний договір від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 24.01.2026).

4. Резолюція Європейського парламенту щодо порушень прав людини в контексті примусової депортації українських дітей Російською Федерацією. URL: https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/254699/0159_T_Human%20rights%20violations%20in%20the%20context%20of%20forced%20deportation_UK.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

5. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН щодо вимоги повернення українських дітей, примусово переміщених Російською Федерацією. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4065799-rezolucia-pro-povernenna-ditej-stosuetse-ne-politki-a-gumannosti-zastupnica-glavi-mzs-ukraini.html> (дата звернення: 24.01.2026).

6. Bring Kids Back UA : офіційний вебсайт ініціативи. URL: <https://www.bringkidsback.org.ua/> (дата звернення: 24.01.2026).

7. Використання штучного інтелекту для пошуку викрадених українських дітей. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4039679-stucnij-intelekt-dopomagatime-sukati-vikradenih-rosie-u-ukrainskih-ditej-premer-kanadi.html> (дата звернення: 24.01.2026).

Олександр ЛАВРІНЕНКО

студент

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Вадим ЧАЛИК

доцент кафедри

адміністративно-правових дисциплін

та публічного управління

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

доктор філософії в галузі права

СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Національна безпека є одним з ключових завдань сучасної держави, що гарантує захист державного суверенітету, цілісності території, демократичних принципів, а також прав і свобод громадян та суспільства від різноманітних внутрішніх і зовнішніх загроз. Розвиток та функціонування системи національної безпеки в Україні зумовлені не лише звичайними викликами, але й комбінованими (гібридними) небезпеками, які виникли внаслідок зовнішніх нападів, технологічного прогресу, кібератак та інших складних чинників поточної безпекової обстановки. Дієвість системи національної безпеки прямо впливає на спроможність держави попереджати ризики, узгоджувати діяльність основних відомств, а також розробляти механізми протидії під час кризових ситуацій. Така багатогранна та динамічна природа безпеки вимагає чіткого розуміння структури відповідних державних установ, їхніх повноважень та способів взаємодії.

Національна безпека держави розглядається як стан захищеності національних інтересів України від реальних та потенційних загроз, що забезпечує умови для сталого розвитку суспільства, збереження територіального суверенітету та нормального функціонування всіх сфер життєдіяльності [2].

Система національної безпеки – це сукупність взаємопов'язаних елементів, що забезпечують захист життєво важливих інтересів держави, включаючи органи державної влади, інституції громадянського суспільства, силові структури та правові механізми. Вона охоплює сектор безпеки й оборони, інші органи управління та механізми державної політики [2-3].

Стосовно структури органів національної безпеки, України є сектор безпеки й оборони, що складається з таких складових: сили безпеки, сили оборони, оборонно-промисловий комплекс та громадяни разом із громадськими об'єднаннями, які беруть участь у забезпеченні національної безпеки [3][4].

До основних органів системи належать:

1. Міністерство оборони України – забезпечує оборону держави та функціонування Збройних Сил;
2. Збройні Сили України – головна військова структура державного оборонного потенціалу;
3. Міністерство внутрішніх справ України та Національна поліція – забезпечують публічний порядок та внутрішню безпеку;
4. Національна гвардія України – охорона громадського порядку та оборона;
5. Державна прикордонна служба України – контроль державних кордонів;
6. Служба безпеки України – контррозвідувальна та антитерористична діяльність;
7. Державна служба з надзвичайних ситуацій – цивільний захист населення;
8. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації – інформаційна безпека;
9. Інші органи охорони та розвідувальні структури, які захищають державні інтереси [3-4].

Координаційний орган – Рада національної безпеки і оборони України (РНБО), яка здійснює стратегічне планування, координацію та контроль у сферах безпеки й оборони [1-2].

Ключовими суб'єктами системи національної безпеки України є Президент України,

Рада національної безпеки і оборони (РНБО), Кабінет Міністрів та Верховна Рада України, кожен з яких виконує важливі повноваження у сфері захисту держави. Президент України виступає головним керівником у сфері національної безпеки та оборони, координує діяльність усіх органів сектору безпеки й оборони, затверджує Стратегію національної безпеки, визначає основні напрями державної політики у сфері безпеки, а також очолює РНБО як її Голова [1-2]. РНБО координує діяльність органів виконавчої влади, контролює виконання стратегічних документів, здійснює оцінку загроз, розробляє та впроваджує заходи щодо їх нейтралізації, а також схвалює Стратегію національної безпеки та інші ключові документи для забезпечення цілісної політики держави у сфері безпеки [1; 3]. Кабінет Міністрів України реалізує державну політику у сфері національної безпеки через розробку та впровадження планів і програм, організовує ресурсне забезпечення, координує міжвідомчу діяльність та контролює виконання рішень РНБО [2; 4]. Верховна Рада України, своєю чергою, здійснює законодавче регулювання функціонування системи безпеки, затверджує державні бюджети для фінансування діяльності органів сектору безпеки та оборони, а також приймає закони, що визначають правові засади та межі повноважень усіх суб'єктів національної безпеки [1; 3]. Взаємодія цих органів забезпечує ефективність системи національної безпеки, дозволяє здійснювати превентивні заходи, підтримувати стратегічну координацію та оперативне реагування на загрози державі [1-4].

Головними завданнями національної безпеки України є гарантування недоторканності основних життєво важливих інтересів держави, захист державного суверенітету і територіальної цілісності країни.

У зв'язку з цим фундаментальними національними інтересами України є: 1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України; 2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства й держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення; 3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами.[5]

Система національної безпеки України працює за чітко визначеними правилами, які закріплені в законах, стратегічних документах та підзаконних актах. Головним нормативним документом є Закон України «Про національну безпеку», а також Стратегія національної безпеки та спеціальні стратегії у сфері оборони, кібербезпеки та інших напрямів [1-2; 4]. Ці документи визначають основні загрози державі, пріоритети, цілі та завдання органів безпеки, а також визначають порядок взаємодії між ними.

Функціонування системи базується на постійній координації між органами сектору безпеки й оборони, що дозволяє швидко реагувати на будь-які загрози. До ключових механізмів належать оцінка ризиків, інформаційно-аналітична робота, превентивні заходи, мобілізаційне планування, оперативне реагування у кризових ситуаціях, а також забезпечення цивільного контролю над діяльністю силових структур. Важливу роль відіграє взаємодія з громадянським суспільством та прозорість роботи органів безпеки, що підвищує ефективність системи та довіру суспільства [2-3].

Таким чином, механізми функціонування системи національної безпеки поєднують правове регулювання, організаційну взаємодію та практичні дії, що забезпечують захист держави від внутрішніх і зовнішніх загроз та підтримку стабільності всіх сфер життєдіяльності країни [1-2; 4].

Гарантовано з розвитком системи є такі перспективи:

1. стратегічне планування та підготовка персоналу органів безпеки;
2. цифровізація управління;
3. адаптація до стандартів міжнародних безпекових організацій (НАТО);
4. посилення ролі громадянського суспільства у забезпеченні національної безпеки.

Система національної безпеки України постає як багатогранний та всеохоплюючий механізм, що має численні рівні взаємодії. Її фундаментальне призначення полягає у забезпеченні надійного захисту держави та суспільства від спектру внутрішніх дестабілізуючих чинників та зовнішніх агресивних впливів.

Дієвість та результативність її функціонування безпосередньо зумовлені наявністю прозорої архітектури державних інституцій, чітким розмежуванням повноважень між суб'єктами сектору безпеки та оборони, а також постійним впровадженням інноваційних підходів та сучасних інструментів для убезпечення. Наразі, ключовими векторами

еволюційного розвитку цієї системи, які здатні гарантувати незмінність та процвітання держави, а також відстоювання життєво важливих інтересів її громадян, є:

1. Систематичне оновлення та модернізація нормативно-правової бази, що відповідатиме актуальним викликам та міжнародним зобов'язанням.
2. Масштабна діджиталізація управлінських процесів та комунікації для підвищення оперативності й прозорості.
3. Гармонізація національних стандартів та практик із загальноєвропейськими міжнародними нормами задля посилення колективної безпеки та інтеграції.

-
1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // ВР України.
 2. Амро А. Нормативно-правові механізми забезпечення системи державного управління національною безпекою в Україні // Публічне управління, 2022.
 3. Сфера національної безпеки: система та організаційні аспекти // Наукові джерела, 2021.
 4. Сукупність органів сектору безпеки і оборони України // Нормативні джерела, 2023.
 5. Національна безпека України : навчальний посібник / С. М. Дерев'янка, Ю. В. Кобець, Т. Б. Мадрига та ін. ; за заг. ред. В. В. Марчука. Львів -Торунь : Liha-Pres, 2025.

Андрій ЛАЗАРЯН

студент

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОСНОВА СТАЛОГО МИРУ: ВИКЛИКИ І МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄС

Сучасні безпекові виклики, спричинені гібридними загрозами та кризами довіри до державних інститутів, і головне – збройними конфліктами, актуалізують проблему забезпечення сталого миру як ключової умови розвитку демократичних суспільств. У цьому контексті верховенство права постає не лише як фундаментальна правова цінність, а й як практичний інструмент запобігання конфліктам, гарантування прав і свобод людини й зміцнення міжнародної та національної безпеки. Для України питання верховенства права набуває особливого значення, особливо в умовах тривалої війни та євроінтеграції.

На шляху зближення з ЄС для України вкрай актуальним є питання забезпечення паритету між національними та міжнародними інтересами, використання кращих європейських традицій конституційного будівництва та просування цінностей, які відповідають європейським стандартам, а також непохитне виконання Україною свого головного конституційного обов'язку – утвердження та забезпечення прав і свобод людини [7, с. 86]. Варто погодитись з думкою І. Стаднік та А. Буравської про те, що в умовах воєнного стану найбільших змін зазнають такі елементи верховенства права, як: 1) дотримання принципу законності та демократичності; 2) прозорий доступ до політичної влади через вільні та чесні вибори, оскільки однією з гарантій законності в цей період виступає заборона проведення останніх; 3) правовий характер влади, що проявляється в дискреційних повноваженнях відповідних органів державної влади; 4) повага до прав людини, яка зберігає своє значення щодо фундаментальних прав і свобод людини з можливістю обмеження певних прав на основі переваги публічного інтересу над приватним. Водночас вони слушно зауважують, що попри всі виклики у цих надзвичайних умовах, саме верховенство права здатне забезпечити необхідний баланс публічного та приватного інтересів, стійкість системи державного управління, належний судовий захист, права і свободи людини [4, с. 72]. Крім того, процес утвердження верховенства права в Україні є не одномоментним актом, а

довготривалою еволюційною динамікою, у межах якої відбувається поступове зміщення акцентів від декларативності до практичної дієвості правових норм.

У Договорі про Європейський Союз наголошується, що міжнародна діяльність ЄС має ґрунтуватися на засадах, які стали фундаментом його створення, розвитку та розширення, а також тих, які він прагне утверджувати у глобальному масштабі. До таких засад належать принципи демократії, верховенства права, неподільності та універсальності прав людини й основоположних свобод, повага до людської гідності, рівності, солідарності, а також дотримання принципів, закріплених у Статуті ООН та нормах міжнародного права. Верховенство права є одним із базових принципів, на яких ґрунтується ціннісна та інституційна архітектура ЄС. Ст. 2 Договору про Європейський Союз визначає цей принцип як одну з фундаментальних засад, на яких базується об'єднання держав-членів [3]. Європейська спільнота розглядає верховенство права не лише як правничу категорію, а як комплексну ідею правової державності, що забезпечує збалансовану взаємодію між владою та суспільством, обмежує свавілля державних інституцій і гарантує ефективний захист прав людини.

Верховенство права є одним із базових принципів, що передбачає пріоритет закону, правову визначеність, рівність усіх перед законом і наявність ефективного судового контролю. У сфері безпеки цей принцип означає, що будь-які заходи, спрямовані на захист держави чи суспільства, мають здійснюватися виключно у межах закону та з дотриманням фундаментальних прав і свобод. У щорічній доповіді Європейської комісії підкреслюється, що «верховенство права є основою демократичної легітимності та передумовою довіри, без якої неможливі ні ефективна безпека, ні справедливе правосуддя» [5; 8]. Іншим важливим принципом є повага до прав людини та основоположних свобод. Політика ЄС у сфері правосуддя й безпеки виходить із того, що ефективна боротьба зі злочинністю, тероризмом чи корупцією неможлива без гарантування права на справедливий суд, презумпції невинуватості, права на захист і пропорційності втручання держави у приватне життя. Саме тому європейські безпекові стандарти містять чіткі обмеження щодо застосування примусових заходів і розширених повноважень правоохоронних органів. Третім принципом є взаємна довіра та співробітництво між державами-членами, що реалізується через механізми взаємного визнання судових рішень і тісну координацію у правовій сфері.

Таким чином, основні принципи безпеки та правосуддя в Європейському Союзі формують цілісну модель, у якій безпекові інтереси держави поєднуються з демократичними цінностями та верховенством права. Для України ці принципи є не лише формальними критеріями євроінтеграції, а й практичним орієнтиром для реформування національної системи безпеки та правосуддя з метою досягнення сталого миру. Верховенство права є не лише базовим принципом демократичної правової держави, а й ключовою передумовою забезпечення сталого миру та безпеки. У сучасному європейському правовому просторі саме дотримання верховенства права, ефективне правосуддя та повага до прав людини розглядаються як фундамент, на якому вибудовується довготривала стабільність і суспільна довіра.

Правовладдя (верховенство права) необхідно розглядати як принцип, що має бути скерований саме на особу, а також достовірно має бути забезпечений таким порядком, відповідно до якого ніхто не може бути примушений робити того, що не є передбаченим чинним законодавством держави [2, с. 73]. В Україні протягом останніх десятиліть сформовано досить розгалужену нормативно-правову базу, що декларує домінування принципу верховенства права як універсальної методологічної платформи для розбудови демократичної, правової держави. Так, станом на жовтень 2023 р. законодавчим органом держави було ухвалено 1272 нормативно-правові акти (закони та постанови) [1; 6], що демонструє не лише високу інтенсивність законодавчої діяльності, спрямованої на адаптацію правової системи до екстремальних умов воєнного часу, а й необхідність забезпечення непорушності принципу верховенства права.

У наступному році парламент ухвалив 108 законів у рамках 12-ї сесії IX скликання, що демонструє високу законодавчу мобільність під час воєнного стану. Разом з тим, у першому півріччі 2025 р. було зареєстровано 436 законопроектів, із яких 108 законів були ухвалені у цілому [1]. Відповідна інтенсивна законодавча активність забезпечує швидку реакцію на виклики, зберігаючи при цьому фундаментальні принципи права.

У той же час фактична імплементація цього принципу у механізми державного управління, судову практику, а також діяльність правоохоронних органів залишається неповною, що зумовлено комплексом історичних, інституційних і політичних та інших

чинників. Це виявляється, зокрема, у спробах створення ефективної системи контролю за діяльністю органів публічної влади, комплексного впровадження електронного правосуддя, підвищенні прозорості державних процесів і цифровізації публічних послуг.

Таким чином, реалізація принципу верховенства права у складних соціально-політичних умовах, зокрема під час воєнного стану, ускладнюється через необхідність балансу між безпекою та свободою. Держава повинна захищати національну безпеку, одночасно зберігаючи права людини. Однак навіть під час воєнного стану принцип верховенства права залишається важливим, оскільки він забезпечує легітимність дій влади і підтримує систему стримувань і противаг. Адаптація законодавства України до стандартів ЄС є ключовим завданням для наближення до членства в ЄС та внутрішніх реформ, спрямованих на боротьбу з корупцією, відновлення довіри до інститутів і забезпечення стабільного миру. Верховенство права є важливим інструментом для забезпечення безпеки, справедливості та сталого розвитку українського суспільства.

1. Законодавство України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>.
2. Кельбя С. Міжнародні стандарти та доктринальне розуміння правовладдя, як основа формування демократичної української держави. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право*. 2024. Вип. 17. С. 69-74.
3. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями : Договір Європейського Союзу від 07.02.1992. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.
4. Стаднік І. В., Буравська А. А. Верховенство права в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 69–73.
5. Чепік-Трегубенко О. Принцип верховенства права у діяльності центрів з надання безоплатної правничої допомоги: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. Спеціальний випуск № 1 (138). Права людини та правоохоронна діяльність в умовах воєнного стану. С. 50-56. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/2651>
6. Чепік-Трегубенко О., Лазарян А. Забезпечення верховенства права як умова вступу України до ЄС: загальноправовий аспект. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 4. С. 62-68. URL : <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/2742>.
7. Чеханюк Л. Принцип верховенства права та правова визначеність: співвідношення й окремі аспекти. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2025. № 1 (29). С. 85–95.
8. Rule of law report. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52023SC0823&utm_source=chatgpt.com

Максим МАСЛОВ
Вікторія ЯСНОГОР-МАСЛОВА
студенти
ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:
Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО
доцент кафедри теорії держави
та права Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ: ПРИМАТ ПРАВА ЄС У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Євроінтеграція України є стратегічно визначеним і конституційно закріпленим напрямом розвитку держави, що передбачає не лише політичну та економічну інтеграцію, але й глибоку трансформацію правової системи відповідно до *acquis communautaire*. У цьому процесі ключовою теоретико-правовою проблемою постає питання співвідношення Конституції України з принципом примату права Європейського Союзу. З огляду на те, що ст. 8 Конституції України закріплює її найвищу юридичну силу, а ст. 9 визначає міжнародні

договори частиною національного законодавства після їх ратифікації, виникає потенційна колізія між внутрішнім конституційним порядком і зобов'язаннями, які постають у зв'язку з майбутнім членством у ЄС.

Принцип примату права ЄС означає, що у випадку конфлікту між нормами національного законодавства держави-члена та правом ЄС перевага надається останньому. Цей принцип не був прямо закріплений у тексті установчих договорів, однак отримав розвиток у практиці Суду Європейського Союзу. У справі *Costa v. ENEL* Суд наголосив, що держави, передаючи частину своїх суверенних повноважень наднаціональному об'єднанню, не можуть у подальшому посилалися на норми внутрішнього права для обмеження дії права ЄС [4]. Таким чином, примат є логічним наслідком автономності правопорядку ЄС та важливою умовою його ефективного функціонування.

Разом із тим примат права ЄС не слід ототожнювати з повним нівелюванням державного суверенітету. Йдеться про добровільне та чітко визначене делегування частини повноважень у межах установчих договорів. Європейський досвід демонструє різні моделі врегулювання цього питання. Так, Польща передбачила можливість передачі повноважень міжнародним організаціям у своїй Конституції, Угорщина встановила підвищені процедурні вимоги до такого делегування, Чехія закріпила можливість передачі повноважень із застереженням щодо збереження демократичного ладу, а Хорватія надала праву ЄС повну юридичну силу після вступу. Отже, держави-члени або внесли зміни до своїх конституцій, або створили спеціальні механізми делегування повноважень, забезпечивши баланс між інтеграцією та конституційною ідентичністю.

Для України проблема примату має особливу складність, оскільки чинна Конституція не містить прямого положення про можливість передачі частини суверенних повноважень наднаціональному об'єднанню. Водночас адаптація законодавства до права ЄС вже триває та здійснюється паралельно з внутрішніми правовими реформами. Можливими шляхами вирішення є внесення конституційних змін із визначенням меж делегування повноважень, запровадження спеціального механізму визначення сфер пріоритету права ЄС або розвиток доктринального тлумачення ст. 9 Конституції України, яке дозволить інтегрувати право ЄС до національної правової системи без руйнування її ієрархії [1]. Важливою гарантією у цьому процесі може виступати Конституційний Суд України, покликаний забезпечити відповідність інтеграційних рішень основам конституційного ладу.

Особливої уваги набуває безпековий вимір цієї проблеми. У сучасних умовах воєнної агресії проти України євроінтеграція виступає не лише політичним вибором, а й інструментом зміцнення національної безпеки. Гармонізація законодавства у сферах енергетичної безпеки, фінансового моніторингу, кіберзахисту, захисту критичної інфраструктури та санкційної політики підвищує стійкість держави до зовнішніх і внутрішніх загроз. Чітке врегулювання співвідношення права ЄС і Конституції України сприятиме правовій визначеності, що є необхідною умовою стабільності державного управління та недопущення маніпуляцій колізійними питаннями з метою дестабілізації політичної системи.

У цьому контексті примат права ЄС не повинен сприйматися як обмеження суверенітету, а як сучасна форма його реалізації через участь у наднаціональному правовому просторі, що забезпечує колективні гарантії безпеки, економічної стабільності та правової визначеності. Врегулювання питання примату має відбуватися шляхом чіткого нормативного закріплення механізму делегування повноважень, визначення його меж та забезпечення контролю за збереженням конституційної ідентичності України [3, с. 47]. Такий підхід дозволить поєднати європейську інтеграцію з принципом верховенства Конституції України та водночас посилити національну безпеку держави в умовах сучасних геополітичних викликів.

Таким чином, проблема примату права Європейського Союзу у контексті майбутнього членства України має комплексний характер і охоплює питання конституційної ієрархії норм, меж делегування суверенних повноважень, інституційної взаємодії та забезпечення національної безпеки [2, с. 64]. Вона не зводиться до формальної колізії між ст.ст. 8 і 9 Конституції України та принципом верховенства права ЄС, а стосується фундаментального балансу між збереженням конституційної ідентичності держави та виконанням зобов'язань, що випливають із членства в інтеграційному об'єднанні.

Європейська правова практика, сформована, зокрема, у рішеннях Суду Європейського Союзу, включаючи справу *Costa v. ENEL*, підтверджує, що примат права ЄС є наслідком добровільної передачі частини суверенних повноважень державами-членами. Водночас досвід Польщі, Угорщини, Чехії та Хорватії демонструє, що інтеграція до ЄС не є

уніфікованим процесом і може здійснюватися через різні конституційні моделі, які забезпечують поєднання участі в наднаціональному правопорядку із збереженням національної конституційної автономії.

Отже, для України оптимальним видається нормативно чітке врегулювання механізму делегування повноважень ЄС із визначенням його меж та гарантій конституційного контролю. Такий підхід дозволить уникнути правової невизначеності, мінімізувати ризики колізій та забезпечити передбачуваність правозастосування. Визнання примату права ЄС у визначених та конституційно окреслених сферах не є відмовою від суверенітету, а формою його реалізації через участь у системі спільної правової та безпекової взаємодії. Раціональне та збалансоване конституційне врегулювання цього питання дозволить Україні поєднати вимоги членства ЄС із збереженням верховенства Конституції та зміцненням національної безпеки держави. У безпековому вимірі врегулювання питання примату права ЄС є складовою стратегії зміцнення державної стійкості. Чіткість і визначеність у співвідношенні правових систем сприятимуть інституційній стабільності, посиленню довіри до державної влади та недопущенню використання правових колізій для внутрішньої дестабілізації.

1. Лісна І. С. Імплементация европейских правовых норм у законодательство Украины. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2024. № 48 (2). С.152-163.
2. Чепік-Трегубенко О., Лазарян А. Забезпечення верховенства права як умова вступу України до ЄС: загальноправовий аспект. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 4. С. 62-68. <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-4-07>
3. Юхимюк О. Право Європейського Союзу та його принципи в рішеннях Конституційного трибуналу Польщі: уроки для України/ *Нове українське право*. 2022. № 3. С. 45–52.
4. Costa v. ENEL. Case 6/64, Judgment of the Court of Justice of the European Union of 15 July 1964, ECLI:EU:C:1964:66; European Court Reports 1964, p. 585. https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/40d0506d-db77-45b1-ab80-62e5f9dd159c/language-en?utm_source=chatgpt.com.

Михайло МІЛЬЧЕВСЬКИЙ

студент

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

«Чи не полягає сучасна проблема права у тому, що порядок і невизначеність співіснують у ньому одночасно?»

ПРАВОВА ЕНТРОПІЯ ЯК ВИКЛИК ДЛЯ СТАБІЛЬНОСТІ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У сучасній правничій теорії дедалі більшого значення набувають міждисциплінарні підходи до аналізу правових явищ. Це зумовлено ускладненням соціальних процесів із зростанням нормативної різноманітності. Одним із важливих доктринальних завдань сьогодення є подолання правової ентропії. Поняття ентропії бере свій початок з теорії інформації та системного аналізу. Саме у правовому контексті ентропія застосовується для пояснення рівня невизначеності та багатозначності правових норм, колізій законодавства, розмитості юридичних формулювань. На основі цього формується поняття правової ентропії як теоретичного інструмента осмислення співіснування правового порядку та нормативної невизначеності. Правова ентропія не є повною деструкцією правової системи, однак свідчить про зменшення її здатності забезпечувати чітке нормативне орієнтування.

У сучасній американській доктрині правова ентропія безпосередньо пов'язується з

категорією правової невизначеності. Один із небагатьох авторів, який прямо використовує цей термін у науковому значенні, Т. Січельман зазначає: «Багато науковців використовували термін «ентропія» в контексті права та правових систем для приблизного позначення рівня невизначеності, що міститься у конкретному законі, доктрині або правовій системі» [8]. Тобто він зазначає, що правова ентропія використовується як аналітична категорія, що дозволяє описати ступінь невизначеності у правовому регулюванні та його вплив на стабільність правової системи.

Поняття правової ентропії має чітке підґрунтя у теорії інформації, насамперед у класичній праці Клода Шеннона. Ентропія у цьому контексті визначається як міра невизначеності інформаційного повідомлення. К. Шеннон формулює це так: «Ентропія є мірою невизначеності випадкової змінної» [7]. У правовому вимірі це означає, що правова норма як інформаційне повідомлення має різну кількість можливих значень, а отже – різний рівень ентропії. У підсумку своєї праці К. Шеннон наголошує, що чим більше альтернативних тлумачень, тим вищою є правова ентропія.

Процес інтерпретації правових норм є одним із ключових джерел правової ентропії. Навіть за умов формальної визначеності тексту закону можливість різних підходів до тлумачення неминує створює простір для невизначеності. Українські дослідники під проблемою праворозуміння підкреслюють, що багатозначність юридичних текстів є об'єктивною властивістю права. Зокрема, зазначається, що юридичний текст завжди містить потенційну можливість множинності інтерпретацій, що зумовлює правову невизначеність. С. Гест, аналізуючи теорію Р. Дворкіна, зазначав, що право не може бути зведене до механічного відтворення нормативного тексту. Навпаки, дослідник акцентує: «Право підлягає конструктивній інтерпретації на зразок художньої, тобто, ми повинні показати правові практики в їх найкращому світлі» [1]. Такий підхід підкреслює, що зміст правової норми формується у процесі тлумачення, а отже, не є абсолютно фіксованим. Множинність можливих інтерпретацій, з одного боку, дозволяє адаптувати право до конкретних соціальних умов, а з іншого – підвищує рівень правової невизначеності, що є однією із ключових ознак правової ентропії.

Отже, правова ентропія проявляється як напруження між формальною визначеністю правової норми та фактичною варіативністю її застосування. Чим складнішим є нормативне середовище і чим ширшими є дискреційні повноваження суб'єктів правозастосування, тим вищим стає рівень ентропії у правовій системі. Це особливо помітно в умовах швидких суспільних трансформацій, коли право не встигає стабілізувати нові соціальні відносини. Зростання правової ентропії під час воєнного стану в Україні ще більше ускладнює забезпечення національної безпеки. В умовах війни наявність правових прогалин і невизначеності може створювати можливості для зловживань та маніпуляцій, що підриває довіру до державних інститутів і затруднює ефективне управління ресурсами. Це може призвести до ослаблення обороноздатності, що в свою чергу загрожує національній безпеці.

Проблема правової ентропії пов'язана також з принципом верховенства права. У доповіді Венеційської комісії підкреслюється, що «Верховенство права – це концепція універсальної дії і вона є однією з основоположних цінностей європейського правового простору» [6]. Верховенство права – це не лише формальна наявність правових норм, а й їхня ясність та передбачуваність [4, с. 51; 5, с. 123]. У свою чергу зростання правової ентропії, навпаки, ускладнює реалізацію цих вимог, оскільки неоднозначність норм підриває довіру до права як до інструмента соціального регулювання [3].

В умовах воєнних і трансформаційних викликів для України правова ентропія набуває важливого значення для національної безпеки. Послаблення стабільності правового порядку створює ризики для ефективного функціонування державних інститутів, реалізації прав і свобод людини та забезпечення суверенітету. У своїй праці П. Лісовський, С. Подоляка, Ю. Лісовська наголошують: «Правова ентропія – це об'єктивне, закономірне явище, що надає можливість глибше пізнати сутність, структуру та динаміку як конкретних правових систем, так і правової системи загалом» [2, с. 91-92]. Тому українські вчені підкреслюють, що мінімізація правової ентропії через системність нормотворення, якісну правову політику та посилення принципу верховенства права виступає необхідною умовою зміцнення національної безпеки.

Отже, правова ентропія може розглядатися як аналітична категорія, що дозволяє виявити внутрішні суперечності сучасних правових систем. Вона вказує на межі правового порядку досяжності в умовах плюралістичного і динамічного суспільства, а не заперечує ідеї. Усвідомлення ентропійних процесів у праві є необхідною передумовою для вдосконалення

законодавства, розвитку правової доктрини та забезпечення верховенства права. Для сучасної України проблема правової ентропії набуває особливої гостроти. Часті зміни законодавства, колізійність нормативних актів та неоднорідність правозастосовної практики сприяють зростанню рівня нормативної невизначеності. Відсутність системного підходу до обмеження цих ентропійних процесів підштовхує до ризику подальшого ускладнення правового простору та зниження довіри до права як до соціального регулятора. В умовах війни це може мати ще більш серйозні наслідки, оскільки нестабільність у правовому полі ослаблює здатність держави ефективно реагувати на внутрішні та зовнішні загрози, що прямо впливає на національну безпеку і обороноздатність країни. Саме у цьому контексті набуває змістовного значення епіграф до цієї роботи: *порядок, закладений у формальних правових нормах, дедалі частіше вступає у напружену взаємодію з невизначеністю, що виникає на рівні тлумачення та застосування права. Чи не полягає сучасна проблема права у тому, що ці два елементи – нормативний порядок і правова невизначеність – співіснують одночасно, не завжди перебуваючи у стані збалансованості?*

1. Гест С. Інтерпретація права. *Філософія права і загальна теорія права*. 2014. № 1-2. С. 45-52. URL : <https://phtl.nlu.edu.ua/article/view/182819>.
2. Лісовський П. М., Подоляка С. А., Лісовська Ю. П. Спецслужби держав світу: ентропія, балістика, логістика : навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2019. 212 с. URL: <http://dcmaup.com.ua/assets/files/specsluzhbi-derzhav-svitu.pdf>.
3. Савчин М. Конституція: люди та інституції (SWOT-коментар) : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2024. 680 с.
4. Чепік-Трегубенко О. С. Принцип верховенства права у діяльності центрів з надання безоплатної правничої допомоги: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. Спеціальний випуск № 1 (138). Права людини та правоохоронна діяльність в умовах воєнного стану. С. 50-56. <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/2651>.
5. Чепік-Трегубенко О. С. Принцип верховенства права: доктрина та судова практика. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 121-127.
6. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Rule of Law Checklist. 2016. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e).
7. Shannon C. E. A Mathematical Theory of Communication. *The Bell System Technical Journal*. 1948. Vol. 27, № 3. P. 379-423. URL: <https://people.math.harvard.edu/~ctm/home/text/others/shannon/entropy/entropy.pdf>.
8. Sichelman T. M. Quantifying Legal Entropy. *Frontiers in Physics*. 2021. Vol. 9. P. 1-18. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/physics/articles/10.3389/fphy.2021.665054/full>.

Іван МІНАЙЛОВ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Андрій ЖБАНЧИК

т.в.о. завідувача кафедри вогневої
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ОСНОВНИХ СИСТЕМНИХ ПРОБЛЕМ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану забезпечення, реалізація та захист прав і свобод людини набувають особливої актуальності, оскільки держава змушена поєднувати потреби національної безпеки з дотриманням конституційних гарантій. Запровадження обмежень прав і свобод, передбачених законодавством, має здійснюватися з урахуванням принципів

необхідності, пропорційності та правової визначеності. Водночас системні проблеми у цій сфері зумовлені як об'єктивними викликами збройної агресії, так і недосконалістю механізмів правозастосування та інституційного контролю. Вирішення таких проблем потребує комплексного підходу, що охоплює вдосконалення нормативно-правової бази, посилення парламентського й судового контролю, а також підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів. Лише за умови належного балансу між публічними інтересами та індивідуальними правами можливо забезпечити реальне утвердження принципу верховенства права навіть в умовах воєнного стану.

Уведення воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України суттєво трансформувало суспільні процеси, діяльність державних інституцій та повсякденне життя населення. Розширені повноваження отримали Збройні Сили України та правоохоронні органи, зокрема внаслідок внесення змін до Закону України «Про Національну поліцію», які передбачають додаткові права поліцейських на період дії воєнного стану та протягом 60 днів після його припинення чи скасування. Водночас воєнний стан виступає особливим правовим режимом функціонування не лише поліції, а й усієї системи органів державної влади та місцевого самоврядування в умовах надзвичайних обставин, зумовлених як необхідністю відсічі збройної агресії, так і потребою забезпечення внутрішньої безпеки та громадського порядку. Організація діяльності Національної поліції в цей період регламентується чинним законодавством, насамперед законами України «Про правовий режим воєнного стану» та «Про Національну поліцію», і визначається завданнями, покладеними на цей орган. За таких умов поліція реалізує як загальні, так і спеціальні функції правоохоронного й захисного характеру, що зумовлює необхідність удосконалення нормативного регулювання та оптимізації її діяльності, а також проведення аналізу відповідних нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання роботи в сучасних складних умовах [1, с. 73-75].

Гарантування базових прав і свобод людини становить фундамент демократичного ладу. В Україні та європейському правовому просторі цей механізм визначається системою міжнародних і національних актів, серед яких провідне місце посідає Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Ухвалена під егідою Рада Європи, вона закріплює такі ключові гарантії, як право на життя, заборону катувань, свободу вираження поглядів і право на справедливий суд. Вагомий внесок у забезпечення дотримання цих стандартів здійснює Європейський суд з прав людини, який забезпечує міжнародний контроль за виконанням державами взятих зобов'язань, у тому числі щодо України. Прийнята у 1950 році в Римі, Конвенція є основоположним міжнародним договором у системі Ради Європи, що гарантує реалізацію фундаментальних прав і свобод усім особам, які перебувають під юрисдикцією держав-учасниць [2].

В умовах збройного конфлікту в Україні утвердження та гарантування прав і свобод людини продовжує залишатися пріоритетним обов'язком держави. Відповідно до ст. 3 Конституції України, саме держава відповідає перед людиною за забезпечення та захист її прав. Разом із тим у період воєнного стану допускається тимчасове обмеження окремих прав і свобод громадян задля потреб оборони та національної безпеки. Однак такі обмеження не можуть мати загального чи безмежного характеру та не поширюються на весь обсяг конституційних гарантій. Згідно зі ст. 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в указі Президента про запровадження воєнного стану визначається вичерпний перелік прав і свобод, які підлягають тимчасовому обмеженню, із обов'язковим зазначенням строку дії відповідних обмежень [3].

Важливим сучасним аспектом є те, що українське законодавство під час воєнного конфлікту передбачає механізми та гарантії, спрямовані на захист прав людини, водночас чітко визначаючи, що термін дії обмежень не може перевищувати тривалість надзвичайного або воєнного стану. Значним є також положення, що будь-які обмеження прав і свобод, запроваджені у цей період, мають бути обґрунтованими, пропорційними та необхідними для досягнення законних цілей, пов'язаних із безпекою держави та її захистом [4].

Узагальнюючи, можна зазначити, що вирішення системних проблем у сфері забезпечення, реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу. Необхідним є вдосконалення нормативно-правової бази, яка б чітко регламентувала межі обмежень прав та гарантувала їх пропорційність і обґрунтованість. Важливу роль відіграє ефективна діяльність правоохоронних органів, судової системи та органів місцевого самоврядування у забезпеченні балансу між державними інтересами та правами громадян. Забезпечення належного контролю з боку парламенту та міжнародних

інституцій підвищує ефективність захисту прав людини. Лише при поєднанні законодавчих, інституційних і практичних заходів можливо гарантувати дотримання фундаментальних свобод навіть у надзвичайних умовах воєнного стану.

1. Владімірець О. Забезпечення основоположних прав і свобод людини, дотримання стану дисципліни та законності в діяльності поліції в умовах воєнного стану. URL : https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2025/09/zbirnyk_12.06_ostatochnyj.pdf.
2. Практика Європейського суду з прав людини / Т. І. Дудаш. – Київ : Алерта, 2013. – 368 с.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII: станом на 31 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Панімаш Ю.В., Бенчак П. До питання захисту прав людини в умовах воєнного стану. 2024. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/23859/1/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81_10.10.2024%20%281%29.pdf

Юлія НЕЧИПОРЕНКО

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Вадим ЧАЛИК

доцент кафедри

адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

доктор філософії в галузі права

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОЇ І ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Формування та реалізація внутрішньої і зовнішньої політики держави є ключовими напрямками здійснення державної влади та визначають стратегічні орієнтири розвитку суспільства. Конституційно-правові засади в цій сфері відіграють системоутворюючу роль, оскільки саме Конституція України закріплює фундаментальні принципи організації та функціонування органів державної влади, розмежування повноважень між ними, а також основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики держави.

Актуальність дослідження конституційно-правових засад формування та реалізації внутрішньої і зовнішньої політики держави зумовлена сучасними викликами, пов'язаними з процесами європейської інтеграції України, трансформацією системи публічного управління, а також необхідністю забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану. У таких умовах особливого значення набуває узгодженість діяльності Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України у визначенні та реалізації стратегічних політичних пріоритетів держави.

Метою даних тез є аналіз конституційно-правових засад формування та реалізації внутрішньої і зовнішньої політики держави, а також виявлення основних проблем і перспектив удосконалення відповідних механізмів у сучасних умовах.

Засади внутрішньої і зовнішньої політики базуються на безумовному додержанні Конституції України, забезпеченні в Україні прав і свобод людини і громадянина та гарантуванні прав і свобод, проголошених Конституцією України, на загальновизначених принципах і нормах міжнародного права, забезпеченні соціальної спрямованості економіки України та сталого соціально-економічного розвитку України, зміцненні демократичних засад суспільного і державного життя, забезпеченні верховенства права, економічної і політичної незалежності держави, захисту її національних інтересів, утвердження України як повноправного і авторитетного члена світового співтовариства.

Після прийняття Конституції України 1996 року діяльність державних органів

набула принципово нового змісту. Закріпивши в Основному Законі низку постулатів демократичної, соціальної, правової держави («в Україні визнаються і діють принципи:

- верховенства права», «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю», «права і свободи людини та їх гарантії, зміст і спрямованість діяльності держави»;

- «утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, що відповідає перед людиною за свою діяльність», «конституційні права й свободи гарантуються і не можуть бути скасовані», «кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості» тощо [1].

Конституційні засади формування внутрішньої і зовнішньої політики держави становлять систему принципів і норм, що визначають правові рамки здійснення державної влади у відповідних сферах. До базових принципів, закріплених у Конституції України, належать принципи суверенітету і незалежності держави, народовладдя, поділу влади, верховенства права, демократизму, пріоритету прав і свобод людини та громадянина [1].

Внутрішня політика ґрунтується на таких принципах:

- пріоритетність захисту національних інтересів;
- верховенство права, забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, повага до гідності кожної особи;
- рівність усіх суб'єктів права власності перед законом, захист конкуренції у сфері економічної діяльності;
- здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову;
- відкритість та прозорість процесів підготовки і прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування;
- забезпечення сталого розвитку економіки на ринкових засадах та її соціальної спрямованості;
- забезпечення балансу загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів;
- свобода, соціальна справедливість і творча самореалізація, участь громадян в управлінні державними і суспільними справами;
- соціальне партнерство та громадянська солідарність.

Зовнішня політика ґрунтується на таких принципах:

- суверенна рівність держав;
- утримання від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої іноземної держави;
- повага до територіальної цілісності іноземних держав та непорушності державних кордонів;
- вирішення міжнародних спорів мирними засобами;
- повага до прав людини та її основоположних свобод;
- неутручання у внутрішні справи держав;
- взаємовигідне співробітництво між державами;
- сумлінне виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань;
- пріоритет загальнозовизнаних норм і принципів міжнародного права перед нормами і принципами національного права [2].

Попри наявність розвиненої нормативно-правової бази, практика реалізації конституційно-правових засад формування та реалізації внутрішньої і зовнішньої політики держави стикається з низкою проблем. Серед них можна виокремити інституційну неузгодженість дій органів державної влади, дублювання повноважень, недостатню ефективність механізмів парламентського контролю, а також політизацію процесів прийняття стратегічних рішень [3].

Додатковим викликом для реалізації державної політики є функціонування органів державної влади в умовах воєнного стану, що об'єктивно зумовлює концентрацію повноважень у сфері національної безпеки та оборони. Водночас такі умови потребують посиленого дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини та забезпечення балансу між публічними інтересами і правами особи [1]. У сфері зовнішньої політики актуальними залишаються проблеми узгодження внутрішнього законодавства з міжнародно-правовими зобов'язаннями України та імплементації стандартів Європейського Союзу [4].

Подальший розвиток конституційно-правових засад формування та реалізації внутрішньої і зовнішньої політики держави потребує комплексного підходу, який поєднує

удосконалення нормативно-правового регулювання, інституційне зміцнення органів державної влади та розвиток демократичних процедур прийняття політичних рішень. Важливим напрямом є підвищення ролі парламентського контролю та забезпечення прозорості діяльності органів виконавчої влади у процесі реалізації державної політики [2].

Утвердження прав і свобод людини є завданням державної політики, до виконання якого мають прагнути всі державні органи (посадові особи). У цьому контексті просвіта сприяє дотриманню прав і свобод людини, а національні та міжнародні прогресивні заходи – загальному визнанню та ефективній реалізації їх на рівні як держав – членів ООН, так і народів, які перебувають під юрисдикцією конкретної держави [5].

Конституційно-правові засади формування та реалізації внутрішньої і зовнішньої політики держави забезпечують правову рамку для діяльності органів державної влади та визначають механізми прийняття стратегічних рішень у державі. Аналіз нормативно-правових актів та наукових досліджень показує, що ефективність державної політики значною мірою залежить від чіткого розмежування повноважень між законодавчою, виконавчою та президентською гілками влади, а також від здатності державних інституцій адаптуватися до сучасних викликів, серед яких трансформації у внутрішній політиці, міжнародна інтеграція та загрози національній безпеці.

Одним із головних завдань держави є забезпечення і підтримка балансу між інтересами суспільства та гарантіями прав і свобод громадян під час реалізації внутрішньої та зовнішньої політики.

Отже, покращення конституційно-правових механізмів, гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами та впровадження сучасних інструментів публічного управління сприятиме підвищенню прозорості, підзвітності та ефективності політики держави. Таким чином, конституційно-правові засади виступають не лише нормативним фундаментом державної політики, а й ключовим інструментом забезпечення стабільності, розвитку та міжнародного авторитету України.

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 16.02.2026).

2. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 лип. 2010 р. № 2411-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення: 16.02.2026).

3. Тацій В. Я., Тодика Ю. М. Конституційно-правові засади становлення української державності : монографія. Харків : Право, 2003. 328 с.

4. Волошин Ю. О., Папаяні С. В. Зовнішня політика України в умовах європейської інтеграції: проблеми конституційно-правового забезпечення : монографія. Київ : Юридична думка, . 304 с.

5. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 16.02.2026).

Олег ОВЧАРУК

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри теорії держави
та права Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ І ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ: СУТНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану правоохоронна діяльність та правоохоронна функція держави мають особливе значення, оскільки держава зобов'язана одночасно протидіяти зовнішній агресії та внутрішнім загрозам, гарантувати безпеку суспільства. Введення воєнного стану в Україні спричинило безпрецедентну трансформацію механізмів реалізації

правоохоронної діяльності та правоохоронної функції. Розширення повноважень органів публічної влади, запровадження тимчасових обмежень конституційних прав і свобод, зміна пріоритетів діяльності правоохоронних органів зумовлюють необхідність наукового осмислення нових викликів і проблем. Тож, дослідження обраної тематики є важливим як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Гарантування та реалізація правоохоронної функції держави базується на системі основних складових, що ґрунтуються на Конституції та законах України. У сучасних умовах правоохоронну функцію держави неможливо аналізувати у відриві від нормативно-правової бази, зокрема, Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. [4; 8], згідно з яким правоохоронні органи (Національна поліція України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, Служба безпеки України та ін.), які окрім реалізації найважливіших завдань, мають виконувати відокремлені правоохоронні завдання, спрямовані на забезпечення державної незалежності та цілісності суверенітету.

Перш ніж безпосередньо аналізувати поняття «правоохоронна функція держави», слід зазначити, що у цілому функції держави є одним із основних наукових елементів теорії держави та права, що здійснили формування у юридичній науці поступовим розвитком правового, політичного і філософського погляду [3, с. 67]. Важливим є аналіз наукових підходів до змісту поняття «правоохоронна функція держави» та співвідношення його з правоохоронною діяльністю.

Ю. Голодник зауважує, що сьогодення правоохоронна діяльність має певні відмінності, від тих, що виконували вітчизняні правоохоронці з часу незалежності української держави [1, с. 74]. Так, О. Соколенко тлумачить правоохоронну функцію держави як системний, цілісний та головний напрям політики держави, яка спрямована на гарантування пріоритету права і свобод громадянина, а також охорону засад конституційного ладу, включаючи права, свободи та законні інтереси людини і громадянина, законності і правопорядку [5, с. 91-92]. Натомість В. Харченко вважає, що правоохоронна функція держави (як предмет адміністративно-правового гарантування) – це соціальні взаємовідносини, які розвиваються і формуються під час реалізації державою (здебільшого у виконанні її установ) дій пов'язаних із гарантуванням прав, свобод, інтересів людини і громадянина, а також конституційного ладу, укріплення правопорядку, боротьбою зі злочинністю, використанням спецзасобів та мір, включаючи примусовий характер, що забезпечує функціонування держави і формування різних галузей соціального життя, гарантує динамічний прогрес соціуму, через адміністративно-правові норми [7, с. 273].

Аналіз наведених підходів дозволяє виділити суттєві відмінності у трактуванні поняття правоохоронної функції держави. О. Соколенко розглядає її як системний, цілісний та головний напрям державної політики, акцентуючи на стратегічній меті – гарантуванні верховенства права, захисті прав і свобод людини та громадянина, а також охороні конституційного ладу. У свою чергу В. Харченко пропонує більш практико-орієнтовану концепцію, визначаючи правоохоронну функцію через соціальні взаємовідносини, що формуються у процесі реалізації державою своїх дій щодо гарантування прав, свобод, інтересів громадян і конституційного ладу. Такий підхід більше зосереджений на процедурній та операційній складових правоохоронної функції. Разом із тим, наукові підходи авторів доповнюють один одного, адже перший окреслює стратегічне, нормативне значення правоохоронної функції, другий – її практичну реалізацію через конкретні дії та взаємовідносини в суспільстві.

Реалізація правоохоронної функції здійснюється через конкретні форми та методи, серед яких провідне місце посідає правоохоронна діяльність. Реалізуючи завдання формування поняття «правоохоронна діяльність в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні», О. Дручек, О. Волуйко, В. Вакаров зазначають, що усталеного трактування поняття правоохоронної діяльності як такої у вітчизняній правовій науці поки що не існує. Найчастіше правоохоронну діяльність розуміють як вид державної діяльності, що здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних засобів впливу відповідно до закону і з дотриманням встановленого ним порядку. Вартим уваги, на думку авторів, є трактування поняття правоохоронної діяльності як владної діяльності держави, що здійснюється для охорони права спеціально повноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу відповідно до закону та за неухильного дотримання встановленого законодавством порядку. Загалом, наявні підходи до розуміння поняття правоохоронної діяльності можна звести до двох основних – вузького і широкого [2, с. 45].

У свою чергу, Д. Тихонова у вузькому значенні правоохоронну діяльність розуміє як діяльність спеціально уповноважених органів (державних та недержавних) з метою охорони прав і свобод громадян, правопорядку та забезпечення законності, що реалізується в установлений законом формі та в межах повноважень, наданих цим органам, у широкому, – діяльність всіх державних органів та недержавних організацій щодо забезпечення дотримання прав і свобод громадян, їх реалізації, забезпечення законності та правопорядку [6, с. 224]. Отже, зміст правоохоронної діяльності держави полягає у практичному виконанні завдань держави щодо забезпечення законності та правопорядку, попередження та розслідування правопорушень, забезпечення громадського порядку та контролю за додержанням законів. У цьому сенсі правоохоронна діяльність виступає ключовим механізмом реалізації стратегічних засад правоохоронної функції, перетворюючи загальні принципи на конкретні дії уповноважених органів, що набуває особливої важливості в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Таким чином, правоохоронну діяльність слід розглядати як конкретну організаційно-правову форму реалізації правоохоронної функції держави. Функція, у свою чергу, має стратегічний і загальнодержавний характер, визначаючи напрями та завдання органів державної влади щодо забезпечення законності, правопорядку та охорони прав і свобод людини. Вона відображає соціальне призначення держави у сфері захисту права та формує нормативно-правову основу, на базі якої органи державної влади здійснюють свої повноваження. Діяльність реалізує теоретичні й стратегічні засади функції на практиці, перетворюючи загальні принципи правоохоронної політики держави на конкретні юридично врегульовані дії, спрямовані на підтримання стабільності суспільства та національної безпеки. Серед основних проблем реалізації правоохоронної функції держави в умовах воєнного стану слід виокремити забезпечення балансу між потребами національної безпеки та дотриманням прав людини, координацію діяльності правоохоронних і військових формувань, запобігання зловживанню владними повноваженнями, а також адаптацію правозастосовної практики до умов воєнного часу.

1. Голодник Ю. А. До питання правоохоронної функції держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. Вип. 2 (49). С. 73–74. URL : http://pjuv.nuoua.od.ua/v2_2023/14.pdf.

2. Дручек О. В., Волуйко О. М., Вакаров В. В. Правоохоронна діяльність в умовах правового режиму воєнного стану в Україні: особливості реалізації. *Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України*. 2024. Вип. 1. С. 43–51. URL: <https://elar-kingu.kyiv.ua/server/api/core/bitstreams/d50df257-8656-4af3-9751-3f33220e3312/content>.

3. Марущак О. А. Формування та становлення наукової категорії «функції держави». *Форум Права*. 2019. № 55 (2). С. 59–69. URL: https://forumprava.pp.ua/files/059-069-2019-2-FP-Marushchak_9.pdf.

4. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року. *Голос України*. 2018. № 122.

5. Соколенко О. Л. Поняття і структура правоохоронної системи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2013. Вип. 4. С. 91–92. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2013/16.pdf.

6. Тихонова Д. С. Поняття «правоохоронна діяльність» і функції правоохоронної діяльності. *Проблеми сучасної поліцейстики* : тези доповідей наук.-практ. конф. (Харків, 20 квіт. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 224–225. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5ccfd9e5-fd88-4b43-bc02-9ea8c21a8749/content>.

7. Харченко В. М. Правоохоронна функція держави як об'єкт адміністративно-правового забезпечення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6, Т. 4. С. 271–278.

8. Chepik-Trehubenko O., Petrychenko K. To the issue of efficiency and restrictions on the activities of public authorities under the legal regime of martial law. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 2. С. 104–110. <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-2-13>.

Дмитро ОПРИШКО

студент

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Валентина ЧЕРНОБУК

старший викладач кафедри

теорії держави та права

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

РОЛЬ ТА МІСЦЕ РІШЕНЬ ЄСПЛ У СУДОВИХ СИСТЕМАХ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ РАДИ ЄВРОПИ: НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) відіграє ключову роль у забезпеченні дотримання стандартів прав людини в державах-членах Ради Європи. Його діяльність виходить за межі індивідуального правозастосування, оскільки рішення Суду формують прецедентну практику, яка впливає на розвиток національних правових систем. Станом на 2025 рік ЄСПЛ ухвалив понад 24 000 рішень, значна частина з яких стосується системних порушень прав людини та потребує проведення структурних реформ на національному рівні.

Особливе значення має процедура пілотних рішень, що дозволяє Суду ідентифікувати структурні проблеми в національних правових системах і зобов'язувати держави усувати першопричини масових порушень. У цьому контексті ЄСПЛ виступає не лише арбітром, а й каталізатором правових і інституційних змін. Рішення Суду є обов'язковими для виконання відповідно до статті 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що передбачає не лише виплату справедливої сатисфакції, а й запровадження загальних заходів, включно із законодавчими та адміністративними реформами [3].

Вибір України та Польщі як об'єктів порівняльного аналізу зумовлений їх спільним посткомуністичним минулим, членством у Раді Європи з 1990-х років та наявністю системних викликів у сфері правосуддя. Водночас правовий і політичний контекст у цих державах істотно відрізняється. Україна залишається однією з країн-лідерів за кількістю заяв до ЄСПЛ, що значною мірою пов'язано з триваючою збройною агресією Російської Федерації [4]. Польща ж стикається з проблемами, пов'язаними з незалежністю судової влади та політичним впливом на судову систему.

У правовому аспекті рішення ЄСПЛ мають прецедентний характер, хоча Суд формально не дотримується доктрини *stare decisis*. Послідовне цитування попередніх рішень забезпечує єдність тлумачення положень Конвенції та сприяє еволюційному розвитку правових стандартів. Показовим прикладом є справа *Salduz v. Turkey* (2008), яка встановила стандарт права на правову допомогу з моменту затримання і суттєво вплинула на кримінальне процесуальне законодавство багатьох держав, зокрема України та Польщі.

В Україні практика ЄСПЛ інтегрована в національну правову систему на законодавчому рівні. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» зобов'язує суди враховувати прецеденти Суду при здійсненні правосуддя [1]. Конституційний Суд України визнав пріоритет Конвенції у разі колізії з національним законодавством. Судова практика свідчить про поступовий перехід від формального цитування до змістовного застосування стандартів ЄСПЛ, особливо у справах, що стосуються права на справедливий суд і заборони катувань.

Разом із тим виконання рішень ЄСПЛ в Україні ускладнюється воєнним станом, обмеженими ресурсами та значною кількістю справ під наглядом Комітету міністрів Ради Європи. Попри це, за останні роки Україна досягла суттєвого прогресу у виконанні системних рекомендацій Суду, зокрема у сфері виконавчого провадження та судової реформи.

У Польщі нормативна база також передбачає безпосередню дію Конвенції та пріоритет міжнародних договорів над національним законодавством. Однак судова реформа 2015–2023 років спричинила конфлікт між національними органами влади та ЄСПЛ. Рішення

Суду у справах щодо дисциплінарних палат і незалежності суддів викликали політичний спротив та затримки у виконанні, що негативно вплинуло на рівень довіри до судової системи. Водночас після 2023 року спостерігаються спроби повернення до стандартів верховенства права та поступове виконання ключових рішень ЄСПЛ.

Порівняльний аналіз показує, що в обох державах рішення ЄСПЛ виступають важливим інструментом трансформації правових систем, хоча ефективність їх імплементації залежить від політичної волі та інституційної спроможності. Україна демонструє вищий рівень адаптації до прецедентної практики Суду, тоді як Польща стикається з проблемами політичного опору. Спільною рисою є зростання ролі пілотних рішень і використання практики ЄСПЛ у національних судах.

Отже, рішення Європейського суду з прав людини є невід’ємним елементом судових систем України та Польщі, виконуючи функцію гаранта прав людини та інструменту гармонізації з європейськими стандартами. Подальший розвиток їх ролі пов’язаний із посиленням механізмів контролю за виконанням, цифровізацією моніторингу та активною участю громадянського суспільства. Саме за таких умов практика ЄСПЛ здатна залишатися ефективним засобом утвердження верховенства права в державах-членах Ради Європи.

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 17 липня 2006 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 30. Ст. 260.

2. Мін’юст: які справи проти росії розглядає ЄСПЛ за позовами України - Юридична Газета. Юридична газета – онлайн версія. URL : <https://yur-gazeta.com/golovna/minyust-yaki-spravi-proti-rosiyi-rozglyadae-espl-za-pozovami-ukrayini.html>.

3. European Commission. *2025 Rule of Law Report*. Brussels: European Commission, 2025. 169 p. URL : https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/annual-rule-law-cycle/2025-rule-law-report_en.

4. Чернобук В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав дитини в умовах збройних конфліктів. *Електронний науково-практичний журнал «Аналітичне та порівняльне правознавство»*, 2023, № 3.

Валерія ОСТРОВСЬКА

курсант ННІ підготовки фахівців
для підрозділів превентивної
діяльності Національної
поліції України

Науковий керівник:

Каріна ПІСОЦЬКА

доцент кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

ДІЯ НОРМ КУПАП ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблеми, що виникають під час дії воєнного стану, вимагають термінового адаптування правових норм до нових реалій. Однією з важливих новел у цьому контексті є зміни, що регламентують провадження у справах про адміністративні правопорушення, зокрема передбачені Проектом Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо здійснення судочинства в умовах воєнного стану» (далі – законопроект № 7404) [4].

Законопроект № 7404 має на меті забезпечити можливість ефективного розгляду справ в умовах, коли традиційні процедури можуть бути ускладнені. Далі розглянемо основні положення законопроекту, їхні потенційні ризики та переваги, а також значення для правозастосування в Україні.

Згідно зі ст. 332 законопроекту № 7404 в умовах воєнного стану, якщо наявні

обставини унеможливають присутність особи, що бере участь у провадженні, така особа має право на участь у засіданні в режимі відеоконференції. Це нововведення покликане полегшити участь осіб у адміністративних процесах, забезпечуючи більш гнучкі умови для здійснення правосуддя. Важливо відзначити, що таке рішення базується на актуальних реаліях, адже ведення воєнних дій може значно ускладнити фізичну присутність учасників провадження. З метою підтвердження особи, яка бере участь у провадженні, буде застосовуватися електронний підпис. У разі його відсутності підтвердження особи може здійснюватися у порядку, визначеному Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус». Цей підхід підкреслює важливість ідентифікації учасників процесу, навіть у дистанційному форматі [1].

Незважаючи на очевидні переваги, нововведення викликають критику з боку експертів. Як зазначають фахівці Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, адміністративна відповідальність має карний характер, що ставить під сумнів достатній рівень безпеки під час проведення відеоконференцій. Критики наголошують, що технологічні рішення можуть не забезпечити належний контроль і верифікацію особи, що може призвести до зловживань. Однак ініціатори законопроекту № 7404 акцентують, що такі рішення активно використовуються в інших видах судочинства, зокрема у цивільному та господарському. З огляду на поточні умови адаптація правозастосування до реалій воєнного часу є необхідною для забезпечення права на справедливий суд [2].

Зміни, запропоновані законопроектом № 7404, також передбачають спрощений порядок повідомлення осіб про розгляд справи. У випадках, коли фізично неможливо забезпечити повідомлення, особи можуть бути проінформовані через телефон, електронну пошту або мобільний повідомлення. Це дозволяє зберегти оперативність у розгляді справ, що є критично важливим під час воєнного стану. Належним підтвердженням отримання особою повідомлення стане розпис про його отримання, що може бути зафіксовано на поштовому повідомленні або у вигляді відеозапису вручення. Таким чином, нові процедури забезпечують юридичну верифікацію фактів отримання інформації.

Законодавчі новели, закладені в законопроекті № 7404, спрямовані на оптимізацію процесу провадження у справах про адміністративні правопорушення в умовах воєнного стану. Проте їх реалізація вимагатиме ретельного моніторингу та оцінки ризиків, пов'язаних із можливими зловживаннями і забезпеченням безпеки під час проведення відеоконференцій. Важливо, що ці зміни діятимуть лише під час воєнного стану, а після його припинення відповідні норми перестануть бути актуальними. Незважаючи на це, запровадження таких новел може стати важливим кроком у напрямі адаптації української правової системи до сучасних викликів, що виникають в умовах конфлікту, а також у забезпеченні ефективності та доступності правосуддя для громадян. Таким чином, у цілому ризики, які можуть виникати, є несуттєвими, порівнюючи з перевагами, що їх надає новий порядок провадження [3].

Адміністративне законодавство під час воєнного стану в Україні зазнає змін, які зумовлені необхідністю забезпечення публічної та національної безпеки. Хоча адміністративне законодавство залишається важливим інструментом у регулюванні відносин між державою та громадянами, під час війни воно підлягає адаптації відповідно до нових викликів і загроз. Розуміння цих змін є критично важливим для належної реалізації прав і свобод громадян, а також для ефективного функціонування державних органів у надзвичайних умовах.

1. Цвіркун Ю. І. Аналіз законодавчих змін, рекомендацій та законопроектів, спрямованих на удосконалення адміністративного судочинства в Україні під час дії воєнного стану. *Київський часопис права*. 2022. № 2. С. 111–117.

2. Жукова Є. Публічне адміністрування під час дії адміністративно-правового режиму воєнного стану. *Діяльність державних органів в умовах воєнного стану : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. онлайн-семінару* (м. Кривий Ріг, 29 квіт. 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. С. 35–36.

3. Баранов С. О. Особливості здійснення публічного адміністрування під час дії адміністративно-правового режиму воєнного стану. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Одеса, 28 жовт. 2022 р.). Одеса : ОДУВС, 2022. С. 28–33.

4. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо здійснення судочинства в умовах воєнного стану від 24.05.2022 № 7404. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/39662>.

Іван ПАВЛЮК

здобувач вищої освіти факультету
правоохоронної діяльності

Андрій ЦАРУК

старший викладач кафедри
адміністративної діяльності
Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна),
доктор філософії у галузі права,

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА РЕФОРМА В УКРАЇНІ:
ПРІОРИТЕТИ, РИЗИКИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН**

Адміністративно-правова реформа в Україні є ключовою складовою трансформації системи публічного управління, спрямованою на забезпечення ефективності держави, наближення до стандартів ЄС та формування сервісно орієнтованої моделі державної влади. Її зміст детермінований як внутрішніми викликами (війна, цифрова модернізація, потреба відновлення довіри до інституцій), так і зовнішніми (євроінтеграційні зобов'язання, вимоги міжнародного співтовариства).

В основі реформи лежать принципи верховенства права, належного урядування, субсидіарності, відкритості та підзвітності влади.

Сучасний вектор змін спирається на три ключові доктринальні підходи.

New Public Administration (NPA) – пріоритет прав людини та якості публічних послуг.

New Public Management (NPM) – менеджеріалізація державного сектору, конкуренція, результативність.

Good Governance – інтеграція демократичних стандартів, етичність і транспарентність діяльності органів влади.

Нормативна фрагментованість та часта змінюваність законодавства ускладнює сталість адміністративно-правової регуляції. Нерівномірність впровадження реформ між центральним і місцевим рівнями. Спротив частини бюрократичного апарату, низька адміністративна культура. Високий рівень корупційних практик у сферах дозвільних і контролювальних повноважень. Недостатність ресурсного забезпечення (кадрового, фінансового, технічного), особливо в умовах воєнного стану.

На сьогодні спостерігається перехід від концептуального етапу до етапу практичної імплементації, проте з різною інтенсивністю.

Запроваджено низку успішних інструментів: електронні послуги «Дія», система автоматичного обміну даними між органами влади, реформа держслужби першої хвилі, розвиток ЦНАП.

Разом з тим інституційна стабільність залишається недостатньою: зміни структури уряду та ЦОВВ здійснюються часто без належного функціонального аналізу.

Потребує подальшої актуалізації адміністративне процесуальне законодавство, яке має забезпечити єдині стандарти публічного управління і гарантії прав громадян.

Вплив воєнного стану спричинив зміщення акцентів реформи на питання безпеки, проте створив і нові можливості для оптимізації процедур та усунення зайвої бюрократії.

Україна бере участь у реалізації принципів SIGMA та Програми підтримки реформи державного управління ЄС.

Основні розбіжності з європейськими підходами:

- недостатня послідовність реформи;
- незавершена інституціоналізація політики державного управління;
- потреба у зміцненні системи стратегічного планування та моніторингу ефективності.

Пропозиції щодо подальшого вдосконалення.

Прийняття Кодексу публічної адміністрації України як фундаментального акту адміністративного права.

Створення єдиного методологічного центру з питань публічного управління для гармонізації стандартів і процедур.

Поглиблення антикорупційної інтеграції: обов'язковий аудит адміністративних процедур, розширення практики автоматизованого погодження.

Запровадження адміністративних омбудсменів у високоризикових сферах регулювання.

Розвиток інструментів data-driven governance: аналітичні платформи, алгоритмізація рішень з дотриманням принципу недискримінаційності.

Удосконалення системи професійної підготовки державних службовців, включно з компетенціями цифрового управління.

Тож адміністративно-правове реформування в Україні є комплексним, багаторівневим процесом, що має стратегічне значення для відновлення та розвитку державності.

Незважаючи на значні досягнення, зокрема у сфері цифровізації та наданні адміністративних послуг, реформа потребує структурної, методологічної та інституційної завершеності.

Досягнення української моделі «сервісної держави» можливе лише за умови поєднання європейських стандартів, національних особливостей і сильної правової доктрини адміністративного права.

-
1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змін.).
 2. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст. 409.
 3. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.
 4. Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 № 831-р.
 5. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV (зі змін.).
 6. Авер'янов В. Б., Битяк Ю. П., Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. – Київ : Юрінком Інтер, 2019. – 544 с.
 7. Ківалов С. В., Біла В. О. Публічне управління та адміністрування : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2020. 312 с.

Зіяд Тарек РАШЕД

студент

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Олександр ТАЛДИКІН

доцент кафедри теорії держави
та права Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

СВОБОДА І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Проблематика свободи та відповідальності належить до фундаментальних питань права, оскільки саме через ці категорії розкривається зміст правового статусу особи, межі її автономії та характер взаємодії з державою. У сучасних умовах трансформації правових систем, утвердження ідеї верховенства права та орієнтації на стандарти прав людини проблема співвідношення свободи й відповідальності набуває особливої актуальності.

Свобода традиційно розглядається як одна з базових цінностей правової держави, що виражає можливість особи самостійно визначати свою поведінку та реалізовувати власні інтереси в межах права. Водночас свобода не може існувати у відриві від відповідальності, адже без встановлення певних меж вона втрачає правовий характер і перетворюється на свавілля. Саме відповідальність забезпечує нормативну впорядкованість свободи та її узгодження з інтересами інших осіб і суспільства загалом [2].

У філософсько-правовому дискурсі свобода і відповідальність постають як взаємопов'язані категорії, що формують цілісну модель правової поведінки особи. Аналіз їх співвідношення дозволяє глибше осмислити природу права, його ціннісні засади та соціальне призначення.

Дослідження свободи та відповідальності як ключових категорій права, з'ясування їх взаємозв'язку та значення для формування правової культури в сучасному суспільстві видаються надзвичайно актуальними у наш час.

Свобода часто розглядається не лише як фактична можливість вибору, а як юридично гарантований простір самореалізації особи. Правова свобода відрізняється від абстрактної свободи тим, що вона завжди закріплена у нормах права та обмежена правами інших суб'єктів. Саме тому свобода в праві має нормативний характер і пов'язана з усвідомленням меж дозволеної поведінки.

Сучасні підходи виходять із того, що свобода є передумовою відповідальності. Особа може бути притягнута до відповідальності лише за умови, що вона діяла вільно, усвідомлювала значення своїх дій і могла обрати інший варіант поведінки. Таким чином, відповідальність виступає логічним продовженням свободи, а не її запереченням [4].

Водночас відповідальність не зводиться виключно до юридичних санкцій. Вона охоплює також моральний та соціальний виміри, формуючи внутрішню готовність особи нести наслідки своїх рішень. У цьому контексті відповідальність виконує регулятивну функцію, спрямовану на узгодження індивідуальної свободи з суспільними цінностями [1].

Особливого значення набуває питання меж свободи в умовах правової держави. Обмеження свободи не є її запереченням, а навпаки – виступає необхідною умовою її існування. Право встановлює такі межі з метою забезпечення балансу між інтересами окремої особи та суспільства загалом, що відповідає ідеї справедливості та рівності [2].

У сучасних правових системах відповідальність розглядається як елемент правової культури, що сприяє утвердженню поваги до права та прав інших осіб. Наявність чітко визначених механізмів юридичної відповідальності стимулює усвідомлене користування свободою та запобігає зловживанням нею [3].

Свобода без відповідальності втрачає соціальну цінність, а відповідальність без свободи перетворюється на примус. Саме їх єдність забезпечує гармонійне функціонування правової системи та формування відповідального громадянина [5].

У сучасних умовах глобалізації та зростання ролі прав людини свобода дедалі частіше розглядається крізь призму людської гідності. При цьому відповідальність держави за забезпечення та захист свободи особи стає важливою складовою філософії права, що підкреслює взаємну відповідальність особи й публічної влади [6].

Таким чином, свобода і відповідальність перебувають у відносинах взаємного доповнення. Вони формують ціннісну основу права та визначають характер правового порядку в демократичному суспільстві.

Отже, свобода і відповідальність є базовими категоріями, які відображають сутність правового статусу особи та її взаємовідносини з державою і суспільством. Свобода виступає необхідною умовою самореалізації особи, тоді як відповідальність забезпечує нормативні межі цієї самореалізації та узгодження індивідуальних інтересів із загальносуспільними.

Аналіз цих категорій дозволяє дійти висновку, що відповідальність не обмежує свободу, а надає їй правового змісту та соціальної цінності. Єдність свободи й відповідальності є необхідною умовою функціонування правової держави, утвердження принципу верховенства права та формування високого рівня правової культури.

У сучасному суспільстві подальше осмислення співвідношення свободи та відповідальності має важливе значення для розвитку та удосконалення правового регулювання та забезпечення реального, а не формального здійснення прав і свобод людини.

1. Глов'юк І. В. Відповідальність як категорія права і моралі: сучасні підходи. *Юридична наука*. 2023. № 1. С. 12–23.

2. Козюбра М. І. Право, свобода та відповідальність у сучасній правовій державі: філософсько-правовий вимір. *Право України*. 2019. № 3. С. 21–34.

3. Костенко О. М. Правова свобода особи та межі її реалізації в сучасному суспільстві. *Філософія права і загальна теорія права*. 2021. № 2. С. 67–78.

4. Петришин О. В. Верховенство права: філософсько-правовий аналіз. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 408 с.

5. Рабінович П. М., Луцький Р. П. Права людини: соціально-філософські та юридичні аспекти. Львів : Світ, 2020. 312 с.

6. Шевчук С. В. Судова практика як джерело права: свобода суддівського розсуду та юридична відповідальність. *Вісник Конституційного Суду України*. 2020. № 5. С. 45–58.

Владислав РІЗВАНОВ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Ганна ДЕКУСАР

старший викладач кафедри
мовної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**THE LEGAL STATUS OF CHILDREN IN A STATE OF WAR:
BALANCING SECURITY AND THE BEST
INTERESTS OF THE CHILD**

The Russian Federation's armed aggression against Ukraine, which began in 2014 and took the form of a full-scale invasion in 2022, has caused a systemic transformation of legal regulation in the field of human rights protection, in particular children's rights. In wartime, children find themselves in a situation of double vulnerability: on the one hand, as persons who have not reached the age of majority and require special care, and on the other, as civilians in a zone of armed conflict. That is why the legal status of children in a state of war is shaped by the intersection of international humanitarian law, international human rights law, and national legislation, and its key issue is ensuring a balance between the imperative of physical security and the principle of the best interests of the child.

The international legal basis for the protection of children is the UN Convention on the Rights of the Child, which establishes a universal standard for treating children as independent subjects of law. According to Article 3 of the UN Convention on the Rights of the Child, in all actions concerning children, the best interests of the child shall be a primary consideration [1]. In the context of armed conflict, Article 38 of the Convention is of particular importance, as it obliges states to respect the norms of international humanitarian law and to take all possible measures to protect children affected by war. Additional guarantees are provided by the Geneva Conventions and their Additional Protocols of 1977, which establish a special regime for the protection of civilians, including children, and prohibit violence, collective punishment, deportation, and forced displacement [2]. The Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict is also important, as it sets the minimum age for participation in hostilities at 18 and prohibits the forced recruitment of minors [3].

In the context of international criminal responsibility, the Rome Statute of the International Criminal Court plays a special role, qualifying deportation, illegal transfer of children, recruitment of persons under the age of 15, and attacks on civilian objects, in particular schools and hospitals, as war crimes and crimes against humanity [4]. Although Ukraine has not completed the procedure for full ratification of the Statute for a long time, it has recognized the jurisdiction of the International Criminal Court over crimes committed on its territory, which creates the legal preconditions for bringing those guilty of crimes against children to justice.

At the national level, the legal status of children is primarily determined by the provisions of the Constitution of Ukraine, which guarantees the equality of children in rights regardless of their origin and also provides for the state's obligation to protect childhood. Articles 27 and 28 of the Constitution of Ukraine enshrine the right to life and respect for dignity, which cannot be restricted even under martial law [5]. At the same time, Article 64 allows for the temporary restriction of certain rights and freedoms, which necessitates a balance between freedom and security. During a state of martial law, the forms of exercising the right to education may change (introduction of distance learning), freedom of movement may be restricted (evacuation, curfew), but such measures must be proportionate and aimed at protecting the life and health of the child.

The provisions of the Law of Ukraine «On the Protection of Children» have a significant impact on determining the legal status of children, as it provides for the granting of special status to children who have suffered as a result of military actions and armed conflicts [6]. These include

children who have been injured, subjected to physical or sexual violence, abducted or illegally taken out of Ukraine, involved in military formations, or subjected to psychological violence. The procedure for granting this status is carried out by the guardianship and custody authorities, but in practice it is complicated by the need to prove the fact of harm, especially psychological harm, which does not always have obvious external manifestations.

A separate problem is the terminological uncertainty that arises from the parallel existence of the concept of «children of war» enshrined in the Law of Ukraine «On Social Protection of Children of War» which refers to persons from the period of World War II, and the modern category of children who have suffered from armed aggression [7]. This conflict creates difficulties in law enforcement and requires legislative unification.

The issue of child relocation deserves special attention. Ukraine, fulfilling its duty to protect life, is evacuating children from areas of active combat. Such actions may involve temporary restrictions on freedom of movement or the determination of a child's place of residence by the authorities without the consent of one of the parents in the event of a real threat to life. From the point of view of international law, such measures are permissible if they comply with the principle of proportionality and are carried out in the interests of the child. At the same time, the mass forced displacement of Ukrainian children to the territory of the Russian Federation constitutes a gross violation of international humanitarian law, in particular Article 49 of the Geneva Convention on the Protection of Civilian Persons, and may qualify as a war crime and a crime against humanity.

The institutional mechanism for protecting children during martial law has undergone significant changes. Before the full-scale war began, the functions of protecting children's rights were divided among several central executive bodies, which reduced the effectiveness of the response. The creation of the Coordination Headquarters for the Protection of Children's Rights was a step towards centralising management, but scholars and human rights activists argue for the need to form a single independent body with expanded powers, in particular institutional strengthening of ombudsman mechanisms [8, p. 44].

The balance between security and the best interests of the child in a state of martial law lies in the constant correlation of two values: the protection of life as an absolute right and the provision of full personal development. The priority of security is objectively determined in conditions of hostilities, but it should not lead to an arbitrary restriction of children's rights. Every decision regarding evacuation, restrictions on education, or changes in the form of upbringing must be made taking into account the individual needs of the child, their age, psychological state, and family environment.

Thus, the legal status of children in a state of martial law is characterized by increased guarantees of physical safety and the simultaneous need to preserve fundamental rights and freedoms. Further improvement of legislation should provide for the unification of terminology, the implementation of international standards in criminal law, the improvement of mechanisms for granting status to affected children, and the creation of an effective system of institutional protection. Only with a comprehensive approach is it possible to ensure a real balance between security and the best interests of the child in conditions of prolonged armed conflict.

1. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.

3. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах. Ратифіковано із заявою Законом України від 23.06.2004. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text.

4. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. Ратифіковано із заявами Законом України від 21.08.2024. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

5. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

6. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.

7. Про соціальний захист дітей війни : Закон України від 18.11.2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2195-15#Text>.

8. Легка О. В. Міжнародно-правове регулювання захисту прав дітей в умовах воєнного стану. *Правова позиція*. 2022. № 2 (35). С. 41–45.

Андрій САВЧУК

здобувач вищої освіти факультету
правоохоронної діяльності

Андрій ЦАРУК

старший викладач кафедри
адміністративної діяльності,
Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна),
доктор філософії у галузі права

**ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА НОВА МОДЕЛЬ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

Децентралізація, започаткована в Україні у 2014 році, поступово трансформувалася з окремого управлінського проєкту у довготривалий інституційний процес, що змінює засади функціонування публічної влади на всіх рівнях. Її ключовий зміст полягає не лише у передачі повноважень територіальним громадам, а й у формуванні нової архітекτονіки взаємодії державних інституцій – такої, у якій органи місцевого самоврядування стають реальними суб'єктами публічного врядування, а не формальними “виконавцями вказівок”. Саме тому адміністративно-правові аспекти децентралізації сьогодні набувають особливої ваги: вони визначають межі дискреції, стандарти відповідальності та механізми збалансування інтересів держави й громади.

Нова модель публічної влади передбачає зміщення центру управлінської ініціативи на рівень громади. Для України це означає відхід від традиційної жорстко централізованої системи, яка тривалий час була орієнтована на “вертикаль” адміністративного впливу. У практичному вимірі це виявляється у розширенні компетенції органів місцевого самоврядування з питань землекористування, планування розвитку територій, управління комунальною власністю та організації базових публічних послуг. Однак така трансформація потребує чіткого адміністративно-правового розмежування повноважень між місцевими адміністраціями та радами громад, що на сьогодні залишається неоднозначним і спричиняє колізії у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності.

Децентралізація висуває нові вимоги до системи контролю та нагляду. На відміну від попередньої моделі “адміністративної опіки”, сучасна концепція передбачає нагляд виключно за законністю рішень органів місцевого самоврядування, а не за доцільністю. Водночас інституційний механізм такого нагляду перебуває у процесі становлення: адміністративні суди перевантажені, префектурний контроль досі не впроваджено, а повноваження місцевих державних адміністрацій реформовано не повністю. Це створює ситуацію фрагментарності, у якій громади отримують значний обсяг повноважень, але досить обмежену систему збалансування і коригування потенційних помилок чи зловживань.

Важливим викликом є формування власних управлінських спроможностей громад. Децентралізація в адміністративно-правовій площині неможлива без професійного апарату, здатного не лише виконувати делеговані функції, а й розробляти місцеві політики, проводити правовий аналіз рішень та забезпечувати сталість управлінських процесів. У низці територіальних громад кадровий потенціал обмежений, а адміністративні процедури впроваджуються нерівномірно. Це посилює асиметричність реформи, коли різні громади рухаються у різних темпах, що створює потребу у додаткових механізмах методичного супроводу та нормативного вирівнювання.

Децентралізація сприяла перегляду самої логіки державного управління. Модель, що формується, є ближчою до концепції “поліцентричного врядування”, у якій суб'єктами публічної влади виступають не лише держава та громади, а й різні інституції – від старостинських округів до комунальних підприємств і міжмуніципальних асоціацій. Відповідно виникає потреба в оновленні адміністративно-правових інструментів координації: угод про співробітництво громад, механізмів спільного фінансування проєктів, нових форм делегування повноважень. Ці інструменти вже застосовуються, але у нормативному плані вони потребують більшої деталізації, зокрема щодо відповідальності

сторін і процедур контролю.

Війна суттєво вплинула на логіку децентралізації. З одного боку, зберігається необхідність оперативно реагувати на виклики безпеки, що нерідко вимагає централізації управлінських рішень. З іншого – саме громади стали першими суб'єктами, які взяли на себе критично важливі функції: забезпечення гуманітарної підтримки, організацію евакуації, відновлення інфраструктури. Це поставило питання про гнучке поєднання централізації та децентралізації залежно від конкретної ситуації. Для адміністративного права це означає потребу у правовому регулюванні “адаптивних режимів управління”, які не руйнують базових принципів місцевого самоврядування.

Нарешті, ключовим залишається питання узгодженості нової моделі публічної влади з європейськими стандартами. Йдеться не лише про відповідність положенням Європейської хартії місцевого самоврядування, а й про імплементацію підходів, характерних для адміністративного права країн ЄС – насамперед прозорість процесів, обґрунтованість рішень, належне врядування, сталість правозастосування. У цьому сенсі децентралізація виступає одним із ключових чинників правового оновлення держави, але потребує цілісної доктринальної концепції, яка б поєднувала інституційну реформу із розвитком адміністративних процедур.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що децентралізація не є одноразовим політичним актом – це поступове вибудовування нової публічної влади, де кожен рівень має чітко визначену правову функцію та межі відповідальності. Успішність цієї трансформації значною мірою залежить від якості адміністративно-правового забезпечення: від чіткості процедур, узгодженості компетенцій та ефективності інституційних механізмів контролю. Саме ці елементи визначатимуть, наскільки українська модель місцевого врядування відповідатиме європейським стандартам і чи зможе вона забезпечити стійкий розвиток громад у довгостроковій перспективі.

1. Конституція України : офіційний текст від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.02.2026).

2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.02.2026).

3. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення: 20.02.2026).

4. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> (дата звернення: 20.02.2026).

5. Про внесення змін до деяких законів України щодо добровільного приєднання територіальних громад: Закон України від 18.06.2017

6. № 2019-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1851-19#Text> (дата звернення: 20.02.2026).

7. Європейська хартія місцевого самоврядування : офіційний текст від 01.01.1998 № 994_036. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 20.02.2026)

8. Гаврік Р. О. Європейський досвід впровадження децентралізації та зміни підходів до формування місцевих органів публічної влади. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. С. 312-315.

Ольга СТРЕЛЬЦОВА

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕПЕК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри теорії держави

та права Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук

ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄСПЛ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ УКРАЇНИ: КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

Однією з основних ознак правової держави є ефективний механізм захисту прав і свобод людини. У сучасних умовах таким дієвим міжнародним інструментом виступає Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд), який забезпечує захист прав громадян у випадках, коли вони не змогли досягти справедливості на національному рівні. Практика Суду формує європейські стандарти у сфері прав людини та відіграє важливу роль у розвитку національних правових систем держав-членів Рада Європи.

Україна перебуває на етапі становлення та зміцнення європейського правового простору. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває приведення вітчизняного законодавства у відповідність до норм і принципів міжнародного права, а також системне вивчення європейського законодавства та правової доктрини. Правова система України нині функціонує в умовах трансформаційного періоду, що є складним і тривалим процесом та потребує врахування позитивного міжнародного досвіду, зокрема практики ЄСПЛ.

Водночас забезпечення прав і свобод людини має безпосередній зв'язок із питаннями національної безпеки. Ефективний захист прав людини зміцнює довіру громадян до державних інституцій, сприяє стабільності суспільства та знижує рівень соціальної напруги. У сучасних умовах, коли Україна протистоїть зовнішнім та внутрішнім викликам, дотримання європейських стандартів прав людини є не лише правовим, а й стратегічним завданням держави, що безпосередньо впливає на її безпеку, міжнародний авторитет та інтеграцію до європейського співтовариства.

Тож дослідження ролі ЄСПЛ у формуванні національної правової системи України та впровадженні європейських стандартів прав людини є актуальним і важливим як з точки зору розвитку правової держави, так і в контексті забезпечення національної безпеки.

Правові позиції ЄСПЛ займають особливе місце серед джерел, якими на сьогодні керуються національні суди та інші органи державної влади у своїй діяльності – вони є результатом тлумачення норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), а також відношенням ЄСПЛ до певної правової проблеми [1, с. 30; 4]. Судові рішення ЄСПЛ та Конституційного Суду України є обов'язковими до застосування національними судами усіх юрисдикцій і інстанцій для забезпечення реалізації принципу верховенства права. Проте варто наголосити на необхідності правильного застосування рішень ЄСПЛ. Також при застосуванні норм ЄСПЛ українські судді мають вивчити практику ЄСПЛ, яка була сформована у справах, поданих проти інших держав, і брати її до уваги щодо України [2, с. 187; 5]. Адже рішення ЄСПЛ можуть призвести до зміни судової практики та бути підґрунтям для здійснення відступу Верховного Суду від його попереднього правового висновку.

Вплив практики ЄСПЛ на національне судочинство простежується, зокрема, у запровадженні та активному застосуванні таких правових категорій, як «якість закону», «належне урядування» та «юридична визначеність». Зазначені концепції стали важливими орієнтирами для тлумачення норм права й ухвалення судових рішень, сприяючи підвищенню стандартів обґрунтованості, передбачуваності та справедливості правосуддя. Їх імплементація у правозастосовну практику забезпечує узгодженість національного законодавства з європейськими стандартами захисту прав людини.

Водночас утвердження цих категорій має не лише правове, а й безпекове значення,

оскільки гарантує стабільність правового регулювання, зміцнює довіру громадян до судової влади та державних інституцій, а також мінімізує ризики правової невизначеності, що можуть негативно впливати на стан національної безпеки. У сучасних умовах це сприяє формуванню стійкої та передбачуваної правової системи як складової загальної безпекової політики держави.

Прикладом такого впровадження є рішення ЄСПЛ у справах «Moskal v. Poland» (заява № 10373/05, п. 73) [6] та «Pincova and Pinc v. the Czech Republic» (заява № 36548/97, п. 58) [7]. ЄСПЛ у тлумаченні принципу «належного урядування» у наведених справах зазначив, що даний принцип не повинен перешкоджати державним органам виправляти випадкові помилки.

Ще одним прикладом є справа № 520/15025/16-а, що стосується права особи на пенсію за віком на пільгових умовах, у призначенні якої було відмовлено Управлінням Пенсійного Фонду України тому, що за відповідний період роботи на посаді, яка давала право на пенсію за вислугою років, не було проведено атестації робочого місця, Велика Палата Верховного Суду у постанові від 19 лютого 2020 р. відступила від правового висновку Верховного Суду України, викладених у постановах [3], щодо відсутності підстав для призначення пенсії на пільгових умовах з огляду на відсутність результатів атестації відповідного робочого місця за умовами праці.

У цій постанові мало місце посилення на рішення у справі «Щокін проти України» (п. п. 52, 56), де ЄСПЛ зазначив, що однією із складових концепції «належного урядування» є вимога «якості закону», передбачена Конвенцією ... [8]. У результаті цього Велика Палата Верховного Суду, спираючись на концепції «належного урядування» і «якості закону», дійшла висновку: якщо існує неоднозначне тлумачення прав та обов'язків особи в національному законодавстві, то органи державної влади зобов'язані застосувати підхід, який був би найбільш сприятливим для особи, і конкретно по справі № 520/15025/16 – на працівника, зайнятого на роботах із шкідливими і важкими умовами праці, не можна назначати відповідальним за непроведення або несвоєчасне проведення атестації робочих місць за умовами праці і як наслідок, це не може позбавляти громадян їх конституційного права на соціальний захист, а саме в цій справі надання пенсій за віком на пільгових умовах, бо контроль за правилами проведення атестації робочих місць за умовами праці покладається на відповідні повноважні державні контролюючі органи, зокрема Держпраці [3].

Значний вплив на удосконалення кримінального процесуального законодавства в Україні вплинула справа «Волохи проти України» 2 листопада 2006 р. Скарга заявників до Суду полягала у порушенні ст. 8 і ст. 13 Конвенції через недотримання державою їх прав на повагу до кореспонденції та отримання компенсації. Органами міліції за обставинами справи було здійснено виїмку поштової кореспонденції заявників відповідно до процедури, передбаченої українським законодавством, однак ЄСПЛ зробив висновок, що законодавство України не визначає з достатньою чіткістю межі та умови здійснення органами влади своїх дискреційних повноважень із вказаного питання. При цьому було наголошено, що словосполучення «згідно із законом» не просто відсилає до національного законодавства, а й пов'язане з вимогою якості «закону», тобто вимогою дотримання принципу «верховенства права» [9]. Рішення ЄСПЛ є дієвим інструментом гарантій захисту прав, свобод та законних інтересів особи у національному законодавстві. Практика ЄСПЛ, зокрема у справах проти України, є джерелом національного права і невідворотним процесом адаптації національного законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Отже, практика Європейського суду з прав людини формує національну правову систему України, впливаючи на тлумачення та застосування норм права й забезпечуючи верховенство права. Її імплементація сприяє впровадженню європейських стандартів, підвищує передбачуваність правозастосування та гарантує пріоритет прав і свобод людини. Крім правового ефекту, практика ЄСПЛ має безпековий вимір: вона зміцнює довіру громадян до судової влади, підвищує легітимність державних інституцій і формує стабільний правопорядок. У сучасних внутрішніх і зовнішніх умовах це підвищує стійкість держави та є важливою складовою національної безпеки. Належне застосування рішень ЄСПЛ є ключовим для розвитку правової держави, гармонізації законодавства з європейськими стандартами та зміцнення безпеки України.

1. Завгородній В. А. Рішення Європейського Суду з прав людини як акти тлумачення норм конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2014. Вип. 24, Т. 1. С. 29–33.

2. Мігашко В. Вплив практики Європейського суду з прав людини на розвиток судової

практики в Україні. *Молодий вчений*. 2019. Вип. 2 (66). С. 184–188.

3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19 лютого 2020 р. у справі № 520/15025/16-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87951282>

4. Чепік-Трегубенко О. С. Принцип верховенства права: доктрина та судова практика. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 121–127.

5. Чепік-Трегубенко О., Лазарян А. Забезпечення верховенства права як умова вступу України до ЄС: загальноправовий аспект. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 4. С. 62–68. DOI <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-4-07>.

6. Moskal v. Poland (Application no. 10373/05) // European Court of Human Rights. Judgment. 15 September 2009. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-93389"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

7. Pincova and Pinc v. the Czech Republic (Application no. 36591/97) // European Court of Human Rights. Judgment. 11 October 2001. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-58614"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

8. Shchokin v. Ukraine (nos. 23759/03 and 37943/06) // European Court of Human Rights. Judgment. 14 October 2010 (final 14 January 2011). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-12614>

9. Volokhy v. Ukraine (Application no. 23543/02) // European Court of Human Rights. Judgment. 2 November 2006. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-77837"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

Слизова ТКАЧЕНКО

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Олександр ТАЛДИКІН

доцент кафедри теорії держави
та права Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВИЙ ІДЕАЛІЗМ І ДИЛЕТАНТИЗМ ЯК НЕБЕЗПЕЧНІ ФОРМИ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Правова свідомість суспільства формується під впливом численних факторів, серед яких особливе місце посідають явища, що деформують адекватне сприйняття права та його ролі в регулюванні суспільних відносин. Серед таких деформацій правової свідомості дослідники виділяють правовий ідеалізм та правовий дилетантизм – два протилежні за своєю природою, але однаково небезпечні явища. Якщо правовий ідеалізм проявляється у перебільшенні можливостей права та надмірних очікуваннях від правового регулювання, то правовий дилетантизм характеризується поверхневим, спрощеним розумінням правових явищ і процесів.

Правовий ідеалізм як гіпертрофоване уявлення про роль юридичних засобів, що є регуляторами суспільних відносин, часто ототожнюють з правовим романтизмом або правовим фетишизмом [4; с. 70]. Правовий ідеалізм у сучасній науковій літературі розглядається як специфічний різновид деформації правосвідомості, сутність якої полягає в перебільшеному уявленні про потенціал правових норм і правових інститутів. На думку А. С. Ткачук, правовий ідеалізм властивий початковим етапам та має певну позитивну рису, яка полягає в тому, що він підтримує повагу до права та правової системи в цілому [5; с. 89].

Правовий дилетантизм, у свою чергу, описується як форма поверхневого, надто спрощеного або легковажного ставлення до юридичної матерії. У дослідженні Д. Стрілко дилетантизм визначено елементом загальної системи деформацій правосвідомості, що існує поряд із правовим нігілізмом та ідеалізмом [2; с. 217]. Це явище фіксується в умовах низької обізнаності з нормами права, невміння інтерпретувати їх у контексті складної системи правозастосування, а також у випадках, коли юридичні питання сприймаються як другорядні та такі, що не потребують професійного осмислення.

Причини виникнення правового ідеалізму та дилетантизму зумовлені недостатнім рівнем правової освіти, фрагментарним характером правового знання й нерозвиненістю правової культури значної частини населення. Деформації правосвідомості проявляються там, де відсутня системна правова соціалізація, а сприйняття змісту правових норм не супроводжується розумінням механізмів їх реалізації.

Соціальні групи з нижчим освітнім та економічним ресурсом виявляють більшу схильність до інфантилізації праворозуміння, ідеалізації ролі правових інститутів або, навпаки, легковажного ставлення до юридичних вимог. Однак найбільш поширеною формою деформації законності є зловживання правом [3; с. 27]. Вплив соціального середовища посилюється через механізми правової навіюваності, коли оцінка юридичних явищ формується не на основі раціонального аналізу, а під впливом медіа, політичних наративів або групових авторитетів.

Прояви цих деформацій у суспільній практиці безпосередньо впливають на функціонування правової системи. Правовий ідеалізм породжує уявлення про здатність закону самостійно вирішувати соціальні проблеми, стимулюючи надмірну нормотворчу активність і сприяючи юридичному популізму, коли ухвалюються акти, не забезпечені інституційними та ресурсними можливостями реалізації. Правовий дилетантизм, навпаки, проявляється у поверхневому застосуванні правових норм, що супроводжується неспроможністю здійснювати юридичний аналіз та узгоджувати нормативні приписи з конкретною практикою. Однак найбільш поширеною формою деформації законності виступає зловживання правом [1; с. 27]. Наслідком є послаблення правової активності громадян, підвищення рівня правового нігілізму та формування соціальної нерівності у доступі до механізмів правового захисту. З огляду на це соціологічний підхід розглядає ідеалізм і дилетантизм як структурні елементи правової культури, що підлягають корекції через удосконалення правової освіти, підвищення якості нормотворчості, посилення ефективності правозастосування та залучення громадян до правових процесів.

На думку О. С. Пінської, майже все населення нашої держави має деформовану правову свідомість. Тому необхідно розробляти та впроваджувати заходи щодо боротьби з деформацією правосвідомості населення [2; с.57] Отже, у підсумку, правовий ідеалізм і правовий дилетантизм становлять суттєві небезпечні соціокультурні явища, що впливають на функціонування правової системи та якість правової культури. Незважаючи на різну природу та різні механізми впливу, обидва феномени можуть негативно позначатися на довірі до права, ефективності правозастосування та стабільності суспільних відносин. Комплексний соціологічно-правовий аналіз дає змогу визначити стратегічні напрями подолання цих деформацій шляхом гармонізації освітніх, інституційних та нормативних механізмів розвитку правової системи.

1. Мозолюк-Бондар Л. М. Форми прояву деформації законності: окремі аспекти дослідження. *Право і суспільство*. 2019. № 1. Ч.2. С.23-27.

2. Пінська О. С. Деформація правової свідомості та її класифікація. *Право і безпека*. 2011. № 1 (38) С. 54-58.

3. Стрілко Д. Правовий нігілізм та шляхи його подолання в сучасних умовах. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 216–220.

4. Талдикін О. В. Соціологія права. Структурно-логічні схеми і таблиці : навч. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2022. 144 с.

5. Ткачук А. С. Деформації правосвідомості: їх сутність та наслідки. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/43_2011/10.pdf.

Юлія ТОЛМАЧОВА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Маргарита ЧОБОТЬКО

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
РЕАБІЛІТАЦІЇ ЖІНОК, ЗВІЛЬНЕНИХ ІЗ ПОЛОНУ,
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

24 лютого 2022 року указом Президента України №64/2022 на території держави було запроваджено воєнний стан [1]. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан є особливим правовим режимом, що може вводитися на всій території України або в окремих її регіонах у разі збройної агресії чи загрози нападу, а також у ситуаціях, що ставлять під загрозу державну незалежність і територіальну цілісність України. В умовах воєнного стану державні органи, військове командування та органи місцевого самоврядування отримують розширені повноваження для забезпечення національної безпеки, відбиття збройної агресії, усунення загрози державній незалежності та територіальній цілісності, а також для запровадження тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав юридичних осіб із чітким визначенням строку їх дії [2].

Наразі російська агресія різко змінила соціально-правовий та безпековий простір України, вплинула на життя цивільного населення та поставила під загрозу реалізацію конституційних прав громадян. Збройний конфлікт характеризується систематичним порушенням норм міжнародного гуманітарного права, особливо щодо військовополонених. Зокрема, росія застосовує полонених як засіб отримання розвідувальної інформації, здійснення помсти, деморалізації та психологічного тиску на українських захисників і захисниць. Утримання осіб у нелюдських умовах та застосування тортур порушує базові загальноправові принципи захисту життя, гідності та безпеки людини, що відображає нагальну потребу у зміцненні національної та міжнародної безпеки через правові механізми захисту населення та військових під час воєнного стану.

У складі Збройних сил України наразі служать понад 67 тисяч жінок, більшість із яких є військовослужбовицями. Після повномасштабного вторгнення росії чисельність жінок у ЗСУ зросла на 40%. За даними Верховної Ради України, понад 400 українських жінок залишаються військовополоненими на території РФ, а з початку війни вже було звільнено 108 жінок.

У цьому контексті виникає важливе питання реабілітації звільнених жінок, оскільки перебування в полоні часто призводить до втрати базової довіри до світу та оточення, порушення віри у власні сили, спотворення сприйняття часу і простору, а також відчуття абсолютної вразливості й незахищеності.

Загальноправові та конституційно-правові аспекти підкреслюють, що держава не лише зобов'язана забезпечити захист життя та гідності громадян, а й гарантує відновлення їхніх прав і свобод після перебування в умовах позбавлення волі. Реабілітація жінок, звільнених із полону, стає ключовим елементом відновлення їх фізичного та психологічного здоров'я, а також інтеграції у суспільне життя.

Цей процес включає комплекс заходів медичного, психологічного, соціального та правового характеру, що дозволяє відновити фізичне здоров'я, стабілізувати психоемоційний стан та забезпечити правову підтримку. З огляду на зазначене, реабілітацію можна поділити на кілька етапів, які системно відповідають конституційним гарантіям захисту особи та міжнародним стандартам безпеки та прав людини [3].

Надання медичної допомоги як конституційне право на життя та здоров'я. Перший критично важливий етап – це забезпечення постраждалих необхідною медичною допомогою. Жінки, які перебували в умовах полону, часто страждають від фізичних травм, інфекцій, недоїдання та хронічних хвороб. Надання медичної допомоги передбачає обстеження, лікування гострих і хронічних станів, а за потреби – хірургічне втручання. Це відповідає принципу конституційного права на охорону здоров'я та забезпечення фізичної безпеки громадян, що є складовою національної безпеки.

Психологічна реабілітація як складова соціальної та правової безпеки. Жінки, звільнені з полону, часто стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), депресією та іншими психологічними наслідками. Надання психологічної допомоги через індивідуальні консультації та групову терапію є реалізацією їх права на соціальний захист та охорону психічного здоров'я, що є частиною міжнародних стандартів прав людини і конституційних гарантій. Ефективна психологічна реабілітація також сприяє стабілізації суспільства та зміцненню національної безпеки [4].

Соціальна інтеграція та повернення до нормального життя як реалізація права на гідність та участь у суспільстві. Відновлення документів, працевлаштування, відновлення родинних зв'язків та соціальна інтеграція – це елементи захисту конституційних прав і свобод жінок. Програми соціального супроводу не лише допомагають особисто постраждалим, а й зміцнюють суспільну стійкість і забезпечують соціальну безпеку на національному рівні.

Правова допомога та забезпечення верховенства права. Юридичний супровід включає захист прав жінок, документування порушень прав людини під час полону та подання позовів щодо компенсації збитків. Фіксація військових злочинів та притягнення винних до відповідальності забезпечують виконання міжнародних зобов'язань України, реалізацію конституційних гарантій прав і свобод людини, а також зміцнюють систему національної та міжнародної безпеки.

В Україні реабілітація жінок, звільнених із полону, здійснюється комплексно за участю державних органів, громадських об'єднань, благодійних фондів та міжнародних структур. Серед них особливо важливу роль відіграють Міжнародний комітет Червоного Хреста, ООН та локальні благодійні організації, що надають гуманітарну та правову підтримку.

Зокрема, діяльність таких організацій можна розглядати в контексті загальноправових і конституційно-правових засад України, адже вони реалізують конституційне право громадян на соціальний захист, безпечне середовище та реабілітацію після пережитих травм, що безпосередньо впливає на національну безпеку та захист прав людини. Наразі «Фонд Маша» спільно з гуманітарним проєктом Saving Lives реалізують програму психологічної реабілітації «Незламна мама» для українок та їхніх дітей. Психологи створюють безпечний та підтримуючий простір, організовують терапевтичні сеанси, спільні ігри та інші активності, що сприяють відновленню емоційного стану, зокрема після травм, пов'язаних із полоном та тортурами [5].

Однак психологічна підтримка є лише частиною комплексної реабілітації. Жінки також потребують фізіотерапевтичного відновлення через численні травми, отримані внаслідок насильницьких дій, що підкреслює необхідність координації державних і громадських структур у забезпеченні повноцінного права на охорону здоров'я та безпечне відновлення фізичної і психологічної цілісності. Ця практика реалізує положення міжнародного гуманітарного права та національні конституційні гарантії безпеки та захисту життя людини, що безпосередньо впливає на формування стабільної національної безпеки.

1. Указ Президента України №64/2022 від 24.02.2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 19.10.2024).

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015р., поточна редакція від 27.07.2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 19.10.2024).

3. Понад 400 жінок-військових перебувають у полоні в Росії – омбудсмен. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zhinky-poloneni-lubinec/33028318.html> (дата звернення: 19.10.2024)

4. Тиша та «шведський стіл психологічних послуг»: як проходить реабілітація жінок, звільнених з полону. URL : <https://cs.detector.media/community/texts/185072/2022-12-28-tysha-ta-shvedskyi-stil-psykholoqichnykh-poslug-yak-prokhodyt-reabilitatsiya-zhinok-zvilnennykh-z-polonu/> (дата звернення: 19.10.2024)

5. Чоботько М., Чоботько І. Підвищення гендерної свідомості суспільства – шлях до рівності в сфері оборони та безпеки // Вісник Національного університету оборони України. 2024. С. 148-162.

Дмитро ФУРСОВ

курсант ННІ підготовки фахівців
для підрозділів превентивної
діяльності Національної
поліції України

Науковий керівник:

Каріна ПІСОЦЬКА

доцент кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ВИД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Адміністративне право є однією з провідних галузей публічного права України, що регулює суспільні відносини у сфері державного управління, діяльності органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, а також взаємодії держави з фізичними та юридичними особами. Одним із ключових інститутів адміністративного права є адміністративна відповідальність, що виступає важливим засобом забезпечення законності, правопорядку та дисципліни у суспільстві.

Адміністративна відповідальність – це вид юридичної відповідальності, що настає за вчинення адміністративного правопорушення (проступку) та полягає у застосуванні уповноваженими органами до винної особи адміністративного стягнення. Основним нормативно-правовим актом, що регулює питання адміністративної відповідальності в Україні, є Кодекс України про адміністративні правопорушення [1].

Адміністративне правопорушення визначається як протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, встановлений порядок управління та за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Таким чином, ознаками адміністративного правопорушення є протиправність, винність, суспільна шкідливість та караність [2].

Склад адміністративного правопорушення включає об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону. Об'єктом є суспільні відносини, що охороняються нормами адміністративного права. Об'єктивна сторона характеризується зовнішнім проявом правопорушення – дією або бездіяльністю, її наслідками, причинним зв'язком, місцем, часом та способом вчинення. Суб'єктом адміністративного правопорушення може бути фізична осудна особа, яка досягла встановленого законом віку (16 років), а в окремих випадках – посадова особа чи юридична особа. Суб'єктивна сторона охоплює вину у формі умислу або необережності, мотив та мету правопорушення [3].

Адміністративна відповідальність має низку характерних ознак. По-перше, вона є різновидом державного примусу. По-друге, застосовується уповноваженими органами виконавчої влади, судами або посадовими особами. По-третє, реалізується у встановленій законом процесуальній формі. По-четверте, має на меті не лише покарання, а й виховання правопорушника та попередження нових правопорушень.

Метою адміністративної відповідальності є охорона прав і свобод людини і громадянина, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ та організацій, встановленого порядку управління, а також запобігання правопорушенням. Таким чином, адміністративна відповідальність виконує превентивну, каральну та виховну функції [4].

До адміністративних стягнень належать попередження, штраф, оплатне вилучення предмета, конфіскація, позбавлення спеціального права, громадські роботи, виправні роботи, адміністративний арешт та інші заходи, передбачені законодавством. Найпоширенішим видом стягнення є штраф, що пояснюється його універсальністю та ефективністю.

Особливе значення має принцип законності у застосуванні адміністративної відповідальності. Ніхто не може бути підданий заходу впливу інакше як на підставах і в

порядку, встановлених законом. Також важливими є принципи рівності перед законом, презумпції невинуватості, індивідуалізації відповідальності та забезпечення права на захист.

Процедура притягнення до адміністративної відповідальності передбачає стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення: порушення справи, розгляд справи, винесення постанови, її виконання та можливе оскарження. Особа, яка притягається до відповідальності, має право знати, у чому її обвинувачують, надавати пояснення, докази, користуватися правовою допомогою та оскаржувати рішення.

Важливо відмежовувати адміністративну відповідальність від кримінальної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності. На відміну від кримінальної відповідальності, адміністративна настає за менш суспільно небезпечні правопорушення і не тягне за собою судимості. Від цивільно-правової вона відрізняється публічно-правовим характером та спрямованістю на охорону публічних інтересів. Від дисциплінарної – ширшим колом суб'єктів та сферою застосування.

У сучасних умовах розвитку правової держави та євроінтеграційних процесів особливого значення набуває реформування адміністративного законодавства, удосконалення процедур, забезпечення балансу між інтересами держави та правами особи. Запровадження електронних сервісів, автоматизованої фіксації правопорушень, підвищення стандартів доказування сприяють підвищенню ефективності адміністративної відповідальності.

Таким чином, адміністративна відповідальність є важливим інструментом реалізації державної політики у сфері забезпечення правопорядку. Вона сприяє зміцненню законності, дисципліни та стабільності суспільних відносин. Ефективне застосування норм адміністративного права є необхідною умовою функціонування демократичної, соціальної та правової держави.

1. Петренко В. Поняття, принципи та правове регулювання адміністративної відповідальності. *Судова влада України*. URL : <https://lh.pl.court.gov.ua/sud1617/pres-centr/news/183673/>.

2. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Адміністративне право» (галузь знань 0304 «Право», освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр», напрям підготовки 6.030401 «Правознавство») для студентів 2 курсу денної форми навчання / уклад. : Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, І. В. Бойко та ін. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2014. 104 с. URL : <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi45/0035460.pdf>.

3. Адміністративне право України : підруч. / за заг. ред. О. В. Кузьменко, В. Г. Чорної. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 700 с. URL : <https://yurinkom.com/files/contents/administrativne-pravo-ukraini-pidruchnik-yurinkom-inter.pdf?srsId=AfmBOoqkc-iUrVSdCRn9kFAJN-OoDUG8bJEP54FR3NiuvbArs4x4osZQ>.

4. Галуцько В. В., Курило В. І., Короед С. О. та ін. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право : навч. посібник / за ред. В. В. Галуцька. Херсон : Грінь Д.С., 2015. 272 с. URL : <http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2018/02/Административне-право-України-2015.pdf>.

Ганна ЦИГІКАЛО

курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України

Дмитро БОДИРСЬ

старший викладач кафедри
вогневої підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

БАЛАНС МІЖ ПРАВАМИ ЛЮДИНИ ТА ПУБЛІЧНИМИ ІНТЕРЕСАМИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: МЕЖІ ТА ВИКЛИКИ

Сучасний етап розвитку української державності, зумовлений повномасштабною збройною агресією та тривалими гібридними загрозами, актуалізує доктрину «демократії, що захищається» (defensive democracy). В умовах екзистенційної небезпеки держава змушена вдаватися до обмежень окремих прав і свобод, аби гарантувати власне існування та функціонування інститутів влади. Водночас ключовим викликом залишається недопущення трансформації безпекових інструментів на механізм системного звуження прав людини. Саме тому проблема балансу між національною безпекою та правами людини набуває не лише теоретичного, а й прикладного значення.

Правове регулювання співвідношення безпеки і свободи закріплено на конституційному рівні. Конституція України [1] неодноразово оперує категорією «безпека», насамперед у ст. 17, де захист суверенітету, територіальної цілісності, економічної та інформаційної безпеки визначено найважливішими функціями держави. Стаття 22 закріплює заборону звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод при прийнятті нових законів. Стаття 64 визначає, що конституційні права можуть бути обмежені лише у випадках, передбачених Конституцією, а в умовах воєнного стану – із зазначенням строку дії таких обмежень [9, 10]. Таким чином, конституційна модель балансу передбачає пріоритет прав людини при одночасному визнанні допустимості їх обмеження за наявності легітимної мети та відповідної правової процедури.

Міжнародний вимір проблеми відображено у ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2], яка гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції. Втручання держави допускається лише тоді, коли воно здійснюється «згідно із законом» та є «необхідним у демократичному суспільстві» в інтересах національної чи громадської безпеки, економічного добробуту країни або для захисту прав інших осіб. Крім того, ст. 15 Конвенції передбачає можливість відступу від зобов'язань у разі війни чи іншої суспільної небезпеки, що загрожує життю нації, однак лише в межах суворой необхідності.

На рівні галузевого законодавства принцип пропорційності закріплено у Законі України «Про адміністративну процедуру» [3]. Відповідно до ст. 4 та 11 цього Закону, адміністративний орган зобов'язаний забезпечувати баланс між несприятливими наслідками для особи та цілями прийняття адміністративного акта, а також використовувати повноваження відповідно до їх мети. Таким чином, законодавець формалізує формулу балансу: виконавча влада діє оперативно; парламент встановлює межі; суд здійснює контроль за дотриманням принципів законності, необхідності та пропорційності.

Ключова дилема полягає в тому, що без безпеки держави права людини стають уразливими, але безконтрольне прагнення до безпеки здатне перетворити державу на основного порушника цих прав. Верховний Суд у своїх правових позиціях наголошує на застосуванні трискладового тесту при вирішенні публічно-правових спорів: оцінка відповідності втручання принципам національної безпеки, суспільного інтересу та ефективності захисту порушеного права. Такий підхід відображає розуміння того, що національна безпека не є абсолютною категорією, а співвідноситься із принципом верховенства права.

Показовою є Ухвала Верховного Суду від 05.01.2023 у справі № 991/5572/22 [5], яка

стосувалася застосування санкцій відповідно до Закону України «Про санкції» [4]. Суд визначив, що національна безпека охоплює стан відсутності реальних екзистенційних загроз державному суверенітету, конституційному ладу та територіальній цілісності. Водночас Суд підкреслив, що існування таких загроз може бути юридичною підставою для втручання у право власності чи інші права, але лише за дотримання критеріїв справедливості, гуманності, пропорційності, легітимної мети та безальтернативності. Таким чином, навіть у сфері санкційної політики суд зберігає контрольну функцію щодо меж дискреції органів влади.

Міжнародний стандарт контролю за втручанням у права особи детально розкрито у рішенні ЄСПЛ у справі «M.S.L., TOV v. Ukraine» (заява № 18049/18) [6]. Суд констатував, що оскаржувані рішення українських органів не містили індивідуалізованого обґрунтування, а механічно відтворювали законодавчі підстави застосування санкцій (пп. 118, 120). ЄСПЛ наголосив, що навіть у контексті національної безпеки втручання має ґрунтуватися на достатній фактичній основі, а судовий перегляд повинен бути змістовним і реальним (п. 128). Важливо, що Суд визнав санкції адміністративними актами внутрішнього характеру (п. 126), а отже такими, що підпадають під стандарт раціональності, мотивованості та пропорційності, як і будь-яке інше обмеження прав.

Аналіз наукових джерел свідчить про необхідність розмежування суспільних та державних інтересів. Зокрема, Я. Берназюк у працях «Ознаки та зміст суспільного (публічного) інтересу...» [7] та «Суспільні та державні інтереси в аспекті національної безпеки...» (2023) [8] підкреслює, що суспільний інтерес не тотожний державному, а має бути орієнтований на благо спільноти в цілому, а не лише на збереження владних інституцій. Такий підхід дозволяє уникнути надмірного розширення поняття «національна безпека» та використання його як універсального виправдання обмежень.

Особливого значення в умовах воєнного стану набуває принцип *ex ante* та *ex post* контролю. Суд має забезпечувати як попередній контроль (надання дозволів, санкціонування втручання), так і подальший перегляд законності та обґрунтованості дій органів влади. Недостатність такого контролю може підірвати довіру до суду та поставити під сумнів легітимність самої доктрини «демократії, що захищається». Саме судова незалежність і неупередженість є ключовою гарантією того, що баланс між правами і безпекою не буде зміщений у бік свавілля.

Серед викликів залишається відсутність чіткого нормативного визначення меж поняття «національна безпека». Його надмірне розширення створює ризик обмеження свободи слова, права на приватність чи права власності без належного обґрунтування [11]. Тому застосування принципу пропорційності з урахуванням критеріїв легітимної мети, необхідності, адекватності та мінімального втручання має стати універсальним інструментом судового контролю.

Отже, баланс між правами людини та публічними інтересами у сфері національної безпеки є динамічною правовою категорією, що потребує постійного судового осмислення. Конституційні норми, стандарти Конвенції та практика Верховного Суду і ЄСПЛ формують комплексну модель, у якій безпека не заперечує свободу, а співіснує з нею через механізм пропорційності та ефективного судового контролю. В умовах війни саме здатність держави дотримуватися правових стандартів стає показником її демократичної зрілості та гарантією довіри громадян до правосуддя.

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення 23.02.2026)

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. (ратифікована Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 23.02.2026)

3. Закон України «Про адміністративну процедуру» : Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20> (дата звернення 23.02.2026)

4. Закон України «Про санкції» : Закон України від 14 серпня 2014 р. № 1644-VII (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18> (дата звернення 23.02.2026)

5. Ухвала Верховного Суду від 05 січня 2023 року у справі № 991/5572/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108273593>

6. Case of M.S.L., TOV v. Ukraine (Application no. 18049/18): Judgment of the European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>

7. Берназюк Я. Ознаки та зміст суспільного (публічного) інтересу, його співвідношення з державними інтересами // Право і суспільство. 2021. № 6. С. 146–153. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/6_2021/21.pdf

8. Берназюк Я. Суспільні та державні інтереси в аспекті національної безпеки:

взаємодоповнюючі чи конкуруючі правові категорії // Верховний Суд України, 2023. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/public_state_intereests_bernaziuk.pdf

9. Казначесв Д. Права людини в умовах збройного конфлікту (війни). Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 11 березня 2022р.). м. Дніпро, 2022. С. 81-84.

10. Казначесв Д., Бодирєв Д. Дотримання прав людини під час проведення масових заходів. Дотримання прав людини у правоохоронній діяльності: стан та перспективи: матеріали Всеукр. кругл. столу (Дніпро, 28 берез. 2023 р.). Дніпро: ДДУВС, 2023. С. 83–85.

11. Казначесв Д. Г., Лопасєва О. М. Роль та місце службово-бойової діяльності в забезпеченні національної безпеки. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 березня 2020 р.). Дніпро : ДДУВС, 2020. С. 221-222.

Дар'я ШАБАЛІНА

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Вадим ЧАЛИК

доцент кафедри

адміністративно-правових

дисциплін та публічного управління

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

доктор філософії в галузі права

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ РАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Адміністративно-процесуальні гарантії діяльності Ради національної безпеки і оборони України (далі – РНБО України) є ключовим елементом механізму забезпечення законності, легітимності та ефективності функціонування цього спеціального конституційного органу у сфері національної безпеки і оборони. Вони покликані забезпечити дотримання принципів верховенства права, поділу влади, юридичної визначеності, пропорційності та належної правової процедури в процесі підготовки, ухвалення й реалізації управлінських рішень РНБО, особливо з огляду на значний вплив таких рішень на права, свободи та законні інтереси фізичних і юридичних осіб.

Насамперед адміністративно-процесуальні гарантії діяльності РНБО впливають із її конституційно-правового статусу. Відповідно до статті 107 Конституції України, РНБО є координаційним органом при Президентові України з питань національної безпеки і оборони. Такий статус зумовлює особливий характер її діяльності: РНБО не здійснює класичного адміністративного управління, однак ухвалює рішення, які після введення в дію указами Президента України набувають загальнообов'язкового характеру. Саме тому адміністративно-процесуальні гарантії в цій сфері мають забезпечувати баланс між публічними інтересами державної безпеки та правами людини [1].

Важливою гарантією є чітка нормативна визначеність повноважень РНБО. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» встановлює вичерпний перелік її функцій, компетенції, складу та порядку діяльності. Така деталізація запобігає довільному розширенню повноважень РНБО та мінімізує ризики виходу за межі конституційно встановленої компетенції. У контексті адміністративного процесу це означає, що всі управлінські дії РНБО повинні бути засновані на законі, мати чітке правове підґрунтя та відповідати визначеній процедурі [2].

Окреме значення має процедурна регламентація ухвалення рішень РНБО, яка виступає самостійною адміністративно-процесуальною гарантією. Рішення РНБО приймаються колегіально, на засіданнях, порядок скликання, проведення та оформлення результатів яких визначений регламентом. Колегіальний характер діяльності забезпечує плюралізм позицій, зменшує ризик одноосібного прийняття рішень і підвищує рівень обґрунтованості управлінських актів. У процедурному аспекті це гарантує дотримання принципу змагальності аргументів і внутрішнього контролю в межах самого органу. Суттєвим елементом адміністративно-процесуальних гарантій є механізм введення рішень

РНБО в дію. Вони не мають самостійної юридичної сили й набувають обов'язковості лише після введення в дію указами Президента України. Така модель слугує додатковим фільтром законності та доцільності, оскільки Президент несе політико-правову відповідальність за реалізацію відповідних рішень. З позицій адміністративного процесу це є формою зовнішнього контролю за діяльністю РНБО [3, с. 53].

Особливої уваги заслуговують процесуальні гарантії прав людини у діяльності РНБО, зокрема в контексті застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій). Хоча рішення РНБО мають політико-безпековий характер, вони безпосередньо впливають на майнові, економічні та особисті права осіб. Тому ключовою адміністративно-процесуальною гарантією виступає можливість судового контролю за актами, прийнятими на підставі рішень РНБО. Адміністративні суди перевіряють такі акти на відповідність критеріям законності, обґрунтованості, пропорційності та дотримання процедури. Не менш важливою гарантією є обґрунтованість і мотивованість рішень РНБО, що випливає з принципів належного врядування. Навіть з урахуванням режиму обмеженої публічності інформації у сфері національної безпеки рішення РНБО повинні містити достатнє фактичне та правове обґрунтування. В адміністративно-процесуальному сенсі це дозволяє забезпечити можливість перевірки рішень у судовому порядку та запобігає їх формальному або дискреційному характеру [4, с. 319].

У системі гарантій діяльності РНБО важливу роль відіграє інституційний та міжвідомчий контроль. До складу РНБО входять керівники ключових органів виконавчої влади у сфері безпеки й оборони, що забезпечує інтеграцію управлінських рішень та взаємний контроль між суб'єктами владних повноважень. Такий механізм сприяє узгодженості адміністративних дій, зменшує ризик конфлікту компетенцій та забезпечує комплексний підхід до прийняття рішень.

Отже, адміністративно-процесуальні гарантії діяльності Ради національної безпеки і оборони України становлять багаторівневу систему правових і процедурних механізмів, спрямованих на забезпечення законності, прозорості та підконтрольності її діяльності. Вони охоплюють нормативне визначення повноважень, процедурні правила ухвалення рішень, механізми їх введення в дію, судовий контроль та гарантії захисту прав людини. Під час війни та підвищених безпекових загроз значення цих гарантій не зменшується, а, навпаки, зростає, оскільки саме вони дозволяють поєднати ефективність державного управління з дотриманням фундаментальних принципів правової держави.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр>.

3. Управління деокупованими територіями в контексті національної безпеки. В. Залізничук, О. Дяченко, Ю. Головня. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2025. № 2(98). С. 46-59.

4. Наливайко І. О. Державна політика у сфері соціального захисту та соціального забезпечення: напрями реформування. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 лютого 2023 р.)*. Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 318–321.

Ксенія ШМАЮН

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Валентин ЛЮДВІК

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ Й КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Забезпечення міжнародної та національної безпеки є однією з ключових функцій сучасної держави та водночас складним міждисциплінарним явищем, що поєднує норми міжнародного, конституційного, адміністративного, кримінального та міжнародно-публічного права. У загальноправовому вимірі безпека розглядається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, що передбачає створення ефективного правового механізму попередження, нейтралізації та подолання таких загроз. Саме право виступає універсальним інструментом інституціоналізації безпекової політики, визначаючи суб'єктів, об'єкти, форми та межі діяльності держави у цій сфері.

У конкретному конституційно-правовому вимірі забезпечення національної та міжнародної безпеки в Україні ключове значення мають норми статей 1, 2, 17, 18, 64 та 92 Конституції України, які у системному зв'язку формують обов'язкові межі безпекової політики держави. Так, ст. 17 Конституції України закріплює, що захист суверенітету і територіальної цілісності є найважливішою функцією держави та справою всього Українського народу, водночас прямо забороняючи використання Збройних Сил України та інших військових формувань для обмеження прав і свобод громадян, що виступає конституційним запобіжником мілітаризації влади [1]. Стаття 64 Конституції України встановлює вичерпний перелік підстав та умов обмеження прав людини під час дії воєнного або надзвичайного стану, що узгоджується з міжнародними зобов'язаннями України за Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Європейською конвенцією з прав людини. Водночас ст. 92 Конституції України відносить питання національної безпеки, оборони та правового режиму воєнного стану виключно до сфери законодавчого регулювання, що унеможливорює їх довільне врегулювання підзаконними актами виконавчої влади та забезпечує парламентський контроль над безпековою сферою, зберігаючи баланс між публічними інтересами держави та конституційними правами особи [3].

У загальноправовому аспекті національна та міжнародна безпека ґрунтується на принципах верховенства права, законності, правової визначеності, пропорційності та поваги до прав і свобод людини. Будь-які безпекові заходи, навіть в умовах надзвичайних ситуацій або воєнного стану, не можуть здійснюватися поза правовими рамками. Це означає, що держава зобов'язана балансувати між потребами безпеки та обов'язком гарантувати фундаментальні права людини, не допускаючи їх необґрунтованого обмеження. У цьому контексті право виконує не лише регулятивну, а й стримувальну функцію, запобігаючи зловживанню владою під приводом захисту безпеки [4, с. 328].

Конституційно-правовий вимір забезпечення національної безпеки визначається тим, що саме Основний закон закріплює основи безпекової політики держави, визначає її стратегічні пріоритети та систему органів, уповноважених реалізовувати відповідні функції. Конституція України прямо відносить забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки до найважливіших функцій держави і справи всього Українського народу. Таке положення підкреслює публічно-правовий характер безпеки та її надінституційне значення, оскільки вона не є виключною компетенцією окремого органу, а реалізується через узгоджену діяльність усієї системи державної влади.

Особливу роль у конституційно-правовому механізмі забезпечення національної безпеки відіграє принцип поділу влади. Законодавча влада формує нормативну базу

безпекової політики, визначає засади оборони, національного спротиву, режиму воєнного та надзвичайного стану. Виконавча влада безпосередньо реалізує заходи у сфері оборони, внутрішньої безпеки, охорони кордонів, контррозвідальної та антитерористичної діяльності. Судова влада, у свою чергу, здійснює контроль за законністю застосування безпекових заходів, забезпечуючи захист прав і свобод людини навіть у кризових умовах. Така система стримувань і противаг є ключовою гарантією недопущення узурпації влади у сфері безпеки.

Міжнародно-правовий аспект тісно пов'язаний із конституційними засадами, оскільки сучасна національна безпека дедалі більше набуває транснаціонального характеру. Участь держави в міжнародних договорах, системах колективної безпеки, співпраця з міжнародними організаціями формують додаткові правові зобов'язання у сфері підтримання миру, запобігання агресії, боротьби з тероризмом, кіберзагрозами та транснаціональною злочинністю. Конституційне визнання пріоритету міжнародних договорів у національній правовій системі забезпечує інтеграцію міжнародних стандартів безпеки у внутрішнє законодавство, водночас вимагаючи їх узгодження з принципами суверенітету та конституційної ідентичності держави. Важливим елементом конституційно-правового забезпечення безпеки є правовий режим особливих станів. Воєнний та надзвичайний стани являють собою інструменти реагування на загрози, які не можуть бути нейтралізовані у звичайному правовому режимі. Однак їх застосування можливе виключно на підставі закону, у чітко визначених межах і на обмежений строк. Конституція встановлює перелік прав, які можуть бути обмежені, та прав, що не підлягають обмеженню за жодних умов, що свідчить про пріоритет людиноцентричного підходу навіть у сфері безпеки [5, с. 116].

Отже, загальноправові й конституційно-правові аспекти забезпечення міжнародної та національної безпеки утворюють складну, багаторівневу систему правового регулювання, в якій безпека розглядається не як самоціль, а як умова сталого розвитку, збереження демократії та реалізації прав і свобод людини. Ефективність цієї системи залежить від якості законодавства, рівня конституційної культури органів державної влади та здатності держави дотримуватися принципу верховенства права навіть у найскладніших безпекових умовах.

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

4. Середа І. Л. Персональні дані в умовах воєнного стану: конституційно-правові обмеження та гарантії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. С. 327-335.

5. Тарадуда Д. В. Стратегічні напрямки забезпечення громадської безпеки та цивільного захисту в Україні. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.)* ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. I. 820 с Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 451-453.

Валерія ЯЩЕНКО

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Вадим ЧАЛИК

доцент кафедри

адміністративно-правових дисциплін

та публічного управління

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

доктор філософії в галузі права

МЕХАНІЗМ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ЗРУЙНОВАНЕ ЖИТЛО: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ПРОГАЛИН ТА ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ

Питання компенсації за зруйноване житло набуло особливої актуальності в умовах збройного конфлікту на сході України та воєнного вторгнення Російської Федерації у 2022 році. Масові руйнування житлових будинків створили нагальну потребу у законодавчому врегулюванні механізмів відшкодування шкоди, що забезпечували б постраждалим громадянам можливість відновлення житла та соціальної стабільності. Отже, наразі існують значні прогалини у нормативно-правовій базі, що регулює процедуру компенсації, джерела фінансування, терміни та умови отримання відшкодування, а також механізми контролю за ефективністю реалізації таких програм.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю комплексного аналізу законодавчих прогалин, що ускладнюють реалізацію права на житло та доступ до компенсації, а також визначення шляхів їх усунення. Вивчення і дослідження чинного законодавства, міжнародного досвіду та практики застосування норм у сфері компенсації за зруйноване житло дозволяє запропонувати ефективні механізми, що сприятимуть гарантуванню соціальних прав громадян та підвищенню прозорості та підзвітності державних програм.

Мета цих тез полягає у визначенні і виявленні ключових проблем у законодавчому регулюванні компенсації за зруйноване житло, аналізі чинних механізмів відшкодування шкоди та пропозиції практичних шляхів усунення виявлених прогалин для забезпечення ефективної та справедливої реалізації права громадян на відновлення житла.

Кожна особа має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду.

Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону.

Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду [5].

Основу правового регулювання механізму компенсації за зруйноване або пошкоджене житло становить Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна ...», який визначає порядок надання таких компенсацій, перелік майна та категорії осіб, що мають право на отримання виплат [1].

Базова державна програма компенсації функціонує через сервіс «єВідновлення», де громадяни можуть подати повідомлення про знищене житло, обрати форму компенсації (сертифікат на придбання нового житла або грошову виплату на будівництво) та здійснити ключові кроки отримання допомоги через портал чи застосунок «Дія» або у ЦНАПі [2].

Для утворення і початку роботи комісій з розгляду питань, пов'язаних із наданням грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновані вже не потрібно приймати додаткових положень чи інших нормативних актів Мінреінтегран. Відповідні положення є в тексті Порядку. Раніше існувала вимога затвердити положення про комісії окремим документом, в якому були б визначені їхні повноваження, порядок створення, прийняття рішень тощо. Однак такого положення не існувало, з цієї причини відповідні комісії не могли бути утворені.

Такою ж була ситуація і з формою Акту обстеження житла. Тепер форма такого Акту є Додатком 1 до Постанови № 767[4].

Незважаючи на наявність Закону № 2923-IX та механізму «єВідновлення», у законодавстві існують певні прогалини:

1) обмеженість територіального охоплення. Компенсація наразі надається для житла, яке знаходиться на підконтрольній Україні території або в зоні активних бойових дій, що ускладнює отримання компенсації для постраждалих на тимчасово окупованих територіях [2];

2) вимога припинення права власності. Процедура отримання компенсації передбачає юридичні дії щодо припинення права власності на знищений об'єкт нерухомого майна, що для деяких категорій громадян є юридично складним та тривалим процесом [3];

3) період застосування. Закон орієнтований на компенсацію житла, пошкодженого після 24 лютого 2022 року, що створює прогалину для власників зруйнованого житла, пошкодженого під час попередніх етапів агресії (2014–2021 рр.) [3].

Шляхи, за яких можна усунути прогалини в законодавстві що стійко нашої теми:

1) спростити процедури припинення права власності на знищені об'єкти [3];

2) розширити територіальні критерії компенсації, включивши об'єкти, зруйновані до 24 лютого 2022 року [3];

3) запровадити дистанційні методи оцінки житла (супутникові знімки, дрони, фото/відео від заявника) [2].

Механізм компенсації за зруйноване житло в Україні є надзвичайно важливим інструментом підтримки громадян, які постраждали внаслідок війни. Його створення дозволяє державі забезпечити виконання конституційного права на житло та сприяє відновленню нормального життя людей, які втратили свої домівки.

Незважаючи на наявність законодавчої бази та цифрових платформ для оформлення компенсацій, процес отримання допомоги часто стикається з різними труднощами. Це включає обмеження щодо території, документальні вимоги, а також часові обмеження щодо подачі заяв. Такі фактори можуть уповільнювати отримання компенсації та створювати додатковий стрес для постраждалих громадян. Водночас, існуючий механізм має значні переваги: він дозволяє обирати форму компенсації, забезпечує стандартизовану оцінку зруйнованого житла та створює умови для відновлення житла як на власних земельних ділянках, так і через придбання нового житла.

Для покращення роботи механізму важливо розширити його територіальне та часове охоплення, спростити процедури подачі та оцінки документів, а також забезпечити стабільне фінансування виплат. Такі заходи допоможуть зробити компенсації більш доступними, справедливими та ефективними, а також підтримають постраждалих громадян у відновленні їхнього житлового середовища.

Загалом, удосконалення механізму компенсації є необхідним кроком для відбудови країни, забезпечення соціальної справедливості та гарантування права на житло для всіх громадян, які постраждали від війни.

1. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23 лют. 2023 р. № 2923-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20> (дата звернення: 18.02.2026).

2. Зруйноване житло – єВідновлення // Дія : офіц. вебпортал. URL : <https://diia.gov.ua/services/ye-vidnovlennia> (дата звернення: 18.02.2026).

3. Сучасний механізм компенсації за знищене чи пошкоджене житло: аспекти та проблеми // Legalclinics.in.ua : вебсайт. URL : <https://legalclinics.in.ua> (дата звернення: 18.02.2026).

4. Деякі питання надання грошової компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна : постанова Кабінету Міністрів України від 21 лип. 2023 р. № 767. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767-2023-p> (дата звернення: 18.02.2026).

5. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 18.02.2026).

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА В АКСІОЛОГІЧНОМУ ТА НОРМАТИВНО-ІНСТИТУЦІЙНОМУ ВИМІРАХ

Свєген КУРІННИЙ

професор кафедри конституційного
та адміністративного права
Запорізького національного університету
(м. Запоріжжя, Україна),
доктор юридичних наук, професор

УСУНЕННЯ БЕЗПЕКОВОЇ ВРАЗЛИВОСТІ ДЕМОКРАТИЧНИХ КРАЇН ЄВРОПИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОВЕРНЕННЯ СТАЛОСТІ СВІТОВОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Напевно, я не помилюсь, висловлюючи припущення, що кінець нульових та перша половина десятих років поточного XXI століття у майбутніх підручниках з історії будуть визначатися як початок найбільш зухвалої і небезпечної для людства спроби руйнації світового правопорядку, який було запроваджено за підсумками Другої світової війни майже 80 років тому.

24 лютого 2022 року – день широкомасштабного вторгнення РФ в Україну, схоже має визначатись не як продовження спроб, а вже остаточне застосування майже усіх сил та засобів сучасної війни для знищення не тільки української держави, а й поки що чинного, але щодня втрачаючого межі своєї дії світового правопорядку.

Замість того щоб у серпні 2008 року припинити в зародку зростаючу воєнну експансію РФ у Грузії, лідери Західних демократій неафішованим консенсусним рішенням пішли на поступки агресору, проявивши тим самим не тільки свою недалекоглядність, а й фактично заохотили його до подальших загарбницьких дій, що відбулися шістьдесят п'ять місяців потому, спочатку в українському Криму, а потім й у частинах Донецької і Луганської областей нашої держави. І знову, порушуючи усі принципи та інші норми Статуту ООН, інше міжнародне законодавство, зокрема й узяті на себе зобов'язання згідно з положеннями Будапештського меморандуму, тодішні 44-й президент США разом з очільником уряду Великої Британії де-факто самоусунулися, а керівництво інших провідних країн Європи (насамперед ФРН та Франції) надало перевагу не використанню імперативів міжнародного права, а продовженню «страусової» політики відносно агресора, підтримавши його позаправову за своїм змістом і сутністю політичну «оборудку» Мінськ-2 від 11–12 лютого 2015 року.

На жаль, і ця чергова спроба умиротворення агресора, через сім років та 12 днів зазнала свого фіаско і перетворилася в екзистенційну, геноцидну війну, що триває вже понад чотири роки на багатотраждальній українській землі.

На нашу думку, немає великого сенсу перераховувати той значний перелік помилок та упущень, здійснених за вказаний період з боку країн світової демократії, особливо першими особами таких країн, як США, що уособлюють свою світову гегемонію, та Німеччини, Франції, Великої Британії, яким належить провідна роль на Європейському континенті.

Нестача справжнього лідерства, відсутність адекватної реакції на періодичні шантаж, залякування і провокації з боку в рази економічно і у військовому плані слабшого загарбника, а у деяких випадках мало приховані гендлярство, боягузтво та цинізм – ось той далеко неповний перелік факторів триваючої російської агресії, що не тільки продовжує знищувати Україну та її майбутнє, а й підсилює зневіру у позитивні перспективи західних демократій, поступово перетворюючи їх в цивілізаційні аутсайдери, майбутнє яких – другорядність та підкорення новим правилам тоталітарного світопорядку, далекого від, нехай і не дуже досконалих, демократії, права і справедливості.

На нашу думку, в умовах сьогоденної загальносвітової маловизначеності, людство опинилося на роздоріжжі – або реверс у минуле (кінець XIX та початок XX) з його

неминучими імперіалізмом і тоталітаризмом, війнами за переділ світу, або аверс – тобто поновлення шляху вперед у майбутнє, який вимагатиме подальшого вдосконалення організації та функціонування людської цивілізації на засадах демократії, але не рафінованої і вразливої своєю несталістю як зараз, а трансформованої у більш досконалу і універсальну засадничу (установчу) категорію, на фундаменті якої буде формуватися більш модерний світоустрій та його невід’ємна складова – світовий правопорядок.

За філософськими трактами стародавніх греків, демократія означає «влада народу або народовладдя», головними її ознаками, що домінують і в умовах сучасності, є рівність перед законом, свобода слова та можливість реалізації виборчого права (прямо або опосередковано).

Одним з основних формалізованих комплексних показників розвитку демократії є Індекс демократії – глобальний рейтинг, який з 2006 року складає Economist Intelligence Unit. Він оцінює стан демократії у 167 країнах світу за шкалою від 0 до 10 балів. Рейтинг базується на 60 показниках, згрупованих у п’ять ключових сфер: виборчий процес і плюралізм, функціонування уряду, політична участь, політична культура та громадянські свободи. За підсумком країна потрапляє до однієї з чотирьох категорій: повна демократія (топ 10 з яких європейські плюс Тайвань), недосконала демократія (як не дивно серед її репрезентантів є США та Франція), гібридний режим або авторитаризм. Оцінюється не лише формальна наявність виборів чи інститутів, а й те, як вони реально працюють: чи мають громадяни вплив на владу, чи існує свобода слова, чи працюють незалежні медіа.

Оприлюднені у 2025 році результати стали тривожним сигналом: глобальний індекс демократії у 2024 році впав до 5,17 порівняно з 5,23 у 2023 році. У 2024 році лише 25 країн, де живе всього 6,6 % населення планети, залишалися повноцінними демократіями. Для порівняння: у 2015 р. показник сягав 8,9 %. Авторитарні режими сьогодні контролюють майже 40% світового населення, а решта живе у гібридних або недосконалих демократіях, де не всі демократичні інститути працюють на практиці.

В Україні за останні два десятиліття Індекс демократії повільно, але стабільно знижувався. Якщо у 2006–2010 роках країна перебувала в категорії «недосконала демократія» з відносно високим балом 6,94, то вже з 2011 року Україна незмінно класифікується як «гібридний режим». Між 2015 та 2019 роком індекс незначно виріс – з 5,7 до 5,9, а відтоді постійно знижується. На 2024 рік наш загальний індекс опустився до рекордно низького рівня 4,9, що відповідає 92-му місцю серед 167 країн світу [1].

Як бачимо, складові демократії є достатньо нестабільними і залежно від різноманітних соціально-політичних процесів, у тій чи іншій державі, можуть бути під впливом як позитивних, так й негативних факторів. Звідси, демократія як за своїм змістом та сутністю залишається достатньо вразливим явищем, що потенційно може піддаватися різноманітним явним чи прихованим загрозам як зовнішнього, так й внутрішнього характеру (наприклад, обрання канцлером Гітлера 30 січня 1933 року, за результатами демократичних парламентських виборів у Веймарській республіці, яка після приходу до влади нацистів була замінена Третім Рейхом з тоталітарною диктатурою НСДАП).

В умовах тривалого широкомасштабного вторгнення рф, перелік загроз країнам демократичного розвитку має стійку тенденцію до свого зростання, при чому це стосується як зовнішнього, так й внутрішнього векторів їх походження.

Головними детермінантами цих небезпечних процесів є: незавершена трансформація переходу від монополярного світового домінування США, що розпочалося після самоліквідації СРСР у грудні 1991 року до відповідної біцентрової конструкції, у якій на роль нового лідера світу претендує КНР; претензії на розширення сфер впливу (політичного, економічного, військового) з боку «Піднебесної» та її фактичного сателіта рф (наміри повернути своє домінування на пострадянському та постсоціалістичному просторах Євразії); непослідовна та невпевнена зовнішня політика адміністрацій як мінімум трьох останніх американських президентів (44, 45 та 46); заплутані, хаотичні і суперечливі за своїми цілями наміри та дії чинного 47-го президента США, що здебільшого сприяють поширенню хаосу та беззаконня у міждержавних відносинах, послаблюють НАТО та інші союзи утворення за участі даної країни, а також прискореними темпами нівелюють і так помітно зменшений імперативний потенціал світового правопорядку.

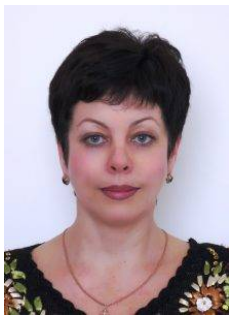
Отже, з комплексу нетипових обставин формуються такий же набір нетипових загроз демократії, найбільш актуальними з яких залишаються: ймовірність завершення російсько-української війни на умовах агресора, минаючи сферу дії норм міжнародного права;

переважно деструктивна роль теперішньої очільника США у відносинах з союзниками і керівництвом України, у котрого можливість здійснення гешефтних оборудок нерідко бере гору над дотриманням елементарних людських цінностей; занадто обережні, не завжди вчасні та ефективні дії керівників провідних країн Європи щодо протидії широкомасштабній агресії РФ проти України та проявам гібридної війни (саботаж, диверсії) на території власних та інших європейських країн.

Враховуючи дуалістичну конструкцію світового правопорядку [2, с. 518], заходи щодо локалізації та усунення безпекової вразливості демократичних країн Європи повинні відбуватися на двох стратегічних напрямках. Внутрішній (національний) пепедусім повинен передбачати вдосконалення законодавства у сфері інформаційної та технологічної безпеки, а також політичної системи (заборона поширення людиноненависницьких ідей, політичних течій, відповідних радикальних партій, особливо коли доведені факти їх фінансування з РФ). Зовнішній (міжнародний) – повинен передусім охоплювати кроки, спрямовані на ухвалення міжнародного законодавства щодо створення дієвих механізмів реагування на акти агресії та безповоротності відповідальності та покарання сторони (сторін), яка (які) її вчинили, а також докорінного реформування ЄС, за підсумками якого в його організаційній структурі повинна виникнути повноцінна безпекова складова.

1. Балицька Марія. Глобальний відкат: більше виборів – менше демократії. Вокс Україна. 06 червня 2025. URL: <https://voxukraine.org/globalnyj-vidkat-bilshe-vyboriv-menshe-demokratiyi> (дата звернення: 6 лютого 2026).

2. Стрельцова Є. Д., Стрельцов Є. Л. Світовий правопорядок: міжнародна і національна регламентація. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 517–522.

Вікторія ПОГРІБНА

професор кафедри міжнародного права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна),
доктор соціологічних наук, професор

**ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ
СВІТОУСТРОЮ: КРОК ДО ПІРВИ?**

*«Маневруйте у віртуальному вимірі,
щоб досягти позиційної переваги
в колективному розумі населення»*

*Френк Гоффман,
«Конфлікт у 21 столітті: розквіт гібридних війн»*

Сучасний світ змінюється. І змінюється кардинально. Усталеність світоустрою остаточно пішла у минуле, поступившись складно контрольованій турбулентності. Глобальний інформаційний простір не просто жорстко структуралізувався, але й перетворився на арену активного протистояння держав у питаннях лобіювання власних національно-державних інтересів і забезпечення національної безпеки. Враховуючи, що в умовах, коли знання та інформація стали першочерговим стратегічним ресурсом, формування системи дієвої інформаційної безпеки впевнено посіло одне з ключових місць як у внутрішній, так і зовнішній державній політиці кожної країни.

Сьогодні серед держав-суб'єктів глобального інформаційного простору чітко визначилися чотири кластери:

1 кластер	Держави, що слабо включені в світову інформаційну мережу, не мають технологічних можливостей для повноцінної обробки та «фільтрації» інформації, тому зазнають неконтрольованого впливу інформації ззовні
2 кластер	Держави, що мають більш-менш задовільні технологічні можливості для відбору зі світової інформаційної мережі певних обсягів інформації задля використання її для власного розвитку; вони намагаються входити у світову інформаційну систему з невеликими обсягами власного інформаційного контенту, здійснюють спроби обмеження неконтрольованого впливу зовнішньої інформації
3 кластер	Держави, що активно користуються можливостями застосування сучасних технологій відбору, виробництва, збереження та поширення інформації; вони є активними учасниками ринків інформаційних послуг, реалізуючи на них власний інформаційний продукт, мають суттєві можливості для нейтралізації шкідливих для них інформаційних продуктів
4 кластер	Держави, що завдяки використанню креативних підходів та інноваційних технологій виготовляють якісні інформаційні продукти, які не тільки є конкурентоспроможними на інформаційному ринку, але й активно транслиуються іншим державам, нав'язуючи при цьому власну систему цінностей

Отже, перший кластер держав через нездатність ефективно протистояти зовнішньому інформаційному впливу і, відповідно, організувати дієву систему інформаційної безпеки, умовно можна назвати «універсальним інформаційним реципієнтом», а четвертий – завдяки спроможності проводити активні зовнішні інформаційні інтервенції – «універсальним інформаційним донором», другий та третій кластери посідають проміжну позицію і за допомогою реалізації власної інформаційної політики – герметичної або експансивної – тяжіють, відповідно, до першого або четвертого кластеру. Враховуючи, що герметична політика ґрунтується на ідеї розвитку за рахунок консолідації внутрішніх ресурсів, у тому числі ціною інформаційної самоізоляції від навколишнього світу, а експансивна націльна на використання ресурсів для вирішення власних зовнішніх завдань, орієнтація в діяльності держав на експансивну або герметичну модель може змінюватися з огляду на конкретні обставини і тактичні завдання [1].

Конкретні обставини зараз склалися таким чином, що гібридна війна перетворилася на дуже небезпечні реалії сьогодення. Втім в межах даної публікації пропонуємо зосередити увагу не на особливостях сучасної гібридної війни як такої, які вже доволі розлого проаналізовані фахівцями різних наукових галузей, а на феномені «глобальний гібридний тероризм», котрий ще 10 років тому запропонували Г. Любовець і В. Король в статті «Національна безпека та її інформаційна складова. Контент як інструментарій гібридно-месіанських агресій». Автори, зокрема, зазначили, що «глобальний гібридний тероризм» – це «використання потенціалів динамічно-потоківих комунікаційно-контентних впливів у глобальних соціальних горизонтах гібридними способами та засобами креативно-військового характеру для домінування терористичних стилістик на міжнародній арені» [2, с. 98]. Підкреслимо, що такий тероризм нерідко набуває форм «гібридно-месіанської агресії» – терміна, який теж був запропонований авторами згаданої вище статті для позначення дій Росії, пов'язаних з ситуацією, коли інформаційні інтервенції у полі глобального інформаційного простору відбуваються під прикриттям гасел «звільнення поневолених», «відстоювання чийось прав», «відновлення історичної справедливості» тощо. Все це ми, на жаль, отримали в повному обсязі після початку повномасштабної російсько-української війни, що стало безумовним викликом для системи інформаційної безпеки не тільки України, але й всіх держав-суб'єктів глобального інформаційного простору.

Аналізуючи цей виклик, ми дозволимо собі спрогнозувати, що в умовах збереження існуючої небезпеки, яку створюють «глобальний гібридний тероризм» і його різновид – «гібридно-месіанські агресії», міжнародні відносини можуть продовжувати ускладнюватися, а кількість конфліктів, в тому числі збройних, зростати, трансформуючись у «війну всіх проти всіх». Більшість держав-суб'єктів глобального інформаційного простору, потрапляючи в епіцентр практично некерованої інформаційної агресії, як наслідок, починають активно і неконтрольовано використовувати Інтернет, через що інформаційне поле стає максимально «забрудненим» і ризикує при цьому «засмітитися» до такого рівня, що з великим ступенем ймовірності спричинить переформатовування системи існуючих в ньому кластерів. Держави-«універсальні інформаційні реципієнти», не маючи можливості чинити опір зовнішньому агресивному інформаційному впливу з усіх сторін, можуть втратити власні ціннісні орієнтири і відмовитися навіть від спроб налагодити ефективну систему інформаційної

безпеки, підкорюючись волі «сильних». Щодо інформаційної політики більшості держав, які відносяться до решти кластерів, то вона з високою частиною вірогідності розпочне рух вбік герметизації і перемикання, в першу чергу, на проблеми забезпечення власної дієвої системи інформаційного захисту. Дозволити собі жорстку експансивну інформаційну політику будуть намагатися тільки країни-безпосередні учасники відкритих конфліктних протистоянь, хоча на перемогу зможуть розраховувати тільки ті з них, хто має більш потужні ІТ-ресурси і різноманітнішу палітру маніпулятивних інформаційних технологій. Результат – втрата глобальним інформаційним простором конструктивних функцій і доволі швидке перетворення його на каталізатор деструктивних світових змін.

Таким чином, сучасна ситуація характеризується процесом, коли маніпулятивні інформаційні технології впевнено рухаються вбік домінування на сучасному інформаційно-технологічному полі. Небезпечність цього процесу не викликає сумніву, бо мішенями властивого йому маніпулятивного впливу стають *стимулятори* (потреби, інтереси, схильності) та *регулятори* (групові норми, самооцінка, переконання, установки, вірування тощо) *активності людей*, їхні *когнітивні структури* (знання про навколишній світ), *операційний склад діяльності* (спосіб мислення, стиль поведінки, звички, уміння, навички тощо) та *психічні стани* (емоційні, тонічні, тензійні, активаційні, знакові). Активне використання інформаційно-психологічного маніпулятивного впливу та сутєстії створює усі можливості для надпотужного тиску на масову свідомість, який фактично «вбиває» критичне мислення при сприйнятті нав'язаного змісту. При цьому маніпулятивний вплив організовується в такий спосіб, щоб думка, уявлення, образ безпосередньо входили у сферу свідомості та закріплювалися в ній як беззаперечні й вже повністю доведені.

Як доцільно в таких умовах організовувати систему інформаційного захисту та інформаційної безпеки? Ми вважаємо, що держава має зосередитися на наступних напрямках діяльності:

Напрямок	Результат
Підвищення рівня медіаграмотності населення шляхом проведення відповідних масштабних інформаційних кампаній	Формування у населення навичок інформаційної гігієни
Залучення інноваційних ІТ-технологій для розбудови розвиненої національної інформаційної інфраструктури	Витіснення з національного інформаційного простору «токсичного» інформаційного продукту та заміщення його власним інформаційним контентом, який лобіює національно-державні інтереси і цінності
Розробка ефективного механізму взаємодії і координації дій державних органів та органів місцевого самоврядування, які відповідають за протидію зовнішнім загрозам в інформаційній сфері	Можливість організації комплексного відстежування та блокування інформаційних потоків, які містять елементи ІІСО з боку інформаційного агресора
Посилення відповідальності (в т.ч. і кримінальної) за поширення недостовірної інформації	Створення у суспільстві відповідної громадської думки щодо дезінформації як такої і наслідків її поширення

Звісно, цей перелік не є вичерпним. Розлогий аналіз можливих напрямів дій для нашої держави міститься у Стратегії інформаційної безпеки України, затвердженій Указом Президента України №685/2021 майже напередодні початку повномасштабної війни – 28 грудня 2021 року [3]. На жаль, повноцінна реалізація основних положень цієї Стратегії з багатьох, в т.ч. і об'єктивних, причин затримується, але ми сподіваємося, що проблема формування ефективної системи інформаційної безпеки буде вирішена.

1. Погрібна В.Л. Глобальний інформаційний простір в умовах гібридної війни. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2024. № 2 (61). С. 133-150.

2. Любовець Г., Король В. Національна безпека та її інформаційна складова. Контент як інструментарій гібридно-месіанських агресій. *Мова і суспільство*. 2016. Вип. 7. С. 95-107. URL: file:///C:/Users/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C/Downloads/mis_2016_7_13.pdf (дата звернення: 11.02.2026)

3. Стратегія інформаційної безпеки України. Затверджена Указом Президента України №685/2021 від 28 грудня 2021 року. URL: (<https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>) (дата звернення: 17.02.2026).

Ігор ПОЛЩУК

професор кафедри міжнародного права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна),
доктор політичних наук, професор

**РОЛЬ НАТО ЯК СУБ'ЄКТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
У ПРОТИДІІ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ**

Організація Північноатлантичного договору (НАТО) – це військово-політичний союз, який було утворено у 1949 році з метою забезпечити безпеку і свободу його членам військовими та політичними засобами.

Засновниками НАТО стали США, Канада, Великобританія, Франція, Бельгія, Нідерланди, Італія, Люксембург, Португалія, Данія, Ісландія, Норвегія. Згодом у 1952 р. приєдналися Туреччина та Греція, у 1955 р. – ФРН, у 1999 р. – Чехія, Угорщина, Польща. На сьогодні членами Північноатлантичного альянсу є 32 країни. Серед них, крім названих, фігурують: Болгарія, Іспанія, Латвія, Литва, Естонія, Румунія, Словаччина, Словенія, Хорватія, Північна Македонія, Албанія, Чорногорія. У відповідь на повномасштабну агресію росії проти України 2023 року до НАТО приєдналась Фінляндія, а минулого року до Альянсу приєдналась Швеція.

Співпраця між Україною та НАТО завжди розглядалася як перспективний напрям становлення національної безпеки, розпочиналася від часу проголошення державної Незалежності України і триває донині. Відтоді цілі сектори українського законодавства зазнали реформування згідно з вимогами та стандартами НАТО, що висуваються до потенційних членів. Україна включила у свою Конституцію положення про членство в НАТО як стратегічну мету свого розвитку та створення фундаменту національної безпеки. Нещодавно Верховна Рада України внесла зміни до Конституції України, які закріплюють курс країни на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та НАТО, а також виключила з неї норму про можливість оренди іноземною державою військових баз в Україні. Насамперед йшлося про базу чорноморського флоту росії у Севастополі. Преамбулу Конституції доповнено словами про підтвердження європейської ідентичності українського народу і незворотності європейського та євроатлантичного курсу України. 7 лютого 2019 року за відповідний законопроект № 9037 проголосували 334 народні депутати [1].

Аналіз останніх публікацій і досліджень щодо цієї проблеми свідчить про те, що заявлена тема є недостатньо вивченою. Теоретичні аспекти цієї організації та договору про заснування досліджуються не як окремий об'єкт, а здебільшого в контексті можливого набуття членства України в Організації Північноатлантичного договору. Серед фахівців, що вивчали означену проблему, треба назвати таких як В. Бадрак, Т. Головіна, В. Корнієнко, В. Лажнік, А. Моренчук, Н. Романюк, К. Савчук, С. Федонюк тощо.

Північноатлантичний договір від 1949 року містить преамбулу та 14 статей. Це один з найкоротших подібних документів, що діють нині.

У преамбулі цього Договору зазначається, що його учасники «підтверджують свою відданість цілям і принципам Статуту Організації Об'єднаних Націй та своє прагнення жити у мирі з усім народами і урядами, сповнені рішучості захистити свободу, спільну спадщину своїх народів і їхню цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права, прагнучи сприяти стабільності і добробуту в Північноатлантичному регіоні, вирішивши свої зусилля для здійснення колективної оборони та підтримання миру і безпеки, уклали між собою такий Північноатлантичний договір» [2].

Статті цього договору чітко визначають мету та завдання НАТО, принципи, яких мають дотримуватися його учасники, а також географічну зону дії даного договору, його терміни дії та можливості відмови від членства в Організації Північноатлантичного договору.

Треба наголосити, що Північноатлантичний договір повністю відповідає нормам Статуту ООН, у ньому закріплюється відповідність основним цілям, завданням та принципам, до яких належить право на індивідуальну або колективну оборону (ст. 51 Статуту ООН). Водночас ця угода узгоджується з головними принципами міжнародного права, які

містяться у Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі. Йдеться насамперед про принцип мирного урегулювання спорів, який відображено у ст. 1 Північноатлантичного договору як обов'язок держав вирішувати усі міжнародні спори мирними засобами та принцип незастосування сили або погрози силою, який формулюється в договорі як обов'язок держав утримуватись від таких дій [3].

Однією з найголовніших є 5 стаття Північноатлантичного договору, яка оголошує *принцип колективної оборони*. Його суть полягає в тому, що можлива агресія третіх країн проти держави-члена НАТО вважатиметься нападом на **всю** організацію. З цього випливає, що для держав-членів Альянсу цей принцип стає безумовним зобов'язанням застосування засобів стримання та захисту від будь-яких загроз, якщо вони стосуються безпеки окремих держав-членів НАТО та цієї організації в цілому. У цьому контексті передбачається наданням військової допомоги усім союзним сторонам, до яких була застосована агресія третьою державою, яка знаходиться поза блоком НАТО.

Під час ухвалення цієї статті та після приходу до влади у США Президента Дональда Трампа тривають запеклі дискусії між американськими та європейськими можновладцями навколо отримання гарантій військової допомоги від США у разі нападу на членів Альянсу з Європи третьої сторони (йдеться насамперед про сучасну росію). США намагались та намагаються уникнути таких гарантій, тимчасом як держави Європи навпаки хотіли та хочуть заручитися підтримкою найсильнішої країни світу. Відповідно до вимог сторін у фінальній версії документу було застосоване та діє по теперішній час формулювання, яке дає право країнам визначати допомогу потерпілій країні в індивідуальному порядку [4].

До цього треба додати ще один важливий принцип функціонування НАТО – співробітництво держав у *сфері безпеки*, згідно з яким забезпечення безпеки та миру у євроатлантичному регіоні здійснюється через взаємодію усіх держав-членів Альянсу. Плюс завдяки політиці «відкритих дверей», інші країни, які не є членами організації, мають можливість долучитися до даного співробітництва. Ця засада стосується не тільки військового співробітництва держав. Країни мають право консультуватись з іншими країнами-членами з усіх питань, що стосуються питань національної безпеки (стаття 4 Північноатлантичного договору) [2]. Подібна практика найкраще сприяє реалізації принципу співробітництва, бо внаслідок його втілення у життя поліпшуються зв'язки між національними урядами різних держав, здійснюється постійний обмін важливою стратегічною інформацією, що позначається на обізнаності країн та ефективності ухвалених політичних рішень.

Організація Північноатлантичного договору є *міжнародною міжурядовою організацією*. Згідно із статтею 9 Угоди «Сторони засновують Раду, в якій кожна з них буде представлена для розгляду питань, пов'язаних з виконанням цього Договору. Рада буде організована таким чином, щоб її можна було скликати швидко і в будь-який час. Рада створить такі допоміжні органи, в яких вона може мати потребу: зокрема, вона негайно створить Комітет оборони, який рекомендуватиме засоби для виконання Статей 3 і 5» [2]. Відповідно до цього положення була створена Північноатлантична рада, яка є головним керівним інститутом Організації Північноатлантичного договору. Водночас через те, що НАТО здійснює діяльність у багатьох сферах та охоплює взаємодію з великою кількістю держав, протягом десятиріч була сформована ієрархічна, розгалужена структура НАТО. Кожний структурний підрозділ організації був утворений для здійснення консультацій, ухвалення рішень, вчинення дій задля забезпечення ефективного співробітництва між державами-членами у певних сферах, у тому числі у військовій, політичній, науковій, економічній та інших галузях.

Держави-члени НАТО дотримуються принципів *консенсусу та спільної згоди* в ході ухвалення політичних рішень. Дотримання цих принципів забезпечує збереження особливого досвіду та власної позиції кожної країни-члена, а також вживання рішучих, спільних, швидких заходів, за відповідних обставин. Ключовим інструментом здійснення реформ в Україні за підтримки НАТО були Річні національні програми співробітництва Україна-НАТО (РНП), які з 2009 року замінили цільовий річний план дій Україна-НАТО [5].

Розглядаючи перспективи та необхідність членства України в НАТО, варто наголосити на тому, що наш досвід співробітництва з цією організацією має неоднозначний характер. З одного боку, країни НАТО, зокрема США, ФРН, Франція та інші є найбільшими партнерами-донорами для України під час повномасштабної агресії росії. Цей факт заслуговує на вдячність і повагу. З іншого боку, як суб'єкт міжнародних відносин, НАТО сьогодні демонструє неієднотність. По суті, Україна сьогодні виконує роль щита на східному

фланзі НАТО. Тому подальша наша стратегія має будуватися на двосторонньому співробітництві з найбільш сильними членами Альянсу.

1. Рада включила до Конституції курс на членство в ЄС і НАТО. URL: https://lb.ua/news/2019/02/07/419108_rada_vklyuchila_konstitutsiyu_kurs.html.
2. Північноатлантичний договір : Договір НАТО від 04.04.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text.
3. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі : Акт ООН від 01.08.1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text.
4. Čížik T., Novák P. North Atlantic Treaty Organization. 2015. 26 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/322695569_NORTH_ATLANTIC_TREATY_ORGANIZATION_NATO.
5. Річні національні програми співробітництва України з НАТО. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=1848ff64-b70e-444b-afc203704567f3b1&title=RichniNatsionalniProgramiSpivrobitnitstvaUkrainiZNato>.

Олександр ТОРІЧНИЙ

доцент кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін,
доктор педагогічних наук, професор

Софія ФІЛЬЧЕНКО

курсант факультету
безпеки державного кордону
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

ЛЮДСЬКА БЕЗПЕКА В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Концепція людської безпеки стала важливою парадигмою в сучасних міжнародних відносинах, зміщуючи акцент із традиційної безпеки держави на безпеку окремої людини. Цей підхід відображає зміну пріоритетів світової спільноти та визнання того, що справжня безпека можлива лише за умови захисту прав і свобод кожної особистості.

Поняття людської безпеки було вперше представлено у звіті Програми розвитку ООН 1994 року як альтернатива традиційному державоцентричному підходу до безпеки. Замість фокусування виключно на військових загрозах, нова концепція охоплює широкий спектр викликів, що впливають на життя людей: бідність, голод, хвороби, екологічні катастрофи, порушення прав людини. [1, с. 340].

Людська безпека базується на двох ключових принципах: свобода від страху та свобода від злиднів. Цей підхід визнає взаємозв'язок між різними аспектами безпеки та наголошує на необхідності комплексного вирішення проблем.

Концепція людської безпеки включає сім основних вимірів: економічну безпеку, продовольчу безпеку, безпеку здоров'я, екологічну безпеку, особисту безпеку, громадську безпеку та політичну безпеку.

Ці виміри взаємопов'язані та взаємозалежні. Загроза в одній сфері може спричинити каскадний ефект в інших. Наприклад, екологічна криза може призвести до продовольчої небезпеки, що, у свою чергу, викликає міграцію та соціальні конфлікти. [2, с. 237].

Концепція людської безпеки ставить під сумнів традиційне розуміння державного суверенітету. Якщо держава не може або не бажає захищати своїх громадян, міжнародна спільнота має право втручатися. Ця ідея отримала розвиток у доктрині "відповідальність захищати", яка передбачає можливість гуманітарної інтервенції у випадках масових злочинів проти людства.

Водночас цей підхід викликає дискусії щодо балансу між захистом прав людини та повагою до суверенітету держав. Критики застерігають від можливого зловживання концепцією для виправдання втручання у внутрішні справи інших країн.

Глобалізація створює нові виклики для людської безпеки. Транснаціональні загрози,

такі як тероризм, організована злочинність, пандемії, кліматичні зміни, не знають кордонів і вимагають міжнародної співпраці. Пандемія COVID-19 продемонструвала вразливість людей перед глобальними загрозами здоров'ю та необхідність координованих дій на міжнародному рівні. [3, с. 145].

Технологічний прогрес також породжує нові ризики: кібератаки, дезінформація, цифрове спостереження загрожують приватності та демократичним цінностям. Штучний інтелект та автономна зброя ставлять етичні питання щодо майбутнього людської безпеки.

Для України концепція людської безпеки набула особливої актуальності в умовах російської агресії. Війна створила масштабні загрози для всіх вимірів людської безпеки: від безпосереднього насильства до руйнування інфраструктури, економічних труднощів та екологічних катастроф. Мільйони людей втратили домівки, роботу, доступ до базових послуг.

Досвід України підкреслює необхідність інтеграції принципів людської безпеки у міжнародну політику та важливість механізмів колективного захисту від агресії. Відбудова країни вимагатиме комплексного підходу, що враховуватиме всі аспекти людської безпеки. [4, с. 82].

Концепція людської безпеки трансформувала розуміння безпеки в міжнародних відносинах, поставивши людину в центр уваги. Цей підхід визнає, що справжня безпека неможлива без захисту прав, свобод та гідності кожної особистості. В умовах глобальних викликів сучасності реалізація принципів людської безпеки вимагає міжнародної солідарності, співпраці держав та активної участі громадянського суспільства.

1. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики. Київ : НІСД, 2016. 528 с.

2. Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт. Київ : НІСД, 2017. 496 с.

3. Ліпкан В. А. Національна безпека України. Київ : КНТ, 2009. 576 с.

4. Резнікова О. О. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України. Стратегічні пріоритети. 2020. С. 80-89.

Анастасія АКСЮТИНА

юрисконсульт,

кандидат юридичних наук

РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ КОМІСІЇ З ПИТАНЬ ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТІ (ICMP) У РОЗБУДОВІ МИРУ В УКРАЇНІ

Діяльність Міжнародної комісії з питань зниклих безвісти (ICMP) в Україні (далі – МКЗБ) є діяльність міжнародної міжурядової організації, що поєднує високотехнологічну експертизу з соціальною підтримкою родин. Станом на лютий 2026 року кількість зниклих безвісти внаслідок агресії РФ перевищує 80 000 осіб [1]. Міжнародна комісія зниклих безвісти співпрацює з урядами, громадськими організаціями, установами юстиції, міжнародними організаціями та іншими органами в усьому світі для вирішення проблеми пошуку людей, які зникли безвісти внаслідок збройних конфліктів, порушень прав людини, катастроф та інших явищ. Будучи єдиною міжнародною організацією, яка займається виключно цими питаннями, МКЗБ активно бере участь у розвитку інституцій та спроможності громадянського суспільства в просуванні законодавства, а також розробці та наданні технічної експертизи для пошуку та ідентифікації зниклих безвісти осіб [1]. Міжнародна комісія зниклих безвісти була створена з ініціативи президента США Білла Клінтона в 1996 році на саміті G-7 у місті Ліоні, Франція. Дейтонська мирна угода, яка поклала кінець бойовим діям у колишній Югославії, перебувала на етапі свого першого року виконання, і початковим мандатом МКЗБ було допомогти знайти приблизно 40000 осіб, які зникли безвісти внаслідок вчинення бойових дій з 1991 по 1995 роки. У Хорватії та Сербії національні агентства, відповідальні за розшук зниклих безвісти, були створені на початку конфлікту, зосереджуючись на пошуку зниклих безвісти з тієї чи іншої сторони, і ця

вибіркова спрямованість зберігалася в перші повоєнні роки. У Боснії та Герцеговині, яка зазнала найбільших фізичних збитків і де випадки зниклих безвісти були найбільш численними, новоствореним післявоєнним інституціям загалом не вистачало спроможності чи волі вирішувати питання зниклих безвісти ефективним і інклюзивним способом [2, с. 503].

Унікальністю роботи ICMP є створення спеціалізованого Центру онлайн-запитів та Інтегровану Систему Управління Даними (ICUD), що керує всіма даними, які стосуються зниклих безвісти, забезпечення навчальними та освітніми програмами широкого кола осіб, включаючи урядовців, прокурорів та суддів, членів родин зниклих безвісти та практиків криміналістики. МКЗБ допомагає урядам напрацьовувати законодавчі акти для забезпечення прав родин зниклих безвісти, а організаціям громадянського суспільства допомагає забезпечити можливості захищати права. Це позбавляє державу-агресора інструменту маніпуляції та психологічного тиску, в тому числі на українське суспільство. Також МКЗБ керує однією з провідних лабораторій для ДНК-ідентифікації людини у світі. ДНК-ідентифікація – це неспростовний доказ для міжнародних судів, який неможливо заперечити пропагандою.

До основних напрямів діяльності МКЗБ в Україні відносять допомогу Україні щодо впровадження системи масового генетичного тестування. Так, у 2025-2026 роках стався масштабний збір ДНК-зразків в українських біженців, які перебувають за кордоном, для порівняння з даними про зниклих. А також співпраця з державними органами (як МВС України) в контексті спільної роботи над ідентифікацією тіл загиблих, підписання меморандумів про гармонізацію зусиль у судово-медичній експертизі та розслідуванні злочинів проти людяності. Наступним ключовим напрямом є підтримка родин та громадянського суспільства. Комісія реалізує Програму малих грантів для організації сімей зниклих безвісти, тим самим надаючи громадянам допомогу у процесі пошуку та захисту своїх прав. Також МКЗБ надала Національній поліції доступ до спеціалізованої бази даних, що дозволяє централізовано збирати інформацію про зниклих та докази воєнних злочинів.

Отже, розбудова миру починається з визнання кожної жертви. І співпраця з міжнародними структурами модернізує українську правову систему. Але пошук зниклих – це довготривалий процес, який триватиме роками після завершення війни. Саме тому Україні потрібен сталий, законодавчо закріплений та ефективний механізм, здатний забезпечити системність, прозорість і координацію зусиль держави, громадськості та міжнародних партнерів. Зараз фактично в Україні є дві системи законодавства. Перша – це Цивільний кодекс, де є положення статті 43, яке визначає, що фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою. Цивільне законодавство перелічує випадки, коли людину можна визнати померлою. Також є спеціальний механізм – закон про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, який має свої визначення. Маємо паралельні два механізми, які часом конфліктують між собою. Натомість повинна бути ясність та уніфікованість законодавства. Існує простіший механізм, який є спеціальним, але процеси можуть бути паралельними. Тобто людина може бути безвісти зниклою за особливих обставин, а судом визнаватися померлою [3]. Отже, є необхідність в уніфікації законодавства. На даний час також існує проблема недостатньої розробки законодавства, а саме в частині строків щодо результатів ДНК-експертиз, складності збору повідомлень про безвісно зниклих, складне правове регулювання, відсутність закріплення на законодавчому рівні активної участі держави щодо розшуку осіб, існує проблема навантаження на систему Національної поліції України в частині розслідування і пошуку людей. Необхідно підтримувати та вдосконалювати Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти, інтегруючи його з міжнародними базами, продовжувати адаптацію, в тому числі міжнародного законодавства, для забезпечення прав родин на правосуддя, створювати правові можливості для залучення міжнародної спільноти до національних розслідувань та інтегрувати в національне законодавство міжнародну експертизу.

1. Офіційний сайт Міжнародної комісії зниклих безвісти. URL: <https://www.icmp.int/> (дата звернення 23.02.2026).

2. Шоповаленко Є.В, Задорожний О.П. Міжнародне співробітництво України у розшуку та ідентифікації зниклих безвісти в умовах воєнного часу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 502-505.

3. Як покращити систему пошуку безвісти зниклих? Від центру громадянських свобод. Центр громадянських свобод. URL: <https://ccl.org.ua/news/najgolovnishe-z-prezentacziyi-doslidzhennya-yak-pokrashhyty-systemu-poshuku-bezvisty-znyklyh-vid-czentru-gromadyanskyh-svobod/>.

Андрій АНДРЕЙКІВ

докторант Національного університету
«Київський авіаційний інститут»
(м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІСЛЯВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ НА БАЛКАНАХ**

Процеси післявоєнного відновлення у Боснії і Герцеговині, Хорватії, Словенії, Чорногорії та інших республіках колишньої Югославії були складними, багаторівневими та вимагали координації численних міжнародних інституцій. Необхідність зовнішньої підтримки виникла після розпаду СФРЮ та серії етнічних конфліктів, що призвели до масштабної руйнації інфраструктури, порушення соціальних зв'язків та політичної нестабільності. Міжнародно-правове регулювання цього процесу мало на меті не лише укладення мирних угод, а й створення ефективних інституцій для моніторингу, реалізації реформ та сталого миру.

Мирні угоди як правова основа миру і відновлення. Центральним мирним документом, що завершив війну в Боснії і Герцеговині, стала Генеральна рамкова мирна угода (Dayton Peace Agreement), підписана 21 листопада 1995 р. На основі цієї угоди була встановлена політична структура Боснії і Герцеговини, що включала дві сутності – Федерацію та Республіку Сербську, а також визначила механізми забезпечення миру. [2]

До мирних угод також належить Agreement on Sub-Regional Arms Control (Annex 1-B) 1996 р. як частина реалізації умов Дейтонської угоди, який обмежував озброєння та військову активність між сторонами в регіоні. [3]

Двосторонні локальні домовленості, як Erdut Agreement (1995), створили правову основу для мирної реінтеграції окремих територій до Хорватії під міжнародним контролем. Після підписання мирних угод були створені міжнародні інституції для реалізації та контролю їх виконання:

- Office of the High Representative (OHR) – міжнародна інституція, уповноважена наглядати за імплементацією цивільних аспектів Dayton Peace Agreement.
- Peace Implementation Council (PIC) – міжнародна координаційна структура з численними державами-учасниками, що підтримує мирні процеси, включно з висвітленням поступу реформ.
- Місії безпеки, включно з IFOR, SFOR, а згодом EUFOR Althea, забезпечували виконання безпекових аспектів угод і стабілізацію обстановки.

Такі механізми свідчать про перехід від чистої мирної угоди до правового імплементаційного режиму, у якому міжнародна спільнота бере участь не лише як гарант, але й як активний учасник політичної стабілізації.

Міжнародні організації та багатосторонні режими відновлення ООН – ООН через Раду Безпеки ухвалювала резолюції щодо миротворчих операцій, а також підтримувала адміністративні структури (UNTAES) у певних частинах колишньої Югославії, сприяючи гуманітарній, соціальній та політичній стабілізації.

Європейський Союз. Післявоєнне відновлення регіону стало невід'ємною частиною політики Stabilisation and Association Process (SAP) – стратегічної політики ЄС щодо Західних Балкан, що забезпечує поетапну інтеграцію з ЄС через укладання Stabilisation and Association Agreements (SAA). Ці угоди поєднують зобов'язання щодо реформ прав людини, демократії, правової держави та економічних норм із технічною і фінансовою допомогою від ЄС.

NATO та інші форуми. NATO, зокрема через свої місії і Парламентську асамблею, підтримував стабільність у регіоні після угод, наголошуючи на безпекових гарантіях Регіляції миру.

Договір про правонаступництво та регулювання правових наслідків розпаду держави. Однією з найважливіших багатосторонніх угод, що вирішували правові наслідки розпаду СФРЮ, є Agreement on Succession Issues of the Former Socialist Federal Republic of Yugoslavia, підписана 29 червня 2001 р. і набрала чинності 2 червня 2004 р. Ця угода врегульовує справедливий розподіл прав, зобов'язань, майна, фінансових активів і зобов'язань колишньої федерації між п'ятьма суверенними державами-наступниками. [3]

Документ включає численні додатки щодо дипломатичних і консульських об'єктів, архівів, фінансових зобов'язань та пенсій, які є ключовими для правової стабільності регіону.

Наукова література підкреслює важливість цього договору для формування практики міжнародного права щодо правонаступництва держав та поділу активів і боргів у разі розпаду федерації, а також звертає увагу на тривалість і складність імплементації цього механізму. Дослідження міжнародних механізмів післявоєнного відновлення на Балканах охоплюють широкий спектр тем: юридичні наслідки мирних угод і їх імплементації; досвід правонаступництва після розпаду держав; роль міжнародних організацій у стабілізації миру і підтримці реформ; інтеграційні процеси у межах ЄС як частина нормативної стабілізації і правового впорядкування.

Отже, результати дослідження міжнародно-правового забезпечення механізмів післявоєнного відновлення країн Західних Балкан після конфліктів 1990-х років дозволили виокремити інституційні рамки, створені Організацією Об'єднаних Націй, Європейським Союзом та регіональними багатосторонніми ініціативами, а також правові основи і роль ключових міжнародних угод. Увага приділена чотирьом рівням правового регулювання: мирні угоди, механізми контролю та імплементації миру, постконфліктні програми ЄС та співпраця між суб'єктами регіонального співробітництва. Слід констатувати, що сталий мир і відновлення забезпечуються через комплекс міжнародних договорів, інституційних механізмів і правових норм, що поєднують політичні, економічні та соціальні аспекти міжнародної підтримки.

Міжнародно-правове регулювання післявоєнного відновлення на Балканах побудоване на комплексі багаторівневих норм і інституційних механізмів: правильне поєднання мирних угод, інституцій нагляд за імплементацією, програм ЄС та конкретних міжнародних договорів щодо правонаступництва створило стійку правову основу для стабілізації та сталого розвитку. Завдяки цьому регіон пройшов трансформацію від збройного конфлікту до довгострокових правових і політичних рішень, що сприяють інтеграції у європейські структури.

1. Agreement on Succession Issues of the Former Socialist Federal Republic of Yugoslavia. Vienna, 2001. UNTS v. 2262.
2. Dayton Accords – General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina. Britannica, 1995.
3. OHR – Succession of the Former Socialist Federal Republic of Yugoslavia Official Gazette, 2001.
4. Stanič, A. Financial Aspects of State Succession: The Case of Yugoslavia. Eur. J. Int'l L, 2001.
5. Stahn, C. The Agreement on Succession Issues of the Former Socialist Federal Republic of Yugoslavia. AmJIL, 2002.

Іван БУХУН

заступник начальника кафедри
тактичної підготовки
ННІ професійної освіти
Національної академії Національної
гвардії України (м. Харків, Україна),
доктор філософії

МІЖНАРОДНІ БЕЗПЕКОВІ ІНСТИТУЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ

У сучасних умовах глобальної нестабільності проблема міжнародної безпеки набуває особливого значення для держав, що перебувають у зоні підвищених воєнно-політичних ризиків. Для України питання міжнародної безпеки є безпосередньо пов'язаним із забезпеченням її суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності. Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України не лише загострила внутрішні виклики національній безпеці, але й продемонструвала кризу існуючої системи міжнародної безпеки. Водночас саме міжнародні безпекові інституції залишаються ключовими інструментами захисту національних інтересів України на глобальному та регіональному рівнях.

Метою цієї доповіді є аналіз ролі міжнародних безпекових інституцій у забезпеченні та захисті національних інтересів України, а також визначення їхнього значення в умовах трансформації сучасної архітектури міжнародної безпеки.

Поняття міжнародних безпекових інституцій та їх місце у системі міжнародних відносин.

Міжнародні безпекові інституції – це міждержавні організації та механізми, створені з метою підтримання миру, запобігання конфліктам, реагування на загрози та забезпечення колективної безпеки. До них належать як універсальні структури (Організація Об'єднаних Націй), так і регіональні безпекові організації (НАТО, ОБСЄ, Європейський Союз), а також міжнародні судові та правозахисні інституції.

У системі міжнародних відносин ці інституції виконують низку важливих функцій:

- формування норм і принципів міжнародного права;
- забезпечення механізмів колективного реагування на загрози;
- створення майданчиків для дипломатичного діалогу;
- координація міжнародної допомоги у сфері безпеки та оборони.

Для України участь у діяльності міжнародних безпекових інституцій є не лише формою міжнародної співпраці, а й стратегічним інструментом реалізації національних інтересів.

Роль ООН у захисті національних інтересів України.

Організація Об'єднаних Націй є ключовою універсальною інституцією міжнародної безпеки. Для України ООН відіграє важливу роль у міжнародно-правовій фіксації факту збройної агресії Російської Федерації, засудженні порушень міжнародного права та мобілізації міжнародної підтримки.

Генеральна Асамблея ООН неодноразово ухвалювала резолюції, що підтверджують суверенітет і територіальну цілісність України в межах її міжнародно-визнаних кордонів. Ці документи мають значний політико-правовий ефект, оскільки формують міжнародний консенсус щодо незаконності дій держави-агресора.

Водночас діяльність Ради Безпеки ООН у контексті українського питання виявила системні недоліки існуючого механізму колективної безпеки, зокрема проблему права вето постійних членів. Це актуалізує для України питання реформування міжнародних безпекових інституцій та пошуку альтернативних механізмів захисту своїх національних інтересів.

НАТО як ключовий елемент гарантування безпеки України.

Особливе місце в системі міжнародної безпеки для України посідає Організація Північноатлантичного договору. Хоча Україна не є повноправним членом НАТО, співпраця з Альянсом стала одним із визначальних чинників зміцнення її обороноздатності.

НАТО виступає не лише військово-політичним союзом, але й інституцією, що сприяє реформуванню сектору безпеки і оборони України відповідно до євроатлантичних стандартів. Допомога у сфері стратегічного планування, підготовки військових кадрів, логістики та кібербезпеки суттєво посилила спроможність України протистояти зовнішнім загрозам.

У контексті російсько-української війни НАТО стало важливим координаційним центром міжнародної військової допомоги Україні, що безпосередньо сприяє захисту її національних інтересів. Перспектива євроатлантичної інтеграції розглядається як довгострокова стратегічна мета, здатна забезпечити стійкі безпекові гарантії для української держави.

Європейський Союз та безпековий вимір захисту інтересів України.

Європейський Союз, попри свою економічну та політичну природу, дедалі активніше виконує функції безпекового фактора. Для України ЄС є важливим партнером у сфері санкційної політики, цивільної безпеки, управління кризами та протидії гібридним загрозам.

Запровадження масштабних санкцій проти російської федерації стало одним із ключових інструментів захисту національних інтересів України на міжнародній арені. До того ж, ЄС надає Україні значну фінансову, гуманітарну та консультативну допомогу, що сприяє підвищенню стійкості держави в умовах війни.

Отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС посилює безпековий вимір європейської інтеграції та відкриває нові можливості для інституційного захисту національних інтересів.

ОБСЄ та інші міжнародні інституції у контексті української безпеки.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі традиційно відігравала важливу роль у сфері превентивної дипломатії та моніторингу конфліктів. У контексті України діяльність ОБСЄ була спрямована на фіксацію порушень режиму припинення вогню та захист прав цивільного населення.

Окрему функцію у захисті національних інтересів України виконують міжнародні судові інституції, зокрема Міжнародний суд ООН і Міжнародний кримінальний суд.

Звернення України до цих органів сприяє притягненню держави-агресора до міжнародно-правової відповідальності та зміцнює позиції України у правовому полі.

Таким чином міжнародні безпекові інституції є важливим інструментом захисту національних інтересів України в умовах сучасних глобальних викликів. Попри наявні недоліки та кризу окремих механізмів міжнародної безпеки, саме через інституційні форми співпраці Україна здатна мобілізувати міжнародну підтримку, посилити власну обороноздатність та відстояти принципи міжнародного права.

Подальше поглиблення взаємодії з НАТО та Європейським Союзом, активна участь у діяльності ООН і міжнародних судових органів, а також ініціювання реформ у системі міжнародної безпеки мають стати ключовими напрямками захисту національних інтересів України у довгостроковій перспективі.

Володимир ВАСЕЧКО

головний інспектор

Департаменту кіберполіції

Національної поліції України

(м. Київ, Україна),

доктор філософії в галузі права

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ФАКТОР ПІДТРИМКИ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Реалізація євроінтеграційного курсу України в умовах воєнного стану є одним із найскладніших викликів сучасної історії вітчизняної політичної та управлінської практики. Поєднання зовнішньої агресії, масштабних внутрішніх трансформацій та необхідності адаптувати національні інституції до стандартів Європейського Союзу висуває вимогу не лише реформувати внутрішні механізми державного управління, але й забезпечити їхню стійкість у кризових умовах. У такому контексті діяльність міжнародних організацій набуває не просто допоміжного значення, а виступає одним із ключових чинників підтримки інституційної спроможності державних органів, органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства. Співпраця з міжнародними інституціями охоплює широкий спектр заходів: від технічної та експертної допомоги до навчання, матеріального забезпечення та сприяння адаптації законодавства до європейських стандартів.

Український сектор державного управління в умовах складних викликів перебуває під подвійним тиском: з одного боку необхідність забезпечення безперервності публічних функцій попри руйнування критичної інфраструктури, а з іншого реалізація зобов'язань, пов'язаних із наближенням до *acquis* ЄС. Цей двовимірний тиск актуалізує потребу у зовнішній підтримці, яку надають численні міжнародні організації [1]. Така підтримка реалізується на різних рівнях та у різних формах, але її спільною метою є підвищення інституційної спроможності державних органів адаптуватися до умов кризи та продовжити реформи всупереч об'єктивним обмеженням, що накладаються воєнним станом.

Частиною цього багатовимірного процесу є експертно-консультативна допомога у сфері розроблення політик та законодавства. Так, міжнародні організації беруть участь у підготовці проєктів нормативно-правових актів, методичних рекомендацій та стратегічних документів, які відповідають сучасним вимогам управління й наближають українські інституції до європейських стандартів. Це особливо важливо у контексті гармонізації правових норм, організаційного устрою та процедур публічного управління відповідно до європейського *acquis*, що є невід'ємним компонентом процесу інтеграції України до ЄС. У таких ініціативах відбувається органічне поєднання міжнародного досвіду, практик ефективного управління та адаптивних моделей адміністрування, які враховують особливості українського контексту.

Не менш значущою є технічна допомога, зокрема постачання обладнання, програмного забезпечення та рішень, які сприяють підвищенню спроможності органів державної влади та місцевого самоврядування. У багатьох випадках ця допомога дозволяє не лише продовжувати виконання базових функцій, але й забезпечувати їхню адаптацію до сучасних вимог безпеки та цифровізації. Технічна підтримка стає підґрунтям для ефективної

взаємодії адміністративних систем у складних умовах: від організації дистанційної роботи до забезпечення безперервності функціонування інформаційних систем.

Суттєвою складовою є також навчання та підвищення кваліфікації державних службовців, працівників органів місцевого самоврядування та представників громадського сектору. Міжнародні організації регулярно організовують навчальні програми, тренінги, семінари та консультації, які спрямовані на формування навичок стратегічного управління, кризового адміністрування, адаптації до європейських стандартів управління та впровадження інноваційних підходів у практику державної служби. Такий розвиток людського капіталу посилює потенціал інституцій у довгостроковій перспективі, сприяючи не лише адаптації до поточних умов, але й здатності ефективно відповідати на майбутні виклики.

Важливо також звернути увагу на роль міжнародних організацій у підтримці соціальної стабільності та інтеграції. Допомога у сфері адаптації внутрішньо переміщених осіб, психологічна підтримка постраждалих, соціальні програми для уразливих груп, усе це забезпечує не лише гуманітарний ефект, а й сприяє збереженню соціальної згуртованості. Без стабільного соціального середовища неможлива ефективна функція державних інституцій, тому в цьому контексті міжнародна підтримка також набуває стратегічного значення.

Функціонування міжнародних організацій в Україні відбувається у взаємодії з національними інституціями, що вимагає побудови ефективних координаційних механізмів. Цей процес не завжди є безперешкодним, оскільки він потребує узгодження пріоритетів, адаптації методологій та врахування національного контексту. Проте саме через таку взаємодію відбувається обмін знаннями та практиками, що збагачує національну систему управління, підвищує її адаптивність і зумовлює підсилення інституційної спроможності [3].

Говорячи про інституційний вплив, варто наголосити, що міжнародна допомога не має бути зведена лише до інструментів технічної чи матеріальної підтримки. Її ключовим результатом є формування управлінських компетенцій, які сприяють посиленню стратегічного та оперативного менеджменту в органах влади. Це проявляється у впровадженні сучасних принципів публічного адміністрування, цифровізації, моніторингу та оцінки результативності державної політики, що становить основу ефективного механізму управління сучасної держави.

У контексті євроінтеграції міжнародна підтримка є не лише засобом адаптації, але й важливим інструментом імплементації європейських стандартів. Міжнародні організації сприяють виконанню кластерних вимог переговорного процесу з Європейським Союзом, забезпечують технічну експертизу щодо відповідності національних політик і практик *acquis* ЄС, надають рекомендації щодо реформ та механізмів їхньої реалізації. Така діяльність має безпосередній зв'язок із підвищенням якості управління, правової певності та інтеграції національних систем до європейських структур [3].

Підсумовуючи, варто зазначити, що міжнародні організації відіграють багатогранну роль у забезпеченні інституційної стійкості України в умовах воєнного стану та євроінтеграційних трансформацій. Їхня дія сприяє не лише подоланню безпосередніх наслідків агресії, а й формуванню довгострокових управлінських і правових механізмів, що відповідають сучасним викликам [4]. Саме така синергія міжнародної допомоги, національних зусиль та стратегічного бачення стає запорукою збереження та посилення інституційної спроможності української держави в умовах складних зовнішніх і внутрішніх випробувань.

1. Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj/eng>.

2. OECD/SIGMA. (2024). Public Administration in Ukraine: Assessment against the Principles of Public Administration. SIGMA Monitoring Reports. Paris: OECD Publishing. URL: https://www.sigmaxweb.org/en/publications/public-administration-in-ukraine_078d08d4-en.html.

3. European Commission. (2025, November 4). Ukraine 2025 Report: Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. SWD(2025) 759 final. Brussels. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2025_en.

4. United Nations. (2025, November 27). UN-Ukraine Development Cooperation Framework 2025-2029. Kyiv : UN Ukraine. URL: <https://surl.li/gjhrmy>.

Вікторія ГАЛАН

ст. викладач кафедри
міжнародного права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ЕВОЛЮЦІЯ ТА НОВІ ВИКЛИКИ ДОКТРИНИ R2B

Еволюція доктрини *Responsibility to Protect* (R2P) свідчить про її перетворення зі здебільшого декларативної гуманітарної концепції на правову парадигму, необхідну для цілісності глобальної безпеки. Якщо Підсумковий документ Всесвітнього саміту 2005 року акцентував увагу на запобіганні геноциду та реагуванні на масові звірства, то третій компонент концепції ***Responsibility to Rebuild* (R2B)** – фактично залишився поза серйозною увагою. Найчіткіше цей вакуум демонстрували постконфліктні регіони, де попри завершення активної фази насильства не було створено сталих механізмів для довготривалої відбудови, відновлення інституцій та підтримки населення. Як результат – численні території опинились у режимі так званих «заморожених конфліктів», коли збройне протистояння формально завершено, але корені напруженості не зникли, що часто призводить до повторних спалахів насильства.

На сучасному етапі концепція R2B виходить за межі суто моральної категорії й трансформується у юридичний обов'язок держави-агресора забезпечити відновлення зруйнованого правопорядку, територіальної цілісності та соціальних інститутів постраждалої держави. Що робить її невід'ємним елементом сучасного *jus post bellum*.

Теоретичне підґрунтя: R2B і концепція *jus post bellum*. Зв'язок між тривалим миром, справедливістю та відбудовою є не просто логічним – він має фундаментальний, майже онтологічний характер. На цьому будується й концепція відновного правосуддя. Без реального відновлення – як матеріального, фізичного та морального – світ не спроможний стати стійким, він перетворюється на тимчасове затишшя, що може зникнути при перших серйозних викликах. Сучасна доктрина трактує структуру збройного конфлікту як триєдиний процес, який охоплює *jus ad bellum*, *jus in bello* та *jus post bellum* і функціонує як взаємопов'язані етапи одного циклу. Відповідно до Проекту ARSIWA 2001 р., держава, яка вчинила міжнародно-протиправне діяння, зобов'язана здійснити реституцію, а у разі її неможливості – повністю компенсувати її шкоду [5]. І логіка тут не лише у відшкодуванні витрат, а й у відновленні правового балансу, без якого повоєнне врегулювання втрачає легітимність. Так само й щодо інституційного аспекту. Ефективне постконфліктне врегулювання передбачає ширший аспект, аніж короткотривалу присутність міжнародних місій. Виникає потреба у формуванні стійких національних інститутів, чия реальна дієвість дозволяє уникнути рецидиву насильства та зацементувати результати миру. У цьому аспекті R2R покликана поєднати гуманітарні завдання з правовим принципом відповідальності: від обов'язку захищати до обов'язку «відновити справедливість» і встановити стійкі, довготривалі умови для миру та неповторення насильства.

Державний імунітет vs право на репарації. Одним з найскладніших питань у сучасному міжнародному праві залишається напруження між класичною доктриною державного імунітету та правом жертви на ефективні репарації. Перший традиційно захищає суверенні активи держави від юрисдикції іноземних судів і примусового виконання, що вважається необхідною складовою сучасного розуміння міжнародної стабільності та проявом принципу суверенної рівності. Однак разом з тим, коли мова йде про масові порушення прав людини, воєнні злочини чи злочин агресії, такий конструкт вступає у пряму колізію з потребою забезпечити потерпілим реальне та дієве відшкодування. Практика судів, як міжнародних, так і національних, часто стоїть на боці державного імунітету. Так у справі *Germany v. Italy* (2012) МС ООН підтвердив абсолютний характер імунітету держави від іноземної юрисдикції, навіть у випадках **серйозних порушень міжнародного гуманітарного права**, вчинених Німеччиною під час Другої світової війни. Суд констатував, що характер порушення не створює винятку з імунітету і італійські суди не мали права розглядати позови жертв проти Німеччини, а виконання компенсацій може відбуватися

виключно за згоди держави-порушника [3]. Рішення значно посилює класичний підхід – імунітет держави, захист державних активів є пріоритетом, навіть якщо мова йде про ненадання жертвам ефективного національного захисту. Подібну позицію підтримував і Верховний Суд Канади у справі *Kazemi v. Iran* (2014). Суд підтвердив конституційність *State Immunity Act*, зазначивши, що жертви катування в Ірані не можуть позиватись проти Ірану у канадських судах через пріоритет державного імунітету і навіть *jus cogens*-злочини **не створюють винятку**. Зміна пріоритету між правами жертв та принципом імунітету була названа політичним, а не судовим питанням [4]. Подібне суворе додержання концепції суверенної рівності та державного імунітету демонструє з боку судів небажання створювати нові норми, які б дозволяли її обходити. У США практика є більш гнучкою. *Foreign Sovereign Immunities Act (FSIA)*, 28 U.S.C. § 1605A) закріпив спеціальний виняток *terrorism exception* для держав, визнаних спонсорами тероризму (Іран, Сирія, Півн. Корея) [2]. Американські суди неодноразово дозволяли позови жертв терористичних атак проти цих держав, накладали арешти на **комерційні активи**, а іноді й на державні активи, пов'язані з терористичною діяльністю, та присуджували багатомільярдні компенсації, тим самим визнаючи юрисдикцію щодо держав-спонсорів тероризму. Тобто сучасна американська судова практика допускає, що держава може бути відповідачем у АТА-справах, якщо діє один із винятків FSIA, включно з *terrorism exception* [1]. Утім навіть у США активи центральних банків вважаються особливо захищеними, і спроби використання їх для виплат компенсацій жертвам часто наштовхуються на заперечення адміністрації і судів.

Тож практика свідчить, що імунітет держави – надзвичайно стійка доктрина, яку суди не поспішають переглядати, і навіть міжнародні злочини не створюють автоматичного винятку, а винятки можливі лише у дуже вузьких політично визначених категоріях. Тому право на відшкодування й досі не має ефективного універсального механізму реалізації. Таке пояснюється насамперед прямою колізією норм – між класичним принципом *par in parem non habet imperium*, що лежить в основі концепції державного суверенітету, та імперативними нормами *jus cogens*, що забороняють агресію та/чи найтяжчі порушення міжнародного гуманітарного права. Водночас вже не є очевидним і той факт, що у разі, коли держава вчиняє такі злочини, нормативна рівновага між суверенітетом та відповідальністю є суттєво порушеною.

Сучасні виклики існуючій системі міжнародної безпеки призвели до поштовху в еволюції підходів. У 2025-2026 рр. у ЄС, Канаді та низці держав-союзників розпочато обговорення можливостей обмеженого відступу від абсолютного імунітету, зокрема щодо заморожених активів, пов'язаних з актом агресії (РФ). Мова, звичайно, не йде про скасування імунітету як такого, а про пошук юридичних рішень, які б дозволили використовувати такі активи для фінансування репарацій та відбудови в рамках **R2B** без руйнування існуючих засад міжнародної правової системи. І тут проявляється фінансовий аспект – коли валютні резерви або інші активи безпосередньо підтримують воєнні дії – чи не стає їх «захищений» статус сумнівним з юридичної та/чи моральної сторони. Бо в такому випадку поширення імунітету на фінактиви фактично виступає щитом, який не стільки захищає державний суверенітет, скільки надає можливості безкарно порушувати основи міжнародного миру та безпеки. Тому дедалі звучить аргумент, що суверенні активи, використані для агресії, не можуть автоматично претендувати на найвищий рівень міжнародного захисту. Що у підсумку призводить до формування концепції **responsibility-based immunity** – підходу, за яким захист державної власності більше не виступає абсолютом, а співвідноситься з виконанням державою своїх базових міжнародних обов'язків. Суверенний імунітет розглядається вже не лише як право, а як право, що кореспондується із відповідальністю.

Конфіскація суверенних активів держави-порушника у сучасній міжнародно-правовій практиці дедалі частіше розглядається як контрзахід третьої держави – правомірною відповіддю міжнародного співтовариства на тяжке та тривале порушення імперативних норм. Подібний підхід базується на логіці колективної відповідальності за підтримання міжнародного миру та порядку та захист *erga omnes*-обов'язків. Тому навіть держави, які не є безпосередньо потерпілими від міжнародного правопорушення, мають право вживати заходи у відповідь на порушення *erga omnes*-зобов'язань, до яких належать усі 4 категорії міжнародних. А тому треті країни вправі застосовувати контрзаходи, спрямовані не на відплату, а на відновлення міжнародного правопорядку. І однією з форм реагування є призупинення імунітету активів центрального банку держави-агресора з подальшим спрямування цих коштів та/або доходів від них до спеціальних компенсаційних фондів. Такий підхід дозволяє поєднати ідею відповідальності агресора з мінімізацією ризиків для

стабільності міжнародної фінансової системи.

Механізми легітимізації. Для переведення суто політичних рішень про заморожування або вилучення державних активів у правову площину вже є прецеденти започаткування спеціальних процедур: Комісії з розгляду претензій чи то Міжнародні компенсаційні трасти, а також змішані механізми з міжнародним наглядом. Вони створюють прозору та юридично захищену систему, у межах якої визначається обсяг завданої шкоди, порядок компенсації та механізми контролю. Прецеденти останніх років підтверджують рух у цьому напрямі. Це й ініціатива G7 щодо створення спеціального фонду реконструкції України, фінансованого з доходів від заморожених активів РФ. Це політико-правовий механізм, що став новим прикладом, новою моделлю, оскільки започаткований як політичний механізм, фонд у 2025-2026 рр. почав набувати ознак правової інституціоналізації – з визначеними правилами управління, процедурою нагляду та принципами цільового використання коштів.

Тож у підсумку можна констатувати, що концепт контрзаходів у розрізі фінансових активів зміщається з суто політичної до юридичної площини, формуючи нову модель **post-aggression reparations** як систему, у якій відповідальність за агресію реалізується через фінансові й процедурні механізми міжнародного права. Чи можна констатувати, що трансформація доктрини R2P у 2026 році відбулась? Мабуть, зарано, проте можна твердо наголошувати, що відбувається перехід до нового етапу, коли право на відбудову стає невід'ємним елементом міжнародної законності та системи колективної безпеки. Суверенітет більше не сприймається як абсолютний і непроникний щит, а радше як функціональна категорія, на яку можна претендувати лише за умови виконання державою фундаментальних міжнародних зобов'язань. Відповідальність перестає бути абстракцією та має набути реального юридичного змісту. Створення та запуск Реєстру збитків, ініціатива щодо Міжнародного компенсаційного фонду та подальший розвиток механізмів правового управління конфіскованими або замороженими активами формують основу нової архітектури глобальних репарацій. Такі механізми покликані не лише забезпечувати формалізовану та процедурно гарантовану справедливість для жертв – вони створюють потужний превентивний ефект: у майбутньому акти агресії можуть коштувати надто дорого для держав-правопорушників – і політично, і фінансово. Іншими словами, міжнародне правосуддя рухається до моделі, де ціна порушення міжнародного миру стає юридично визначеною, фінансово відчутною та політично неминучою. Саме це й формує парадигму постагресивних репарацій, у межах яких відповідальність за агресію перестає бути лише декларативною, а має конкретні наслідки.

1. Congressional Research Service. Suits Against Terrorist States by Victims of Terrorism (CRS Report RL31258). 2008. URL: https://www.congress.gov/crs_external_products/RL/PDF/RL31258/RL31258.16.pdf.

2. International Court for the Southern District of New York. In re Terrorist Attacks on September 11, 2001 (default judgment against Iran). 2016. URL: <https://openyls.law.yale.edu/server/api/core/bitstreams/f4aa0eb4-5e44-48fe-aad7-88cb1586213a/content> [legal.un.org].

3. Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy; Greece intervening). Judgment of 3 February 2012. General List No. 143. URL: <https://icj-cij.org/case/143> [blog.magistr.ua], [science.iea.gov.ua].

4. Kazemi Estate v. Islamic Republic of Iran. Supreme Court of Canada, 2014. URL: <https://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/2014/2014scc62/2014scc62.html>.

5. United Nations International Law Commission. Responsibility of States for internationally wrongful acts. United Nations, 2001. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf [law.cornell.edu].

6. U.S. Court of Appeals for the Second Circuit. Schansman v. Sberbank (expanding ATA suits when FSIA exceptions apply). 2025. URL: <https://tlblog.org/second-circuit-expands-scope-of-anti-terrorism-act-suits-against-foreign-states/>.

Алла ГИРМАН

доцент кафедри міжнародних відносин
Університету митної справи
та фінансів (м. Дніпро, Україна),
кандидат політичних наук, доцент

МЕХАНІЗМИ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВІДНОВЛЕННЯ МИРУ

Наслідками війн та збройних конфліктів майже завжди виступають економічна та соціальна нестабільність, руйнування та спустошення територій, повна зневіра та розруха. І можуть пройти роки, перш ніж країна покаже перші ознаки відновлення.

Постконфліктне відновлення та миробудівні зусилля – це найбільш критичні і складні питання у сфері запобігання повторному спалаху насильства: що саме слід робити і в якій послідовності після підписання мирної угоди чи припинення бойових дій.

Постконфліктне врегулювання є ключовою складовою сучасної міжнародної безпеки, оскільки саме від ефективності політичних та безпекових інструментів залежить стабільність країн, що пережили війну, та попередження повторення насильства. Комплексність таких процесів зумовлена необхідністю поєднати політичну трансформацію, відбудову інституцій, реформування силових структур, забезпечення прав людини та створення умов для довгострокового миру.

Політичні та безпекові механізми постконфліктного врегулювання взаємодіють між собою: політичні рішення закладають основу для функціонування держави, тоді як безпекові заходи забезпечують фізичний захист громадян та інституцій, створюють довіру та стабільність. Їхня комплексність є не лише умовою успішного переходу від війни до миру, а й важливою передумовою формування стійкого, інклюзивного та демократичного суспільства.

Істотні зрушення у сучасному безпековому мисленні зумовлені процесами у сфері міжнародної політики та безпеки, що відбуваються у третьому десятиріччі XXI ст. на європейському континенті та у глобальному вимірі. Вони є наслідком глибинних трансформацій соціально-економічного устрою і світового ладу відповідно до нового етапу цивілізаційного розвитку людства. Його сутністю є формування глобальної економічної та політичної системи із високим рівнем взаємопов'язаності економік окремих держав та регіональних інтеграційних підсистем.

Комплекс заходів, спрямованих на запобігання відновленню насильства, вирішення його структурних причин та створення умов для сталого миру історично зосереджувалися на міжнародному втручанні. Проте не так давно з'явилася нова парадигма, яка є більш інклюзивною. Вона виходить за рамки традиційного миробудування, зосередженого на зовнішньому втручанні, і фокусується на ендегенних (внутрішніх), реляційних та довгострокових процесах, які формують мир у конкретних суспільствах. Миротворення визнає, що мир є гібридним і завжди формується у взаємодії міжнародних, регіональних і локальних сил [4].

Відновлення миру у постконфліктних суспільствах потребує не лише припинення бойових дій, а й системного переосмислення політичних, соціальних та безпекових підходів, здатних забезпечити довготривалу стабільність. У сучасних умовах гібридних загроз та глобальної непередбачуваності миротворчі процеси базуються на комплексних стратегіях, які поєднують дипломатичні інструменти, механізми безпеки, економічну відбудову та інклюзивний діалог. Важливим є формування середовища, у якому наслідки конфлікту поступово долаються, а суспільство повертається до стійкого розвитку.

Науковці виокремлюють основні етапи постконфліктного періоду:

1. Гуманітарна фаза (0-6 місяців): порятунок життів, розмінування, базова допомога.
2. Стабілізація та раннє відновлення (6 місяців – 2-3 роки): відновлення базових державних інститутів, роззброєння, демобілізація, реінтеграція.
3. Трансформаційна фаза (3-10+ років): реформа сектору безпеки, конституційна реформа, економічне відновлення, примирення [2].

Основною метою постконфліктного розвитку є забезпечення мирного співіснування, сталого економічного зростання та покращення якості життя мешканців територій, які постраждали від конфліктів. Досягнення цієї мети потребує врахування місцевих особливостей, культурних відмінностей, соціальних і економічних умов, а також активної участі громад у процесі відновлення. Успішний розвиток можливий лише за умови прозорості, відповідальності та тісної співпраці між усіма зацікавленими сторонами. Кожен етап відновлення повинен бути орієнтований на довгострокову перспективу, щоб уникнути повторення конфліктів та забезпечити стабільний розвиток.

Постконфліктний розвиток також передбачає інтеграцію інноваційних підходів та технологій, які можуть прискорити процес відновлення. Використання сучасних методів управління, цифрових технологій та екологічно чистих рішень дозволяє не лише відновити території, але й створити умови для їхнього подальшого розвитку. Наприклад, впровадження відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна та вітрова енергетика, може забезпечити енергетичну незалежність регіону та зменшити залежність від традиційних джерел енергії, які часто є обмеженими після конфліктів [3].

Український контекст постконфліктного врегулювання має унікальні характеристики. Повномасштабна агресія російської федерації створила безпрецедентні виклики, де поєднуються: масштабні руйнування інфраструктури, окупація територій, систематичні воєнні злочини, депортації, гуманітарна криза, а також адекватні запити суспільства на справедливість, безпеку та відновлення. Це визначає складність формування моделей миру, реінтеграції та подальшого державного розвитку.

Ключова проблема полягає у взаємозалежності між трьома основними вимірами постконфліктної трансформації:

- безпека: роззброєння, демілітаризація, реформа сектору безпеки;
- політика: конституційна реформа, вибори, демократизація, інклюзивність;
- економіка/соціальна сфера: відновлення інфраструктури, робочі місця, довгостроковий розвиток, примирення [1].

Отже, стратегія миру для України повинна поєднувати безпекові інструменти, інституційні реформи, соціальні і гуманітарні програми, економічну модернізацію, міжнародне партнерство, європейський вектор розвитку. Лише комплексність і системність дають змогу закласти підвалини для стійкого і справедливого миру, який не стане тимчасовою передишкою, а гарантуватиме нову якість державного розвитку та безпеки.

1. Колесніченко О. Міжнародний досвід відновлення та відбудови держав і регіонів після військових конфліктів та екологічних катастроф: висновки для України. 2024. URL: https://analytics.intsecurity.org/wp-content/uploads/2024/01/Ukr_EPravda_12_Recovery.pdf.

2. Janvier D. Nkurunziza, Timing and Sequencing of Post-Conflict Reconstruction and Peacebuilding Efforts // United Nations Conference on Trade and Development, Geneva, Switzerland. CRPD Working Paper No. 34. 2015. URL: <https://soc.kuleuven.be/crpd/files/working-papers/working-paper-nkurunziza.pdf>.

3. Kelly G. Reconciliation and Peacebuilding // The Oxford Handbook of Peacebuilding, Statebuilding and Peace Formation. Oxford: Oxford University Press, 2021. URL <https://academic.oup.com/edited-volume/34241/chapter-abstract/290328111?redirectedFrom=fulltext&login=false>.

4. The Oxford Handbook of Peacebuilding, Statebuilding and Peace Formation. Oxford: Oxford University Press, 2021. URL: <https://global.oup.com/academic>.

Алла ДЕМИЧЕВА

керівник програм
кейс-менеджменту НГО FHI360
(м. Дніпро, Україна),
кандидат соціологічних наук, доцент

ПОЛІТИКИ СЕЙФГАРДІНГУ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ: УБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ТА ОТРИМУВАЧІВ ПОСЛУГ

Усі міжнародні неурядові громадські організації (МНГО) прагнуть захистити свій персонал та отримувачів послуг (учасників програм) від будь-якого виду дискримінації, переслідувань, насильства, експлуатації чи інших зловживань як у робочому середовищі, так і при реалізації програм. Система запобігання та реагування на такі дії має назву сейфгардінгу/убезпечення. Поєднання двох рівнів це концептуальна сутність сейфгардінгу, організація не може бути безпечною назовні, якщо вона небезпечна всередині. Якщо охарактеризувати ідею сейфгардінгу, то вона може звучати таким чином: люди, які надають допомогу іншим, не можуть допускати будь-якого насильства ні до тих людей, яким допомагають, ні між собою. З точки зору теорії організаційної культури (наприклад, у працях Едгар Шейн), цінності не існують окремо для «внутрішнього» і «зовнішнього» середовища. Базові основи діяльності організації (про владу, гідність, відповідальність) проявляються і в управлінні персоналом, і водночас визначають модель взаємодії з отримувачами послуг [4]. Отже внутрішні стосунки між персоналом формують культуру турботи або культуру зловживання, а ставлення до отримувачів послуг є продовженням цієї внутрішньої культури.

Сейфгардінг – це одночасно і етичний підхід, базове підґрунтя організаційної культури, і одночасно конкретний набір практичних заходів, прийнятих організаціями для запобігання шкоді та реагування на неї. Теоретичною базою сейфгардінгу в МНГО може виступати концепції відповідальної турботи в публічній сфері Джоан Тронто та етика турботи Вірджинії Хелд. Турбота розглядається Дж. Тронто не як приватна моральна чеснота, а як публічний і політичний обов'язок, який має бути інтегрований у діяльність зокрема і МНГО. Наголошується, що голос отримувачів допомоги є частиною системи підзвітності, а турбота передбачає компетентність і етичну відповідальність/підзвітність надавачів послуг. Тронто визначає турботу як процес, що включає уважність до потреб, прийняття відповідальності, компетентне надання допомоги та врахування реакції отримувача [5]. У діяльності НГО ці принципи трансформуються в політики запобігання шкоді, механізми підзвітності, системи реагування на зловживання та створення безпечного організаційного середовища. Таким чином, сейфгардінг можна розглядати як інституціоналізовану форму відповідальної турботи, що поєднує етичну мотивацію з процедурними гарантіями захисту. З позиції глобальної етики Вірджинії Гелд турбота виступає альтернативною нормативною рамкою для організацій, що діють у міжнародному та гуманітарному просторі, оскільки передбачає не лише дотримання формальних стандартів, а й активне забезпечення гідності та безпеки осіб, з якими взаємодіє інституція [2]. Відтак у діяльності НГО сейфгардінг постає як структурований етичний режим організаційної культури, що поєднує управління ризиками, механізми зворотного зв'язку та демократичну підзвітність.

Система сейфгардінгу зазвичай охоплює наступні напрямки: прийняті в МНГО політики сейфгардінгу, які у сконцентрованому вигляді представлені в кодексі поведінки; запобігання, що включає безпечний підбір персоналу, навчання нових працівників, оновлення знань вже працюючих, поширення інформації серед отримувачів послуг; повідомлення, тобто створення безпечних, легкодоступних способів як для персоналу, так і отримувачів послуг про неправомірну поведінку; реагування, орієнтоване на потерпілих осіб, процедури супроводу. Кодекс поведінки (етичний кодекс) є корпоративним документом, який описує основні цінності організації та очікувану поведінку, яка випливає з них, і сприяє формуванню безпечного робочого середовища та простору для людей, яким цією організацією надаються послуги. Є обов'язковим для всіх осіб, які пов'язані з організацією (це штатні працівники, консультанти, волонтери, постачальники тощо) та беруть участь у наданні допомоги і послуг постраждалому населенню. Політик, які регулюють відносини між

персоналом на горизонтальному рівні, достатньо багато, наприклад, політика існування робочого середовища, вільного від домагань/переслідувань. Прикладами є принизливі або нетактовні жарти, розіграші або коментарі; прямі або завуальовані погрози заподіяння фізичної шкоди; небажані сексуальні домагання або запрошення, вербальні, фізичні або онлайн, включаючи соцмережі; спроба або вчинення сексуального насильства чи згвалтування; невербальна поведінка, така як витріщання або жести, натяки або завуальовані погрози; образливі або небажані коментарі щодо зовнішнього вигляду, інших особистих або фізичних характеристик; непотрібний або небажаний тілесний контакт або фізичне втручання в роботу іншої людини; вороже робоче середовище тощо.

Політиками, які забезпечують отримувачів послуг, можуть виступати боротьба з торгівлею людьми, захист дітей, захист від сексуальної експлуатації та наруги (СЕН). Вважається, що особа, яка виступає від імені НГО або яку постраждале населення асоціює з НГО, має владу, тобто має засоби чи повноваження впливати на реалізацію певних речей або змінювати результати. Наприклад, працівники мають здатність вирішувати, як і кому надавати допомогу, і це може суттєво вплинути на те, як надається допомога, хто нею користується та наскільки вона є ефективною. Документовані дослідження та офіційні звіти підтверджують, що протягом останніх десятиліть у гуманітарному секторі фіксувалися випадки СЕН, що поставило під сумнів достатність існуючих механізмів захисту, які мали реактивний характер. Зокрема, у парламентському звіті Великої Британії «Sexual exploitation and abuse in the aid sector» встановлені факти СЕН з боку працівників великих гуманітарних НГО, зокрема Oxfam, під час гуманітарної операції на Гаїті, що стало одним із каталізаторів реформ у сфері сейфгардінгу [3]. Офіційні звіти ООН щодо захисту від СЕН фіксували аналогічні інциденти під час миротворчих операцій та гуманітарних програм в Югославії 1990-х рр., в Боснії, під час кризи в Сирії тощо. Незалежна комісія ВООЗ задокументувала випадки СЕН під час реагування на кризу Еболи [6]. Сукупність цих даних обґрунтовує висновок про те, що інституціоналізація стандартів захисту є необхідною умовою забезпечення безпеки та довіри місцевого населення до МНГО.

Захист від СЕН в гуманітарному контексті спрямований на захист вразливих осіб від шкоди, заподіяної гуманітарними працівниками. Йдеться про те, щоб кожна особа, яка залучена до надання гуманітарної допомоги, діяла відповідально та етично, а жертви/постраждалі отримували підтримку у відстоюванні своїх прав у разі неправомірної поведінки з боку гуманітарних працівників. В усіх міжнародних НГО, їх партнерів національних НГО розроблені Політики щодо запобігання СЕН, які базуються відповідно до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Протоколу ООН щодо протидії сексуальній експлуатації та наруги, Бюлетені Генерального секретаря ООН «Спеціальні заходи щодо захисту від сексуальної експлуатації і сексуальної наруги від 09.10.2003, Ключових принципів Цільової групи ООН з питань захисту від сексуальної експлуатації та наруги в умовах гуманітарних криз 2002 р. та Керівних принципів політики ООН щодо запобігання сексуальній експлуатації та нарузі затверджених Міжвідомчим постійним комітетом (IASC) на міжвідомчому форумі гуманітарних партнерів 12 вересня 2019 р. Відповідно до міжнародних гуманітарних стандартів, НГО повинні припускати, що СЕН мають місце, і негайно вживати заходів для запобігання та мінімізації наслідків.

Можливими прояви СЕН можуть бути примус іншої особи до вступу в статеві відносини в обмін на гуманітарну допомогу (їжу, притулок чи медичну допомогу), примус іншої особи до сексу в обмін на отримання роботи, сексуальні відносини гуманітарного працівника з отримувачами послуг, сексуальні відносини працівників з неповнолітніми, які не досягли 18 річного віку, зловживання вразливим становищем особи, яке спричинено гуманітарною кризою та може погіршитись внаслідок звернення за допомогою. В глосарії з тематики захисту від сексуальної експлуатації та наруги визначається, що сексуальна експлуатація – це будь-яке зловживання чи спроба зловживання уразливим становищем, владою або довірою в сексуальних цілях, включаючи, зокрема, придбання грошової, соціальної або політичної вигоди від сексуальної експлуатації іншої особи. Предметом обміну можуть бути продукти харчування, багатоцільова грошова допомога, майно, доступ до послуг, навчання, працевлаштування тощо; – відмова в доступі до допомоги з вимогою отримати сексуальні послуги в обмін на неї; – використання секс працівників тощо. Сексуальна наруга означає фізичну дію або загрозу фізичною дією проти статевої недоторканності або із застосуванням сили, або в нерівних умовах, або з примусом [1, с.].

СЕН над учасниками Програми з боку гуманітарних працівників є серйозними порушеннями, а отже, підставою для припинення трудових відносин та потенційного

направлення до правоохоронних органів. Міжнародні НГО впроваджують політику нульової толерантності до СЕН, розроблений та запроваджений механізм зворотного зв'язку на рівні громади, який функціонує як формалізована система, яка дозволяє постраждалим і свідкам неправомірної поведінки з боку організації повідомляти про це та звертатися по допомогу через різні методи комунікації (особисто, телефоном, електронною поштою, через форму зворотного зв'язку, скриньки довіри тощо).

Таким чином, можна казати про інституціалізацію сейфгардінгу в діяльність МНГО, що означає, що сейфгардінг стає частиною управлінських стандартів, має нормативне й процедурне оформлення, поширюється на всі рівні діяльності організації, підкріплюється механізмами підзвітності, інтегрується у процеси прийняття рішень. Це сприяє підвищенню етичної відповідальності організацій, зміцненню довіри з боку отримувачів допомоги та відповідності міжнародним стандартам гуманітарної діяльності.

1. Глосарій з тематики захисту від сексуальної експлуатації та наруги. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-psea-glossary-enuk>

2. Held, Virginia. The Ethics of Care. Personal, Political, and Global. Oxford/New York 2006, p. 12.

3. House of Commons International Development Committee. (2018). Sexual exploitation and abuse in the aid sector. The Stationery Office.

4. Schein, Edgar H. (1985): Organizational Culture and Leadership. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

5. Tronto, Joan C. (2013): Caring Democracy. Markets, Equality, and Justice. University Press, New York.

6. World Health Organization. (2021). Final report of the independent commission on the review of sexual abuse and exploitation during the response to the Ebola outbreak in the Democratic Republic of the Congo. WHO.

Ірина СРЕМСЕВА

завідувач кафедри

міжнародних відносин

Університету митної справи та фінансів
(м. Дніпро, Україна),

кандидат історичних наук, доцент

LAWFARE ТА СЕЛЕКТИВНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТИ СТРАТЕГІЧНОГО ВПЛИВУ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ КОНФЛІКТІВ

Повномасштабна агресія РФ проти України, трансформація міжнародного порядку після 2022 р., зростання ролі інформаційно-правових механізмів у глобальній політиці засвідчили, що сучасні конфлікти не обмежуються військовим виміром. Право і дипломатія, які традиційно покликані забезпечувати врегулювання суперечок та підтримання міжнародної стабільності, все частіше інтегруються у стратегії гібридного впливу. Вони використовуються не лише для пошуку компромісу, але й як інструменти асиметричного тиску, делегітимації опонента та переформатування міжнародного порядку денного. Особливої актуальності у сучасних гібридних конфліктах набуває феномен lawfare та пов'язана з ним практика селективної дипломатії.

Використання міжнародно-правових норм, процедур і дипломатичних форматів з метою досягнення односторонніх політичних цілей отримало узагальнену назву lawfare («війна правом») [1]. У науковий обіг це поняття було введено Ч. Данлапом, який визначає lawfare як використання або зловживання правом як заміни традиційних військових засобів для досягнення оперативних переваг.

Lawfare передбачає цілеспрямоване використання правових норм, інституцій та процедур для обмеження свободи дій опонента, делегітимації його політики або нав'язування вигідної інтерпретації міжнародного права. В російсько-українській війні це проявилось у спробах легітимізувати анексію Криму через псевдореферендум 2014 р. та апеляції до принципу самовизначення, а також у використанні риторики «захисту російськомовного населення» як квазіправового обґрунтування втручання. Подібна практика свідчить про маніпулятивне тлумачення норм міжнародного права, зокрема принципів суверенітету,

територіальної цілісності та невтручання.

Серед основних форм lawfare у гібридних конфліктах доцільно виокремити наступні: маніпулятивне тлумачення норм міжнародного права; зловживання міжнародними судовими та арбітражними механізмами з метою затягування процесів або створення політичного тиску; правову легітимацію фактичної агресії, коли незаконні дії подаються як «внутрішні конфлікти», «миротворчі операції» чи «захист прав людини» [2]. Показовими є численні звернення Росії до міжнародних інституцій із метою формування альтернативного правового наративу щодо війни, а також використання механізмів Ради Безпеки ООН для блокування колективних рішень.

Таким чином, право трансформується з інструменту стримування на засіб наступального впливу, що змінює саму логіку функціонування міжнародної правової системи.

Інструментом гібридного впливу є селективна дипломатія, яка полягає у вибірковому використанні дипломатичних каналів і міжнародних форматів відповідно до поточних стратегічних інтересів. Держава-ініціатор може одночасно демонструвати готовність до переговорів і блокувати реальні механізми врегулювання конфлікту. Так, участь Росії у Мінських переговорах 2014-2015 рр. поєднувалася з продовженням військової підтримки незаконних збройних формувань, що засвідчувало використання переговорного процесу як інструменту стратегічного виграшу часу. Аналогічно, ініціювання «мирних ініціатив» у 2022-2023 рр. супроводжувалося ескалацією бойових дій, що створювало ситуацію дипломатичної амбівалентності.

Характерними проявами селективної дипломатії є участь у переговорах без наміру досягнення компромісу; використання міжнародних організацій для затягування рішень або розмивання відповідальності; створення альтернативних дипломатичних форматів, що підривають легітимні механізми міжнародної безпеки. Такі дії включають формування паралельних переговорних майданчиків із залученням лояльних держав або організацій, спрямованих на зміну рамки обговорення, послаблення санкційного тиску та легітимацію політики, яка суперечить міжнародним нормам, а також ініціювання зустрічей і комунікаційних платформ, що розсіюють увагу від основних механізмів врегулювання конфліктів.

У гібридній війні дипломатичні дії мають виразний інформаційний вимір. Публічні заяви, дипломатичні ноти, участь у міжнародних форумах та ініціювання резолюцій використовуються для формування вигідних наративів, делегітимації опонента та впливу на позиції третіх держав. Формується феномен «дипломатичної туманності», за якої складно відрізнити реальні мирні ініціативи від елементів стратегічної маніпуляції. Водночас цифровізація дипломатії та активне використання соціальних мереж посилюють ефект інформаційного резонансу, перетворюючи переговорний процес на частину глобальної медіакампанії.

Розглянуті практики lawfare та селективної дипломатії демонструють тенденції розвитку сучасних гібридних конфліктів. Lawfare та селективна дипломатія сприяють розмиванню міжнародно-правових норм, ускладнюють колективну реакцію міжнародного співтовариства та створюють тривалі зони правової невизначеності в системі міжнародної безпеки. Вони змінюють характер конфліктів, у яких правовий та дипломатичний виміри стають рівнозначними військовому компоненту. Практика lawfare виступає формою асиметричної боротьби, яка дозволяє агресору легітимізувати свої дії, створювати альтернативні правові наративи та обмежувати свободу дій опонента без прямого військового зіткнення. Селективна дипломатія слугує механізмом тактичного маневрування, спрямованого на вигреш часу, розмивання відповідальності та формування сприятливого міжнародного контексту. Ефективна протидія таким практикам потребує консолідації міжнародних інституцій, посилення механізмів юридичної відповідальності та підвищення прозорості дипломатичних процесів. Отже, в умовах гібридної війни збереження нормативної сили міжнародного права та довіри до дипломатичних інструментів стає ключовим чинником стабільності міжнародної системи та запобігання подальшій ерозії глобального порядку.

1. Dunlap C. J. Lawfare Today: A Perspective. *Yale Journal of International Affairs*. Winter 2008. P. 146–154. URL : https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5892&context=faculty_scholarship.

2. Kittrie O. F. *Lawfare: Law as a Weapon of War*. New York : Oxford University Press, 2016. 504 p.

Віктор ЛУГОВИЙ

докторант Національної
академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННИЙ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Міжнародне співробітництво має важливе значення у протидії організованих злочинній діяльності. Така співпраця охоплює обмін оперативною інформацією, спільні розслідування, екстрадицію та правову допомогу через Інтерпол, Європол та двосторонні договори. Головною метою такої взаємодії є подолання транснаціональних злочинних угруповань (їх мереж), подолання протидії розслідуванню, забезпечення невідворотності покарання та гармонізація законодавства країн. Безперечно, центральне місце у цій діяльності займає захист прав і інтересів громадян, спільні операції та боротьба з відмиванням грошей, отриманих злочинним шляхом. Загалом, забезпечення прав і свобод людини є одним із пріоритетних напрямів міжнародно-правової регламентації.

На сьогодні трансформаційні процеси, які охопили увесь світ, кардинально позначаються не тільки на значенні забезпечення та здійснення міжнародного співробітництва та надання міжнародної правової допомоги, а й на її сутності та функціональному призначенні.

Внаслідок глобальної інтеграції транснаціональна злочинність та заходи щодо її запобігання перестають бути сферою національних інтересів лише однієї держави. Запобігання та протидія транснаціональній злочинності вимагає об'єднання зусиль міжнародної спільноти [1, с. 6].

Міжнародне співробітництво є необхідною умовою для ефективного розслідування злочинів, учинених транснаціональними угрупованнями, які вчиняють протиправні діяння в різних державах. До найбільш поширених можна віднести кіберзлочини, наркоторгівлю, секс-туризм, тероризм, торгівлю зброєю й боєприпасами та інші. Усі перераховані злочини характеризуються великим розповсюдженням не тільки з близькими державами, у яких є спільний кордон, а й з країнами навіть на інших континентах. Такі злочини по-різному розслідуються та регламентуються нормативно-правовими актами відповідних країн, а також міжнародних організацій і структур.

На думку С. М. Переполькіна і Є. Г. Паршутіна, міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності слід відрізнити від міжнародно-правової допомоги, під якою слід розуміти сформовану у міжнародних відносинах систему нормативних і організаційно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється співробітництво між державами у сфері взаємного надання допомоги з метою регулювання правовідносин цивільного, сімейного, соціального або кримінально-правового характеру, що зачіпають інтереси фізичних або юридичних осіб однієї з держав-контрагентів на території іншої [2, с. 13–14]. У свою чергу М. М. Єфімов виокремлює основні форми міжнародного співробітництва: міжнародна правова допомога та видача особи (екстрадиція) [3, с. 282]. Виходячи з цього, можна констатувати, що міжнародно-правова допомога – це одна з основних форм міжнародного співробітництва під час розслідування злочинів.

У п. 1 ст. 6 Конвенції про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу, яка, на жаль, поки що не ратифікована Україною, вказано такі положення: «Прохання про взаємодопомогу та незаплановані обміни інформацією, про які йдеться у ст. 7, складаються письмово чи у будь-який спосіб, що дозволяє отримати письмовий запис в умовах, що дозволяють отримуючій державі-члену встановити його автентичність. Такі прохання здійснюються безпосередньо між судовими органами, наділеними територіальною юрисдикцією ініціювати та виконувати їх, і повертаються тими ж самими каналами, якщо іншого не вказано в цій статті» [4]. В. С. Буркаль відзначає, що керуючись міжнародним досвідом, доцільно виділити пріоритетні напрями діяльності із запобігання та протидії легалізації кримінальних доходів, серед яких: посилення контролю за валютними операціями, особливо міжнародного характеру; вдосконалення механізмів

взаємодії банків, правоохоронних органів і спеціалізованих міжнародних установ та організацій; розвиток системи спеціалізації і координації діяльності органів влади з вироблення і здійснення стратегії боротьби з транснаціональною економічною злочинністю; розробка нових механізмів моніторингу та ідентифікації осіб, помічених у зв'язках з транснаціональними угрупованнями; розвиток нормативно-правової основи для взаємодії вітчизняних правоохоронних органів із зарубіжними правоохоронними органами та спеціалізованими міжнародними організаціями [5, с. 246–247]. Авторка наголошує на багатьох можливих заходах, які необхідно реалізовувати для підвищення ефективності співпраці між різними державами в розрізі протидії та розслідування злочинів, вчинюваних транснаціональними угрупованнями.

І. В. Лешукова визначає правову допомогу як форму співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю, що полягає у здійсненні на основі взаємності допустимих за національними законами і міжнародними угодами дій, котрі сприяють виявленню злочинів, їх розслідуванню і судовому розгляду по них, а також забезпеченні виконання вироків й інших рішень судових органів. Юридичну основу надання правової допомоги, як одного з елементів міжнародного співробітництва, складають: а) міжнародні міждержавні договори (пакти, конвенції, договори, угоди); б) міжурядові угоди з окремих питань, що стосуються взаємодії у боротьбі зі злочинністю; в) міжвідомчі договори (угоди) з цих же питань. Ці документи мають спільні ознаки, що дозволяє систематизувати їх за формою, найменуванням і суб'єктом укладання міжнародних договорів. До правової бази міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях також слід віднести і національне законодавство з питань надання міжнародної правової допомоги і неписані норми (звичаї, традиції) міжнародного права (міжнародна ввічливість, взаємність) [6, с. 53].

Розглядаючи форми міжнародного співробітництва з протидії транснаціональній злочинності, В. І. Сідоров і С. Ф. Здоровко вирізняють серед них наступні: 1) розроблення і укладання міжнародних угод, прийняття інших міжнародно-правових документів в якості правової основи діяльності держав, міжнародних організацій та їх органів у сфері боротьби зі злочинністю; 2) вжиття заздалегідь узгоджених заходів по встановленню на міжнародно-правовому рівні злочинності та караності певних суспільно небезпечних дій (договірна криміналізація міжнародних злочинів); 3) утворення і формування на міжнародно-правовій основі міжнародних організацій та інших органів, які здійснюють діяльність у сфері протидії злочинності; 4) видання документів, які регламентують порядок здійснення повноважень держав в межах укладених міжнародних угод, процесуальний порядок здійснення міжнародного правосуддя, а також співпраці держав у боротьбі зі злочинністю; 5) взаємодія щодо запобігання тим, що готуються, або вчиненим злочинам, зокрема шляхом проведення за необхідності спеціальних заходів; 6) надання взаємної правової допомоги у сфері кримінального судочинства (видача, здійснення кримінального переслідування по запитам іноземних держав або передача юрисдикції, співпраця з органами міжнародної кримінальної юстиції); 7) діяльність міжнародних організацій і органів міжнародної кримінальної юстиції по відправленню правосуддя за вчинені транснаціональні злочини, здійснення кримінального переслідування винних [7, с. 66].

Зважаючи на це, до основних форм міжнародного співробітництва під час розслідування злочинів, учинених транснаціональними угрупованнями, можна віднести наступні: 1) взаємний обмін відомостями щодо діяльності транснаціональних угруповань та їх учасників; 2) взаємна правова допомога під час розслідування і судового розгляду матеріалів про злочини, вчинених ОГ і ЗО, через реалізацію процесуальних дій; 3) екстрадиція правопорушників міжнародному органу чи державі для здійснення кримінального переслідування; 4) запобігання злочинам, з приводу яких укладено відповідні договори між державами; 5) спільна участь у навчанні уповноважених осіб правоохоронних органів, а також надання вказаним органам відповідних науково-технічних засобів і матеріально-технічної допомоги.

Отже, міжнародне співробітництво у кримінальних провадженнях щодо транснаціональних угруповань спрямоване на боротьбу з організованою злочинністю через обмін інформацією, екстрадицію, спільні розслідування та конфіскацію активів. Воно ґрунтується на міжнародних угодах, конвенціях ООН та національному законодавстві за участю таких органів, як Інтерпол. В цілому міжнародне співробітництво є необхідною умовою для розслідування окремих видів злочинів, учинених транснаціональними угрупованнями.

1. Леган І. М. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності [текст] : монографія. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 328 с.
2. Перепьолкін С. М., Паршутін Є. Г. Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності : навч. посіб. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. – 112 с.
3. Єфімов М. М. Методика розслідування кримінальних правопорушень проти моральності : наукові та праксеологічні основи : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – 392 с.
4. Конвенція про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу, ухвалену 29 травня 2000 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_238#Text
5. Буркаль В. С. Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2019. 234 с.
6. Лешукова І. В. Міжнародне співробітництво правоохоронних органів України в боротьбі з організованою транснаціональною злочинністю. *Вісник Університету внутрішніх справ*. 2000. Вип. 12. Ч. II. С. 50–54.
7. Сідоров В. І., Здоровко С. Ф. Глобалізація економіки та транснаціональна організована злочинність. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2017. Вип. 6. С. 58–70.

Руслан МУКОІДА

професор кафедри тактико-спеціальної та спеціальної фізичної підготовки
Одеського державного
університету внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ДІЯЛЬНОСТІ
ІНТЕРПОЛУ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ПРОТИПРАВНОМУ
ВИКОРИСТАННЮ БПЛА**

Розвиток технологій безпілотних літальних апаратів (БПЛА) радикально трансформував архітектуру сучасної безпеки, створивши нові вектори як для інноваційної правоохоронної діяльності, так і для транснаціональної злочинності. Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол) ідентифікувала дрони як один із найбільш критичних викликів десятиліття, що вимагає гармонізації міжнародних зусиль, стандартизації технічних протоколів та розбудови нових спроможностей у сфері цифрової форензики.

Центральну роль у цій діяльності відіграє Центр інновацій Інтерполу (Interpol Innovation Centre), розташований у Сінгапурі, який функціонує як глобальний інтелектуальний хаб, що об'єднує правоохоронні органи, академічні кола та приватний сектор для вивчення технологій, що наразі виникають [4]. Діяльність організації охоплює широкий спектр – від створення методичних рекомендацій до розробки складних систем нейтралізації загроз у міських умовах та навколо об'єктів критичної інфраструктури, таких як аеропорти та стадіони.

Статут Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол (далі- Статут), зокрема стаття 2, зобов'язує організацію забезпечувати та розвивати максимально широку взаємну допомогу між усіма органами кримінальної поліції в межах чинного законодавства різних країн. У контексті БПЛА це означає створення єдиного інформаційного простору, де 195 країн-членів можуть обмінюватися даними про нові способи використання дронів злочинними угрупованнями та терористичними організаціями. Дрони перестали бути виключно рекреаційними гаджетами, сьогодні вони є інструментами для контрабанди наркотиків через кордони, скидання заборонених предметів у пенітенціарні заклади, проведення несанкціонованого спостереження та навіть здійснення кібератак через перехоплення сигналів Wi-Fi або Bluetooth.

Інтерпол реагує на ці загрози через систему кластерів Центру інновацій, що включають дослідження та публікації, мережі експертів, підтримку спроможностей та технічну допомогу. Важливим аспектом є те, що правоохоронна діяльність у цій сфері має бути нейтральною та позбавленою політичного чи військового характеру, як того вимагає

стаття 3 Статуту, хоча в умовах сучасних конфліктів, як-от в Україні, межа між цивільним та військовим використанням дронів стає дедалі тоншою. [1]

Для ефективної протидії Інтерпол використовує багаторівневу класифікацію ризиків, що базується на намірах та технічній підготовці оператора. Більшість інцидентів все ще пов'язана з необізнаними або недбалими користувачами, які порушують правила польотів поблизу аеропортів, але зростаюча доступність дешевих і потужних БПЛА дозволяє зловмисникам з мінімальними витратами створювати загрози національного масштабу.

Зростання складності загроз ілюструється появою дронів, що використовують штучний інтелект для автономного наведення, що робить їх стійкими до традиційних засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ), оскільки вони не потребують активного каналу зв'язку з оператором для виконання місії

Інтерпол розробив «Рамкову програму реагування на інциденти з дронами» (Framework for Responding to a Drone Incident), що є основним методичним документом для поліцейських у всьому світі. Цей документ був натхненний зустріччю Глобальної експертної групи в Денвері у 2018 році та постійно оновлюється для відображення нових викликів. Програма акцентує увагу на тому, що дрони – це не просто літальні апарати, а складні джерела цифрових доказів, які потребують специфічного поводження з моменту їх виявлення.

Для офіцерів, які першими прибувають на місце події, критично важливо забезпечити безпеку та зберегти доказову базу. Протокол включає ідентифікацію самого апарата, пульта керування, мобільних пристроїв та будь-яких скинутих об'єктів. Програма надає тактичне керівництво щодо управління сценою інциденту, включаючи встановлення командних пунктів та роботу зі свідками, що є фундаментальним для подальшого розслідування [2].

Практична реалізація протоколів Інтерполу вимагає від правоохоронців глибокого розуміння як фізичних, так і цифрових аспектів загрози. Першочерговим завданням є нейтралізація безпосередньої небезпеки для громадськості, після чого розпочинається процес криміналістичної фіксації.

Ці настанови призначені для адаптації під національне законодавство кожної країни, оскільки повноваження поліції щодо втручання в польоти дронів суттєво відрізняються в різних юрисдикціях.

Ефективна боротьба з несанкціонованими польотами вимагає впровадження систем Counter-Unmanned Aircraft Systems (C-UAS). Інтерпол активно співпрацює з аеропортами та державними органами для тестування таких технологій у реальних умовах. Одним із найзначніших заходів стали навчання INTERPOL Drone Countermeasure Exercise в Осло у 2021 році, де спільно з норвезькою поліцією та аеропортом Гардермуен було перевірено 17 різних систем протидії безпілотникам, спрямованих на забезпечення безпеки в аеропортах шляхом виявлення, відстеження та ідентифікації безпілотників та їхніх пілотів. Ці системи стають важливими елементами забезпечення безпеки аеропортів, повітряного простору та захисту безпольотних зон над містами, в'язницями та критично важливою інфраструктурою [3].

Проблема вибору технології C-UAS полягає у відсутності єдиних стандартів оцінки. Хоча контрзаходи можна використовувати для виявлення, ідентифікації та визначення місцезнаходження безпілотника в певній зоні, багато країн не мають законодавства, яке б дозволяло владі втручатися в роботу безпілотника під час його польоту. Це величезний виклик для правоохоронних органів, урядів та власників повітряного простору, що вказує на явну необхідність покращення розуміння загроз, що спричиняються безпілотниками, а також розробки механізмів керівництва та звітності.

Інноваційний центр Інтерполу є партнером у фінансованому Європейським Союзом проекту Courageous, який зосереджений на створенні загальноєвропейської системи для вибору, тестування та оцінки засобів протидії дронів для правоохоронних органів. Проект Courageous, партнером якого є Інтерпол, спрямований на створення європейського та глобального фреймворку для відбору та тестування систем протидії. За даними Інтерполу, проєкт «Courageous» «дозволить покупцям протестувати та перевірити технологію, щоб переконатися в її працездатності», що зрештою створить більшу прозорість серед постачальників засобів боротьби з безпілотними літальними апаратами.

У межах цього проєкту було розроблено методологію CWA 18150, яка дозволяє об'єктивно порівнювати системи детекції, відстеження та ідентифікації (DTI) [5].

Діяльність Інтерполу в галузі безпілотних літальних апаратів є взірцем того, як міжнародна організація може ефективно координувати правоохоронні зусилля перед

обличчям глобальної технологічної загрози. Перехід від фрагментарних дій до системної стандартизації, що втілювалася в проєктах Courageous та Stadia, заклав фундамент для безпечного майбутнього. Навчання IDICE 2025 продемонстрували, що лише через реальні випробування в складних міських умовах можна досягти справжньої операційної готовності.

Для країн-членів Інтерполу, і особливо для України, критично важливо продовжувати інтеграцію міжнародних стандартів цифрової форензики та протоколів реагування.

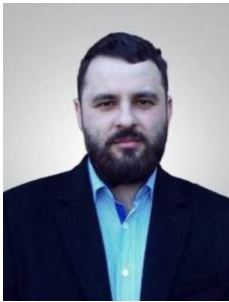
1. Статут Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол: Закон України від 10.12.1992. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_142#Text (дата звернення: 21.01.2026).

2. Framework for responding to a drone incident. World Police Summit. URL: <https://worldpolicesummit.com/framework-for-responding-to-a-drone-incident/> (дата звернення: 21.01.2026).

3. INTERPOL carries out full-scale drone countermeasure exercise. INTERPOL. 2021. URL : <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2021/INTERPOL-carries-out-full-scale-drone-countermeasure-exercise> (дата звернення: 21.01.2026).

4. INTERPOL Innovation Centre. INTERPOL. URL : <https://www.interpol.int/How-we-work/Innovation/INTERPOL-Innovation-Centre> (дата звернення: 21.01.2026).

5. Project Courageous will develop a standardized test methodology for detecting, tracking and identifying illicit drones. INTERPOL. URL : <https://www.interpol.int/How-we-work/Innovation/Projects/Project-Courageous> (дата звернення: 21.01.2026).

Віктор ПАШКОВ

доцент кафедри міжнародного права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна),
кандидат політичних наук

**ГЕОСТРАТЕГІЯ США
ЩОДО ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ
РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ**

Прихід до влади в США на початку 2025 р. другої адміністрації Д. Трампа супроводжувався кардинальними змінами в американській зовнішній політиці – відмовою США від ролі гаранта міжнародного порядку, заснованого на правилах, жорсткою тарифною політикою, переключенням фокусу уваги на захист кордонів, Індо-Тихоокеанський регіон (ІТР) і Близький Схід, ставкою на трансакціоналізм, оптимізацією витрат на іноземну допомогу та альянси.

Щодо Європи, то позиція нової адміністрації США визначалася прагненням вирівняти торговельний баланс із ЄС, стимулювати європейські компанії перенести високотехнологічні виробництва до Америки та перекласти на європейські країни основну відповідальність за власну оборону. У цьому контексті команда Д. Трампа вбачала в Європі скоріше гео економічного конкурента, ніж союзника.

Дистанціювання адміністрації Трампа від європейських справ не означало намірів послабити американські позиції на континенті. Навпаки, США прагнули скористатися ситуацією, щоб ще більше посилити стратегічну залежність Європи від себе. У Вашингтоні розуміли, що скорочення американської військової присутності в регіоні та допомоги союзникам оголить їх геополітичну слабкість і безпекову вразливість, оскільки у гарантуванні своєї безпеки вони десятиріччями спиралися на гарантії з боку США в рамках НАТО. Тому американські урядовці використовували це як потужний інструмент тиску, розраховуючи, що європейці у намаганні зберегти принаймні частину військової підтримки США будуть більш поступливими в інших стратегічних сферах.

Вимога Трампа до європейських союзників по НАТО збільшити витрати на оборону до 5% ВВП, зокрема 3,5% – на прямі військові потреби, мала подвійну мету. По-перше, цей крок підвищить оборонну спроможність європейських країн, що дозволить Вашингтону перекласти на європейців відповідальність за власну безпеку та вивести частину американських військ, оскільки їх розміщення в Європі є тягарем для американського бюджету.

По-друге, на сучасному етапі 3/4 оборонних закупівель країн-членів ЄС припадає на постачальників за межами блоку – США, Південна Корея, Британія, Туреччина, Ізраїль та ін. Домінуючі позиції на цьому ринку займають США, на які припадає до 2/3 імпорту озброєнь і військової техніки до Європи [1, с. 44]. Для багатьох місцевих урядів закупівля американських озброєнь є способом демонстрації лояльності щодо США. Особливо це характерно для країн ЦСЄ. Збільшення оборонних витрат країнами ЄС безпосередньо конвертуватиметься у збільшення замовлень і прибутків американських оборонних компаній.

Окрім того, збільшення купівлі американської зброї європейськими членами НАТО не означає розширення чи зміцнення їх стратегічної автономії. Масштабні поставки озброєнь передбачають довгострокові зв'язки – технічне обслуговування, навчання персоналу, потребу в запчастинах і боєприпасах, виробничу кооперацію. Це ще більше прив'язує покупців американської зброї до політичних інтересів США, обмежуючи при цьому свободу дій. Наприклад, Польща у 2022-2025 рр. витратила на закупівлю американських озброєнь понад \$20 млрд, з яких \$15 млрд склали оборонні кредити від уряду США. Зокрема, Польща замовила такі високотехнологічні системи озброєнь, як ЗРК «Patriot», безпілотні авіаційні платформи, гелікоптери «Apache», винищувачі F-35, крилаті ракети «Barracuda 500» [2, с. 141].

Обмеження ЄС на імпорт російської нафти та газу, які стали результатом російсько-української війни, також принесли стратегічну та економічну вигоду США. Частку РФ на європейському ринку газу, що звільнилася, швидко заповнили Норвегія, США, Азербайджан, Катар. У 2022 р. експорт американського СПГ до ЄС збільшився у 2,5 раза, порівняно з 2021 р. – до 56 млрд м³. У 2023-2024 рр. Сполучені Штати стали найбільшим експортером скрапленого газу до Європи з ринковою часткою 40%. Аналогічні процеси відбулися і на нафтовому ринку ЄС. Втрачені Росією обсяги поставок замістили США, Норвегія, Казахстан і Саудівська Аравія, а американська частка на ринку збільшилася з 13% до 22%.

Паралельно відбулася помітна переорієнтація експортних потоків нафти та газу зі США. Якщо до 2022 р. головним ринком для американських СПГ, нафти та нафтопродуктів була Азія, то станом на середину 2024 р. 70% експорту СПГ і понад 40% експорту нафти припадало на країни ЄС і Велику Британію [4, с. 307].

Друга адміністрація Д. Трампа продовжила курс на експансію на енергетичні ринки Європи, активно лобіюючи це питання як на рівні переговорів США-ЄС, так і на двосторонньому рівні. Ще одним фронтом економічного наступу США стала сфера ядерних технологій. У цьому зв'язку регіон Центрально-Східної Європи був перспективним ринком з огляду на великий попит. Зокрема, за часів адміністрації Дж. Байдена, у жовтні 2022 р. польський уряд схвалив рішення, що першу у країні АЕС будуватиме американська компанія «Westinghouse» за технологією AP1000. Будівництво нової АЕС з трьома енергоблоками в цілому коштуватиме \$20 млрд. У жовтні 2023 р. уряд Болгарії схвалив будівництво на території АЕС «Козлодуй» ще двох ядерних реакторів за технологією AP1000 компанії «Westinghouse».

Окрім того, дванадцять країн-членів ЄС, зокрема Чехія, Угорщина, Румунія, Польща, Словаччина, Румунія, Естонія, Литва, Болгарія проявили зацікавленість проєктом малих модульних реакторів (ММР).

Наступальну позицію адміністрації Трампа в цій сфері чітко сформулював міністр енергетики США К. Райт: «Ми хочемо повністю витіснити російський газ. США готові вже сьогодні замінити весь російський газ, що надходить до Європи, а також усі російські нафтопродукти. Чим більше ми зможемо задусити здатність Росії фінансувати цю криваву війну, тим краще для всіх нас. Ми також хочемо бачити ядерні технології, що надходять зі Сполучених Штатів або з самого ЄС» [3].

Розробляючи логістичні маршрути постачання американського скрапленого газу до регіону Центральної та Східної Європи адміністрація Трампа обрала як точки входу Польщу (на півночі) та Грецію (на півдні). Потенційно польські та литовські СПГ-термінали та газогони дозволяли постачати американський газ до країн Балтії, Словаччини, Угорщини та України. Натомість грецькі СПГ-термінали мали стати початком Вертикального коридору, який поєднав би газотранспортні мережі Греції, Болгарії, Румунії, Молдови та України.

Щодо країн ЦСЄ, то адміністрація Д. Трампа традиційно сприймала їх як своїх сателітів, а тому встановлювала з ними відносини на основі моделі патрон-клієнт. Цьому сприяли значна асиметрія у ресурсах і геополітичному впливі між США та цими країнами, безпекова ситуація у регіоні та зовнішньополітична поведінка східноєвропейських урядів, які сприймають Вашингтон як покровителя.

Використовуючи чинник війни в Україні та їх залежність від американських гарантій

безпеки, адміністрація Д. Трампа прагматично дала зрозуміти, що очікує від двосторонньої взаємодії з країнами регіону більше економічних дивідендів у вигляді нових контрактів на закупівлю американської зброї, скрапленого газу, ядерних технологій, спільних проєктів у стратегічних галузях, отримання доступу до видобутку корисних копалин і критичних матеріалів.

Також на відносини США з країнами Центрально-Східної Європи вплинула й призма глобального протистояння з КНР. Для всіх країн регіону Китай виступав одним із головних торговельних партнерів і іноземних інвесторів. Тому однією з неформальних вимог адміністрації Трампа до країн регіону стало обмеження економічної взаємодії з Китаєм.

Основу порядку денного відносин США з країнами ЦСЄ склали питання та проєкти співпраці у сферах оборони та енергетики, а також війна в Україні. При цьому головним предметом політичних торгів між східноєвропейськими країнами та Вашингтоном стало збереження американських військ на їх території та безпекової підтримки на фоні планів скорочення військової присутності США в Європі. У свою чергу ситуація стратегічної невизначеності щодо цього скорочення використовувалася Вашингтоном як інструмент тиску.

Щодо країн ЦСЄ, то ситуація з розміщенням американських військ у регіоні виглядала наступним чином: Польща – близько 10 тис. військових, країни Балтії – близько 2 тис. військових, Румунія – 1,7 тис. військових, Чехія – 300 військових, Угорщина та Словаччина – 200-300 військових у кожній. Окрім того, в регіоні знаходяться дві ключові американські військові бази – база протиракетної оборони біля селища Редзіково (Польща) та авіабаза «Михайло Когелнічану» (Румунія).

Якщо адміністрація Дж. Байдена прагнула просувати американські інтереси у регіоні шляхом партнерської співпраці та надання додаткової безпекової підтримки, то друга адміністрація Д. Трампа в якості інструментів досягнення своїх цілей обрала тиск і шантаж, пов'язані зі значною залежністю країн ЦСЄ від американських гарантій безпеки. У цьому контексті російсько-українська війна була використана адміністрацією Трампа як потужний тригер для того, щоб змусити регіональних партнерів виконувати свої патрональні вимоги – нарощувати оборонні витрати, закуповувати більше американських озброєнь, скрапленого газу та обмежити економічні зв'язки з Китаєм. Роль опорної країни для США у регіоні зберегла Польща.

1. Лизун М., Ліщинський І., Віталішова К. Виклики регіональної безпеки для країн Центральної та Східної Європи. Журнал європейської економіки. 2025. Т. 24. №1. С. 41-57.

2. Коротков Д. Геостратегія США і ЄС щодо Центрально-Східної Європи в умовах російсько-української війни. Філософія та політологія в контексті сучасної культури. 2025. Т. 17 (2). С. 137-144.

3. Міністр енергетики США: Угорщина та Словаччина повинні відмовитися від російського газу та ядерної енергетики. Лівий берег. 12 вересня 2025 р. URL: https://lb.ua/news/2025/09/12/695921_ministr_energetiki_ssha_ugorshchina.html.

4. Пашков В. О. Асиметричне партнерство України та США в турбулентні часи (1991-2024): стратегічна дружба та російський чинник: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. 436 с.

Ірина ПІДКУРКОВА

доцент кафедри міжнародного права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна),
кандидат соціологічних наук, доцент

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ: ПОТЕНЦІАЛ ТА РЕАЛІЇ

Повномасштабна збройна агресія РФ проти України стала безпрецедентним викликом для архітектури міжнародної безпеки та гуманітарного права. У центрі цієї кризи опинився Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) – унікальна міжнародна неурядова організація, у Преамбулі якої основною місією зазначено «захист життя та гідності жертв збройних конфліктів та інших ситуацій насильства, а також надання їм допомоги» [7]. Проте, динаміка українського конфлікту виявила глибокий розрив між теоретичним потенціалом організації, закладеним у Женевських конвенціях 1949 року, та реаліями його імплементації в умовах одного з найжорстокіших збройних конфліктів початку ХХІ століття.

Ефективність МКЧХ традиційно базується на принципах нейтральності та безсторонності. Однак, у контексті російсько-української війни ці засади піддаються критиці як з боку громадянського суспільства, так і на державному рівні. Проблема полягає у системному ігноруванні норм міжнародного гуманітарного права (МГП) однією зі сторін конфлікту, що фактично паралізує традиційні механізми роботи Комітету.

У діяльності МКЧХ можна визначити три ключових вектори – нейтральне посередництво, моніторинг дотримання міжнародного гуманітарного права, гуманітарна допомога. Вектор *нейтрального посередництва*, перш за все, обумовлений одним із гуманістичних принципів МКЧХ – нейтральністю. Це означає, що організація не може пристати на бік будь-якої сторони у збройному конфлікті, а також вступати у суперечки «політичного, расового, релігійного або ідеологічного характеру» [1, с.164]. Роль МКЧХ як нейтрального посередника полягає у забезпеченні комунікації між сторонами конфлікту, сприянні укладанню спеціальних угод між ними *щодо* доступу до поранених, військовополонених та цивільного населення, створення гуманітарних коридорів, репатріації тіл загиблих комбатантів тощо.

Напрямок діяльності МКЧХ, пов'язаний із *моніторингом дотримання міжнародного гуманітарного права*, має функціональний характер і спрямований на безпосередню зміну поведінки сторін конфлікту. Делегати МКЧХ збирають докази недотримання правил ведення війни, а також здійснюють моніторинг «місць несвободи». Зокрема, згідно зі ст. 126 Третьої Женевської конвенції [2] та ст. 143 Четвертої Женевської конвенції [3], об'єктами моніторингу з боку Комітету є місця утримання військовополонених, які перевіряються на відповідність умов стандартам гуманного поводження, а також місця інтернування, затримання чи роботи цивільних осіб, яким надається захист, з метою недопущення їх примусової депортації, катувань та незаконних затримань.

Гуманітарна допомога – найбільш видима частина діяльності МКЧХ, спрямована на створення умов для виживання людей. Допомога може надаватися за різними напрямками та у різних формах, в залежності від особливостей конфлікту. Це може бути матеріальна підтримка із забезпечення продовольчими товарами, ліками, гігієнічними засобами, одягом; дії, спрямовані на життєзабезпечення людей – відновлення водопостачання, ремонт пошкодженого житла, доставка генераторів та палива; надання притулку тим, хто цього потребує тощо [4].

Аналіз діяльності МКЧХ в умовах збройного конфлікту в Україні виявляє критичний розрив між інституційними можливостями організації та її результатами.

Реалії 2022–2026 років виявили системну кризу доступу. Російська Федерація неодноразово ігнорувала положення Женевських конвенцій, обмежуючи доступ до місць утримання військовополонених та цивільних заручників на окупованих територіях і надаючи МКЧХ доступ лише до певної кількості зразково-показових місць утримання. Одним з яскравих прикладів є ситуація із доступом до Оленівської виправної колонії, де утримуються

українські військовополонені. МКЧХ не зміг виконати свій мандат на доступ до військовополонених, які знаходяться у неналежних умовах, виправдовуючись відсутністю дозволу з боку Російської Федерації [6], на яку Комітет не має реальних важелів впливу. Це ставить під сумнів репрезентативність моніторингу та потребує перегляду міжнародно-правових механізмів примусу до виконання гуманітарних зобов'язань.

До того ж постають питання і до нейтральності МКЧХ, яка у класичному розумінні, як ми зазначали раніше, передбачає рівну дистанцію до обох сторін у російсько-українській війні. Прикладом кризи класичної нейтральності Комітету можна назвати скандал із створенням у 2022 році офісу МКЧХ у Ростові-на-Дону [5]. Присутність міжнародної організації у місці, куди примусово вивозять людей, виглядала як легітимізація воєнного злочину. Замість того, щоб зупинити депортацію, Червоний Хрест намагався її «гуманізувати».

Отже, в умовах російсько-українського збройного конфлікту можемо спостерігати розрив між задекларованим правовим мандатом МКЧХ та фактичними результатами його роботи в умовах ігнорування норм МГП однією зі сторін конфлікту. Попри значні логістичні потужності та масштабну гуманітарну допомогу цивільному населенню, МКЧХ зіткнувся із суттєвою кризою ефективності у виконанні однієї із своїх головних функцій. Тому, традиційна модель діяльності МКЧХ потребує адаптації до умов, де класичні механізми переконання не діють проти системних порушень МГП.

1. Жаровська І. «Діяльність МКЧХ у період збройних конфліктів.» *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2018. № 889 (17). С. 163-167.

2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року. URL: Женевська конвенція про поводження з в... | від 12.08.1949.

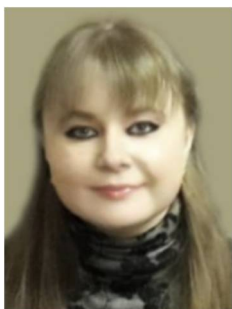
3. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: Конвенція про захист цивільного населе... | від 12.08.1949.

4. Іванов А. Г., Уварова М. В. Окремі аспекти діяльності міжнародного комітету червоного хреста у період збройних конфліктів. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 5. С. 642-645. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/155>.

5. Лазарова С. На тлі скандалу з офісом у Ростові. Національний комітет Червоного Хреста України просить не плутати його із Міжнародним Червоним Хрестом. URL: Червоний Хрест – скандал з офісом у Ростові – Національний комітет пояснив ситуацію – новини України / NV.

6. Berezhanskyi I. Access to Olenivka: the Red Cross failed to arrive at the line of control to meet Ukrainian delegation. URL: Access to Olenivka: the Red Cross Failed to Arrive at the Line of Control to Meet Ukrainian Delegation.

7. Statutes of the International committee of the Red Cross. URL: STATUTS DU COMITÉ INTERNATIONAL DE LA CROIX-ROUGE

Ірина ПОХИЛЕНКО

доцент кафедри права
та публічного управління
Київського національного університету
будівництва і архітектури
(м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ БЕЗПЕКИ СУДНОПЛАВСТВА В ЧОРНОМОРЬСЬКОМУ РЕГІОНІ ЯК ПЕРЕДУМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ

Безпека судноплавства є ключовим елементом не лише забезпечення свободи навігації, а й фундаментальним чинником економічної та інвестиційної стабільності у прибережних державах. У Чорноморському регіоні, що має стратегічне значення для світової торгівлі та енергетичних потоків, рівень гарантій безпеки морських шляхів безпосередньо впливає на привабливість інвестиційних проєктів у транспортній, логістичній та промисловій сферах.

Міжнародно-правові гарантії безпеки забезпечуються як загальними нормами міжнародного морського права, так і спеціальними режимами співробітництва між державами та міжнародними організаціями. У контексті триваючого російсько-українського збройного конфлікту ці гарантії набувають особливої актуальності, оскільки безпека

морських шляхів прямо пов'язана з можливістю вільного руху товарів та реалізації масштабних інвестиційних проєктів, включно з розвитком портової інфраструктури та логістичних центрів.

Питання міжнародно-правових гарантій безпеки судноплавства в Чорноморському регіоні розглядається в сучасній українській науці переважно крізь призму регіоналізму, застосування норм міжнародного морського права в умовах збройного конфлікту та формування ефективної системи морської безпеки. Водночас проблематика взаємозв'язку між гарантіями безпеки судноплавства та інвестиційною привабливістю регіону лише починає набувати комплексного осмислення.

Глобальний вимір міжнародно-правового регулювання морської безпеки розкрито у праці О. А. Гусар [1], де проаналізовано роль міжнародних конвенцій, прийнятих під егідою ООН та Міжнародної морської організації, у формуванні системи морської безпеки. Автор наголошує на необхідності гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та створенні ефективної державної системи морської безпеки. У контексті інвестиційної привабливості це означає, що імплементація міжнародних стандартів (зокрема у сфері безпеки судноплавства та запобігання аварійності) виступає гарантією передбачуваності правового режиму та мінімізації техногенних і фінансових ризиків.

Дослідження С. С. Кузнецова, присвячене концепції Чорноморського басейнового регіоналізму як керівного положення правової (морської) доктрини України [2], обґрунтовує необхідність формування регіонального механізму співробітництва прибережних держав на основі імплементації універсальних морських конвенцій з урахуванням специфіки Чорного моря. У контексті цієї публікації зазначені положення мають значення для створення передбачуваного правового середовища, що знижує ризики для портової інфраструктури та морської логістики й виступає передумовою інвестиційної стабільності.

Вагомий внесок у дослідження безпекового виміру морського права зробили І. М. Панченко та А. О. Гавловська [3], які проаналізували застосування норм міжнародного морського права в умовах збройного конфлікту, зокрема проблеми блокади портів, мінної небезпеки та обмеження свободи судноплавства. Їхні висновки демонструють пряму залежність між рівнем безпеки морських шляхів і можливістю реалізації торговельних та логістичних проєктів, підкреслюючи економічне значення міжнародно-правових механізмів відповідальності держав.

Аналіз зазначених наукових праць свідчить про формування комплексного підходу до розуміння безпеки судноплавства як багаторівневої категорії, що охоплює різні рівні правового регулювання. Водночас у науковому дискурсі недостатньо дослідженим залишається саме інвестиційний вимір міжнародно-правових гарантій безпеки в Чорноморському регіоні. Переважна більшість публікацій зосереджена на правовому аналізі норм і механізмів відповідальності, тоді як економічний ефект їх реалізації, зокрема вплив на розвиток портової інфраструктури, транспортних коридорів та логістичних хабів, потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

Таким чином, сучасні наукові роботи створюють теоретичну основу для дослідження міжнародно-правових гарантій безпеки судноплавства, однак проблема їх впливу на інвестиційну привабливість Чорноморського регіону потребує додаткового системного аналізу. Саме в цьому аспекті полягає новизна та актуальність запропонованої публікації.

Міжнародне морське право сформулоало низку ключових договорів та конвенцій, що забезпечують базисні гарантії безпеки для торговельного судноплавства. Однією з фундаментальних є International Convention for the Safety of Life at Sea (SOLAS), яка встановлює мінімальні стандарти безпеки для конструкції, обладнання та експлуатації торговельних суден. Ця конвенція застосовується більш ніж у 160 країнах, що забезпечує глобальну уніфікацію стандартів безпеки.

Крім того, міжнародні конвенції з охорони морського середовища, такі як Конвенція MARPOL, визначають правові рамки щодо запобігання забрудненню від суден, захищають здоров'я екіпажу та пасажирів, а також сприяють стабільності навколишнього середовища. Загальні правові стандарти формують основу довіри серед міжнародних економічних агентів, судновласників і інвесторів, оскільки зменшують правову невизначеність у разі аварій або надзвичайних ситуацій на морі.

Чорноморський регіон має низку специфічних викликів, які не завжди повністю охоплюються загальними нормами міжнародного морського права. У сучасних умовах збройного конфлікту ці виклики посилюються: блокада морських шляхів, мінні загрози, обмеження судноплавства та ризики атак на цивільні судна.

Основу правового регулювання у регіоні становить Конвенція ООН з морського права (UNCLOS), що визначає статус вод Чорного моря, свободу навігації, право транзиту та прибережні зони юрисдикції. Ці положення створюють рамки для співробітництва прибережних держав у сфері безпеки судноплавства.

Проте практика останніх років, включно з блокадою Чорного моря та мінною небезпекою, свідчить про потребу активізації міжнародних механізмів гарантування безпеки. До таких механізмів належить активна роль міжнародних організацій, передусім International Maritime Organization (IMO), яка координує розробку технічних стандартів, рекомендацій щодо безпеки та систем моніторингу. Через механізми ІМО встановлюються кодекси та норми, що обов'язкові для держав-учасниць, сприяючи уніфікації стандартів безпеки на міжнародному рівні.

Сьогодні загрози для судноплавства виходять за межі традиційних ризиків. Швидкий розвиток технологій породжує нові виклики, зокрема кіберзагрози для навігаційних систем, портової інфраструктури та інформаційних систем кораблів. Аналіз наукових досліджень з кібербезпеки морської галузі показує наявність прогалин у міжнародно-правовому регулюванні та потребу створення спеціальних договорів або правил протидії цим загрозам.

У регіональному контексті це особливо важливо для модернізації систем безпеки портових та судноплавних комплексів Чорного моря. Недостатньо розвинені механізми кіберзахисту можуть значно підвищувати ризики для інвестицій та загрожувати стабільності роботи транспортно-логістичних мереж.

Міжнародно-правові гарантії безпеки судноплавства безпосередньо впливають на інвестиційні рішення. Висока правова визначеність та стабільні механізми захисту судноплавних шляхів створюють передбачувані умови для бізнесу, мінімізують ризики непередбачуваних витрат та сприяють притоку капіталу в інфраструктурні проєкти.

Інвестори особливо звертають увагу на правові гарантії, що забезпечують захист їхніх інтересів у разі надзвичайних ситуацій, а також на здатність держави та міжнародних організацій підтримувати ефективний режим безпеки та швидко реагувати на ризики. Це критично важливо для великих логістичних і транспортних проєктів у Чорному морі, включно з розвитком портової інфраструктури, морських шляхів, терміналів і логістичних центрів.

Міжнародне морське право, зокрема норми SOLAS та положення UNCLOS, формує основу для гарантування безпеки судноплавства та встановлення спільних стандартів, що є фундаментом для інвестиційної діяльності. Специфіка Чорноморського регіону у сучасних умовах збройних загроз та блоkad свідчить про необхідність посилення міжнародних механізмів співробітництва та впровадження нових правових гарантій, які виходять за межі базових конвенцій.

Гарантії безпеки судноплавства прямо впливають на інвестиційну привабливість регіону, адже стабільний правовий режим і високий рівень безпеки створюють сприятливі умови для реалізації масштабних інфраструктурних проєктів. Результати аналізу свідчать, що подальший розвиток міжнародно-правових механізмів безпеки судноплавства, включно з адаптацією до гібридних та кіберзагроз, є ключовою передумовою для зміцнення інвестиційної привабливості Чорноморського регіону.

1. Гусар О. А. Міжнародно-правове регулювання морської безпеки. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. Вип. 13. С. 195–199. <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2022-13-195-199>.

2. Кузнецов С. С. Чорноморський басейновий регіоналізм: керівне положення правової (морської) доктрини України (міжнародно-правовий вимір). *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2021. № 1(49). С. 128-135 [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.1\(49\).233059](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.1(49).233059).

3. Панченко І. М., Гавловська А. О. Застосування норм міжнародного морського права в Чорному морі в умовах збройного конфлікту в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2025. № 3. С.83-87 <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-3-15>.

Олександр ЧУДНОВСЬКИЙ
доцент кафедри
адміністративно-правових
дисциплін та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ВЗАЄМОДІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД З МІЖНАРОДНИМИ ДОНОРАМИ ЩОДО ГУМАНІТАРНОЇ ТА ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

Взаємодія територіальних громад з волонтерськими організаціями та міжнародними донорами в умовах воєнного стану становить собою багаторівневу систему партнерств, спрямовану на мобілізацію ресурсів для надання допомоги населенню, відновлення інфраструктури та підтримки соціальної стабільності. У територіальних громадах ця взаємодія реалізується через укладання угод, спільне планування проєктів та обмін інформацією, де громади виступають як локальні координатори, адаптуючи зовнішню допомогу до конкретних потреб. Волонтерські організації, такі як місцеві фонди чи національні мережі, інтегруються в громадські структури через надання експертизи та ресурсів, тоді як міжнародні донори, включаючи ООН, ЄС чи неурядові фонди, забезпечують масштабні поставки. Така взаємодія дозволяє громадам розширювати можливості, наприклад, через отримання грантів на евакуацію чи медичну допомогу, з акцентом на прозорість та звітність. У воєнний період взаємодія набуває стратегічного характеру, де територіальні громади координують логістику, забезпечуючи безпеку поставок та розподіл ресурсів у зонах ризику. Загалом, ця система перетворює громади на активних учасників глобальної мережі підтримки, де волонтерські організації та донори доповнюють локальні зусилля, формуючи стійкі моделі співпраці.

Взаємодія з волонтерськими організаціями на рівні територіальних громад базується на спільних проєктах, де громади надають інфраструктуру, таку як приміщення для центрів допомоги чи доступ до баз даних населення, а організації забезпечують волонтерів та ресурси. У таких проєктах акцент робиться на спеціалізації, наприклад, коли волонтерські організації фокусуються на психологічній підтримці, а громади координують розподіл матеріальної допомоги. У воєнний стан ця взаємодія включає ризикові аспекти, де громади забезпечують безпеку волонтерів через співпрацю з військовими, а організації надають тренінги з першої допомоги. У територіальних громадах, особливо в деокупованих регіонах, взаємодія проявляється через створення спільних команд для відновлення, де волонтери залучаються до будівництва тимчасового житла чи очищення територій. Крім того, громади використовують волонтерські мережі для мобілізації місцевих жителів, перетворюючи пасивних отримувачів на активних учасників, що посилює соціальну згуртованість. Така взаємодія також передбачає фінансову підтримку, де організації передають кошти громадам для локальних ініціатив, з контролем через спільні аудити. У громадах з етнічною різноманітністю взаємодія адаптується до культурних особливостей, забезпечуючи інклюзивність допомоги [1, с. 192].

Співпраця з міжнародними донорами реалізується через офіційні канали, де територіальні громади подають заявки на гранти, деталізуючи потреби в звітах та планах, а донори надають ресурси у формі вантажів чи фінансування. У воєнний період ця взаємодія посилюється через гуманітарні коридори, де громади координують прийом допомоги, забезпечуючи її розподіл у прифронтових зонах. Наприклад, донори, такі як Червоного Хреста чи європейські фонди, співпрацюють з громадами для організації медичних місій, де локальні структури надають дані про вразливі групи. У територіальних громадах взаємодія включає моніторинг проєктів, де донори проводять оцінки, а громади звітують про використання ресурсів для збереження довіри. Крім того, громади залучають донорів до довгострокових програм, таких як відновлення освіти чи економіки, адаптуючи міжнародні стандарти до національних реалій. Така співпраця сприяє трансферу знань, де донори надають експертизу в логістиці, а громади діляться локальним досвідом [2, с. 231].

Інтеграція волонтерських організацій та міжнародних донорів у територіальні громади відбувається через платформи обміну, де створюються спільні бази даних для координації ресурсів та уникнення дублювання. У таких платформах громади надають інформацію про потреби, волонтерські організації пропонують послуги, а донори фінансують ініціативи. У воєнний стан платформи забезпечують оперативність, дозволяючи реагувати на зміни ситуації через онлайн-моніторинг. У територіальних громадах ця взаємодія проявляється в спільних тренінгах, де волонтери навчаються стандартам донорів, таким як прозорий облік. Крім того, громади координують логістику, забезпечуючи доставку від донорів через волонтерські мережі. Така інтеграція сприяє стійкості, де громади розвивають власні потужності для майбутніх викликів [3, с. 67].

Взаємодія також включає формальні угоди, де територіальні громади укладають меморандуми з волонтерськими організаціями та донорами, фіксуючи зобов'язання, терміни та механізми контролю. У воєнний період угоди враховують ризики, передбачаючи альтернативні плани на випадок перерв у поставках. У громадах такі угоди дозволяють масштабувати допомогу, наприклад, від локальних акцій до регіональних програм відновлення. Крім того, взаємодія сприяє залученню громадськості, де організації та донори проводять кампанії для мобілізації місцевих ресурсів. У територіальних громадах з обмеженими можливостями угоди забезпечують технічну підтримку, таку як обладнання від донорів для волонтерів [4, с. 286].

Таким чином, взаємодія територіальних громад з волонтерськими організаціями та міжнародними донорами в умовах воєнного стану формує ефективну систему партнерств, що посилює локальну стійкість через спільні проекти, платформи та угоди.

1. Глинська Л., Глебова Н., Андрущенко О. Етнічна єдність багатокультурної мелітопольської громади як маркер національного спротиву війні. *Українознавчий альманах*. 2023. Вип. 33. С. 189–194.

2. Спіріна Т., Лехолетова М., Лях Т. Гуманітарні програми допомоги вразливим групам населення в умовах воєнного часу в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2025. Вип. 1 (56). С. 228–233.

3. Саган О., Гарат І. Концептуальні питання та етапи становлення військового капеланства у незалежній Україні. *Філософська думка*. 2023. № 1. С. 59–74.

4. Панькова О. В., Касперович О. Ю. Український волонтерський рух в умовах збройної російської агресії в контексті національних та глобальних викликів і можливостей післявоєнного відновлення країни. *Журнал європейської економіки*. 2022. Т. 21. № 3 (82). С. 277–294.

Євгеній ЗОЗУЛЯ

викладач кафедри криміналістики
та судової експертології ННІ № 1

Еміль ПРИСЯЖНЮК

курсант ННІ № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна)

ІНТЕРПОЛ ТА ЄВРОПОЛ: ГЛОБАЛЬНІ КОМУНІКАТИВНІ ІНСТРУМЕНТИ ВІТЧИЗНЯНИХ ПРАВООХОРОНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасна злочинність давно вийшла за межі національних кордонів. Транснаціональні угруповання швидко адаптуються та використовують новітні технології. Це вимагає від правоохоронних органів різних держав не лише швидкої реакції, а й постійної та тісної взаємодії. Сьогодні оперативний обмін інформацією – це базовий інструмент для успішного розслідування.

Саме тут ключову роль відіграють міжнародні криміналістичні бази даних, зокрема системи Інтерполу та Європолу. Вони працюють не просто як цифрові архіви для зберігання інформації, а як повноцінні інструменти глобальної комунікації. Завдяки цим платформам слідчі, дізнавачі та експерти з різних країн можуть у режимі реального часу перевіряти дані про підозрюваних осіб, викрадений автотранспорт, зброю чи втрачені документи.

Окрім державних структур, у напрямі міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні важливе місце посідають міжнародні та міжурядові організації (ООН, СНД, тощо). Окремі міжнародні та міжурядові організації спеціально створені для вирішення завдань ефективної боротьби із такою злочинністю (Інтерпол, Європол, OLAF). За час існування Європейського Союзу ним було створено відповідні органи та установи, що сприяють процесу реалізації спільної політики безпеки в ЄС. До таких органів належать: Європол, який функціонує для координації національних поліцейських органів у межах міжнародного співробітництва щодо запобігання вчиненню злочинів та для підвищення ефективності розслідування; Євроюст, основним завданням якого є координація органів досудового розслідування та співпраця між компетентними органами держав-членів ЄС шляхом сприяння виконанню міжнародної правової допомоги. Також варто відзначити створення Європейської Прокуратури, до функцій якої належить переважно переслідування осіб, що посягають на фінансові, бюджетні інтереси Євросоюзу. Окремим органом, відповідальним за координацію діяльності держав Союзу для боротьби з кіберзлочинністю, було Європейське агентство з мережевої та інформаційної безпеки, яке у 2018 р. було перейменоване у Агентство ЄС з питань кібербезпеки, основною ідеєю створення якого стало надання державам-членам ефективної допомоги та реагування на кібератаки.

На сьогодні базовим інструментом Європейського союзу у боротьбі з економічними злочинами є Європейське бюро боротьби з шахрайством – ОЛАФ (European Anti-fraud Office – OLAF), створене Рішенням Комісії від 28 квітня 1999 р. Уряд України надав свою згоду на те, щоб OLAF проводив перевірки на місцях і заходи контролю у відповідності до процедур, встановлених Європейським Союзом з метою захисту фінансових інтересів ЄС від шахрайства та інших правопорушень. Зокрема, Державну аудиторську службу України уповноважено здійснювати функції Служби координації боротьби із шахрайством, забезпечувати міжвідомчу взаємодію з метою боротьби із шахрайством з коштами Європейського Союзу, корупцією та будь-якими іншими порушеннями, що впливають на фінансові інтереси України та Європейського Союзу, відповідно до Порядку, затвердженого цією постановою. Держфінмоніторинг у межах повноважень, визначених законом, забезпечує надіслання до правоохоронних та розвідувальних органів інформацію про підозру або реальні випадки шахрайства з коштами ЄС, корупції та будь-яких інших порушень, що впливають на фінансові інтереси ЄС, як узагальнених матеріалів з урахуванням вимог законодавства [1, с. 694].

Налагоджена взаємодія з європейськими інституціями, зокрема у сфері захисту фінансових інтересів, створила міцне підґрунтя для інтеграції правоохоронної системи України до міжнародного безпекового простору. Водночас цей усталений механізм співробітництва зіткнувся з безпрецедентним випробуванням. Кримінальні загрози вийшли далеко за межі класичних економічних правопорушень, вимагаючи від вітчизняних та міжнародних органів розширення каналів комунікації та швидкої адаптації до умов воєнного часу.

Російське повномасштабне вторгнення в Україну у 2022 році додатково трансформувало криміногенне середовище, спричинивши як появу нових ризиків, так і тимчасове ослаблення частини традиційних злочинних структур. За даними Офісу Генерального прокурора кількість організованих злочинних груп, що перебували у розробці, зменшилася з 499 у 2021 році до 395 у 2022 році. Імовірно, вторгнення призвело до зникнення або переміщення частини менш стійких та менш консолідованих ОЗГ, проте зазначена тенденція також може відображати об'єктивне скорочення слідчих спроможностей у воєнний період. У той самий час дослідження українських науковців свідчать, що війна створила нові стимули для злочинних мереж – від нелегальної міграції, торгівлі зброєю та фінансових шахрайств, до активізації кіберзлочинності та тіньових схем з гуманітарною допомогою [2, с. 138].

Зважаючи на транснаціональний характер нових кримінальних загроз, спричинених війною, зусиль виключно європейських інституцій виявляється недостатньо. Злочинні мережі, причетні до нелегального обігу зброї, кіберзлочинів та масштабних фінансових шахрайств, функціонують далеко за межами Європейського континенту, потребуючи глобального реагування. Саме за таких умов критично важливою для вітчизняних правоохоронних органів стає поглиблена взаємодія з Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерполом, яка завдяки своїй унікальній телекомунікаційній системі та спеціалізованим базам даних забезпечує оперативний обмін криміналістичною інформацією у масштабах всього світу.

Мета Інтерполу полягає в забезпеченні ефективної взаємодії всіх підрозділів кримінальної поліції відповідно до чинного законодавства кожної країни та у відповідності до принципів, закріплених у Загальній декларації прав людини. Інтерпол також сприяє створенню та розвитку інституцій, які здатні успішно запобігати кримінальним правопорушенням та боротися з ними.

Інтерпол спрямований на координацію міжнародної співпраці правоохоронних органів для забезпечення громадської безпеки, протидії тероризму, боротьби зі злочинами у сфері високих технологій, наркотрафіком, економічними злочинами, торгівлею людьми та іншими формами організованої злочинності. Основні завдання цієї організації визначені в статті 2 Статуту: сприяти ефективному та широкому співробітництву між усіма установами кримінальної поліції в межах чинного законодавства країн-учасниць і відповідно до принципів Загальної декларації прав людини; засновувати і підтримувати діяльність установ, здатних успішно сприяти запобіганню та боротьбі з поширеними видами кримінальної злочинності. Водночас, стаття 3 Статуту вказує на те, що Інтерпол утримується від будь-якого втручання у справи політичного, військового, релігійного чи расового характеру.

Головними напрямками діяльності Інтерполу є: кримінальна реєстрація; Міжнародний розшук правопорушників, підозрюваних у скоєнні міжнародних злочинів, осіб, які зникли безвісти, викрадених цінностей та інших об'єктів злочинного посягання. У практиці Інтерполу розрізняють три типи розшуку: звичайний, терміновий і змішаний; міжнародний розшук осіб, які зникли безвісти; міжнародний розшук викрадених цінностей, до яких належать: автомобілі та інші транспортні засоби, твори мистецтва (картини, скульптури, антикваріат, інші музейні експонати), археологічні цінності тощо [3, с. 354–355].

Підсумовуючи, треба констатувати, що в умовах динамічної трансформації транснаціональної злочинності міжнародні криміналістичні бази даних еволюціонували з інформаційних репозиторіїв у фундаментальний інструмент глобальної міжвідомчої комунікації. Для України, в контексті протидії викликам, зумовленим повномасштабною збройною агресією РФ, регіональна координація в межах інституцій ЄС (Європолу, Євроюсту та OLAF) є необхідною, проте недостатньою умовою. Ефективна превенція та розкриття транскордонних злочинів – зокрема нелегального обігу зброї, кіберзлочинності та складних фінансових шахрайств – потребує інтенсифікації використання глобальних ресурсів Інтерполу. Отож поглиблення інтеграції вітчизняної правоохоронної системи в архітектуру міжнародного криміналістичного співробітництва, а також активне залучення інструментарію міждержавного розшуку та обліку є базовим детермінантом забезпечення національної безпеки та стабільності міжнародного правопорядку.

1. Бекетов О. О. Суб'єкти міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Juridical scientific and electronic journal*. 2024. № 11. С. 693–696. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/163> (дата звернення: 20.02.2026).

2. Гораш О. С., Громович А. А. Інтерпол і європол як ключові суб'єкти міжнародної поліцейської кооперації в системі протидії транснаціональній організованій злочинності. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2025. Т. 36. № 3. С. 136–146. URL: <https://doi.org/10.32631/vsa.2025.3.10> (дата звернення: 20.02.2026).

3. Toma M. G. Interpol as a tool to combat crime. *Uzhhorod national university herald. series: law*. 2025. Т. 3. № 87. С. 351–355. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.3.53> (дата звернення: 20.02.2026).

4. Makarova O. P., Kolomoitsev M. M., Iemets I. O., Yatsenko I. V. Legal principles of using special medical and psychiatric knowledge in criminal proceedings: Ukrainian context and international standards. *Wiadomosci Lekarskie. Wiadomości Lekarskie Medical Advances*. Vol. LXXVIII. Is. 2. 2025. S. 435–441. *Wiad Lek*. 2025;78(2):435-441. doi: 10.36740/WLek/197137.

Максим ІВЧЕНКО

викладач кафедри тактичної підготовки
ННІ професійної освіти Національної
академії Національної гвардії України
(м. Харків, Україна)

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ГАРАНТІЙ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПОРУШЕННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Міжнародні гарантії безпеки традиційно розглядаються як фундаментальний елемент сучасної міжнародної системи безпеки. Вони мають забезпечувати стабільність, попереджати конфлікти та служити механізмом стримування актів агресії. Однак реалії повномасштабної війни в Україні продемонстрували, що у світі існує істотна прірва між формальними міжнародними зобов'язаннями і їхньою практичною дієвістю. Актуальність дослідження полягає у виявленні причин цього розриву, аналізі практичної неспроможності міжнародних гарантій безпеки при грубому порушенні норм міжнародного права та формуванні науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення їх ефективності.

Міжнародні гарантії безпеки виникли внаслідок необхідності стабілізації міжнародних відносин після Другої світової війни. У Статуті ООН закладено принцип спільної безпеки, відповідно до якого держави визнають, що загроза миру є загрозою інтересам усіх народів. Однак така модель була побудована на припущенні, що учасники міжнародного співтовариства добровільно дотримуватимуться взятих зобов'язань та уникатимуть прямих військових конфліктів. Формальні гарантії мали би сприяти створенню систем стримування, забезпеченню прав людини й правових норм, які регулюють способи поведінки держав у міжнародному середовищі. Найбільш відомим прикладом таких гарантій є *Будапештський меморандум 1994 року*, що передбачав гарантії територіальної цілісності та політичної незалежності України у зв'язку з її відмовою від ядерної зброї. На практиці саме порушення цього документу стало першою серйозною перевіркою ефективності міжнародних гарантій, покликаних забезпечувати безпеку та повагу до міжнародного права.

Порушення норм міжнародного права – це ключовий чинник, який демонструє слабкість міжнародних гарантій. Коли держава, що надає гарантії безпеки, сама стає стороною агресії, формальна система стримування стає неефективною. У випадку України порушення Російською Федерацією норм Статуту ООН, Гельсінського заключного акту та інших компонентів міжнародно правової системи не зустріло адекватної реакції з боку тих самих міжнародних інституцій, які мали б забезпечувати виконання взятих зобов'язань. Це ставить під сумнів саму спроможність існуючих гарантій безпеки діяти як дієвий механізм попередження та стримування конфліктів.

З погляду теорії міжнародних відносин, питання ефективності міжнародних гарантій безпеки тісно пов'язане з поняттями *суверенітету, легітимності та колективної безпеки*. У класичних роботах представників неореалістичного підходу підкреслюється, що міжнародна система є анархічною і не має центральної влади, яка могла б ефективно примушувати держави до виконання міжнародних зобов'язань. За такого підходу гарантії безпеки стають лише декларативними формулами, якщо вони не підкріплені реальними можливостями міжнародних інституцій забезпечувати примусове виконання правових норм. Саме ця анархічність міжнародної системи виявилася критичним обмеженням для гарантій безпеки, коли агресивна держава нехтує нормами міжнародного права.

До того ж, існують структурні обмеження, що перешкоджають ефективному функціонуванню міжнародних гарантій. Одним із них є *право вето в Раді Безпеки ООН*, яке часто блокує прийняття рішень щодо застосування санкцій або колективних дій проти держави, що порушує міжнародне право. Практичним наслідком цього механізму є відсутність чіткої і координованої відповіді міжнародної спільноти на акти агресії. В ситуаціях, коли саме члени Ради Безпеки є сторонами конфлікту, ефективність гарантій безпеки стає мінімальною, а механізм колективної відповіді – паралізованим.

Слід також зазначити, що міжнародні гарантії безпеки у своїй практичній реалізації стикаються з проблемою *диференційованості зобов'язань і неоднорідності механізмів їх забезпечення*. У світі існують різні формальні та неформальні системи гарантій: регіональні організації (НАТО, ОБСЄ), двосторонні договори про безпеку, угоди про ненапад та інші формати співпраці. Проте їхня ефективність значно варіює залежно від політичної волі

держав-членів, їхніх матеріальних і військових можливостей, а також від рівня інтеграції в систему міжнародного права. Наприклад, гарантії, надані в межах колективної оборони НАТО, мають реальний стримувальний потенціал завдяки зобов'язанням щодо взаємної оборони, що підтверджено статтею 5 Вашингтонського договору. Водночас низка інших механізмів, таких як угоди про без'ядерний статус або документи про співпрацю в сфері безпеки, часто не мають відповідного інструментарію для практичного примусу до виконання.

Питання ефективності міжнародних гарантій безпеки неможливо розглядати без урахування *санкційного потенціалу міжнародної спільноти*. Санкції, які надають можливість обмежити політичні, економічні і військові ресурси держави-агресора, теоретично мають слугувати механізмом стримування та примусу до зміни поведінки. Проте на практиці санкційний тиск часто є непослідовним, фрагментарним і нездатним призвести до бажаних змін у політиці держави, що порушує міжнародне право. Це пояснюється не лише економічними зв'язками, але й політичними суперечностями серед країн-ініціаторів санкцій, що призводить до «розслабленого» санкційного режиму. Наслідком цього є зниження довіри до санкцій як ефективного механізму реалізації міжнародних гарантій безпеки.

Особливу увагу варто приділити *рольовим аспектам міжнародних організацій у гарантуванні безпеки*. ООН, ОБСЄ, ЄС та інші структури в своїх статутних завданнях закладають принципи мирного врегулювання конфліктів, протидії агресії та сприяння стабільності. Проте їх здатність до ефективного реагування на порушення міжнародного права значною мірою залежить від політичної кон'юнктури, ресурсного потенціалу та ступеня інтеграції членів у спільні оборонні механізми. В умовах війни в Україні ці організації часто стикаються з дилемою між декларативною підтримкою територіальної цілісності та фактичними обмеженнями у застосуванні оперативних заходів. Як наслідок, міжнародні гарантії безпеки можуть залишатися не більше ніж символічними зобов'язаннями без системи реального примусу.

У контексті України важливо підкреслити, що традиційні міжнародні гарантії безпеки потребують модернізації з урахуванням нових викликів гібридних конфліктів, інформаційних атак, кібератак, використання приватних військових компаній та інших нетрадиційних форм агресії. Нові форми війни ставлять під сумнів класичну модель міжнародного права, яке концентрується на суверенітеті та територіальній цілісності. Тому пошук шляхів підвищення ефективності гарантій безпеки має виходити за межі традиційних договорів і включати розробку нових міжнародно-правових механізмів, які здатні врахувати ці нетрадиційні загрози.

На основі викладеного можна стверджувати, що існуюча система міжнародних гарантій безпеки має суттєві концептуальні та практичні обмеження. Вони пов'язані з : відсутністю дієвого примусового механізму при порушенні норм міжнародного права; політичними обмеженнями у діяльності міжнародних організацій; неоднорідністю гарантійних зобов'язань і обмеженим санкційним потенціалом. Подолання цих обмежень можливе через створення більш дієвих міжнародних механізмів, зокрема універсальних процедур превентивного реагування, уніфікацію норм щодо відповідальності за агресію та перегляд ролі міжнародних організацій у сфері безпеки.

Таким чином, ефективність міжнародних гарантій безпеки в умовах порушення норм міжнародного права є не лише технічним завданням юриспруденції або міжнародних відносин, але й фундаментальною проблемою сучасної системи глобальної безпеки. Оскільки Україна є суб'єктом такого випробування, то вона може стати каталізатором змін, що сприятимуть посиленню міжнародних механізмів гарантування безпеки у XXI столітті.

1. Давидюк В. І., Кривецький Ю. В. Гарантії міжнародної безпеки України: питання правового забезпечення. Збірник наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова. 2023. С. 233-236.

2. Радовецька Л. В. Гарантії безпеки для України: невивчені уроки Будапештського меморандуму. *Аналітично-порівняльне правознавство*, (6), 2024. С. 73-80.

3. Маліюта О. З історичного досвіду гарантування міжнародно-правових гарантій суверенітету. *Юридичний вісник Львівського національного університету*. 2024. Вип. 78. С. 99-107.

Максим ПУСАН
ад'юнкт (штатний)
науково-організаційного відділу
Військового інституту Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)

ІСТОРІЯ НАЯВНОЇ ДОГОВІРНОЇ АРХІТЕКТУРИ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ

Розуміння історії наявної договірної архітектури загальноєвропейської системи колективної безпеки (далі – архітектура безпеки) є важливим для виявлення її основних проблем і обґрунтування потреби значної реорганізації у регіоні. Історія архітектури безпеки охоплює багатоступеневі етапи та події, які визначили її інституційні, правові та політичні основи. Архітектура безпеки сформувалася після Другої світової війни, особливо з моменту заснування ООН у 1945 році, що заклало перші інституційні основи ключових принципів архітектури безпеки [1]. Загострення боротьби за політичне та військове домінування в Європі призвело до створення військово-політичних альянсів – НАТО у 1949 році та Організації Варшавського договору у 1955 році, які визначили головних суб'єктів подальшої розбудови архітектури безпеки [2]. Подальше формування загальноєвропейської системи колективної безпеки відбувалося в умовах напружених відносин між Радянським Союзом та державами Західного блоку, особливо під час Холодної війни, коли існувала загроза нового масштабного конфлікту в регіоні [3]. Активна фаза розбудови архітектури безпеки припала на період 1969–1973 рр., коли відбувалися підготовчі переговори між НАТО, ОВД та окремими державами щодо скорочення звичайних озброєнь і військової техніки, аналізу балансу сил та узгодження спільних позицій [4–6]. Ці кроки заклали ідейні та концептуальні основи майбутньої архітектури безпеки, визначивши Центральну Європу як пріоритетну зону для реалізації домовленостей. У 1973 році відбулися підготовчі зустрічі НАТО та ОВД у Відні, що завершилися першим пленарним засіданням переговорів щодо взаємно збалансованих скорочень збройних сил у Центральній Європі [7]. Отже, період 1969–1973 рр. став ключовим підготовчим етапом формування архітектури безпеки, заклавши політичні, концептуальні та процедурні основи. У 1975 році Гельсінський заключний акт утвердив принципи політичного співіснування та підготував договірний інструментарій контролю над озброєннями, що згодом сприяло створенню Ради з безпеки та співробітництва в Європі (нині ОБСЄ). У 1973–1989 рр. переговори між НАТО, ОВД та окремими державами спрямовувалися на контроль над звичайним озброєнням та заходи зміцнення довіри [8–12]. Кульмінацією стало підписання 19 листопада 1990 року Договору про звичайні збройні сили в Європі та 21 листопада 1990 року – Хартії Парижа, що закріпили спільні політичні наміри щодо формування договірного інструментарію. У 1990–2005 рр. додаткові документи, зокрема Віденський документ, Договір з відкритого неба, Будапештська та Ташкентська угоди, а також двосторонні угоди України із сусідніми державами сприяли практичній імплементації заходів довіри та контролю над озброєннями. Ці кроки заклали основу сучасної загальноєвропейської архітектури безпеки, яка продовжує функціонувати й сьогодні.

1. Kumar A., Tansif Ur Rehman, Saeed A. The role of the UN in preventing global conflicts // Journal of Political Stability Archive. 2025. Vol. 3, No. 4. P. 237–247. DOI: 10.63468/jpsa.3.4.13. ISSN 3006-5879 (online), ISSN 3006-5860 (print).

2. Jabber M. N. NATO from formation to expansion: a perspective on international relations // Al Biruni Journal of Humanities and Social Sciences. 2025. Vol. 3, No. 10. P. 13–30. DOI: 10.64440/BIRUNI/BIR006.

3. Anghel S. E., Damen M. G. H. The future European security architecture: dilemmas for EU strategic autonomy / S. E. Anghel, M. G. H. Damen ; European Parliamentary Research Service, Policy Foresight Unit. Brussels : European Parliament, 2025. 68 p. (EPRS Study ; No. PE 765.785). URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2025/765785/EPRS_STU\(2025\)765785_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2025/765785/EPRS_STU(2025)765785_EN.pdf)

4. North Atlantic Treaty Organization. Final communiqué, North Atlantic Council ministerial session, Washington, 10–11 April 1969. Washington : NATO, 1969. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/1969/04/10/final-communique>

5. North Atlantic Treaty Organization. Mutual and balanced force reductions working group (AC/276). Brussels : NATO Archives, 1971–1983. URL: <https://archives.nato.int/mutual-and-balanced-force-reductions->

working-group;isad

6. Gheballi V. Y. The diplomacy of détente: the CSCE from Helsinki to Vienna, 1973–1989. Vol. 1. Switzerland : VBS/DDPS ; Zentrum elektronische Medien ZEM, 2021. URL: <https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/a/4/585724.pdf>

7. Cold War // Encyclopædia Britannica : website. Britannica, Inc. URL: <https://www.britannica.com/event/Cold-War>

8. Bailes A. J. K., Melnyk O., Anthony I. Relics of Cold War: Europe's challenge, Ukraine's experience. Solna : Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), 2003. 72 p. (SIPRI Policy Paper ; No. 6). URL: <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/PP/SIPRIPP06.pdf>

9. Müller T., Albert M. Whose balance? A constructivist approach to balance of power politics // European Journal of International Security. 2021. Vol. 6, Iss. 1. P. 109–128. DOI: 10.1017/eis.2020.19.

10. Ситник Г., Мороз В. Формування ефективної системи контролю над звичайними озброєннями в Європі: проблематика дослідження. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Національна безпека. 2024. Том 1, № 1. С. 11–18. URL: <https://security.bulletin.knu.ua/uk/article/view/31>

11. Chronology: Conventional Forces in Europe Treaty // Federation of American Scientists. URL: <https://nuke.fas.org/control/cfe/chron.htm>

12. Introduction: CFE – Conventional Forces in Europe Treaty // Federation of American Scientists. URL: <https://nuke.fas.org/control/cfe/intro.htm>

Дмитро РЕШЕТИЛО

старший викладач кафедри

тактичної підготовки

ННІ професійної освіти

Національної академії

Національної гвардії України

(м. Харків, Україна)

МОДЕРНІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ МЕРЕЖІ МИРОБУДУВАННЯ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Особлива увага приділяється війні російської федерації проти України як системному виклику міжнародній та національній безпеці.

Обґрунтовується необхідність модернізації інституційних, правових і практичних механізмів миробудування з урахуванням українського досвіду.

Проблематика міжнародної та національної безпеки в умовах зростання глобальних і регіональних загроз є однією з ключових у сучасному безпековому дискурсі. Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України стала безпрецедентним викликом існуючій системі колективної безпеки та продемонструвала обмеженість традиційних механізмів миробудування.

Російсько-український збройний конфлікт має не лише регіональний, а й глобальний вимір, оскільки підриває основоположні принципи міжнародного права-суверенітет, територіальну цілісність і невикористання сили. У цих умовах модернізація міжнародної мережі світобудування набуває особливого значення як інструмент забезпечення міжнародної та національної безпеки.

Міжнародне світобудування традиційно розглядається як складова ширшої системи підтримання міжнародного миру та безпеки. Воно охоплює комплекс політичних, правових, економічних і соціальних заходів, спрямованих на запобігання конфліктам та їх подолання.

Однак сучасні конфлікти, зокрема війна російської федерації проти України, характеризуються поєднанням класичної міждержавної агресії та гібридних методів впливу. Це вимагає переосмислення ролі міжнародних організацій, зокрема ООН та ОБСЄ, у забезпеченні безпеки та миробудування.

Російсько-український конфлікт продемонструвала кризу існуючої архітектури міжнародної безпеки. Блокування діяльності Ради Безпеки ООН державою-агресором поставило під сумнів ефективність механізмів колективного реагування.

Для України війна має екзистенційний характер, безпосередньо загрожуючи національній безпеці, державному суверенітету та територіальній цілісності.

У цьому контексті світобудування не може розглядатися поза межами питань

обороноздатності, стримування агресора та притягнення до міжнародно-правової відповідальності.

Український досвід дозволяє окреслити низку прикладних напрямів модернізації світобудування:

- реформування інституцій колективної безпеки з метою запобігання блокуванню рішень у випадках збройної агресії;
- посилення ролі регіональних безпекових об'єднань у стримуванні загроз;
- інтеграція національного виміру безпеки у міжнародні миробудівні стратегії;
- поєднання світобудування з механізмами відповідальності агресора, зокрема через міжнародні судові інституції.
- Ці напрями мають прикладне значення не лише для України, а й для формування нової моделі міжнародної безпеки.
- Війна російської федерації проти України стала каталізатором переосмислення підходів до міжнародного світобудування. Модернізація міжнародної мережі світобудування є необхідною умовою забезпечення міжнародної та національної безпеки в умовах сучасних загроз.
- Український досвід засвідчує, що ефективне світобудування має ґрунтуватися на принципах міжнародного права, колективної відповідальності та стійкості держав до зовнішніх викликів.

-
1. Бодрук О. В. Національна та міжнародна безпека: сучасні виклики. Київ : НІСД, 2021. 368 с.
 2. Герасимчук С. Регіональна безпека Європи в умовах війни Росії проти України. Київ : Центр Разумкова, 2022. 240 с.
 3. Пирожков С. І., Хамітов Н. В. Україна у глобальному безпековому просторі. Київ : Либідь, 2020. 304 с.

Михайло ЧАЛИЙ

викладач кафедри військового права
Військово-юридичного інституту
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ І МІЖНАРОДНИХ ОБ'ЄДНАНЬ У РОЗБУДОВІ МИРУ ТА МИРНОМУ ВРЕГУЛЮВАННІ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

Міжнародна безпека є невід'ємною складовою для загальнонаціонального добробуту. Проте є підстави й першопричини, які спонукають суб'єктів міжнародного права до збройної агресії, яку вважають найбільш швидкою та дієвою для вирішення міжнародних та внутрішньодержавних спорів. Не стають перепорою положення Статуту ООН та практики ухвалених рішень Міжнародним судом, яких мають дотримуватись усі члени організації, та вирішувати спори лише мирними засобами [2]. Геополітичні конфлікти вказують на низьку ефективність діяльності міжнародних організацій.

Метою є аналіз виникнення, розвиток, та діяльність міжнародних організацій і об'єднань, що мають забезпечувати мир та безпеку.

Після закінчення Першої світової війни перед цивілізованими країнами виникла потреба у забезпеченні миру та безпеки, тому 1919–1920 року на Паризькій мирній конференції засновано Лігу Націй – першу міжнародну міждержавну організацію, створену з метою розвитку співпраці, досягнення миру і безпеки.

Незважаючи на успіхи у вирішенні територіальних конфліктів, вона не зупинила нацистську Німеччину, яка майже відкрито нарощувала військовий потенціал, незважаючи на обмеження, встановлені положеннями Версальського мирного договору 1919 року, та проводила агресивну політику [7].

Європейська спільнота бажає встановити мир та безпеку у світі, але вплив на країни, що проводили насильницьку політику був незначним. Оскільки чимало країн Європи все ще

мали свої колонії завойованих збройною агресією (у більшості випадків), тому й не варто чекати якихось дій стосовно країн, які здійснювали схожу політику, не розуміючи підстави до нової світової війни.

Організація Об'єднаних Націй – це міжнародна організація, основною метою якої є підтримка миру, міжнародної безпеки та співпраці.

26 червня 1945 року підписано Статут ООН, яким визначено основні цілі та принципи діяльності ООН, зокрема: «Підтримувати міжнародний мир та безпеку і з цією метою вживати ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру й придушення актів агресії, або інших порушень миру».

Миротворча діяльність організації зазначено у Розділах 6, 7 та 8 Статуту, а відповідальність за дотримання міжнародного миру та безпеки організація покладає на Раду Безпеки. У 7-му розділі зазначені військові та невійськові дії, які може вживати організація заради врегулювання ситуації, а у 8-му розділі йдеться про можливість залучення регіональних організацій для підтримки міжнародного миру та безпеки, якщо її дії не будуть суперечити цілям та принципам, зазначених у Статуті ООН й як результат, ООН почала розміщувати військових – неупереджених спостерігачів для підтримання миру [2].

У 1948 році ООН створила першу миротворчу місію під час арабо-ізраїльської війни. Рада Безпеки закликала до припинення вогню, що було ухвалено обома сторонами, і створено першу миротворчу місію ООН, в якій брали участь група неозброєних військових спостерігачів. Основні завдання спостерігачів згідно з мандатом містили у собі: розвідку місцевості, поїздка на місцевість, пости спостереження вздовж лінії вогню.

Інша операція була під час Суецької кризи у 1956 році, що тривала до 1967 року, коли Єгипет оголосив про націоналізацію Суецького каналу, який належав Франції та Великій Британії, що заручилися підтримкою свого регіонального союзника Ізраїля, який завдав удару у відповідь. Наведені події унеможливлювали створення миротворчої місії ООН, бо Франція та Велика Британія, як постійні члени Ради Безпеки ООН, блокували наведене рішення. Це стало підставою створити міжнародні надзвичайні збройні сили (UNEF), які формувались з військовослужбовців держав-тимчасових членів РБ, що давало змогу вирішити проблему з ветування (блокування) рішення РБ її державами-членами, які були сторонами конфлікту.

На той час сформували 5 основних принципів миротворчої місії ООН, а саме: місія повинна бути надзвичайною мірою і обмеженою у часі; вона здійснювалася б абсолютно неупереджено і жодним чином не було б дозволено змінювати або завдавати шкоди довгостроковим політичним чи військовим відносинам влади, і застосовуватиметься лише сила в самообороні; постійні члени Ради Безпеки будуть виключені зі складу сил ООН; місія перебуватиме під командуванням одного офіцера ООН; розгортання вимагатиме згоди сторін, зокрема приймаючої країни.

У листопаді 1956 року набір принципів дав початок Надзвичайній ситуації ООН Сил (UNEF), як першої миротворчої місії ООН під прямим контролем Генерального секретаря. Завдання полягало у нагляді за виведенням збройних сил інших держав з території Єгипту. Це була миротворча операція з поділом на воюючі сторони та першою операцією, в якій задіяні військовослужбовці.

Характерні риси миротворчих операцій ООН до початку 90-х років XX століття, де миротворці залучалися для забезпечення спостереження за припиненням вогню або роз'єднанням сил з метою підтримання міжнародного миру і безпеки, використовували зброю лише для самооборони, війська ООН вели спостереження на місцях і давали неупереджену оцінку дотримання угод про припинення вогню, що створювало умови для дипломатичних зусиль [1].

Організація Північноатлантичного договору. НАТО – військово-політичний союз, заснований у 1949 році після підписання Вашингтонського договору, де основна мета: захист свободи та безпеки членів Альянсу.

Стаття 4 передбачає консультації у випадку загрози територіальній цілісності будь-якої держави-члена. Приписами Статті 5 встановлено, що напад на одну державу-члена вважається нападом на всіх, що передбачає колективну самооборону згідно зі статтею 51 Статуту ООН [2].

У липні 1992 року НАТО розпочала першу операцію «Морський монітор» після відокремлення Хорватії та Словенії від Югославії. Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію № 713, що запроваджувала ембарго на поставки зброї [4]. Проголошення у 1992 році незалежності Боснії призвело до «етнічної чистки» боснійськими сербами. При цьому,

НАТО контролювала виконання санкцій через морські та повітряні операції й вперше тісно співпрацювала з місією ООН.

У межах операції літаки НАТО збили чотири сербські літаки – перша військова операція Альянсу за 45 років існування. При цьому 15 грудня 1995 року Резолюція РБ ООН № 1031 надала Силам втілення (ІФОР) однорічний мандат після підписання Дейтонської угоди. Це була перша миротворча операція під прямим політичним керівництвом Ради НАТО, а роль ООН зменшено.

Основні завдання ІФОР були роз'єднання ворогуючих сторін; забезпечення режиму припинення вогню; контроль за відведенням військ і озброєнь; створення безпечних умов для цивільних організацій [5].

Операція в Косово (1999). Конфлікт виник після позбавлення Косово автономії Слободаном Мілошевичем у 1989 році. Протягом 1998 року загинуло понад 1500 косовських албанців, 400 000 стали біженцями. У жовтні 1998 року Рада НАТО схвалила накази про авіаудари для примусу й вивести війська.

Усіх заявлених цілей досягнуто, але критики вказують на недостатню підготовку до потоку біженців та обмеженість повітряної війни. Альянс досяг усіх заявлених цілей. Правонаступником стали Стабілізаційні сили (СФОР) [1].

Початок повномасштабної агресії. 24 лютого 2022 року російська федерація розпочала військовий наступ в Україні. ООН вважає напад порушенням територіальної цілісності та суверенітету України, що суперечить Статуту ООН. Наступного дня Рада Безпеки ООН голосувала за резолюцію, що засуджує вторгнення – 11 членів підтримали, але росія наклала вето.

Військова агресія порушила питання спроможності ООН та необхідності реформ. У жовтні 2022 року Генеральна Асамблея 143 голосами за та 5 проти прийняла резолюцію, що засуджує спробу росії анексувати українську територію після псевдореферендумів у вересні, де 35 країн утрималися.

Рада з прав людини ООН закликала до виведення російських військ з України. Створено незалежну міжнародну комісію з розслідування агресії росії, призначено експертів для розслідування порушень міжнародного права. Генеральна Асамблея виключила росію з Ради, і це був другий випадок призупинення членства після Лівії у 2011 році. Український посол наголосив на паралелях з геноцидом у Руанді та необхідності міжнародної реакції [1].

Висновки. Міжнародні організації та об'єднання явно були не спроможні чинити суспільний спротив країні-агресору. Згадка про накладання ВЕТО на резолюцію росією взагалі поставило на суспільний глум РБ ООН, як орган що може хоча б якось забезпечити мир та безпеку в Європі, що вимагає змін.

1. Городецька І. А. Міжнародно-правові механізми врегулювання збройних конфліктів (на прикладі конфлікту на території колишньої Югославії) : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр : спец. 293 «Міжнародне право» / наук. керівник Г. О. Андрусевич. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2022. 92 с. URL : <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9272/22%2009.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 06.02.2026).

3. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду. Верховна Рада України. URL: <https://uk.wikisource.org> (дата звернення: 06.02.2026).

4. Resolution 713 (1991) adopted by the Security Council at its 3009th meeting, on 25 September 1991. UN. Security Council. 1991. URL : <https://digitallibrary.un.org/record/126827?ln=en> (дата звернення: 06.02.2026).

5. Resolution 1031 (1995). Security Council. 1995. URL : <https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/405/26/PDF/N9540526.pdf?OpenElement> (дата звернення: 06.02.2026).

6. Resolution 2166 (2014). Security Council of United Nations. 2014. URL : <https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/477/28/PDF/N1447728.pdf> (дата звернення: 06.02.2026).

7. The Versailles Treaty June 28, 1919. URL: <https://avalon.law.yale.edu/imt/parti.asp> (дата звернення: 06.02.2026).

Василь ШАМРАЄВ

аспірант кафедри міжнародного
і європейського права
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
(м. Харків, Україна)

**РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ**

Перехідне правосуддя є комплексом правових, соціальних і політичних механізмів, спрямованих на подолання наслідків масових порушень прав людини, встановлення справедливості, відновлення довіри до державних інституцій та побудову сталого миру [4, р. 27]. Ефективна реалізація перехідного правосуддя значною мірою залежить від економічної стабільності та ресурсного забезпечення постконфліктних держав. У цьому контексті міжнародні економічні організації відіграють важливу роль.

Метою представленого дослідження став аналіз впливу міжнародних економічних організацій (МЕО) у процесах реалізації перехідного правосуддя, ідентифікація їх функцій та оцінка ефективності економічних механізмів у підтримці перехідних процесів.

Перехідне правосуддя включає судові та позасудові механізми: кримінальну відповідальність, комісії правди, репарації, інституційні реформи тощо [3]. Реалізація цих механізмів потребує ресурсного забезпечення, відновлення інфраструктури, стимулювання економічного розвитку та подолання соціальних наслідків конфліктів. Саме в цих напрямках можуть застосовувати свій потенціал МЕО.

До міжнародних економічних організацій належать: Світовий банк, Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжнародна організація праці, регіональні банки розвитку (Африканський банк розвитку, АБР; Азійський банк розвитку тощо). Вони формують міжнародний економічний порядок, прописують макроекономічні стандарти та надають фінансову й технічну допомогу державам у перехідний період [6]

До основних функцій міжнародних економічних організацій у підтримці перехідного правосуддя можна віднести фінансове забезпечення відновлення, технічні експертизи та консультації та підтримку інституційної спроможності.

МЕО можуть виділяти кошти на реконструкцію інфраструктури, проекти зайнятості для колишніх комбатантів та програми розвитку місцевої економіки. Такі проекти є частиною «економічної реінтеграції», що сприяє зниженню ризику повернення до насильства. Наприклад, Світовий банк у Лівані після завершення конфлікту (2003–2009) підтримував програми створення робочих місць та мікрокредитування для колишніх бійців, що сприяло економічній стабілізації [1, р. 23–26].

Вони також надають експертну підтримку у формуванні реформ економічного та соціального характеру, що є частиною гарантій неповторення злочинів. Це може включати розробку стратегій макроекономічного відновлення, створення пакетів соціального захисту чи підтримку реформ бюджету та фінансового сектору. Наприклад, у Сьєрра-Леоне технічними консультаціями Світового банку були підтримані програми ефективного управління державними фінансами, що створило можливості для сталого фінансування соціальних ініціатив у перехідний період.

Економічні організації сприяють зміцненню державних інституцій, зокрема органів, що реалізують механізми перехідного правосуддя. Проблема, що часто наявна у постконфліктних державах – це слабкість судової системи, корупція та неефективне управління. Вона є водночас економічною проблемою через брак фінансових ресурсів. Через технічну допомогу та програмування МЕО можуть підтримувати підготовку кадрів, розвиток адміністративних структур чи впровадження прозорих процедур у державних органах, що допомагає державам вирішити цю проблему.

Право на відшкодування шкоди (репарації) є центральним елементом перехідного правосуддя [2]. Однак у постконфліктних державах жертви часто не мають ресурсів для реалізації своїх прав. Тут роль МЕО полягає у фінансуванні фондів репарацій, ресурсній підтримці програм реабілітації та створенні умов для стійких джерел фінансування компенсацій. Такий підхід застосовувався у Руанді, де підтримка міжнародних фінансових організацій сприяла створенню можливостей для виплат постраждалим громадам.

Реформа сектору безпеки є другим важливим елементом сучасного перехідного правосуддя. Структури безпеки, що були причетні до порушень, потребують переформатування, що вимагає ресурсів та експертизи. У цьому контексті МЕО можуть фінансувати перепідготовку правоохоронців, підтримувати створення механізмів цивільного контролю та сприяти модернізації кадрових систем [5].

Узагальнено функції МФО у реалізації перехідного правосуддя можна презентувати таблицею нижче.

**Функції міжнародних економічних організацій
у реалізації перехідного правосуддя**

Функція МЕО	Механізми реалізації	Міжнародні економічні організації	Приклади з практики постконфліктних держав
Фінансування післяконфліктного відновлення	Кредити, гранти, цільові фонди відновлення, програми реконструкції	Світовий банк	Ліберія: фінансування програм відновлення інфраструктури та зайнятості демобілізованих комбатантів після 2003 р.
Підтримка економічної реінтеграції	Програми зайнятості, мікрокредитування, професійна підготовка	Світовий банк, Міжнародна організація праці	Сьєрра-Леоне: професійна підготовка колишніх бійців у межах програм підтримки економічної реінтеграції (2002–2006 рр.)
Сприяння реалізації репарацій	Фінансування соціальних програм, підтримка фондів компенсацій, соціальні трансфери	Світовий банк, регіональні банки розвитку	Руанда: підтримка соціально-економічних програм для жертв геноциду через проекти розвитку громад
Макроекономічна стабілізація	Програми фінансової стабілізації, реструктуризація боргу, бюджетна підтримка	Міжнародний валютний фонд	Боснія і Герцеговина: макрофінансова стабілізація після Дейтонських угод як основа інституційного відновлення
Інституційне зміцнення держави	Технічна допомога, реформа державних фінансів, антикорупційні програми	Світовий банк, МВФ	Сьєрра-Леоне: реформа управління державними фінансами для забезпечення фінансування соціальних і правових реформ
Підтримка гарантій неповторення порушень	Фінансування реформ сектору безпеки, цивільного контролю, професійної перепідготовки	Світовий банк, регіональні банки	Ліберія: підтримка реформування сектору безпеки та поліції після громадянської війни
Розвиток людського капіталу	Інвестиції в освіту, охорону здоров'я, гендерну рівність	Світовий банк, МОП	Колумбія: підтримка освітніх і аграрних програм у постконфліктних регіонах після угоди з FARC (2016)
Соціальна згуртованість і зменшення нерівності	Програми соціального захисту, підтримка вразливих груп, регіональний розвиток	Світовий банк, ПРООН (у координації)	Руанда: програми охорони здоров'я та соціального страхування як елемент примирення

Подана таблиця демонструє, що міжнародні економічні організації не є прямими суб'єктами правосуддя, проте вони створюють матеріальну та інституційну основу для реалізації механізмів перехідного правосуддя, забезпечують економічну реінтеграцію, без якої неможливі стійкий мир і примирення та впливають на довгострокові гарантії

неповторення через інституційні та соціальні реформи.

Таким чином, МЕО виступають опосередкованими, але системно важливими акторами перехідного правосуддя, доповнюючи правові механізми економічними інструментами стабілізації та розвитку.

До того ж, економічні виміри перехідного правосуддя недооцінювалися на початкових етапах його реалізації, але на практиці вони виявилися критично важливими. Міжнародні економічні організації відіграють комплексну роль у процесах реалізації перехідного правосуддя через:

- забезпечення ресурсів для відновлення фізичної і соціальної інфраструктури;
- підтримку інституційних реформ і зміцнення державного управління;
- сприяння економічній стабілізації та розвитку, що є умовою тривалого миру;
- підтримку права жертв на відшкодування шкоди через фінансування програм репарацій та реабілітації.

Водночас, роль МЕО має уникати висунення вимог і обумовленості надання кредитування, що можуть підірвати демократичну легітимність або соціальну згуртованість у постконфліктних державах.

1. Colletta, N. J., Kostner, M., & Wiederhofer, I. *The Transition from War to Peace in Sub-Saharan Africa: Concepts and Lessons*. World Bank, 1996. 100 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/852001468767406675/pdf/multi-page.pdf>.

2. *Principles on Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law*, UN, 2005. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-and-guidelines-right-remedy-and-reparation>.

3. Teitel R. *Transitional Justice*. Oxford University Press, 2000. 302 p.

4. UN. *Guidance Note of the Secretary-General on United Nations Approach to Transitional Justice*. United Nations, 2010. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/682111?ln=ru&v=pdf>.

5. UNDP. *Liberia Human Development Report* (multiple years). URL: <https://hdr.undp.org/sites/default/files/Country-Profiles/MPI2024/LBR.pdf>.

6. World Bank. *Post-Conflict Economic Recovery: Enabling Local Ingenuity*. 2011. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/175771468198561613/pdf/multi-page.pdf>.

Ліна БЕРЛИМЕНКО

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Юлія ЛЕБЕДЄВА

старший викладач кафедри

теорії держави та права

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила безпрецедентні масштаби внутрішнього переміщення населення. Мільйони громадян були змушені залишити місця постійного проживання та шукати безпечні умови існування в межах території власної держави. Внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО) часто втрачають житло, джерела доходу, соціальні зв'язки та стикаються з труднощами доступу до базових соціально-економічних прав. У цих умовах особливого значення набувають міжнародні стандарти забезпечення прав людини, що поширюються на ВПО як на повноправних суб'єктів правового захисту.

Фундаментальні гарантії прав людини закріплені у Загальній декларації прав людини 1948 року. Хоча Декларація прямо не містить положень про внутрішньо переміщених осіб, її

норми встановлюють універсальні стандарти, що застосовуються до кожної людини без дискримінації. Зокрема, стаття 13 проголошує право кожного на свободу пересування та вибір місця проживання в межах кожної держави, а стаття 3 гарантує право на життя, свободу та особисту недоторканність. В умовах збройного конфлікту внутрішнє переміщення населення свідчить про об'єктивне обмеження реалізації цих прав, що зумовлює необхідність їх додаткового захисту на національному та міжнародному рівнях [1].

Важливе значення для забезпечення соціально-економічних прав має Європейська соціальна хартія (переглянута), що гарантує право на працю, справедливі умови праці, соціальне забезпечення, соціальну та медичну допомогу, а також право на житло. І хоча Хартія не виділяє ВПО як окрему категорію, її положення застосовуються до всіх осіб, які перебувають під юрисдикцією держави-учасниці, що передбачає рівний доступ внутрішньо переміщених осіб до працевлаштування, соціальних виплат і житлових програм без дискримінації [2].

Також значну роль у захисті майнових і особистих немайнових прав відіграє Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Зокрема, стаття 8 гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя та житла, а стаття 1 Першого протоколу до Конвенції забезпечує захист права власності. Практика Європейського суду з прав людини свідчить про те, що держава зобов'язана вживати заходів для забезпечення ефективних механізмів захисту права власності та компенсації у випадках його порушення [3]. Для ВПО це має особливе значення у контексті відшкодування шкоди за зруйноване або пошкоджене житло.

Утім, попри наявність міжнародних стандартів та імплементацію відповідних норм у національне законодавство, в Україні існують суттєві проблеми практичної реалізації соціально-економічних прав внутрішньо переміщених осіб. Однією з ключових проблем залишається забезпечення житлом. ВПО часто змушені орендувати житло або проживати у тимчасових приміщеннях, тоді як механізми компенсації за зруйноване майно залишаються складними та недостатньо ефективними. Додатковими перешкодами є бюрократичні процедури, нестача фінансових ресурсів та відсутність системного підходу до довгострокової житлової політики.

Статистичні дані підтверджують масштаб проблеми. За інформацією Міжнародної організації з міграції, понад половина з приблизно 4 мільйонів ВПО проживає в орендованому житлі, оскільки їхнє власне майно знищене, пошкоджене або перебуває на тимчасово окупованих чи прифронтових територіях [4]. За результатами досліджень УВКБ ООН та громадських організацій, понад 60 % внутрішньо переміщених осіб втратили житло, тоді як компенсаційні виплати отримала лише незначна частина постраждалих [5]. Це свідчить про наявність істотного розриву між проголошеними гарантіями та фактичним рівнем їх забезпечення.

У щорічних доповідях Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини неодноразово наголошується, що внутрішньо переміщені особи залишаються однією з найбільш уразливих категорій населення, зокрема у сфері доступу до праці, житла та соціальних послуг. Проблеми із затримками соціальних виплат, регіональною нерівномірністю забезпечення, складністю адміністративних процедур свідчать про необхідність удосконалення механізмів державної політики у цій сфері.

Таким чином, Україна як держава-учасниця основних міжнародних договорів у сфері прав людини сформувала нормативну базу для захисту соціально-економічних прав внутрішньо переміщених осіб. Водночас аналіз практики засвідчує наявність системних проблем їх реалізації. Подолання існуючого розриву між міжнародними стандартами та національною практикою потребує комплексного підходу, що включає вдосконалення механізмів компенсації за втрачене житло, розвиток програм економічної інтеграції ВПО, спрощення доступу до соціальних послуг та підвищення ефективності державного контролю за виконанням відповідних гарантій.

1. Загальна декларація прав людини: Декларація ООН від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

2. Європейська соціальна хартія (переглянута): Хартія Ради Європи від 03.05.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

4. Організація Об'єднаних Націй в Україні. Over a million displaced Ukrainians forced to exhaust their savings to cover rent URL: <https://ukraine.un.org/en/305179-over-million-displaced-ukrainians->

forced-exhaust-their-savings-cover-rent.

5. Понад 60% ВПО втратили житло, але компенсацію отримали лише 4% – опитування. *Zmina*. URL: <https://zmina.info/news/ponad-60-vpo-vtratyly-zhytlo-ale-kompensatsiyu-otrymaly-lyshe-4-opytuvannya/>.

Богдана БОГОМАЗ
Катерина ПЕТРИЧЕНКО

студентки
ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Валентина ЧЕРНОБУК
старший викладач кафедри
теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

МІЖДЕРЖАВНІ СПРАВИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ: НА ПРИКЛАДІ «УКРАЇНА ПРОТИ РОСІЇ (ЩОДО КРИМУ)»

Проблематика міждержавних справ у Європейському суді з прав людини (далі – ЄСПЛ) набула особливої актуальності у ХХІ ст., коли збройні конфлікти, анексії та масові порушення прав людини стали викликом для системи міжнародного правопорядку. Хоча ЄСПЛ розглядає переважно індивідуальні скарги, та міждержавні заяви відіграють унікальну роль у забезпеченні колективного контролю за дотриманням державами зобов'язань, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – ЄКПЛ).

Після початку збройної агресії Російської Федерації проти України у 2014 р., а особливо після повномасштабного вторгнення 2022 р., питання ефективності міжнародних судових механізмів постало з новою гостротою. Україна скористалася правом подання міждержавних заяв проти Російської Федерації, звернувшись до ЄСПЛ із низкою позовів, що стосуються анексії Криму, порушень прав людини на Донбасі, збиття літака рейсу МН17, депортацій, катувань, позасудових страт та інших воєнних злочинів.

Ці справи стали безпрецедентними не лише за обсягом матеріалів і кількістю постраждалих, але й за масштабом міжнародного резонансу, адже вперше в історії ЄСПЛ розглядає справи, пов'язані з повномасштабною війною між державами-учасницями Конвенції (до виключення Росії з Ради Європи у 2022 р.). Таким чином, практика Суду у справах «Україна проти Російської Федерації» формує нові підходи до розуміння юрисдикції держави під час збройної окупації та визначення міжнародної відповідальності за масові порушення прав людини.

Значення ЄКПЛ для України є багатовимірним. З одного боку, відповідно до ст. 9 Конституції України, Конвенція стала частиною національного законодавства. Це означає, що громадяни та юридичні особи отримали додаткові гарантії захисту своїх прав – зокрема можливість звернутися до ЄСПЛ у випадку, якщо національні суди не забезпечили ефективного правового захисту. Рішення Європейського суду є обов'язковими до виконання державою Україна, що підвищує рівень відповідальності державних органів перед суспільством.

З іншого боку, приєднання до Конвенції покладає на всі органи судової, виконавчої та законодавчої влади обов'язок орієнтуватися у своїй діяльності не лише на сам текст ЄКПЛ, але й на практику ЄСПЛ, яка є її невід'ємною складовою. Це сприяє формуванню європейських стандартів правосуддя в Україні – таких, як верховенство права, пріоритет прав людини та недопущення свавілля з боку державних інституцій.

Крім того, приєднання України до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. і визнання нашою державою юрисдикції Європейського суду з прав людини стимулює розвиток правової культури суспільства, сприяє підвищенню рівня довіри до суду та утвердженню принципу невідворотності відповідальності за порушення прав людини. Таким чином, ЄКПЛ не лише зміцнила правовий фундамент держави, а й стала

важливим чинником її європейської інтеграції.

До Європейського суду з прав людини можна звертатися кількома способами залежно від того, хто саме є заявником і яке порушення оскаржується. Найпоширенішим видом звернення є індивідуальна заява, яку може подати будь-яка фізична чи юридична особа, група осіб або громадська організація, якщо вони вважають, що держава-підписант Конвенції порушила їхні права, гарантовані Європейською конвенцією з прав людини. Іншим видом звернення є міждержавні заяви. Відповідно до ст. 33 ЄКПЛ будь-яка Висока Договірна Сторона може передати на розгляд Суду питання про будь-яке порушення положень Конвенції та Протоколів до неї, яке допущене, на її думку, іншою Високою Договірною Стороною [1]. Вона спрямована на встановлення фактів системних чи масових порушень прав людини однією державою щодо громадян іншої або на її території.

Метою міждержавної заяви є захист цілей та ідеалів Ради Європи, а саме спільного громадського порядку вільних демократій Європи з метою захисту спільної спадщини політичних традицій, ідеалів, свобод та верховенства права.

Особливістю міждержавних справ у Європейському суді з прав людини є те, що заявниками виступають держави-члени Ради Європи. Головна мета таких заяв полягає не у відшкодуванні шкоди окремим потерпілим, а у захисті широкого кола осіб, які зазнали порушень прав людини внаслідок дій або бездіяльності іншої держави. У цьому аспекті міждержавні заяви виконують функцію колективного механізму контролю за виконанням державами своїх обов'язків у сфері прав людини.

Взаємозв'язок між індивідуальними та міждержавними заявами має важливе практичне значення. Обидва види проваджень часто стосуються тих самих подій або фактів, але відрізняються масштабом і процесуальними суб'єктами. Рішення Суду у міждержавних справах створює правову базу для подальшого розгляду великої кількості індивідуальних заяв.

Так, згідно з поточною практикою ЄСПЛ, після ухвалення рішень у міждержавних справах «Україна проти Росії (щодо Криму)», «Україна та Нідерланди проти Росії», а також інших проваджень, пов'язаних із війною, окупацією та системними порушеннями прав людини, Суд може перейти до розгляду тисяч індивідуальних заяв, що стосуються аналогічних обставин.

Варто зазначити, що держави не можуть скаржитися щодо порушення власних прав, а лише щодо порушення прав фізичних та юридичних осіб, які мають право звертатися з індивідуальними заявами у розумінні ст. 34 Конвенції.

Таким чином, міждержавні провадження відповідно до ст. 33 ЄКПЛ визначають загальний контекст і відповідальність держави, тоді як індивідуальні заяви за ст. 34 ЄКПЛ забезпечують захист конкретних осіб, постраждалих від цих порушень.

Починаючи з 2014 р., Україна активно застосовує міжнародно-правові механізми для захисту своїх національних інтересів та притягнення Російської Федерації до відповідальності за численні й грубі порушення прав людини.

Нині у провадженні ЄСПЛ перебуває кілька міждержавних справ, які охоплюють злочини, скоєні Росією під час окупації Криму, збройного конфлікту на Донбасі, подій у Керченській протоці та інші. Кожна з цих справ свідчить про існування з боку Російської Федерації адміністративної практики, тобто систематичних і повторюваних дій, спрямованих на порушення основоположних свобод, придушення політичної активності, а також переслідування осіб за їхні переконання.

Перша міждержавна заява України, за якою Європейський суд з прав людини ухвалив рішення по суті, – справа «Україна проти Росії (щодо Криму)» (№ 20958/14, № 38334/18), подана у березні 2014 року. Вона охоплює події з 27 лютого 2014 р., коли Російська Федерація встановила ефективний контроль над Автономною Республікою Крим та м. Севастополь. Рішенням від 25 червня 2024 р. ЄСПЛ визнав численні та системні порушення прав людини з боку РФ, зокрема масові переслідування, тортури, примусову паспортизацію, утиски кримських татар та незаконне застосування російського законодавства на окупованій території [2]. У своєму рішенні ЄСПЛ наголосив, що Уряд України надав вичерпні, переконливі та узгоджені докази, які ефективно та поза розумним сумнівом підтвердили існування системної адміністративної практики порушень прав людини, вчинюваних представниками РФ та підконтрольними їй особами на території Криму [3]. Суд дійшов висновку, що Україна надала переконливі й узгоджені докази існування цілеспрямованої адміністративної практики порушень прав людини, що підтверджує відповідальність РФ за дотримання Конвенції в умовах окупації Криму.

Це рішення має вагомe юридичне та політичне значення, оскільки не лише формалізує міжнародну відповідальність Російської Федерації, а й створює важливий прецедент для подальших проваджень у міжнародних судових інституціях, зокрема в Міжнародному кримінальному суді та Міжнародному суді ООН. Воно сприяє формуванню послідовної правової позиції міжнародної спільноти щодо визнання дій РФ порушенням основоположних норм міжнародного права, включно з принципом територіальної цілісності держав, а також посилює міжнародний правовий тиск на державу-агресора.

Таким чином, справа «Україна проти Росії (щодо Криму)» набула прецедентного значення не лише в контексті російсько-української війни, а й для всієї європейської системи захисту прав людини. Вона продемонструвала здатність механізмів Ради Європи ефективно реагувати на масштабні та системні порушення прав людини, вчинювані державою-агресором, і забезпечувати притягнення держави до міжнародно-правової відповідальності за окупацію території іншої держави. Крім того, це рішення підтвердило стратегічну роль міждержавних заяв України як важливого інструменту захисту прав людини, формування доказової бази щодо злочинів окупаційного режиму та утвердження принципів верховенства права і поваги до міжнародного правопорядку в умовах збройного конфлікту.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

2. Мін'юст: які справи проти росії розглядає ЄСПЛ за позовами України – Юридична Газета. Юридична газета – онлайн версія. URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/minyust-yaki-spravi-proti-rosiyi-rozglyadae-espl-za-pozovami-ukrayini.html>.

3. European Court of Human Rights deals with cases concerning Crimea and Eastern Ukraine // Press Release issued by the Registrar of the Court. – ECHR 345 (2014). – 26.11.2014. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-4945099-6056223>.

Анна ВАСІНА

студентка Інституту права та безпеки
спеціальності 081 «Право»

Науковий керівник:

Сергій САРАНОВ

доцент кафедри державно-правових
дисциплін Інституту права та безпеки
Одеського державного університету
внутрішніх справ (м. Одеса, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Міжнародне гуманітарне право (далі – МГП) являє собою систему норм і принципів, спрямованих на мінімізацію наслідків збройних конфліктів. Воно покликане захищати осіб, які не беруть участі у бойових діях, зокрема цивільне населення, медичних працівників та співробітників допоміжних служб, а також регламентує допустимі засоби і методи ведення війни [1, с. 39–40].

МГП застосовується під час збройних конфліктів; воно було створене державами для встановлення певних обмежень на застосування насильства під час війни, зменшення страждань та захисту жертв. Виконання цих норм, зокрема шляхом їх включення до національного законодавства України, є обов'язком держави, що впливає з міжнародних договорів у цій сфері. Під механізмом імплементації МГП у міжнародному праві розуміють комплекс заходів, який формується як колективно державами, так і окремими суб'єктами з метою повного, своєчасного та всебічного виконання міжнародних зобов'язань [2, с. 206]. Таким чином, МГП виступає не лише набором формальних правил, а й ефективним інструментом захисту життя та прав людини в умовах війни. Його імплементація на національному рівні забезпечує гармонізацію українського законодавства з міжнародними стандартами та підвищує здатність держави реагувати на порушення під час збройних

конфліктів.

Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року формують фундамент МГП і мають статус універсальних міжнародних угод, до участі в яких долучені всі держави світу. Ці документи встановлюють обов'язки держав щодо забезпечення захисту жертв війни та регулюють допустимі засоби й методи ведення воєнних дій [2, с. 206]. Дотримання цих норм є обов'язковим і створює правові рамки, що обмежують насильство та захищають тих, хто не бере участі у бойових діях.

Закон України № 2689 від 20.05.2021 був ухвалений з метою повного впровадження норм міжнародного кримінального та гуманітарного права. Він передбачає визначення відповідальності за геноцид, злочин агресії, воєнні злочини та злочини проти людяності, а також запроваджує принцип універсальної юрисдикції і інститут командної відповідальності [2, с. 207]. Закон створює механізми притягнення до відповідальності за найтяжчі злочини та закріплює принципи, які підвищують ефективність правосуддя у сфері МГП.

Створення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права стало ключовим кроком для інституційного забезпечення імплементації норм МГП. Основною функцією комісії є підготовка законопроектів, спрямованих на захист прав цивільного населення, військовополонених та інших осіб, що перебувають у зонах бойових дій [2, с. 210]. Функціонування Тимчасової комісії забезпечує системний підхід до впровадження норм МГП та моніторингу їх реалізації. Комісія відіграє ключову роль у підготовці законопроектів і сприяє створенню умов для захисту цивільного населення та осіб, які опинилися в зоні конфлікту.

Імплементація положень Женевської конвенції (III) в українське законодавство здійснюється шляхом встановлення кримінальної відповідальності за порушення, зокрема за жорстоке чи неналежне поводження з військовополоненими (ст. 434, 438 КК України). Водночас у національних нормах відсутнє чітке розмежування між поняттями «жорстоке» та «неналежне» поводження, що ускладнює кваліфікацію таких злочинів і може знижувати ефективність правозастосування [3, с. 75]. Незважаючи на наявність кримінальної відповідальності, неоднозначність термінів ускладнює правозастосування та може призводити до юридичних прогалин. Це підкреслює необхідність уточнення законодавчих формулювань і створення чітких критеріїв для кваліфікації таких злочинів. Лише точне визначення понять дозволяє забезпечити ефективну реалізацію норм МГП.

Отже, в умовах воєнного стану особливо важливим є впровадження норм МГП у національне законодавство. Їх ефективне застосування підвищує авторитет України на міжнародній арені та створює правові механізми для притягнення до відповідальності осіб, винних у злочинах агресії, геноциді, воєнних злочинах та злочинах проти людяності. Реалізація норм МГП у національному законодавстві потребує координації діяльності Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, Президента України та інших державних органів. Крім того, в Україні було започатковано інститут Уповноваженого з питань дотримання міжнародного гуманітарного права. Впровадження норм міжнародного гуманітарного права в Україні повинно здійснюватися шляхом не лише формального закріплення стандартів у законодавстві, а й створення ефективних механізмів їх застосування, контролю та відповідальності за порушення.

1. Бойко В. І. Вплив міжнародного гуманітарного права на систему національного законодавства. *Юридичний вісник*. 2025. № 3 (76). С. 38–45.

2. Маньгора В. В, Маньгора Т. В. Імплементація норм міжнародного гуманітарного права в національне законодавство в умовах воєнного стану. *Інформація і право*. 2023. № 3 (46). С. 205–214.

3. Татаренко Г. В., Котова Л. В. Проблеми імплементації норм міжнародного гуманітарного права щодо правового статусу військовополонених. *Центральнотериторіальний вісник права та публічного управління*. 2023. Вип. 3. С. 72–82.

Анастасія ВАЦЯК
студентка університету

БІЛЯЦЬКИЙ О. С.
старший викладач
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

ЦИФРОВІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ПРОЗОРІСТЬ ФІНАНСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ МИРОБУДІВНИХ ПРОГРАМ

У сучасній системі міжнародної безпеки програми, спрямовані на встановлення миру, стали одним із ключових аспектів та механізмів запобігання конфліктам, відбудови та заспокоєння ситуації після збройного протистояння та налагодження роботи державних установ після кризи [1]. Фінансування таких програм здійснюється через складну мережу міжнародних організацій, фінансових інституцій, благодійних фондів та недержавних організацій. Зокрема, значну організаційну та фінансову роль відіграють Організація Об'єднаних Націй, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд та Європейський Союз [2]. Водночас великі обсяги фінансування і комплексну систему управління їх розподілу створюють ризики неефективності, непрозорості та корупційних зловживань, що фактично впливає на довіру до міжнародних миробудівних ініціатив [1].

Перехід на цифрові технології фінансових процесів розглядається як стратегічний інструмент підвищення прозорості та підзвітності у сфері миробудування [2]. Запровадження електронних систем управління державними фінансами, онлайн-платформ адміністрування, цифрових реєстрів отримувачів допомоги дозволяє забезпечити контроль за проходженням коштів, фінансових потоків від донора до кінцевого отримувача допомоги. Автоматизація процесів зменшує вплив людського фактору, пришвидшує прийняття рішень та підвищує точність фінансової звітності. Використання аналітики великих даних сприяє прогнозуванню ризиків, виявленню відхилень у транзакціях та оцінці ефективності використання наданих ресурсів.

Особливого значення набувають технології розподіленого реєстру, які забезпечують незмінність та верифікованість інформації про фінансові операції. Їх застосування у миробудівних програмах дозволяє створити відкриту систему обліку коштів, де кожна транзакція фіксується та може бути перевірена незалежними спеціалістами. Це суттєво підвищує рівень довіри з боку фінансових і міжнародних партнерів та громадськості, а також допомагає зробити фінанси більш прозорими в державах із перехідною економікою. Цифрові інструменти також сприяють більш ефективному розподілу гуманітарної допомоги, уникаючи повторного виділення коштів на одні й ті ж проекти або втрати ресурсів у логістичних ланцюгах.

Разом із позитивними аспектами цифрова трансформація фінансування миробудівних програм супроводжується численними труднощами [2]. Кіберзагрози, спроби незаконно отримати доступ до фінансової інформації, несанкціоноване втручання у роботу цифрових платформ можуть створювати нові ризики для безпеки міжнародних операцій. Крім того, у багатьох постконфліктних регіонах простежується недостатній рівень цифрової інфраструктури, обмежений доступ до інтернету та дефіцит кваліфікованих робітників, що ускладнює впровадження сучасних фінансових технологій. Виникає також проблема гармонізації нормативно-правового регулювання цифрових фінансових інструментів на міжнародному рівні, оскільки відсутність єдиних стандартів може знижувати ефективність міжнародної співпраці.

Важливим аспектом є поєднання цифрових фінансових інструментів із принципами якісного державного управління і контролю за дотриманням фінансових норм [1], [2]. Прозорість не обмежується лише технічними рішеннями, а передбачає формування інституційної культури відкритості, відповідальності та підзвітності. Цифрові технології мають інтегруватися в комплексну систему управління ризиками, що включає перевірку бухгалтерських документів і фінансової звітності, громадський контроль та міжнародний моніторинг. Лише за умови системного підходу цифровізація здатна стати ефективним

інструментом зміцнення фінансово-економічної безпеки для забезпечення будівництва миру.

Таким чином, цифрові фінансові інструменти трансформують підходи до фінансування міжнародних миробудівних програм, підвищуючи рівень прозорості, оперативності та ефективності використання ресурсів. Їх впровадження сприяє мінімізації корупційних ризиків, зміцненню довіри спонсорів та підвищенню результативності програм стабілізації і відновлення. Водночас подальший розвиток цифрових механізмів потребує комплексного врахування кібербезпекових, правових та інституційних факторів, що визначають стійкість міжнародної системи миробудування в умовах сучасних глобальних і регіональних викликів.

1. Transparency International. Corruption Perceptions Index та аналітичні звіти щодо корупційних ризиків і прозорості фінансування : офіц. сайт. URL: <https://www.transparency.org> (дата звернення: 24.02.2026).

2. Наукові публікації з тематики blockchain у публічному секторі, фінансового комплаєнсу та електронного врядування. Government Information Quarterly : офіц. сайт. URL: <https://www.journals.elsevier.com/government-information-quarterly> (дата звернення: 24.02.2026).

3. Journal of Peacebuilding & Development : офіц. сайт. URL: <https://www.tandfonline.com/toc/rjpd20/current> (дата звернення: 24.02.2026); World Development : офіц. сайт. URL: <https://www.journals.elsevier.com/world-development> (дата звернення: 24.02.2026).

4. Організація Об'єднаних Націй. Офіційні звіти та аналітичні матеріали з питань миробудування та цифрової трансформації : офіц. сайт. URL: <https://www.un.org> (дата звернення: 24.02.2026).

5. United Nations Peacebuilding Fund. URL: <https://www.un.org/peacebuilding/fund> (дата звернення: 24.02.2026). UN Digital Strategy. URL: <https://www.un.org/en/content/digital-cooperation-roadmap> (дата звернення: 24.02.2026).

Dmytro GORLANOV

cadet of the faculty of training specialists
for pre-trial investigation bodies
of the National Police of Ukraine

Scientific Supervisor:

Eleonora SKYBA

professor of the Department
of Language Training,
of Dnipro State University
of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine)

THE ROLE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN STRENGTHENING UKRAINE'S SECURITY IN THE CONDITIONS OF MILITARY CONFLICT

As a result of the full-scale invasion of the Russian Federation, Ukraine found itself in conditions of an existential threat to state sovereignty, territorial integrity, and the very fact of the existence of Ukrainian statehood. In response, the state is carrying out a comprehensive armed, diplomatic, economic, and legal resistance, which relies not only on internal resources, but also on systemic, multi-vector support from the international community.

A crucial role in this process is played by international intergovernmental and non-governmental organizations, which provide political legitimization of Ukraine's position, military-technical assistance, financial stabilization, humanitarian response, and the formation of mechanisms to hold the aggressor state accountable.

The political and diplomatic dimension of international support is primarily associated with the activities of the United Nations. The UN General Assembly has adopted a number of resolutions that reaffirmed the territorial integrity of Ukraine within its internationally recognized borders, condemned the aggression, and called for the immediate, complete, and unconditional withdrawal of Russian troops. The UN has also become a platform for documenting violations of international humanitarian law, recording the consequences of war crimes, and coordinating humanitarian assistance through specialized agencies, including UNICEF, UNDP,

At the same time, the activities of the UN Security Council are significantly complicated

by the use of the veto right by an aggressor state, which limits the ability to respond promptly to threats to international peace and security. This brings into focus the discussion on reforming the veto mechanism and increasing the effectiveness of collective security [4, p. 112-113].

An important role in the diplomatic and monitoring sphere is played by the Organization for Security and Cooperation in Europe, which provides a platform for discussing security challenges, recording human rights violations and informing the international community about the situation in the temporarily occupied territories. Despite the restrictions on the activities of observation missions, obstacles to freedom of movement and the impossibility of full-fledged monitoring in certain regions, the collected materials have become an important evidence base for international judicial institutions and human rights mechanisms [1, p. 356].

The North Atlantic Alliance makes a significant contribution to strengthening Ukraine's defence capabilities. The Alliance and its member states provide modern weapons, military equipment, air defence systems, communications and intelligence. Active training of Ukrainian military personnel abroad, adaptation of the defence sector to NATO standards, development of interoperability and institutional modernization of the defence management system are taking place. The creation of the Ukraine-NATO Council has become a new stage in political integration and coordination of security decisions. Thus, military support goes beyond short-term response and forms the basis for long-term transformation of the security and defence sector.

Economic and financial stabilization of the state in wartime is an equally important component of national security. The leading role in this direction is played by international financial institutions, in particular the International Monetary Fund and the World Bank. The Extended Fund Facility (EFF), approved by the IMF, provides for long-term support for macro financial stability, ensuring the balance of payments, controlling inflation processes and implementing structural reforms [3, p.246]. The World Bank mobilized significant financial resources to support the state budget, restore critical infrastructure, and finance social payments and the functioning of key sectors of the economy, in particular the energy sector and the agro-industrial complex. Such assistance made it possible to avoid financial collapse, ensure the continuity of state institutions and minimize social risks.

Of particular importance is the support from the European Union, which granted Ukraine the status of a candidate for membership, which has not only a political but also a strategic dimension. The EU provides large-scale macro-financial assistance on preferential terms supports the budget, promotes the implementation of reforms in the field of the rule of law, anti-corruption policy, judiciary and public administration. In addition, long-term programs for the recovery and modernization of the economy have been initiated, which involve the attraction of grant funds, loans and private investments. European integration in wartime conditions has become a catalyst for internal transformations and the consolidation of democratic standards [2, p.65].

The humanitarian component of support is implemented through the activities of the International Committee of the Red Cross and other international and national organizations. The ICRC ensures the evacuation of the civilian population, the supply of medicines and food, facilitates the exchange of prisoners of war, maintains contact between separated families and monitors the conditions of detention of prisoners in accordance with the norms of international humanitarian law. At the same time, numerous humanitarian programs cover support for internally displaced persons, psychological assistance, and the restoration of housing and social infrastructure.

Despite significant achievements, international support faces a number of challenges. These include political constraints within global institutions, the complexity of coordinating multilateral programs, the risks of funding delays, and the need to ensure transparency and accountability in the use of funds. In addition, the protracted nature of the war requires a transition from emergency response mechanisms to a systemic post-war recovery strategy that will include institutional reform, attracting private capital, developing public-private partnerships, and integrating Ukraine into the single European economic space.

Thus, Ukraine's cooperation with international organizations is a key element of ensuring national security in wartime. Political support, military-technical assistance, financial stabilization, and humanitarian response form a holistic system of international solidarity that allows Ukraine not only to resist aggression, but also to lay the foundations for post-war reconstruction, institutional modernization, and integration into the European and global legal space.

1. Крамной С.С. Аналіз ролі міжнародних міжурядових організацій у розв'язанні міжнародних конфліктів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 1. С. 354-357.

2. Кулініч О., Андросова Т., Котко Я. Роль міжнародних організацій у формуванні національної безпеки України. *Modernization of today's science: experience and trends*: Collection of

scientific papers «SCIENTIA». 2025. С. 60-69.

3. Литвинчук О., Шевчук А., Войтюк О. Міжнародна допомога Україні в умовах війни як вид співробітництва з міжнародними організаціями. *Євроінтеграція України та економічна безпека держави*. 2024. Вип. 1(32). С. 239-252.

4. Татарінова К. В. Роль міжнародних організацій у врегулюванні збройного конфлікту в Україні в умовах повномасштабного вторгнення (2022-2025 рр.). *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції. 2025. С.111-115.

Ганна ДУДНИК

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Вадим ЧАЛИК

доцент кафедри

адміністративно-правових дисциплін

та публічного управління,

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

доктор філософії в галузі права

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ У СФЕРІ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Адміністративні процедури у сфері санкційної політики посідають основне місце в сучасній системі забезпечення міжнародної безпеки, оскільки саме через них відбувається практична реалізація політико-правових рішень держав і міжнародних організацій, спрямованих на протидію загрозам миру, суверенітету та міжнародному правопорядку. В умовах глобалізації, зростання транснаціональної злочинності, тероризму, гібридних конфліктів та збройної агресії санкції дедалі частіше застосовуються як альтернативний або допоміжний інструмент силового впливу, що дозволяє державам реагувати на порушення міжнародного права без прямого застосування військової сили. Адміністративні процедури в цьому контексті виступають юридичним механізмом, який забезпечує легітимність, передбачуваність і контрольованість санкційної діяльності.

Сутність адміністративних процедур у сфері санкційної політики полягає у врегулюванні нормами адміністративного права послідовності дій органів публічної влади щодо ініціювання, прийняття, реалізації, контролю та перегляду санкційних рішень. Такі процедури охоплюють як внутрішньодержавний рівень (ухвалення рішень уповноваженими органами, ведення санкційних списків, контроль за виконанням обмежувальних заходів), так і міжнародний вимір, де санкції запроваджуються на підставі рішень міжнародних організацій або в межах колективної безпекової політики. Саме процедурна визначеність дозволяє уникнути довільного застосування санкцій, забезпечити баланс між інтересами безпеки та принципами верховенства права і захисту прав людини [1, с. 305].

Адміністративні процедури у санкційній сфері тісно пов'язані з концепцією міжнародної безпеки, оскільки вони забезпечують реалізацію превентивної, стримувальної та каральної функцій санкцій. Превентивний характер проявляється у можливості завчасного реагування на потенційні загрози шляхом запровадження обмежень фінансового, економічного або персонального характеру. Стримувальна функція полягає у створенні для суб'єктів міжнародних відносин несприятливих умов, які знижують мотивацію до порушення міжнародних зобов'язань. Каральний аспект, у свою чергу, реалізується через обмеження доступу до ресурсів, ринків, технологій або політичних процесів, що є результатом адміністративно оформлених санкційних рішень.

Особливого значення набуває інституційний аспект адміністративних процедур у сфері санкційної політики. Як правило, санкційні повноваження зосереджуються в органах виконавчої влади, які наділені спеціальною компетенцією у сфері національної безпеки, фінансового моніторингу, зовнішньої політики або контролю за дотриманням міжнародних

зобов'язань. Адміністративні процедури забезпечують взаємодію між цими органами, визначають порядок збору інформації, оцінки ризиків, підготовки проєктів рішень та контролю за їх виконанням. Така міжвідомча координація є критично важливою для ефективності санкцій як інструменту міжнародної безпеки. Водночас адміністративні процедури у сфері санкційної політики повинні відповідати базовим принципам адміністративного права, зокрема законності, пропорційності, обґрунтованості та процесуальної справедливості. Недотримання цих принципів може призвести до зниження легітимності санкцій, виникнення міжнародних спорів, а також порушення прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Саме тому важливим елементом санкційної політики є наявність процедур оскарження, перегляду та судового контролю за адміністративними рішеннями у санкційній сфері, що дозволяє поєднати вимоги безпеки з гарантіями правового захисту [2, с. 68].

У сучасних умовах адміністративні процедури у сфері санкційної політики дедалі більше набувають комплексного характеру, охоплюючи не лише класичні економічні чи торговельні обмеження, а й фінансові санкції, обмеження на переміщення осіб, заборону доступу до інформаційних ресурсів та цифрових платформ. Це зумовлює необхідність постійного вдосконалення процедурного регулювання, адаптації адміністративних механізмів до нових форм загроз міжнародній безпеці, зокрема кіберзагроз та гібридних впливів. У цьому контексті адміністративні процедури виступають не статичним, а динамічним елементом санкційної політики.

Проблеми реалізації адміністративних процедур у сфері санкційної політики пов'язані насамперед із фрагментарністю нормативного регулювання, недостатньою процедурною визначеністю окремих етапів запровадження та виконання санкцій, обмеженою прозорістю прийняття рішень, а також складністю забезпечення балансу між вимогами міжнародної безпеки та гарантіями захисту прав людини [3, с. 330]. Додатковими викликами є повільна міжвідомча координація, різний рівень імплементації міжнародних санкційних режимів у національне адміністративне право та недостатня ефективність механізмів судового й адміністративного контролю за санкційними рішеннями. Шляхами вирішення зазначених проблем мають стати кодифікація та уніфікація адміністративних процедур у санкційній сфері, чітке законодавче визначення повноважень і відповідальності суб'єктів санкційної політики, запровадження прозорих процедур обґрунтування й перегляду санкцій, посилення міжвідомчої та міжнародної координації, а також розвиток ефективних механізмів процесуального захисту та контролю, що дозволить підвищити легітимність і результативність санкцій як інструменту міжнародної безпеки [4, с. 355].

Отже, адміністративні процедури у сфері санкційної політики є важливим інструментом забезпечення міжнародної безпеки, який поєднує правові, управлінські та безпекові аспекти державної діяльності. Їх ефективність визначається не лише жорсткістю санкційних заходів, а й якістю процедурного регулювання, здатністю забезпечити законність, прозорість і контрольованість санкційних рішень. У сучасному міжнародному правопорядку саме належно вибудовані адміністративні процедури дозволяють санкціям виконувати свою стабілізуючу роль і сприяти підтриманню міжнародного миру та безпеки.

1. Доронін І. М. Національна безпека України в інформаційну епоху: теоретико-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2020. 539 с.

2. Драгунов В. Позитивні приклади роботи БЕБ за напрямками санкційної політики. *Редакційна колегія*. 2024. С. 68.

3. Новіков О. С. Трансформація санкційної політики ЄС у сфері захисту прав людини: від декларативності до глобального режиму санкцій. *Аналітично-порівняльне правознавство* 3.3. 2025. С. 325-331.

4. Новіков Д. О. Генезис та еволюція санкційної політики України. *Наукові записки. Серія: право*. 2024. С. 352-356.

Вероніка ЖИВУЛНА

курсант факультету забезпечення
оперативно-службової діяльності
Національної академії Державної
прикордонної служби України
ім. Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ І МІЖНАРОДНИХ ОБ'ЄДНАНЬ У РОЗБУДОВІ МИРУ ТА МИРНОМУ ВРЕГУЛЮВАННІ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

За весь період людського існування світ бачив чимало розбратів, війн, міжусобиць та інших видів збройних конфліктів. Можливо, усі вони набагато швидше закінчувались б, якби механізми вилучення з життя людей найгостріших форм соціально-політичної конфронтації почали свою діяльність раніше, ще на засадах перших глобальних криз. Усі вони наштотували людині певний умовивід: важливо мати зовнішній незалежний інструмент, який буде регулювати усі міждержавні, міжетнічні, міжконфесійні суперечності, а також демілітаризувати суспільну свідомість. Так і розпочалась діяльність усіх нам відомих організацій-борців за мир і лад в кожному куточку нашої планети.

Найпершою глобальною спробою забезпечення колективної безпеки була Ліга націй. Коли людство якраз приходило до тьми після кривавих подій Першої світової війни, тодішній президент США Томас Вудро Вільсон влучно мовив: «Я можу з абсолютною впевненістю передбачити, що за життя наступного покоління буде нова світова війна, якщо нації світу не знайдуть методів, за допомогою яких можна їй запобігти» [5]. Того ж 1919 року і з'явилося те «дитя Вільсона», яким і є Ліга націй – перша народна організація зі збереження миру та безпеки. Організація керувалась власним Статутом, за положенням якого мала вирішувати суперечки між державами, поки вони не призвели до війни. Якщо ж до цього таки доходило, країни-союзники мали перервати будь-який контакт з агресором та громадянами цієї держави [4, ст. 76]. Звичайно, успіхи не супроводжували постійно... Міжнародній організації були притаманні як негативні, так і позитивні риси. Хоч їй не вдалось виключити можливість Другої світової, та за перші 10 років свого існування (1919-1929-рр.) Ліга націй розглянула 30 міжнародних конфліктів, і більшість з них удалося розв'язати. Коаліція зуміла вирішити конфлікт між Грецією та Болгарією, Колумбією та Перу, Албанією та Югославією, а що найважливіше – відновити їхні раніше делімітовані кордони [4, ст. 82].

Ліга націй як перша організація миротворчого типу продемонструвала, наскільки важливим є зовнішня допомога, вчасне подолання ворожнеч та об'єднання заради загального добробуту. Завдяки їй усі наступні спільноти могли врахувати минулий досвід, проаналізувати всі недоліки та помилки, що дало можливість створити ефективніші й досконаліші співтовариства.

Але тут світ потихеньку почала огортати темна хмара, яка стала передвісником чогось жахливого... На політичній арені з'являється одна із найжорстокіших фігур в історії – Адольф Гітлер. На жаль, через нестабільність держави, він та його Націонал-соціалістична робітничка партія Німеччини зуміли закріпитись та поширити свою авторитарну владу. Наслідком цього слідували жахливі, позбавлені гуманності та найменшої пощади події. Це був терор, один із найкривавіших та найбезжальніших. Згадуючи ці події з історії, народи, чий попередники неабияк постраждали, до цього часу відчують занепокоєння, несамопитий біль та точно розуміють: в цивілізованому майбутньому подібного допустити не можна. Тож на заміну колишніх миробудівних союзів прийшла Організація Об'єднаних Націй, діяльність якої є чинна і дотепер. Станом на 2026 рік ООН провела вже понад 70 миротворчих операцій [3]. Найефективніше функціонування альянсу прослідковується в період Холодної війни. Тоді, коли почався стрімкий процес деколонізації країн. Адже через активний хід подій державотворення виникало чимало збройних сутичок. Прикладами можуть слугувати Корейська та В'єтнамська війни, а також арабо-ізраїльський конфлікт [1]. ООН домоглась полегшення результатів усіх дебатів, пов'язаних із зародженням нових країн, а також пом'якшила гуманітарні наслідки. Тим самим продемонструвавши, що кожна війна потребує міжнародного арбітра, який буде стримувати ескалацію та зменшувати ризик хаосу з односторонніми діями. На жаль, ми, українці, переконаємось у цьому щодня вже протягом

десятиліття...

З початком російської агресії, а особливо з моменту повномасштабного вторгнення, наші партнери, небайдужі організації та міжнародні об'єднання консоліднують зусилля задля того, щоб мир в Україні настав набагато швидше. Кожній країні, яка опинилася у стані війни, важливо відчувати надійне плече поруч. Це плече і є опорою, яка підкріплена міжнародним авторитетом та визнанням. Тож завдяки переговорному процесу та допомозі ООН нам вдалось вирішити чимало ситуацій, які здавались безнадійними... Так, завдяки візиту Генсекретаря ООН А. Гутерриша у квітні 2022-го було організовано першу евакуацію цивільного населення, а також військових із заводу «Азовсталь» [3]. Не менш важливою є соціальна підтримка, яка реалізовувалась завдяки співпраці з міжнародними партнерами та за рахунок міжнародних коштів. До прикладу, в рамках проекту «ЄДопомога» українці мали можливість отримати додаткові кошти від таких організацій-волонтерів: Всесвітня продовольча програма ООН, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, RED ROSE CDS LIMITED, Norwegian Refugee Council, MOM – Міжнародна організація з міграції, Місія Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні, АСТЕД, відокремлений підрозділ Міжнародної організації HANDICAP в Україні (HANDICAP) [2]. Таким чином, пенсіонери, які проживають у зоні бойових дій і отримують низькі пенсії, особи з інвалідністю, а також малозабезпечені багатодітні сім'ї змогли отримати додаткову фінансову допомогу.

Отже, надважливим інструментом забезпечення миру є міжнародні організації та об'єднання, діяльність яких полягає у пом'якшенні наслідків збройних протистоянь і захисту цивільного населення. Безперечно, їхня робота не завжди може бути абсолютно дієвою, але вона точно сприяє розумінню та розробляє способи вирішення цих ситуацій. Саме тому міжнародні організації постають своєрідним міжнародним арбітром, покликаним координувати спільні зусилля держав, стримувати ескалацію конфліктів і сприяти пошуку компромісних рішень. Їхня роль є надзвичайно важливою, адже навіть за умов обмежених можливостей вони здатні покращувати міжнародну ситуацію, мінімізувати наслідки збройних сутичок або ж сприяти їх врегулюванню, утверджуючи ідею колективної відповідальності за збереження миру у світі.

1. Арабо-ізраїльський конфлікт. URL: https://vue.gov.ua/%D0%90%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE-%D1%96%D0%B7%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%82 (дата звернення: 29.01.2026 р.)
2. Більше 10 міжнародних організацій з початку повномасштабної війни надають підтримку українцям. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/bilshe-10-mizhnarodnykh-orhanizatsiy-z-pochatku-povnomasshtabnoyi-viyny-nadayut-pidtrymku-ukrayintsyam> (дата звернення: 29.01.2026 р.)
3. Організація Об'єднаних Націй. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-obyednanih-nacij> (дата звернення: 29.01.2026 р.)
4. Скрипник О. М. Історія міжнародних організацій. Навчальний посібник. Умань: ПП Жовтий О.О., 2011 226 с.
5. Тиранам тут не місце. Як вигнати Росію з Радбезу ООН та не повторити долю Ліги націй. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/tiranam-mistse-k-vignati-rosiyu-radbezu-onn-1680208649.html> (дата звернення: 29.01.2026 р.).

Вероніка ЖОЛТІКОВА
студентка ННІ-5-ПДдб-25-1м

Дар'я ГЛУШКОВА
доцент кафедри
правоохоронної діяльності
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна),
доктор філософії

БЕЗПЕКА І МИР У XXI СТОЛІТТІ. ВИКЛИКИ, ЯКІ ФОРМУЄ ВІЙНА В УКРАЇНІ

У війни – багато вимірів. Боротьба на полі бою, волонтерство, на якому тримається армія, зброя й техніка, що змінюють хід бойових дій і переписують військову історію. Війна в Україні стала не лише збройним протистоянням, яке оголило сутність держави, суспільства та кожної окремої людини. Найгостріша фаза російської агресії, що розпочалася у 2014 році й досягла апогею у 2022-му, змусила націю діяти швидко, рішуче й солідарно – без часу на сумніви чи розгубленість. У XXI столітті проблематика війни і миру набула якісно нового, глобального виміру, що зумовлено стрімким розвитком технологій, трансформацією світового балансу сил та зростанням кількості й інтенсивності локальних конфліктів. За умов глобалізації та поглиблення інтеграції міжнародних відносин традиційні уявлення про характер війни і зміст миру зазнають суттєвого переосмислення. Вирішальний вплив на ці процеси мають новітні технології, зокрема кібервійни, безпілотні системи та інформаційно-психологічні маніпуляції, які докорінно змінюють способи ведення воєнних дій і механізми забезпечення безпеки.

Український досвід 2022–2026 років засвідчив формування принципово нового типу державної спроможності в умовах повномасштабної війни. Україна вступила у збройне протистояння без надлишкових матеріальних ресурсів, проте з високим рівнем політичної легітимності, суспільної довіри та інституційної адаптивності. На відміну від радянської моделі ведення війни, українська держава не приховувала реалій воєнного часу, не вдавалася до масового внутрішнього терору та не розглядала власних громадян як «витратний матеріал». Натомість було сформовано модель партнерської взаємодії між державною владою, громадянським суспільством і міжнародними союзниками, зокрема Великою Британією, Францією, Польщею, Канадою, Чехією, Сполученими Штатами Америки та іншими державами.

Ключовим уроком для державного управління стало збереження керованості та інституційної безперервності в умовах надзвичайних викликів. Попри системні ракетні удари по енергетичній, транспортній та критичній інфраструктурі, Україна забезпечила стабільне функціонування фінансової системи, виплату соціальних гарантій, роботу органів місцевого самоврядування та надання основних державних сервісів. За оцінками міжнародних фінансових інституцій, у 2022–2024 роках Україні вдалося стабілізувати макрофінансову ситуацію завдяки поєднанню внутрішньої мобілізації ресурсів і зовнішньої фінансової підтримки, що є безпрецедентним прикладом для держави, яка перебуває у стані масштабної війни. Українське суспільство у війні 2022–2026 рр. продемонструвало принципово іншу логіку воєнної мобілізації. Волонтерський рух, добровольчі ініціативи, територіальна оборона, громадські фонди та мережі взаємодопомоги сформували унікальну модель суспільної участі у війні, яка не має прямих аналогів у європейській історії XXI століття. Особливо показовим є феномен волонтерства, який у перші тижні війни фактично компенсував інституційну слабкість держави, що опинилася під ударом масштабної агресії. Забезпечення Збройних сил України дронами, транспортом, засобами зв'язку, медициною, амуніцією та розвідданими стало результатом не централізованого наказу, а добровільної ініціативи громадян.

Суспільна солідарність стала одним із визначальних чинників, що зруйнували розрахунки Російської Федерації на стрімкий колапс української державності. Прогнози агресора щодо внутрішньої дезінтеграції, панічних настроїв і масової деморалізації населення виявилися хибними. Натомість війна стала потужним каталізатором формування політичної нації, у межах якої регіональні, мовні та соціальні відмінності втратили

визначальне значення, поступившись усвідомленню спільної загрози, спільних цінностей та колективної відповідальності за майбутнє держави. Емпіричний суспільний урок війни полягає в усвідомленні того, що спільнота, яка сприймає війну як екзистенційний виклик, здатна перетворитися на повноцінний стратегічний ресурс держави. За таких умов мобілізаційні процеси не нав'язуються адміністративно, а формуються знизу – на основі довіри, солідарності та внутрішньої мотивації громадян. Війна переконливо засвідчила, що сучасне суспільство може виступати не пасивним об'єктом примусової мобілізації, а її активним джерелом і рушійною силою. У ширшому теоретичному вимірі суспільний досвід російсько-української війни має універсальне значення для осмислення природи воєн ХХІ століття. В умовах гібридних, асиметричних і тотальних конфліктів вирішальну роль відіграють не лише чисельність збройних сил чи обсяги військово-промислового виробництва, а й рівень соціальної згуртованості, довіри між суспільством і державою, готовність громадян до самопожертви та тривалого опору. Таким чином, війна України проти російської агресії продемонструвала, що суспільство, спроможне до самоорганізації та усвідомленої солідарності, стає одним із ключових чинників стратегічної стійкості держави в умовах сучасного глобального протистояння.

Повномасштабна російсько-українська війна стала потужним каталізатором переосмислення підходів до безпеки на національному, регіональному та глобальному рівнях. Вона переконливо засвідчила, що ефективне стримування агресії можливе лише за умови готовності до превентивних дій, оперативного нарощування оборонних спроможностей і наявності чіткої політичної волі до рішучого протистояння. Натомість фрагментарна, обмежена у часі та запізніла реакція міжнародної спільноти не знижує рівень загроз, а, навпаки, стимулює агресора до подальшої ескалації. Безпековий урок повномасштабної російсько-української війни полягає в усвідомленні того, що стійка безпека у ХХІ столітті не може ґрунтуватися на компромісах із агресором. Вона вимагає поєднання сили, міжнародної солідарності та інституційної рішучості як на національному, так і на глобальному рівнях. У цьому сенсі війна 2022–2026 років стала не лише глибокою трагедією для України, а й жорстким, проте необхідним уроком для всієї системи міжнародної безпеки, який визначатиме її розвиток у майбутньому.

Попри неодноразові спроби частини міжнародної спільноти налагодити діалог із державою-агресором, Сили оборони України продовжують безкомпромісну боротьбу за суверенітет і безпеку держави. У той час, коли на міжнародному рівні лунають заклики до «миру» та переговорів, українські підрозділи протиповітряної оборони щоденно захищають небо від ракет і дронів країни-терориста. Повномасштабне вторгнення в Україну стало прямим наслідком системного порушення Російською Федерацією міжнародних зобов'язань і домовленостей, що підтвердило: для агресора нехтування будь-якими гарантіями миру є звичною практикою.

Водночас було б некоректно ігнорувати суттєві зусилля багатьох держав і міжнародних інституцій, спрямовані на підтримку України та зміцнення європейської і глобальної безпеки. Ці кроки – політичні, економічні, військові й безпекові – ніколи не були ані незначними, ані непоміченими. Сполучені Штати Америки надали Україні найбільший обсяг військової та фінансової допомоги, який станом на 2025 рік перевищив 114 млрд євро. Велика Британія стала одним із перших і ключових постачальників сучасного озброєння, зокрема далекобійних ракет і танків. Німеччина посіла друге місце за обсягами військової допомоги, забезпечуючи Україну системами протиповітряної оборони, бронетехнікою та танками. Польща відіграла стратегічну роль як головний логістичний хаб і стала одним із лідерів за рівнем допомоги у відсотках до власного ВВП. Країни Балтії та Данія продемонстрували безпрецедентну солідарність, надаючи Україні одну з найбільших часток допомоги від національних економік. Європейський Союз загалом забезпечив значну фінансову підтримку українського бюджету та запровадив масштабні санкції проти Російської Федерації. Особливу роль відіграла Туреччина, зокрема через постачання ударних безпілотних літальних апаратів, які стали одним із символів українського спротиву на початковому етапі війни; в окремих випадках безпілотники передавалися Україні безкоштовно. Канада також надала істотну фінансову й військову підтримку. Франція, Італія, Швеція, Нідерланди, Норвегія, Бельгія та Ірландія активно долучилися до постачання озброєння та гуманітарної допомоги. Держави Азійсько-Тихоокеанського регіону – Японія, Австралія та Нова Зеландія – підтримали Україну шляхом фінансової допомоги та участі в санкційній політиці. У сукупності ці дії засвідчують, що, попри складність і суперечливість міжнародних процесів, підтримка України стала важливим елементом сучасної безпекової

політики, а війна – тестом на здатність демократичного світу до солідарності та відповідальності.

Безпековий вимір війни виявив фундаментальну хибність підходів, заснованих на компромісах із агресором. Події 2022–2026 років переконливо засвідчили, що стійка безпека не може ґрунтуватися на ілюзіях діалогу зі злом або відкладених реакціях міжнародної спільноти. Ефективне стримування можливе лише за умови політичної рішучості, превентивних дій, нарощування оборонних спроможностей і реальної міжнародної солідарності.

Таким чином, російсько-українська війна стала жорстким, але визначальним уроком для всієї системи міжнародної безпеки. Вона показала, що у XXI столітті перемогу і стійкість забезпечують не лише зброя та економічні ресурси, а й цінності, довіра, солідарність і готовність суспільства до тривалого спротиву. Український досвід набуває універсального значення, формуючи нову парадигму безпеки, в якій свобода і відповідальність стають ключовими умовами миру.

1. Уроки війни: порівняльний аналіз повномасштабної російсько-української війни 2022–2026 рр. і німецько-радянської війни 1941–1945 рр. URL: [https://vue.gov.ua/FREEARTICLES:УРОКИ_ВІЙНИ:_ПОРІВНЯЛЬНИЙ_АНАЛІЗ_ПОВНОМАСШТАБНОЇ_РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ_ВІЙНИ_2022–2026_І_НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ_ВІЙНИ_1941–1945#:~:text=Український%20досвід%202022–2026%20pp.%20продемонстрував%20принципово%20інший%20тип%20державницької%20спроможності.\(дата%20звернення%204.02.2026\)](https://vue.gov.ua/FREEARTICLES:УРОКИ_ВІЙНИ:_ПОРІВНЯЛЬНИЙ_АНАЛІЗ_ПОВНОМАСШТАБНОЇ_РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ_ВІЙНИ_2022–2026_І_НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ_ВІЙНИ_1941–1945#:~:text=Український%20досвід%202022–2026%20pp.%20продемонстрував%20принципово%20інший%20тип%20державницької%20спроможності.(дата%20звернення%204.02.2026))

2. Аналітичні матеріали щодо безпекових викликів сучасності. URL: https://www.citizen.in.ua/photos/topic/f/20230302_123357_Untitled-3.pdf (дата звернення 4.02.2026)

3. Трансформація оборонної політики та безпеки в умовах гібридних загроз. URL: <http://eurodev.uzhnu.edu.ua/images/files/TOD.pdf> (дата звернення 5.02.2026)

Кіра ЗАХОЖА

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри

теорії держави та права

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук

ТЕРОРИЗМ ЯК ФОРМА АСИМЕТРИЧНОЇ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ: СУТНІСТЬ ТА ОЗНАКИ

Трансформація форм і методів терористичної діяльності, глобалізація терористичних мереж, використання новітніх технологій та інформаційного простору для досягнення терористичних цілей вимагають глибокого наукового осмислення феномену тероризму як загрози національній безпеці. Розуміння природи тероризму є необхідною передумовою для формування ефективної системи протидії цьому явищу та забезпечення національної безпеки держави.

Термін «тероризм» (від лат. *«terror»* страх, жах) у політичному контексті вперше набув широкого вжитку під час Французької революції 1789-1794 рр, коли якобінська диктатура застосовувала масові репресії проти опонентів революції [3, с. 266-268]. Саме тоді термін «терорист» набув негативної конотації, хоча спочатку якобінці самі застосовували його для опису своїх дій як необхідних для захисту революції. У XIX ст. поняття тероризму трансформувалося і почало асоціюватися переважно з діями революційних та анархістських рухів, спрямованими проти монархічних режимів. XX ст. ознаменувалося новими формами тероризму: *антиколоніальний тероризм, ідеологічний тероризм лівих радикалів, праворадикальний тероризм, етнічний та сепаратистський тероризм*. Кінець XX та

початок XXI ст. характеризується підйомом релігійно мотивованого тероризму, насамперед ісламістського радикалізму, апогеєм якого стали теракти 11 вересня 2001 р. в США.

Одним із найскладніших питань у дослідженні тероризму залишається відсутність універсального визначення цього явища. На сьогодні існує понад 200 визначень тероризму у науковій літературі, національних законодавствах та міжнародних документах, що відображає складність та багатовимірність цього феномену.

У науковому дискурсі виділяють декілька підходів до визначення тероризму [4; 7, с. 203]. *Правовий підхід* фокусується на злочинній природі терористичних актів та необхідності їх криміналізації. Відповідно до цього підходу, тероризм визначається як сукупність злочинів, передбачених національним кримінальним законодавством та міжнародними конвенціями. *Політологічний підхід* розглядає тероризм як особливу форму політичного насильства, спрямованого на досягнення політичних цілей через залякування. *Соціологічний підхід* вивчає тероризм як соціальне явище, укорінене у певних соціально-економічних умовах, що породжують маргіналізацію та радикалізацію. *Психологічний підхід* акцентує увагу на мотивації терористів, психологічних механізмах радикалізації та впливі терору на суспільну свідомість.

Спроби вироблення універсального визначення тероризму у рамках ООН тривають з 1970-х рр, проте досі не увінчалися успіхом через принципові розбіжності між державами-членами [1, с. 190-192]. Незважаючи на відсутність універсального визначення, міжнародне співтовариство виробило секторальний підхід, прийнявши 19 універсальних антитерористичних конвенцій, які криміналізують конкретні прояви тероризму: захоплення заручників, викрадення літаків, бомбові атаки, фінансування тероризму, ядерний тероризм тощо. Резолюція 1566 2004 р. Ради Безпеки ООН запропонувала робоче визначення тероризму як «злочинних дій, включаючи проти цивільних осіб, що вчиняються з наміром заподіяти смерть або серйозні тілесні ушкодження або взяття заручників з метою посягати страх серед населення, групи людей чи окремих осіб, залякати населення чи примусити уряд або міжнародну організацію до вчинення або утримання від вчинення будь-якої дії» [6].

Академічне співтовариство також запропонувало консенсусне визначення. А. Шмід, один з провідних дослідників тероризму, у результаті багаторічного аналізу понад 100 визначень виділив наступні ключові елементи [2; 8]: тероризм є методом неодноразового насильницького застосування сили чи погрози застосування сили; основною метою є не фізичне знищення жертв, а психологічний вплив через залякування ширшої аудиторії; жертвами терористичних актів часто стають невинні цивільні особи; мета тероризму є політичною, ідеологічною чи релігійною; терористи діють поза рамками міжнародного гуманітарного права.

З позицій теорії національної безпеки тероризм може бути визначений як форма асиметричної загрози, що характеризується систематичним застосуванням або погрозою застосування насильства проти цивільних осіб та об'єктів інфраструктури з метою досягнення політичних, ідеологічних чи релігійних цілей через створення атмосфери страху, дестабілізацію суспільно-політичної ситуації, підрив довіри до державних інститутів та примус органів влади до прийняття певних рішень.

Тероризм як загроза національній безпеці характеризується низкою специфічних ознак: *асиметричність* – терористи використовують методи, які дозволяють їм протистояти значно сильнішому супротивнику (державі) при мінімальних ресурсах; *демонстративність* – терористичні акти завжди розраховані на широку публіку, використовуючи медіа та інтернет для посилення психологічного впливу; *невибірковість жертв* – на відміну від політичних вбивств чи диверсій, спрямованих на конкретних осіб або об'єкти, тероризм часто вражає випадкових цивільних осіб, що посилює атмосферу страху; *інструментальність* – безпосередні жертви терористичних актів є інструментом впливу на ширшу аудиторію, а не кінцевою метою; *політичність мотивації* – тероризм завжди переслідує політичні цілі, навіть якщо використовує релігійну, етнічну чи іншу риторику; *позаправовий характер* – терористичні акти є злочинами за будь-яким національним та міжнародним правом, на відміну від законних форм політичної боротьби чи військових дій під час збройних конфліктів, які регулюються міжнародним гуманітарним правом; *трансдержавність* – сучасний тероризм часто має транснаціональний характер, коли терористичні організації діють у багатьох країнах.

У Законі України «Про боротьбу з тероризмом» тероризм визначається як «суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів

влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей» [5]. Це визначення, хоча і охоплює основні елементи тероризму, є дещо застарілим і не повністю відповідає сучасним міжнародним стандартам, оскільки недостатньо конкретизує політичну мотивацію та не враховує нові форми терористичної активності.

Отже, тероризм як загроза національній безпеці є багатовимірним, динамічним явищем, що вимагає комплексного наукового осмислення та системної відповіді. Тероризм є формою асиметричної загрози, що використовує систематичне насильство або погрозу насильства з метою досягнення політичних, ідеологічних або релігійних цілей через психологічний вплив на суспільство, що виходить далеко за межі безпосередніх фізичних наслідків терористичних актів. Демонстративність, невибірковість жертв та інструментальне використання насильства відрізняють тероризм від інших форм політичного насильства та злочинності. Комплексний характер цієї загрози вимагає координованої відповіді всіх секторів безпеки та оборони держави. Це вимагає не лише традиційних антитерористичних заходів, але й комплексної стратегії протидії гібридним загрозам, що поєднує військові, правоохоронні, інформаційні та дипломатичні інструменти.

1. Боярський М. Ю., Ковальчук Ю. І. Кримінально-правові ознаки сучасного тероризму. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2025. Вип. 89 (3). С. 189-194.
2. Гладкий А. О. Універсальна міжнародно-правова основа підтримки жертв тероризму. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2023. Вип. 80 (2). С. 273-277.
3. Давидов Д. Г. Тероризм: історичні витоки і генеза кримінально-правового поняття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2024. Вип. 85(3). С. 266-272.
4. Домброван Н. В., Пономаренко А. Ю. Мотиваційні передумови сучасного тероризму. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2024. № 3. С. 195-199.
5. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 25. Ст. 180.
6. Резолюція Ради Безпеки ООН № 1566 (2004) «Загроза міжнародному миру та безпеці внаслідок терористичних актів» : від 8 жовтня 2004 р. URL : [https://undocs.org/S/RES/1566\(2004\)](https://undocs.org/S/RES/1566(2004))
7. Широкова-Мураш О. Г. Соціологічний підхід у дослідженні тероризму в роботах В. Ф. Антипенка. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України.* 2020. № 22. С. 202-209.
8. Schmid A. P. *The Routledge Handbook of Terrorism Research.* London : Routledge, 2011. 768 p.

Анастасія КІНДЗЕРСЬКА

курсант факультету забезпечення
оперативно-службової діяльності

Науковий керівник:

Світлана ШУМОВЕЦЬКА

доцент кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(військова частина 9960)

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПІДХОДІВ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ДО МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ У XXI СТОЛІТТІ

Сьогодні міжнародна система безпеки постала перед багатьма викликами, що зумовлює необхідність перегляду усталених підходів міжнародних організацій до мирного врегулювання збройних конфліктів. Зміна характеру воєнних протистоянь, зростання кількості гібридних конфліктів та систематичні порушення норм міжнародного гуманітарного права потребують переосмислення традиційних механізмів миротворчості. За таких умов міжнародні організації повинні виконувати не лише стабілізаційну, а й комплексну політику-інституційну функцію, тобто формувати передумови для сталого миру.

Ключову роль у розвитку сучасних підходів до мирного врегулювання відіграє

Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН), яка впродовж XXI століття істотно розширила політичний компонент своєї діяльності. Якщо в попередні десятиліття миротворчі операції ООН переважно зосереджувалися на контролі за припиненням вогню, то наразі пріоритетами стали політичне посередництво, підтримка національних інституцій, сприяння інклюзивному діалогу та захист цивільного населення [5]. У 2024 році під егідою ООН діяло 11 миротворчих операцій, у яких було задіяно понад 87 тисяч військових, поліцейських та цивільних спеціалістів. Показовим прикладом еволюції підходів є діяльність Місії ООН у Південному Судані, де миротворчий мандат поєднує захист понад 160 тисяч внутрішньо переміщених осіб із політичним супроводом імплементації мирної угоди між сторонами конфлікту [4].

У наш час зросло також значення регіональних міжнародних організацій, насамперед Європейського Союзу та НАТО, що поступово сформували власні моделі політичного реагування на збройні конфлікти. Європейський Союз на сьогодні трансформувався з переважно економічного об'єднання у впливового суб'єкта безпекової політики. Його підхід до мирного врегулювання базується на поєднанні дипломатичних інструментів, санкційної політики, цивільних місій, гуманітарної допомоги та підтримки постконфліктного відновлення [2]. Наприклад, таку комплексну модель застосовано під час стабілізаційних процесів у Західних Балканах, а також у межах реагування на ЄС на безпекові кризи в країнах Африки.

НАТО також суттєво змінилося: від суто військово-оборонного альянсу до організації, що поєднує воєнні та політичні інструменти врегулювання конфліктів. Участь Альянсу в операціях із підтримання миру передбачає тісну координацію з міжнародними організаціями, цивільними структурами та національними урядами, що особливо проявилось під час стабілізаційних операцій у Боснії і Герцеговині та Афганістані [3]. Такий досвід підтвердив, що ефективне мирне врегулювання неможливе без поєднання безпекових заходів із політичними та інституційними реформами.

Сучасні збройні конфлікти мають масштабні негативні гуманітарні та соціально-економічні наслідки. За даними Світового банку, понад 1 мільярд людей у світі проживають у державах, уражених конфліктами, а близько 40% мирних угод руйнуються протягом перших п'яти років після їх укладення [7]. Це свідчить про обмеженість короткострокових політичних рішень та необхідність переходу до довгострокових стратегій, які враховували б соціальну нерівність чи слабкість державних інституцій. Сьогодні міжнародні організації дедалі активніше залучають механізми підтримки громадянського суспільства, відновлення економіки та зміцнення правових інститутів як інструментів подолання наслідків війни.

Воєнні конфлікти наочно демонструють як потенціал, так і обмеження політичних підходів міжнародних організацій до мирного врегулювання. Зокрема ескалація насильства після масштабного нападу угруповання ХАМАС на територію Ізраїлю у жовтні 2023 року призвела до ускладнення безпекової ситуації на Близькому Сході та значних гуманітарних втрат серед цивільного населення. Реакція міжнародних організацій у цьому випадку була зосереджена передусім на дипломатичних зусиллях щодо стримування подальшої ескалації та наданні гуманітарної допомоги. ООН через свої агентства неодноразово закликала сторони до дотримання міжнародного гуманітарного права, водночас маючи змоги подолати політичні розбіжності всередині Ради Безпеки, що обмежувало можливості ухвалення обов'язкових рішень. Цей приклад засвідчує кризу універсальних механізмів колективної безпеки в умовах складних асиметричних конфліктів.

Українсько-російська війна стала одним із наймасштабніших міждержавних збройних конфліктів XXI століття та ключовим викликом для всієї системи міжнародної безпеки. Міжнародні організації відіграють у цьому багатовимірну роль: від політичного засудження агресії та санкційного тиску до координації гуманітарної допомоги й підтримки інституційної стійкості України. Європейський Союз і НАТО стали основними майданчиками політичної координації зусиль демократичних держав, тоді як ООН зосередилася на гуманітарних аспектах і фіксації порушень міжнародного гуманітарного права. Водночас неможливість застосування класичних миротворчих механізмів ООН у ситуації відкритої агресії держави-члена Ради Безпеки наочно продемонструвала потребу в реформуванні міжнародних інституцій та переосмисленні підходів до примусу до миру [1].

Окремої уваги заслуговує війна в Газі в контексті палестино-ізраїльського конфлікту, яка поєднує елементи міждержавного протистояння, асиметричної війни та гуманітарної кризи. Міжнародні організації в цьому випадку відіграють переважно роль гуманітарних і дипломатичних посередників, намагаючись забезпечити доступ до допомоги для цивільного населення та домогтися тимчасових режимів припинення вогню [6]. Водночас обмеженість

мандатів і політична фрагментація міжнародної спільноти знижують ефективність таких зусиль, що знову актуалізує питання реформування глобальних механізмів мирного врегулювання та підвищення ролі регіональних і багатосторонніх форматів співпраці.

Отже, еволюція політичних підходів міжнародних організацій до мирного врегулювання конфліктів у XXI столітті характеризується переходом від обмежених стабілізаційних дій до комплексних стратегій, що інтегрують політичне посередництво, інституційне відновлення та захист прав людини. Поєднання потенціалу міжнародних організацій, органів державної влади, наукової спільноти та громадянського суспільства є ключовою передумовою підвищення рівня національної й міжнародної безпеки.

1. Шелест Г. В. Міжнародні організації у реагуванні на гібридні загрози безпеці. *Стратегічні пріоритети*. 2022. № 1. С. 64–75.
2. European Union External Action Service. EU Approach to Peacebuilding and Conflict Prevention. Brussels, 2023. URL : <https://www.eeas.europa.eu> (дата звернення: 31.01.2026).
3. NATO. NATO's Role in Conflict Prevention and Peacebuilding. Brussels, 2024. URL : <https://www.nato.int> (дата звернення: 31.01.2026).
4. Reuters. UN chief deeply concerned by escalation of violence in South Sudan. 2026. URL : <https://www.reuters.com/world/africa/un-chief-deeply-concerned-by-escalation-violence-south-sudan-spokesperson-says-2026-01-29/> (дата звернення: 31.01.2026).
5. United Nations Peacekeeping. Advancing Political Solutions to Conflict. New York, 2024. URL : <https://peacekeeping.un.org> (дата звернення: 31.01.2026).
6. United Nations Security Council. Consolidate Gaza Ceasefire, Halt Escalating Violence, Settlement Activity in West Bank, Deputy Special Coordinator Tells Security Council Open Debate. 2026. URL : <https://press.un.org/en/2026/sc16284.doc.htm> (дата звернення: 31.01.2026).
7. World Bank. Pathways for Peace: Inclusive Approaches to Preventing Violent Conflict. Washington, DC: World Bank, 2018. P. 301.

Орина КОВІНЕНКО

здобувач вищої освіти
Інституту післядипломної
освіти та заочного навчання

Науковий керівник:

Володимир КИЯН

завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ЗАХИСТУ
ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА**

Міжнародне право часто діє через моральний авторитет, дипломатичні механізми та взаємну згоду держав. Актуальність теми роботи полягає в тому, що такі підходи можуть бути недостатніми у випадках системних порушень прав людини, з проявами дискримінації, приниженням честі і гідності тощо. Міжнародне право базується на принципах суверенітету держав і добровільного прийняття зобов'язань. Це означає, що навіть у разі порушення прав людини міжнародні органи мають обмежені можливості щодо примусових дій. Наприклад, ООН та інші провідні міжнародні організації висловлюють занепокоєння, рекомендують зміни, однак не мають прямого впливу на національне законодавство держав, яке б могло забезпечити невідкладне розв'язання протиправного поведіння з конкретною особою чи групою осіб, певною верствою чи всім населенням.

Філіппіни залишаються єдиною, окрім Ватикану, країною світу, де розлучення не узаконені, що особливо негативно впливає на жінок, які страждають від домашнього насильства. ООН неодноразово закликала Філіппіни легалізувати розлучення для захисту

прав жінок, однак законодавчі ініціативи не отримали достатньої підтримки в парламенті. Питання досі не віднайшло своєї дієвої процедури вирішення, що свідчить про обмежену ефективність міжнародного тиску, коли відсутня внутрішня політична воля до змін та виникає потреба боротися з цим явищем [1].

Існує істотна межа між міжнародним публічним правом, що регулює відносини між державами, та міжнародним приватним правом, яке регулює відносини між фізичними та юридичними особами, що мають іноземний елемент. Проте в реальних кейсах ці площини дедалі частіше перетинаються. Наприклад, справа *Gonzales v. USA* (2011) продемонструвала, як недбалість держави у реагуванні на домашнє насильство може бути предметом не лише публічного міжнародного права, а й справжнім каталізатором реформ у приватноправових механізмах, таких, як зміна норм сімейного процесу, гарантії захисту потерпілих тощо. Джессіка Ленаган (раніше Гонзалес) зі штату Колорадо подала позов до США після трагічного інциденту в 1999 році: її колишній чоловік, з яким вона мала судовий припис (англ. – *restraining order*), викрав їх трьох доньок. Джессіка неодноразово зверталася до поліції, показуючи судові рішення, що забороняє наближення чоловіка. Та поліція відмовлялась діяти, вважаючи, що припис "не зобов'язує до негайного арешту". Тієї ж ночі чоловік приїхав на поліцейську ділянку, відкрив вогонь і був застрелений, а трьох дівчаток знайшли мертвими в його авто. Джессіка подала позов до Верховного Суду США, стверджуючи, що поліція порушила її конституційне право на захист життя дітей, адже не виконала судову заборону. У 2005 році Верховний Суд США ухвалив рішення у справі *Town of Castle Rock v. Gonzales*, заявивши, що не існує "майнового" права на виконання постанови про охоронний наказ, тож її конституційні права не були порушені. Тоді Джессіка звернулася до Міжамериканської комісії з прав людини (IACHR) – одного з органів Організації Американських Держав (ОАД), який розглядає порушення прав людини в Північній і Південній Америці. Комісія визнала, що США порушили право Джессіки на ефективний правовий захист, що закріплено у ст. 18 Американської декларації прав людини, уряд не забезпечив належного захисту від домашнього насильства, що є формою гендерної дискримінації, поліція не виконала заходи для запобігання трагедії, попри наявність прямої загрози [2; 3].

При зростанні кількості транскордонних спорів, міграції та поширення інтернет-комунікацій, дедалі частіше постають ситуації, де національні правові механізми недостатні або взагалі не спрацьовують. У таких випадках у хід йдуть інструменти міжнародного приватного права. Через укладені міжнародні договори про правову допомогу, що включають умови про дотримання мінімальних гарантій захисту прав особи, умовність правового співробітництва, зокрема в галузі сімейного права, опіки над дітьми, переміщення осіб та іншого держава, яка не гарантує основоположних прав, ризикує втратити можливість на тому ж рівні взаємодіяти з іншими правовими системами, що є формою згаданого «правового тиску». На відміну від цієї форми, «правовий примус» – змушування держави виконати дії, щоби утриматися від порушень. Форма примусу у класичному розумінні є крайньою та жорстко регламентується нормами Статуту ООН [4].

Наразі застосування примусу можливе здебільшого у вигляді санкцій, які має право ухвалювати Рада Безпеки ООН проти держав або осіб, збройне втручання на основі резолюції РБ ООН і міжнародне кримінальне переслідування – через Міжнародний кримінальний суд (МКС) або спеціальні трибунали. Але всі ці механізми мають постійну затримку в часі та суттєву залежність від політичної волі держав-членів. Через це навіть грубі порушення, на кшталт системного насильства, лишаються без оперативної реакції. Саме тому однією із проблем системи міжнародного приватного права вважаємо відсутність органу, який міг би пришвидшено реагувати на суттєві порушення прав людини в реальному часі, не порушуючи при цьому державного суверенітету. Створення інноваційної структури, умовно Міжнародного бюро правового реагування (МБПР) з власним схваленим Генасамблеєю мандатом, діяльністю на підставі запитів від громадян і міжнародних правозахисних організацій за перетинанням із процесом направлення індивідуальної скарги до ЄСПЛ, із повноваженням негайно координувати незалежні спостережні комісії з метою документування фактів правопорушень, здійснення локального моніторингу, на нашу думку, призвело б до результатів. Якби такий орган мав виключне право володіти технічною базою для дистанційного збору доказів: супутниковим спостереженням, фіксацією відео- та аудіоінформації з особливих кризових регіонів, у співпраці з Інтерполом або МКС вони вчасно ініціювали б притягнення до відповідальності винних за злочини проти людяності та військові злочини.

Щоби зберегти дотримання принципу невтручання у внутрішні справи країни без належних підстав, повноваження МБПР базувалося б на правах людини, а не політичних чи економічних інтересів, діяльність би проводилась лише після підтвердження ризику для життя чи здоров'я людини, за стандартом «невідкладності», знешкодити агресію та протиправну поведінку в бік жертви, забезпечити всім постраждалим тимчасове безпечне місце перебування та активізувати розгляд ситуації із зосередженням уваги світу. Подібні повноваження вже частково має Служба з прав людини ООН (UNHRC), проте вона не має оперативної юрисдикції. Визначальну роль також відіграє Європейський суд з прав людини, проте його юрисдикція поширюється тільки на Європу, і він теж не має механізму негайної реакції. Інспекційна модель МАГАТЕ доводить, що можливо створити орган з реальними інспекційними функціями, які визнаються державами.

Тож ідея міжнародного примусу має бути переосмислена у XXI столітті. Сучасні війни, авторитаризм і новітні технології вимагають гнучку, правову і високотехнологічну систему реагування, яка б зберігала баланс між оперативністю та повагою, жорсткістю та толерантністю. Такий орган стане реальним гарантом безпеки для мільйонів людей – не після трагедій, а до їх настання. Необхідно дійти до розуміння, що навіть у тих випадках, коли система міжнародного права чи конкретне правове врегулювання видається ззовні функціональним, це не гарантує його ефективності в реальній правозахисній практиці. Бюрократичні процедури, політична стриманість та формальний підхід часто приховують вразливості, тобто ті лазівки, які дозволяють втікати від відповідальності, що каже про недопустимість змирення у прагненні до встановлення справедливості.

1. Philippines told: Decriminalize abortion, legalize divorce, pass anti-discrimination law. Philstar.com, 2022. URL : <https://www.philstar.com/headlines/2022/11/05/2221718/philippines-told-decriminalize-abortion-legalize-divorce-pass-anti-discrimination-law>.

2. Справа "Jessica Gonzales v. United States". Inter-American Commission on Human Rights. Jessica Lenahan (Gonzales) v. United States, Case 12.626, Report No. 80/11, July 21, 2011. URL: <https://www.oas.org/en/iachr/decisions/2011/USPU12626EN.pdf>.

3. American Declaration of the Rights and Duties of Man (1948). Organization of American States. American Declaration of the Rights and Duties of Man. – Bogotá, 1948. URL: <https://www.cidh.oas.org/Basicos/English/Basic2.American%20Declaration.htm>.

4. Статут Організації Об'єднаних Націй. Організація Об'єднаних Націй. Статут Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Сан-Франциско, 26 червня 1945 р. – Офіційний переклад українською. URL: <https://www.un.org/ru/about-us/un-charter> (для перекладу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text).

Євген КОСЯЧЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Національної поліції України

Науковий керівник:

Дмитро КАЗНАЧЕСЬ

доцент кафедри тактико-спеціальної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ІНСТИТУЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ МИРОБУДУВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

Початок XXI століття став періодом глибоких трансформацій у сфері міжнародної безпеки. Після завершення «холодної війни» здавалося, що світ поступово рухається до більш передбачуваного порядку, заснованого на нормах міжнародного права, багатосторонності та колективній відповідальності за підтримання миру. Проте реальність виявилася складнішою. Збройні конфлікти не зникли, а лише змінили свою природу; з'явилися нові типи загроз, а традиційні інституції миробудування дедалі частіше демонструють неспроможність

оперативно й ефективно реагувати на кризові явища. Інституційні проблеми міжнародної системи миробудування стають особливо помітними в умовах сучасних безпекових викликів, коли одночасно поєднуються військові, політичні, економічні, інформаційні та гуманітарні аспекти конфліктів.

Міжнародна система миробудування формувалася насамперед навколо діяльності Організації Об'єднаних Націй, регіональних організацій, міжнародних фінансових інституцій і численних неурядових структур. Її основною метою було запобігання конфліктам, припинення насильства, підтримка постконфліктної стабілізації та сприяння сталому розвитку. У класичному розумінні миробудування передбачає не лише зупинку бойових дій, а й відновлення державних інституцій, формування довіри між сторонами, реформування сектору безпеки, утвердження верховенства права та захист прав людини. Однак сучасні конфлікти – асиметричні, гібридні, часто внутрішньодержавні з потужним зовнішнім втручанням – піддають цю модель серйозному випробуванню [1].

Однією з ключових інституційних проблем є криза багатосторонності. Принцип колективної безпеки, який лежить в основі Статуту ООН, передбачає спільні дії держав для запобігання агресії. Проте геополітична конкуренція великих держав, зростання регіональних центрів сили та політизація міжнародних органів призводять до блокування рішень, особливо на рівні Ради Безпеки. Право вето, яке мало забезпечувати баланс інтересів після Другої світової війни, сьогодні часто стає інструментом паралічу. У результаті міжнародна спільнота не здатна оперативно реагувати на очевидні порушення міжнародного права, що підриває довіру до самої системи і особливо це проявляється в умовах сучасних збройних конфліктів коли масово порушуються права людини і не має жодної реакції міжнародних організацій [5].

Іншою суттєвою проблемою є розрив між нормативними деклараціями та практичною реалізацією миротворчих мандатів. Рішення про розгортання миротворчих місій часто супроводжуються амбітними цілями – захист цивільного населення, підтримка виборчих процесів, сприяння національному примиренню. Однак ресурси, які надаються для виконання цих завдань, нерідко є обмеженими. Недостатнє фінансування, слабка координація між підрозділами, відсутність єдиної стратегії виходу з конфлікту призводять до затягування операцій і втрати їх ефективності. Миротворчі контингенти іноді опиняються в ситуації, коли вони не мають достатніх повноважень для застосування сили, але водночас несуть відповідальність за безпеку мирного населення [2].

Сучасні безпекові виклики виходять за межі традиційного військового протистояння. Кіберзагрози, інформаційні кампанії, втручання у виборчі процеси, використання приватних військових компаній, терористичні мережі та транснаціональна організована злочинність створюють нову конфігурацію ризиків. Інституційна архітектура миробудування, сформована в середині XX століття, не завжди адаптована до таких форм конфліктності. Норми міжнародного гуманітарного права важко застосовувати до кібератак або до акторів, що не мають чіткої державної належності. У результаті виникає правовий вакуум, який знижує ефективність механізмів відповідальності.

Особливої гостроти інституційні проблеми набувають у контексті повномасштабної війни Росії проти України. Агресія проти суверенної держави, масові порушення прав людини, воєнні злочини та руйнування цивільної інфраструктури продемонстрували обмеженість міжнародних інструментів стримування. Незважаючи на широку міжнародну підтримку України, механізми примусу до миру залишаються недостатньо дієвими. Санкції, дипломатичний тиск і гуманітарна допомога є важливими, але вони не замінюють системної реформи інституцій безпеки. Водночас ця війна активізувала роль регіональних союзів, зокрема НАТО та Європейський Союз, які стали ключовими акторами у сфері підтримки стабільності та відновлення.

Ще одним виміром проблеми є асиметрія інтересів між донорами та державами, що переживають конфлікт. Програми відновлення часто формуються під впливом зовнішніх пріоритетів, а не внутрішніх потреб суспільства. Це породжує залежність, послаблює місцеву відповідальність і знижує стійкість результатів. Миробудування не може бути нав'язаним ззовні; воно має спиратися на локальні ініціативи, громадянське суспільство та інклюзивні політичні процеси. Проте міжнародні інституції не завжди враховують культурні, історичні та соціальні особливості конкретних країн.

Криза довіри є ще однією фундаментальною інституційною проблемою. У багатьох регіонах світу населення сприймає міжнародні організації як віддалені бюрократичні структури, які не здатні захистити людей у критичний момент. Скандали, пов'язані з

неналежною поведінкою миротворців, неефективністю програм допомоги або подвійними стандартами у підходах до різних конфліктів, підривають легітимність системи. Без довіри миробудування перетворюється на формальну процедуру, позбавлену глибокого змісту [3].

Важливо також враховувати взаємозв'язок між безпекою та розвитком. Бідність, нерівність, кліматичні зміни, дефіцит ресурсів і міграційні потоки стають каталізаторами конфліктів. Миробудування не може бути обмеженим лише військово-політичними заходами; воно повинно інтегрувати соціально-економічні стратегії. Проте інституційна фрагментація – розподіл функцій між різними агенціями, фондами та програмами – ускладнює комплексний підхід. Координація між гуманітарними, розвитковими та безпековими структурами часто залишається недостатньою.

Окрему увагу слід приділити питанню реформування глобального управління. Дискусії про розширення Ради Безпеки ООН, обмеження права вето у випадках масових злочинів, посилення ролі міжнародного кримінального правосуддя свідчать про усвідомлення потреби змін. Проте консенсусу щодо конкретних механізмів досягти складно через розбіжності інтересів держав. Інституційна інерція поєднується з небажанням впливових акторів втрачати привілеї, що гальмує трансформацію системи.

Разом із тим сучасні виклики створюють і можливості для оновлення миробудівної парадигми. Зростає роль цифрових технологій у моніторингу конфліктів, документуванні порушень прав людини, координації гуманітарної допомоги. Поширюється практика участі жінок і молоді у мирних переговорах, що відповідає концепції інклюзивності. Активніше залучається приватний сектор, який може сприяти економічному відновленню та створенню робочих місць [4]. Проте для ефективної реалізації цих можливостей необхідні гнучкі, прозорі та підзвітні інституції.

Отже, інституційні проблеми міжнародної системи миробудування є багатовимірними й тісно пов'язаними з трансформацією глобального порядку. Криза багатосторонності, політизація рішень, ресурсні обмеження, правові прогалини та дефіцит довіри знижують здатність системи відповідати на сучасні безпекові виклики. Водночас війни, гібридні загрози й глобальні кризи демонструють, що альтернативи міжнародному співробітництву не існує. Майбутнє миробудування залежить від здатності міжнародної спільноти реформувати свої інституції, посилити відповідальність за порушення норм і забезпечити реальну, а не декларативну солідарність. Лише поєднання політичної волі, правової модернізації та інклюзивного підходу може створити передумови для формування більш справедливої й ефективної системи глобальної безпеки, здатної відповідати викликам нашого часу.

1. Jenca M. The Concept of Preventive Diplomacy and Its Application by the United Nations in Central Asia. *Security and Human Rights*. 2013. No 24(2). P. 183-194. DOI: <https://doi.org/10.1163/18750230-02402009>.

2. Головченко В. Україна – держава-співзасновник ООН: міфи й історичні міфи. *Вісник Київського Національного університету ім. Т. Шевченка*. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/download/2135/1899>.

3. Максимчук В. О. Міжнародний тероризм як глобальна проблема сучасності та боротьба з ним. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6204/Maksimchuk%20Mezdunar.pdf?sequence>.

4. Роль ООН у сучасному світі: матеріали наукового симпозиуму, присвяченого 75-річчю від дня заснування Організації Об'єднаних Націй, м. Кам'янець-Подільський, 22 жовтня 2020 р. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2020. 154 с.

5. Казначев Д. Права людини в умовах збройного конфлікту (війни). *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 11 березня 2022р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 81-84.

Вікторія МАЛАШЕНКО

курсант академії

Ірина МІЩИНСЬКА

доцент кафедри іноземних мов
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна),
кандидат педагогічних наук, доцент

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах збройних конфліктів роль міжнародних організацій у забезпеченні міжнародної та національної безпеки істотно зростає. Саме вони виступають ключовими суб'єктами миробудування, посередництва та стабілізації безпекового середовища, особливо в умовах порушення норм міжнародного права та принципів суверенітету держав.

Організація Об'єднаних Націй залишається центральною платформою для мирного врегулювання конфліктів. Через діяльність Ради Безпеки ООН, миротворчі місії та спеціальні політичні місії забезпечується контроль за припиненням вогню, захист цивільного населення та створення умов для політичного діалогу. Значну роль відіграє також Управління Верховного комісара ООН з прав людини, яке фіксує порушення міжнародного гуманітарного права та сприяє притягненню винних до відповідальності.

Не менш важливою є діяльність НАТО, яка в умовах сучасних безпекових викликів трансформувалася з оборонного союзу у впливовий елемент системи колективної безпеки. Через механізми стримування, військову допомогу та консультативну підтримку НАТО сприяє підвищенню обороноздатності держав-партнерів, зокрема України, що безпосередньо впливає на стабільність регіональної безпеки [1].

Європейський Союз здійснює комплексний підхід до миробудування, поєднуючи дипломатичні, економічні, правові та гуманітарні інструменти. Місії Спільної політики безпеки та оборони ЄС, санкційна політика та фінансова підтримка постраждалих держав сприяють зменшенню інтенсивності конфліктів і відновленню постконфліктних територій [2].

Окрему роль відіграють регіональні міжнародні організації та коаліції, які краще розуміють специфіку локальних конфліктів і здатні оперативніше реагувати на загрози безпеці. В умовах повномасштабної агресії проти України міжнародні організації стали важливим чинником підтримки державного суверенітету, відновлення справедливості та формування нової архітектури міжнародної безпеки.

Таким чином, ефективна взаємодія міжнародних організацій та держав є ключовою передумовою мирного врегулювання збройних конфліктів і забезпечення сталого миру як на глобальному, так і на національному рівнях.

1. Партнерство НАТО з розширеними можливостями, 2021 / Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. – Режим доступу: <https://cip.gov.ua/ua/news/partnerstvo-nato-z-rozshirenimi-mozhливostyami>.

2. Європейські міністри ухвалили Стратегічний компас ЄС : УКРІНФОРМ, 22.03.2022. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3436381-evropejski-ministri-uhvalili-strategicnij-kompas-es.html>.

Олександр НЕДІЛЬКО

студент

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ігор ЧОБОТЬКО

старший викладач кафедри

спеціальної фізичної підготовки

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ЄВРОПЕЙСЬКІ ІГРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Європейські ігри (Європіада) – це комплексні багатовидові спортивні змагання, започатковані у 2015 році під егідою Європейських олімпійських комітетів. Вони стали європейським аналогом Азійських ігор та Панамериканських ігор, створивши єдину платформу для спортивної взаємодії держав континенту.

Рішення про проведення Європіади було підтримано 8 грудня 2012 року 38 національними олімпійськими комітетами, що засвідчило стратегічну потребу у формуванні консолідованого європейського спортивного простору. Змагання проводяться раз на чотири роки – за рік до літніх Олімпійських ігор – і включають 15 олімпійських та 2 неолімпійські види спорту, демонструючи різноманіття та інституційну спроможність європейського спортивного руху.

У контексті **управління у галузі національної безпеки** Європейські ігри слід розглядати не лише як спортивний форум, а як масштабний міжнародний проєкт, що потребує комплексного державного управління. Організація таких змагань передбачає координацію діяльності органів публічної влади у сферах безпеки, правопорядку, антитерористичного захисту, кібербезпеки, прикордонного контролю та медичного забезпечення.

Таким чином, Європіада виступає не тільки інструментом спортивної інтеграції, а й практичним майданчиком для відпрацювання механізмів міжвідомчої взаємодії, стратегічного планування та кризового реагування, що є складовими системи управління національною безпекою держави.

Першими містом-господарем Європейських ігор стала столиця Азербайджану – Баку. Проведення такого масштабного міжнародного заходу засвідчило спроможність держави забезпечити комплексне управління безпекою, координацію міжвідомчих структур та належний рівень громадського порядку в умовах підвищеної уваги світової спільноти. Подібні події виступають не лише спортивною платформою, а й інструментом реалізації державної політики у сфері національної безпеки, оскільки потребують ефективного стратегічного планування, антикризового менеджменту та протидії потенційним загрозам.

Другі Європейські ігри відбулися у столиці Білорусі – Мінськ – з 21 по 30 червня 2019 року. Організація змагань такого рівня передбачала посилені заходи безпеки, міждержавну взаємодію та впровадження сучасних механізмів моніторингу ризиків. Участь та успішний виступ збірної України, яка здобула 51 медаль і посіла третє загальнокомандне місце, продемонстрували не лише високий спортивний потенціал держави, а й результативність системи підготовки, що функціонує в межах державної політики, спрямованої на зміцнення міжнародного авторитету країни. У контексті управління у галузі національної безпеки такі міжнародні спортивні події розглядаються як складова «м'якої сили», що сприяє формуванню позитивного іміджу держави, розвитку міжнародного співробітництва та зміцненню соціальної згуртованості.

Європейські ігри можна розглядати не лише як культурне явище, а й як своєрідну модель управлінських та стратегічних практик, що мають значення для сфери національної безпеки. Їхнє різноманіття відображає історичний досвід європейських народів, сформований під впливом воєн, політичних трансформацій і боротьби за суверенітет. Закладені у традиціях і звичаях, ці ігри стали інструментом формування стратегічного мислення, колективної

ідентичності та здатності до прийняття рішень в умовах невизначеності – що є ключовими елементами управління у галузі національної безпеки.

Особливе значення мають інтелектуальні настільні ігри, зокрема **Шахи, Го та Каркано**. Вони історично слугували засобом розвитку стратегічного прогнозування, аналізу ризиків і побудови багатоходових моделей поведінки – компетентностей, що безпосередньо корелюють із процесами стратегічного планування у сфері безпеки та оборони.

Управління в галузі національної безпеки передбачає здатність до комплексного бачення ситуації, моделювання сценаріїв розвитку подій та оцінювання наслідків управлінських рішень. Саме такі навички формуються через інтелектуальні ігри, які виступають своєрідними тренажерами стратегічного мислення. Таким чином, європейські ігрові традиції можна інтерпретувати як культурний ресурс, що сприяє підготовці управлінських кадрів, розвитку аналітичного потенціалу та зміцненню національної безпеки держави.

Спортивні ігри, зокрема футбол, регбі чи крикет, є не лише складовою фізичної культури європейських держав, а й потужним соціально-консолідаційним чинником, що формує національну ідентичність та зміцнює суспільну єдність. Через підтримку національних збірних і клубів громадяни демонструють патріотизм, відчуття причетності до держави та солідарність, що є важливими передумовами стійкості суспільства.

У контексті управління у галузі національної безпеки спортивні заходи та традиційні ігри виконують додаткову функцію – вони сприяють соціальній згуртованості, розвитку громадянської свідомості та формуванню позитивного міжнародного іміджу держави. Фестивалі й турніри з національних видів спорту виступають інструментами «м'якої сили», підтримують культурну спадщину та зміцнюють внутрішню стабільність, що є важливим елементом системи забезпечення національної безпеки.

Значення європейських ігор виходить далеко за межі спортивного суперництва та розвитку фізичних і інтелектуальних якостей учасників. У контексті управління у галузі національної безпеки вони виступають важливим інструментом формування суспільної згуртованості, зміцнення національної ідентичності та консолідації громадян навколо спільних цінностей. Такі масштабні міжнародні заходи сприяють утвердженню культурної спадщини, розвитку міждержавної комунікації та формуванню позитивного міжнародного іміджу держави, що є складовими гуманітарного та інформаційного компонентів національної безпеки.

Зокрема, Європейські ігри (Європіада), започатковані у 2015 році за підтримки 38 національних олімпійських комітетів, стали платформою не лише для спортивних змагань, а й для стратегічної співпраці між державами континенту. У системі державного управління такі події розглядаються як інструмент «м'якої сили», що сприяє зміцненню міжнародного партнерства, розвитку міжкультурного діалогу та підвищенню рівня довіри між країнами. Відтак, Європейські ігри можуть розглядатися як елемент комплексної політики у сфері національної безпеки, що поєднує гуманітарні, соціальні та міжнародні аспекти забезпечення стабільності й єдності європейського простору.

1. Булатова М. М. Твій олімпійський путівник. 4-те вид. доп. Київ : НОКУ 144 с. 2017 р.

2. Сердюк Д.Г., Черненко А.С., Жержерунов А.О., Шаргон М. Аналіз сучасного стану розвитку ветеранського національного спорту. *Вісник Запорізького національного університету. Фізичне виховання та спорт* 2017 р. С. 277-283.

3. Шандригось, В., Латишев, М., Первачук, Р., & Яременко, В. (2020). Аналіз результатів виступів збірної команди України з жіночої боротьби. *Єдиноборства*, 4 (18), 90-104.

Valerii NESMASHNYI

Cadet of Faculty of Training Specialist
of Pre-Trial Investigation Bodies
of the National Police of Ukraine

Language consultant:

Volodymyr KRASNOPOLSKYI

Professor of the Department
of Language Training of Dnipro State
University of Internal Affairs (Dnipro,
Ukraine), Doctor of Pedagogical
Sciences, Professor

GUARANTEES OF CIVIL AND POLITICAL RIGHTS IN THE INTERNATIONAL LEGAL MECHANISM

Ensuring civil and political rights is a key element of modern international law, as the existence of a democratic, rule-of-law, and socially just state depends on the effective protection of these rights. Civil and political rights define an individual's status in society, ensuring participation in political life, freedom of thought, speech, and belief, and protection from the arbitrariness of power. Guarantees of these rights are an integral part of the international legal mechanism that ensures the observance and realization of fundamental human freedoms.

The foundation of the international mechanism for guaranteeing human rights is the Charter of the United Nations, which established the principle of respect for the rights and freedoms of all people without discrimination [1]. The very creation of the UN after the Second World War marked the beginning of a new stage in the development of international law, oriented toward the human being. The main task of this organization became the promotion of interstate cooperation in the field of human rights and the establishment of humanistic and democratic values on a global scale. Within the framework of the UN, a broad system of human rights institutions was formed – the Human Rights Council, the UN Human Rights Committee, the Committee against Torture, the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, the Committee on the Rights of the Child, and others. These bodies monitor states' compliance with their international obligations, review periodic reports from countries, and consider individual communications from citizens [2, p. 30]. A key element of international regulation of individual rights and freedoms is the so-called International Bill of Human Rights, which consists of three fundamental acts: the Universal Declaration of Human Rights (1948) [3], the International Covenant on Civil and Political Rights (1966), and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966) [4-5]. It is in these documents that the universal standards of human rights are established, which have become binding for all member states of the international community. The International Covenant on Civil and Political Rights defines a wide range of rights: the right to life, liberty, and security of person; the prohibition of torture; freedom of thought, conscience, and religion; the right to a fair trial; freedom of speech and assembly; and the right to participate in elections. The Optional Protocol to this Covenant allows individuals to submit complaints to the UN Human Rights Committee after exhausting national legal remedies.

No less important in protecting civil and political rights is the European system of human rights protection, established within the framework of the Council of Europe. Its primary document is the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950), ratified by Ukraine in 1997 [6]. The Convention obliges states to ensure that everyone within their jurisdiction enjoys the rights it defines and creates a unique mechanism for their judicial protection. A central role is played by the European Court of Human Rights (ECtHR), whose decisions are binding. The ECtHR's jurisdiction extends to all states parties to the Convention, and its practice forms unified human rights standards for the entire European space. Among the most important guarantees provided by the Convention are the right to a fair trial, the presumption of innocence, freedom of expression, freedom of thought and conscience, protection of private life, and the prohibition of torture and discrimination.

Within the international mechanism for guaranteeing rights, significant attention is paid to the implementation of international legal acts into national legislation. According to Article 9 of the Constitution of Ukraine, international treaties currently in force, the binding nature of which has

been consented to by the Verkhovna Rada, are part of the national legislation of Ukraine [7]. This means that the norms of international law have direct effect and can be applied by courts when considering cases related to the protection of the rights and freedoms of citizens. However, practice shows that the implementation of international standards into the domestic system is not always complete.

An important component of guarantees is the organizational and legal mechanisms that include the activities of judicial and extrajudicial bodies authorized to ensure compliance with human rights. These include the Constitutional Court of Ukraine, courts of general jurisdiction, the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights (Ombudsman), as well as international judicial bodies – the European Court of Human Rights, the UN Human Rights Committee, and others. They ensure oversight of rights, consider citizen complaints, and issue decisions that help eliminate violations and restore infringed rights. Among international legal guarantees, it is important to highlight procedural guarantees – the right to an effective remedy, the right to a fair and impartial trial, the right to appeal, and the right to legal assistance. These elements ensure the practical realization of civil and political rights and create a balance between the individual and the state. Compliance with these principles is essential to achieving justice and establishing the rule of law in society.

In the current context of the development of international relations and the growth of global challenges (armed conflicts, migration crises, violations of refugee rights, information wars), the importance of international legal guarantees only increases. They serve as an effective tool for countering abuses of power, establishing mechanisms for collective state responsibility for human rights violations, and strengthening the link between national and international protection systems. Thus, the guarantees of civil and political rights within the international legal framework constitute a complex system of norms, principles, bodies, and procedures designed to ensure the dignity, freedom, and equality of every person. Their essence lies in creating legal and organizational conditions under which an individual can effectively realize their rights and, in the event of their violation, achieve fair redress. In my opinion, the most important task of modern Ukraine is not only the ratification of international treaties but also their effective implementation in practice, through strengthening the legal culture of citizens, developing an independent judiciary, strengthening the role of the Ombudsman, and ensuring the effective execution of decisions of the European Court of Human Rights. Only through a harmonious combination of national and international mechanisms for the protection of human rights can justice, freedom, and the democratic development of Ukrainian society be guaranteed.

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду : Статут Орг. Об'єдн. Націй від 26.06.1945 : станом на 16 верес. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 29.10.2025).

2. Канаєва В. В. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА. *Вісник студентського наукового товариства*: збірник наукових праць студентів, магістрантів і аспірантів. Випуск 23. 2020. С. 29-31.

3. Загальна декларація прав людини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 29.10.2025).

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 29.10.2025).

5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 29.10.2025).

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 29.10.2025).

7. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 29.10.2025).

Tymofii NESHCHADYM

student of the specialty «International Relations, Public Communications and Regional Studies»

Research Supervisor:

Iryna YEREMIEIEVA

Head of the Department
of International Relations
of University of Customs and Finance
(Dnipro, Ukraine),
Ph.D., Associate Professor

ALLIANCES, INNOVATION AND DETERRENCE: PRINCIPLES OF THE U.S. NATIONAL SECURITY STRATEGY

Today's perspective reflects a new paradigm of social and political discourse. It is particularly important to analyze the current agenda of the United States of America.

Many analysts emphasize that the U.S. government defines national security strategy as the integrated use of diplomatic, military, economic, and informational tools to protect national interests [2]. The most recent National Security Strategy reflects a shift toward great-power competition, democratic resilience, and global coalition-building. Research demonstrates that the United States, as a key actor in global security, faces numerous widespread and complex challenges.

Contemporary scholarship argues that the U.S. National Security Strategy is centered on strategic competition with authoritarian powers, strengthening alliances, integrating economic security into national defence, and preserving a rules-based international order through multidimensional power projection. This approach generates debates regarding its long-term political, social, and economic implications.

When analysing the current strategic environment, scholars conclude that the National Security Strategy reflects a transition from the post-Cold War unipolar moment to an era of multipolar rivalry [1]. Two key strategic competitors are identified: China (described as the only competitor with both the intent and capability to reshape the international order) and Russia (identified as an acute threat to regional and global stability, particularly following its invasion of Ukraine).

Among the major contemporary challenges are cyber warfare, terrorism, climate change, and energy security. Emerging technologies such as artificial intelligence and quantum computing are transforming key sectors of modern society, including the energy domain. Energy security remains a fundamental component of national security, as a stable energy system and uninterrupted electricity supply are essential for economic development, social welfare, and the functioning of critical infrastructure.

In the context of profound geopolitical transformations, preventing and countering crime in the energy sector has become a priority of both national and international security agendas. Energy systems increasingly face threats ranging from cyberattacks and sabotage to corruption, illicit market manipulation, and supply chain disruptions. Such criminal activities can undermine economic stability, weaken state sovereignty, and threaten critical infrastructure.

In response to these challenges, national security strategies emphasize homeland defence through enhanced cybersecurity and the protection of critical energy infrastructure. Strengthening counterintelligence capabilities is essential for identifying and neutralizing foreign interference, espionage, and insider threats targeting the energy sector. These measures aim to reduce vulnerabilities and ensure the resilience and reliability of energy systems.

A key pillar of contemporary strategy is investment in competitive strength. This includes promoting technological leadership, advancing industrial policy, and securing resilient supply chains for energy resources and critical technologies. Energy independence is viewed not only as an economic objective but also as a strategic instrument for reducing exposure to coercion and external pressure.

Deterrence remains a core component of safeguarding energy security. Modern approaches combine deterrence by denial – through robust defences and resilience –with deterrence by punishment, including legal, economic, and, when necessary, military responses to hostile actions.

This integrated deterrence framework relies on the coordinated use of military, cyber, economic, and diplomatic instruments [3].

Finally, strengthening alliances and partnerships plays a vital role in countering energy-related threats. Cooperation within organizations such as NATO and the expansion of Indo-Pacific partnerships, including AUKUS, enhance collective capacity to deter aggression, respond to crises, and protect shared energy and infrastructure interests. At the same time, reinforcing democratic institutions and the rule of law contributes to transparency, accountability, and long-term resilience in the energy sector.

From a regional perspective, the Indo-Pacific is identified as a priority theatre due to strategic competition with China, with a focus on maritime security and stability around Taiwan. In Europe, the strategy emphasizes reinforcing NATO and providing military support to Ukraine. In the Middle East, U.S. policy reflects a shift from large-scale military deployments toward regional balancing and counterterrorism cooperation.

However, contemporary U.S. national security policy remains the subject of substantial scholarly debate and critical reflection. A few structural and conceptual tensions can be identified within its strategic framework.

First, the intensification of strategic competition with major powers raises concerns regarding the potential reemergence of systemic bipolar confrontation and the formation of dynamics reminiscent of a new Cold War.

Second, the declared commitment to the promotion of democracy generates theoretical and practical dilemmas concerning its compatibility with realist power politics, particularly in contexts where strategic interests may conflict with normative principles.

Third, the growing instrumentalization of economic interdependence has prompted discussions about the transformation of globalization into a domain of strategic rivalry, in which trade, technology, and financial mechanisms function as tools of geopolitical leverage.

Finally, questions persist regarding the long-term financial sustainability of extensive global commitments, especially considering domestic economic pressures and shifting public attitudes toward international engagement. The current U.S. National Security Strategy reflects a decisive shift toward long-term systemic competition, particularly with China, while continuing to deter Russia. It moves beyond a narrow focus on military superiority and instead integrates military strength with economic resilience, technological innovation, and alliance cohesion.

In the twenty-first century, U.S. national security strategy is no longer defined solely by military dominance. Success increasingly depends on the ability to combine economic power, technological leadership, strategic alliances, and ideological influence into a coherent and adaptable approach. The United States must leverage these interconnected instruments not only to protect its national interests but also to shape the international order in ways that reinforce stability, deter aggression, and promote democratic values. In an era of complex and multidimensional competition, the strategy that effectively integrates military, economic, and ideological domains will determine which nations emerge as leading powers in the next century.

1. Brands, H. *The Twilight Struggle: What the Cold War Teaches Us about Great-Power Rivalry Today*. New Haven: Yale University Press, 2022. 328 p.

2. National Security Strategy of the United States of America. November 2025. Washington, DC: The White House. – URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf> (accessed 27.02.2026).

3. Попадик, О. Криза політики стримування у сучасних умовах постбіполярного СВІТУ. *Вісник НІОУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2025. №3(66). С. 186-196.

Sofia NOROKHA

cadet of the faculty
of training specialists for pre-trial
investigation bodies
of the National Police of Ukraine

Language consultant:

Volodymyr KRASNOPOLSKYI

Professor of the Department of Language
Training of Dnipro State University
of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine),
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF THE FIGHT AGAINST CYBERCRIME

In the twenty-first century, digital technologies have become a fundamental driver of societal development. The Internet and global networks have integrated states, businesses, and individuals into a unified information space where economic transactions, communication, and governance processes occur instantaneously. However, alongside the benefits of digitalization, the number and scale of threats have also increased. Criminal activity in cyberspace has emerged as one of the most dynamic forms of crime, causing significant economic losses and posing risks to national security. The distinctive feature of such offenses is their transnational nature: state borders are virtually absent in the digital environment, complicating the determination of jurisdiction and the prosecution of offenders.

The core of the problem is not limited to technical difficulties in investigation but also involves legal uncertainty. Cyberspace operates according to its own logic, which does not always align with traditional categories of criminal law. Acts committed through computer systems may produce consequences in multiple jurisdictions simultaneously. Consequently, there is a pressing need to establish coordinated international standards that ensure a common understanding of the elements of cyber offenses, procedures for the collection of digital evidence, and mechanisms for cooperation among competent authorities [1].

A significant milestone in this direction was the adoption of the Convention on Cybercrime by the Council of Europe. This international treaty laid the foundation for the harmonization of criminal legislation among participating states. It defines key categories of offenses related to unauthorized access to computer systems, interference with data, dissemination of malicious software, and computer-related fraud. The Convention also establishes procedural tools for the expedited preservation of electronic information and its transmission within the framework of mutual legal assistance [2].

Particular attention should be paid to the provision establishing a 24/7 network of contact points designed to facilitate rapid information exchange between law enforcement authorities. In the digital environment, time is a decisive factor: electronic evidence can be altered or destroyed within a very short period. Therefore, the effectiveness of countering cybercrime largely depends on the promptness and efficiency of interstate cooperation.

The formation of global policy on countering cyber threats is also addressed within the framework of the United Nations. Discussions focus on the correlation between the principle of state sovereignty and the necessity of international coordination, as well as on maintaining a balance between security imperatives and the protection of human rights. Different legal systems adopt distinct approaches to Internet governance, which complicates the development of a universal instrument acceptable to all states.

The practical dimension of international cooperation is reinforced by the Interpol, which coordinates joint operations against transnational criminal networks. The organization facilitates the exchange of operational data, provides analytical support for investigations, and enhances the professional capacity of law enforcement personnel. Such institutional mechanisms demonstrate that combating cybercrime requires not only a robust normative framework but also an effective organizational infrastructure [3].

At the same time, international legal regulation faces several challenges. First, there is an uneven level of technological development among states. Countries with limited resources may lack the capacity to implement advanced cybersecurity standards or establish specialized cyber units.

Second, the issue of jurisdiction remains contentious: determining the place of commission of a crime in distributed networks requires innovative legal approaches. Third, the rapid pace of technological advancement often outstrips legislative processes, resulting in regulatory gaps in addressing emerging forms of cyber misconduct.

The protection of fundamental rights and freedoms is of particular importance. Measures such as the interception of electronic communications or the retention of data must comply with the principles of legality, necessity, and proportionality. Excessive expansion of governmental powers under the pretext of cybersecurity may create risks of undue interference in private life. Accordingly, international standards must ensure not only the effective prosecution of offenders but also adequate safeguards for individual rights.

In conclusion, countering cybercrime requires a comprehensive international approach that integrates legal, organizational, and technological instruments. Only coordinated action by states, grounded in mutual trust and shared responsibility, can ensure the stability of the global information environment. In the digital era, security has become a collective task of the international community, and the effectiveness of international legal mechanisms will determine the level of protection afforded to both state interests and to the rights of individuals.

1.Довженко О. Ю. Становлення міжнародно-правового регулювання боротьби з кіберзлочинністю. Конгрес міжнародного та європейського права : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 19 квіт. 2019 р.) МОН України, Нац ун-т «Одес. юрид. акад.» Одеса : Фенікс, 2019. С. 131-135.

2.Конвенція про кіберзлочинність: Конвенція; Рада Європи від 23.11.2001. База даних Законодавство України. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_575 (дата звернення: 23.02.2026).

3.Interpol welcomes adoption of UN Convention against cybercrime: новина. Interpol. URL: <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2024/INTERPOL-welcomes-adoption-of-UN-convention-against-cybercrime> (дата звернення: 23.02.2026).

Марія СИДОРЕНКО

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри теорії держави
та права Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ

У сучасному світі розвиток технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) створює нові вектори для політичного, соціально-економічного та духовно-культурного прогресу, водночас ставлячи перед міжнародним правом складні виклики та загрози. Окремого впливу зазнає військова сфера, що особливо актуального для України. Поширення автономних систем, алгоритмічне управління критичною інфраструктурою та можливості дистанційного ведення бойових дій відкривають перспективи, але й підвищують ризики для фундаментальних прав і безпеки людини. Традиційні правові доктрини, що регулюють використання сили, захист цивільного населення та права людини, наразі опинилися перед необхідністю переосмислення у світлі швидких технологічних трансформацій.

Серед ключових проблемних аспектів – визначення відповідальності за дії систем ШІ, потенційна дискримінація алгоритмів, а також загроза масового порушення прав людини в умовах конфліктів, де автоматизовані рішення можуть приймати ключові рішення без участі людини. Ці чинники підкреслюють необхідність інтеграції принципів безпеки людини у міжнародно-правові стандарти регулювання ШІ та розробки нових механізмів

відповідальності.

Нині міжнародно-правова доктрина перебуває на етапі фундаментальної онтологічної дискусії щодо юридичної кваліфікації ІІІ, що зумовлено стрімкою еволюцією технологій від детермінованих алгоритмів до автономних систем, здатних до самонавчання. Тож, сучасна наукова дискусія фокусується на пошуку балансу між інноваціями у сфері ІІІ та гарантіями безпеки людини, що стає центральним викликом для доктринального та нормативного розвитку міжнародного права. Вивчення цього питання дозволяє окреслити перспективи формування правових рамок, здатних адекватно реагувати на ризики та забезпечувати захист цінностей сучасного суспільства.

Проблема визначення місця ІІІ у системі права є ключовою, оскільки від її вирішення залежить архітектура відповідальності за рішення, ухвалені за участю алгоритмічних інструментів [6, с. 74]. Сьогодні науковий дискурс розділений між двома основними парадигмами, а саме *інструментальною*, де ІІІ розглядається як об'єкт права, та *суб'єктною*, що передбачає концептуалізацію цифрової правосуб'єктності. У межах інструментального підходу технологія кваліфікується як складний засіб, що не володіє власною юридичною волею, що домінує у цивілістичній доктрині, де ІІІ розглядається у системі об'єктів цивільних прав як специфічний вид інтелектуального продукту [7]. Прихильники цієї концепції наголошують, що навіть найскладніші результати діяльності алгоритмів мають підпорядковуватися класичним інститутам власності, де суб'єктом залишається людина – розробник або власник системи. Водночас зростання автономності алгоритмів спонукає наукову спільноту до обговорення концепції цифрової правосуб'єктності або електронної особи, що виходить за межі технічного аналізу та зачіпає глобальні тенденції розвитку правового регулювання.

Встановлення особливого статусу ІІІ розглядається не лише як технічна інновація, а як фундаментальний виклик класичній теорії права, оскільки визнання за алгоритмом ознак суб'єктності потребує перегляду інститутів юридичної відповідальності та волевиявлення [3; 5]. Критичним для теорії міжнародного права є розмежування адаптивних інтелектуальних систем, здатних до нелінійного самонавчання, та детермінованих алгоритмів, що функціонують у межах жорстко заданої логіки без елементів автономної когнітивної діяльності.

Міжнародний підхід, закріплений у нормативних актах Європейського Союзу, базується на ризик-орієнтованому регулюванні, що ставить у центр безпеку людини та довіру до технологій [9]. Зазначений регламент став фундаментом для національних законодавств, зокрема в Україні та інших державах Європи, визначаючи передумови та перспективи правового контролю. Важливе значення має аналіз акта про ІІІ як основи правового регулювання в ЄС, що дозволяє виокремити основні положення щодо класифікації ризиків [2].

Сучасна доктрина демонструє поступовий перехід від декларативних документів, як-от Нордично-Балтійська декларація щодо співпраці у сфері ІІІ [10], до створення жорстких правових рамок на рівні окремих держав та міжнародних організацій. Науковці підкреслюють, що майбутнє міжнародно-правового регулювання полягає у гармонізації стандартів надійної технології, що включає прозорість та підзвітність, проходячи через етапи та виклики нормативного становлення [1, с. 259]. При цьому аналіз впливу алгоритмічних систем на фундаментальні права людини залишається пріоритетом у доктрині провідних правових систем світу.

Перспективи міжнародно-правового регулювання ІІІ свідчать про формування уніфікованих підходів до юридичної кваліфікації технології [4, с. 72]. Зокрема, йдеться про визначення правового статусу ІІІ як об'єкта та суб'єкта у правових відносинах, встановлення меж відповідальності за дії автономних систем і категоризацію ризиків їхнього застосування.

У цьому контексті європейський досвід, зокрема розробка AI Act Європейського Союзу [8], виступає орієнтиром для розв'язання проблем правозастосування та викликів ХХІ ст., оскільки він пропонує чітку класифікацію технологій за рівнем ризику та визначає обов'язки операторів і розробників систем ІІІ. Водночас міжнародна практика, включно з резолюціями ООН та ініціативами Ради Європи, демонструє прагнення до формування глобальних стандартів, які забезпечують захист прав людини та безпеку людини у цифровому середовищі.

Таким чином, сучасний доктринальний дискурс еволюціонував від сприйняття ІІІ як допоміжного інструментарію до визнання його високотехнологічним суб'єктом-об'єктом, що потребує специфічного режиму правового контролю. У контексті України та міжнародного права це означає необхідність інтеграції принципів безпеки людини,

верховенства права та захисту прав людини у нормативно-правові акти, які регулюють використання ШІ. Крім того, формування уніфікованих підходів до юридичної кваліфікації ШІ дозволяє створювати механізми відповідальності за шкоду, завдану автономними системами, та визначати межі застосування технології у різних сферах: від економіки та охорони здоров'я до національної безпеки. Визнання ШІ як специфічного суб'єкта-об'єкта права відкриває перспективи для розвитку спеціалізованих інституцій контролю та нагляду, стимулює міжнародну співпрацю та обмін кращими практиками. Доктринальні зміни демонструють, що правове регулювання ШІ має стати системним, багаторівневим та орієнтованим на захист людини як центрального елементу сучасного міжнародного права, що дозволяє мінімізувати ризики технологічного прогресу та забезпечити стабільність правового поля в умовах швидкої цифровізації суспільства.

1. Бучинська А. Й. Нормативне регулювання штучного інтелекту в Європейському Союзі: етапи, виклики, перспективи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3, ч. 3. С. 259–265.
2. Забокрицький І. І. Акт про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act, AI Act) як основа правового регулювання штучного інтелекту в ЄС: огляд основних положень. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3, ч. 3. С. 282–286.
3. Кривицький Ю. В. Штучний інтелект як інструмент правової реформи: потенціал, тенденції та перспективи. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 2 (119). С. 90–101.
4. Кутовий О. В. Перспективи міжнародно-правового регулювання штучного інтелекту. *Актуальні проблеми держави і права*. 2024. Вип. 102. С. 70–78.
5. Міністерство цифрової трансформації України. Біла книга з регулювання штучного інтелекту в Україні. Київ, 2024. 30 с.
6. Парамонова О. Ю., Варава І. П. Місце штучного інтелекту в системі права. *Юридичний вісник «Повітряне та космічне право»*. 2023. № 3 (68). С. 73–80.
7. Стефанишин Н. М., Схаб-Бучинська Т. Я. Штучний інтелект в системі об'єктів цивільних прав. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 126–131.
8. AI Act : regulatory framework on artificial intelligence / Shaping Europe's digital future : official website of the European Commission. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai?utm_source=chatgpt.com
9. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) // EUR-Lex – Access to European Union law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>
10. The Nordic-Baltic declaration on Artificial Intelligence. URL: <https://www.government.se/press-releases/2018/05/sweden-to-lead-ai-cooperation-in-nordic-baltic-region/>.

Олександр СОКОЛ

студент

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри теорії держави
та права Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

АБСОЛЮТНІСТЬ ЗАБОРОНИ КАТУВАНЬ У СВІТЛІ СТ. 3 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ТА БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР

Заборона катувань є фундаментальною засадою сучасного європейського правопорядку та одним із ключових маркерів цивілізаційного вибору держави. Вона встановлює межі публічної влади та закріплює імператив поваги до людської гідності навіть в умовах надзвичайних викликів. Ст. 3 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод проголошує: «Ніхто не може бути підданий катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню» [1]. Особливістю цього положення є його недерогованість: відповідно до ст. 15 Конвенції, навіть під час війни чи надзвичайного

стану відступ від ст. 3 є неприпустимим.

У міжнародному праві заборона катувань визнається нормою *jus cogens*, тобто імперативною нормою, що не допускає жодних винятків. Проте в умовах сучасних безпекових загроз – тероризму, гібридних конфліктів, повномасштабної війни – постає питання: чи зберігає абсолютність практичну незмінність, коли держава змушена забезпечувати національну безпеку? Чи можливе «балансування» між захистом суспільства та непорушністю людської гідності? Ця проблема має не лише юридичний, а й філософсько-правовий вимір, оскільки стосується меж допустимого державного примусу.

Абсолютний характер ст. 3 у практиці Європейського суду з прав людини. Послідовна інтерпретація абсолютності ст. 3 сформована у практиці ЄСПЛ.

Наприклад, у справі Ірландія проти Сполученого Королівства (1978) [5] Суд уперше розмежував поняття «катування» та «нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження», підкресливши, що будь-яка з цих форм поводження є несумісною з цінностями демократичного суспільства. У рішенні Чахал проти Сполученого Королівства (1996) [3] Суд наголосив, що навіть міркування боротьби з тероризмом не можуть виправдати депортацію особи до держави, де їй загрожують катування. Ст. 3 не допускає балансування між ризиком жорстокого поводження та інтересами державної безпеки. Аналогічна правова позиція була сформульована у справі Сьорінг проти Сполученого Королівства (1989) [9], де Суд визнав, що екстрадиція до країни, в якій існує реальна загроза «синдрому очікування страти», становить порушення ст. 3. Таким чином, ЄСПЛ закріпив принцип: заборона катувань має екстериторіальний вимір і поширюється на будь-які дії держави, які прямо чи опосередковано створюють ризик жорстокого поводження.

Український контекст: системні проблеми та стандарти ЄСПЛ. У практиці ЄСПЛ щодо України питання порушення ст. 3 неодноразово набувало системного характеру. Зокрема, у справі Каверзін проти України (2012) [6] Суд встановив не лише факт катування, а й наявність структурної проблеми безкарності правоохоронців. Було констатовано порушення як матеріального, так і процесуального аспектів ст. 3. У справі Афанасьєв проти України (2005) [2] Суд підкреслив, що застосування фізичного насильства з метою отримання зізнання є абсолютно неприпустимим, незалежно від тяжкості інкримінованого злочину. У рішенні Невмержицький проти України (2005) [8] примусове годування було визнано таким, що порушує статтю 3, якщо воно здійснюється без належних медичних підстав та супроводжується приниженням гідності. Одне з останніх рішень Логвиненко проти України (2022) [7] підтверджує актуальність проблеми ефективного розслідування заяв про катування. Отже, для України питання абсолютності заборони катувань є не лише теоретичним, а й практичним, пов'язаним із реформуванням правоохоронної та пенітенціарної систем.

Абсолютність заборони катувань і національна безпека. Особливої гостроти проблема набуває у контексті забезпечення національної безпеки. Аргумент «виняткових обставин» часто використовується для обґрунтування розширення повноважень держави у сфері контртерористичної діяльності чи під час збройного конфлікту. Проте практика ЄСПЛ послідовно заперечує можливість такого підходу. Так, у справі Грузія проти Росії (II) (2021) [4] Суд підтвердив, що навіть в умовах міжнародного збройного конфлікту держава зобов'язана дотримуватися стандартів гуманного поводження.

З позиції теорії національної безпеки заборона катувань не суперечить інтересам держави, а навпаки – зміцнює їх. Системне застосування жорстокого поводження: підриває міжнародну репутацію держави; створює ризики міжнародної відповідальності; радикалізує суспільство; делегітимізує правоохоронну систему. Більше того, легітимація катувань у «виняткових» ситуаціях формує небезпечний прецедент розширення дискреції влади. В умовах воєнного стану для України принципова відмова від катувань є елементом стратегічного вибору на користь європейської правової моделі та інтеграції до спільноти демократичних держав. Тож, абсолютність ст. 3 виступає не перешкодою, а нормативною гарантією національної стійкості. Вона забезпечує моральну та правову легітимність державної політики навіть в умовах війни.

Висновки. Ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод є імперативною нормою міжнародного права, що встановлює безумовну заборону катувань та інших форм жорстокого поводження. Її абсолютний характер підтверджений сталою практикою ЄСПЛ та не допускає жодних винятків – незалежно від характеру загроз чи поведінки особи. Досвід України демонструє, що формальне закріплення заборони катувань потребує системного забезпечення: ефективного розслідування, інституційної

відповідальності та формування культури поваги до прав людини. У вимірі національної безпеки абсолютність заборони катувань є не проявом слабкості держави, а індикатором її правової зрілості. Саме незмінність цього принципу відрізняє правову державу від репресивного режиму та визначає межу між легітимним примусом і свавіллям.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. *Голос України*. 2001. № 3.
2. Afanasyev v. Ukraine (Application no. 38722/02) : Judgment of 5 April 2005 // European Court of Human Rights. Strasbourg, 2005. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.
3. Chahal v. the United Kingdom (Application no. 22414/93) : Judgment of 15 November 1996 // European Court of Human Rights. Strasbourg, 1996. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.
4. Georgia v. Russia (II) (Application no. 38263/08) : Judgment of 21 January 2021 // European Court of Human Rights. Strasbourg, 2021. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.
5. Ireland v. the United Kingdom (Application no. 5310/71) : Judgment of 18 January 1978 // European Court of Human Rights. Strasbourg, 1978. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.
6. Kaverzin v. Ukraine (Application no. 23893/03) : Judgment of 15 May 2012 // European Court of Human Rights. Strasbourg, 2012. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.
7. Logvinenko v. Ukraine (Application no. 13448/07) : Judgment of 14 October 2010 // European Court of Human Rights. Strasbourg, 2010. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.
8. Nevmerzhtsky v. Ukraine (Application no. 54825/00) : Judgment of 5 April 2005 // European Court of Human Rights. Strasbourg, 2005. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.
9. Soering v. the United Kingdom (Application no. 14038/88) : Judgment of 7 July 1989 // European Court of Human Rights. Strasbourg, 1989. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.

Софія СОСЄДКА

студентка юридичного факультету

Науковий керівник:

Наталія ПУЗИРНА

доцент кафедри публічного

та приватного права

Національного університету

«Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Захист цивільних осіб під час збройних конфліктів займає центральне місце в міжнародному гуманітарному та кримінальному праві й спрямований на зменшення наслідків війни та охорону людей, які не беруть участі у бойових діях. Норми зазначених галузей права встановлюють обов'язок сторін конфлікту забезпечувати чітке розмежування між учасниками збройного протистояння та мирним населенням, а також гарантувати імунітет цивільних осіб і об'єктів від нападів. Навмисне спрямування воєнних дій проти цивільного населення, житлової інфраструктури, об'єктів охорони здоров'я, освіти чи культурної спадщини визнається серйозним порушенням міжнародних зобов'язань та тягне за собою індивідуальну кримінальну відповідальність.

Фундаментальне значення у механізмі захисту мають принципи відмінності, обережності та пропорційності, відповідно до яких застосування сили допускається виключно щодо воєнних цілей, а планування і здійснення бойових операцій повинні супроводжуватися вжиттям усіх можливих запобіжних заходів для зниження ризиків для мирного населення. Реалізація зазначених принципів передбачає оцінку очікуваної воєнної переваги, співвідношення шкоди для цивільних осіб із поставленими воєнними завданнями, а також утримання від атак у разі надмірних побічних втрат [1, с. 295]. Такий підхід допомагає встановлювати мінімальні стандарти гуманності під час збройних конфліктів і створює правові підстави для притягнення винних до відповідальності як на національному, так і на міжнародному рівні.

Правові основи захисту цивільного населення під час збройних конфліктів закладені, насамперед, у Женевській конвенції 1949 року про захист цивільних осіб під час війни та у

Додаткових протоколах I і II 1977 року, які встановлюють обов'язки сторін конфлікту щодо гуманного ставлення до тих, хто не бере участі у бойових діях. Зазначені міжнародно-правові акти встановлюють заборону застосування насильства щодо цивільних, посягань на життя, здоров'я та гідність, а також недопустимість примусових переміщень, депортацій і будь-яких форм дискримінаційного ставлення [2, с. 433].

Особлива увага приділяється захисту вразливих груп населення – жінок, дітей, літніх людей та хворих, а також забезпеченню їх доступу до гуманітарної допомоги та необхідних засобів для життя. Принципи охорони цивільного населення отримали подальший розвиток у резолюціях Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, у яких систематично підкреслюється неприпустимість умисних нападів на мирних жителів, цивільну інфраструктуру та гуманітарний персонал, а також акцентується обов'язок держав і недержавних суб'єктів збройних конфліктів дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права [3, с. 438]. Резолюції мають важливе значення для формування міжнародної практики, посилення механізмів відповідальності та об'єднання міжнародного співтовариства задля ефективного захисту цивільного населення під час збройних конфліктів.

Захист цивільного населення під час збройних конфліктів здійснюється не лише через встановлення обов'язкових правил ведення воєнних дій, а й через систему правової відповідальності за їх порушення. Дотримання норм міжнародного гуманітарного права гарантується діяльністю міжнародних судових органів, що мають повноваження притягати до кримінальної відповідальності осіб за вчинення найтяжчих міжнародних злочинів. Практика Міжнародного кримінального суду та спеціальних міжнародних трибуналів, зокрема Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії, свідчить про послідовний підхід до кваліфікації воєнних злочинів і злочинів проти людяності, пов'язаних з умисними нападами на цивільне населення, застосуванням невідірвованого насильства та заподіянням непропорційної шкоди мирним жителям [4, с. 265].

Міжнародний кримінальний суд у Гаазі є провідним органом універсальної міжнародної кримінальної юстиції, який має повноваження притягати до відповідальності осіб за найтяжчі порушення міжнародного гуманітарного права, зокрема за злочини проти цивільного населення під час збройних конфліктів. Юрисдикційна діяльність зазначеного судового органу спрямована на переслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду, що створює правові передумови для подолання безкарності.

У практиці суду вже сформовано низку рішень, у яких досліджувалися факти систематичних порушень прав цивільних осіб, застосування насильства щодо мирного населення та залучення цивільних до збройного протистояння всупереч основоположним нормам гуманності. Показовим у цьому контексті стало провадження щодо Томаса Лубанги Діло з Демократичної Республіки Конго, яке завершилося першим обвинувальним вироком в історії Міжнародного кримінального суду за вчинення воєнного злочину. Судом встановлено факти мобілізації та вербування дітей до складу збройних формувань і їх використання у воєнних діях, що становить серйозне порушення міжнародно-правових гарантій захисту цивільного населення та особливо вразливих його категорій [5]. Зазначене рішення має фундаментальне значення для розвитку практики міжнародного кримінального правосуддя, оскільки закріплює обов'язковість дотримання норм міжнародного гуманітарного права та підтверджує реальність притягнення до відповідальності за злочини, спрямовані проти цивільних осіб у збройних конфліктах.

Судова практика національних судів у справах про порушення законів і звичаїв війни набуває особливого значення в умовах збройного конфлікту, оскільки відображає реальне застосування норм міжнародного гуманітарного права у внутрішньодержавному правопорядку. 8 грудня 2023 року Києво-Святошинський районний суд Київської області ухвалив вирок у кримінальній справі № 369/358/23 стосовно громадянина Російської Федерації, військовослужбовця збройних сил цієї держави, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною 1 статті 438 Кримінального кодексу України, а саме порушення законів і звичаїв війни. Суд дійшов висновку, що поведінка обвинуваченого є несумісною з положеннями міжнародного гуманітарного права, яке регламентує захист цивільного населення та їхнього майна під час ведення збройних конфліктів, передбачає заборону на будь-які форми незаконного заволодіння майном мирних громадян без наявності обґрунтованої військової необхідності, а також визначає межі допустимих дій учасників бойових дій щодо цивільних об'єктів. Дії цієї особи містять усі ознаки порушення законів і звичаїв війни, передбачені частиною першою статті 438

Кримінального кодексу України, а також суперечать нормам міжнародних договорів, ратифікованих і обов'язкових для України, що підкреслює відповідальність за дії, які безпосередньо загрожують життю, безпеці та майну цивільного населення, і підтверджує необхідність правового регулювання поведінки військовослужбовців у зонах бойових дій. [6]. Аналіз таких рішень дозволяє оцінити рівень імплементації міжнародних стандартів захисту цивільного населення, послідовність судів у тлумаченні воєнних злочинів, а також здатність національної юстиції забезпечувати притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Отже, охорона цивільного населення в умовах збройних конфліктів перебуває у сфері дії розгалуженої системи міжнародно-правового регулювання, яка закріплює обов'язкові стандарти гуманного поводження та визначає межі допустимого застосування воєнної сили. Реалізація таких приписів забезпечується через встановлення конкретних вимог до поведінки сторін збройного протистояння, спрямованих на недопущення посягань на життя, здоров'я та гідність осіб, які не беруть участі у бойових діях, а також на збереження цивільних об'єктів і життєво важливої інфраструктури. Взаємодія міжнародних судових інституцій і національних судів сприяє утвердженню принципу невідворотності відповідальності, посиленню превентивної ролі міжнародного гуманітарного права та формуванню сталого підходу до забезпечення ефективного захисту цивільного населення у період збройних конфліктів.

1. Клапоушак Д.С. Щодо міжнародно-правового захисту цивільного населення під час збройного конфлікту. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 77: частина 2. С. 294–298.

2. Шопіна І.М., Василенко Т.Ю. Захист цивільного населення України в умовах збройного конфлікту: правові аспекти. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. № 4. частина 2. С. 432–436.

3. Чернобук В.В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав дитини в умовах збройних конфліктів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 3. С. 437–440.

4. Коруц У.З. Вплив практики міжнародних кримінальних трибуналів на визначення пропаганди війни як міжнародного злочину. *Право і суспільство*. 2021. № 1. С. 265–272.

5. Воєначальника з Конго засудили до 14 років. BBC News Україна. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2012/07/120710_lubanga_sentence_congo_ko (дата звернення 13.02.2026).

6. Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 08.12.2023 у справі № 369/358/23 (провадження № 1–кп/369/1515/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116101034> (дата звернення 13.02.2026).

Анастасія ТАРАНЕНКО

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри теорії держави
та права Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Верховенство права виступає фундаментальним принципом міжнародного правопорядку, що забезпечує баланс між свободою особи, легітимністю влади та стабільністю міждержавних відносин. Значення цього принципу виходить за межі національної юрисдикції, утверджуючи універсальні стандарти справедливості, правової визначеності та відповідальності держав у глобальному масштабі, а його реалізація є ключовою умовою демократичного врядування, адже саме через верховенство права

забезпечується підзвітність влади, захист прав людини та запобігання проявам політичного свавілля.

У сучасних умовах глобальної нестабільності, зростання кількості міждержавних конфліктів та посилення авторитарних тенденцій у світі питання забезпечення верховенства права набуває особливого значення як універсальний принцип міжнародного правопорядку та гарант збереження миру. Саме верховенство права виступає ключовим інструментом формування демократичного врядування, заснованого на повазі до прав людини, принципу поділу влади та юридичній відповідальності держав перед міжнародною спільнотою. Його реалізація є визначальним чинником не лише внутрішньої стабільності держав, а й ефективного функціонування міжнародних інституцій, спрямованих на запобігання конфліктам і зміцнення глобальної безпеки. З огляду на виклики сучасності, пов'язані з порушенням міжнародного права та знеціненням демократичних стандартів проблема відновлення та утвердження верховенства права як засадничого принципу світового правопорядку набуває першочергової актуальності.

Верховенство права у сучасній юридичній доктрині постає не лише як базовий принцип функціонування правової держави, а і як фундаментальна категорія міжнародного правопорядку, покликана забезпечити стабільність, передбачуваність та справедливість у глобальній системі міждержавних відносин. Його сутність полягає у пануванні права над політичною доцільністю, у пріоритеті юридичних норм над рішеннями державних суб'єктів та міжнародних організацій, а також у визнанні невід'ємної цінності прав і свобод людини як вищого критерію легітимності влади.

Верховенство права – це основоположний принцип, суть якого полягає у визначені, що держава є правовою і дотримується національного і міжнародного законодавства. Принцип верховенства права є невід'ємною складовою всіх сфер суспільних відносин як публічного, так і приватного характеру [1, с. 27; 5, с. 63]. Визнання принципу верховенства права як основи сучасної правової держави передбачає вимогу до нормативних правових актів та правозастосовної практики не просто відповідати ознакам нормативності та букві закону, а перебувати в гармонії з вимогами справедливості та ідеєю найвищої цінності прав людини, відповідати духу права. Верховенство права передбачає як справедливе застосування і відображення вимог справедливості у правотворчій діяльності, так і реалізацію у праві ідей захисту людської гідності та поваги до прав особистості [1, с. 325; 4; 6, с. 107]. У площині демократичного врядування верховенство права виступає гарантією прозорості, підзвітності та правової відповідальності публічної влади. Воно забезпечує баланс між свободою особи та владними повноваженнями, створюючи правовий простір, у межах якого можлива реалізація народного суверенітету через правові механізми контролю і стримувань. Таким чином, верховенство права формує нормативну основу демократії, запобігаючи переродженню влади у тиранію та забезпечуючи сталість інституційного розвитку.

З позицій міжнародного права принцип верховенства права охоплює низку складових – юридичну рівність держав, обов'язковість виконання міжнародних зобов'язань, недопустимість зловживання суверенітетом, повагу до рішень міжнародних судових органів, зокрема Міжнародного суду ООН та Європейського суду з прав людини. Саме дотримання цих засад є необхідною умовою забезпечення міжнародного миру, оскільки будь-яке відхилення від них створює передумови для правового нігілізму та руйнування довіри між державами.

Однією з ключових платформ для утвердження принципу верховенства права на міжнародному рівні є Організація Об'єднаних Націй. Через свою структуру та спеціалізовані механізми ООН формує нормативно-правову основу для правового регулювання глобальних відносин і сприяє запобіганню конфліктам. Генеральна Асамблея ООН вже у 2006 р. ухвалила резолюцію «Верховенство права на національному та міжнародному рівнях», що підтверджує визнання цього принципу як фундаментального для міжнародного миру й безпеки [7].

Після проведення Саміту 2005 р. на порядку денному щорічної сесії Генеральної асамблеї ООН постійно порушувалося питання верховенства права. У резолюції 61/39 «Верховенство права на національному та міжнародному рівнях» ГА ООН заявила, що «права людини, верховенство права та демократія взаємопов'язані та підкріплюють один одного і що вони відносяться до універсальних та неподільних основних цінностей та принципів Організації Об'єднаних Націй». У цій резолюції ГА ООН просить Генерального секретаря ООН запросити думки країн щодо верховенства права на національному та

міжнародному рівнях [3].

Надалі, у 2012 році ГА ООН ухвалила оновлену резолюцію, що ще раз закріпила відповідальність держав-учасниць за дотримання верховенства права в міжнародних відносинах. Крім того, Генеральний секретар ООН наголошує на тому, що верховенство права – «перший рубіж захисту» в боротьбі з беззаконням, зокрема у випадках геноциду або масових злочинів, та відіграє вирішальну роль у побудові довіри між державами [8].

ООН реалізує формування та удосконалення глобальних правових механізмів через діяльність своїх міжурядових структур і спеціалізованих агенцій, які сприяють утвердженню верховенства права шляхом міжнародної взаємодії у сферах правосуддя, розвитку й захисту прав людини. Окремо в організації діє координаційний підрозділ з питань верховенства права, що відповідає за правову допомогу державам, підтримку судових реформ та посилення інституцій, покликаних забезпечувати справедливість.

Особлива роль у підтримці справедливості й притягненні до відповідальності покладена на міжнародні судові інституції. Наприклад, Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС) є ключовим судовим органом для переслідування за міжнародні злочини – воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид. Через свою незалежність та постійний мандат МКС забезпечує юридичну відповідальність осіб, навіть коли національні юрисдикції не спроможні або не бажають діяти, що є важливим інструментом зміцнення верховенства права на глобальному рівні та підтримки миру, адже покарання за злочини тяжкого характеру виступає запобіжником для майбутніх порушень.

Крім того, у сфері захисту прав людини значну роль відіграють регіональні судові органи, такі як Європейський суд з прав людини. Він забезпечує механізм юридичного захисту індивідуальних прав та свобод, встановлює обов'язковість виконання рішень, що сприяє законності та легітимності влади, а також посилює верховенство права як базову цінність демократії.

Таким чином, міжнародні інституції відіграють ключову роль у забезпеченні верховенства права як фундаменту міжнародного миру, безпеки та демократичного врядування. Вони формують систему юридичних механізмів, які гарантують відповідальність за порушення міжнародного права, сприяють захисту прав людини та забезпечують правову визначеність у глобальному масштабі. Найбільш показовими прикладами є діяльність Міжнародного кримінального суду та Європейського суду з прав людини, рішення яких мають вагомий вплив на зміцнення принципу верховенства права. Через діяльність ООН, її агентств, міжурядових координаційних груп, а також через міжнародні суди та гуманітарні організації верховенство права набуває практичного втілення як інструмент стримування конфліктів, прив'язки держав до правових зобов'язань і захисту жертв порушень. Саме ці інституції створюють правове поле, в якому міжнародний мир і демократичне врядування стають більш стабільними та передбачуваними.

1. Барабаш О. О. Реалізація принципу верховенства права: інноваційні технології та підходи у світлі забезпечення світопорядку. *Держава та регіони. Серія: право*. 2023. № 1. С. 324–330.

2. Корсташивець Ю. Верховенство права – основоположний принцип приватно-процесуальних правовідносин. *Expert paradigm of law and public administration*. 2024. № 4 (32). С. 25–30.

3. Пирога І. С., Пайда О. М. Роль ООН в забезпеченні принципу верховенства права. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Вип. 80, ч. 1. С. 76–81.

4. Чепік-Трегубенко О. Принцип верховенства права у діяльності центрів з надання безоплатної правничої допомоги: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. Спеціальний випуск № 1 (138). Права людини та правоохоронна діяльність в умовах воєнного стану. С. 50–56. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/2651>.

5. Чепік-Трегубенко О., Лазарян А. Забезпечення верховенства права як умова вступу України до ЄС: загальноправовий аспект. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 4. С. 62–68. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/2742>.

6. Chepik-Trehubenko O., Petrychenko K. To the issue of efficiency and restrictions on the activities of public authorities under the legal regime of martial law. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 2. С. 104–110. <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/1720>.

7. General Assembly resolution on the rule of law at the national and international levels (A/RES/61/39). URL: <https://www.un.org/ruleoflaw/key-documents/>.

8. Rule of Law Essential for Maintaining International Peace, Secretary-General Says at Open Debate // United Nations Press Release, SG/SM/21653. 12 Jan. 2023. URL: <https://press.un.org/en/2023/sgsm21653.doc.htm>.

Кирило ЧОБОТЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Національної поліції України

Науковий керівник:

Дмитро КАЗНАЧЕСЬ

доцент кафедри тактико-спеціальної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ І МІЖНАРОДНИХ ОБ'ЄДНАНЬ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасна система міжнародної безпеки формується під впливом глобальних трансформацій, що характеризуються зростанням кількості збройних конфліктів, гібридних загроз, терористичних проявів та нестабільності в окремих регіонах. У цих умовах особливого значення набуває діяльність міжнародних організацій, спрямована на підтримання миру, запобігання конфліктам і постконфліктне відновлення держав. Міжнародні організації виступають важливими інструментами координації держав у сфері безпеки та створюють механізми колективного реагування.

Центральне місце у системі глобальної безпеки займає Організація Об'єднаних Націй. Миротворчі операції ООН базуються на принципах згоди сторін, неупередженості та застосування сили лише у випадках самооборони або захисту мандата місії. Починаючи з 1948 року, миротворча діяльність пройшла еволюцію від місії спостереження до комплексних багатокomпонентних операцій, що включають військові, поліцейські та цивільні складові. Сучасні місії передбачають захист цивільного населення, підтримку виборчих процесів, реформування сектору безпеки, сприяння верховенству права та відновленню державних інституцій.

Важливу роль у миротворчій діяльності відіграє міжнародна поліцейська компонента. Поліцейські підрозділи у складі місій ООН здійснюють моніторинг діяльності національної поліції держави перебування, надають консультативну допомогу, проводять навчання персоналу та сприяють впровадженню міжнародних стандартів у сфері прав людини. Такий досвід є надзвичайно цінним для професійного розвитку правоохоронців та підвищення їхньої компетентності в умовах багатонаціонального середовища.

Значний внесок у забезпечення регіональної безпеки робить Організація Північноатлантичного договору. НАТО забезпечує стандартизацію підготовки та сумісність сил держав-членів і партнерів через систему стандартів та освітніх програм. Впровадження єдиних процедур планування, управління операціями та тактичної підготовки дозволяє забезпечити ефективну взаємодію підрозділів під час міжнародних операцій. Для України імплементація стандартів НАТО є стратегічним напрямом розвитку сектору безпеки та оборони, що сприяє підвищенню професійної підготовки особового складу та інтеграції до євроатлантичного безпекового простору.

Особливе місце у системі превентивної дипломатії посідає Організація з безпеки і співробітництва в Європі. ОБСЄ реалізує комплексний підхід до безпеки, поєднуючи військово-політичний, економіко-екологічний та гуманітарний виміри. Організація здійснює раннє попередження конфліктів, посередництво, моніторинг ситуації безпеки, підтримку демократичних інституцій та захист прав людини.

Практика діяльності ОБСЄ демонструє важливість діалогу, прозорості та заходів довіри як інструментів запобігання ескалації конфліктів.

Міжнародні стандарти тактико-спеціальної підготовки, сформовані в межах діяльності провідних міжнародних організацій, визначають вимоги до фізичної витривалості, психологічної стійкості, тактичної медицини, кризового реагування та міжкультурної комунікації. Вони також акцентують увагу на безумовному дотриманні прав людини під час

виконання службово-бойових завдань. Професійна підготовка повинна бути комплексною, системною та адаптованою до сучасних викликів безпекового середовища.

Україна бере участь у міжнародних операціях з підтримання миру з 1992 року. Участь українських контингентів у місіях під егідою ООН та НАТО сприяла набуттю значного практичного досвіду, удосконаленню системи підготовки кадрів та впровадженню сучасних стандартів управління. Миротворча діяльність підвищує міжнародний авторитет держави та зміцнює партнерські відносини у сфері безпеки.

Водночас імплементація міжнародних стандартів на національному рівні потребує комплексного підходу: удосконалення нормативно-правової бази, модернізації матеріально-технічного забезпечення, розвитку системи професійної освіти та формування культури дотримання прав людини. В умовах воєнного стану та збройної агресії проти України питання гармонізації національної системи підготовки з міжнародними стандартами набуває особливої актуальності.

Отже, міжнародні організації відіграють визначальну роль у розбудові миру та мирному врегулюванні військових конфліктів. Їхня діяльність охоплює миротворчі операції, превентивну дипломатію, стандартизацію підготовки персоналу та підтримку реформ сектору безпеки. Для України співпраця з міжнародними організаціями є важливим чинником зміцнення національної безпеки, підвищення професійного рівня правоохоронців і розвитку сучасної системи підготовки кадрів.

1. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 23.02.2026).
2. Миротворча діяльність ООН: принципи та механізми реалізації. Офіційний сайт ООН в Україні. URL: <https://ukraine.un.org> (дата звернення: 23.02.2026).
3. Участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua> (дата звернення: 23.02.2026).
4. Організація Північноатлантичного договору (НАТО): основи діяльності та співробітництво з Україною. Офіційний портал Україна–НАТО. URL: <https://nato.mfa.gov.ua> (дата звернення: 23.02.2026).
5. Стандарти НАТО у сфері підготовки персоналу сектору безпеки і оборони України: аналітичні матеріали. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua> (дата звернення: 23.02.2026).
6. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ): основні напрями діяльності. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-z-bezpeki-i-spivrobitnictva-a-v-uevgori> (дата звернення: 23.02.2026).
7. Управління конфліктами в діяльності публічної служби: практичний посібник. Координатор проектів ОБСЄ в Україні. Київ, 2023.
8. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 23.02.2026).
9. Гречанюк А.О., Когут В.М. Міжнародні стандарти тактико-спеціальної підготовки: окремі аспекти. *Юридичний бюлетень*. 2024. Вип. 3. С. 17–22.

Злата ЧУЖБА
магістрант спеціальності
«Міжнародні відносини»

Науковий керівник:
Ірина ЄРЕМСЬВА
завідувач кафедри міжнародних
відносин Університету митної справи
та фінансів (м. Дніпро, Україна),
кандидат історичних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ (на прикладі України)

У сучасному глобалізованому світі міжнародний імідж держави є не лише елементом «м'якої сили», але й вагомим інструментом забезпечення національної безпеки. В умовах екзистенційної загрози та збройного конфлікту формування та підтримання позитивного сприйняття країни на міжнародній арені набуває критичного значення. Від цього безпосередньо залежить обсяг військової, макрофінансової, гуманітарної та політичної підтримки з боку міжнародної спільноти. Досвід України після початку повномасштабного вторгнення є прикладом швидкої трансформації національного бренду: від сприйняття як периферійної пост-радянської держави до символу стійкості та боротьби за свободу. Дослідження механізмів такої трансформації є необхідним для розбудови ефективної зовнішньополітичної стратегії держави в умовах тривалих криз.

Теоретичні підходи до визначення міжнародного іміджу у мирний час зазвичай базуються на таких показниках, як інвестиційна привабливість, туристичний потенціал, культура та індекси якості життя [1]. Однак стан війни кардинально змінює таку логіку формування образу. Імідж стає інструментом виживання. Ключовими меседжами, що транслюються назовні, стають здатність нації до спротиву, єдність, відданість демократичним цінностям та прозорість дій уряду.

У цьому процесі формується багаторівнева система акторів, які створюють та поширюють національний наратив. Інституційні (державні) актори представлені військово-політичним керівництвом країни, дипломатичним корпусом та Збройними Силами. На початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України важливу роль відіграла стратегія комунікації розроблена для звернень Президента України до світової спільноти. Перехід до неформального стилю спілкування, прямі звернення до парламентів та суспільств країн-партнерів дозволили персоніфікувати трагедію і героїзм нації, подолавши традиційну дипломатичну бюрократію.

Група недержавних акторів, що впливають на формування міжнародного іміджу України складається із громадянського суспільства, волонтерського руху, діаспорою, незалежних медіа, бізнеса. Їхня роль полягає у формуванні горизонтальних зв'язків (people-to-people diplomacy). Митці, спортсмени, інфлюенсери – актори культурної та цифрової дипломатії – діють як амбасадори країни [2]. Узгоджена взаємодія державних і недержавних акторів забезпечує комплексне представлення національних інтересів, що викликає значно більше довіри у міжнародній аудиторії, ніж виключно офіційна урядова комунікація.

До чинників, що безпосередньо формують та підтримують міжнародний імідж воюючої держави, належать:

- реальна військова та суспільна стійкість. Жодна комунікаційна стратегія чи PR-кампанія не працюватиме без об'єктивного підкріплення діями на полі бою та здатністю державних інституцій безперебійно функціонувати в умовах криз;
- стратегічні комунікації та цифрова дипломатія, задачею яких є оперативне багатоканальне донесення інформації. Сучасна війна є медіатизованою, тому соціальні мережі стають інструментами «цифрового брендингу нації», що дозволяє балансувати між повідомленнями про кризу та довгостроковим позиціонуванням;
- ціннісна синхронізація полягає в позиціонування конфлікту не як локальної територіальної суперечки, а як глобальної битви за світовий порядок та демократичні цінності (наратив «щита Європи»);

- протидія дезінформації, результативність якої визначається здатністю держави ефективно виявляти та спростовувати ворожі інформаційно-психологічні операції (ІПСО), зберігаючи монополію на правду щодо подій у країні.

Оцінка ефективності формування іміджу під час війни є складним методологічним завданням. Класичні індекси (наприклад, Global Soft Power Index) фіксують загальні тренди, проте реальна ефективність вимірюється конвертацією емпатії у практичну політику. Основними індикаторами успіху є обсяги постачання озброєння, макрофінансова підтримка, посилення санкційного тиску на агресора та пришвидшення інтеграції до міжнародних структур (ЄС, НАТО).

Водночас, аналіз динаміки міжнародного сприйняття (дані звітів «Ukraine's Global Perception Report 2024») вказує на виклик «емоційного виснаження» [3]. Якщо у перші етапи війни домінували емоційні наративи (співчуття до країни-жертви та захоплення нацією героїв), то з часом міжнародна увага знижується. Відповідно, ефективна іміджева політика вимагає стратегічного зсуву: переходу від емоційної комунікації до раціональної. Держава має позиціонувати себе як надійного, прогнозованого партнера, акцентуючи на спільному виробництві, інноваціях (military-tech), економічному потенціалі та прозорості реформ.

В цілому формування міжнародного іміджу держави у стані війни є динамічним процесом управління репутаційними кризами та наративами. Успішний імідж є відображенням реальної внутрішньої стійкості суспільства. Головним завданням зовнішньополітичних відомств на етапі затяжного конфлікту є трансформація міжнародного сприйняття: від образу «жертви, яка потребує постійного порятунку», до образу «сильного, суб'єктного та рівноправного партнера», інвестиції у якого є внеском у глобальну безпеку. Тільки такий прагматичний підхід здатний забезпечити сталу підтримку міжнародної спільноти в довгостроковій перспективі.

1. Єремєєва І.А. Теоретико-методологічні аспекти поняття міжнародний імідж держави. *Krakowskie studia malopolskie*. 2022. №4. С. 61-77.

2. Кінаш, Н. Б., Качковський, О. В. Сучасний імідж України: міжнародний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2003. №7. С. 500-503.

3. Ukraine's Global Perception Report 2024. URL: https://brandukraine.org.ua/documents/189/eng_UKRAINES_GLOBAL_PERCEPTION_REPORT_2024_web.pdf (дата звернення – 27.02.2026).

Катерина ШАРАМОК

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Елеонора СКИБА

професор кафедри мовної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософських наук, професор

INTERNATIONAL LEGAL INSTRUMENTS FOR PEACEFUL SETTLEMENT: ACTIVITIES OF GLOBAL AND REGIONAL ORGANISATIONS

The peaceful settlement of international disputes and conflicts is a fundamental principle of modern international law, enshrined in a number of universal and regional legal acts, as well as in the practice of international organisations and judicial institutions. Its purpose is to prevent the escalation of violence, preserve international peace and security, and create conditions for the stable development of the international community.

First and foremost, the Charter of the United Nations (UN) explicitly establishes the obligation of Member States to settle their disputes by peaceful means 'in such a manner that international peace and security, and justice, are not endangered' (Article 1(2) of the UN Charter).

Section VI of the Charter (Articles 33–38) sets out a list of means of peaceful settlement: negotiation, inquiry, mediation, conciliation, arbitration, judicial settlement, resort to regional agencies or other peaceful means chosen by the parties to the dispute, and also defines the role of the Security Council in facilitating these processes [1].

These norms are based on the general principles of international law, according to which the use of force in international relations is prohibited unless justified by self-defence or sanctions imposed by the Security Council in accordance with Chapter VII of the UN Charter. Peaceful means of dispute resolution are not only a mechanism of behaviour, but also form an obligation to seek a solution in good faith and a commitment by the parties to adhere to certain procedures.

It is also important to note that the UN's practice of peaceful dispute resolution has been thoroughly analysed in Ukrainian legal literature, both from an academic and practical perspective. For example, research on the international legal framework for post-conflict settlement points to various stages of the UN's work, including preventive diplomacy, peacemaking and peacebuilding [2].

At the regional level, peaceful settlement is achieved through the activities of special organisations and mechanisms. Some of these mechanisms are enshrined in Chapter VIII of the UN Charter (Articles 52–54), which encourages regional agreements and organisations to participate in the peaceful settlement of conflicts and the strengthening of international peace and security.

Among the key regional organisations, it is worth highlighting the Organisation for Security and Cooperation in Europe (OSCE), which carries out conflict prevention, mediation and advisory activities in the Euro-Atlantic area, including support for negotiation processes and early warning of conflicts. One of its specialised institutions is the OSCE Court of Conciliation and Arbitration, established to resolve disputes between participating States peacefully [3].

In light of current international security challenges, which include several regional crises and armed conflicts, the issue of the effectiveness of peaceful settlement remains a topic of ongoing international and Ukrainian academic discourse. Thus, in 2025, the UN Security Council unanimously adopted a resolution calling on states to strengthen diplomatic efforts for the peaceful settlement of disputes in accordance with the UN Charter [4].

Thus, international legal instruments for peaceful settlement are formed through the synthesis of universal norms of the UN Charter, regional agreements and organisational procedures that complement each other in global and regional dimensions, providing states and other subjects of international law with a set of mechanisms for the constructive resolution of disputes without the use of force.

1. Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice: Charter of the United Nations of 26 June 1945: as of 16 September 2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (accessed on 23 February 2026).

2. Melnychenko N. International legal support of post-conflict settlement (on the example of the UN practice). *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 2022. No. 69. Pp. 451–455. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.74> (accessed on 23 February 2026).

3. Court of Conciliation and Arbitration. Organisation for Security and Co-operation in Europe. URL: <https://www.osce.org/cca> (accessed: 23.02.2026).

4. Lederer E. M. UN urges peaceful settlement of disputes as UN chief points to “the horror show in Gaza”. AP News. URL: <https://apnews.com/article/un-conflicts-peaceful-settlement-gaza-ukraine-6c90cc1bfb12ae4f084d0e4b68b7032> (accessed on 23 February 2026).

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ ТА ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ірина ГРИЦАЙ

професор кафедри
теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЖІНОК ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ДОКТРИНАЛЬНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

У ХХІ столітті концепція національної безпеки зазнала фундаментальної трансформації: від традиційної державоцентричної моделі вона еволюціонувала до концепції, орієнтованої на людину, де права і свободи громадян виступають не пасивним об'єктом захисту, а системоутворюючим чинником безпекової політики. У цьому контексті забезпечення прав жінок є ключовим структурним елементом національної безпеки, оскільки від рівня їх реалізації залежить соціальна стабільність, довіра до державних інституцій та здатність держави протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам [1].

Доктринальний вимір проблеми полягає у переосмисленні співвідношення безпеки та рівності. Принцип недискримінації та фактичної рівності жінок і чоловіків закріплено в конституційних засадах і міжнародних зобов'язаннях держави, що робить його невід'ємною складовою верховенства права. Ігнорування позитивних зобов'язань держави щодо захисту жінок від насильства, дискримінації та маргіналізації створює системні загрози: соціальну напругу, радикалізацію, демографічні дисбаланси, зниження мобілізаційного потенціалу суспільства. Таким чином, права жінок у сфері безпеки – не лише гуманітарне питання, а безпосередній фактор національної безпеки [2].

Сучасна безпекова доктрина визнає жінок не лише як вразливу категорію, що потребує захисту у кризових умовах, а й як активних учасниць безпекових процесів. Їхня участь у секторі безпеки і оборони, стратегічному плануванні, кризовому управлінні та миробудуванні підвищує ефективність ухвалених рішень, розширює аналітичні горизонти оцінки загроз і зміцнює превентивний потенціал держави [3]. Ігнорування цього потенціалу обмежує стратегічну спроможність держави та її здатність до адаптації в умовах криз.

Практичні напрями забезпечення прав жінок у секторі безпеки включають:

1. *Механізми запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству*, особливо у збройних конфліктах, під час окупації та переміщення населення [3, 2]. Безкарність за такі злочини підриває довіру до правосуддя і формує атмосферу правового нігілізму.

2. *Рівний доступ до служби в секторі безпеки та оборони*, включно з керівними посадами [3]. Формальна можливість без усунення структурних бар'єрів не створює фактичної рівності, що потребує перегляду кадрової політики, системи підготовки та просування персоналу.

3. *Інтеграція гендерного аналізу у стратегічне планування національної безпеки*. Урахування специфіки впливу кризових явищ на різні соціальні групи підвищує адекватність рішень; гендерно нейтральні на перший погляд заходи можуть мати непропорційні наслідки [3].

Особливу увагу слід приділити балансу між обмеженням прав людини в умовах воєнного стану та забезпеченням безпеки держави. Дискримінаційні практики та ігнорування специфічних потреб жінок є неприпустимими [2]. Принципи законності, необхідності та пропорційності повинні застосовуватися із врахуванням гендерного виміру, що є показником правової зрілості держави.

Отже, забезпечення прав жінок слід розглядати як нормативно обумовлений

компонент національної безпеки. Його реалізація зміцнює стійкість держави, підвищує довіру до інституцій і сприяє розвитку кадрового потенціалу. Інституціоналізація гендерної рівності у секторі безпеки дозволяє забезпечити об'єктивну оцінку загроз, якісне стратегічне планування та легітимність ухвалених рішень. У сучасних умовах лише поєднання ефективних безпекових механізмів із гарантіями прав людини формує комплексну та стійку модель національної безпеки, де гендерна рівність виступає ключовим критерієм стратегічної спроможності держави.

1. Women, peace and security. Advancing equality and building peace. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/en/peace-and-security/page/women-peace-and-security>.

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 18.12.1979: станом на 6 жовт. 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.

3. UN Security Council Resolution 1325: of 31.10.2000 no. S/RES/1325. URL: <https://peacemaker.un.org/en/thematic-areas/women-peace-security/normative-frameworks/security-council-resolutions>.

Людмила ДОБРОБОГ

професор кафедри
теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ОРГАНАМИ ПРАВОПОРЯДКУ В АСПЕКТІ ВИКОНАННЯ ПОЗИТИВНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДЕРЖАВИ

Забезпечення гендерної рівності сьогодні постає одним із ключових пріоритетів демократичного розвитку сучасного суспільства, заснованого на вимогах принципу верховенства права. Незважаючи на прогрес у законодавчому закріпленні принципів рівності, реальна імплементація цих норм у діяльності органів правопорядку залишається фрагментарною.

Наголосимо, що органи правопорядку виконують фундаментальні функції зі захисту безпеки та прав громадян, і саме від їх здатності ефективно реалізовувати позитивні зобов'язання держави щодо недискримінації та рівного ставлення залежить повнота практичного втілення людських прав для всіх груп населення.

Сучасна суспільно-правова реальність характеризується зростанням вимог до рівного доступу жінок і чоловіків до правосуддя, захисту від гендерно зумовленого насильства та неупередженого реагування органів правопорядку, що зумовлює необхідність ґрунтовного наукового осмислення ефективності їх діяльності в цій сфері. Ігнорування вказаних викликів призводить до зміцнення структурних нерівностей, а також підриває довіру до інститутів правопорядку і уповільнює імплементацію міжнародних стандартів у національну правову систему.

Таким чином, дослідження механізмів забезпечення гендерної рівності органами правопорядку у контексті виконання позитивних зобов'язань держави є своєчасним, суспільно значущим і спрямованим на напрацювання дієвих рекомендацій щодо підвищення якості реалізації людських прав у практичній діяльності правоохоронної системи.

Останні наукові публікації за обраною проблематикою свідчать про зростаючий інтерес до проблем забезпечення гендерної рівності у діяльності органів правопорядку як в Україні, так і за її межами. Зокрема, значна частина досліджень зосереджена на вивченні механізмів адміністративно-правового забезпечення гендерної рівності у поліції та інших правоохоронних структурах, що підтверджує актуальність теми дослідження в сучасних умовах реформування сектору безпеки та правопорядку [1-3].

Низка досліджень спрямована на визначення основних адміністративно-правових об'єктів забезпечення гендерної рівності безпосередньо у поліції – від принципу

недискримінації до кадрової політики та механізмів захисту прав співробітників незалежно від статі. Такі праці підкреслюють, що законодавчі гарантії реалізуються не завжди послідовно, а практична діяльність органів правопорядку потребує подальшого вдосконалення [4, с. 357-361].

Також у вітчизняних наукових публікаціях слід виокремити роботи, що розглядають реалізацію міжнародних стандартів щодо забезпечення гендерної рівності в діяльності поліції, їх імплементацію в національне законодавство та практику [5, с. 255-260]. Такі дослідження підкреслюють значення відповідності національних підходів міжнародним зобов'язанням із недискримінації.

Крім того, у профільних виданнях аналізуються соціологічні та культурно-правові аспекти функціонування гендерної політики у правоохоронних структурах, що дозволяє розширити розуміння проблем не лише з правового, але й з соціального ракурсів [6, с. 82-85].

Таким чином, аналіз останніх публікацій вказує на комплексний характер сучасних досліджень гендерної рівності в органах правопорядку, що охоплюють адміністративно-правові, соціологічні та міжнародно-правові аспекти, та підтверджує наукову доцільність та практичну значущість обраної теми дослідження. Водночас менш дослідженим є питання забезпечення органами правопорядку гендерної рівності.

Мета нашої публікації полягає у теоретико-правовому осмисленні ролі органів правопорядку у забезпеченні гендерної рівності як складової виконання позитивних зобов'язань держави, а також у визначенні основних напрямів і механізмів участі, насамперед Національної поліції, у попередженні, припиненні та реагуванні на порушення рівності у правах у гендерному контексті з урахуванням сучасних демократичних стандартів.

Забезпечення гендерної рівності в демократичній державі слід розглядати не лише як формальне проголошення принципу недискримінації, а передусім як виконання позитивних зобов'язань держави, спрямованих на створення реальних і ефективних умов для рівного здійснення прав усіма особами.

Наведене положення передбачає перехід від пасивної до активної ролі держави: замість простого декларування рівності необхідно цілеспрямовано усувати системні бар'єри та історично укорінені дисбаланси. Позитивні зобов'язання передбачають, що держава повинна не тільки утримуватися від дискримінації, а й активно втручатися через законодавчі, інституційні та ресурсні механізми – створювати інфраструктуру контролю, забезпечувати представництво в органах влади, коригувати нерівність через освіту та економічні програми.

Такий підхід визнає, що формальна рівність перед законом сама собою недостатня, якщо фактичні можливості реалізувати права залишаються нерівними через соціальні структури, культурні стереотипи чи економічні умови. Тому гендерна рівність розглядається як результат систематичних державних зусиль, а не як природний наслідок проголошення принципу недискримінації.

У цьому контексті органи правопорядку виступають одним із ключових інституційних механізмів реалізації таких зобов'язань, оскільки саме їх діяльність безпосередньо пов'язана з попередженням, припиненням і реагуванням на порушення рівності у правах, зокрема на прояви гендерно зумовленої дискримінації та насильства.

Як ми відзначили, позитивні зобов'язання держави у сфері забезпечення гендерної рівності передбачають активні дії, серед іншого такі дії спрямовані на захист осіб від порушень з боку третіх осіб, ефективне розслідування відповідних правопорушень, притягнення винних до відповідальності та відновлення порушених прав. Участь органів правопорядку в реалізації цих зобов'язань полягає не лише у формальному застосуванні норм кримінального чи адміністративного законодавства, а й у забезпеченні належного стандарту реагування, який унеможливає толерування структурної нерівності та стереотипного підходу до осіб залежно від їх статі чи гендерної ролі.

Наведене передбачає, що правоохоронна система має бути зорієнтована на розпізнавання специфічних форм гендерно зумовленого насильства та дискримінації, які часто залишаються невидимими через усталені соціальні норми або упередження самих представників державних органів. Зокрема, домашнє насильство, сексуальні домагання, переслідування чи економічна експлуатація можуть недооцінюватися або розглядатися як «приватні справи», що фактично позбавляє потерпілих осіб доступу до справедливості.

Для подолання цієї проблеми необхідні не лише відповідні законодавчі механізми, а й систематична підготовка працівників органів правопорядку (у першу чергу Національної поліції), впровадження протоколів чутливого до гендерних аспектів опитування потерпілих, а також моніторинг практики розслідування та судового розгляду справ із метою виявлення

дискримінаційних патернів.

Водночас притягнення винних до відповідальності та відновлення порушених прав вимагає від держави формування цілісної системи підтримки, яка виходить за межі суто каральних санкцій. Потерпілі особи потребують доступу до психологічної, правової та соціальної допомоги, а також гарантій безпеки та конфіденційності, що дозволить їм без страху звертатися до державних інституцій. Крім того, відновлення порушених прав має враховувати не тільки безпосередні наслідки правопорушення, а й системні чинники, які зробили особу вразливою, – наприклад, економічну залежність, обмежений доступ до житла чи освіти.

Таким чином, позитивні зобов'язання держави реалізуються через комплексний підхід, що поєднує превентивні, захисні та відновлювальні заходи, спрямовані на усунення як індивідуальних порушень, так і їх структурних причин.

Як підкреслює К. Б. Левченко, реалізація гендерної політики відбувається завдяки кооперації державних відомств, міжнародних інституцій, неурядових об'єднань та дослідницьких центрів [7, с. 91]. Погоджуючись із цією позицією, слід зазначити, що саме міжінституційна взаємодія надає гендерній політиці рис системності та практичної результативності, переводячи її з площини декларацій у площину реальних управлінських і правозастосовних рішень. Участь органів правопорядку в такій кооперації є принципово важливою, оскільки вони забезпечують трансформацію загальнодержавних і міжнародних стандартів гендерної рівності у конкретні механізми захисту та реагування. Взаємодія з міжнародними інституціями дозволяє інтегрувати універсальні підходи та найкращі практики у національну правоохоронну діяльність, тоді як співпраця з неурядовими організаціями та дослідницькими центрами сприяє виявленню системних проблем, моніторингу ефективності державних заходів і корекції правозастосовної практики. За таких умов забезпечення гендерної рівності постає як спільний обов'язок публічної влади, реалізація якого потребує узгоджених дій різних суб'єктів, а не ізольованої діяльності окремих органів.

Водночас слід також наголосити, що говорячи про органи правопорядку, значною мірою мається на увазі Національна поліція. Саме цей орган виступає первинною ланкою реагування на більшість випадків гендерно зумовленого насильства та дискримінації, оскільки поліцейські безпосередньо контактують із потерпілими особами, приймають заяви, проводять первинні перевірки та здійснюють невідкладні заходи для припинення протиправних дій. Від якості та оперативності роботи поліції на цьому етапі залежить не лише ефективність подальшого розслідування, а й рівень довіри громадян до державних інституцій загалом, адже саме в момент звернення до поліції потерпіла особа найчастіше перебуває у вразливому стані та потребує кваліфікованої підтримки, а не байдужості чи упередженого ставлення.

Наголосимо, Національна поліція є тією структурою, яка охоплює найширший спектр повноважень – від профілактичної роботи в громадах до кримінального переслідування правопорушників, що робить її ключовим суб'єктом впровадження гендерно чутливих практик у правоохоронній системі. Поліцейські підрозділи, зокрема ювенальна превенція, кримінальна поліція, мають можливість формувати комплексну відповідь на різні прояви гендерної нерівності – від домашнього насильства до дискримінації у публічному просторі. Тому інституційна спроможність поліції розпізнавати гендерні аспекти правопорушень, застосовувати відповідні процедури захисту та координувати свою діяльність із соціальними службами, медичними закладами та правозахисними організаціями є важливою для реалізації позитивних зобов'язань держави у сфері забезпечення гендерної рівності.

У цьому аспекті правильно відзначає Є. Морозов: «Гендерна рівність у діяльності Національної поліції України є надзвичайно важливим елементом, що безпосередньо впливає як на якість, так і на зміст діяльності відповідного органу охорони правопорядку, що в свою чергу дозволяє розширювати основні напрями діяльності поліції та робити процеси їх системної реалізації більш якісними та конструктивними, такими, що відповідають стандартам демократичної держави та можуть слугувати основою для подальшого становлення правової державності в Україні та доктринально вплинути на подальшу її європейську інтеграцію» [8].

Вкажемо також, що аналіз чинного Закону України «Про Національну поліцію» [9] (далі – Закон) дає змогу стверджувати, що питання гендерної рівності інтегровані в діяльність правоохоронного органу через систему загальних принципів, функціональних повноважень

та норм, що регулюють проходження служби. Хоча термін «гендерна рівність» не є наскрізним безпосередньо у тексті закону, його зміст розкривається через механізми забезпечення прав людини та недискримінації.

Фундаментальною основою для впровадження гендерного підходу є ст. 7 Закону, яка проголошує принцип дотримання прав і свобод людини [9]. Положення цієї статті прямо забороняють будь-які обмеження прав за ознакою статі. У контексті гендерної рівності наведене означає:

- забезпечення рівного ставлення до громадян під час виконання поліцейських функцій;
- недопущення упередженості або стереотипного підходу до потерпілих чи правопорушників залежно від їхньої статі.

Найбільш виразним зовнішнім аспектом гендерної політики є реалізація повноважень, визначених у п. 18 ч. 1 ст. 23 Закону. Поліція зобов'язана вживати заходів для запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. Наведене повноваження корелює з нормами Стамбульської конвенції та включає:

- винесення термінових заборонних приписів;
- взяття на профілактичний облік кривдників;
- здійснення контролю за дотриманням прав постраждалих осіб (які в переважній більшості є жінками), що є прямим інструментом забезпечення фактичної гендерної рівності в суспільстві.

Таким чином, особливого значення набуває діяльність органів правопорядку саме у сфері запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству, де саме держава зобов'язана діяти проактивно, а не обмежуватися декларативним визнанням рівності. У цьому аспекті поліція виконує функцію первинного суб'єкта державного реагування, від якого залежить, чи буде забезпечено ефективний захист потерпілої особи, чи, навпаки, буде відтворено дискримінаційні практики через формальний або упереджений підхід.

Крім того, виконання позитивних зобов'язань держави у гендерному контексті передбачає обов'язок органів правопорядку забезпечувати рівний доступ до правового захисту та правосуддя, що прогнозує, що правоохоронна діяльність має бути організована таким чином, щоб жодна особа не зазнавала непрямої дискримінації внаслідок процедурних бар'єрів, неналежної оцінки ризиків або ігнорування специфіки гендерно зумовлених порушень прав.

Тому органи правопорядку слід розглядати не як пасивних виконавців законодавчих приписів, а як активних учасників реалізації позитивних зобов'язань держави щодо забезпечення рівності у правах. Ефективність їх діяльності у гендерному вимірі прямо впливає на реальність здійснення принципу рівності, довіру до державних інституцій та загальний рівень захищеності людських прав у демократичному суспільстві.

Отже, забезпечення гендерної рівності в сучасній демократичній державі постає як результат активної та цілеспрямованої реалізації позитивних зобов'язань держави, а не формального проголошення принципу недискримінації. Органи правопорядку, насамперед Національна поліція, відіграють важливу роль у трансформації цих зобов'язань у реальні механізми захисту, реагування та відновлення порушених прав у гендерному контексті. Ефективність їх діяльності визначається здатністю діяти проактивно, гендерно чутливо та у взаємодії з іншими суб'єктами публічної влади й громадянського суспільства. Саме за таких умов забезпечення рівності у правах набуває системного характеру та стає невід'ємним елементом функціонування демократичної правової держави.

Повноваження Національної поліції у сфері забезпечення гендерної рівності мають двовекторну спрямованість: а) зовнішній вектор – захист прав громадян від дискримінації та насильства за ознакою статі; б) внутрішній вектор – формування інклюзивного середовища всередині самої структури, що базується на принципах меритократії та рівних можливостей.

Подальше вдосконалення законодавства має бути спрямоване на більш детальну регламентацію механізмів гендерного аудиту всередині Національної поліції України.

1. Моргунов О. Адміністративно-правове забезпечення реалізації принципу гендерної рівності в правоохоронній системі України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1 (128). С. 8–14. – DOI: <http://doi.org/10.31733/2078-3566-2024-1-8-14>

2. Дрозд О.Ю. Забезпечення гендерної рівності в системі МВС України: питання сьогодення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 3 (20). С. 112–116. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.3.20>

3. Романова Н.В. Оцінка результатів впровадження механізмів забезпечення гендерної

рівності у секторі безпеки і оборони в національне законодавство України. *Верховенство права*. 2019. № 1. С. 42–48. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/42-48_20.pdf.

4. Стахура А.П. Основні об'єкти адміністративно-правового забезпечення гендерної рівності у Національній поліції України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4. Т. 2. С. 357–361. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.59>.

5. Лях Н.В. Міжнародні стандарти забезпечення гендерної рівності в діяльності поліції. *Нове українське право*. 2021. № 6. С. 255–260. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.6.37>.

6. Лопасва О.М., Байбарза Д.В. Соціологічне розуміння гендеру в правоохоронних органах. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2025. № 10. С. 82–85. DOI: 10.25313/2520-2057-2025-10-11521.

7. Левченко К.Б. Управління процесами формування гендерної політики в Україні (організаційно-правові аспекти) : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2003. 428 с.

8. Морозов Є. Є. Організаційно-правові засади дотримання гендерної рівності в діяльності Національної поліції України. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-131>.

9. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19>.

10. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.

Світлана ГАНАБА

професор кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних
дисциплін Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна),
доктор філософських наук, професор

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОКРЕСЛЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ

Війна суттєво трансформує низку суспільних відносин, що у підсумку змінює соціальні ролі, економічні та політичні підвалини й систему безпеки загалом. Зокрема, в умовах воєнного стану зростає навантаження на жінок у сфері соціальної підтримки, догляду, медичної допомоги, волонтерства тощо. Йдеться, насамперед про факти гендерно зумовленого насильства, економічної вразливості внутрішньо переміщених осіб, нерівномірний доступ чоловіків та жінок до ресурсів, послуг та прийняття рішень, ризики посилення традиційних стереотипів щодо “чоловічих” і “жіночих” ролей у практиках суспільного життя[1]. Вочевидь, дослідження механізмів забезпечення гендерної рівності в умовах війни є практично значущим для формування ефективної державної політики, спрямованої на розвиток дієвих політик державотворення та сталого розвитку.

Релевантним у вирішенні вище окресленого завдання є визначення системних суперечностей, що перешкоджають реалізації принципу гендерної рівності, а також окреслення ефективних інструментів його забезпечення. Так, під час війни низка соціологічних досліджень свідчить про тенденції до відновлення стереотипних суджень про те, що чоловік - це захисник, а жінка - це берегиня тилу, родини. Попри те, що ці образи мають символічне значення, їх абсолютизація у суспільній свідомості може на практиці закріпити нерівність. Водночас, частина дослідників підкреслює парадоксальний ефект війни, а саме війна зумовлює перегляд низки гендерних стереотипів. Активна участь жінок у бойових діях, в управлінні громадами, міжнародній адвокації України тощо формує нові соціальні моделі, які здатні закріпитися у післявоєнний період[2]. Отож, науковий дискурс фіксує амбівалентність: з одного боку, консервацію традиційних ролей та зниження уваги до правових засад гендерної політики, а з іншого, можливість інституціоналізації нових стандартів рівності.

Набуває актуальності в умовах воєнного стану проблема гендерно зумовленого насильства. Йдеться про те, що війна створює середовище підвищеної вразливості та збільшення ризиків сексуальної експлуатації жінок та дівчат й використання сексуального насильства як інструменту ведення війни через руйнування низки соціальних інституцій, масового переміщення населення, економічної нестабільності та ослаблення правозахисних

механізмів тощо. Міжнародні експерти, аналізуючи практику імплементації резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», наголошують, що сексуальне насильство, пов'язане із військовим конфліктом, має не лише індивідуальні, а й колективні наслідки, оскільки спрямоване на деморалізацію населення та руйнування традиційних соціальних зв'язків. Зауважимо, що ці обставини акцентуються складнощами документування таких злочинів та необхідності створення спеціалізованих механізмів розслідування та підтримки постраждалих. В умовах війни державні ресурси концентруються на обороні, що зумовлює скорочення фінансування гендерних програм та зниження інтересу до питань протидії дискримінації.

Окремим напрямом досліджень є становище жінок-ветеранок. Дослідники відзначають, що після повернення з фронту жінки можуть зіткнутися з проблемою не визнання їхнього внеску, гендерними стереотипами та недостатньо адаптованими програмами реабілітації. Оскільки, засади ветеранської політики історично формувалися з урахуванням «чоловічої моделі» військовослужбовця, тому потребує переосмислення з урахуванням гендерного аспекту – медичних, психологічних і соціальних потреб жінок. Зауважимо, що основною проблемою є не відсутність нормативних гарантій, а недостатня гендерна чутливість механізмів їх реалізації. Ефективна політика соціального захисту в умовах війни повинна враховувати різноманітність досвідів та потреб жінок, а не обмежуватися формальною рівністю.

Отож, гендерна рівність в умовах війни не є другорядною соціальною проблемою, оскільки є компонентом національної безпеки та стійкості держави. Забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків сприяє підвищенню ефективності оборонних інституцій, зміцненню соціальної згуртованості та формуванню інклюзивної політики відновлення.

1. Тінін Д. Г. Деякі аспекти гендерної рівності у воєнний час: як війна змінює роль жінок у суспільстві. *Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту. Серія. Право*. 2023. Вип. 80. Ч.2. С. 432-437.

2. Шопіна І. М. Гендерний баланс та гендерний рівність в секторі безпеки і оборони: проблеми і перспективи. *Академічні візії*. 2024. Вип. 37. С. 3-9.

Наталія СИДОРЕНКО

професор кафедри
адміністративно-правових
дисциплін та публічного управління,
доктор юридичних наук, професор

Антон НАУМИК

інспектор відділу організації наукової
діяльності Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ЛАВАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах суспільної життєдіяльності, забезпечення гендерної рівності в лавах Національної поліції України в умовах дії правового режиму воєнного стану є не лише вимогами норм міжнародного законодавства та питанням дотримання міжнародних стандартів прав людини, але й стратегічним чинником підвищення ефективності діяльності правоохоронної системи в умовах невизначеності.

Дослідженням питань, пов'язаних з діяльністю Національної поліції України, гендерною рівністю та забезпеченням належної роботи вітчизняної правоохоронної системи,

опікувались чимало науковців та фахівців-практиків. Серед них: О. С. Юнін, Б. В. Калиновський, І. П. Шопіна, Б. О. Логвиненко, Р. В. Миронюк та інші. Велика кількість наукових досліджень означеної тематики підкреслює актуальність обраної теми.

Одним із ключових свідчень зусиль в цьому напрямі є активна імплементація міжнародних та європейських стандартів у сфері гендерної рівності, а також їх інтеграція у правову систему та діяльність державних органів [1; 2].

Повномасштабне вторгнення росії в Україну зумовило значну трансформацію традиційних уявлень суспільства про роль та місію жінок в правоохоронних структурах держави, в яких раніше надавалася перевага чоловікам для виконання службових завдань.

У період дії правового режиму воєнного стану забезпечення гендерного паритету набуває значної актуальності, оскільки сучасні виклики, що постають перед поліцією, значно розширилися. Зокрема, актуалізувалися питання документування воєнних злочинів та ідентифікація жертв сексуального насильства, пов'язаного з війною, а також надання психологічної підтримки внутрішньо переміщеним особам й евакуація цивільного населення із зони ведення активних бойових дій.

Статистична інформація свідчить про стале зростання відсотка жінок у підрозділах Національної поліції України, а це – про поступовий відхід від стереотипного поділу спеціальностей та професій на «чоловічі» й «жіночі». Проте забезпечення імплементації гендерних підходів стикається з низкою об'єктивних перешкод, які зумовлені специфікою воєнного часу та значними соціальними викликами. До них можна віднести необхідність несення служби в зонах ведення активних бойових дій та підвищене фізичне й психоемоційне навантаження.

На нашу думку, окремої уваги заслуговує питання професійного зросту та доступу жінок до керівних посад в структурі правоохоронних органів, що залишається маркером реальної рівності в ієрархічній структурі влади. Інституціоналізація гендерної політики в Національній поліції України сьогодні базується на виконанні Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй 1325 «Жінки, мир, безпека» [3], який акцентує увагу на важливості забезпечення інклюзивності в секторі безпеки.

Важливим аспектом забезпечення гендерної рівності є адаптація матеріально-технічного забезпечення під потреби обох статей, створення безпечних умов праці та запобігання проявам дискримінації чи сексуальних домагань усередині колективів. Системна робота в означеному напрямі сприятиме належному формуванню нового образу поліцейського, де професіоналізм, емпатія та здатність до прийняття зважених рішень превалюють над гендерною приналежністю.

Таким чином, підтримка належного гендерного балансу в лавах Національної поліції України під час дії правового режиму воєнного стану стає запорукою стійкості національної державної системи та її здатності до ефективної відповіді на потреби суспільства в умовах значної соціально-економічної та політичної невизначеності.

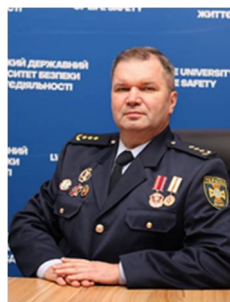
1. Shapovalova K. I. Legal regulation of the activities of the human rights compliance department in the field of gender equality. *Uzhhorod national university herald. series: law*. 2025. Т. 3, № 88. С. 78–86. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.12> (дата звернення: 19.02.2026).

2. Ушаков С. Механізми забезпечення гендерної рівності: глобальний та національний виміри. *Grani*. 2025. Т. 28, № 1. С. 127–134. URL: <https://doi.org/10.15421/172516> (дата звернення: 19.02.2026).

3. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-p#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

**Роксолана
СІРКО**
начальник кафедри,
доктор
психологічних наук,
професор

**Володимир
СЛОБОДЯНИК**
начальник
інституту,
кандидат
психологічних наук,
доцент

*(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
м. Львів, Україна)*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ПІД ЧАС ПСИХОЛОГІЧНОГО ДІАГНОСТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Воєнний стан в Україні зумовив глибокі соціально-психологічні трансформації, що безпосередньо впливають на систему надання психологічної допомоги населенню. Збройна агресія, вимушене переміщення, втрата близьких, участь у бойових діях та тривале перебування в умовах невизначеності призводять до зростання рівня тривожних, депресивних та посттравматичних розладів [5, 9]. У цих умовах особливого значення набуває якісне психологічне діагностування як підґрунтя для формування ефективного психологічного діагнозу.

Гендерна рівність визначається як рівні права, можливості та відповідальність жінок і чоловіків, а також недопущення дискримінації за ознакою статі [7]. У сфері психологічного діагностування це означає забезпечення рівного доступу до послуг, використання валідних інструментів та уникнення інтерпретаційних викривлень, зумовлених гендерними стереотипами [6].

Дослідження українських науковців свідчать, що війна по-різному впливає на чоловіків і жінок з огляду на соціальні ролі, професійні функції та особливості соціалізації [1-3]. Зокрема, чоловіки частіше залучені до бойових дій, що підвищує ризик розвитку посттравматичного стресового розладу, тоді як жінки частіше поєднують ролі внутрішньо переміщених осіб, матерів та волонтерок, що зумовлює хронічне емоційне виснаження [6-7].

Психологічний діагноз розглядається як науково обґрунтований висновок про індивідуально-психологічні особливості особистості, сформований на основі комплексного аналізу результатів психодіагностичних методик та клінічної бесіди [4]. В умовах воєнного стану особливої ваги набуває контекстуальний підхід до інтерпретації результатів обстеження.

Міжнародні стандарти у сфері психічного здоров'я наголошують на необхідності інтеграції гендерно чутливого підходу у гуманітарні та медико-психологічні програми [8]. Це передбачає адаптацію психодіагностичних інструментів до культурного контексту, перевірку їхньої валідності для різних гендерних груп та підвищення професійної компетентності фахівців.

В Україні на державному рівні впроваджуються політики гендерної інтеграції, зокрема Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року [3]. Врахування її положень у практиці психологічного діагностування сприятиме підвищенню якості послуг у сфері психічного здоров'я.

Таким чином, забезпечення гендерної рівності у психологічному діагностуванні в умовах воєнного стану є важливою складовою професійної відповідальності психолога. Гендерно чутливий підхід дозволяє мінімізувати ризик діагностичних помилок, підвищити об'єктивність психологічного діагнозу та сприяти формуванню ефективних програм психологічної підтримки населення [10].

1. Баклицька О. П., Баклицький І. О., Сірко Р. І., Слободяник В. І. Психодіагностика. Психологічний практикум. Львів : СПОЛОМ, 2015. 464 с.

2. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. Психологічна допомога особистості в умовах війни : методичні рекомендації. Київ, 2022.

3. Кабінет Міністрів України. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. 2022.
4. Максименко С. Д. Психологічний діагноз: теорія і практика в умовах кризових ситуацій. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023.
5. Міністерство охорони здоров'я України. Концепція розвитку системи охорони психічного здоров'я в Україні до 2030 року. 2023.
6. Сірко Р., Слободяник В. Психолінгвістичний аналіз демонічних жіночих архетипічних образів. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»): журнал. 2022. №8 (13) 2022. С.420-432
7. Сірко Р.І., Слободяник В.І. Психолінгвістичний аналіз демонічних чоловічих архетипічних образів. Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності . Педагогіка і психологія 2023, № 2. С.22-29.
8. World Health Organization. Ukraine crisis: Mental health and psychosocial support. Geneva : WHO, 2022.
9. . Inter-Agency Standing Committee. Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings (updated guidance for 2023–2024). Geneva, 2023.
10. UN Women. Gender Equality and Women's Empowerment in Humanitarian Action: Global Report 2024. New York, 2024.

Микола ПОПОВ
професор кафедри
публічного
управління
та регіоналістики,
кандидат наук
з державного
управління,
професор

Катерина РОВИНСЬКА
професор кафедри
публічної служби
та права, кандидат
наук з державного
управління, доцент

*(Національний університет «Одеська політехніка»,
м. Одеса, Україна)*

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ІНФРАСТРУКТУРНИЙ ВИМІР

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України змінила пріоритети національної безпеки. В умовах воєнного стану безпекова політика держави має комплексний характер, поєднуючи військові, інституційні, соціальні та інфраструктурні складники, що посилює значення гендерної політики для стійкості системи національної безпеки [2, с. 334–335]. Ігнорування гендерного виміру створює додаткові ризики для ефективності управління, сектору безпеки і оборони та захисту критичної й цивільної інфраструктури, у зв'язку з чим гендерна рівність постає як інструмент посилення інституційної спроможності держави в умовах війни [3, с. 169–170].

Важливу роль у формуванні гендерної політики у сфері безпеки відіграють міжнародні стандарти, зокрема документи Організації Об'єднаних Націй, Європейського Союзу та НАТО, що розглядають участь жінок і врахування гендерних аспектів як передумову стійкого миру та ефективного реагування на безпекові загрози [5]. Їх імплементація в Україні в умовах воєнного стану потребує адаптації до національних реалій та потреб системи національної безпеки.

Інфраструктурний вимір гендерної політики набуває особливої значущості в умовах воєнних загроз, оскільки функціонування енергетичної, транспортної, інформаційної та соціальної інфраструктури безпосередньо впливає на забезпечення базових потреб населення. Недостатнє врахування гендерних аспектів у процесах планування та відновлення інфраструктурних об'єктів посилює вразливість окремих регіонів і соціальних груп, тоді як застосування гендерного аналізу сприяє підвищенню стійкості та адаптивності управлінських рішень у сфері безпеки [4, с. 34–36].

З огляду на це, розглянемо роль гендерної політики у сфері національної безпеки

України в умовах воєнного стану з урахуванням міжнародних стандартів та інфраструктурного виміру як взаємопов'язаних чинників забезпечення стійкості держави.

Безпекова сфера тривалий час розвивалася в межах переважно військово-силових та інституційно-ієрархічних моделей, які в умовах воєнного стану виявляються недостатніми для пояснення соціальних і управлінських процесів, пов'язаних з участю різних соціальних груп у забезпеченні безпеки та стійкості держави [2, с. 168–169].

У науковій літературі виокремлено кілька теоретичних підходів до аналізу гендерної політики у сфері безпеки. Ліберальний підхід зосереджується на забезпеченні рівних прав і можливостей у доступі до ухвалення рішень і професійної діяльності в секторі безпеки; феміністський – на критиці маскулінізованих уявлень про безпеку та аналізі досвіду жінок у збройних конфліктах; соціально-конструктивістський розглядає гендер як соціальний конструкт, що впливає на безпекові наративи й управлінські практики. У цьому контексті теоретико-методологічні засади гендерної політики у сфері національної безпеки України доцільно визначати як поєднання інституційного та неореалістичного підходів із використанням елементів соціально-конструктивістського аналізу [2, с. 170–172]. У межах неореалістичної логіки участь жінок у секторі безпеки розглядається як ресурс підвищення обороноздатності та адаптивності держави, тоді як інституційний підхід акцентує на механізмах інтеграції гендерного виміру в діяльність органів сектору безпеки і оборони та практиках гендерного мейнстримінгу [3, с. 335–336].

Методологічно дослідження гендерної політики у сфері національної безпеки ґрунтується на поєднанні міждисциплінарного та системного підходів, що дозволяє розглядати її як елемент цілісної системи безпекового управління. В умовах воєнного стану ефективність таких рішень безпосередньо залежить від здатності інституцій враховувати диференційовані потреби та ролі населення [2, с. 173–175].

Міжнародні стандарти у сфері гендерної рівності формують сучасні підходи до національної безпеки, задаючи нормативні та ціннісні орієнтири державної політики в умовах конфліктів і криз. Для України в умовах війни та євроатлантичної інтеграції вони є важливим зовнішнім фактором розвитку національної безпекової політики [2].

Ключовим міжнародно-правовим документом у цій сфері є Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 (2000), яка закріпила взаємозв'язок між участю жінок, забезпеченням миру та ефективністю безпекової політики. У її межах гендерна рівність розглядається не лише як питання прав людини, а як передумова запобігання конфліктам, управління кризами та післяконфліктного відновлення [5]. Подальший розвиток відповідного порядку денного забезпечив інтеграцію гендерного підходу в оборонне планування, сектор безпеки і оборони та цивільний захист.

Європейський Союз і НАТО також розглядають гендерний вимір як елемент підвищення стійкості та ефективності безпекових інституцій. Гендерний мейнстримінг у цих підходах спрямований на вдосконалення ухвалення рішень, управління людськими ресурсами та реагування на гібридні загрози, що має особливе значення для України в умовах воєнного стану та інтеграції міжнародних зобов'язань у національну систему безпеки [2, с. 336].

Водночас імплементація міжнародних стандартів гендерної політики не може мати формального характеру. В умовах воєнного стану вони трансформуються з декларативних норм у практичні інструменти управління ризиками, зокрема у сфері захисту населення, функціонування критичної інфраструктури та відновлення постраждалих територій. Такий підхід дозволяє розглядати міжнародні стандарти як фактор формування внутрішньої стійкості національної безпеки України [1, с. 131–133].

Отже, міжнародні стандарти у сфері гендерної рівності є важливим чинником формування національної безпеки України, визначаючи рамки інституційних змін і практичних рішень у секторі безпеки і оборони та створюючи підґрунтя для інтеграції гендерного підходу в стратегічне планування, кризове управління та інфраструктурну безпеку.

В умовах воєнного стану інфраструктурна безпека є ключовим чинником життєдіяльності населення та стійкості держави. Критична інфраструктура зазнає цілеспрямованого впливу з боку противника й водночас забезпечує функціонування системи національної безпеки, що зумовлює трансформацію гендерної політики в інфраструктурній сфері з елемента соціальної політики у складову державної безпекової політики [1, с. 131–133].

Гендерний вимір інфраструктурної безпеки полягає у врахуванні диференційованих потреб і вразливостей соціальних груп під час планування, захисту та відновлення інфраструктури. В умовах війни нерівний доступ до транспортних, енергетичних, інформаційних і соціальних ресурсів знижує адаптивність регіональних систем і створює

додаткові ризики для національної безпеки, особливо в прифронтових регіонах [4, с. 34–36].

Наукові дослідження підтверджують, що інтеграція гендерного підходу в систему інфраструктурної безпеки підвищує ефективність управлінських рішень, зменшує вразливість критичних об'єктів і сприяє більш обґрунтованому визначенню пріоритетів захисту та відновлення інфраструктури в умовах воєнних дій [4, с. 36–38].

Водночас нормативно-правове забезпечення гендерної політики у сфері інфраструктурної безпеки в Україні залишається фрагментарним, що ускладнює системну інтеграцію гендерного підходу та знижує ефективність захисту критичних об'єктів і відновлення зруйнованих територій у період воєнного стану. Це зумовлює необхідність поєднання міжнародних стандартів і національного правового регулювання в межах єдиної стратегії національної безпеки, у якій інфраструктурний вимір гендерної політики розглядається як ключовий напрям підвищення стійкості держави, зменшення безпекових ризиків та формування інклюзивної моделі безпекового розвитку [1, с. 136–138].

Гендерна політика у сфері національної безпеки України в умовах воєнного стану виходить за межі традиційного соціального або правозахисного підходу та розглядається як чинник підвищення стійкості держави. Повномасштабна збройна агресія зумовила потребу в комплексному забезпеченні національної безпеки, у межах якого поєднання інституційного та неореалістичного підходів дозволяє розглядати гендерний вимір як практичний ресурс підвищення обороноздатності, адаптивності та керованості системи безпеки. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні стандарти, адаптовані до національних реалій, а також інфраструктурний вимір гендерної політики, інтеграція якого в процеси захисту й відновлення критичної інфраструктури сприяє зменшенню безпекових ризиків і формуванню більш стійкої моделі національної безпеки України.

1. Дуліна О. В., Попов М. П., Ровинська К. І. Нормативно-правове регулювання гендерної політики у сфері забезпечення інфраструктурної безпеки. *Національні інтереси України : науково-практичний журнал*. 2025. № 4 (9). С. 130–143. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-4\(9\)-130-143](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-4(9)-130-143).

2. Попов М. П. Передумови формування гендерної політики в сфері національної безпеки. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2023. Вип. 29. С. 334–336. DOI: <https://doi.org/10.35432/tisb292023289727>.

3. Попов М. П. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації гендерної політики у сфері національної безпеки. *Національні інтереси України : науково-практичний журнал*. 2025. № 6 (11). С. 168–179. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-6\(11\)-168-179](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-6(11)-168-179).

4. Popov M. P., Dulina O. V., Kusplyak H. I. Gender aspects of infrastructure security in the context of sustainable regional development. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*. 2024. Is. 4 (168). DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2024-4-5>.

5. United Nations Security Council Resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Security. United Nations, 2000. URL: <https://www.un.org/shestandsforpeace/content/united-nations-security-council-resolution-1325-2000-sres1325-2000>.

Ольга БАШТОВА

старший викладач
кафедри вогневої підготовки
ННІ поліцейської діяльності

Сергій БЕЗПАЛИЙ

професор кафедри вогневої підготовки
ННІ поліцейської діяльності
Національної академії
внутрішніх справ (м. Київ, Україна),
кандидат наук з фізичного
виховання та спорту, доцент

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ:
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ**

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України стала безпрецедентним викликом для українського суспільства, державних інституцій та системи захисту прав людини. В умовах воєнного стану трансформувалися соціальні ролі, змінилися економічні умови, зросло навантаження на систему соціального захисту, охорони здоров'я та безпеки. У цьому контексті питання забезпечення гендерної рівності набуває особливої актуальності, адже війна по-різному впливає на осіб жіночої та чоловічої статі.

Гендерна рівність є не лише складовою демократичного розвитку держави, а й необхідною умовою стійкості суспільства в кризових ситуаціях. Україна, обравши європейський шлях розвитку, зобов'язалася забезпечувати рівні права та можливості для всіх громадян, незалежно від статі. Проте в умовах воєнного стану реалізація цих принципів стикається з новими викликами, що потребують системного аналізу та комплексних рішень.

Дане питання досліджували такі науковці, як О. Бекетова, О. Кісь, С. Павличко, Р. Столлер, Т. Мельник, О. Шамота.

Правові основи гендерної рівності в Україні закріплені у Конституції України [1], яка гарантує рівність громадян перед законом і забороняє привілеї чи обмеження за ознакою статі. Спеціальним нормативним актом є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [2], що визначає державну політику у сфері гендерної рівності.

Після початку повномасштабної війни особливої ваги набуло впровадження міжнародних стандартів, зокрема положень Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) та Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». Рада Безпеки закликає держави-члени ООН активно залучати жінок до прийняття рішень на всіх рівнях в рамках національних, регіональних та міжнародних інститутів та механізмів запобігання, регулювання та вирішення конфліктів. Держави-члени ООН закликають включати гендерний компонент в польові операції, зокрема активніше залучати жінок до складу військових та поліцейських сил [3]. Уряд України 28 жовтня 2020 року прийняв рішення про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», розроблений Мінсоцполітики у тісній співпраці з центральними та місцевими органами виконавчої влади, міжнародними партнерами та 18 громадськими організаціями, який передбачає участь жінок у процесах прийняття рішень, запобігання гендерно зумовленому насильству та захист постраждалих [4].

Умови воєнного стану регламентуються Законом України «Про правовий режим воєнного стану», який допускає тимчасові обмеження прав і свобод, однак не скасовує принцип недискримінації. Таким чином, навіть під час війни держава зобов'язана забезпечувати гендерно чутливий підхід до формування політики.

З початком агресії суттєво зросла кількість жінок у Збройних Силах України та інших силових структурах. Вони виконують бойові та небойові завдання, займають командні посади, працюють у сфері розвідки, медицини, логістики.

Досвід багатьох країн доводить, що залучення жінок до сектору безпеки підвищує ефективність збройних сил. Різноманітність досвіду, стилів управління та комунікації сприяє кращому прийняттю рішень і зміцненню довіри між військовими та цивільним населенням.

В українських реаліях участь жінок у бойових діях стала символом національної єдності та спільної відповідальності за майбутнє держави. Це також сприяє формуванню нового суспільного уявлення про роль жінки, як активної учасниці процесів безпеки та державотворення.

Водночас жінки стикаються з викликами: стереотипами щодо «непритаманності» військової служби, недостатньою адаптацією інфраструктури (форми, спорядження, умов проживання) та дискримінації. Забезпечення рівних умов служби, належної медичної допомоги та кар'єрного зростання є важливою складовою гендерної політики у секторі безпеки.

Воєнний стан передбачає обмеження виїзду за кордон для військовозобов'язаних чоловіків. Це призвело до суттєвих змін у сімейній структурі: багато жінок стали основними годувальницями родин або вимушено виїхали за кордон з дітьми. Така ситуація створює додаткове психологічне та економічне навантаження як на жінок, так і на чоловіків.

Водночас дискусії щодо розширення обов'язків з військового обліку для жінок певних спеціальностей свідчать про поступовий перехід до більш гендерно нейтрального підходу у сфері оборони.

Громадські організації відіграють ключову роль у просуванні гендерної рівності під час війни. Вони надають гуманітарну допомогу, юридичні консультації, підтримку постраждалим від насильства, реалізують освітні програми.

Міжнародні партнери підтримують Україну в межах ініціатив «Жінки, мир, безпека», сприяють інтеграції гендерного підходу у відбудову країни. Гендерно чутлива відбудова передбачає врахування потреб різних соціальних груп, доступність інфраструктури, створення робочих місць та підтримку підприємництва.

Для ефективного забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану доцільно:

1. Інтегрувати гендерний аналіз у всі етапи формування державної політики, зокрема у сфері оборони та відбудови.
2. Розширювати участь жінок у процесах прийняття рішень на національному та місцевому рівнях.
3. Забезпечити системну підтримку ветеранів і ветеранок, включно з програмами психологічної реабілітації.
4. Посилити протидію гендерно зумовленому насильству, удосконалити механізми захисту постраждалих.
5. Розвивати просвітницькі кампанії, спрямовані на подолання гендерних стереотипів.

Отже, воєнний стан в Україні створює складні умови для реалізації принципу гендерної рівності, однак відкриває можливості для трансформації суспільних відносин. Активна участь жінок у секторі безпеки, економіці та громадському житті руйнує традиційні стереотипи й сприяє формуванню більш інклюзивної моделі розвитку.

Участь жінок у секторі безпеки та оборони України є важливим чинником підвищення обороноздатності держави та утвердження принципів гендерної рівності. В умовах воєнного стану жінки довели свою професійність, мужність і відданість Україні.

Забезпечення гендерної рівності в умовах війни є не лише питанням прав людини, а й стратегічною необхідністю для зміцнення національної стійкості та успішної повоєнної відбудови України. Комплексний підхід, що поєднує державну політику, міжнародну підтримку та активність громадянського суспільства, здатен забезпечити сталий розвиток і справедливе суспільство навіть у найскладніших умовах.

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08 вересня 2005 року № 2866-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 52. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.

3. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека”. URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-on-1325>.

4. Гендерна рівність (стаття від 11.01.2022 р.) URL: <https://dpsu.gov.ua/genderna-rivnist/>.

Петро БЕСАРАБ

начальник відділу досліджень проблем
оперативного обладнання територій
Центру досліджень, аспірант

Артем ТУЛИНСЬКИЙ

офіцер відділу досліджень проблем
оперативного обладнання територій
Центру досліджень, магістр

Олена ВЕНГЕР

інженер відділу досліджень проблем
оперативного обладнання територій
Центру досліджень,
кандидат технічних наук, доцент

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Імплементация гендерної рівності в підрозділах Збройних Силах України (ЗСУ) спрямована на дотримання рівних прав і можливостей військовослужбовців незалежно від статі. Саме впровадження гендерної складової у ЗСУ відбувається в рамках законодавства та відповідно до стандартів НАТО. Україна ратифікувала основні міжнародні документи щодо забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків: Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Цілі сталого розвитку (Глобальні цілі) ООН (2016–2030), Резолюцію Ради Безпеки ООН 1325 та інші, визначивши забезпечення гендерної рівності як один із пріоритетів державної політики та цінність подальшого розвитку [5].

Збройні Сили України поступово стають більш відкритими для участі жінок у виконанні завдань з оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. Залучення жінок до збройних сил є важливим і незаперечним аспектом проведення військових операцій по всьому світу. Загальновизнано, що жінки повинні розглядатися як рівноправні учасники військової служби, які повністю здатні брати участь у всіх аспектах військової діяльності. Ефективність і успіх військових кампаній не залежить від статі військовослужбовців, тому жінки-військовослужбовці здатні повністю реалізувати свій потенціал і зробити внесок у загальну місію. Актуальність питання реалізації принципу гендерної рівності зумовлена зростанням кількості жінок у Збройних Силах України, особливо під час війни з російською федерацією, а також розширенням спеціальностей та посад, які обіймають жінки [1].

Станом на 1 січня 2025 року у Збройних Силах України проходять службу понад 70 тисяч жінок, з яких 5500 виконують бойові завдання на передовій [8].

Аналіз імплементації гендерної рівності в ЗСУ на основі законодавчих документів [2,6,7] та наукових статей [1,4,5,9] дав можливість виділити наступні етапи.

Перш за все, це підготовка нормативно-правової бази та стратегічне планування, що передбачає інтеграцію міжнародних стандартів у національне законодавство, впровадження Резолюції РБ ООН 1325 через підготовку та введення Національного плану дій з виконання резолюції 1325 «Жінки, мир, безпека» (даний план визначає стратегію залучення жінок до сектору безпеки) [7]. Зокрема, оперативними цілями плану є подолання вертикальної гендерної сегрегації (або «скляної стелі») – забезпечення рівноправного представництва жінок і чоловіків у прийнятті рішень у секторі безпеки і оборони, а також боротьба і протидія гендерному насильству – забезпечення функціонування ефективних механізмів запобігання насильству за ознакою статі, сексуальним домаганням і сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом [5]. Уніфікація прав через зміни у законодавстві України (зокрема Закон № 2523-VIII), щоб забезпечити рівні права жінок і чоловіків під час проходження військової служби, включаючи однаковий доступ до посад, освіти, військових звань та відповідальності [6]. Крім того, Україна активно впроваджує гендерні перспективи Альянсу, що передбачає не лише кількісне представництво, а й врахування специфічних потреб жінок у плануванні та забезпеченні військових операцій.

Наступним етапом є практичні аспекти імплементації в умовах війни. Повномасштабне вторгнення прискорило реальну інтеграцію жінок у бойові підрозділи

(станом на 3 січня 2025 року 20% від усіх кандидатів – це жінки). Жінки офіційно отримали право обіймати посади *командирок піхотних підрозділів, снайперок, кулеметниць, гранатометниць, розвідниць* тощо. Здійснюється аналіз та перегляд системи забезпечення якості життєдіяльності військовослужбовців з орієнтацією на потреби жінок. Важливим кроком стало впровадження жіночої польової форми, розробка засобів індивідуального захисту (бронежилетів) з урахуванням жіночої анатомії та покращення гігієнічних умов. У Міністерстві оборони створено міжвідомчу робочу групу з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок, протидії насильству та дискримінації за ознакою статі, до складу якої залучені представники Міноборони, Генштабу, провідних громадських організацій у сфері забезпечення гендерної рівності [2]. Крім того, знято обмеження на вступ дівчат до військових ліцеїв та вищих навчальних закладів, що створює кадровий резерв для майбутнього офіцерського корпусу.

Імплементация гендерної рівності у Збройних Силах України в цілому відповідають загальнодержавній гендерній політиці та передбачають забезпечення гарантій рівних прав та можливостей людини у життєдіяльності війська незалежно від її статі. Але в той же час зберігаються певні ознаки гендерного дисбалансу, які характерні для українського суспільства в цілому і стосуються просування жінок по службі, професійного навчання та підвищення кваліфікації (наразі у ЗС України лише 9 % офіцерських посад обіймають жінки) [3].

1. Андрощук А. Особливості впровадження принципу гендерної рівності у Збройних силах України. *Проблеми сучасних трансформацій*. 2024. №11. URL : <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-11-02-08> (дата звернення: 23.02.2026).

2. Верховна Рада прийняла за основу законопроект 13037 про внесення змін до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України та Статуту внутрішньої служби ЗСУ щодо вдосконалення механізмів забезпечення військової дисципліни, запобігання і протидії проявам дискримінації та сексуальним домаганням. *ElitExpert*. : веб-сайт. URL : <https://elitexpert.ua/news/parlament-prijnyav-zakon-shhodo-gendernoi-rivnosti-v-zsu/> (дата звернення: 23.02.2026).

3. Вплив війни на гендерну рівність в ЗСУ. *Національний інститут стратегічних досліджень* : веб-сайт. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderna-rivnist-u-zsu-pislyar-povnomasshtabnoho-vtorhnennya-rf-v-ukrayinu> (дата звернення: 25.02.2026).

4. Леонтьєва Л. В. Забезпечення гендерної рівності у секторі безпеки і оборони в Україні (національні та міжнародні стандарти). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 547-549. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2024/130.pdf (дата звернення: 25.02.2026).

5. Марценюк Т. Забезпечення гендерної рівності у Збройних силах України. *EMPIRIO*. 2024. Том 1, випуск 1. С. 44-54. URL : https://www.researchgate.net/publication/381560454_Ensuring_Gender_Equality_in_the_Armed_Forces_of_Ukraine (дата звернення: 23.02.2026).

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях : Закон України від 6 вересня 2018 року № 2523-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text> (дата звернення: 23.02.2026).

7. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.02.2026).

8. У Міноборони розповіли, скільки жінок служить в ЗСУ. *Подорожці* : веб-сайт. URL: <https://podrobnosti.ua/2497208-u-mnaboroni-rozpovli-skilki-zhnok-sluzhat-v-zsu.html> (дата звернення: 25.02.2026).

9. Шопіна І. М. Проблеми забезпечення гендерної рівності в умовах правового режиму воєнного стану. *«Аналітично-порівняльне правознавство»* : Електронне наукове видання. 2024. С.695-699. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/12/117.pdf#:~:text=%D1%83> (дата звернення: 24.02.2026).

Анжела ГЕЛЬБАК

доцент кафедри
психології, соціології та педагогіки
Донецького державного
університету внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна),
кандидат психологічних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МІЖНАРОДНИЙ ОГЛЯД

Забезпечення гендерної рівності в правоохоронних органах під час війни є критично важливим питанням, що перетинається з правами людини, міжнародним правом та соціальною справедливістю. Ця тема розглядає значні проблеми, з якими стикаються жінки на посадах у правоохоронних органах, особливо під час збройних конфліктів, де традиційні гендерні ролі часто посилюються або загострюються. Визнання внеску жінок у безпеку та діяльність правоохоронних органів під час війни призвело до закликів до більш інклюзивної політики та практики, спрямованої на підвищення як ефективності правоохоронних органів, так і безпеки вразливих груп населення, зокрема жінок та дівчат.

Однією з найбільш показових сучасних ініціатив у сфері забезпечення гендерної рівності є «Ініціатива 30×30», започаткована у 2021 році поліцією США. Вона спрямована на збільшення частки жінок у правоохоронних органах до 30 % до 2030 року та передбачає впровадження гендерно чутливих підходів до добору, професійної підготовки, кар'єрного розвитку й утримання персоналу, а також формування інклюзивної організаційної культури в поліції. Принциповою особливістю цієї ініціативи є орієнтація на системні інституційні зміни, а не лише на підтримку окремих жінок-офіцерів. Попередні результати її реалізації засвідчують зростання кількості жінок, прийнятих на службу в установах-учасниках, на 28 % після усунення структурних бар'єрів вступу та просування по службі, що переконливо підтверджує ефективність комплексних реформ у просуванні гендерної рівності [2]

Станом на сьогодні:

- жінки становлять близько 12 % особового складу поліції США;
- у деяких поліцейських відомствах частка жінок сягає 30 %, що свідчить про значні регіональні відмінності;
- жінки-поліцейські часто вважаються більш ефективними у врегулюванні побутових конфліктів, що потенційно може зменшити рівень насильства в таких ситуаціях до 40 %;
- наявні дані підтверджують, що участь жінок у правоохоронній діяльності сприяє покращенню взаємин із населенням та підвищенню загального рівня громадської безпеки.

Однак ця робота все ще перебуває на ранніх стадіях, оскільки лише невеликий відсоток поліцейських служб США долучився до цієї ініціативи. Щоб розширити її вплив, 30x30 співпрацює з урядами штатів для розробки стандартів та політики, що сприятимуть досягненню її цілей.

Міжнародні конференції, такі як Всесвітній гендерний конгрес жінок-поліцейських, що відбувся в Чорногорії в березні 2024 року, також відіграють життєво важливу роль у просуванні гендерної рівності в правоохоронних органах. Ці заходи надають платформи для обговорення впровадження заходів гендерної рівності та сприяють міжнародній співпраці між правоохоронними органами для ефективної боротьби з організованою злочинністю.

Незважаючи на прогрес, залишаються труднощі, зокрема у забезпеченні ефективного впровадження заходів. Дослідження показують, що хоча було запропоновано багато ініціатив для боротьби з гендерною дискримінацією, фактичне впровадження часто є недостатнім, а якість оцінки результатів обмежена. Щоб подолати ці бар'єри важливими для забезпечення гендерної рівності в правоохоронних органах є програми наставництва та розробка політики та стратегії залучення громади.

Зусилля щодо збільшення кількості жінок у поліції вимагають цілеспрямованих стратегій, спрямованих на усунення перешкод, з якими стикаються жінки, працюючи на роботі та просуваючись по службі в правоохоронних органах. Гнучкий графік роботи, подовжена декретна відпустка та допомога з догляду за дітьми є важливими стимулами, які

можуть сприяти набору та утриманню жінок-офіцерів [1].

Зокрема кампанії зі зв'язків з громадськістю, які підкреслюють переваги роботи жінок у поліції, можуть посилити підтримку громади та заохотити більше жінок до кар'єри в правоохоронних органах. Дослідження показали, що жінки в поліції можуть позитивно впливати на відносини в громаді та зменшувати застосування надмірної сили в конфронтаціях. Жінки-поліцейські, як правило, застосовують менш агресивні методи, успішніше здійснюють деескалацію конфліктів і часто сприймаються членами суспільства як більш доступні та відкриті до взаємодії. Їх участь особливо важлива у вирішенні проблеми гендерно зумовленого насильства, оскільки жінки-офіцери часто виявляють співчуття та розуміння у делікатних справах, надаючи жертвам відчуття безпеки та підтримки. Таким чином, успішне впровадження ініціатив щодо гендерної рівності в правоохоронних органах не лише трансформувє поліцейську практику, але й сприяє безпечнішому середовищу для громад під час конфліктів [1].

Постійна адвокація гендерної рівності в правоохоронних органах свідчить як про прогрес, так і про постійні перешкоди. Ініціативи, спрямовані на збільшення представництва жінок, покращення навчання з гендерної чутливості та реформування організаційних практик, впроваджуються в різних юрисдикціях. Однак ефективності цих зусиль часто перешкоджають глибоко вкорінені упередження та системні перешкоди, що потребують цілісних та стійких підходів до їх подолання.

Таким чином, боротьба за гендерну рівність у правоохоронних органах під час війни не лише спрямована на розширення прав і можливостей жінок, але й на створення безпечнішого та ефективнішого середовища для поліцейської діяльності, що принесе користь усім громадам.

1. Пі Джей Верреккіа. Уроки, отримані зі сприйняття жінок у поліції: опитування жінок-поліцейських. *Начальник поліції*. URL : <https://www.policechiefmagazine.org/learning-perceptions-women-in-policing/> (дата звернення: 24.01.2026).

2. Що працює і що важливо для просування жінок у поліції. *Начальник поліції*. URL : <https://www.policechiefmagazine.org/what-works-what-matters-advance-women/> (дата звернення: 24.01.2026).

Дар'я ГЛУШКОВА

доцент кафедри правоохоронної діяльності ННІ №5 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), доктор філософії

**ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ:
МІЖ ВИЖИВАННЯМ, БЕЗПЕКОЮ
ТА ПРАВАМИ ЛЮДИНИ**

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України, що триває з 2022 року, стала безпрецедентним викликом для системи національної безпеки, державного управління та захисту прав людини. Запровадження воєнного стану відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» зумовило істотну трансформацію правового порядку, зокрема можливість тимчасового обмеження окремих конституційних прав і свобод. Водночас навіть в умовах війни Україна зберігає міжнародні зобов'язання щодо дотримання принципів рівності, недискримінації та поваги до прав людини, закріплених як у національному законодавстві, так і в міжнародно-правових актах [1].

Особливого значення в цих умовах набуває питання забезпечення гендерної рівності, що визначене однією з базових цінностей демократичної держави та ключовою передумовою європейської інтеграції України. Війна актуалізувала нові виміри гендерної проблематики, пов'язані з мобілізацією, участю жінок у секторі безпеки і оборони, внутрішнім переміщенням населення, соціальним захистом, гуманітарною безпекою та подоланням наслідків збройного конфлікту. Таким чином, гендерна рівність у воєнний період постає як складний баланс між потребами виживання держави, забезпеченням національної безпеки та дотриманням фундаментальних прав людини.

Правовий режим воєнного стану в Україні передбачає особливі механізми управління, посилення ролі сектору безпеки і оборони та концентрацію ресурсів держави на відсічі збройної агресії. Однак відповідно до статті 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом незалежно від статі. Цей принцип деталізується в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який встановлює обов'язок держави реалізовувати гендерну політику у всіх сферах суспільного життя, включно з безпековою та оборонною [2].

Практика воєнного часу в Україні демонструє суттєве зростання ролі жінок у секторі безпеки і оборони. За офіційними даними Міністерства оборони України, кількість жінок у Збройних Силах України з початку повномасштабної війни зросла і перевищує 60 тисяч осіб, з яких значна частина обіймає бойові та командні посади. Це стало можливим завдяки скасуванню низки гендерних обмежень у військовій службі ще до 2022 року та подальшій імплементації стандартів НАТО щодо гендерної інтеграції. Водночас війна актуалізувала питання рівного доступу жінок і чоловіків до військової кар'єри, медичного забезпечення, соціальних гарантій та ветеранської підтримки після повернення з фронту.

Не менш показовим є приклад участі жінок у правоохоронних органах, системі цивільного захисту та органах публічної влади. Під час війни жінки активно залучені до роботи Національної поліції України, Державної служби з надзвичайних ситуацій, органів місцевого самоврядування на прифронтових і деокупованих територіях. Це підтверджує тезу про те, що гендерна рівність у кризових умовах не послаблює, а навпаки – підсилює спроможність держави реагувати на безпекові виклики.

Наразі війна загострила низку гендерно зумовлених проблем. Масове внутрішнє переміщення населення, за даними Міністерства соціальної політики України, охопило мільйони осіб, більшість з яких становлять жінки з дітьми та особи похилого віку. Це створило додаткове навантаження на систему соціального захисту та виявило необхідність гендерно чутливого підходу до формування державних програм підтримки внутрішньо переміщених осіб. Окрему увагу потребує проблема гендерно зумовленого насильства, ризик якого зростає в умовах війни, економічної нестабільності та психологічної травматизації населення. У цьому контексті важливим кроком стало приєднання України до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству (Стамбульської конвенції), ратифікованої у 2022 році. Міжнародний вимір забезпечення гендерної рівності під час війни в Україні тісно пов'язаний із виконанням зобов'язань у межах системи Організації Об'єднаних Націй. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» та наступні резолюції зобов'язують держави забезпечувати участь жінок у процесах запобігання конфліктам, миробудування та післяконфліктного відновлення. Україна імплементує ці підходи через Національний план дій з виконання резолюції 1325, який навіть у воєнний час залишається важливим інструментом інтеграції гендерного підходу в безпекову політику [3].

Війна також продемонструвала, що гендерна рівність є елементом національної стійкості. Волонтерський рух, гуманітарні ініціативи, медична та психологічна допомога значною мірою тримаються на активній участі жінок, які фактично стали опорою тилу. Водночас чоловіки, які не залучені безпосередньо до бойових дій, також стикаються з соціальними та психологічними викликами, що потребують державної підтримки без дискримінаційних підходів.

Таким чином, український досвід війни підтверджує, що гендерна рівність у кризових умовах не є абстрактною декларацією, а реальним чинником ефективності державної політики, безпеки та соціальної згуртованості.

Забезпечення гендерної рівності під час війни в Україні є складним, але необхідним завданням, що перебуває на перетині питань національної безпеки, прав людини та демократичного розвитку. Воєнний стан створює об'єктивні обмеження, однак не скасовує зобов'язань держави щодо дотримання принципів рівності та недискримінації, закріплених у Конституції України, національному законодавстві та міжнародних договорах.

Досвід України свідчить, що війна може не лише поглиблювати існуючі нерівності, а й відкривати можливості для переосмислення гендерних ролей і посилення участі жінок у сфері безпеки, управління та світобудови. Інтеграція гендерного підходу в політику національної безпеки, оборони та післявоєнного відновлення є важливою передумовою формування стійкого, справедливого та демократичного суспільства. Гендерна рівність у воєнний період має розглядатися не як другорядне питання, а як стратегічний ресурс, що сприяє виживанню держави, консолідації суспільства та успішному майбутньому України в

європейському та глобальному безпековому просторі.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змін. і допов.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 26.01.2025)
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV (зі змін. і допов.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення 26.01.2025)
3. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) : Міжнародний документ ООН від 18.12.1979, ратифікована Україною 12.03.1981. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення 27.01.2025)

Дмитро КАЗНАЧЕСЬ

доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ
В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Позитивні зрушення останніх років, пов'язані з реформуванням сектору безпеки, міжнародною співпрацею та запровадженням гендерно чутливої політики, сприяли формуванню іміджу поліцейського крізь призму гендерних характеристик, підкреслюючи важливість подолання стереотипів щодо ролі жінки в правоохоронній системі і, зокрема, в поліції, та необхідності рівного представництва обох статей у поліції.

Попри закріплення гендерного паритету в Конституції України, на практиці ці положення не завжди реалізуються. Щоденна практика доводить, що найчастіше порушення мають прихований характер. Зокрема, це проявляється в упередженому ставленні до жінок у системі Міністерства внутрішніх справ, і особливо в підрозділах Національної поліції, обмеженому доступі до керівних посад, відсутності належної інфраструктури для забезпечення балансу між професійним і приватним життям.

Незважаючи на задекларовану політику рівних прав, на практиці все ще існують значні труднощі у забезпеченні гендерної рівності. Хоча рівень залучення чоловіків і жінок до службової діяльності є співставним, а службові обов'язки часто однакові за змістом, жінки продовжують працювати в умовах нерівного ставлення [1, с. 46]. Це, зокрема, проявляється у нерівномірному розподілі завдань за ступенем складності та обмеженому доступі до професійного зростання. Жінки частіше зазнають психологічного тиску, спостерігаються прояви сексизму, насильства, зневаги, необґрунтованих відмов при прийомі на службу, а також втручання в особисте життя.

Жінки-поліцейські також звертають увагу на низку матеріально-технічних проблем: недостатнє забезпечення службовою формою, відсутність належного медичного обслуговування, незручний дизайн стандартного екіпірування, зокрема бронежилетів, які не враховують фізіологічних особливостей жінок [2, с.357].

Водночас існують і проблеми, що стосуються працівників-чоловіків, серед яких – частіша залученість до виконання завдань із підвищеним ризиком для життя та здоров'я, а також недостатня увага до психологічної підтримки.

Щодо особливостей проходження служби жінками-поліцейськими, можна виокремити низку характерних проблем:

- труднощі у поєднанні професійних обов'язків із домашніми та сімейними справами;
- конфлікт між вимогами служби та материнськими обов'язками;
- специфічний вплив психофізіологічних особливостей на ефективність виконання

завдань (високий рівень емоційності, виражена емпатія, дисциплінованість, схильність до стресів, вплив шкідливих звичок, рівень агресивності);

- наявність випадків сексуальних домагань та труднощі адаптації до службового середовища;
- недоліки у системі соціального та правового захисту жінок-поліцейських [3, с. 394].

Подальший розвиток гендерної політики в Національній поліції України потребує не лише дотримання існуючих міжнародних та національних стандартів, а й їхнього системного оновлення. Зокрема, варто розробити відомчі нормативні акти, що чітко регламентують питання запобігання дискримінації, сексуальних домагань, а також механізми реагування на подібні випадки в межах поліції.

Забезпечення гендерного балансу у вищих ешелонах управління є не лише питанням справедливості, а й ефективності [4, с.412]. Жінки повинні мати рівний доступ до конкурсів на керівні посади, проходити професійне стажування та навчання, що сприяють просуванню по службі.

Удосконалення службових умов для жінок передбачає адаптацію екіпірування, забезпечення медичного обслуговування з урахуванням статевих особливостей, доступ до психологічної підтримки, а також створення інфраструктури для поєднання професійної діяльності з сімейними обов'язками (наприклад, гнучкий графік, кімнати матері та дитини тощо).

Також є необхідність комплексного підходу до розв'язання проблеми, що включає законодавчі, організаційні та просвітницькі заходи, дотримання принципів гендерної рівності в усіх підрозділах Національної поліції України, що має стати основою для формування правової держави та створенням належних умов праці, що враховує фізіологічні особливості правоохоронців різної статі.

1. Орлова О. О. Гендерні аспекти у формуванні іміджу поліцейського в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 45-51

2. Смірнова О. М. Сучасний стан та проблеми гендерної рівності в діяльності органів внутрішніх справ України. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 6 (43). С. 356-360.

3. Тінін Д. Психологічні аспекти гендерної політики в секторі безпеки України: співвідношення маскулінності та фемінізму. Д. Тінін, В. Тимофєєв. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1 (116). С. 393-398.

4. Завістовський О. Д., Тінін Д. Г., Поливанюк В. Д. Гендерна складова соціального забезпечення батька-військовослужбовця/правоохоронця, як захисника Батьківщини в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 березня 2025 р.); у 2-х ч. Ч. I. Дніпро. ДДУВС. 2025. С.411-413.

5. Казначєєв Д. Г., Настич Т. М. Забезпечення принципу гендерної рівності у правоохоронній діяльності // Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. праць. Харків : ХНУВС, 2020. 336 с. С. 31–33.

Олена КМЕТЬ

старший викладач кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної
діяльності факультету
правоохоронної діяльності,
доктор філософії у галузі права

Марія ГАСВСЬКА

здобувач вищої освіти факультету
правоохоронної діяльності
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану в Україні поєднує правові, соціальні, економічні та безпекові аспекти. Повномасштабна агресія російської федерації проти України змінила суспільні відносини, структуру зайнятості, функціонування державних установ та сектор безпеки. 24 лютого 2022 року Указом Президента України було введено воєнний стан, що започаткувало дію особливого правового режиму на всій території держави. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», держава може тимчасово обмежувати окремі конституційні права і свободи громадян в межах, необхідних для забезпечення національної безпеки та оборони [1], однак вона зобов'язана гарантувати рівність прав і свобод людини та недопущення дискримінації за ознакою статі.

Конституційні засади рівноправності закріплені у статті 24 Конституції України, яка проголошує рівність громадян перед законом та забороняє будь-які привілеї чи обмеження за ознакою статі. Норма Основного Закону гарантує рівні можливості жінок і чоловіків у громадсько-політичній діяльності, здобутті освіти, професійній реалізації та оплаті праці. Водночас стаття 65 Конституції встановлює обов'язок громадян захищати Вітчизну, незалежність і територіальну цілісність України, не конкретизуючи статі суб'єктів цього обов'язку [2].

Основним нормативно-правовим актом у сфері гендерної політики є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який визначає гендерну рівність як рівний правовий статус осіб обох статей і створення однакових умов для реалізації ними своїх прав. Правовий статус у доктринальному розумінні охоплює сукупність прав, обов'язків і юридичної відповідальності, а також гарантії їх здійснення. Закон підкреслює відсутність дискримінації за ознакою статі та допускає застосування спеціальних тимчасових заходів для усунення фактичної нерівності [3]. Раніше законодавство передбачало, що обов'язкова строкова служба для чоловіків не вважається дискримінацією, проте після скасування строкової служби акценти змістилися в бік контрактної служби та мобілізаційних заходів.

Норми Конституції та закону про гендерну рівність не встановлюють прямих перешкод для призову жінок на військову службу під час мобілізації. Специфіка участі жінок у виконанні військового обов'язку деталізується у Законах «Про військовий обов'язок і військову службу» та «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [4]; [5]. Відповідно до чинного регулювання жінки виконують військовий обов'язок на рівних засадах із чоловіками, але із певними винятками, пов'язаними з охороною материнства і дитинства. При цьому зберігається положення про добровільний характер призову жінок під час воєнного стану, що фактично створює різний режим юридичного обов'язку для чоловіків і жінок. Подібна модель правового регулювання породжує дискусії щодо відповідності повному розумінню принципу рівності.

Аналізуючи зазначену проблематику, Ю. Загуменна та Д. Греля звертають увагу на відсутність у конституційних та рамкових нормах обмежень щодо мобілізації жінок і одночасно підкреслюють суспільну неоднозначність питання розширення військового обов'язку задля досягнення гендерного паритету [6, с. 35-37]. Науковиці наголошують, що

формальне правове поле дозволяє змінити підхід до мобілізації, але практична реалізація потребує зваженого суспільного діалогу та врахування соціологічних показників.

Окремий вимір проблематики пов'язаний із подоланням стереотипів щодо «маскулінності» сектору безпеки і оборони. Я. Лук'янчук підкреслює, що історично сформовані уявлення про військову службу як виключно чоловічу сферу є відлунням минулих соціальних моделей і не відповідають сучасним реаліям. Російсько-українська війна стала чинником кількісного зростання участі жінок у військовій службі й державних змін у секторі безпеки й оборони. Авторка констатує, що кількість жінок у лавах ЗСУ зросла з 16,5 тис. у 2014 році до близько 62 тис. у 2024 році, з яких понад 43 тис. є військовослужбовицями, а понад 5 тис. виконують бойові завдання. Відповідно збільшилася й частка жінок-офіцерів з 8% у 2014 році до 18% у 2024 році, що вказує на поступове розширення їх доступу до управлінських та командних позицій [7, с. 12-13].

Разом із тим зберігаються явища, які можна трактувати як прояви опосередкованої дискримінації. Йдеться про обмежений доступ до окремих видів підготовки, труднощі кар'єрного просування, недостатню адаптацію військової інфраструктури до потреб жінок, проблему так званої «скляної стелі». А. Андріанова обґрунтовує доцільність запровадження державних механізмів підтримки, зокрема створення посад уповноважених з гендерних питань у військових структурах, удосконалення системи медичного забезпечення та врахування соціальних потреб військовослужбовиць [8, с. 57-59].

Сучасний етап протидії повномасштабній агресії потребує науково обґрунтованого підходу до мобілізаційної політики, що включає залучення нових категорій військовозобов'язаних, наприклад, юнаків 18-25 років та жінок, які вже показали ефективність у бойових завданнях. На думку Д. Кравець та Т. Марценюк, пошук необхідних мобілізаційних процесів потребує участі експертів, демографів, правників, військових фахівців і громадянського суспільства, а також просвітницької роботи та соціальної реклами, спрямованих на руйнування стереотипів щодо ролі жінок у військовій сфері та формування усвідомленого ставлення до виконання конституційного обов'язку [9, с. 34-36]. Забезпечення гендерної рівності передбачає усунення дискримінаційних обмежень, створення умов для кар'єрного розвитку жінок-військовослужбовиць і належного соціального та медичного забезпечення, що зміцнює обороноздатність держави та формує паритетну участь чоловіків і жінок у відсічі агресії.

Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» передбачає залучення гендерного підходу у всі напрями політики безпеки – від стратегічного планування до попередження конфліктів, повоєнної відбудови та участі жінок у процесах формування стратегій безпеки, організації гуманітарної допомоги, планування програм соціальної підтримки та реабілітації, а також у визначенні політики щодо запобігання насильству, доступу до медичних й соціальних послуг і захисту прав громадян [10].

Таким чином, забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану в Україні поєднує правові, соціальні, економічні та безпекові аспекти. Її реалізація передбачає рівний доступ жінок і чоловіків до мобілізації, професійного розвитку, медичного та психологічного забезпечення, а також участі у плануванні стратегій безпеки, гуманітарної допомоги і соціальних програм. Застосування гендерного підходу, відповідно до Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», сприяє подоланню гендерних стереотипів, зміцненню обороноздатності держави та забезпеченню рівних можливостей для всіх громадян.

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII: станом на 18.05.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/ed20240518#Text> (дата звернення: 16.02.2026).

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 03.12.2025).

3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV: станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 16.02.2026).

4. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII: станом на 15 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 16.02.2026).

5. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII: станом на 4 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 16.02.2026).

6. Zahumenna Yu. O., Hrelya D. P. Gender equality with regard to the current challenges to

Ukraine's national security: theoretical and practical aspects. *Law and Safety*, 2024. № 3 (94). P. 33-45. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.03>

7. Лук'янчук Я. Гендерна рівність в українській армії під час російсько-української війни. *Агора. Журнал соціальних наук*, 2026. Вип. 3 (1). С. 8-29. URL: <https://journals.oa.edu.ua/agma/article/view/4477> (дата звернення: 16.02.2026).

8. Andrianova A. Ukraine's «Invisible Battalion»: Perceptions and Treatment of Gender in the Donbas War. *Journal of Veterans Studies*, 2025. Vol. 11 (1). P. 50-62.

9. Кравець Д., Марценюк Т. Ставлення українського суспільства до рівних прав і можливостей у військовій сфері. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*, 2024. Т. 7. С. 29-43.

10. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1544-р.: станом на 29 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-r#Text> (дата звернення: 16.02.2026).

Валентина КРИЖНА

провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем криміналістичного
забезпечення та судової експертології
Національної академії внутрішніх
справ (м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

**ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРИНЦИПУ
ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ**

Запровадження воєнного стану в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії РФ спричинило суттєві зміни у функціонуванні державних інститутів, правової системи та соціальних відносин. В умовах війни особливої актуальності набуває проблема дотримання прав людини, зокрема реалізації принципу гендерної рівності, що є фундаментальною засадою демократичної правової держави.

Гендерна рівність у період воєнного стану виходить за межі суто соціального питання та безпосередньо пов'язується з проблематикою національної та міжнародної безпеки. Війна по-різному впливає на жінок і чоловіків, формуючи специфічні виклики, ризики та потреби, що потребують комплексного правового й політичного реагування. У цьому контексті дослідження впливу воєнного стану на реалізацію принципу гендерної рівності є важливим як з наукової, так і з практичної точки зору.

Принцип гендерної рівності закріплений у національному законодавстві України та відповідає міжнародним стандартам у сфері прав людини. Він передбачає рівні права, свободи та можливості жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя. Воєнний стан як особливий правовий режим допускає тимчасове обмеження окремих прав і свобод, однак такі обмеження мають бути пропорційними, обґрунтованими та недискримінаційними [1].

З точки зору міжнародного права, навіть в умовах збройного конфлікту держава зобов'язана забезпечувати дотримання базових прав людини та принципу рівності. Гендерна рівність у цьому контексті розглядається як складова загальної системи захисту прав людини, а також як елемент сучасної безпекової парадигми, що орієнтується на людину та її потреби.

Воєнний стан суттєво трансформував соціально-економічні умови життя населення, що безпосередньо відобразилося на реалізації принципу гендерної рівності. Зміни на ринку праці, масове внутрішнє переміщення населення, зростання рівня безробіття по-різному позначилися на жінках і чоловіках.

Одним із найбільш помітних наслідків воєнного стану є зростання участі жінок у секторі безпеки і оборони. Розширення доступу жінок до військової служби та інших безпекових структур свідчить про поступову трансформацію традиційних уявлень про роль жінок у сфері національної безпеки [2].

Наразі зберігаються інституційні та організаційні проблеми, пов'язані з умовами проходження служби, забезпеченням рівних можливостей кар'єрного зростання, а також запобіганням дискримінації та гендерно зумовленому насильству. Ефективна реалізація

принципу гендерної рівності у секторі безпеки і оборони сприяє підвищенню його професійності, адаптивності та довіри з боку суспільства.

Воєнний стан супроводжується загостренням низки гендерно зумовлених ризиків, зокрема зростанням рівня домашнього та сексуального насильства, погіршенням доступу до правосуддя та соціальних послуг. Обмеженість ресурсів і переваженість державних інституцій ускладнюють належний захист постраждалих осіб.

Забезпечення гендерної рівності в таких умовах передбачає не лише реагування на вже вчинені правопорушення, а й формування ефективних превентивних механізмів, підвищення інституційної спроможності та інтеграцію гендерної перспективи у всі рівні безпекової політики.

Сучасні концепції безпеки дедалі більше спираються на ідею людської безпеки, у межах якої гендерна рівність розглядається як ключова умова соціальної стабільності та сталого розвитку. Ігнорування гендерних аспектів у період воєнного стану може призвести до поглиблення соціальної нерівності, зниження ефективності державної політики та ускладнення процесів післявоєнної відбудови.

Інтеграція гендерного підходу у стратегії національної безпеки та відновлення дозволяє врахувати потреби різних соціальних груп, підвищити ефективність використання ресурсів і зміцнити довіру громадян до державних інститутів.

Зобов'язання України щодо задоволення потреб і прав жінок відображено в стратегічних документах уряду на наступне десятиліття. Наприклад, у 2022 році Україна прийняла національну стратегію рівності жінок і чоловіків на період до 2030 року [3].

Необхідно зазначити, що воєнний стан справляє складний і багатовимірний вплив на реалізацію принципу гендерної рівності в Україні, трансформуючи як правові механізми, так і соціальні практики. Умови збройного конфлікту загострюють наявні гендерні нерівності та формують нові виклики, пов'язані з асиметричним впливом безпекових ризиків на жінок і чоловіків. Водночас реалізація принципу рівності в період воєнного стану залишається обов'язком держави, який має здійснюватися з дотриманням міжнародних стандартів у сфері прав людини та недискримінації.

Водночас воєнний стан став чинником трансформації гендерних ролей і розширення участі жінок у секторі безпеки і оборони, волонтерській та управлінській діяльності. Такі зміни мають потенціал для посилення гендерної рівності в довгостроковій перспективі, однак потребують належного інституційного закріплення.

Отже, у контексті національної та міжнародної безпеки гендерна рівність виступає важливим чинником стійкості держави та ефективності післявоєнного відновлення. Інтеграція гендерного підходу у безпекову політику, соціально-економічні програми та стратегії відбудови сприятиме зміцненню довіри до державних інституцій, підвищенню ефективності управлінських рішень і формуванню інклюзивної моделі сталого розвитку України.

1. Основи міжнародно-правових стандартів прав людини: навч.-метод. посібник за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права О. В. Бігняка. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 168 с. URL : <http://surl.li/cehdr>.

2. Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку сектору безпеки і оборони України: стан, проблеми, перспективи: тези III Міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 29 квітня 2021 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2021. 466 с.

3. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. Урядовий портал: офіційний сайт. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/uriadomskhvalenoderzhavnu-stratehiu-zabezpechennia-rivnykh-prav-tamozhlyvostei-zhinok-i-cholovikiv-na-period-do-2030-roku>.

Оксана ЛЯСКА

доцент кафедри психології, соціології
та педагогіки ННІ № 3
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків Україна),
кандидат психологічних наук, доцент

Вікторія КШЕВЕЦЬКА

помічник судді
(Апеляційний суд Чернівецької області,
м. Чернівці, Україна)

**ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ
ВОЄННОГО ЧАСУ ЯК ФАКТОР
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Повномасштабна війна в Україні актуалізувала проблему гендерної рівності не лише в правовому чи соціальному вимірі, а передусім у психологічному контексті, який безпосередньо пов'язаний зі стійкістю суспільства та системи національної безпеки. В умовах воєнного стану психологічні наслідки війни набувають диференційованого характеру залежно від статі, соціальних ролей, досвіду насильства, участі у бойових діях, вимушеного переміщення та доступу до ресурсів підтримки. Гендерна нерівність у доступі до безпеки, допомоги та відновлення створює довготривалі ризики, що виходять за межі індивідуального благополуччя та трансформуються у виклики для соціальної згуртованості, кадрового потенціалу сектору безпеки і оборони та суспільної стабільності загалом.

У наукових і прикладних дослідженнях наголошується, що збройні конфлікти супроводжуються зростанням психоемоційного напруження, поширенням тривожних і депресивних розладів, посттравматичних стресових реакцій, а також порушенням міжособистісних і сімейних відносин [1]. За даними ВООЗ, під час гуманітарних криз частка осіб із психічними розладами може зростати у кілька разів, при цьому значна частина населення перебуває у стані субклінічного дистресу, що істотно знижує рівень соціального функціонування та працездатності [2]. У воєнних умовах ці процеси мають чіткий гендерний вимір, зумовлений соціально закріпленими ролями та очікуваннями щодо «належної» поведінки жінок і чоловіків.

Жінки в умовах війни частіше зазнають подвійного психологічного навантаження, поєднуючи досвід небезпеки, втрат і вимушеного переміщення з відповідальністю за догляд за дітьми, літніми членами родини, підтримання побуту та емоційної стабільності сім'ї. Водночас саме жінки є групою підвищеного ризику щодо різних форм гендерно зумовленого насильства, зокрема домашнього, сексуального та психологічного, поширення якого посилюється в умовах війни через руйнування соціальних інститутів, економічну нестабільність та загальну нормалізацію насильства [3]. Аналітичні матеріали міжнародних гуманітарних організацій свідчать про зростання випадків гендерно зумовленого насильства в Україні з початком повномасштабної агресії, що супроводжується глибокими психотравматичними наслідками та високим рівнем латентності таких злочинів [4].

Чоловіки, у свою чергу, частіше перебувають під впливом соціального тиску, пов'язаного з роллю «захисника», очікуванням емоційної стриманості та готовності до самопожертви. Такі установки ускладнюють звернення по психологічну допомогу, сприяють накопиченню емоційної напруги та підвищують ризик дезадаптивних форм подолання стресу, зокрема агресивної поведінки, зловживання алкоголем або психоактивними речовинами. У контексті повернення військовослужбовців до мирного життя це створює додаткові ризики для сімейних систем, міжособистісних відносин і громадської безпеки.

Особливої уваги потребує проблема гендерно зумовленого насильства як одного з найбільш деструктивних психологічних наслідків війни. Міжвідомчі керівні принципи IASC підкреслюють, що у збройних конфліктах насильство за ознакою статі не є побічним ефектом, а системним ризиком, який потребує інтегрованої відповіді на всіх рівнях гуманітарного та безпекового реагування [3]. Для постраждалих насильство має довготривалі психологічні наслідки, серед яких посттравматичний стресовий розлад, депресія, тривожні розлади, соматизація, порушення базової довіри та почуття безпеки. Наявність таких наслідків знижує

здатність осіб до соціальної активності, професійної реалізації та участі у відновлювальних процесах, що у сукупності негативно впливає на національну стійкість.

У цьому контексті гендерна рівність постає як важливий елемент політики національної безпеки. Аналітичні документи UN Women, присвячені Україні, акцентують, що ігнорування гендерного виміру у відновленні та безпековій політиці призводить до поглиблення соціальної нерівності, зростання напруги та втрати людського капіталу [5]. Реалізація порядку денного «Жінки, мир, безпека» та відповідного Національного плану дій України передбачає не лише формальну участь жінок у безпекових процесах, а й створення умов для психологічної безпеки, недопущення насильства та забезпечення доступу до якісної психосоціальної допомоги [6].

Психологічні виклики воєнного часу, що мають гендерну специфіку, безпосередньо впливають на рівень довіри до державних інституцій, ефективність сектору безпеки і оборони та соціальну згуртованість громад. Хронічна психотравматизація, нерівний доступ до допомоги та недостатня чутливість інституцій до гендерних особливостей переживання війни можуть трансформуватися у довгострокові безпекові ризики. Саме тому сучасні міжнародні підходи у сфері ментального здоров'я та психосоціальної підтримки наголошують на необхідності інтеграції гендерно чутливих психологічних практик у всі рівні реагування на наслідки війни — від кризової допомоги до стратегічного планування відновлення [7].

Таким чином, гендерно зумовлені психологічні виклики воєнного часу слід розглядати як значущий фактор національної безпеки України. Забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану неможливе без урахування психологічних наслідків війни, профілактики насильства, підтримки психічного здоров'я та формування безпечного соціального середовища. Інтеграція психологічного та гендерного підходів у безпекову політику є необхідною умовою підвищення стійкості українського суспільства в умовах тривалої війни та повоєнного відновлення.

1. Hobfoll S. E., Watson P., Bell C. C. et al. Five Essential Elements of Immediate and Mid-Term Mass Trauma Intervention: Empirical Evidence. *Psychiatry*. 2007. Vol. 70, No. 4. P. 283–315.

2. Mental health in emergencies : Fact sheet. World Health Organization. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-in-emergencies> (дата звернення: 16.02.2026).

3. Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Action. Inter-Agency Standing Committee. 2015. URL: <https://interagencystandingcommittee.org> (дата звернення: 16.02.2026).

4. Voices from Ukraine: Advocacy Brief 2024. UNFPA Ukraine. URL: <https://ukraine.unfpa.org> (дата звернення: 16.02.2026).

5. A Gender Responsive Recovery for Ukraine: Policy Brief. UN Women. 2023. URL: <https://ukraine.unwomen.org> (дата звернення: 16.02.2026).

6. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1544-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 16.02.2026).

7. Mental Health and Psychosocial Support in Ukraine during and after the War: Operational Roadmap. WHO, 2022. URL: <https://howareu.com> (дата звернення: 16.02.2026).

Дмитро МОРКВІН

старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
євроатлантичної інтеграції
та правового забезпечення
службово-бойової діяльності НГУ,
доктор філософії в галузі права

Ірина ГОХ

науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
євроатлантичної інтеграції та
правового забезпечення службово-
бойової діяльності НГУ Національної
академії Національної гвардії України
(м. Харків, Україна)

**ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ЗА СІМЕЙНИМИ ОБСТАВИНАМИ
В ПЕРІОД ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

Законодавство України зазнало значних змін після повномасштабного вторгнення РФ на територію України. За чотири роки збройної агресії ці зміни охопили всі сфери життєдіяльності держави. Однак обставини та час швидкісного режиму прийняття таких рішень призвів до суперечностей та прогалин в законодавстві нашої держави.

24.02.2022 року Указом Президента України № 64/202 в Україні введено воєнний стан у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України [1]. У подальшому у зв'язку з триваючою збройною агресією російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан в Україні продовжувався 17 разів з тривалістю 90 днів щоразу. Зокрема, останнім Указом Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» № 40/2026 від 12.01.2026 року продовжено строк дії воєнного стану в Україні з 05 години 30 хвилин 3 лютого 2026 року строком на 90 діб [2].

Правовою основою введення військового стану є Конституція України, Закон України «Про правовий режим військового стану» та Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». Під час дії воєнного стану на території України, відповідно до Указу президента України «Про введення воєнного стану в Україні», на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3].

Розглянемо зміни в законодавстві, що відбулись за період повномасштабного вторгнення, а саме питання звільнення військовослужбовців з військової служби за сімейними обставинами під час дії правового режиму воєнного стану. Так, п.п.3 п.3 ч. 12 ст.26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» право на звільнення має дружина, якщо обоє із подружжя проходять військову службу і мають дитину (дітей) віком до 18 років [4].

Саме тут законодавець всупереч Сімейному Кодексу, Конституції України та іншим нормативним актам, де визначено рівні права та обов'язки батьків щодо виховання дітей, незважаючи на гендерну рівність, право на звільнення надав дружині, а не чоловіку, врахувавши саму статтю «...дружина, якщо обоє із подружжя проходять військову службу і мають дитину (дітей) віком до 18 років». У даному випадку законодавець позбавив права батька на звільнення при наявності дружини військовослужбовця. Також законодавець не врахував, що військовослужбовець може самостійно виховувати неповнолітню дитину, не перебуваючи у шлюбі, або після розлучення батько не приймає участі у вихованні дитини,

чим позбавив права на звільнення з військової служби в правовий період воєнного стану.

Законодавець не врахував принципу прав та дотримання інтересів дитини, закріплені в Конвенції ООН і Декларації прав людини, що базуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини, праві на життя та розвиток, також допустив обставину, що вказує на порушення прав військовослужбовців за гендерною рівністю. Таким чином, законодавець позбавив чоловіків, що самостійно виховують неповнолітню дитину, права на звільнення з військової служби у період правового режиму воєнного стану.

Питання гендерної рівності визначені ст. 24 Конституції України, де закріплені рівні права, можливості та обов'язки для жінок і чоловіків у всіх сферах: політичній, економічній, соціальній та культурній. Вона забезпечується рівним доступом до освіти, праці, оплати та поєднанням професійних і сімейних обов'язків. Гендерна рівність – це не лише про права жінок, а про рівність чоловіка і жінки в суспільстві, про їх рівні права та обов'язки, про рівні можливості всіх верств населення для досягнення своїх цілей, про забезпечення державою однаковими ресурсами чоловіка та жінку для їх самореалізації в демократичному суспільстві.

8 вересня 2005 року в Україні був прийнятий Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», що набрав законної сили 1 січня 2006 року. Метою цього Закону є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України [5].

Забезпечення гендерної рівності серед військовослужбовців є одним із основних пріоритетних напрямів державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції відповідно до стандартів та рекомендацій НАТО.

Однак законодавець змінами в законодавстві щодо звільнення військовослужбовців з військової служби за сімейними обставинами у період дії воєнного стану порушив права військовослужбовця, розділивши їх за статтю (чоловік/жінка) та не врахував інтересів дитини, що захищені законодавством України.

Принцип гендерної рівності є одним з ключових для НАТО, і Україна прагне до його впровадження для повноцінного членства в Альянсі. Таким чином, законодавство нашої держави повинно відповідати принципам гендерної рівності, що гарантуються Конституцією України та міжнародно-правовими актами.

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

2. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 18.02.2026. № 40/2026. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/402026-58137#Text>.

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

4. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#>.

5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2866-iv-3177>.

Галина МУХІНА

доцент кафедри психології,
соціології та педагогіки Донецького
державного університету внутрішніх
справ (м. Кропивницький, Україна),
кандидат педагогічних наук, доцент

ВОЄННИЙ СТАН І ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Запровадження воєнного стану в Україні у зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації стало безпрецедентним викликом для системи захисту прав і свобод людини. В умовах війни держава змушена тимчасово обмежувати окремі права, що неминуче впливає на реалізацію принципу рівності, зокрема гендерної. Водночас, на нашу думку, забезпечення гендерної рівності не втрачає своєї актуальності, а навпаки – набуває особливого значення як чинник соціальної стійкості, національної безпеки та демократичного розвитку.

Гендерна рівність закріплена в Конституції України, а саме: ст. 24 проголошує принцип рівності жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя. У частині ч. III ст. 24 особливу увагу приділено усуненню дискримінації щодо жінок, а також підкреслено, що забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків здійснюється шляхом гарантування жінкам рівного з чоловіками доступу до участі в громадсько-політичному та культурному житті, освіті й професійній підготовці, трудовій діяльності та справедливій оплаті праці. Разом із цим питання гендерної рівності відображені також у ст. 21 та ст. 51 Конституції України.

Конституційні гарантії рівності прав жінок і чоловіків реалізуються, зокрема, через: забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків у громадсько-політичній і культурній сферах, у здобутті освіти, професійній підготовці, трудовій діяльності та винагороді за працю; запровадження спеціальних заходів щодо охорони праці та здоров'я жінок, а також установа відповідних соціальних і пенсійних пільг; створення умов, що дозволяють жінкам поєднувати професійну діяльність із виконанням материнських обов'язків [1].

Однак воєнний стан створює специфічні умови, за яких традиційні механізми реалізації гендерної політики зазнають трансформації, а існуючі дисбаланси між жінками і чоловіками часто посилюються. Однією з основних проблем реалізації гендерної рівності в умовах воєнного стану є нерівномірний розподіл соціальних ролей і відповідальності. Війна суттєво змінила повсякденне життя громадян: значна частина чоловіків мобілізована до лав Збройних Сил України або інших формувань сектору безпеки і оборони України, тоді як жінки переважно залишаються відповідальними за ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, літніми родичами та особами з інвалідністю. Це призводить до так званого «подвійного» або навіть «потрійного» навантаження для жінок, які поєднують професійну діяльність, волонтерство та сімейні обов'язки.

Водночас обмеження свободи пересування для чоловіків призовного віку, зумовлені правовим режимом воєнного стану, породжують низку правових і соціальних питань у контексті гендерної рівності. З одного боку, такі обмеження є об'єктивно обумовленими потребами оборони держави, з іншого – вони впливають на можливості реалізації трудових, освітніх і сімейних прав чоловіків, що потребує чутливого та виваженого правового регулювання.

Окремої уваги заслуговує проблема гендерно зумовленого насильства, ризику якого значно зростають в умовах війни. Нормативне закріплення поняття насильства є важливою передумовою для розуміння масштабів і форм цього явища. Так, у 2001 році Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», відповідно до якого домашнє насильство визначається як умисне вчинення фізичних, сексуальних, психологічних або економічних дій одним членом сім'ї щодо іншого, якщо такі дії порушують конституційні права і свободи людини та громадянина і спричиняють моральну шкоду або завдають шкоди фізичному чи психічному здоров'ю постраждалої особи [2].

Водночас правове визначення проблеми не знімає питання про чинники, що сприяють її загостренню в період воєнних дій. Внутрішнє переміщення, руйнування соціальних зв'язків, економічна нестабільність, психологічний стрес і травматичний досвід

бойових дій створюють передумови для поширення домашнього, сексуального та гендерно зумовленого насильства.

Як зазначає В. Руфанова, насильство щодо жінок за гендерною ознакою охоплює дії насильницького характеру, спрямовані проти жінки з огляду на її стать, або такі, що непропорційно часто стосуються саме жінок. До найбільш поширених і водночас тяжких форм гендерно зумовленого насильства щодо жінок належать домашнє насильство, сексуальні домагання, зґвалтування, примусові шлюби, злочини, вчинені під приводом так званої «честі», а також каліцтво жіночих статевих органів [3].

Наслідком дії зазначених чинників є формування груп підвищеного ризику, що потребують особливого захисту. На нашу думку, в умовах війни особливо вразливими є жінки, діти, внутрішньо переміщені особи та мешканці тимчасово окупованих територій. Обмежений доступ до правосуддя, медичних і соціальних послуг у зоні бойових дій або на деокупованих територіях ускладнює захист постраждалих та притягнення винних до відповідальності.

Попри загострення соціальних ризиків, війна водночас стала каталізатором глибших суспільних трансформацій. Разом із тим воєнний стан сприяв і переосмисленню традиційних гендерних ролей. В Україні суттєво зросла участь жінок у секторі безпеки й оборони, зокрема у Збройних Силах України, Національній гвардії, Державній прикордонній службі. Жінки активно залучені до волонтерської діяльності, управлінських процесів, гуманітарних ініціатив та місцевого самоврядування. Це свідчить про поступове руйнування гендерних стереотипів і розширення можливостей для самореалізації незалежно від статі.

Важливим аспектом є також економічна нерівність, що в умовах воєнного стану може загострюватися. Жінки частіше працюють у сферах, що зазнали значних втрат через війну (освіта, соціальні послуги, малий бізнес), що впливає на рівень зайнятості та доходів. До того ж, питання доступу до ресурсів, програм підтримки бізнесу та післявоєнного відновлення має розглядатися крізь призму гендерної рівності.

У сучасних наукових студіях панує аргументована багатьма науковцями думка про те, що шляхи вирішення проблем реалізації гендерної рівності в умовах воєнного стану повинні мати комплексний і системний характер. Насамперед ідеться про впровадження гендерно чутливого підходу у формування та реалізацію державної політики, зокрема у сфері оборони, соціального захисту, охорони здоров'я та освіти. Важливо забезпечити інтеграцію гендерного компоненту в процеси планування відновлення країни після війни.

Необхідним є, на нашу думку, посилення механізмів запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству, зокрема шляхом удосконалення законодавства, розвитку системи надання допомоги постраждалим, підвищення рівня обізнаності населення та підготовки фахівців. На нашу думку важливу роль у цьому процесі відіграє співпраця державних органів з громадськими та міжнародними організаціями.

Наразі доцільним є подальше виконання міжнародних зобов'язань України у сфері гендерної рівності, зокрема у межах Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». Імплементація основних положень зазначених вище документів сприятиме посиленню інституційної спроможності держави у сфері захисту прав людини навіть в умовах воєнного стану.

Отже, воєнний стан суттєво впливає на реалізацію гендерної рівності в Україні, водночас відкриваючи нові можливості для її переосмислення та розвитку. Забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у період війни є не лише правовим обов'язком держави, а й важливою передумовою соціальної згуртованості, стійкості суспільства та успішного післявоєнного відновлення України.

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.01.2026).

2. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text> (дата звернення: 30.01.2026).

3. Руфанова В. Поняття та ознаки гендерно обумовленого насильства URL : <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/6078/1/22.pdf> (дата звернення: 29.01.2026).

Вікторія СИЧОВА

учений секретар
секретаріату Вченої ради
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ГЕНДЕРНІ ПИТАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Конституційний принцип рівності громадян перед законом закріплений у Конституції України [1] і є фундаментальною засадою демократичного державного устрою. У контексті трансформації сектору безпеки України цей принцип набуває практичної ваги у забезпеченні ефективної та справедливої публічної служби.

За словами І. Кузьменко, «гендерна рівність у публічному управлінні є критерієм демократичності органів влади та важливим індикатором якості кадрової політики» [2, с. 45]. У діяльності Національна поліція України гендерний компонент впливає як на внутрішні кадрові процеси, так і на ефективність взаємодії з громадськістю.

Сучасні виклики, включно з воєнним станом, зростанням соціальних ризиків та складністю реагування на насильство за ознакою статі, потребують інтеграції гендерного підходу на всіх рівнях діяльності поліції.

Гендерна рівність у публічній службі визначається як забезпечення рівних прав, можливостей та відповідальності чоловіків і жінок у сфері управління та реалізації владних повноважень. Цей принцип включає рівний доступ до служби, об'єктивні критерії оцінки професійної діяльності, відсутність дискримінації та створення безпечного службового середовища.

В адміністративно-правовій доктрині наголошується, що реалізація гендерної політики є складовою механізму забезпечення прав людини та формування довіри суспільства до органів влади. Гендерний підхід має бути інтегрований у: кадрову політику та процедури добору; навчання та підвищення кваліфікації; превентивну діяльність поліції; внутрішню дисциплінарну практику.

Правовий статус поліцейського визначено у Законі України «Про Національну поліцію», який закріплює принципи законності, поваги до прав людини та недискримінації.

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» встановлює обов'язок державних органів інтегрувати гендерний підхід у кадрові та управлінські процеси.

Додаткові гарантії забезпечує Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», а спеціальні повноваження поліції щодо захисту осіб, які постраждали від насильства, визначені у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Міжнародна доктрина, зокрема Конвенція CEDAW, формує єдиний стандарт гендерного мейнстрімінгу, який імплементується у національне законодавство. Як зазначає О. Петренко, «впровадження міжнародних стандартів у національне законодавство є основою демократизації сектору безпеки» [3, с. 120].

Кадрова політика поліції повинна реалізовуватися на засадах рівності, прозорості та професійної неупередженості.

Статистика Національна поліція України показує, що жінки складають близько 25–30% особового складу, але лише 10% – у керівництві підрозділів.

Основні проблеми: вертикальна сегрегація: обмежена представленість у керівництві; горизонтальна сегрегація: концентрація у «соціально орієнтованих» підрозділах; гендерні стереотипи: обмеження участі у специфічних оперативних завданнях.

Пропозиції щодо подолання: запровадження гендерного аудиту кадрової політики; програми наставництва та лідерства для жінок; прозорі процедури оцінки та просування по службі; вдосконалення соціальних гарантій.

Як зазначає Л. Ковальчук, «ефективність кадрової політики прямо залежить від інтеграції гендерного мейнстрімінгу та моніторингу виконання нормативних положень» [4, с. 55].

Гендерна компетентність включає знання законодавства, навички реагування на домашнє насильство, етичну поведінку та здатність запобігати дискримінаційним практикам.

Включення гендерного компоненту у навчальні програми системи Міністерства внутрішніх справ України підвищує професійну культуру та ефективність комунікації з громадянами.

Заборона дискримінації та харасменту є конституційною вимогою та закріплена у законодавстві.

Необхідні заходи: чіткі процедури подання та розгляду скарг; гарантії захисту осіб, які повідомляють про порушення; регулярний моніторинг стану службового середовища; тренінги для персоналу; інтеграція положень державної гендерної стратегії.

Гендерно чутлива політика дозволяє підвищити ефективність реагування на гендерно зумовлену злочинність: домашнє насильство, торгівлю людьми, сексуальну експлуатацію.

Поліція забезпечує: захист постраждалих; координацію з соціальними службами; профілактичну роботу; підвищення довіри до інституції.

За даними І. Мельника, «впровадження гендерного підходу у превентивну діяльність значно підвищує ефективність службових операцій та рівень суспільної довіри» [5, с. 88].

Подальше вдосконалення включає: інституціоналізацію гендерного мейнстрімінгу; збільшення участі жінок у керівництві; цифровізацію кадрових процедур; вдосконалення соціальних гарантій для поліцейських.

Системний підхід сприятиме формуванню сучасної, гендерно збалансованої, професійної інституції.

В цілому слід зазначити, що гендерна рівність є конституційним принципом діяльності органів публічної влади, законодавство України створює належні правові передумови для забезпечення рівних можливостей у системі поліції, подальше реформування потребує системного впровадження гендерного мейнстрімінгу та кадрового аудиту, гендерно чутлива діяльність поліції підвищує ефективність забезпечення публічної безпеки та зміцнює довіру громадян.

-
1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР.
 2. Кузьменко І. Гендерна політика в публічній службі: концептуальні підходи. Київ, 2020. 148 с.
 3. Петренко О. Міжнародні стандарти гендерної рівності у секторі безпеки. *Вісник права*, 2022, № 2, С. 117–126.
 4. Ковальчук Л. Кадрова політика та гендерний аудит в органах поліції. *Публічне управління*, 2020, № 3, С. 50–62.
 5. Мельник І. Гендерний підхід у превентивній діяльності поліції. *Право і суспільство*. 2021, № 5, С. 80–91.

Сніжана АНТОЩУК
курсант 3 курсу ННІ № 4

Ірина ШУТЯК
старший викладач кафедри спеціальної
фізичної підготовки ННІ № 2
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна),
заслужений вчитель України,

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

В умовах воєнного стану в Україні зростає значення ефективної підготовки майбутніх правоохоронців, здатних діяти в складних та небезпечних ситуаціях. Важливим сучасним орієнтиром розвитку сектору безпеки є забезпечення гендерної рівності, що передбачає створення рівних умов навчання та професійного становлення для жінок і чоловіків. Особливу роль у цьому процесі відіграє спеціально-фізична підготовка, яка формує необхідний рівень витривалості, стресостійкості та готовності до виконання службових

завдань. Забезпечення гендерної рівності у системі підготовки курсантів сприяє повнішій реалізації їхнього професійного потенціалу та підвищенню ефективності майбутньої правоохоронної діяльності.

Спеціально-фізична підготовка відіграє важливу роль у професійному становленні курсантів, оскільки саме вона забезпечує формування необхідного рівня фізичної готовності до виконання службових завдань у ситуаціях підвищеної небезпеки. У процесі навчання у закладах системи МВС фізична підготовка спрямована не лише на розвиток загальних фізичних якостей, а й на формування професійно важливих умінь і навичок, необхідних для майбутньої практичної діяльності правоохоронців. Вона виступає базовим елементом професійної компетентності, адже забезпечує здатність ефективно діяти в умовах загрози життю та здоров'ю, що прямо передбачено змістом підготовки курсантів. Систематичні заняття сприяють розвитку витривалості, зміцненню фізичних якостей та формуванню психологічної стійкості, необхідної для виконання службових обов'язків у складних і напружених умовах. Крім того, спеціально-фізична підготовка формує готовність до дій в екстремальних ситуаціях, що є невід'ємною складовою професійної діяльності правоохоронця, та сприяє розвитку стресостійкості й здатності приймати рішення в умовах ризику [1]. Таким чином, фізична підготовка виступає не лише засобом фізичного розвитку, а й важливим чинником формування професійної готовності майбутніх фахівців правоохоронної сфери.

У сучасній системі професійної підготовки курсантів закладів сектору безпеки дедалі більшого значення набуває врахування гендерного підходу у фізичній підготовці. Це зумовлено необхідністю забезпечення рівного доступу як чоловіків, так і жінок до якісної професійної освіти та створення умов для повноцінної реалізації їх службового потенціалу. Фізична підготовка має залишатися обов'язковим складником професійного становлення для всіх курсантів незалежно від статі, оскільки саме вона забезпечує готовність до виконання службових завдань у складних та небезпечних умовах. Водночас важливо враховувати фізіологічні особливості жіночого організму, адаптуючи методики тренування без зниження загальних професійних вимог, що дозволяє підтримувати необхідний рівень функціональної підготовленості та працездатності [2]. Такий підхід сприяє формуванню реальної, а не формальної рівності у підготовці, коли вимоги до результату залишаються єдиними, але шляхи його досягнення можуть бути варіативними. Крім того, впровадження гендерно чутливої підготовки сприяє подоланню стереотипів щодо ролі жінок у силових структурах, формує атмосферу професійної взаємоповаги в навчальному середовищі та підвищує загальний рівень ефективності підготовки майбутніх фахівців.

У сучасних умовах реформування сектору безпеки і оборони України питання забезпечення гендерної рівності у фізичній підготовці майбутніх правоохоронців супроводжується низкою суттєвих проблем. Зокрема, однією з ключових є застосування уніфікованих нормативів фізичної підготовки без належної адаптації до фізіологічних особливостей курсантів різної статі, що не завжди забезпечує об'єктивну оцінку їх професійної готовності. Існуючі підходи часто ґрунтуються на традиційних стандартах, розроблених без урахування гендерних відмінностей, що може створювати як необґрунтовані труднощі для дівчат-курсанток, так і не сприяти повному розкриттю їхнього потенціалу. Водночас у навчальному середовищі зберігається стереотипне сприйняття фізичних можливостей жінок як нижчих порівняно з чоловіками, що впливає на ставлення до них під час занять і формує додаткові психологічні бар'єри. Ще однією проблемою є недостатня гендерна чутливість програм підготовки, які не завжди враховують специфіку формування витривалості, сили та швидкісних якостей у представників різної статі, що ускладнює створення рівних умов для професійного розвитку [3]. У сукупності ці чинники свідчать про необхідність перегляду підходів до організації фізичної підготовки з метою забезпечення реальної, а не декларативної гендерної рівності у системі підготовки курсантів.

Удосконалення системи підготовки майбутніх правоохоронців потребує впровадження гендерно чутливих підходів, що передбачають створення рівних умов для набуття професійно необхідних фізичних якостей незалежно від статі. Одним із важливих напрямів є модернізація фізичних нормативів з урахуванням сучасних наукових підходів та фізіологічних особливостей курсантів, що дозволить забезпечити об'єктивну оцінку їх готовності до виконання службових завдань без зниження професійних вимог. Значну роль відіграє також розвиток функціональної та прикладної фізичної підготовки, спрямованої на формування практичних навичок дій у реальних службових ситуаціях, що підвищує ефективність професійної діяльності в умовах ризику та стресу [2]. Реалізація таких підходів

сприятиме формуванню рівних можливостей професійної самореалізації для всіх курсантів, забезпечить їх готовність до виконання службових обов'язків та відповідатиме сучасним принципам розвитку правоохоронної системи.

Отже, забезпечення гендерної рівності у системі спеціально-фізичної підготовки майбутніх правоохоронців є важливою умовою формування їхньої професійної готовності до виконання службових завдань в умовах підвищених ризиків. Врахування гендерного аспекту у процесі підготовки сприяє створенню рівних можливостей для розвитку необхідних фізичних якостей, подоланню стереотипів та підвищенню ефективності освітнього процесу. Удосконалення змісту та підходів до фізичної підготовки, зокрема через модернізацію нормативів і розвиток функціональної спрямованості занять, дозволяє забезпечити об'єктивну оцінку готовності курсантів та сприяє їх професійній самореалізації. Реалізація таких підходів відповідає сучасним вимогам розвитку правоохоронної системи та підвищує її спроможність ефективно діяти в умовах воєнного стану.

1. Константинов Д. В. Зміст фізичного виховання курсантів закладів вищої освіти системи МВС України. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : зб. наукових пр. конф. (м. Харків, 31 трав. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, каф. тактич. та спец.-фіз. підгот. ф-ту № 2. Харків : ХНУВС, 2019. С. 246–249.

2. Зубченко Л. В., Голик В. А. Урахування гендерного підходу у фізичній підготовці дівчат-курсанток. *Law Journal of Donbass*. 2022. № 2. С. 178–185. URL : <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-79-2-178-185> (дата звернення: 19.02.2026).

3. Анісімов Д., Антипова А. Гендерні аспекти фізичної підготовки працівників правоохоронних органів. *Молодий вчений*. 2022. 10 (110). С. 14–16. URL : <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-10-110-3> (дата звернення: 19.02.2026).

Євген ГІДЕНКО

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ДОСТУПУ ДО ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан в Україні, спричинений широкомасштабною агресією, поставив перед суспільством низку викликів, серед яких особливе місце займає забезпечення рівного доступу до гуманітарної допомоги. Гендерні аспекти цього процесу є критично важливими, адже війна по-різному впливає на жінок, чоловіків, дітей та інші вразливі групи. Проблема полягає у тому, що традиційні соціальні ролі, інституційні практики та нерівності можуть обмежувати доступ до ресурсів, посилюючи дискримінацію та соціальну напругу. Актуальність теми визначається необхідністю інтеграції гендерно-чутливого підходу у всіх етапах гуманітарних програм – від планування до моніторингу. Це дозволить не лише підвищити ефективність допомоги, а й сприяти утвердженню принципів рівності та справедливості в умовах кризи.

Гендерна рівність у гуманітарному контексті означає рівні права, можливості та доступ до ресурсів для жінок і чоловіків, незалежно від соціальних чи культурних стереотипів. У випадку гуманітарної допомоги це означає, що всі групи населення повинні мати однаковий доступ до життєво необхідних ресурсів – їжі, води, медичних послуг, притулку. Гуманітарна допомога своєю чергою є комплексом заходів, спрямованих на забезпечення базових потреб населення, яке постраждало від війни чи стихійних лих. Вона включає матеріальні ресурси, медичну підтримку, психологічну допомогу та соціальні послуги. Міжнародні документи, такі як Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) та Резолюція Ради Безпеки ООН №1325 «Жінки, мир, безпека», визначають необхідність врахування гендерних аспектів у гуманітарних програмах. Вони наголошують на важливості участі жінок у процесах прийняття рішень та забезпеченні їхнього доступу до допомоги.

В умовах воєнного стану в Україні можна виділити кілька ключових бар'єрів доступу до гуманітарної допомоги. По-перше, фізичні бар'єри: жінки з дітьми та люди похилого віку

часто не мають можливості дістатися пунктів видачі допомоги. По-друге, інформаційні бар'єри: відсутність гендерно орієнтованої комунікації призводить до того, що певні групи не отримують інформацію про доступні ресурси. По-третє, соціальні бар'єри: традиційні ролі можуть обмежувати жінок у прийнятті рішень щодо отримання допомоги. Водночас в Україні діють як державні, так і міжнародні організації, що намагаються враховувати гендерні аспекти. Наприклад, окремі програми ООН та Червоного Хреста передбачають спеціальні пакети допомоги для жінок з дітьми та людей з інвалідністю. Проте системність таких практик залишається недостатньою. За даними міжнародних організацій, понад 60% внутрішньо переміщених осіб в Україні – це жінки та діти. Це свідчить про необхідність адаптації гуманітарних програм до їхніх специфічних потреб.

Гендерні виклики та нерівності проявляються у різних площинах. Жінки стикаються з подвійним навантаженням – догляд за дітьми та пошук ресурсів, а також часто стають жертвами гендерно зумовленого насильства. Чоловіки перебувають під тиском очікувань щодо участі у бойових діях, що обмежує їхній доступ до гуманітарних програм. Діти особливо вразливі до нестачі харчування, медичних послуг та психологічної підтримки. Вразливі групи – люди з інвалідністю, літні особи, ЛГБТК+ спільнота – часто стикаються з дискримінацією та відсутністю спеціалізованих програм.

Для інтеграції гендерного підходу у гуманітарні програми необхідно розробити гендерно-чутливі індикатори для оцінки ефективності, забезпечити доступність пунктів видачі допомоги для жінок з дітьми, людей похилого віку та осіб з інвалідністю, проводити інформаційні кампанії, орієнтовані на різні групи населення, залучати жінок до процесів прийняття рішень у гуманітарних організаціях, навчати персонал основам гендерної чутливості та здійснювати моніторинг із врахуванням гендерних показників.

Отже, гендерні аспекти доступу до гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану в Україні є головним фактором ефективності та справедливості гуманітарних програм. Війна створює нові виклики, які посилюють існуючі нерівності, тому інтеграція гендерного підходу стає не лише питанням прав людини, а й практичною необхідністю. Розробка та впровадження гендерно-чутливих механізмів дозволить забезпечити рівний доступ до ресурсів, зменшити соціальну напругу та сприяти відновленню суспільства на засадах рівності та справедливості.

1. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW). Організація Об'єднаних Націй. Київ: Міністерство соціальної політики України, 2022.

2. Резолюція Ради Безпеки ООН №1325 «Жінки, мир, безпека». Організація Об'єднаних Націй. Нью-Йорк, 2000.

3. Оксамитна К., Грей Ф. Гендерні аспекти міжнародної допомоги в Україні під час повномасштабного російського вторгнення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Соціологія.* – 2024. – №2. Київ: 2024. С.15–28

4. Антикризисний медіа-центр. Зміцнення гуманітарної підтримки через гендерний підхід: Ініціатива GiHA. Харків: 2025. С. 7–19.

5. Грень Л.М. Сучасний стан забезпечення гендерної рівності в Україні: нормативно-правовий аспект. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ».* Серія: Соціально-гуманітарні науки. 2021. №1. С. 45–53.

6. Gradus Research, Biasless. Дослідження гендерної рівності в Україні: благополуччя українських жінок у третій рік війни. Київ: Липень 2024. С. 3–12.

7. Гендерні обмеження доступу до гуманітарної допомоги: чи справді чоловіки мають менший пріоритет. *Gendergid*, 2024. С. 21–30.

Ганна ДЕКУСАР

старший викладач
кафедри мовної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ENSURING GENDER EQUALITY UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE: LEGAL, INSTITUTIONAL AND SOCIAL DIMENSIONS

The full-scale war against Ukraine has profoundly transformed the legal, social, and institutional landscape of the country. Under martial law, state priorities inevitably shift toward national security and survival. However, the commitment to democratic values, including gender equality, remains a constitutional and international obligation of Ukraine. This paper examines the challenges and prospects of ensuring gender equality under martial law, focusing on legal frameworks, institutional mechanisms, security-sector reform, economic resilience, and protection against gender-based violence. It argues that wartime conditions both expose structural inequalities and create opportunities for transformative gender-responsive policies. The study emphasizes the importance of integrating gender perspectives into emergency governance and post-war recovery planning.

Since the introduction of martial law in February 2022, Ukraine has faced unprecedented security, humanitarian, and socio-economic challenges. Armed conflict not only threatens territorial integrity but also deeply affects social structures and patterns of inequality. Gender equality, recognized as a fundamental democratic principle and enshrined in the Constitution of Ukraine and international treaties, must be preserved even in emergency conditions.

Historically, crises tend to exacerbate existing inequalities. Women, children, elderly persons, and marginalized groups often experience disproportionate vulnerability [5]. At the same time, wartime transformations may open new spaces for participation and leadership. The Ukrainian context provides a unique case study of how gender equality can be sustained — and even strengthened — during armed conflict.

Ukraine's commitment to gender equality is grounded in national legislation and international instruments, including the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) and the UN Security Council Resolution 1325 on Women, Peace and Security [3].

Martial law allows temporary restrictions on certain rights; however, it does not permit discrimination. Article 24 of the Constitution guarantees equality before the law regardless of sex [1]. Furthermore, the Law of Ukraine “On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men” remains in force during wartime.

An important development is the National Action Plan for the implementation of the Women, Peace and Security agenda. It provides mechanisms for increasing women's participation in security decision-making, preventing conflict-related sexual violence, and supporting survivors. Even under conditions of military aggression, Ukraine continues to align its policies with European Union gender standards, which is particularly significant in light of its EU candidate status [2].

One of the most visible transformations during wartime has been the increased participation of women in the Armed Forces of Ukraine. Women serve not only in medical or support roles but also in combat positions. This shift challenges traditional stereotypes about gender roles in the military.

However, equal participation requires institutional support. Issues such as appropriate equipment, equal access to training, prevention of harassment, and career advancement opportunities remain relevant. Gender-sensitive reforms in the security sector are therefore essential.

Moreover, the implementation of the Women, Peace and Security agenda underscores that women are not merely victims of conflict but active agents of resilience and peacebuilding. Their involvement enhances operational effectiveness and strengthens democratic civilian control over the armed force.

The war has significantly disrupted labor markets and economic stability. Many women have become internally displaced persons or refugees abroad. Others have assumed increased caregiving responsibilities due to family separation or mobilization of male relatives.

Economic vulnerability may deepen gender gaps in employment and income. Nevertheless,

Ukrainian women demonstrate remarkable adaptability by engaging in entrepreneurship, volunteering, and digital work. State recovery strategies must incorporate gender-responsive budgeting and targeted support for women-led businesses to prevent long-term economic marginalization [4].

Ensuring equal access to employment, social protection, and financial resources during martial law is not only a matter of justice but also of economic resilience. Sustainable recovery depends on inclusive participation.

Armed conflict often correlates with increased levels of domestic violence, trafficking, and conflict-related sexual violence. Displacement, stress, and breakdown of community structures contribute to heightened risks.

Ukraine has taken steps to strengthen reporting mechanisms, hotlines, shelters, and cooperation with civil society organizations [7]. However, challenges persist, particularly in temporarily occupied territories and frontline regions.

Effective prevention requires coordinated action between law enforcement agencies, social services, and international partners. Training military and police personnel on gender-sensitive approaches is crucial. Digital platforms and confidential reporting systems can enhance access to protection even under martial law conditions.

Ensuring gender equality during martial law must be viewed as a foundation for post-war reconstruction. Infrastructure rebuilding, housing policy, healthcare reform, and transitional justice mechanisms should incorporate gender analysis from the outset. [9]. International experience demonstrates that post-conflict societies achieve more sustainable peace when women actively participate in reconstruction and governance. Ukraine's recovery strategy should therefore institutionalize gender mainstreaming across all policy domains.

The integration of gender perspectives into donor-funded programs and EU accession reforms provides an opportunity to modernize governance structures. Wartime solidarity and civic mobilization can serve as catalysts for long-term social transformation [9].

Thus, martial law presents undeniable challenges to the protection of human rights, including gender equality. Nevertheless, Ukraine's experience demonstrates that emergency governance does not necessitate the suspension of democratic values [6]. On the contrary, integrating gender equality into wartime policies enhances national resilience, strengthens institutions, and supports inclusive recovery [8].

Ensuring gender equality under martial law requires:

- consistent implementation of national and international legal obligations;
- gender-sensitive reform of the security sector;
- targeted economic support mechanisms [10];
- effective prevention of gender-based violence;
- incorporation of gender perspectives into post-war reconstruction planning.

In this context, gender equality is not a secondary issue but a strategic component of Ukraine's democratic development and European integration. The preservation of equal rights during war sends a powerful message about the country's commitment to human dignity and justice.

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.

2. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1544-р. *Офіційний вісник України*. 2020.

3. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) : adopted by the UN General Assembly on 18 December 1979. New York : United Nations, 1979. URL: <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/> (date of access: 14.02.2026).

4. Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention). Council of Europe. Istanbul, 2011. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210> (date of access: 14.02.2026).

5. Inter-Agency Standing Committee. Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Action. Geneva : IASC, 2015.

6. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Conflict-Related Sexual Violence in Ukraine. Geneva : OHCHR, 2023. URL: <https://www.ohchr.org> (date of access: 14.02.2026).

7. United Nations. Security Council Resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Security : S/RES/1325 (2000). New York: United Nations, 2000. URL: [https://undocs.org/S/RES/1325\(2000\)](https://undocs.org/S/RES/1325(2000)) (date of access: 14.02.2026).

8. United Nations Development Programme. Gender Equality and Women's Empowerment in Crisis Response in Ukraine. New York : UNDP, 2022. URL: <https://www.undp.org/ukraine> (date of access: 14.02.2026).

14.02.2026).

9. UN Women. Rapid Gender Analysis of Ukraine. New York : UN Women, 2022. URL: <https://www.unwomen.org> (date of access: 14.02.2026).

10. World Bank. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment. Washington, DC : World Bank, 2023. URL: <https://www.worldbank.org> (date of access: 14.02.2026).

Альберт КУБАРЄВ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Олена ЛОПАСЬВА

старший викладач
кафедри вогневої підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ
ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони України в умовах воєнного стану є не лише питанням дотримання прав людини, а й стратегічним чинником підвищення ефективності обороноздатності держави. У сучасних умовах збройної агресії гендерна політика перестає бути декларативною складовою реформ і трансформується у практичний інструмент кадрового, управлінського та оперативного розвитку сектору безпеки.

Нормативною основою забезпечення гендерної рівності є ст. 24 Конституції України [1], яка гарантує рівність прав і свобод та забороняє привілеї чи обмеження за ознакою статі. Спеціалізоване регулювання міститься у Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [3], що закріплює обов'язок органів державної влади впроваджувати гендерний підхід у сфері публічного управління. У сфері безпеки ключове значення має Про національну безпеку України [4], який визначає демократичний цивільний контроль та принципи діяльності сектору безпеки з урахуванням міжнародних стандартів.

Міжнародно-правовий вимір формують насамперед резолюції Ради Безпеки ООН щодо порядку денного «Жінки, мир, безпека» [5], зокрема Резолюція 1325 (2000), положення якої імplementовані в Україні через Національний план дій. У контексті євроінтеграційних процесів важливим є також дотримання стандартів, вироблених у межах політики НАТО щодо інтеграції гендерної перспективи в операційну діяльність [6].

Водночас, незважаючи на формальне закріплення принципу рівності, існують системні проблеми його реалізації. По-перше, питання доступу жінок до бойових, спеціальних та керівних посад тривалий час залишалося обмеженим нормативно або фактично через кадрові практики. Хоча значну частину обмежень було скасовано, нерівність представництва на стратегічному рівні управління все ще зберігається. По-друге, проблемною є інтеграція гендерної перспективи у систему професійної підготовки, зокрема у військовій та вогневій підготовці. Індивідуалізація навчальних стандартів повинна ґрунтуватися на принципах рівності можливостей, а не на формальних біологічних відмінностях, водночас з урахуванням фізіологічних аспектів без зниження професійних вимог.

В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває проблема поєднання військової служби та сімейних обов'язків. Законодавство України передбачає певні соціальні гарантії для військовослужбовців, однак їх застосування не завжди враховує специфіку службових навантажень під час активної фази бойових дій [3]. Гендерний аспект проявляється у нерівномірному розподілі сімейних обов'язків та ризику непрямой дискримінації.

Окремим викликом є питання запобігання сексуальним домаганням та гендерно зумовленому насильству у секторі безпеки. Наявність підпорядкованої структури управління,

замкнутого службового середовища та специфічної корпоративної культури створює ризики замовчування правопорушень і недостатнього реагування. Нормативна база, зокрема антикорупційне та дисциплінарне законодавство, формально містить механізми відповідальності, однак їх ефективність значною мірою залежить від незалежності внутрішнього контролю та доступності зовнішніх механізмів захисту.

Проблемним є також баланс між мобілізаційними потребами держави та принципом добровільності служби для окремих категорій громадян. Гендерно нейтральна модель мобілізації теоретично відповідає принципу рівності, однак практична реалізація потребує комплексного перегляду соціальних стандартів, інфраструктури, умов служби та медичного забезпечення.

У стратегічному вимірі гендерна рівність повинна розглядатися не як додатковий елемент кадрової політики, а як інструмент підвищення оперативної спроможності. Дослідження міжнародних безпекових інституцій підтверджують, що різноманітність персоналу позитивно впливає на якість прийняття рішень, комунікацію з цивільним населенням та рівень довіри до інституцій сектору безпеки.

Забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони України в умовах воєнного стану є комплексним правовим і організаційним завданням. Воно потребує не лише вдосконалення нормативного регулювання, а й трансформації управлінської культури, стандартизації процедур реагування на дискримінацію, інтеграції гендерної перспективи у систему професійної та вогневої підготовки, а також посилення механізмів демократичного цивільного контролю. Лише за таких умов принцип рівності стане реальним чинником зміцнення національної безпеки, а не декларативною конституційною нормою.

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. і допов.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 23.02.2026).

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08 верес. 2005 р. № 2866-IV (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення: 23.02.2026).

3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 груд. 1991 р. № 2011-XII (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12> (дата звернення: 23.02.2026).

4. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020> (дата звернення: 23.02.2026).

5. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 (2000) «Жінки, мир, безпека» від 31 жовт. 2000 р. URL: <https://undocs.org/S/RES/1325%282000%29> (дата звернення: 23.02.2026).

6. Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО : Указ Президента України (чинна редакція). URL: <https://www.president.gov.ua> (дата звернення: 23.02.2026).

Юлія ЛЕБЕДЄВА

старший викладач
кафедри теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР ТА РІЛЬ ЖІНОК У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ

Сучасне розуміння національної безпеки еволюціонувало від вузького воєнно-державоцентричного підходу до комплексної моделі, в центрі якої перебуває людина, її права та гідність. У цьому контексті безпека не може розглядатися виключно як захист суверенітету і територіальної цілісності; вона охоплює гарантування фундаментальних прав і свобод, зокрема вразливих груп, до яких традиційно належать жінки в умовах збройного конфлікту та постконфліктної трансформації.

Гендерний вимір національної безпеки не є ідеологічною конструкцією – це правова необхідність, що випливає з конституційного принципу рівності та міжнародних зобов'язань держави у сфері прав людини [1]. Практика збройних конфліктів переконливо засвідчує: ігнорування специфічних потреб жінок у сфері безпеки призводить до системних порушень прав людини, зростання рівня гендерно зумовленого насильства, соціальної дезінтеграції та

ослаблення стійкості держави.

Права жінок у сфері безпеки мають двоєдиний характер. По-перше, йдеться про захист від дискримінації, насильства та експлуатації в умовах воєнного стану, переміщення, окупації чи демобілізації [1, 2]. По-друге – про забезпечення реальної участі жінок у процесах прийняття рішень у сфері оборони та безпеки [2]. Дослідження міжнародного досвіду підтверджує, що участь жінок у безпекових інституціях і переговорах з врегулювання конфліктів підвищує легітимність рішень, їхню сталість та ефективність [3].

Гендерна інтеграція в секторі безпеки повинна здійснюватися не декларативно, а інституційно – через гендерно чутливе бюджетування у сфері оборони; впровадження механізмів запобігання та реагування на сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом; рівний доступ жінок до військової служби та керівних посад; системну підготовку персоналу сектору безпеки з питань прав людини та недискримінації [4].

Особливої уваги потребує питання балансу між обмеженням прав людини в умовах воєнного стану та необхідністю забезпечення безпеки держави. Обмеження прав не можуть мати дискримінаційного характеру й повинні відповідати принципам законності, необхідності, пропорційності та тимчасовості. Гендерний аналіз правових режимів надзвичайного та воєнного стану дозволяє виявити приховані форми нерівності, що посилюються під час кризи.

Таким чином, гендерний вимір національної безпеки слід розглядати як структурний елемент сучасної безпекової доктрини, а не як політичну опцію чи гуманітарний додаток. Міжнародно-правові стандарти, закріплені в Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 та положеннях CEDAW, формують для держави чіткі позитивні зобов'язання щодо забезпечення участі жінок у процесах прийняття безпекових рішень і гарантування їх захисту в умовах конфлікту.

Практика свідчить, що ігнорування гендерного компоненту призводить до викривлення оцінки загроз, неефективності програм безпеки та зниження довіри до державних інституцій. Водночас інституціоналізована участь жінок у секторі безпеки підвищує якість стратегічного планування, посилює превентивний потенціал держави та сприяє сталості миру.

Отже, інтеграція гендерного підходу є критерієм зрілості правової держави та показником її спроможності забезпечувати безпеку на основі верховенства права. У сучасних умовах саме поєднання безпекових інструментів із гарантіями прав людини формує легітимну та ефективну модель національної безпеки.

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 18.12.1979 : станом на 6 жовт. 1999 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.

2. UN Security Council Resolution 1325 : of 31.10.2000 no. S/RES/1325. URL : <https://peacemaker.un.org/en/thematic-areas/women-peace-security/normative-frameworks/security-council-resolutions>.

3. Mary C., Nielsen R., Hudson V. M. Women and Post-Conflict Settings. *Peace and Conflict* 2010. 2017. P. 91–102. URL : <https://doi.org/10.4324/9781315090009-9>.

4. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 28.10.2020 № 1544-р : станом на 29 жовт. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-p#Text>.

Олена ЛОПАЄВА
старший викладач кафедри
вогневої підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасні збройні конфлікти дедалі частіше супроводжуються грубими порушеннями прав людини, серед яких жінки залишаються однією з найбільш уразливих груп. Війна змінює соціальні ролі, руйнує систему захисту, обмежує доступ до правосуддя, медичної допомоги та соціальних гарантій. Поряд із прямими загрозами життю й здоров'ю жінки стикаються з ризиками сексуального насильства, примусового переміщення та дискримінації.

За таких умов національні механізми захисту часто є недостатніми, що зумовлює потребу в узгоджених діях держав і міжнародних інституцій.

Виконання міжнародних зобов'язань у сфері гендерної політики є складовою державної правової стратегії. У цьому контексті слушною є позиція О. М. Лопаєвої та І. О. Буякової, які підкреслюють, що «Україна, як член міжнародного співтовариства, взяла на себе зобов'язання щодо виконання ключових міжнародних зобов'язань із забезпечення гендерної рівності» [3, с. 290].

Доцільно звернутися до позиції Л. Ярмол та Ю. Мозольової, які зазначають, що «права жінок – це визнані державами та міжнародними організаціями можливості, що належать жінкам на рівних засадах з чоловіками в усіх сферах суспільного життя» [4, с. 168].

Основу міжнародного співробітництва у сфері захисту прав жінок становлять Резолюція РБ ООН 1325 (2000), яка закріпила участь жінок у мирних процесах, Конвенція CEDAW щодо усунення дискримінації, Римський статут МКС, що визнає сексуальне насильство воєнним злочином, а також Стамбульська конвенція, яка визначає стандарти запобігання насильству та захисту постраждалих.

На сьогодні суттєвий внесок у розвиток стандартів захисту прав жінок здійснює Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок, який контролює виконання положень Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. У своїх Загальних рекомендаціях Комітет наголошує на обов'язку держав забезпечувати належний захист жінок навіть у період надзвичайного чи воєнного стану, підкреслюючи принцип невідступності основоположних прав.

Окреме значення має діяльність Міжнародного комітету Червоного Хреста, який у межах свого мандата здійснює моніторинг дотримання норм міжнародного гуманітарного права, документує порушення та надає гуманітарну допомогу постраждалим. Важливою складовою міжнародного співробітництва є також взаємодія з регіональними організаціями, зокрема Рада Європи, що через механізми моніторингу виконання Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству сприяє імплементації стандартів захисту жінок, у тому числі в умовах конфлікту.

Разом із тим сучасні збройні конфлікти висувають нові виклики для міжнародного співробітництва. По-перше, спостерігається ускладнення форм насильства, включаючи використання сексуального насильства як інструменту війни. По-друге, обмежений доступ міжнародних місій до зон активних бойових дій перешкоджає належному документуванню порушень. По-третє, існує проблема безкарності за злочини проти жінок, що підриває довіру до міжнародних механізмів правосуддя.

Своєю чергою А. Ю. Замула та В. В. Дульська зазначають, що серед основних викликів у сфері захисту прав жінок в умовах збройного конфлікту є відсутність належної правової відповідальності за воєнні злочини проти жінок, недостатній рівень підтримки постраждалих, а також обмежений доступ до ефективних механізмів правосуддя [1, с. 180].

Слід погодитись із думкою С. І. Краснокутського, Д. Г. Тініна та В. П. Тимофєєва, що в умовах збройної агресії «державою повинно бути впроваджено нові ефективні механізми захисту їхніх прав», що зумовлює необхідність удосконалення нормативної бази та процедур правового захисту [2, с. 34].

Таким чином, перспективи міжнародного співробітництва у цій сфері можуть бути такими: посилення інтеграції гендерного підходу у діяльність миротворчих операцій та гуманітарних місій; розширення участі жінок у переговорах щодо припинення вогню та укладення мирних угод; розвиток міжнародних програм відновлення, спрямованих на економічну реінтеграцію та психологічну підтримку жінок, які постраждали від конфлікту.

Отже, захист прав жінок в умовах збройних конфліктів потребує поєднання національних зусиль і дієвого міжнародного співробітництва, заснованого на чинних міжнародно-правових стандартах. Попри наявність нормативної бази, зберігаються проблеми безкарності, недостатньої підтримки постраждалих та обмеженого доступу до правосуддя, що вимагає подальшого вдосконалення законодавства й практики його застосування.

1. Замула А. Ю., Дульська В. В. Проблеми захисту прав жінок під час збройних конфліктів та воєнних дій. *Вчені записки*. 2025. С. 176-182. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2025/2_2025/2_2025.pdf#page=184 (дата звернення: 15.02.2026).

2. Краснокутський С. І., Тінін Д. Г., Тимофєєв В. П. Проблемні питання та необхідність зміни законодавства для захисту прав жінок та дітей під час дії воєнного стану. *Захист прав та інтересів дітей і жінок в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 29 квіт. 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 33-34. URL : <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/10420> (дата звернення: 15.02.2026).

3. Лопасва О. М., Буякова І. О. Проблеми забезпечення гендерної рівності в системі МВС України. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Вінниця : ХНУВС, 2024. С. 289-291. URL: <http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/24307/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F%2022.11.2024.pdf#page=289> (дата звернення: 15.02.2026).

4. Ярмол Л., Мозольова Ю. Міжнародні та національні гарантії прав жінок. *Незалежність України: права людини та національна безпека*: збірник матеріалів Третьої міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 28 квітня 2023 року) Національний університет «Львівська політехніка» ; упоряд. проф. Л. В. Ярмол, О. І. Баскакова. Київ : КНТ, 2023. С. 167-170. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/483/zbrnik-13062023.pdf#page=167> (дата звернення: 15.02.2026)

Анатолій НАТОЧІЙ

старший викладач кафедри
вогневої підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМАТИКА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ ЖІНКАМИ

Проблематика гендерної рівності у виконанні бойових завдань жінками набуває дедалі більшої актуальності в умовах сучасних воєнних конфліктів, зокрема й у контексті повномасштабної війни, яку переживає Україна. Зміни в структурі Збройних Сил, трансформація суспільних уявлень про роль жінки у війську, а також міжнародні стандарти щодо забезпечення рівних прав і можливостей ставлять питання участі жінок у бойових діях у центр правових, соціальних та етичних дискусій. Це питання є багатовимірним: воно охоплює правовий статус військовослужбовиць, рівний доступ до посад і спеціальностей, умови проходження служби, фізіологічні обмеження, соціальні стереотипи, питання безпеки, психологічного навантаження та визнання бойового досвіду жінок. Для України ця тематика має не лише теоретичне, але й практичне значення, оскільки десятки тисяч жінок виконують бойові та забезпечувальні завдання на передовій і в тилу, нерідко діючи в умовах, що не передбачають достатнього рівня нормативного чи інституційного забезпечення.

У міжнародному праві концепція гендерної рівності у військовій сфері почала формуватися після Другої світової війни, але активний розвиток отримала наприкінці XX – на початку XXI століття. Резолюція Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека», ухвалена у 2000 році, стала ключовим документом, що визнає важливу роль жінок у запобіганні конфліктам, миротворчості та безпеці, підкреслюючи необхідність їхнього

залучення до прийняття рішень на всіх рівнях. Проте формальне закріплення рівних прав ще не означає реальну рівність у бойових умовах. Багато країн стикаються з проблемою невідповідності між нормативними деклараціями та фактичною практикою, що часто обмежує можливості жінок або ускладнює їхню службу [1]. Україна, яка активно імплементує стандарти НАТО та норми міжнародного гуманітарного права, поступово рухається до повного забезпечення рівних прав, але стикається з численними викликами, що потребують уваги, вивчення та імплементация норм міжнародного права направлено на вдосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства, в тому числі і військовій [5, с. 93].

Однією з центральних проблем є юридичне забезпечення гендерної рівності у військовій службі. Тривалий час українське законодавство передбачало обмеження щодо переліку посад та військово-облікових спеціальностей, які могли займати жінки, що фактично відтворювало застарілі уявлення про «природну» роль жінки у війську як медичного чи адміністративного персоналу. Лише у 2016–2018 роках були скасовані ключові нормативні обмеження, і жінки отримали офіційний доступ до бойових посад. Це призвело до збільшення їхньої кількості в підрозділах розвідки, піхоти, артилерії, штурмових частинах та інших бойових напрямках. Проте юридична рівність не гарантує рівних умов. Потребують удосконалення нормативні акти, що стосуються стандартів оснащення, медичного забезпечення, соціальних гарантій та адаптації жінок після участі в бойових діях [2].

Питання фізичної підготовки жінок є однією з найпоширеніших тем у суспільних дискусіях. Противники участі жінок у бойових діях нерідко апелюють до фізіологічних відмінностей, які впливають на витривалість, вагу спорядження чи здатність до виконання певних завдань. Міжнародний досвід свідчить, що такі аргументи мають значення лише тоді, коли армія не адаптована під змішані підрозділи. У країнах НАТО, де жінки давно виконують бойові функції, було розроблено гендерно-нейтральні стандарти фізичної підготовки, що не знижують вимог, але дозволяють врахувати індивідуальні можливості військовослужбовиць. В українській армії проблема полягає у відсутності достатньої кількості екіпірування, пристосованого для жінок: бронежилетів, форм, взуття, рюкзаків, амуніції. Жінки змушені адаптовувати чоловіче спорядження, що створює додаткові ризики для здоров'я, знижує мобільність та ефективність у бою.

Соціальні та культурні стереотипи залишаються одним із найбільших бар'єрів на шляху до реальної гендерної рівності у війську. Традиційні уявлення про «чоловічу» та «жіночу» роль можуть призводити до недовіри командирів, небажання призначати жінку на відповідальні посади або до неформальної дискримінації. Існують випадки, коли жінки з бойовим досвідом залишаються на нижчих посадах, тимчасом як їхні менш досвідчені колеги-чоловіки отримують підвищення. Проблема є й неформальні практики «подвійних стандартів», коли від жінок очікують більшої старанності, дисципліни або психологічної стійкості, ніж від чоловіків. Така ситуація знецінює внесок військовослужбовиць, погіршує морально-психологічний клімат у підрозділах та сприяє відтоку кваліфікованих кадрів.

Психологічний вимір участі жінок у бойових завданнях залишається мало дослідженим у вітчизняній науці, хоча практичні спостереження показують його важливість. Жінки часто піддаються подвійним психологічним навантаженням: крім стресу, пов'язаного з бойовими діями, вони змушені долати соціальний тиск, доводити власну професійну компетентність та справлятися з упередженими ставленнями. Дослідження вказують, що рівень посттравматичного стресового розладу серед жінок-військовослужбовиць може бути вищим не через саму участь у бойових діях, а через додаткові психологічні стресори, які виникають у середовищі, де гендерна рівність не забезпечена належним чином [3, с. 49]. У таких умовах важливими є програми психологічної адаптації, наявність жіночих офіцерських мереж, наставництва та професійної підтримки.

Не менш важливим є питання репрезентації жінок у керівних військових структурах. Хоча кількість жінок у війську зростає, їхня частка в командних посадах залишається низькою. Це впливає на вироблення політик, на розробку стандартів та на створення інституційних практик, які враховували б потреби жінок у бойових умовах. Підвищення їхньої присутності у керівництві є важливим кроком до подолання структурної нерівності. Міжнародний досвід підтверджує: армії, у яких жінки займають керівні посади, швидше адаптують внутрішні процедури до гендерно-чутливих стандартів, що підвищує боєздатність підрозділів та рівень внутрішньої дисципліни.

Участь жінок у бойових діях також має політичний та символічний вимір. В Україні

жінки стали важливою частиною оборонної боротьби, що суттєво впливає на трансформацію суспільних уявлень і знижує рівень гендерних упереджень. Водночас недостатнє визнання їхнього внеску у бойові дії залишається проблемою. Жінки часто стикаються з труднощами при оформленні документів про участь у бойових діях, отриманні статусів, нагород чи соціальних гарантій. Це свідчить про інституційну нерівність, яка повинна бути усунена через зміну нормативної бази та запровадження прозорих процедур обліку та оцінки бойового досвіду.

Проблематика гендерної рівності у війську не може бути розглянута без аналізу питання безпеки жінок у бойових підрозділах. У світі відомі випадки сексуальних домагань, насильства, дискримінації, що демонструє потребу у створенні системи реагування на порушення та превентивних механізмів. Військові структури мають забезпечувати не лише фізичний захист від ворога, а й безпечне внутрішнє середовище [4, с.164]. У цьому контексті важливими є спеціальні курси підготовки командирів, створення внутрішніх механізмів довіри, можливість анонімних скарг, а також жорстка відповідальність за гендерно зумовлені правопорушення.

Підсумовуючи, слід зазначити, що проблематика гендерної рівності під час виконання жінками бойових завдань у сучасному світі залишається складним багаторівневим питанням, що поєднує правові, соціальні, психологічні та інституційні компоненти. Для України ця тема особливо актуальна, адже війна спричинила безпрецедентне залучення жінок до оборони держави, що відкриває можливості для оновлення військової культури та нормативно-правової бази, але одночасно виявляє існуючі проблеми та дисбаланси. Гендерна рівність у війську – це не питання пільг чи окремих привілеїв, а умова підвищення боєздатності, справедливості та ефективності військових структур. Реальне забезпечення рівних можливостей потребує комплексного перегляду підходів до підготовки, забезпечення, кадрової політики, організаційної культури та правового регулювання. Тільки системне усунення формальної й неформальної дискримінації здатне створити умови, у яких жінки можуть повноцінно реалізувати свій потенціал, що стане важливим внеском у загальну обороноздатність держави.

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

2. Hryniuk D., Smyrnov I., Stepanets I. Gender aspects in the historical origins of military tourism (on the example of the Czech amazon women) Multidisciplinary scientific notes. Theory, history and practice. Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference. Edmonton, Canada. 2022. S. 173–179. URL: <https://isgkonf.com/multidisciplinary-scientific-notes-theory-history-and-practice/>

3. Кротиков В. П., Топальський В. Л., Малюга В. М. Актуальні проблеми гендерної політики у Збройних Силах України : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Б. П. Андресюка. Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2011. 112 с.

4. Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку сектору безпеки і оборони України: стан, проблеми, перспективи : тези III Міжнародної науково-практ. конф. (Хмельницький, 29 квітня 2021 року). Хмельницький : Вид-во НаДпсу, 2021. 466 с.

5. Наточій А. Д., Тимофєєв В. П. Гендерна рівність в поліцейській діяльності в умовах воєнного стану : матеріали Всеукраїнської науково-практ. конф. (ДДУВС, 28.04.2023).

Iryna NIKITINA

Senior Lecturer at the Department
of Language Training of Dnipro State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine)

GENDER EQUALITY IN CONFLICT: THE EXPERIENCE OF ISRAEL AND UKRAINE

Gender equality in armed conflict is not only a matter of justice but also of the effectiveness of a state's defense and security policies. Modern conflicts significantly alter women's roles in society: they are not only confined to the home front, but are increasingly participating in state defense, leadership, and reconstruction. With the outbreak of full-scale war in Ukraine and the ongoing security challenges facing Israel, it is clear that the issue of equal rights and opportunities for women in wartime requires a thorough analysis and comparison of the practices of both countries.

Regulatory and legal framework. Both countries have a legal framework that formally enshrines equal rights for women and men, but the implementation of these norms can vary significantly. For example, in Israel, women have been subject to compulsory military service since 1948, which is one of the few such practices in the world and is seen as one of the elements of ensuring gender equality in defense. The state has opened most positions in the Israel Defense Forces (IDF) to women, including command and technical positions, which is largely due to the concept of a “people’s army,” where service is seen as the duty of every citizen regardless of gender. However, even in Israel, there are still restrictions on women’s participation in certain combat units and some social barriers that hinder full equality in practice [1].

In Ukraine, legislation also guarantees equal rights, and the recent years of war have prompted significant changes in the legal and regulatory sphere. Specifically, the ban on women's participation in combat was lifted in 2016, and all military positions will be open to women starting in 2022. Furthermore, the Ministry of Defense is actively implementing gender equality standards and collaborating with Western partners (such as NATO) to train gender advisers and conduct gender sensitivity training in the defense sector [2].

The role of women in the security and defense system. In Israel, military service is effectively mandatory for women aged 18–26, and they can serve in the ground, air, and naval units. According to official sources, approximately one-third of IDF soldiers are women, a significant portion of whom are officers, demonstrating the institution's openness to female participation in the security sector. The 2000 Equal Opportunity Law enshrined the right of women to serve in any role, provided they are physically and professionally fit, significantly expanding opportunities for women's military careers [3].

In recent years, the number of women in the Ukrainian Armed Forces has grown significantly: according to research, their numbers in the army increased from approximately 16,500 in 2014 to over 60,000 in 2024. Women participate in a wide range of military tasks, from medical support and communications to direct combat duties. Despite this progress, they often have to overcome challenges related to entrenched stereotypes, inadequate equipment, biased attitudes, and limited access to leadership positions [4].

Main challenges to ensuring gender equality. Both countries, despite their different historical and legal backgrounds, face similar challenges. General gender stereotypes, social biases, and unequal career opportunities remain significant barriers. Even with mandatory military service in Israel, only certain combat roles are available to women, and some traditionally male units remain closed to them due to physical standards or cultural biases.

In Ukraine, beyond the military aspects, the war has also exacerbated socioeconomic inequalities: the pandemic, internal displacement, and economic hardship have deepened the gender gap in access to resources, support, and decision-making at all levels of society. Under these circumstances, ensuring equal opportunities for women in the security and defense sector requires not only regulatory changes but also systemic support and education for the entire military community.

Comparative conclusions and prospects for Ukraine. A comparison of the experiences of Israel and Ukraine reveals that both countries recognize the importance of ensuring equal rights and responsibilities for women in the security sector, but differ in their approaches to implementing them. Israel's practice of mandatory service and broad integration of women foster a culture where women's participation in national defense is the norm. At the same time, Israel also faces certain limitations in practical equality, particularly in terms of full access to the full range of combat positions. Ukraine is making significant strides in this direction by opening up all positions and implementing NATO standards and international recommendations, but faces a more complex socio-cultural background and deeper stereotypes that require consistent reforms, educational programs, and institutional support.

Thus, adapting certain elements of the Israeli approach to gender integration to the national context could be an important step in strengthening Ukraine's equality and defense capability in the face of a protracted conflict.

1. Women in the Israel Defense Forces // Encyclopaedia Britannica, Wikipedia. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Women_in_the_Israel_Defense_Forces.

2. UNN. Ukraine uses NATO's experience in gender equality in the army. URL : https://unn.ua/en/news/ukraine-uses-natos-experience-in-gender-equality-in-the-army?utm_source=chatgpt.com.

3. Wikipedia. Women in Israel. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Women_in_Israel?utm_source=chatgpt.com.

4. Яна Лук'янчук. Гендерна рівність в українській армії під час російсько-української війни.. *Агора. Журнал соціальних наук*, 2026. № 3(1). С. 8-29.

Ганна ТУРЧАНІКОВА

інспектор відділу контролю
за діяльністю блокпостів
та взаємодії з правоохоронними
органами управління превентивної
діяльності ГУНП в Луганській області
(м. Дніпро, Україна)

СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

У сучасних умовах розвитку демократичного суспільства питання забезпечення гендерної рівності в правоохоронних органах, зокрема в Національній поліції України, набуває особливої актуальності. Незважаючи на формальне закріплення принципів рівності у законодавстві, на практиці ще спостерігаються численні випадки гендерної нерівності, що проявляється у нерівному доступі до посад, різниці в оплаті праці, упередженому ставленні до жінок, а також недостатньому врахуванні специфічних потреб обох статей у службовій діяльності. З огляду на стратегічне значення правоохоронної системи для забезпечення прав і свобод громадян, важливо дослідити сучасний стан забезпечення гендерної рівності в підрозділах Національної поліції України.

Україна задекларувала європейський вектор розвитку, у межах якого формується система гендерного права та гендерно-чутливого суспільства. Одним із ключових завдань на цьому шляху є забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків, а також усунення будь-яких проявів соціостатевої дискримінації. У правовій державі принцип рівності означає створення рівних стартових умов для представників обох статей. Водночас реалізація прав і свобод значною мірою залежить від індивідуальних якостей кожної людини та її статі, що часто зумовлює виникнення гендерної нерівності в реальному житті.

Щоденна практика доводить, що попри закріплення гендерного паритету в Конституції України, на практиці ці положення не завжди реалізуються. Найчастіше порушення мають прихований характер. Це свідчить про необхідність проведення ґрунтовного наукового аналізу механізмів забезпечення гендерної рівності в різних сферах суспільного життя, зокрема у правоохоронній діяльності.

Законодавчі засади принципу рівних прав жінок і чоловіків відображено, зокрема, у частині першій статті 49 Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII. У ній зазначено, що на службу до поліції можуть бути прийняті громадяни України, які досягли 18-річного віку, мають повну загальну середню освіту, володіють українською мовою і не зазнають обмежень за ознаками раси, статі, релігії, політичних поглядів, національного походження, майнового стану чи місця проживання [1].

Сьогодні жінка в поліцейській формі вже не сприймається як щось незвичне або виняткове. У багатьох ситуаціях жінки-поліцейські демонструють ефективність, не поступаючись чоловікам, а подекуди й перевершуючи їх. Наприклад, у процесі комунікації з порушниками жінки, як правило, застосовують м'якший підхід, що сприяє деескалації конфлікту. Також жінки виявляють високу результативність у роботі з дітьми - останні краще йдуть на контакт із працівницями поліції, асоціюючи їх із материнською фігурою. Крім того, присутність жінок у підрозділах необхідна для проведення поверхневих перевірок осіб жіночої статі.

Проте жінки-поліцейські також стикаються з низкою труднощів [2, с.32]. Серед основних - фізичні характеристики (менший зріст, вага), складність застосування силових прийомів і зброї у критичних ситуаціях, а також упереджене ставлення з боку окремих правопорушників. Це може створювати додаткові ризики для жінок під час виконання службових обов'язків. Незважаючи на це, дослідження засвідчують, що жінки у поліції частіше, ніж чоловіки, ефективно врегульовують конфліктні ситуації, демонструючи високий рівень комунікативних навичок і точність у веденні службової документації.

Подальші дослідження підтвердили, що жінки-поліцейські особливо ефективні у роботі з підлітками, постраждалими жінками та дітьми, а також у вирішенні побутових конфліктів і групових спорів. Це пояснюється особливостями їхнього професійного стилю - емпатією, терпінням, здатністю до активного слухання та низьким рівнем агресивності, що є важливим у соціально-чутливих ситуаціях.

Таким чином, дотримання принципів гендерної рівності в усіх підрозділах Національної поліції України має стати основою для формування правової держави, у якій рівень добробуту громадян, незалежно від статі, невідмінно зростатиме.

Представництво жінок на керівних посадах у правоохоронних органах слід розглядати не лише як шлях до формування нової професійної еліти, але й як інструмент побудови соціально справедливого та демократичного суспільства, в якому забезпечені права і можливості для всіх.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 40-41, ст. 379.

2. Сучасні тенденції забезпечення гендерного балансу в умовах Євроінтеграції: збірник матеріалів інформаційно-просвітницького форуму. м. Кропивницький, 17 березня 2023 р. Кропивницький. ДонДУВС. 2023. 362 с.

3. Орлова О. О. Гендерні аспекти у формуванні іміджу поліцейського в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 45-51

4. Смірнова О. М. Сучасний стан та проблеми гендерної рівності в діяльності органів внутрішніх справ України. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 6 (43). С. 356-360.

5. Казначеев Д. Г., Настич Т. М. Забезпечення принципу гендерної рівності у правоохоронній діяльності. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : зб. наук. праць. Харків : ХНУВС, 2020. 336 с. С. 31–33.

Сергій ЦАЛКО

викладач кафедри тактичної
підготовки ННІ професійної освіти
Національної академії
Національної гвардії України
(м. Харків, Україна)

ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРА

Гендерна рівність в армії є важливою темою, що стосується рівного доступу чоловіків і жінок до військової служби, можливостей для кар'єрного зростання, навчання та розвитку, а також забезпечення справедливих умов для всіх військових.

Гендерна компетентність військового лідера – комплекс знань, практичних умінь і способів поведінки лідера/лідерки, спрямованих на реалізацію принципу гендерної рівності у силах безпеки та оборони.

Важливим аспектом в управлінській діяльності військового лідера стає рівень його гендерної компетентності, здатність урахувати гендерні аспекти у підпорядкованих підрозділах з метою більш ефективного використання наявного потенціалу особового складу в підрозділі. Гендерна компетентність військового лідера має три основні компоненти:

а) предметно-змістовний, який відображає розуміння командирами (начальниками) гендерної проблематики, гендерного підходу та основних засад гендерної політики у військовій сфері;

б) операційно-діяльнісний, володіння яким дозволяє керівникам успішно виконувати специфічні функції професійної діяльності, пов'язані з урахуванням гендерного чинника;

в) особистісно-фаховий, який стосується питань демонстрації власної позиції та активного впровадження знань, навичок та умінь керівництва щодо реалізації принципу гендерної рівності у професійну діяльність.

Для виконання предметно-змістовного компоненту військовий лідер має знати:

міжнародні вимоги щодо впровадження принципу гендерної рівності в секторі безпеки і оборони, зокрема, тих, які прийняті у збройних силах держав-членів НАТО;

основи національної політики щодо забезпечення гендерної рівності;

специфіку реалізації принципу гендерної рівності в секторі безпеки й оборони в умовах воєнного конфлікту, постконфліктної ситуації;

види та прояви гендерно зумовленого насильства.

Для втілення операційно-діялісного компоненту військовий лідер має вміти:

застосовувати положення міжнародного та національного законодавства з

утвердження гендерної рівності в професійній діяльності;
аналізувати ситуацію з дотримання гендерної рівності у своїй професійній сфері;
визначати гендерні стереотипи та розвінчувати їх у ході виконання своїх професійних обов'язків;
уникати використання дискримінаційних суджень та практик;
визначати прояви гендерно зумовленого насильства та адекватно реагувати на їх випадки;
надавати допомогу особам, постраждалим від дискримінації, відповідно до своїх професійних обов'язків.
Для впровадження особистісно-фахового компоненту військовий лідер має демонструвати:
цінності гендерної рівності, толерантності та ненасильство;
неприйнятне ставлення до сексизму, гендерно зумовленого насильства, гендерної дискримінації;
розуміння власної відповідальності за утвердження гендерної рівності в українському суспільстві та секторі безпеки і оборони;
готовність підтримати особовий склад, який постраждав від гендерно зумовленого насильства чи гендерної дискримінації;
готовність дотримуватись положень міжнародного кодексу етичної поведінки для військовослужбовців і працівників сектору безпеки й оборони, особливо в частині недопущення фактів сексуальних домагань, сексизму, гендерної дискримінації.
Гендерна компетентність військового лідера є критичним елементом сучасного командування, що забезпечує ефективність підрозділів та сприяє виконанню завдань. Вона передбачає розуміння рівності, усунення гендерних стереотипів та забезпечення рівних можливостей для реалізації потенціалу кожного військовослужбовця, незалежно від статі.

1. Доктрина з військового лідерства в Національній гвардії України. Затверджена наказом командувача Національної гвардії України 06.12.2022 № 450. – 29 с.

2. Методичні рекомендації «З інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України». Наукові редактори: Оксана Ярош, Едуард Рахімкулов. Київ 2021 – 292 с.

Катерина ШАБЛЕВСЬКА
студентка університету

БІЛЯЦЬКИЙ О. С.
старший викладач
Національного юридичного
університету ім. Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

З початком АТО питання забезпечення гендерної рівності стояло не так гостро, як збереження та подальше повернення наших окупованих територій, тому більше ресурсів йшло на боротьбу з ворогом, стримання його та реформи у війську. Також було важливо робити наш захист сильнішим, стійкішим до зовнішніх загроз та сучаснішим. Варто додати, що не було тоді таких швидких методів висвітлення проблем звичайними людьми, що могло б забезпечити швидку реакцію та поступове, проте впевнене вирішення цієї проблеми.

Вже з 24 лютого 2022 року більшість українців зрозуміли, що все стало набагато серйознішим, як чоловіки, так і жінки стали на захист України, йшло багато добровольців та добровольців, з'явилося набагато більше волонтерок та волонтерів. Варто додати, що згідно з результатами загальнонаціонального опитування, проведеного у березні 2023 року, більше половини опитаних погоджуються з тим, що жінки можуть командувати бойовими підрозділами. Водночас їм важче, аніж чоловікам, робити кар'єру в армії. До того ж серед респондентів переважала думка (55 %), що умови проходження військової служби враховують потреби жінок-військовослужбовиць, а ситуація щодо урахування побутових

потреб жінок дещо поліпшилася [3]. Також бізнеси, пункти незламності та інші види діяльності, які в цей складний час допомагають нашій країні, ЗСУ, були організовані не тільки чоловіками, а й жінками. Наприклад, як показує статистика, за 2023 рік 56 % новостворених бізнесів – це бізнеси, які запустили жінки, і це рекордний показник за всю історію України [3]. У 18 регіонах очолювані жінками партнерські організації з громадянського суспільства надали підтримку понад 37 400 жінкам та дівчатам [1]. Проте не варто забувати, що проблеми щодо забезпечення гендерної рівності не зникли.

Отже, з головних проблем відсутності гендерної рівності під час воєнного стану можна виділити: проблема жіночого лідерства в Україні, залучення до військової служби, рівність на ринку праці та у догляді за дітьми, дискримінація, проблема гендерно зумовленого насильства, а саме: насильство з боку інтимних партнерів, сексуальну експлуатацію та зловживання, сексуальні домагання, сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК), та економічне насильство, що загострюють довоєнну ситуацію. [1]

Окрім того, жінки страждають й при виїзді за корон. Згідно з інформацією Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), жінки та діти становлять 90 % біженців, які полишають Україну, та піддаються підвищеному ризику сексуальної експлуатації та торгівлі людьми. Крім того, повсюдні обмеження представництва жінок у процесі ухвалення рішень, незважаючи на їхню вагому участь у гуманітарному реагуванні, ставлять під загрозу ефективність програм реагування [1].

Поступово держава працює над цими помилками, забезпечує гендерну рівність, незважаючи на всі складні умови сьогодення, які створює війна. Наприклад, індекс гендерного розриву за останні роки змінився, з 0,707 у 2023 році до 0,730 у 2025 році, це свідчить про зменшення гендерного розриву в нашій країні [2]. Також проблема гендерно зумовленого насильства сильно загострилася з початком повномасштабного вторгнення. У 2023 році зареєстровано понад 243 980 випадків домашнього насильства, у 2024 році за перші п'ять місяців відкрито 1 521 кримінальне провадження, що на 36 % більше, ніж за аналогічний період 2023 року [2]. На протидію цьому Україна у 2022 році ратифікувала Стамбульську конвенцію, яка передбачає, що запобігання насильства щодо жінок і домашнього насильства є обов'язком держави [2]. Також гендерна рівність у секторі безпеки оборони України значно поліпшилася. Станом на березень 2023 року в ЗСУ проходили службу 60 538 жінок, з яких 42 898 – військовослужбовиці, тоді як у 2014 році було 49 926, з яких військовослужбовиці – 16 557. Також держава розширила можливості для участі жінок в обороні, наприклад: відкрито доступ до військової освіти, збільшено перелік посад, які жінки можуть обіймати, скасовано вікові обмеження. Дотримання цих стандартів є важливим елементом для подальшої співпраці з НАТО [2]. Щодо рівності на роботі, то у 2023 році ухвалили стратегію, яка до 2030 року має скоротити розрив у зарплатах між чоловіками й жінками на 5 % до 13,6 %. Наразі різниця ще понад 18 %, але у Збройних Силах України такого розриву фактично немає: зарплата залежить від звання, посади та кількості років вислуги, і однакова для всіх військовослужбовців [2; 3]. Ще один важливий фактор – догляд за дітьми. Закон гарантує рівні права матері й батька на відпустку до трьох років та 14 днів відпустки при народженні дитини, яку можуть взяти батько, мати або близькі родичі. Для військових поки є складнощі: якщо обидва батьки служать, відпустку потрібно узгоджувати [2].

А. Сороківської-Обіход, вчена з Національної академії сухопутних військ, зазначає, що сьогодні поміж головних здобутків щодо становища жінок-військовослужбовиць в Україні можна визначити такі:

1. Жінки мають право проходити військову службу у Збройних Силах України майже на всіх офіцерських посадах і на всіх посадах рядового, сержантського та старшинського складу, разом з бойовими посадами, і мають доступ до військових звань.

2. Дівчата мають право вступати до військових закладів освіти всіх рівнів, зокрема військові та військово-морські ліцеї.

3. Відбулося врахування гендерного аспекту в сімнадцяти відомчих нормативно-правових актах, а також доєднання до проекту Стратегії розвитку оборонної галузі на період до 2025 року та впровадження в механізм проведення інспекційних заходів та перевірок в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України.

4. Була створена мережа гендерних радників, яка налічує приблизно 400 осіб у Збройних Силах України [3].

Наразі жінкам стало краще. Відбувається поступовий рух до забезпечення гендерної рівності, що дає жінкам більше можливостей для розвитку, можна сказати, що відбувається більше та якісніше використання людських ресурсів, розширення можливостей для жінок,

країни. Але не всюди все так ідеально. Хоч сьогодні жінкам стали доступні такі бойові професії у війську, як: гранатометниця, снайперка, артилеристка та інші, тоді як раніше вони могли претендувати переважно на небойові професії, наприклад, зв'язківця, водійка, кухарка тощо. Водночас для жінок все ще існують обмеження на прийом на посади офіцерського складу, пов'язані з використанням бойових патронів та виконанням водолазних робіт. Також жінкам недоступні посади на підводних човнах і надводних кораблях, у керівництві бригадами надводних кораблів, у підрозділах пожежогасіння, де необхідне непряме гасіння пожеж, а також в підрозділах тилового забезпечення, де передбачене використання вибухонебезпечних реактивів. Крім того, у військових частинах спеціального призначення жіночі посади не передбачені. Тому тут, з одного боку, Україна дуже багато зробила для забезпечення гендерної рівності, особливо під час війни. З іншого – ще є немало проблем у цій сфері, які потрібно вирішити [3].

1. Securing Gender Equality in Ukraine Amidst the War. *UN Women Ukraine*. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2023-03/Securing%20GE%20in%20Ukraine%20Amidst%20the%20War_UA_14.03.2023.pdf (дата звернення: 13.02.2026).

2. Жіноче лідерство під час війни: як змінилося представництво жінок у владі *ЧЕСНО*. URL : <https://www.chesno.org/post/5879/> (дата звернення: 14.02.2026).

3. Забезпечення гендерної рівності в Україні в умовах війни. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/05/4-1.pdf> (дата звернення: 15.02.2026).

Андрій СТАХУРА

аспірант кафедри

теорії держави та права

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Відповідно до ст. 3 Конституції України, утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Виконання зазначеного обов'язку здійснюється державою через систему утворених нею органів публічної влади, наділених відповідними повноваженнями. У цьому аспекті надзвичайно важливим питанням видається формування ефективно функціонуючого механізму забезпечення прав і свобод людини, одним із важливих елементів якого є недопущення дискримінації за ознакою статі.

У зв'язку із цим стає актуальним питання досягнення гендерної рівності для формування рівного у правах та можливостях суспільства. Значною мірою наведена проблема залишається нерозв'язаною у сферах праці, безпеки і оборони, соціального захисту, державної служби тощо. Відповідно, її розв'язанню має сприяти розбудова ефективної системи суб'єктів, наділених владними повноваженнями щодо досягнення гендерної рівності.

Екстраполюючи загальну проблематику у призму поліцейської діяльності варто визнати певні позитивні тенденції, що мали місце протягом останніх років. З одного боку вони обумовлені внутрішніми змінами, що відбулися у державі для досягнення рівності між жінками і чоловіками через прийняття відповідних актів законодавства. З іншого боку, прискорення процесу досягнення гендерної рівності у секторі безпеки і оборони було зумовлене повномасштабною збройною агресією, розв'язаною РФ проти України. Це мало наслідком збільшення відсотку жінок у системі МВС України в цілому та лавах Національної поліції зокрема як на цивільних, так і на атестованих посадах.

Наразі оптимізація системи адміністративно-правового забезпечення гендерної рівності в Національній поліції України залишається актуальним завданням як під час дії воєнного стану, так і у повоєнний період.

Підтримуючи позицію В. Й. Пашинського, погоджуємось із тим, що коло суб'єктів адміністративно-правового забезпечення (якими є суб'єкти правовідносин) у кожному окремому випадку є різним і залежить від сфери публічного управління яку забезпечують такі суб'єкти [2, с. 149].

Зокрема, А. А. Радчук наголошує, що суб'єктом публічної адміністрації є суб'єкт, що має

повноваження у сфері влади та здійснює різноманітні адміністративні функції. Це можуть бути орган (посадова особа), які виконують роль у владних структурах та надають адміністративні послуги або здійснюють виконавчо-розпорядчу діяльність. Головними суб'єктами публічної адміністрації вчений називає органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, для яких адміністрування слугує основною сферою діяльності [3, с. 429].

Відповідно, систему суб'єктів адміністративно-правового забезпечення гендерної рівності в Національній поліції України можна розглядати як сукупність органів державної влади (їх структурних одиниць, посадових осіб) та недержавних інституцій, наділених владними повноваженнями у сфері недопущення дискримінації за ознакою статі, охорони, захисту й відновлення прав жінок та чоловіків з числа поліцейських та цивільного (неатестованого) складу, а також створення умов для досягнення гендерного балансу у Національній поліції України.

На нашу думку коло суб'єктів адміністративно-правового забезпечення гендерної рівності в Національній поліції України можна систематизувати, здійснивши їх умовний поділ на три групи:

1) суб'єкти державного управління вищого рівня – органи (посадові особи), що здійснюють формування й реалізацію гендерної політики в Україні (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Урядовий уповноважений з питань гендерної політики);

2) суб'єкти державного управління центрального рівня – центральні органи виконавчої влади, їх спеціалізовані структурні підрозділи, керівництво таких органів (Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України, Національна поліція України, Управління моніторингу дотримання прав людини МВС України, Департамент головної інспекції та дотримання прав людини НПУ, Міністр внутрішніх справ, Голова Національної поліції України);

3) недержавні суб'єкти – органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання (зокрема громадська організація «Українська асоціація представниць правоохоронних органів» – УАППО, громадська правозахисна організація «Ла Страда», громадське жіноче об'єднання – «Спілка жінок України»), міжнародні інституції (Консультативна місія Європейського Союзу (КМЕС) в Україні, Структура Організації Об'єднаних Націй з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок – ООН жінки) тощо.

Структурно-логічна система таких суб'єктів ґрунтується на горизонтальних та вертикальних зв'язках. Вертикальні зв'язки засновані на методі субординації та реалізуються через МВС, НПУ та територіальні органи поліції. Горизонтальні зв'язки реалізовані через НПУ, громадські та міжнародні організації, діяльність урядового уповноваженого, помічників (радників) з гендерних питань, що створює систему стримувань і противаг.

Таким чином, система адміністративно-правового забезпечення гендерної рівності у Національній поліції України може бути представлена через сукупність державних і недержавних суб'єктів публічної адміністрації, об'єднаних вертикальними і горизонтальними зв'язками.

У якості підсумку слід зазначити те, що попри широке коло суб'єктів владних повноважень у досліджуваній царині, ключовою проблемою залишається відсутність єдиного координаційного центру безпосередньо всередині структури Національної поліції України з чітко визначеними імперативними повноваженнями для впровадження відповідних нормативних і організаційних новел. У зв'язку з викладеним перспективним напрямом розвитку нами вбачається законодавче закріплення статусу гендерних радників як штатних одиниць в територіальних органах поліції з наданням їм права ініціювати службові розслідування за фактами дискримінації за ознакою статі, або інших проявів гендерної нерівності у поліції.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Пашинський В. Й. Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення оборони України: поняття та класифікація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2017. Вип. 47. Т. 2. С. 148-151.

3. Радчук А. А. Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення прав військовослужбовців. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 428-431.

Влада ГОРБ

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Вадим ЧАЛИК

доцент кафедри

адміністративно-правових дисциплін

та публічного управління

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

доктор філософії в галузі права

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану в Україні стало серйозним викликом для держави, суспільства та системи забезпечення прав і свобод людини. Збройна агресія завдала важкі соціальних, економічних та правових трансформацій, що дуже вплинули на становище людей у різних сферах суспільного життя. В умовах війни змінилася структура зайнятості населення, перерозподіляються соціальні ролі, зросло навантаження на систему соціального захисту, посилюються ризики дискримінації та гендерно зумовленого насильства. У зв'язку з цим забезпечення гендерної рівності набуло значної актуальності та потребує сконцентрованого і системного підходу.

Гендерна рівність є складовою принципу верховенства права та демократичного розвитку держави. Вона передбачає не лише формальне закріплення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, а й створення дійсних умов для їх успішної реалізації. У мирний час забезпечення гендерної рівності розглядається як один із пріоритетів державної політики, а у період воєнного стану це питання набуває додаткового виміру, пов'язаного з необхідністю врахування незвичайних потреб різних соціальних груп, захисту вразливих категорій населення та інтеграції гендерного підходу у сферу безпеки й оборони країни.

Воєнні дії істотно мають вплив на соціально-економічне становище жінок і чоловіків. Більша частина чоловічого населення залучена до оборони держави, тоді як жінки все активніше беруть участь, як у секторі безпеки, так і в забезпеченні функціонування критичної інфраструктури, волонтерській діяльності, гуманітарній допомозі. Водночас зростає навантаження на жінок у контексті догляду за дітьми, людьми похилого віку та внутрішньо переміщеними особами. Такі процеси звертають увагу на питання рівного доступу до праці, соціальних гарантій, медичних послуг, освіти та правового захисту.

Особливого значення набуває інтеграція гендерної складової у процеси прийняття управлінських рішень в умовах воєнного стану. Ефективна державна політика має базуватися на аналізі потреб різних груп населення, використанні гендерно чутливого бюджетування, запровадженні механізмів запобігання дискримінації та забезпеченні рівного представництва жінок і чоловіків у процесах відновлення та післявоєнної розбудови країни. Без урахування гендерного виміру неможливо досягти стійкого розвитку та соціальної справедливості.

Гендерна рівність означає, що чоловіки і жінки мають однакові можливості для реалізації своїх прав у всіх сферах життя – на роботі, в освіті, в охороні здоров'я та політиці. Це не означає, що чоловіки та жінки повинні бути однаковими, але що вони повинні мати рівні умови для досягнення своїх цілей і розкриття потенціалу[1].

Гендерна рівність передбачає відсутність дискримінації за ознакою статі та забезпечення однакових можливостей для обох статей. Це передбачає однакові права в доступі до ресурсів, однакову оплату за однакову працю, а також права на репродуктивне здоров'я, свободу від насильства та дискримінації[1].

З метою забезпечення рівності між жінками та чоловіками крім гендерної рівності також необхідно враховувати і різноманітні форми дискримінації та зневаги на основі раси, кольору шкіри, етнічного та соціального походження, генетичних особливостей, мови, релігії або переконань, політичних або будь-яких інших поглядів, належності до національних

меншин, майнового стану, місця народження, інвалідності, віку, сексуальної орієнтації або соціально-економічного статусу[2.с9].

Забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків – це не лише питання справедливості, але й важливий аспект розвитку суспільства та держави в цілому. Для досягнення реальної гендерної рівності необхідні спільні зусилля урядів, бізнесу та громадських організацій. Лише через усунення стереотипів, боротьбу з дискримінацією та забезпечення рівних можливостей для кожного можна побудувати справедливе і процвітаюче суспільство[1].

Громадяни мають однакові конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень прав за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, сексуальної орієнтації, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, що надають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства та дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.[5]

1 листопада 2022 року Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію. Це стало новим етапом у боротьбі з насильством. Ратифікація Конвенції – довгоочікуваний етап інтенсифікації роботи з протидії будь-яким видам насильства. Це дасть змогу посилити механізми реагування на сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, та домашнє насильство. До того ж, це додатковий інструмент захисту тимчасово переміщених українців за кордоном.

«Ще один напрямок «Партнерства Біарриц» – забезпечення принципів гендерної рівності в освіті. Він – про рівні права та можливості для всіх учасників процесу – учнів і вчителів. Про неприпустимість будь-якої дискримінації», – сказала Олена Зеленська[3]

Місцеві та регіональні органи самоврядування повинні сприяти викорінюванню стереотипів і обставин, які лежать в основі нерівності у статусі й умовах для жінок, та які спричиняють нерівну оцінку ролей жінок і чоловіків у політичних, економічних, соціальних і культурних умовах [2 с. 9].

За результатами глобального дослідження «Попередження конфліктів, перетворення сектору правосуддя та забезпечення миру», проведеного структурою «ООН – Жінки», встановлено, що розширення прав і можливостей жінок сприяє успіху мирних переговорів і досягненню тривалого миру, пришвидшує відновлення економіки, зміцнює миротворчі операції, підвищує ефективність гуманітарної допомоги та може сприяти протидії насильницькому екстремізму.

Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» охоплює такі напрями діяльності:

- забезпечення повної та рівноправної участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень на всіх рівнях, у тому числі в мирних переговорах, діяльності щодо встановлення миру, реінтеграції та примирення; участі у виборах (як кандидатів, так і виборців), суспільно-політичній діяльності;
- запобігання насильству за ознакою статі, у тому числі шляхом притягнення до відповідальності за порушення міжнародного права; забезпечення участі жінок у запобіганні виникненню, поширенню та відновленню насильницьких конфліктів, а також усуненні причин їх виникнення, зокрема шляхом роззброєння, протидії всім формам експлуатації; підтримка мирних ініціатив та процесів розв'язання конфліктів;
- захист прав і врахування потреб постраждалих в умовах конфліктів і після їх завершення, зокрема захист від різних форм насильства та переслідування (під час тривалих конфліктів збільшуються ризики потрапляння насамперед жінок і дівчат у ситуації торгівлі людьми, сексуального насильства, зґвалтування);
- врахування особливих потреб жінок і дівчат, у тому числі вразливих категорій (зокрема біженців, внутрішньо переміщених осіб, жінок, які постраждали від насильства за ознакою статі та сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом), а також жінок-комбатантів, жінок-ветеранів під час надання послуг у сфері охорони здоров'я, психологічної

та гуманітарної допомоги; забезпечення участі жінок в економічному відновленні та перехідному правосудді в конфліктних і постконфліктних ситуаціях.

Необхідність підготовки Національного плану пов'язана із завершенням строку реалізації Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року. У зв'язку із повномасштабним вторгненням російської федерації в Україну у 2022 році, введенням воєнного стану та тимчасовою окупацією рф нових територій України актуалізуються наявні та постають нові виклики та проблеми, розв'язання яких не передбачено Національним планом на період до 2020 року[4].

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.

2. Європейська хартія рівності жінок і чоловіків. (2022). Рада європейських муніципалітетів та регіонів. URL : https://www.auc.org.ua/sites/default/files/hartiya_ukr.pdf.

3. Олена Зеленська розповіла, як втілюється гендерна рівність в Україні в умовах воєнного часу // Офіційне інтернет-представництво Президента України. 29 грудня 2022 р. URL : <https://www.president.gov.ua/news/olena-zelenska-rozpovila-yak-vtilyuyetsya-genderna-rivnist-v-80133>. (дата звернення: 27.02.2026).

4. Про Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1544-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-p#Text> (дата звернення: 27.02.2026).

5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 27.02.2026).

Андрій ГОРЄЛОВ

курсант факультету

безпеки державного кордону

Науковий керівник:

Тетяна КУЛЬБАБА

викладач кафедри іноземних мов

Національної академії Державної

прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького

(м. Хмельницький, Україна)

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах розвитку української держави питання гендерної рівності в системі безпеки та оборони набуває особливої значущості. Тривалий збройний конфлікт, запровадження воєнного стану та постійна загроза національній безпеці зумовлюють необхідність переосмислення ролі людського ресурсу в діяльності військових формувань і правоохоронних органів спеціального призначення. За таких обставин ефективність виконання службових завдань безпосередньо залежить від рівня професійної підготовки, дисципліни та мотивації особового складу, а не від його гендерної належності.

Гендерна рівність у військовій сфері сьогодні розглядається не лише як прояв дотримання прав людини, а як інструмент підвищення інституційної спроможності силових структур. Відмова від застарілих уявлень про виключно «чоловічий» характер військової служби дозволяє державі залучати ширше коло фахівців і більш раціонально використовувати кадровий потенціал. Особливо актуальним це питання є для Державної прикордонної служби України, яка функціонує в умовах постійного ризику та виконує завдання стратегічного значення.

Гендерна рівність у системі військової служби полягає у створенні рівних умов для проходження служби, професійної реалізації та кар'єрного розвитку незалежно від статі. Йдеться не про надання переваг окремим категоріям військовослужбовців, а про забезпечення справедливого доступу до посад, навчання, управлінських функцій і відповідальності.

У сучасних збройних формуваннях мають значення такі якості, як аналітичне мислення, здатність до швидкого ухвалення рішень, психологічна витримка,

комунікабельність і вміння діяти в умовах невизначеності. Ці характеристики не є гендерно зумовленими, що підтверджує доцільність залучення жінок до всіх напрямів військової діяльності. Таким чином, гендерна рівність стає елементом професійної культури та управлінської ефективності.

Державна прикордонна служба України посідає особливе місце в системі забезпечення національної безпеки. Вона виконує функції з охорони державного кордону, протидії незаконному переміщенню осіб і товарів, а також бере безпосередню участь у стримуванні збройної агресії. Специфіка діяльності ДПСУ передбачає постійну готовність до дій у складних і небезпечних умовах, що висуває підвищені вимоги до особового складу.

У структурі Державної прикордонної служби України жінки сьогодні залучені до виконання широкого спектра завдань. Вони проходять службу як на офіцерських, так і на сержантських та рядових посадах, беруть участь у патрулюванні, оперативно-аналітичній роботі, медичному забезпеченні, кадровому та психологічному супроводі. Окремі військовослужбовиці очолюють підрозділи або виконують функції заступників командирів, що свідчить про поступову зміну підходів до формування керівного складу.

Практика діяльності Державної прикордонної служби України демонструє, що жінки-військовослужбовиці ефективно виконують службові обов'язки навіть у зонах підвищеної небезпеки. Відомі випадки, коли жінки брали участь у бойових чергуваннях на ділянках активних бойових дій, здійснювали евакуацію поранених, забезпечували безперервний зв'язок і координацію дій підрозділів. Їхня робота вимагає високого рівня відповідальності та психологічної стійкості, що спростовує поширені гендерні упередження.

Водночас упровадження принципів гендерної рівності в ДПСУ супроводжується певними труднощами. Серед них – інерційність мислення, недовіра до жінок на керівних посадах, а також необхідність адаптації матеріально-технічного забезпечення до потреб змішаних підрозділів. Подолання цих проблем потребує системної роботи, чіткої позиції керівництва та формування культури взаємної поваги в колективах.

Забезпечення гендерної рівності позитивно впливає на функціонування Державної прикордонної служби України. Змішані за складом підрозділи демонструють вищий рівень внутрішньої дисципліни, кращу комунікацію та більш зважений підхід до вирішення складних службових ситуацій. Крім того, розширення участі жінок у прикордонній службі дозволяє зменшити кадровий дефіцит і підвищити стабільність особового складу.

Дотримання принципів рівності також сприяє зміцненню довіри суспільства до силових структур. Громадяни сприймають ДПСУ як сучасний, відкритий та професійний орган, що діє відповідно до демократичних цінностей і міжнародних стандартів.

Гендерна рівність у Державній прикордонній службі України є не формальним елементом державної політики, а важливим чинником підвищення ефективності службової діяльності. Реальний досвід ДПСУ підтверджує, що залучення жінок до всіх рівнів і напрямів прикордонної служби сприяє зміцненню кадрового потенціалу та підвищенню якості виконання завдань із захисту державного кордону.

Подальший розвиток гендерної рівності потребує цілеспрямованої державної підтримки, удосконалення нормативно-правового регулювання та послідовного формування професійної культури, заснованої на принципах рівності й взаємної відповідальності. Лише за таких умов Державна прикордонна служба України зможе повною мірою відповідати сучасним викликам і забезпечувати надійний захист суверенітету та територіальної цілісності держави.

1. Гендерна рівність і права людини в умовах збройного конфлікту : аналітична доповідь. Київ, 2023.

2. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

3. Захуменна Ю. О., Греля Д. П. Гендерна рівність з огляду на сучасні виклики національної безпеки України: теоретичні та практичні аспекти. *Право і безпека*. 2024. № 3. С. 33–45.

4. Конституція України : чинне законодавство України.

5. Кравченко О., Войтовська А. Гендерна рівність в Україні: аналіз нормативно-правової бази. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. Т. 2(11). С. 15-25.

Дар'я ЗУБ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Ганна ДЕКУСАР

старший викладач кафедри
мовної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**THE INFLUENCE OF GENDER ON THE FEATURES OF PROFESSIONAL
BURNOUT OF POLICE OFFICERS**

Professional activity in law enforcement agencies is traditionally classified as one of the most stressful areas of work. A high level of responsibility, constant risk to life, irregular schedule and regular contact with violence form a specific basis for the development of professional burnout syndrome. However, modern socio-humanitarian studies indicate that burnout processes are not universal: they have a clearly expressed gender specificity. Understanding how men and women in the police respond to professional chronic stress is key to building an effective system of psychological support for personnel and preserving the human resources potential of the department. It is important to note that gender equality involves recognizing and respecting different gender identities, as well as ensuring equal opportunities for all, regardless of their sex or gender [1, p. 3].

The classic burnout model of K. Maslach includes three components: emotional exhaustion, depersonalization (cynicism) and reduction of professional achievements. The gender factor makes adjustments to the manifestation of each of these components. Studies show that female police officers more often demonstrate higher rates of emotional exhaustion. This is due to a higher level of empathy and a tendency to “emotional labor” - the need to suppress one’s own feelings while working with victims. In contrast, male officers’ burnout is more often manifested through depersonalization. Male gender socialization, which encourages emotional restraint and distancing, leads to the formation of a defense mechanism in the form of a cynical attitude towards citizens and colleagues, which is an attempt to save the psyche from overload.

Women in law enforcement agencies face additional stress factors that are practically absent in men. First, this is the need to constantly prove their professional competence in a “masculine” environment. The phenomenon of “double standards” requires women to work twice as hard to receive similar recognition. Second, a significant factor is the conflict between professional and family roles. Even in modern societies, women are entrusted with a greater share of household duties, which leads to the phenomenon of a “second shift” after service. The inability to fully recover due to household workload significantly accelerates the rate of burnout among female officers.

For male police officers, the main amplifier of burnout is the internal attitude towards “strength” and “impenetrability”. Social expectations prohibit men from admitting fatigue, fear or psychological exhaustion. As a result, men are less likely to seek professional help from departmental psychologists, considering this a manifestation of weakness. This leads to the accumulation of stress and its further transformation into somatic diseases or destructive forms of coping, such as alcohol abuse, aggression in the family or risky behavior on duty. Thus, burnout in men often manifests itself later, already at the stage of deep personality deformation.

Gender characteristics are also manifested in the ways of overcoming stress. Women are more likely to use strategies focused on seeking social support and talking about problems, which is a constructive mechanism for preventing burnout. Men are prone to strategies of avoiding or mechanically solving problems, which may be effective in the short term, but do not solve the problem of emotional deficit. To minimize the negative impact of burnout, police agencies should implement gender-sensitive programs: for women, this includes flexible schedules and support for an inclusive culture; for men, it includes destigmatization of psychological assistance and training in the development of emotional intelligence.

In the context of military operations in the country, the content of the primary, secondary, and tertiary levels of psychoprophylaxis needs to be revised. Psychologists of the psychological support

units of the National Police of Ukraine conduct psychoprophylaxis of the “emotional burnout” syndrome of police officers at the primary and secondary levels. The first level is aimed at preventing and preventing the occurrence of symptoms of the “emotional burnout” syndrome, the second is directly aimed at preventing its manifestations. The tertiary level of psychological prevention is implemented in health care institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine [3, p. 1363].

Thus, we can conclude that the severity and manifestations of emotional burnout are determined by the characteristics of gender identity: femininity and masculinity [2, p. 204]. Women are more likely to become emotionally exhausted due to double burden and social pressure, while men become victims of cynicism and internal isolation due to the inability to reveal vulnerability. Effective prevention of burnout is impossible without taking into account these differences. Creating an environment where professional identity does not conflict with gender, and psychological health is recognized as the highest value, is a strategic path to forming a healthy and capable police force capable of effectively serving society.

1. Dekusar G., Kovalchuk O. Realities and prospects for gender development directly in mortgages of vischho inventory Ukraine. *Journal of scientific review*, No. 2(87), 2023. 11 p.

2. Kozhushko A. R. Gender-related features of emotional burnout of police officers. Materials of the all-Ukrainian scientific and practical conference *Psychological and pedagogical problems of professional education and patriotic education of personnel of the Ministry of internal affairs of Ukraine*. Kharkiv, 2020. Pp. 202-204.

3. P'yankivska L.V. Features of psychological prevention of the “emotional burnout” syndrome. *Scientific innovations and advanced technologies (Series “Management and administration”, series “Law”, series “Economics”, series “Psychology”, series “Pedagogy”)*: Journal. No. 3(31) 2024. P. 1355-1368.

Альона КОЦ

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Ганна ДЕКУСАР

старший викладач кафедри
мовної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

THE IMPACT OF GENDER DIVERSITY ON COMMUNITY POLICING AND PUBLIC TRUST

In the context of the modern transformation of law enforcement systems in the world, the issue of gender diversity has ceased to be only an aspect of compliance with quotas or social justice, turning into a strategic tool for increasing the effectiveness of police activities. The transition from the traditional "force" model to the concept of Community Policing requires law enforcement officers not only physical training, but also developed communication, empathy and conflict de-escalation skills. It is in this context that the involvement of women in the police ranks plays a critical role in shaping a new architecture of public security and strengthening trust between the state and the citizen. The role of women is growing in almost all spheres of life. The proportion of women continues to increase not only in civilian bodies, but also in military formations [1, p. 177-178].

Scientific research in the field of sociology of law indicates that gender diversification of the police force directly affects the methods of performing official duties. Female officers are statistically less likely to resort to the use of excessive physical force and firearms. Instead, they tend to use verbal de-escalation strategies, which is a fundamental principle of working in communities. This approach not only minimizes the number of lawsuits against law enforcement agencies, but also reduces the overall level of tension during patrols or calls. When the police act less aggressively, they cease to be perceived by the community as an external threat, which lays the foundation for long-term cooperation. The implementation of a gender-balanced approach in the ranks of the National Police of Ukraine should be carried out without systemic barriers to full participation in professional activities regardless of gender [2].

An important aspect of the impact of gender diversity is the quality of work with vulnerable groups of the population. The experience of many countries (in particular, the Scandinavian and North American models) shows that the presence of women in patrols or investigative teams increases the level of reporting of crimes related to domestic violence and sexual abuse. Female victims often feel safe giving evidence to a female officer, which contributes to better evidence collection and a higher probability of bringing the perpetrators to justice. This creates a virtuous cycle: the community sees the effectiveness of justice, which, in turn, increases the overall level of legitimacy of the police in the eyes of residents.

Public trust in the police is largely based on the principle of representativeness. If the composition of a police department reflects the demographic structure of the community it serves, this is perceived as a sign of democracy and openness of the institution. The implementation of a gender-balanced approach allows the police to better understand the specific needs of different population groups. For example, issues of women's safety in public places or the specifics of working with children and adolescents often require precisely those competencies that are traditionally more strongly expressed in mixed-gender teams. When citizens see the police as "a reflection of themselves", the level of alienation decreases, and the willingness to cooperate - from providing information about crimes to participating in community initiatives - increases.

Despite the obvious advantages, the path to full gender diversity faces the challenges of the "glass ceiling" and the internal culture of masculinity that still dominates many law enforcement structures. However, systemic changes in personnel training, where the emphasis is on intellectual and communicative skills, are gradually changing the paradigm. Modern work in communities is about working with people, not just fighting criminals. Thus, gender diversification becomes not just a matter of equality, but a necessary condition for the survival of the police as a service in a modern democratic society [3].

In summary, it can be argued that gender diversity is a catalyst for the transition from a reactive to a preventive model of policing. Critical analysis of gender stereotypes and revealing their impact on the educational process is one of the key areas of research and development of gender education [4, p. 9]. It contributes to reducing the level of violence during arrests, improves the quality of investigations of complex social crimes and is a key factor in building high public trust. Without involving women at all levels of management and the performance of police functions, it is impossible to build a safe environment where the police and the community are partners, not opponents.

1. Fedorovska N. V., Prykhodko O. O. Gender equality in the national police bodies. Scientific publication *Psychological and pedagogical problems of professional education and patriotic upbringing of personnel of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine*. Kharkiv: KhNUVS, 2020. P. 177-180.

2. Compliance with gender policy. URL: <https://npu.gov.ua/diyalnist/dotrimannya-pravlyudini/dotrymannia-gendernoi-polityky> (date of application: 22.02.2026).

3. Tyahnyryadno E. Peculiarities of gender communication in the sphere of police activities. *Folium*. Odesa: Helvetica Publishing House, 2023. Special issue. Pp. 164-169.

4. Dekusar G., Kovalchuk O. Realities and prospects for gender development directly in mortgages of vischho inventory Ukraine. *Journal of scientific review*, No. 2(87), 2023. 11 p.

Данііл МАКАРОВ

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Ганна ДЕКУСАР

старший викладач кафедри
мовної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

CHALLENGES FOR WOMEN IN POLICE LEADERSHIP

The problem of gender representation in senior management positions in the police is one of the most difficult aspects of modern security sector reform. Despite the declared policy of equal opportunities, the institutional structure of law enforcement agencies remains largely conservative,

retaining the features of a “men’s club”. Women who aspire to occupy management positions face not only professional competition, but also systemic barriers, which in sociology are described by the terms “glass ceiling” and “sticky floor”. These problems are complex and encompass organizational culture, psychological stereotypes and structural shortcomings of personnel policy.

Gender jealousy transmits recognition and respect for different gender identities, as well as ensuring equal opportunities for everyone, regardless of their status gender [4, p. 1].

A fundamental obstacle is the specific corporate culture of the police, which is historically based on masculine values: physical strength, authoritarianism and emotional restraint. Leadership in the police is often associated with a command-administrative style, which is traditionally attributed to men. In such an environment, female leaders find themselves in a “double bind”: if they demonstrate a “feminine” leadership style (empathy, collegiality), they are perceived as weak or incompetent; if they adapt and become rigid, they are criticized for gender role inconsistency. This cultural isolation often leads to women being excluded from informal network influences, key decisions about appointments and career advancement.

With the beginning of World War II, the number of female police officers increased dramatically, as most male police officers went to war. Female police officers also received more powers - including being involved in investigative actions. Even in independent Ukraine, until 1999, the number of women in law enforcement agencies was limited - the “female” quota for admission to the Ministry of Internal Affairs Academy was 5-10%. As of April 1, 2016, the total number of women in the apparatus and units is 27,626 people, while the number of male police officers is 105,266, i.e. women in the police are 20.7% [3, p. 268].

There are already examples of successful consolidation of efforts by female police officers in the world – one can undoubtedly mention the International Association of Women Police Officers (IAWPO) – a global professional organization for women serving in the police force, which has been operating for a long time in 26 regions. Ukraine is included in the 15th region [2].

The process of career growth in the police requires long years of service and experience in “field” or operational units. However, women often find themselves in administrative or analytical positions, which carry less weight when selecting for senior management positions. The lack of a system of targeted mentoring for female officers creates an information vacuum: they have less access to experienced mentors who could help them navigate the complex hierarchical system. In addition, the criteria for evaluating an effective leader often remain subjective, which allows established biases to influence the results of personnel competitions.

Police leadership positions involve high levels of stress, irregular schedules, and require 24/7 communication. For women, this creates additional pressure due to the existing division of household responsibilities in society. The lack of institutional support (flexible schedules, departmental kindergartens, maternity support programs) leads to the fact that many promising specialists voluntarily abandon their claims to leadership positions in order to maintain a balance between work and family. This phenomenon, known as the “leaky pipeline,” is the reason why the higher the level of management, the fewer women remain there.

Women in high-ranking police positions are under constant “microscope” from subordinates, colleagues, and the media. Any mistake by a female leader is often interpreted not as an individual failure, but as evidence of a woman’s inability to occupy such positions in general. This gives rise to the “glass cliff” phenomenon, when women are appointed to leadership positions during crisis periods, when the risk of failure is maximum, which puts their future careers at risk. The constant need to prove their legitimacy creates a significant psychological burden, which often becomes the cause of professional development.

Formal quotas alone are not enough to solve these problems. Free deep transformation of organizational culture: introduction of objective KPIs for assessing leadership qualities, creation of a network of female leadership and mentoring, as well as a system for reviewing social guarantees. Involving women in senior police management is not just a matter of justice, but of strategic advantage; the lack of a female leadership style often impairs better communication with the community, de-escalation of conflicts, and the introduction of innovative management methods.

Thus, the path for women to leadership positions in the police remains thorny due to the intertwining of outdated stereotypes and structural shortcomings [1]. Overcoming these barriers requires political will from the state leadership and the creation of an inclusive environment where professionalism and strategic thinking are valued above gender.

1. Rights of women law enforcement officers and gender equality policy: experience of other countries in the domestic context. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/prava-zhinok-pravoohorontsiv-ta-polityka->

hendernoji-rivnosti-dosvid-inshyh-krajin-u-vitchyznyanomu-konteksti/ (date of application: 19.02.2026).

2. Women can perform responsible tasks and be commanders on an equal footing with men. URL: <https://loyer.com.ua/uk/zhinki-na-rivni-z-cholovikami-mozhut-vikonuvati-vidpovidalni-zavdannya-ta-buti-komandirami/> (date of application: 19.02.2026).

3. Yamkova T. I. Gender equality of women in law enforcement activities. *Law enforcement function of the state: theoretical, methodological and historical and legal problems: abstracts of the additional round table of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine*. Kharkiv: KhNUVS, 2017. Pp 267-269.

4. Dekusar G., Kovalchuk O. Realities and prospects for gender development directly in mortgages of vischho inventory Ukraine. *Journal of scientific review*, No. 2(87), 2023. 11 p.

Vitalii MELNYCHUK

Cadet of the Law Enforcement Faculty

Iлона ORDYNSKA

Senior Lecturer of the Foreign Languages
Department of the Bohdan Khmelnytskyi
National Academy of the State Border
Guard Service of Ukraine
(Khmelnyskyi, Ukraine),
PhD in Philology, Associate Professor

TRANSFORMATION OF WOMEN'S MILITARY STATUS IN UKRAINE: HISTORICAL AND SOCIOLOGICAL ASPECTS

After the World War II, as the tides of battle receded and society returned to everyday life, the participation of women in military and armed structures within Ukraine underwent complex shifts. During the Soviet period, while opportunities for women to serve existed formally, in practice, the growth of their participation remained constrained. Established gender norms and the ideological model of the «socialist woman» restricted a more extensive development of the role of female service members. In early independent Ukraine, these trends were not radically altered; the new state inherited the old system, and signs of transformation only began to emerge over time. For women in the Soviet Union, service in military formations lost its combat status, becoming predominantly rear-based. Research indicates that although women were actively involved, they rarely reached command positions or combat units—gender norms dictated that «real» military service was a male domain [1, p.45-53]. At the same time, the regime actively promoted the ideas of gender equality in labor and education. However, within the context of military service, this equality remained purely formal. Women mostly performed auxiliary functions: economic support or reconnaissance involving domestic-based camouflage activities. Despite this, they did not receive the status of official combatants [3]. A striking example is that even when a female scout operated effectively within a unit, her participation often remained invisible to history—and after the war, she would return to a traditional «feminine» role. During that period, state ideology simultaneously promoted women's active participation in the workforce while maintaining the traditional perception of her place at home, within the family, as a mother and «guardian of the hearth» (*berehynia*).

After gaining independence in 1991, the Ukrainian state inherited the socio-military structure of the Soviet era: material infrastructure, personnel systems, and legislative restrictions. Women could serve, but primarily in roles that matched «female» profiles—nurses, waitresses in military units, or secretaries. As the authors of a study on the integration of women into the AFU (Armed Forces of Ukraine) state: «Women participate mainly in so-called feminized professions: nursing, finance, logistics, and communications» [2, p. 88-97]. In effect, legislation and personnel practices curtailed the growth of women's participation in combat or leadership roles: the lack of appropriate uniforms, infrastructure, and adequate military education for women—all of these became significant barriers [3]. Similarly, a cultural norm prevailed that «a woman belongs at home», even if she worked. Thus, military service for her was viewed more as an exception than the rule. One of the key reasons why the role of women in the military sphere did not expand was deeply rooted gender stereotypes. Society, the military environment, and army leadership all adhered to a model in which military service was seen as almost exclusively a male domain. Studies emphasize that even in formal documents, women in the army were often ignored: «the infrastructure of the Ukrainian army is designed for the needs of men and therefore excludes women, failing to account for their specific needs» [2, p.88-97]. Furthermore, legislative barriers persisted: prescribed restrictions on women in arduous or hazardous occupations—though this applied not only to military service. A 2017 report noted that more than 450

professions were officially restricted for women, creating a legal basis for discrimination [4, p. 27-34]. This established a «double barrier» effect: formally, a woman could serve, but in practice, she was either disallowed or denied the opportunity to advance, and her participation was often less visible than that of men. As a result of this state of affairs, changes in the role of female service members occurred slowly. This meant that when the more active phase of the military crisis began in 2014, the system was unprepared for the mass participation of women in combat functions. It was only starting from the mid-2010s that the state and society began to speak openly about the necessity for change. Thus, as early as 2018, Ukraine passed a law that officially allowed women to hold combat positions: «From a legal perspective, since 2018, Ukrainian women have held the same status as men in the AFU» [1, p. 45-53]. However, even then, numerous practical barriers remained – lack of uniforms, footwear, specialized medical support, and negative attitudes within the military environment [2, p. 88-97]. These elements prove that while changes are occurring, the system still carries the «inertia» of its Soviet past. For many women, military service was not merely a career – it was a challenge to the system, to traditional roles, and to family expectations. In the 1960s–1980s, a woman entering a military unit as a nurse or a signal officer often felt like «I am here, yet I am not seen as a true soldier». These anxieties, the longing for recognition, and the desire to be useful all remained hidden behind the «big numbers» of official statistics. We can imagine a young woman serving in a military unit in western Ukraine in the 1980s. She is in uniform, yet she knows that her only available opportunity is an auxiliary «feminine» function. She might even realize: «If I were given a different role, I would succeed», but the system does not allow it. When, in the 2000s, information about female officers and initiatives like the «Invisible Battalion» slowly began to emerge, what we see is more than just statistics—it is a long journey from invisibility to recognition. And it is a path marked by countless small defeats and compromises.

In conclusion, it can be argued that the period of 1945-2014 in Ukraine was a time when the role of women in the military sphere experienced a contraction of potential rather than an expansion. The new state inherited Soviet models heavily influenced by conservative gender norms, which restrained women in their service. Only toward the end of this period did noticeable changes begin to occur—yet these shifts emerged primarily from the «bottom up», driven by the activism of women themselves, rather than as a result of systemic reform. For a modern understanding of women's participation in the Armed Forces of Ukraine, this historical continuity is of key importance. It explains why such barriers persisted even into the 2010s, and why the achievements of female service members are viewed as a breakthrough rather than an expected norm.

1. Holovatiuk L. Zhinky u vyzvolnykh zmahanniakh Ukrainy (1914–1921 rr.): istorychnyi aspekt [Women in the liberation struggles of Ukraine (1914–1921): historical aspect]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. 2021. No. 4. P. 45–53. [In Ukrainian].

2. Koliada I. Zhinky u viiskovykh formuvanniakh doby vyzvolnykh zmahan: hendernyi aspekt [Women in military formations of the era of liberation struggles: gender aspect]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2018. No. 2. P. 88–97. [In Ukrainian].

3. Kryvosheia I. Ukrainskyi Chervonyi Khrest u roky vyzvolnykh zmahan 1917–1921 rr. [The Ukrainian Red Cross during the years of liberation struggles 1917–1921]. Kyiv: Vydavnytstvo im. Oleny Telihi, 2017. 152 p. [In Ukrainian].

4. Ovsienko V. Ukrainskyi zhinochy rukh na pochatku XX stolittia: stanovlennia i vplyv na natsionalne vidrodzhennia [Ukrainian women's movement at the beginning of the 20th century: formation and influence on national revival]. *Henderna istoriia Ukrainy*. 2016. No. 1. P. 27–34. [In Ukrainian].

Oleg NAHORNIY

student of faculty of training specialists
for pre-trial investigation bodies
of the National Police of Ukraine

Scientific supervisor:

Hanna DEKUSAR

Senior Lecturer at the Department
of Language Training of Dnipro State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine)

ENSURING GENDER EQUALITY UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE

The full-scale armed aggression against Ukraine led to the introduction of the legal regime of martial law, which significantly affected the realization of human and civil rights and freedoms. Under such conditions, social relations in the sphere of labor, social protection, family life, and military service are transformed, which is directly reflected in the position of women and men in society. At the same time, even in the presence of military threats, the state is obliged to ensure compliance with the constitutional principle of equality of rights and freedoms, since it is a fundamental principle of the rule of law and a democratic society [2]. The relevance of the study is due to the fact that martial law not only creates objective restrictions in the realization of certain rights, but also exacerbates existing gender imbalances. In particular, the employment structure of the population is changing, the number of internally displaced persons is increasing, the burden on persons who combine work with family responsibilities is increasing, and the participation of women in the security and defense sector is expanding. The scientific literature emphasizes that in times of war, the issues of observing the principle of equality and preventing discrimination on the basis of gender are particularly acute [3]. The sphere of labor relations requires special attention, since changes in legislation related to martial law have affected the procedure for hiring, firing, transferring employees, and organizing working hours. This, in turn, creates risks of indirect discrimination, primarily against women, who more often perform the functions of caring for children and family members [1]. At the same time, the war has led to a more active involvement of women in performing functions that were traditionally considered "male", including work in strategic sectors of the economy and service in military formations [4]. A separate area of concern is ensuring gender equality in the security and defense sector. The growth in the number of female military personnel requires proper regulatory regulation of the conditions of service, social security, and protection from discrimination and gender-based violence. Scientists emphasize that in wartime, it is especially important to create effective mechanisms to prevent such manifestations, since they directly affect both human rights and the state's defense capability [5].

Under martial law, the implementation of the principle of gender equality has undergone significant transformations, which is most clearly manifested in the sphere of labor relations and the security and defense sector. The war has caused a change in the employment structure of the population, a redistribution of labor resources, and an expansion of women's participation in activities that were previously traditionally considered "male". This, on the one hand, contributes to the actual establishment of equality of opportunities, and on the other hand, creates new risks of discrimination and violation of workers' rights [4]. In the labor sphere, the introduction of martial law led to the adoption of a number of special regulatory acts that changed the procedure for concluding and terminating an employment contract, the working time regime, the procedure for vacations, and guarantees for employees. As noted in the scientific literature, such changes, although aimed at ensuring the functioning of the economy, at the same time created the prerequisites for limiting labor guarantees, which is especially noticeable for women, who more often perform family responsibilities and care functions [1]. An additional factor is the forced displacement of the population and mobilization, which affected the possibility of employment. Internally displaced persons, a significant part of whom are women with children, face difficulties in finding employment, unequal pay conditions and informal employment. In such conditions, there is a risk of indirect discrimination on the basis of gender, when formally equal working conditions actually lead to an unequal position of women and men [3]. At the same time, the war contributed to the expansion of women's participation in ensuring the defense capability of the state. The number of women in the Armed Forces of Ukraine and other military formations has increased significantly, which necessitated the need to improve the legal

regulation of their status. Women perform combat and non-combat tasks, hold command positions, participate in logistics, medical care and intelligence [4]. However, the legal regulation of military service does not always take into account gender characteristics. Among the problems, the issues of medical care, social guarantees, conditions of service, provision of uniforms and equipment adapted to the physiological characteristics of women stand out. Protection from discrimination and prejudice in the military environment is also an important aspect [5]. The problem of gender-based violence in the security and defense sector attracts special attention. Scientists emphasize that the increased level of stress, combat operations and the hierarchical structure of military teams can create conditions for such offenses. Therefore, it is necessary to introduce effective mechanisms for reporting offenses, guarantees for the protection of victims and bringing perpetrators to justice [5].

Martial law significantly transforms social processes and affects the situation of different population groups, which leads to the emergence of new challenges in the field of ensuring gender equality. War exacerbates existing social inequalities, in particular through economic instability, mass population displacement, loss of jobs, destruction of social infrastructure and increased violence. In such conditions, the problem of comprehensive protection of the rights of women and men, taking into account their real needs, becomes particularly relevant [3]. One of the most acute challenges is the increase in cases of gender-based violence, which is associated with an increased level of stress, social tension and instability. Military actions create conditions in which women and children become more vulnerable to domestic violence, sexual exploitation and other forms of human rights violations. Scientific studies emphasize that countering such phenomena should be carried out by improving interdepartmental cooperation, ensuring access to legal aid and creating effective law enforcement response mechanisms [5]. A separate risk group is internally displaced persons, a significant part of whom are women with children. They face problems of access to housing, employment, medical and educational services, which can cause actual inequality of opportunities. As noted in the scientific literature, state policy in the field of social protection should be gender-sensitive and take into account the specifics of the situation of such persons [4]. In conditions of martial law, traditional social roles also undergo a transformation. The involvement of women in the defense sector and their performance of functions related to ensuring the vital activity of the state changes the established ideas about the division of responsibilities in the family and society. At the same time, women are often burdened with a double professional and family burden, which requires proper state support and regulatory regulation [1]. In addition, ensuring gender equality in conditions of war is directly related to issues of national security. The implementation of the principle of equal rights between women and men contributes to the strengthening of democratic institutions and increased trust in the state, which is an important factor in the stability of society in crisis conditions [2].

Therefore, ensuring gender equality in the conditions of martial law in Ukraine acquires special legal and social significance. Despite the possibility of temporary restrictions on certain rights and freedoms, the constitutional principle of equality between women and men remains a fundamental principle of the legal system of the state and cannot be abolished even in conditions of war [2]. The study showed that martial law significantly affected the sphere of labor relations, creating both new opportunities for expanding women's participation in various sectors of the economy and risks of indirect discrimination associated with changes in labor organization and social guarantees [1]. Along with this, the increase in the number of women in the security and defense sector has highlighted the need to improve the legal regulation of their status, ensure proper conditions of service and effective mechanisms to combat gender-based violence [5]. The social consequences of war, including internal displacement, economic instability, and increased violence, exacerbate gender imbalances and require comprehensive state policies aimed at supporting vulnerable groups [3; 4]. At the same time, the implementation of gender policy in martial law should be considered not only as a tool for protecting human rights, but also as an important element of strengthening national security and social stability.

1. Вапнярчук Н. М. Питання правового забезпечення гендерної рівності у трудових правовідносинах в Україні в умовах війни. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 346–351.

2. Калиновський Б. В., Богдан Ю. В. Реалізація конституційного принципу рівності прав жінки і чоловіка в умовах воєнного стану в Україні. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 10. 16 с.

3. Шопіна І. М. Проблеми забезпечення гендерної рівності в умовах правового режиму воєнного стану. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 12. С. 695–699.

4. Галілей Я. В., Фіалка М. П. Сучасні проблеми гендерної рівності в контексті воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.)*. Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 365–366.

5. Леонтєва Л. В., Пашенко Є. М. Забезпечення викорінення гендерно зумовленого насильства в секторі безпеки і оборони в умовах військового стану. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія юридична)*. 2024 № 4. С.49–55.

Тетяна ПОЛЩУК

курсант факультету безпеки
державного кордону

Надія МОРОЗ

доцент кафедри іноземних мов
Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна),
кандидат педагогічних наук, доцент

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ

Проблема гендерних стереотипів є однією з ключових у сучасному суспільстві, адже вона безпосередньо впливає на розподіл соціальних ролей, професійні можливості та реалізацію особистісного потенціалу людини. Особливо гостро це питання постає у військовій сфері, яка історично вважалася суто чоловічою. Попри суттєві зміни в законодавстві та суспільній свідомості, уявлення про те, що військова служба є «чоловічою справою», продовжують існувати та впливати на внутрішню культуру військових колективів.

З початком збройної агресії російської федерації проти України та в умовах повномасштабної війни роль жінок у секторі безпеки й оборони значно зросла. Жінки проходять службу в лавах Збройних Сил України, Державної прикордонної служби, Національної гвардії та інших військових формуваннях, виконуючи як тиллові, так і бойові завдання. Це зумовлює необхідність переосмислення традиційних підходів до ролі жінки в армії та подолання усталених стереотипів.

Метою даної роботи є аналіз проявів гендерних стереотипів у військовій сфері, визначення їхнього впливу на професійну діяльність військовослужбовців та окреслення шляхів подолання гендерної нерівності в армії.

Завдання роботи: розкрити сутність поняття «гендерні стереотипи»; охарактеризувати основні гендерні упередження у військовому середовищі; проаналізувати сучасний стан залучення жінок до військової служби в Україні; визначити проблемні аспекти забезпечення рівних можливостей у військових формуваннях; окреслити напрями подолання гендерних стереотипів у секторі безпеки й оборони.

Гендерні стереотипи — це сформовані культурою та суспільством узагальнені уявлення про те, якими мають бути чоловіки й жінки, як вони повинні поводитися та які соціальні ролі виконувати. Вони формуються історично та передаються з покоління в покоління через систему виховання, освіти, традицій і засобів масової інформації. Як зазначає С. М. Оксамитна, гендерні ролі та стереотипи закріплюють поділ функцій між чоловіками і жінками, надаючи перевагу статевим відмінностям над індивідуальними характеристиками особистості [2, с. 160].

У суспільній свідомості чоловіки традиційно асоціюються з силою, рішучістю, лідерством, раціональністю, тоді як жінкам приписуються емоційність, турботливість, м'якість і схильність до домашньої праці. Такі уявлення, з одного боку, можуть відображати певні культурні традиції, однак з іншого — обмежують свободу вибору та професійну реалізацію особистості.

У військовому контексті гендерні стереотипи проявляються особливо яскраво. Військова служба пов'язана з фізичними навантаженнями, дисципліною, ризиком для життя та прийняттям відповідальних рішень у стресових умовах. Саме тому вона тривалий час вважалася сферою, у якій можуть успішно реалізуватися лише чоловіки. Однак сучасний досвід доводить, що професійна придатність до військової служби визначається не статтю, а рівнем підготовки, мотивацією та особистими якостями.

Одним із найпоширеніших стереотипів є уявлення про жінку як «слабку стать». Це поняття передбачає нібито фізичну та психологічну неспроможність жінок виконувати бойові завдання на рівні з чоловіками. Такі переконання можуть призводити до обмеження доступу жінок до певних посад, недовіри з боку колег або керівництва, а також необхідності постійно доводити свою професійну компетентність.

Крім того, існує стереотип про «подвійну роль» жінки — військовослужбовиці та

матері або дружини. Суспільство часто очікує, що жінка має надавати пріоритет сім'ї, навіть якщо вона обрала військову кар'єру. Це створює додатковий психологічний тиск і може впливати на кар'єрне зростання.

Ще одним проявом гендерних упереджень є нерівномірний розподіл службових обов'язків. Жінок частіше спрямовують на посади, пов'язані з документацією, медичним забезпеченням або комунікацією, тоді як чоловіків — на бойові спеціальності. Хоча останніми роками законодавство України розширило перелік військових посад, доступних для жінок, на практиці подолання стереотипів потребує часу.

З 2014 року участь жінок у захисті України стала помітнішою та більш системною. Вони беруть участь у бойових діях, виконують розвідувальні, аналітичні, медичні, логістичні та командні функції. Станом на січень 2024 року у військових формуваннях України проходять службу 45 587 жінок, з яких 13 487 мають статус учасника бойових дій [1].

Ці дані свідчать про значний внесок жінок у забезпечення обороноздатності держави. Їхня присутність у військових підрозділах сприяє формуванню нової культури служби, заснованої на взаємній повазі, професіоналізмі та партнерстві.

Особливо важливо підкреслити, що жінки обіймають не лише допоміжні, а й командні посади. Це руйнує стереотип про нібито «нездатність» жінок до управлінської діяльності у військовому середовищі. Досвід останніх років показує, що ефективність військового підрозділу залежить від рівня підготовки, згуртованості та професійних якостей особового складу, а не від гендерної належності.

Попри позитивні зміни, низка проблем залишається актуальною. Однією з них є матеріально-технічне забезпечення жінок-військовослужбовців. Військова форма та спорядження тривалий час розроблялися з урахуванням чоловічих антропометричних параметрів. Наразі триває процес створення адаптованих зразків форми для жінок, однак повне забезпечення потребує часу та ресурсів.

Іншою проблемою є відсутність у стандартних аптечках засобів гігієни, необхідних жінкам. Це питання має не лише побутовий, а й психологічний аспект, адже воно стосується гідності та комфортних умов служби.

Важливим кроком до подолання гендерних стереотипів є проведення інформаційно-просвітницької роботи, впровадження принципів гендерної рівності у систему військової освіти та формування культури нульової толерантності до дискримінації. Необхідно також розвивати механізми підтримки жінок-військовослужбовиць, зокрема наставництво, психологічну допомогу та можливості професійного зростання.

Подолання стереотипів можливе лише за умови системного підходу, що поєднує законодавчі зміни, практичні реформи та трансформацію суспільної свідомості.

Гендерні стереотипи у військовій сфері є наслідком історично сформованих уявлень про розподіл ролей між чоловіками і жінками. Вони можуть обмежувати професійні можливості військовослужбовців, створювати психологічні бар'єри та впливати на ефективність служби.

Водночас сучасний досвід України доводить, що жінки здатні успішно виконувати бойові та управлінські завдання, роблячи вагомий внесок у захист держави. Зростання кількості жінок у військових формуваннях свідчить про поступову трансформацію військової культури та утвердження принципів рівності.

Умови повномасштабної війни вимагають максимальної мобілізації людського потенціалу незалежно від статі. Саме тому боротьба з гендерними стереотипами є не лише питанням соціальної справедливості, а й фактором зміцнення обороноздатності України.

1. Гайдук Ю. Скільки жінок служить у ЗСУ: статистика. *ФАКТИ ICTV*. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240308-skilky-zhinok-sluzhyt-u-zsu-statystyka/amp/> (дата звернення: 19.01.2026).

2. Оксамитна С. М. Гендерні ролі та стереотипи. Основи теорії гендеру : навчальний посібник / відп. ред. М. М. Скорик. Київ : К.І.С., 2004. С. 157-181.

Марина ЛОГІНОВА

викладач кафедри
цивільно правових дисциплін
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України

Максим ПОСПІЛЬКО

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ
У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Актуальність теми забезпечення гендерної рівності в трудових правовідносинах в умовах воєнного стану в Україні набуває особливої гостроти через кардинальні трансформації, які відбулися в суспільстві після початку повномасштабного збройного вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року. Війна не лише призвела до мобілізації значної частини чоловічого населення, а й суттєво перерозподілила гендерну структуру ринку праці, змусивши жінок брати на себе додаткове навантаження як у професійній сфері, так і в сімейно-побутовій. Багато жінок змушені поєднувати основну роботу з дистанційною зайнятістю, волонтерською діяльністю, доглядом за дітьми та літніми родичами, евакуацією та адаптацією до нових умов проживання в умовах постійних обстрілів, блекаутів, логістичних проблем і економічної нестабільності. Таке потрібне навантаження (професійне, сімейне та соціальне) створює реальну загрозу вигорання, погіршення здоров'я та зниження професійної мотивації. При цьому принципи гендерної рівності залишаються непорушною складовою конституційного ладу України та її міжнародних зобов'язань. Згідно зі статтею 24 Конституції України, рівність прав жінки і чоловіка забезпечується наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у праці та винагороді за неї, спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством [1]. Ці конституційні положення не втрачають чинності під час дії воєнного стану, проте їх реалізація вимагає не лише збереження існуючих гарантій, а й розробки нових адаптивних механізмів правового захисту, посиленого державного контролю та соціальної підтримки з урахуванням специфіки надзвичайних умов.

Правовою основою забезпечення гендерної рівності в трудових відносинах є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08 вересня 2005 року № 2866-IV. Цей акт дає легальне визначення гендерної дискримінації як будь-якого розрізнення, виключення або обмеження за ознакою статі, яке спрямоване на зменшення або скасування визнання, користування чи здійснення прав і свобод людини, і встановлює пряму заборону такої дискримінації в усіх сферах, включно з працевлаштуванням, оплатою праці, просуванням по службі, професійною підготовкою, підвищенням кваліфікації та звільненням [2]. Закон зобов'язує роботодавців активно створювати рівні умови для жінок і чоловіків, включати до колективних договорів спеціальні розділи про гендерну рівність, проводити регулярний гендерний аудит робочих місць, запроваджувати тимчасові спеціальні заходи (позитивні дії) для подолання фактичної нерівності та нести відповідальність (адміністративну, матеріальну та моральну) за порушення норм. Особливе значення має положення про обов'язок держави здійснювати моніторинг і статистику гендерної рівності в сфері праці, що особливо актуально в умовах війни, коли традиційна статистика стає неповною через переміщення населення та руйнування підприємств.

У трудовому праві України ці загальні принципи детально конкретизуються Кодексом законів про працю України (далі – КЗпП). Стаття 2-1 КЗпП прямо забороняє будь-яку дискримінацію в трудових відносинах за ознакою статі, а також встановлює захист від мобінгу, сексуальних домагань та інших форм психологічного тиску, передбачає право на компенсацію моральної шкоди в судовому порядку [3]. Кодекс містить розгалужену систему спеціальних гарантій саме для жінок: заборону залучення вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до

трьох років, до нічної роботи, понаднормових робіт, робіт у вихідні дні та направлення у відрядження без їхньої письмової згоди (статті 175, 176); продовження відпустки по вагітності та пологах у разі ускладнень пологів чи народження двох і більше дітей; збереження місця роботи, посади та середнього заробітку під час відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку (стаття 184); пільги при прийнятті на роботу та при звільненні (стаття 184); обмеження звільнення вагітних жінок та жінок з малими дітьми [3]. До початку війни ці норми активно застосовувалися, забезпечуючи реальний баланс між професійною діяльністю та материнством. У воєнний період вони залишаються ключовим щитом проти можливих зловживань з боку роботодавців, які під тиском дефіциту кадрів іноді намагаються обійти пільги.

Воєнний стан, запроваджений Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року, радикально трансформував трудові правовідносини через прийняття Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-IX. Цей спеціальний закон надав роботодавцям широкі оперативні повноваження: збільшення тривалості робочого тижня до 60 годин для працівників критичної інфраструктури, призупинення дії окремих норм КЗпП щодо тривалості щотижневого відпочинку, можливість звільнення працівників у період тимчасової непрацездатності (крім випадків вагітності, відпустки по вагітності та пологах і догляду за дитиною), переведення на іншу роботу без згоди працівника в межах кваліфікації [4]. Такі заходи були зумовлені необхідністю забезпечення безперервної роботи підприємств в умовах активних бойових дій і масового відтоку робочої сили. Водночас Закон № 2136-IX зберігає й навіть посилює ключові гендерні гарантії: забороняє без згоди залучати вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до одного року, до нічної роботи чи шкідливих умов; дозволяє з їхньої згоди залучення жінок (крім зазначених категорій) до важких робіт, але тільки за умов дотримання норм охорони праці [4]. Гарантії збереження місця роботи під час відпусток по вагітності та пологах і для догляду за дитиною до трьох років залишаються абсолютними й недоторканими. Звільнення в цей період можливе лише у разі ліквідації підприємства.

Аналіз норм надзвичайного трудового законодавства, проведений В. Ковальчуком, демонструє, що гнучкість, запроваджена Законом № 2136-IX, хоча й необхідна для економічного виживання держави, водночас породжує суттєві ризики непрямої гендерної дискримінації [5]. Через мобілізацію чоловіків жінки сьогодні становлять понад 55 % зайнятого населення в багатьох регіонах і галузях, зокрема в охороні здоров'я (понад 80 %), освіті (понад 75 %), торгівлі, соціальних послугах, легкій промисловості та сфері послуг. Це призводить до різкого зростання робочого навантаження: збільшення кількості понаднормових годин, роботи у вихідні та святкові дні, роботи в умовах підвищеного ризику (обстріли, відсутність укриттів, перебої з електроенергією). Паралельно жінки продовжують виконувати основний обсяг неоплачуваної домашньої праці та догляду за дітьми, що в умовах війни стає ще важчим через закриття дитячих садків, перехід на дистанційне навчання та психологічний стрес. У результаті формується ситуація «подвійного робочого дня», коли жінки працюють 12–16 годин на добу без належного відпочинку, що загрожує їхньому фізичному та психічному здоров'ю.

Т. Яценко у своєму огляді новел законодавства під час війни зазначає, що в умовах гострого дефіциту кваліфікованих кадрів окремі роботодавці намагаються обійти або мінімізувати гарантії для вагітних жінок та жінок з малими дітьми, особливо під час прийняття на роботу чи встановлення випробувального терміну [6]. Зростає кількість випадків прихованого мобінгу, коли жінкам прямо або опосередковано пропонують «добровільно» відмовитися від пільг на користь «колективного блага». У прифронтових і прикордонних регіонах спостерігається зростання порушень вимог охорони праці жінок через відсутність належного обладнання, укриттів та засобів індивідуального захисту. Крім того, значна частина жінок-внутрішньо переміщених осіб зіткнулася з проблемою втрати попереднього місця роботи та необхідністю працевлаштування на нових умовах, часто з нижчою оплатою та без збереження попередніх пільг.

Державна служба України з питань праці підкреслює, що воєнний стан спричинив стрімке зростання частки дистанційної та гнучкої зайнятості, що в певній мірі полегшує жінкам поєднання роботи з сімейними обов'язками [7]. Однак на практиці дистанційна робота часто призводить до стирання меж між робочим і особистим часом: жінки працюють уночі після того, як вкладуть дітей, відповідають на повідомлення 24/7, що викликає хронічну втому. У галузях, де дистанційна форма неможлива (медицина, торгівля, виробництво), жінки змушені працювати в умовах підвищеної небезпеки, що особливо небезпечно для вагітних і жінок, які годують груддю. Крім того, війна посилила гендерні диспропорції в оплаті праці: жінки частіше обіймають нижчеоплачувані посади, рідше отримують преміювання та бонуси,

що призводить до зростання гендерного розриву в заробітній платі.

Практична реалізація принципу гендерної рівності в умовах воєнного стану стикається з низкою глибоких системних викликів. По-перше, суттєве обмеження доступу до правосуддя: руйнування судової інфраструктури в багатьох регіонах, масова евакуація населення, перевантаження судів справами про захист прав цивільних осіб значно ускладнюють своєчасне оскарження фактів дискримінації. По-друге, тиск ринку праці: гострий дефіцит робочої сили змушує жінок погоджуватися на шкідливі умови, ненормований графік, важкі фізичні роботи, що суперечить принципам добровільності та безпеки праці. По-третє, послаблення державного нагляду: у прифронтових областях інспектори Держпраці фізично не в змозі здійснювати повноцінні перевірки, що створює умови для безкарності порушників. По-четверте, психологічний та фізичний вплив війни: постійний стрес, тривожні розлади, втрата близьких, матеріальні труднощі значно знижують працездатність жінок, проте законодавство поки що не містить спеціальних адаптивних механізмів (наприклад, додаткових оплачуваних днів для психологічної реабілітації). По-п'яте, проблема гендерної нерівності в доступі до професійної перепідготовки: жінки, які втратили роботу через переміщення, частіше обирають «традиційні» низькооплачувані спеціальності замість освоєння нових, більш затребуваних у повоєнний період.

Для ефективного подолання цих викликів необхідне комплексне посилення інституційних механізмів захисту. Зокрема, доцільно запровадити обов'язковий гендерний аудит усіх колективних договорів, що укладаються в умовах воєнного стану; розробити та реалізувати державні програми професійної перепідготовки жінок для освоєння традиційно «чоловічих» професій (ІТ, логістика, інженерія, будівництво) з обов'язковим урахуванням вимог безпеки та охорони здоров'я; суттєво розширити мережу державних і комунальних закладів дошкільного виховання, денних центрів для дітей та послуг нянь, особливо в регіонах з високим рівнем внутрішнього переміщення; створити спеціальні гарячі лінії, онлайн-платформи та мобільні консультаційні пункти для оперативного захисту трудових прав жінок у воєнний час; посилити адміністративну та кримінальну відповідальність роботодавців за порушення гендерних гарантій шляхом суттєвого збільшення розмірів штрафів і запровадження персональної відповідальності керівників; забезпечити обов'язковий моніторинг дотримання антидискримінаційних норм спеціально уповноваженими органами з публікацією щоквартальних звітів; активізувати співпрацю з профспілками та громадськими організаціями для проведення інформаційних кампаній про права жінок у трудовій сфері; розробити спеціальні програми психологічної підтримки працюючих жінок, які перебувають під впливом воєнних травм.

Таким чином, забезпечення гендерної рівності в трудових правовідносинах в умовах воєнного стану в Україні спирається на міцну конституційно-правову основу та зберігає ключові захисні механізми навіть у надзвичайних умовах. Прийнятий спеціальний Закон № 2136-IX, зберігаючи основні гарантії для жінок, водночас вимагає постійного моніторингу, корекції та доповнення з метою запобігання будь-яким формам прямої чи непрямої дискримінації. Практика застосування норм надзвичайного трудового законодавства переконливо свідчить: без системної державної політики, спрямованої на усунення фактичної нерівності, реальне забезпечення рівних можливостей залишатиметься декларативним. Лише комплексний підхід, який поєднує збереження існуючих гарантій, впровадження нових адаптивних механізмів та активну соціальну підтримку, дозволить не лише зберегти, а й зміцнити гендерну рівність як одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства навіть у найскладніших умовах воєнного часу.

Перспективи подальших наукових досліджень теми пов'язані з комплексним аналізом післявоєнної реконструкції трудового законодавства з обов'язковим урахуванням гендерного компонента, оцінкою ефективності запроваджених під час війни механізмів захисту, вивченням досвіду інших країн, які пережили збройні конфлікти, а також розробкою рекомендацій щодо гармонізації національного законодавства з сучасними міжнародними стандартами в сфері гендерної рівності в праці.

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 23.02.2026).

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08 вересня 2005 р. № 2866-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 23.02.2026).

3. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 23.02.2026).

4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 23.02.2026).

5. Ковальчук В. Трудові відносини під час війни: аналіз норм надзвичайного трудового законодавства України [Електронний ресурс]. URL : http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/Trudovi_vidnosini_2022.pdf (дата звернення: 23.02.2026).

6. Ященко Т. Трудові відносини під час війни: огляд новацій законодавства. URL : https://biz.ligazakon.net/analitics/219486_trudov-vdnosini-pd-chas-vyni-oglyad-novatsy-zakonodavstva (дата звернення: 23.02.2026).

7. Трудові відносини під час воєнного стану. Що змінилося? : Державна служба України з питань праці. URL : <https://dsp.gov.ua/podolannia-nelchalnoi-zainiatosti/trudovi-vidnosyny-pid-chas-voiennoho-stanu/trudovi-vidnosyny-pid-chas-voiennoho-stanu-v-ukraini-shcho-zminylosia/> (дата звернення: 23.02.2026).

Вікторія РУБАН

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Олена ЛОПАСВА

старший викладач кафедри
вогневої підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Гендерна рівність у сучасних умовах воєнного стану в Україні постає не лише як питання соціальної справедливості, а як стратегічний елемент національної безпеки та державної стійкості. Повномасштабна агресія РФ проти України кардинально трансформувала систему безпекових пріоритетів, водночас актуалізувавши потребу в повному залученні людського потенціалу країни незалежно від статі. Політика безпеки в гуманітарній сфері сьогодні охоплює не лише обороноздатність у вузькому військовому розумінні, а й захист прав людини, забезпечення рівних можливостей, підтримку соціальної згуртованості та протидію дискримінації. У цьому контексті гендерна рівність стає необхідною передумовою ефективного функціонування сектору безпеки й оборони, економіки та системи державного управління.

З початком повномасштабної війни роль жінок у захисті держави суттєво зросла. Якщо раніше участь жінок у бойових діях часто мала обмежений характер або концентрувалася переважно в медичній чи адміністративній сфері, то нині жінки виконують широкий спектр завдань – від бойових до аналітичних і управлінських. Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», жінки мають рівні з чоловіками права та обов'язки щодо проходження військової служби [7]. Кількість жінок у лавах Збройні Сили України перевищує 70 тисяч, із яких понад 48 тисяч є військовослужбовицями. Вони обіймають посади медиків, саперок, операторок безпілотних літальних апаратів, розвідниць, зв'язкивиць, психологинь, водійок, фахівчинь із логістики, а також командирок підрозділів [3, с.61]. Розширення переліку військово-облікових спеціальностей, відкритих для жінок, стало важливим кроком до фактичної рівності в оборонному секторі.

Інституційні зміни в українському війську відбуваються також у межах імплементації стандартів НАТО. Відповідно до цілі партнерства G0013 «Гендерні перспективи» у структурах сектору безпеки створюються посади радників з гендерних питань, запроваджуються навчальні програми щодо запобігання дискримінації та сексуальним домаганням, удосконалюються механізми реагування на випадки гендерно зумовленого насильства [6, с.87]. Важливим міжнародним орієнтиром для України є виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», яка закликає держави забезпечувати рівну участь жінок у процесах прийняття рішень у сфері миру та безпеки, а також захищати їх від насильства під час збройних конфліктів [4].

Водночас воєнний стан загострив низку проблем у сфері гендерної рівності. Однією з них залишається матеріально-технічне забезпечення військовослужбовиць, оскільки форма, засоби індивідуального захисту та спорядження не завжди враховують фізіологічні особливості жінок. Це може негативно впливати на їхню безпеку та ефективність виконання

бойових завдань. Окремої уваги потребує доступ до медичних послуг, зокрема у сфері репродуктивного здоров'я та психологічної підтримки, адже тривале перебування в умовах бойових дій підвищує ризики посттравматичних розладів.

Серйозним викликом залишається гендерно зумовлене насильство, зокрема сексуальні домагання у військових колективах та домашнє насильство в цивільному житті. За даними Національної поліції, у 2023 році було зафіксовано понад 291 тисячу випадків домашнього насильства, що свідчить про зростання соціальної напруги та психологічного навантаження на населення [1, с.332]. Ратифікація у 2022 році Стамбульської конвенції стала важливим кроком у посиленні правових механізмів захисту постраждалих осіб і гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами. Документ передбачає комплексний підхід до запобігання насильству, притягнення винних до відповідальності та надання допомоги жертвам.

Економічний вимір гендерної рівності також зазнав суттєвих змін. Через мобілізацію значної кількості чоловіків жінки дедалі частіше опановують професії, які раніше вважалися «традиційно чоловічими», зокрема в галузях транспорту, будівництва, енергетики та промисловості. На період воєнного стану законодавство дозволило жінкам працювати на важких і підземних роботах (за винятком вагітних жінок та жінок із малими дітьми), що стало відповіддю на кадровий дефіцит і сприяло економічній стійкості держави. Водночас закриття закладів освіти, дистанційне навчання та необхідність догляду за дітьми й літніми родичами значно збільшили обсяг неоплачуваної праці жінок, що посилює ризики професійного вигорання та економічної нерівності.

Політична участь жінок в Україні формально гарантується виборчим законодавством, яке встановлює гендерні квоти у виборчих списках партій. Однак у реальному вимірі жінки все ще недостатньо представлені на вищих рівнях ухвалення стратегічних рішень у сфері оборони та безпеки. Подальший розвиток гендерно чутливої політики потребує не лише формальних норм, а й зміни управлінської культури, подолання стереотипів та створення рівних умов кар'єрного зростання [5, с.16].

Попри помітні зрушення у напрямі гендерної рівності в правоохоронній системі, жінки й досі змушені долати суттєві бар'єри на шляху професійного розвитку. Кар'єрне просування часто ускладнюється прихованими обмеженнями, стереотипами та нерівним доступом до керівних можливостей. Одним із ключових викликів залишається явище так званої «скляної стелі» – неформальний, але відчутний механізм стримування, що блокує шлях жінкам до найвищих управлінських позицій, попри їхній досвід, компетентність і результати роботи [2, с.290].

Отже, гендерна рівність у сучасній Україні є невід'ємною складовою безпекової політики та одним із чинників національної стійкості. Її реалізація сприяє більш ефективному використанню людського потенціалу, підвищенню обороноздатності, зміцненню демократичних інституцій та забезпеченню прав людини навіть в умовах воєнного стану. Подальший поступ у цій сфері передбачає вдосконалення нормативно-правової бази, розвиток системи реагування на випадки дискримінації та насильства, інституційне посилення гендерної експертизи в секторі безпеки й оборони, а також активну співпрацю держави з громадянським суспільством і міжнародними партнерами задля формування справді інклюзивної та стійкої моделі безпеки.

1. Лисюк А., Мельничук О. Роль Національної поліції України в реалізації гендерної політики під час воєнного стану. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2025. С. 321-322.

2. Лопасва О.М., Буякова І.О. Проблеми забезпечення гендерної рівності в системі МВС України. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*: тези доп. XIII Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 30-річчю Харк. нац. ун-ту внутр. справ у статусі університету. 2024. С. 289-291.

3. МIRONENKO B., Гузенко О. Окремі аспекти захисту жінок - військовослужбовців під час воєнного стану: український та міжнародний досвід. *Гуманітарна політика в умовах війни*: матеріали Всеукраїнської науково-дискусійної платформи. 2025. С. 61-62.

4. Національна соціальна сервісна служба - Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». *Національна соціальна сервісна служба України*. URL : <https://nssu.gov.ua/gendernativnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-onn-1325> (дата звернення: 22.02.2026).

5. Полховська І. К., Сидоренко А. С. Гендерна політика України в умовах воєнного стану. *Полтавський правовий часопис* : зб. наук. праць. 2024. № 1. С. 8-22.

6. Присяжнюк С. Особливості реалізації гуманітарної політики у секторі безпеки і оборони України. *Вісник Донецького національного університету імені В. Стуса. Серія: Політичні науки*. 2023. № 8. С. 73-88.

7. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII : станом на 15 січ. 2026 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 22.02.2026).

Діляра САЙКО

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ігор ЧОБОТЬКО

старший викладач кафедри

спеціальної фізичної підготовки

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ФІЗИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Фізична підготовка працівників поліції є ключовим елементом їхньої професійної спроможності в умовах воєнного стану в Україні, коли навантаження, ризики та спектр службових завдань суттєво зростають. Забезпечення гендерної рівності у цій сфері передбачає створення рівних можливостей для жінок і чоловіків щодо доступу до якісної підготовки, професійного зростання та виконання службових обов'язків без дискримінаційних обмежень. У сучасних безпекових умовах, що характеризуються підвищеним рівнем загроз, диверсійною активністю, необхідністю реагування на наслідки бойових дій та забезпеченням громадського порядку, фізична готовність кожного поліцейського – незалежно від статі – стає фактором національної безпеки [1].

Актуальні підходи до фізичної підготовки мають ґрунтуватися на принципах наукової обґрунтованості, функціональності та адаптивності до реальних умов служби. Водночас важливо враховувати фізіологічні особливості, індивідуальні можливості та професійні завдання, формуючи гендерно чутливі, але рівноцінні за вимогами програми підготовки. Використання функціонального тренінгу, моніторингу фізичного стану, симуляцій службових ситуацій та індивідуалізованих програм сприяє підвищенню ефективності як жінок, так і чоловіків у складі підрозділів.

Таким чином, інтеграція сучасних методик фізичної підготовки з політикою забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану дозволяє підвищити боєздатність, стійкість та професійну надійність персоналу поліції, забезпечуючи справедливі умови служби та максимальну реалізацію потенціалу кожного співробітника.

В умовах воєнного стану в Україні особливої актуальності набуває питання забезпечення гендерної рівності у професійній підготовці поліцейських, зокрема у сфері фізичної готовності до виконання службових завдань. Нормативи фізичної підготовки працівників поліції, що регламентуються відомчими наказами МВС, передбачають систему обов'язкових тестів для оцінки рівня сили, швидкості та витривалості. До них належать комплексна силова вправа, біг на 100 метрів, біг на 3000 метрів, а також вправи на розвиток силових якостей — підтягування на перекладині (традиційно для чоловіків) і віджимання (традиційно для жінок).

Наразі у контексті реалізації принципів гендерної рівності важливо забезпечити рівні можливості для професійного розвитку як жінок, так і чоловіків, з урахуванням специфіки фізіологічних особливостей, але без зниження загальних вимог до професійної спроможності. Оновлення нормативів відбувається з урахуванням сучасних безпекових викликів, спричинених збройною агресією, що підвищує вимоги до функціональної готовності всіх без винятку працівників поліції [2].

Фізична підготовка включає не лише розвиток базових фізичних якостей, а й формування прикладних навичок самозахисту та затримання правопорушників із використанням елементів таких видів єдиноборств, як Самбо та Дзюдо. В умовах воєнного стану ці навички є критично важливими для забезпечення особистої безпеки поліцейських і захисту громадян незалежно від статі працівника.

Таким чином, сучасна система фізичної підготовки курсантів закладів вищої освіти МВС України орієнтована на об'єктивну оцінку індивідуальних фізичних можливостей, водночас забезпечуючи дотримання принципів гендерної рівності, недискримінації та рівного доступу до професії. Посилення практичної складової підготовки в умовах воєнного

стану сприяє формуванню універсальної професійної компетентності, що відповідає актуальним викликам національної безпеки.

В умовах воєнного стану в Україні забезпечення гендерної рівності в системі підготовки поліцейських набуває особливого значення. Ефективність службової діяльності правоохоронців визначається не лише ґрунтовною теоретичною підготовкою та високим рівнем відповідальності, але й сформованими практичними компетентностями, які мають бути однаково доступними для жінок і чоловіків. Збройна агресія та зростання безпекових ризиків зумовлюють потребу в підвищенні рівня готовності всіх поліцейських без гендерних стереотипів чи обмежень щодо професійної придатності.

Оновлення нормативів фізичної підготовки курсантів МВС має здійснюватися з урахуванням принципів рівних можливостей, справедливості та недискримінації. Йдеться не про зниження стандартів, а про науково обґрунтований підхід до оцінювання фізичних якостей, що забезпечує об'єктивність вимог і враховує фізіологічні особливості, не порушуючи принцип професійної спроможності. Таким чином, система підготовки має гарантувати рівний доступ до професійного розвитку та просування по службі незалежно від статі.

Навчальна дисципліна «Спеціальна фізична підготовка» спрямована на формування прикладних навичок рукопашного бою як у жінок, так і в чоловіків. Відповідно до ст. 44 Закон України «Про Національну поліцію», заходи фізичного впливу можуть застосовуватися для забезпечення особистої безпеки поліцейського, захисту громадян, припинення правопорушень та затримання правопорушників у випадках, коли інші заходи є неефективними. Опанування ударної техніки, захоплень, кидків, больових прийомів і звільнення від захоплень повинно відбуватися на засадах гендерної рівності, формуючи впевненість, професійну автономність та психологічну стійкість кожного курсанта.

Отже, інтеграція принципів гендерної рівності у систему спеціальної фізичної підготовки в умовах воєнного стану сприяє підвищенню боєготовності підрозділів, зміцненню кадрового потенціалу та формуванню сучасної, демократичної та інклюзивної моделі правоохоронної діяльності в Україні.

В умовах воєнного стану в Україні особливої актуальності набуває питання забезпечення гендерної рівності у професійній підготовці працівників поліції, зокрема у сфері фізичної готовності. Фізична підготовка залишається базовим компонентом службової діяльності правоохоронців незалежно від статі, адже ефективність виконання завдань у кризових та бойових умовах визначається не гендерною приналежністю, а рівнем професійної компетентності та функціональної готовності [3].

Сучасні підходи до тренувального процесу, зокрема впровадження функціональних тренувань і моделювання реальних службових ситуацій, створюють рівні можливості для професійного зростання як жінок, так і чоловіків. Орієнтація на індивідуальні фізіологічні особливості, а не на стереотипні уявлення, сприяє формуванню об'єктивних критеріїв оцінювання та забезпечує справедливий доступ до кар'єрного розвитку в умовах воєнного часу.

Нормативи фізичної підготовки – біг, силові вправи, тести на витривалість і володіння прийомами самозахисту – повинні ґрунтуватися на принципах рівності, прозорості та наукової обґрунтованості. Такий підхід дозволяє забезпечити високий рівень боєготовності особового складу, водночас реалізуючи державну політику гендерної рівності та недискримінації у секторі безпеки й оборони.

1. Пожидаєв М. Ю., Діщенко Д. В., Вохнюк К. Г. Актуальні проблеми підготовки фахівців для оперативних підрозділів Національної поліції України. *Збірник ОРД ОДУВС*. 2021. С. 183. URL : <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/4000/1/ЗбірникОРДОДУВС2021.pdf-page=183>.

2. Петрушин, Д., Креніков Є. «Актуальні напрями підвищення фізичної підготовки курсантів системи МВС України в сучасних умовах». *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. (2023): 26-29.

3. Чоботько, М., Чоботько І. Підвищення гендерної свідомості суспільства—шлях до рівності в сфері оборони та безпеки. *Вісник Національного університету оборони України*, 2024, 148-162. URL : <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-79-3-148-162>.

Кіра УМАНЕЦЬ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Марина ЛОГІНОВА

викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Національної поліції
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО
ЗАХИСТУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ**

Гендерна рівність є невід'ємною складовою демократичної правової держави та одним із базових принципів реалізації прав людини. Вона передбачає забезпечення рівних прав, можливостей і гарантій для жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя, включаючи професійну діяльність та соціальний захист. У системі правоохоронних органів питання гендерної рівності набуває особливої актуальності, оскільки служба в поліції пов'язана з підвищеним ризиком для життя і здоров'я, психологічним навантаженням, високою відповідальністю та специфічними умовами праці. Саме тому система соціального захисту поліцейських повинна гарантувати справедливі та однакові умови для всіх працівників незалежно від статі.

Правовою основою забезпечення гендерної рівності в Україні є Конституція України. Відповідно до статті 24 Конституції, громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, а також не може бути привілеїв чи обмежень за ознакою статі. Подальший розвиток цього принципу міститься у Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який визначає державну політику щодо запобігання дискримінації та забезпечення рівності у сфері праці, соціального захисту та службової діяльності. Спеціальні норми щодо соціальних гарантій поліцейських закріплені у Законі України «Про Національну поліцію», який регламентує порядок проходження служби, грошове забезпечення, пільги та компенсації.

Реалізацію кадрової політики та соціального забезпечення у системі органів правопорядку здійснює Національна поліція України. Система соціального захисту поліцейських включає грошове забезпечення (посадовий оклад, надбавки, премії), страхування життя та здоров'я, медичне забезпечення, одноразові грошові виплати у разі поранення або загибелі, пенсійне забезпечення, компенсації за службу в особливих умовах, а також гарантії членам сімей. В умовах воєнного стану передбачені додаткові виплати за участь у заходах із забезпечення національної безпеки та оборони.

Формально соціальні гарантії є однаковими для жінок і чоловіків. Однак аналіз кадрової статистики свідчить про наявність певного гендерного дисбалансу. За офіційними даними Національної поліції за 2024 рік, загальна чисельність особового складу становить близько 130 тисяч осіб, з яких приблизно 33 % - жінки. Порівняно з 2015 роком, коли частка жінок становила близько 15 %, цей показник зріс більш ніж удвічі. Водночас серед керівних посад жінки становлять лише близько 18 %, а у вищому керівництві - близько 5–7 %. Такий дисбаланс свідчить про наявність вертикальної гендерної сегрегації, відомої як явище «скляної стелі».

Оскільки рівень грошового забезпечення безпосередньо залежить від займаної посади, обмежений доступ жінок до керівних посад впливає і на рівень їх соціального захисту. Крім того, жінки частіше користуються відпусткою у зв'язку з вагітністю та пологами або для догляду за дитиною. Якщо при розрахунку стажу служби чи нарахуванні надбавок такі періоди враховуються не повністю, це може призводити до зменшення розміру грошового забезпечення або пенсійних виплат. Формально норма є нейтральною, але фактично вона може мати непропорційний негативний вплив саме на жінок. У такому випадку йдеться про непряму дискримінацію.

Судова практика відіграє важливу роль у забезпеченні реальної рівності. У низці постанов Верховний Суд наголошував, що принцип рівності означає не лише формально однакове застосування норм, а й обов'язок державних органів не допускати ситуацій, коли їх застосування призводить до дискримінаційних наслідків. Зокрема, у постанові від 10 квітня 2019 року у справі № 826/8917/16 суд підкреслив, що державні органи повинні забезпечувати

рівні умови реалізації соціальних прав. У постанові від 03 червня 2020 року у справі № 520/1273/19 Верховний Суд зазначив, що періоди відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами не можуть автоматично виключатися зі стажу служби, якщо це призводить до обмеження соціальних гарантій. У постанові від 27 січня 2021 року у справі № 640/17462/19 суд підтвердив необхідність застосування принципу пропорційності та недискримінації при обчисленні грошового забезпечення.

Українські суди також враховують практику Європейський суд з прав людини, який у своїх рішеннях наголошує, що різниця у ставленні за ознакою статі допускається лише за наявності об'єктивного і розумного обґрунтування. ЄСПЛ підкреслює, що навіть формально нейтральні норми можуть порушувати принцип рівності, якщо вони мають непропорційний вплив на одну зі статей.

Соціально-культурні чинники також впливають на реалізацію гендерної рівності. Історично правоохоронна діяльність сприймалася як «чоловіча професія», що зумовлювало формування стереотипів щодо професійної придатності жінок до служби в підрозділах із підвищеним ризиком. У результаті жінки частіше працюють у слідчих, кадрових або адміністративних підрозділах, тоді як чоловіки переважають у спеціальних підрозділах, де передбачені додаткові надбавки за складність і небезпечність служби. Це створює різницю у середньому рівні матеріального забезпечення.

В умовах воєнного стану проблема гендерної рівності у соціальному захисті набуває нового значення. Жінки-поліцейські виконують завдання з евакуації населення, документування воєнних злочинів, підтримання правопорядку в зоні бойових дій. Відповідно, система соціального забезпечення повинна гарантувати їм рівний доступ до додаткових компенсацій та пільг, а також забезпечувати належні умови служби, включаючи екіпірування та медичну підтримку.

Позитивною тенденцією є впровадження внутрішніх програм із забезпечення гендерної рівності, проведення тренінгів з недискримінації та створення механізмів реагування на випадки порушення прав. Однак для досягнення реальної рівності необхідно вдосконалити моніторинг гендерної статистики, забезпечити прозорість кадрових призначень та систематично аналізувати порядок нарахування грошового забезпечення на предмет можливих непрямих форм дискримінації.

Таким чином, гендерна рівність у системі соціального захисту поліцейських є складним і багатовимірним явищем. Незважаючи на нормативне закріплення принципу рівності та позитивну динаміку збільшення кількості жінок у поліції, зберігаються проблеми вертикальної сегрегації, непрямой дискримінації та впливу соціальних стереотипів. Забезпечення реальної рівності потребує комплексного підходу, що поєднує удосконалення законодавства, ефективну судову практику, прозору кадрову політику та формування культури рівності у правоохоронних органах.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV.
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.
4. Постанова Верховного Суду від 10.04.2019 у справі № 826/8917/16.
5. Постанова Верховного Суду від 03.06.2020 у справі № 520/1273/19.
6. Постанова Верховного Суду від 27.01.2021 у справі № 640/17462/19.

Вілена ЯРОЩУК
курсант академії

Ірина МІЩИНСЬКА
доцент кафедри іноземних мов
Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна),
кандидат педагогічних наук, доцент

РОЗПОДІЛ ГЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гендерна рівність є невід'ємною складовою демократичного розвитку держави та важливою умовою реалізації прав і свобод людини. В умовах воєнного стану це питання набуває особливої актуальності, оскільки збройний конфлікт суттєво впливає на соціальні

відносини, змінює традиційні гендерні ролі та загострює наявні прояви нерівності. Повномасштабна збройна агресія проти України спричинила глибокі соціальні, економічні та гуманітарні наслідки, що по-різному позначаються на становищі жінок і чоловіків.

Воєнний стан змінює умови реалізації прав людини, обмежує окремі свободи та водночас підвищує навантаження на державні інституції й громадянське суспільство. За таких обставин забезпечення гендерної рівності виступає не лише питанням соціальної справедливості, а й чинником національної безпеки, суспільної стійкості та ефективного післявоєнного відновлення. Важливим є аналіз особливостей забезпечення гендерної рівності в Україні в умовах воєнного стану та визначення ключових викликів і перспектив у цій сфері.

Нормативно-правові засади забезпечення гендерної рівності в Україні закріплені на конституційному та законодавчому рівнях. Конституція України гарантує рівність прав і свобод жінок і чоловіків та забороняє дискримінацію за будь-якими ознаками. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» визначає основні напрями державної гендерної політики та механізми її реалізації [1].

Важливу роль відіграють міжнародні зобов'язання України, зокрема Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». У цих документах наголошується на необхідності захисту прав жінок під час збройних конфліктів, їх участі у процесах прийняття рішень у сфері безпеки та миробудування [2,3].

Воєнні дії суттєво впливають на гендерні ролі та соціальні процеси в українському суспільстві. Чоловіки переважно залучені до виконання військового обов'язку, що впливає на їхню участь у цивільному житті та економічній діяльності. Водночас жінки все активніше беруть участь у сфері оборони, волонтерському русі, державному управлінні та забезпеченні функціонування критично важливих галузей. Значна частина соціального навантаження, пов'язаного з доглядом за дітьми, літніми людьми та внутрішньо переміщеними особами, покладається на жінок, що посилює ризики економічної нерівності та професійного виснаження.

Окремої уваги потребує гендерний вимір сектору безпеки та оборони. В Україні відбувається поступове розширення участі жінок у Збройних Силах та інших військових формуваннях. Законодавчі зміни забезпечили формальну рівність у доступі до військової служби, однак на практиці зберігаються проблеми, пов'язані з умовами проходження служби, кар'єрним зростанням, медичним забезпеченням і запобіганням гендерно зумовленому насильству. Реалізація принципу гендерної рівності в армії передбачає створення безпечного, інклюзивного та недискримінаційного середовища.

Воєнний стан супроводжується масштабною гуманітарною кризою, що по-різному впливає на жінок і чоловіків. Жінки та діти становлять більшість внутрішньо переміщених осіб, що підвищує ризики бідності, соціальної ізоляції та гендерно зумовленого насильства. Водночас чоловіки часто стикаються з психологічними травмами, пораненнями та труднощами соціальної адаптації. Гендерно чутливий підхід до гуманітарної політики передбачає врахування потреб усіх соціальних груп та забезпечення рівного доступу до соціальних, медичних і правових послуг.

Отже, забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану в Україні є складним і багатовимірним процесом, що потребує комплексного підходу з боку держави та громадянського суспільства. Війна загострює існуючі гендерні проблеми, водночас створюючи передумови для переосмислення соціальних ролей і розширення участі жінок у сферах безпеки, управління та відновлення держави. Інтеграція гендерного підходу в політики безпеки, гуманітарної допомоги та післявоєнного відновлення відповідає міжнародним стандартам і сприятиме формуванню більш справедливого та стійкого суспільства в Україні.

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV.

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) : міжнародний договір ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 10.02.2026).

3. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». URL: <https://nssu.gov.ua/gendernarivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-onn-1325> (дата звернення: 10.02.2026).

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Dr. Iuris Gediminas BUCIUNAS

professor at Mykolas Romeris University,
Public Security Academy

(Kaunas, Lithuania);

professor at Klaipeda university,

the Faculty of Social Sciences

and Humanities (Klaipeda, Lithuania);

associate professor at Vytautas Magnus

University, the Faculty of Law

(Kaunas, Lithuania)

SOME THOUGHTS ON POLICE PREVENTIVE ACTIVITIES*

«The future belongs to those who prepare for it today»

Malcolm X [1]

The article presents the author's thoughts on the trends of police preventive activities. Article 1 of the criminal code of Ukraine states that the objective of the Criminal Code of Ukraine is to provide legal protection of the rights and liberties of every human being and citizen, property, public order and public safety, the environment, and the constitutional order of Ukraine against criminal encroachments, to secure peace and safety of mankind, and to prevent crime. [2] The Criminal Code defines socially dangerous acts or omissions and counts them as criminal offenses and at the same time, sets up the heaviest type of legal liability – the criminal. At the same time, a criminal offense always leads to harm to public relations. Sometimes it is possible to assess losses caused by a criminal act. Sometimes it is difficult or even impossible to make comprehensive calculations of losses caused by a criminal offense. There we may discuss the cost of detection, investigation and restoration of public relations caused by criminal offenses. However, it may be a separate topic for academic research. It leads to the following question. How to decrease costs on detection, investigation and restoration infringed public relations? One of the possible solutions may be in placed – to stop criminal intentions implemented at the early stages of the stages of a commission of the criminal act.

The author of this paper is going to present some ideas on reducing the losses from commissioning of criminal acts, namely on the trends for developing preventive activities of the law enforcement agencies and at the same time, to increase the trust of the population of Ukraine in the police. According to the nationwide public opinion survey conducted by Rating Group for the European Union Advisory Mission in Ukraine, the National Guard of Ukraine has the highest public trust among law enforcement agencies, with 86% of respondents expressing confidence, up from 72% in 2023. The State Border Guard Service is trusted by 54%, but 42% of respondents distrust it. Both the National Police and the Ministry of Internal Affairs have 48% trust, but also considerable levels of distrust (51% and 38% respectively). Trust in the National Police has slightly decreased since 2023 (down from 56%). This survey was conducted between 24 and 29 September 2024 using Computer-Assisted Telephone Interviewing (CATI), with a sample size of 2,000 respondents representing Ukraine's adult population (excluding temporarily occupied territories and areas without Ukrainian mobile communication). The margin of error is 2.2% with a 0.95 confidence

* This research was supported by the Research Council of Lithuania within the framework of the Lithuania–Ukraine Bilateral Cooperation Programme in the Field of Research and Technology. The study was conducted as part of the project «Modelling Police Actions to Enhance Community Safety in Crisis Situations», implemented by Mykolas Romeris University (Lithuania) in cooperation with Dnipro State University of Internal Affairs (Ukraine). This project has received funding from the Research Council of Lithuania (LMTLT), agreement No S-LU-26-3.

level. [3] One of the main bodies amongst law in enforcement institutions dealing with different categories of criminal offenses is the National Police of Ukraine and at the same time, according to article 31 of the Law of Ukraine "On the National Police", the preventive activity is primary function police.

Benjamin Franklin, one of the Founding Fathers of the United States, stated that "an ounce of prevention is worth a pound of cure" [4]. From the point of the view of the author of this paper, based on long practical experience working as a practitioner at a law enforcement agency and conducting academic research in some areas of preventive activities of the police, potential trends for development of future police preventive activities may be following. 1. State -of-the Art in the preventive activity of police. 2. Cooperation with civil society.

The author of this academic paper is going to analyze the second trend. Firstly, there should be solid ground to start such an activity, in given case legal grounds for interaction between the police and the population. Article 5 of the Constitution of Ukraine states that the people are the bearers of sovereignty and the only source of power in Ukraine. The people exercise power directly and through bodies of state power and bodies of local self-government. [5] Article 9 of the Law of Ukraine "On National Police" 2015 No. 580-VIII on Openness and transparency states that "1. The Police shall act on the principles of openness and transparency within the limits established by the Constitution and laws of Ukraine. [6] More in details the national lawmaker presents the concept on police and civil society interaction in Article 11 the Law of Ukraine "On National Police". The above-mentioned law states that interaction with the population is based on partnership principles. 1. The Police shall act in close cooperation and partnership with the population, territorial communities and civil associations based on partnership principles and aimed at meeting their needs. 3. Public trust shall be the key criterion of evaluation of work efficiency of the bodies and units of the Police. [6] Secondly, effective mechanism of interaction between police and civil society should be in. It leads to the question. How to improve police interaction with the population?

One of the possible ways may be the creation of advisory councils for local and regional police heads. The advisory boards to there are one of the most common ways U.S. policing agencies engage the public. [7] The author's opinion of the key aspects of the advisory council to the head of local and/or regional police may be followed. Objective of the advisory board: To build trust, promote community engagement, to build bridges of understanding between the population and local, regional police through discussion on public security issues, challenges in a jurisdiction. Participation: purely on a voluntary basis. Composition of an advisory board: local community leaders, representatives from the business community (representing different branches, for example, primary service (mining, agriculture), service industry, manufacturing industry), religious leaders, leaders of ethnic minorities, academic staff, representatives from media entities, local bloggers, representatives from war-veterans, non-government organizations, trade-unions. Mode of participation: face-to-face, online, hybrid. Functions: to identify local crime "hot spots," to advise on possible ways to prevent crimes, to help shape community policing strategies in a given territory, to present new priority tasks for police in a jurisdiction.

According to the article 133 of the Constitution of Ukraine, main administrative and territorial unit of Ukraine is oblast. [5] The same time oblasts have peculiarities from point of view prevailing criminal offenses in. For example, oblasts bordering with the European Union Member States, for example, Chernivtsi, Zakarpattia have many more recorded crimes, such as smuggling excise goods, tobacco, illegal crossing border than Khmelnytskyi, Poltava oblasts. An advisory board may serve as an effective instrument in shaping preventive activity of police in a jurisdiction. Expectations: a collaborative, community-led body will enhance transparency, trust, and communication between police and the population at local and regional levels. It may create solid ground for the effective performance of the police in ensuring public security and order.

Conclusions

1. State-of-the-art and cooperation with civil society may be the main trends to build preventive activities for the police in the future.

2. Advisory boards at the local and regional police heads may serve as a bridge for interaction between civil society and the police and at the same time to increase public trust in the police amongst the population in a jurisdiction.

1. Goodreads. Malcolm X > Quotes > Quotable Quote. URL: <https://www.goodreads.com/quotes/215829-the-future-belongs-to-those-who-prepare-for-it-today>.

2. The Criminal Code of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?lang=en#Text>.

3. Public opinion survey for the EU Advisory Mission in Ukraine. URL: https://www.euam-ukraine.eu/wp-content/uploads/2024/10/2024_EUAM-Survey-Results_ENGFor-website.pdf.
4. Benjamin Franklin Quotes. URL: <https://www.azquotes.com/quotes/topics/prevention.html>.
5. Constitution of Ukraine. URL: <https://rm.coe.int/constitution-of-ukraine/168071f58b>.
6. The Law of Ukraine "On National Police". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
7. Julian Clark & Barry Friedman. Community Advisory Boards: what works and what doesn't lessons from a national study. URL: <https://static1.squarespace.com/static/58a33e881b631bc60d4f8b31/t/6009b0752b76712ea7ca955d/1611247735950/Clark+and+Friedman+-+Policing+Project+CAB+report-1-21-20.pdf>.

Світлана ГАНАБА

професор кафедри
психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін,
доктор філософських наук, професор

Назар КУПАЛЬНИЙ

курсант факультету безпеки
державного кордону
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ ТА КОНТРАБАНДИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Забезпечення недоторканності державного кордону є одним із фундаментальних елементів системи національної безпеки України. У сучасних умовах трансформації глобального безпекового середовища питання національної безпеки набувають визначального значення, оскільки держави дедалі частіше стикаються з комплексними та взаємопов'язаними загрозами різного характеру. Для України ця проблематика має особливу актуальність з огляду на воєнні виклики, активізацію транснаціональних ризиків та водночас поступову інтеграцію до європейського безпекового простору. За таких обставин забезпечення належного рівня національної безпеки, у тому числі через ефективну організацію прикордонного контролю та протидію незаконній міграції й контрабанді, набуває статусу стратегічного державного пріоритету [4, с. 143].

Незаконна міграція та контрабанда є складними багаторівневими явищами, що мають організований, часто транснаціональний характер і безпосередньо впливають на економічну, соціальну та воєнну складові національної безпеки. Системна трансформація сектору безпеки і оборони України, реформування правоохоронних інституцій та удосконалення нормативно-правового забезпечення у сфері протидії незаконній міграції та контрабанді засвідчили, що ці явища мають виразний транснаціональний характер. Модернізація механізмів прикордонного контролю та адаптація законодавства до міжнародних стандартів підтверджують, що боротьба з незаконними міграційними потоками та контрабандною діяльністю не може бути ефективною виключно на рівні окремої держави чи одного правоохоронного органу. З огляду на глобалізований характер сучасних загроз, така протидія потребує комплексної міждержавної координації, інтеграції інформаційних систем та узгодженості правозастосовної практики. Після того як Україна фактично вибула з окремих усталених контрабандних маршрутів, кримінальні угруповання оперативно переорієнтували логістичні схеми та налагодили альтернативні канали постачання. Зокрема, прикордонні органи Литви у першому кварталі 2022 року констатували чотириразове збільшення незаконного переміщення тютюнових виробів порівняно з аналогічним періодом попереднього року [2, с. 365].

Діяльність Державної прикордонної служби України щодо запобігання незаконній міграції та контрабанді реалізується насамперед через механізми прикордонного контролю

та прикордонної служби, що функціонують як інтегрована сукупність правових, організаційних, інформаційно-аналітичних і технічних заходів, спрямованих на виявлення та нейтралізацію загроз на державному кордоні. Прикордонний контроль спрямований на запобігання незаконному перетинанню державного кордону, протидію нелегальній міграції та торгівлі людьми, а також на виявлення і недопущення незаконного переміщення зброї, боєприпасів, вибухових речовин, наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, інших матеріалів та предметів, переміщення яких через державний кордон заборонено [6, с. 139]. Його реалізація в Україні ґрунтується на положеннях національного законодавства та міжнародних договорів, спрямованих на забезпечення державної безпеки й протидію транснаціональній злочинності. У цьому контексті нелегальна міграція обґрунтовано розглядається як чинник, що створює реальну загрозу національній безпеці та суспільній стабільності [3, с. 306].

Запобігання незаконній міграції є одним із пріоритетних напрямів діяльності прикордонного відомства. Незаконна міграція охоплює як спроби перетинання державного кордону поза встановленими пунктами пропуску, так і використання підроблених або недійсних документів, зловживання правовими режимами перебування, організацію каналів незаконного переправлення осіб через кордон. Доцільно підкреслити, що відповідно до пункту 10 Стратегії національної безпеки України серед поточних і прогнозованих загроз національній безпеці та національним інтересам України визначено нелегальну міграцію як актуальний виклик [5]. Пункт 30 зазначеної Стратегії відносить до чинників, що підвищують уразливість держави до загроз, зростання кількості порушень міграційного законодавства України з боку іноземців та осіб без громадянства, зокрема вихідців із держав міграційного ризику, а також їх залучення до протиправної діяльності [5]. Іноземні громадяни з не врегульованим міграційним статусом, зокрема вихідці з Росії, поряд із порушенням норм міграційного законодавства можуть бути причетними й до інших адміністративних чи кримінальних правопорушень. Крім того, існує додатковий ризик для національної безпеки України, оскільки спеціальні служби держави-агресора потенційно можуть використовувати таких осіб для здійснення підривної діяльності, спрямованої на дестабілізацію внутрішньополітичної та безпекової ситуації в умовах дії правового режиму воєнного стану. У сучасних умовах воєнного стану додатковими чинниками ризику стають спроби незаконного виїзду окремих категорій громадян, що підлягають мобілізаційним обмеженням, а також використання гуманітарних та волонтерських механізмів для прикриття протиправної діяльності.

Державна прикордонна служба застосовує ризикоорієнтований підхід до організації прикордонного контролю, що передбачає аналітичну обробку інформації, профілювання ризиків та використання сучасних інформаційних систем для перевірки осіб за національними та міжнародними базами даних. Значна увага приділяється оперативно-розшуковій діяльності, спрямованій на виявлення організаторів незаконного переправлення мігрантів та ліквідацію відповідних каналів.

Протидія контрабанді становить не менш важливу складову діяльності прикордонної служби, оскільки контрабандні операції безпосередньо впливають на економічну безпеку держави, спричиняють недоотримання бюджетних надходжень та створюють умови для функціонування тіньового сектору економіки. Особливу небезпеку становить незаконне переміщення зброї, боєприпасів, наркотичних засобів, стратегічних товарів та подвійного призначення. У взаємодії з митними органами та іншими правоохоронними структурами Державна прикордонна служба України здійснює комплекс заходів щодо виявлення та припинення контрабандних схем, використовуючи технічні засоби контролю, аналітичні інструменти оцінки ризиків та можливості міжвідомчого обміну інформацією.

Важливим аспектом діяльності прикордонного відомства є міжнародна співпраця, що здійснюється як на двосторонньому рівні з прикордонними службами суміжних держав, так і в межах взаємодії з європейськими структурами, зокрема з Frontex та INTERPOL. Обмін оперативною інформацією, участь у спільних операціях, впровадження європейських стандартів інтегрованого управління кордонами сприяють підвищенню ефективності протидії транскордонній злочинності [1, с. 236].

Таким чином, діяльність Державної прикордонної служби України щодо запобігання незаконній міграції та контрабанді є системним елементом механізму забезпечення національної безпеки. Її ефективність визначається здатністю своєчасно ідентифікувати загрози, оперативно реагувати на зміни безпекового середовища та забезпечувати баланс між відкритістю кордонів для законної мобільності та жорстким контролем за протиправними

проявами.

Разом із тим діяльність Державної прикордонної служби України відбувається в умовах низки об'єктивних викликів, серед яких особливе місце посідає необхідність контролю протяжної ділянки державного кордону в умовах воєнних дій, загрози диверсійної діяльності та спроб дестабілізації прикордонних регіонів. Додатковими чинниками залишаються обмеженість ресурсів, потреба в модернізації технічного оснащення та безперервному підвищенні професійної підготовки персоналу. Удосконалення діяльності служби потребує впровадження інноваційних технологій спостереження, автоматизованих систем аналізу ризиків, розвитку аналітичних підрозділів та зміцнення міжвідомчої координації.

1. Блик Ю. Міжнародне співробітництво у сфері прикордонного контролю. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 6. С. 234 – 240.

2. Луценко Ю. В., Полторацький О. Б. Протидія злочинності в контексті світової безпекової політики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 215–217.

3. Мота А. Ф. Прикордонний контроль та його значення в протидії нелегальній міграції. Вісник Нац. ун-ту «Львів. політехніка»: Серія : Юрид. науки. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2017. № 861. С. 304–311.

4. Пархоменко-Куцевіл О. Проблеми забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування». 2023. Вип. 3. С. 143 – 150.

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.

6. Токарчук М. Значення прикордонного контролю для оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України в умовах правового режиму воєнного стану. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Військові та технічні науки. № 3(92), 2023. С. 137–146

Guus MEERSHOEK

Dutch Police Academy/Twente University
(Netherlands)

THE DUTCH POLICE, DEMOCRACY AND THE RULE OF LAW

Thank you very much for the invitation to speak to you today, and congratulations on the anniversary of your institution. The Dutch watch with admiration your courageous fight against the ruthless Russian aggressor. You will have heard it before, but I would like to emphasize it once more, in this war, Ukraine defends more than its own territory, you defend the values of liberal democracy and the freedom of a nation to determine its own fate. Above all, Russia fears that freedom. Used to live in peace for a very long time, the Dutch struggle to face the new, international threat. Fortunately, there is in The Netherlands a large, stable majority in society and politics to support you.

The question of how the police are anchored in and contribute to democracy and the rule of law is no longer an academic matter. Authoritarian political movements are gaining strength around the world. In numerous countries, the right to demonstrate is being curtailed, and illegal immigrants are losing legal certainty. Gone are the days when one could rely on the steady strengthening of democracy and the rule of law [1].

The Dutch learned from the German occupation (1940-1945) to legally enshrine the police's duty to uphold the rule of law and assist citizens in need. Apart from that, democracy and the rule of law are meanwhile anchored in the consciousness of citizens and police officers. Nevertheless, it remains an open question whether and how the police stay on the right track under pressure from authoritarian forces. Did Karl Marx, as a journalist for the *Rheinische Zeitung*, not write as early as 1842 that a police force cannot exercise legal restraint on its own? And does the twentieth century not offer numerous examples of police forces conforming to authoritarian rule? [2-3].

In the Netherlands, too, the urge towards authoritarian rule has come to light. In the November 2023 elections, the far-right became by far the largest parliamentary group. In the traditionally fragmented parliament, three right-wing parties subsequently decided to form a government with him, some expecting to appease him in this way, others hoping to settle important issues to their advantage. These proved to be miscalculations. The government was paralyzed by quarrels and scandals and produced virtually no new legislation. The traditional willingness to reach political compromises disappeared. Meanwhile, polarization increased in society. It became more difficult to effectively police potentially violent demonstrations. More often than before, patrolmen, firefighters and paramedics are being attacked by angry citizens. In new elections at the end of 2025, rightwing-populist parties won again, albeit modestly. Nevertheless, the political center managed to form a minority government. How stable it will be remains an open question at this moment [4].

The political deadlock has had, perhaps surprisingly to outsiders, hardly any direct impact on the Dutch police. The police are administratively protected from direct political influence. This is due to the fact that the authorities responsible for directing the police - mayors and public prosecutors - are not elected, but appointed. Mayors generally already have a long political career behind them and pay little attention to party politics. Public prosecutors have made already a career in the office of public prosecution. The minister of Justice and Security can only dictate what the police or the public prosecution must do in very exceptional circumstances. Naturally, the political unrest has not left individual police officers unaffected, but the distance between the competent authorities and national politics has prevented the politicization of the police. The system has acted as a buffer.

The administration and the police have therefore weathered the experiment of a radical right-wing government. Incompetent ministers, bureaucratic resistance, and public outcry have contributed to this. However, the strong presence of populism in Dutch politics and in the (social) media, the frequent physical assault on police officers and other public service providers, and the polarization in society remain worrying phenomena. Reflection on recent experiences, on the strengths and weaknesses of the Dutch police in protecting the rule of law, therefore remains of undiminished importance. A concise characterization of the Dutch police offers a good starting point for such a reflection.

Character of the Dutch Police

The Netherlands is a trading nation that, apart from the German occupation, has not faced war, rebellion, or revolution on its own soil for more than two centuries. Just over a century ago, one national strike took place, but that was it. No popular movement has ever directly brought down a mayor or public prosecutor. Trade has, however, taught Dutch politicians and administrators to act prudently: to change course quickly if necessary and confronted with internal crises to take the lead in finding solutions in consultation with the organizations involved. Illustrative for the attitude is the diplomatic maneuvering with which Mark Rutte, as Secretary-General of NATO, is currently maintaining the alliance.

Partly due to the almost complete absence of major riots, the Dutch police have always occupied a modest place in public administration. Apart from a small gendarmerie that King William I inherited from the Napoleonic occupation and which recently became more important, The Netherlands have always had civilian police. The Dutch police do not view themselves as a public authority. They want to stand within society. "Being connected with the citizens" is the core of their self-image. Repression is seen as a necessary evil. Pragmatic solutions are preferred. Legitimacy is very important.

As a result of their modest position, there is a remarkable lack of interest in the past of the police, both within the force and among professional historians. Among senior police personnel, historical knowledge extends no further than 1977, when some young police chiefs embraced American ideas on community policing. In the Netherlands, as in the United States, there is a prevailing conviction that a malevolent regime cannot thrive on its own soil. Of course, the German occupation is commemorated, but primarily as an abstract, moral warning, as something that happened to the country, not as something in which the government and the population themselves participated, as something from which practical lessons could be drawn.

The pragmatic focus on citizens has paid off. The Dutch have lost confidence in many institutions, but not in the police.

Threat Analysis

A well-functioning police force makes a limited but essential contribution to the maintenance of the rule of law. Police protect citizens against nuisance and predatory behavior by

others and thus enables them to enter public spaces with peace of mind, be active within society, and contribute to good conduct of other citizens. The rule of law exists when citizens feel free to exercise their public liberties, unthreatened by fellow citizens or authorities. Democracy and the rule of law, diversity, equal treatment and legal certainty rest above all on the willingness of citizens to respect one another, rest on tolerance and trust in society.

Spontaneous trust and tolerance underpin the rule of law, but inherent in that trust is the ease with which citizens forget the importance of policing. Normally, this is not a problem, but as soon as public liberties are curtailed by authoritarian political forces, it makes the rule of law vulnerable. As a result of negligence, the police initially lack the much-needed support for corrective interventions. If a situation escalates, citizens quickly perceive the police as a hostile power.

How a liberal democracy can transform into an authoritarian regime could and can be seen abroad, particularly in Poland under the PIS government, Turkey, Hungary, and currently also in the United States. The transformation proceeds top-down and in a jerky manner, through brief moments in which populist politicians exert unexpected, significant political and public pressure to remove administrators who uphold the rule of law's checks and balances [5]. In the Netherlands, a populist politician attempted to oust the Amsterdam mayor in this way after Maccabi-Tel Aviv supporters and young Amsterdam Muslims clashed in the city center in November 2024. She successfully resisted, supported by the police chief, the chief public prosecutor, and fellow mayors across the country. More recently, he led local demonstrations against the reception of asylum seekers, explicitly urging people not to submit to local democratic decisions. This time, he succeeded. A mayor felt so threatened that he resigned from office.

The police can also be confronted with the threat of an authoritarian transformation in another way: within the organization. In a constitutional state, police officers have discretionary powers so that they can take correct and arrest offenders in accordance with the principles of proportionality and subsidiarity. This freedom enables them to make proper choices when police values such as justice and equal treatment, or their personal and professional convictions, are difficult to reconcile. In illiberal democracies, populist politicians reduce that room for maneuver by sowing moral panic. For executive officers, fleeing into obedience and imposing repressive measures is then the easiest way out. Unusual restrictions are imposed on citizens coercively and without reservation. Explaining the intervention to troublesome citizens becomes tiring, is soon perceived as pointless, and is abandoned. Nothing is easier than simply acting repressively and no longer allowing oneself to be provoked. The distance to citizens is increasing. At the same time, the discrepancy between a personal and a professional sense of responsibility is growing among police officers. Loyalty to the organization dictates that they heed the latter, but this attitude is losing more and more credibility for them personally. Their moral compass is being lost. In this way, conformity to power is emerging within the police apparatus [6].

Vulnerability of the Dutch Police

The police are merely one of the institutions that protect the rule of law in society. How vulnerable is the police's role in that protection against the outlined threat? As stated, the competent authorities have served as a buffer against politicization for the Dutch police over the past two years. However, Dutch politicians easily shift the goalposts. In the longer term, should authoritarian politicians participate in government on a lasting basis, that buffer cannot be relied upon. For the time being, however, it is primarily the deterioration of society, particularly the harassment of operational personnel, that undermines that protective role of the police. During a far-right protest in The Hague in November 2025, the police were subjected to targeted violent assault. During New Year's Eve, attempts were made to incapacitate the police using targeted fireworks. After these events, some officers rightly lamented that they got the impression to be in a civil war.

A handicap in countering this pressure is the social divide between higher and lower-ranking personnel within the Dutch police. This divide has existed since time immemorial, as in virtually all continental police forces, but the formation of the National Police in 2013 reinforced the separation. The new national apparatus facilitates policing in various ways and is indispensable, yet the world inside differs fundamentally from that of the teams performing on the street. Illustrative is the suspicion with which the pursuit of diversity in personnel is received in the latter, whereas it is readily accepted in the former. This cultural difference is a source of uncertainty and, consequently, insecurity for the workforce.

What is normally the strength of the Dutch police – the relatively extensive integration into society – makes the organization vulnerable when it comes under pressure from society. This was the case during the COVID-19 pandemic. When in the early stages protective equipment proved to be unavailable, operational personnel quickly suffered from mental exhaustion. Next, the frequently

changing guidelines from the government and the scare among the public about vaccination had a demotivating effect too. Consequently, some patrolmen began to condone violations of the rules, which led to confusion among the public and disturbances on the street. Internal discussions arose, particularly among colleagues working together. Some refused to comply with the instruction to wear face masks, questioned the effectiveness of the measures, sympathized with the motives of offenders, and turned a blind eye on offenses whenever possible. Others, convinced of the importance of strict enforcement for public health, resented this. It was difficult for management to reach a consensus within the teams.

Resilience of the Dutch Police

While the authorities have shielded the Dutch police from populist political outbursts over the past two years, society was exposed to populist moral panic, partly as a result of social media. This led to a polarization of opinion, distrust in the government, and belief in conspiracy theories. The fact that disagreements find their way into its organization is consistent with a socially integrated police force. It keeps police officers sensitive and, thanks to their social skills and discretionary power, helps to temper the excessive assertiveness of some citizens. Concerning, however, is that their room for maneuver is being restricted by citizens filming their actions and spreading the footage on social media. That phenomenon also appears to be a breeding ground for aggression against public service providers.

Traditionally, innovation in the Dutch police starts in middle management, among relatively young officers who still have a connection to patrolling the street. They identify an urgent problem within the service, and then mobilize personnel and resources. This leads to new promising police practices that, with some luck, find their way into the organization. However, social media confront these officers and their patrolmen now with seemingly intractable, pressing social problems. It led and leads to heated, unproductive debates on the work floor. It is no easy task to moderate these discussions in such a way that they do not hinder joint action, but rather promote reflection on their own performance and a joint search for creative solutions.

Conclusion

What is normally a strength of the Dutch police—their relatively strong integration into society—has recently made the organization vulnerable. Passionate conflicts are inherent to a free society, but they only contribute to societal renewal if they are moderated by free, constructive discussion. Similarly, a good police force, without losing sight of its own task as a corrective power, regularly reflects on its role in society and moves in this way cautiously along with changing societal norms. Since the introduction of community policing, the Dutch police have been open to societal trends. In the current situation, translating new social problems into effective administrative action is difficult. Nevertheless, the Dutch police is still capable of functioning as the front line of public administration.

-
1. N.N., 'The anti-politics eating the West' in: *The Economist*, November 2nd, 2024, p. 19-25.
 2. Marx K., Engels F., *Werke I*. Berlin 1988, p. 59-60;
 3. Gellately R., *Backing Hitler*. Oxford 2001.
 4. Aharouay L., de Koning P., *Dick Schoof*. Leiden 2025.
 5. Magyar B., *Post-communist mafia state. The case of Hungary*. Budapest, 2016.
 6. Smelt L., 'Het voelde een beetje als oorlogstijd.' Master thesis VU, 2023.

Роман ОПАЦЬКИЙ

доцент кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ НА ВОДІ:
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ**

Діяльність Національної поліції України на водних об'єктах становить самостійний і водночас комплексний напрям реалізації правоохоронної функції держави, що поєднує у собі завдання із забезпечення публічної безпеки, охорони прав і свобод людини, захисту державних інтересів, а також збереження природного середовища. Водний простір України є розгалуженим і різноманітним за своїми характеристиками. Протяжність морського узбережжя держави сягає близько 2,5 тисячі кілометрів, територією країни протікає низка великих річок, функціонує значна кількість водосховищ, лиманів, озер та інших водойм. Усі ці об'єкти мають важливе стратегічне, економічне та екологічне значення, оскільки забезпечують транспортне сполучення, рибогосподарську діяльність, рекреаційний потенціал, енергетичні ресурси та формують екологічну рівновагу регіонів [1].

Саме масштабність і різноплановість водного фонду зумовлюють специфіку виконання правоохоронних завдань на таких об'єктах. На відміну від діяльності на суходолі, поліцейська робота на воді потребує врахування гідрологічних умов, сезонних коливань рівня води, погодних факторів, особливостей судноплавства та експлуатації маломірних суден. Крім того, значна частина правопорушень на воді має латентний характер, що ускладнює їх виявлення та документування. Йдеться, зокрема, про незаконний вилов водних біоресурсів, порушення правил безпеки судноплавства, керування плавзасобами у стані сп'яніння, забруднення водойм, а також використання водного транспорту для переміщення заборонених предметів чи вантажів. Усе це формує підвищені вимоги до організації служби, професійної підготовки особового складу та технічного оснащення.

З метою посилення контролю у цій сфері та забезпечення належного рівня безпеки на водоймах у 2017 році в структурі Національної поліції було створено систему спеціалізованих підрозділів, діяльність яких безпосередньо пов'язана з охороною правопорядку на водних об'єктах, – поліцію на воді. Формування таких підрозділів стало логічним етапом реформування правоохоронної системи та запровадження функціональної спеціалізації в межах єдиного органу. Основною метою їх діяльності визначено профілактику правопорушень, оперативне реагування на події, пов'язані з безпекою на воді, участь у рятувальних заходах, а також контроль за дотриманням правил користування маломірними суднами та інших норм законодавства у сфері водокористування.

Водночас варто констатувати, що попри створення окремих структурних підрозділів, нормативно-правове забезпечення їх функціонування залишається недостатньо чітким і системним. Закон України «Про Національну поліцію» визначає загальні повноваження поліції, однак не деталізує специфічні завдання та функції поліції на воді як спеціалізованого підрозділу. Інші нормативно-правові акти також не містять вичерпного переліку повноважень саме цього напрямку діяльності. Через це виникає правова невизначеність, що може призводити до різного тлумачення обсягу компетенції, ускладнювати розмежування повноважень з іншими органами державної влади та створювати передумови для дублювання функцій або, навпаки, виникнення прогалів у контролі.

Необхідно вказати, що прийнятий відносно нещодавно Закон України «Про внутрішній водний транспорт» відносить НПУ до суб'єктів державного регулювання у сфері внутрішнього водного транспорту з наданням таких повноважень, як: 1) контроль виконання місцевих правил плавання для малих, спортивних суден і водних мотоциклів; 2) проведення перевірок судових документів, посвідчень судоводія малого судна або водного мотоцикла, а також документів, що надають право управління ними [2]. Але для чіткого розуміння призначення поліції на воді та подальших перспектив удосконалення її діяльності цього замало.

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах необхідності ефективної взаємодії з іншими суб'єктами гарантування безпеки на воді, серед яких Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Державна прикордонна служба України та Державна екологічна інспекція України. Відсутність чітко визначених меж компетенції може ускладнювати координацію дій, особливо під час надзвичайних ситуацій або проведення спільних профілактичних заходів. У свою чергу це негативно позначається на загальному рівні ефективності забезпечення правопорядку на водних об'єктах.

У зв'язку з цим наразі склалася така ситуація, за якої в процесі фіксації адміністративних правопорушень у сфері рибохорони роль підрозділів поліції на воді, як правило, полягає лише у їх виявленні, а процедура їх оформлення та притягнення порушників до адміністративної відповідальності перебуває виключно у компетенції посадових осіб Держрибагентства, що, на нашу думку, негативно впливає на стан протидії порушенням правил рибальства та суттєво знижує ефективність взаємодії підрозділів поліції на воді та територіальних органів Держрибагентства в процесі здійснення рибохоронних рейдів [3].

Таким чином, діяльність поліції на воді характеризується підвищеною складністю, зумовленою як масштабністю водного простору України, так і багатогранністю завдань, що виконуються на цих територіях. Стратегічне значення морського узбережжя, великих річок, водосховищ та інших водойм вимагає належного організаційного та нормативного забезпечення діяльності спеціалізованих підрозділів. Водночас відсутність чітко закріпленого у законодавстві переліку завдань і функцій поліції на воді свідчить про необхідність подальшого вдосконалення правового регулювання, формування системного підходу до визначення їх компетенції та посилення інституційної спроможності відповідних підрозділів. Лише за умов комплексного нормативного врегулювання та належного ресурсного забезпечення можна забезпечити високий рівень безпеки громадян і захисту державних інтересів на водних об'єктах України.

1. Веселов М. Ю. Пилипенко Є. О. Завдання поліції на воді (водної поліції). *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика* № 1 (5) 2023. С. 9-13.

2. Про внутрішній водний транспорт : Закон України від 03.12.2020 р. № 1054-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1054-20#n125>.

3. Сахно А. П. Коваленко Я. А. Актуальні питання взаємодії підрозділів поліції на воді та територіальних органів Держрибагентства під час здійснення рибохоронних рейдів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2023. Серія Право. Випуск 77: частина 2. с. 108-113.

Анастасія БАЙБАК

доцент кафедри адміністративної діяльності Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ПЕРЕВІРКИ
ДОКУМЕНТІВ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
ВОЄННОГО СТАНУ**

Як відомо, охорона прав і свобод людини є одним із найважливіших завдань поліції (ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» [1]). Своєю чергою, в умовах дії правового режиму воєнного стану питання забезпечення прав і свобод людини набуло нарізного та всеосяжного значення. Тому дії поліцейських щодо забезпечення прав та свобод людини, а також суворе слідування правоохоронців нормам закону в умовах війни є вагомим вкладом поліції в перемогу.

Водночас працівники поліції активно залучаються у забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, тому питання щодо правильності дій поліцейських, відповідності їх нормам законодавства мають важливе значення для охорони публічного порядку та довіри населення до самої поліції.

Маємо звернути увагу на те, що відповідно до ч. 2 ст. 32 Закону України «Про Національну поліцію» у період дії воєнного стану та/або під час мобілізації (крім цільової)

поліцейський має право вимагати в особи чоловічої статі віком від 18 до 60 років пред'явлення нею військово-облікового документа разом з документом, що посвідчує особу, у спосіб, який дає можливість поліцейському прочитати та зафіксувати дані, що містяться в документах [1]. Це положення повністю дублюється у ч. 4 ст. 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р.

З іншого боку, така вимога не є абсолютною, адже перевірка документів, по-перше, є поліцейським заходом (п. 1 ч. 1 ст. 31 Закону України «Про Національну поліцію»). По-друге, поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень (ч. 1 ст. 29 Закону України «Про Національну поліцію»)¹. По-третє, відповідно до ч. 2 ст. 29 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень поліції. Обраний поліцейський захід має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним [1].

Отже, право вимагати в особи чоловічої статі віком від 18 до 60 років пред'явлення нею військово-облікового документа разом з документом, що посвідчує особу, надано поліцейському для виконання повноважень поліції, а саме для виконання таких основних повноважень поліції, як:

- здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень (п. 1 ч. 1 ст. 23);
- вжиття заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припинення виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень (п. 3 ч. 1 ст. 23);
- доставляння у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення (п. 9 ч. 1 ст. 23);

Поряд із цим перевірка документів можлива й для виконання додаткових повноважень поліції. Серед додаткових повноважень поліцейських слід згадати про ті, що встановлені у ч. 5 ст. 24 Закону України «Про Національну поліцію» [1], де вказується, що за зверненням територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, органів Служби безпеки України або розвідувальних органів України органи та підрозділи, що входять до системи поліції, беруть участь у здійсненні заходів щодо оповіщення військовозобов'язаних та резервістів спільно з представниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, а також здійснюють адміністративне затримання та доставлення до цих центрів та органів призовників, військовозобов'язаних та резервістів, які вчинили адміністративні правопорушення, передбачені статтями 210, 210-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення [2].

Зважаючи на наведені приписи Закону України «Про Національну поліцію», констатуємо, що положення ч. 2 ст. 32 Закону України «Про Національну поліцію» [1] спрямовані на реалізацію вищезгаданих основних та додаткових повноважень поліції.

Окремо необхідно звернути увагу на те, що реалізація додаткового повноваження, передбаченого ч. 5 ст. 24 Закону України «Про Національну поліцію», можлива тільки стосовно осіб, котрі вже вчинили адміністративні правопорушення, передбачені ст. ст. 210, 210-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Оскільки в зазначених нормах КУпАП йдеться про порушення правил військового обліку, поліцейський, долучаючись до здійснення заходів щодо оповіщення військовозобов'язаних та резервістів, має чітко усвідомлювати та мати конкретні дані про те, що особа вже вчинила адміністративне правопорушення, стосовно неї вже складено певний протокол щодо порушення правил військового обліку.

Процедурно перевірка документів у фізичних осіб у період дії правового режиму воєнного стану здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану» від 29 грудня 2021 р. № 1456 (далі – Порядок) [3].

¹ Також неможливо не згадати про те, що відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону України «Про Національну поліцію» обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією України і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції.

Ухвалення цієї постанови Кабінету Міністрів України відбулося на підставі п. 7 ч. 1 ст. 8 «Заходи правового режиму воєнного стану» Закону України «Про правовий режим воєнного стану», де зазначається про те, що перевірка документів в осіб здійснюється в у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до вищезгаданої постанови Кабінету Міністрів України для перевірки документів створюються спільні комендантські патрулі [3].

Зокрема, пунктами 4–5 Порядку передбачено, що перевірка документів в осіб, огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян здійснюється лише після введення воєнного стану в межах території та у строки, зазначені в указі Президента України про введення воєнного стану [4], на підставі наказу військового командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення).

Зазначеним наказом призначається комендант, визначаються його завдання, повноваження із забезпечення єдиного управління визначеними силами та засобами Держспецтрансслужби, Національної гвардії, Держприкордонслужби, Національної поліції, СБУ, Управління державної охорони, ДПС, ДМС, ДСНС, військових адміністрацій (у разі їх утворення) та координації їх дій під час здійснення заходів особливого режиму.

Право на проведення перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян надано відповідним уповноваженим особам Національної поліції, СБУ, Управління державної охорони, Національної гвардії, Держприкордонслужби, ДМС, Держмитслужби та Збройних Сил, які визначені в наказі коменданта [3].

Таким чином, підставою для перевірки документів згідно з цим Порядком є наявність наказу коменданта, яким визначається як коло уповноважених суб'єктів, так і порядок здійснення відповідних заходів [3]. Саме ця обставина набуває ключового значення, оскільки перевірка документів під час дії правового режиму воєнного стану не може ґрунтуватися виключно на загальних положеннях Закону України «Про Національну поліцію» [1], а повинна здійснюватися в межах спеціального правового регулювання, встановленого військовим командуванням у взаємодії з військовими адміністраціями.

Відсутність належним чином оформленого наказу коменданта, а також відсутність у конкретних посадових осіб статусу уповноважених на його виконання позбавляє такі дії правових підстав та ставить під сумнів їх відповідність вимогам законності й пропорційності. У контексті прав людини це означає ризик необґрунтованого втручання у приватне життя, свободу пересування та інші конституційні гарантії, які навіть в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені довільно.

Ба більше, п. 7 Порядку визначає підстави для перевірки документів [3]. Зокрема, Уповноважена особа має право вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи, у таких випадках:

якщо особа має зовнішні ознаки, схожі на ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи;

якщо існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення;

якщо особа перебуває на території чи об'єкті із спеціальним режимом;

якщо в особи є зброя, боєприпаси, наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежений або заборонений або для зберігання, використання чи перевезення яких потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином не можливо;

якщо особа перебуває в місці вчинення кримінального, адміністративного правопорушення або дорожньо-транспортної пригоди, іншої надзвичайної події;

якщо зовнішні ознаки особи чи транспортного засобу або дії особи дають достатні підстави вважати, що особа причетна до вчинення правопорушення, транспортний засіб може бути знаряддям чи об'єктом вчинення правопорушення;

порушення особою відповідних заборон, введених на території, де запроваджено правовий режим воєнного стану [3].

Резюмуючи все вищенаведене, необхідно звернути увагу на декілька важливих аспектів:

– в Україні створено належну правову базу для перевірки документів громадян в умовах правового режиму воєнного стану. Існуюча правова база цілком забезпечує захист прав і свобод людини з урахуванням вимог ст. 8 Конституції України;

– працівники поліції мають чітко дотримуватися вимог законодавства, що

передбачає підстави та порядок проведення перевірки документів у фізичних осіб під час дії правового режиму воєнного стану;

– в межах службової підготовки працівники поліції мають чітко засвоїти та розуміти існуючі нормативно встановлені алгоритми та дії з перевірки документів в умовах правового режиму воєнного стану;

– під час перевірки документів у громадян в період дії правового режиму воєнного стану поліцейські не повинні допускати порушень законності, а кожен поліцейський має бути взірцем ставлення до Закону.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 20.02.2026).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 20.02.2026).

3. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1456. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-п#Text> (дата звернення: 20.02.2026).

4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 20.02.2026).

Вадим БІЛИК

професор кафедри поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ У РОБОТІ ЗІ ЗВЕРНЕННЯМИ ГРОМАДЯН
В ОРГАНАХ ТА ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Робота зі зверненнями громадян є одним із ключових індикаторів відкритості, підзвітності та ефективності діяльності Національної поліції України. Належна організація приймання, реєстрації, розгляду та вирішення звернень безпосередньо впливає на рівень довіри населення до правоохоронних органів, формує уявлення про спроможність держави забезпечувати та захищати права і свободи людини. В умовах воєнного стану та трансформації безпекового середовища значення належної роботи зі зверненнями громадян суттєво зростає, адже саме через цей інструмент особа реалізує своє право на участь в управлінні державними справами та на захист порушених прав.

Нормативно-правову основу роботи зі зверненнями громадян становлять положення Конституції України [1], Закон України «Про звернення громадян» [8], Закон України «Про Національну поліцію» [9], Закон України «Про доступ до публічної інформації» [4], а також підзаконні нормативно-правові акти МВС України [7] та організаційно-розпорядчі документи поліції [5]. Відповідно до ст. 40 Конституції України, усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, які зобов'язані розглянути звернення та надати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [1].

Закон України «Про звернення громадян» визначає види звернень (пропозиції, заяви, скарги), встановлює строки їх розгляду, вимоги до оформлення та підстави для залишення без розгляду [8]. Водночас спеціальні положення щодо діяльності поліції, зокрема обов'язок забезпечувати дотримання прав і свобод людини, містяться у Законі України «Про Національну поліцію» [9]. У контексті доступу до інформації важливе значення має Закон України «Про доступ до публічної інформації», який регламентує порядок надання інформації на запити [4].

Попри достатньо розвинену нормативну базу, у практичній діяльності органів та підрозділів Національної поліції України наявна низка проблемних питань.

Першою групою проблем є організаційно-процедурні недоліки. Йдеться про порушення строків розгляду звернень, формальний підхід до їх аналізу, недостатню повноту перевірки викладених у зверненнях фактів. У ряді випадків відповідь має загальний характер, не містить чітких роз'яснень або не вирішує порушену проблему по суті. Подібна практика

суперечить вимогам закону щодо обґрунтованості та вмотивованості відповіді [8].

Другою проблемою є недостатній рівень диференціації звернень за предметом і правовою природою. Нерідко спостерігається підміна понять «звернення громадянина» та «заява або повідомлення про кримінальне правопорушення», що регламентується нормами кримінального процесуального законодавства. Неправильна кваліфікація призводить до порушення порядку реєстрації відомостей в Єдиному реєстрі досудових розслідувань [6] або навпаки – до безпідставного застосування процедур Закону України «Про звернення громадян» [8] замість кримінально-процесуальних механізмів [2; 3].

Третя група проблем стосується цифровізації процесів. Впровадження електронних сервісів, електронної пошти, офіційних вебпорталів значно спростило комунікацію з громадянами. Однак відсутність уніфікованих алгоритмів обробки електронних звернень, технічні збої, недостатній рівень кіберзахисту створюють ризики втрати інформації або порушення строків її розгляду. Окремої уваги потребує питання ідентифікації заявника при поданні електронного звернення, що має значення для недопущення зловживань.

Четвертим проблемним аспектом є кадровий чинник. Високе навантаження на працівників, які здійснюють приймання та опрацювання звернень, недостатній рівень спеціалізованої підготовки у сфері адміністративного провадження та комунікації з населенням негативно впливають на якість розгляду. Умови воєнного стану, переміщення підрозділів, ротації особового складу додатково ускладнюють організацію безперервного документообігу.

П'ятою проблемою є недосконалість механізмів контролю та відповідальності за порушення порядку розгляду звернень. Хоча закон передбачає можливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності посадових осіб [8], на практиці внутрішній контроль не завжди є достатньо ефективним. Необхідним є посилення ролі підрозділів з дотримання прав людини, служб внутрішнього аудиту та дисциплінарних комісій у виявленні системних порушень.

Окремо слід відзначити проблему комунікативної культури. Звернення громадян часто мають емоційний характер, містять оцінні судження або звинувачення. Натомість відповідь поліції має бути юридично виваженою, коректною та зрозумілою. Недостатня увага до стандартів сервісної орієнтації призводить до конфліктів та повторних звернень з одного й того ж питання.

В умовах децентралізації та розширення повноважень територіальних громад важливим є забезпечення належної взаємодії поліції з органами місцевого самоврядування при розгляді звернень, що стосуються питань благоустрою, адміністративних правопорушень, соціального захисту тощо. Відсутність чітко визначених механізмів координації може призводити до дублювання функцій або «переадресування» звернень без фактичного вирішення проблеми.

З метою вдосконалення роботи зі зверненнями громадян доцільно запропонувати такі напрями:

- уніфікація внутрішніх алгоритмів приймання, реєстрації та розгляду звернень з урахуванням електронного документообігу;
- розмежування процедур розгляду звернень та кримінальних заяв шляхом проведення додаткових навчань особового складу;
- підвищення кваліфікації працівників у сфері адміністративного права, діловодства та комунікації;
- запровадження внутрішнього моніторингу якості відповідей із застосуванням критеріїв повноти, своєчасності та правової аргументованості;
- розвиток електронних сервісів із забезпеченням належного рівня інформаційної безпеки;
- посилення персональної відповідальності посадових осіб за безпідставне залишення звернення без розгляду або порушення строків.

Важливим напрямом є формування аналітичної складової роботи зі зверненнями. Узагальнення типових проблем, що порушуються громадянами, дозволяє виявити системні недоліки в діяльності підрозділів поліції, ініціювати зміни до внутрішніх нормативних актів, удосконалити управлінські рішення. Таким чином, звернення мають розглядатися не лише як об'єкт реагування, а й як джерело управлінської інформації.

Підсумовуючи, слід зазначити, що робота зі зверненнями громадян в органах та підрозділах Національної поліції України є складним багатокомпонентним процесом, який поєднує правові, організаційні, кадрові та комунікативні аспекти. Наявні проблеми мають як

об'єктивний, так і суб'єктивний характер, однак їх системне вирішення можливе шляхом удосконалення нормативного регулювання, підвищення професійної підготовки працівників та впровадження сучасних управлінських і цифрових рішень. Забезпечення належного рівня роботи зі зверненнями громадян є невід'ємною складовою реалізації принципу верховенства права та підвищення довіри суспільства до поліції.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 19.02.2026).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.02.2026).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. № 4651-VI. Дата оновлення: 01.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 26.02.2026).
4. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011. № 2939-VI. Дата оновлення: 08.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2939-17> (дата звернення: 25.02.2026).
5. Про затвердження Інструкції з діловодства в системі Національної поліції: наказ Національної поліції України від 20 трав. 2016 р. № 414. *Відомчий документ*.
6. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: наказ Офісу Генерального прокурора від 30.06.2020. № 298. Дата оновлення: 16.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0298905-20> (дата звернення: 26.02.2026).
7. Про затвердження Порядку розгляду звернень та організації проведення особистого прийому громадян в органах та підрозділах Національної поліції України: наказ МВС України від 15.11.2017. № 930. Дата оновлення: 19.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1493-17> (дата звернення: 26.02.2026).
8. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996. № 393/96-ВР. Дата оновлення: 24.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/393/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.02.2026).
9. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. № 580-VIII. Дата оновлення: 15.02.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19> (дата звернення: 25.02.2026).

Юлія БОКІЙ

здобувач вищої освіти факультету
правоохоронної діяльності

Михайло КОРОЛЬ

доцент кафедри адміністративної
діяльності Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕТИНУ
ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ В УМОВАХ МОБІЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЮ
ПРИКОРДОННОЮ СЛУЖБОЮ УКРАЇНИ**

В умовах функціонування правового режиму воєнного стану в Україні питання мобілізації набуває особливої актуальності, адже держава зобов'язана забезпечувати національну безпеку та територіальну цілісність. Мобілізаційні заходи передбачають тимчасові обмеження окремих прав людини, зокрема щодо свободи пересування та виїзду за межі території України. Через зазначені умови з'являється проблема забезпечення належного прикордонного режиму та додаткового контролю щодо переміщень осіб мобілізаційного віку. Незаконний перетин державного кордону в цей період становить не лише адміністративне правопорушення, а й загрозу обороноздатності нашої держави.

Відповідно до ст. 33 Конституції України кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування та право вільно залишити територію України. Разом з тим у ст. 64 Конституції України вказано, що в умовах воєнного або надзвичайного стану певні права та свободи можуть бути обмежені [1]. Одним із таких обмежень є встановлення спеціального порядку перетину державного кордону України, зокрема тимчасове обмеження виїзду за межі держави окремих категорій громадян. У цьому контексті діяльність Державної прикордонної служби України, як правоохоронного органу спеціального призначення,

до повноважень якого відносять здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення, набуває особливого значення [2].

Важливою складовою правового регулювання порядку перетину державного кордону в умовах мобілізації є Правила перетинання державного кордону громадянами України (затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 № 57 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25.08.2010 № 724) [3]. Вищезазначений документ чітко встановлює порядок пропуску через державний кордон, визначає функції посадових осіб прикордонних та інших контролюючих служб, умови в'їзду і виїзду, а також окремі обмеження в період дії особливого правового режиму. У п. 2 встановлено перелік осіб, що мають право перетинати державний кордон у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану. Це, зокрема, особи з інвалідністю та особи, які їх супроводжують; батьки, на утриманні яких перебувають троє і більше дітей віком до 18 років; особи, які здійснюють постійний догляд за хворими родичами за наявності підтверджуючих документів, та інші [3]. Постанова конкретизує винятки із загального обмеження виїзду військовозобов'язаних осіб і виконує ключову роль у практичній діяльності прикордонних органів щодо недопущення незаконного перетину державного кордону в умовах мобілізації.

Практична діяльність Державної прикордонної служби України в умовах мобілізації включає здійснення прикордонного контролю в пунктах пропуску через державний кордон, перевірку наявності законних підстав для виїзду, виявлення підроблених документів, припинення спроб перетину кордону поза встановленими пунктами пропуску та затримання правопорушників. Результатом такої діяльності є, наприклад, постанова Рахівського районного суду Закарпатської області від 12.05.2025 № 127251829, в якому встановлено факт спроби незаконного перетину державного кордону України поза пунктом пропуску, під час дії воєнного стану на території України, коли тимчасово обмежено виїзд з України для окремої категорії громадян України чоловічої статі віком від 18 до 60 років [4]. Особи намагалися перетнути кордон з метою виїзду за межі України з недотриманням встановленого порядку, чим порушили вимоги ст. 9 Закону України «Про державний кордон України» [5]. Вчинені дії розглядалися як адміністративне правопорушення, передбачене ст. 204-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а саме як спроба незаконного перетинання державного кордону України. За результатами розгляду справи суд визнав особу винною та застосував адміністративне стягнення у вигляді штрафу.

Аналогічна ситуація відображена у постанові Глибощького районного суду Чернівецької області від 08.08.2025 № 129400083, де особа також здійснила спробу незаконного перетину державного кордону під час дії воєнного стану. Порушення полягало у перетині кордону поза пунктом пропуску без наявності передбачених законом підстав для виїзду [6]. У даному випадку також було застосовано положення ст. 204-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а матеріали, складені посадовими особами Державної прикордонної служби України, стали підставою для притягнення порушника до адміністративної відповідальності. Наведені приклади судової практики підтверджують, що діяльність прикордонних органів є не формальною, а реально спрямованою на припинення правопорушень у цій сфері.

Отже, адміністративно-правова протидія незаконному перетину державного кордону у період мобілізації є необхідною складовою забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності держави. Тимчасові обмеження права на виїзд, передбачені Конституцією України та іншими нормативно-правовими документами, мають законний і обґрунтований характер. Судова практика підтверджує, що діяльність Державної прикордонної служби України та застосування адміністративної відповідальності за незаконний перетин кордону є необхідним механізмом, що спрямований на захист обороноздатності держави та дотримання встановленого правопорядку.

1. Конституція України : Закон України 28.06.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.02.2026).

2. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 18.02.2026).

3. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 № 57. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-п#Text> (дата звернення: 18.02.2026).

4. Постанова Рахівського районного суду Закарпатської області від 12.05.2025 № 127251829. Справа № 305/1485/25. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127251829> (дата звернення: 18.02.2026).

5. Про державний кордон України : Закон України від 04.11.1991 № 1777-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text> (дата звернення: 18.02.2026).

6. Постанова Глибоцького районного суду Чернівецької області від 08.08.2025 № 129400083. Справа № 715/2569/25. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129400083> (дата звернення: 18.02.2026).

Володимир БРАТКОВСЬКИЙ

доцент кафедри адміністративного
права та адміністративного процесу
ННІ ПФПКП Львівського державного
університету внутрішніх справ
(м. Львів, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОФОРМЛЕННЯ ВІДСТРОЧКИ
ВІД ПРИЗОВУ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ В ПЕРІОД
МОБІЛІЗАЦІЇ**

Перелік військовозобов'язаних, що не підлягають призову на військову службу під час мобілізації, передбачений у ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [1].

Порядок оформлення відстрочки від призову на військову службу в період мобілізації регламентується Постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 560 «Питання проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період» [2].

Тож станом на сьогодні військовозобов'язані можуть оформити відстрочку від призову на військову службу в період мобілізації через Центри надання адміністративних послуг, які направляють документи у територіальні центри комплектування та соціальної підтримки через платформу електронної взаємодії державних інформаційних ресурсів «Трембіта» [3, с. 144] або через електронний застосунок Резерв.

Ознайомившись із вимогами Постанови Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 560 «Питання проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період», автор наукових тез пропонує виокремити окремі недоліки їх практичного застосування:

– необхідність переоформлення: відстрочка від призову на військову службу в період мобілізації надається лише на час дії правового режиму воєнного стану, що потребує її постійного підтвердження при продовженні мобілізації;

– Постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 560 «Питання проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період» часто звужує права військовозобов'язаних, передбачені Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», зокрема щодо постійного догляду за родичами;

– комісія ТЦК та СП має широкі повноваження, і рішення про відмову або скасування відстрочки часто ухвалюються через формальні недоліки, що вимагає оскарження до вищих органів або до суду.

Також пропонується запровадити адміністративну та кримінальну відповідальність за незаконні дії комісії ТЦК та СП щодо надання чи відмови у наданні військовозобов'язаним відстрочки від призову на військову службу в період мобілізації.

1. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>.

2. Питання проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.2024 № 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2024-%D0%BF#Text>.

3. Дідик Н. І., Бесага І. В., Братковський В. М. Нормативно-правове регулювання «адміністративного розшуку» військовозобов'язаних. *Журнал східноєвропейського права*. 2025. № 140. С. 140–147.

Кирило ГОРИСЛАВСЬКИЙ
співробітник Національної академії
СБ України (м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БОЙОВИХ СПРОМОЖНОСТЕЙ СБ УКРАЇНИ

З початком ворожих дій РФ у 2014 році та широкомасштабного вторгнення у 2022 році значення СБ України як складової сектору безпеки і оборони тільки зростало. Це було обумовлено новими напрямками діяльності в рамках забезпечення функціональних завдань в умовах збройного протистояння. До основних можна віднести: участь у забезпеченні санкційної політики держави; контррозвідувальна діяльність в середовищі військовополонених та військовослужбовців Сил оборони України, які повернулися з полону; стабілізаційні дії на звільнених від ворога територіях; оперативно-бойова діяльність і виконання спеціальних завдань на ТОТ України та території держави-агресора.

Однією з відповідей на наявні загрози стало напрацювання Стратегії розвитку СБ України на 2025-2030 роки, якою передбачено розвиток спроможностей національної спецслужбою у воєнний час, відбудовний період та визначено пріоритетні напрями, одними з яких є виконання спеціальних та бойових завдань. В якості цілей та завдань Стратегії окремо визначено: подальший розвиток бойової компоненти СБУ як складової сил безпеки і оборони, здатної застосовувати всі види зброї, озброєння, військової та спеціальної техніки; удосконалення процесів та інструментів оперативно-бойової діяльності підрозділів Служби.

Для розвитку цих спроможностей були внесені відповідні зміни та доповнення до Закону України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 року № 2229-XII. Так, статтю 25 було доповнено відповідними пунктами, які надали можливість українській спецслужбі використовувати повітряні судна, у тому числі безпілотні, транспортні засоби, що рухаються по поверхні води або під нею, у тому числі дистанційно керовані, з метою забезпечення державної безпеки; використовувати засоби та/або пристрої, призначені для виявлення, припинення порушень порядку та правил використання повітряного простору України експлуатантами безпілотних повітряних суден, у тому числі перехоплення сигналів дистанційного керування, пошкодження чи знищення таких суден та/або складових частин безпілотних авіаційних систем.

Статтю 26 було доповнено частиною другою такого змісту: «Військовослужбовці Служби безпеки України під час проведення антитерористичних операцій, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України, а також при виконанні завдань щодо участі в обороні держави мають право використовувати і застосовувати зброю та бойову техніку в установлених для з'єднань, військових частин та підрозділів Збройних Сил України порядку та випадках».

Разом з тим відповідні зміни до законодавства не носять системного характеру, що викликають невідповідності на рівні ключових профільних законів та підзаконних актів.

Так, стаття 1 Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року № 1932-XII визначає бойові дії як форму застосування з'єднань, військових частин, підрозділів (інших сил і засобів) Збройних Сил України, інших складових сил оборони, а також поліції особливого призначення Національної поліції України для вирішення бойових (спеціальних) завдань в операціях або самостійно під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння) (абзац 25). Воєнні дії – організоване застосування сил оборони та сил безпеки для виконання завдань з оборони України (абзац 26).

Стаття 12 Закону України «Про національну безпеку» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII року визначає, що сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: сил безпеки; сил оборони; оборонно-промислового комплексу; громадян та громадських об'єднань, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. До складу сектору безпеки і оборони входять також Служба безпеки України та Антитерористичний центр при Службі безпеки України.

Пункт 17 частини 1 статті 1 цього ж закону визначає, що сили безпеки – це правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які Конституцією

та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України.

Тобто відповідно до логіки законодавця, виходячи зі змісту статті 1 Закону України «Про оборону України», СБ України та АТЦ при СБ України не можуть брати участь у бойових діях, а тільки у воєнних. Зазначений закон був прийнятий ще у 1991 році. Проте протягом всього періоду його дії (а особливо під час широкомасштабної війни з державою-агресором) він неодноразово зазнавав змін та доповнень. У т.ч. був доповнений Законом № 3000-IX від 21.03.2023, який як суб'єкта бойових дій додав до статті 1 поліцію особливого призначення НП України.

Законом № 4542-IX від 16.07.2025 було внесено доповнення до Закону України «Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України» від 20 жовтня 2005 року № 3014-IV, відповідно до яких було визначено, що для забезпечення виконання покладених на СБ України завдань у Центральному управлінні та підпорядкованих йому органах створюються і діють функціональні підрозділи здійснення оперативно-бойової діяльності та спеціальних заходів (Центр спеціальних операцій «А»).

Знову ж незрозумілою є позиція законодавця, який обмежив оперативно-бойову діяльність виключно військовослужбовцями ЦСО «А» (більш звичний для всіх як «Альфа»). Адже аналіз іншого підзаконного акта показує невідповідність як цьому положенню Закону України «Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України», так і статті 1 Закону України «Про оборону України» (в частині відсутності СБ України серед визначених сил як складової сектору безпеки брати участь в бойових діях).

Так, наказ ЦУ СБ України № 357 від 05.09.2023 «Про затвердження Порядку виплати військовослужбовцям Служби безпеки України винагород, передбачених постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» визначає, що бойове розпорядження (наказ) – рішення уповноваженого керівника про виконання підрозділом (органом, групою тощо) оперативно-бойових заходів (бойових дій), яке доводиться усно (в тому числі технічними засобами зв'язку) з подальшим занесенням у відповідні документи, письмово або графічно на карті з можливістю уточнення під час їх виконання.

До безпосередньої участі військовослужбовців у бойових діях або здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, перебуваючи безпосередньо в районах їх ведення (здійснення), на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України, на території між позиціями сил оборони та позиціями військ держави-агресора, на території держави-агресора належить виконання бойових (спеціальних) завдань:

- в районах ведення воєнних (бойових) дій, на території держави-агресора в умовах безпосереднього зіткнення (взаємного вогневого контакту) з противником;
- з пошуку, виявлення та знешкодження диверсійно-розвідувальних груп, незаконних збройних формувань (озброєних осіб) в умовах безпосереднього зіткнення або взаємного вогневого контакту з противником;
- з проведення розвідувальних та контррозвідувальних заходів, ведення оперативної (військової, спеціальної) розвідки на території противника (в тому числі на території між позиціями військ противника та своїх військ, тимчасово окупованих (захоплених) противником територіях, на території держави-агресора);
- з контррозвідувального забезпечення військових формувань, які виконують бойові завдання у районах ведення воєнних (бойових) дій та на території держави-агресора в умовах безпосереднього зіткнення (взаємного вогневого контакту) з противником, а також проведення оперативно-розшукових та контррозвідувальних заходів, слідчих (розшукових) дій в районі ведення воєнних (бойових) дій та на території держави-агресора в умовах безпосереднього зіткнення (взаємного вогневого контакту) з противником;
- зі звільнення з полону оборонців України, незаконно позбавлених волі осіб та/або репатріації тіл (останків) між позиціями своїх військ та військ противника або на його території.

Аналіз положень зазначеного підзаконного акта показує, що, по-перше, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 168, наказу ЦУ СБ України № 357 від 05.09.2023 військовослужбовці СБ України беруть участь у оперативно-бойових заходах (бойових) діях, види яких наводяться. По-друге, виконання цих функцій не обмежується лише компетенцією підрозділів ЦСО «А», а включають також діяльність

контррозвідальних, слідчих та інших підрозділів.

У середньостроковій перспективі у нашої країни відсутні альтернативні шляхи протидії екзистенційній загрозі у вигляді намагань РФ знищити українську державність, окрім сталого розвитку сектору безпеки і оборони, постійного вдосконалення форм та інструментів протидії агресору. Зазначене вимагає системного підходу до нормативно-правового регулювання в сфері функціонування сил безпеки і оборони, що дозволить посилити інституційні спроможності СБ України в сфері бойової та оперативно-бойової діяльності.

Ігор БІЛИК

курсант ННІ поліцейської діяльності

Сергій БРАТЕЛЬ

завідувач кафедри поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ІНФОРМУВАННЯ ЦЕНТРІВ З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ ПРО ВИПАДКИ ЗАТРИМАННЯ ОСІБ

Забезпечення права особи на правничу допомогу з моменту фактичного затримання є однією з ключових гарантій дотримання прав і свобод людини у діяльності правоохоронних органів. В умовах воєнного стану та зростання навантаження на органи правопорядку особливої актуальності набуває належна організація механізму інформування центрів з надання безоплатної правничої допомоги (далі – центри БПД) про випадки затримання осіб. Від оперативності, повноти та достовірності такого інформування залежить реальне забезпечення конституційного права на захист, а також дотримання стандартів справедливого судочинства.

Відповідно до статті 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу [2]. У випадках, передбачених законом, така допомога надається безоплатно. Конституційна норма конкретизується у положеннях Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), який визначає момент виникнення права на захисника та обов'язок уповноважених службових осіб забезпечити його реалізацію з моменту фактичного затримання особи [3].

Важливе значення у досліджуваній сфері має Закон України «Про безоплатну правничу допомогу», який закріплює організаційно-правові засади функціонування системи БПД, порядок залучення захисника та обов'язки органів, що здійснюють затримання, щодо невідкладного інформування відповідних центрів [4]. Норми цього Закону встановлюють імперативний характер обов'язку повідомлення та визначають, що таке повідомлення має здійснюватися негайно після фактичного затримання особи.

З позицій міжнародних стандартів право на захист гарантовано статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка передбачає право кожного обвинуваченого захищати себе особисто або за допомогою захисника, обраного на власний розсуд чи призначеного у випадку відсутності достатніх коштів для оплати правової допомоги [1]. Практика Європейського суду з прав людини неодноразово наголошувала на необхідності забезпечення доступу до адвоката з моменту затримання як передумови справедливості кримінального провадження.

Механізм інформування центрів БПД про випадки затримання осіб є складним адміністративно-правовим інструментом, що включає нормативну, організаційну, процедурну та інформаційно-технічну складові. Його нормативну основу становлять положення КПК України [3], Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» [4], а також підзаконні нормативно-правові акти [6, 7].

Організаційна складова механізму полягає у визначенні уповноважених службових осіб, відповідальних за здійснення повідомлення. Як правило, таким суб'єктом є службова особа органу (підрозділу) поліції, яка здійснила затримання або у провадженні якої перебуває затримана особа. Обов'язок інформування виникає з моменту фактичного затримання,

незалежно від складання протоколу чи внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань [5].

Процедурна складова охоплює алгоритм дій службової особи: фіксацію часу фактичного затримання; роз'яснення прав затриманому; з'ясування волевиявлення щодо залучення захисника; негайне повідомлення центру БПД; документування факту такого повідомлення у відповідних облікових формах. Невиконання або несвоєчасне виконання цього обов'язку може розцінюватися як істотне порушення прав затриманого та тягнути за собою процесуальні наслідки, зокрема визнання доказів недопустимими.

Інформаційно-технічна складова механізму передбачає використання телефонного, електронного або спеціалізованого програмного зв'язку між органами поліції та центрами БПД. В умовах цифровізації державного управління доцільним є подальше вдосконалення інтеграції інформаційних систем з метою автоматичного формування повідомлень та мінімізації людського фактора.

Особливістю механізму інформування є його невідкладний характер. Законодавець не встановлює конкретного часового інтервалу в годинах, однак імператив «негайно» означає без зволікань, одразу після виникнення відповідного обов'язку. Практика свідчить, що навіть незначна затримка у повідомленні може призвести до фактичного обмеження права особи на ефективний захист на початковому етапі кримінального провадження.

Окремої уваги потребує питання інформування центрів БПД у випадках адміністративного затримання, затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, а також затримання осіб у порядку виконання ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання. Кожна із зазначених ситуацій має свої процесуальні особливості, однак у всіх випадках забезпечення доступу до захисника повинно здійснюватися без не виправданих затримок.

Проблемними аспектами функціонування механізму інформування залишаються: формальний підхід окремих службових осіб до виконання обов'язку повідомлення; недостатній рівень документування факту та часу здійснення повідомлення; відсутність уніфікованих електронних рішень для фіксації відповідних дій; недостатній контроль з боку керівництва органів поліції за дотриманням встановлених вимог.

В умовах воєнного стану додатковими викликами є ускладнення комунікації в окремих регіонах, перевантаженість чергових частин, кадровий дефіцит. Водночас саме в період підвищених безпекових ризиків особливо важливо забезпечити безумовне дотримання прав затриманих осіб як елементу довіри до правоохоронної системи та підтвердження відданості принципу верховенства права.

З метою удосконалення механізму інформування центрів БПД про випадки затримання осіб доцільно:

- запровадити єдину електронну систему автоматичного інформування центрів БПД з фіксацією точного часу направлення повідомлення;
- удосконалити внутрішні алгоритми дій службових осіб із чітким визначенням персональної відповідальності;
- посилити відомчий контроль за дотриманням строків інформування;
- забезпечити систематичне навчання працівників поліції щодо стандартів забезпечення права на захист;
- розширити міжвідомчу взаємодію між органами поліції та системою БПД на основі меморандумів та спільних протоколів реагування.

Таким чином, механізм інформування центрів з надання безоплатної правничої допомоги про випадки затримання осіб є ключовим елементом гарантування права на захист. Його ефективність визначається не лише наявністю нормативного регулювання, а й належною організацією, дисципліною виконання та впровадженням сучасних інформаційних технологій. Подальше вдосконалення зазначеного механізму має здійснюватися з урахуванням національного законодавства, міжнародних стандартів та практичних потреб правоохоронної діяльності.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: прийнята Радою Європи від 04.11.1950 р. Дата оновлення: 01.08.2021. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 26.02.2026).

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 19.02.2026).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. № 4651-VI. Дата оновлення: 01.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 26.02.2026).

4. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011. № 3460-VI. Дата оновлення: 04.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3460-17> (дата звернення: 26.02.2026).

5. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: наказ Офісу Генерального прокурора від 30.06.2020. № 298. Дата оновлення: 16.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0298905-20> (дата звернення: 26.02.2026).

6. Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії Міністерства юстиції України, Координаційного центру з надання правничої допомоги, Міністерства внутрішніх справ України та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України: наказ Міністерства юстиції України, МВС України від 05.07.2024. № 2012/5/464. Дата оновлення: 05.07.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 26.02.2026).

7. Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної правничої допомоги про випадки затримання, адміністративного арешту або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою: постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2011. № 1363. Дата оновлення: 14.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1363-2011-%D0%BF> (дата звернення: 10.02.2026).

Ігор ВЛАСЕНКО

доцент кафедри тактико-спеціальної
підготовки ННІ № 2,
кандидат технічних наук, доцент

Тихін ШЕВЧЕНКО

доцент кафедри тактико-спеціальної
підготовки ННІ № 2,
кандидат юридичних наук, доцент

Олександр ТАРАБАНОВ

здобувач вищої освіти ННІ № 4
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна)

**ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ НПУ
З ВИКОРИСТАННЯМ БЕЗПІЛОТНОГО ПОВІТРЯНОГО СУДНА**

Невербальна комунікація є видом спілкування, що ґрунтується на використанні несловесних засобів передачі інформації – жестів, міміки, постави, погляду тощо. Вона забезпечує організацію взаємодії між учасниками комунікативного процесу, формування уявлень про співрозмовника та здійснення психологічного впливу на нього. Знакова система невербальної комунікації принципово відрізняється від мовних засобів за формою і способами вираження [1].

Невербальна комунікація існує в правоохоронних органах з моменту їх створення. Вона є основою таких тактичних принципів поліцейської діяльності, як: сигнали небезпеки та загрози, деескалація конфліктних ситуацій. Цей вид комунікації активно застосовується Національною поліцією України (далі – НПУ) під час виконання своїх завдань (ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» [6]), зокрема: водії зобов'язані знати сигнали регулювальника (розділ 8 Правил дорожнього руху (далі – ПДР) [7]); звуковий та світловий сигнали поліцейського автомобіля є невербальними сигналами для суспільства (розділ 3 ПДР [7]); члени підрозділу особливого призначення НПУ «КОРД» використовують систему невербальних жестів, обов'язкових для кожного члена підрозділу.

Невербальна комунікація є однією зі складових частин здійснення охорони громадського порядку та розкриття злочинів. Подальшою метою дослідження є визначення способів її застосування в поліції за допомогою безпілотних повітряних суден (далі – БПС).

Згідно з наказом МВС України від 06.06.2024 № 392 «Про затвердження Норм належності безпілотних авіаційних систем, спеціальних технічних засобів протидії їх застосуванню в органах (підрозділах) Національної поліції України» кожному департаменту, управлінню, ГУНП, закладам та установам, що належать до сфери управління НПУ, призначена відповідна кількість БПС. У зв'язку з цим постає питання реалізації потенціалу

цих суден для виконання поліцейських завдань [3]. У процесі дослідження сформульовано концепцію виокремлення нової системи невербальної комунікації – комунікації між поліцейським БПС і людиною.

Актуальність та практична значущість обраної теми визначається з огляду на декілька чинників, як-от:

- 1) завдяки комунікації між людиною та поліцейським БПС за допомогою розробленої системи зростатиме ефективність рятувальних і пошукових операцій, оскільки оператор БПС зможе отримувати детальну інформацію про стан особи, наявність інших людей поруч тощо;
- 2) поліцейський БПС зможе взаємодіяти з людьми, підвищуючи ефект присутності поліції;
- 3) вартість БПС є значно нижчою за вартість підготовки офіцерів; більш активне застосування БПС для патрулювання вулиць і як першого респондента суттєво зменшить фінансові витрати;
- 4) застосування БПС надає можливість комунікації поліції із суспільством та між підрозділами в умовах, коли безпосередній контакт між людьми є неможливим або забороненим;
- 5) можливість розроблення нових тактик боротьби зі злочинністю із використанням невербальної комунікації між БПС та людиною.

Проведено аналіз наявних публікацій, що безпосередньо стосуються досліджуваної тематики, та зроблено висновок про недостатню увагу науковців до цього питання – спосіб комунікації між БПС і людиною не розглядається в наявних роботах. Зокрема, у праці А. Саковського, С. Науменко, С. Кравченка та інших авторів «Особливості застосування безпілотних літальних апаратів органами та підрозділами поліції» [4] БПС розглядається як допоміжний засіб збору інформації та огляду місця події. Натомість у роботі О. Бандурки, С. Науменко, Т. Шевченка «Нормативно-правове регулювання експлуатації безпілотних авіаційних комплексів при виконанні завдань Національної поліції України» [2] досліджуються перспективи нормативно-правового регулювання та використання БПС в Україні, стан нормативно-правового забезпечення.

Наукова новизна полягає у вивченні нового способу взаємодії із зовнішнім середовищем, а саме – дослідженні застосування невербальної комунікації поліцейськими за допомогою БПС. З огляду на іноземний та вітчизняний досвід відомі поодинокі випадки використання БПС як першого респондента без урахування комунікаційних можливостей; евакуації людей із зон бойових дій за допомогою записок та несистематизованих жестів (військовими); а також застосування базових можливостей БПС для комунікації поліцією США (голосові інструкції, світлові вказівки учасникам дорожнього руху). Проте алгоритми й особливості застосування цих можливостей досі не мають чітких стандартів та нормативного закріплення в діяльності поліції [5].

Практичне значення дослідження використання БПС для комунікації визначається широкими перспективами для розвитку правоохоронної діяльності. БПС можуть застосовуватися для: оцінювання ситуації перед безпосереднім контактом поліцейських із потенційно небезпечними особами; оперативного збору інформації про ситуацію на місці події для прийняття обґрунтованих рішень; забезпечення швидкого обміну інформацією між підрозділами МВС України; оперативного реагування на надзвичайні ситуації та проведення пошуково-рятувальних операцій (зокрема, БПС зможе за допомогою невербальних сигналів надавати вказівки постраждалим і зниклим особам, а особи, у свою чергу, завдяки БПС – повідомляти детальну інформацію про свій стан).

Як висновок слід зазначити: поліція має у своєму розпорядженні БПС, однак алгоритмів їх застосування для виконання поліцейських завдань досі не розроблено. Подальше дослідження орієнтоване на створення стандартизованої системи сигналів і жестів, яка забезпечуватиме ефективну та зрозумілу комунікацію між людиною та поліцейським БПС. Планується розроблення структурованих таблиць жестової мови:

- 6) окремо для поліцейського БПС (система світлових та маневрових сигналів);
- 7) окремо для людини (жести та візуальні сигнали);
- 8) спеціалізованих таблиць для підрозділів поліції особливого призначення з урахуванням специфіки їхньої оперативно-службової діяльності.

Це дозволить забезпечити уніфікацію невербальних сигналів, підвищити рівень оперативності та ефективності взаємодії поліції з населенням і між підрозділами.

1. Бандурка О. М., Науменко С. М., Шевченко Т. В. Нормативно-правове регулювання експлуатації безпілотних авіаційних комплексів при виконанні завдань Національної поліції України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 1 (31). С. 336–353. DOI : <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.28>.
2. Почепцов Г. Г. Теорія комунікацій. Київ : Спілка рекламистів України, 1996. 175 с.
3. Про затвердження Норм належності безпілотних авіаційних систем, спеціальних технічних засобів протидії їх застосуванню в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ МВС України від 06.06.2024 № 392. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-24#Text>.
4. Саковський А. А., Науменко С. М., Кравченко С. І. та ін. Особливості застосування безпілотних літальних апаратів органами та підрозділами поліції : метод. рекомендації. Київ : НАВС, 2022. 72 с.
5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.
6. Про Правила дорожнього руху : постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 № 1306. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-п#Text>.
7. Шевченко Т. В., Власенко І. В., Котелюх М. О. Аналіз використання безпілотних літальних апаратів у службово-бойовій діяльності Національної поліції України. *Юридичний бюлетень*. 2023. Вип. 29. С. 459–465. DOI : <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.29.56>.

Ірина ДЗЮБА
завідувач кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

Реалізація вектора побудови України як правової та незалежної держави є неможливою без удосконалення системи правоохоронних органів, які своєю чергою є гарантими реалізації правоохоронної функції держави. Саме Національна поліція України (далі – НПУ), яка за ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію України» (далі – Закон) є ключовим суб'єктом у цьому аспекті, як «центральный орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку» [1].

Своєю чергою запровадження воєнного стану обумовило появу нових викликів під час здійснення адміністративної діяльності органами НПУ. Зокрема, це стосується істотного підвищення навантаження в частині розширення повноважень поліції, передбачених ст. 23 Закону: брати участь відповідно до повноважень у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх введення на всій території України або в окремі місцевості; у випадках, передбачених законом, утримувати в ізоляторах тимчасового тримання осіб, затриманих за вчинення кримінальних або адміністративних правопорушень, осіб, стосовно яких як запобіжний захід застосовано тримання під вартою, осіб, підданих адміністративному арешту, а також обвинувачених і засуджених; у межах визначеної законодавством компетенції здійснювати розмінування, що має оперативний характер, у частині виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів, щодо яких є підстави вважати, що вони є предметами, знаряддями чи засобами вчинення адміністративних або кримінальних правопорушень; організовувати роботу з надання, позбавлення та підтвердження допуску поліцейських до проведення спеціальних вибухотехнічних робіт тощо [1]. Звичайно, в умовах воєнного стану зміни у чинне законодавство є об'єктивною необхідністю, спрямованою на реалізацію правоохоронної функції держави. Проте ефективність такої діяльності можлива винятково за умови чітко визначених меж таких повноважень, як гарантії дотримання

принципу пропорційності щодо можливого втручання у права та свободи людини.

Водночас сучасний стан функціонування НПУ характеризується низкою проблем, що стримують повноцінну реалізацію правоохоронної функції держави. Через призму цього виникає потреба у поглибленому здійсненні наукового дослідження сутності та змісту правоохоронної функції держави, а також місця НПУ у її реалізації.

Основні напрями діяльності держави досить складно визначити без попереднього дослідження специфіки її функцій. Так, П. М. Рабінович наголошує, що останні обумовлюють визначення її змістовної та соціальної сутності, характеризуючи основні напрями її діяльності [2, с. 47]. Із зазначеного можна констатувати, що як системна характеристика, на підставі якої відбувається узагальнення цілей та завдань держави, функції додатково сприяють визначенню її практичної спрямованості із подальшим окресленням меж її впливу на суспільні відносини та забезпечення балансу між публічними і приватними інтересами. Тому основні напрями діяльності держави доцільно розглядати, як похідні її функцій, які конкретизуються залежно від історичних умов, соціально-економічної ситуації в державі та рівня правової культури населення.

У цьому контексті дедалі актуальнішою є потреба в ґрунтовному науковому аналізі правоохоронної функції держави як одного з ключових напрямів її діяльності. Зазначена функція характеризується низкою специфічних ознак, що дозволяють конкретизувати її зміст та місце в досить розгалуженій системі функцій держави. Перш за все вона є інструментом впливу на поведінку суб'єктів правовідносин. Такий вплив здійснюється через встановлення заборонних норм, визначення меж дозволеної поведінки, а також у разі порушення таких норм застосування санкцій та притягнення винних до юридичної відповідальності.

Крім того, вона є показником політичного та культурного рівня розвитку суспільства, відображаючи демократичні принципи, закріплені в праві, особливості взаємодії між державою та людиною, а також рівень правосвідомості населення. Ступінь ефективності реалізації цієї функції свідчить про реальний стан правопорядку і дозволяє оцінити, наскільки законодавство виконує свою регулятивну та захисну роль у сучасних умовах.

Враховуючи вищезазначене, вбачається, що ефективна реалізація правоохоронної функції свідчить про здатність держави захищати права та свободи людини, що визначають її основне призначення. Водночас така багаторівневість та комплексний характер досліджуваної функції зумовлює необхідність наявності дієвого механізму її реалізації, що забезпечує узгодженість дій правоохоронних органів та виконання низки завдань.

Отже, НПУ є ключовим органом, який забезпечує реалізацію правоохоронної функції держави шляхом виконання у межах правотворчої, виконавчо-розпорядчої та практично-правоохоронної сфер низки завдань, які спрямовані на охорону прав і свобод людини, протидію злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Водночас ефективність роботи досліджуваного нами органу, як гаранта реалізації правоохоронної функції держави, залежить від належного нормативно-правового регулювання його діяльності, узгодженості та чіткості передбачених законодавством повноважень, достатнього кадрового й матеріально-технічного забезпечення, а також дотримання принципів законності, пропорційності та поваги до прав і свобод людини під час застосування адміністративно-правових заходів, зокрема в умовах воєнного стану.

При цьому сучасні виклики, обумовлені запровадженням воєнного стану, спричинили низку загроз, що підвищили вимоги до удосконалення структурної організації, підготовки кваліфікованих працівників та технічного забезпечення НПУ. У цьому контексті після дослідження Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як складової сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, визначено основні напрями такої діяльності із переліком потенційних труднощів під час впровадження запланованих змін.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580–VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

2. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Львів: «Кальварія», 2004. 162 с.

3. Соколенко О. Л. Поняття та ознаки правоохоронної функції держави як основи правоохоронної діяльності. *Форум права*. 2012. № 4. С. 847–852.

4. Коломієць Ю. М. Реалізація правоохоронної функції держави як пріоритетний напрямок діяльності Президента України. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми*: тези доп. круглого столу (м. Харків, 27 жовтня 2017 р.). Харків: ХНУВС, 2017. С. 102–105.

Ірина ДРОК

завідувач Науково-дослідної
лабораторії превентивної діяльності
та соціологічних досліджень
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

Снегуолє МАТУЛЬЄНЕ

професор Університету Миколаса
Ромеріса (м. Вільнюс, Литва),
доктор юридичних наук

Гедимінас БУЧУНАС

професор Університету Миколаса
Ромеріса, Академія громадської
безпеки (м. Каунас, Литва);
професор Клайпедського університету,
факультет соціально-гуманітарних
дисциплін (м. Клайпеда, Литва);
доцент юридичного факультету
Університету Вітаутаса Великого
(м. Каунас, Литва),
доктор юридичних наук

**ПОЛІЦЕЙСЬКЕ РЕАГУВАННЯ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ
ЯК ФАКТОР БЕЗПЕКИ ТА СТІЙКОСТІ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ***

Сучасне безпекове середовище України формується під впливом воєнних загроз, терористичних ризиків, техногенних і природних надзвичайних ситуацій, масштабних міграційних процесів та соціальної напруги, що зумовлює трансформацію підходів до забезпечення публічної безпеки на локальному рівні. У таких умовах саме територіальна громада виступає базовим простором реалізації безпекової політики, а її стійкість визначається здатністю інституцій швидко адаптуватися до кризових викликів, мінімізувати наслідки загроз і відновлювати стабільність функціонування громади.

Ключову роль у системі реагування на кризові ситуації відіграє Національна поліція України, яка відповідно до законодавчо визначених повноважень забезпечує охорону прав і свобод людини, підтримання публічного порядку, захист життя та здоров'я громадян, а також координацію дій із суб'єктами сектору безпеки і оборони [1]. Ефективність поліцейського реагування в кризових умовах безпосередньо впливає на рівень довіри населення до державних інституцій, соціальну стабільність і здатність громади протистояти деструктивним чинникам.

В умовах воєнного стану та зростання комплексних загроз особливої актуальності

* Це дослідження було підтримано Міністерством освіти і науки України в рамках Програми двостороннього співробітництва між Литвою та Україною в галузі досліджень і технологій. Дослідження було проведено в рамках проєкту «Моделювання дій поліцейських для підвищення рівня безпеки в громаді в кризових ситуаціях», що реалізується Дніпровським державним університетом внутрішніх справ (Україна) у співпраці з Університетом Миколаса Ромеріса (Литва). Цей проєкт отримав фінансування від Міністерства освіти і науки України, угода № М/80-2026 від 27.02.2026.

набуває переорієнтація поліцейської діяльності з переважно реактивної моделі на проактивну, що передбачає раннє виявлення ризиків, системну оцінку безпекового середовища, алгоритмізацію управлінських рішень, розвиток кризових комунікацій та поглиблення партнерської взаємодії з громадою. Такий підхід розглядається як фактор формування інституційної спроможності Національної поліції України та підвищення стійкості територіальних громад до сучасних викликів [2; 3; 4]. У цьому контексті наукового осмислення потребують зміст, особливості та напрями вдосконалення поліцейського реагування у кризових ситуаціях як комплексного чинника забезпечення безпеки та стійкості територіальних громад.

Аналіз трансформаційних процесів в громадах України за останні роки дозволяє стверджувати, що кризові ситуації становлять сукупність обставин, які характеризуються раптовістю виникнення, підвищеним рівнем небезпеки, невизначеністю розвитку подій та потенційною загрозою життю і здоров'ю людей, публічному порядку та стабільності функціонування територіальних громад. До таких ситуацій належать надзвичайні події природного й техногенного характеру, масові заворушення, терористичні загрози, воєнні ризики, масштабні аварії, гуманітарні кризи та інші події, що потребують негайного реагування та координації зусиль різних суб'єктів безпеки.

Поліцейське реагування у кризових умовах являє собою комплекс організаційних, управлінських і тактичних заходів, спрямованих на оперативну оцінку обстановки, локалізацію загроз, захист населення, підтримання публічного порядку та відновлення стабільності функціонування громади. Відповідно до покладених завдань Національна поліція України здійснює реагування на кризові події шляхом забезпечення безпеки громадян, регулювання потоків людей і транспорту, евакуаційних заходів, охорони майна, надання невідкладної допомоги постраждалим та сприяння роботі екстрених служб [1].

У контексті сказаного слід зазначити, що особливості поліцейського реагування у кризових ситуаціях визначаються низкою характерних ознак. По-перше, це оперативність прийняття рішень, що зумовлено динамічністю розвитку подій. По-друге, координаційний характер діяльності, оскільки ефективне реагування потребує взаємодії з підрозділами цивільного захисту, медичними службами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони України. По-третє, пріоритет захисту життя і прав людини, який визначає гуманістичну спрямованість поліцейських заходів. По-четверте, правова регламентованість дій, що забезпечує законність застосування заходів примусу та обмежень прав людини у межах, визначених законом повноважень [2; 3; 4].

Важливою характеристикою реагування є багаторівневість управління та прийняття рішень. На первинному рівні здійснюється оцінка ситуації та невідкладні заходи патрульними нарядами; на тактичному рівні забезпечується координація сил і засобів суб'єктів сектору безпеки і оборони України; на стратегічному рівні – управління ресурсами, взаємодія з органами влади та інформування населення. Такий підхід дозволяє забезпечити узгодженість дій і ефективне використання наявних ресурсів [2; 3; 4].

Отже, поліцейське реагування у кризових ситуаціях має комплексний, координаційний та людиноцентричний характер і спрямоване на мінімізацію ризиків, стабілізацію обстановки та відновлення безпечного функціонування територіальних громад.

Визначені сутнісні характеристики та багаторівнева структура поліцейського реагування обґрунтовують необхідність переходу від суто реактивних заходів до системної трансформації цієї діяльності. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває визначення пріоритетних напрямів удосконалення механізмів роботи Національної поліції України, що дозволять підвищити інституційну спроможність правоохоронної системи та загальну стійкість громад до сучасних викликів.

Відзначимо, що удосконалення поліцейського реагування на кризові ситуації має здійснюватися на основі комплексного підходу, що поєднує нормативно-правове, організаційне, кадрове та технологічне забезпечення діяльності Національної поліції України. З огляду на сучасні безпекові виклики, ключовим завданням є підвищення адаптивності та оперативної спроможності підрозділів Національної поліції України до дій у динамічному та невизначеному середовищі.

Одним із пріоритетних напрямів є удосконалення алгоритмів і стандартів реагування, що передбачає їх уніфікацію, чітку регламентацію повноважень, визначення послідовності дій у типових і нетипових кризових сценаріях. Важливим є впровадження сценарного планування та періодичне оновлення протоколів реагування з урахуванням аналізу практичного досвіду та змін у безпековому середовищі.

Іншим напрямом виступає розвиток професійної підготовки та тренінгових програм, орієнтованих на формування навичок кризового менеджменту, міжвідомчої координації, комунікації з населенням та управління стресовими ситуаціями. Доцільним є розширення практики моделювання кризових сценаріїв, проведення спільних навчань із підрозділами цивільного захисту, медичними службами та органами місцевого самоврядування.

Окремого значення набуває удосконалення аналітичного супроводу діяльності, що передбачає систематичний моніторинг ризиків, аналіз результативності реагування, узагальнення практики та впровадження коригувальних заходів. Такий підхід дозволяє сформувати адаптивну модель управління, здатну своєчасно реагувати на нові загрози.

Вагомим чинником підвищення ефективності реагування є впровадження інноваційних технологій, зокрема розвиток ситуаційних центрів, використання геоінформаційних систем, відеоаналітики, цифрових платформ для координації дій і прогнозування ризиків. Технологічна модернізація дозволяє підвищити якість аналітичного забезпечення, оперативність прийняття рішень і контроль за виконанням поставлених завдань.

Не менш важливим є посилення міжвідомчої взаємодії та партнерства з громадою, що сприяє консолідації ресурсів, узгодженості управлінських рішень та формуванню культури безпеки на локальному рівні. Розвиток механізмів інформаційного обміну, спільного планування заходів і координації дій під час кризових подій забезпечує комплексність реагування та мінімізацію наслідків надзвичайних ситуацій.

Таким чином, напрями вдосконалення поліцейського реагування повинні мати системний характер і бути спрямовані на підвищення ефективності управління, технологічної оснащеності, професійної підготовки та партнерської взаємодії, що в сукупності забезпечуватиме зміцнення безпеки та стійкості територіальних громад.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що поліцейське реагування у кризових ситуаціях виступає фундаментальним фактором забезпечення безпеки та стійкості територіальної громади, оскільки воно трансформується з суто правоохоронної функції у комплексний механізм стабілізації соціальної екосистеми.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

2. Безпека громади в умовах воєнного стану : навч. посіб. / кол. авт. Дніпро : ДДУВС, 2025. 258 с.

3. Дрок І. С., Бреславська М. Є., Головатий Д. І. Партнерство поліції та громади: сучасні стратегії безпеки : практ. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2025. 96 с.

4. Семиступенева модель кризових комунікацій – слово, довіра, безпека : навч. посіб. / кол. авт. Дніпро : ДДУВС, 2025. 112 с.

Наталія ЄРЕМЕНКО

курсант ННІ поліцейської діяльності

Богдан ЛІЩУК

старший викладач кафедри тактичної підготовки ННІ поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук

РОЛЬ КОМУНІКАЦІЙ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ ПОЛІЦІЄЮ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ ЗАХОДІВ

Актуальність системного дослідження тактичних елементів взаємодії поліції з учасниками мирних зібрань у сучасній Україні обумовлена необхідністю докорінного перегляду стратегій забезпечення публічної безпеки відповідно до стандартів Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи. Центральним вектором цієї трансформації є перехід від реактивно-силових методів управління натовпом до превентивно-комунікаційних стратегій, серед яких ключове місце посідає «скандинавська модель» забезпечення правопорядку. Ця модель базується на

філософії сприяння реалізації конституційних прав громадян, відповідно до Керівних принципів ОБСЄ та Венеційської комісії щодо свободи мирних зібрань [6, с. 38-51].

Науковий підхід до реалізації цієї моделі вимагає глибокого розуміння того, що публічний порядок не є станом, який нав'язується силою, а результатом динамічного консенсусу між правоохоронцями та суспільством. Основним інструментом досягнення такого консенсусу виступає стратегічна деескалація, яка спирається на чотири фундаментальні стовпи, які сформувалися в європейській практиці забезпечення правопорядку та наукових підходах до управління натовпом: знання соціальної ідентичності групи, сприяння легітимним цілям учасників, безперервний діалог та тактична диференціація.

Національна поліція України постійно докладає зусиль, щоб зробити свою службу більш європейською. Тому вирішила покласти в основу своєї нової моделі забезпечення публічного порядку так званий «скандинавський підхід». Основні напрями запровадження скандинавської моделі в діяльності Національної поліції України відображені в наказі Міністерства внутрішніх справ України від 23 серпня 2018 року № 706 «Про запровадження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів» [2].

Для глибокого розуміння скандинавської моделі необхідно звернутися до розуміння моделі соціальної ідентичності, яка критично переосмислює класичні підходи Г. Ле Бона про «ірраціональний натовп». Згідно з нею, натовп не є однорідною масою; він складається з різних підгруп з різними цілями. Конфлікт виникає тоді, коли поліція сприймає весь натовп як єдину загрозу та застосовує недиференційовану силу. Це призводить до «радикалізації поміркованих», коли мирні громадяни об'єднуються з радикалами проти поліції, яку вони починають сприймати як агресора. Скандинавська тактика передбачає, що офіцери повинні розуміти внутрішню динаміку зібрання, ідентифікувати різні групи всередині нього та взаємодіяти з ними відповідно до їхньої поведінки. Це дозволяє уникнути психологічної ескалації та зберегти легітимність дій поліції в очах більшості присутніх [1, с. 186–193].

Слід зазначити, що діяльність поліції в сучасній Європі більше нагадує «мозаїку», яка сформована із прогресивних ідей та напрацювань практиків у співпраці з науковцями, адаптованих з урахуванням місцевих потреб. Отже, нова українська модель забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів ґрунтується на досвіді «скандинавської моделі», але використовує також методи, ефективність яких вже перевірена в інших країнах. Проактивне забезпечення правопорядку завжди повинно переважати в діяльності Національної поліції України, де важливу роль відіграє комунікація.

Щоб відповідати вимогам демократичного суспільства, поліції необхідно дотримуватися на практиці ключових принципів (знання, сприяння, комунікація та диференціація) під час забезпечення правопорядку.

Комунікація – спілкування з організаторами та учасниками зібрання на всіх стадіях його підготовки та проведення для запобігання виникненню та ескалації конфліктів. Цей принцип є основним, адже саме підтримання належної комунікації представників влади, поліції та громадян допоможе сформувати досить високий рівень довіри населення на всіх етапах масового заходу та уникнути вчинення правопорушень [5].

Особливе значення в контексті тактичної підготовки має інститут поліції діалогу. На відміну від традиційних підрозділів особливого призначення, ці групи працюють на принципах медіації та психологічного розвантаження ситуації. Встановлюючи персоналізований контакт із лідерами протестних груп ще на етапі планування заходу, поліція діалогу трансформує потенційно вороже середовище у простір контрольованої взаємодії. Офіцери діалогу виступають «інформаційними брокерами», пояснюючи мітингувальникам межі закону, а командуванню поліції – наміри та настрої людей. Це корелюється з положеннями Закону України «Про Національну поліцію», зокрема статтями 3 та 11, що визначають відкритість та взаємодію з населенням як одні з фундаментальних засад поліцейської діяльності [3]. Тактична перевага такої моделі полягає у свідомому зниженні «візуальної загрози»: відмова від передчасної демонстрації шоломів, щитів та бронежилетів дозволяє уникнути психологічного ефекту мілітаризації, який часто стає тригером для відповідної агресії.

Важливим кроком є імплементація концепції диференційованого підходу. Замість масового витіснення або оточення, скандинавська модель пропонує точкове втручання. Якщо окремі особи починають вчиняти правопорушення, поліція діалогу спершу намагається

вплинути на них вербально або через організаторів. Якщо це не допомагає, в дію вступають тактичні групи, які швидко та професійно вилучають правопорушника, мінімізуючи вплив на інших учасників. Це відповідає практиці ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України» [4], де ЄСПЛ наголосив на необхідності законності, передбачуваності та пропорційності втручання держави у реалізацію права на мирні зібрання. Така тактика потребує високого рівня координації, використання відеомоніторингу та безперервного зв'язку між підрозділами.

Адаптація зазначеного досвіду в Україні потребує врахування специфіки правового режиму воєнного стану. У цьому контексті комунікація набуває безпекового характеру. Поліцейський має не лише сприяти проведенню мирного зібрання, а й професійно доносити інформацію про загрози (наприклад, алгоритми дій під час повітряної тривоги або правила мінної безпеки), що вимагає специфічних навичок кризової комунікації. Отже, будь-які масові заходи не можливо уявити без працівників підрозділу поліції превентивної комунікації, оскільки вони з допомогою сили слова вирішують кризові ситуації.

Крім того, в умовах війни зростає ризик провокацій з боку ворожої сторони. Тому модель забезпечення публічної безпеки і порядку в Україні має бути інтегрована з посиленням відеомоніторингом, застосування OSINT (Open Source Intelligence – розвідка на основі відкритих джерел), застосування нових методик кризової комунікації в умовах воєнного стану та післявоєнний період, але при цьому зберігаючи «м'яку» зовнішню форму присутності поліції для уникнення паніки чи соціальної напруги.

Подальша інституціоналізація елементів скандинавської моделі в українську правоохоронну систему вимагає оновлення навчальних програм у закладах вищої освіти МВС, в системі професійної підготовки поліцейських з врахуванням особливостей правового режиму воєнного стану. Тому комунікативна компетентність є невід'ємним елементом професійної тактики, який дозволяє значно економити державні ресурси та уникати ескалації конфліктів.

Отже, ефективність роботи поліції під час масових заходів має оцінюватися не за кількістю складених протоколів, а за рівнем збереженої суспільної довіри та відсутністю травматизму. Впровадження міжнародного досвіду передбачає не лише зміну тактичних прийомів, а ціннісну трансформацію поліції в інституцію сервісного типу, яка здатна захистити демократичні свободи навіть у найскладніші часи.

1. Лиса М. О. Тактика дій поліції при плануванні та організації заходів із забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів (скандинавська модель). *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. 2022. № 32. С. 186–193. URL : <https://doi.org/10.5281/zenodo.6626857> (дата звернення: 16.02.2026).

2. Про запровадження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів: наказ МВС України від 23 серпня 2018 р. № 706. Міністерство внутрішніх справ України: [сайт]. URL : <http://mvs.gov.ua>

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 16 січ. 2026 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 16.02.2026).

4. Рішення Європейського суду з прав людини від 11.04.2013 у справі Веренцов проти України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/974_945/conv#Text (дата звернення: 16.02.2026).

5. Стандартні операційні процедури щодо забезпечення публічної безпеки і порядку органами та підрозділами Національної поліції України у зв'язку з проведенням масових заходів: затверджено Головою Національної поліції України від 01 грудня 2019 р.

6. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. URL : <https://odhr.osce.org/sites/default/files/f/documents/1/2/233076.pdf> (дата звернення: 16.02.2026).

Олександр ЗАГУРСЬКИЙ

доцент кафедри права
імені академіка УАН о. Івана Луцького
ЗВО «Університет Короля Данила»
(м. Івано-Франківськ, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ
ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ**

Сучасний стан безпекового середовища в Україні, детермінований повномасштабним збройним вторгненням російської федерації з лютого 2022 р., поставив перед системою правоохоронних органів принципово нові виклики, що потребують переосмислення усталених підходів до організації превентивної діяльності. В умовах воєнного стану поліція зіштовхнулася із якісно новим типом загроз публічній безпеці: поширенням мародерства та злочинів проти власності в зонах бойових дій, зростанням нелегального обігу зброї, дестабілізуювальною активністю диверсійно-розвідувальних груп, а також різким погіршенням соціально-психологічного клімату в суспільстві як криміногенного чинника.

У теорії правоохоронної діяльності під превенцією розуміється система заходів, спрямованих на виявлення, нейтралізацію та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень, а також на вплив на осіб, схильних до протиправної поведінки [2]. На відміну від репресивної функції поліції, орієнтованої на реагування на вже вчинені злочини, превентивна діяльність має проактивний характер і передбачає випередження криміногенних процесів на стадії їх зародження.

Концепція community policing, широко імплементована в практику поліцейських органів країн ЄС та адаптована в Україні в межах реформи Національної поліції України 2015 року, визначає превентивну взаємодію з населенням як ключовий інструмент забезпечення публічної безпеки [3].

Її сутність полягає у формуванні партнерських відносин між поліцією та громадою на засадах взаємної довіри, прозорості та спільної відповідальності за стан правопорядку на конкретній території. Дієвість цієї концепції підтверджена як зарубіжним досвідом, так і результатами вітчизняних досліджень, які фіксують пряму кореляцію між рівнем суспільної довіри до поліції та ефективністю превентивної роботи [5].

Введення воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 р. радикально змінило умови здійснення превентивної діяльності поліції. По-перше, частина традиційних превентивних інструментів (патрулювання, профілактичні бесіди, робота з неблагополучними сім'ями) втратила свою операційну ефективність через масове переміщення населення, руйнування інфраструктури та необхідність перерозподілу особового складу на виконання завдань, безпосередньо пов'язаних зі збройним конфліктом. По-друге, воєнна обстановка сформувала принципово нові вектори криміногенної загрози, що потребують відповідної переорієнтації превентивних зусиль.

Серед ключових трансформацій превентивної функції поліції в умовах воєнного стану слід виокремити такі: перехід від загальносоціальної до ситуативної превенції із зосередженням на конкретних географічних зонах підвищеного ризику; посилення координації з підрозділами Збройних Сил України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України в питаннях протидії диверсійній і розвідувальній активності противника; активізацію інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення щодо правил поведінки в умовах бойових дій, евакуації та комендантської години [1].

На окрему увагу заслуговує проблема забезпечення публічної безпеки на деокупованих територіях, де поліція змушена одночасно виконувати завдання документування воєнних злочинів, відновлення правопорядку, надання допомоги постраждалому мирному населенню та здійснення превентивної роботи в умовах руйнування всієї соціальної інфраструктури. Ця поліфункціональність ставить перед правоохоронними органами завдання, що виходять далеко за межі традиційного розуміння поліцейської діяльності та вимагають принципово нових організаційних та управлінських підходів.

Аналіз практики функціонування Національної поліції України в умовах воєнного

стану дозволяє ідентифікувати такі основні групи превентивних інструментів. Першу групу утворюють заходи контрольно-наглядового характеру: посилене патрулювання критичної інфраструктури, перевірка документів у особливих режимних зонах, контроль за дотриманням обмежень, запроваджених війсьним командуванням. Ці заходи спрямовані на стримування потенційних правопорушників через підвищення ймовірності виявлення та притягнення до відповідальності.

Другу групу становлять заходи соціально-комунікативного характеру: роз'яснення населенню правил воєнного стану через цифрові канали комунікації, взаємодія з волонтерськими організаціями та органами місцевого самоврядування для спільного виявлення криміногенних чинників, проведення інформаційних кампаній щодо протидії мародерству та незаконному обігу зброї. Ці інструменти реалізують превентивний вплив через підвищення правової свідомості населення та формування нетерпимості до правопорушень на суспільному рівні [4].

Третю групу складають аналітично-прогностичні інструменти, що набули особливого значення в умовах воєнного стану: оперативний аналіз криміногенної обстановки з метою завчасного виявлення негативних тенденцій, профілювання ризиків на конкретних територіях, координація інформаційного обміну між різними правоохоронними структурами. Ефективне застосування цих інструментів передбачає широке використання сучасних інформаційно-аналітичних систем і технологій штучного інтелекту для обробки великих масивів даних про оперативну обстановку [3].

Правову основу превентивної діяльності поліції в умовах воєнного стану складають закони України «Про Національну поліцію», «Про правовий режим воєнного стану», укази Президента України про введення та продовження воєнного стану, а також відповідні накази Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України. Режим воєнного стану суттєво розширює дискреційні повноваження поліції у сфері обмеження прав і свобод громадян заради забезпечення публічної безпеки, що актуалізує проблему дотримання принципу пропорційності при застосуванні відповідних заходів.

Особливої наукової уваги потребує питання меж допустимого обмеження конституційних прав громадян під час здійснення превентивних заходів в умовах воєнного стану. Міжнародні стандарти у сфері прав людини, зокрема положення Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, допускають відступ від окремих гарантій у надзвичайних ситуаціях, що загрожують існуванню нації, однак лише тією мірою, яка є суворо необхідною з огляду на гостроту ситуації [1]. Відповідно, критерій пропорційності має виступати ключовим регулятором при виборі конкретних інструментів превентивного впливу.

Таким чином, превентивна діяльність поліції в умовах воєнних загроз зазнає глибокої якісної трансформації, зберігаючи при цьому свій базовий проактивний характер: пріоритет надається не реагуванню на вчинені правопорушення, а їх випередженню шляхом нейтралізації криміногенних чинників, специфічних для воєнної обстановки.

Отже, ефективність превентивної функції поліції в умовах збройного конфлікту визначається здатністю правоохоронних органів до швидкої адаптації організаційних форм і методів роботи, налагодження ефективної міжвідомчої координації та підтримання довіри населення в умовах гострої кризи. Збереження соціальної легітимності поліцейської діяльності є необхідною передумовою ефективної реалізації превентивної функції навіть (і особливо) в умовах надзвичайних обставин.

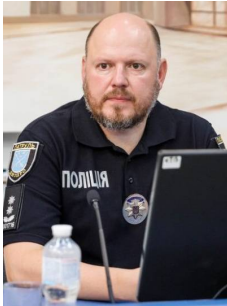
1. Бандурка О. М. Поліцейське право: теорія і практика в умовах особливих правових режимів. Харків : ХНУВС, 2022. 280 с.

2. Джу́жа О. М., Васи́левич В. В., Чернявський С. С. та ін. Кримінологія: підручник. Київ : Атіка, 2020. 464 с.

3. Могілевський Л. В. Адміністративно-правовий статус Національної поліції України: монографія. Харків : Панов, 2019. 336 с.

4. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 20.02.2026).

5. Сердюк О. О. Соціологія поліції: теоретичні та прикладні аспекти. Харків : ХНУВС, 2018. 312 с.

Андрій КАЛЮЖНИЙ

начальник управління патрульної поліції в Дніпропетровській області
Департаменту патрульної поліції
Національної поліції України,
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

**ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО КОНТРОЛЮ
ЗА БЕЗПЕКОЮ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ ЯК СКЛАДОВОЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Проблематика гарантування ефективної експлуатації залізничного транспорту та координації пов'язаних з ним перевезень охоплює різноманітні стратегії формування організаційних структур реформування цієї галузі в державах з високорозвиненою транспортною інфраструктурою, передусім у Сполучених Штатах Америки, європейських країнах та азійських регіонах.

Разом з тим, нинішня нормативно-правова система регулювання залізничних перевезень в Україні, з урахуванням глобальних норм надання населенню та промисловості соціально вагомих транспортних сервісів, значно відстає від ідеальних показників, що зумовлює потребу в реалізації організаційно-управлінських ініціатив для її оптимізації.

Особливою складовою адміністративно-правового регулювання адекватного рівня залізничних перевезень є ситуація з безпекою руху поїздів та загальною захищеністю таких перевезень, яка на даний момент оцінюється як середня. Водночас будь-який інцидент у сфері безпеки призводить до суттєвих етичних і фінансових втрат як для транспортних підприємств, так і для держави загалом. Аварії та катастрофи на залізницях, окрім матеріальних збитків, зазвичай викликають значний суспільний відгук, що шкодить репутації конкретних залізничних операторів та всієї галузі.

Будь-які незаконні втручання, що відбуваються на залізничному транспорті, не лише порушують конкретні суспільні зв'язки, а й дестабілізують функціонування цієї системи підвищеного ризику. Як об'єкт адміністративно-правового захисту, залізничний транспорт охоплює: а) повний парк рухомого складу, залізничні магістралі, території вокзалів і станцій; б) соціальні взаємодії, події та процедури, безпосередньо пов'язані з транспортуванням пасажирів і вантажів; в) належну дисципліну працівників залізничної сфери. При цьому, унікальні переваги та характеристики залізничного транспорту значною мірою визначають специфіку кримінальної активності на його об'єктах, роблячи вокзали, станції та поїзди привабливими для правопорушників і посилюючи суспільну небезпечність таких дій. Хоча ці особливості самі по собі не мають негативного соціального забарвлення, оскільки в нормальному режимі експлуатації вони сприяють позитивним аспектам функціонування [1].

Центральне місце в системі гарантування цієї безпеки посідає спеціалізована публічна адміністрація. Яскравим прикладом є Сполучені Штати Америки, де функціонує окремий федеральний орган – Federal Railroad Administration (FRA), що входить до складу Міністерства транспорту США (USDOT). FRA безпосередньо відповідає за розробку, впровадження та контроль виконання норм безпеки на всіх об'єктах залізничної інфраструктури, рухомому складі, сигналізації, переїздах, перевезенні небезпечних вантажів тощо, здійснюючи інспекції, сертифікацію, розслідування інцидентів та притягнення до відповідальності.

В Україні на сьогодні основним нормативним актом, що регулює організацію та функціонування системи управління безпекою руху на залізничному транспорті, є Положення про систему управління безпекою руху на залізничному транспорті, затверджене наказом Міністерства інфраструктури України від 24 грудня 2020 року № 842 [2].

Згідно з чинним законодавством України, залізниці та інші підприємства залізничного транспорту загального користування несуть пряму відповідальність за забезпечення безпеки життя та здоров'я пасажирів і користувачів послуг, а також за безпеку

руху поїздів і маневрової роботи.

Поняття «безпека руху поїздів та маневрової роботи» трактується як системний комплекс організаційних, технічних та управлінських заходів, спрямованих на: запобігання аваріям, катастрофам і інцидентам будь-якого ступеня тяжкості; підтримання в постійній експлуатаційній готовності та справному стані всіх елементів залізничної інфраструктури, зокрема: залізничних колій і споруд; рухомого складу (локомотивів, вагонів, спеціального рухомого складу); засобів сигналізації, централізації та блокування; пристроїв електропостачання, зв'язку, автоматики; іншого обладнання, механізмів і технічних систем, що забезпечують рух поїздів [2].

Науковці та фахівці з безпеки транспорту до основних причин аварій і катастроф на залізничному транспорті відносять: технічні несправності колій та рухомого складу; відмови або несправності систем сигналізації, централізації та блокування; помилки диспетчерського апарату; неувважність, порушення дисципліни чи халатність машиністів та інших працівників, безпосередньо задіяних у керуванні рухом. Найпоширенішими видами надзвичайних подій є: сходження рухомого складу з рейок (derailments); зіткнення поїздів між собою або з іншими об'єктами; наїзди на перешкоди на залізничних переїздах; пожежі та вибухи безпосередньо у вагонах чи цистернах. Крім того, не виключаються природні та техногенні фактори: розмиви колій, обвали, зсуви ґрунту, осипи, затоплення чи повені. Особливу небезпеку становлять інциденти під час перевезення небезпечних вантажів (гази, легкозаймисті, вибухонебезпечні, токсичні, отруйні та радіоактивні речовини), що часто призводять до вибухів, пожеж цистерн та інших вагонів, масового розливу шкідливих речовин і значного поширення ураження. Найвищий ризик для життя пасажирів пов'язаний саме з пожежами у вагонах: у замкненому просторі швидко зростає температура, накопичуються токсичні продукти горіння, що ускладнює евакуацію. Особливо критичними є нічні пожежі на довгих перегонах, коли більшість пасажирів спить. З точки зору безпеки під час зіткнень чи сходження з рейок, найбільш захищеними вважаються місця в центральних вагонах поїзда, оскільки крайні вагони зазнають основної дії сил інерції та руйнуються першими. В окремих випадках причиною екстремальної ситуації може стати й поведінка самого пасажирів (наприклад, несанкціоноване втручання в роботу обладнання, необережне поводження з вогнем чи порушення правил безпеки) [3].

Найбільша концентрація факторів, що сприяють вчиненню суспільно небезпечних діянь під час залізничних перевезень, пов'язана саме з порушеннями чинних правил і норм у службі руху поїздів. Це, з одного боку, дозволяє характеризувати службу руху як найбільш вразливу ланку в системі забезпечення безпеки руху поїздів, а з іншого – підкреслює критичну необхідність розробки та впровадження дієвих профілактичних заходів саме в цій сфері, яка є ключовою для функціонування залізничного транспорту загалом.

Серед типових недоліків служби руху поїздів найчастіше фіксуються: організаційно-управлінські прорахунки; недостатній рівень трудової та технологічної дисципліни працівників; слабкий контроль за її дотриманням, що безпосередньо спричиняє технічні порушення, зокрема: недотримання порядку перевірки вільності колій; ігнорування встановленої послідовності приготування маршрутів; недоліки в обслуговуванні та утриманні залізничних переїздів. Усі перелічені обставини суттєво погіршують безпеку руху та експлуатаційну надійність залізничного транспорту, а в переважній більшості випадків виступають безпосередніми умовами, що сприяють вчиненню порушень правил безпеки та інших правопорушень.

Окрім того, серед системних негативних чинників в організації та управлінні залізничним транспортом виокремлюються такі:

а) недоліки в організації трудових процесів на окремих ділянках, безпосередньо пов'язаних із забезпеченням руху поїздів (диспетчерська служба, робота операторів, чергових по станціях, начальників дистанцій тощо);

б) серйозні вади системи підбору, підготовки та розстановки кадрів, коли на посади, пов'язані з безпекою руху, призначаються особи, які не мають належної професійної кваліфікації та підготовки. Ця проблема неодноразово фіксувалася в судових рішеннях, постановках органів досудового розслідування та матеріалах адміністративної юрисдикції. Статистичні дані свідчать, що у 41,7 % випадків саме такий недолік визнається неприпустимим, оскільки він безпосередньо сприяє скоєнню правопорушень і вимагає невідкладного усунення;

в) недоліки в організації праці, пов'язані з психофізіологічним станом працівників, відповідальних за рух поїздів (перевтома, зниження концентрації уваги, сонливість, фізична

слабкість тощо).

Особливо негативно на стан безпеки впливає повна або часткова відсутність ефективного адміністративного контролю з боку керівництва за дотриманням працівниками правил і процедур, що безпосередньо забезпечують безпеку руху. Необхідність ґрунтовного аналізу та усунення цих організаційно-управлінських недоліків підтверджується не лише наведеними фактами, але й значною увагою, яку ця проблематика отримує в наукових публікаціях, засобах масової інформації, соціальних мережах та результатах інших досліджень.

Таким чином, закордонний досвід США та ЄС свідчить, що ефективний публічний контроль за дотриманням законодавства на залізничному транспорті є критично важливим чинником підвищення безпеки руху, зниження аварійності та мінімізації наслідків надзвичайних подій, що мають значний соціально-економічний і суспільний резонанс. Адаптація найкращих зарубіжних практик – створення спеціалізованого незалежного органу з безпеки залізничного транспорту, посилення цифрового моніторингу, гармонізація стандартів та підвищення прозорості контрольних заходів – є необхідною умовою модернізації адміністративно-правового механізму публічного контролю, що дозволить суттєво підвищити рівень безпеки на залізничному транспорті, що безпосередньо впливає на національну безпеку держави, захист критичної інфраструктури, стійкість транспортної системи та успішну інтеграцію в європейський транспортний простір.

1. Бугаєць А. В. Залізничний транспорт як об'єкт запобіжного впливу. *Проблеми законності*. 2011. Вип. 116. С. 192-198.

2. Про затвердження Положення про систему управління безпекою руху на залізничному транспорті : наказ Міністерства інфраструктури України від 24 грудня 2020 року № 842 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0351-21#Text>.

3. Веселов М. Ю., Ярошенко В. В. Причини аварійності на залізничному транспорті та правові заходи щодо їх запобігання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 117-119.

Микола КНИГНИЦЬКИЙ

доцент кафедри права імені академіка
УАН отця Івана Луцького,
доктор філософських наук

Любомир ПРОКОПІВ

студент спеціальності
«Правоохоронна діяльність»
ЗВО «Університет Короля Данила»
(м. Івано-Франківськ, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний етап розвитку адміністративного права України характеризується суттєвим зростанням його значення у сфері організації та забезпечення діяльності правоохоронних органів, що обумовлено запровадженням воєнного стану та необхідністю оперативного і ефективного реагування на нові загрози національній безпеці. В умовах особливого правового режиму адміністративно-правове регулювання набуває системоутворюючого характеру, оскільки саме воно встановлює чіткі правові межі функціонування органів публічної влади, визначає механізми реалізації їхніх повноважень та гарантує законність прийняття управлінських рішень.

Водночас сучасні виклики – військові загрози, гібридні операції, посилення злочинності та необхідність координації численних суб'єктів правоохоронної діяльності – підкреслюють необхідність перегляду традиційних підходів до адміністративного регулювання. Нині ключовим завданням виступає забезпечення балансу між ефективністю правоохоронної діяльності та дотриманням прав і свобод громадян, що унеможливорює надмірне розширення повноважень органів влади без відповідних правових гарантій.

Адміністративне право у цьому контексті стає не лише інструментом

організаційного забезпечення функцій правоохоронних органів, а й гарантією правової визначеності, прозорості процедур та підзвітності посадових осіб. Воно створює нормативне підґрунтя для взаємодії різних інституцій, дозволяє регламентувати особливі адміністративні процедури в умовах воєнного стану та визначає рамки застосування адміністративно-примусових заходів.

Адміністративно-правове регулювання діяльності правоохоронних органів охоплює сукупність норм, що визначають їх адміністративно-правовий статус, функції, компетенцію, форми і методи діяльності, а також адміністративні процедури прийняття управлінських рішень. У науковій доктрині адміністративного права обґрунтовується, що саме ця галузь права забезпечує нормативну основу реалізації правоохоронної функції держави та створює умови для підтримання публічного порядку і безпеки [1].

Запровадження воєнного стану зумовлює трансформацію традиційних механізмів адміністративно-правового впливу, що проявляється у розширенні повноважень правоохоронних органів, активному застосуванні заходів адміністративного примусу та використанні спеціальних адміністративних процедур. Водночас навіть за таких умов держава зобов'язана дотримуватися принципів законності, пропорційності та правової визначеності, що є фундаментальними для правової держави.

Особливого значення в умовах воєнного стану набуває проблема реалізації дискреційних повноважень правоохоронних органів. Надання посадовим особам широкого адміністративного розсуду сприяє оперативності управлінських рішень, проте водночас підвищує ризики зловживань та свавільного втручання у сферу прав і свобод людини. У зв'язку з цим у наукових дослідженнях наголошується на необхідності чіткого нормативного визначення меж адміністративного розсуду та запровадження ефективних механізмів адміністративного і судового контролю [4, с. 31-32].

Адміністративно-правове регулювання правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану тісно пов'язане з питанням забезпечення прав людини. Законодавство допускає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод, однак такі обмеження мають бути обґрунтованими, пропорційними та здійснюватися виключно на підставі закону. Забезпечення правових гарантій особи залишається необхідною умовою легітимності правоохоронної діяльності навіть у період дії особливих правових режимів [3].

Важливим елементом адміністративно-правового регулювання є забезпечення належної координації та взаємодії між правоохоронними органами. В умовах воєнного стану відсутність чіткого розмежування компетенцій та узгодженості управлінських рішень може негативно впливати на ефективність реалізації завдань у сфері публічної безпеки.

Саме тому в науковій літературі обґрунтовується необхідність удосконалення нормативно-правових механізмів міжвідомчої взаємодії та адміністративного управління [2].

Крім того, адміністративно-правове регулювання діяльності правоохоронних органів має бути спрямоване на підвищення рівня довіри суспільства до правоохоронної системи. Прозорість адміністративних процедур, підзвітність органів публічної влади та ефективні засоби правового захисту сприяють формуванню позитивного сприйняття правоохоронної діяльності та зміцненню правопорядку [5, с. 449].

Отже, адміністративно-правове регулювання діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану є складним багатовимірним процесом, що поєднує завдання забезпечення національної безпеки та захисту прав і свобод людини. Подальший розвиток цього регулювання має бути спрямований на вдосконалення нормативної бази, уточнення меж повноважень правоохоронних органів і посилення адміністративно-правових гарантій законності, що відповідає сучасним викликам та європейським стандартам.

1. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України: теоретичні засади : монографія. Київ : Юридична думка, 2020.

2. Битяк Ю. П. Адміністративне право України : підручник. Харків : Право, 2021.

3. Коломєць Т. О. Адміністративно-правові гарантії прав людини у діяльності органів публічної влади : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2019.

4. Крамарчук Н. М. Адміністративно-правове регулювання в умовах воєнного стану в Україні: виклики та напрями удосконалення. Актуальні проблеми правознавства. 2025. № 3.

5. Латковська Т. А. Адміністративно-правове регулювання діяльності правоохоронних органів у сфері забезпечення національної безпеки України. *Вісник Juris UzhNU*. Серія: Право. 2025. № 62.

Юрій КОЛЛЕР

старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем державотворення та
правозастосування ННІ права
та психології Національної академії
внутрішніх справ (м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

**ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ
В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Наявність дієвих організаційно-правових механізмів із захисту та охорони прав і свобод людини та громадянина від будь-яких протиправних дій є ключовим фактором для реалізації самостійності та незалежності держави. Вказана функція держави щодо охорони права забезпечується багатьма державними органами, проте безпосередньо Національна поліція України відіграє одну з головних ролей у підтриманні публічної безпеки і порядку та протидії злочинності.

Під час виконання своїх обов'язків поліцейські у межах повноважень здійснюють відповідні заходи для запобігання, виявлення та припинення правопорушень, притягнення винних до відповідальності. Такими заходами виступають дії примусового характеру (фізичний вплив (сила), застосування спеціальних засобів та вогнепальної зброї).

Підстави, порядок та види вищезазначених заходів визначені у Законі України «Про Національну поліцію», Розділі V («Поліцейські заходи») якого класифікує їх згідно з моментом застосування до суспільних правовідносин на: превентивні поліцейські заходи та поліцейські заходи примусу [1].

Чинне національне законодавство відносить до превентивних заходів: перевірку документів особи; опитування особи; поверхневу перевірку і огляд; зупинення транспортного засобу; проникнення до житла чи іншого володіння особи; перевірку дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; поліцейське піклування тощо. Водночас до заходів примусу, згідно із Законом України «Про Національну поліцію», належать: фізичний вплив (сила); застосування спеціальних засобів; застосування вогнепальної зброї [1].

Необхідно підкреслити, що для позначення заходів примусу в діяльності Національної поліції України законодавець застосовує дефініцію «поліцейські заходи». У зв'язку з цим слід наголосити, що по суті вони є втіленням адміністративного примусу у правоохоронній діяльності поліції відповідно до теорії адміністративного права [2, с. 137].

Як бачимо, незважаючи на назву таких заходів, яку визначив законодавець, можна дійти висновку, що «поліцейські заходи» – це заходи, що мають примусовий характер, а їхній зміст та всі ознаки притаманні заходам адміністративного примусу.

Однак варто підтримати думку про те, що поняття «адміністративний примус у діяльності Національної поліції України» та термін «поліцейські заходи» не є синонімами. Нетотожність цих дефініцій пояснюється тим, що перелік заходів адміністративного примусу у діяльності Національної поліції України не є вичерпним. Наприклад, такі заходи визначені також і в інших нормативних актах, зокрема у Кодексі України про адміністративні правопорушення (глава 20). Саме тому можна погодитися з твердженням, що ці два зазначені вище терміни співвідносяться як частина та ціле, адже дефініція «поліцейські заходи» є складовою поняття «адміністративний примус у діяльності Національної поліції України» [3, с. 58].

Серед науковців немає одностайної думки як стосовно сутності кожного відповідного заходу адміністративного примусу в діяльності Національної поліції України, так і щодо їх класифікації згідно з тим чи іншим критерієм. Одні правознавці пропонують за основу критеріїв поділу брати мету, фактичні підстави, спосіб забезпечення правопорядку, правові наслідки, процесуальні особливості застосування, що, у свою чергу, приводить до необхідності закріплення на рівні законодавчого акта існування видів і підвидів адміністративного примусу, зокрема: заходів адміністративного попередження (попереджувальні заходи, пов'язані із особливими умовами (надзвичайними обставинами),

попереджувальні заходи загального і спеціального (конкретного) характеру); заходів адміністративного припинення (заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, заходи припинення загального призначення, заходи припинення спеціального характеру); адміністративних стягнень [4, с. 64–65].

Інші фахівці, розглядаючи види заходів адміністративного примусу в діяльності Національної поліції України, зазначають, що заходи адміністративного примусу є комплексом заходів примусового характеру, що застосовуються в правоохоронній діяльності для профілактики, виявлення, недопущення правопорушення, забезпечення громадської безпеки і громадського порядку повсякденно та за різних надзвичайних обставин, а метою адміністративного припинення є примусове припинення порушень правових норм, забезпечення подальшого застосування заходів юридичної відповідальності до порушника; усунення шкідливих наслідків правопорушення; відновлення правомірного стану тощо [5, с. 15].

Таким чином, з огляду на вищезазначене вважаємо, що заходи адміністративного примусу в діяльності Національної поліції України – це система (комплекс) активних дій працівників органів та підрозділів Національної поліції України, що мають адміністративно-примусовий характер, передбачена чинним законодавством, що здійснюється під час виконання службових обов'язків для забезпечення охорони прав і свобод людини, підтримання публічної безпеки і порядку, протидії злочинності.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 09.06.2025).

2. Іванцов В. О., Чишков К. В. Співвідношення адміністративного примусу як методу адміністративної діяльності поліції та поліцейських заходів. Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.): збірник наукових статей і тез доповідей на науково-практичній конференції до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові. Харків, 25 листопада 2017 р. Харків: ХНУВС, 2017. С. 136-138.

3. Пелех М. І. Щодо співвідношення понять «заходи адміністративного примусу, які застосовуються національною поліцією» та «поліцейські заходи». Право як ефективний суспільний регулятор: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 15-16 лютого 2019 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 56–59.

4. Коломоєць Т. А. Адміністративний примус у законодавстві України: деякі недоліки закріплення та можливі шляхи їх усунення. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 5. С. 62–65.

5. Брайченко С. М. Оскарження в адміністративному судочинстві заходів адміністративного примусу, які застосовуються міліцією : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2013. 20 с.

Михайло КОРОЛЬ

доцент кафедри адміністративної
діяльності Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПІВ ЗАХИСТУ ДАНИХ У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Цифрова трансформація сектору безпеки й оборони обумовлює активне впровадження інформаційно-комунікаційних систем, інтегрованих реєстрів, аналітичних платформ та біометричних баз даних у діяльність Державної прикордонної служби України. Зазначені процеси підвищують ефективність здійснення прикордонного контролю, адміністративно-юрисдикційної діяльності та управління ризиками прикордонного відомства, водночас формуючи підвищені правові ризики втручання у приватне життя особи. Частина 2 статті 32 Конституції України закріплює положення про те, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [1]. За цих умов особливого значення набуває запровадження адміністративно-правових стандартів захисту персональних даних, сформованих у праві Європейського Союзу, насамперед у Загальному регламенті про захист даних (далі – GDPR) [2].

Відповідні принципи європейських стандартів захисту персональних даних, що закріплені у GDPR, формують універсальну модель правомірної обробки інформації, яка є методологічно придатною для впровадження у діяльність прикордонного відомства під час цифровізації процесів його оперативно-службової діяльності. Їх практичне значення для Державної прикордонної служби України полягає у встановленні чітких адміністративно-правових меж збирання, використання, зберігання та передачі персональних даних.

На важливість захисту таких даних вказують як норми національного законодавства [3], так і думки науковців, які наголошують на значному розвитку міжнародних стандартів у цій сфері, та необхідності постійного впровадження відповідних стандартів з метою оновлення українського регулювання захисту персональних даних [4; 5].

Слід відмітити, що до принципів обробки персональних даних, які становлять нормативне ядро європейської моделі, відносять: законність, добросовісність і прозорість; обмеження метою; мінімізація даних; точність; обмеження строків зберігання; цілісність і конфіденційність; підзвітність. Застосування цих принципів у прикордонній сфері має галузеву специфіку, зумовлену, насамперед, безпековими функціями та режимним характером значної частини інформації [2].

Розкриваючи їх сутність, можна відмітити, що принцип законності, добросовісності та прозорості (lawfulness, fairness, transparency) означає, що будь-яка обробка персональних даних у цифрових системах Державної прикордонної служби України (наприклад, прикордонного контролю) повинна ґрунтуватися на чіткій правовій підставі – законі або підзаконному нормативно-правовому акті, який визначає повноваження органу, мету, категорії даних і коло уповноважених посадових осіб вчиняти відповідні дії. Добросовісність передбачає заборону використання даних у спосіб, несумісний із задекларованими службовими цілями. Прозорість реалізується через дотримання загальних процедур інформування суб'єктів даних, публічність загальних засад обробки та внутрішню регламентованість процедур доступу, з урахуванням допустимих обмежень у сфері необхідності забезпечення національної безпеки (наскільки це не шкодить безпековим завданням).

Наступний принцип, а саме обмеження метою (purpose limitation), встановлює, що персональні дані повинні збиратися для конкретних, чітко визначених і законних цілей та не підлягати подальшій обробці у спосіб, несумісний із цими цілями. У діяльності прикордонних підрозділів це означає функціональне розмежування інформаційних масивів: дані, отримані під час прикордонного контролю, оперативно-службової діяльності чи адміністративного провадження, не можуть довільно використовуватися в інших процесах без окремої правової підстави та процедурної легітимізації. Повторне використання даних для інших завдань можливе лише за наявності окремої правової підстави та службової необхідності.

Принцип мінімізації даних (data minimization) передбачає обмеження обсягу обробки лише тими даними, що є необхідними та достатніми для досягнення визначеної адміністративної мети. Для інформаційно-комунікаційних систем, що використовуються в Державній прикордонній службі України, це означає: необхідність нормативного визначення переліку обов'язкових реквізитів, заборону надмірного накопичення додаткових і похідних показників, а також впровадження технічних обмежень на розширений збір даних без спеціального на те дозволу. Також слід зауважити, що надмірний збір біометричних чи інших даних, без прямої потреби, є порушенням цього принципу.

Що стосується принципу точності (accuracy), то він покладає на суб'єкта владних повноважень обов'язок забезпечити актуальність і достовірність даних. У прикордонних реєстрах та ризик-орієнтованих профілях повинні функціонувати процедури перевірки, уточнення та виправлення відомостей. Помилкові записи здатні спричинити істотні негативні наслідки для особи – від необґрунтованого поглибленого контролю до обмеження у перетині державного кордону. Тому обов'язок верифікації даних має розглядатися як елемент належної адміністративної процедури.

Принцип обмеження строків зберігання (storage limitation) означає, що персональні дані повинні зберігатися не довше, ніж це необхідно для досягнення мети обробки. У діяльності Державної прикордонної служби України доцільним є встановлення диференційованих строків зберігання для різних категорій інформації – оперативної, біометричної, реєстраційної, аналітичної – із запровадженням механізмів автоматизованого видалення, деперсоналізації або архівування даних після втрати службової необхідності.

Сутність принципу цілісності та конфіденційності (integrity and confidentiality) означає формування комплексу вимог до технічного і організаційного захисту даних. Йдеться про правове закріплення режиму доступу, багаторівневої автентифікації, криптографічного

захисту, протоколювання дій користувачів тощо. Для інформаційно-комунікаційних систем Державної прикордонної служби України, що містять біометричні та ідентифікаційні відомості, цей принцип має критичне значення з огляду на потенційні наслідки витоку інформації, зокрема на «чутливість» біометричної інформації.

Окреме місце в системі вищезазначених принципів посідає принцип підзвітності (accountability), відповідно до якого контролер персональних даних зобов'язаний не лише дотримуватися встановлених вимог, а й бути спроможним довести це документально. У відомчій діяльності це передбачає наявність внутрішніх політик захисту даних, журналів доступу, актів аудиту, службових інструкцій, програм навчання персоналу та процедур реагування на інциденти порушення безпеки даних.

Підсумовуючи, можна відмітити, що застосування принципів GDPR, як модельного стандарту в діяльності Державної прикордонної служби України, дозволяє поєднати ефективність цифрових систем прикордонного відомства з гарантіями права на приватність, зменшити ризики зловживань та підвищити довіру до практики діяльності органів (підрозділів) охорони державного кордону.

1. Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 12.02.2026).

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.02.2026).

3. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> (дата звернення: 12.02.2026).

4. Похиленко І. С. Правове регулювання захисту персональних даних. *Юридичний вісник*, № 4 (69), 2023. С. 94-99. DOI: 10.18372/2307-9061.69.18322.

5. Головацький Н. Т. Правове регулювання захисту персональних даних: GDPR та законодавство США, Канади й України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 85: частина 2, 2024. С. 288-292. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.42>.

Ірина ЛУБЕНЕЦЬ

старший науковий співробітник
лабораторії з проблем управління
правоохоронною діяльністю
та її психологічного супроводження
ННІ ПО Національної академії
внутрішніх справ (м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук,
старший дослідник

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ПРИМУСОВОЇ ЕВАКУАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ

В умовах війни, коли лінія фронту час від часу переміщується, актуальною є проблема, пов'язана з евакуацією населення, особливо це стосується примусової евакуації, коли необхідно вивезти дітей разом із їх батьками чи законними представниками до безпечних районів. Зокрема, за результатами засідання Координаційного штабу з проведення евакуаційних заходів у січні 2026 року було ухвалено рішення про проведення обов'язкової евакуації у примусовий спосіб дітей разом із батьками або законними представниками з п'яти населених пунктів двох громад Запорізької області. Водночас триває обов'язкова евакуація дітей із батьками чи законними представниками у Донецькій області. Загалом з початку проведення обов'язкової евакуації дітей у примусовий спосіб з населених пунктів Донецької області, з квітня 2023 року по 11 січня 2026 року, евакуйовано 19 447 дітей [3].

Подібна ситуація спостерігається у багатьох прифронтових населених пунктах. Попри запровадження механізму обов'язкової евакуації, працівники поліції опиняються в складних умовах під час необхідності примусового вивезення дітей із населених пунктів, де ведуться бойові дії, у разі відмови їхніх батьків або законних представників від евакуації. Це питання залишається складним і багатограним, адже примусова евакуація під час війни є потужним стресовим фактором як для дорослого населення, так і для дітей. У таких умовах

працівники поліції опиняються перед необхідністю балансувати між дотриманням вимог законодавства (зокрема, п. 3 Постанови КМУ від 30.10.2013 р. № 841 із змінами від 05.11.2025 р. [5]) та забезпеченням найкращих інтересів дитини, діючи в межах своїх повноважень і водночас запобігаючи можливим проявам агресії з боку батьків, які відмовляються залишати небезпечні території.

Таким чином, на сьогоднішній день центральним нормативно-правовим актом, що регулює механізм проведення евакуації є Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 року № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення чи виникнення надзвичайних ситуацій» [5] (далі – Порядок). Зокрема, у частині проведення обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей з їх батьками, особами, які їх замінюють, або іншими законними представниками з окремого населеного пункту, на території якого ведуться бойові дії.

Відповідно до етапів обов'язкової евакуації, передбачених вищезгаданим Порядком, уповноважені підрозділи НПУ можуть залучатись до здійснення наступних заходів:

1. Інформування населення про обов'язкову евакуацію (стосовно дій при евакуації; дати, часу, строків евакуації та пунктів евакуації (збірних, проміжних, приймальних):

- потреби проведення інформаційної роботи з батьками, особами, які їх замінюють, або іншими законними представниками дитини стосовно безпечного регіону приймання та розміщення евакуйованого населення, яке прибуває з небезпечних районів, стосовно приймальних пунктів з евакуації, пунктів висадки населення, сховищ для захисту евакуйованого населення, стосовно житла, медичних закладів, інших об'єктів для розміщення і життєзабезпечення евакуйованого населення тощо (абз.2 п. 36 Порядку);

- оголосити батькам дітей, законним представникам або особам, які їх замінюють, про обов'язковість їх прибуття разом з дітьми на збірні пункти евакуації (пункти посадки) за місцем проживання (абз.2 п.40 Порядку);

- наголосити на неприпустимості відмови батьків, осіб, які їх замінюють, або інших законних представників від обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей із окремого населеного пункту в місцевості, де ведуться бойові дії (абз.3 п.31 Порядку);

- за можливості розповсюдити пам'ятки щодо дій населення при евакуації, контактів органів евакуації, а також органів соціального захисту, охорони здоров'я та інших у регіоні приймання та розміщення;

2. Здійснення попередньої перевірки готовності сімей, які підлягають обов'язковій евакуації за місцем проживання;

3. Забезпечення правопорядку під час обов'язкової евакуації;

4. Проведення спільно з іншими органами евакуації роз'яснювальної роботи серед сімей, які відмовляються від обов'язкової евакуації стосовно:

- загроз для життя та здоров'я дітей внаслідок бойових дій;

- заходів відповідальності, які можуть бути до них застосовані у разі незгоди з обов'язковою евакуацією (передбачені ч.1ст. 184 КУпАП) [1];

- заходів примусу (ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію» [6]), які можуть бути до них застосовані у разі порушення громадського порядку та безпеки (ст. 173 КУпАП), вчинення опору працівнику поліції під час виконання службових обов'язків (ст. 185 КУпАП), погрози застосування або застосування фізичної сили (ст. 121-125 ККУ [2]), вогнепальної та іншої зброї (ст.263 ККУ), вибухових речовин (ст. 172-19 КУпАП) тощо;

- можливих подальших дій працівників поліції на підставі діючого законодавства (затримання за вчинення правопорушення, складання протоколу про вчинення адміністративного правопорушення; доставлення до правоохоронного органу тощо).

5. Отримання письмової відмови батьків, осіб, які їх замінюють, або інших законних представників від обов'язкової евакуації (згідно з додатком 2 Порядку);

6. Спільно з іншими суб'єктами обов'язкової евакуації проводити відібрання дитини (без позбавлення батьківських прав) від батьків, осіб, які їх замінюють, або інших законних представників, які письмово відмовились від обов'язкової евакуації (ч.2 ст. 170 Сімейного кодексу України [7]², п.8 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою КМУ від 24 вересня 2008 р. № 866 [4]). При цьому можливо здійснення:

- застосування поліцейських превентивних заходів (ст.31 Закону України «Про

² У виняткових випадках, за безпосередньої загрози для життя або здоров'я дитини, орган опіки та піклування або прокурор мають право постановити рішення про негайне відібрання дитини від батьків.

Національну поліцію»), поліцейських заходів примусу (ст.42 Закону України «Про Національну поліцію» [6]) у випадках, коли батьки, особи, які їх замінюють, або інші законні представники порушують окремі положення законодавства та своїми діями перешкоджають проведенню обов'язкової евакуації дитини;

7. Вжиття заходів реагування на правопорушення, визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним процесуальним кодексом України, на підставі та в порядку, визначених законом (ст. 30 Закону України «Про Національну поліцію» [6]);

8. Спільно з іншими суб'єктами обов'язкової евакуації здійснення супроводу дітей, які підлягають обов'язковій евакуації в примусовий спосіб, до визначеного планом евакуації пункту.

Отже, проведення примусової евакуації дітей із зон бойових дій залишається складним правовим та організаційним процесом, що потребує чіткого нормативного врегулювання. Дії працівників поліції у таких ситуаціях мають ґрунтуватися на принципі пріоритету захисту життя та безпеки дитини, із суворим дотриманням вимог чинного законодавства та прав людини.

Отже, ефективна взаємодія правоохоронних органів із органами опіки та піклування, місцевими адміністраціями й службами соціального захисту є запорукою забезпечення прав дітей і мінімізації ризиків, пов'язаних із примусовою евакуацією. Водночас актуальним залишається завдання подальшого вдосконалення законодавчої бази, що регулює порядок і механізми обов'язкової евакуації населення в умовах воєнного стану.

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 15.01.2026).

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14> (дата звернення: 15.01.2026).

3. Оголошено обов'язкову евакуацію дітей разом з батьками чи законними представниками із п'яти населених пунктів Запорізької області. Міністерство розвитку громад та територій України. Новини від 14 січня 2026 року. URL : <https://salo.li/78B6680> (дата звернення: 20.01.2026).

4. Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 № 866. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.01.2026).

5. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 року № 841. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.01.2026).

6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 15.01.2026).

7. Сімейний кодекс України 10.01.2002 № 2947-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 15.01.2026).

Олена МАКСИМЕНКО

провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем криміналістичного
забезпечення та судової експертизи
навчально-наукового
експертно-криміналістичного
інституту Національної академії
внутрішніх справ (м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

ОКРЕМІ ПОВНОВАЖЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Згідно зі ст. 12 Закону України «Про освіту» повна загальна середня освіта в Україні є обов'язковою. Вона складається з трьох рівнів: початкова освіта тривалістю чотири роки; базова середня освіта тривалістю п'ять років; профільна середня освіта тривалістю три роки [1]. Держава має своїм обов'язком забезпечити належне безпекове середовище у навчальних закладах під час процесу навчання.

Під поняттям «безпечне освітнє середовище» законодавець визначає сукупність

умов у закладі освіти, які запобігають завданню фізичної, майнової чи моральної шкоди учасникам освітнього процесу. Це стосується, зокрема, дотримання санітарних, протипожежних та будівельних норм і правил, відповідності законодавству у сфері кібербезпеки, захисту персональних даних, забезпечення безпечності та якості харчових продуктів, а також уникнення надання неякісних послуг з харчування. Крім того, середовище має виключати прояви фізичного або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якими ознаками, приниження честі, гідності чи ділової репутації (зокрема булінгу, поширення неправдивої інформації), пропаганди та агітації, включно із використанням кіберпростору. Також передбачається заборона вживання алкоголю, тютюнових виробів, наркотиків і психотропних речовин у приміщеннях та на території закладу освіти [1].

З метою реалізації ідеї забезпечення безпекового середовища в Україні було прийнято Концепцію безпеки закладів освіти (далі – Концепція), яка спонукає державу до створення рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти, організації безпечного освітнього середовища, особливо в умовах військового стану на території держави [2].

У змісті Концепції на Національну поліцію України покладено завдання, які спрямовані на попередження та ефективну протидію негативним безпековим явищам в освітньому середовищі. Зокрема, серед таких завдань варто виділити: надання якісних поліцейських послуг, спрямованих на запобігання правопорушенням як з боку учасників освітнього процесу, так і стосовно них; впровадження системи раннього попередження й організації евакуації осіб у разі нападу, загрози нападу на навчальний заклад або іншої небезпеки; розробку алгоритмів дій у небезпечних ситуаціях, зокрема виявлення вибухонебезпечних чи інших підозрілих об'єктів у навчальних закладах; удосконалення нормативно-правової бази у сфері громадської безпеки для підвищення ефективності заходів, спрямованих на попередження та запобігання правопорушенням у закладах освіти [2].

Одним із сучасних шляхів реалізації вищезгаданих завдань Концепції, що безпосередньо пов'язаний із діяльністю Національної поліції України, на думку окремих вчених [3; 4], є запровадження в закладах освіти посади інспектора освітньої безпеки. До основних повноважень таких поліцейських належать:

1) надання інформації учасникам освітнього процесу щодо: створення безпечного освітнього середовища; попередження залучення дітей до протиправних дій; підвищення обізнаності дітей про ризики і небезпеки в умовах воєнного стану;

2) проведення моніторингу стану безпеки учасників освітнього процесу, зокрема збору даних про стан безпеки в закладах загальної середньої освіти;

3) розробка пропозицій для поліпшення умов безпеки учасників освітнього процесу, а також заходів для усунення причин і умов, які сприяють скоєнню правопорушень дітьми;

4) участь за пропозицією керівника закладу загальної середньої освіти у складанні та регулярному оновленні паспорта безпеки закладу загальної середньої освіти відповідно до затвердженої форми, визначеної додатком до Порядку раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти, який затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства освіти і науки України від 18 серпня 2023 р. № 685/1013 [5];

5) вжиття заходів, передбачених законодавством, для притягнення до відповідальності батьків або осіб, які їх замінюють, у разі невиконання ними обов'язків щодо створення належних умов життя, навчання та виховання дітей; співпраця з цього питання з підрозділами ювенальної превенції Національної поліції України;

6) виявлення фактів жорстокого поводження з дітьми та своєчасне реагування відповідно до чинного законодавства;

7) координація заходів щодо забезпечення пропускового режиму із застосуванням, за наявності, технічних засобів, таких як аличні чи ручні металодетектори;

8) регулярний огляд приміщень і території закладу загальної середньої освіти з метою виявлення сторонніх осіб, вибухонебезпечних або заборонених предметів і речовин;

9) виявлення і припинення адміністративних правопорушень, оформлення матеріалів у справах про такі порушення в межах своєї компетенції згідно з Інструкцією з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06 листопада 2015 р. № 1376 [6];

10) прийом заяв і повідомлень від учасників освітнього процесу щодо кримінальних правопорушень та інших подій і організація їх розгляду у встановленому законодавством порядку;

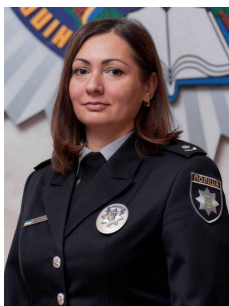
11) інформування уповноважених підрозділів Національної поліції України про

випадки виявлення дорослих осіб, які залучають дітей до протиправної діяльності.

Поліцейські під час здійснення заходів, пов'язаних із забезпеченням безпечного освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти, проводять роз'яснювальну роботу серед учасників освітнього процесу з метою формування правової культури, негативного ставлення до суспільно небезпечних явищ [7].

Отже, систематична робота над удосконаленням навчального процесу та створенням безпечного середовища в навчальних закладах є важливим напрямом діяльності державних органів різних рівнів. Систематичне відвідування співробітниками поліції навчальних закладів у період воєнного стану в Україні, на наш погляд, є запорукою надійності і посилення шляхів дотримання прав дитини. Однак вважаємо, що постійна присутність поліцейського в однострої зі зброєю на території закладу освіти є недоречною. Більшість повноважень інспектора служби освітньої безпеки можуть бути покладені на охоронців школи, педагогів, відділ виховної роботи, керівництво закладу загальної середньої освіти. У випадках, коли створення безпечного освітнього середовища потребує залучення поліцейського, обов'язково потрібно його запрошувати для вирішення конкретних кейсів. До того ж у структурі Національної поліції України ефективно функціонують підрозділи ювенальної превенції, у яких проходять службу спеціально підготовлені для роботи з дітьми поліцейські. Таким чином, вважаємо нині діючий проект «Служба освітньої безпеки» дискусійним, а визначені ним повноваження такими, що потребують удосконалення.

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2023 р. № 301-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-p#Text>.
3. Кононець В. П., Кравченко І. С. Організація діяльності підрозділів ювенальної превенції органів Національної поліції щодо захисту прав та законних інтересів дітей : навч. посібник. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2020. 102 с.
4. Баско А. Запровадження проекту «офіцер служби освітньої безпеки» як форма взаємодії органів місцевого самоврядування з поліцією в період режиму воєнного стану. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1. С. 240–248. DOI : 10.31733/2078-3566-2024-1-240-248.
5. Про затвердження Порядку раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України від 18 серпня 2023 р. № 685/1013. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1583-23#Text>.
6. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06 листопада 2015 р. № 1376. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-15#Text>.
7. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів Національної поліції України із забезпечення безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 01 жовтня 2024 р. № 663. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1590-24#Text>.

Станіслава МИРОНЮК

доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЩОДО
ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

В Україні з моменту повномасштабного військового вторгнення росії на територію України починаючи з 24 лютого 2022 року і до сьогодні основним завданням є акумулювання людських, матеріальних в тому числі військових ресурсів для звільнення території України. В той же час не менш стратегічним напрямком публічного адміністрування є охорона культурної спадщини від руйнування та належне адміністративно-правове регулювання форм, засобів та способів забезпечення збереження культурної спадщини та її відновлення.

Основне навантаження на забезпечення збереження культурної спадщини покладається на органи місцевого самоврядування, в той же час одним із напрямків такої діяльності є ефективна взаємодія з органами правопорядку, в першу чергу – Національною поліцією щодо забезпечення охорони культурної спадщини.

Правові відносини у сфері взаємодії Національної поліції та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення збереження культурної спадщини закладені: по-перше, в Законі України «Про охорону культурної спадщини», який регулює правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини з метою її збереження, використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь. Відповідно до статті 6 Закону «до повноважень районних державних адміністрацій, виконавчого органу сільської, селищної, міської ради відповідно до їх компетенції у сфері охорони культурної спадщини належить: організація розроблення та погодження відповідних програм охорони культурної спадщини» [1]; по-друге, в Законі України «Про Національну поліцію», який в статті 23 до «основних повноважень поліції належить: здійснення охорони об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони, здійснення на договірних засадах охорону фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності, а також об'єктів критичної інфраструктури, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України [2]; по-третє, в Постанові КМУ від 21 листопада 2018 р. № 975 «Про затвердження категорій об'єктів державної форми власності та сфер державного регулювання, які підлягають охороні органами поліції охорони на договірних засадах», якою затверджено категорії об'єктів державної форми власності та сфер державного регулювання, які підлягають охороні органами поліції охорони на договірних засадах, до яких віднесено об'єкти культурної інфраструктури, а саме: музейні заклади, в яких зберігаються музейні предмети державної частини Музейного фонду України, внесені до Державного реєстру національного культурного надбання; об'єкти та архівні установи, де зберігаються документи Національного архівного фонду [3]; по-четверте, в Наказі МВС України від 07.07.2017 № 577 «Про організацію службової діяльності поліції охорони з питань забезпечення фізичної охорони об'єктів» затверджує Інструкцію про організацію службової діяльності органів поліції охорони під час виконання заходів з фізичної охорони об'єктів та Порядок взаємодії органів та підрозділів поліції під час організації та виконання органами поліції охорони заходів з фізичної охорони об'єктів [4].

Здійснивши аналіз нормативно-правових актів, які тим чи іншим чином регулюють правові відносини у сфері взаємодії Національної поліції та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення збереження культурної спадщини слід зазначити, що відсутні чіткі норми, які б визначали залучення працівників поліції до захисту культурної спадщини. У зв'язку з цим доцільно було в Законі України «Про охорону культурної спадщини» в окремій нормі визначити підстави та порядок залучення працівників поліції до захисту культурної спадщини, наприклад в *статті 8-1 «Залучення органів правопорядку до охорони культурної спадщини»*.

В цілому слід відзначити, що до напрямків удосконалення реалізації державної політики у сфері культури слід віднести: 1) створення загальнодоступної цілісної інформаційної бази закладів культури, що призначена для отримання, обробки та зберігання інформації (відкритих даних у сфері культури), отриманої від суб'єктів у сфері культури. Система дозволить консолідувати, моніторити, аналізувати фінансову й нефінансову інформацію, формувати аналітичні звіти по кожному із процесів. Мова йде про запровадження електронних реєстрів та сервісів у сфері культури (баз даних закладів культури; баз даних керівників закладів культури та культурних діячів, запускання єдиного порталу Мінкульту, на якому б висвітлювались анонси всіх культурних заходів, спрямованих на розвиток культури в Україні, адже наразі такі анонси здійснюють тільки комерційні структури, які організовують концертні заходи в Україні на своїх сайтах; 2) проведення інвентаризації матеріально-технічної бази закладів культури комунальної власності (визначення закладів культури, які потребують скорочення або об'єднання з більш потужними профільними закладами, при цьому потрібно зберегти спеціалізацію даного закладу культури, покращити стан матеріально-технічного забезпечення роботи його працівників, однак оптимізувати шляхом скорочення адміністративного персоналу таких закладів; 3) розробка прозорої та відкритої процедури розрахунку та розподілу культурних субвенцій від Мінкульту України до закладів культури й навпаки; 4) оновлення

класифікаційних категорій персоналу у сфері культури відповідно по яким буде формуватись сітка оплати праці (адже сьогодні спостерігається значний перекош в оплаті праці деяких закладів культури, які фінансуються з державного бюджету та тих, які стоять на балансі ОМС ; 5) сприяння розвитку приватних закладів культури (музеїв, галерей, експозиційних центрів, театрів, хореографічних та музичних студій та отриманню ними субвенції в частині надання ними культурних послуг вузького спрямування; 6) сприяння отриманню фінансової автономії закладів культури комунальної власності; 7) запровадження дієвого механізму фінансування порядку підвищення кваліфікації працівників закладів культури.

1. Про охорону культурної спадщини: Закон від 8 червня 2000 року № 1805-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 39. Ст.333.

2. Про Національну поліцію України : Закон України від 02.07.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58019#Text>.

3. Про затвердження категорій об'єктів державної форми власності та сфер державного регулювання, які підлягають охороні органами поліції охорони на договірних засадах : постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2018 р. № 975. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2018-%D0%BF#Text>.

4. Про організацію службової діяльності поліції охорони з питань забезпечення фізичної охорони об'єктів: Наказ МВС України від 07.07.2017 № 577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0989-17#Text>.

Ростислав МОЛЧАНОВ

доцент кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ІНТЕГРАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗПІЗНАВАННЯ ОБЛИЧ (FRT) У СИСТЕМІ МІСЬКОГО ВІДЕОСПОСТЕРЕЖЕННЯ: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Інтеграція технології розпізнавання облич (Facial Recognition Technology – FRT) у системи міського відеоспостереження фундаментально змінює характер взаємодії держави та особи. Технічна сутність FRT перетворює традиційний розшук підозрюваних на інструмент масового стеження (mass surveillance): задія ідентифікації одного правопорушника система обробляє біометричні дані тисяч законослухняних громадян. Це створює прецедент «віртуального шиккування» (perpetual line-up), де кожен перехожий де-факто стає об'єктом підозри. Мета доповіді – проаналізувати правові механізми США, ЄС та Великої Британії щодо захисту права на анонімність осіб, які не є фігурантами кримінальних проваджень.

«Теорія мозаїки» та ерозія приватності (досвід США).

Традиційну доктрину про відсутність «очікування приватності» у публічних місцях американські правники переглядають крізь призму «теорії мозаїки» (Mosaic Theory), розвинутої у рішеннях Верховного Суду США (справи *United States v. Jones*, *Carpenter v. United States*). Суть теорії полягає в тому, що хоча поодинокі фіксації особи не є порушенням, сукупність (мозаїка) даних про її пересування створює якісно нову інформацію. Це дозволяє ретроспективно відтворити приватне життя особи: від політичних поглядів і віросповідання до кола спілкування [1; 12].

FRT руйнує концепцію «публічної анонімності» (obscurity), перетворюючи адміністративний моніторинг на несанкціонований обшук без ордеру, що суперечить Четвертій поправці до Конституції США. Законодавство окремих штатів, зокрема Закон Меріленду 2024 року (Facial Recognition for Law Enforcement Act), уже забороняє використовувати FRT для моніторингу осіб під час реалізації ними конституційних прав (наприклад, на мітингах) і вимагає негайного видалення даних, що не збіглися зі списками розшуку.

«Охолоджуючий ефект» та демократія (європейський підхід).

Європейські інституції вбачають у FRT загрозу демократичним свободам через

поширення «охолоджуючого ефекту» (chilling effect) – самоцензури громадян внаслідок страху бути ідентифікованими [7; 11].

У рішенні у справі *Glukhin v. Russia* (2023) Європейський суд з прав людини визнав використання FRT щодо учасника мирного пікету порушенням статей 8 та 10 Конвенції. Суд наголосив: технологія є настільки інтрузивною (втручальною), що її застосування до осіб, які не становлять суспільної небезпеки, є непропорційним. Держава не має права використовувати біометрію для контролю за політичною активністю під приводом охорони порядку. Цей підхід кодифіковано в Регламенті ЄС про штучний інтелект (EU AI Act 2024). Стаття 5 Регламенту відносить дистанційну ідентифікацію в реальному часі у публічних місцях до «заборонених практик», оскільки ризики для прав мільйонів громадян переважають потенційну безпекову користь [9; 10].

Технічні ризики та прецедент Bridges (Велика Британія).

Окрім правових аспектів, існує критична проблема технічної похибки. Звіти NIST (2024–2025) підтверджують, що ризик «хибнопозитивних результатів» (False Positives) залишається високим, особливо в умовах вуличної зйомки [5; 6]. Для пересічного громадянина це створює реальну загрозу безпідставного затримання.

Апеляційний суд Англії у справі *Bridges v South Wales Police* (2020) встановив засадничий принцип: сам факт автоматизованого порівняння обличчя особи зі списком розшуку (processing) уже є втручанням у приватність, незалежно від того, чи будуть ці дані зберігатися далі. Суд також вказав на порушення обов'язку щодо рівності (PSED), оскільки поліція не перевірила алгоритм на наявність демографічної упередженості, що створює ризик дискримінації жінок та етнічних меншин [2; 8].

Висновки:

Враховуючи викладене, встановлення та забезпечення відповідного балансу між безпекою та правами людини потребує дотримання наступних норм:

Заборона масового сканування. Законодавчо заборонити невибіркове використання FRT. Ідентифікація має бути виключно цільовою (targeted) та здійснюватися за санкцією суду.

Правовий статус результатів. Закріпити норму, згідно з якою автоматичне спрацювання системи (match) є лише підставою для перевірки, а не доказом вини чи приводом для затримання без додаткової верифікації людиною.

Захист даних осіб, що не перебувають у розшуку. Впровадити імперативну вимогу щодо миттєвого та незворотного знищення біометричних шаблонів осіб, які не збіглися зі списком розшуку.

Прозорість моніторингу. Забезпечити чітке маркування зон біометричного контролю, аби громадяни могли свідомо обирати – перебувати в зоні моніторингу чи ні.

1. Alvarado A. The Mosaic Theory in Fourth Amendment Jurisprudence: The Last Bastion of Privacy in a Camera-Surveilled World. *St. Mary's Law Journal*. 2024. Vol. 55, no. 3. P. 849–885.

2. Biometrics and Surveillance Camera Commissioner. Annual Report 2023–2024. London : UK Home Office, 2024. 34 p.

3. Facial Recognition for Law Enforcement Act of 2024 (Senate Bill 192). General Assembly of Maryland. 2024. Chapter 123.

4. *Glukhin v. Russia* : judgment of the European Court of Human Rights dated 4 July 2023 (Application no. 11519/20). Strasbourg : ECHR, 2023.

5. Grother P., Ngan M., Hanaoka K. Face Recognition Technology Evaluation (FRTE) Part 1: Verification : NIST Interagency Report 8525. Gaithersburg : NIST, 2024.

6. Knott A. et al. A Rapid Test for Accuracy and Bias of Face Recognition. WACV 2025 Proceedings. 2025.

7. Penney J. W. Understanding Chilling Effects. *Minnesota Law Review*. 2022. Vol. 106. P. 1451–1518.

8. *R (Bridges) v Chief Constable of South Wales Police* : judgment of the Court of Appeal (Civil Division) dated 11 Aug. 2020. EWCA Civ 1058. London, 2020.

9. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). *Official Journal of the European Union*. 2024. L series.

10. Remote Biometric Identification: A Technical & Legal Guide. European Digital Rights (EDRI). 2025. URL : <https://edri.org/our-work/remote-biometric-identification-a-technical-legal-guide/>.

11. Stop Facial Recognition campaign. Big Brother Watch. URL : <https://bigbrotherwatch.org.uk/campaigns/stop-facial-recognition/>.

12. Vidyarthi A. The Public Square Has Eyes (or Cameras): Anonymous Speech Under the First and Fourth Amendments in the Age of Facial Recognition. *Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal*. 2022. Vol. 32, no. 3. P. 630–674.

Каріна ПІСОЦЬКА

доцент кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

**КОНТРОЛЬ ОБІГУ ЗБРОЇ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ
УПОВНОВАЖЕНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ**

Повномасштабна російська збройна агресія проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, та введення воєнного стану на всій території держави суттєво вплинули на функціонування підрозділів Національної поліції України, зокрема підрозділів контролю за обігом зброї. У мирний час діяльність таких підрозділів має переважно превентивний та регулятивний характер, однак у період воєнних дій вона набуває особливого значення, оскільки безпосередньо пов'язана із забезпеченням національної безпеки, громадського порядку та захисту прав і свобод громадян. *Внаслідок активних бойових дій стану значно зросла кількість зброї в цивільному обігу, що вимагає адаптації дозвільної системи до нових реалій. Саме тому є потреба актуалізації наявних теоретичних доробок в контексті сучасних викликів. Масове поширення незаконної вогнепальної зброї серед цивільного населення зумовлює потребу у більш детальному дослідженні механізмів контролю її обігу поліцією в умовах воєнного стану.*

Умови воєнного стану суттєво вплинули на організацію роботи підрозділів контролю за обігом зброї, що відображено в низці нормативно-правових документів.

Відповідно до наказу МВС України від 01.03.2022 № 170 було спрощено процедуру отримання дозволу на придбання, зберігання та носіння вогнепальної зброї [7]. Зокрема, було скорочено перелік необхідних документів, спрощено медичні вимоги та прискорено терміни розгляду заяв. Водночас наказ МВС України від 18.03.2022 № 195 встановив особливий порядок дії дозволів на зброю в період воєнного стану, згідно з яким строки дії дозволів автоматично продовжуються до припинення або скасування воєнного стану.

Відповідно до п. 1 цього ж наказу зазначається, що під час дії воєнного стану в Україні строк дії дозволів, визначених Інструкцією про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 року № 622, продовжується на період до 10 днів після припинення або скасування дії воєнного стану в Україні [2].

Окрім того, відомча інструкція зазнала змін, які регулюють внесення відомостей в «Єдиному реєстрі зброї» єдиній інформаційній системі Міністерства внутрішніх справ відповідно до наказу МВС України від 28.11.2023 № 960 «Про внесення змін до наказу Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 року № 622».

Функціонування підрозділів, відповідальних за контроль обігу вогнепальної зброї в умовах воєнного стану, має низку специфічних рис. Насамперед спостерігається суттєве зростання кількості звернень громадян із питань отримання відповідних дозволів. Така тенденція зумовлена, з одного боку, підвищенням рівня загроз особистій та громадській безпеці, а з іншого – спрощенням процедурних механізмів видачі дозволів. Крім того, актуалізувалася проблема здійснення перевірок дотримання правил зберігання зброї, що особливо ускладнюється на територіях, які зазнають інтенсивних обстрілів або розташовані у безпосередній близькості до зон активних бойових дій.

Важливим аспектом діяльності підрозділів контролю за обігом зброї стало впровадження системи декларування знайденої, трофейної зброї. Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 03.03.2022 № 2114-IX [5] встановив обов'язок декларування вогнепальної зброї, яка перебуває у володінні громадян. Ця норма набрала чинності 25 листопада 2024 року і спрямована на легалізацію зброї, яка опинилася у цивільному обігу внаслідок воєнних дій, а також на створення єдиної системи обліку

вогнепальної зброї в Україні.

Положеннями статті 1-1 цього ж Закону визначено, що цивільна особа, яка знайшла вогнепальну зброю, її основні частини або боеприпаси до неї, зобов'язана негайно повідомити Національну поліцію України про такий факт за телефонним номером екстреної служби 102 або єдиним телефонним номером 112 та впродовж 24 годин передати їх до органів Національної поліції України в будь-який зручний спосіб для подальшої здачі чи декларування або вказати на їх місцезнаходження для подальшого вилучення. Вогнепальна зброя і боеприпаси до неї, що були знайдені цивільними особами та задекларовані, можуть застосовуватися цивільними особами для відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації або інших держав [5].

Варто відмітити, що незважаючи на проблемні аспекти, які ми зазначали вище, аналіз практики діяльності поліції свідчить про ефективність їхньої роботи щодо протидії незаконному обігу зброї навіть в умовах воєнного стану. За даними Національної поліції, протягом 2024 року правоохоронцями було вилучено з незаконного обігу понад 4700 одиниць вогнепальної зброї. Крім того, Національною поліцією за зверненням громадян зареєстровано 2 780 одиниць нелегальної зброї. Як зазначив очільник Національної поліції Іван Вигівський: «Цю зброю ми повертаємо назад людям, але після закінчення війни, вони повинні будуть упродовж 90 днів здати її, або вихолостити чи переробити» [4]. Ці показники демонструють важливість систематичної роботи у повноважених підрозділів поліції за обігом зброї у забезпеченні публічної безпеки та порядку.

Особливої уваги потребує питання балансу між необхідністю забезпечення права громадян на самозахист та недопущенням неконтрольованого розповсюдження зброї. Досвід інших країн, що перебували в стані воєнного конфлікту, свідчить про важливість збереження державного контролю за обігом зброї навіть в екстремальних умовах. Водночас спрощення дозвільних процедур, яке було запроваджене в Україні з початком повномасштабного вторгнення, виявилось виправданим кроком, що дозволило громадянам реалізувати своє право на самозахист.

Отже, варто зазначити, що діяльність підрозділів контролю за обігом зброї має важливе значення не лише для забезпечення публічної безпеки в теперішній момент, а й для післявоєнного відновлення України. Ефективна система обліку та контролю за обігом цивільної вогнепальної зброї стане запорукою того, що після завершення воєнного стану вдасться уникнути ситуації масового незаконного зберігання зброї та пов'язаних із цим криміногенних ризиків.

1. Opatsky Roman, Pisotska Karina, Chvaliuk Andrii, Molchanov Rostyslav, Tulinov Valentyn. Administrative and legal status of public administration subjects regarding countering terrorism: Constitutional and Theoretical Aspects. *Jurnal Cita Hukum*. 12, 2 (Jul. 2024). S. 235–246. URL: <http://dx.doi.org/10.15408/jch.v12i2.41091>.

2. Дозвіл на зброю в умовах війни в Україні – продовжується автоматично чи потрібно переоформити. *РБК-Україна*. 2025. URL : <https://www.rbc.ua/rus/news/chi-treba-onovlyuvati-vazhlyviy-dokument-1748463601.html>.

3. Дрок І. С., Пісоцька К. О. Добровільна здача зброї як інструмент партнерства поліції та населення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. Вип. 92. Ч. 3. 2025. С. 150–156. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.3.19>.

4. За 2024 рік поліція вилучила з незаконного обігу понад 4 700 одиниць вогнепальної зброї. URL : <https://dn.npu.gov.ua/news/uprodovzh-2024-roku-politseiski-vyluchyly-z-nezakonnogo-obihu-ponad-4-700-odynyts-vohnepalnoi-zbroi-ivan-vyhivskiy>.

5. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України : Закон України від 03.03.2022 № 2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20>.

6. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : наказ МВС України від 21.08.1998 № 622. Дата оновлення: 18.06.2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text>.

7. Про особливості видачі громадянам України дозволу на придбання, зберігання та носіння мисливської зброї та набоїв до неї під час дії воєнного стану : Закон України від 01.03.2022 № 170. Дата оновлення: 01.03.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0273-22#Text>.

Лідія СУКМАНОВСЬКА

доцент кафедри адміністративного
права та адміністративного процесу,
кандидат юридичних наук, доцент

Денис ПЕТРОВСЬКИЙ

курсант ННІ ПФПКП Львівського
державного університету внутрішніх
справ (м. Львів, Україна)

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ ШЛЯХОМ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВETERANІВ ВІЙНИ

У сучасних умовах тривалої війни росії проти України проблема гуманітарної безпеки набула особливого значення та вийшла за межі суто соціальної чи військової площини, трансформувавшись у комплексне явище, що охоплює права людини, суспільну стабільність, психологічне здоров'я нації та довіру до державних інституцій. Однією із ключових груп, від стану соціального благополуччя якої безпосередньо залежить рівень гуманітарної безпеки, є ветерани війни, оскільки саме вони, пройшовши через досвід бойових дій, втрат, травм і екстремальних умов існування, потребують особливої уваги з боку держави та суспільства. У цьому контексті роль Національної поліції України набуває принципово нового змісту, виходячи далеко за межі традиційних функцій охорони публічного порядку та протидії злочинності. Тому необхідно приділити увагу визначенню ролі Національної поліції України у забезпеченні гуманітарної безпеки шляхом соціальної адаптації ветеранів війни.

Забезпечення національної безпеки є найважливішою умовою існування будь-якої сучасної держави [1, с. 289].

Ткачук Т. досліджує, що національна безпека – складне за своєю структурою явище, яке включає умови і фактори захисту національних інтересів та процес використання ресурсів і можливостей суспільства для збереження, підтримання і вдосконалення цих умов і факторів. Вчений розглядає національну безпеку з позицій організаційно-структурного підходу – як систему, що характеризується подільністю, відкритістю, адаптивністю та наявністю структури, мети й пріоритетів оптимальної взаємодії елементів (об'єкти, рушійні сили (національні цінності, інтереси, цілі), сфери національної безпеки тощо), та з позицій функціонально-діяльнісного підходу – як динамічну й відкриту систему, що перебуває у тісному зв'язку із середовищем та потребами людини, суспільства й держави, а забезпечення національної безпеки орієнтується не лише на боротьбу із зовнішніми загрозами, але й, власне, на безпеку як важливу соціальну цінність [2, с. 70, 72].

Особливо важливу роль в цьому аспекті відіграє гуманітарна безпека. Вона у широкому розумінні передбачає створення таких умов, за яких людина відчуває захищеність, гідність, соціальну включеність і перспективу самореалізації. Для ветеранів війни ці складові часто опиняються під загрозою внаслідок посттравматичних розладів, складнощів адаптації до мирного життя, проблем із працевлаштуванням, соціальною комунікацією та правовою поінформованістю. Тож необхідно зазначити, що Національна поліція може і повинна виступати не лише як каральний або контрольний орган, а як важливий елемент системи підтримки, посередник між ветераном і державою, гарант дотримання його прав та законних інтересів.

Варто зазначити, що особливість діяльності Національної поліції у сфері соціальної адаптації ветеранів полягає в тому, що вона безпосередньо контактує з людьми у повсякденному житті. Поліцейський часто є першим представником держави, до якого звертається ветеран у кризовій ситуації або з яким він стикається в умовах конфлікту, непорозуміння чи правової колізії. Від професіоналізму, емпатії, психологічної підготовки та правової культури поліцейського значною мірою залежить те, чи буде такий контакт сприяти ресоціалізації та довірі, чи, навпаки, поглибить відчуття відчуження та несправедливості [2, с. 165].

На нашу думку, важливою складовою ролі Національної поліції є здійснення превентивної діяльності, спрямованої на недопущення маргіналізації ветеранів та їх втягнення у конфліктні або криміногенні ситуації. Йдеться не про посилений контроль, а про раннє виявлення соціальних ризиків, співпрацю з органами соціального захисту, медичними

установами, ветеранськими громадськими організаціями та органами місцевого самоврядування. Така міжвідомча взаємодія дозволяє формувати цілісну систему підтримки, у якій поліція виступає важливим координатором і комунікатором.

При цьому окремого значення набуває питання підготовки самих поліцейських до роботи з ветеранами війни. Сучасні виклики вимагають від поліцейських не лише знання норм права, а й розуміння психологічних наслідків бойового досвіду, навичок ненасильницької комунікації, кризового реагування та деескалації конфліктів. Формування такої компетентності сприяє не лише захисту прав ветеранів, а й підвищенню загального рівня гуманітарної безпеки в суспільстві, оскільки знижує ризик насильницьких інцидентів і соціальної напруги [3, с. 155].

Водночас не можна ігнорувати символічний аспект діяльності Національної поліції. Ставлення держави до ветеранів багато в чому сприймається через дії її представників на місцях. Справедливе, поважне і людяне ставлення поліцейських формує у ветеранів відчуття визнання їхнього внеску в захист держави, що є надзвичайно важливим для їхньої ідентичності та психологічної стабільності. У цьому сенсі Національна поліція стає не лише інструментом реалізації державної політики, а й носієм цінностей, на яких ґрунтується сучасна українська держава [4, с. 157].

Таким чином, вважаємо, що роль Національної поліції у забезпеченні гуманітарної безпеки шляхом соціальної адаптації ветеранів війни є багатовимірною та стратегічно важливою. Вона охоплює правозахисну, превентивну, комунікативну та ціннісну функції, реалізація яких сприяє не лише успішній інтеграції ветеранів у мирне життя, а й зміцненню соціальної згуртованості, довіри до держави та стійкості українського суспільства загалом. У сучасних умовах саме така гуманістично орієнтована модель діяльності Національної поліції може стати одним із ключових чинників забезпечення внутрішньої стабільності та безпеки держави.

1. Нікітін А.А. Діяльність Національної поліції України у сфері забезпечення національної безпеки. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2 (101). С. 289-300.

2. Ткачук Т.Ю. Правове забезпечення інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2019. 487 с.

3. Загуменна Ю. О. Національна поліція України як суб'єкт забезпечення національної безпеки. *Проблеми сучасної поліцейстики : тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 квіт. 2022 р.)*. МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Харків, 2022. С. 164-168.

4. Ковбаса В. М., Кусько Р. В., Дрозд Т. В. Діяльність Національної поліції в умовах воєнного стану: окремі проблемні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 153-158.

Андрій ФАЛЬКОВСЬКИЙ

доцент кафедри публічної служби та права Інституту публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка», докторант кафедри адміністративного та господарського права Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ВИМІР

Адміністративно-правовий механізм превентивної діяльності поліції у сфері охорони культурної спадщини формує «першу лінію» захисту пам'яток і культурних цінностей від посягань, що часто починаються не з резонансних злочинів, а з адміністративних деліктів: самовільних робіт, порушення режимів охоронних зон, незаконних земляних робіт, дрібних актів вандалізму, недотримання приписів органів охорони спадщини. Превентивність у цьому контексті означає не лише реагування на вже вчинене порушення, а й управління

ризиками: раннє виявлення загроз, профілактику, попереджувальні заходи контролю та забезпечення виконання встановлених обмежень і приписів.

Національна модель превентивної діяльності поліції у сфері охорони культурної спадщини базується на поєднанні загальних поліцейських повноважень із спеціальним режимом охорони об'єктів спадщини. Законодавство про культурну спадщину визначає поняття пам'ятки, охоронні зони, обов'язки власників/користувачів, процедури погодження робіт, а також наслідки порушення режиму охорони, що створює нормативну основу для профілактичних дій і взаємодії поліції з уповноваженими органами охорони спадщини. У практичному вимірі це означає, що поліція може і повинна «підхоплювати» сигнали ризику: повідомлення про підозрілі роботи біля пам'ятки, звернення громадян щодо руйнувань чи спроб демонтажу, інформацію від органів місцевого самоврядування та профільних департаментів, дані з відкритих реєстрів і містобудівної документації. Важливо, що превенція часто залежить від швидкості первинної фіксації обставин, збереження слідів порушення та забезпечення негайного припинення незаконних дій до настання невідворотних втрат. Нормативним «каркасом» такого режиму виступає спеціальний закон про охорону культурної спадщини, який задає дозволені/заборонені практики та межі втручання [2].

Отже, адміністративно-правовий механізм поліцейської превенції доцільно розуміти як систему інструментів: (1) адміністративний нагляд/контроль у межах компетенції (патрулювання, перевірка інформації, встановлення обставин, превентивне спілкування з особами, які здійснюють роботи); (2) адміністративне припинення правопорушень і забезпечення публічної безпеки (вимога припинити протиправні дії, обмеження доступу до зони небезпеки, охорона місця події до прибуття компетентних служб, забезпечення виконання законних вимог посадових осіб); (3) адміністративна юрисдикція (складання матеріалів про адміністративні правопорушення, збирання первинних доказів, належна процесуальна фіксація); (4) координаційно-комунікаційний блок (взаємодія з органами охорони спадщини, органами місцевого самоврядування, музеями, заповідниками, інспекціями, громадськістю). Такі інструменти логічно випливають із загальних завдань і повноважень поліції щодо запобігання правопорушенням, охорони прав і свобод, підтримання публічної безпеки та порядку, а також застосування превентивних поліцейських заходів [1].

Окрему роль у превентивній моделі відіграє адміністративно-деліктний блок, оскільки він забезпечує «м'яку» (порівняно з кримінальним переслідуванням) і водночас оперативну реакцію на порушення режиму охорони. Для поліції принципово важливо кваліфікувати подію правильно: відмежувати адміністративне правопорушення від кримінального, забезпечити належну доказову базу та процесуальну «чистоту» матеріалів. У цій частині ефективність превенції часто залежить від стандартизації дій: алгоритмів фіксації (фото/відео, огляд місця, дані про підрядника, техніку, дозвільні документи), взаємодії з профільними експертами, а також від навичок виявлення «маскування» правопорушень під нібито законні ремонтні чи земляні роботи. Адміністративне законодавство надає загальні процедури притягнення до відповідальності та процесуальні рамки оформлення матеріалів, які мають бути дотримані, щоб превентивна реакція не перетворилась на формальність [3].

Порівняння національної моделі з міжнародними стандартами демонструє: ключові вимоги у світі зводяться до міжвідомчої координації, контролю легальності обігу культурних цінностей, професійної спеціалізації правоохоронців, системи ризик-менеджменту та доказової спроможності розслідування/провадження. Для України особливо релевантним є міжнародний підхід до запобігання незаконному вивезенню та передачі права власності на культурні цінності, де превенція охоплює і прикордонний компонент, і співпрацю з музеями та ринком мистецтва, і належну перевірку походження предметів. У цьому сенсі орієнтиром є конвенційні стандарти ЮНЕСКО, що підкреслюють пріоритет запобігання незаконному обігу культурних цінностей, міжнародну взаємодію та формування інституційних механізмів повернення [4].

У наш час набуває особливої актуальності ще один важливий міжнародний вектор – криміналізація та узгодження підходів держав щодо правопорушень проти культурної власності, що підсилює й адміністративну превенцію: коли поліція й інші органи діють за спільними мінімальними стандартами, легше забезпечити доказування, транскордонний обмін інформацією та повернення викраденого. «Нікосійська конвенція» Ради Європи концентрує увагу на комплексності протидії правопорушенням щодо культурних цінностей і міждержавній взаємодії; для превентивної поліцейської діяльності це означає потребу у спеціалізованих підрозділах/контактних пунктах, використанні спільних баз даних, регулярних тренінгах, процедурі швидкого реагування на ризики незаконних розкопок,

крадіжок, контрабанди та легалізації походження культурних об'єктів [5].

Отже, ефективна превентивна модель у сфері охорони культурної спадщини має будуватися на «зв'язці» адміністративного контролю, оперативного припинення порушень, якісної адміністративної юрисдикції та стабільної координації з органами охорони спадщини. Додатковими умовами є спеціалізація поліцейських компетенцій (навчання щодо режимів охорони, типових схем порушень, первинної експертизи документів), використання ризик-орієнтованих підходів (пам'ятки в зоні будівництва, туристичні локації, об'єкти підвищеної вразливості), а також узгодження процедур із міжнародними стандартами щодо протидії незаконному обігу культурних цінностей. За таких умов адміністративно-правовий механізм превенції стає не формальною реакцією «після факту», а інструментом реального збереження культурної спадщини як публічної цінності та складової національної ідентичності.

Отже, узагальнюючи викладене, наголошуємо, що превентивна діяльність поліції у сфері охорони культурної спадщини має спиратися на адміністративно-правовий механізм раннього виявлення загроз, оперативного припинення протиправних дій та належної процесуальної фіксації правопорушень. Ефективність національної моделі підвищується за умови ризик-орієнтованого підходу, стандартизації алгоритмів реагування, а також сталості міжвідомчої координації з органами охорони культурної спадщини та місцевим самоврядуванням.

Водночас, наближення до міжнародних стандартів передбачає посилення спеціалізації поліцейських компетенцій, розвиток механізмів обміну інформацією та впровадження практик, що унеможливають незаконний обіг культурних цінностей і легалізацію їх походження. Поєднання адміністративної превенції на місцевому рівні з інституційними інструментами міжнародної взаємодії формує цілісну систему захисту, у якій культурна спадщина розглядається як об'єкт підвищеної публічної охорони та елемент національної безпеки і гуманітарної стійкості.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 12.02.2026).

2. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14> (дата звернення: 12.02.2026).

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 07.12.1984 № 8073-X. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 12.02.2026).

4. Конвенція ЮНЕСКО про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню і передачі права власності на культурні цінності від 14.11.1970. URL : <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000133378> (дата звернення: 12.02.2026).

5. Council of Europe. Convention on Offences relating to Cultural Property (CETS No. 221), Nicosia, 19.V.2017. URL : <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/nicosia-convention> (дата звернення: 12.02.2026).

Наталія ФЕДІНА

доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
ННІ права та правоохоронної діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент

Юлія КОСЯК

студентка ННІ права
та правоохоронної діяльності
Львівського державного
університету внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)

ВАЖЛИВІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНИХ СУБ'ЄКТІВ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

На сучасному етапі розвитку світової спільноти, спираючись насамперед на базові гуманістичні цінності та усвідомлюючи відповідальність кожної держави перед власними громадянами, дедалі активніше приділяється увага посиленню міжнародної протидії будь-

яким проявам агресії. Побутове насильство є своєрідним показником руйнівних процесів у суспільстві, а домашнє гноблення й досі залишається поширеною глобальною проблемою, подолання якої потребує негайних, рішучих і послідовних дій без зволікань [5, с.10].

Оперативне виявлення та фіксація повідомлень про випадки сімейного насильства сприятиме ефективному впровадженню профілактичних заходів, спрямованих на усунення, обмеження та повне подолання причин таких протиправних дій. Основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству передбачають системну профілактику проявів жорстокого поводження в сім'ї, своєчасне та результативне реагування на факти внутрішньо-сімейної агресії шляхом налагодження взаємодії між усіма органами та установами, що здійснюють відповідні заходи, а також комплексну підтримку й забезпечення безпеки постраждалих осіб із наданням гарантій відшкодування завданої шкоди, проведенням якісного розслідування правопорушень, притягненням винних до передбаченої законом відповідальності та подальшим корекційним впливом на їхню психологічну поведінку [1, с. 45].

Суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, є:

- 1) спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 2) інші органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 3) загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб;
- 4) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах [2].

Механізм взаємодії суб'єктів протидії та запобігання домашньому насильству здійснюється на підставі Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, затвердженого постановою КМ України від 22.08.2018 № 658. Відповідно до вказаного нормативно-правового акту Мінсоцполітика формує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, розробляє типові програми для постраждалих осіб і для кривдників та методичні рекомендації до них, а також здійснює загальнодержавні дослідження щодо домашнього насильства. Діяльність суб'єктів спрямована на запобігання та протидію насильству і ґрунтується на таких засадах: гарантування постраждалим особам безпеки та основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на життя, свободу та особисту недоторканність, на повагу до приватного та сімейного життя, на справедливий суд, на правову допомогу, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини; належної уваги до факту насильства під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі; врахування непропорційного впливу насильства щодо жінок і чоловіків, дітей та дорослих, дотримання принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі; визнання суспільної небезпеки насильства та забезпечення нетерпимого ставлення до будь-яких його проявів; поваги та неупередженого, небайдужого ставлення до постраждалих осіб з боку суб'єктів, забезпечення пріоритетності прав, законних інтересів та безпеки постраждалих осіб під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі [7].

У 2007 році було утворено Міжвідомчу раду з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання та протидії домашньому насильству та протидії торгівлі людьми, що отримала статус тимчасового консультативно-дорадчого органу, утвореного при Кабінеті Міністрів України. Її основними завданнями є: створення сприятливих умов для реалізації продуктивної політики держави з питань сім'ї та гендерної рівності, у сфері протидії домашньому насильству та торгівлі людьми, а також демографічного розвитку; вирішення питань міжгалузевої взаємодії у сфері реалізації державної політики щодо домашнього насильства, гендерної рівності, протидії торгівлі людьми та їх розшуку і поверненню, а також вирішення питань їхньої реабілітації, демографічного розвитку; формування у суспільстві позитивного ставлення до сім'ї, родини, бережного ставлення до сімейних цінностей, відповідального батьківства, а також укорінення рівноправ'я чоловіків та жінок у всіх сферах життя, недопущення соціального сирітства, тощо [6].

Відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 23 «Основні повноваження поліції» Закону України «Про

Національну поліцію» поліція відповідно до покладених на неї завдань вживає заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі. Згідно з ч. 1 ст. 10 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» до повноважень уповноважених підрозділів органів Національної поліції України належать запобігання та протидії домашньому насильству [3].

Уповноважені підрозділи органів Національної поліції України здійснюють повноваження у сфері запобігання та протидії домашньому насильству з урахуванням міжнародних стандартів реагування правоохоронних органів на випадки домашнього насильства та оцінки ризиків. Поліцейські можуть проникати до житла особи без вмотивованого рішення суду в невідкладних випадках, пов'язаних із припиненням вчинюваного акту домашнього насильства, у разі безпосередньої небезпеки для життя чи здоров'я постраждалої особи [3], що відповідає положенням п. 258 пояснювальної доповіді до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (СЕТС № 210), який надає право відповідальним

правоохоронним органам на вхід до приміщення, в якому перебуває особа під загрозою [4].

Отже, аналіз сучасних підходів до запобігання та протидії домашньому насильству свідчить про те, що ефективність державної політики у цій сфері безпосередньо залежить від узгодженої взаємодії всіх уповноважених суб'єктів, належного нормативно-правового забезпечення та дотримання міжнародних стандартів захисту прав людини. Координаційна роль органів виконавчої влади, зокрема Кабінет Міністрів України, практичне застосування принципів, сформованих у практиці Європейський суд з прав людини, а також професійна діяльність Національна поліція України з урахуванням стандартів Рада Європи створюють необхідні умови для своєчасного реагування на випадки насильства та належного захисту постраждалих осіб. Водночас комплексний характер проблеми домашнього насильства зумовлює потребу в постійному вдосконаленні механізмів профілактики, підвищенні рівня правової культури населення та посиленні відповідальності кримінальників, що в сукупності сприятиме формуванню в суспільстві атмосфери нетерпимості до будь-яких проявів агресії та забезпеченню реального захисту прав і свобод людини.

1. Герасименко Г. В. Проблеми реагування правоохоронних органів на домашнє насильство крізь призму громадської думки. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 1. С. 43–57.

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 5, ст.35. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

3. Про Національну поліцію Закон України : від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами та пояснювальна доповідь. Стамбул (Туреччина). 11.V.2011, Київ : «K.I.C», ТОВ «Дорадо-Друк», 2014. 194 с.. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.

5. Костюк В. Л., Федоровська Н. В., Пашковська М. В.. Запобігання та протидія домашньому насильству підрозділами Національної поліції. Методичні рекомендації. Національна академія внутрішніх справ. Київ. 2021. 42 с.

6. Постанова Кабінету Міністрів України : Положення про Міжвідомчу раду з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання та протидії домашньому насильству та протидії торгівлі людьми: від 05.09.2007. № 1087. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-2007-%D0%BF#Text>.

7. Постанова Кабінету Міністрів України : Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі №658 від 22.08.2018. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>.

Вадим ФУРСА

доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**СЛУЖБА ОСВІТНЬОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ НАВЧАННЯ
УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ РЕАГУВАННЯ
НА ЗАГРОЗИ, ПОВ'ЯЗАНІ З «АКТИВНИМ СТРІЛЬЦЕМ»**

Ранок 24 лютого 2022 р. кардинально змінив уявлення українського суспільства про поняття «безпека». Держава мусила швидко адаптуватися до нових реалій життя і вживати дієвих механізмів для забезпечення безпеки і порядку. Одним із таких механізмів забезпечення безпеки учасників освітнього процесу є впровадження діяльності підрозділів служби освітньої безпеки, що розпочалося ще в довоєнний період – у 2021 р. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04 серпня 2021 р. № 898-р було затверджено план заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл (далі – Декларація), а розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2023 р. № 301-р було схвалено Концепцію безпеки закладів освіти (далі – Концепція). У першому розділі Концепції вказано, що питання безпеки закладів освіти та забезпечення рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти та організації безпечного освітнього середовища є особливо актуальним у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України. Проблемою, яка потребує розв'язання, є низький рівень безпеки закладів освіти та організації безпечного освітнього середовища в Україні [1].

Далі в Концепції зазначається, що створення безпечної інфраструктури закладів освіти можливо забезпечити у тому числі і шляхом забезпечення в установленому порядку охорони закладів освіти із залученням поліції охорони, а також шляхом посилення поліцейської присутності у закладах освіти з наданням ефективних поліцейських послуг щодо недопущення вчинення правопорушень учасниками освітнього процесу та стосовно них [1].

На виконання положень Декларації та Концепції у 2024 р. наказом Національної поліції України від 01.04.2024 № 333 утворено Управління організації служби освітньої безпеки, а наказом Міністерства внутрішніх справ України від 01.10.2024 № 663 затверджено Інструкцію з організації роботи підрозділів Національної поліції України із забезпечення безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти. Безумовно, створення Служби освітньої безпеки є позитивним кроком на шляху забезпечення безпеки дітей, особливо у районах, наближених до лінії ведення бойових дій, і він заслуговує на схвалення та підтримку.

Проте в межах нашої доповіді необхідно відмітити, що з початком повномасштабного вторгнення в Україну спостерігається таке негативне явище, як «активний стрілець» – застосування особою зброї в місцях масового скупчення людей/невибіркове та масове вбивство/намагання вбивства людей. Поширення такого явища зумовлене насамперед неконтрольованим та незаконним розповсюдженням зброї в мирних містах та селах, а також негативним впливом війни на психоемоційний стан населення нашої держави. Особливу занепокоєність викликає той факт, що «активний стрілець» розповсюджується і на найуразливішу категорію – дітей.

Так, 06 березня 2025 р. у селі Суходоли Володимирського району Волинської області 17-річний колишній учень прийшов до школи з пневматичним пістолетом та стріляв по учнях. Внаслідок стрілянини один із учнів потребував медичної допомоги [2]. 12 січня 2026 р. учень однієї з київських шкіл вчинив озброєний напад на вчительку та свого однокласника. Встановлено, що учень 9 класу приніс до навчального закладу завчасно підготовлені два ножі, балаклаву та каску. У приміщенні вбиральні він одягнув балаклаву та шолом і пішов до дверей класу, де вже проходив урок. Там підліток почав бити ногами та руками у двері. Коли вчителька відчинила їх, хлопець почав завдавати їй удари ножем. Після цього він завдав кількох ударів своєму однокласникові, який сидів за другою партою. У постраждалих діагностовано множинні колото-різані рани. Після нападник зачинився у вбиральні та поранив собі руки та живіт [3]. 27 січня 2026 р. у м. Запоріжжя неповнолітній хлопець 2010 р. народження на подвір'ї будинку кілька разів вистрілив у повітря, після чого з власної необережності впав і ще одним пострілом поранив себе [4].

З наведених прикладів вбачається, що неповнолітні не лише мають доступ до зброї, а й вчиняють ретельно сплановані напади із застосуванням зброї. Вважаємо, що за умов

зростання випадків застосування зброї на території навчальних закладів/нападів із застосуванням зброї є необхідність у посиленні обізнаності учасників освітнього процесу про алгоритми дій у ситуаціях, пов'язаних із нападами із застосуванням зброї. В Інструкції з організації роботи підрозділів Національної поліції України із забезпечення безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти, яка затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 01 жовтня 2024 р. № 663, зазначено, що одними з основних повноважень поліцейських у ході забезпечення безпечного освітнього середовища є проведення моніторингу стану забезпечення безпеки учасників освітнього процесу, збір інформації про стан безпеки, а також навчання та виховання малолітніх та/або неповнолітніх дітей [5]. Оскільки вказаним нормативно-правовим актом вже закріплено повноваження поліцейських Служби освітньої безпеки щодо навчання, то з метою підвищення рівня безпеки учасників освітнього процесу доцільно запровадити проведення тренінгів щодо реагування на різноманітні загрози, у тому числі і на «активного стрільця». Навчання пропонується за такими напрямками:

- обізнаність щодо планування школи та окремих її приміщень. Це дозволить ознайомити учнів із розміщенням евакуаційних виходів, виявити місця, які можна використовувати як схованки чи укриття у разі загрози «активного стрільця»;

- блокування/забарикадування дверей та побудова бар'єрів всередині класної кімнати з використанням наявних меблів та інших засобів. Це дозволить напрацювати навички побудови перешкод, які будуть ускладнювати рух правопорушнику, що, в свою чергу, надасть більше часу на евакуацію учасників освітнього процесу чи на прийняття необхідного рішення;

- евакуація через вікна, балкони, дах, тощо;

- надання домедичної допомоги в частині зупинки кровотеч.

Регулярне проведення таких тренінгів поліцейськими Служби освітньої безпеки у школах не тільки дозволить надати необхідні знання та сформувати базові навички реагування на загрози, але й підвищить психологічну стійкість учасників освітнього процесу, знизить імовірність виникнення паніки, покращить координацію між учнями різних вікових категорій.

1. Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2023 р. № 301-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text>.

2. На Волині неповнолітній стріляв по учнях школи з пневматичного пістолета. *Суспільне Луцьк*. URL : <https://suspilne.media/lutsk/964769-na-volini-nepovnolitnij-strilav-po-ucnah-skoli-z-pnevmatichnogo-pistoleta/>.

3. Напад у школі в Києві: учня підозрюють у замаху на життя. *DW*. URL : <https://www.dw.com/uk/nozovij-napad-u-skoli-v-kievi-ucnu-povidomili-pro-pidozru-u-zamahu-na-zitta-dvoh-ludej/a-75482545>.

4. У Запоріжжі підліток влаштував стрілянину у дворі будинку, а потім випадково поранив себе – поліція. *НУ*. URL : <https://nu.ua/ukr/ukraine/events/strilyanina-u-zaporizhzh-16-richnij-hlopec-poraniv-sebe-u-dvori-budinku-50578848.html>.

5. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів Національної поліції України із забезпечення безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 01 жовтня 2024 р. № 663. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1590-24#Text>.

Володимир ШАТОХІН

доцент кафедри цивільного,
адміністративного та фінансового
права Інституту економіки та права
Класичного приватного університету
(м. Запоріжжя, Україна),
доктор філософії в галузі права

ВИКОРИСТАННЯ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ ЯК УМОВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ НА ТРАНСПОРТІ

Необхідність залучення зарубіжного досвіду для удосконалення адміністративно-правового регулювання публічного контролю за дотриманням законодавства у сфері транспортної безпеки в Україні зумовлена стратегічним курсом держави на європейську

інтеграцію, а також потребою в адаптації та впровадженні сучасних, апробованих у провідних країнах світу механізмів державного нагляду й регулювання.

Протягом останніх десятиліть у багатьох розвинених державах відбулися реформи транспортного сектора, спрямовані на суттєве посилення ролі приватного капіталу в утриманні, розвитку та експлуатації об'єктів транспортної інфраструктури, а також у наданні транспортних послуг. Такі трансформації не передбачали послаблення чи ліквідації державного регулювання, навпаки – акцентували увагу на необхідності підвищення його ефективності та інституційної модернізації. Основними обґрунтуваннями збереження та посилення регуляторної функції держави стали: існування природних монополій у транспортній сфері; обмеження конкуренції на ринку транспортних послуг; асиметрія інформації між суб'єктами господарювання та регуляторними органами; потреба в залученні значних приватних інвестицій для модернізації інфраструктури; а також необхідність раціонального розподілу ризиків між приватним сектором і державою.

Аналіз міжнародної практики здійснення публічного контролю за виконанням транспортного законодавства дозволяє виявити стійкі тенденції розвитку цієї сфери в країнах із високим рівнем регуляторної культури. Однією з найбільш розвинених практик є система забезпечення транспортної безпеки в Сполучених Штатах Америки, що характеризується комплексністю та багаторівневістю. Центральним органом федерального рівня тут виступає Міністерство транспорту США (United States Department of Transportation – USDOT або DOT), яке є виконавчим департаментом федерального уряду. Його очолює міністр транспорту, який призначається президентом, затверджується Сенатом, безпосередньо підпорядковується главі держави та входить до складу Кабінету Президента. Міністерство транспорту забезпечує координацію політики в усіх видах транспорту, розробку та впровадження норм безпеки, а також здійснює нагляд за їх дотриманням через розгалужену мережу підвідомчих агентств федерального та штатного рівнів. Така структура дозволяє поєднувати централізоване стратегічне управління з децентралізованим виконанням наглядових функцій, що забезпечує високу ефективність публічного контролю за безпекою на транспорті [1].

Також слід підкреслити, що в Сполучених Штатах Америки заходи державного контролю в транспортній сфері чітко регламентовані відповідними нормативними та стратегічними документами. Зокрема, значну увагу приділено Transportation Control Measures (TCMs) – транспортним контрольним заходам, спрямованим на зменшення забруднення повітря, пов'язаного з транспортом, скорочення викидів парникових газів та зниження споживання палива. Ці заходи досягають ефекту передусім шляхом зменшення обсягу транспортної роботи (vehicle miles traveled – VMT) та оптимізації функціонування дорожньої мережі. Зменшення використання приватних транспортних засобів реалізується через стимулювання альтернативних, менш забруднюючих варіантів пересування, таких як громадський транспорт, а також через впровадження стратегій, що знижують потребу в поїздках автомобілем, зокрема шляхом поширення дистанційної роботи (telecommuting). Водночас акцент робиться на підвищенні ефективності подорожей завдяки комплексному управлінню транспортною системою, що включає покращення організації дорожнього руху, впровадження інтелектуальних систем та інші операційні удосконалення. У відповідних документах, розроблених за участю Агентства з охорони навколишнього середовища (EPA) та Міністерства транспорту США (USDOT), детально описано, як різні транспортні контрольні заходи сприяють зниженню попиту на паливо, зменшенню викидів парникових газів та локальних забруднювачів повітря, а також скороченню витрат на утримання інфраструктури й пересування для громад, мешканців та місцевих підприємств. Такі матеріали призначені для використання міськими та регіональними планувальниками, органами місцевого самоврядування, транспортними менеджерами, мерами, радами міст, метрополітенськими організаціями планування, а також роботодавцями, які беруть участь у формуванні політики сталого розвитку транспортної сфери [2].

Слід зауважити, що в Сполучених Штатах Америки функціонує модель незалежного регулятора цивільної авіації – Федеральне управління цивільної авіації (Federal Aviation Administration, FAA). FAA відповідає за низку ключових напрямів діяльності, серед яких: розробка, впровадження та оновлення федеральних стандартів і норм безпеки для комерційних, загальної авіації та приватних польотів; управління повітряним рухом у межах Національної системи повітряного простору (National Airspace System, NAS), що охоплює контроль, навігацію та зв'язок; сертифікація та ліцензування повітряних суден, пілотів, механіків, операторів та інших суб'єктів авіаційної діяльності; контроль за дотриманням екологічних вимог, зокрема щодо обмеження рівня шуму, викидів забруднюючих речовин та

інших факторів впливу на довкілля; участь у розслідуванні авіаційних подій та інцидентів у тісній взаємодії з Національною радою з безпеки на транспорті (National Transportation Safety Board, NTSB), яка здійснює незалежні розслідування причин катастроф.

На відміну від багатьох країн, де авіаційні регулятори перебувають у прямому підпорядкуванні міністерств інфраструктури чи уряду, FAA посідає вищий ієрархічний рівень у виконавчій гілці влади США, що дозволяє йому самостійно формувати та впроваджувати нормативні акти, які мають пряму юридичну силу на всій території країни.

Додатково в системі регулювання цивільної авіації США реалізовано принцип функціональної децентралізації та розподілу компетенцій між спеціалізованими органами:

- питання транспортної безпеки в авіації (зокрема, перевірки пасажирів, вантажів та запобігання тероризму) віднесено до компетенції Адміністрації транспортної безпеки (Transportation Security Administration, TSA);

- незалежне розслідування авіаційних пригод та катастроф проводить NTSB, яка не підпорядковується FAA та діє як окрема автономна структура;

- регулювання комерційних космічних запусків та повернень здійснюється через спеціалізований підрозділ FAA – Офіс комерційних космічних перевезень (Office of Commercial Space Transportation, AST) [3, с. 93–94].

Варто підкреслити, що Європейський Союз володіє однією з найбільш розвинених і комплексних систем публічного контролю за дотриманням транспортного законодавства у світі. Ця система ґрунтується на низці фундаментальних принципів, які забезпечують єдність і ефективність регулювання в усіх державах-членах. Насамперед, ключовим є принцип єдиного європейського транспортного простору, що передбачає гармонізацію національних законодавств, технічних стандартів, процедур сертифікації та контролю. Така уніфікація сприяє вільному переміщенню осіб, товарів і послуг, одночасно гарантуючи високий рівень безпеки на всіх видах транспорту.

Важливу роль відіграє принцип взаємного визнання, відповідно до якого сертифікати, ліцензії, дозволи та інші документи, видані в одній державі-члені, визнаються дійсними на всій території ЄС без додаткових перевірок чи процедур, за умови відповідності єдиним європейським вимогам.

Ефективність системи значною мірою забезпечується тісною співпрацею національних органів контролю між собою та з Європейською комісією. Національні інспекційні служби обмінюються інформацією, координують спільні операції, використовують спільні бази даних (наприклад, ERRU для реєстрів перевізників) та беруть участь у гармонізованих кампаніях нагляду, що сприяє єдиному застосуванню норм у країнах ЄС.

Окремий акцент робиться на участі громадськості та громадянського суспільства. Громадяни ЄС мають широкі можливості повідомляти про порушення (зокрема, через онлайн-платформи та гарячі лінії), а також залучатися до громадських консультацій під час розробки транспортної політики, що посилює прозорість і легітимність регуляторних рішень.

Центральне місце в координації транспортної політики та нагляду посідає Європейська комісія. Вона ініціює та розробляє законодавчі акти (регламенти, директиви), здійснює моніторинг їх імплементації державами-членами, застосовує механізми примусового виконання, а також фінансує проекти, спрямовані на підвищення безпеки, інновації та забезпечення екологічності транспорту.

Хоча національні системи публічного контролю в державах-членах ЄС можуть мати певні особливості, зумовлені історичними, правовими чи організаційними традиціями, усі вони підпорядковуються єдиним європейським принципам і стандартам, що забезпечує високий рівень безпеки та якості транспортних послуг на всій території Європейського Союзу.

Закордонний досвід, зокрема практика США та ЄС, переконливо свідчить, що ефективна система публічного контролю за дотриманням транспортного законодавства є одним із визначальних факторів забезпечення високого рівня безпеки на транспорті, суттєвого зниження аварійності, зменшення негативного впливу на довкілля та підвищення довіри до транспортної системи в цілому.

Аналіз передових моделей регулювання демонструє, що успіх досягається завдяки поєднанню кількох ключових елементів: високого ступеня інституційної автономії та спеціалізації регуляторних органів (як у випадку FAA у США), багаторівневої координації між федеральними/європейськими та національними/регіональними структурами, чіткого розмежування повноважень між різними наглядовими інституціями, широкого застосування принципу взаємного визнання та гармонізації стандартів (у ЄС), активного залучення приватного сектора при одночасному посиленні ефективності державного регулювання, а

також інтеграції сучасних технологій моніторингу, інтелектуальних транспортних систем та цифрових інструментів контролю.

Україна, перебуваючи на шляху європейської інтеграції та маючи зобов'язання щодо імплементації *acquis communautaire* у транспортній сфері, володіє значним потенціалом для системного вдосконалення адміністративно-правового забезпечення публічного контролю за безпекою на транспорті. Адаптація та творче впровадження найкращих зарубіжних практик – від структури незалежних спеціалізованих агентств і принципів єдиного транспортного простору до розвинених механізмів придорожного та екологічного нагляду – у поєднанні з цифровізацією процесів контролю, посиленням прозорості, залученням громадськості та можливостей публічно-приватного партнерства дозволить суттєво підвищити ефективність національної системи нагляду.

-
1. U.S. Department of Transportation. URL : <https://www.transportation.gov/>.
 2. Transportation Control Measures. *EPA*. URL : <https://www.epa.gov/statelocalenergy/transportation-control-measures>.
 3. National Transportation Safety Board. URL : <https://www.nts.gov/Pages/home.aspx>.

Тихін ШЕВЧЕНКО

доцент кафедри тактико-спеціальної
підготовки ННІ № 2,
кандидат юридичних наук, доцент

Тетяна МАТЮШКОВА

начальник відділу
міжнародного співробітництва,
кандидат юридичних наук, доцент

Ігор ВЛАСЕНКО

доцент кафедри тактико-спеціальної
підготовки ННІ № 2
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна),
кандидат технічних наук, доцент

**МЕРЕЖОЦЕНТРИЧНИЙ СПОСІБ УПРАВЛІННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ
ПОЛІЦІЇ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Мережецентричний (network-centric) спосіб управління – це концепція, за якої суб'єкти системи (керівники, аналітики, виконавці, технічні засоби) об'єднані в інформаційно-комунікаційну мережу, що забезпечує:

- постійний обмін даними в режимі реального часу;
- децентралізоване ухвалення рішень;
- зростання ситуаційної обізнаності;

- гнучке реагування на загрози.

Мережецентричний спосіб управління розглядається як основна стратегічна концепція управління силами та засобами армії США. Цей спосіб реалізовується міністерством оборони США під час останніх 30 років під час усіх збройних конфліктів, де країна брала участь. Успішна реалізація даної концепції набула позитивного відгуку як серед представників сил безпеки США, так і інших країн. Зокрема, окремі системи та принципи взяті на озброєння та використовуються силами оборони України.

Цей підхід походить з військової стратегії (Network-Centric Warfare), але останні десятиліття активно адаптується в правоохоронній сфері. Наприклад:

- У США функціонують понад 70 «fusion centers» – міжвідомчих інформаційно-аналітичних центрів, які об'єднують місцеву поліцію, ФБР, надзвичайників, медиків та інші служби. Вони забезпечують оперативний обмін даними щодо загроз, криміналу, тероризму тощо.

- Скандинавські країни (Норвегія, Швеція) використовують інтегровані системи зв'язку (TETRA, Nødnett) та інфраструктуру мережевої взаємодії між поліцією, рятувальниками і органами місцевого самоврядування.

- ЄС (Нідерланди, Німеччина) застосовує системи управління публічними подіями (crowd control systems), що включають безпілотники, відеоаналітику, штучний інтелект, а також хмарні платформи координації дій підрозділів.

Традиційно структура Національної поліції України є ієрархічною, централізованою, що обмежує швидкість реагування та адаптивність. Водночас спостерігаються тенденції переходу до мережецентричних моделей, зокрема:

- впровадження елементів Intelligence-Led Policing (аналітично-орієнтоване управління);

- створення Community Safety Hubs у 9 регіонах за підтримки міжнародних партнерів (EUAM, Alinea International);

- платформи електронної взаємодії поліції з громадянами (наприклад, ініціатива «Київ мрії»);

- у місті Ізюм (Харківська область) реалізується пілотний проєкт, де поліція забезпечена ІТ-засобами, аналітичними платформами, мобільними групами – фактично це локальний приклад мережецентричної безпеки.

Застосування мережецентричного способу керування має безперечні переваги для Національної поліції України, а саме для:

- підвищення ефективності реагування на загрози (особливо в умовах війни та надзвичайних ситуацій);

- зростання прозорості та довіри громадян до поліції;

- можливість гнучкого управління силами та засобами під час забезпечення публічної безпеки та порядку, а також за умови ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

- розвантаження вертикалі управління – зміцнення повноважень середньої ланки.

Умови, необхідні для впровадження:

- розвиток ІТ-інфраструктури (безпечні канали зв'язку, мобільні центри управління);

- навчання персоналу новим принципам аналітичного, горизонтального керування;

- інтеграція з громадянським суспільством (громади, волонтери, органи самоврядування);

- законодавче врегулювання обміну інформацією між різними відомствами.

Мережецентричне управління є перспективною моделлю для української поліції, особливо в контексті гібридних загроз і потреби ефективно забезпечувати публічний порядок та безпеку, як одне із головних завдань Національної поліції України. Розвиток ІТ-технологій, їх потенційна доступність, відпрацювання на практиці силами оборони України окремих систем та елементів мережецентричної системи керування, таких, наприклад, як «Кропива» та «Дельта», активне використання безпілотних авіаційних комплексів в роботі поліції дають позитивні перспективи та осяжні можливості впровадження вищезазначених систем у діяльність Національної поліції України. Окремі елементи вже впроваджуються в рамках міжнародних проєктів, але для системного переходу необхідна державна стратегія цифрової трансформації безпекової сфери.

Ігор ШЕВЧЕНКО

заступник декана факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ
ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ РИЗИКІВ**

Сучасне суспільство перебуває у стані постійних змін, зумовлених глобалізаційними процесами, розвитком цифрових технологій, соціально-економічною нестабільністю, інформаційними впливами та новими формами загроз безпеці. У таких умовах традиційні підходи до забезпечення правопорядку втрачають достатню ефективність, оскільки реагування лише на вже вчинені правопорушення не здатне повною мірою гарантувати стабільність і відчуття безпеки у громадян. Саме тому в сучасній правоохоронній практиці дедалі більшого значення набуває превентивна діяльність поліції, яка орієнтована на випередження ризиків, запобігання правопорушенням та формування безпечного середовища. Превентивна функція поліції є важливим елементом демократичної моделі правоохоронної діяльності, що ґрунтується на партнерстві з громадою, дотриманні прав людини та використанні аналітичних підходів до прогнозування загроз. Суспільні ризики сьогодні мають комплексний характер: вони пов'язані як із криміногенними явищами, так і з соціальною напруженістю, кризовими ситуаціями, зростанням інформаційних маніпуляцій, міграційними процесами та розвитком кіберпростору. Це зумовлює необхідність переосмислення ролі поліції не лише як органу реагування, а й як активного суб'єкта управління безпекою.

Превентивна діяльність поліції у сучасному розумінні виходить далеко за межі традиційного уявлення про охорону правопорядку [1, с. 115]. Йдеться про комплексну та системну роботу, спрямовану не лише на попередження конкретних правопорушень, а й на формування безпечного суспільного середовища, у якому ризики виникнення загроз істотно знижуються ще на початкових стадіях. Такий підхід ґрунтується на усвідомленні того, що ефективність правоохоронної системи визначається не кількістю реагувань, а здатністю запобігати негативним явищам до їх фактичного прояву. Саме тому превенція поступово стає одним із головних напрямів діяльності поліції у демократичних державах. Теоретико-правові засади превентивної діяльності формуються на перетині адміністративного, кримінального, конституційного та міжнародного права, адже питання безпеки нерозривно пов'язані із захистом прав і свобод людини. Поліція під час здійснення превентивних заходів повинна діяти у межах законності, забезпечуючи баланс між суспільною безпекою та повагою до приватного життя, свободи пересування, права на гідність та недоторканність особи [2, с. 334]. Саме правовий характер превентивної діяльності відрізняє її від будь-яких надмірних або репресивних практик: попередження не може перетворюватися на обмеження прав без належних підстав, тому кожен превентивний захід має бути обґрунтованим, пропорційним і спрямованим на досягнення легітимної мети.

Важливою особливістю сучасного розуміння превенції є зміна філософії правоохоронної діяльності. Якщо раніше домінував підхід, за якого поліція виступала переважно силовим інструментом реагування на вже вчинені правопорушення, то сьогодні акцент переноситься на аналітичну складову роботи. Це передбачає вивчення причин правопорушень, аналіз соціальних тенденцій, оцінку криміногенних факторів та своєчасне виявлення передумов конфліктних ситуацій. Таким чином, превентивна діяльність набуває міждисциплінарного характеру, поєднуючи правові, соціологічні та психологічні підходи.

Одним із ключових принципів є орієнтація на людину та потреби громади. Превенція передбачає не лише контроль, але й діалог, взаємну довіру та партнерську взаємодію між поліцією і населенням. У цьому контексті важливою є комунікативна функція поліції, яка проявляється у проведенні профілактичних зустрічей, роз'яснювальній роботі, участі у

соціальних ініціативах та співпраці з освітніми установами, органами місцевого самоврядування і громадськими організаціями. Саме шляхом постійної взаємодії з суспільством поліція отримує можливість краще розуміти локальні проблеми, передбачати конфліктні ситуації та своєчасно реагувати на потенційні загрози. На окрему увагу заслуговує ризик-орієнтований підхід, який набуває дедалі більшого значення у сучасній практиці [4, с. 140]. Його сутність полягає у спрямуванні ресурсів поліції на ті сфери, де існує найбільша ймовірність виникнення правопорушень або соціальної напруги. Такий підхід дозволяє підвищити ефективність превентивної діяльності, оскільки рішення ухвалюються на основі аналітичних даних, статистичних показників та моніторингу безпекового середовища. Використання сучасних технологій, інформаційних систем та методів прогнозування стає невід'ємною частиною цієї роботи, що свідчить про поступову цифровізацію превентивної функції поліції. Водночас нормативне закріплення превентивних повноважень саме собою не гарантує їх результативності. Вирішальне значення мають професійна підготовка поліцейських, рівень їхньої правової культури та здатність діяти в умовах невизначеності. Превенція потребує не лише знання законодавства, а й розвинених навичок комунікації, медіації, психологічної стійкості та вміння працювати з різними соціальними групами. Саме людський фактор визначає, наскільки ефективно превентивні заходи сприятимуть зміцненню громадської довіри, а не навпаки – викликатимуть соціальну напругу.

Таким чином, теоретико-правові засади превентивної діяльності поліції формують цілісну концепцію, у центрі якої перебуває безпечне середовище та людина як основна цінність. Превенція виступає не допоміжним елементом, а самостійним стратегічним напрямом правоохоронної діяльності, що об'єднує правові механізми, соціальну взаємодію та сучасні управлінські підходи. Її розвиток є необхідною умовою адаптації поліції до нових суспільних викликів і забезпечення стабільності у сучасному динамічному середовищі.

Трансформація суспільних ризиків є наслідком глибоких змін у соціальному, інформаційному та технологічному середовищі. Якщо раніше основними загрозами були традиційні кримінальні правопорушення, то сьогодні на перший план виходять явища, які мають гібридний і складно прогнозований характер. Зростання інформаційних впливів, кіберзлочинності, дезінформації, а також соціальних конфліктів вимагає від поліції нових форм превентивної роботи. Одним із ключових викликів є цифровізація суспільства. Вона створює нові можливості для профілактики, зокрема завдяки використанню аналітичних систем, відеоспостереження та електронних платформ комунікації з громадянами. Водночас цифровий простір генерує нові ризики, які потребують спеціалізованої підготовки поліцейських та розвитку міжвідомчої співпраці.

Не менш важливим є соціальний аспект трансформації ризиків. Економічні кризи, соціальна нерівність, психологічне виснаження населення та зниження рівня довіри до інституцій можуть спричиняти конфлікти у публічному середовищі. У таких умовах превентивна діяльність поліції повинна бути спрямована не лише на контроль, а й на медіацію, комунікацію та підтримку соціальної стабільності. Ефективна превенція також передбачає розвиток концепції *community policing* – моделі партнерської взаємодії поліції та громади. Практика свідчить, що залучення громадян до процесу забезпечення безпеки сприяє більш точному виявленню локальних проблем та формує спільну відповідальність за стан правопорядку [5, с.17].

У контексті сучасних викликів особливої актуальності набуває підготовка поліцейських до роботи в умовах невизначеності. Це стосується як підвищення аналітичних навичок, так і розвитку комунікативних компетентностей, здатності працювати з конфліктами та швидко адаптуватися до нових соціальних реалій.

Узагальнюючи проведений аналіз, слід зазначити, що превентивна діяльність поліції в умовах трансформації суспільних ризиків набуває стратегічного значення для забезпечення публічної безпеки та підтримання соціальної стабільності. Її сутність полягає у переході від переважно реактивної моделі правоохоронної діяльності до системного, проактивного впливу на фактори, що породжують правопорушення та загрози у публічному просторі. Ефективність превентивної роботи визначається не лише нормативно-правовим підґрунтям, а й здатністю поліції до своєчасного аналізу ризиків, прогнозування безпекових тенденцій та конструктивної взаємодії з громадою. Сучасні суспільні процеси, зокрема цифровізація, соціальні трансформації та зростання комплексних загроз, зумовлюють необхідність формування багаторівневої системи превенції, що поєднує аналітичні інструменти, технологічні рішення та соціально орієнтовані підходи. Важливим чинником підвищення результативності превентивної діяльності виступає розвиток професійних компетентностей

поліцейських, здатність до ефективної комунікації, застосування ризик-орієнтованих стратегій та дотримання принципів законності й поваги до прав людини.

Отже, превентивну діяльність поліції доцільно розглядати як динамічний і адаптивний механізм управління публічною безпекою, спрямований на створення стійкого та передбачуваного суспільного середовища. Перспективи її подальшого розвитку пов'язані з удосконаленням правового регулювання, посиленням міжвідомчої координації, впровадженням інноваційних методів роботи та формуванням партнерської моделі взаємодії поліції й суспільства, у центрі якої перебуває людина та її безпека як базова цінність демократичної держави.

1. Зінченко О. Д., Зінченко Д. А. Роль адміністративно-правових норм у забезпеченні громадської безпеки та порядку під час воєнного стану. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України : матеріали X Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Одеса, 20 жовт. 2023 р.). Одеса : ОДУВС, 2023. С. 115–117.

2. Зінченко Д. А. Ефективність діяльності Національної поліції України у контексті забезпечення громадської безпеки в умовах воєнних дій. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення безпеки : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 27 вер. 2024 р.). Вінниця : ТВОРИ, 2024. С. 333–335.

3. Чишко К. О. Сутність та значення адміністративної кваліфікації правопорушень у сфері забезпечення громадського порядку та громадської безпеки. *Теорія та практика сучасної юриспруденції : матеріали VI Всеукр. наук. конф.* (м. Харків, 2 лист. 2015 р.). Харків, 2015. С. 166–168.

4. Чишко К. О. Класифікація об'єктів адміністративних правопорушень у сфері забезпечення громадського порядку та громадської безпеки. *Право і суспільство*. 2016. № 2. Ч. 3. С. 135–142.

5. Іванцов В. О. Взаємодія державних органів та органів місцевого самоврядування у забезпеченні публічної безпеки. *Взаємодія органів публічної влади та правоохоронних органів в контексті забезпечення публічної безпеки в умовах воєнного стану : зб. доп. за результатами круглого столу* (м. Кам'янське, 20 лист. 2024 р.). Кам'янське : ГО МОПІ, 2024. С. 13–18.

Олександр КАРПЕНКО

старший викладач
кафедри вогневої підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ПРАВООХОРОНЦІВ ДЛЯ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ РИЗИКАМ

Вогнева підготовка правоохоронців є одним із базових елементів забезпечення безпеки критичної інфраструктури держави та водночас важливим інструментом протидії корупційним ризикам у правоохоронній діяльності. Вона охоплює вдосконалення тактичних навичок, координацію дій підрозділів і формування здатності до швидкого та виваженого прийняття рішень у надзвичайних ситуаціях. Імітація реальних загроз диверсій, саботажів і терористичних атак дає змогу відпрацьовувати чіткі алгоритми реагування, що суттєво зменшує ризики заподіяння шкоди стратегічно важливим об'єктам і населенню [2, 3].

Водночас сучасна вогнева підготовка виходить за межі суто технічного навчання та інтегрує знання про корупційні ризики, оскільки корупція здатна безпосередньо впливати на рівень захищеності критичної інфраструктури та ефективність службових дій. Усвідомлення потенційних загроз, неухильне дотримання встановлених процедур і службової дисципліни формують у правоохоронців стійкі професійні установки, спрямовані на запобігання зловживанням владою та зміцнення внутрішньої безпеки системи [1, 4].

Важливою умовою результативності такої підготовки є органічне поєднання інтеграція теоретичних положень із практичним відпрацюванням професійних дій. Моделювання тактичних сценаріїв, проведення стрільб і моделювання кризових ситуацій сприяють розвитку самоконтролю, дисциплінованості та стресостійкості, що є критично необхідним для дій у складних і динамічних умовах. Саме в таких ситуаціях мінімізація помилок набуває особливого значення для збереження життя, правопорядку та стабільності функціонування державних об'єктів [3, 4].

Окреме місце у вогневій підготовці займає міжвідомча взаємодія, яка забезпечує узгодженість дій різних підрозділів під час реагування на загрози. Відпрацювання комунікації та спільних алгоритмів дій дозволяє оптимізувати управлінські рішення в кризових ситуаціях і підвищити ефективність охорони стратегічно важливих об'єктів. Такий підхід зменшує ризики неузгодженості та підвищує загальну стійкість системи безпеки [2].

Автор наголошує, що системна вогнева підготовка формує не лише практичні навички безпечного та правомірного застосування зброї, а й дисципліну, самоконтроль та морально-етичну відповідальність правоохоронців. Це забезпечує здатність здійснювати ефективне реагування на загрози з дотриманням вимог законодавства та зниженням потенційних ризиків для держави і громадян [2]. У такому контексті вогнева підготовка постає важливим чинником формування професійної культури та етичних стандартів службової діяльності особового складу.

В сучасних умовах воєнного стану в Україні роль вогневої підготовки суттєво зростає, оскільки тренування орієнтуються на реалії сучасних загроз – захист стратегічних об'єктів, оперативне реагування на диверсійні дії та терористичні акти. За таких обставин підготовка повинна мати безперервний і адаптивний характер, передбачаючи постійне оновлення тактичних сценаріїв відповідно до змін у способах ведення протиправної діяльності. Це дозволяє підтримувати високий рівень готовності правоохоронців і запобігати формуванню кризових ситуацій на об'єктах інфраструктури, що мають ключове значення для функціонування держави.

Важливою складовою такої підготовки є формування відповідальної професійної поведінки особового складу за умов воєнного стану. Чітке усвідомлення меж застосування сили, розуміння правових наслідків прийнятих рішень і неухильне дотримання службових інструкцій сприяють зміцненню дисципліни та зменшенню ризиків зловживання повноваженнями. Це своєю чергою виступає дієвим запобіжником корупційних проявів у процесі виконання завдань із захисту критичної інфраструктури.

Крім того, інтеграція антикорупційних компонентів у практичні заняття з вогневої підготовки формує стійкі професійні орієнтири, засновані на принципах законності, прозорості та особистої відповідальності. Поєднання інтенсивних тренувань із аналізом службових ситуацій, пов'язаних із корупційними ризиками, дозволяє правоохоронцям усвідомити прямий зв'язок між професійною недбалістю, зловживаннями та загрозами національній безпеці.

Отже, вогнева підготовка правоохоронців є комплексним інструментом, що забезпечує не лише фізичну безпеку стратегічних об'єктів, а й підвищує професійну компетентність, дисципліну та антикорупційну стійкість всієї правоохоронної системи. У сучасних умовах вона виступає невід'ємним елементом національної безпеки та важливою передумовою ефективного функціонування державних інститутів у складних і екстремальних умовах.

1. Рева С. І., Веселов М. Ю. Феноменологічне розуміння корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією // *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. Вип. 1. С. 63–70. URL : <https://cu.j.dnuvs.ukr.education/index.php/cuj/article/view/43/40> (дата звернення 09.02.2026).

2. Карпенко О. М. Навчально-методичні матеріали з вогневої підготовки працівників правоохоронних органів. Дніпро : Дніпровський державний університет внутрішніх справ. URL : <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/11205> (дата звернення 09.02.2026).

3. Сердюков Н. А., Владимиров М. В. Вогнева підготовка як основа професійної компетентності працівників правоохоронних органів : тези Всеукр. наук.-практ. конф., Вінниця, 16 трав. 2025 р. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/17eb3cb9-4fcf-41c7-9953-10dc551fd66> (дата звернення 09.02.2026)/

4. Вареник Д. С., Наточій А. Д. Особливості вогневої підготовки працівників поліції в умовах воєнного стану. Матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. «Міжнародна та національна безпека», Дніпро, 15 бер. 2024 р. URL : https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/13960?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 09.02.2026).

Микола ПІДОЙМА

старший викладач кафедри
спеціальних поліцейських дисциплін
та базової загальної військової
підготовки

Роман ПРОЦЕНКО

викладач кафедри спеціальних
поліцейських дисциплін та базової
загальної військової підготовки
Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх
справ (м. Суми, Україна)

ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ПІД ЧАС НЕСЕННЯ СЛУЖБИ НА БЛОКПОСТАХ

У тезах приділено увагу правовим підставам, умовам та межам застосування вогнепальної зброї поліцейськими під час несення служби на блокпостах. Проаналізовано норми національного законодавства, що регламентують використання зброї, з урахуванням особливостей забезпечення публічної безпеки в умовах воєнного стану. Окрему увагу приділено принципам законності, необхідності та пропорційності, а також гарантіям дотримання прав і свобод людини.

Забезпечення публічної безпеки та порядку є одним із пріоритетних завдань держави, особливо в умовах збройної агресії та запровадження воєнного стану. У таких умовах суттєво зростає роль правоохоронних органів, зокрема Національної поліції України, у здійсненні контрольних-пропускних заходів на блокпостах. Одним із найбільш дискусійних і водночас відповідальних аспектів поліцейської діяльності є застосування вогнепальної зброї під час несення служби.

З огляду на підвищений рівень небезпеки, блокпости виступають зонами потенційного конфлікту між вимогами публічної безпеки та необхідністю дотримання прав і свобод людини. Це зумовлює актуальність наукового аналізу правових підстав, умов і меж застосування вогнепальної зброї поліцейськими.

Правові засади застосування вогнепальної зброї поліцейськими визначаються Конституцією України, Законом України «Про Національну поліцію», а також підзаконними нормативно-правовими актами. Відповідно до конституційних положень, держава зобов'язана забезпечувати безпеку людини, водночас гарантувавши дотримання її прав і свобод.

Закон України «Про Національну поліцію» передбачає, що вогнепальна зброя є крайнім заходом поліцейського примусу та може застосовуватися лише у випадках, прямо визначених законом. Зокрема, її застосування допускається для захисту життя і здоров'я поліцейського або інших осіб, відбиття нападу, звільнення заручників, припинення збройного опору або спроби заволодіння зброєю.

У контексті несення служби на блокпостах важливе значення мають норми, що регламентують перевірку документів, транспортних засобів та осіб, а також реагування на загрози, пов'язані з диверсійною діяльністю чи незаконним обігом зброї. Блокпости як елемент системи забезпечення публічної безпеки мають специфічні функціональні та правові характеристики. Вони створюються з метою контролю за переміщенням осіб і транспортних засобів, виявлення правопорушень, запобігання терористичним загрозам та диверсіям.

Застосування вогнепальної зброї на блокпостах пов'язане з підвищеним ризиком заподіяння шкоди цивільним особам, що зумовлює необхідність особливої обережності та чіткого дотримання законодавчих вимог. Поліцейський повинен оцінювати реальність загрози, характер поведінки особи та можливість застосування менш суворих заходів примусу. Таким чином, використання зброї на блокпосту має виключний характер і допускається лише за наявності реальної та безпосередньої загрози життю або здоров'ю людей.

Ключовими принципами застосування вогнепальної зброї поліцейськими є законність, необхідність та пропорційність. Принцип законності передбачає, що кожен

випадок застосування зброї повинен відповідати вимогам чинного законодавства.

Принцип необхідності означає, що застосування вогнепальної зброї допускається лише тоді, коли інші заходи поліцейського примусу є неефективними або явно недостатніми. Пропорційність вимагає співвідношення між рівнем загрози та засобами реагування, що особливо актуально в умовах несення служби на блокпостах.

Практика Європейського суду з прав людини підтверджує, що держава повинна забезпечити чітке правове регулювання та ефективний контроль за застосуванням летальних засобів примусу з боку правоохоронних органів.

Застосування вогнепальної зброї поліцейськими під час несення служби на блокпостах є складним правовим інститутом, що поєднує завдання забезпечення публічної безпеки та необхідність дотримання прав і свобод людини. Вогнепальна зброя повинна розглядатися виключно як крайній захід поліцейського примусу.

Ефективність та правомірність її застосування значною мірою залежать від рівня професійної підготовки поліцейських, чіткості нормативного регулювання та дотримання принципів законності, необхідності й пропорційності. Подальше вдосконалення законодавства та практики його застосування є важливою умовою підвищення рівня публічної безпеки в Україні.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення.
4. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України: академічний курс. – Київ : Юрінком Інтер, 2007.
5. Бандурка О. М. Адміністративна діяльність Національної поліції України. – Харків : Право, 2020.
6. Коломоєць Т. О. Адміністративно-правові засади застосування заходів примусу. – Запоріжжя : ЗНУ, 2019.
7. Практика Європейського суду з прав людини щодо застосування сили правоохоронними органами.

Костянтин ТРІШИН

викладач кафедри тактико-спеціальної та спеціальної фізичної підготовки
Одеського державного університету
внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ЯК ГАРАНТІЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ

Забезпечення публічного порядку є однією з основних функцій поліції, яка визначена ст. 2 Закону «Про Національну поліцію» [3]. При виконанні цієї функції поліцейські стикаються з різноманітними ситуаціями, які потребують застосування фізичної сили, тобто припинення бійок і хуліганських дій, затримання осіб, які вчинили правопорушення, забезпечення безпеки масових заходів тощо.

Особливості застосування фізичної сили в цих ситуаціях визначаються характером загрози публічному порядку. При забезпеченні публічного порядку під час мирних зібрань поліція повинна дотримуватися особливої обережності, оскільки право на мирні зібрання захищається ст. 39 Конституції України [2] та ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1].

Практика Європейського суду з прав людини виробила стандарти застосування сили до учасників масових заходів. Сила може застосовуватися лише у відповідь на конкретні протиправні дії окремих осіб, а не до мирних учасників заходу в цілому. Застосування сили має бути спрямованим та пропорційним характеру правопорушення.

У системі поліцейських заходів фізична сила займає важливе місце як найбільш поширений захід серед примусових. Фізична сила є проміжною ланкою між превентивними поліцейськими заходами, які регламентовані ст. 31 Закону України «Про Національну

поліцію» та не передбачають примусу, та більш жорсткими формами втручання, тобто застосуванням спеціальних засобів і вогнепальної зброї [3].

Також ст. 29 Закону «Про Національну поліцію» визначає вимоги до поліцейського заходу, згідно якого поліцейський захід має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним [3]. Ці критерії є основними для оцінки правомірності застосування фізичної сили і становлять основу адміністративно-правових меж такого застосування.

Адміністративно-правове регулювання застосування фізичної сили поліцією в Україні формується не лише на основі національного законодавства, але й з урахуванням міжнародних стандартів захисту прав людини. Україна є учасницею Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1]. Ст. 2 Конвенції закріплює право на життя та встановлює, що позбавлення життя не розглядається як порушення, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; здійснення законного арешту або запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою; при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання [1].

Конституція України, як Основний Закон держави, встановлює основні принципи, які визначають межі застосування фізичної сили поліцією. Конституційні норми створюють правову основу для встановлення суворих меж застосування фізичної сили поліцією та забезпечення механізмів контролю за дотриманням цих меж.

Принцип законності, який закріплений у ст. 8 Закону «Про Національну поліцію», означає, що поліція діє виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України [3]. Застосовно до фізичної сили це означає, що такий захід може бути застосований лише у випадках, прямо передбачених законом.

Ст. 44 Закону «Про Національну поліцію» визначає підстави застосування фізичної сили. Поліцейський може застосувати фізичну силу, зокрема спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки поліцейського або/та безпеки інших осіб; припинення правопорушення; затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом [3].

Законність як межа означає також дотримання процедурних вимог. Ст. 43 Закону «Про Національну поліцію» встановлює порядок застосування заходів примусу, згідно з яким поліцейський зобов'язаний попередити про намір застосувати фізичну силу; надати особі достатньо часу для виконання законних вимог поліцейського; застосовувати лише той вид та міру примусу, які є достатніми для виконання поліцейських повноважень; негайно зупинити застосування заходу примусу в момент досягнення очікуваного результату [3].

Принцип необхідності означає, що фізична сила може бути застосована лише тоді, коли це дійсно потрібно для виконання законних повноважень поліції і коли інші, менш інтенсивні засоби є недостатніми або неефективними. Це передбачає оцінку ситуації поліцейським перед прийняттям рішення про застосування сили.

Необхідність застосування фізичної сили має оцінюватися з урахуванням характеру правопорушення, поведінки особи, рівня загрози, яку вона становить, та інших обставин конкретної ситуації. Якщо особа не чинить опору, не намагається втекти і не становить загрози для оточуючих, застосування фізичної сили є необґрунтованим, навіть якщо формальні підстави для цього існують.

Згідно ч. 5 ст. 29 Закону «Про Національну поліцію» обраний поліцейський захід є пропорційним, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам і інтересам, не перевищує блага, для досягнення якого вжито захід, або небезпеку, що виникла [3]. Застосовно до фізичної сили це означає, що інтенсивність і обсяг застосованого впливу повинні відповідати рівню загрози та важливості мети, що переслідується.

Практичне застосування принципу пропорційності передбачає врахування індивідуальних особливостей особи. Так, застосування однакової за інтенсивністю фізичної сили до фізично міцного молодого чоловіка та літньої жінки або неповнолітнього буде мати різний рівень пропорційності. Поліцейський зобов'язаний враховувати вік, стать, фізичний стан, наявність інвалідності та інші індивідуальні характеристики особи при визначенні виду та міри фізичного впливу. Закон встановлює абсолютні межі застосування фізичної сили шляхом визначення категорій осіб, щодо яких такий захід заборонено або суттєво обмежено. Відповідно до ч. 5 ст. 43 Закону «Про Національну поліцію» забороняється застосування фізичної сили до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку з явними ознаками інвалідності та малолітніх осіб, крім випадків вчинення ними збройного або групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, або збройного опору поліцейському [3]. Ця

норма відображає принцип особливої турботи про вразливі категорії населення та визнання того, що застосування фізичної сили до таких осіб несе підвищений ризик заподіяння серйозної шкоди їхньому здоров'ю або життю.

Отже, адміністративно-правові межі застосування фізичної сили поліцейськими є складною системою матеріальних та процедурних норм, які спрямовані на збалансування необхідності ефективного забезпечення публічного порядку та захисту прав і свобод людини. Ця система базується на конституційних принципах, міжнародних стандартах захисту прав людини та національному законодавстві, зокрема Законі України «Про Національну поліцію».

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини): Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4288>.

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#n368>.

Микола ШЕВЧЕНКО

вчитель педагогічних працівників
групи навчальної роботи
Дніпровського ліцею безпекового
спрямування та національно-
патріотичного виховання імені
Олександра Гостіщева МВС
(м. Дніпро, Україна)

**ПРЕВЕНТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СЛУЖБИ ОСВІТНЬОЇ БЕЗПЕКИ НПУ
У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: СУЧАСНІ
ВИКЛИКИ ТА ПРАКТИЧНІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ**

Формування безпечного освітнього середовища в сучасних умовах виступає одним із ключових пріоритетів державної політики у сфері освіти та публічної безпеки. Трансформація соціальних процесів, цифровізація суспільства, зростання рівня психологічних навантажень серед учасників освітнього процесу, а також новітні безпекові загрози суттєво впливають на функціонування закладів освіти. У таких умовах особливого значення набуває діяльність правоохоронних інституцій, орієнтована не стільки на реагування, скільки на попередження ризиків та формування культури безпеки. Служба освітньої безпеки Національної поліції України виступає новим інституційним механізмом, спрямованим на забезпечення стабільності, правопорядку та психологічного комфорту в освітньому середовищі. Її діяльність ґрунтується на превентивному підході, який передбачає системну роботу з учнями, педагогічними працівниками та батьківською спільнотою, формування навичок безпечної поведінки та розвиток партнерських моделей взаємодії між поліцією та освітніми установами.

Освітній простір сьогодні стає відображенням загальносуспільних процесів, що супроводжуються новими формами ризиків і загроз [1, с. 150]. Серед найбільш поширених викликів можна виділити прояви булінгу, кібербулінгу, конфлікти між учасниками освітнього процесу, поширення деструктивної поведінки серед молоді, інформаційні маніпуляції, а також психологічні наслідки кризових явищ. Усе це формує потребу у створенні цілісної моделі безпеки, яка охоплює правовий, соціальний і психологічний компоненти [2, с. 187].

У цьому контексті Служба освітньої безпеки НПУ виконує роль посередника між системою освіти та правоохоронною сферою. Її функціональна специфіка полягає у переході від класичного поліцейського контролю до концепції партнерської взаємодії, заснованої на довірі, відкритості та комунікації. Основним завданням служби стає не лише недопущення правопорушень, а й формування відповідального ставлення до безпеки серед здобувачів освіти. Особливої уваги заслуговує превентивний характер діяльності фахівців служби [3, с.

70]. Йдеться про проведення профілактичних бесід, тренінгів, інтерактивних занять, розвиток правової обізнаності молоді, а також участь у розв'язанні конфліктних ситуацій на ранніх етапах. Такий підхід дозволяє мінімізувати ризики ескалації негативних явищ та створює умови для формування безпечного і сприятливого середовища.

Водночас сучасні виклики потребують системного підходу до оцінки ризиків, використання аналітичних інструментів та міжвідомчої координації. Служба освітньої безпеки поступово набуває ознак мультидисциплінарної структури, яка поєднує правові, психологічні та соціально-комунікаційні компетентності. Саме ця інтегративна характеристика визначає її значний превентивний потенціал.

Ефективність превентивної діяльності значною мірою залежить від конкретних практичних інструментів, що впроваджуються у повсякденну роботу. Одним із ключових механізмів є системна профілактична взаємодія з учасниками освітнього процесу. Проведення тематичних заходів із правового виховання, розвиток навичок медіації та ненасильницького спілкування сприяють формуванню стійких моделей безпечної поведінки [4, с. 370].

Важливим напрямом є раннє виявлення факторів ризику. Працівники служби, перебуваючи в освітньому середовищі, мають можливість оперативно реагувати на зміну соціально-психологічного клімату, виявляти ознаки конфліктності чи соціальної ізоляції окремих здобувачів освіти. Це дозволяє реалізовувати індивідуальний підхід і запобігати розвитку кризових ситуацій. Не менш значущою є співпраця з педагогічними колективами та батьками. Безпечне освітнє середовище формується лише за умови консолідації зусиль усіх суб'єктів освітнього процесу. Служба освітньої безпеки виступає координатором такої взаємодії, сприяючи підвищенню рівня правової культури, довіри та взаємної відповідальності.

Сучасний етап розвитку потребує також використання цифрових технологій у превентивній діяльності. Мова йде про інформаційні кампанії, онлайн-комунікацію з учнями, моніторинг потенційних загроз у цифровому середовищі, формування цифрової грамотності та культури безпечної поведінки в мережі. Інтеграція таких інструментів дозволяє розширити превентивний вплив служби та адаптувати її діяльність до сучасних реалій. Практична реалізація превентивного потенціалу неможлива без належної професійної підготовки працівників. Розвиток комунікативних навичок, знань із психології підліткової поведінки, медіації та кризового реагування формує основу ефективної роботи в освітньому середовищі. Таким чином, професіоналізація кадрового складу є одним із стратегічних факторів успіху.

Превентивний потенціал Служби освітньої безпеки НПУ є важливим інструментом формування сучасної моделі безпечного освітнього середовища, яка базується на партнерстві, довірі та проактивному підході до забезпечення публічної безпеки. Сучасні соціальні трансформації та новітні ризики зумовлюють необхідність переходу від реагування на правопорушення до системної роботи, спрямованої на їх попередження. Діяльність служби демонструє, що превенція в освітньому середовищі повинна поєднувати правові, психологічні та соціальні механізми впливу. Ефективна реалізація її потенціалу можлива за умов міжвідомчої взаємодії, використання інноваційних методів роботи, розвитку професійних компетентностей працівників та активної участі освітньої спільноти.

Отже, подальший розвиток Служби освітньої безпеки НПУ слід розглядати як стратегічний напрям удосконалення системи превентивної діяльності держави, орієнтований на формування безпечного, стабільного та психологічно комфортного освітнього середовища, що відповідає сучасним викликам і суспільним очікуванням.

1. Зінченко Д. А. Національна поліція як суб'єкт забезпечення безпечного освітнього середовища: історико-правові передумови створення служби освітньої безпеки. Системний підхід до подолання сучасних викликів крізь призму безпеки, прав людини, права: зб. матеріалів наук.-практ. конф. / ГО «Молодіжна організація починаючих лідерів». Вінниця: ГО МОПЛ. 2025. С. 149-154.

2. Зінченко Д. А. Правові засади діяльності Служби освітньої безпеки Національної поліції та місце серед них адміністративно-правового регулювання. Системний підхід до подолання сучасних викликів крізь призму безпеки, прав людини, права: зб. матеріалів наук.-практ. конф. / ГО «Молодіжна організація починаючих лідерів». Вінниця: ГО МОПЛ. 2025. С. 186-190.

3. Зінченко Д. А. Напрями діяльності Служби освітньої безпеки Національної поліції. Сучасні виклики та загрози системі національної стійкості України: [матеріали Круг. столу] / ГО «Молодіжна організація Починаючих Лідерів». Вінниця: ГО МОПЛ. 2025. С. 69-75.

4. Чижко К. О., Зінченко Д. А. Взаємодія Служби освітньої безпеки Національної поліції та суспільних інституцій у забезпеченні безпечного освітнього середовища. Current trends in scientific research development: Proceedings of the 12th International scientific and practical conference. Boston. BoScience Publisher. 2025. P. 367-373.

Дмитро ГОРБУЛЬОВ
аспірант Національного
технічного університету
«Дніпровська політехніка»
(м. Дніпро, Україна)

СТВОРЕННЯ ОСЕРЕДКІВ БЕЗПЕКИ В ГРОМАДАХ

В умовах воєнних загроз, надзвичайних ситуацій та підвищених ризиків для цивільного населення особливої актуальності набуває формування локальної інфраструктури безпеки. Одним із ефективних механізмів зміцнення стійкості територіальних громад є створення осередків безпеки як багатофункціональних центрів координації дій у сфері цивільного захисту, правопорядку та реагування на кризові події.

Осередок безпеки громади – це організаційно та матеріально облаштований простір, який об'єднує представників місцевого самоврядування, підрозділи цивільного захисту, добровольчі формування, медичні служби та громадські ініціативи для оперативного реагування на загрози. Така модель передбачає інтеграцію ресурсів і повноважень на місцевому рівні з метою забезпечення швидкої координації, комунікації та підтримки населення.

Розглянемо основні функції осередків безпеки:

- Координаційна функція. Організація взаємодії між службами реагування (рятувальниками, поліцією, медиками, добровольчими формуваннями).
- Інформаційна функція. Забезпечення оперативного інформування населення про загрози, правила поведінки та алгоритми дій у надзвичайних ситуаціях.
- Профілактична функція. Проведення навчань, тренувань і просвітницьких заходів щодо мінної безпеки, домедичної допомоги, евакуації тощо.
- Мобілізаційна функція. Залучення місцевих ресурсів і волонтерів для підтримки життєдіяльності громади в кризових умовах.

Створення таких осередків сприяє децентралізації системи безпеки, посиленню ролі органів місцевого самоврядування та підвищенню відповідальності громади за власну стійкість [1]. Важливо, що осередки безпеки можуть виконувати роль центрів підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях, формуючи культуру безпеки та взаємної підтримки.

Організаційна модель осередку безпеки має передбачати:

- наявність укриття або захисного простору;
- обладнання для екстреного зв'язку та автономного енергозабезпечення;
- навчально-тренувальну базу;
- пункт надання першої допомоги;
- систему взаємодії з регіональними структурами безпеки [2].

Особливу увагу слід приділяти нормативному врегулюванню діяльності осередків безпеки, визначенню їхнього статусу, повноважень і джерел фінансування. Ефективність функціонування таких центрів залежить від партнерства між місцевою владою, державними структурами та громадянським суспільством.

Водночас створення осередків безпеки має супроводжуватися принципами відкритості, підзвітності та недопущення надмірної мілітаризації місцевого життя. Їх основною метою є не лише реагування на загрози, а й формування довіри між владою та громадянами, зміцнення соціальної згуртованості та підвищення рівня локальної безпеки.

Отже, осередки безпеки в громадах є важливим елементом системи національної стійкості, що поєднує ресурси держави та потенціал місцевих спільнот для ефективного реагування на виклики сучасного безпекового середовища.

1. Бородін Є., Горбульов Д. Публічне управління забезпеченням громадської безпеки: зарубіжний досвід. *Наукові інновації та передові технології*. № 7(35).2024. URL : [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14\(28\)-38/](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14(28)-38/).

2. Art Spaces Hosting Activism: Using surplus resources to provide individual assistance and strengthen community engagement, a Free Dimensional Tactical Notebook created in collaboration with New Tactics. URL : <https://www.newtactics.org/story/art-spaces-hosting-activism-using-surplus-resources-provide-individual-assistance-and/>.

Ярослав ЧАЙКА
ад'юнкт кафедри
поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх
справ (м. Київ, Україна)

**УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ПОВЕРНЕННЯ ВОДІЮ ПРАВА КЕРУВАННЯ
ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ ПІСЛЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ЙОГО ВІДПОВІДНОГО
ПРАВА НА ПЕВНИЙ СТРОК ЗА РІШЕННЯМ СУДУ ВНАСЛІДОК КЕРУВАННЯ
НИМ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ У СТАНІ АЛКОГОЛЬНОГО,
НАРКОТИЧНОГО ЧИ ІНШОГО СП'ЯНІННЯ**

Керування транспортним засобом (далі – ТЗ) у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння є потенційно одним із найнебезпечніших правопорушень, що спонукає вчиненню інших порушень та прямо може загрожувати життю та здоров'ю учасників дорожнього руху та безпеці дорожнього руху в цілому. Законодавство України передбачає адміністративну відповідальність, зокрема позбавлення водія права керування ТЗ на певний строк (наприклад, один рік) та накладення стягнення у вигляді штрафу (наприклад, 17 тис. грн.). Однак, також не менш важливим є питання ефективності системи застосування відповідальності в процедурі повернення водію права керування ТЗ через певний строк, коли він закінчився.

Існуюча процедура, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок видачі посвідчень водія та допуску громадян до керування транспортними засобами» від 08.05.1993 № 340, як правило, зводиться до формального повернення посвідчення водія після закінчення терміну позбавлення водія або ж особа при вчиненні правопорушення, згідно зі ст. 130 КУпАП (керування ТЗ у стані сп'яніння), не передавала посвідчення водія (не було тимчасово вилучене згідно зі ст. 265-1 КУпАП), продемонстроване в додатку «ДІА» чи воно було взагалі відсутнє. Тому актуальність теми полягає у необхідності аналізу чинних правових механізмів та їх вдосконалення з метою переходу від формальної відповідальності у всіх аспектах до більш превентивної та всеохоплюючої моделі.

На сьогодні забезпечення безпеки дорожнього руху вимагає не лише формальної відповідальності, а й системних підходів, спрямованих на запобігання вчиненню правопорушень або невчинення відповідних дій повторно (чіткий контроль кожного етапу привенції).

Статистика щодо ДТП свідчить, що значна їхня частка відбувається за участю водіїв у стані сп'яніння або які вже були притягнуті до відповідальності за відповідне недопустиме керування ТЗ. Національне законодавство достатньо регламентує процес позбавлення права керування та відповідальність, якщо вимоги будуть порушені в період позбавлення (водій продовжить керувати ТЗ – ч. 4 ст. 126 КУпАП, та ч. 5 цієї ж статті у випадку вчинення порушення «повторно» протягом року), але залишає значні недопрацювання у процедурі його повернення водію після закінчення строку позбавлення права керування ТЗ.

Відповідні обставини створюють умови для повернення водієві права керування ТЗ без отримання додаткової процесуальної відповідальності та превентивності заходів у повній мірі, що передбачено в національному законодавстві. Відсутність вимог щодо обов'язковості участі водіїв у поверненні їм права керування ТЗ (немає відповідальності та наслідків) створює прицедентні умови про необов'язковість складання повторно іспитів та проходження медичного огляду, зокрема наркологічного, що становить потенційну загрозу для інших учасників дорожнього руху в недалекій перспективі.

Отже, аналізуючи національне законодавство України, зокрема зазначену вже урядову постанову, слід констатувати, що процедура повернення водію права керування ТЗ після позбавлення його відповідного права є нечікою та місцями має виключно формальний характер [1]. Тобто, водій, який позбавлений права керування ТЗ за рішенням суду, дійсно зобов'язаний після закінчення строку позбавлення права керування ТЗ успішно скласти теоретичний і практичний іспити в сервісному центрі МВС, але тільки у випадку реального (фізичного) вилучення посвідчення водія (пластик), щоб мати його в наявності знову, а у випадку коли не було вилучено посвідчення водія з різних причин, тоді водій може лише дочекатись спливу терміну позбавлення права керування ТЗ та продовжуватиме

безперешкодно керувати ТЗ, маючи відновлене відповідне право керування ТЗ і нібито автоматично, без проходження певної процедури (теоретична і практична частина іспитів).

Відповідно, посвідчення водія не анулюється (серія та номер не змінюються), тому і відсутня необхідність отримання посвідчення водія повторно, проходячи певні незручні для нього процедури. В результаті посвідчення водія є чинним після певного піриоду – з моменту позбавлення водія права керування ТЗ за рішенням суду. У законодавстві не передбачено і відповідальності за такі дії, наприклад, у ст. 126 КУпАП, яка хоч якимось чином могла би впливати на водія і вказувати йому на необхідність безпосередньої участі у поверненні йому права керування ТЗ. Дана вимога, згідно з постановою КМУ № 340, хоч і є обов'язковою, але водночас реалізується частково, зменшуючи в рази усвідомлення створеної небезпеки та зміни поведінки водія. До того ж, відповідальність обмежується лише певним піриодом позбавлення права керування ТЗ та стягненням у вигляді штрафу (якщо особа керує ТЗ, будучи позбавленою права керування, тоді вона несе адміністративну відповідальність згідно з ч. 4 ст. 126 КУпАП, з накладенням стягнення у вигляді штрафу 20400 грн. та ч. 5 цієї ж статті – у випадку вчинення порушення «повторно» протягом року, за рішенням суду – 40800 грн [2]. Навпаки, толерується процес повернення посвідчення водія, механізм якого чітко не визначений, коли всі водії після певного піриоду часу позбавлення права керування ТЗ не мають прямого обов'язку проходити повноцінно процедуру його повернення, і при цьому реальне діюче посвідчення водія (пластик) може бути в наявності або в додатку «ДІА» без особливих обмежень.

Відповідно, виникає логічна проблема: хоча законодавство і чітко регламентує відповідальність водія за керування ТЗ у стані сп'яніння, але воно не містить дієвих механізмів, які б забезпечували, що після повернення посвідчення водія, водій справді став безпечнішим для суспільства. Такі прецеденти створюють проміжну ланку – між відповідальністю у вигляді перного піриоду часу не мати законну можливість вільно керувати ТЗ, стягнення у вигляді штрафу та реальним усвідомленням вини і можливих наслідків, що на сьогодні є повністю не врегульовано. Отже, без внесення змін до відповідної процедури повернення посвідчення водія для всіх водіїв, що були притягнуті до відповідальності за ст. 130 КУпАП (керування ТЗ в стані сп'яніння), ми лише тимчасово умовно вирішуємо проблеми нібито відсутності конкретного водія на дорозі, але не вирішуємо основної проблеми його поведінки, не використовуючи потенціал превентивних заходів у законодавстві України.

У зв'язку з викладеним пропонуємо: 1) розглянути питання та внести зміни до постанови КМУ № 340, запровадивши обов'язкову багатоетапну процедуру повернення водіям права керування ТЗ, які раніше були позбавлені його за рішенням суду, та притягнені до відповідальності згідно зі ст. 130 КУпАП (керування ТЗ у стані сп'яніння); 2) запровадити відповідальність за непроходження процедури повернення водіями права керування ТЗ з певним обмеженням на використання права керування ТЗ для водіїв, які продовжують використовувати право керувати ТЗ, після спливу терміну позбавлення, – за аналогією ч. 4 ст. 126 КУпАП або частини 5 цієї ж статті.

На завершення слід зазначити, що дотримання прав і свобод людини в Україні є важливим та невід'ємним напрямком у процесі побудови демократичного суспільства. Однак певні права мають бути реалізовані у повній відповідності з принципами безпеки та відповідальності перед суспільством [3]. Тому важливо вчасно виявляти недоліки в законодавстві, особливо у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Запровадження комплексної процедури повернення водіям права керування ТЗ, що поєднує відповідальність, освітні та превентивні заходи, дозволить ефективніше запобігати правопорушенням або невчиненню відповідних дій повторно, що зрештою впливатиме на безпеку учасників дорожнього руху в цілому.

1. Про затвердження Положення про порядок видачі посвідчень водія та допуску громадян до керування транспортними засобами : постанова Кабінету Міністрів України від 08.051993 № 340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/340-93-п>.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

3. Конституція України від 24 серпня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

Данило АЛЕКСАНДРОВ

студент

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Віктор РОЖЕЧЕНКО

викладач кафедри спеціальної фізичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРАВОВІ ТА ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИЙОМІВ РУКОПАШНОГО БОЮ ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У контексті актуальних проблем міжнародної та національної безпеки, що розглядаються крізь призму доктрин кримінального права, кримінології, криміналістики та кримінального процесуального права, питання правомірного й ефективного застосування фізичної сили працівниками поліції набуває особливої значущості. Сучасні безпекові виклики – зростання рівня насильницької злочинності, воєнні ризики, транснаціональні загрози – актуалізують необхідність чіткого визначення пріоритетів у використанні передбачених законом заходів примусу під час виконання службово-бойових завдань.

Відповідно до ст. 44 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейський має право застосовувати фізичну силу, зокрема спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), з метою забезпечення особистої безпеки та безпеки інших осіб, припинення правопорушення або затримання особи, якщо інші поліцейські заходи є неефективними або неможливими для реалізації покладених законом повноважень. У цьому аспекті доктрина кримінального права акцентує на принципах законності, необхідності та пропорційності примусу, тоді як кримінальне процесуальне право визначає процесуальні гарантії прав людини під час його застосування [1].

З позицій кримінології застосування фізичної сили розглядається як інструмент протидії криміногенним проявам у ситуаціях підвищеного ризику, що потребує врахування поведінкових моделей правопорушників та факторів агресивності. Водночас криміналістичний аспект передбачає тактичну доцільність і професійну підготовленість поліцейського до швидкого й обґрунтованого реагування.

Кожна тактична ситуація, пов'язана з припиненням протиправних дій або подоланням активного опору, фактично набуває характеру ситуаційної сутички рукопашного бою з урахуванням правових обмежень та процесуальних вимог. Отже, ефективність фізичної протидії правопорушнику виступає не лише елементом професійної підготовки, а й складовою системи забезпечення національної безпеки, що повинна реалізовуватися у межах доктринальних положень кримінально-правової науки та з дотриманням стандартів прав людини.

Рукопашний бій виступає специфічним видом службової діяльності в умовах ближнього контакту з правопорушником, що може передбачати застосування особистої вогнепальної чи холодної зброї, підручних засобів, а також прийомів боротьби без зброї. У цьому аспекті він є інструментом реалізації законних повноважень поліцейського щодо припинення кримінально караних діянь, нейтралізації суспільно небезпечних осіб та забезпечення особистої безпеки громадян.

Заняття з рукопашного бою спрямовані на формування професійно важливих компетентностей щодо: навичок самозахисту, правомірного застосування фізичної сили, знешкодження та затримання осіб, які посягають на громадський порядок або становлять загрозу національній безпеці. Водночас така підготовка має відповідати принципам законності, пропорційності та необхідності, що закріплені в кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві.

Особливого значення прийоми рукопашного бою набувають у процесі затримання, що нерідко супроводжується активним фізичним опором з боку підозрюваних. У таких ситуаціях рівень підготовленості поліцейського безпосередньо впливає на мінімізацію шкоди, дотримання прав людини, належне документування застосування заходів примусу та

подальшу доказову перспективу кримінального провадження. Таким чином, система рукопашної підготовки є важливою складовою комплексного забезпечення міжнародної й національної безпеки та ефективної реалізації кримінально-правової політики держави.

Затримання є одним із найбільш суворих заходів кримінального процесуального примусу, що безпосередньо обмежує конституційне право особи на свободу та особисту недоторканність. З позицій кримінального процесуального права його мета полягає у припиненні протиправної діяльності, недопущенні ухилення особи від органів правосуддя, забезпеченні належного розслідування, встановленні причетності до кримінального правопорушення та вирішенні питання щодо обрання запобіжного заходу. У ширшому безпековому вимірі затримання виступає механізмом нейтралізації загроз як національного, так і міжнародного характеру, зокрема в умовах транснаціональної злочинності, терористичних ризиків і воєнних викликів [2].

З криміналістичного погляду затримання передбачає реалізацію комплексу примусових дій фізичного впливу (ударні, кидкові, больові, задушливі прийоми, утримання), спрямованих на швидке та контрольоване припинення опору. Ефективність таких дій часто пов'язується з фактором раптовості, що дозволяє дезорганізувати поведінку правопорушника, вивести його з рівноваги та перевести у фіксоване положення, яке унеможливує подальший опір. Водночас кримінально-правова та процесуальна доктрина вимагає дотримання принципів законності, необхідності, пропорційності та мінімізації шкоди.

Особливої уваги потребує колізія між тактичною доцільністю раптовості та нормативною вимогою попередження особи про застосування фізичної сили. У цьому аспекті актуалізується проблема балансування між ефективністю забезпечення безпеки та гарантіями прав людини, що є фундаментальною для сучасних міжнародних стандартів правозастосування. Практично це може реалізовуватися через попередження про можливість застосування фізичної сили з подальшим її використанням у разі невиконання законних вимог працівника поліції.

Таким чином, затримання як правовий і тактичний інструмент перебуває на перетині доктрин кримінального права, кримінології, криміналістики та кримінального процесу, відображаючи ключову дилему сучасної безпекової політики: забезпечення ефективної протидії злочинності при безумовному дотриманні прав і свобод людини.

З позицій кримінального права та кримінального процесу застосування прийомів рукопашного бою виступає складовою реалізації передбачених законодавством заходів безпосереднього примусу. Така діяльність охоплює етапи підготовки та безпосереднього виконання технічних дій (приймів і їхніх комбінацій), що здійснюються в межах нормативно визначених повноважень. Водночас кримінологічний аспект вимагає врахування особливостей особи правопорушника, рівня його агресивності, мотивації та потенційної небезпечності, що безпосередньо впливає на вибір тактики затримання.

З погляду криміналістики обґрунтований вибір конкретних прийомів рукопашного бою має враховувати ситуаційні умови, просторово-часові характеристики події, поведінку затримуваного, а також фізичні та професійні можливості уповноваженої службової особи. Таким чином, тактика силової протидії виступає не лише елементом спеціальної фізичної підготовки, а й інструментом забезпечення національної безпеки, що повинен відповідати доктринальним засадам правової держави та міжнародним стандартам захисту прав людини.

Аналіз практики використання прийомів рукопашного бою в різних оперативно-службових умовах засвідчив поширеність таких технік, як: «важіль ліктя назовні», «важіль ліктя всередину», «кидок вниз із захватом ніг ззаду», «кидок вниз із захватом ніг спереду», «кидок через стегно», «передня підніжка», «задня підніжка», «боковий переворот».

Результати опитування працівників правоохоронних органів свідчать, що з позицій ефективності та контролю над правопорушником найбільш результативним визнано прийом «важіль ліктя всередину» (зазначили 74,19 % респондентів) [3]. Менша частка опитаних вказала на доцільність застосування прийомів «кидок вниз із захватом ніг ззаду» (16,13 %) та «важіль ліктя назовні» (9,68 %). Водночас 67,74 % респондентів вважають малоефективним під час затримання прийом «задня підніжка».

З огляду на кримінально-правову доктрину та вимоги кримінального процесу щодо законності, необхідності й пропорційності застосування примусу вибір конкретного прийому безпосередньо залежить від обстановки затримання (відкрита місцевість, приміщення, транспортний засіб тощо), рівня загрози та поведінки особи. У цьому аспекті ефективність техніки визначається не лише її фізичною результативністю, а й здатністю мінімізувати

ризика заподіяння надмірної шкоди, забезпечити фіксацію доказів і дотримання прав людини.

Загалом експерти різних груп визначили «важіль ліктя всередину» як універсально ефективний прийом для проведення оперативних дій із затримання. Водночас простежується певна диференціація оцінок залежно від стажу служби: співробітники з досвідом понад три роки частіше відзначали ефективність прийому «кидок вниз із захватом ніг ззаду», тоді як працівники зі стажем до трьох років надавали перевагу прийому «важіль ліктя назовні». Така варіативність оцінок свідчить про необхідність удосконалення системи спеціальної фізичної підготовки з урахуванням сучасних безпекових викликів та кримінологічних характеристик правопорушень.

Рукопашний бій виступає не лише складовою спеціальної фізичної підготовки, а й інструментом забезпечення публічної безпеки, який сприяє комплексному формуванню професійної готовності, психологічної стійкості та здатності до ефективного реагування на кримінальні загрози.

Водночас застосування прийомів рукопашного бою під час затримання правопорушників є складною правовою та тактичною проблемою. Неможливість передбачити весь спектр ситуацій, що виникають у практичній діяльності, ускладнює формалізацію універсальних теоретичних положень щодо меж і особливостей використання таких заходів фізичного впливу. Це породжує ризики неоднозначної правової оцінки дій поліцейських, проблеми дотримання принципів законності, необхідності та пропорційності, а також актуалізує питання процесуального контролю за правомірністю застосування сили [4].

У площині кримінально-правової та кримінологічної доктрини йдеться про забезпечення балансу між ефективністю протидії злочинності та гарантіями прав людини, тоді як криміналістичний і кримінальний процесуальний аспекти вимагають чіткого алгоритмування дій і належної фіксації обставин застосування фізичного впливу. У зв'язку з цим актуалізується потреба розроблення науково обґрунтованих методичних рекомендацій, удосконалення нормативного регулювання та системного професійного навчання службових осіб з метою формування стійких навичок законного, обґрунтованого й адекватного застосування прийомів рукопашного бою в умовах забезпечення національної та міжнародної безпеки.

1. Білик В. В., Арсененко О. А. Больові та задушливі прийоми: методична розробка для проведення практичних занять із навчальної дисципліни «Спеціальна фізична підготовка». Тема № 5. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2019. 30 с. URL : https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/sfp/2020/spf_tema_5.pdf.

2. Вако І. Особливості використання прийомів рукопашного бою в умовах оперативних дій співробітниками спеціальних служб. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2015. № 3. С. 42–47.

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

4. Осетрова Є. С., Грига М. А. Щодо мети та умов затримання уповноваженою службовою особою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2018. № 34. С. 86–89.

Володимир ВОЛКОВ

здобувач вищої освіти ННІ № 2-25-105

Науковий керівник:

Олексій ДЕРЕВ'ЯГІН

професор кафедри ОРД та РЗ ННІ № 2

Харківського національного

університету внутрішніх справ

(м. Харків, Україна),

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження правового режиму воєнного стану в Україні [3] зумовило безпрецедентну трансформацію всієї системи державного управління, і насамперед – діяльності правоохоронних органів. Урядові та безпекові інституції були змушені в найкоротші терміни адаптуватися до умов повномасштабної збройної агресії, перевівши свою роботу на воєнні рейки. У цих нових, екстремальних умовах забезпечення публічної безпеки та порядку вийшло за межі стандартних поліцейських процедур мирного часу, набувши стратегічного макроекономічного та соціального значення для збереження суверенітету та стабільного функціонування держави в цілому.

Відповідно, Національна поліція України опинилася на передовій так званого внутрішнього фронту. Від оперативності реагування, злагодженості дій та безпосереднього професіоналізму особового складу сьогодні залежить не лише підтримання базового правопорядку, а й загальна національна безпека, стійкість суспільства до панічних настроїв та ефективність тилового забезпечення сил оборони. Поліція стала ключовим елементом державної стійкості, що забезпечує міцний тил для військових підрозділів.

Як наслідок, діяльність поліції зазнала суттєвого функціонального розширення, інтегрувавши в себе елементи військово-цивільного управління. До традиційних завдань із протидії кримінальній злочинності та охорони громадського порядку додалися абсолютно нові, специфічні функції, безпосередньо пов'язані із забезпеченням обороноздатності країни. Йдеться про активну й системну протидію диверсійно-розвідувальним групам ворога, виявлення колаборантів, цілодобову охорону об'єктів критичної інфраструктури та забезпечення режиму таємності в умовах підвищеної загрози.

Окремим і вкрай складним напрямом стало проведення стабілізаційних заходів на деокупованих територіях. Там підрозділи поліції першими заходять у зруйновані населені пункти для відновлення законності, розмінування, зачистки та безпосередньої реалізації жорстких обмежень, продиктованих правовим режимом воєнного стану. Це вимагає від правоохоронців специфічних навичок роботи в умовах зруйнованої інфраструктури та високого мінного ризику.

Наразі особливої, навіть критичної актуальності набуває питання реагування на адміністративні правопорушення, філософія яких докорінно змінилася. Якщо у мирний час окремі проступки розглядалися виключно крізь призму порушення громадського спокою чи правил благоустрою, то в період воєнного стану їхня суспільна небезпечність кардинально зростає, трансформуючись у загрозу національного масштабу. Дрібне хуліганство чи ігнорування правил безпеки тепер може мати фатальні наслідки для цілих громад.

Навіть такі, на перший погляд, незначні порушення, як недотримання комендантської години чи перебування на вулиці без документів, що посвідчують особу, створюють прямі ризики для безпеки громадян. Вони можуть слугувати прикриттям для збору розвідувальної інформації ворожими агентами або наведення ракетних ударів на військові та цивільні об'єкти. Тому нульова толерантність до таких порушень стає питанням фізичного виживання.

Відповідно, правозастосовна практика Національної поліції щодо таких порушень (зокрема, за статтями 185 та 210-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення) потребує особливої уваги [1]. Процес притягнення до відповідальності ускладнюється необхідністю врахування контексту бойових дій та загального стресового стану населення, що вимагає від правоохоронців філігранного застосування норм адміністративного

законодавства.

Поліцейські змушені діяти в умовах, коли необхідно чітко відрізнити звичайну людську необережність, викликану панікою чи розгубленістю, від свідомої чи потенційної розвідувальної діяльності ворога. Це вимагає від правоохоронців не лише бездоганного знання норм права, а й високого рівня аналітичного мислення, знань основ профайлінгу та здатності миттєво оцінювати ситуацію, що значно підвищує вимоги до їхньої щоденної професійної та психологічної підготовки.

Для забезпечення ефективного виконання цих ускладнених завдань держава була змушена піти на тимчасове, але необхідне обмеження окремих конституційних прав і свобод громадян. Цей крок є абсолютно виправданим і легітимним в умовах екзистенційної загрози знищення української нації. Суспільство, зі свого боку, переважно з розумінням сприйняло такі обмеження, усвідомлюючи їхню життєву необхідність для перемоги над агресором.

Ці зміни знайшли своє логічне відображення у профільному законодавстві. Зокрема, доповнення до статті 8 Закону України «Про Національну поліцію» законодавчо закріпили можливість поліцейських діяти з урахуванням встановлених режимом воєнного стану обмежень [2]. Це надало правоохоронцям необхідний правовий інструментарій для захисту суспільства, усунувши правові колізії та захистивши самих поліцейських від звинувачень у перевищенні повноважень під час виконання бойових чи стабілізаційних завдань.

На практиці ці законодавчі новели проявляються у значному розширенні превентивних поліцейських заходів, які стали невіддільною частиною щоденного пейзажу українських міст. Мова йде про посилені та раптові перевірки документів, обмеження доступу до певних територій (особливо прикордонних та прифронтових зон), суворий контроль за рухом транспорту та повноцінне функціонування розгалуженої мережі блокувань на ключових автошляхах.

Водночас, реалізація таких розширених повноважень є надзвичайно серйозним випробуванням на дотримання балансу інтересів держави та громадянина. Дії поліції мають бути максимально рішучими, швидкими та безкомпромісними щодо реальних правопорушників чи диверсантів, але наразі залишатися в межах принципів законності, пропорційності та безумовної поваги до людської гідності законослухняних громадян. Збереження цього балансу є критичним для утримання високого рівня довіри населення до інституцій влади.

Реалізація цих завдань у режимі 24/7 протягом тривалого часу призвела до колосального зростання службового навантаження на особовий склад Національної поліції. Робота в умовах постійного ризику для життя, регулярні ракетні обстріли та атаки БПЛА під час несення служби, відсутність повноцінного відпочинку та ротацій виснажують правоохоронців як фізично, так і морально.

Зокрема, необхідність ретельного документування жажливих воєнних злочинів агресора на деокупованих територіях (ексгумація тіл, огляд місць масових катувань) та безпосередня участь в евакуації мирного населення з-під обстрілів створюють безпрецедентний психологічний тиск. Проблема професійного вигорання, посттравматичних стресових розладів (ПТСР) та загальної психологічної травматизації поліцейських перетворилася на один із головних внутрішніх викликів для кадрової системи МВС України.

Вирішення цієї глибинної проблеми потребує не ситуативного, а виключно комплексного підходу на державному рівні. Відтак, критично необхідним є впровадження дієвої, сучасної системи психологічного супроводу, скринінгу та тривалої реабілітації працівників поліції за стандартами провідних країн НАТО. Ця система має працювати на випередження, а не лише реагувати на вже наявні нервові зриви.

Отже, потрібна термінова оптимізація рутинних робочих процесів шляхом глибокої цифровізації всієї правоохоронної діяльності. Широке використання аналітичних баз даних зі штучним інтелектом, інтегрованих систем відеомоніторингу з розпізнаванням облич та перехід на повністю електронний документообіг дозволить суттєво знизити бюрократичне навантаження. Це підвищить оперативність реагування та, зрештою, сформує стійку, сучасну європейську модель української поліції, здатну максимально ефективно діяти як в умовах тривалої війни, так і в період повоєнного відновлення країни.

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 25.02.2026).

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 25.02.2026).

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 25.02.2026).

Григорій ВОЛКОВ

студент

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Вадим ЧАЛИК

доцент кафедри

адміністративно-правових дисциплін

та публічного управління

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

доктор філософії в галузі права

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ БЕЗПЕКОВИХ ІНІЦІАТИВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Національна поліція України є одним із органів виконавчої влади, що входить до сектору безпеки і оборони, діє відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» і, як визначено у ст. 1 названого Закону, є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує громадську безпеку і порядок, охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидію злочинності, а також надає визначені законом послуги з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1].

Адміністративно-правові механізми реалізації безпекових ініціатив поліції в умовах воєнного стану становлять комплексну систему норм, повноважень, процедур і інструментів, що дозволяють Національній поліції України ефективно виконувати завдання із забезпечення публічної безпеки в екстремальних умовах збройної агресії.

Введення воєнного стану суттєво змінює правовий режим діяльності поліції, надаючи їй додаткові повноваження та одночасно встановлюючи необхідність діяти з урахуванням тимчасових обмежень прав і свобод громадян, передбачених Конституцією України та Законом України «Про правовий режим воєнного стану».

Основою таких механізмів є зміни до Закону України «Про Національну поліцію», зокрема доповнення його спеціальними нормами, які діють виключно на період воєнного стану та 60 днів після його припинення.

Поліція отримує право діяти відповідно до специфіки воєнного часу, застосовуючи заходи примусу в спрощених або розширених процедурах, зокрема щодо осіб, причетних до збройної агресії проти України. Це стосується як превентивних дій, так і безпосереднього реагування на загрози [2, с. 88].

Важливим елементом є розширення адміністративно-примусових повноважень поліції: конвоювання затриманих, утримання в ізоляторах тимчасового тримання різних категорій осіб, оперативне отримання інформації від державних органів та юридичних осіб державної форми власності за письмовим запитом безоплатно та в прискореному режимі. Такі норми дозволяють поліції швидко реагувати на виклики, пов'язані з диверсіями, колабораціонізмом, порушенням комендантської години чи іншими правопорушеннями, що загрожують безпеці в тилу.

Значну роль відіграють превентивні та стабілізаційні заходи, зокрема організація служби на блокпостах, контроль за дотриманням особливого режиму в прифронтових та звільнених територіях, взаємодія з військовими адміністраціями, СБУ, Національною гвардією України та територіальною обороною [3, с.38].

Адміністративно-правовий інструментарій охоплює як класичні поліцейські заходи реагування на адміністративні правопорушення, так і спеціальні форми примусу, адаптовані до воєнних реалій, що дозволяють забезпечувати громадський порядок у ситуаціях, коли звичайні процедури стають неефективними.

Окремим напрямом виступає посилення інформаційної та координаційної складової: обмін даними в реальному часі, використання єдиних систем моніторингу, залучення громадськості та добровільних формувань до допоміжних безпекових функцій. Водночас

воєнний стан призупиняє окремі форми громадського контролю за діяльністю поліції, що дозволяє зосередитися на оперативності, але вимагає чітких внутрішніх механізмів запобігання зловживанням.

Отже, адміністративно-правові механізми реалізації безпекових ініціатив поліції в умовах воєнного стану характеризуються балансом між розширенням повноважень для швидкого реагування на загрози та необхідністю збереження принципів законності й пропорційності. Їхня ефективність залежить від чіткості нормативного регулювання, рівня міжвідомчої координації та адаптації процедур до динаміки воєнного часу, що в сукупності спрямоване на захист життя, прав громадян та стабільності суспільства в умовах триваючої агресії.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

2. Боровик А. В., Вархов А. Г., Деревянко Н. З. Адміністративно-правовий механізм взаємодії суб'єктів сектору безпеки й оборони щодо забезпечення національної безпеки: питання теорії та практики : монографія. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 186 с.

3. Мельник Б. О. Адміністративно-правовий механізм забезпечення інформаційної безпеки держави в умовах воєнного стану: теоретичні та практичні аспекти. *Трансформаційні процеси безпекового середовища у воєнний час : зб. доп. за результатами круглого столу* (м. Кам'янське, 20 бер. 2025 р.). Кам'янське : ГО МОПЛ, 2025. С. 37–41.

Артем ВОРОНІН

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Олена ЛОПАСВА

старший викладач
кафедри вогневої підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

СУЧАСНІ МЕТОДИ ПРОТИДІЇ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ЗБРОЇ І БОЄПРИПАСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану питання забезпечення національної безпеки та громадського порядку набуває особливої актуальності, оскільки незаконний обіг зброї та боєприпасів становить реальну загрозу для стабільності держави. Масове поширення зброї серед населення, зростання кількості трофейних зразків озброєння, а також неконтрольоване переміщення зброї, боєприпасів та іншого приладдя із районів бойових дій створюють сприятливе середовище для розвитку організованої злочинності, терористичних проявів і побутових злочинів із застосуванням вогнепальної зброї [4, с. 377].

Одним із найактуальніших напрямів діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану є протидія незаконному обігу зброї, боєприпасів та вибухових матеріалів. З початком повномасштабної агресії російської федерації в Україні значно зросла кількість випадків незаконного зберігання та збуту зброї, зокрема трофейного походження. Така тенденція зумовлена низкою факторів: активними бойовими діями, масовим переміщенням військовослужбовців і цивільного населення, розширенням обсягів гуманітарних і військових поставок, а також недостатнім рівнем контролю за зберіганням озброєння. Відповідно, діяльність поліції зосереджується на створенні дієвих механізмів виявлення, попередження та ліквідації незаконних каналів обігу зброї [1, с. 178].

Правове регулювання діяльності поліції у цій сфері ґрунтується на положеннях Конституції України, Кримінального кодексу України (зокрема, ст. 263 «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами»), законів України «Про

Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність» та низки відомих наказів МВС України. Згідно з чинним законодавством Національна поліція України уповноважена виявляти, фіксувати, припиняти та розкривати злочини у сфері незаконного обігу зброї, здійснювати контроль за дотриманням правил її реєстрації та зберігання, а також забезпечувати взаємодію з іншими правоохоронними та військовими структурами. У воєнний період ці функції набувають посиленого значення, адже саме поліція виступає головною ланкою між військовими формуваннями, громадянами і системою кримінальної юстиції [5–7].

В умовах цифровізації діяльності поліції широке застосування отримали аналітичні бази даних, що дозволяють оперативно обробляти інформацію про походження, облік та переміщення зброї. Одним із ключових інструментів є інформаційна система «Арсенал», яка забезпечує централізований облік зареєстрованої зброї та контроль за її рухом. Важливу роль відіграє також інтеграція даних із Єдиним реєстром досудових розслідувань, що дає змогу встановлювати зв'язок між випадками виявлення незаконної зброї та наявними кримінальними провадженнями. Крім того, поліція активно впроваджує системи штучного інтелекту та відеоаналітики, які застосовуються для автоматичного розпізнавання зброї на відеозаписах або у процесі перетину кордону [2, с. 11].

Ефективність боротьби з незаконним обігом зброї значною мірою залежить від взаємодії поліції з іншими суб'єктами сектору безпеки. У межах міжвідомчої співпраці Національна поліція України координує дії зі Службою безпеки України, Збройними Силами України, Державною прикордонною службою України, Державною митною службою України та прокуратурою. Така взаємодія охоплює спільні рейди, інформаційний обмін, а також оперативне реагування на факти контрабанди чи незаконного переміщення зброї. На міжнародному рівні важливим аспектом є співпраця з Інтерполом, Європолом та правоохоронними органами сусідніх держав у межах спільних операцій проти транснаціональних злочинних угруповань, які займаються нелегальним постачанням озброєння [3, с. 71].

Попри певні успіхи, у діяльності поліції залишаються проблемні аспекти. Серед основних – обмежене матеріально-технічне забезпечення, нестача висококваліфікованих кадрів, недостатня координація між правоохоронними структурами, а також недосконалість законодавства у сфері обігу зброї. Необхідним є створення єдиної національної системи ідентифікації зброї, що дозволить у режимі реального часу відслідковувати її рух від виробника до кінцевого користувача. Перспективним напрямом також є посилення міжнародного співробітництва, розширення аналітичних можливостей поліції, удосконалення криміналістичних методів дослідження зброї та запровадження системи електронного ліцензування її власників [8, с. 21].

Однією з головних проблем у діяльності Національної поліції України щодо протидії незаконному обігу зброї є недосконалість нормативно-правового регулювання. Незважаючи на наявність Кримінального кодексу України та спеціальних законів, відсутня єдина концепція державної політики у сфері обігу зброї, що ускладнює системну координацію між органами влади. В умовах воєнного стану актуальним є питання адаптації законодавства до нових реалій, зокрема уточнення порядку обліку та вилучення зброї, отриманої військовими або цивільними особами під час бойових дій.

Вирішенням цієї проблеми може стати розроблення та прийняття єдиного Закону України «Про зброю», який би визначив класифікацію зброї, порядок її реєстрації, обліку, зберігання, передачі та притягнення до відповідальності за порушення правил поводження. Не менш важливою є проблема міжнародного обігу зброї та її незаконного потрапляння через державний кордон. Частина нелегальної зброї надходить із-за кордону через контрабандні канали або повертається із зон бойових дій. Для протидії цьому необхідно посилити співпрацю з міжнародними правоохоронними органами (Інтерполом, Європолом, FRONTEX), здійснювати обмін інформацією про походження зброї, а також застосовувати міжнародні стандарти простежуваності озброєння відповідно до Протоколу ООН проти незаконного виготовлення та торгівлі вогнепальною зброєю (2001 р.).

Отже, сучасні методи протидії незаконному обігу зброї і боєприпасів в умовах воєнного стану ґрунтуються на поєднанні правових, організаційних, оперативно-тактичних та інформаційно-аналітичних підходів. Діяльність Національної поліції України у цьому напрямі є ключовою ланкою у забезпеченні внутрішньої безпеки держави, захисті життя та здоров'я громадян. Подальше вдосконалення цієї системи потребує комплексного підходу, модернізації технічних засобів, підвищення професійної підготовки поліцейських та активізації міжнародної взаємодії з метою ефективної протидії сучасним загрозам.

1. Албул С. В. Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції України в умовах воєнного стану: проблемні аспекти правової регламентації. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму в період воєнного стану : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 09 серп. 2024 р.). Одеса : ОДУВС, 2024. С. 178–181.
2. Безуглий О. В. Проблеми протидії незаконному обігу зброї, боєприпасів і вибухових речовин в умовах воєнного стану. *Вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2023. № 1. С. 11–18.
3. Варава В., Бондаренко О. Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану з використанням методів оперативно-розшукової діяльності. Протидія незаконному обігу зброї. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.) : у 2 ч. Дніпро : ДДУВС, 2024. Ч. II. С. 71–72.
4. Казначесв Д. Г., Лопасва О. Є. Правові аспекти діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану крізь призму необхідності якісної професійної підготовки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2023. № 2. С. 376–381.
5. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
7. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.
8. Тимофеев В. П., Лях Д. О. Незаконний обіг зброї. *Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 19-20 жовт. 2023 р.). Львів : Львівський науковий форум, 2023. С. 21–22.

Вікторія КАЮМОВА

курсант ННІ поліцейської діяльності

Науковий керівник:

Руслан ТРОЦЬКИЙ

старший викладач кафедри

тактичної підготовки

Національної академії внутрішніх

справ (м. Київ, Україна),

кандидат педагогічних наук

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану забезпечення публічної безпеки та порядку стає пріоритетним завданням держави, а Національна поліція України відіграє ключову роль у підтриманні правопорядку, реагуванні на загрози, охороні критичної інфраструктури та документуванні воєнних правопорушень. Її трансформація завдання та повноваження вимагають ефективної взаємодії з іншими структурами сектору безпеки, що робить дослідження ролі поліції в умовах воєнного стану особливо актуальним і суспільно значущим.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Запровадження воєнного стану в Україні зумовило суттєві зміни у діяльності органів сектору безпеки і оборони держави, оскільки забезпечення стабільності суспільних відносин та громадської безпеки набуває першочергового значення. За таких умов особлива роль покладається на Національну поліцію України, яка забезпечує підтримання публічного порядку, захист прав і свобод громадян, реагування на правопорушення та протидію новим загрозам.

В умовах воєнного стану діяльність поліції характеризується розширенням

функціональних повноважень, участю у забезпеченні режимних обмежень, контролі за дотриманням комендантської години, перевірці документів, охороні об'єктів критичної інфраструктури та взаємодії з військовими формуваннями. Зростання кількості викликів безпеці та підвищене службове навантаження на працівників поліції обумовлюють необхідність наукового осмислення особливостей діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану.

Діяльність Національна поліція України в умовах воєнного стану регулюється комплексом багаторівневих нормативно-правових актів, що визначають принципи, повноваження та специфіку виконання правоохоронних функцій держави під час збройної агресії. До таких документів належать:

1) Конституція України, яка закріплює, що людина, її життя і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Саме конституційні положення визначають межі діяльності органів державної влади, у тому числі правоохоронних, навіть за умов запровадження воєнного стану. Водночас Основний Закон передбачає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод у період дії воєнного стану, що створює правові підстави для застосування спеціальних заходів, необхідних для захисту державної незалежності та територіальної цілісності України [2].

2) Закон України «Про Національну поліцію», який визначає правовий статус поліції, її завдання, принципи діяльності та обсяг повноважень. Відповідно до цього закону, поліція забезпечує публічну безпеку і порядок, охороняє права і свободи людини, протидіє злочинності та надає допомогу особам, які її потребують. У період воєнного стану реалізація зазначених завдань набуває особливої значущості, оскільки поліція виконує функцію гаранта внутрішньої стабільності в умовах підвищених ризиків [3].

3) Закон України «Про правовий режим воєнного стану», який встановлює спеціальні механізми правового регулювання суспільних відносин у кризовий період. Зазначений закон надає державним органам додаткові повноваження щодо забезпечення національної безпеки, зокрема запровадження комендантської години, перевірки документів, обмеження пересування, посиленої охорони об'єктів критичної інфраструктури та реалізації інших превентивних заходів. Саме в межах цього правового режиму Національна поліція України здійснює практичне виконання встановлених державою обмежень та забезпечує контроль за їх дотриманням [4].

4) Накази, розпорядження та інструкції Міністерство внутрішніх справ України, що регламентують порядок взаємодії територіальних та міжрегіональних органів Національна поліція України під час реагування на надзвичайні ситуації у разі введення правового режиму воєнного або надзвичайного стану. Цими документами визначено механізми координації та спільної діяльності підрозділів Національна поліція України, Національна гвардія України та Державна служба України з надзвичайних ситуацій для забезпечення громадської безпеки та ефективного реагування на надзвичайні події.

Основні напрями діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану:

1. Забезпечення публічного порядку та безпеки населення.

В умовах воєнного стану забезпечення публічного порядку та безпеки населення є одним із пріоритетних напрямів діяльності Національна поліція України. Сучасні безпекові виклики мають комплексний характер і проявляються не лише у формі ракетних чи повітряних атак, а й через диверсійну діяльність, інформаційно-психологічний вплив, кіберзагрози та спроби вербування громадян для вчинення протиправних дій.

З метою недопущення дестабілізації суспільної ситуації поліція реалізує систему превентивних, оперативних та профілактичних заходів. Особлива увага приділяється реагуванню на повідомлення про мінування, факти підпалів, незаконне поширення відомостей про об'єкти критичної інфраструктури, а також інші правопорушення, що можуть створювати загрозу публічній безпеці. Посилюється патрулювання населених пунктів, охорона місць масового перебування громадян і об'єктів підвищеного ризику.

Важливим складником діяльності є проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення щодо запобігання участі у протиправній діяльності та підвищення рівня правової свідомості. До виконання завдань із забезпечення правопорядку в межах чинного законодавства можуть залучатися курсанти профільних закладів вищої освіти, що сприяє посиленню спроможностей поліції та підвищенню ефективності заходів безпеки в державі.

2. Контроль за дотриманням правового режиму воєнного стану.

Одним із ключових напрямів діяльності поліції є забезпечення контролю за дотриманням встановленого правового режиму воєнного стану. Це передбачає реалізацію

заходів, визначених законодавством, зокрема контроль за дотриманням комендантської години, перевірку документів, що посвідчують особу, здійснення огляду транспортних засобів, а також обмеження доступу до окремих територій чи об'єктів. Зазначені заходи мають превентивний характер і спрямовані на недопущення проникнення диверсійних груп, незаконного переміщення зброї, вибухових речовин та інших предметів, що можуть становити загрозу публічній безпеці. Поліція виконує функцію безпосереднього контролю за дотриманням встановлених обмежень, забезпечуючи баланс між потребами безпеки держави та правами громадян.

3. Протидія злочинності в умовах війни.

Воєнний стан суттєво впливає на структуру та динаміку злочинності. У таких умовах Національна поліція України здійснює активну діяльність щодо виявлення та розслідування злочинів проти основ національної безпеки, диверсійної діяльності, незаконного обігу зброї, колабораційної діяльності та інших правопорушень, що можуть сприяти підризу обороноздатності держави. Особлива увага приділяється моніторингу інформаційного простору та виявленню протиправної діяльності в мережі Інтернет, зокрема спроб вербування громадян, поширення дезінформації та закликів до вчинення протиправних дій. У межах повноважень поліція здійснює документування таких фактів, забезпечує збір доказової бази та притягнення винних осіб до відповідальності.

4. Реагування на наслідки бойових дій та допомога населенню.

Національна поліція України є одним із перших суб'єктів реагування на наслідки ракетних ударів та інших бойових дій. Після обстрілів поліцейські забезпечують охорону місця події, обмежують доступ сторонніх осіб, сприяють проведенню рятувальних робіт та надають первинну допомогу постраждалим. У районах активних бойових дій підрозділи поліції беруть участь у евакуації цивільного населення, у тому числі дітей, осіб похилого віку та осіб з інвалідністю. Виконання таких завдань часто здійснюється в умовах підвищеної небезпеки, що свідчить про значну соціальну та важливу роль поліції у період воєнного стану.

Роль Національна поліція України в умовах воєнного стану є ключовою для забезпечення публічної безпеки, правопорядку та суспільної стабільності. Її діяльність виходить за межі традиційних правоохоронних функцій і охоплює широкий спектр безпекових та гуманітарних завдань, зумовлених реаліями збройної агресії.

Важливо зазначити, що професійна діяльність поліцейських сьогодні пов'язана з підвищеним рівнем ризику, адже виконання службових обов'язків здійснюється в умовах постійної загрози життю та здоров'ю. Реагування на диверсійні прояви, припинення протиправної діяльності, забезпечення безпеки під час ракетних атак і участь у ліквідації їх наслідків засвідчують істотну трансформацію та розширення змісту поліцейської служби в період воєнного стану.

З огляду на викладене, слід підкреслити, що в умовах воєнного стану Національна поліція України виконує стратегічну роль у системі забезпечення прав і свобод людини та внутрішньої безпеки держави, поєднуючи правоохоронні, превентивні й стабілізаційні функції. Її діяльність спрямована на збереження суспільної рівноваги в умовах підвищених безпекових ризиків і потребує високого рівня професіоналізму, стійкості та відповідальності особового складу. Навіть після завершення воєнного стану безпекові виклики залишатимуться актуальними, зокрема через потенційне зростання злочинності та розповсюдження незаконної зброї, що потребуватиме посиленої уваги з боку держави. У подальшій перспективі це визначає необхідність удосконалення правових механізмів діяльності Національна поліція України, підвищення професійної підготовки її персоналу та зміцнення інституційної спроможності для ефективного реагування на сучасні та післявоєнні загрози публічній безпеці й правопорядку.

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389 від 12.05.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

2. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015, редакція від 15.02.2026. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#top>

4. Про правовий режим воєнного стану: Законом України № 389-VIII від 14.05.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

Вероніка КОЗАЧОК

курсант ННІ поліцейської діяльності

Богдан ЛІЩУК

старший викладач кафедри тактичної
підготовки ННІ поліцейської
діяльності Національної академії
внутрішніх справ (м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук

БЕЗПЕКОВІ ХАБИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ З МІСЦЕВИМИ ГРОМАДАМИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах правового режиму воєнного стану в Україні питання забезпечення публічної безпеки набуває комплексного та багатовимірного характеру. З одного боку, правоохоронні органи виконують традиційні функції із запобігання та протидії злочинності, охорони громадського порядку та реагування на правопорушення, з іншого – змушені адаптувати свою діяльність до нових викликів, пов'язаних із воєнними діями, внутрішнім переміщенням населення, зростанням соціальної напруги, психологічною вразливістю громадян та інформаційними загрозами [1]. У цьому контексті безпекові хаби постають як ефективний механізм взаємодії поліції з місцевими громадами, що поєднує принципи партнерства, довіри, відкритості та спільної відповідальності за стан безпеки.

Безпекові хаби є прикладом ефективної взаємодії поліції, громадськості та органів місцевого самоврядування, що реалізується через створення постійної комунікаційної платформи для обговорення актуальних безпекових питань, спільного визначення проблем та напрацювання рішень. Такий формат відповідає сучасній концепції community policing – партнерської моделі поліцейської діяльності, яка спрямована на задоволення потреб громади та профілактику правопорушень. У цій моделі поліція виконує не лише функцію органу влади, а також є партнером, ініціатором діалогу й активним учасником місцевих ініціатив.

Безпековий хаб виступає як фізичний чи організаційний простір для взаємодії представників поліції, місцевої влади, громадських організацій, соціальних служб і громадян. Тут вони обмінюються інформацією, обговорюють потенційні загрози, отримують консультації та долучаються до просвітницьких заходів. Досвід функціонування таких хабів показує, що вони успішно поєднують інформаційно-роз'яснювальну діяльність із навчанням (зокрема з питань мінної безпеки, домедичної допомоги, протидії домашньому насильству, кібербезпеки), наданням психологічної підтримки та юридичних консультацій. Таким чином, безпековий хаб стає ключовим центром інтегрованої безпеки, який одночасно охоплює фізичні й соціально-психологічні аспекти життя громади.

Показовим прикладом реалізації такої ініціативи є Громадський безпековий хаб «Центр безпеки вінничан» у місті Вінниці, діяльність якого описана на платформі Community Policing Knowledge Hub [5]. Цей центр створено за участю представників поліції, громадських організацій та органів влади з метою формування безпечного середовища через активну взаємодію з громадою. У межах роботи хабу проводяться круглі столи, фокус-групи, тематичні обговорення, спрямовані на виявлення актуальних безпекових потреб населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій. Важливо, що діяльність хабу не обмежується одноразовими заходами, а передбачає системну співпрацю та сталі комунікаційні механізми.

Правовою основою функціонування безпекових хабів як інструменту взаємодії поліції з громадою є положення Закон України «Про Національну поліцію», який закріплює принципи відкритості, прозорості та взаємодії з населенням на засадах партнерства. Зокрема, закон визначає, що діяльність поліції здійснюється з урахуванням потреб територіальних громад і передбачає співпрацю з органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями [2]. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» встановлює особливості функціонування органів державної влади та правоохоронних органів в умовах воєнного стану, що потребує підвищеної координації дій і ефективного інформування населення [3]. Крім того, нормативні засади взаємодії поліції з населенням у сфері профілактики правопорушень та забезпечення публічної безпеки кореспондуються з

положеннями Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», який передбачає можливість залучення громадян до охорони правопорядку. Безпекові хаби у цьому контексті є організаційною формою реалізації такого залучення, проте у сучасному, більш у партнерському форматі [4].

У період воєнного стану особливого значення набуває питання довіри до правоохоронних органів. Соціологічні дослідження останніх років засвідчують, що рівень довіри до поліції безпосередньо впливає на готовність громадян співпрацювати з нею, повідомляти про правопорушення, брати участь у спільних ініціативах. Безпекові хаби сприяють підвищенню цього рівня через безпосередній контакт, відкритий діалог і демонстрацію прозорості діяльності поліції. Наявність постійного майданчика для комунікації зменшує соціальну дистанцію між правоохоронцями та мешканцями громади, формує атмосферу співучасті та взаємної відповідальності. В умовах воєнних дій безпекові хаби також виконують функцію координаційного центру для реагування на нові ризики, зокрема пов'язані з ракетними обстрілами, необхідністю евакуації, інформаційною безпекою, протидією диверсійній діяльності та запобіганням паніці. Вони можуть слугувати платформою для інформування населення про алгоритми дій під час повітряної тривоги, мінну небезпеку, правила поведінки в умовах надзвичайних ситуацій. Така діяльність узгоджується з положеннями Кодексу цивільного захисту України, який визначає обов'язки органів влади щодо забезпечення інформування населення та організації заходів цивільного захисту.

Отже, безпекові хаби є не лише інноваційною формою комунікації, а й важливим елементом інституційної спроможності держави забезпечувати публічну безпеку в умовах воєнного стану. Їх значення полягає у поєднанні правових, організаційних і соціальних інструментів впливу, спрямованих на формування безпечного середовища через партнерство поліції та громади. Вони сприяють консолідації суспільства, підвищенню рівня правової культури населення, розвитку механізмів локальної демократії та зміцненню довіри до державних інституцій. У перспективі подальший розвиток мережі безпекових хабів може стати складовою стратегії післявоєнного відновлення України, оскільки саме на рівні територіальних громад формуються базові умови стабільності, правопорядку та соціальної згуртованості.

1. Безпекові хаби – приклад ефективної взаємодії поліції, громадськості та громад. *Національна поліція України*. URL : <https://npu.gov.ua/news/bezpekovi-khaby-trykklad-efektyvnoi-vzaiemodii-politsii-hromadskosti-ta-hromad>.

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

4. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22.06.2000 № 1835-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>.

5. Community Policing Knowledge Hub. Hromadskyi bezpekovi khab «Tsentр bezpeky vinnychan» (Vinnytsia): opis initsiatyvy. URL : <https://cpkhub.com.ua/knowledge-base/gromads-ka-bezpeka/gromads-kij-bezekovij-hab-centr-bezpeki-vinnican-vinnica-opis-iniciativi>.

Віктор ЛАЗОРЧИК
студент університету

Науковий керівник:

Лілія ПИЛЮГА
доцент Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ПІДХОДИ

Забезпечення публічної безпеки та підтримання правопорядку в умовах воєнного стану набуває особливого значення, оскільки в цей період суттєво зростає кількість ризиків, пов'язаних із дестабілізацією суспільних відносин, переміщенням населення та функціонуванням критично важливих об'єктів. У таких умовах діяльність поліції не може обмежуватися виключно реагуванням на вже вчинені правопорушення, а потребує акценту на превентивних заходах, спрямованих на недопущення порушень ще на початковій стадії їх виникнення.

Адміністративно-правові механізми превентивної діяльності поліції в Україні ґрунтуються на положеннях чинного законодавства, що визначає поліцію як орган, уповноважений не лише припиняти правопорушення, але й здійснювати профілактичну роботу. Закон України «Про Національну поліцію» прямо закріплює превенцію як один із ключових напрямів діяльності, що проявляється у виявленні причин і умов, які сприяють протиправній поведінці. В умовах воєнного стану, реалізація цієї функції ускладнюється постійною загрозою безпеці, водночас саме вона дозволяє знизити рівень соціальної напруги та мінімізувати негативні наслідки кризових явищ [1].

Варто зазначити, що запровадження воєнного стану зумовлює застосування особливого правового режиму, в межах якого допускається тимчасове обмеження окремих прав і свобод людини. Наразі такі обмеження не можуть мати довільного характеру та повинні здійснюватися виключно на підставі закону. Це означає, що превентивна діяльність поліції має будуватися з урахуванням принципів необхідності та пропорційності, а кожне втручання у сферу прав особи повинно бути обґрунтованим конкретними безпековими ризиками [2]. На практиці саме дотримання цього балансу визначає легітимність адміністративно-правових заходів превенції.

Важливою складовою превентивної діяльності поліції є налагодження взаємодії з населенням та органами місцевого самоврядування. Патрулювання, профілактичні перевірки, інформаційно-роз'яснювальна робота та інші форми комунікації дозволяють не лише своєчасно виявляти потенційні загрози, а й формувати довіру громадян до правоохоронних органів. В умовах воєнного стану така довіра має особливе значення, оскільки сприяє добровільній співпраці населення з поліцією та підвищує ефективність превентивних заходів [1].

Поряд із цим, міжнародний досвід свідчить про те, що превентивна діяльність поліції навіть у надзвичайних умовах має здійснюватися з дотриманням стандартів прав людини. Документи Ради Європи наголошують на тому, що держава не звільняється від обов'язку забезпечувати правову визначеність та ефективний захист від зловживань владою. З огляду на це превентивні заходи повинні бути чітко врегульованими, передбачуваними для громадян та підконтрольними відповідним інституціям [3].

Практика Європейського суду з прав людини підтверджує, що оцінка законності дій поліції здійснюється з урахуванням конкретних обставин кожної справи. Особливу увагу Суд приділяє співвідношенню між метою втручання та обсягом обмежень прав особи. Такий підхід має принципове значення для формування національної моделі адміністративно-правового регулювання превентивної діяльності поліції в умовах воєнного стану [4].

Окремо слід звернути увагу на рекомендації ОБСЄ, які акцентують на пріоритетності профілактичних заходів над примусовими. У документах Організації підкреслюється важливість комунікації з громадськістю, раннього виявлення ризиків та мінімізації

застосування сили під час забезпечення публічного порядку. Такий підхід є особливо актуальним в умовах збройного конфлікту, оскільки сприяє зниженню конфліктності та підвищенню ефективності діяльності поліції [5].

Таким чином, адміністративно-правові механізми превентивної діяльності поліції в умовах воєнного стану мають комплексний характер і потребують постійного вдосконалення. Їх ефективність залежить від якості правового регулювання, узгодженості з міжнародними стандартами та здатності поліції поєднувати безпекові завдання з дотриманням прав і свобод людини.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 29.01.2026).

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 29.01.2026).

3. European Convention on Human Rights and Policing. URL : <https://www.coe.int/en/web/police> (дата звернення: 29.01.2026).

4. Case-law of the European Court of Human Rights on police powers and public order. URL : <https://www.echr.coe.int> (дата звернення: 29.01.2026).

5. OSCE. *Good Practices in Policing and Public Order Management*. URL : <https://www.osce.org> (дата звернення: 29.01.2026).

Ірина ЛЕТКА

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник

Вадим ЧАЛИК

доцент кафедри

адміністративно-правових дисциплін

та публічного управління

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

доктор філософії в галузі права

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ

Публічна безпека та порядок є важливими частинами правопорядку в країні. Вони допомагають зберігати стабільність у суспільстві, захищають права та свободи громадян і забезпечують ефективне виконання різних державних завдань. Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки та порядку передбачає створення системи правових норм, органів та механізмів, які спрямовані на запобігання порушенням правопорядку, своєчасну реакцію на порушення та відновлення порядку.

Адміністративно-правові механізми забезпечення публічної безпеки включають комплекс правових норм, організаційних заходів та діяльність органів публічної влади, що реалізують політику держави у сфері громадського порядку. Вони спрямовані на попередження правопорушень, регулювання поведінки суб'єктів, визначення повноважень державних службовців і посадових осіб, а також застосування адміністративних санкцій у випадках порушення правил поведінки у публічному просторі.

У демократичних державах право на доступ до публічної інформації є невід'ємною складовою системи стримувань і противаг, що забезпечує реальну підзвітність органів влади перед суспільством. Це не лише юридично закріплене право, а й ефективний інструмент, який дозволяє громадянам контролювати діяльність посадових осіб, отримувати об'єктивну інформацію про управлінські процеси, критично оцінювати державну політику. Дає можливість впливати на її формування. Відкритість інформаційних потоків у сфері публічного управління сприяє підвищенню інституційної відповідальності, попередженню зловживань та спрямуванню державної політики на задоволення потреб населення [4, с. 74; 5, с. 63-64].

З огляду на сучасні соціальні та правові виклики, адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки не обмежується лише традиційною діяльністю поліції та правоохоронних органів. Воно передбачає системну взаємодію органів державної влади та місцевого самоврядування, застосування превентивних заходів та правових механізмів, що дозволяють своєчасно реагувати на загрози і забезпечувати стабільність громадського порядку [1].

Таким чином, адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки та порядку є багатограним процесом, який поєднує законодавчі норми, організаційні дії органів влади та превентивні механізми. Ефективність його реалізації залежить як від змісту нормативно-правових актів, так і від здатності державних органів координувати свою діяльність і забезпечувати баланс між правами громадян та суспільною безпекою [1].

У сучасних умовах, коли суспільство стикається з новими загрозами – від масових зборів людей до надзвичайних ситуацій – адміністративно-правові механізми набувають особливого значення.

Вони регулюють діяльність органів виконавчої влади, поліції, місцевих органів самоврядування та інших суб'єктів у сфері охорони громадського порядку, забезпечуючи збалансований підхід до захисту інтересів держави та громадян.

Адміністративно-правове регулювання публічної безпеки охоплює такі основні напрями: визначення прав та обов'язків органів влади та громадян, встановлення адміністративної відповідальності за порушення порядку, а також створення профілактичних заходів, які сприяють запобіганню правопорушень та зменшенню ризику виникнення надзвичайних ситуацій.

Основою адміністративно-правового забезпечення публічної безпеки є Конституція України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закони «Про Національну поліцію», «Про охорону громадського порядку» та інші підзаконні акти й документи. Всі вони регулюють повноваження органів державної влади і місцевого самоврядування у сфері громадського порядку, встановлюють права та обов'язки громадян, а також визначають адміністративну відповідальність за порушення правил громадського порядку.

Щодо механізму адміністративно-правового регулювання, вони охоплюють і включають:

1. превентивні заходи та профілактику порушень;
2. чітке визначення прав та обов'язків органів влади і громадян;
3. застосування адміністративних санкцій за порушення порядку;
4. координацію діяльності органів влади та взаємодію з громадськістю [2].

Також даний механізм має проблеми та виклики, попри наявність законодавчої бази, на практиці і застосуванні виникають проблеми, серед яких: недостатня взаємодія між органами виконавчої влади та місцевими органами самоврядування; складнощі у своєчасному реагуванні на порушення; нові форми правопорушень (масові протести, кіберзагрози), які не завжди чітко врегульовані законодавством [2][3].

Для досягнення більшої результативності в адміністративно-правовому забезпеченні публічної безпеки необхідно здійснити такі заходи:

1. Уточнити правові дефініції термінів «публічна безпека» та «громадський порядок».
2. Оптимізувати взаємодію між державними структурами та органами місцевого самоврядування.
3. Запровадити новітні технологічні рішення для моніторингу та контролю протиправних діянь.
4. Активізувати профілактичні та просвітницькі заходи серед населення.
5. Пристосувати адміністративно-правову базу до сучасних соціальних викликів та загроз.

Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки та порядку є однією з ключових складових державного правопорядку та функціонування сучасного суспільства. Його значення полягає не лише у безпосередньому захисті громадян та їхніх прав, а й у підтримці стабільності соціальних, політичних та економічних процесів в країні. Забезпечення громадського порядку сприяє створенню умов для нормального функціонування інститутів державної влади, розвитку місцевого самоврядування та реалізації прав громадян у безпечному та передбачуваному середовищі. У сучасних умовах, коли Україна стикається з воєнними викликами, масовими акціями, терористичними

загрозами та надзвичайними ситуаціями, адміністративно-правові механізми набувають особливої актуальності.

Нормативно-правова база, що регулює адміністративно-правові механізми, включає Конституцію України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закони «Про Національну поліцію», «Про охорону громадського порядку» та численні підзаконні акти. Вона визначає правовий статус органів влади, їхні повноваження щодо охорони громадського порядку, адміністративні повноваження щодо реагування на порушення та систему відповідальності для громадян і посадових осіб. Проте практика показує, що наявності законодавчих норм недостатньо для ефективного забезпечення публічної безпеки, оскільки виникають проблеми у взаємодії органів влади, у реалізації превентивних заходів та у застосуванні адміністративних санкцій. Зокрема, часто спостерігається недостатня узгодженість діяльності між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, що уповільнює реагування на порушення та створює ризики для стабільності суспільного порядку.

Одним із важливих аспектів вдосконалення адміністративно-правового забезпечення є застосування сучасних технологій для моніторингу та контролю, що дозволяє вчасно виявляти правопорушення, запобігати їх поширенню та забезпечувати доказову базу для адміністративних процедур. Крім того, значну роль відіграє превентивна робота з населенням, що полягає у формуванні правової культури, підвищенні правової свідомості громадян та пропаганді дотримання правил поведінки у публічному просторі. Такий комплексний підхід сприяє не лише реагуванню на правопорушення, а й їх запобіганню, що є основною метою адміністративно-правового регулювання.

Отже, ефективне адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки та порядку є результатом синтезу нормативно-правових актів, організаційних заходів, координації між державними органами та активної участі громадян. Вдосконалення цих механізмів дозволить підвищити рівень безпеки, знизити ризики порушень, зміцнити довіру громадян до державних інститутів та забезпечити стабільність суспільного життя в Україні. Адміністративно-правові засоби та механізми, що активно впроваджуються і адаптуються до сучасних умов, створюють передумови для розвитку правової держави, забезпечення сталого соціального порядку та підвищення ефективності державного управління у сфері громадської безпеки.

1. Адміністративно-правове забезпечення діяльності публічної адміністрації: Матеріали XIX науково-практичного семінару / ред. Колегія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024.

2. *Адміністративно-правове регулювання порядку формування державної політики у сфері підтримання публічної безпеки і порядку* // № 3/2025.

3. Мельник С. М. Адміністративно-правові форми забезпечення громадської безпеки і громадського порядку державними військовими адміністраціями України (умови правового режиму воєнного стану). *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 370-373.

4. Ліховіцький Я. О. Адміністративно-правові засади доступу до публічної інформації в Україні: монографія. Ужгород: ТОВ «РІК-У». 2024.

5. Сибіга О. М. Право особи на доступ до публічної інформації: адміністративно-правове забезпечення і захист: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019.

Yaroslav LYSIUK

cadet of the faculty of training specialists
for pre-trial investigation bodies
of the National Police Of Ukraine

Scientific supervisor:

Eleonora SKYBA

Professor of the Department of Language
Training of Dnipro State University
of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine),
Dr.S in Philosophy, Prof.

PUBLIC SECURITY AND LAW ORDER IN THE NATIONAL SECURITY SYSTEM

Public safety and law and order are key elements of the state's national security, ensuring the protection of the interests of society, the state, and individual citizens from internal and external threats. An effective public security system creates the prerequisites for stable social development, economic prosperity, and strengthening the rule of law. Law and order, as an integral component of this system, involves compliance with the rule of law, protection of human rights and freedoms, and control over the behavior of subjects of public relations within the framework of legal norms.

The public security system is based on the interaction of state authorities, law enforcement agencies, local governments and public institutions. The role of the state is to form a regulatory framework, develop strategies for crime prevention and control over compliance with the law. In turn, public institutions and the population contribute to the implementation of preventive measures, strengthening legal awareness and forming a culture of lawfulness. The interdependence of state and public institutions is fundamental for maintaining stability and combating social threats.

Agreeing with the position of O. M. Bandurka, it should be noted that «public security is formed on the basis of the implementation of specially defined organizational norms established by the state to prevent serious consequences that may arise as a result of the actions of natural elements or the activities of individuals and legal entities associated with an increased threat to the life and health of people» [1, p. 20]. Public safety can be considered as a complex of social relations aimed at preventing or eliminating threats to the life, health and property of people, arising both as a result of the behavior of individuals and as a result of the manifestation of dangerous properties of certain objects [2, p. 305].

In the context of considering national security through the prism of basic values, V. G. Fathutdinov suggests considering public security as a component of national security and its potential value. At the same time, the object of public security is recognized as society with all its values, resources and social environment [3, pp. 10-11].

Considering the relationship between the concepts of “public order” and “public safety”, it should be noted that the essence of the former is interpreted as a system of social relations regulated by legal and social norms, which is aimed at protecting the rights and freedoms of citizens, ensuring respect for human dignity and honor, as well as compliance with generally accepted moral norms. The main sphere of public order covers relations that arise in places where people gather, including places of residence, work, recreation and communication, in order to satisfy various life needs [4, pp. 34-35].

Public order is also considered as a system of rules and institutions that is formed under the influence of the laws of social development, ensures the orderliness of social relations and gives them an organizational structure. This definition can be interpreted in a broad and narrow sense. In a broad sense, public order coincides with the social system and covers all the norms that regulate social processes and the interaction between its various parts. In a narrow sense, it covers the institutions and norms that determine the status of a person, citizen and social groups in society, taking into account its development, interests, as well as scientifically based relations between members of society and its structural elements.

Tatsii V., Bytyak Yu. and Groshevy Yu. define public order as «the presence of certain rules and norms of behavior that apply to all members of society, as well as the result of their observance» [4]. It is designed to ensure the interests of society in creating conditions of peace and security, a normal rhythm of work and interpersonal relationships, educating youth on moral principles, as well as organizing recreation and satisfying everyday needs. Public order primarily involves respecting the legitimate rights and interests of other persons, preventing the satisfaction

of one's own needs to the detriment of the state, society and other citizens.

The most common view in scientific literature is that public order should be understood as a state of orderliness of social relations in the sphere of ensuring the rights and freedoms of man and citizen, during which state bodies, local self-government bodies and every citizen must adhere to generally accepted norms of coexistence. At the same time, the concept of «public security» is broader than «public order» and is sometimes used in relation to the definition of «state security» [5, p. 28].

From this point of view, the concept of community police is very important. The officers should indirectly influence the general level of legal awareness through communication with potential offenders as educational work, communication with community residents regarding fear of crime, establishing partnerships, directing joint efforts to improve the quality of life of this community and the environment in general. This philosophy of a new approach based on the belief that the police must develop and offer a new type of relationship to the population, which is based on the expansion of the role of the population itself in solving local affairs. The implementation of such a philosophy in the practical plane shifts the attention and efforts of police stations from responding to calls from citizens regarding possible offenses to the direction of targeted attention to solving more socially important issues of this community and raising the general level of legal culture and, as a result, raising the level of legal awareness. In order to understand the meaning and social purpose of the professional activity of community police officers, they must understand the deep philosophical justification of these new requirements and consider the problem of public safety problems as one that occupies an honorable place among social values that are fundamentally important for human survival in the modern world and is the fundamental principle of national security [6, p. 28].

The concept «law and order» acts not only as a mechanism for protecting public interests, but also as an indicator of the effectiveness of the national security system. Its maintenance involves ensuring public safety, timely response to offenses, coordination of law enforcement activities, and the use of modern technologies to predict and prevent crisis situations. The development of digital platforms, video surveillance systems, analytical centers, and integrated databases significantly increases the efficiency and effectiveness of security process management.

Modern challenges associated with globalization, cybercrime, terrorism and social tension require a comprehensive approach to ensuring public security. The ability of the state to respond promptly to internal and external threats depends on the integration of strategic planning, interagency cooperation and the involvement of civil society. Law and order in this context acts as a guarantee of the stability of social relations and the effective functioning of the legal system.

Thus, public safety and law and order are integral components of national security, determining the state's ability to ensure stability, protect public values, and support the effective functioning of government institutions. A comprehensive approach to their development involves the integration of regulatory, organizational, and technological mechanisms, the active participation of civil society, and the continuous improvement of the threat monitoring system. A high level of public safety and effective law and order become not only a guarantee of internal stability, but also a key factor in strengthening the state's international authority.

1. Бандурка О. М. Роль адміністративного законодавства в зміцненні правопорядку. Проблеми охорони громадського порядку і вдосконалення законодавства: матеріали науково-практичної конференції. Харків: Рубікон, 2001. С. 19-21.

2. Комзюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності поліції України: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2002. 408 с.

3. Фатхутдінов В. Г. Адміністративно правове забезпечення громадської безпеки в Україні: автореф. дис. ... док. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 36 с.

4. Конституція України – основа реформування суспільства. В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевий, М. В. Цвік. Харків : Право, 1996. 96 с.

5. Бантишев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ: Наук.-вид. від. НАСБ України, 2014. 240 с.

6. Skyba E., Batmanglich C. Human rights as philosophy basis of professional activities of police officers. *Philosophy, Economics and Law Review*. 2024. Volume 4, no. 1. C.17-25.

Діана РУКІНАздобувач вищої освіти
Інституту післядипломної освіти
та заочного навчання

Науковий керівник:

Юлія СИНІЦІНАт.в.о. завідувача кафедри
інформаційних технологій
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат технічних наук, доцент**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

У сучасних умовах активізації безпекових ризиків першочерговим завданням для будь-якої держави є забезпечення належного рівня захисту прав і свобод людини. Зокрема, це стосується не тільки можливості участі громадян в публічному житті та управлінні державою, наданні доступу до державних послуг, соціальної підтримки населення тощо, але й створення ефективних механізмів охорони прав особи у приватній сфері до якої належать сімейні відносини [1, с. 98]. Як зазначає Ю.П. Синиціна, умови воєнного стану вимагають переосмислення прав потерпілих та адаптації міжнародних стандартів захисту до національних реалій, оскільки традиційні безпекові механізми потребують трансформації [4]. З огляду на це окремої уваги заслуговує проблематика запобігання домашньому насильству, як соціально-правовому явищу, що характеризується системністю проявів, високим рівнем латентності та підвищенням динаміки в умовах соціальної напруги й нестабільності. Принагідно відзначити, що обрана нами тематика дослідження не є новою для наукової спільноти, проте її актуальність обумовлена особливостями соціально-політичного контексту та впливу на формування інституту сім'ї та рівень безпеки громадян. Так, серед найбільш ґрунтовних пропонується виокремити праці таких авторів, як: С. Авраменко, І. Андрусак, Т. Гарасимів, О. Балинська, В. Косович, А. Мельник, В. Руфанова, О. Петришин, С. Погребняк, Ю. Синиціна, С. Пател та інші. Проте ми переконані, що важливим напрямом дослідження є не лише теоретичне осмислення проблеми домашнього насильства, але й її емпіричне підтвердження через аналіз актуальних статистичних даних, які узагальнені Офісом Генерального прокурора (табл. 1) [2].

Таблиця 1

**Загальні відомості про кількість зареєстрованих кримінальних
правопорушень за ст. 126-1 КК України**

№ з/п	Рік	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлено до суду з обвинувальним актом	Усього кримінальних правопорушень, у яких провадження закрито	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про	Потерпілі особи			
						Усього потерпілих	з них:		
							Особи жіночої статі	Особи чоловічої статі	Діти
1.	2021	2 432	2 112	906	2 176	2 396	2 091	305	63
2.	2022	1 498	1 222	582	1 341	1 449	1 254	195	22
3.	2023	2 705	2 220	929	2 423	2 731	2 423	308	66
4.	2024	2 810	2 355	706	2 505	2 788	2 507	281	123
5.	2025	2 030	1 624	413	1 731	2 023	1 790	233	136

З наведених даних вбачається, що у період з 2021 по 2022 роки прослідковується зниження динаміки вчинення домашнього насильства на 38,4 %. Це, найімовірніше, пов'язано не з реальним зменшенням насильства, а з кризою реєстрації у перші місяці вторгнення, шоківим станом суспільства та пріоритетністю воєнних викликів. Це наслідок «шокової латентності»: люди рятували життя від обстрілів, органи поліції були завантажені евакуацією та безпековими заходами, а суди та прокуратура на багатьох територіях не функціонували. Проте вже у 2023 році зафіксовано підвищення показників до 80,6 %. Це, передусім, пов'язано з накопиченим ПТСР, поверненням людей до відносно стабільного побуту в умовах стресу та адаптацією системи правопорядку (поліція знову почала повноцінно реєструвати звернення). У 2024 році зберіглась тенденція до помірного збільшення таких епізодів на 3,9 %, але у 2025 році зафіксовано зниження на 27,7 % [2]. Отримані результати свідчать про значний вплив соціально-політичних та безпекових факторів на поширеність домашнього насильства, зокрема початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації. Щодо потерпілих осіб в аналізованому періоді, то можна констатувати стабільну гендерну структуру та поступові зміни серед потерпілих кількості дітей. У 2021 році жінки становили переважну більшість – 87,2 %, чоловіки – 12,7 %, діти – 2,6 %. У 2022 році залишилась подібна тенденція: 86,5 % осіб жіночої статі, 13,5 % чоловічої та 1,5 % дітей. На противагу цьому 2023 рік характеризується підвищенням відсоткового співвідношення жінок на 2,2 % у порівнянні з попереднім роком, чоловіки – 11,3 %, діти – 2,4 %. У 2024 році співвідношення складало 89,9 % жінок, 10,1 % чоловіків та 4,4 % дітей. У 2025 році серед потерпілих жінки становили 88,5 %, чоловіки – 11,5 %, тоді як частка дітей підвищилась до 6,7 %. Це може бути пов'язане із соціальною ізоляцією через дистанційне навчання; економічною залежністю матері від кривдника, що змушує дітей довше перебувати в епіцентрі конфлікту, та психологічне виснаження батьків, що відображається на найслабших членах сім'ї [2]. Вбачається, що серед потерпілих спостерігається стабільна перевага осіб жіночої статі та поступове збільшення відносної кількості дітей. Враховуючи дані, які стосуються співвідношення облікованих кримінальних правопорушень у звітному періоді з кримінальними правопорушеннями, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом, рівень латентності коливався у межах 13–20 % (2021 рік – 13,2 %; 2022 рік – 18,4 %; 2023 рік – 17,9 %; 2024 рік – 16,2 %; 2025 рік – 20 %) [1]. Зважаючи на це, доречною є думка С. Авраменко та А. Мельник, які переконані, що латентність досліджуваної категорії кримінальних правопорушень зумовлена значною частиною випадків, що залишаються невідомими для правоохоронних органів через правову необізнаність населення, соціальні стереотипи, страх перед кривдником та недовіру до поліції [3, с. 118]. На противагу цьому в умовах воєнного стану діяльність системи правоохоронних органів може бути обмежена у зв'язку із неможливістю їх роботи на окупованих територіях України, обмеженням доступу до потерпілих і свідків, масовим переміщенням населення із прифронтових або окупованих територій та високим рівнем соціальної напруги. У той же час перспективними напрямками практичних пропозицій для підрозділів Національної поліції України можуть слугувати наступні: технологічний (цифрова безпека). Розробка та впровадження спеціалізованого мобільного застосунку або чат-бота з функцією «прихованого інтерфейсу» (наприклад, маскування під звичайний калькулятор або новинний агрегатор). Цифровізація комунікації, методологічні аспекти якої досліджує Ю.П. Синиціна, є фундаментом для створення інструментів «тихого виклику» поліції [5]. В умовах воєнного стану, коли агресор і жертва часто перебувають в обмеженому просторі (укриття, спільне житло під час комендантської години), можливість здійснити «тихий виклик» поліції без ризику виявлення стає критично важливою для збереження життя потерпілої особи; Організаційно-тактичний (для деокупованих територій). Створення та пріоритетне матеріально-технічне забезпечення спеціалізованих мобільних груп реагування на факти домашнього насильства (на базі підрозділів превенції) для роботи на деокупованих та прифронтових територіях. На цих територіях рівень латентності насильства є найвищим через зруйновану інфраструктуру та психологічне виснаження населення. Поліція має діяти проактивно, не чекаючи виклику, а здійснюючи регулярний моніторинг сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах; Освітньо-психологічний (професійна підготовка). Інтеграція у програму підготовки курсантів та діючих офіцерів поліції спеціалізованого курсу «Кризова психологія та особливості комунікації з потерпілими від насильства в умовах війни». Ефективність реагування поліції сьогодні залежить не лише від юридичної грамотності, а й від здатності офіцера розпізнати ознаки ПТСР у правопорушника та надати першу психологічну допомогу жертві, що значно підвищує рівень довіри до

правоохоронної системи.

Отже, на підставі проведеного аналізу статистичних відомостей про реєстрацію правопорушень за ст. 126-1 КК України у 2021–2025 роках, можна дійти висновку, що динаміка домашнього насильства в Україні перебуває у прямій залежності від безпекової ситуації. Різке зниження показників у 2022 році (на 38,4%) ми схильні трактувати не як фактичне поліпшення сімейних відносин, а як прояв «шокової латентності», зумовленої початком повномасштабного вторгнення, пріоритетністю виживання та тимчасовою дезорганізацією системи реєстрації звернень. Подальше зростання статистики у 2023–2024 роках свідчить про кумулятивний ефект ПТСР, тривалу соціальну напругу та адаптацію правоохоронної системи до роботи в умовах війни. Особливу тривогу викликає виявлена тенденція до зростання частки дітей серед потерпілих (з 1,5% у 2022 р. до 6,7% у 2025 р.), що ми пов'язуємо з їхньою підвищеною вразливістю в умовах дистанційного навчання та обмеження мобільності родин. Протидія цим викликам потребує не лише посилення кримінальної відповідальності, а й впровадження новітніх інструментів превенції: від спеціалізованої психологічної підготовки офіцерів громад до цифровізації механізмів «тихого виклику» поліції. Комплексний характер цього явища, що становить загрозу національній безпеці, зумовлює необхідність подальшого поглибленого наукового опрацювання теми на базі наукових шкіл ДДУВС, які вже 60 років стоять на варті захисту прав і свобод громадян.

1. Рукіна Д. О., Левін О. Л. Окремі питання існування демократії в умовах воєнного стану. Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану: матер. I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 18 жовт. 2024 р.). Кропивницький: ДонДУВС, 2024. С. 97-99. URL: <https://dnuvs.ukr.education/wpcontent/uploads/2025/01/zbirnyk-18-zhovtnya-2024.pdf#page=98>. (дата звернення: 18.02.2026).

2. Статистика: Офіс Генерального прокурора. «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2021–2025 роки». URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/statistika> (дата звернення: 18.02.2026).

3. Авраменко С. М., Мельник А. Р. Латентність домашнього насильства: причини та способи подолання. *Науковий вісник УНУ Серія ПРАВО*. 2025. Випуск 88: частина 3. С. 117–122. URL : <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/330597/320034> (дата звернення: 18.02.2026).

4. Синиціна Ю. П. Протидія домашньому насильству стосовно дітей в умовах воєнного стану. Наукові статті. Дніпро: ДДУВС, 2022. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/10421> (дата звернення: 18.02.2026).

5. Синиціна Ю., Бекішев А. Методологічні аспекти цифрової комунікації закладів вищої освіти. *Науковий вісник*. 2021. С. 340–348. URL: <https://scholar.google.com/citations?user=JnK5UHIAAAAJ> (дата звернення: 18.02.2026).

Тетяна ТРИНОГА

курсант ННІ поліцейської діяльності

Богдан ЛІЩУК

старший викладач кафедри

тактичної підготовки

ННІ поліцейської діяльності

Національної академії внутрішніх справ

(м. Київ, Україна),

кандидат юридичних наук

БЕЗПЕКОВІ КОНЦЕПЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

В умовах збройної агресії РФ проти України та запровадження воєнного стану відбулася суттєва трансформація змісту і спрямованості діяльності Національної поліції України. Поліція перестала виконувати виключно традиційні правоохоронні функції та набула ознак суб'єкта кризового управління в системі сектору безпеки і оборони. Її діяльність у період воєнного стану спрямована не лише на підтримання публічного порядку, а й на забезпечення внутрішньої безпеки держави, стабілізацію оперативної обстановки, протидію диверсійним загрозам та документування воєнних злочинів.

Правову основу діяльності поліції в умовах воєнного стану становлять положення Конституції України, де відповідно до статті 64 якої допускається можливість обмеження окремих прав і свобод людини із зазначенням строку дії таких обмежень [2]. Безпосереднє нормативне регулювання запровадження та реалізації заходів воєнного стану здійснюється на підставі Закону України «Про правовий режим воєнного стану», який визначає перелік тимчасових обмежень прав, повноваження військового командування та органів державної влади, у тому числі правоохоронних органів [10]. Особливості статусу та повноважень поліції закріплено в Законі України «Про Національну поліцію», який встановлює підстави застосування заходів поліцейського примусу, порядок перевірки документів, зупинення транспортних засобів, застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї [9].

Важливе значення має правове регулювання режимних заходів, зокрема комендантської години. Її запровадження здійснюється відповідно до положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та конкретизується постановами Кабінету Міністрів України, зокрема постановою № 573 від 08 липня 2020 р. «Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану» [4] та постановами № 1455 від 29 грудня 2021 р. «Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан» [7], № 1456 від 29 грудня 2021 р. «Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану» [8].

Окремого значення набувають нормативно-правові акти МВС України, зокрема наказ МВС України № 1129 від 31 жовтня 2016 р. «Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [6], а також наказ МВС України 27 квітня 2020 р. № 357 «Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України» [5]. Вищезазначені нормативні документи формують організаційно-управлінський механізм реалізації безпекових заходів органами та підрозділами Національної поліції України в умовах правового режиму воєнного стану.

Сучасна безпекова концепція передбачає активне використання превентивних заходів, спрямованих на запобігання кримінальним правопорушенням, у тому числі колабораційній діяльності, диверсіям, незаконному обігу зброї та вибухових предметів. Йдеться не лише про звичні превентивні заходи поліції (перевірка документів, зупинка транспортних засобів тощо), але й про спеціалізовані превентивні дії, які враховують особливості воєнного часу: контроль дотримання комендантської години, поверхневий огляд та співпрацю з місцевими громадами для виявлення ризиків. Ефективне реагування на виклики воєнного стану неможливе без посиленої координації та взаємодії поліції з іншими силовими та державними структурами. Це передбачає оперативну співпрацю з Службою безпеки України, Збройними Силами України, Національною гвардією України, прокуратурою та місцевими військовими адміністраціями з метою визначення спільних завдань та обміну інформацією в реальному часі. Практика показує, що взаємодія підрозділів поліції та військових формувань має вирішальне значення для реалізації комендантської години та захисту критичної інфраструктури [1].

В умовах воєнного стану Національна поліція України активно впроваджує цифрові технології та аналітичні інструменти для підвищення ефективності управління та реагування на загрози. Використання інформаційно-аналітичних систем, відеофіксації, електронних баз даних та цифрової криміналістики дозволяє оперативно обробляти значні масиви інформації та забезпечувати належне доказове оформлення матеріалів. Особливого значення набуває документування воєнних злочинів відповідно до стандартів міжнародного гуманітарного права та положень Женевської конвенції, що здійснюється у взаємодії з органами прокуратури та міжнародними партнерами [3].

Важливим напрямом є формування моделі «стійкої поліції» (resilient policing) в умовах тривалого воєнного та післявоєнного періоду. Йдеться про здатність поліції ефективно функціонувати за умов ракетних ударів, масового внутрішнього переміщення населення, енергетичної нестабільності та кібератак. Це потребує створення ефективних систем управління і комунікації, автономних центрів прийняття рішень та безперервних протоколів діяльності у разі пошкодження критичної інфраструктури.

Перспективним напрямом є інституалізація післявоєнної реінтеграційної функції

поліції. Після завершення активної фази бойових дій саме поліція відіграватиме ключову роль у забезпеченні публічної безпеки і порядку на деокупованих територіях, проведенні стабілізаційних заходів. Виникає необхідність внесення змін та доповнень до існуючої нормативно-правової бази, розроблення нових нормативних документів, які регламентують забезпечення безпекових заходів для працівників сил безпеки і оборони України, цивільного населення на деокупованих територіях з дотриманням прав і свобод людини.

Проведений аналіз свідчить, що в умовах дії правового режиму воєнного стану відбулася глибинна трансформація функціонального призначення Національної поліції України від класичної правоохоронної моделі до комплексного суб'єкта сектору безпеки і оборони, який повинен реагувати на сучасні гібридні ризики та загрози. Сучасні безпекові концепції в діяльності поліції характеризуються посиленням превентивної діяльності, міжвідомчою координацією між силами безпеки та оборони, застосуванням цифрових технологій та участю у документуванні воєнних злочинів відповідно до стандартів міжнародного гуманітарного права. Таким чином, ефективність реалізації безпекових концепцій визначатиметься здатністю поліції вчасно запобігати виникненню кризових ситуацій та реагувати на можливі ризики та загрози в умовах воєнного стану з дотриманням принципів верховенства права, пропорційності та дотримання прав людини.

1. Возняковська К. А., Біленець Д. А. Правоохоронні органи України в системі забезпечення публічної безпеки та громадського порядку. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2025. Вип. 3. С. 109–114. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2025.3.17>.

2. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. і допов.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 24.02.2026).

3. Мельник Т. М. До питання превентивної діяльності Національної поліції в умовах дії правового режиму воєнного стану // *Галицькі студії: юридичні науки*. 2023. № 4. С. 65–69. DOI : https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-4-10.

4. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 № 573. URL : <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 27.02.2026).

5. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27.04.2020 № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 27.02.2026).

6. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку введення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 31.10.2016 № 1129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 27.02.2026).

7. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан : постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1455. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 27.02.2026).

8. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1456. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 27.02.2026).

9. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 24.02.2026).

10. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 24.02.2026).

Гліб ЯКОВЛЄВ

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Національної поліції України

Науковий керівник:

Дмитро АНІСІМОВ

доцент кафедри спеціальної фізичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

**МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ ПРАВООХОРОНЦЯМИ
ЯК ГАРАНТІЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ**

У системі правоохоронної діяльності питання правомірності застосування фізичної сили посідає центральне місце, оскільки саме воно визначає межу між легітимною діяльністю державних інституцій та можливими порушеннями прав людини [1]. Глобальний контекст останніх десятиліть, позначений активізацією масових протестів, зростанням кількості конфліктних ситуацій і трансформацією моделей поліцейської роботи, актуалізує необхідність аналізу міжнародного досвіду нормативного регулювання застосування сили [2]. У більшості демократичних країн уже сформовано розвинені системи, що поєднують принципи прав людини, професійну підготовку та незалежний контроль над діяльністю поліції. І саме ці підходи розглядаються як універсальний орієнтир [3-4]. Ключовим у міжнародних підходах є визнання того, що фізична сила – це винятковий інструмент, застосування якого можливе лише у ситуаціях, коли всі інші, менш інтенсивні засоби впливу виявилися недостатніми [5]. Основні принципи ООН щодо застосування сили та вогнепальної зброї формують глобальну рамку, в якій підкреслюється пріоритет збереження людського життя, принципи пропорційності й необхідності, а також обов'язковість підзвітності кожного випадку використання сили [6]. Національні законодавства багатьох країн розроблені у відповідності до цих стандартів, однак механізми їх практичного втілення можуть суттєво відрізнятися [7]. У державах Європейського Союзу правове регулювання застосування фізичної сили ґрунтується на докладному визначенні як підстав, так і ступенів допустимого втручання [8]. Наприклад, Німеччина застосовує концепцію «градуйованого примусу», яка передбачає поетапне використання засобів впливу від вербальних методів до мінімального застосування фізичної сили, спеціальних засобів, та лише в крайньому випадку небезпечних для життя інструментів. У Великій Британії діє модель «reasonable force», в якій акцент зроблено на обов'язковості раціонального, логічно обґрунтованого та мінімально травматичного реагування. Подібний підхід поєднує правову чіткість із диференційованою оцінкою конкретної ситуації, що зменшує ризики зловживань. Скандинавські країни демонструють один із найпрогресивніших підходів у сфері регламентації застосування сили. В основі їхньої моделі лежить принцип превентивної деескалації, що передбачає мінімізацію конфлікту ще до моменту фізичного втручання. Поліцейські у таких юрисдикціях проходять багаторівневу підготовку з комунікативних технік, кризового менеджменту, роботи з психологічно нестабільними особами, а також аналізу поведінки натовпу. Емпіричні дослідження, проведені у Норвегії та Швеції, показують, що впровадження такої концепції знижує кількість інцидентів із застосуванням сили на десятки відсотків, а довіра громадян до поліції при цьому суттєво зростає. Правова регламентація у цих країнах не обмежується лише нормативними вимогами – вона тісно поєднується з етичними кодексами та практикою регулярних незалежних перевірок поліційної діяльності.

Цікавою є й практика Канади, де питання застосування сили контролюється не лише на рівні законодавства, а й через громадські наглядові органи, які мають право ініціювати розслідування випадків можливого перевищення повноважень. Канадська модель акцентує увагу на постінцидентному аналізі: кожен випадок застосування фізичної сили фіксується, документується, а його правомірність оцінюється незалежним аналітичним органом [7]. Такий підхід унеможливорює приховування неправомірних дій і гарантує прозорість процесу.

У США ситуація є складнішою через відсутність єдиної законодавчої моделі на федеральному рівні, однак саме ця країна виробила потужні стандарти внутрішньої

поліцейської схеми. У більшості штатів застосовується матриця «Use-of-Force Continuum», шкала, що визначає рівень сили залежно від поведінки правопорушника. В окремих підрозділах поширюються моделі «integrated de-escalation», які зобов'язують поліцейського розглядати будь-яку фізичну взаємодію як крайній сценарій. Хоча практика США часто зазнає критики через нерівномірність підходів, значний досвід громадського контролю та незалежних розслідувань становить важливий елемент міжнародного досвіду [8].

Таким чином, спільним для більшості розвинених країн є розуміння того, що застосування фізичної сили не може існувати поза контекстом підзвітності. Тому важливою складовою міжнародних стандартів є механізм зовнішнього контролю – від омбудсменів до спеціалізованих цивільних комісій [9]. Подібні структури забезпечують об'єктивне оцінювання дій правоохоронців та сприяють формуванню довіри суспільства, що є критично необхідним у демократичних державах. Ще одним ключовим елементом є навчання. У багатьох країнах світу підготовка поліцейських містить модулі з прав людини, етики, психології, кризових переговорів, а також сценарні тренування, які моделюють конфліктні ситуації. Міжнародний досвід переконливо доводить, що саме якість підготовки, а не суворість законодавчих норм, визначає реальний рівень правомірності використання сили. Там, де поліцейський обізнаний із техніками зниження напруги та альтернативними методами впливу, кількість травматичних і летальних інцидентів різко падає. Отже, міжнародні моделі правової регламентації застосування фізичної сили демонструють, що ефективність контролю за поведінкою правоохоронців залежить від комплексності підходу. Право, професійна підготовка, громадський контроль, прозорість процедур, культурні традиції та етичні стандарти утворюють єдину систему, здатну забезпечити баланс між безпекою суспільства та захистом основоположних прав людини. Міжнародний досвід свідчить, що у державах, де застосування сили жорстко регламентовано, а механізми нагляду є незалежними, рівень довіри громадян до поліції суттєво вищий, а кількість правопорушень з боку правоохоронців значно нижча. Саме такі підходи можуть слугувати орієнтиром для подальшого вдосконалення національної системи регулювання діяльності правоохоронних органів.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII, ст. 43 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

2. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан справ щодо недопущення в Україні катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання у 2024 році», 2024 124 с. <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/76075.pdf>.

3. Березняк В. Права людини в діяльності Національної поліції України: аналіз офіційного дискурсу. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 8–14. <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/11083>.

4. Войціховський А. В., Жеребко Д. А. Професійна підготовка поліцейських в умовах воєнного стану : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 21 жовт. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 544 с. URL: dspace.univd.edu.ua.

5. Рекомендації та методики для працівників та поліцейських Національної поліції України, 2025. URL: <https://npu.gov.ua/diyalnist/dotrimannya-prav-lyudini/stvorennia-bezbariarnoho-prostoru/rekomendatsii-ta-metodyky-dlia-pratsivnykiv-ta-politseiskikh-natsionalnoi-politsii-ukrainy>.

6. Аналітична доповідь Центру політико-правових реформ, 2019. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/zvit-tsppr-2019.pdf>.

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини), 1950. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

8. Ключові Навички для Поліцейських: КМЄС Провела Тренінг з Ефективної Комунікації та Деескалації Конфліктів – EUAM Ukraine. EUAM Ukraine. URL : <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/essential-skills-for-police-officers-euam-ukraine-conducts-training-on-effective-communication-and-conflict-de-escalation-techniques/>.

9. Ізбаш К. С. Зарубіжний досвід підготовки кадрів поліції в європейських країнах // *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 1. С. 36–39.

10. Йосипів Ю. Р., Гречанюк А. О., Алембець М. М. Основні принципи моделі керування силами поліції, що залучаються до забезпечення публічної безпеки й порядку під час масових заходів, з урахуванням скандинавської системи охорони публічного порядку та безпеки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія юридична)*. 2023. №. 4. С. 72–79.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОЇ І НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Оксана ГРИТЕНКО
професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ: СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕНЬ

Питання національної безпеки набули пріоритетного значення у зв'язку з воєнною агресією проти України, трансформацією гібридних загроз та розвитком кіберпростору. Сучасні наукові дослідження свідчать про активну розробку проблематики понятійного апарату у сфері національної безпеки, зокрема співвідношення категорій «національна безпека», «державна безпека», «громадська безпека» та «воєнна безпека». Актуалізація цієї тематики зумовлена збройною агресією проти України, трансформацією гібридних загроз та розвитком кіберпростору, що вимагає чіткого теоретико-правового розмежування відповідних дефініцій. Так, серед інших досліджень варто зазначити праці О. Г. Турченка та Ю. І. Груценка, в роботі яких наголошується на поліваріантності визначення понять «національна безпека» і «державна безпека» та відсутності єдиного підходу до їх співвідношення. Вчені обґрунтовують, що державна безпека є складовою національної безпеки, однак у науковій традиції ці категорії нерідко отожднюються або розглядаються через різні методологічні призми [15]. У колективній монографії «Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади» за загальною редакцією О. П. Дзьобаня здійснено комплексний філософсько-правовий аналіз феномену національної безпеки, визначено її структуру та принципи функціонування, а також підкреслюється міждисциплінарний характер цієї категорії та необхідність системного підходу до її нормативного закріплення [11]. У працях О. С. Власюка національна безпека розглядається в контексті еволюції внутрішньополітичних процесів в Україні. Дослідник акцентує увагу на взаємозв'язку політичної стабільності, державного управління та безпекових механізмів, що формують зміст поняття національної безпеки [3]. Проблеми теоретичного визначення «безпеки держави» в умовах сучасних викликів аналізують В. П. Павленко, К. Заєць та Ю. Муравська. Автори звертають увагу на нечіткість термінологічного апарату у законодавстві та пропонують уточнення змісту категорії «державна безпека» як правової конструкції [13]. В. Волощук національну безпеку розглядає як інструмент збереження української державності, що поєднує правові, політичні та інституційні механізми захисту суверенітету. Дослідник підкреслює її стратегічний характер та інтегративну функцію [4]. Окрему увагу формуванню понять «державна безпека» і «національна безпека» приділяє В. Баліцький, який простежує історичну еволюцію цих категорій у правовій системі України та доводить поступове розширення змісту поняття національної безпеки [2]. Б. Мельниченко та Н. Фігель систематизували основні наукові підходи до розуміння поняття «національна безпека» – державницький, соціоцентричний, комплексний та функціональний. Автори зазначають, що відсутність єдиної дефініції ускладнює формування узгодженої безпекової політики [9].

Окрім зазначеного, сучасний етап розвитку кримінально-правової науки в Україні характеризується активізацією досліджень, присвячених проблемам кваліфікації кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, що зосереджені у Розділі I Особливої частини Кримінального кодексу України. Потреба в науковому осмисленні зумовлена суттєвими законодавчими змінами після 2014 року та особливо після 2022 року, пов'язаними із запровадженням нових складів кримінальних правопорушень (зокрема

колабораційної діяльності) та уточненням традиційних конструкцій державної зради й диверсії. Так, у практичному посібнику «Злочинна колаборація в умовах збройної агресії» за ред. В. В. Малюка здійснено комплексний аналіз ознак колабораційної діяльності, надано рекомендації щодо її відмежування від суміжних складів злочинів, насамперед державної зради [6]. М. А. Рубашенко та Р. О. Мовчан досліджують підходи до конструювання норм про злочини проти державної безпеки в проєкті нового КК України. Вчені звертають увагу на необхідність чіткішого визначення безпосереднього об'єкта посягання та узгодження термінології з положеннями спеціального безпекового законодавства [14]. Проблематика розмежування державної зради та колабораційної діяльності є однією з центральних у сучасній доктрині. Окремі вчені аналізують особливості суб'єктивної сторони цих складів злочинів, акцентуючи на складнощях доведення умислу, спрямованого на шкоду суверенітетові чи територіальній цілісності держави [8; 1]. К. Ю. Гончаренко порушує питання конкуренції норм і проблеми альтернативної кваліфікації, що виникають у практиці, особливо в умовах тимчасової окупації окремих територій [5]. О. О. Книженко детально досліджує критерії відмежування державної зради від колабораційної діяльності, пропонує орієнтири для правозастосування з урахуванням характеру взаємодії особи з державою-агресором, форми співпраці та спрямованості умислу [7].

Починаючи з 2014 року, а особливо після 2022 року, в кримінальному законодавстві відбулися значні зміни, спрямовані на боротьбу з колабораціонізмом, кіберзлочинністю, інформаційними кримінальними правопорушеннями та фінансуванням діяльності проти держави. У сучасній правовій доктрині активно аналізується доцільність запровадження нових складів злочинів та їх відповідність основоположним принципам законності й пропорційності. Так, колабораційну діяльність розглядають як складову системи забезпечення національної безпеки. Науковці аналізують нові кримінально-правові механізми протидії співпраці з державою-агресором, підкреслюючи їх значення в умовах воєнного стану. Водночас звертається увага на необхідність узгодження кримінально-правових засобів із конституційними гарантіями прав і свобод людини [10]. Досліджується також інформаційний колабораціонізм, вчені акцентують увагу на проблемах тлумачення та застосування відповідних кримінально-правових норм. Так, зокрема, Н. В. Нетеса звертає увагу на складність розмежування караної інформаційної діяльності та реалізації свободи слова, а також на ризики надмірно широкого трактування диспозицій статей, що може порушувати принцип правової визначеності [12]. Науковцями також приділяється увага окремим напрямом протидії колабораційній діяльності в контексті євроінтеграційних процесів. В. В. Шаблистий, В. С. Березняк, Р. А. Каторкін аналізують відповідність нових кримінально-правових заборон міжнародним стандартам, зокрема принципам законності, пропорційності та правової визначеності, наголошуючи на необхідності гармонізації національного законодавства з європейськими підходами [16].

Отже, сучасні наукові дослідження у сфері захисту національної безпеки в межах КК України характеризуються переосмисленням базових понять і вдосконаленням підходів до кваліфікації кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки в умовах воєнної та гібридної агресії. Водночас зберігається термінологічна й методологічна неоднорідність, що зумовлює потребу у формуванні узгодженої доктринальної позиції для забезпечення єдності правозастосування та дотримання принципів правової держави.

1. Антонюк Н. Державна зрада і колабораційна діяльність: питання кримінально-правової кваліфікації. *Слово національної школи суддів України*, 2021. № 4 (37). С. 56–68.
2. Баліцький В. Формування понять «державна безпека» і «національна безпека» в Україні. *Літопис Волині*, (30), 218–222.
3. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. праці / О. С. Власюк. К. : НІСД, 2016. 528 с.
4. Волощук В. Національна безпека як інструмент збереження української державності. *Актуальні проблеми правознавства*. № 2 (2024). С. 111–117.
5. Гончаренко К. Ю. Державна зрада чи колабораційна діяльність? Проблеми кваліфікації злочинів проти основ національної безпеки. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Право»*, 2022. Вип. 36. С. 137–142.
6. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практич. посібник з кримінально-правової оцінки та розмежування / за заг. ред. В. В. Малюка. Київ : Алерта, 2023. 312 с.
7. Книженко О. О. Відмежування державної зради від колабораційної діяльності. *Національна безпека: право та економіка*. № 1. 2024. С. 22–30.
8. Корогод С. В. Державна зрада і колабораційна діяльність: питання кримінально-правової кваліфікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Том 4 № 91.

2025. С. 100-105.

9. Мельниченко Б., Фігель Н. Основні підходи до розуміння поняття «національна безпека». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. № 2 (30), 2021. С. 68-72.

10. Мороз С. А., Мороз В. М., Помаза-Пономаренко А. Л. Протидія колабораційній діяльності як складова забезпечення національної безпеки України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. Випуск 3, 2025. С. 41-45.

11. Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади : монографія / за заг. ред. О. П. Дзьобаня. Харків : Право, 2021. 776 с.

12. Нетеса Н.В. Інформаційний колабораціонізм: проблемні аспекти тлумачення та застосування кримінально-правових. *Інформація і право*. № 4(51)/2024. С. 220-232.

13. Павленко В. П., Засєць К., Муравська Ю. Щодо визначення поняття «безпека держави»: проблеми теорії та практики у сучасних умовах України. *Нове українське право*. № 3 (2022). С. 103-110.

14. Рубашенко М. А., Мовчан Р. О. Кримінальні правопорушення проти державної безпеки в проєкті нового Кримінального кодексу України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 328-341.

15. Турченко О. Г. Груценко Ю. І. Національна безпека і державна безпека: поліваріантність визначення та співвідношення. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. (Лют. 2024), С. 66-74.

16. Шаблистий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Окремі напрямки протидії колабораційній діяльності // Правове забезпечення євроінтеграції: загальноправовий та галузевий аспекти : кол. монографія. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2024. С. 79–102.

Максим КАЛАТУР

старший науковий співробітник
навчально-наукової лабораторії
дослідження проблем забезпечення прав
осіб, які постраждали від війни,
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

**ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Війна, яка розгорнулася на території України, є новим викликом не тільки для нашої нації, яка кожен день виборює своє право на незалежність, але і правової системи, яка була зовсім не готова до такого. В цьому контексті важливе місце займає кримінально-правова політика та відповідні законодавчі ініціативи і внесені зміни, як-от своєрідна ревізія норм Кримінального кодексу країни (далі – КК України), що потребує детального вивчення.

По-перше, слід згадати проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність) № 5144 [2], яким було передбачено доповнення Кримінального кодексу України статтею 111-1 КК України. З аналізу вищезгаданої статті випливає, що відносно ст. 111 КК України вона є привілейованою нормою. Суб'єктом цього кримінального правопорушення можуть бути лише громадяни України. При цьому, як вбачається з практики, вчинення може мати вимушений характер та не заподіювати шкоди державі. Тому переконані, що логічним буде доповнення вказівкою на умисність діяння, або ж у ч. 9 ст. 111-1 КК слід розмежувати примусовий характер таких діянь та особливий вид звільнення від відповідальності на підставі того, що воно не заподіює шкоди державі.

Не менш важливим, на наш погляд, є Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» [4], що є очікуваним, проте такі зміни повинні бути загальнозрозумілими, оскільки, на думку деяких громадян, санкції ст. 432 КК України можуть призвести до самосуду над «мародерами». Зокрема, мародерство не є ні крадіжкою, ні грабежем, ні розбоєм. Однак саме в умовах воєнного стану під «мародерством» розуміється крадіжка, вчинена не лише на полі бою, але й на інших територіях під час воєнного стану. Як наслідок, внесення таких змін призвело до складності у відмежуванні цього діяння від інших правопорушень проти власності.

Відзначимо, що законодавчі зміни внесені й у частину посилення боротьби з такими проявами, оскільки стало очевидним, до чого вони можуть привести. Задля чого Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» [3] закріплено положення щодо можливості довічного позбавлення волі за державну зраду та за диверсію в умовах воєнного стану. При цьому згідно зі ст. 86 КК України особи, винні в цих діяннях, не підлягають амністії. Зрозуміло, що така зміна викликана необхідністю.

Окремо варто згадати про доповнення статтями 435-1, 436-2 КК України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» [5].

Щодо статті 435-1 КК України відомо, що російська федерація використовує як мінімум територіально-технічні можливості республіки білорусь для агресії та не виключає участі російської федерації та інших держав у бойових діях, тому, якщо українські військовослужбовці вживатимуть заходів щодо забезпечення національної безпеки та захисту, відсічі і стримування збройної агресії з боку інших країн, застосування цієї статті в такому випадку буде обмежено. Аналогічні коментарі можна зробити і до статті 436-2 КК України, однак у випадку зі статтею 436-2 логіка законодавця є зрозумілою з урахуванням необхідності підкреслити початок агресії саме 2014 року, тоді як у статті 435-1 можна було б використати підхід статті 111-1 КК України, яка використовує більш узагальнене поняття держави-агресора.

Таким чином, із вищевикладеного випливає, що всі внесені законодавчі зміни до чинного кримінального законодавства потребують доповнення. Відповідно до ст. ст. 435-1, 436-2 КК України все ще застосовуються лише в обмеженому обсязі і потребують роз'яснень, але це питання, ймовірно, буде відсунуте на другий план. Ухвалені зміни забезпечують належний правовий механізм для притягнення до відповідальності осіб, які співпрацюють з окупантом або використовують воєнний стан у власних інтересах. Однак положення, які вже прийняті, але ще не підписані, а також інші положення, пов'язані з міжнародним кримінальним та гуманітарним правом, потребують включення до Кримінального кодексу України.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність) від 24.02.2021 № 5144. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71220.

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану : Закон України від 03.03.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>.

4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 03.03.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text>.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції : Закон України від 03.03.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20>.

Ігор КОПОТУН

старший науковий співробітник
навчально-наукової лабораторії
дослідження проблем забезпечення
прав осіб, які постраждали від війни,
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

**КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ
ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ**

Європейський вибір водночас постає гарантією зміцнення державного суверенітету, політичної стабільності та безпекової спроможності країни. Мета України – утвердження сильної, незалежної держави, розбудова державності та сектору національної безпеки з урахуванням національних інтересів і балансу регіональних геополітичних впливів.

Одним із основних напрямів забезпечення національної безпеки є захист особи, суспільства та держави від правопорушень, відновлення порушених прав і відшкодування завданої шкоди.

В умовах збройного конфлікту кримінальні правопорушення істотно трансформували криміногенну ситуацію в державі, зумовивши появу нових форм злочинності – воєнних злочинів, при цьому ускладнивши реалізацію завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України) у частині забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування та судового розгляду з метою притягнення кожного винного до відповідальності відповідно до ступеня його вини з неухильним дотриманням належної правової процедури [1].

Будь-яке збройне зіткнення із застосуванням воєнної сили є однією з форм воєнного протистояння поряд із війною та відображає крайню стадію загострення міждержавних суперечностей, що супроводжується двостороннім застосуванням збройних сил [3].

Кримінальні правопорушення, учинені в умовах воєнного стану, характеризуються підвищеним рівнем суспільної небезпечності та зумовлюють необхідність їх осмислення крізь призму міжнародного кримінального й гуманітарного права.

Визначення терміна «воєнні злочини» вперше було закріплено у ст. 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі (1945 р.), де до них віднесено порушення законів і звичаїв війни, зокрема вбивства, жорстоке поводження або депортацію цивільного населення на окупованих територіях, вбивство чи нелюдське поводження з військовополоненими, захоплення та вбивство заручників, розграбування державної або приватної власності, а також безпідставне знищення населених пунктів, не зумовлене військовою необхідністю [6].

В подальшому таке поняття дістало нормативне закріплення у ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду [7].

Український законодавець послідовно активізує нормотворчу діяльність у цьому напрямі [14]. Зокрема, концептуальне значення мають проекти законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права» (№ 9438 від 20 грудня 2018 року), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» (№ 2689 від 27 грудня 2019 року), «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України» (№ 7290 від 15 квітня 2022 року), а також проект нового Кримінального кодексу України, спрямовані на формування цілісної моделі кримінально-правового реагування на воєнні злочини.

Суттєве погіршення економічної ситуації, що проявилось у зростанні інфляційних процесів, державного боргу, зниженні платоспроможності населення та збільшенні безробіття внаслідок окупації частини територій і порушення функціонування підприємств формують передумови для поширення нелегальних способів отримання доходів.

Окрему загрозу становить значне розширення незаконного обігу вогнепальної зброї,

боєприпасів і вибухових речовин та зростання випадків їх протиправного використання.

Поняття «воєнний злочин» належить до категоріального апарату міжнародного гуманітарного права та має ширший зміст порівняно з військовими злочинами, оскільки спрямоване на охорону фундаментальних цінностей міжнародної спільноти.

Ефективність міжнародного правосуддя значною мірою залежить від належної первинної фіксації кримінальних правопорушень на національному рівні. Це передбачає формування достатньої доказової бази й потребує від слідчих ґрунтового знання норм міжнародного гуманітарного права для належного доведення фактів їх порушення.

У сукупності такі чинники формують нову реальність, у межах якої ефективне функціонування системи кримінальної юстиції потребує адаптації до умов воєнного часу, включаючи формування наукових засад запобігання, виявлення, документування та розслідування воєнних злочинів в умовах правової невизначеності та загальної суспільної дестабілізації.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.02.2026).
2. Воєнна доктрина України : Указ Президента України від 24 верес. 2015 р. № 555/2015. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/555/2015> (дата звернення: 09.02.2026).
3. Збройний конфлікт. *Вікіпедія*. URL : <https://uk.wikipedia.org/wik> (дата звернення: 09.02.2026).
4. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими: Конвенція ООН від 12 серп. 1949 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 09.02.2026).
5. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков та ін. Київ, 2022. 552 с.
6. Репецький В. М., Лисик В. М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. *Альманах міжнародного права*. 2009. Вип. 1. С. 120–125.
7. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 09.02.2026).
8. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 21 серп. 2024 р. № 3909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text> (дата звернення: 09.02.2026).
9. Антонюк Н. Контекстуальний елемент воєнних злочинів: зміст і необхідність встановлення. *Право України*. 2023. № 5. С. 30–38.
10. Баганець О. Кваліфікація воєнних злочинів. *LexInform* : веб-сайт. URL: lexinform.com.ua/dumka-eksperta/kvalifikatsiya-voyennyh-zlochyniv/ (дата звернення: 09.02.2026).

Людмила ОЛЕФІР
доцент кафедри
формування
та розвитку
професійної
компетентності
персоналу ДКВС,
кандидат юридичних
наук, доцент

Вікторія АНЩЕНКО
завідувач кафедри
формування
та розвитку
професійної
компетентності
персоналу ДКВС
доктор педагогічних
наук, професор

(Інститут професійного розвитку Пенітенціарної академії України,
м. Чернігів, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І БЕЗПЕКИ ЗАСУДЖЕНИХ ЯК СКЛАДОВА МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

У сучасних умовах глобальних безпекових викликів, збройних конфліктів та соціально-політичної нестабільності питання міжнародної та національної безпеки набувають комплексного характеру. Вони охоплюють як зовнішні загрози, так і внутрішні чинники стабільності держави, серед яких важливе місце посідає ефективність кримінальної юстиції та системи виконання кримінальних покарань. У цьому контексті засуджені та умови їх утримання виступають не лише об'єктом кримінально-виконавчої політики, але й

фактором, що прямо впливає на рівень суспільної безпеки, дотримання прав людини та запобігання повторній злочинності. Міжнародний досвід свідчить, що надмірно репресивні або, навпаки, неефективні пенітенціарні системи здатні продукувати додаткові ризики: радикалізацію, кримінальну субкультуру, внутрішнє насильство, зростання рецидиву після звільнення. Відтак, забезпечення безпеки в установах виконання покарань має розглядатися як невід’ємна складова міжнародної та національної безпеки, а не виключно як питання внутрішнього адміністрування кримінально-виконавчої системи країни.

Базовою нормою міжнародного права, що визначає стандарти поводження з особами, позбавленими волі, є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, який закріплює обов’язок держав забезпечувати гуманне поводження з усіма затриманими та засудженими. Дотримання цього принципу визнається ключовою умовою збереження людської гідності та стабільності правопорядку [4].

Найбільш системним міжнародним документом у сфері виконання покарань є Мінімальні стандартні правила ООН щодо поводження з ув’язненими (Правила Нельсона Мандели). Вони встановлюють універсальні вимоги до умов тримання, медичного забезпечення, дисциплінарних заходів, контактів із зовнішнім світом, підготовки до звільнення та ресоціалізації. Особливо важливим є положення про те, що метою ув’язнення не може бути заподіяння додаткових страждань, а режим утримання має сприяти поверненню особи до суспільства як законослухняного громадянина [5].

З безпекової точки зору ці правила мають стратегічне значення, оскільки вони спрямовані на зменшення насильства в установах виконання покарань, профілактику конфліктів, збереження психічного здоров’я засуджених та формування мотивації до правомірної поведінки. У регіональному європейському вимірі особливу роль відіграють Європейські пенітенціарні правила, прийняті в межах Ради Європи, що розвивають і конкретизують положення Правил Нельсона Мандели, наголошуючи на необхідності поєднання безпеки, гуманності та ефективного управління установами виконання покарань [2]. Європейські стандарти виходять із того, що безпека не досягається виключно через фізичну ізоляцію та суворий режим. Навпаки, домінуючим має бути принцип «динамічної безпеки», що передбачає професійну взаємодію персоналу з засудженими, раннє виявлення конфліктів, індивідуальний підхід і підтримку процесів ресоціалізації. Такий підхід довів свою ефективність у зниженні рівня внутрішнього насильства та рецидиву, що безпосередньо впливає на загальний рівень громадської безпеки.

З точки зору національної безпеки засуджені становлять соціальну групу підвищеного ризику, оскільки недосконалість алгоритмів застосування програм диференційованого виховного впливу та корекційних програм в установах виконання покарань, неналежні умови тримання та ігнорування психологічних потреб можуть призводити до формування стійких кримінальних установок. Після звільнення такі особи нерідко повертаються до злочинної діяльності, що створює додаткове навантаження на правоохоронну систему та підриває довіру суспільства до державних інститутів.

Дослідження у сфері кримінально-виконавчого права підкреслюють, що інвестування в гуманні умови тримання, освіти, професійну підготовку та психологічну підтримку засуджених є превентивним заходом безпекового характеру, а не проявом «надмірного гуманізму» [3, с. 553–554].

В умовах воєнного стану ці питання набувають особливої гостроти. Підвищений рівень стресу, травматичний досвід, соціально-економічна нестабільність збільшують ризик агресивної поведінки засуджених як під час відбування покарання, так і після їх звільнення. За таких обставин зростає роль інструментів управління процесами ресоціалізації засуджених, оскільки від їх ефективності залежить рівень зниження криміналізації суспільства.

Ефективна система безпеки в установах виконання покарань повинна будуватися на поєднанні трьох взаємопов’язаних компонентів, що змістовно та комплексно відображають процеси менеджменту, дотримання принципів гуманізації, запобігання катуванням, ресоціалізації засуджених, а саме:

- фізичної безпеки, що включає інфраструктуру установ виконання покарань, інженерно-технічні засоби охорони та нагляду, контроль доступу – інженерно-технічні засоби охорони, належна інфраструктура, контроль доступу до приміщень, в яких перебувають засуджені, надійність системи сигналізації, замків, тощо;

- динамічної безпеки, яка ґрунтується на побудові безпечного професійного середовища, основою якого виступають позитивні стосунки в системі «персонал –

засуджені», запровадженні індивідуальної та групової роботи із засудженими через залучення їх до проходження корекційних програм, неформальної освіти, заходів щодо профілактики конфліктів;

– процедурної безпеки, що засновується на чітких правилах поведінки із засудженими, документуванні, ефективних механізмах реагування та оскарження випадків порушення прав засуджених, в цілому правил забезпечення порядку функціонування установ виконання покарань [1].

Міжнародні стандарти наголошують, що перевага лише фізичної складової безпеки без розвитку динамічних і процедурних елементів є неефективною та в довгостроковій перспективі підвищує ризики порушень прав людини і дестабілізації.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що забезпечення належного рівня правового захисту та безпеки засуджених виходить за межі суто кримінально-виконавчої проблематики й набуває стратегічного значення для системи міжнародної та національної безпеки держави. Стан пенітенціарної сфери безпосередньо впливає на рівень правопорядку в суспільстві, показники рецидивної злочинності та довіру громадян до державних інституцій, а відтак має розглядатися як важливий елемент комплексної безпекової політики.

Міжнародні стандарти поведінки з особами, позбавленими волі – зокрема Правила Нельсона Мандели та Європейські пенітенціарні правила, – формують сучасну модель функціонування пенітенціарних установ, у якій безпека, гуманність і ресоціалізація виступають взаємодоповнюючими складовими. Вони доводять, що повага до людської гідності, доступ до медичної, психологічної та соціальної підтримки, а також підготовка до звільнення є не лише правозахисними гарантіями, але й дієвими інструментами запобігання повторній злочинності.

Водночас надмірно каральний, репресивний підхід у сфері виконання покарань, що ґрунтується переважно на ізоляції та контролі, не забезпечує довгострокового безпекового ефекту. Навпаки, він сприяє формуванню кримінальної субкультури, підвищує конфліктність у середовищі установ і збільшує ризик рецидиву після звільнення, що становить пряму загрозу суспільній стабільності. У зв'язку з цим процес ефективності ресоціалізації засуджених, що відображає основне завдання виправної функції пенітенціарної системи, має постійно вдосконалюватися через розвинення системи динамічної безпеки в установі виконання покарань. Поєднання контрольних і підтримувальних механізмів, розвиток професійної компетентності персоналу, запровадження програм психологічної та соціальної адаптації будуть сприяти не тільки створенню передумов для зниження рівня повторних кримінальних правопорушень, а також в цілому зміцненню безпеки суспільства та країни.

В умовах воєнного стану, соціально-психологічної напруги, економічно-економічної нестабільності зростають ризики девіантної поведінки окремих категорій громадян. Це зумовлює необхідність прискорення трансформації підходів щодо забезпечення рівня безпеки установ виконання покарань з врахуванням вимог міжнародних стандартів та кращих закордонних практик забезпечення ефективності функціонування пенітенціарних установ. Наразі це сприятиме забезпеченню виконання основних завдань щодо реформування кримінально-виконавчої політики України, а й створить умови забезпечення довгострокової національної безпеки.

1. Аніщенко В. О., Пузирьов М. С. Динамічна безпека в установах виконання покарань : монографія /ред. О. М. Іваній. Суми : ФОП Цьома С.П., 2018. С. 42–61.

2. Права в'язнів у міжнародному праві URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Prisoners%27_rights_in_international_law?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 10.02.2026).

3. The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules) URL : https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-book.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 10.02.2026).

4. Європейські тюремні правила. URL : https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-book.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 10.02.2026).

5. Олефір Л. І., Міжнародні стандарти захисту прав засуджених та ув'язнених. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024 № 4 С.550–554.

Євген ПИСЬМЕНСЬКИЙ
проректор з наукової роботи
ЗВО «Університет Короля Данила»
(м. Івано-Франківськ, Україна),
доктор юридичних наук, професор

**ЮРИДИЧНА КОНСТРУКЦІЯ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 332-2
КК УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ
ТА КВАЛІФІКАЦІЇ**

Проблематика кримінальної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України набуває особливої актуальності в умовах збройної агресії та посилення загроз національній безпеці. Водночас законодавча конструкція ч. 1 ст. 332-2 Кримінального кодексу України (далі – КК України) викликає низку теоретичних і практичних питань, пов'язаних із визначенням змісту суспільно небезпечного діяння, його способу вчинення та кола суб'єктів. З'ясування цих аспектів потребує системного аналізу диспозиції відповідної кримінально-правової норми з позицій граматичного та логіко-юридичного тлумачення.

Згідно з ч. 1 ст. 332-2 КК України передбачена відповідальність за перетинання державного кордону України з метою заподіяння шкоди інтересам держави або особою, якій заборонено в'їзд на територію України, або представниками підрозділів збройних сил чи інших силових відомств держави-агресора у будь-який спосіб поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів, або за документами, що містять недостовірні відомості.

Суспільно небезпечне діяння як обов'язкова ознака складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 332-2 КК України, полягає у вчиненні перетинання державного кордону України.

Суть перетинання державного кордону України розкриває п. 2 Правил перетинання державного кордону громадянами України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 57 від 27 січня 1995 р., згідно з яким перетинання громадянами України державного кордону здійснюється в пунктах пропуску через державний кордон та в пунктах контролю, якщо інше не передбачено законом, за одним з таких документів, що дає право на виїзд з України і в'їзд в Україну. З огляду на такий підхід можна констатувати, що перетинання передбачає фактичне переміщення через лінію державного кордону з однієї держави в іншу (виїзд з України або в'їзд в Україну) з виконанням усіх передбачених прикордонних процедур.

Тобто перетинання не може зводитися до самого факту перебування за межами території України або на ній, а означає процес переміщення через державний кордон. Тому діянням тут є сам процес фактичного переміщення особи через лінію державного кордону незалежно від напрямку такого переміщення.

Вочевидь законодавець допустив недбалість, сформулювавши діяння в надто широкому аспекті, а справжній зміст відповідної норми полягає саме в проникненні на територію України; однак ця помилка може бути виправлена у спосіб внесення змін до ч. 1 ст. 332-2 КК України. Іншими словами, простежується невідповідність між формальною конструкцією диспозиції зазначеної кримінально-правової норми та імовірною метою криміналізації, яка, з огляду на системний контекст, могла бути спрямована передусім на протидію незаконному проникненню на територію України. Однак таке телеологічне тлумачення не може змінювати зміст норми за відсутності відповідних законодавчих коректив.

Аналіз диспозиції ч. 1 ст. 332-2 КК України, здійснений з позиції філологічного (граматичного) тлумачення та юридичної логіки, дає змогу дійти таких висновків.

Текст ч. 1 ст. 332-2 КК України становить складну синтаксичну конструкцію, де основний віддієслівний іменник («Перетинання») поширюється на три альтернативні форми вчинення суспільно небезпечного діяння: а) з метою заподіяння шкоди інтересам держави; або б) особою, якій заборонено в'їзд; або в) представниками підрозділів збройних сил/силових відомств держави-агресора... Далі йде опис способу: «у будь-який спосіб поза пунктами пропуску... або в пунктах пропуску... без відповідних документів, або за

документами, що містять недостовірні відомості».

Зважаючи на правила синтаксису української мови, коли після переліку кількох альтернативних форм діянь, розділених диз'юнктивним сполучником «або», йде уточнювальна частина, що описує спосіб дії, ця частина стосується всієї сукупності попередніх елементів, а не лише останнього з них. Граматика тут кон'юнктивна: спосіб не відокремлюється від основної дії, а інтегрується як її невід'ємний модифікатор. Термін «у будь-який спосіб», що включає необмежений спектр поведінки, має розглядатися у контексті перетинання.

Отже, використання сполучника «або» створює альтернативні, але еквівалентні форми діяння, кожна з яких потребує наявності способу як обов'язкового елемента. Відсутність розділових знаків (ком) між переліком осіб та початком опису способів («...держави-агресора у будь-який спосіб...») вказує на те, що ці способи є спільним знаменником для всіх трьох форм діяння. Без зазначених у ч. 1 ст. 332-2 КК України способів (поза пунктами пропуску, без документів або з недостовірними документами) перетинання кордону не може кваліфікуватися як злочин, навіть якщо воно вчинене особою, якій заборонено в'їзд, або з метою заподіяння шкоди державі.

З огляду на зміст диспозиції ч. 1 ст. 332-2 КК України, можна встановити характеристики суб'єкта відповідного злочину за кожною з альтернативно визначених форм діяння.

Суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 332-2 КК України, у першій формі діяння (перетинання державного кордону України з метою заподіяння шкоди інтересам держави в будь-який спосіб поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів, або за документами, що містять недостовірні відомості) – загальний, тобто фізична, осудна особа, яка досягла віку 16 років.

Суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 332-2 КК України, у другій формі діяння (перетинання державного кордону України особою, якій заборонено в'їзд на територію України, у будь-який спосіб поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів, або за документами, що містять недостовірні відомості) – спеціальний. Це фізична, осудна особа, яка досягла віку 16 років, і щодо якої існує обов'язкове до виконання рішення уповноваженого суб'єкта про заборону в'їжджати на територію України.

Суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 332-2 КК України, у третій формі діяння (перетинання державного кордону України представниками підрозділів збройних сил чи інших силових відомств держави-агресора у будь-який спосіб поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів, або за документами, що містять недостовірні відомості) – спеціальний. Це фізична, осудна особа, яка досягла віку 16 років, і є представником підрозділів збройних сил чи інших силових відомств держави-агресора.

Проаналізувавши диспозицію ч. 1 ст. 332-2 КК України, можна дійти однозначного висновку, що мета заподіяння шкоди інтересам держави не є обов'язковою ознакою для кожної форми діяння. Досліджувана конструкція («[Дія] з [Метою А] або [Суб'єктом Б] або [Суб'єктом В]») свідчить про те, що уточнення «з метою заподіяння шкоди...» стосується лише першого блоку перед першим сполучником «або». Якби законодавець мав на меті зробити цю мету обов'язковою для всіх, він би виніс її за дужки, наприклад: «Перетинання... з метою заподіяння шкоди..., вчинене особою, якій заборонено в'їзд, або представником держави-агресора».

Отже, установлювати наявність мети «заподіяння шкоди інтересам держави» у разі вчинення перетинання державного кордону України особою, якій заборонено в'їзд на територію України, або перетинання державного кордону України представниками підрозділів збройних сил чи інших силових відомств держави-агресора для кваліфікації за ст. 332-2 КК України не потрібно, оскільки сам факт такого перетинання зазначеними суб'єктами закон визнає суспільно небезпечним.

У диспозиції ч. 1 ст. 332-2 КК України поняття «інтереси держави» є оціночним і широким за змістом. Однак правильним буде розглядати ці інтереси крізь призму національної безпеки як базової цінності будь-якої держави. Суть національної безпеки неодмінно пов'язується із захищеністю державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Тобто інтереси держави цілком доречно зіставляти з національними

інтересами України, а саме життєво важливими інтересами людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян (п. 9, п. 10 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України»).

Такий підхід дає змогу чітко відмежувати кримінальне правопорушення (де є намір зазіхання на національну безпеку, як-от: розвідувально-підривна діяльність, диверсійна діяльність, перешкоджання законній діяльності військових формувань) від адміністративного правопорушення, ознаки якого містить ст. 204-1 КУпАП, у якій йдеться про елементарне порушення правил перетинання кордону без мети зашкодити державі (це може бути перетинання кордону з метою пошуку роботи, возз'єднання з сім'єю, туризму, ухилення від мобілізації через власні страхи).

Відмінність між кримінальним правопорушенням (ст. 332-2 КК України) та адміністративним правопорушенням (ст. 204-1 КУпАП) полягає у трьох основних ознаках: характері мети, особливостях суб'єкта та об'єкті посягання.

Характер мети (суб'єктивна сторона) є головним критерієм розмежування для першої форми діяння у виді перетинання державного кордону України з метою заподіяння шкоди інтересам держави. Кримінальне правопорушення (ст. 332-2 КК) вчиняється з конкретною метою – заподіяння шкоди інтересам держави, що пов'язується із посяганням на національну безпеку. Адміністративне правопорушення (ст. 204-1 КУпАП) не спрямоване на вчинення підривної діяльності.

Кримінальний закон виокремлює категорії осіб, сам факт незаконного перетинання якими кордону вже вважається злочином, незалежно від мети поведінки. КУпАП передбачає відповідальність для будь-якої особи, яка здійснила перетинання кордону, якщо вона не належить до відповідних категорій осіб і не має мети зашкодити інтересам держави.

Об'єктом кримінального правопорушення є безпека України у сфері недоторканності кордонів. Водночас злочин загрожує суверенітету та територіальній цілісності. Об'єкт адміністративного правопорушення – установленний порядок управління (адміністративний режим перетинання державного кордону). Це «просте» порушення правил, яке не несе фундаментальної загрози державі.

Отже, аналіз диспозиції ч. 1 ст. 332-2 КК України свідчить про те, що кримінально караним є не будь-яке формальне порушення правил перетинання державного кордону, а лише таке, що посягає на сферу національної безпеки або вчиняється спеціальним суб'єктом. Спосіб перетинання кордону виступає обов'язковою конструктивною ознакою складу злочину, а мета заподіяння шкоди інтересам держави підлягає встановленню лише для першої альтернативної форми діяння. Саме ці критерії забезпечують правильне розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності.

Михайло АКИМОВ

доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ
ДОПОМОГИ (на прикладі законопроекту реєстр. № 12250
від 26 листопада 2024 року)**

Серед новітніх викликів у діяльності правоохоронних органів, що їх актуалізувала повномасштабна агресія проти нашої держави, чільне місце посідає незаконне поводження із гуманітарною допомогою, благодійними пожертвами та безоплатною допомогою. Зазначені ресурси, що надходять як від громадян України, так і з-за кордону на потреби військових частин і з'єднань, правоохоронних органів, органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, організацій та установ, є вираженням дійсної підтримки нашої держави і народу; відтак їх кримінально-правовий захист набуває підвищеної актуальності. Однак деякі суб'єкти права на законодавчу ініціативу намагаються під приводом покращання такого захисту внести до Кримінального кодексу (далі – КК) України [1] зміни доволі

сумнівної цінності.

Законопроект реєстр. № 12250 від 26 листопада 2024 року «Про внесення зміни до статті 201-2 Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги державними та комунальними підприємствами», далі – законопроект 12250 [2], має на меті вдосконалення кримінального законодавства у частині забезпечення використання державними та комунальними підприємствами техніки та обладнання, отриманого від міжнародних партнерів в якості гуманітарної та благодійної допомоги, для надання послуг населенню на платних засадах.

Утім, аналіз змісту законопроекту 12250 свідчить про його неузгодженість із положеннями чинного КК України та з усталеними традиціями нормопроєктування і правилами юридичної техніки

Наразі концептуально сумнівною видається пропозиція частково декриміналізувати окремі види поводження певних суб'єктів із гуманітарною допомогою, благодійними пожертвами або безоплатною допомогою. Як відомо, ретроспективна кримінальна відповідальність є заходом реагування держави на конкретне порушення, вчинене певною особою. Відтак аби визначені суб'єкти (виходячи зі змісту законопроекту 12250 – службові особи) мали можливість розпоряджатись гуманітарною допомогою, благодійними пожертвами або безоплатною допомогою (та, відповідно, нести відповідальність за зловживання такими повноваженнями) більш доцільним уявляється передбачити такі повноваження у законодавстві про гуманітарну допомогу – Законі України від 22 жовтня 1999 року № 1192-XIV «Про гуманітарну допомогу» [3], Законі України від 05 липня 2012 року № 5073-VI «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [4] тощо.

На нашу думку, прийняття законопроекту 12250 у запропонованій редакції може мати своїм наслідком його оскарження у Конституційному Суді України через порушення принципу рівності у зв'язку з тим, що відтепер службові особи (завдяки новій редакції статті 201-2 КК України) перебуватимуть (порівняно з іншими розпорядниками гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги) у привілейованому становищі і не нестимуть відповідальності за продаж або використання вказаних предметів з метою отримання прибутку.

Далі, суб'єкт права на законодавчу ініціативу (в якості основного аргументу для часткової декриміналізації діяння, передбаченого статтею 201-2 КК України) посиляється на неможливість використання гуманітарної та благодійної допомоги для покращення надання комунальних послуг (наприклад, для перевезення пасажирів) через те, що така діяльність приносить прибуток, а отже, містить ознаки відповідного кримінального правопорушення. За такою логікою слід було б в пункті третьому примітки до статті 201-2 КК України (у редакції законопроекту 12250) передбачити невизнання кримінально протиправним лише використання предмета цього посягання (гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги). Натомість одночасно пропонується не визнавати кримінально протиправним і продаж вказаних предметів. Зазначена ініціатива є щонайменше сумнівною, позаяк, враховуючи доволі широкий спектр функцій (послуг), виконуючи (надаючи) які відповідні підприємства використовують гуманітарну допомогу, благодійні пожертви або безоплатну допомогу з метою отримання прибутку, виникають значні корупційні ризики.

Зокрема, відповідно до частини першої статті 2 КК України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом. Отже, за відсутності в дії чи бездіяльності особи ознак діяння, передбаченого певною статтею КК України, питання про кримінальну відповідальність не поставатиме взагалі. З огляду на це формулювання «не є діями, передбаченими цією статтею, і не тягне за собою кримінальну відповідальність», запропоноване суб'єктом права на законодавчу ініціативу у пункті третьому примітки до статті 201-2 КК України (в редакції законопроекту 12250), є зайвим дублюванням.

Підсумовуючи, висловлюємо сподівання, що профільний комітет Верховної Ради України візьме до уваги висловлені зауваження та відповідним чином доопрацює прийнятий за основу законопроект 12250.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 16.02.2026).

2. Про внесення зміни до статті 201-2 Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги державними та комунальними підприємствами: законопроект реєстр. № 12250 від 26 листопада 2024 року. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45291> (дата звернення: 16.02.2026).

3. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22 жовтня 1999 року № 1192-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (дата звернення: 16.02.2026).

4. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05 липня 2012 року № 5073-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 16.02.2026).

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ
ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ
ПОЖЕРТВ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ (ст. 201-2 КК України)
ТА ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТИ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ
ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ (ст. 191 КК України)**

КК України у ст. 201-2 передбачає відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. При цьому обов'язковою ознакою кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою цієї статті, є вчинення цього діяння у значному розмірі. Згідно з п. 1 примітки до ст. 201-2 КК України дії, передбачені цією статтею, вважаються вчиненими у значному розмірі, якщо загальна вартість гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги у триста п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [2]. У 2026 р. ця сума становить 582 тис. 400 грн і більше.

Згідно з ч. 1 ст. 11 Закону України «Про гуманітарну допомогу» від 22 жовтня 1999 р. спеціально уповноважені державні органи з питань гуманітарної допомоги ведуть облік, статистичну звітність гуманітарної допомоги. До цих органів належать центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері соціального захисту населення, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації [4].

Забезпечення благодійної діяльності в Україні здійснюють суб'єкти такої діяльності – благодійні організації, які утворені та діють відповідно до цього Закону, а також інші благодійники. Благодійна організація може бути створена як благодійне товариство, благодійна установа чи благодійний фонд з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05 липня 2012 р. та іншими законами України (ст. 4, 13 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації») [3].

Перш ніж потрапити до отримувача гуманітарної допомоги або бенефіціара гуманітарна допомога, благодійні пожертви перебувають у віданні або ж на обліку у спеціально уповноважених державних органах з питань гуманітарної допомоги, благодійних організаціях чи у інших благодійників.

Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» КК України, є чуже майно, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні, або ж яким заволоділи шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. При цьому мінімальна вартість такого майна у 2026 р. становить 3328 грн і більше.

Ознаки гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги як предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України, є тотожними ознакам предмета привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України), а ознаки суспільно небезпечного діяння, передбаченого ч. 1 ст. 201-2 КК України (продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном), та його наслідків є тотожними з

аналогічними ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України.

Наприклад, за ч. 3 ст. 201-2 КК України були кваліфіковані дії М., який за попередньою змовою з В., в період часу з 30.05.2023 по 15.06.2023, під час воєнного стану, достовірно знаючи про заборону на продаж гуманітарної допомоги, з метою отримання прибутку для себе, здійснили продаж отриманих як гуманітарна допомога хірургічних халатів індивідуального захисту (надалі – медичних халатів) у значному розмірі за таких обставин. 12 квітня 2022 р. було засновано благодійну організацію «Благодійний Фонд «Фундація розвитку демократичних ініціатив, допомоги та милосердя «Життя та Надія», керівником та одним із засновників якої є М. Відповідно до заключних положень статуту благодійної організації, благодійний фонд є неприбутковою організацією, яка не ставить перед собою корисливих цілей і не має на меті отримання прибутку. 09 вересня 2022 р. між фірмою «NESS Health Care NFP» США та благодійною організацією «Благодійний Фонд «Фундація розвитку демократичних ініціатив, допомоги та милосердя «Життя та Надія» було укладено договір про співпрацю № UA 09-09/22, відповідно до якого предметом договору є співпраця з метою збору благодійної допомоги, логістики, та перевезення допомоги нужденним, з метою здійснення конструктивної співпраці на некомерційній основі, не маючи на меті отримання прибутку. На виконання договору, у період часу з 22.04.2023 р. по 24.04.2023 р., в зоні діяльності Львівської митниці Держмитслужби України на митну територію України як гуманітарна допомога ввезені медичні халати, відповідно до декларації про перелік товарів, що визнаються гуманітарною допомогою, відправником яких є фірма «NESS Health Care NFP» США, а отримувачем благодійна організація «Благодійного Фонду «Фундація розвитку демократичних ініціатив, допомоги та милосердя «Життя та Надія» (м. Миколаїв, Миколаївської області). М., достовірно знаючи, що медичні халати ввезені на територію України як гуманітарна допомога, маючи доступ та право розпорядження нею, вступивши у попередню змову з В., який є директором благодійної організації «Благодійний Фонд «Об'єднані для милосердя», зареєстрованої за адресою м. Чернівці, вул. Петра Сагайдачного, 26, офіс 1, та одночасно є волонтером благодійної організації «Благодійний Фонд «Фундація розвитку демократичних ініціатив, допомоги та милосердя «Життя та Надія», почали підшукувати потенційних покупців зазначеної гуманітарної допомоги. 15.06.2023 р. приблизно о 13 годині В. прибув на територію складських приміщень і, достовірно знаючи, що вказані медичні халати є гуманітарною допомогою, продаж якої заборонено, продав К. медичні халати у кількості 360 картонних коробок по 50 одиниць у кожній (18 тисяч одиниць), які завантажили в автомобіль марки Mercedes-Benz Sprinter, після чого отримав у К. 600 тис. (шістсот тисяч) грн [1].

Вищенаведені положення дозволяють стверджувати, що у разі якщо розміри прибутку від продажу товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном будуть меншими за триста п'ятдесят неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, такі дії винної особи, за наявності усіх інших ознак, треба кваліфікувати за ст. 191 КК України.

-
1. Кримінальна справа № 726/2618/23. Архів Садгірського районного суду м. Чернівці.
 2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
 3. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05 липня 2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>.
 4. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22 жовтня 1999 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>.

Анна ВИННИК

доцент кафедри
кримінального права і кримінології
Львівського державного університету
внутрішніх справ (м. Львів, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ВПЛИВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблематика протидії злочинності є темою, яка завжди знаходиться у фокусі кримінальної юстиції незалежно від політичних, соціальних чи економічних змін, які відбуваються у суспільстві та державі в цілому. Однак початок повномасштабного вторгнення і війна, яка триває вже майже 4 роки з її викликами, змушує переосмислювати існуючі підходи до її вирішення. Зокрема, постає питання про те, чи може кримінальне право сьогодні (у воєнний та повоєнний періоди) бути позбавлене помсти, а покарання залишатися гуманним, як цього вимагають Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та Загальна Декларація прав людини ООН 1948 р.

Говорячи про боротьбу із злочинністю, як впливу на неї, потрібно пам'ятати, що залежно від суб'єкта кримінально-правової політики різниться як ступінь, так і характер впливу. Органи досудового розслідування здійснюють розкриття злочинів. Пленум Верховного Суду, Велика палата чи Касаційний кримінальний суд забезпечують спрямування та сталість судової практики щодо вирішення певних категорій злочинів. Та первинна ланка все ж належить законодавчому органу, який впливає на злочинність шляхом криміналізації та пеналізації діянь.

І якщо (як нам всім відомо) реакція законодавця на потребу удосконалення нормативної бази, що регламентує особливості протидії злочинності в умовах воєнного стану після його запровадження в частині криміналізації була своєчасною, а відповідні законодавчі зміни – необхідними, то в питаннях пеналізації справи дещо інакші. Водночас саме від того, який вид та міру покарання буде застосовано до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, чи буде в процесі виконання цього покарання досягнута його мета і яка саме мета покарання має бути на першому місці, залежить, власне, і ефективність боротьби із злочинністю в частині її запобігання.

Важливим кроком на шляху формулювання принципів забезпечення відповідності ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення тому виду та мірі покарання, що повинні застосовуватися до особи, яка його вчинила, є підхід, запропонований в Проекті Кримінального кодексу України, у якому передбачені «Ознаки, що підвищують тяжкість злочину на один ступінь / два ступені») і дозволяє об'єктивно обрахувати обсяг покарання, яке потрібно призначити особі [5]. Що стосується чинного кримінального Закону, то важливою, однак не позбавленою критики в цьому аспекті новелою, є запровадження такого виду покарання, як пробаційний нагляд.

Однак поряд із тенденціями дотримання гуманістичних концепцій чинне кримінальне законодавство містить положення, які прямо суперечать їм. Так, наприклад, виникає питання доцільності застосування до особи-колаборанта від 10 до 15 років позбавлення волі та необхідності утримання його у в'язниці за кошти платників податків. (Згідно зі статистикою за 2024 рік, за різними ст. 111-1 КК України притягнуто до кримінальної відповідальності із призначенням покарання у виді позбавлення волі від 10-15 років 230 осіб) [2].

Підступними та незручними є питання призначення покарання за такі кримінальні правопорушення, як непокоря (ст. 402 КК України), дезертирство (ст. 408 КК України) чи самовільне залишення військової частини (далі – СЗЧ) (ст. 407 КК України). Зокрема, згідно із статистичними даними за 2024 рік, за вчинення злочину, передбаченого ст. 408 КК України (дезертирство), 116 особам призначено покарання у виді позбавлення волі на строк від 3 до 5 років і 28 особам – на строк від 5 до 10 років позбавлення волі. За вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 402 КК України, засуджено 25 осіб із призначенням покарання від 3 до 10 років позбавлення волі. Що стосується СЗЧ, то за даними Офісу Генерального прокурора від січня 2024 року до вересня 2024 року було відкрито 90 тисяч проваджень [2].

У зв'язку із цим постає риторичне запитання про досягнення хоча б однієї із передбачених ст. 50 КК України цілей покарання. Чи буде мати місце виправлення особи, загальна або спеціальна превенція? Чи в першу чергу призначеним покаранням виконуватиметься така його мета, як кара? І якщо так, то чи має сьогодні держава Україна достатні механізми та засоби, аби забезпечити виконання цієї мети без порушень прав та свобод засудженої особи, а також фінансові ресурси, необхідні для цього? І якщо знову відповідь буде позитивною, то виникає питання доцільності цього в умовах воєнного та поствоєнного періоду.

А чи не буде більш доцільним, як це пропонує Н. А. Савінова, переглянути пеналізацію діянь, передбачених у ч. 2 ст. 1111 КК, у зв'язку з невідповідністю чинного покарання небезпеці/шкідливості описаного в ній діяння. Та розглянути підстави спеціального звільнення від кримінальної відповідальності колаборантів, які без скоєння тяжких та особливо тяжких злочинів вчинили діяння, цінність і важливість яких для української держави реабілітує їх перед суспільством [3].

Ця пропозиція набуває ще більшої актуальності в умовах, коли законодавець, усвідомивши помилковість посилення кримінальної відповідальності як способу боротьби із злочинами, передбаченими ст.ст. 402, 407, 408 КК України, вирішив виправити ситуацію шляхом прийняття 7 вересня 2024 року Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану» [1], на підставі якого з'явилася ч.5 ст. 401 КК України, що передбачає спеціальну підставу звільнення від кримінальної відповідальності у разі вчинення особою СЗЧ чи дезертирства вперше.

Це вибіркові приклади застосування судами санкцій статей, які вказують на певну їх невідповідність вчиненням. Це демонструє те, що часто законодавець запроваджує їх інтуїтивно, так би мовити «на око», і це в свою чергу призводить до того, що суди змушені вдаватися до пошуку ефемерних підстав для призначення більш м'якого покарання, ніж передбачене законом для забезпечення принципу його адекватності та необхідності [2].

Слушною у цьому контексті є позиція суддів Верховного Суду, які зазначають, що кризь призму сучасних тенденцій у сфері кримінальної юстиції, у контексті концепції карального правосуддя та відновного правосуддя окремі склади злочинів проти основ національної безпеки потребують карального правосуддя, деякі – відновного. Тож чим більш поширеним є вчинення злочину – тим більш відновним має бути правосуддя. Водночас чим менш поширеним і більш тяжким є злочин, то більш каральним має бути підхід [4].

Такий підхід може мати широке застосування: не обмежуватися виключно злочинами проти основ національної безпеки, а бути орієнтиром для встановлення покарань загалом для усіх кримінальних правопорушень.

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану : Закон України від 07.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3902-20#n6>.

2. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024.

3. Савінова Н. А. Кримінальне право без помсти: гуманізм та право української держави під час війни та в повоєнний період. Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути : матеріали міжнар. наук. конференції, м. Харків, 21-22 жовт. 2022 р. / редкол.: Ю. А. Пономаренко, Ю. В. Баулін та ін. – Харків : Право, 2022. – 352 с. С.27-29.

4. Судді ВС розповіли про останні тенденції у сфері кримінального права України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1533617/> (дата звернення 29.07.2024). URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1533617/>.

5. Текст Проекту КК України станом на 21.07.2025 р. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

Максим ДЕСВ

доцент кафедри кримінального,
цивільного та міжнародного права
Національного університету
«Запорізька політехніка»
(м. Запоріжжя, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ОБМЕЖЕННЯ ПРИВАТНИХ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ: МЕЖІ
ДОПУСТИМОГО ВТРУЧАННЯ ДЕРЖАВИ З ПОЗИЦІЇ БЕЗПЕКИ**

У сучасних умовах забезпечення міжнародної та національної безпеки особливого значення набуває дотримання балансу між публічними інтересами держави та приватними правами людини, зокрема осіб, засуджених до кримінальних покарань. Кримінально-виконавче право, що є переважно публічно-правовою галуззю, водночас охоплює низку приватно-правових відносин, які не припиняються з моменту набрання вироком законної сили.

На сьогодні проблематика обмеження приватних прав засуджених достатньо ґрунтовно розроблена в межах конституційно-правової та цивільно-правової науки. Водночас у науці кримінально-виконавчого права переважно досліджувалися питання забезпечення прав людини загалом, без належного виокремлення та системного аналізу приватно-правових обмежень, що виникають саме на стадії виконання кримінальних покарань. Зокрема, більшість наукових праць присвячена обмеженню майнових прав осіб у кримінальному провадженні, серед яких слід відзначити дослідження Т. Є. Зелькіної, В. В. Назарова, А. Е. Руденка, А. В. Чуба. Водночас межі допустимого втручання держави у приватні права засуджених у кримінально-виконавчих правовідносинах залишаються фрагментарно дослідженими.

У науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення співвідношення публічно-правових та приватно-правових начал у кримінально-виконавчому праві. Частина науковців розглядає обмеження прав засуджених виключно як прояв державного примусу, інші ж обґрунтовують необхідність збереження за засудженими базового обсягу приватних прав, що не пов'язані безпосередньо з цілями покарання. Така доктринальна невизначеність ускладнює формування чітких критеріїв допустимого втручання держави у приватну сферу осіб, які відбувають покарання.

Відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [2]. Зазначена конституційна норма покладає на державу обов'язок гарантувати реалізацію прав і свобод людини, у тому числі щодо осіб, засуджених до кримінальних покарань. У цьому контексті втручання держави у приватну сферу засуджених, зумовлене міркуваннями національної безпеки та правопорядку, має здійснюватися виключно на підставі закону, з дотриманням принципів необхідності, пропорційності та поваги до гідності особи.

Конституційний принцип визнання людини найвищою соціальною цінністю передбачає, що обмеження приватних прав засуджених допускається лише за умови їх безпосереднього зв'язку з метою кримінального покарання. Втручання держави не може мати довільного характеру та повинно відповідати вимогам легітимності, мінімального обмеження прав і необхідності у демократичному суспільстві. Недотримання зазначених вимог призводить до трансформації правових обмежень у форму прихованого покарання, що суперечить як конституційним засадам, так і безпековим інтересам держави.

В. О. Човган розглядає обмеження прав засуджених як звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод особи з боку держави, зумовлене набуттям нею спеціального правового статусу засудженого [3, с. 79]. У цьому контексті особливого значення набуває розмежування правового обмеження та фактичного позбавлення можливості реалізації приватних прав. Якщо перше є допустимим елементом кримінально-виконавчих правовідносин, то друге свідчить про порушення балансу між публічними інтересами безпеки та правами людини. Саме відсутність чітко визначених меж такого втручання створює передумови для зловживань у діяльності органів та установ виконання покарань.

Обмеження приватних прав засуджених є об'єктивно зумовленими характером кримінального покарання, однак вони не можуть мати абсолютного характеру. Засуджені зберігають статус суб'єктів приватного права, а втручання держави у сферу їхніх майнових, трудових, сімейних та інших приватних прав має бути обмежене необхідністю забезпечення безпеки, підтримання правопорядку та створення умов для виправлення і ресоціалізації.

Приватні права засуджених, що зазнають обмежень у процесі виконання кримінальних покарань, доцільно поділяти на кілька груп.

1. Майнові права – право власності, право на користування майном; обмеження пов'язане з режимом відбування покарання та безпековими вимогами.

2. Трудові права – право на працю та винагороду; обмеження регулюються режимом установи та внутрішніми правилами.

3. Сімейні права – право на підтримку сімейних контактів, участь у вихованні дітей; обмеження допускається лише у виняткових випадках.

4. Особисті немайнові права – право на освіту, медичну допомогу, релігійну практику, повагу до приватного життя; обмеження мають здійснюватися виключно за законними підставами.

Кожна група прав має різний ступінь допустимого обмеження, що обумовлюється характером покарання та рівнем потенційної загрози безпеці. Неврахування цієї диференціації призводить до уніфікованого, а отже – непропорційного обмеження приватних прав засуджених.

Надмірне або невинуватене втручання у приватну сферу особи, позбавленої волі, здатне спричинити формування правового нігілізму, зростання конфліктності та рецидивної злочинності, що становить загрозу як громадській, так і національній безпеці. З позицій національної безпеки кримінально-виконавча система виконує не лише каральну, а й превентивну функцію. Дотримання приватних прав засуджених сприяє зниженню рівня напруженості в установах виконання покарань, мінімізації конфліктів та формуванню правослужняної поведінки після звільнення.

У міжнародному вимірі забезпечення приватних прав засуджених розглядається як складова стандартів належного врядування та безпеки, а також показник демократичності та правової зрілості держави. Європейська конвенція з прав людини гарантує обмеження свободи лише у випадках, передбачених законом, і захист приватного життя засуджених (ст. 5, 8 ЄКПЛ) [1]. Комітет ООН проти катувань наголошує на необхідності дотримання гідності осіб у пенітенціарних установах, а стандарти Ради Європи щодо поводження з ув'язненими встановлюють принцип мінімального необхідного обмеження прав. Імплементация цих норм у національне кримінально-виконавче законодавство зміцнює міжнародну довіру до держави та сприяє інтеграції України у європейський правовий простір.

Національна практика обмеження приватних прав засуджених демонструє застосування принципу пропорційності та диференціації за категоріями прав. Наприклад, майнові права можуть обмежуватися шляхом встановлення обов'язку передачі частини заробітку на утримання установи або відшкодування шкоди, тоді як сімейні права регламентуються правилами відвідувань та контактів, передбаченими законодавством та внутрішніми положеннями пенітенціарних установ.

Отже, межі допустимого втручання держави у приватні права засуджених мають визначатися з урахуванням балансу між публічними інтересами безпеки та пріоритетом прав людини. Забезпечення такого балансу у кримінально-виконавчому праві є необхідною умовою ефективної ресоціалізації засуджених і водночас важливим чинником національної та міжнародної безпеки.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами): Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 / Верховна Рада України. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13, / № 32 від 23.08.2006 / Ст. 270.

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254 к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Човган В. О. Обмеження прав в'язнів: правова природа та обґрунтування. Монографія. ГО «Харківська правозахисна група». Харків: «Права людини», 2017. 608 с.

Дарина ЄВТЄЄВА

заступник директора з наукової роботи
Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук
України (м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук,
старший дослідник

**ЩОДО ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОСАДОВОГО
КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ ЗА Ч. 7 СТ. 111¹ КК НА ПРИКЛАДІ КЕЙСУ ВОДІЯ
В НЕЗАКОННОМУ ПРАВООХОРОННОМУ ОРГАНІ¹**

Одним із різновидів колабораційної діяльності є посадовий колабораціонізм (добровільне працевлаштування в незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території (далі – ТОТ), відповідальність за різні прояви якого передбачена в частинах 2, 5 та 7 ст. 111¹ Кримінального кодексу (далі – КК) України. Із застосуванням цих норм на практиці пов'язана низка проблем, зокрема й кваліфікація дій осіб, що обіймають посади, не пов'язані з владними, організаційно-розпорядчими або адміністративно-господарськими функціями в незаконних судових або правоохоронних органах влади.

Слід відмітити, що норма в ч. 7 ст. 111¹ КК сформульована так, що криміналізація діяння пов'язується з місцем роботи особи – незаконними судовими або правоохоронними органами, – безвідносно до виду функцій за обійманою нею посадою (які, у свою чергу, мають значення для кваліфікації за ч. 2 та ч. 5 цієї статті). При цьому саме в ч. 7 передбачено найсуворішу (порівняно з ч. 2 та ч. 5 цієї статті) відповідальність (позбавлення волі на строк від 12 до 15 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років та з конфіскацією майна або без такої). У зв'язку з цим виникає проблема, яка полягає в тому, що під ознаки злочину за ч. 7 ст. 111¹ КК підпадає зайняття у т.ч. й таких посад, що передбачають виконання лише технічних функцій (судові розпорядники, секретарі, прибиральники, водії, охоронці та ін.) і робота на яких не становить того ступеня суспільної небезпечності, що передбачав би заподіяння істотної шкоди основам національної безпеки як об'єкту колабораційної діяльності [1, с. 48].

Наочно ця проблема виразилася у справі, що стала предметом розгляду Касаційного кримінального суду Верховного Суду (далі – ВС) в постанові від 22.01.2024 р. (справа № 953/406/23) щодо притягнення до відповідальності особи, яка працювала водієм у незаконному правоохоронному органі. За встановленими обставинами особа, перебуваючи на ТОТ, у 2022 р. добровільно зайняла в новоствореному правоохоронному органі «народна міліція» посаду водія чергової частини і виконувала обов'язки за цією посадою (перевезення та доставку поліцейських, ремонт і догляд за службовим автомобілем). Місцевий суд виніс вирок щодо такої особи за ч. 7 ст. 111¹ КК, що був залишений без змін апеляційним судом. У касаційній скарзі засуджений не погодився з такою кваліфікацією та, пославшись на висновок Великої Палати ВС від 30.08.2023 р. (справа № 633/195/17) щодо тлумачення терміна «працівник правоохоронного органу», указав, що його дії виразилися у зайнятті посади водія, управлінні транспортними засобами та списанні пально-мастильних матеріалів; займана ним посада не належала до правоохоронних чи правозастосовних та що він не здійснював жодних функцій, притаманних працівникам правоохоронних органів.

Разом із тим, розглядаючи касаційну скаргу засудженого, ВС зауважив, що у нормативній конструкції ч. 7 ст. 111¹ КК термін «працівник правоохоронного органу» не використовується, а отже посилення на зазначене вище рішення Великої Палати ВС у цій справі є нерелевантним. У зв'язку з цим дії засудженого правильно кваліфіковані за ч. 7 ст. 111¹ КК [2].

На наш погляд, у зазначеному рішенні, в якому застосовано буквальный підхід до

¹ *Примітка.* Публікація підготовлена в межах виконання теми фундаментального дослідження «Теоретичні та правозастосовні проблеми кримінально-правового забезпечення основ національної безпеки та оборони України», яка розробляється в Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України.

тлумачення норми закону про кримінальну відповідальність, можливо констатувати явну неспівмірність між ступенем суспільної небезпечності діяння засудженого та призначеним йому покаранням (позбавлення волі на строк 12 років з позбавленням права обіймати посади в правоохоронних органах на строк 12 років та конфіскацією майна). Такий дисонанс, як вже було відзначено, закладений і власне в самій розглядуваній нормі щодо подібних ситуацій.

Проблемі, що проявилася в наведеному рішенні, було приділено увагу в літературі, де сформувалися такі альтернативні пропозиції: а) щодо обмежувального тлумачення цієї норми – під частину 7 ст. 111¹ КК мають підпадати лише зайняття посад суддів або осіб, які мають статус працівників правоохоронних органів, натомість обіймання інших посад в судових або правоохоронних органах, не пов'язаних із організаційно-розпорядчими або адміністративно-господарськими функціями, має кваліфікуватися за ч. 2 ст. 111¹ КК [3; 4, с. 284, 415]; б) щодо визнання такого роду діянь малозначними [5, с. 357-358].

На нашу думку, на розв'язання проблеми в розглядуваній та інших подібних ситуаціях можливо запропонувати таку аргументацію.

Норми статті 111¹ КК України щодо посадового колабораціонізму мають таку конфігурацію: ч. 2: зайняття посад, не пов'язаних із виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій (*кримінальний проступок*); ч. 5: зайняття посад, пов'язаних із виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, а також обрання до незаконних органів влади (*тяжкий злочин*); ч. 7: зайняття посад у незаконних судових або правоохоронних органах (*особливо тяжкий злочин*). Як вбачається, логіка законодавця передбачала таке конструювання цих норм, за якою чим більш відповідальною є посада особи та чим більш значущими є її повноваження, використання яких може завдавати істотної шкоди національній безпеці, тим більш суворому покаранню вона має підлягати.

Варто звернути увагу на те, що зайняття таких посад у незаконних судових або правоохоронних органах, які не передбачають виконання владних, організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, не характеризується значно вищим ступенем суспільної небезпечності порівняно з обійманням таких посад в інших незаконних органах. Працівник, який має лише технічні функції, в обох випадках виконує свої обов'язки, обслуговуючи (забезпечуючи) діяльність інших осіб і при цьому не маючи фактичної можливості спричинити істотної шкоди національній безпеці України. І хоча деяка різниця в ступені суспільної небезпечності в обох цих випадках все ж таки має місце через сам статус судових і правоохоронних органів, виражений в тих значущих функціях, що виконують їх наділені владними повноваженнями працівники, реалізації яких і сприяють працівники із технічними функціями, проте умовна «амплітуда» в ступені відповідальності останніх від кримінального проступку до особливо тяжкого злочину є необґрунтовано суворою.

Також слід зауважити, що буквальне тлумачення норми ч. 7 щодо зайняття посад у незаконних судових або правоохоронних органах особами, що не виконують владних, організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, порушуватиме положення Європейської конвенції з прав людини 1950 р. та суперечитиме практиці Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Так, у справі *Vinter and Others v. the United Kingdom* (App No 66069/09, 130/10 and 3896/10) ЄСПЛ зазначив, що вирок не має бути явно неспіврозмірним, інакше він порушуватиме ст. 3 Конвенції («Заборона катування»). Водночас при застосуванні ст. 5 Конвенції («Право на свободу та особисту недоторканність») ЄСПЛ неодноразово зазначав, що: ... якщо йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливим є забезпечення загального принципу юридичної визначеності; ... якщо національний закон дозволяє можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у застосуванні, щоб виключити будь-який ризик свавілля (наприклад, *Ichin and Others v. Ukraine* (App No 28189/04, 28192/04); *Novik and Others v. Ukraine* (App No № 48068/06)). Цією правовою позицією ЄСПЛ послуговується й Верховний Суд, наголошуючи, що відсутність у національному законодавстві необхідної чіткості і точності порушує вимоги «якості закону» та «правової визначеності». Тож у разі, коли національне законодавство припустило неоднозначне або множинне тлумачення прав та обов'язків осіб, національні органи зобов'язані застосувати найбільш сприятливий для осіб підхід [6].

У зв'язку з цим слід підтримати рішення щодо застосування саме обмежувального підходу до тлумачення норми за ч. 7 ст. 111¹ КК України, адже застосування буквального підходу призведе до порушення прав окресленої категорії осіб у зв'язку з невідповідністю

суспільної небезпечності діяння покаранню та порушенням положень Європейської Конвенції.

Таким чином, зайняття особою таких посад у незаконних судових або правоохоронних органах на ТОТ, які не передбачають виконання владних, організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, слід кваліфікувати не за ч. 7 ст. 111¹ КК України, а за ч. 2 цієї статті.

1. Євтєєва Д. П. Щодо основних кримінально-правових проблем посадового колабораціонізму (ч.ч. 2, 5, 7 ст. 111¹ КК України). *Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє*: матеріали заоч. наук.-практ. круглого столу (6 трав. 2025 р.): електрон. наук. вид. Харків: Право, 2025. С. 46-49.

2. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22.01.2024 р. у справі № 953/406/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116670763#>.

3. Хавронюк М. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм. Аналіз статті про колабораційну із серії науково-практичних коментарів Миколи Хавронюка про зміни до Кримінального кодексу, прийняті під час воєнного стану. *Центр політико-правових реформ*: офіц. вебсайт. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/kolaboratsijna-diyalnist-nova-stattya-kryminalnogo-koдексу/>.

4. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій : монографія / М. А. Рубашенко, І. В. Яковюк, Н. В. Пульженко, О. В. Зайцев, С. О. Харитонов ; за наук. ред. М. А. Рубашенка; Нац. фонд дослідж. України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2024. С. 284, 425. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/20314>.

5. Письменський Є. О., Мовчан Р. О. Новели кримінального законодавства України про колабораційну діяльність: дискусійні питання та спроба їх розв'язання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 356-360. С. 357-358. URL: http://lsey.org.ua/6_2022/79.pdf.

6. Постанова Верховного Суду від 06 березня 2018 р. у справі №234/8701/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72693634>.

Вероніка БОГІНЯ

студентка юридичного факультету

Юлія ЖИВОВА

доцент кафедри адміністративного і кримінального права

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОГО КОМАНДУВАННЯ ЗА НЕЗАКОННІ НАКАЗИ: МЕЖІ ПІДЛЕГЛОСТІ ТА КРИМІНАЛЬНОГО ОБОВ'ЯЗКУ

Проблема кримінальної відповідальності військового командування за віддання незаконних наказів набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану та активної фази збройного конфлікту. Вона знаходиться на перетині принципів єдиноначальності, військової дисципліни, міжнародного гуманітарного права та фундаментальних гарантій прав людини. Ключовою дилемою є визначення меж підлеглості військовослужбовця та обсягу кримінального обов'язку командира, з одного боку, і допустимості виконання наказу як підстави для звільнення від кримінальної відповідальності – з іншого.

Нормативна основа регулювання відповідальності за незаконні накази закріплена насамперед у статті 60 Конституції України [1], яка прямо встановлює: «Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази». Ця норма формує конституційний стандарт обмеження військової підлеглості та покладає на кожного суб'єкта персональний обов'язок відмовитися від виконання явно злочинного наказу.

У системі кримінального законодавства відповідне положення конкретизується в Кримінальному кодексі України [2]. Згідно зі ст. 41 Кримінального кодексу України, виконання наказу або розпорядження є обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння, якщо наказ не був явно злочинним. Водночас віддання завідомо злочинного наказу тягне кримінальну відповідальність особи, яка його віддала. Тобто законодавець закріпив дуалістичну модель: відповідальність командира за злочинний наказ

та відповідальність підлеглого у разі виконання явно злочинного наказу.

Окреме значення мають норми Розділу XIX Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби», зокрема ст. 402–404 [2], що регламентують відповідальність за непокору, невиконання наказу та опір начальникові. У поєднанні зі ст. 41 Кримінального кодексу України виникає колізійна ситуація: військовослужбовець, відмовляючись від виконання наказу, ризикує кримінальним переслідуванням за непокору, якщо не доведе його протиправний характер.

Проблематика полягає у визначенні критерію «явної злочинності». Закон не містить його легального визначення. Доктринально під явною злочинністю розуміють очевидну протиправність наказу, що не потребує спеціальних юридичних знань для її встановлення. Проте в умовах бойових дій, коли рішення приймаються оперативно, а інформація є неповною, межа між неправомірним і кримінально караним наказом може бути розмитою. Особливо це стосується наказів щодо застосування сили, поводження з військовополоненими чи цивільним населенням.

Міжнародно-правовий вимір проблеми впливає з принципу індивідуальної кримінальної відповідальності за воєнні злочини. Відповідно до загальновизнаних норм міжнародного гуманітарного права, виконання наказу не звільняє від відповідальності, якщо особа знала або повинна була знати про його незаконність. Ця позиція кореспондує положенням Римського статуту Міжнародного кримінального суду [3] та практиці міжнародних трибуналів, хоча Україна здійснює кримінальне переслідування на підставі національного законодавства.

Особливої уваги потребує концепція «командної відповідальності», за якою командир може нести кримінальну відповідальність не лише за віддання злочинного наказу, а й за невжиття заходів щодо запобігання або припинення злочинів підлеглих. У національному праві елементи такої відповідальності проявляються через конструкції службової недбалості [2, ст. 425] та перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень [2, ст. 426-1]. Проте відсутність чіткої імплементації принципу породжує дискусію щодо достатності наявних норм.

Додатковий аспект – психологічний та дисциплінарний тиск у військовій ієрархії. Принцип єдиноначальності передбачає безумовне виконання наказів, що є необхідним для боєздатності. Водночас кримінальне право вимагає автономності волі та свідомого контролю над своїми діями. Отже, виникає колізія між військовою доцільністю та принципом особистої відповідальності.

Проблемним є також питання доказування умислу командира при відданні наказу та усвідомлення злочинності підлеглим. У бойовій обстановці фіксація обставин віддання наказу (усний характер, відсутність документування) суттєво ускладнює доведення складу кримінального правопорушення.

Відповідальність військового командування за незаконні накази є складною багатовимірною категорією, що поєднує конституційні гарантії, кримінально-правові приписи та міжнародні стандарти. Основними проблемами залишаються: відсутність законодавчого визначення «явно злочинного наказу», ризик криміналізації обґрунтованої відмови від виконання наказу, неповна імплементація принципу командної відповідальності, труднощі доказування суб'єктивної сторони злочину в умовах війни [4].

Удосконалення правового регулювання потребує чіткого нормативного окреслення критеріїв злочинності наказу, гармонізації положень Кримінального кодексу України з міжнародним гуманітарним правом та посилення гарантій захисту військовослужбовців, які відмовилися від виконання явно злочинних розпоряджень. Лише баланс між принципом військової дисципліни та верховенством права здатний забезпечити належне функціонування сектору оборони в умовах збройного конфлікту.

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 25.02.2026).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.02.2026).

3. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 25.02.2026).

4. Харитонов С. О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України : монографія. Харків: Право, 2018. 328 с.

Андрій ЖБАНЧИК

т.в.о. завідувача кафедри
вогневої підготовки,
кандидат юридичних наук, доцент

Ганна ТЕРЕХОВА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСІБ, ЯКІ ЗВІЛЬНЯЮТЬСЯ З УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У сучасних умовах розвитку кримінально-виконавчої політики України питання ресоціалізації осіб, які звільняються з установ виконання покарань, набуває підвищеної наукової та практичної значущості. Це зумовлено переорієнтацією системи виконання покарань на забезпечення соціальної адаптації засуджених і формування передумов їх подальшого правослужняного життя. Нормативні положення кримінально-виконавчого законодавства визначають ресоціалізацію як одну з пріоритетних цілей виконання покарань, що полягає у відновленні соціально корисних зв'язків особи та створенні умов для її ефективного включення в суспільні відносини після звільнення. У цьому розумінні ресоціалізація виступає комплексним соціально-правовим явищем, яке не обмежується періодом відбування покарання, а охоплює взаємопов'язані пенітенціарний і постпенітенціарний етапи, спрямовані на забезпечення стабільної інтеграції особи у соціальне середовище.

У доктрині кримінально-виконавчого права ресоціалізація трактується як комплексний феномен, що поєднує правові, соціальні, психологічні та економічні складові. О. М. Джужа наголошує, що ресоціалізація виходить за межі діяльності установ виконання покарань і потребує активної участі органів пробації, органів місцевого самоврядування, служби зайнятості, медичних і соціальних установ [1, с. 206]. Водночас сучасний стан нормативного регулювання постпенітенціарної адаптації в Україні характеризується фрагментарністю, що зумовлює необхідність переосмислення ролі кримінально-виконавчого законодавства у формуванні єдиної державної політики ресоціалізації.

Соціально-правовий аспект ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, полягає у відновленні їх правового статусу як повноправних членів суспільства. КВК України гарантує звільненим особам реалізацію низки соціальних прав, зокрема права на працю, соціальний захист, охорону здоров'я та житло. В. М. Трубников обґрунтовано зазначає, що формальне закріплення цих прав без створення реальних механізмів їх реалізації призводить до правової і соціальної маргіналізації колишніх засуджених, що, у свою чергу, підвищує ризик повторної злочинності [2, с. 117].

У зв'язку з цим доцільним і науково виправданим є застосування індивідуалізованих підходів до ресоціалізації, що передбачають розроблення спеціалізованих програм з урахуванням рівня криміногенного ризику особи, наявності її соціальних ресурсів, а також прогнозованих умов життєдіяльності після звільнення.

Наукова новизна дослідження полягає у розгляді ресоціалізації як комплексної соціально-правової конструкції, що передбачає поєднання заходів, які здійснюються під час відбування покарання, із подальшим постпенітенціарним супроводом особи після звільнення. Запропонований підхід орієнтований на нормативне визначення обов'язку держави щодо забезпечення послідовності та безперервності ресоціалізаційних заходів, зокрема через налагодження передачі відомостей про потреби звільнених осіб від установ виконання покарань до уповноважених органів пробації та соціальних служб. Як зазначає О. О. Шкута, система пробації в Україні здатна виконувати роль центрального елементу зазначеного механізму, однак її ефективне функціонування потребує розширення компетенції у сфері соціального супроводу осіб після звільнення [3, с. 98].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що ресоціалізація осіб після звільнення з

установ виконання покарань у соціально-правовому вимірі має розглядатися як один із ключових напрямів державної політики у сфері кримінальної юстиції. Запропонований підхід характеризується новизною, оскільки передбачає розуміння ресоціалізації як системного та безперервного процесу, забезпеченого діяльністю відповідних інституцій і врегульованого комплексом правових норм із належною міжвідомчою взаємодією. Упровадження такої моделі здатне сприяти скороченню повторної злочинності, підвищенню результативності функціонування кримінально-виконавчої системи, а також посиленню реалізації принципів гуманізму та верховенства права.

1. Джужа О. М. Кримінально-виконавче право України : підручник. Київ : Атіка, 2018. 496 с.
2. Трубников В. М. Соціально-правові засади ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі. Вісник Національної академії правових наук України. 2019. № 3. С. 112–120.
3. Шкута О. О. Пробація як інструмент постпенітенціарної ресоціалізації в Україні : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 214 с.

Світлана КОРОГОД

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

Віталій КОРОГОД

старший оперуповноважений
в особливо важливих справах
Управління міграційної поліції
ГУНП в Дніпропетровській області
(м. Дніпро, Україна)

**КРИМІНОЛОГІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ**

Експлуатація людини як соціально-правовий феномен характеризується історичною змінністю форм за збереження незмінної сутності – використання людини як джерела отримання вигоди. Трансформація економічних моделей і міжнародного правопорядку зумовила перехід від легалізованого рабства до криміналізованих форм торгівлі людьми у XX–XXI століттях, що свідчить про еволюційну мінливість цього злочину.

Повномасштабна збройна агресія проти України сформувала новий криміногенний контекст, у межах якого відбувається не лише зростання ризиків торгівлі людьми, а й трансформація її кримінологічних характеристик. Масове переміщення населення, руйнування економіки та окупація окремих територій підвищують рівень віктимізації та змінюють механізми реалізації експлуатаційних практик.

У зв'язку з цим постає питання: чи є сучасні прояви торгівлі людьми в умовах збройного конфлікту модифікацією традиційної моделі складу злочину, чи формуванням воєнно-детермінованої його різновидності зі специфічними способами вчинення та особливостями кримінально-правової кваліфікації.

Відповідно до Закону України «Про протидію торгівлі людьми», торгівля людьми визначається як здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а також вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації із застосуванням обману, уразливого стану, насильства чи інших форм примусу, що визнаються злочином відповідно до Кримінального кодексу України [1]. Незважаючи на нормативну визначеність, у науковій доктрині відсутній єдиний підхід до розуміння змісту та структури цього злочину, що зумовлює необхідність подальшого теоретичного аналізу його кримінологічних ознак у сучасних умовах.

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України кримінологічний профіль торгівлі людьми набув якісно нових рис, що свідчить про системну еволюцію цього феномену під впливом воєнних детермінант. Йдеться не лише про зростання ризиків, а про трансформацію структурних елементів злочинної діяльності, механізмів залучення

потерпілих, форм експлуатації та моделей організованості.

Війна істотно розширила коло віктимогенних груп. Масове переміщення населення, руйнування економічної інфраструктури та розрив соціальних зв'язків сформували нові осередки підвищеної уразливості. Особи, які втратили житло й доходи, опинилися у залежності від сторонньої допомоги, що активно використовується злочинними мережами. Таким чином, воєнний контекст виступає потужним криміногенним каталізатором.

Водночас відбулася диверсифікація форм експлуатації з акцентом на воєнно-обумовлені практики: примусове залучення до воєнних формувань або допоміжних робіт для окупаційних структур, використання дітей у збройному протистоянні, примусова праця в умовах окупації чи на території держави-агресора. Такі прояви поєднують ознаки торгівлі людьми та міжнародних злочинів, що потребує комплексної кваліфікації й міжгалузевого підходу до розслідування.

Фіксується також підвищення організованості й адаптивності злочинних мереж. Використовуючи дезорганізацію контролю на окремих територіях і перевантаженість правоохоронної системи, вони впроваджують нові схеми вербування під прикриттям гуманітарної допомоги чи працевлаштування за кордоном. Актуалізуються транскордонні канали переміщення потерпілих, що потребує посилення міжнародної координації.

Окремі уваги заслуговує цифровізація злочинної діяльності: поєднання традиційних методів примусу з онлайн-вербуванням, використанням закритих каналів комунікації, анонімних платформ і криптовалют. Це ускладнює виявлення злочинів та розширює географію експлуатації.

Отже, сучасна кримінологічна характеристика торгівлі людьми в умовах війни визначається поєднанням воєнних, соціально-економічних та цифрових чинників, що формують нову модель злочинної діяльності – більш мобільну, транснаціональну та латентну. Відповіддю держави має стати не лише адаптація правозастосовної практики, а й інтеграція зусиль у сфері міжнародного співробітництва, удосконалення механізмів захисту внутрішньо переміщених осіб і біженців, а також формування спеціалізованих стратегій протидії торгівлі людьми в умовах воєнного стану.

Протидія торгівлі людьми в Україні здійснюється на основі розвинутої нормативно-правової бази, що включає як національні, так і міжнародні акти. Серед ключових міжнародних документів – Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермська конвенція), ратифікований Україною та імplementований у національне законодавство. Ці акти визначають основні юридичні стандарти протидії та співробітництва у сфері боротьби з торгівлею людьми. На національному рівні ключову роль відіграє Закон України “Про протидію торгівлі людьми”, який встановлює засади державної політики, механізми встановлення статусу постраждалих та порядок надання допомоги. Цей закон є базисом для реалізації міжнародних зобов'язань України [2]. Йому відповідають численні підзаконні акти, зокрема постанови Кабінету Міністрів про затвердження порядків встановлення статусу постраждалого, виплати допомоги, взаємодії суб'єктів протидії, що формують міжвідомчу систему реагування. Ці документи забезпечують реалізацію стандартів допомоги, захисту та реінтеграції осіб, які пережили торгівлю людьми [3].

Координація міжнародної співпраці здійснюється через участь України у механізмах Ради Європи, зокрема шляхом взаємодії з Групою експертів Ради Європи з питань боротьби з торгівлею людьми (GRETA), яка оцінює виконання Україною Конвенції Ради Європи про заходи протидії торгівлі людьми. За результатами нещодавнього звіту GRETA, Україні надано конкретні рекомендації щодо посилення захисту постраждалих, зокрема створення систем компенсацій та забезпечення особливих гарантій для дітей під час судових процесів [3]. Це свідчить про ефективний механізм міжнародного моніторингу та зворотного зв'язку.

Практична реалізація міжнародного співробітництва включає як правоохоронні, так і соціальні компоненти. Так, Національна поліція України через Департамент міграційної поліції співпрацює з міжнародними структурами – з Європолем, Інтерполом, Frontex та неурядовими партнерами – для виявлення та розслідування транснаціональних схем торгівлі людьми, що значною мірою активізувалися з початком повномасштабної війни [4]. Зокрема, у 2024 році міграційна поліція виявила понад 300 фактів торгівлі людьми та нейтралізувала організовані групи злочинців, що свідчить про оперативну ефективність цих форм співпраці.

Важливим елементом міжнародної взаємодії є партнерства із спеціалізованими міжнародними організаціями. Так, International Justice Mission підписала Меморандум про

співробітництво з Національною поліцією України, спрямований на спільну протидію торгівлі людьми, захист постраждалих від експлуатації, зокрема дітей, та обмін методиками виявлення та документування злочинів. За підтримки цієї організації реалізуються проекти, спрямовані на підтримку українських біженців у країнах ЄС, що опинилися у ситуації ризику потрапляння в торгівлю людьми, зокрема у Румунії та Болгарії [5].

Міністерство соціальної політики України також активно розвиває міжнародні контакти, зокрема в межах співпраці з Організацією з безпеки і співробітництва в Європі, що спрямована на аналіз ризиків, пов'язаних із поверненням українців після завершення тимчасового захисту у країнах ЄС, та на розбудову механізмів захисту постраждалих під час таких трансформаційних процесів.

Україною реалізована Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 року. Водночас розроблено проєкт Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2030 року, зміст якої акцентує увагу на: превенції нових форм експлуатації, що виникли внаслідок збройної агресії (зокрема примусового залучення до злочинної діяльності та збройних конфліктів); цифровізації протидії, а саме боротьбі з вербуванням через соціальні мережі та месенджери; удосконаленні механізму ідентифікації постраждалих осіб та забезпеченні їх комплексної реінтеграції згідно зі стандартами ЄС; посиленні міжнародної координації для переслідування транскордонних злочинних угруповань.

Проведений аналіз засвідчує, що повномасштабна збройна агресія проти України не лише підвищила рівень віктимізації населення, а й зумовила формування воєнно-детермінованої моделі торгівлі людьми, яка характеризується транснаціональністю, цифровізацією способів вербування, диверсифікацією форм експлуатації та ускладненням кримінально-правової кваліфікації.

Сучасна протидія цьому злочину вимагає інтеграції кримінально-правових, соціальних та міжнародно-коопераційних механізмів, що реалізуються через імплементацію міжнародних стандартів, участь України у моніторингових механізмах Ради Європи, співпрацю з європейськими правоохоронними структурами та розбудову національних програм до 2030 року.

Отже, торгівля людьми в умовах війни постає не як ізольоване кримінальне явище, а як комплексна безпекова проблема, що потребує міждисциплінарного та міждержавного реагування.

1. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.

2. Оновні нормативно-правові документи в міжнародному та українському законодавстві щодо протидії торгівлі людьми. URL: https://dp.dsp.gov.ua/novyny/osnovni-normatyvno-pravovi-dokumenty-v-mizhnarodnomu-ta-ukrainskomu-zakonodavstvi-shchodo-protydii-torhivli-liudmy/?utm_source=chatgpt.com.

3. Україна отримала нові рекомендації GRETA щодо захисту постраждалих від торгівлі людьми. URL: https://www.msp.gov.ua/press-center/news/ukrayina-otrymala-novi-rekomendatsiyi-greta-shchodo-zakhystu-postrazhdalikh-vid-torhivli-lyudmy/?utm_source=chatgpt.com.

4. Нацполіція у співпраці з іноземними партнерами протидіє торгівлі людьми: як звернутись по допомогу URL: https://npu.gov.ua/news/natspolitsiia-u-spivpratsi-z-inozemnymy-partneramy-protydiie-torhivli-liudmy-iak-zvernutys-po-dopomohu/?utm_source=chatgpt.com.

5. IJM Signs Memorandum of Cooperation with the National Police of Ukraine. URL: https://www.ijm.org/news/ijm-signs-memorandum-of-cooperation-with-the-national-police-of-ukraine/?utm_source=chatgpt.com.

Тарас ЛУЦЬКИЙ

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Львівського державного університету
внутрішніх справ (м. Львів, Україна),
доктор філософії в галузі права, доцент

ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин є однією з найбільш небезпечних форм транснаціональної та внутрішньої злочинності, що створює загрозу національній безпеці, громадському порядку та здоров'ю населення. Запровадження воєнного стану в Україні суттєво трансформувало криміногенну ситуацію, зумовивши появу нових форм та способів вчинення наркозлочинів.

Воєнні дії, масове переміщення населення, руйнування логістичних ланцюгів і перевантаження правоохоронної системи створили сприятливі умови для активізації незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває наукове осмислення проблеми запобігання таким кримінальним правопорушенням.

Воєнний стан виступає потужним криміногенним фактором, що сприяє зростанню латентної злочинності, зокрема у сфері незаконного обігу наркотиків. Серед основних причин активізації наркозлочинності можна виокремити:

- соціально-психологічну напругу населення;
- погіршення матеріального становища громадян;
- внутрішню та зовнішню міграцію;
- ослаблення контролю на окремих територіях;
- переорієнтацію злочинних угруповувань на нові ринки збуту.

Характерною рисою сучасної наркозлочинності є широке використання цифрових технологій: месенджерів, анонімних маркетплейсів, криптовалют та безконтактних способів збуту («закладок»). У воєнний час ці механізми ускладнюють виявлення та документування протиправної діяльності.

Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотиків в умовах воєнного стану потребує переорієнтації превентивної діяльності правоохоронних органів з урахуванням обмежених ресурсів і підвищених ризиків. Основними напрямками превенції є:

1. *Оперативно-розшукове забезпечення* – посилення аналітичної роботи, моніторинг інтернет-ресурсів, виявлення каналів постачання.
2. *Міжвідомча взаємодія* – координація дій Національної поліції України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та прокуратури.
3. *Територіальна профілактика* – робота з внутрішньо переміщеними особами, молоддю та соціально вразливими групами населення.
4. *Інформаційно-просвітницькі заходи* – формування негативного ставлення до вживання наркотиків та підвищення правової культури населення.

Особливого значення набуває впровадження ризик-орієнтованих моделей поліцейської діяльності та використання кримінального аналізу. Для підвищення ефективності протидії незаконному обігу наркотичних засобів у період воєнного стану доцільно реалізувати такі заходи:

- удосконалення нормативно-правової бази з урахуванням воєнних реалій;
- розвиток спеціалізованих підрозділів із протидії наркозлочинності;
- активне застосування цифрової криміналістики;
- розширення міжнародного співробітництва;
- підвищення професійної підготовки особового складу.

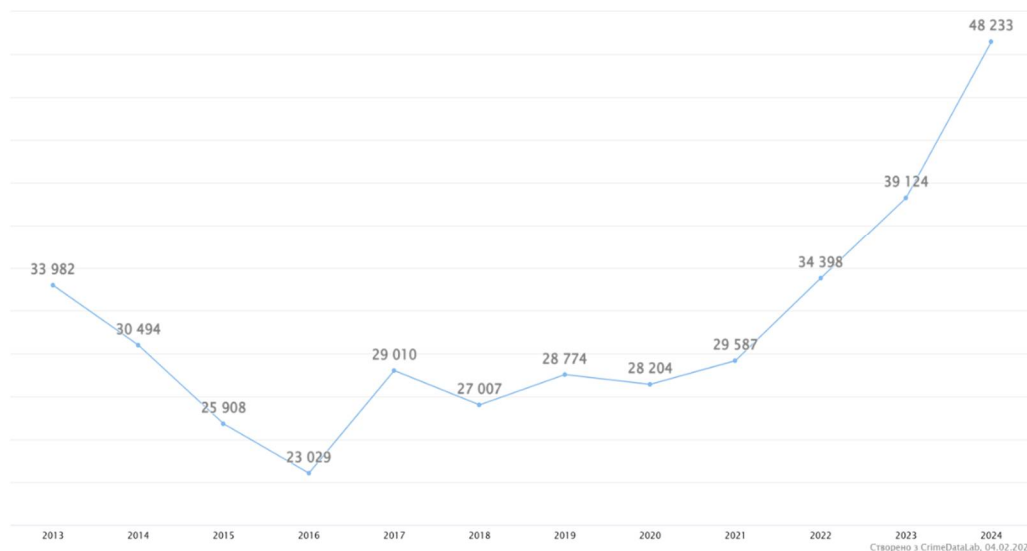
Комплексний підхід, що поєднує правові, організаційні та соціальні механізми, дозволить мінімізувати негативний вплив воєнного стану на криміногенну ситуацію.

Воєнний стан істотно ускладнює процес запобігання кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин.

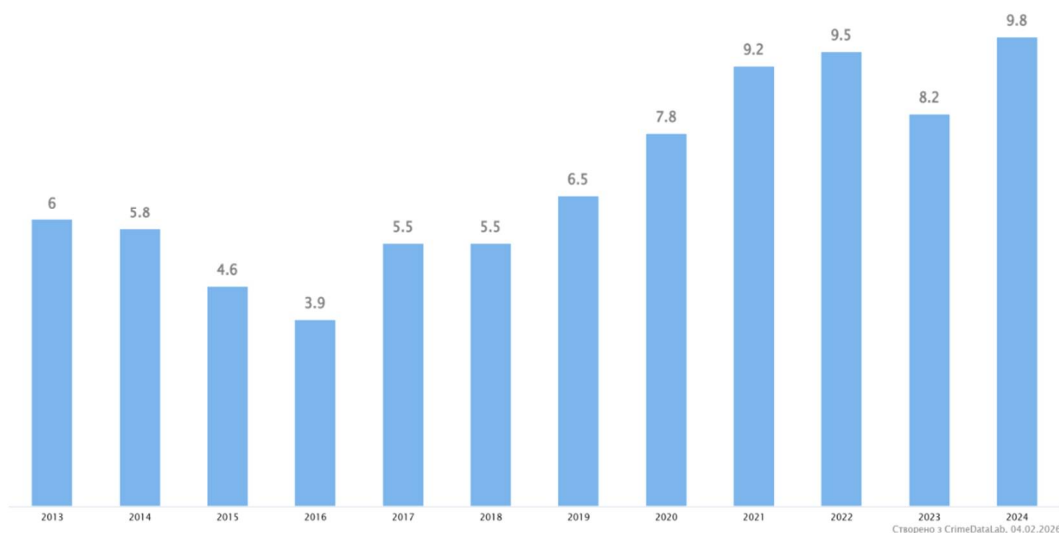
Водночас саме в цих умовах зростає значення системної, науково обґрунтованої превентивної діяльності.

Ефективна протидія наркозлочинності можлива лише за умови інтеграції зусиль державних органів, громадянського суспільства та міжнародних партнерів, а також адаптації правоохоронних стратегій до викликів воєнного часу.

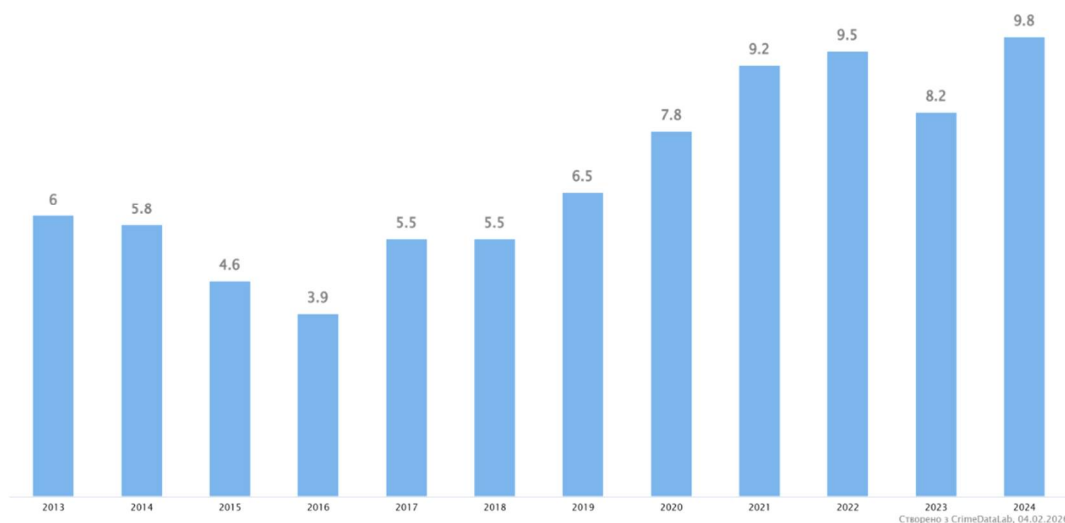
XIII. Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення. Обліковано кримінальних правопорушень[ОГП 1]

Обліковано кримінальних правопорушень[ОГП 1]. XIII. Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення. Частка серед всіх кримінальних правопорушень

Обліковано кримінальних правопорушень[ОГП 1]. XIII. Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення. Частка серед всіх кримінальних правопорушень

XIII. Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення. Обліковано кримінальних правопорушень[ОГП 1]

За даними незалежних аналітичних досліджень, кількість зареєстрованих злочинів, пов'язаних із наркотиками, демонструвала сталу тенденцію до зростання після початку повномасштабної війни в Україні: у 2022 році зареєстровано близько 34 398 наркозлочинів, у 2023 році – 39 124, у 2024 році – понад 48 000 правопорушень у цій сфері.

Ситуація зі злочинами у сфері незаконного обігу наркотиків загалом погіршується в останні роки, навіть незважаючи на активні воєнні дії, які мали б теоретично обмежувати логістику та діяльність правопорушників, що в свою чергу вимагає перегляду стратегій протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин та зміни підходів до превенції таких кримінальних правопорушень.

1. CrimeDataLab. Статистика протидії злочинності в Україні (2013-2024) URL: <https://crimedatalab.shinyapps.io/platform/> (дата звернення 02.02.2026)

Валентин ЛЮДВІК

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ПРАВОВІ ПІДСТАВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА КОНТРАБАНДУ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ**

В умовах збройної агресії проти України та запровадженого воєнного стану боротьба з контрабандою набуває особливої актуальності, оскільки такі протиправні дії безпосередньо підривають фінансову стабільність держави, зменшують надходження акцизного податку до бюджету та поглиблюють негативні тенденції в економіці.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів» від 9 грудня 2023 року Кримінальний кодекс України було доповнено ст. 201-4. [7]. За 2025 рік було зареєстровано 62 кримінальних правопорушення за даною статтею, що склало близько 1 % від усіх кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності [8].

Стаття 201-4 Кримінального кодексу України (далі – КК) встановлює кримінальну відповідальність за контрабанду підакцизних товарів [3]. Відповідно до ч. 1 ст. 2 КК підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом [3]. Отже, правовими (юридичними) підставами кримінальної відповідальності за контрабанду підакцизних товарів є діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-4 КК.

Склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 201-4 КК, як і будь-який інший, складається з наступних елементів: об'єкт кримінального правопорушення, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона.

Родовим об'єктом кримінального правопорушення, виходячи з вищезначеної статті, виступають суспільні відносини в сфері господарської діяльності.

Безпосереднім основним об'єктом виступає встановлений порядок переміщення підакцизних товарів через митний кордон України.

Предметом цього злочину виступають підакцизні товари у значному розмірі (крім електричної енергії).

Відповідно до ст. 215 Податкового кодексу, до підакцизних товарів належать: 1) спирт етиловий, спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво (крім квасу «живого» бродіння); 2) тютюнові вироби, тютюн та промислові замінники тютюну; 3) тютюнова сировина, тютюнові відходи; рідини, що використовуються в електронних сигаретах; 4) пальне, у тому числі товари (продукція), що використовуються як пальне для заправлення транспортних засобів, обладнання або пристроїв з двигунами внутрішнього згоряння із запалюванням від стиснення, з двигунами внутрішнього згоряння з іскровим запалюванням, з двигунами внутрішнього згоряння з кривошипно-шатунним механізмом та коди яких, згідно з УКТ ЗЕД, не зазначені у підпункті 215.3.4 пункту 215.3 цієї статті (крім газу природного у газоподібному стані за кодом 2711 21 00 00 згідно з УКТ ЗЕД); 5) автомобілі легкові, кузови до них, причіпи та напівпричіпи, мотоцикли, транспортні засоби, призначені для перевезення 10 осіб і більше, транспортні засоби для перевезення вантажів [6].

Під значним розміром в даній статті виступає розмір підакцизних товарів, якщо їх загальна вартість у 750 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

З *об'єктивної сторони* кримінальне правопорушення включає вчинення хоча б однієї з таких дій: 1) переміщення підакцизних товарів через митний кордон України поза митним контролем; 2) переміщення підакцизних товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю.

Під переміщенням через митний кордон слід розуміти ввезення на митну територію України, вивезення з цієї території або транзит через територію України підакцизних товарів у будь-який спосіб. Вони можуть бути переміщені через сухопутний, морський або

повітряний кордон як разом з особами, які його перетинають, так і окремо від них (наприклад, у разі відправлення підакцизних товарів у несупроводжувальному багажі, вантажних відправленнях або міжнародних поштових відправленнях) [5, с. 638].

Поза митним контролем означає:

1) поза місцем розташування органу доходів і зборів; 2) поза робочим часом, установленим для такого органу і без виконання митних формальностей; 3) з використанням незаконного звільнення від митного контролю шляхом зловживання службовим становищем посадовими особами органу доходів і зборів [5, с. 638].

Наприклад, вироком Тячівського районного суду Закарпатської області було засуджено винного за ч. 3 ст. 15 та ч. 1 ст. 201-4 КК України. Винний умисно організував незаконне переміщення через митний кордон України поза митним контролем тютюнових виробів без марок акцизного податку у значному розмірі, для чого незаконно придбав 25 000 пачок сигарет (*Rothmans DEMI* та *Compliment demi slims BLUE*), зберігав їх, домовився з громадянином Румунії про збут, придбав безпілотні літальні апарати для переправлення товару, частково здійснив їх незаконне переміщення до Румунії, а під час чергової спроби переправлення був викритий правоохоронними органами, у зв'язку з чим злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від його волі [2].

3 приховуванням від митного контролю означає:

1) з використанням тайників (спеціально, з метою вчинення контрабанди, виготовлених або обладнаних схованок у транспортних засобах, устаткуванні, тарі тощо); 2) з використанням інших засобів або способів, що утруднюють виявлення предметів (з приховуванням предметів в організмі чи на тілі людини або тварини, в одязі, взутті, головному вбранні, в порожнинах транспортного засобу, в багажі, продуктах харчування, речах особистого користування тощо); 3) шляхом надання одним предметам вигляду інших через істотну заміну зовнішніх характерних ознак предметів, а також їх тари, упаковки тощо, що дозволяє віднести предмети контрабанди до предметів іншого виду; 4) з поданням органу доходів і зборів як підстави для переміщення підакцизних товарів через митний кордон певних документів: а) підроблених; б) одержаних незаконним шляхом; в) що містять неправдиві дані [5, с. 638-639].

Так, наприклад, вироком Володимир-Волинського міського суду Волинської області було засуджено винного за ч. 1 ст. 201-4 КК України за таких обставин: винний упродовж січня–березня 2024 року, діючи умисно з корисливою метою та використовуючи умови воєнного стану, придбав за кордоном сім транспортних засобів, які є підакцизними товарами, перемістив їх через митний кордон України з приховуванням від митного контролю шляхом подання до митного органу декларацій із завідомо неправдивими відомостями про ввезення автомобілів як гуманітарної допомоги. Після цього всупереч заявленому цільовому призначенню здійснив їх оплатний продаж, чим вчинив контрабанду підакцизних товарів у значному розмірі на загальну суму 1 780 096 грн [1].

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину виступає місце його вчинення, а саме митний кордон України. Відповідно до ст. 10 Митного кодексу України межі митної території України є митним кордоном України. Митний кордон України збігається з державним кордоном України, крім меж штучних островів, установок і споруд, створених у виключній (морській) економічній зоні України, на які поширюється виключна юрисдикція України. Межі території зазначених островів, установок і споруд становлять митний кордон України [4].

Кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту переміщення підакцизних товарів у значних розмірах через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю.

Суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла віку, з якого, відповідно до КК, може наставати кримінальна відповідальність. Кримінальна відповідальність за вчинення цього кримінального правопорушення може наставати лише з 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується умисною формою вини. Контрабанда може бути вчинена лише з прямим умислом.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що норма, передбачена ст. 201-4 КК, є формальним складом кримінального правопорушення, яке вважається закінченим з моменту вчинення дій вказаних законодавцем в диспозиції статті.

1. Вирок від 10.07.2024 року Володимир-Волинського міського суду Волинської області у справі № 154/2212/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120270135>.
2. Вирок від 23 липня 2025 року Тячівського районного суду Закарпатської області у справі № 307/2280/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129056983>.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>.
4. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
6. Податковий кодекс: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
7. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів: Закон України від 09.12.2023 № 3513-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-20#n23>.
8. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporusnennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

Антон МАРІЄНКО

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

**ЗАПОБІГАННЯ ШАХРАЙСТВУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО
СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ**

Превентивні заходи, спрямовані на протидію злочинності, зокрема шахрайства, є основою формування цілісної системи національної безпеки. З огляду на це слід зауважити, що у кримінологічній літературі та чинному законодавстві України для опису таких дій застосовуються низка категорій: «запобігання», «профілактика», «попередження» та «профілактика». Водночас у науковій доктрині немає єдиного підходу до їх тлумачення, що провокує низку труднощів для уніфікації термінології та практичного застосування.

До прикладу, під поняттям «профілактика» розуміють комплекс цілеспрямованих заходів, які здійснюються уповноваженими органами та установами, спрямованими на послаблення або усунення факторів, що провокують протиправну поведінку. При цьому «запобігання» є ширшим за поняття, що розглядається, як система заходів для спрямованих на протидію злочинності загалом, усунення її причин і умов, а також недопущення окремих правопорушень [1, с. 145]. Враховуючи зазначене, слід звернути увагу на важливість ролі держави та суспільства у запобіганні злочинності щодо мінімізації її рівня, особливо нейтралізації детермінант кримінальних правопорушень, враховуючи введення особливих режимів.

На протигау цьому ми не погоджуємось з твердженням щодо співвідношення згаданих вище понять, як тотожних категорій, в частині суспільної діяльності, яка обумовлює подальше унеможливлення утворення детермінуючих чинників злочинності, у тому числі різних форм шахрайства, оскільки вони відрізняються за змістом, предметом регулювання та функціональним призначенням [2, с. 1130]. Втім, з урахуванням обраної тематики пропонується звернути увагу саме на запобігання шахрайству, як комплексному методу боротьби зі злочинністю, що вимагає системних зусиль для усунення її причин і умов.

Так, на спеціальному рівні першочерговим завданням є забезпечення комплексної координації правоохоронних органів з іншими державними структурами. Однак перешкодами для реалізації цього є окупація території, масове переміщення населення з прифронтових регіонів та транснаціональний характер злочинності. У цьому контексті ефективним рішенням може стати єдиний координаційний центр для збору даних про шахрайські схеми, ведення чорних списків сайтів, оперативного блокування транзакцій, а також посилення підготовки фахівців у такій сфері, що передбачає розширення спеціальних

програм у закладах освіти, стажування в ІТ-компаніях та інші форми навчання [3, с. 860].

Своєю чергою на міжнародному рівні проблема загострюється у зв'язку із наданням гуманітарної допомоги. Це пов'язано із виникненням фейкових фондів для біженців, транскордонних схем, що потребують співпраці з FATF, Європолом, Інтерполом шляхом обміну даних, формування спільних баз даних, узгодження протоколів реагування на крос-бордерні операції.

На індивідуальному рівні успіх запобіжних заходів залежить від рівня обізнаності громадян. Проте активна фаза бойових дій, як фактор впливу на психоемоційний стан людини, призводить до імпульсивних рішень і втрати пильності. Тому зловмисники вдало використовують це, активно розміщуючи фальшиві оголошення про безоплатне житло для ВПО, продаж «евакуаційних» квитків, псевдоблагодійність на підтримку армії чи постраждалих, фішингові посилення під виглядом виплат від ООН, Червоного Хреста чи програми «єДопомога» [4, с. 140].

Додатковими ризиками є низька цифрова грамотність користувачів, оскільки значна частина населення не володіє знанням як перевіряти домени, розпізнавати підроблені листи чи фальшиві сайти, що імітують офіційні ресурси. Тому актуальним залишається проведення масових інформаційно-просвітницьких кампаній з використанням соціальних мереж, телебачення, проведення онлайн-курсів різних напрямів і рівнів, розповсюдженням пізнавальних матеріалів, зокрема у сільській місцевості та на деокупованих територіях.

Також слід виокремити організаційний рівень запобігання злочинності, у межах якого відповідальність нести будуть банки, фінансові установи та бізнес, що працюють з платіжними операціями та персональними даними клієнтів. Зважаючи на це, правопорушники застосовують фальшиві платіжні сторінки, видаючи себе за банківських працівників, використовують голосовий deepfake чи штучний інтелект. Як наслідок, впроваджуються двофакторна аутентифікація, реальний моніторинг транзакцій, навчання персоналу. Однак враховуючи економічну нестабільність, викликану воєнним станом, багато компаній зосереджені на подоланні кризи, тож кіберзахист часто недоотримує ресурсів. Як наслідок, держава повинна гарантувати підтримку компаній, що знаходяться у такому становищі, за допомогою додаткового фінансування через надання грантів на софт і навчання.

Підсумовуючи викладене, можна зауважити, що ефективне запобігання шахрайству під час воєнного стану можливе лише за умови синхронізованих дій на всіх рівнях запобігання злочинності: від підвищення цифрової грамотності громадян до посилення державної та міжнародної координації. Водночас поєднання освітніх заходів, сучасних технологій, оновлення законодавства та міжвідомчої взаємодії може суттєво знизити вразливість суспільства до дій правопорушників.

1. Однолько І. В. Теоретичні засади запобігання злочинності. *Юридичний вісник*. 4 (29). 2013. С. 143-147.

2. Шендрик В. В., Крепаков І. О. Аналіз співвідношення понять «профілактика», «попередження», «припинення» та «запобігання злочинів». *Форум права*. 2011. № 1. С. 1129-1139.

3. Мозоль С.А., Левченко Ю.О. Детермінанти, що впливають на вчинення кримінальних правопорушень у сфері страхування в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. № 2. С. 859-864.

4. Липкан І. І. Сучасні види шахрайств, вчинених з використанням цифрових технологій. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2017. № 1 (55). С. 141-144.

Денис ОВДІЙЧУК

курсант факультету № 1
(з підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України)

Олексій АВРАМЕНКО

професор кафедри
кримінального права та кримінології
Львівського державного університету
внутрішніх справ (м. Львів, Україна)
кандидат юридичних наук, професор

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ КРІЗЬ ПРИЗМУ КРИМІНОЛОГІЇ: МОТИВАЦІЯ, СЕРЕДОВИЩЕ ТА СИСТЕМНІ ЧИННИКИ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ

Збройна агресія російської федерації проти України зумовила безпрецедентні виклики для системи кримінальної юстиції, кримінального права та кримінології. Одним із найбільш небезпечних внутрішніх чинників, що сприяють ефективності окупаційного режиму та масовості воєнних злочинів, є колабораційна діяльність. У сучасних умовах вона перестає бути лише окремим видом кримінального правопорушення проти основ національної безпеки і набуває ознак складного кримінологічного явища, тісно пов'язаного з механізмом вчинення воєнних злочинів та інших грубих порушень міжнародного гуманітарного права.

Недарма термін «колабораціонізм» вважають більш широким та об'ємним, тому в Особливій частині кримінального кодексу вперше опубліковано статтю (ст. 111-1 КК «Колабораційна діяльність») з восьми частин та приміткою. При цьому майже кожна з частин містить декілька складів кримінальних правопорушень. Відповідно, на сьогодні з появою цієї статті, спостерігаємо чимало дискусій практиків і науковців щодо поліпшення її змісту, чіткої кримінально-правової характеристики стосовно правильної кваліфікації та зрештою аналізу майбутньої слідчої та судової практики притягнення винних до кримінальної відповідальності [1 с. 216].

Треба зазначити, що Україна саме з початком антитерористичної операції (АТО), далі операції об'єднаних сил (ООС), останні вісім років потребувала чіткого визнання окремих видів колабораціонізму незаконними на рівні чинного кримінального законодавства. Попередньо до статті, яка встановлює кримінальну відповідальність за державну зраду (ст. 111 КК України), внесено низку змін та доповнень до чинної статті, які розширили підстави застосування цієї кримінально-правової норми, тому наразі можуть виникати труднощі щодо тлумачення та відмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених цими статтями. Основною принциповою відмінністю треба вважати те, що колабораціонізм вчиняється винною особою, на жаль, вже в умовах наявної окупації та агресії «рашистів» [2 с. 8].

З кримінологічного погляду колабораційна діяльність є формою злочинної поведінки, детермінованої поєднанням індивідуальних мотивацій, особливостей соціального середовища тимчасової окупації та системної злочинної політики держави-агресора. Саме тому її аналіз крізь призму воєнних злочинів дозволяє глибше зрозуміти природу насильства, що здійснюється на окупованих територіях, а також роль місцевих суб'єктів у підтриманні та відтворенні цього насильства.

Колабораційна діяльність часто є передумовою або безпосереднім елементом вчинення воєнних злочинів. Добровільне обіймання посад у незаконно створених органах влади, судових чи правоохоронних структурах, участь у незаконних збройних формуваннях, інформаційна та пропагандистська підтримка агресора створюють умови для незаконних затримань, катувань, примусових депортацій цивільного населення, незаконної мобілізації, порушень права на справедливий суд, а також інших системних злочинів проти цивільних осіб. У цьому сенсі колаборанти не лише сприяють окупації, а й є активними або пасивними співучасниками воєнних злочинів [3, с. 445].

Особливого значення у кримінологічному аналізі набуває питання мотивації осіб, які вчиняють колабораційну діяльність. Аналіз практики та доктринальних підходів дозволяє виокремити кілька основних типів мотивації. Перший тип – ідеологічна мотивація, що

ґрунтується на підтримці політичних наративів держави-агресора, запереченні української державності, виправданні збройної агресії та воєнних злочинів. Такі особи, як правило, демонструють найбільш стійку й активну форму злочинної поведінки та часто обіймають керівні або публічні посади в окупаційних структурах.

Другий тип – корислива мотивація, пов'язана з прагненням матеріального збагачення, збереження бізнесу, доступу до майна або ресурсів на окупованих територіях. Саме корисливий інтерес часто є рушійною силою економічної колаборації, передачі матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора та участі у функціонуванні окупаційної адміністрації. Третій тип – кар'єрно-статусна мотивація, коли особа розглядає співпрацю з окупаційною владою як можливість соціального підвищення, набуття влади та контролю над іншими особами.

Окрему, але дуже складну з кримінологічного погляду групу становлять особи, мотивація яких пов'язана з виживанням в умовах окупації. Постійна загроза насильства, страх за власне життя та життя близьких, економічна нестабільність і руйнування соціальних зв'язків формують ситуацію, в якій межа між вимушеною поведінкою та добровільною злочинною діяльністю стає розмитою. Водночас кримінологічний підхід вимагає чіткого розмежування між пасивною адаптацією до умов окупації та активною участю у злочинних механізмах окупаційного режиму [4].

Середовище тимчасової окупації виступає потужним криміногенним фактором, що трансформує індивідуальну та колективну правосвідомість. Руйнування легітимних державних інститутів, запровадження псевдоправових норм окупаційної адміністрації, системна пропаганда та практика безкарного насильства призводять до зниження рівня соціального контролю та нормалізації злочинної поведінки. В таких умовах формується механізм нейтралізації, коли особи виправдовують власну участь у колабораційній діяльності аргументами «відсутності вибору», «законності нової влади» або «необхідності підтримання порядку».

З кримінологічної перспективи особливо небезпечним є системний характер колабораціонізму. Він не виникає спонтанно, а є результатом цілеспрямованої політики держави-агресора, яка використовує місцеве населення як ресурс для утримання окупованих територій. Колаборанти виконують функції кадрового, адміністративного, інформаційного та логістичного забезпечення окупаційного режиму, що дозволяє державі-агресору мінімізувати власні витрати та відповідальність за вчинення воєнних злочинів. У цьому контексті колабораційна діяльність набуває ознак системної співучасті у злочинах міжнародного характеру.

Важливим аспектом кримінологічного аналізу є співвідношення індивідуальної відповідальності колаборантів і колективної відповідальності окупаційних структур. Хоча основним суб'єктом воєнних злочинів залишається держава-агресор, діяльність колаборантів значно підвищує масштаб і ефективність злочинних практик. Саме тому кримінально-правова реакція на колабораційну діяльність має враховувати не лише формальні ознаки складу злочину, а й реальний внесок особи у функціонування злочинної системи окупації [5, с. 156].

У цьому контексті актуальною є проблема диференціації кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність з урахуванням кримінологічних критеріїв: характеру мотивації, рівня добровільності, ступеня залученості до окупаційних структур, наслідків вчинених дій та їх зв'язку з воєнними злочинами. Формальне прирівнювання різних форм колабораційної діяльності може призводити до порушення принципу справедливості та знижувати превентивний потенціал кримінального покарання.

Отже, колабораційна діяльність у період збройної агресії повинна розглядатися як багатовимірне кримінологічне явище, що перебуває на перетині кримінального права, кримінології та міжнародного гуманітарного права. Її аналіз крізь призму мотивації, середовища та системних чинників злочинної поведінки дозволяє не лише глибше осмислити природу воєнних злочинів, а й сформулювати комплексний підхід до притягнення винних до відповідальності, запобігання подібним злочинам у майбутньому та відновлення правопорядку на деокупованих територіях.

1. Луцький Т. М. Проблемні питання кваліфікації колабораційної діяльності в Україні. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : матеріали Міжнародної науково-практ. конф. (21 жовтня 2022 року). URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi69/0050384.pdf#page=215> (дата звернення: 09.02.2026).

2. Бурда С. Я., Луцький Т. М. Колабораційна діяльність в Україні: окремі аспекти кримінально-правової кваліфікації. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Юридичні науки. 2025. № 11. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2025-11-11614> (дата звернення: 09.02.2026).

3. Письменський Є. О. Кримінально-правові проблеми протидії колабораційній діяльності :

монографія. Київ : Алерта, 2024. 438 с.

4. Ясниська Т. Ю. Суб'єкт колабораційної діяльності протидія проявам тероризму та колабораціонізму в умовах війни: стан та перспективи. *Протидія проявам тероризму та колабораціонізму в умовах війни: стан та перспективи* : матеріали Всеукраїнського круглого столу (м. Кропивницький, 24 листопада 2023 року). Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2023. С. 158–161. URL: https://dnuvs.ukr.education/wpcontent/uploads/2024/07/1034_d41.pdf#page=158 (дата звернення: 09.02.2026).

5. Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : матеріали Міжнародної наукової конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. / упоряд. та заг. ред.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Нац. шк. суддів України; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права»; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків : Право, 2022. 310 с.

Валерія САВИЦЬКА

викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права,

КРИМІНОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні виклики національній безпеці України змушують нас переглядати звичні уявлення про розмежування між обороною держави та підтриманням внутрішнього правопорядку. Важливо, що в умовах воєнного стану ці сфери фактично зливаються, адже стійкість фронту прямо залежить від рівня стабільності, безпеки і керованості тилу. Вбачається, що у такому контексті цілком доречно вважати, що кримінологічна діяльність держави набуває особливого значення як складова загальної системи національної безпеки.

Поточна ситуація переконливо свідчить, що внутрішній правопорядок є чинником обороноздатності, який співмірний за своєю важливістю із будь-яким іншим. Кримінальні правопорушення, які призводять до дестабілізації суспільних відносин, вочевидь підривають здатність держави ефективно реагувати і на зовнішні загрози. Натомість злагоджена превентивна діяльність правоохоронних органів має стримувати внутрішні ризики, забезпечуючи стабільне функціонування економіки, інфраструктури та соціальної сфери в умовах війни.

Як відзначає Б. Г. Луценко у своєму дослідженні у 2023 році, за даними Національної поліції з початком повномасштабної війни рівень злочинності у державі зменшився у порівнянні із 2021 роком. Так, за перше півріччя – на 25%, за 8 місяців – на 14 %, за 10 місяців – на 12 %. Проте науковець влучно наголошує, що такі показники є лише офіційною частиною загальної криміногенної ситуації, оскільки лінія зіткнення досить динамічна і часом істотно просувається у бік України. Тож наші правоохоронні органи фізично не мають доступу до цих територій [1, с. 149].

М. Г. Тома, О. М. Боднарук також провели ґрунтовний аналіз криміногенної ситуації в країні, але вже у 2025 році, та висловили наступні спостереження:

1) змінилася динаміка та знизилася ефективність превенції. До того ж реальна картина ускладнюється втратою контролю над частиною територій та масовою міграцією громадян. Водночас спостерігається системне зниження спроможності правоохоронних органів: розкриття злочинів упало на 26 %, а ідентифікація винних – на чверть. Як наслідок, держава вимушено перейшла до формату заочних розслідувань (так званих «in absentia»), кількість яких зросла на 76 %;

2) відбувся різкий зсув у бік підвищення суспільної небезпеки правопорушень. Питома вага особливо тяжких злочинів зросла з довоєнних 4 % до майже 30 %. Основними причинами цього процесу стали вільний обіг зброї та безпрецедентне зростання кількості злочинів проти основ національної безпеки (у 33 рази) та міжнародного правопорядку (у 245 разів);

3) у 7 разів зросла кількість умисних вбивств (з 3,2 тис. до 22 тис.). Це не є показником зростання загальнокримінального насильства і пояснюється зміною підходів до кваліфікації: більшість випадків реєструється як порушення законів і звичаїв війни (ст. 438 ККУ) через загибель цивільних від обстрілів або знищення осіб безвісти у зонах бойових дій [2, с. 57].

До наведених даних слід додати, що зафіксоване у перші роки повномасштабної війни зниження офіційних показників злочинності не варто розглядати як стійку тенденцію або свідчення реального поліпшення криміногенної ситуації. Як показують результати більш пізніх досліджень, проведених вже на етапі тривалої дії воєнного стану, первинне скорочення зареєстрованих правопорушень змінюється ускладненням криміногенної динаміки, радикалізацією структури злочинності та зниженням ефективності превентивної і правоохоронної діяльності.

Є. М. Крючківська та Б. Є. Лук'янчиков зазначають, що в умовах воєнного стану у структурі злочинності з'явилися ті категорії правопорушень, які раніше або не мали масового характеру, або взагалі були поодинокими. Насамперед маються на увазі воєнні злочини (ст. 438 Кримінального кодексу України [3] (далі – КК України)); планування, підготовка або розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту (ст. 437 КК України); державна зрада (ст. 111 КК України), колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України), пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК України), а також військові кримінальні правопорушення і кримінальні правопорушення проти власності, які суттєво видозмінилися [4, с. 313].

Логічним наслідком зазначеного є ускладнення реалізації завдань, які постають перед державою у сфері боротьби зі злочинністю. Поява нових, а також істотна зміна традиційних кримінальних правопорушень зумовлює необхідність не лише оперативного реагування на них, а й глибшого осмислення причин, умов та тенденцій їх поширення. В умовах особливого періоду (тим паче зумовленого війною) аналітична складова стає необхідною передумовою збереження керованості суспільних процесів у тилу.

Так, В. В. Василевич наводить вищепний перелік завдань кримінологічної діяльності держави: 1) формування доктринальної моделі протидії злочинності; 2) реалізація кримінологічної політики на правовому та управлінському рівнях; 3) інтеграція кримінологічної політики з кримінально-правовою, процесуальною та виконавчою; 4) удосконалення правових інститутів і профілактичних механізмів; 5) забезпечення безпеки особи, суспільства і держави з дотриманням стандартів законності та прав людини; 6) впровадження наукових досягнень і передового вітчизняного та зарубіжного досвіду; 7) організація ефективної взаємодії суб'єктів кримінологічної політики; 8) визначення стратегічних і тактичних пріоритетів протидії злочинності; 9) підготовка фахівців у сфері кримінологічної практики та захисту жертв злочинів; 10) розвиток інституцій громадянського суспільства; 11) формування суспільної нетерпимості до злочинності та комплексне реагування на криміногенні соціальні чинники [5, с. 42-43].

В умовах воєнного стану окреслені завдання кримінологічної діяльності держави зазнають суттєвого переосмислення. Якщо у мирний період вони були орієнтовані переважно на довгострокову профілактику та стабілізацію криміногенної ситуації, то в умовах війни їх реалізація набуває виразного безпекового характеру. Формування доктринальної моделі протидії злочинності трансформується у завдання оперативної адаптації кримінологічної політики до змінюваних загроз, а взаємодія із іншими сферами стає своєрідним інструментом забезпечення керованості внутрішніх процесів у тилу. Особливого значення набувають аналітична функція, здатність своєчасно виявляти нові криміногенні ризики, а також координація діяльності суб'єктів кримінологічної політики в умовах обмежених ресурсів та підвищеного навантаження.

Таким чином, кримінологічна діяльність держави в умовах воєнного стану фактично виходить за межі традиційного уявлення про боротьбу зі злочинністю та постає як один із ключових механізмів забезпечення національної безпеки.

1. Луценко Б. Г. Кримінологічна складова під час деокупації тимчасово окупованої території. Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри : зб. тез доп. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 148-151.

2. Тома М. Г., Боднарук О. М. Протидія злочинності в умовах війни. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2025. № 74. С. 55-59.

3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 04.02.2026).

4. Крюківська Є. М., Лук'янчиков Б. Є. Адаптація криміналістичних методик до умов воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2025. № 92 (4). С. 312-319.

5. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.

Віталій УСАТИЙ

докторант Національного наукового
центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук

**ПРОТИДІЯ ГОСПОДАРСЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ЯК СКЛАДОВА
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ
ДЕРЖАВИ**

Сучасний стан економічного розвитку України, особливо в умовах воєнних викликів і післявоєнної відбудови, актуалізує питання формування стабільного, передбачуваного та безпечного інвестиційного середовища. Як слушно вказують вчені, найближчим часом наша держава об'єктивно потребуватиме суттєвого розширення фінансового підґрунтя для забезпечення обороноздатності та стійкості національної економіки. Йдеться не лише про фінансування військових заходів із захисту територіальної цілісності та суверенітету, а й про покриття бюджетного дефіциту, збереження макроекономічної стабільності, підтримку функціонування ключових секторів економіки та забезпечення її конкурентоспроможності у глобальному середовищі [1, с. 522].

Однією з ключових передумов економічної та інвестиційної стабільності є ефективна протидія господарським злочинам, які безпосередньо впливають на рівень економічної безпеки держави, довіру бізнесу та готовність внутрішніх і зовнішніх інвесторів вкладати капітал.

Інвестиційна привабливість держави формується не лише через макроекономічні показники, податкову політику чи доступ до ринків, а й через якість правової системи, ефективності діяльності правоохоронних органів тощо. Інвестор оцінює передусім рівень захищеності майнових прав, ефективність судової системи, передбачуваність правозастосування та здатність держави реагувати на протиправні посягання у сфері господарської діяльності тощо [2, с. 16; 3]. У цьому контексті господарська злочинність є одним із ключових дестабілізуючих чинників.

Господарські злочини – комплексна група, що охоплює широкий спектр кримінально-протиправних посягань: від незаконного заволодіння активами підприємств і суб'єктів господарювання, ухилення від сплати податків, маніпулювання на ринках капіталу до доведення суб'єктів господарювання до банкрутства, зловживань у сфері бюджетних коштів тощо. Їх наслідком є не лише прямі матеріальні збитки, а й формування атмосфери правової невизначеності, зниження довіри до судових і правоохоронних органів, підвищення транзакційних ризиків ведення бізнесу.

Тому ефективна протидія господарській злочинності не може зводитися виключно до кримінально-правових санкцій. Вона має комплексний характер і включає раннє виявлення ознак кримінально-протиправної діяльності, належне документування доказів, професійне розслідування, а також забезпечення справедливого судового розгляду. Саме в цій площині особливого значення набуває використання спеціальних знань.

Розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності потребує залучення фахівців із різних галузей – економіки, фінансів, бухгалтерського обліку, аудиту, банківської справи, інформаційних технологій. Господарські злочини часто реалізуються через складні фінансові схеми, багаторівневі корпоративні структури, використання цифрових інструментів і транснаціональних механізмів. Без належного експертного забезпечення їх ефективне викриття є практично неможливим.

Теоретико-правовий аспект полягає у визначенні поняття, змісту та форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. Праксеологічний вимір стосується оптимізації їх застосування у конкретних процесуальних діях: під час огляду

документів, проведення ревізій, економічних і почеркознавчих експертиз, аналізу фінансової звітності, встановлення розміру майнової шкоди. Саме систематизація та вдосконалення цих механізмів формує якісно новий рівень судово-експертного забезпечення протидії господарським злочинам.

Особливого значення набуває виявлення ознак кримінальних правопорушень під час розгляду господарських справ. Господарські суди нерідко стикаються з фактами, які виходять за межі приватно-правового спору та свідчать про можливу наявність складу злочину. У таких випадках окрема ухвала суду стає процесуальним інструментом комунікації з органами кримінальної юстиції. Цей механізм забезпечує взаємозв'язок між господарською та кримінальною юрисдикціями і сприяє формуванню єдиного правового простору реагування на економічні правопорушення.

Водночас важливо підкреслити, що протидія господарській злочинності має бути збалансованою. Надмірна криміналізація господарських відносин або зловживання правоохоронними повноваженнями здатні мати зворотний ефект, формуючи атмосферу страху та невизначеності для добросовісного бізнесу. Тому вдосконалення методик розслідування, чітке розмежування цивільно-правової, господарсько-правової та кримінальної відповідальності, а також підвищення професійної компетентності слідчих, детективів, прокурорів і судових експертів є ключовими елементами забезпечення балансу між інтересами держави та бізнесу.

З позиції інвестиційної політики держава, яка демонструє спроможність ефективно виявляти та документувати господарські злочини, притягати винних до відповідальності та водночас гарантувати справедливість і процесуальну визначеність, формує позитивний сигнал для інвесторів. Це свідчить про наявність дієвих інституцій, передбачуваність правозастосування та реальний захист майнових прав.

Таким чином, протидія господарським злочинам є не лише складовою кримінальної політики, а й стратегічним елементом економічної безпеки та інвестиційної привабливості держави. Її ефективність залежить від науково обґрунтованого підходу до формування криміналістичної характеристики таких правопорушень, удосконалення форм використання спеціальних знань, міжгалузевої координації судових і правоохоронних органів та дотримання принципів верховенства права. Саме комплексність, професійність і наукова вивіреність цих механізмів створюють основу для формування довіри до держави як до безпечної та прогнозованої юрисдикції для інвестування.

1. Павлова Г. С., Атамас О. П. Інвестиційна привабливість економіки України: аналіз наслідків повномасштабного вторгнення. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 1 (29). С. 520–529. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-1\(29\)-520-529](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-1(29)-520-529).

2. Гусєва Н., Немець О. Інвестиційна привабливість України в умовах війни. *Часопис соціально-економічної географії*. 2023. Т. 35. С. 7-19. DOI : <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2023-35-01>.

3. Індекс інвестиційної привабливості України, 2013-2023 роки. European Business Association. URL: <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analytika/> (дата звернення: 28.02.2026).

Вадим ХАШЕВ

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НАСИЛЬНИЦЬКІ ПОСЯГАННЯ
НА ДІТЕЙ**

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну законотворча діяльність в нашій державі у галузі кримінального права переважно спрямована на створення норм для забезпечення максимально ефективної охорони життя та здоров'я людей, основ національної безпеки України, інших соціальних цінностей, які у першу чергу піддаються негативному впливу під час воєнного стану [1, с. 712]. У зв'язку з цим важливим є кримінально-правовий

захист дітей від посягань на їх особисті блага: життя, здоров'я, статеву недоторканність тощо. Оскільки діти через свою фізичну та розумову незрілість потребують посиленого захисту від протиправних посягань, що можуть негативно вплинути на їхній нормальний психічний і фізичний розвиток. Тому саме захист дитинства та прав дітей є одним із ключових завдань демократичної, соціальної та правової держави [3, с. 17]. Отже, удосконалення кримінального законодавства в частині регламентації насильницьких посягань на неповнолітніх може сприяти підвищенню ефективності захисту однієї з найбільш вразливих верств населення нашої держави.

У цьому контексті привертає увагу проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за вчинення злочинів щодо неповнолітніх осіб» № 14124 (далі – Законопроєкт №14124) [5], котрий подано до Верховної Ради України 16 жовтня 2025 року.

Законопроєктом №14124 пропонується, зокрема, внести зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК), якими встановити відповідальність за умисне вбивство, умисне тяжке тілесне ушкодження, зґвалтування неповнолітньої особи та деяких інших кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності, у вигляді довічного позбавлення волі, а також посилити кримінальну відповідальність за окремі кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я неповнолітніх осіб. На думку його авторів, прийняття законопроєкту дозволить посилити кримінальну відповідальність за умисне вбивство, зґвалтування, умисне тяжке тілесне ушкодження, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження та інші кримінальні правопорушення, вчинені по відношенню до неповнолітньої особи, що сприятиме запобіганню вчинення зазначених кримінальних правопорушень [4].

Водночас аналіз змісту Законопроєкту №14124 свідчить про наявність низки спірних пропозицій до КК у його тексті.

У першу чергу в Законопроєкті №14124 порушено принцип пропорційності покарання, оскільки в ньому пропонується передбачити безальтернативне покарання у виді довічного позбавлення волі не лише за умисне вбивство неповнолітнього (ч.3 ст. 115 КК), але й за умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне неповнолітньому (ч.3 ст. 121 КК), а також за практично всі кримінальні правопорушення проти статевої свободи та недоторканності, вчинені проти дітей (ст.ст. 152–156 КК) та за втягнення або примушування неповнолітньої особи до зайняття проституцією (ст. 303 КК).

Внаслідок прийняття таких пропозицій авторів Законопроєкту №14124 довічне позбавлення волі слід буде призначати як за умисне вбивство дитини, так і за примушування неповнолітньої особи до вступу в статевий зв'язок, основний склад якого є кримінальним проступком або за вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, чи розбещення неповнолітніх, основні склади яких є нетяжкими злочинами.

Водночас довічне позбавлення волі є найсуворішим кримінально-правовим заходом впливу, передбачення можливості призначення якого регламентовано лише щодо особливо тяжких злочинів проти основ національної безпеки України, проти життя та найтяжчих посягань на статеву свободу і статеву недоторканність дітей. Тоді як його поширення на кримінальні правопорушення з нижчим рівнем суспільної небезпеки порушить принцип системності санкцій.

Навпаки, дослідники санкцій за кримінальні правопорушення проти статевої недоторканності дітей вказують на доцільність передбачення більшої кількості альтернативних покарань за ті з діянь, що не мають високого ступеня суспільної небезпечності.

Наприклад, О. В. Письменська у своєму дисертаційному дослідженні «Розбещення неповнолітніх: склад злочину та кримінально-правові засоби реагування» (м. Кропивницький, 2025) з метою забезпечення індивідуалізації кримінальної відповідальності та практичного впровадження принципу пропорційності у кримінальне право України пропонує передбачити у санкції ч. 1 ст. 156 КК України такий альтернативний вид основного покарання, як пробаційний нагляд, а також переконливо доводить, що лише цей вид покарання є єдиним, що узгоджується зі ступенем суспільної небезпечності розбещення неповнолітніх [3, с. 179]. Крім того, вченою встановлено, що майже в половині випадків особи, які вчинили розбещення неповнолітніх, при засудженні звільняються від покарання з випробуванням, що загалом відповідає середньостатистичним показникам [3, с. 180].

Пропоноване передбачення найсуворішого покарання для відмінних за ступенем

суспільної небезпечності кримінально протиправних діянь фактично руйнує внутрішню збалансовану ієрархію складів кримінальних правопорушень та не відповідає принципам справедливості та індивідуалізації покарання. А неврахування принципу диференціації відповідальності залежно від об'єкта посягання, способу його вчинення та спричинюваних наслідків вказує на ігнорування ступеня тяжкості конкретного кримінального правопорушення та призведе до необґрунтованої кримінально-правової репресії.

Також слід відзначити, що лише за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 155-156 КК, в Україні за 2025 рік засуджено 66 осіб. Тобто якщо врахувати всі пропоновані Законопроектом №14124 зміни до КК, то щороку кількість довічно ув'язнених осіб може додатково зростати приблизно на 100-150 осіб. Тоді як лише у 2024 році щомісячне утримання однієї особи, засудженої до позбавлення волі, становило понад 14000 грн [6]. Тобто суттєве посилення караності діянь призведе до не виправданого додаткового фінансового та організаційного навантаження на кримінально-виконавчу систему України.

До того ж у разі прийняття аналізованого Законопроекту №14124 виникатиме питання щодо виду і розміру покарання, яке слід призначати тим категоріям осіб, до яких довічне позбавлення волі не може бути застосоване згідно з ч.2 ст. 64 КК, а саме: до осіб, що вчинили злочини у віці до 18 років, і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, що були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку, а також у випадку, передбаченому ч.4 ст. 68 КК [2].

Крім того, у разі виключення деяких кваліфікуючих ознак (наприклад, ч.ч. 3-4 ст. 152 та ч.ч. 3-4 ст. 153 КК) при одночасному введенні нових частин із санкціями у виді довічного позбавлення волі відбудеться розбалансування структури відповідних кримінально-правових норм, порушення логіки побудови складів кримінальних правопорушень та може ускладнитись правозастосування.

Підсумовуючи, відзначимо, що незважаючи на визначену мету посилення захисту дітей від посягань їх на фізичну, психічну та моральну недоторканність, Законопроект №14124 характеризується надмірною каральністю, порушенням принципів пропорційності, диференціації та системності кримінального законодавства, що в сукупності може призвести до дисбалансу всієї системи покарань, а тому потребує ґрунтовного концептуального доопрацювання. Однак в цілому слід відмітити, що в умовах триваючої вже понад чотири роки широкомасштабної війни проти України звернення уваги законодавця та наукової спільноти на проблеми кримінально-правового захисту дітей від насильницьких посягань є вельми актуальним та доречним.

1. Андрусяк Г.М. Захист України від збройної агресії та бойовий імунітет як обставини, що виключають протиправність діяння за проектом Кримінального кодексу України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. / редкол.: Ю. М. Бисага (голов. ред.), В. В. Заборовський, Д. М. Белов, С. Б. Булеца та ін.; ДВНЗ «УжНУ» Ужгород, 2024. №6. С. 711-716. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/71376>.

2. Кримінальний кодекс України від 01.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 10.02.2026).

3. Письменська О. В. Розбещення неповнолітніх: склад злочину та кримінально-правові засоби реагування. Дисертація на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2025. 211 с.

4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за вчинення злочинів щодо неповнолітніх осіб» № 14124 від 16.10.2025. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/e48af50e-a8dc-48aa-9acc-c2b09ccd5dfc>.

5. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за вчинення злочинів щодо неповнолітніх осіб» № 14124 від 16 жовтня 2025 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57758>.

6. Утримання в'язня в Україні обходиться вдвічі дорожче за мінімальну зарплату. *Comments.ua: веб-сайт*. Повідомлення від 27.09.2024. URL: <https://society.comments.ua/ua/news/developments/utrimannya-v-yaznya-v-ukraini-obhoditsya-vdvichi-dorozhche-za-minimalnu-zarplatu-743021.html>.

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ПРАВОСУДДЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Сьогодні, попри повномасштабну війну, в умовах суттєвої активізації процесів європейської та євроатлантичної інтеграції України успішне проведення судової реформи стало однією з базових вимог Європейського Союзу для подальшого просування на цьому шляху, а тому набуло особливо важливого значення. Зокрема, серед 10-ти пріоритетів від Європейського Союзу, на яких треба зосередитись Україні у сфері верховенства права та виконати протягом 2026 року у межах Кластера 1 «Основи» в переговорному процесі про вступ до ЄС, крім інших зобов'язань, щоб підтвердити готовність держави до вступу, традиційно є і судова реформа [1].

Як позитив, слід зауважити, що відповідно до щорічної доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною у 2025 році реформ, необхідних для вступу до Європейського Союзу, попри загострення агресивної війни росії, включно зі значним зростанням повітряних атак на міста та цивільні об'єкти, що призвело до збільшення кількості жертв серед населення, Україна продемонструвала надзвичайну стійкість та потужну прихильність до свого європейського шляху [2].

Разом з цим, попри визначення в Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки основних засад та напрямів подальшого сталого функціонування та розвитку системи правосуддя України з урахуванням кращих міжнародних стандартів та практик [5], вона була виконана лише частково [3], а нову Стратегію на подальший період ще й досі не затверджено.

Більше того, у 2023 р. з Кримінального кодексу України було виключено ст. 375 «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови», яку було визнано неконституційною, оскільки вона, як зазначено у відповідному Рішенні Конституційного Суду України від 11 червня 2020 р. № 7-р/2020 (далі – Рішення) [6], суперечить принципів верховенства права, а саме такому його елементові, як юридична визначеність, та не узгоджується з принципами незалежності суддів, обов'язковості судового рішення, а отже, суперечить частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 126, частині першій, пункту 9 частини другої статті 129 Конституції України.

Проте всупереч тому, що Конституційний Суд України зазначив, що Верховна Рада України має привести у відповідність із Конституцією України та цим Рішенням нормативне регулювання, встановлене статтею 375 КК України, постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови ще й досі не криміналізовано.

Таким чином, на сьогодні в Україні питання кримінальної відповідальності судді за завідомо неправосудне рішення залишилося без належного законодавчого врегулювання. До порядку денного десятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання було включено чотири законопроекти (№ 3500; № 3500-1; № 3500-2; № 3500-3) про внесення відповідних змін до Кримінального кодексу [4], проте у вересні 2024 року їх було знято з розгляду.

У контексті проблеми міри справедливих рішень органів публічної влади і взаємозв'язку з ідеєю однакового поводження принцип юридичної визначеності вимагає, щоб учасники правовідносин дотримувалися переважно визнаних суспільством стереотипів і правил поведінки, і щоб ці стереотипи у свою чергу визнавалися судами.

Таким чином, засада правопевності гарантує громадянам можливість передбачати наслідки як своєї поведінки, так і поведінки органів публічної влади, їх службових і посадових осіб. Його джерелом, на чому обґрунтовано наголошується в правовій доктрині, є концепція передбачуваності, згідно з якою суб'єктам має бути забезпечена можливість планувати свої дії із впевненістю, що вони знають про правові наслідки своєї поведінки. Цей

принцип вимагає, зокрема, аби правові акти заздалегідь оприлюднювалися, діяли на майбутнє, були ясними, точними, чіткими та несуперечливими. Застосування актів також має бути передбачуваним для індивідів.

У сфері кримінального судочинства принцип правової визначеності стосується не тільки суддів, але й інших учасників судового процесу. Таким чином, рішення суддів, яке не відповідає легітимним очікуванням учасників судового процесу, і є неправосудним. Вказане волевиявлення суддів руйнує, нівелює принцип верховенства права.

Більше того, існування оціночних понять у тексті закону про кримінальну відповідальність не порушує принципу верховенства права, оскільки є об'єктивною необхідністю та допускається для використання у будь-якій галузі права. У разі прийняття протилежної позиції неконституційними слід визнати усі норми національного законодавства України, що містять такі поняття.

Таким чином, проблематика криміналізації постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови потребує подальших наукових розвідок для здійснення її нормативного вирішення у відповідності з Конституцією України та належного забезпечення кримінологічного захисту правосуддя.

1. 10 пріоритетів від ЄС, на яких треба зосередитись Україні у сфері верховенства права. *Лабораторія законодавчих ініціатив* : веб-сайт. URL: <https://parlament.org.ua/news/10-priorities-from-the-eu-for-ukraine-in-the-field-of-the-rule-of-law/>.

2. Єврокомісія відзначила поступ України в реформах, але наголосила на ризиках в антикорупційній сфері та судочинстві. *Центр прав людини ZMINA* : веб-сайт. URL: <https://zmina.info/news/yevrokomisiya-oczynyla-progres-ukrayiny-na-shlyahu-do-yes-pozytyvni-kroky-u-reformah-ale-zasterezhennya-shhodo-antikorupczijnoyi-sfery-j-sudochynstva/>.

3. Нова стратегія судової реформи: що влада планує зробити з правосуддям до 2029 року. *Судово-юридична газета*: веб-сайт. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/310626-novaya-strategiya-sudebnoy-reformy-cto-vlast-planiruet-sdelat-s-pravosudiem-do-2029-goda>.

4. Постанова Верховної Ради України від 5 вересня 2023 року № 3369-IX «Про порядок денний десятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання». *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3369-IX#n10>.

5. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки : указ Президента України від 11 черв. 2021 р. № 231/2021. *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>.

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 375 Кримінального кодексу України від 11 червня 2020 р. Справа № 1-305/2019(7162/19). *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-20#Text>.

Тетяна ЖЕГЛІНСЬКА

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИ КОЛАБОРАНТА У КРИМІНОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ: СОЦІАЛЬНІ Й ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ

Дослідження особистості колаборанта займає вагоме місце в сучасній кримінологічній науці, оскільки колабораційна діяльність створює істотну загрозу національній безпеці та суспільній рівновазі в умовах збройної агресії російської федерації проти України.

Динамічний розвиток злочинності та трансформація суспільних відносин зумовлюють необхідність запровадження законодавцем нових складів кримінальних правопорушень, які раніше були відсутні в кримінальному законодавстві, з метою своєчасного й ефективного реагування на злочинні прояви та забезпечення охорони соціальних інститутів. Саме тому криміналізація колабораційної діяльності стала адекватною та своєчасною відповіддю на виклики, пов'язані з повномасштабним вторгненням держави-агресора та тимчасовою окупацією частини території України. За період перебування у сфері кримінально караних діянь

колабораціонізм набув характерних особливостей, а його суб'єкти – типових рис. Аналіз особи колаборанта, який вчинив кримінальне правопорушення, виступає невід'ємним елементом кримінологічної характеристики відповідного виду злочинності. Систематичне встановлення подібних або тотожних ознак у характеристиках осіб, що вчиняють аналогічні протиправні діяння, дозволяє виявити закономірності формування та розвитку таких рис, а також окреслити соціальні інститути, які сприяли або навіть детермінували становлення відповідних девіантних якостей. Водночас необхідно враховувати, що портрет злочинця є узагальненою абстрактною моделлю, яка відображає типові тенденції, тоді як кожний конкретний випадок протиправної поведінки характеризується індивідуальними особливостями, притаманними окремому суб'єкту [1, с. 21].

У кримінологічному вимірі дослідження особи злочинця набуває специфічних рис. О. Р. Лужецька визначає її як «типову модель особистості правопорушника з притаманними біологічними, психологічними та соціальними властивостями, ознаками, що визначають детермінацію механізму злочину, специфіку його проявів та процес слідоутворення, а також відображають вплив взаємодії з іншими особами, предметами та соціальними процесами» [2]. Запропоноване визначення акцентує увагу на багатовимірності такого аналізу, адже вивчення особи злочинця охоплює як внутрішні детермінанти (біопсихічні характеристики, мотиви, ціннісні орієнтації), так і зовнішні соціальні впливи, що формують та коригують злочинну поведінку.

В. В. Голіна зазначає, що будь-яка осудна особа, яка усвідомлює значення своїх дій і здатна свідомо керувати ними, визнається особистістю. Це положення повною мірою поширюється і на злочинця: ним є осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності та визнана винною у вчиненні суспільно небезпечного діяння. Попри наявність негативних характеристик поведінки чи рис характеру, така особа залишається суб'єктом соціальних відносин, перебуває у взаємодії з іншими людьми та суспільством у цілому. Отже, злочинець не є ізольованим соціальним явищем, а становить складову соціальної системи, вплив якої проявляється як на індивідуальному, так і на колективному рівнях взаємодії [3].

Розвиваючи зазначену позицію, В. В. Бедь підкреслює, що злочинна поведінка є наслідком складної взаємодії особистості із соціальним середовищем. Зовнішню детермінацію формують політичні, соціально-економічні та духовні чинники, тоді як внутрішній механізм злочинної діяльності зумовлюється психічними та психологічними властивостями індивіда. Водночас, на думку автора, психологічна структура організованої злочинності визначається спільністю інтересів і цілей учасників, які об'єднуються не для одноразового вчинення злочину, а з метою здійснення системної та тривалої кримінальної діяльності [4].

У кримінології особу колаборанта, який діє в інтересах держави-агресора, розглядають як комплексний соціально-психологічний і поведінковий феномен. Такий суб'єкт характеризується сукупністю соціально-демографічних, психологічних, морально-етичних і культурних рис, що обумовлюють його схильність до протиправної діяльності та співпраці з ворогом. Особливої актуальності дослідження цих осіб набуває в умовах сучасної збройної агресії російської федерації проти України, оскільки вони є не лише порушниками національного законодавства, а й додатковим фактором ризику для національної безпеки та суспільної стабільності. Узагальнення кримінологічних характеристик таких суб'єктів сприяє розробці системних превентивних і корекційних заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків колабораційної поведінки та протидію діям, що завдають шкоди державним інтересам.

Вагому роль у формуванні колабораційної поведінки відіграють соціально-економічні та матеріальні умови існування. Соціальна диференціація, економічна нестабільність і культурна неоднорідність негативно позначаються на психоемоційному стані особи, зумовлюючи зростання рівня фрустрації, невизначеності, апатії та готовності до агресивних або антидержавних дій [5, с. 136].

Соціально-психологічний портрет колаборанта, який діє на користь держави-агресора, формується під впливом складної взаємодії внутрішніх психосоціальних детермінант і зовнішніх чинників агресивного політичного та соціального середовища [6, с. 700].

Результати дослідження кримінологічної характеристики особи колаборанта свідчать, що колабораційна поведінка є багатокомпонентним соціально-психологічним явищем, яке формується під впливом комплексу внутрішніх і зовнішніх детермінант. Серед

ключових чинників слід виокремити соціально-економічну нестабільність, недостатній рівень сформованості національної ідентичності, наявність психологічних розладів, а також інтенсивний вплив пропагандистських повідомлень та історико-культурних міфологем. Особа колаборанта характеризується ідеологічною вразливістю, моральним релятивізмом і схильністю до легітимації протиправних дій, що в умовах воєнного конфлікту істотно посилює загрозу національній безпеці та суспільній стабільності.

Подальше поглиблене дослідження психологічних і соціокультурних характеристик осіб, схильних до колабораційної поведінки, є необхідною умовою розроблення ефективних програм ресоціалізації та профілактики злочинності. Комплексний підхід у цій сфері забезпечує системну протидію колабораціонізму, зміцнення національної безпеки та підтримання стабільного суспільного розвитку навіть за умов воєнних викликів.

1. Геркула Н. М. Особа колаборанта: тенденції, виявлені на третій рік повномасштабного вторгнення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право* Том 4 № 90 (2025). С. 19-26.

2. Лукецька, О. Р. (2013). Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим. *Науковий вісник Національного університету Державної податкової служби України (економіка, право)*, С.196-201.

3. Голіна, В. В., Головкін, Б. М., Валуйська, М. Ю., Лисодєд, О. В., та ін. (2014). *Кримінологія: Загальна та Особлива частини*. Харків: Право. С. 513.

4. Бєд В. В. Юридична психологія: Навч. посіб. 2-ге вид., доп. I

5. переробл. Київ : МАУП, 2004. 436 с.: іл. Бібліогр.: с. 426.

6. Тимошенко В. І. Несправедливість і бідність як загроза національній безпеці України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 82: том 1. Ч. 1. С. 135–140. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.19>.

7. Жеглінська Т. О., Кулеба І. А. Кримінологічний аналіз особи колаборанта: соціальні та психологічні детермінанти. *Грааль науки : міжнар. наук. журнал*. Вінниця : ГО «Європейська наукова платформа»; НУ «Інститут науково-технічної інтеграції та співпраці», 2025. № 59. С. 693-702. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.12.12.2025.076>

Інна КУЛЕБА

викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ВЕРБУВАННЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ

В умовах гібридної війни проти України, ініційованої Російською Федерацією, проблема вербування молоді набуває системного характеру та становить серйозний виклик для національної безпеки. За даними Служби безпеки України (СБУ) та Національної поліції України, упродовж останніх років спостерігається зростання кількості виявлених випадків залучення неповнолітніх до диверсійної та терористичної діяльності, де 22% вербованих російськими спецслужбами в Україні є неповнолітніми. За останні два роки виявлено понад 800 випадків вербування українців, серед яких 240 – неповнолітні, деякі з яких були віком від 11 років. Така динаміка свідчить не про поодинокі інциденти, а про цілеспрямовану й сплановану стратегію ворога, спрямовану на використання вразливості підлітків, включаючи їхню психологічну незрілість та соціальну дезорієнтацію. Основною проблемою протидії є те, що вербування здійснюється приховано, через цифрове середовище, де контроль з боку дорослих мінімальний, а вплив маніпулятивного контенту – максимальний. Це включає платформи на кшталт Telegram, TikTok та Discord, де вербувальники пропонують «прості завдання» під виглядом ігор або заробітку [1, 2].

Аналіз причин участі підлітків у диверсійних діях показує, що ключовими мотивами є матеріальна вигода або шантаж. На відміну від ідеологічно мотивованих злочинців, у цьому випадку вирішальну роль відіграють вікові психологічні особливості: незрілість механізмів самоконтролю, схильність до ризику, прагнення самоствердження, а також ілюзія безкарності. У поєднанні з економічною вразливістю окремих родин це створює сприятливий

ґрунт для маніпуляцій. Вербувальники активно експлуатують соціальну дезорієнтацію молоді, подаючи злочин як «квест», «несерйозну витівку» або навіть «патріотичний вчинок». Наприклад, російські спецслужби пропонують підліткам «ігрові квести» з геолокаціями для розвідки або підпалів, що призводить до серйозних злочинів. Така підміна понять ускладнює профілактичну роботу, адже підлітки часто не усвідомлюють реальних наслідків своїх дій, включаючи кримінальну відповідальність, а в деяких випадках навіть смерть. Додатково, вербування часто починається з пропозицій «легких грошей» через анонімні чати, де підлітків залучають до фотографування критично значущих об'єктів чи поширення фейкової інформації в соціальних мережах [3].

Статистичні показники свідчать про масштабність проблеми. У 2024 році за статтями, пов'язаними з державною зрадою, диверсіями та умисним пошкодженням майна, було затримано сотні осіб, серед яких значна частка – неповнолітні. Також зафіксовано кримінальні провадження щодо терористичних актів, до частини з яких причетні підлітки. Окреме дослідження, ініційоване Офісом Генерального прокурора, зафіксувало зростання дитячої злочинності на 28%. Це перше суттєве збільшення за останнє десятиліття. Попри певне зниження показників у 2025 році, загальна тенденція залишається тривожною. Це свідчить про необхідність посилення саме превентивних механізмів, а не лише реагування після вчинення злочину. Додатково, з початку 2024 року СБУ зафіксувала випадки, де неповнолітні були залучені до понад 50 спроб вербування, включаючи кібероперації та розвідку [4, 5].

Новою тенденцією 2024–2025 років стало перетворення вербування на поетапний процес. Якщо раніше випадки диверсій мали ситуативний характер (наприклад, підпал релейних шаф), то нині застосовується модель поступового втягування. Підліткам спершу пропонують прості завдання – фотографування об'єктів, фейкові повідомлення про замінування, збір інформації. Згодом, використовуючи методи соціальної інженерії та фінансові стимули, їх залучають до серйозніших злочинів – підпалів авто військових, адмінбудівель, об'єктів інфраструктури. Відмова часто супроводжується шантажем і погрозами, що формує психологічну залежність і страх викриття.

Каналами вербування переважно виступають анонімні інтернет-ресурси: Telegram-канали з «пошуком роботи», месенджер Discord, заборонені в Україні соціальні мережі. Фінансування здійснюється через криптовалютні гаманці, що ускладнює відстеження транзакцій. Куратори, які нерідко перебувають на тимчасово окупованих територіях або в Росії, забезпечують повний дистанційний супровід злочину – від інструкцій до координації дій. Нерідко до одного завдання залучають кількох неповнолітніх, які не знайомі між собою, що ускладнює розслідування та доведення провини. За даними слідства, лише за рік зафіксовано сотні підпалів автомобілів військових, будівель ТЦК, органів місцевого самоврядування та інших об'єктів, частину з яких вдалося розкрити [6].

Отже, проблема протидії вербуванню молоді в умовах гібридної війни потребує комплексного підходу. Йдеться не лише про посилення кримінальної відповідальності, а й про розвиток профілактичних механізмів: інформаційно-просвітницьку роботу з підлітками та батьками, формування медіаграмотності й критичного мислення, психологічну підтримку вразливих категорій молоді, а також ефективну взаємодію правоохоронних органів, освітніх установ і громадських організацій. Важливо також удосконалити програми ресоціалізації неповнолітніх, які вже опинилися в конфлікті із законом, щоб запобігти повторним правопорушенням і мінімізувати вплив ворожих структур у майбутньому.

1. Інститут масової інформації. SBU: 22 % of Russian intelligence services' recruits in Ukraine are minors. URL: <https://imi.org.ua/en/news/sbu-22-of-russian-intelligence-services-recruits-in-ukraine-are-minors-i67514> (дата звернення: 18.02.2026).

2. BBC News. Ukrainian teen saboteurs recruited on Telegram to attack their own country. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/c8r08zmkjlzo> (дата звернення: 18.02.2026).

3. The Hacker News. Ukrainian minors recruited for cyber attacks amid war–how threat actors exploit youth. URL: <https://thehackernews.com/2024/12/ukrainian-minors-recruited-for-cyber.html?m=1> (дата звернення: 18.02.2026).

4. Російських вербувальників складно встановити, Telegram не співпрацює з правоохоронцями // Цензор.НЕТ : [сайт]. URL: <https://censor.net/ua/r3543083>.

5. В Україні презентували унікальне дослідження щодо способів запобігання правопорушень та ресоціалізації дітей у конфлікті з законом // Офіс Генерального прокурора України : [офіц. вебсайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/v-ukrayini-prezentuvali-unikalnedoslidzennya-shhodosposobiv-zapobigannyu-pravoporusen-ta-resocializaciyi-ditei-u-konflikti-zzakonom>.

6. Спецслужби РФ вербують дітей для терактів // YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=7nCpKgzEqfl&ab_channel=%D0%A4%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8ICTV.

Микола ФУРМАНОВ

начальник тренінгового центру
Головного управління Національної
поліції в Запорізькій області
(м. Запоріжжя, Україна)

**ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА В ЧАСТИНІ РЕГУЛЮВАННЯ
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ
ОСОБИ, ЯКА ПЕРЕБУВАЄ В НЕБЕЗПЕЧНОМУ ДЛЯ ЖИТТЯ СТАНІ**

Діяння у вигляді ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, – делікт, що посягає на найвищі соціальні цінності – життя та здоров'я людини. Розв'язання російською федерацією широкомасштабної війни проти України призвело до загострення ситуації в частині поширення кримінальних правопорушень даного виду, адже щоденні злочинні атаки держави-терориста апріорі створюють умови, в яких громадяни нашої держави потрапляють у небезпечний для життя стан [4, с. 79]. Так, за офіційними даними Офісу Генерального прокурора України лише у 2025 році обліковано 17 випадків вчинення делікту, передбаченого ст. 136 України [1]. При цьому, як відомо, цьому кримінальному правопорушенню характерний високий рівень латентності.

Нові реалії, в яких опинилася наша країна, вимагають швидкої та якісної модернізації чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України), у тому числі в частині регулювання кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Для цього важливо розглянути зарубіжний досвід вирішення зазначеного питання, адже такий крок дозволяє зекономити час та ресурси, врахувати всі можливі недоліки під час конструювання нової редакції норми Особливої частини КК України [3, с. 738].

У контексті дослідження згаданого вище питання особливо цікавим вбачається досвід регулювання кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, Республіки Польща, адже ця сусідня країна мала ряд схожих із Україною проблем в частині побудови правової держави, більша частина з яких була успішно вирішена.

Карний кодекс Республіки Польща (далі – КК Республіки Польща) було прийнято у червні 1997 р. Відповідно до даного документа всі суспільно небезпечні діяння, передбачені КК, відносяться до числа злочинів.

Стаття 162 глави XIX «Злочини проти життя та здоров'я» має назву «Ненадання допомоги». Відповідна норма складається з двох частин. У ч. 1 зазначається наступне:

«Той, хто не надає допомогу людині, яка перебуває у ситуації, небезпечній для життя або такій, що загрожує заподіянням тяжкої шкоди її здоров'ю, якщо він може надати відповідну допомогу, не створюючи тим самим аналогічну небезпеку для власного життя чи здоров'я або життя чи здоров'я іншої особи,

карається позбавленням волі на строк до трьох років» [5].

Отже, за законодавством Республіки Польща ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, – окремий склад злочину з формальним складом. Норма, що передбачає кримінальну відповідальність за цей делікт, містить ряд відмінностей від ч. 1 ст. 136 КК України [2], зокрема:

- винна особа може бути притягнута до відповідальності лише за умови, що надання допомоги потерпілому потенційно не створювало небезпеку для життя та здоров'я суб'єкта та (або) третіх осіб;

- особа може бути притягнута до відповідальності за цей злочин навіть у випадках, коли небезпека загрожувала здоров'ю потерпілого, а не виключно його життю. Думається, подібні положення, з огляду на високий рівень небезпеки акту протиправної поведінки, цілком доречно було б спроєктувати принаймні у ч. 2 ст. 136 КК України;

- за даний злочин передбачений єдиний, доволі суворий, вид покарання – позбавлення волі. Можливо, такий крок з боку законодавця Республіки Польща дозволяє більш ефективно протидіяти названій групі злочинів, проте, на нашу думку, більш доречно було б передбачити альтернативні види покарань, що дозволили б суду обирати найбільш доцільний захід державного примусу, необхідний та достатній для виправлення суб'єкта конкретного кримінального правопорушення;

– норма прямо не передбачає відповідальність за неповідомлення про небезпечний для життя стан особи належним установам чи особам, якщо це спричинило тяжкі тілесні ушкодження. Можливо, на практиці польські суди розглядають повідомлення про особу, яка перебуває в небезпечному для життя стані, належним установам чи особам в якості надання своєрідної допомоги в межах можливостей суб'єкта. У такому випадку названі діяння можуть кваліфікуватись саме за ст. 162 КК Республіки Польща.

У ч. 2 ст. 162 КК Республіки Польща зазначено: «Не визнаються злочином випадки, якщо особа не надає допомогу, яка вимагає проходження медичної процедури або в умовах, за яких можливим є надання невідкладної допомоги з боку установи або особи, призначеної для цієї цілі» [5].

Обставини, описані у ч. 2 запропонованої вище норми, суттєво знижують рівень суспільної небезпеки. Крім того, подібний законодавчий припис дозволяє знизити ризики виникнення ситуацій, за яких особа, маючи обов'язок надати необхідну допомогу потерпілому, у критичних ситуаціях, коли потерпілому необхідна кваліфікована медична допомога, під страхом бути притягнутою до кримінальної відповідальності вчинить непрофесійні дії, що лише зашкодять потерпілому. Через це вважаємо, що положення, викладені у ч. 2 ст. 162 КК Республіки Польща, є цікавими та можуть бути інтегровані у вітчизняне законодавство.

Отже, законодавець Республіки Польща виокремлює діяння у вигляді ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, в окремий склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 закону про кримінальну відповідальність цієї держави. Ця норма містить низку відмінностей (порівняно зі ст. 136 КК України), а окремі з них є цікавими та заслуговують на увагу в контексті модернізації чинної редакції КК України.

Перспективним напрямом подальших наукових пошуків вбачається аналіз питання генези та розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані.

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2025 року. *Офіс Генерального прокурора* : офіційний вебсайт. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=279658 (дата звернення: 27.02.2026).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 27.02.2026).

3. Шаблістий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від призову на військову службу як акти посягання на воєнну безпеку України. *Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph*. Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. S. 736–760. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-302-6-33>.

4. Шаблістий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Окремі напрямки протидії колабораційній діяльності // *Правове забезпечення євроінтеграції: загальноправовий та галузевий аспекти* : кол. монографія. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2024. С. 79–102.

5. Kodeks karny: Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. // *Internetowy System Aktów Prawnych/ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej*. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf> (дата звернення: 28.02.2026).

Таїсія ШЕВЧЕНКО

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА ЗА ВСТАНОВЛЕННЯ АБО ПОШИРЕННЯ ЗЛОЧИННОГО ВПЛИВУ

Суб'єкт встановлення або поширення злочинного впливу за ст. 255-1 КК України визначається як загальний – це фізична, осудна особа, яка досягла віку можливості притягнення до кримінальної відповідальності. В проєкті Кримінального кодексу України автори зберегли це поняття та обов'язкові ознаки, змінивши їх чергування, а саме осудна фізична особа, яка по досягненню віку, передбаченого цим Кодексом, вчинила кримінальне

правопорушення [1].

Однак, виникає питання чи достатньо лише встановлення обов'язкових ознак для визначення суб'єкта кримінального правопорушення, чи все ж таки, необхідно врахувати інші ознаки, які будуть характеризувати суб'єкта кримінального правопорушення як спеціального передбаченого ч. 3 ст. 255-1 КК України.

Згідно ч. 2 ст. 18 КК України спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише *певна особа* [2]. Законодавець умисно не конкретизує ознаки спеціального суб'єкта, виходячи «певна особа» або конкретна особа та буде виходити із конкретного випадку.

Ознаки для спеціального суб'єкта можна виділити в залежності від конкретного складу кримінального правопорушення. Для повного з'ясування ознак суб'єкта кримінального правопорушення за ст. 255-1 КК України нам необхідно повернутись до диспозиції статті: умисне встановлення або поширення в суспільстві злочинного впливу за відсутності ознак, зазначених у частині п'ятій статті 255 КК України, а саме: створення злочинної організації, керівництво такою організацією або її структурними частинами (ч. 1 ст. 255 КК), участь у злочинній організації (ч. 2 ст. 255 КК), вчинені особою, яка здійснює злочинний вплив або є особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі» (ч. 5 ст. 255 КК) [2].

Для ч. 3 ст. 255-1 КК України передбачено, що дії вчинені особою, яка перебуває у статусі *суб'єкта підвищеного злочинного впливу*, у тому числі у статусі «вора в законі». Статус суб'єкта підвищеного злочинного впливу, як і статус «вора в законі» можна розглядати з огляду кримінально-правової, криміналістичної, кримінологічної характеристики, а також доказова база щодо наявності такого статусу з огляду кримінального процесу.

Розглядаючи поняття «статус суб'єкта підвищеного злочинного впливу», в контексті можливості за ознаками спеціального суб'єкта кримінального правопорушення, який відноситься суто до ознак об'єктивної сторони з огляду на те, що необхідно вчинили суспільно небезпечне діяння, щоб отримати конкретний статус підвищеного злочинного впливу або все ж таки складає ознаки спеціального суб'єкта. Більш чітко сформована диспозиція ст. 255-1 КК України не ставила б нас по перше, перед вибором формування складу кримінального правопорушення, по друге перед необхідністю з'ясування, що може входити в перелік статусу суб'єкта підвищеного злочинного впливу.

Розглянемо із суб'єктивної сторони статус суб'єкта підвищеного злочинного впливу. Згідно примітки до ст. 255 КК України особу, яка завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям здійснює злочинний вплив і координує злочинну діяльність інших осіб, які здійснюють злочинний вплив [2].

Так, на думку Фріс П та Фріс І., які зазначають, що мова йде не про правовий статус, визначення якому дано вище, а про соціальний статус, про «досить чітко визначене положення індивіда в соціальній ієрархії групи». Однак, таке нормативно невизначеним розуміння «статусу», породжуватиме правову невизначеність, що категорично недопустимо, особливо при конструюванні норм кримінального закону. Це суперечить принципу верховенства права, закріпленому в ст. 8 Конституції України та відомій позиції Конституційного Суду України, викладеній у рішенні від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 по справі «Про постійне користування земельними ділянками» [3].

Дійсно ми можемо погодитись із авторами допису про статус особи, який закріплений в кримінально-правовій нормі. Статус – становище, стан [4]. Як ми бачимо статус конкретного визначення не має, до того ж необхідно прив'язати поняття статусу до соціуму, і в нашому випадку буде мати ключове значення, оскільки прив'язка орієнтована саме на визначення такого статусу іншими особами. Кількість таких осіб не встановлюється, що також є проблемою, але ми розуміємо, що їх кількість буде більш менш значною.

Одразу доцільно підкреслити, що процедура отримання «титулу» передбачена лише для «зłodія в законі» із дотриманням спеціальних процедур (до речі, використання цього «титулу» самими злочинцями є достатньо суперечливим – як неодноразово зазначалося в матеріалах присвячених аналізу цієї фігури, самі вони називають себе просто «зłodій» не додаючи ніякої згадки про будь-який закон), яка для інших категорій злочинців не передбачена [3].

Виокремлення простого членства «зłodія у законі» в переліку необхідних кваліфікаційних ознак злочину, вчиненого «злочинною спільнотою» є способом прихованого

кримінального переслідування фізичних осіб не лише за їх злочинні діяння, але й за кримінальну репутацію та/або негативний соціальний статус. Даний підхід суперечить закріпленому в ст. 62 Конституції України принципу презумпції невинуватості [5].

Відповідно, поняття «вор в законі» та «злочій в законі» не відповідають цим вимогам: їх зміст не можна встановити шляхом буквального тлумачення, а визначення «вора в законі» хоча й наводиться у примітці до ст. 255 КК України, проте є дещо нечітким та містить такі жаргони як «злочинний вплив» та «авторитет». У вітчизняному КК диференціюється на три поняття: особа, яка здійснює злочинний вплив; особа, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного впливу; «вор у законі». При цьому категорія «злочій у законі» охоплює всіх зазначених осіб [6].

З криміналістичних позицій встановлення або поширення злочинного впливу є комплексною формою злочинної діяльності, реалізація якої вимагає від суб'єкта певної хронологічно тривалої моделі поведінки, яка дозволяє сформувати основні передумови для здійснення такої діяльності, а саме «здобути авторитет» та «отримати можливість» [7].

Таким чином, можемо зазначити, що спеціальні ознаки суб'єкта за встановлення або поширення злочинного впливу необхідно розглядати в контексті більш розширеному ніж загально прийнято в теорії кримінального права. А саме потребує врахування наявності особистих якостей особи, при чому необхідно як безпосередньо себе позиціонує суб'єкт, так само інші особи, які можуть підтвердити наявність таких спеціальних якостей. Як ми бачимо доволі суб'єктивні ознаки не визначені чітко законодавцем та більше будуть орієнтовані на суб'єктивне бачення інших осіб, що викликає певні ускладнення для визначення суб'єкта саме за ст. 3 ст. 255-1 КК України.

1. Проект Кримінального кодексу України станом на 22.02.2026. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення: 24.02.2026).

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (дата оновлення: 17.06.20205) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.02.2026).

3. Фріс П., Фріс І. Про боротьбу зі злочинними спільнотами (нотатки на полях закону). *Юридичний вісник України. Щотижнева загальнонаціональна правова газета ON-LINE версія*. URL <https://yvu.com.ua/pro-borotbu-zi-zlochynnymy-spilnotamy-notatky-na-polyah-zakonu/> (дата звернення: 12.02.2026).

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпін: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с. <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%81+> (дата звернення: 23.02.2026).

5. В. Речицький. Критичний аналіз окремих елементів проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» (станом на 04.03.2020). *Права людини в Україні Інформаційний портал Харківської правозахисної групи* <https://archive.khpg.org/1594840634> (дата звернення: 11.02.2026).

6. І. А. Копйова, К. В. Ципищук. Щодо доцільності введення категорії «вор/злочій в законі» в кримінальне законодавство України. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2020, № 2(14). С. 209-219.

7. Якимович Р. І. Встановлення та поширення злочинного впливу як комплексна форма злочинної діяльності. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. № 2 (32). С. 757-766. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.56>.

Ірина ШИЛО

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ СТАТИСТИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Запровадження інституту кримінального проступку стало одним із ключових етапів реформування кримінального законодавства України, спрямованого на гуманізацію кримінальної політики, диференціацію кримінальної відповідальності та оптимізацію

процесуального реагування на правопорушення невисокого ступеня суспільної небезпеки. Нормативне закріплення кримінального проступку у ст. 12 Кримінального кодексу України та запровадження спрощеної форми досудового розслідування – дізнання, відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України, стали концептуальним кроком до формування нової моделі кримінально-правової диференціації.

Разом із тим ефективність функціонування будь-якого кримінально-правового інституту визначається не лише його нормативною конструкцією, але й практикою реалізації. У цьому контексті особливої актуальності набуває аналіз статистичних показників, що відображають місце кримінальних проступків у структурі кримінальної протиправності, а також результативність їх досудового розслідування.

Оцінка динаміки питомої ваги кримінальних проступків, рівня процесуального завершення проваджень, частки зупинених розслідувань та проваджень без прийнятого рішення дозволяє встановити реальний стан реалізації інституту кримінального проступку та виявити проблемні аспекти його функціонування. Період 2020–2025 років охоплює перші п'ять років функціонування інституту кримінального проступку в Україні, що дозволяє оцінити початкові результати його практичної реалізації. Зазначений часовий проміжок характеризується як етапом становлення та інституційної адаптації нової моделі кримінально-правової диференціації, так і впливом суттєвих зовнішніх чинників, зокрема запровадженням воєнного стану.

Аналіз статистичних показників за 2020–2025 роки свідчить про істотну трансформацію ролі кримінальних проступків у структурі кримінальної протиправності України. У 2020 році кримінальні проступки становили 27,3 % від загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, що підтверджувало їх значну питому вагу після запровадження відповідного інституту [1]. Уже в 2021 році цей показник зріс до 31,3 %, що стало найвищим значенням за досліджуваній період і може бути пояснене завершенням етапу адаптації правоохоронних органів до нової моделі кримінально-правової диференціації [2].

Починаючи з 2022 року [3], спостерігається тенденція до поступового зменшення питомої ваги кримінальних проступків: 20,3 % у 2022 році, 20,2 % у 2023 році [4], 17,8 % у 2024 році [5] та 13,6 % станом на листопад 2025 року [6]. Така динаміка зумовлена комплексом факторів, серед яких визначальне значення мають умови воєнного стану, трансформація структури кримінальної протиправності та зміна пріоритетів правоохоронної діяльності.

Окремої уваги потребує аналіз процесуальної ефективності досудового розслідування кримінальних проступків. У 2020 році рівень процесуального завершення проваджень був низьким: повідомлення про підозру було вручено лише у 8,4 % випадків, а до суду направлено 8,0 % проваджень. Така ситуація свідчила про початкові труднощі реалізації спрощеної форми досудового розслідування [1].

У 2021 році відбулося суттєве покращення показників: повідомлення про підозру вручено у 51,6 % проваджень, а до суду направлено 50,6 %. [2] Аналогічні показники зберігалися у 2022–2024 роках, причому у 2024 році зафіксовано найвищий рівень процесуального реагування – 57,7 % повідомлень про підозру та 56,3 % направлень до суду. Водночас навіть за умов зростання результативності майже половина проваджень (від 40 % до 49 %) залишалася без прийнятого процесуального рішення на кінець звітного року. Це суперечить концепції оперативності та ефективності спрощеної форми досудового розслідування кримінальних проступків.

Станом на листопад 2025 року [6] спостерігається зниження загальних показників процесуального завершення: повідомлення про підозру вручено у 7,4 % від загальної кількості кримінальних правопорушень, а до суду направлено 7,3 % проваджень щодо кримінальних проступків. Така динаміка може бути зумовлена як загальними змінами криміногенної ситуації, так і специфікою статистичного обліку.

Питома вага проваджень, у яких досудове розслідування було зупинено відповідно до ст. 280 Кримінального процесуального кодексу України, протягом досліджуваного періоду залишалася незначною (від 0,03 % до 0,5 %). Це загалом відповідає правовій природі кримінального проступку як діяння з відносно невисоким рівнем суспільної небезпеки та спрощеною процедурою розслідування.

Аналіз окремих характеристик суб'єктного складу та обставин вчинення кримінальних проступків (за даними 2020 року) свідчить про їх відносно невелику криміногенну складність: частка діянь, вчинених особами, які раніше вчиняли кримінальні

правопорушення, становила 1,3 %; у складі групи осіб – 0,07 %; у стані алкогольного сп'яніння – 0,5 %; неповнолітніми або за їх участю – 0,18 % від загальної кількості кримінальних правопорушень. Це підтверджує допоміжний характер кримінальних проступків у загальній структурі кримінальної протиправності [1].

Суттєвий вплив на статистичні показники 2022–2025 років мали зміни у кримінально-правовій кваліфікації окремих діянь. Зокрема, частини перші ст. 185, 190 КК України за наявності кваліфікуючої ознаки вчинення діяння в умовах воєнного стану підлягає кваліфікації як злочин, що фактично змінює її категорію та виключає зі структури кримінальних проступків. У таких умовах зменшення питомої ваги кримінальних проступків не завжди відображає реальне зниження рівня відповідної кримінальної протиправності, а значною мірою є наслідком нормативного перерозподілу кримінально караних діянь між категоріями злочинів і проступків.

Отже, статистична динаміка 2020–2025 років свідчить про нестабільність частки кримінальних проступків у структурі кримінальних правопорушень та про збереження системних проблем процесуальної реалізації цього інституту. Попри позитивну тенденцію до зростання рівня процесуального завершення у 2021–2024 роках, значна частка проваджень без прийнятого рішення на кінець звітного періоду свідчить про необхідність удосконалення організаційно-процесуальних механізмів функціонування спрощеної форми досудового розслідування кримінальних проступків.

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2020 рік. Київ, 2024. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2021 рік. Київ, 2024. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2022 рік. Київ, 2024. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2023 рік. Київ, 2024. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2024 рік. Київ, 2024. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2025 рік. Київ, 2024. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

Яна БЕЗМЕНОВА

старший слідчий в особливо важливих
справах організаційно-методичного
відділу Слідчого управління
ГУНП в Сумській області
(м. Суми, Україна)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ КВАЛІФІКОВАНИХ ВИДІВ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Розглянемо питання стосовно доповнення диспозиції ст. 304 Кримінального кодексу (далі – КК) України іншими кваліфікуючими ознаками, окрім передбачених у ч. 2 цієї норми.

Наприклад, В. Березняк пропонує доповнити ст. 304 КК України такими положеннями: «ті самі дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені із застосуванням насилля або з погрозою його застосування, втягнення неповнолітнього в організовану групу або вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину...». Наведене доповнення до ст. 304 КК України, на думку вченого, надасть можливість більш чітко визначати відповідальність осіб, що втягують неповнолітніх у вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, а також тих, хто втягує їх до участі в організованих групах, тому що

вчинення цих злочинів посідає значне місце в офіційній статистиці МВС України серед злочинів загальнокримінальної спрямованості [1, с. 23]. І. Топольськова також вважала за доцільне доповнити ст. 304 КК України і, відповідно, посилити кримінальну відповідальність за втягнення неповнолітніх в організовану злочинну групу [2, с. 57].

Що стосується визнання застосування насильства або погрози його застосування як обтяжуючої обставини щодо втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, то вважаємо такий крок недоречним, зважаючи на те, що за наявності чітких доказів фактичного застосування такого насильства його прояви, залежно від обставин, можна кваліфікувати, зокрема, за ст. ст. 126, 126 КК України. Тоді як погрозу застосування насильства буде досить складно доказувати, що створить додаткові труднощі для правозастосовчих органів.

Водночас кваліфікованими видами доцільно визнати такі діяння, що виявились у фактичному втягненні дітей до складу організованої групи, злочинної організації чи злочинної спільноти.

Наприклад, за даними Офісу Генерального прокурора [3], у 2020 р. у складі лише трьох із 377 виявлених організованих злочинних угруповань були неповнолітні особи. Тоді як у 2021 р. – вже 14 з 499, в 2022 р. – 14 з 395, у 2023 р. – 15 з 494 та у 2024 р. – 13 з 663. Як бачимо, з 2021 р. відповідні показники дещо підвищились та залишаються на приблизно однаковому кількісному рівні. Зважаючи на високий рівень латентності організованої злочинності, кількість таких злочинних угруповань, що містять ознаки організованих груп, злочинних організацій чи злочинних спільнот, може бути набагато більшою. Тому визнання втягнення неповнолітнього в організовану групу, злочинну організацію чи злочинну спільноту кваліфікованим видом втягнення неповнолітніх у кримінально протиправну діяльність виглядає цілком доречним.

Стосовно втягнення неповнолітнього у вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину вважаємо за доцільне зазначити таке.

Після повномасштабного вторгнення у лютому 2022 р. російської федерації на територію України з'явилися нові ризики, з якими дитина може стикнутися у мережі. Залучення дітей до протиправної діяльності через інтернет російськими військовими або будь-якими іншими особами є серйозною небезпекою [4]. Як зазначає Т. Стаховський, на сьогодні спостерігаються тенденції значної віртуалізації соціальних практик, істотний ухід молоді у віртуальний простір, у соціальні мережі, перенесення соціальної енергетики саме в мережеві системи комунікації [5, с. 745–746]. Віртуалізація соціальних практик, з одного боку, трансформує узвичаєні обриси злочинності, знижує так звану вуличну злочинність, істотна частка в якій раніше належала саме молоді. З іншого – пред'являє нові виклики: мережеве поширення втягнення неповнолітніх у наркозлочинність, у вчинення злочинів проти громадської безпеки, проти основ національної безпеки, зокрема терористичних актів, диверсій, перешкоджання діяльності Збройних Сил України тощо. І це ті обставини, з якими не можна не рахуватися, особливо в умовах триваючої російської агресії, використання ворогом всіх мислимих і немислимих інструментів руйнації, в тому числі й деструктивного впливу на дітей, втягнення їх в аморальну, небезпечну, злочинну діяльність [5, с. 746].

Безумовно, правові наслідки від втягнення неповнолітнього, який досяг віку кримінальної відповідальності, у вчинення кримінального проступку або нетяжкого злочину, з одного боку, та тяжкого чи особливо тяжкого злочину – з іншого суттєво різняться.

З першими двома категоріями кримінальних правопорушень законодавець пов'язує використання порівняно м'яких умов реалізації кримінальної відповідальності та покарання, використання відносно м'яких способів впливу на засуджених при відбуванні покарання тощо [6, с. 149, 277–283].

Якщо, наприклад, дитину, яка досягла віку кримінальної відповідальності, втягнуто у вчинення кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК України, то їй загрожує максимальне покарання у виді ста двадцяти годин громадських робіт або виправних робіт до одного року. Тоді як у разі втягнення такого неповнолітнього у вчинення злочину, передбаченого ч. 4 ст. 185 КК України, йому може загрожувати покарання до семи років позбавлення волі. Хоча таку різницю у правових наслідках для неповнолітнього можна вважати врахованою у самому розмірі санкцій ч. 1–2 ст. 304 КК України, які належать до категорії відносно визначених.

Але найгірші правові наслідки для неповнолітнього, оскільки вони можуть бути застосовані проти нього протягом всього його життя, будуть у тих випадках, коли неповнолітнього, який досяг віку кримінальної відповідальності, було втягнуто у вчинення кримінального правопорушення, за вчинення якого не поширюється можливість звільнення

від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності відповідно до ст. 49 КК України.

Так, відповідно до ч. 5 ст. 49 КК України «давність не застосовується у разі вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених статтями 109–114-2, катування, передбаченого частиною третьою статті 127, кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачених статтями 437–439, 442, 442-1 цього Кодексу» [7]. Проте серед зазначених кримінальних правопорушень не всі діяння є тяжкими та особливо тяжкими злочинами, а саме: ч.1 ст. 111-1 КК України – кримінальний проступок; ч. 2, 3 ст. 109, ч. 1 ст. 110, ч.1 ст. 110-2, ч. 1 ст. 114-2 КК України – нетяжкі злочини.

Отже, пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 304 КК України, поряд із втягненням дитини у вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, такою кваліфікуючою ознакою, як «втягнення дитини, яка досягла віку кримінальної відповідальності, до вчинення кримінального правопорушення, у разі вчинення якого не застосовуються строки давності».

Вищезазначена пропозиція узгоджується з принципом диференціації кримінальної відповідальності відповідно до ступеня суспільної небезпечності наслідків діяння. Втягнення неповнолітнього у вчинення будь-якого кримінального правопорушення є суспільно небезпечним, однак коли йдеться про діяння, за які законодавець прямо виключив можливість застосування строків давності, то суспільна небезпечність такого втягнення зростає у багато разів. У цьому разі шкода заподіюється не лише моральному, психічному та соціальному розвитку неповнолітнього, а й загальнодержавним і міжнародним інтересам.

Додаткове кримінально-правове виділення такої ситуації дозволить адекватно оцінити підвищену небезпеку дій дорослого, який не просто руйнує становлення особистості неповнолітнього, а фактично залучає його до діяльності, що не підлягає пробаченню навіть через десятиліття. З огляду на триваючу військову агресію проти України, поширення випадків вербування неповнолітніх для участі у диверсіях, інформаційних чи терористичних акціях така кваліфікуюча ознака набуває не лише кримінально-правового, а й національно-безпекового значення.

1. Березняк В. С. Кримінальна відповідальність за вчинення злочинів, передбачених ст. 304 КК України, у частині втягнення неповнолітніх у пияцтво. *Вплив рівня дозвілля та відпочинку молоді на зниження рівня злочинності : матеріали регіонал. наук.-практ. семінару* (м. Дніпро, 31 трав. 2019 р.). Дніпро : Видавець Біла К.О., 2019. С. 20–23. URL : <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/4773/1/5.pdf>.

2. Топольськова І. О. Боротьба із втягненням неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність : монографія / наук. ред. В. П. Ємельянов. Луганськ : РВВ ЛАВС, 2003. 192 с.

3. Про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями. *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizacijami-2>.

4. Освітня онлайн-платформа від StopSexting: Війна в Україні та безпеки онлайн. URL : <https://stop-sexting.in.ua>.

5. Стаховський Т. В. Втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність: кримінологічний аналіз кількісних показників стану. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2025. № 1 (34). С. 736–751.

6. Горох О. П. Покарання за злочини у сфері обігу наркотичних засобів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 299 с.

7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Рубен АНТОНЯН

ад'юнкт кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРАВА
НА ЗАХИСТ УКРАЇНИ ВІД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ЗГІДНО
ЗІ СТ. 43¹ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Після початку повномасштабного вторгнення військ російської федерації в нашу державу Кримінальний кодекс України (далі – КК) зазнав низки змін, які покликані адаптувати вітчизняне кримінальне законодавство до нових реалій. У першу чергу це було зумовлено потребою в підвищенні ефективності протидії вторгненню росії кримінально-правовими засобами.

З перших днів відкритого нападу російської федерації на нашу державу громадяни України стали пліч-о-пліч у боротьбі з ворогом. В багатьох випадках для захисту нашої країни в умовах збройної агресії держави-терориста поставало питання про кримінально-правову оцінку дій тих громадян України, які в процесі такого захисту спричиняли шкоду соціальним цінностям [1, с. 712].

Відповідно серед новел КК є поява у Розділі VIII Загальної частини обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння, що передбачено ст. 43¹ «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України», відповідно до Закону України від 15 березня 2022 р. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» [4]. Очевидною передумовою внесення зазначених змін до КК стало забезпечення правової основи виконання громадянами України свого обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, передбаченого ст. 65 Конституції України [8, с. 20].

Наявність ст. 43¹ КК є надзвичайно позитивним явищем, спрямованим на вдосконалення механізмів адекватного реагування держави на факти заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам з урахуванням того, що особа, яка фактично захищала свою Батьківщину від агресії будь-якої держави, діяла правомірно, в межах закону [1, с. 713].

Проте включення до КК зазначеної норми обумовило появу низки дискусійних питань, наявність яких може викликати певні проблеми під час практичного застосування положень ст. 43¹ КК.

Наприклад, дискусійним є питання щодо допущення можливості здійснення відсічі збройній агресії проти України та стримування її не лише шляхом активних дій, але й бездіяльності.

На думку Ю. А. Пономаренка, «у ч. 1 ст. 43¹ КК допущена груба помилка: допускається можливість відсічі збройній агресії та стримування її шляхом бездіяльності. Безумовно, це не так – у бездіяльності ні відсіч агресії, ні стримування її, полягати не можуть» [7, с. 13]. А В.В. Кузнецов та М.В. Сийплові вважають, що вказівка в ч. 3 ст. 43¹ КК України на застосування зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин вже свідчить про вчинення саме дій при захисті Вітчизни. Важко уявити ситуацію, коли відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації відбувається через бездіяльність, якою завдається шкода життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або шкода правоохоронюваним інтересам [6, с. 322].

Натомість Д. В. Бараненко вважає, що виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України можливе не тільки шляхом дії, а і шляхом бездіяльності. Наприклад, працівник залізничного транспорту своєчасно не вжив заходів до уникнення зіткнення потягів, які перевозили особовий склад ворожої армії, що потягло за собою втрати особового складу збройних сил ворога [3, с. 607].

Ми також підтримуємо позицію законодавця, що реалізувати право на захист України від збройної агресії згідно зі ст. 43¹ КК можливо й у формі бездіяльності. Наприклад, у випадку, коли російський військовий буде намагатись здійснити взимку перехід через водну перешкоду

по тонкій кризі і провалиться під воду, а громадянин України, маючи змогу надати допомогу та витягти військового на берег, не надасть такої допомоги і військовий потоне. Вищезазначені дії за фактичними ознаками здійсненого вчинку підпадають під кваліфікацію за ч. 3 ст. 136 КК як ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу, що спричинило смерть потерпілого [5].

Тобто думка, що відсіч та стримування збройної агресії може підпадати під ознаки убивства, тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, знищення чи пошкодження майна тощо [7, с. 13] потребує уточнення в тій частині, що до розряду «тощо» можна віднести таке кримінально протиправне діяння, як «ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані», об'єктивна сторона якого характеризується бездіяльністю.

Саме у тому, що відсіч та стримування збройної агресії може проявитись не лише у формі активних дій, але і як бездіяльність, є однією з важливих відмінностей обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння, передбачену у ст. 43¹ КК, від необхідної оборони, котра може проявитись виключно у формі активних дій.

Тому дещо суперечливою є позиція, що нормативне місце ст. 43¹ КК визначено неправильно, регламентація права на захист України від збройної агресії з урахуванням вимог нормотворчої техніки мала б розміщуватися після норми про необхідну оборону (ст. 36¹ КК), оскільки новела КК, закріплена у ст. 43¹, є різновидом/проявом необхідної оборони [2, с. 100-101].

Однак аналізована нами обставина містить елементи й інших обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння. Так, умови, вказані у ч. 4 ст. 43¹ КК, подібні до умов виправданого ризику згідно зі ст. 42 КК [9, с. 215], тобто ризиковане діяння, пов'язане із відсічю та стримуванням збройної агресії російської федерації або агресії іншої країни, вчиняється для досягнення значної суспільно корисної мети, яку неможливо досягнути без вчинення ризикованого діяння, а особа обґрунтовано розраховувала, що вжиті нею заходи є достатніми для відвернення шкоди правоохоронюваним інтересам, ризиковане діяння завідомо не створювало загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи інших надзвичайних подій більшого масштабу [5].

Отже, особливістю ст. 43¹ КК є саме можливість охоплення не лише активної, але й пасивної поведінки, що відрізняє виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України від необхідної оборони та свідчить про самостійний характер цієї обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння. Розміщення правової регламентації діяння, спрямованого на відсіч та стримування збройної агресії російської федерації або агресії іншої країни, наприкінці Розділу VIII Загальної частини КК, свідчить про прагнення законодавця виокремити його як спеціальну, окрему обставину, зумовлену винятковими умовами збройної агресії. На відміну від класичних обставин, що мають універсальний характер і можуть застосовуватися в мирний час, аналізована обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння, має чітко окреслену соціально-правову обумовленість – вона функціонує в умовах оборони держави та пов'язана з реалізацією конституційного обов'язку захисту Вітчизни. Водночас за своїм змістом вона поєднує в собі, зокрема, окремі елементи необхідної оборони та виправданого ризику, однак не зводиться до жодної з них, оскільки передбачає інший масштаб суспільної небезпеки, інший об'єкт посягання та специфічну мету – відсіч і стримування збройної агресії російської федерації або агресії іншої країни. Таким чином, її нинішнє розташування у системі інституту обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, є концептуально виправданим і відображає формування в кримінальному праві України особливої, воєнно-правової моделі правомірної поведінки, що може існувати лише в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту.

1. Андрусак Г. М. Захист України від збройної агресії та бойовий імунітет як обставини, що виключають протиправність діяння за проектом Кримінального кодексу України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. / редкол.: Ю. М. Бисага (голов. ред.), В. В. Заборовський, Д. М. Белов, С. Б. Булеца та ін.; ДВНЗ «УжНУ» Ужгород, 2024. № 6. С. 711-716. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/71376>.

2. Андрусак Г.М. Щодо проблем новели статті 43-1 КК України (Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України). *Необхідна оборона. Історико-правовий часопис*. 2023. № 1 (20). С. 99–103. URL : <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-1/13>.

3. Бараненко Д. В. Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України як обставина, що звільняє від кримінальної відповідальності = Fulfillment of the obligation regarding the protection of the motherland, independence and territorial integrity

of Ukraine as a circumstance for exemption from criminal liability. Матеріали XIV міжнар. наук.-техн. конф. «Інновації в суднобудуванні та океанотехніці». Миколаїв : НУК, 2023. С. 606–610.

4. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» від 15.03.2022 № 2124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#n5> (дата звернення 10.02.2026).

5. Кримінальний кодекс України від 01.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 10.02.2026).

6. Кузнецов В. В., Сийпловіч М. В. Кримінально-правова характеристика виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2022. № 4. С. 320–325. URL: <http://surl.li/rwlkj>.

7. Пономаренко Ю. А. Новелізація положень КК щодо обставин, які виключають кримінальне правопорушення, в умовах воєнного стану. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2022, № 1(17). С. 1-23.

8. Юртаєва К. В., Міхєєнко О. А. Правові обмеження виправданості дій, спрямованих на виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку : тези доп. учасників II Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 10 груд. 2024 р.). С. 20–24. URL : <https://doi.org/10.32782/PPSS.2024.2.5>.

9. Ющик О. І. Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Права людини та публічне врядування в сучасних умовах: Матеріали V Міжнародного правничого форуму, 10 червня 2022 р., м. Чернівці/ Уклад. І. В. Ковбас, І. І. Бабін, О. І. Ющик, І. Ж. Торончук, П. І. Крайній. Чернівці: Технодрук, 2022. С. 213- 215.

Ігор БЕЛЯСВ

аспірант кафедри державно-правових дисциплін, кримінального права та процесу Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (м. Харків, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 368 КК УКРАЇНИ

Правильне встановлення об'єкта кримінального правопорушення є фундаментальною умовою для точної кваліфікації діяння, відмежування його від суміжних складів злочинів та визначення ступеня суспільної небезпеки. Стаття 368 Кримінального кодексу України (далі – КК України), яка передбачає відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, охороняє одну з найважливіших груп суспільних відносин – сферу службової діяльності. У теорії кримінального права визначення об'єкта цього злочину здійснюється через призму ієрархічної структури: родового, видового та безпосереднього об'єктів.

Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XVII КК України, є суспільні відносини, що забезпечують нормальне, регламентоване Конституцією та законами України функціонування апарату публічної влади (державного апарату, апарату місцевого самоврядування), а також апарату управління юридичних осіб публічного права [1, с. 142]. Теоретична важливість виокремлення родового об'єкта полягає у тому, що він визначає соціальну спрямованість злочину. Посягання на ці відносини дестабілізує управлінську вертикаль держави, підриваючи принципи верховенства права та законності.

У доктрині кримінального права видовий об'єкт ст. 368 КК України часто ототожнюється з родовим, проте має певну специфіку. Видовим об'єктом слід вважати суспільні відносини, що забезпечують авторитет органів державної влади, місцевого самоврядування та об'єднань громадян. Ключовим теоретичним аспектом тут є поняття «авторитет влади». Коли службова особа вчиняє корупційне діяння, шкода завдається не лише конкретній установі, але й престижу всієї державної служби як інституції. Громадяни втрачають довіру до спроможності держави виконувати свої функції неупереджено, що призводить до правового нігілізму. Таким чином, видовий об'єкт охоплює інтереси служби як сукупність вимог, що ставляться до носіїв владних повноважень.

Найбільш дискусійним у теорії є визначення безпосереднього об'єкта. Більшість науковців погоджуються, що ним є нормальна службова діяльність конкретної службової особи в конкретній ланці апарату управління, а також авторитет того органу, яку вона представляє [2, с. 88].

Специфіка безпосереднього об'єкта цього злочину полягає у порушенні принципу безкорисливості (продажності) службової діяльності. Одержуючи неправомірну вигоду, службова особа підміняє публічний інтерес приватним, перетворюючи свої повноваження на предмет торгу. Важливо теоретично розмежовувати об'єкт (суспільні відносини) та предмет (неправомірна вигода). Предмет є матеріальним або нематеріальним виразом корупційного інтересу, тоді як об'єкт – це соціальна цінність, яка руйнується внаслідок діяння.

Окрему увагу слід приділити додатковому факультативному об'єкту. У випадку кваліфікованих складів злочину, наприклад, якщо прийняття пропозиції поєднується з вимаганням (ч. 3 ст. 368 КК України), шкода завдається не лише інтересам служби, але й правам та законним інтересам громадян (власності, психічній недоторканності тощо). У таких випадках права особи стають додатковим об'єктом охорони, що підвищує суспільну небезпеку діяння.

Теоретичний аналіз об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, свідчить про його складну структуру. Родовий та видовий об'єкти вказують на приналежність діяння до злочинів проти основ державного управління, підкреслюючи загрозу для всього апарату влади. Безпосередній об'єкт конкретизує цю небезпеку, вказуючи на деформацію професійної правосвідомості та порушення принципів чесності у діяльності конкретного посадовця. Чітке доктринальне розуміння цих аспектів є необхідним для удосконалення правозастосовної практики.

1. Дудоров О. О., Каменський Д. В. Кримінально-правова характеристика неправомірної вигоди: аналіз законодавства та судової практики. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 2. С. 34–38. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/9.pdf (дата звернення: 10.02.2026).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

3. Навроцький В. О. Проблеми кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 540 с.

4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ : Дакор, 2019. 1384 с.

Тетяна БОРИСЕНКО

ад'юнкт кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННОМУ ВИКОРИСТАННЮ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ

Починаючи з 24 лютого 2022 року Україна протистоїть збройній агресії з боку російської федерації.

У зв'язку з цим, із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року в нашій країні введено воєнний стан, який неодноразово продовжений згідно з Указами Президента України № 133/2022 від 14.03.2022, № 259/2022 від 18.04.2022, № 341/2022 від 17.05.2022, № 573/2022 від 12.08.2022, № 757/2022 від 07.11.2022, № 58/2023 від 06.02.2023, № 254/2023 від 01.05.2023, № 451/2023 від 26.07.2023, № 734/2023 від 06.11.2023, № 49/2024 від 05.02.2024, № 271/2024 від 06.05.2024, № 469/2024 23.07.2024, № 740/2024 від 28.10.2024, № 26/2025 від 14.01.2025, № 235/2025 від 15.04.2025, № 478/2025 від 14.07.2025, № 793/2025 від 20.10.2025 та № 40/2026 від 12.01.2026 з 05 годин 30 хвилин 3 лютого 2026 року строком на 90 діб[6].

Після початку повномасштабного вторгнення чимало людей втратили свій дім, інше майно та змушенні тікати в більш безпечне місце, вони як ніхто потребують матеріальної підтримки (забезпечення житлом, одягом, продуктами харчування, медикаментами тощо). Українських військових, які боронять нашу землю, необхідно забезпечувати додатковою

військовою амуніцією, транспортними засобами та іншим для підтримання обороноздатності країни. Така допомога надається, як усередині країни, так і надходить з-за кордону, проте остання не завжди доходить до тих, хто її потребує (набувачів).

В Україні після повномасштабного вторгнення стали поширеними випадки продажу гуманітарної допомоги. Це призвело до обурення в суспільстві і необхідності законодавчого регулювання.

24 березня 2022 року прийнято Закон України № 2155-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги», що набув чинності 03 квітня 2022 року. Законом № 2155-IX Кримінальний кодекс України доповнено статтею 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги»[7].

Згідно статистичних даних офісу генерального прокурора, за ст. 201-2 КК України у 2022 році зареєстровано 384 кримінальних провадження, з яких: повідомлено про підозру у 58 провадженнях, спрямовано до суду – 25 проваджень. За 2023 рік зареєстровано 189 проваджень, з них: повідомлено про підозру у 36 провадженнях, спрямовано до суду – 25 проваджень. За 2024 рік зареєстровано 107 проваджень, з них: повідомлено про підозру у 26 провадженнях, спрямовано до суду – 12 проваджень. За 2025 рік зареєстровано 95 кримінальних проваджень, з них: повідомлено про підозру у 24 провадженнях, спрямовано до суду – 16 проваджень[2].

За даними Єдиного державного реєстру судових рішень у 2022-2025 роках судом винесено 63 вироки за ч. 3 ст. 201-2 КК України, з яких лише 2 виправдувальні[1].

Кримінальна відповідальність за ст. 201-2 КК України настає за продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі. На даний час дії кваліфікуються за ч. 3 ст. 201-2 КК, як вчинені під час воєнного стану [3].

Для зменшення випадків незаконного використання гуманітарної допомоги необхідно, щоб цей процес контролювався на державному рівні, починаючи з моменту отримання такої допомоги, перетину через державний кордон, розвантаження, зберігання та надання її набувачам.

Музичук О.М. пропонує такі шляхи: вдосконалення порядку отримання, надання, оформлення, розподілу й контролю за цільовим використанням гуманітарної допомоги, а саме: детальний аналіз потреб населення в гуманітарній допомозі, врахування особливостей конкретного регіону, популяризація в суспільстві високих зразків поведінки конкретних осіб-отримувачів гуманітарної допомоги, розробка та впровадження в контрольно-наглядову діяльність органів державної влади цифрових технологій, електронних баз даних, програмного забезпечення[4].

На сьогодні процес обліку гуманітарної допомоги врегульований на законодавчому рівні.

Відповідно до Порядку пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2023 р. № 953, формування та подання декларації про перелік товарів, що визнаються гуманітарною допомогою, здійснюється в електронній формі через єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» або через автоматизовану систему реєстрації гуманітарної допомоги або в паперовій формі безпосередньо в пункті пропуску через державний кордон України[5].

За результатами внесення в автоматизовану систему гуманітарної допомоги інформації про перелік товарів, що визнаються гуманітарною допомогою, такому переліку товарів автоматично присвоюється унікальний код гуманітарної допомоги[5].

Автоматизована система реєстрації гуманітарної допомоги забезпечує прозорість та ефективність управління гуманітарною допомогою в Україні, спрощує процес ввезення, обліку та контролю допомоги, сприяє швидкому проходженню митного контролю та гарантує цільове використання ресурсів.

Станом на 2026 рік кримінальна відповідальність за ст. 201-2 КК України настає у разі, якщо вартість гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги становить 582 тисяч 400 гривень.

В умовах сьогодення ст. 201-2 КК України виконує важливу роль в регулюванні нових суспільних відносин, щоб кожен, хто незаконно використовує гуманітарну допомогу, яка є життєво необхідною для внутрішньо переміщених осіб, для військових та інших, хто

страждає від війни, поніс за це справедливую відповідальність.

Для протидії незаконному використанню гуманітарної допомоги є необхідним внесення змін до статті 201-2 КК України, а саме, щодо зменшення мінімальної межі для притягнення до кримінальної відповідальності (вчинення у значному розмірі – 582 тисяч 400 гривень) та зазначення такого ж розміру як для кримінальних правопорушень проти власності – 3328 гривень. До того ж, Кодекс України про адміністративні правопорушення доцільно доповнити новою статтею, що передбачала б відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги та благодійних пожертв, вартість яких не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (станом на 2026 рік – 3328 гривень).

1. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua>.
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за 2022-2025 роки. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3920>.
4. Музичук О. М. Адміністративно-правове регулювання гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану. Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка. 2023. Вип. 3 (103). с. 75.
5. Порядок пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану//Постанова Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2023 р. № 953. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2023-%D0%BF#Text>.
6. Про введення воєнного стану в Україні//Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
7. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги//Закон України від 24 березня 2022 року № 2155-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text>.

Юрій ГАРКУША

ад'юнкт кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Кримінально-правова політика України у сфері забезпечення національної безпеки та діяльності органів державної влади у чинному КК України реалізується шляхом встановлення кримінальної відповідальності за відповідні суспільно небезпечні діяння у наступних розділах Особливої частини: розділ I «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України», розділ XIV «Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації», розділ XV «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів», розділ XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» [1].

У проєкті КК України, розробленому робочою групою з питань розвитку кримінального права (утворена на підставі указу Президента України від 07 серпня 2019 р. № 584/2019 [2]), пропонуються напрями реформування кримінально-правової політики України у сфері забезпечення національної безпеки та діяльності органів державної влади. Зокрема, пропонується передбачити у книзі дев'ятій «Кримінальні правопорушення проти держави та національної безпеки України» Спеціальної частини проєкту КК України такі розділи: розділ 9.1 «Злочини проти національної безпеки України», розділ 9.2 «Кримінальні правопорушення проти режиму таємниці інформації, що належить державі», розділ 9.3 «Кримінальні правопорушення проти порядку перетинання державного кордону України та міграційного режиму», розділ 9.4 «Кримінальні правопорушення проти порядку публічної служби», розділ 9.5 «Кримінальні правопорушення проти доброчесності у публічній сфері»,

розділ 9.6 «Кримінальні правопорушення проти порядку декларування», розділ 9.7 «Кримінальні правопорушення проти порядку публічного управління», розділ 9.8 «Кримінальні правопорушення проти порядку виконання військового, мобілізаційного обов'язків, проходження альтернативної служби чи служби цивільного захисту» [4].

Запропонований підхід щодо об'єднання у межах одного родового об'єкта суспільних відносин у сфері охорони інтересів держави та національної безпеки України вбачається обґрунтованим, оскільки частиною діяльності органів державної влади, згідно Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. [3], є забезпечення національної безпеки і оборони.

Аналіз положень проекту КК України дозволяє стверджувати про дещо відмінний від чинного КК України підхід його розробників до криміналізації таких суспільно небезпечних діянь як державна зрада та колабораційна діяльність.

Так, у ст. 9.1.5 проекту передбачені чотири можливі види зради Україні, що вчиняються її громадянином: 1) вступ у збройне формування держави-агресора, 2) участь у здійсненні акту агресії проти України, 3) надання допомоги іноземній державі чи її представнику у підривній діяльності проти національної безпеки України, 4) ініціювання перед представником іноземної держави чи іноземної організації вчинення діяння, передбаченого пунктами 1-4 цієї статті, чи згода з його пропозицією вчинити таке діяння. Шпигунство, яке вчиняє громадянин України або інша особа, пропонується криміналізувати у окремій нормі – ст. 9.1.8 [4].

Фактично у пропонованій редакції ст. 9.1.5 проекту КК у пунктах 1, 2 та 4 його автори конкретизують ознаки такого нині чинного виду державної зради як перехід на бік ворога в період збройного конфлікту (ч. 1 ст. 111 КК України) [1]. Дозована конкретизація ознак суспільно небезпечного діяння у диспозиціях відповідних кримінально-правових норм сприяє однозначному тлумаченню цих норм і, відповідно, їх однаковому застосуванню.

Стаття 9.1.6 проекту пропонує криміналізувати п'ять видів колабораційної діяльності, які може вчинити громадянин України, який на тимчасово окупованій території України підтримував державу-агресора, добровільно співпрацюючи з нею, а саме: 1) організував чи проводив незаконні вибори або референдум, 2) організував чи проводив захід політичного характеру щодо реалізації або підтримки рішень чи дій держави-агресора, 3) впроваджував стандарти освіти держави-агресора у закладах освіти, обіймаючи посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих функцій, 4) передав активи, надав послуги чи виконав роботи для задоволення військових потреб держави-агресора або 5) зайняв посаду, пов'язану з виконанням владних, організаційно-розпорядчих, адміністративно-господарських, контрольно-ревізійних чи реєстраційних обов'язків, в окупаційній адміністрації держави-агресора або підконтрольному державі-агресору самопроголошеному органі, який узурпував виконання владних функцій на тимчасово окупованій території України, або в установі чи організації, створеній такою адміністрацією чи таким органом, крім посади у збройному формуванні держави-агресора [4].

Наведені у проекті КК України пропозиції щодо видів колабораційної діяльності звужують їх коло порівняно з чинною редакцією ст. 111-1 КК України. При цьому всі пропоновані види зазначеної діяльності є злочинами, а не кримінальними проступками (провинами), як це є на сьогоднішній день у ч.ч. 1, 2 ст. 111-1 КК України.

Вбачається, що реформування кримінально-правової політики України у напрямку уніфікації у кримінальному законодавстві родових об'єктів кримінальних правопорушень загалом і у сфері забезпечення національної безпеки та діяльності органів державної влади, зокрема, дозованої конкретизації ознак державної зради та звуження кола видів колабораційної діяльності пропорційно ступеню їх суспільної небезпечності сприятиме ефективності реалізації кримінально-правової політики держави у досліджуваній сфері як в умовах воєнного стану, так і після його скасування, особливо при прийнятті рішень щодо притягнення до кримінальної відповідальності окремих осіб, які проживали на тимчасово окупованій території та так чи інакше співпрацювали з представниками країни-агресора.

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Питання Комісії з питань правової реформи: Указ Президента України від 07 серпня 2019 р. № 584/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5842019-28949>.

3. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

4. Текст проекту нового Кримінального кодексу України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

Ганна ДЗИГОВСЬКА
аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАВОЛОДІННЯ ВІЙСЬКОВИМ МАЙНОМ,
ВЧИНЕНЕ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЕМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ
СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ**

Кожен день наша держава стикається з варварською військовою агресією з боку сусідньої терористичної країни. У таких умовах постає нагальна потреба у забезпеченні воєнної безпеки України [3, с. 81].

Як відомо, воєнна безпека – доволі широка категорія, що містить захищеність цілого ряду національних інтересів від загроз воєнного характеру. Зокрема, під загрозами, відповідно до п. 6 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України», варто розуміти явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України [1].

Найбільш важливі соціальні цінності поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність. З огляду на це, надійний захист цих цінностей від деліктів, що посягають на воєнну безпеку, неможливий без ефективного кримінально-правового законодавства. До кримінальних правопорушень, що заподіюють шкоду воєнній безпеці України, також належать: викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем. Родовим об'єктом цього кримінального правопорушення виступає встановлений порядок несення військової служби, порушення якого, очевидно, негативно впливає на воєнну безпеку.

Лише у період з 2024 по 2025 рік в Україні було засуджено 27 осіб за вчинення злочину, передбаченого ст. 410 КК України [2]. Відповідні невтішні статистичні показники демонструють необхідність активізації роботи загальних та спеціальних суб'єктів у напрямі протидії деліктам у вигляді викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем. Зокрема, на особливу увагу заслуговує робота щодо боротьби саме із заволодінням військовим майном, вчинене військовослужбовцем шляхом зловживання службовим становищем, адже такий спосіб вчинення делікту свідчить про його стійку антисоціальну поведінку.

Одним із найбільш ефективних способів протидії деліктам є модернізація закону про кримінальну відповідальність. У даному контексті важливо враховувати досвід зарубіжних держав, що дозволяє швидко та ефективно виробити новели законодавства. Проаналізуємо досвід окремих держав в частині законодавчого регулювання кримінальної відповідальності за вказаний акт протиправної поведінки.

Стаття 371 Кримінального кодексу Республіки Вірменія 2003 р. (далі – КК Республіки Вірменія 2003 р.) мала назву «Привласнення або розтрата військового майна». Дана норма була диференційована на три частини. У ч. 1 зазначалося наступне:

«1. Привласнення або розтрата форменого однострою або предметів військового спорядження, або іншого військового майна, виданого військовослужбовцю для особистого користування, - карається штрафом до 200-кратної мінімальної заробітної плати, або направленням до дисциплінарного батальйону на строк до одного року, або позбавленням волі на строк до двох років» [5].

За своїм змістом запропонована норма має певні схожі риси з ч. 1 та ч. 2 ст. 410 КК України. Водночас, у нормі КК Республіки Вірменія 2003 р. є наступні відмінності:

- конкретизоване майно у вигляді форменого однострою або предметів військового спорядження;
- не вказані способи вчинення делікту;

– наявні альтернативні види покарання.

Вважаємо, що окремі способи вчинення делікту не розглядалися законодавцем Республіки Вірменія в якості кваліфікуючих ознак злочину, а це могло призводити до того, що більш антисоціально налаштовані громадяни притягалися до такої ж відповідальності, як і решта суб'єктів злочину, адже, як було зазначено вище, заволодіння військовим майном, вчинене військовослужбовцем шляхом зловживання службовим становищем, несе підвищений рівень суспільної небезпеки.

У ч. 2 названої норми КК Республіки Вірменія 2003 р. зазначалось: «Розтрата або привласнення зброї чи боєприпасів – карається направленням до дисциплінарного батальйону на строк від 1 до 3 років або позбавленням волі на строк від 1 до 5 років» [5].

Без сумніву, незаконне заволодіння вказаними предметами, порівняно з тими, що були описані у ч. 1 ст. 371 КК Республіки Вірменія 2003 р., несе підвищений рівень суспільної небезпеки. Нагадаємо, у ст. 410 КК України законодавець не диференціює предмети злочину на менш або більш суспільно небезпечні. Можливо, описаний вище досвід Республіки Вірменія доречно спроектувати у зміст ст. 410 КК України.

У санкції ч. 3 ст. 371 КК Республіки Вірменія 2003 р. було передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від 3 до 8 років за вчинення діянь, згаданих у ч.ч. 1 або 2 цієї норми, в умовах дії правового режиму воєнного стану, війни або у бойовій обстановці [5].

Ця норма мала схожі риси з положеннями ч. 4 ст. 410 КК України. Утім, на відміну від вітчизняної статті закону про кримінальну відповідальність, у запропонованій нормі менш суворий максимальний розмір покарання у вигляді позбавлення волі, що, на нашу думку, є дискусійним рішенням з огляду на високі ризики для воєнної безпеки держави.

У липні 2022 р. набрав чинності новий закон про кримінальну відповідальність Республіки Вірменія (далі – КК Республіки Вірменія). У даному документі на особливу увагу з огляду на предмет нашого дослідження заслуговують положення ст. 536 «Крадіжка довіреного військового майна». У ч. 1 цієї норми задекларовано: «Крадіжка однострою, предметів військового екіпірування або іншого військового майна, переданого військовослужбовцю, тобто фактично або законно наданого у його розпорядження, володіння або користування для особистого або службового користування, якщо намір викрасти таке майно виник після отримання на законних підставах, - карається штрафом у розмірі від 10 до 30 мінімальних заробітних плат, або направленням до дисциплінарного батальйону на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років» [6].

Очевидно, що ч. 1 ст. 536 КК Республіки Вірменія базується на положеннях ч. 1 ст. 371 КК Республіки Вірменія 2003 р. Водночас, у новій нормі караним є лише таке діяння, як викрадення, тоді як привласнення не відноситься до числа деліктів. На нашу думку, така новела є доволі дискусійною, адже відтепер об'єктивна сторона згаданого злочину не охоплює ряд тотожних за ступенем небезпеки деліктів.

Варто зазначити, що ч.ч. 2-3 ст. 536 КК Республіки Вірменія також мають ряд спільних рис із проаналізованими вище ч.ч. 2-3 ст. ст. 371 КК Республіки Вірменія 2003 р. Основна відмінність нових норм полягає у віднесенні до числа деліктів виключно таких діянь як викрадення військового майна та підвищенням тривалості мінімального покарання у вигляді позбавлення волі до двох та чотирьох років відповідно [6].

Таким чином, законодавець Республіки Вірменія не розглядає заволодіння військовим майном, вчинене військовослужбовцем шляхом зловживання службовим становищем, в якості більш суспільно небезпечного делікту порівняно з викраденням, привласненням, вимаганням військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна або заволодіння ними шляхом шахрайства. Водночас, цікавим вбачається досвід цієї держави в частині диференціації предметів даного злочину на менш або більш суспільно небезпечні (шляхом віднесення діяння у вигляді незаконного заволодіння окремих із них до числа кваліфікуючих ознак злочину).

Розглянувши КК Грузії [7] та Азербайджанської Республіки [4] нами встановлено, що законодавці цих держав не виокремлюють діяння у вигляді викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем в окремий склад кримінального правопорушення. Відповідний факт створює потребу у подальшому аналізі підстав та принципів криміналізації зазначених діянь.

Перспективними напрямками подальших досліджень є аналіз підстав та принципів

криміналізації заволодіння військовим майном, вчинене військовослужбовцем шляхом зловживання службовим становищем, а також досвіду держав-членів ЄС в частині законодавчого регулювання відповідальності за цей акт суспільно небезпечної поведінки.

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 27.02.2026).
2. Судова статистика // Державна судова адміністрація України: офіційний вебсайт. URL : https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 27.02.2026).
3. Шаблістий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Окремі напрямки протидії колабораційній діяльності // Правове забезпечення євроінтеграції: загальноправовий та галузевий аспекти : кол. монографія. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2024. С. 79–102.
4. Azərbaycan Respublikasının Cinayət məəcəsi. URL : <https://e-qanun.az/framework/46947> (дата звернення: 27.02.2026).
5. Հայաստանի Հանրապետության Բրեւակն: Ընդունված է 2003 թվականի ապրիլի 18-ին. URL : <https://www.arlis.am/hy/acts/22625> (дата звернення: 27.02.2026).
6. Հայաստանի Հանրապետության Բրեւակն: ընդունվել է 2021 թվականի մայիսի 27-ին. URL : <https://www.arlis.am/hy/acts/153080> (дата звернення: 27.02.2026).
7. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი: საქართველოს კანონი 22.07.1999წ // საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე: ვებგვერდი. URL : <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/16426?publication=248> (дата звернення: 27.02.2026).

Андрій ЗАЦАРНИЙ

аспірант кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

РОЛЬ СИСТЕМАТИЧНОСТІ У КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У контексті функціонування правового режиму воєнного стану значення систематичності як ключової характеристики складу кримінального правопорушення в кримінальному праві України істотно зростає. Це зумовлено тим, що повторюваність протиправної поведінки набуває особливої суспільної небезпечності, оскільки безпосередньо впливає на забезпечення громадської безпеки, обороноздатності держави та стабільності суспільних відносин. Воєнний стан спричиняє суттєві зміни криміногенної ситуації, зокрема збільшення випадків систематичних правопорушень, що порушують громадський порядок, власність, порядок несення служби, а також сприяють поширенню домашнього насильства, соціальної напруги й міграції населення.

Однак чинне кримінальне законодавство України досі не встановлює універсального нормативного визначення поняття систематичності, що за умов воєнного стану створює додаткові труднощі у сфері правозастосування. Це особливо проявляється при оцінці повторюваних дій, скоєних у короткі часові проміжки або за змінених соціально-правових обставин. Відсутність уніфікованих критеріїв для визначення систематичності може призводити як до надмірної криміналізації окремих форм поведінки, так і до помилкового заниження ступеню їх суспільної небезпечності.

У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у розробленні єдиного підходу до трактування систематичності з урахуванням специфіки правового режиму воєнного стану.

Актуальність дослідження зумовлена також потребою забезпечення принципу правової визначеності та передбачуваності норм кримінального права, що відповідає стандартам, встановленим у практиці Європейського суду з прав людини. Чітке розмежування між систематичністю та суміжними поняттями – повторністю, продовжуваним кримінальним правопорушенням і рецидивом – є надзвичайно важливим для правильної кваліфікації діяння, визначення моменту завершення правопорушення та забезпечення дотримання принципу законності.

У чинному Кримінальному кодексі України [1] систематичність застосовується як кваліфікуюча або констативна ознака низки складів злочинів, де це поняття має різне

значення, що ускладнює його уніфіковане застосування. Водночас законодавець не надає цьому поняттю офіційного визначення, що вимагає його глибшого доктринального аналізу.

У кримінально-правовій теорії систематичність зазвичай пов'язують із вчиненням трьох і більше тотожних чи однорідних діянь, які об'єднані єдиною спрямованістю та логічною послідовністю, зазначене простежується у спільній науковій праці Старко О. Л. і Старко В. С. [2].

При цьому кількісний показник — лише один з елементів цієї ознаки; не менш важливими є регулярність, взаємозалежність окремих епізодів та їхня спрямованість на досягнення спільного результату.

На думку Степаненко О. С., систематичність у кримінальному праві тлумачиться як ключова характеристика, що відображає не лише повторюваність протиправних дій, але й передусім їх стійкість, взаємозв'язок та закономірність. Ця ознака є свідченням сформованої антисоціальної спрямованості поведінки індивіда, підкреслюючи її упорядкований і цілеспрямований характер [3].

Систематичність у кримінальному праві України варто розглядати як ключову характеристику складу кримінального правопорушення, що визначає об'єктивну сторону діяння. Вона проявляється у неодноразовому вчиненні однорідних протиправних дій чи бездіяльності в певній послідовності та протягом визначеного часу. На відміну від одноразового посягання, систематичність свідчить про стійку антисоціальну спрямованість поведінки особи, що значно підвищує рівень її суспільної небезпеки.

З юридичної точки зору систематичність не є тотожною повторності або продовжуваному кримінальному правопорушенню. Повторність визначається фактом вчинення нового кримінального правопорушення після попереднього, а продовжуване правопорушення характеризується єдиним злочинним умислом та загальним результатом.

Натомість систематичність акцентує увагу на множинності однорідних діянь як базовій умові для притягнення до кримінальної відповідальності. Таким чином, систематичність виступає самостійною кримінально-правовою категорією, що поєднує кількісний, якісний й часово-змістовний критерії та потребує детального й всебічного аналізу для визначення у кожному конкретному випадку.

Систематичність як ключова ознака, що характеризує склад кримінального правопорушення, відіграє вирішальну роль у процесі кримінально-правової кваліфікації. Її ігнорування позбавляє правових підстав для застосування відповідної норми Особливої частини Кримінального кодексу України. У тих випадках, коли систематичність є конструктивною складовою, вона інтегрується в об'єктивну сторону складу правопорушення, і її недоведеність унеможливорює притягнення до кримінальної відповідальності за певною статтею або ж вимагає зміну правової кваліфікації діяння.

По-перше, систематичність слугує критерієм відмежування кримінально караного діяння від адміністративного проступку чи одноразового правопорушення. Певні злочини набувають статусу кримінального саме через неодноразовість їх вчинення та тривалість протиправної поведінки, що є свідченням підвищеної суспільної небезпечності суб'єкта.

По-друге, встановлення факту систематичності має важливе значення для коректного визначення формули правової кваліфікації. Потрібно чітко встановити кількість епізодів, їхню однорідність, часові інтервали та взаємозв'язок. Нехтування одним із цих критеріїв може призвести до хибної правової оцінки. Особливу складність становить відмежування систематичності від таких явищ, як продовжуване кримінальне правопорушення чи повторність, адже похибки у визначенні характеру множинності діянь безпосередньо впливають на обсяг обвинувачення.

По-третє, саме систематичність визначає момент завершення кримінального правопорушення. Для тих складів злочинів, де караність пов'язана із систематичністю дій, завершення злочину настає лише після досягнення встановленого мінімуму кількісних і якісних показників цього критерію. До цього моменту дії можуть розглядатися лише як готування до злочину або замах за наявності відповідних обставин.

Виходячи з цього, основною проблемою, яку можна виокремити, є відсутність загального визначення поняття «систематичність» у Кримінальному кодексі України. Не зважаючи на те, що законодавець активно послуговується цим терміном у ряді статей, зокрема стосовно злочинів, пов'язаних із домашнім насильством, доведенням до самогубства та залученням до протиправної діяльності, його сутність та нормативне наповнення залишаються нерозкритими.

Такий стан справ спричиняє низку негативних наслідків, серед яких:

- диференційоване трактування поняття «систематичність» юридичними установами та судами;
- плутанину під час розмежування з близькими поняттями, такими як повторність, неодноразовість або продовжуваність;
- потреба формування підходів до його застосування виключно через аналіз судової практики, що ускладнює забезпечення єдності юридичної оцінки ситуацій у реальних кримінальних провадженнях.

Відсутність чітких критеріїв для встановлення систематичності призводить до варіативності судової практики. Зокрема, суди по-різному оцінювали мінімальну кількість епізодів, які утворюють систематичну поведінку, та часовий проміжок між ними, надаючи перевагу або кількісному, або поведінковому (стійкій антисоціальній спрямованості) критерію.

Проблему нечіткого визначення поняття систематичності як ознаки складу кримінального правопорушення в Україні можна розв'язати шляхом реалізації низки взаємопов'язаних заходів у законодавчій, судовій та методичній площинах. По-перше, необхідно законодавчо закріпити визначення систематичності, встановивши мінімальні кількісні, якісні та часово-змістовні критерії для її оцінки. По-друге, слід уніфікувати судову практику шляхом видання постанов Верховного Суду та підготовки методичних рекомендацій, що регламентують порядок доведення й оцінки повторюваності протиправних дій. По-третє, варто запровадити комплексний науково обґрунтований підхід, який враховує як кількісні, так і якісні характеристики діянь, їхню соціальну небезпечність і сталість. Поєднання цих заходів сприятиме підвищенню правової визначеності, забезпеченню єдності правозастосування та ефективному захисту прав потерпілих.

Отже, систематичність у кримінальному праві України слугує однією з ключових характеристик складу кримінального правопорушення, що відіграє важливу роль у забезпеченні належної кримінально-правової оцінки повторюваної протиправної поведінки. Вона дозволяє провести чітке розмежування між окремими діяннями та стійкими формами злочинної діяльності. У контексті воєнного стану значущість цієї ознаки значно посилюється через підвищену соціальну напругу, зміну умов життєдіяльності населення та функціонування державних інституцій, що зумовлюють поширення правопорушень системного характеру.

Проте відсутність у законодавстві чітко уніфікованого визначення поняття систематичності, а також невизначеність її кількісного, якісного й часово-змістовних критеріїв ускладнюють застосування систематичності на практиці. Це, своєю чергою, спричиняє труднощі у розмежуванні з суміжними кримінально-правовими категоріями, що особливо актуалізується за умов дії особливого правового режиму. Подолання зазначених проблем потребує нормативного уточнення змісту систематичності, впровадження єдиних стандартів судової практики щодо її застосування та розроблення доктринальних підходів до оцінки повторюваної поведінки, із врахуванням специфіки функціонування суспільства у період воєнного стану. Реалізація цих заходів сприятиме досягненню принципів законності, юридичної визначеності та справедливості у сфері кримінальної відповідальності.

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2231-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Старко О. Л., Старко В. С. «Систематичність» домашнього насильства: проблеми тлумачення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 545–549.

3. Степаненко О. С. Кількісний критерій систематичності як ознака домашнього насильства. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 323–327.

Костянтин КАРЕЛОВ

аспірант кафедри державно-правових
дисциплін, кримінального права
та процесу Харківського
національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
(м. Харків, Україна)

**КВАЛІФІКАЦІЯ ДІЙ СПІВУЧАСНИКІВ У КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕННЯХ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ СУБ'ЄКТОМ:
ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ**

У кримінально-правовій доктрині традиційно вважається, що співучасниками кримінального правопорушення, що може бути вчинене виключно спеціальним суб'єктом, є лише особи, наділені відповідними ознаками, прямо передбаченими диспозицією норми Особливої частини КК України. Водночас у теорії та практиці кримінального права дискусійним залишається питання про можливість визнання співучасниками осіб, які не мають ознак спеціального суб'єкта, але умисно сприяли вчиненню такого кримінального правопорушення. Наявність різних наукових підходів до вирішення цього питання свідчить про його складність та істотне значення для правильної кваліфікації діянь, вчинених у співучасті зі спеціальним суб'єктом.

У науковій літературі сформувалися три основні підходи до визначення меж співучасті у кримінальних правопорушеннях зі спеціальним суб'єктом. Представники першої, найбільш радикальної позиції, категорично заперечують можливість співучасті осіб, які не наділені спеціальними ознаками, прямо передбаченими у диспозиції відповідної норми Особливої частини КК України. Вони виходять із того, що спеціальний суб'єкт виступає обов'язковим та визначальним елементом складу такого кримінального правопорушення, а відсутність у особи відповідного статусу, повноважень чи інших юридично значущих характеристик унеможливає її участь у вчиненні діяння в будь-якій формі співучасті. За такого підходу вважається, що дії осіб без спеціальних ознак не можуть бути охоплені єдиним злочинним умислом із виконавцем, а їх притягнення до кримінальної відповідальності як співучасників суперечило б принципу законності та логіці побудови складів кримінальних правопорушень зі спеціальним суб'єктом. Зокрема, М. М. Меркушев обґрунтовував цю позицію тим, що залучення загальних суб'єктів до співучасті у таких кримінальних правопорушеннях призводить до необґрунтованого розширення меж кримінальної відповідальності та нівелює саму ідею виділення спеціального суб'єкта як юридично значущої ознаки складу кримінального правопорушення [1, с. 16-18].

Водночас така позиція підлягає обґрунтованій критиці. Як справедливо зазначають В. О. Навроцький та Н. А. Федорович, відмова у притягненні до кримінальної відповідальності осіб, які фактично брали активну участь у вчиненні кримінального правопорушення, лише з огляду на відсутність у них спеціального статусу, суперечить принципу справедливості та створює передумови для безкарності суспільно небезпечної поведінки [2, с. 20-21; 3, с. 67]. Зокрема, такий підхід ігнорує системний характер кримінального права та взаємозв'язок норм Загальної й Особливої частин КК України.

Друга позиція характеризується більш поміркованим підходом. Її прихильники визнають можливість участі осіб без ознак спеціального суб'єкта у кримінальних правопорушеннях відповідної категорії, однак обмежують її певними формами співучасті. Зокрема, вони виключають можливість визнання таких осіб співвиконавцями, допускаючи їх кримінальну відповідальність лише як організаторів, підбурювачів або пособників. Таку позицію послідовно відстоювали, зокрема, М. І. Панов та Д. М. Горбачов, які обґрунтовували її необхідністю збереження правової сутності спеціального суб'єкта та недопущення розмивання законодавчих меж виконавства [4, с. 504; 5, с. 161].

Разом із тим зазначений підхід, попри його внутрішню логічність, не позбавлений недоліків, оскільки зводить інститут співучасті до формального поєднання норм Загальної та Особливої частин КК України без урахування реального характеру спільної злочинної діяльності.

На наш погляд, найбільш обґрунтованим у сучасній кримінально-правовій доктрині є третій підхід, відповідно до якого визнається можливість співучасті у кримінальних

правопорушеннях зі спеціальним суб'єктом осіб, які не мають відповідних спеціальних ознак. Прихильники цієї позиції виходять із універсального характеру норм Загальної частини КК України про співучасть, які поширюються на всі кримінальні правопорушення, незалежно від виду суб'єкта. За такого підходу особи без спеціального статусу можуть визнаватися організаторами, підбурювачами, пособниками, а в окремих випадках, і співвиконавцями, за умови наявності спільного умислу та реального внеску у вчинення кримінального правопорушення.

Як слушно зазначають В. В. Устименко та В. І. Терент'єв, кримінальне законодавство не містить прямої заборони на співучасть у кримінальних правопорушеннях зі спеціальним суб'єктом, а судова практика підтверджує можливість притягнення до відповідальності загальних суб'єктів у відповідних формах співучасті [6, с. 80; 7, с. 155-156]. Такий підхід забезпечує системне тлумачення кримінального закону, відповідає принципам справедливості та дозволяє здійснити повну кримінально-правову оцінку спільної злочинної діяльності.

Таким чином, аналіз наукових підходів свідчить про відсутність єдності у визначенні меж співучасті у кримінальних правопорушеннях зі спеціальним суб'єктом. Водночас найбільш переконливим видається підхід, що виходить із універсальності інституту співучасті та необхідності системного застосування норм Загальної і Особливої частин КК України. Саме він дозволяє уникнути необґрунтованого звуження кримінальної відповідальності, забезпечити справедливу оцінку ролі кожного учасника спільної кримінально-протиправної діяльності та забезпечити об'єктивну кримінально-правову оцінку правопорушень зі спеціальним суб'єктом.

1. Меркушев М. Н. Соучастие в преступлениях со специальным субъектом. *Ученые записки Белорусского государственного университета*. 1957. № 34. С. 16–24.

2. Навроцкий В. О. Кримінальне право України: Особлива частина: Курс лекцій. Київ : Знання, 2000. 772 с.

3. Федорович Н. А. Теоретичні підходи до співучасті у злочині зі спеціальним суб'єктом з урахуванням виду співучасника. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. Том 31 (70) Ч. 3 № 2 2020. С. 65-73. DOI : <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.2-3/11>.

4. Панов М. І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства. Київ : Ін Юре, 2010. 812 с.

5. Горбачов Д. М. Співучасть у злочинах із спеціальним суб'єктом (на прикладі злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. / Національна академія наук України інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2014. 230 с.

6. Устименко В. В. Специальный субъект преступления. Харьков : Высшая школа, 1989. 104 с.

7. Терент'єв В. И. Уголовная ответственность специального субъекта преступления по уголовному праву Украины : монография. Николаев : Дизайн и полиграфия, 2006. 189 с.

Олександр КУЧЕРОВСЬКИЙ

ад'юнкт кафедри

кримінального права та кримінології

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ЩОДО ЗМІСТУ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Законотворча діяльність у галузі права після введення в Україні воєнного стану, зумовленого повномасштабним вторгненням військ російської федерації в Україну, переважно спрямована на створення норм для забезпечення максимальної кримінально-правової охорони життя та здоров'я людей, основ національної безпеки України, інших соціальних цінностей, які у першу чергу піддаються негативному впливу під час воєнного стану[1, с. 712]. У цьому контексті важливим є вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства в частині регламентації кримінальної відповідальності за воєнні злочини.

Наразі після ратифікації Верховною Радою України 21 серпня 2024 року Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) у подальшому до КК Законом № 4012-IX від 09 жовтня 2024 року [6] було внесено зміни, згідно з якими термін «воєнні

злочини» було закріплено у кримінальному законодавстві нашої держави у вигляді назви ст. 438 Кримінального кодексу України (далі – КК). Але зміна назви зазначеної норми не потягла на той час за собою зміни диспозиції її основного складу.

Однак у ч.2 ст. 438 КК відбулася заміна формулювання «ті самі діяння, якщо вони поєднані з умисним вбивством» на «ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людини» [6]. Унаслідок таких змін у вітчизняному кримінальному законодавстві відбулося істотне корегування змісту суб'єктивної сторони кваліфікованого виду воєнних злочинів. Якщо за попередньої редакції ч. 2 ст. 438 КК ставлення винної особи до смерті потерпілого характеризувалось лише умислом, як прямим так і непрямым, то за чинної редакції даної норми допускаються й інші форми вини.

Як зазначає з цього приводу І.В. Татаренко, що нова редакція ч. 2 ст. 438 КК використовує ширше формулювання «спричинили загибель людини», яке не уточнює форму вини щодо наслідку. Така фраза охоплює будь- яку причинно-наслідкову залежність між діянням і смертю потерпілого. Відповідно, нова редакція допускає відповідальність як за умисне вбивство в контексті воєнних злочинів, так і за заподіяння смерті через необережність, наприклад, при невибірковому застосуванні заборонених методів ведення війни [8, с. 334]. Тобто при чинному формулюванні диспозиції ч. 2 ст. 438 КК щодо смерті потерпілої особи умисна форма вини не виключається.

Але відзначимо, що у вітчизняному кримінальному законодавстві термін «спричинили» щодо смерті людини від діяння винної особи використовується, зокрема, у диспозиції ч. 2 ст. 121 КК, що передбачає відповідальність за «умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого» [4]. І хоча формулювання визначення наслідків діянь, передбачених у ч. 2 ст. 438 та ч. 2 ст. 121 КК дещо відрізняється: «загибель людини» та «смерть потерпілого», але їх зміст тотожний, оскільки ці словосполучення є синонімічними.

Отже, значенням терміну «загибель», зокрема, є: «втрата життя, смерть, звичайно передчасна (від нещасного випадку, в бою і т. ін.)» [3]. З цього тлумачення випливає, що значення терміну «загибель» не суперечить поняттю «смерть», а навіть надає йому більш глибокий зміст, який точно відображає щоденні наслідки воєнних злочинів, котрі вчиняють росіяни проти українців.

Наприклад, за даними ООН, далекобійна зброя (ракети та баражувальні боєприпаси) спричинила 35 % жертв серед цивільних осіб в Україні у 2025 році (682 загиблих; 4443 поранених), що на 65 % більше за кількістю загиблих і поранених порівняно з 2024 роком (531 загиблих; 2569 поранених) [5].

Що ж стосується суб'єктивної сторони аналізованого злочину, то порівнявши його зі змістом суб'єктивної сторони умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, можна зробити висновок, що стосовно загибелі людини внаслідок порушення законів та звичаїв війни може бути складна або змішана форма вини.

Зазначена форма вини проявляється в особливому психічному ставленні суб'єкта кримінального правопорушення до вчинюваного ним суспільно небезпечного діяння, яке характеризується умислом (прямим або непрямым) щодо суспільно небезпечної дії (бездіяльності) у межах основного складу кримінального правопорушення та необережністю у виді кримінально протиправної самовпевненості або кримінально протиправної недбалості щодо похідних наслідків, передбачених, як правило, у кваліфікованому чи особливо кваліфікованому складі кримінального правопорушення [2, с. 278]. Тобто для того, щоб порушення законів та звичаїв війни підпадало під ознаки ч. 2 ст. 438 КК як кваліфікований вид воєнного злочину, у будь-якому випадку таке порушення має бути вчинено умисно, однак при цьому ставлення винної особи до смерті хоча би однієї людини може бути виражене й у формі необережності.

Водночас, за такого прояву, діяння, що підпадає під ознаки ч.2 ст. 438 КК не може бути кваліфіковано як воєнний злочин згідно із Римським статутом МКС.

Наразі згідно зі ст. 30 Римського статуту МКС якщо не передбачено інше, то особа підлягає кримінальній відповідальності й покаранню за злочин, що підпадає під юрисдикцію МКС, лише в тому випадку, якщо за ознаками складу злочину він учинений умисно та свідомо. Особа має умисел у тих випадках, коли: а) стосовно діяння ця особа має намір вчинити таке діяння; б) стосовно наслідку ця особа має намір спричинити цей наслідок або усвідомлює, що він настане за звичайного перебігу подій [7].

Німецький вчений О. Тріфтерер (Otto Triffterer) коментуючи цю норму зазначає, що існують значні розбіжності у розумінні необережності та непрямого умислу («dolus

eventualis») у різних правових системах. Як правило, воно включає усвідомлення істотної або високої ймовірності настання наслідку, а в багатьох системах також включає усвідомлення серйозного ризику настання наслідку в поєднанні з байдужістю до цього результату або змиренням з ним. Деякі системи можуть також включати деякі форми неухважності в це поняття. Через різні національні концепції спроби визначити ці поняття були відкинута під час переговорів з розробки тексту Статуту. Незалежно від переваг розрізнення в національних правових системах, було очевидно, що перше зазначене значення «dolus eventualis» включено (тобто «відбудеться в звичайному ході подій»). Останні значення «dolus eventualis» або «необережність» не були прямо включені до статті 30, хоча Суд може тлумачити це положення так, щоб воно включало деякі з цих аспектів. Ці поняття також можуть існувати в деяких конкретних злочинах у Статуті під іншою назвою (наприклад, стаття 28) [9, с. 1122]. З наведених положень випливає, що за Римським статутом МКС до воєнних злочинів належать лише діяння, що вчиняються із прямим та непрямим умислом, якщо інше не передбачено окремо.

У цьому контексті І. В. Татаренко робить висновок, що у Римському статуті МКС необережність як форма вини не є достатньою підставою для кваліфікації діяння як воєнного злочину. Це означає, що навіть якщо необережні дії спричинили загибель людини, вони самі по собі не можуть кваліфікуватися як воєнний злочин і не тягнуть за собою посилену відповідальність [8, с. 334]. Проте український законодавець у новій редакції ч. 2 ст. 438 КК передбачив посилену відповідальність навіть за необережне спричинення смерті під час воєнного злочину. Такі нововведення, хоч і не засновані на міжнародних договорах України, але й не суперечать їм, реалізуючи при цьому вітчизняний державний суверенітет [8, с. 335].

Підсумовуючи тези відзначимо, що оновлена редакція ч. 2 ст. 438 КК істотно трансформувала зміст суб'єктивної сторони кваліфікованого виду воєнних злочинів, розширивши межі кримінальної відповідальності за рахунок охоплення не лише умисного, а й необережного ставлення до наслідку у вигляді загибелі людини. Такий підхід дозволяє розглядати відповідний склад злочину крізь призму змішаної (складної) форми вини, за якої умисел охоплює саме порушення законів та звичаїв війни, тоді як ставлення до смерті потерпілого може характеризуватися необережністю. Водночас подібний підхід відрізняється від закріпленого у ст. 30 Римського статуту МКС, згідно з яким воєнні злочини можуть бути вчинені лише з умисною формою вини, що вказує про певну автентичність вітчизняного кримінального законодавства. Така автентичність великою мірою обумовлена тим, що саме Україна зазнає з боку росії протягом тривалого часу наймасштабнішої військової агресії з часів Другої світової війни. Отже, законодавчі зміни, з одного боку, відображають прагнення забезпечити підвищений рівень охорони життя людини в умовах триваючої збройної агресії та врахувати реальні наслідки сучасних засобів ведення війни, а з іншого – актуалізують потребу у виробленні узгодженого доктринального підходу до тлумачення суб'єктивної сторони воєнних злочинів з урахуванням співвідношення норм національного та міжнародного кримінального права.

1. Андрусяк Г. М. Захист України від збройної агресії та бойовий імунітет як обставини, що виключають протиправність діяння за проєктом кримінального кодексу України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. / редкол.: Ю. М. Бисага (голов. ред.), В. В. Заборовський, Д. М. Белов, С. Б. Булеца та ін.; ДВНЗ «УжНУ» Ужгород, 2024. №6. С. 711-716. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/71376>

2. Вереша Р. В. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину: дис. ... доктор. юрид. наук : 12.00.08. К., 2017. 583 с.

3. Загибель. *Словник UA: тлумачення із «Словника української мови»*. URL : <https://slovyk.ua/index.php?swrd=загибель>

4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

5. ООН: В Україні торік загинула найбільша кількість цивільних від початку повномасштабної війни. *Ukrinform.ua: веб-сайт*. Повідомлення від 13.01.2026. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/4079795-oon-v-ukraini-torik-zaginula-najbilsa-kilkist-civilnih-vid-pocatku-povnomasstabnoi-vijni.html>

6. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 09.10.2024 №4012-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#n38>

7. Римський статут Міжнародного кримінального суду. Офіційний переклад. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

8. Татаренко І. В. Суперечливі аспекти кримінальної відповідальності за воєнні злочини в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. №2. С. 332-336.

9. Rome Statute of the International Criminal Court. A Commentary edited by Otto Triffterer, Kai Ambos. Third Edition. C. H. BECK, Hart, Nomos. 2016. 2392 p.

Аліна ЛУКОМСЬКА

аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ПРОТИПРАВНОГО ПОСЯГАННЯ ЗА ст. 201-2 КК УКРАЇНИ

У межах цього дослідження науковий інтерес зосереджується на нормативно-правовому аспекті предмета протиправного посягання та його значенні для криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, передбачених ст. 201-2 Кримінального кодексу (далі – КК) України «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги». Такий підхід зумовлений визначальним значенням предмета протиправного посягання для з'ясування механізму кримінально протиправної діяльності, правильної кваліфікації діяння, формування доказової бази та забезпечення ефективності здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в умовах воєнного стану та підвищених безпекових ризиків, коли гуманітарні ресурси безпосередньо впливають на обороноздатність держави, соціальну стабільність і рівень довіри громадян та міжнародних партнерів до державних інституцій. Належне нормативно-правове визначення предмета протиправного посягання у цій сфері виступає важливим елементом механізму протидії загрозам економічній і соціальній складовим національної безпеки, оскільки сприяє унеможливленню зловживань у сфері розподілу гуманітарної допомоги та мінімізації корупційних ризиків.

У науковій літературі неодноразово наголошувалося, що аналіз приписів КК України 2001 р. свідчить про вкрай обмежене нормативне використання терміну «предмет кримінального правопорушення». Зокрема, зазначена категорія прямо застосовується законодавцем лише у п. 3 ч. 1 ст. 96-2 КК України, відповідно до якого спеціальна конфіскація підлягає застосуванню у разі, якщо гроші, цінності або інше майно були предметом кримінального правопорушення, за винятком тих, що підлягають поверненню власнику (законному володільцю), а у випадку неможливості встановлення такого — переходять у власність держави [1]. Водночас аналіз положень Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України 2013 р., здійснений у наукових дослідженнях, дає підстави констатувати більш активне використання терміну «предмет кримінального правопорушення» у кримінальному процесуальному законодавстві. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 98 КПК України до речових доказів віднесено матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, що можуть бути використані як докази фактів чи обставин, які встановлюються під час кримінального провадження, у тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, а також гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення. До того ж, згідно з п. ч. 2 ст. 167 КПК України тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких наявні достатні підстави вважати, що вони є предметом кримінального правопорушення, пов'язаного з їх незаконним обігом [2 с. 164; 3; 4, с. 194].

Вищевикладене зумовлює правову невизначеність та відсутність єдиного підходу до тлумачення категорії «предмет кримінального правопорушення» серед науковців, що, у свою чергу, проявляється у формуванні різних концептуальних моделей його визначення. Відтак, В. В. Федюк групує визначення, що надавалися ще А. А. Герцензоном, А. Н. Трайніном, В. М. Загородніковим, В. М. Кудрявцевим, Б. А. Куріновим та М. А. Гельфером, вбачає принаймні три шляхи до визначення предмету кримінального правопорушення: 1) відправною точкою служить поняття «об'єкт кримінального правопорушення», наразі предмет визначається як щось матеріальне, хоча і пов'язане з об'єктом, але відмінне від нього. Наведене не дозволяє чітко судити про їх розмежування; 2) механізм протиправної дії в основі (наприклад, В. М. Кудрявцев відстоював думку, що тільки ті кримінальні

правопорушення, що посягають на суспільне відношення «ззовні», тобто з боку особи, яка не є учасником такого суспільного відношення, є предметними. Предметом при цьому можуть бути дії, суб'єкти та речі). Однак науковець не навів обґрунтованих аргументів щодо того, чому, скажімо, викрадені бюджетні кошти особою, яка шляхом зловживання службовим становищем (сучасна термінологія) заволоділа ними, виступають передумовою суспільних відносин за логікою В. М. Кудрявцева (бо така особа сама є суб'єктом відносин, на які посягає, як пояснює автор, і, відповідно, предмет наразі відсутній). Хоча, у випадку, якщо купюри є фальшивими, то на думку згаданого науковця, вже можна говорити про матеріальну форму закріплення відносин (предмет); 3) поєднання першого та другого підходів, однак все одно залишається без відповіді, який саме предмет дії вважати предметом кримінального правопорушення і чому одні кримінальні правопорушення є предметними, а інші – безпредметними [5, с. 157; 6, с. 35; 7].

Зазначимо, що надалі, аналізуючи предмет кримінального правопорушення, науковці працювали в межах визначених підходів. Водночас, у кримінально-правовій доктрині та слідчо-судовій практиці предмет кримінального правопорушення традиційно розуміється як річ матеріального світу, з певними властивостями якої кримінальний закон пов'язує наявність у діянні суб'єкта ознак конкретного складу кримінального правопорушення.

Зокрема, концепцію «матеріальності» предмета кримінального правопорушення підтримує низка авторів. Згідно з позицією М. Й. Коржанського, предмет кримінального правопорушення – це конкретний матеріальний об'єкт, в якому виявляються певні сторони, властивості суспільних відносин (об'єкта кримінального правопорушення), впливом фізичної або психічної дії на який заподіюється суспільно небезпечна шкода у сфері цих суспільних відносин [8, с. 122]. Водночас, варто наголосити на тому, що значною увагою в наукових дослідженнях останніх років користується дискусія щодо обмеженості традиційного підходу, що ототожнює предмет кримінального правопорушення виключно з речами матеріального світу, не враховуючи, наразі сучасні форми об'єктів посягання, що можуть мати інформаційний, енергетичний або інший нематеріальний характер. Зокрема, як слушно зазначає М. М. Панов, доцільно розширити концептуальне розуміння предмета кримінального правопорушення, включивши до нього не лише матеріальні субстанції, а й різноманітні форми інформації, енергії або інші нематеріальні явища [9, с. 43–44].

Узагальнюючи результати дослідження, ми дійшли висновку, що предмет протиправного посягання, зокрема незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, не може обмежуватися виключно матеріальними об'єктами у їх традиційному розумінні. Адже сучасні форми гуманітарних ресурсів охоплюють безготівкові грошові перекази, кошти на банківських рахунках, цифрові та віртуальні активи, а також інші нематеріальні блага, що мають економічну цінність і здатні виступати носіями охоронюваних кримінальним правом суспільних відносин. До того ж, предметом протиправного посягання можуть бути послуги, права користування ресурсами чи інші нематеріальні активи, що фактично виконують економічну функцію та можуть бути об'єктом протиправного використання.

Таким чином, нормативно-правове забезпечення належного визначення предмета протиправного посягання у складі кримінальних правопорушень, передбачених ст. 201-2 КК України, має принципове значення для правильної кваліфікації діяння, формування належної доказової бази та підвищення ефективності досудового розслідування. В умовах воєнного стану таке уточнення важливим чинником забезпечення економічної та соціальної складових національної безпеки, мінімізації корупційних ризиків і зміцнення довіри до механізмів розподілу гуманітарних ресурсів.

1. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*, 2001, № 25-26, ст. 131. Редакція від 17.07.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.02.2026).

2. Макодзьоб А. В. Співвідношення предмета злочину та способу вчинення злочину. *Науковий Вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 54. С.164-169.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. Редакція від 01.08.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 26.02.2026).

4. Макодзьоб А. В. Предмет злочину за кримінальним правом України. *Право і суспільство*. 2017. № 3/2. С.194-199.

5. Федюк В. В. Еволюція вчення про предмет кримінального правопорушення. *Наступність*

у кримінальному праві: до 70 річчя проф. Ю. В. Бауліна : матеріали наук. конф. (м. Харків, 8 верес. 2023 р.) / редкол.: Ю. А. Пономаренко (голова), О. В. Харитонова, Н. В. Маслак та ін. ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, каф. кримін. права. Харків : Право, 2023. С. 157-161.

6. Олійник П. В. Предмет злочинів проти власності: поняття, види, кримінально-правове значення: монографія. Харків: Право, 2011. 208 с.

7. Макодзьоб А. Еволюція наукових поглядів про предмет кримінального правопорушення. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6/3. С. 256-260.

8. Коржанський М. Й. Предмет і об'єкт злочину : монографія. Дніпропетровськ : Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ; Ліра ЛТД, 2005. 252 с.

9. Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків: монографія. Харків: Право, 2009. 183 с.

Юрій ПУЙКО

аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін

Науковий керівник:

Ганна СОБКО

професор кафедри кримінального
права та кримінології
Одеського державного
університету внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ПОНЯТТЯ ПРОФІЛАКТИКИ КРАДІЖОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У кримінології прийнято розмежовувати профілактичну діяльність у широкому та вузькому значеннях. У широкому значенні вона охоплює діяльність, спрямовану на недопущення вчинення конкретних кримінальних правопорушень, зокрема крадіжок чужого майна, що в умовах воєнного стану часто пов'язані з евакуацією населення, тимчасовим залишенням житла, зростанням кількості безхазяйного майна та ослабленням охорони об'єктів власності. У вузькому значенні профілактика полягає у цілеспрямованому виявленні причин і умов, що сприяють учиненню злочинів, встановленні осіб, схильних до протиправної поведінки, а також у проведенні щодо них індивідуально орієнтованих профілактичних заходів із урахуванням специфіки воєнного часу. Сукупність зазначених заходів формує цілісне поняття «профілактика злочинів» як системної та багаторівневої діяльності.

Залежно від ієрархії причин і умов злочинності в кримінологічній теорії традиційно виокремлюють три основні рівні профілактики: загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний. У період воєнного стану ефективність кожного з цих рівнів значною мірою визначається узгодженістю дій органів державної влади, правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства, а також здатністю держави оперативно реагувати на зміну криміногенної ситуації.

Загальносоціальна профілактика злочинів являє собою систему масштабних соціально-економічних, політичних, правових, організаційних та ідеологічних заходів, спрямованих на стабілізацію суспільного розвитку, забезпечення функціонування економіки, підвищення рівня добробуту населення, формування правової культури та свідомої поведінки громадян. У період воєнного стану такі заходи мають особливе значення, оскільки вони орієнтовані на мінімізацію соціальної напруженості, подолання наслідків збройної агресії, підтримку внутрішньо переміщених осіб, збереження зайнятості населення та відновлення зруйнованої інфраструктури. Хоча загальносоціальна профілактика безпосередньо не спрямована на запобігання окремим видам кримінальних правопорушень, зокрема крадіжкам чужого майна, вона опосередковано впливає на їх рівень, усуваючи загальні криміногенні чинники. Наприклад, державні програми соціальної підтримки та гуманітарної допомоги в

умовах воєнного стану зменшують імовірність вчинення крадіжок, зумовлених матеріальною скрутою, а відновлення систем житлово-комунального господарства та освітлення в населених пунктах знижує ризики посягань на майно громадян.

Спеціально-кримінологічна профілактика полягає у цілеспрямованому впливі на конкретні причини та умови, що безпосередньо сприяють учиненню певних видів злочинної поведінки. У контексті протидії крадіжкам в умовах воєнного стану така профілактика охоплює комплекс заходів, спрямованих на посилення охорони об'єктів власності, удосконалення діяльності правоохоронних органів, а також нейтралізацію ситуацій, у яких зростає ймовірність посягань на чуже майно. Як приклади спеціально-кримінологічних заходів щодо запобігання крадіжкам можна навести організацію патрулювання територій, де розташоване покинуте житло або зруйновані будівлі, контроль за пунктами прийому металобрухту з метою недопущення збуту викраденого майна, використання відеоспостереження у місцях масового перебування людей, а також проведення профілактичних відпрацювань у районах із підвищеним рівнем майнових злочинів. Реалізація цих заходів здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами, насамперед органами Національної поліції, для яких профілактика є складовою професійної діяльності.

Індивідуальна профілактика спрямована на конкретних осіб, поведінка яких свідчить про наявність підвищеного ризику вчинення крадіжок або які вже вчиняли такі кримінальні правопорушення. В умовах воєнного стану до цієї категорії можуть належати особи, які втратили джерела доходу, житло або перебувають у стані соціальної дезадаптації. Прикладами індивідуально-профілактичних заходів щодо запобігання крадіжкам є проведення профілактичних бесід з раніше судимими за майнові злочини, встановлення адміністративного нагляду, залучення таких осіб до програм соціальної підтримки чи працевлаштування, а також психологічна допомога особам, які зазнали травматичного досвіду внаслідок воєнних дій. Сукупність зазначених заходів дозволяє знизити ймовірність повторних крадіжок та сприяє ресоціалізації правопорушників.

Системне та узгоджене застосування загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів профілактики є необхідною передумовою ефективної протидії крадіжкам чужого майна, кримінальна відповідальність за які передбачена статтею 185 Кримінального кодексу України, а в окремих випадках – суміжними складами злочинів проти власності. У період дії правового режиму воєнного стану така діяльність набуває особливого значення, оскільки об'єктивні умови збройної агресії, внутрішнього переміщення населення, руйнування житлового фонду та обмеженості ресурсів правоохоронних органів істотно підвищують ризики посягань на чуже майно. Саме комплексний підхід до профілактики дозволяє зменшити рівень криміногенних факторів та забезпечити реальний захист права власності.

1. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір: монографія. Одеса : ОДУВС, 2014. 416 с.

2. Остроглядів О. І. Детермінація корисливих злочинів проти власності у великих містах Причорноморського регіону (віктимологічний аспект). *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. 2020. Вип. 39 С. 114- 120.

3. Остроглядів О. І. Кримінологічна характеристика та запобігання корисливим злочинам проти власності у великому місті Причорноморського регіону. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 3. С. 88-93.

4. Ganna Sobko, Dmytro Loza, Andrii Svintsytskyi, Volodymyr Firman & Rostyslav Shchokin (2023) Criminological and Criminal Signs of Mental Violence in Crimes against Public Security under the Criminal Law of Ukraine. *Pakistan Journal of Criminology*. Vol.14, No.4, October-December 2022 (69-88).

Людмила СИБІРЦЕВА
аспірант кафедри
кримінального права та кримінології
Донецького державного
університету внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЦИД КРІЗЬ ПРИЗМУ ДИРЕКТИВИ (ЄС) 2024/1203

Чинне кримінальне законодавство України визначає екоцид як кримінальне правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що належить до числа найнебезпечніших і водночас складних для розслідування злочинів. Суспільна небезпечність екоциду зумовлена його транснаціональною природою, масштабністю заподіяної шкоди, а також довготривалими, серйозними та негативними наслідками для екосистем, життя і здоров'я людей. Зауважимо, що така шкода може бути завдана не одній державі, а більшим територіям.

Одним із прикладів екоциду є руйнування Каховської гідроелектростанції (ГЕС), що сталося 6 червня 2023 року. За інформацією Міністерства внутрішніх справ України, цей акт був кваліфікований як екоцид, оскільки спричинив масштабну екологічну катастрофу з численними наслідками для людей та довкілля [2].

За аналітичним звітом «Попередній екологічний та юридичний аналіз руйнування Каховської ГЕС і його наслідків» (2024), підготовленим в межах проєкту «Об'єднані на шляху до правосуддя: документування тяжких міжнародних злочинів під час російської збройної агресії в Україні», встановлено, що внаслідок цього злочину: затоплено понад 75 тис. га земель; значна повинь призвела до втрати природних середовищ існування; забруднено та засмічено річок на площі близько 6 000 км² нафтопродуктами, небезпечними речовинами, добривами на інших небезпечними речовинами; створена загроза знищення популяцій рослин і тварин (під загрозою загибелі понад 20 тис. ссавців та 160 тис. птахів); відмічається масова загибель риби, втрати рибних запасів, знищення нерестилищ і втрати молодняка риб (на відновлення екосистеми знадобиться щонайменше 7-10 років); виникла загроза загибелі птахів, знищення місць гніздування птахів водно-болотного комплексу (у зоні затоплення знищені важливі місця гніздування водно-болотних та прибережно-водних птахів. Деякі птахи втратили гніздові колонії і зможуть відновити свою чисельність лише за 3-7 років); постраждало 333 тис. га природоохоронних територій, включно з 59 національно визначеними зонами та 10 територіями Смарагдової мережі, створені відповідно до Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція)), 5 водно-болотними угіддями та біосферним заповідником «Асканія-Нова» під егідою ЮНЕСКО тощо [3, с. 16].

Зазначені дані дозволяють зробити висновок, що наслідки руйнування Каховської ГЕС мають ознаки широкомасштабної та тривалої екологічної шкоди. Сукупність встановлених експертами наслідків формує підстави для подальшої кваліфікації підризу рф Каховської ГЕС як екоциду.

Це також підтверджується звітом «Оцінка потреб після катастрофи на Каховській ГЕС» (PDNA), підготовленим спільно Урядом України та Організацією Об'єднаних Націй, в якому зазначено, що розмір прямої шкоди, завданої інфраструктурі та активам, становить 2,79 мільярда доларів США, тоді як сукупні збитки перевищують 11 мільярдів доларів США. До того ж, тривалий вплив на довкілля визнано найбільшою проблемою. Найбільших втрат унаслідок прямого руйнування зазнали енергетичний і житловий сектори: втрати енергетики оцінюються у 1,26 млрд доларів США, а житлового сектору – понад 1,1 млрд доларів США. Водночас за показником загальних збитків найбільш ураженими є екологічний та енергетичний сектори, що становить серйозну загрозу для довгострокової стабільності та відновлення [1, с. 7].

Не зважаючи на суспільну небезпечність екоциду, його не визнано як самостійний міжнародний злочин. Римський статут Міжнародного кримінального суду не містить окремого складу цього злочину, хоча стаття 8(2)(b)(iv) передбачає відповідальність за умисне заподіяння широкомасштабної, довготривалої та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу у контексті міжнародного збройного конфлікту як воєнного злочину

[4]. Отже, поза межами збройного конфлікту окремої норми щодо відповідальності за екоцид у межах юрисдикції Міжнародного кримінального суду не передбачено, хоча окремі діяння теоретично можуть кваліфікуватися через інші склади злочинів, зокрема злочини проти людяності, за наявності передбачених Римським статутом ознак.

Важливе значення для формування міжнародного визначення екоциду мають напрацювання Незалежної експертної групи, скликаної за ініціативи фондом Stop Ecocide Foundation, яка у 2021 році запропонувала проєкт визначення екоциду як міжнародного злочину, що має бути включений до переліку злочинів, передбачених ст. 5 Римського статуту МКС поряд із геноцидом, злочинами проти людяності, війсьними злочинами та злочином агресії [7]. Запропоноване визначення охоплює тяжку та/або широкомасштабну шкоду довікллю незалежно від наявності збройного конфлікту.

Зауважимо, що разом із міжнародною доктринальною дискусією поступово відбувається і вдосконалення європейського кримінально-правового регулювання. Важливим етапом цього процесу стало ухвалення Директиви (ЄС) 2024/1203 Європейського Парламенту та Ради від 11 квітня 2024 року про кримінально-правову охорону довкілля, яка замінює директиви 2008/99/ЄС та 2009/123/ЄС (далі – Директива (ЄС) 2024/1203) [5].

Як зазначено в Директиві (ЄС) 2024/1203, основною її метою є забезпечення більш ефективної охорони довкілля шляхом встановлення мінімальних вимог до визначення екологічних злочинів, а також заходів для попередження та боротьби з екологічною злочинністю та для більш ефективного застосування екологічного права ЄС [5].

Зазначена Директива встановлює мінімальні правила щодо визначення екологічних злочинів і санкцій за їх вчинення, а також розширює перелік екологічних злочинів та передбачає кваліфіковані склади кримінальних правопорушень у разі спричинення тяжких наслідків. Зокрема, стаття 3(3) зобов'язує держави-члени передбачити, щоб діяння, визначені у статті 3(2) Директиви, визнавалися кваліфікованими кримінальними правопорушеннями у випадках, коли вони спричиняють: (а) знищення або широкомасштабну та суттєву шкоду, яка є незворотною або тривалою, екосистемою значного розміру або екологічної цінності, або середовищу існування в межах заповідної території; або (б) широкомасштабну й суттєву шкоду, що є незворотною або тривалою, для якості повітря, ґрунту або води [6, с. 154].

Подібною позиції дотримуються польські науковці E. Zębek та D. Solodov, які в аналізі Директиви (ЄС) 2024/1203 зазначають, що її положення наближені до концепції екоциду через застосування кваліфікованих складів екологічних злочинів у випадках широкомасштабної, довготривалої або незворотної шкоди довкіллю, що відповідає ключовим ознакам екоциду [8].

З огляду на викладене, вважаємо, що хоча Директива (ЄС) 2024/1203 не містить нормативного визначення екоциду, аналіз її положень дозволяє стверджувати про наявність норм, в яких описані діяння, що за своїми об'єктивними ознаками наближені до екоциду.

1. Попередній екологічний та юридичний аналіз руйнування Каховської ГЕС і його наслідків: резюме аналітичного звіту. Київ, 2024. 16 с.

2. Оцінка потреб після катастрофи (PDNA): Катастрофа на Каховській ГЕС 2023 року, Україна. Організація об'єднаних націй, Україна. 2023. 104 с.

3. Підриг окупантами Каховської ГЕС. ЕКОЦИД. Міністерство внутрішніх справ України: офіційний вебсайт. URL : <https://mvs.gov.ua/news/terroristicnii-pidriv-kachovskoyi-ges-ekocid> (дата звернення: 16.02.2026).

4. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: Міжнародний документ від 17.07.1998. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 16.02.2026).

5. Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203> (дата звернення: 16.02.2026).

6. Faure M. The Creation of an Autonomous Environmental Crime through the New EU Environmental Crime Directive. *Eucrim*. 2024/2. P. 153-157.

7. Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide. Commentary and Core Text. June 2021. P. 12.

8. Zębeka E., Solodov D. The EU environmental crime directive 2024/1203: Legal solutions and perspectives. *Journal for Nature Conservation*. 2026. №89. P. 1-13.

Роман СИНОВЕРСЬКИЙ

аспірант кафедри політики
у сфері боротьби зі злочинністю
та кримінального права
Карпатського національного
університету ім. В. Стефаника
(м. Івано-Франківськ, Україна)

ІДЕОЛОГІЧНА ПРОПАГАНДА ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України виявила безпрецедентний рівень жорстокості щодо цивільного населення. Аналіз подій у Бучі, Ірпені, Маріуполі та на інших окупованих територіях свідчить, що воєнні злочини не є поодинокими експесами виконавців, а мають системний характер.

Причини такої агресії та воєнних злочинів проти цивільного населення в Україні є комплексними та багаторівневими й охоплюють сукупність факторів (детермінантів). Ключовим чинником (детермінантою), що зумовлює таку поведінку комбатантів, є багаторічна ідеологічна пропаганда, яка цілеспрямовано готувала підґрунтя для порушення норм міжнародного гуманітарного права, насильницької поведінки та сприяє легітимації злочинних дій.

У кримінологічній науці система факторів (детермінант) злочинності традиційно класифікується на три взаємопов'язані групи: а) соціально-політичні; б) соціально-економічні; в) біосоціальні [6, с. 12].

Передусім, соціально-політичний блок причин пов'язаний із реалізацією державної політики країни-агресора, спрямованої на відновлення контролю над пострадянським простором та заперечення суб'єктності Україна. Важливою детермінантою виступає системна ідеологічна пропаганда, що формує образ України як «штучної держави» та дегуманізує її населення. Така інформаційна політика створює світоглядне підґрунтя для легітимації насильства та знижує морально-правові бар'єри щодо вчинення злочинів проти цивільних осіб.

Пропаганда як один з чинників політико-ідеологічної детермінанти є скоординованою політикою держави, що має серйозний і рушійний вплив на свідомість людей, створює підґрунтя для знищення національних, етнічних, расових або релігійних груп, їхніх інституцій, культури, мови та особистості шляхом розпалювання ненависті. Адже особи, які не втручаються та мовчки спостерігають за агресивною політикою держави, що призводить до масових вбивств та винищення населення за його національною чи релігійною ознакою, в певному сенсі сприяють цьому [1, с. 66].

Додатковим фактором є авторитарний характер політичної системи, концентрація влади та відсутність ефективних механізмів внутрішнього контролю за діяльністю збройних формувань.

Ми погоджуємося з думкою В. А. Лози, що сучасна ідеологія рф містить націоналістичні, імперіалістичні, та авторитарні елементи, яка спрямована на розширення свого політичного впливу за рахунок інших народів та завойованих нею територій, в основі якого лежить переконання про «богообраність» та «вищість» власної нації над іншими та фактично є виправданням агресивної зовнішньої політики держави [3, с. 82].

Російська пропаганда поєднує класичні методи інформаційної війни, зокрема ті, що використовувала нацистська Німеччина, іміджеву дипломатію, інформаційні хвилі тощо, із сучасними медійними практиками. Серед основних пропагандистських прийомів сучасні дослідники виокремлюють: дискредитація та приниження іміджу України на міжнародній арені; послаблення її геополітичного значення в очах зовнішніх акторів; масштабна дезінформація, спрямована на широку аудиторію; експлуатація стереотипів і образливих ярликів задля маргіналізації української нації; приниження гідності українців як соціальної та національної групи; маніпуляція питаннями мови та віросповідання серед російськомовного населення; системна політика тиску на українську мову й культуру з метою їх витіснення з соціокультурного простору [4, с. 1017-1025].

При цьому російська федерація системно використовує інструменти пропаганди та дезінформації з метою маніпуляції громадською думкою як на внутрішньому, так і на

зовнішньому рівнях. Ключовими завданнями цієї діяльності є дискредитація державних інституцій України, створення викривленого уявлення про перебіг воєнних дій, залякування населення, провокування внутрішніх конфліктів у суспільстві та зниження рівня міжнародної підтримки України [5, с.].

Таким чином, ідеологічна пропаганда виступає не лише інформаційним супроводом війни, а самостійною криміногенною детермінантою воєнних злочинів проти цивільного населення. Вона формує сприятливе соціально-психологічне середовище для порушення норм міжнародного гуманітарного права та знижує стримувальний потенціал моральних і правових обмежень.

Ідеологія сприяє легітимізації, раціоналізації та виправданню геноцидального процесу, надає всім виконавцям геноциду загальне, більш чи менш засвоєне ними відчуття напруги, сенсу і мети, незалежно від їхніх персональних мотивацій, думок і почуттів, вони неподільно пов'язані з комплексом колективних заходів, що мають на меті позбутися певної категорії людей. [2, с. 76, 79]

З кримінологічної точки зору, ідеологічна пропаганда виконує кілька взаємопов'язаних функцій: 1) дегуманізаційна (через систематичне формування образу «ворога» як нелюдського, аморального чи небезпечного суб'єкта відбувається зниження моральних бар'єрів щодо застосування насильства проти цивільних осіб); 2) нормативно-легітимізаційна (створює ілюзію правомірності агресивних дій, підміняючи норми міжнародного гуманітарного права псевдоісторичними або ідеологічними конструкціями, у свідомості виконавців формується переконання у «вищій місії» або «державній необхідності» вчинюваних діянь); 3) мобілізаційна (ідеологічні наративи сприяють консолідації військових колективів навколо агресивної ідентичності, підсилюють груповий конформізм і зменшують схильність до критичної оцінки наказів командування); 4) психологічна (забезпечує механізм моральної нейтралізації провини, дозволяючи суб'єктам злочинів раціоналізувати власні дії та уникати внутрішнього конфлікту).

Отже, у кримінологічному вимірі ідеологічна пропаганда є системоутворюючою детермінантою воєнних злочинів проти цивільного населення в Україні, оскільки вона впливає як на макросоціальний рівень формування агресивної політики, так і на індивідуальну мотивацію безпосередніх виконавців злочинів.

У системі запобігання воєнним злочинам нейтралізація пропагандистського впливу має розглядатися як складова кримінологічної профілактики. Заокрема це: документування фактів публічного підбурювання до агресії та насильства; міжнародно-правову оцінку пропаганди як інструменту сприяння воєнним злочинам; розвиток стратегічних комунікацій та контрнاراتивів; формування стійкості суспільства до маніпулятивних інформаційних впливів.

1. Гальцова О.В., Фівкін П.М. Детермінанти, які обумовлюють вчинення геноциду. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2025. Вип. 92: ч. 4. С. 62-68.

2. Зваан Т. Геноцид. Вступ до проблеми. *Україна модерна*. 2008. № 2. С. 61-81.

3. Лоза В. О. Політична і суспільна практик ідеології рашизму як вагомий чинник глобальної дестабілізації. *Політологічний вісник*. 2024. №. 92. С. 81–87. DOI: <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2024.92.81-88>.

4. Павлюх, М. Методи та засоби російсько-української інформаційної війни (2014-2022): міфи і риторика пропаганди. *The Russian-Ukrainian War (2014 –2022): historical, political, cultural-education, religious, economic, and legal aspects* (колективна монографія). 2022. С. 1017-1025.

5. Паризький І. В. Пропаганда та історія як ідеологічне підґрунтя війни росії проти України. *Актуальні питання у сучасній науці*. No10(40)2025. С. 846-865.

6. Фріс П. Загальні підходи щодо факторів, які обумовлюють злочин геноциду. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ. 2024. Вип. 65. С.1.1-1.11.

Антон ЧЕГІЛЬ

здобувач Науково-дослідного
інституту публічного права
(м. Київ, Україна)

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА У СКЛАДАХ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ОЗНАКОЮ ЯКИХ
Є ВИМАГАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ**

Проблема визначення об'єкта кримінального правопорушення традиційно посідає центральне місце у кримінально-правовій науці, оскільки саме об'єкт дозволяє встановити соціально-правову сутність злочину, визначити його місце у системі кримінального законодавства та забезпечити правильну кваліфікацію діяння. У кримінальному праві загальновизнаним є підхід до класифікації об'єктів злочину за вертикаллю на загальний, родовий та безпосередній.

У науці кримінального права вказується, що родовий об'єкт злочину, як правило, відображається у назві відповідного розділу Особливої частини Кримінального кодексу України. Проте щодо низки кримінальних правопорушень, ознакою яких є вимагання неправомірної вигоди, питання визначення об'єкта залишається дискусійним. Так, при визначенні об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 354 КК України, у науковій літературі висловлюються різні підходи. Частина дослідників пов'язує його із авторитетом органів державної влади. Зокрема, О. О. Кашкаров вважає, що вимагання неправомірної вигоди працівником підприємства або установи підриває довіру громадян до держави та її інститутів, а тому посягає на авторитет державної влади. Водночас інші науковці заперечують таку позицію [3, с. 76]. Так, В. В. Березнер підкреслює, що авторитет державних органів є надто абстрактною категорією, яка не може виступати безпосереднім об'єктом злочину [2, с. 174]. Подібною позиції дотримується і М. Г. Арманов, який зазначає, що шкода авторитету державних органів є лише опосередкованим наслідком відповідних діянь, але не становить безпосередній об'єкт кримінально-правової охорони [1, с. 98].

З огляду на це більш обґрунтованим видається підхід, відповідно до якого родовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 354 КК України, слід визнавати встановлений порядок управління, оскільки вимагання чи одержання неправомірної вигоди працівником підприємства або установи порушує встановлені правила здійснення професійної діяльності та взаємодії між суб'єктами управлінських відносин.

Щодо кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, у кримінально-правовій науці загалом сформувався більш усталений підхід. Як зазначає В. Я. Тацій, родовим об'єктом службових злочинів є суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших юридичних осіб. Безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 368 КК України, виступають суспільні відносини, що забезпечують законну та неупереджену діяльність службових осіб без впливу неправомірної вигоди [6, с. 524].

Дещо складнішим є визначення об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених статтями 368-3 та 368-4 КК України. У науковій літературі звертається увага на недостатній рівень дослідження цих складів. Так, автори навчальної літератури вказують, що безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 368-3 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують належну діяльність юридичних осіб приватного права та непідкупність їх службових осіб. Водночас окремі науковці розглядають його ширше – як суспільні відносини у сфері реалізації службових повноважень у приватному секторі [5, с. 253].

Стосовно кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368-4 КК України, більшість дослідників виходить із того, що його родовим об'єктом є суспільні відносини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. При цьому безпосереднім об'єктом виступають правовідносини, які забезпечують належний порядок здійснення особами професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, у межах наданих їм повноважень [7, с. 41].

Особливе місце серед корупційних кримінальних правопорушень займає злочин, передбачений ст. 369-2 КК України («Зловживання впливом»). Як зазначає В. О. Навроцький, цей злочин посягає насамперед на відносини щодо використання службових повноважень на засадах неупередженості. При цьому дослідник пропонує виділяти декілька об'єктів такого

посягання, зокрема відносини щодо використання владних повноважень та відносини, пов'язані з незаконним збагаченням [4, с. 171].

Таким чином, аналіз наукових підходів дозволяє дійти висновку, що кримінальні правопорушення, ознакою яких є вимагання неправомірної вигоди, посягають передусім на суспільні відносини, які забезпечують законність, неупередженість та непідкупність діяльності осіб, наділених відповідними повноваженнями. Водночас залежно від особливостей суб'єкта та сфери його діяльності безпосередній об'єкт може конкретизуватися як відносини у сфері управління, службової діяльності або професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Такий підхід дозволяє більш точно визначити соціально-правову сутність відповідних кримінальних правопорушень та забезпечити правильну їх кваліфікацію.

1. Арманов М.Г. Кримінальна відповідальність За примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Нац. акад. прокуратури України. К., 2009. 261 с.

2. Березнер В.В. Підкуп працівника підприємства, установи чи організації в системі злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 1. Т. 3. С. 166–174.

3. Кашкаров О.О. Кримінально-правова характеристика одержання незаконної винагороди працівником державного підприємства, установи чи організації: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2012. 205 с.

4. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М. І. Хавронюка. Київ: Москаленко О. М., 2019. 464 с.

5. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П., Бабій А.Ю. Чернівці, 2022. 319 с.

6. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2010. 608 с.

7. Кузнецов В. В., Матюшенко О.І., Кузнецова Л. О., Чабанюк В.Д. Кримінально-правова характеристика корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень (у схемах) : Навч. посіб. За заг. ред. Р.А. Сербина. Київ : ФОП Кандиба Т.П., 2024. 118 с.

Софія АНТОНОВА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Світлана КОРОГОД

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

ВИХОВНІ ЗАХОДИ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ПОКАРАННЮ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Проблема застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх правопорушників залишається однією з найбільш актуальних у сучасному кримінальному праві України. Особливість кримінально-правового статусу неповнолітніх обумовлена їх віковими, психологічними та соціальними характеристиками, що вимагає застосування специфічних форм реагування держави на вчинені ними правопорушення. Чинний Кримінальний кодекс України передбачає можливість звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності або покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру (статті 97, 105 КК України) [1].

Актуальність цього питання обумовлена необхідністю забезпечення балансу між

інтересами суспільства у захисті від злочинних посягань та потребою у ресоціалізації неповнолітніх правопорушників без застосування до них суворих кримінальних покарань. Як зазначає Ю.В. Цуркан-Сайфуліна, суть примусових заходів виховного характеру полягає у відмові держави від повного карального потенціалу кримінального закону, замінюючи його заходами, орієнтованими на виховний вплив, ресоціалізацію та профілактику [2, с. 382]. Водночас існують численні проблеми у правовому регулюванні та практиці застосування цих заходів, які потребують наукового аналізу та вироблення шляхів їх вирішення.

Чинне законодавство та основні підходи до визначення примусових заходів виховного характеру

Відповідно до частини 2 статті 105 КК України, суд може застосувати до неповнолітнього такі примусові заходи виховного характеру: 1) застереження; 2) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; 3) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; 4) покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодувати заподіяні майнові збитки; 5) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років [1].

Як зазначається у Листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх» від 18 липня 2013 року № 223-1134/0/4-13, закріплений законом особливий підхід до неповнолітніх правопорушників зумовлює застосування інших, відмінних від тих, які застосовуються до дорослих, форм реалізації кримінальної відповідальності [3].

Проблеми застосування примусових заходів виховного характеру у сучасній практиці.

Зокрема, О. І. Саско доводить недостатню ефективність застосування такого заходу як застереження при звільненні від покарання, оскільки цей захід не спричиняє суттєвих правообмежень і не забезпечує належного виховного впливу на неповнолітнього [4, с. 50]. Автор пропонує виключити застереження з переліку видів примусових заходів, що можуть бути застосовані у разі звільнення неповнолітнього від покарання, або застосовувати його виключно у поєднанні з іншими заходами.

Важливим є аналіз підходів до регулювання кримінальної відповідальності неповнолітніх у проєкті нового Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 17.02.2025). Проєкт передбачає окремий розділ 3.10 «Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх та молодих осіб», що свідчить про системний підхід розробників до регулювання цього питання [5].

Принциповою новацією є виділення категорії «молодих осіб» – осіб, які досягли 18-річного віку, але не досягли 21-річного віку (пункт 27 частини 2 статті 1.1.1 проєкту) [5]. Це дозволяє забезпечити поступовий перехід від ювенальної юстиції до загальних правил кримінальної відповідальності, враховуючи особливості психосоціального розвитку молоді.

Проєкт нового КК також передбачає більш диференційований підхід до визначення тяжкості злочинів через систему ступенів тяжкості (від 1 до 9 ступенів для умисних злочинів), що має забезпечити більш точну індивідуалізацію кримінально-правових засобів, у тому числі стосовно неповнолітніх [5]. Замість традиційного поділу злочинів на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі, впроваджується градація базових ступенів тяжкості залежно від виду спричиненої шкоди.

Варто відзначити, що проєкт використовує термін «кримінально-правові засоби» замість традиційного поняття «покарання», що відображає сучасну тенденцію до розширення інструментарію державного реагування на злочинність. Це повною мірою узгоджується з концепцією примусових заходів виховного характеру як альтернативи каральним санкціям.

На основі проведеного аналізу можна сформулювати декілька напрямів удосконалення правового регулювання та практики застосування примусових заходів виховного характеру. По-перше, необхідно законодавче визначити критерії вибору конкретного заходу виховного характеру, враховуючи тяжкість вчиненого діяння, особистість неповнолітнього, обставини вчинення правопорушення та можливості для його виправлення.

По-друге, доцільно встановити максимальні строки для всіх видів примусових заходів виховного характеру, що забезпечить правову визначеність та можливість судового контролю за їх виконанням.

По-третє, необхідно розвивати систему соціально-психологічного супроводу

неповнолітніх, до яких застосовані примусові заходи виховного характеру. Це передбачає створення мережі служб пробації для неповнолітніх, забезпечення їх кваліфікованими фахівцями та необхідними ресурсами. Важливим є також запровадження системи моніторингу ефективності застосування цих заходів, що дозволить виявляти проблеми та своєчасно коригувати підходи до роботи з неповнолітніми правопорушниками.

По-четверте, варто переглянути перелік примусових заходів виховного характеру з урахуванням сучасних тенденцій розвитку ювенальної юстиції. Зокрема, доцільним є запровадження таких заходів як програми відновного правосуддя, медіація між правопорушником та потерпілим, громадські роботи з виховним компонентом тощо. Ці заходи мають бути спрямовані не лише на покарання неповнолітнього, а й на усвідомлення ним наслідків своїх дій та відшкодування шкоди потерпілому.

На нашу думку, ключовим напрямом реформування інституту примусових заходів виховного характеру є перехід від каральної до відновної моделі правосуддя для неповнолітніх. Це передбачає зміщення акцентів з покарання на виправлення, ресоціалізацію та запобігання повторному вчиненню правопорушень. Важливо також забезпечити реальну індивідуалізацію підходу до кожного неповнолітнього правопорушника, враховуючи не лише характер вчиненого діяння, а й особливості його особистості, соціального оточення, можливості для позитивних змін.

Вдосконалення нормативно-правової бази має супроводжуватися змінами у правозастосовній практиці. Необхідно забезпечити належну підготовку суддів, прокурорів, слідчих та інших фахівців, які працюють у сфері ювенальної юстиції, до роботи з неповнолітніми правопорушниками. Це передбачає не лише знання спеціального законодавства, а й розуміння психологічних, соціальних та педагогічних аспектів роботи з дітьми та молоддю.

Інститут примусових заходів виховного характеру є важливим елементом системи кримінально-правового впливу на неповнолітніх правопорушників в Україні. Ці заходи забезпечують можливість виправлення неповнолітніх без застосування до них суворих кримінальних покарань, що відповідає міжнародним стандартам у сфері ювенальної юстиції. Водночас аналіз чинного законодавства та правозастосовної практики свідчить про наявність численних проблем, які знижують ефективність застосування цих заходів.

Проект нового Кримінального кодексу України демонструє прогресивні підходи до регулювання кримінальної відповідальності неповнолітніх, зокрема через виділення окремого розділу про особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх та молодих осіб, запровадження більш диференційованої системи тяжкості злочинів та розширення арсеналу кримінально-правових засобів. Ці новації мають бути враховані при подальшому вдосконаленні законодавства про примусові заходи виховного характеру.

Перспективними напрямками розвитку цього інституту є законодавче визначення критеріїв вибору конкретного заходу, встановлення чітких строків їх застосування, розвиток системи соціально-психологічного супроводу неповнолітніх, запровадження нових видів заходів виховного характеру та перехід від каральної до відновної моделі правосуддя для неповнолітніх. Реалізація цих напрямів сприятиме підвищенню ефективності примусових заходів виховного характеру та забезпеченню належного захисту прав та інтересів неповнолітніх правопорушників.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 17.07.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 22.01.2026).

2. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Примусові заходи виховного характеру: правова природа та види. *Київський часопис права*. 2025. № 2. С. 380–387.

3. Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18.07.2013 № 223-1134/0/4-13. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1134740-13> (дата звернення: 22.01.2026).

4. Саско О. І. Дискусійні аспекти ефективного застосування примусових заходів виховного характеру. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. № 3(9). С. 170–179.

5. Контрольний текст проекту Кримінального кодексу України (станом на 19.12.2025 року). URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/01/21/kontrolnyj-proyekt-kk-19-12-2025.pdf> (дата звернення: 22.01.2026).

Анастасія БОВТ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Світлана КОРОГОД

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ВІДПОВІДНІСТЬ МІЖНАРОДНИМ СТАНДАРТАМ БЕЗПЕКИ

Актуальність теми кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність в сучасній Україні зумовлена триваючою збройною агресією Російської Федерації проти України, тимчасовою окупацією окремих територій та активізацією форм співпраці з державою-агресором. У відповідь на нові безпекові виклики законодавець доповнив Кримінальний кодекс України спеціальними нормами, що потребують наукового осмислення та узагальнення правозастосовної практики. Зокрема, 3 березня 2022 року було ухвалено Закон України № 2108-IX, спрямований на встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність як форму співпраці з державою-агресором та посилення захисту державного суверенітету і територіальної цілісності. [2]

У межах цих змін до Кримінального кодексу України введено статтю 111-1 «Колабораційна діяльність» [3], яка визначає різні форми протиправної співпраці з державою-агресором та передбачає диференційовану відповідальність залежно від характеру і суспільної небезпечності діяння. Норми охоплюють, зокрема, публічне заперечення збройної агресії, добровільне зайняття посад в окупаційних органах, пропагандистську діяльність, участь у незаконних виборах чи збройних формуваннях, а також інші дії, що посягають на основи національної безпеки. Водночас окремі положення статті потребують подальшого вдосконалення з метою забезпечення правової визначеності та уніфікації правозастосовної практики [4].

Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність у сучасній Україні є складним і багатоаспектним інститутом кримінального права, що формується в умовах триваючої збройної агресії проти держави. Запровадження ст. 111-1 до КК України суттєво розширило межі криміналізації діянь, пов'язаних зі співпрацею з державою-агресором, однак на практиці виникають проблеми розмежування колабораційної діяльності з суміжними складами злочинів, зокрема державної зради (ст. 111 КК України) та пособництва [3]. Наприклад, організація інформаційних заходів на підтримку окупаційної адміністрації може кваліфікуватися як колабораційна діяльність за ч. 6 ст. 111-1 КК України, але за наявності ознак умисного заподіяння шкоди суверенітету, як державна зрада. Така конкуренція норм зумовлює необхідність чіткого встановлення спрямованості умислу та характеру сприяння державі-агресору [5].

Окрему проблему становить тлумачення оціночних понять, закріплених у диспозиціях статті 111-1 КК України, зокрема «публічні заклики», «інформаційна діяльність», «заходи політичного характеру» [3]. У судовій практиці постає питання, чи може, наприклад, розміщення допису в соціальній мережі з підтримкою рішень окупаційної адміністрації визнаватися публічним закликком у розумінні кримінального закону, чи така поведінка має розцінюватися як реалізація свободи вираження поглядів. Відсутність усталених критеріїв оцінки публічності, добровільності та спрямованості дій створює ризики неоднакового застосування закону та порушення принципу правової визначеності. Крім того, складнощі виникають при кваліфікації добровільного зайняття посад у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованих територіях України. Наприклад, обіймання

технічної чи допоміжної посади без виконання організаційно-розпорядчих функцій потребує встановлення факту добровільності та усвідомлення особою протиправного характеру своїх дій. Водночас у випадках участі в незаконних збройних формуваннях або надання їм матеріальної допомоги постає питання відмежування колабораційної діяльності від участі в терористичній організації чи сприяння їй [1].

Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність в Україні формується як елемент системи захисту національної безпеки в умовах збройної агресії та тимчасової окупації частини території держави. Включення статті 111-1 до Кримінального кодексу України спрямоване на встановлення чітких правових механізмів реагування на співпрацю з державою-агресором, водночас така криміналізація має відповідати принципам законності, пропорційності та правової визначеності. Міжнародні стандарти безпеки, зокрема положення міжнародного гуманітарного права та практики Рада Європи, вимагають, щоб кримінально-правові обмеження були чітко сформульованими, передбачуваними та не призводили до надмірного втручання у права людини [6].

Водночас відповідність міжнародним стандартам безпеки передбачає баланс між необхідністю ефективного переслідування осіб, які реально сприяють державі-агресору, та недопущенням надмірної криміналізації поведінки, що не становить істотної загрози державності. Практика застосування норм про колабораційну діяльність має враховувати критерії добровільності, усвідомленості та істотності шкоди, що узгоджується з підходами міжнародного кримінального права щодо індивідуалізації відповідальності. Окрему увагу слід приділяти оцінці ситуацій, пов'язаних із перебуванням особи на тимчасово окупованій території, де можливий примус або вплив обставин непереборної сили [7].

Таким чином, інститут кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність є необхідним елементом механізму захисту національної безпеки України в умовах збройної агресії та тимчасової окупації частини її території. Водночас практика застосування статті 111-1 Кримінального кодексу України виявляє низку проблем кваліфікації, пов'язаних із конкуренцією кримінально-правових норм, оціночним характером окремих понять та складністю встановлення добровільності й спрямованості умислу. Забезпечення відповідності цих норм міжнародним стандартам безпеки потребує дотримання принципів законності, пропорційності та правової визначеності з урахуванням міжнародних зобов'язань Україна.

1. Висновок на проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки (№ 7186 від 21.03.2022) / Проєкт вноситься народними депутатами України Іонушасом С. К., Медяником В. А., Михайлюк Г. О. та ін. / Апарат Верховної Ради України № 16/03-2022/56435 від 22.03.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1247684> (дата звернення: 25.02.2026).

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 № 2108-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12> (дата звернення: 25.02.2026).

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n61> (дата звернення: 25.02.2026).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність) : проєкт Закону України № 5144 від 24.02.2021 / Проєкт вноситься народними депутатами України Чернєвим Є. В., Кравчук Є. М., Потураєвим М. Р. та ін. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71206 (дата звернення: 25.02.2026).

5. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки : проєкт Закону України № 7186 від 21.03.2022 / Проєкт вноситься народними депутатами України Іонушасом С. К., Медяником В. А., Михайлюк Г. О. та ін. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1247316> (дата звернення: 25.02.2026).

6. Радугний О. Е. Публічне заперечення як різновид колабораційної діяльності за ч. 1 ст. 111-1 КК України / Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. Харків : Право, 2022. С. 129-134.

7. Радугний О. Е. Публічні заклики та заперечення як форми інформаційної колабораційної діяльності за Кримінальним кодексом України. *Інформація і право*: науковий журнал. № 2 (41), 2022. С. 99-116.

Артем ВОРОНІН

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Василь БЕРЕЗНЯК

завідувач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ СКЛАДУ ЗЛОЧИНІВ
ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ**

Запровадження у Кримінальному кодексі України статті 442-1 стало важливим кроком у гармонізації національного кримінального законодавства з нормами міжнародного кримінального права. Злочини проти людяності традиційно належать до найбільш тяжких міжнародних злочинів, оскільки посягають не лише на конкретних осіб, а й на фундаментальні засади існування цивільного населення як соціальної спільноти. Водночас практичне застосування ч. 1 ст. 442-1 КК України супроводжується низкою проблем, пов'язаних із кваліфікацією, насамперед тлумаченням таких оціночних ознак, як «широкомасштабність» і «систематичність» нападу на цивільне населення [1].

Частина 1 ст. 442-1 КК України передбачає кримінальну відповідальність за вчинення визначених у диспозиції діянь у межах широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення з усвідомленням такого нападу. Таким чином, ключовою конструктивною ознакою складу злочину є не окремий злочинний акт, а його включеність у певний контекст – напад на цивільне населення, що має колективний, організований або масовий характер. Саме ця обставина відрізняє злочини проти людяності від звичайних злочинів проти життя, здоров'я чи свободи особи.

Під нападом на цивільне населення у контексті ч. 1 ст. 442-1 КК України слід розуміти не військову атаку у вузькому сенсі, а курс поведінки, що полягає у вчиненні багаторазових або взаємопов'язаних насильницьких чи репресивних дій проти цивільних осіб. Важливо підкреслити, що такий напад може здійснюватися як у період збройного конфлікту, так і поза його межами, що відповідає усталеному підходу міжнародного кримінального права. Цивільне населення при цьому розглядається як сукупність осіб, які не беруть безпосередньої участі у бойових діях, незалежно від їхнього громадянства, статі, віку чи соціального статусу.

Для цілей цієї статті під нападом на цивільне населення слід розуміти багаторазове (два і більше разів) вчинення будь-якого з діянь, зазначених у згаданій статті, проти цивільного населення на виконання або на підтримку політики держави чи організації, що спрямована на вчинення такого нападу. При цьому під насильницьким зникненням слід розуміти арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі з подальшою відмовою визнати факт такого арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі або з приховуванням даних про долю такої людини чи місце її перебування, а так само відмову від визнання факту арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі чи приховування даних про долю такої людини чи місце її перебування. Термін «злочин апартеїду» у цьому кодексі вживається у значенні, наведеному в Міжнародній конвенції про припинення злочину апартеїду та покарання за нього від 30 листопада 1973 р. Для цілей цієї статті під винищенням слід розуміти позбавлення життя однієї чи більше осіб шляхом умисного створення життєвих умов, спрямованих на знищення частини населення, у тому числі шляхом позбавлення доступу до води, продуктів харчування або лікарських засобів; під катуванням слід розуміти умисне заподіяння особі сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання [5, с. 46].

Ознака широкомасштабності нападу характеризує насамперед кількісний вимір злочинної діяльності. Вона виявляється у значній кількості потерпілих, великій території

поширення злочинних дій або у масовості окремих епізодів насильства. Широкомасштабність не зводиться виключно до статистичних показників, проте саме чисельність жертв, тривалість насильницьких дій та їхній географічний охопит є ключовими критеріями її встановлення. У цьому контексті одиничний злочин, навіть особливо жорстокий, за відсутності зв'язку з масовими діями, як правило, не може бути кваліфікований як злочин проти людяності [2, с. 19].

На відміну від широкомасштабності, систематичність нападу має якісну характеристику та пов'язана з організованим і повторюваним характером злочинних дій. Систематичність означає, що злочини вчиняються не спонтанно, а відповідно до певної моделі поведінки, яка може бути зумовлена плануванням, політикою держави, діяльністю організованих груп або іншими формами координації. При цьому не є обов'язковим існування формалізованого наказу чи письмового плану; достатньо довести сталість, повторюваність і узгодженість злочинних дій щодо цивільного населення [4, с. 186].

Важливою проблемою кваліфікації за ч. 1 ст. 442-1 КК України є встановлення усвідомлення особи щодо контексту нападу. Суб'єктивна сторона злочину передбачає, що винний усвідомлює, що його дії є частиною широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення. Це не означає, що особа повинна знати всі деталі злочинних дій, однак вона має розуміти загальний характер подій та свою роль у них. На практиці це створює складнощі доказування, оскільки потребує аналізу не лише конкретного діяння, а й ширшого соціально-політичного або воєнного контексту [3, с. 218].

Отже, проблеми кваліфікації злочинів проти людяності за ч. 1 ст. 442-1 КК України зумовлені складністю оціночних ознак, що формують об'єктивну сторону складу злочину. Розмежування понять «широкомасштабність» і «систематичність» має принципове значення для правильної правової оцінки діянь, оскільки вони відображають різні, хоча й взаємодоповнювальні аспекти нападу на цивільне населення. Подальше формування сталої правозастосовної практики та доктринальних підходів до тлумачення цих ознак є необхідною умовою ефективної імплементації норм про злочини проти людяності в національну систему кримінального права України.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Грушко М. В. Воєнні злочини та злочини проти людяності як міжнародні злочини порушення норм *jus cogens*: питання кваліфікації. *Академічні візії*. 2023. № 19. С. 1–9.

3. Прокопенко Н. М. Проблеми та шляхи вдосконалення кваліфікації воєнних злочинів і призначення покарання за Кримінальним кодексом України. *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама* : зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 16 квіт. 2025 р.). Вінниця : ХНУВС, 2025. С. 216–219.

4. Ругало Ю. І. Проблема кваліфікації операції «Вісла» як міжнародного злочину. *Правові новели*. 2022. № 17. С. 186–197.

5. Юнін О. С., Шевченко А. В., Березняк В. С. та ін. Кваліфікація злочинів проти людяності (стаття 442-1 Кримінального кодексу України) : метод. рекомендації. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 46 с.

Ірина ВОРОНКІНА

студент

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Таїсія ШЕВЧЕНКО

старший викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Одним із основних інструментів диференціації кримінальної відповідальності, передбачених Кримінальним кодексом України, виступають ознаки, що визначають ступінь суспільної небезпечності діяння та слугують підставою для його кваліфікації. У національній

правовій доктрині традиційно вживається поняття «кваліфікуючі ознаки», однак воно не повністю відображає сутність цього явища, оскільки акцентує увагу лише на процесі юридичної оцінки злочину, а не на змістовних характеристиках самого правопорушення.

Тому більш коректним видається підхід, за якого такі ознаки розглядаються як юридично значущі критерії, що впливають на межі кримінальної відповідальності та дозволяють індивідуалізувати покарання відповідно до ступеня тяжкості вчиненого діяння.

Серед науковців і практиків кримінального права наразі точаться активні дискусії щодо низки аспектів, пов'язаних із суб'єктивними ознаками злочину, передбаченого статтею про розбещення неповнолітніх. Беручи до уваги специфіку складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 156 КК України, а також характерні риси його об'єкта.

Письменська О. В. у своєму дисертаційному дослідженні вказує, що «суб'єктом розбещення неповнолітніх є лише та особа, яка досягла віку повноліття виходить, що загальний суб'єкт обмежується за змістом. Саме такий вік підвищений розглядається як додаткова спеціальна ознака, що може визначати суб'єкта розбещення неповнолітніх. І хоч ця ознака безпосередньо не зазначена у ст. 156 КК України, але впливає з її змісту: розбещувати неповнолітню особу може лише особа, яка є повнолітньою» [2, с. 95].

З позицій сучасної кримінально-правової науки підхід, запропонований Письменською О. В., видається концептуально обґрунтованим і таким, що відповідає як логіці кримінально-правової конструкції складу злочину, так і принципам індивідуалізації кримінальної відповідальності. Передусім, твердження про те, що суб'єктом розбещення неповнолітніх може бути виключно повнолітня особа, має під собою не лише формально-юридичні, а й соціально-моральні підстави. Тобто, злочин, передбачений ст. 156 КК України, посягає на статеву свободу, моральність та психічну недоторканність неповнолітнього, а тому передбачає наявність у винного особи високого ступеня усвідомлення суспільної небезпеки власних дій [1]. Такий рівень свідомості притаманний лише суб'єкту, який досяг віку повноліття, крім того, віковий критерій у цьому випадку набуває ознак додаткової спеціальної характеристики суб'єкта, яка, хоча й не сформульована безпосередньо в диспозиції ст. 156 КК України, впливає з її змісту та цілей кримінально-правової охорони.

Зазначена позиція не є новою для кримінально-правової доктрини — її аргументовано підтримували й інші науковці. Цю концепцію фактично було враховано й у проєкті КК України, розробленому Робочою групою з питань розвитку кримінального права де прямо вказано, що відповідальність за розбещення дитини настає лише у разі вчинення такого діяння повнолітньою особою.

У частині 1 статті 156 КК України законодавець не конкретизує жодних спеціальних ознак суб'єкта злочину, передбаченого цією нормою. Відтак, виходячи з формального тлумачення, суб'єктом розпусних дій щодо неповнолітніх визнається загальний суб'єкт злочину [1]. Це означає, що кримінальна відповідальність настає для осудної особи, яка досягла віку, встановленого законом для притягнення до відповідальності, без необхідності наявності будь-яких додаткових характеристик (професійних, службових, статевих тощо).

З цього приводу Дудоров О. О. зазначає, що «усвідомлювати суспільну небезпеку злочину проти неповнолітнього може лише дорослий» [3, с. 74]. Таку позицію варто підтримати, оскільки вік суб'єкта у цьому складі злочину слід розглядати не лише як технічну умову настання кримінальної відповідальності, а як функціональний елемент суб'єкта, що безпосередньо пов'язаний із здатністю особи оцінювати протиправність та аморальність своїх дій. На мою думку, така правова позиція відповідає принципу особистої осудності, закріпленому у кримінальному праві, відповідно до якого кримінальна відповідальність має наставати лише за умови реальної здатності особи усвідомлювати суспільну небезпечність вчинюваного діяння та керувати своєю поведінкою.

Беручи до уваги наведене, стверджуємо, що визначення віку суб'єкта у складі злочину, передбаченого ст. 156 КК України, має не лише формальне, а й сутнісне значення для правильної кваліфікації діяння та справедливого призначення покарання. Повноліття як ознака суб'єкта у цьому контексті набуває правового і кримінологічного змісту, оскільки відображає рівень соціальної, інтелектуальної та моральної зрілості особи, необхідний для усвідомлення шкідливості власних дій щодо неповнолітніх. Саме тому такий підхід узгоджується з доктринальним принципом психологічної осмисленості вини, який передбачає наявність у винного не лише формальної осудності, а й здатності адекватно оцінювати наслідки посягання на моральний і статевий розвиток потерпілого.

З огляду на це, слід визнати, що чинна редакція ст. 156 КК України не повною мірою відповідає потребам правозастосовної практики, оскільки відсутність чіткої вказівки на повноліття як необхідну ознаку суб'єкта створює умови для неоднозначного тлумачення норми. Така ситуація може призводити до правової невизначеності, коли фактично неповнолітня особа 16–17 років, яка не має достатнього життєвого досвіду та моральної зрілості, може формально підпадати під ознаки суб'єкта цього злочину. Це суперечить як загальним засадам кримінальної відповідальності, так і принципу справедливості, закріпленому у ст. 1 КК України, відповідно до якого покарання має відповідати не лише тяжкості вчиненого, а й особистим характеристикам винного.

З наукової точки зору, оптимальним вирішенням цієї проблеми є законодавче уточнення диспозиції ч. 1 ст. 156 КК України, шляхом встановлення, що відповідальність за розбещення неповнолітніх настає лише для повнолітньої особи. Це дозволить забезпечити єдність тлумачення кримінально-правових норм, виключити можливість довільного трактування судовими органами вікової межі суб'єкта та сприятиме узгодженню українського кримінального законодавства з міжнародними стандартами захисту прав дитини, зокрема положеннями Конвенції ООН про права дитини 1989 року.

Потребує окремого аналізу й ситуація, коли потерпіла особа фактично досягла шістнадцятирічного віку, проте винний діє з переконання, що вчиняє розпусні дії щодо неповнолітньої. Такі випадки не є суто гіпотетичними й можуть мати місце, наприклад, коли потерпіла особа свідомо повідомляє неправдиві відомості про свій вік, вводячи винного в оману. У результаті утворюється специфічна кримінально-правова ситуація, за якої об'єктивно відсутні всі ознаки складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 156 КК України, оскільки фактично розпусні дії не спрямовувалися проти особи, яка не досягла шістнадцяти років. Водночас суб'єктивна сторона діяння свідчить про наявність умислу на вчинення саме такого злочину.

У подібних випадках має місце фактична помилка щодо потерпілої особи, коли винний помилково вважає, що існує юридично значуща обставина (вік потерпілої), якої насправді немає. Як слушно зазначає О. О. Дудоров, у таких випадках виникає юридична фікція, коли злочин, який об'єктивно має ознаки завершеного, з точки зору кримінально-правової оцінки прирівнюється до незакінченого [4, с. 212]. Це пояснюється тим, що відсутність фактичного об'єкта посягання неповнолітньої особи не усуває умислу винного, спрямованого на вчинення злочину. Такий підхід узгоджується з принципом суб'єктивного інкримінування, згідно з яким обсяг кримінальної відповідальності визначається не стільки зовнішніми ознаками діяння, скільки спрямованістю психічної діяльності особи.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що суб'єктивні ознаки злочину, передбаченого ст. 156 КК України, мають визначальне значення для правильної кваліфікації розбещення неповнолітніх та забезпечення індивідуалізації кримінальної відповідальності. Вік суб'єкта у цьому складі злочину є не лише формальним критерієм, а й змістовним показником його психічної зрілості, моральної усвідомленості та здатності оцінювати суспільну небезпечність власних дій. Саме тому досягнення повноліття має розглядатися як додаткова спеціальна ознака суб'єкта, що логічно впливає з мети кримінально-правової охорони статевої недоторканності та морального розвитку неповнолітніх.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Письменська О. В. Розбещення неповнолітніх: склад злочину та кримінально-правові засоби реагування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Донецький державний університет внутрішніх справ. Краматорськ, 2024. 241 с.

3. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи (основні положення кримінально-правової характеристики): практ. посібник. Сєверодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018. 92 с.

4. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ : ВАІТЕ, 2014. 944 с.

Вікторія ГОРОБЕЦЬ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
В КОНТЕКСТІ ДОКТРИН КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, КРИМІНОЛОГІЇ,
КРИМІНАЛІСТИКИ І КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА**

У сучасних умовах глобалізації, збройних конфліктів, транснаціональної злочинності та гібридних загроз категорія безпеки набуває комплексного міждисциплінарного характеру. Міжнародна та національна безпека розглядаються не лише як політичні чи військові явища, а як об'єкти правового захисту, що перебувають у фокусі кримінально-правових, кримінологічних, криміналістичних та кримінально-процесуальних доктрин.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», національна безпека визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів від реальних і потенційних загроз [1]. Такий підхід формує нормативну основу для кримінально-правової охорони безпекових цінностей і визначає напрям розвитку відповідних галузей права. Кримінальне право традиційно виконує охоронну функцію, забезпечуючи захист найважливіших суспільних відносин, серед яких безпека посідає центральне місце. У Кримінальному кодексі України ця ідея реалізується через окремі розділи, зокрема «Злочини проти основ національної безпеки України», «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» [2].

Актуальною проблемою кримінально-правової доктрини є адаптація складів злочинів до нових форм загроз: кіберзлочинності, тероризму, диверсійної діяльності, колабораціонізму, фінансування агресії. В умовах воєнного стану постає питання балансу між розширенням криміналізації та дотриманням принципів законності, пропорційності та гуманізму. Наукові дискусії зосереджені навколо допустимих меж посилення кримінальної репресії та ризику надмірного обмеження прав і свобод людини. Кримінологія забезпечує наукове осмислення причин, умов і закономірностей загроз безпеці. У контексті міжнародної та національної безпеки особливого значення набуває аналіз організованої злочинності, терористичних мереж, воєнних злочинів, злочинів проти цивільного населення.

Актуальною проблемою є зростання транснаціональної злочинності, що виходить за межі юрисдикції окремих держав і потребує міжнародної координації. Кримінологічна доктрина акцентує увагу на превентивних механізмах: соціальних, економічних, інформаційних та правових заходах, спрямованих на нейтралізацію загроз ще до їх криміналізації. В умовах війни особливої уваги потребує віктимологічний аспект, пов'язаний із масовою уразливістю цивільного населення. Криміналістика відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного реагування держави на загрози безпеці через розробку методик розслідування відповідних кримінальних правопорушень. Сучасні виклики пов'язані з фіксацією та доказуванням воєнних злочинів, злочинів проти людяності, кіберзлочинів та диверсій [3, с. 9].

Серед актуальних проблем криміналістичної доктрини - використання цифрових доказів, супутникових знімків, відкритих джерел (OSINT), а також забезпечення допустимості таких доказів у кримінальному провадженні. Виникають труднощі щодо збереження доказової інформації в умовах активних бойових дій, окупації територій та масового переміщення осіб. Кримінально-процесуальне право покликане забезпечити баланс

між ефективністю розслідування злочинів, що загрожують безпеці, та дотриманням стандартів справедливого судочинства. Кримінальний процесуальний кодекс України містить спеціальні процедури, зокрема щодо особливостей досудового розслідування в умовах воєнного стану [4, с. 474].

Актуальними проблемами є розширення повноважень правоохоронних органів, спрощення процесуальних процедур та обмеження окремих процесуальних гарантій. Наукова доктрина звертає увагу на ризики зловживань і необхідність збереження судового контролю як ключового елементу правової держави навіть в екстремальних умовах.

Особливе місце в контексті безпеки займає співвідношення національного кримінального законодавства з міжнародним кримінальним правом. Притягнення до відповідальності за воєнні злочини, злочини агресії та злочини проти людяності потребує гармонізації національних норм із міжнародними стандартами. Проблемним залишається питання імплементації норм міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права у внутрішню правову систему, а також забезпечення ефективного міжнародного співробітництва у сфері кримінальної юстиції [5, с. 172].

Отже, актуальні проблеми міжнародної та національної безпеки вимагають комплексного доктринального осмислення в межах кримінального права, кримінології, криміналістики та кримінально-процесуального права. Сучасні загрози зумовлюють необхідність оновлення законодавства, розвитку наукових підходів і забезпечення балансу між безпекою держави та захистом прав людини. Саме міжгалузевий підхід дозволяє сформувати ефективну правову модель протидії загрозам безпеці в умовах сучасних викликів.

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 23.02.2026).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 23.02.2026).

3. Ровинська К. І., and М. П. Попов. Роль митних інституцій у контексті реалізації доктрини національної безпеки України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. С. 5-10.

4. Тимошенко В.О. Проблеми національної безпеки в контексті доктрини кримінології. The 5th International scientific and practical conference "European congress of scientific achievements" (May 20-22, 2024) Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain. 2024. 474 p.

5. Труба Р. М. Поняття суб'єктів забезпечення національної безпеки. Актуальні проблеми держави і права. 2025. С. 172.

Діана ГРЕБЕНЮК

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ірина ШИЛО

старший викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЕКОЦИДУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Проблема кримінально-правової кваліфікації екоциду за статтею 441 Кримінального кодексу України (далі - ККУ) в умовах повномасштабної збройної агресії є однією з найбільш дискусійних тем сучасної юриспруденції. Екоцид, як злочин проти основ міжнародного правопорядку, визначається як масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу. Головна складність для правозастосовця полягає у визначенні межі, де звичайна шкода довіллю, що є неминучим наслідком бойових дій, переростає у склад тяжкого міжнародного злочину. Оскільки стаття 441 ККУ є бланкетною, для її належного застосування необхідно спиратися на офіційні дані профільних державних органів [1].

Станом на лютий 2026 року, згідно з офіційними даними Державної екологічної інспекції України, загальна сума збитків довкіллю внаслідок агресії майже 6,4 трильйона гривень. Цей показник є критично важливим для кваліфікації, оскільки він математично підтверджує ознаку «масовості» та «катастрофічності», що є обов'язковими елементами об'єктивної сторони екоциду. Без такої масштабної оцінки шкоди дії агресора могли б розглядатися як окремі екологічні правопорушення, проте сума у понад 6 трильйонів свідчить про системне нищення життєвого середовища нації [2].

Для кваліфікації за статтею 441 ККУ необхідно довести специфічну спрямованість умислу винної особи. Якщо у воєнних злочинах шкода природі може бути побічним результатом атаки на військовий об'єкт, то екоцид передбачає, що особа усвідомлювала можливість екологічної катастрофи і свідомо допускала її настання [3]. Статистика підтверджує, що найбільшої шкоди внаслідок таких дій зазнали українські ґрунти - збитки від їх забруднення та засмічення станом на 2026 рік становлять понад 1,32 трильйона гривень. У межах кримінального провадження цей показник використовується для доведення незворотності змін у природних екосистемах, що за своєю суттю є актом знищення базису для життя майбутніх поколінь [2].

На практиці це призводить до того, що слідство змушене щоразу призначати складні та дорогі судово-екологічні експертизи. Також варто звернути увагу на територіальний аспект збору доказів. Велика частина злочинів проти довкілля вчиняється на окупованих територіях або в зоні активних бойових дій, де неможливо провести повноцінний огляд місця події чи взяти проби ґрунту та води. У таких випадках кримінальне право починає спиратися на дані супутникового моніторингу та дистанційного зондування Землі, що є відносно новим інструментом для українського процесуального права [4]. Проблема полягає у легалізації таких даних як належних доказів у межах статті 441 ККУ. Офіційна цифра збитків у 6,4 трильйона гривень формується саме на основі таких інноваційних методик, і її визнання судом як базису для кваліфікації екоциду стане революційним кроком для національної юстиції.

Крім того, екоцид має триваючий характер. На відміну від більшості злочинів, де наслідки настають миттєво, шкода довкіллю від вибухів чи хімічного отруєння може проявлятися через роки. Це ставить питання про те, як правильно визначати момент закінчення злочину та строки давності притягнення до відповідальності. Якщо ми розглядаємо засмічення земель на суму 1,32 трильйона гривень, ми маємо розуміти, що токсини будуть вимиватися в підземні води десятиліттями, постійно розширюючи коло потерпілих. Це дає підстави юристам-міжнародникам пропонувати кваліфікувати екоцид як форму геноциду українського народу, оскільки знищення екологічної основи життя робить територію непридатною для існування нації [5].

На завершення, аналіз проблем кваліфікації екоциду показує, що стаття 441 ККУ потребує деталізації та доповнення примітками, які б роз'яснювали поріг екологічної катастрофи. Використання мінімальної кількості, але масштабних за значенням цифр таких як загальні збитки у 6,4 трильйона гривень, шкода ґрунтам у 1,32 - дозволяє створити чітку логічну конструкцію обвинувачення. Ці показники не просто ілюструють трагедію, а слугують правовим інструментом для переведення абстрактних термінів «масовість» та «катастрофа» у площину доведених юридичних фактів. Тільки через поєднання глибокої кримінально-правової теорії та точних даних моніторингу Україна зможе створити дієвий механізм покарання за екоцид, що стане прецедентом для всього світу.

1. До проблем складу злочину екоцид за Кримінальним кодексом України. Частина III: Суб'єкт вчинення злочину. Екологія Право Людина : [сайт]. 2023. URL: <https://epl.org.ua/announces/do-problem-skladu-zlochynu-ekotsyd-za-kryminalnym-kodeksom-ukrayiny-chastyna-iii-sub-yekt-vchynennya-zlochynu/> (дата звернення: 28.02.2026).

2. Оновлена щотижнева інфографіка про збитки, завдані довкіллю: 20.02.2026. Державна екологічна інспекція України : [офіційний вебсайт]. 2026. URL: <https://www.dei.gov.ua/post/onovlena-shchotizhneva-infografika-pro-zbitki-zavdani-dovkillyu-20-02-2026> (дата звернення: 28.02.2026).

3. Белов О. М. Проблеми кваліфікації екоциду в умовах збройної агресії проти України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Вип. 85. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/download/336313/325008> (дата звернення: 28.02.2026).

4. ГО «Екодія» зафіксувала 2598 випадків шкоди довкіллю .Ursa Media . 2024. URL: <https://ursamedia.com.ua/novyny/go-ekodiya-zafiksuvala-2598-vypadkiv-shkody-dovkillyu/> (дата звернення: 28.02.2026).

5. 15 найактуальніших екологічних проблем Землі [Електронний ресурс] Академія екологічного проектування : [сайт]. 2024. URL: <https://eco.aep.kiev.ua/novini/15-najaktualnishih-ekologichnih-problem-zemli/> (дата звернення: 28.02.2026).

Катерина ГРИНЕВИЧ

курсант факультету № 1
(з підготовки фахівців для органів
досудового розслідування НПУ)

Тарас ЛУЦЬКИЙ

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Львівського державного
університету внутрішніх справ
(м. Львів, Україна),
доктор філософії в галузі права, доцент

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В КРИМІНОЛОГІЇ

Поняття організованої злочинності є одним із ключових у кримінології, оскільки воно відображає якісно вищий рівень злочинної діяльності порівняно з індивідуальними або ситуативними злочинами. У кримінологічній доктрині організована злочинність розглядається як стійка, ієрархічно або структуровано побудована злочинна діяльність, що здійснюється об'єднаннями осіб з метою систематичного отримання незаконного прибутку або досягнення іншої протиправної мети шляхом вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів. Вона характеризується високим рівнем конспірації, планування та адаптивності до змін соціально-політичних умов.

Організована злочинність відзначається наявністю стійких соціальних зв'язків між учасниками злочинних угруповань, чітким розподілом ролей і функцій, що забезпечує ефективність злочинної діяльності та мінімізує ризики викриття. Такі угруповання мають внутрішню дисципліну, власні правила поведінки та механізми контролю за їх дотриманням, що дозволяє їм тривалий час функціонувати без значних втрат. Важливою ознакою є також орієнтація на систематичне вчинення злочинів, а не на одиничні кримінальні правопорушення.

Суттєвою характеристикою організованої злочинності є її здатність проникати в легальні сфери суспільного життя, зокрема в економіку, фінансову систему та органи державної влади. Це проявляється через корупційні зв'язки, використання легальних підприємств для прикриття незаконної діяльності, а також вплив на прийняття управлінських рішень. Саме зрощення організованої злочинності з корупцією надає їй підвищеної суспільної небезпечності та перетворює її на реальну загрозу національній безпеці.

Крім того, організована злочинність характеризується високим рівнем латентності, що ускладнює її виявлення та кримінологічне дослідження. Учасники злочинних угруповань активно застосовують заходи конспірації, сучасні технології, фінансові схеми та механізми протидії правоохоронним органам. У сучасних умовах вона все частіше набуває транснаціонального характеру, виходячи за межі однієї держави та використовуючи міжнародні канали для переміщення коштів, товарів і осіб [1, с.60-71].

Кримінологічна характеристика організованої злочинності в період воєнного стану зумовлюється суттєвими трансформаціями соціально-економічних, політичних і правових умов функціонування держави. Воєнний стан створює підвищений рівень соціальної напруженості, обмеження окремих прав і свобод, а також перерозподіл ресурсів держави, що об'єктивно впливає на структуру, динаміку та форми організованої злочинної діяльності. У таких умовах організована злочинність демонструє високу адаптивність, швидко пристосовуючись до нових реалій та використовуючи кризові явища у власних інтересах.

Однією з ключових рис організованої злочинності в період воєнного стану є зміна її пріоритетних напрямів діяльності. Злочинні угруповання активно залучаються до незаконного обігу зброї та боєприпасів, привласнення гуманітарної допомоги, контрабанди товарів військового та подвійного призначення, фінансових зловживань у сфері державних закупівель та відновлення інфраструктури. Поширення таких злочинів обумовлюється зростанням попиту на дефіцитні ресурси, а також складністю належного контролю в умовах воєнних дій [2, с.208].

Важливою складовою кримінологічної характеристики є особливості суб'єктного

складу організованої злочинності. У період воєнного стану спостерігається як залучення до злочинних угруповань осіб із кримінальним минулим, так і поява нових учасників, які раніше не були пов'язані зі злочинною діяльністю, але внаслідок економічної нестабільності, втрати роботи чи соціальних гарантій стають вразливими до кримінального впливу. При цьому керівна ланка організованих груп зазвичай зберігає високий рівень конспірації та професіоналізму, що ускладнює їх викриття.

Організована злочинність у воєнний період тісно пов'язана з корупційними проявами, оскільки саме корупційні зв'язки дозволяють злочинним угрупованням отримувати доступ до матеріальних ресурсів, уникати відповідальності та впливати на прийняття управлінських рішень. В умовах воєнного стану корупція набуває особливо небезпечних форм, оскільки прямо підриває обороноздатність держави та довіру суспільства до органів влади.

Організована злочинність становить одну з найсерйозніших загроз національній безпеці держави, особливо в умовах воєнного стану, коли зростає навантаження на державні інститути та правоохоронні органи. Її вплив охоплює ключові сфери суспільного життя та підриває здатність держави ефективно виконувати свої функції.

Насамперед загрози проявляються в економічній сфері через ухилення від оподаткування, фінансові зловживання, привласнення бюджетних коштів і незаконне використання ресурсів, у тому числі призначених для забезпечення обороноздатності. Не менш небезпечним є незаконний обіг зброї та боєприпасів, що створює ризики зростання насильницької злочинності й дестабілізації громадської безпеки [3, с. 211-215].

Особливу небезпеку становить зрощення організованої злочинності з корупцією, яке сприяє проникненню злочинних структур у органи державної влади, підриває довіру громадян до державних інституцій і ускладнює ефективну протидію злочинності. Крім того, транснаціональний характер діяльності організованих угруповань створює додаткові виклики для міжнародної та національної безпеки.

Кримінологічні напрями протидії організованій злочинності в умовах воєнного стану мають комплексний характер і спрямовані на нейтралізацію причин та умов, що сприяють існуванню й розвитку злочинних угруповань. Воєнний стан загострює соціально-економічні проблеми, тому ефективна протидія організованій злочинності неможлива без поєднання загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів.

Важливе значення мають загальносоціальні напрями протидії, які передбачають зменшення криміногенних чинників, зокрема соціальної напруженості, безробіття, бідності та правового нігілізму. Підвищення рівня соціального захисту населення, забезпечення прозорого розподілу бюджетних і гуманітарних ресурсів, а також посилення антикорупційної політики сприяють зниженню ризиків залучення громадян до організованої злочинної діяльності.

Спеціально-кримінологічні напрями протидії зосереджуються на безпосередньому впливі на організовану злочинність. До них належать удосконалення діяльності правоохоронних органів, розвиток аналітичної роботи, використання сучасних інформаційних технологій, а також посилення контролю за обігом зброї, фінансовими потоками та діяльністю організованих груп. В умовах воєнного стану особливого значення набуває міжвідомча взаємодія та координація дій між правоохоронними, контролюючими й військовими структурами [4, с. 144].

Організована злочинність є одним із найскладніших та найнебезпечніших видів злочинності. Протидія організованій злочинності на сучасному етапі є надзвичайно гострою проблемою. Ефективне вирішення цієї проблеми, зокрема, залежить і від вдалої роботи правоохоронних органів із виявлення та розслідування злочинів, які вчиняються організованими групами та злочинними організаціями. Обов'язковою умовою такої діяльності є знання кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за ці злочини, тлумачення таких норм, а також вміння розмежовувати ці злочини один від одного та від інших злочинів [5].

Важливу роль у протидії організованій злочинності відіграє міжнародне співробітництво, оскільки багато злочинних угруповань мають транснаціональний характер. Обмін інформацією, спільні розслідування та гармонізація правових механізмів сприяють більш ефективному виявленню й припиненню злочинної діяльності.

1. Бусол О. Ю. Організована злочинність в Україні: стан і проблеми реалізації державної політики у сфері протидії цьому явищу // *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. – 2019. – № 2 (18). – С. 60–71.

2. Кримінологія : навч. посіб. / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. Ф. Іванов та ін.] ; за заг. ред.

О. М. Джужі. – Київ : Прецедент, 2006. – 208 с.

3. Турчин Т. Організована злочинність: кримінологічна характеристика, детермінація й запобігання // *Порівняльно-аналітичне право*. – 2016. – № 4. – С. 211–215.

4. Кримінологія : навч.-метод. посіб. / Г. З. Яремко, Н. І. Устрицька. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. – 144 с.

5. Кримінально-правова характеристика злочинів, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями: посібник для підрозділів Національної поліції у схемах / Газдайка-Василишин І. Б., Луцький Т. М., Сабанюк Т. Р. - Львів: ЛьвДУВС, 2019. - 20 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2721> (дата звернення 19.02.2026 року).

Назарій ГУБА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Світлана КОРОГОД

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОЇ ЦІЛЬОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Державна політика у сфері протидії торгівлі людьми на сьогоднішній день є не тільки обов'язком держави із забезпечення непорушності прав кожної людини, але й складовою частиною системи національної безпеки.

У досліджуваній нами сфері сьогодні здійснюється системне оновлення нормативно-правових засад державної політики, впроваджуються нові державні програми та вдосконалюються попередні стандарти.

Так 2-го червня 2023 р. Кабінетом Міністрів України було затверджено Державну цільову соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2025 р. Метою затвердженої програми стало: 1) удосконалення механізму запобігання торгівлі людьми, підвищення ефективності виявлення осіб, які вчиняють злочини, пов'язані з торгівлею людьми; 2) забезпечення захисту прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та надання їм допомоги. За підсумками дослідження, здійсненого Міністерством економіки України, у процесі реалізації Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми до 2025 року було: 1) розроблено 14 із 21 запланованих нормативно-правових актів, що свідчить про позитивну динаміку нормативного забезпечення, хоча окремі завдання залишаються на стадії завершення; 2) показники щодо підготовки та навчання фахівців, залучених до реалізації Програми, були перевиконані більш ніж утричі, зокрема шляхом створення та впровадження відповідних навчальних програм. Водночас надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми, було забезпечено у повному обсязі з урахуванням індивідуальних потреб постраждалих. Зокрема, потерпілим надавалися правові послуги, а також забезпечувалося їх тимчасове розміщення у спеціалізованих притулках, що сприяло комплексному підходу до надання допомоги та відновлення прав постраждалих осіб [1].

В подальшому за участю Міністерства соціальної політики України представники органів виконавчої влади та міжнародні партнери розпочали роботу над розробкою нової Державної соціальної програми «протидії торгівлі людьми на період до 2030 року» [2].

Документ підготовлено з метою створення сучасної та дієвої системи запобігання і протидії торгівлі людьми, що враховує новітні виклики, зокрема вплив війни, процеси внутрішньої та зовнішньої міграції, а також зростання ризиків сексуальної й трудової експлуатації [3].

Передбачається, що впровадження нової Державної програми протидії торгівлі

людьми до 2030 року сприятиме вдосконаленню національної нормативно-правової бази у цій сфері та її приведенню у відповідність до законодавства Європейського Союзу. Одним із ключових завдань Програми є формування оновлених підходів до державної політики підтримки й надання допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми. Окрему увагу планується приділити розробленню ефективних механізмів допомоги жертвам сексуальної експлуатації, а також посиленню міжнародної взаємодії у сфері протидії таким правопорушенням.

Реалізація Програми передбачає здійснення превентивних заходів, спрямованих на запобігання торгівлі людьми, а також підвищення рівня поінформованості населення щодо даної проблематики. Розроблення зазначеної програми здійснюється за сприяння Програмного офісу Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC), Міжнародної організації з міграції та Офісу Спеціальної представниці Генерального секретаря ООН з питань сексуального насильства в умовах конфлікту [4].

Як зазначають у міністерстві соціальної політики - концепція слугуватиме підґрунтям для подальшого ухвалення комплексної Державної цільової соціальної програми, спрямованої на об'єднання зусиль органів виконавчої влади, міжнародних інституцій, громадських організацій та територіальних громад [3].

Важливим напрямом, на наш погляд, також є створення спеціальних алгоритмів підтримки громадян України, які перебувають за межами держави та можуть опинитися в зоні підвищеного ризику.

Отже, на сучасному етапі державотворення політика України щодо протидії торгівлі людьми демонструє стрімкий та послідовний розвиток, що проявляється в удосконаленні нормативно-правової бази, розширенні інституційної спроможності органів державної влади та впровадженні комплексних механізмів захисту постраждалих осіб. Реалізація програмних документів підтверджує орієнтацію держави на системний підхід до запобігання торгівлі людьми, ефективне виявлення правопорушень та забезпечення доступу постраждалих до соціальної і правової допомоги.

1. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів від 2 червня 2023 р. № 496-р Київ. URL: https://zakon-rada.gov.ua.translate.goog/?_x_tr_sl=uk&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc&_x_tr_hist=true#Text.

2. Україна напрацьовує нову Державну програму протидії торгівлі людьми до 2030 року: у фокусі: Єдиний веб-портал органів виконавчої влади. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-napratsovuie-novu-derzhavnu-prohramu-protydii-torhivli-liudmy-do-2030-roku-u-fokusi-protydiia-seksualnym-zlochynam-ta-dopomoha-postrazhdalym>.

3. Мінсоцполітики оприлюднило проєкт Концепції нової Державної програми протидії торгівлі людьми до 2030 року // Голос України 19 листопада 2025. URL: <https://www.golos.com.ua/article/388572>.

4. Україна напрацьовує нову Державну програму протидії торгівлі людьми до 2030 року: офіційний веб-сайт міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України: URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/ukrayina-napratsovuye-novu-derzhavnu-prohramu-protydiyi-torhivli-liudmy-do-2030-roku-u-fokusi-protydiya-seksualnym-zlochynam-ta-dopomoha-postrazhdalym>.

Дар'я ЖУГАН

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Вадим ЧАЛИК

доцент кафедри

адміністративно-правових

дисциплін та публічного управління

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

доктор філософії в галузі права

КРИМІНОЛОГІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Запровадження воєнного стану в Україні суттєво вплинуло на функціонування державних інституцій, соціальні процеси та рівень криміногенної ситуації в державі. Війна створює нові ризики для безпеки суспільства, трансформує структуру злочинності та формує нові види кримінальних загроз. У таких умовах особливої актуальності набуває дослідження кримінологічних тенденцій злочинності, оскільки це дозволяє визначити основні виклики для державної безпеки, а також виробити ефективні механізми протидії кримінальним правопорушенням [1]. Крім того, зміни у суспільному житті, вимушене переміщення населення, економічна нестабільність та зростання соціальної напруги створюють додаткові передумови для поширення окремих видів злочинності.

Аналіз криміногенної ситуації в умовах воєнного стану свідчить про трансформацію традиційних форм злочинності та появу нових кримінальних проявів. Зокрема, спостерігається зростання злочинів проти власності, незаконного обігу зброї, шахрайств, пов'язаних із використанням гуманітарної допомоги, а також кіберзлочинів. Водночас правоохоронні органи фіксують нові форми злочинної діяльності, пов'язані з воєнними умовами, зокрема незаконне використання військового майна, колабораційну діяльність, поширення інформації на користь держави-агресора та інші правопорушення, що становлять загрозу національній безпеці України [2]. Такі процеси потребують посилення кримінологічного аналізу та вдосконалення системи реагування з боку держави.

Особливістю злочинності у період воєнного стану є також її висока латентність та складність виявлення окремих кримінальних правопорушень. Частина населення перебуває в умовах евакуації або внутрішнього переміщення, що ускладнює роботу правоохоронних органів та фіксацію правопорушень. Окрім цього, значна кількість ресурсів держави спрямована на оборону країни, що впливає на можливості оперативного реагування на окремі кримінальні прояви. У таких умовах особливого значення набуває координація діяльності правоохоронних органів, органів державної влади та міжнародних партнерів у сфері забезпечення правопорядку та безпеки [3].

Важливим аспектом є також вплив війни на соціальні фактори злочинності. Економічні труднощі, безробіття, психологічне напруження та наслідки бойових дій можуть сприяти зростанню девіантної поведінки та кримінальних правопорушень. Саме тому кримінологічна політика держави повинна включати не лише каральні механізми, а й превентивні заходи, спрямовані на підтримку населення, розвиток соціальних програм та зміцнення правової культури громадян. Важливу роль у цьому процесі відіграє діяльність правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства [4].

Окрему увагу слід приділити питанням удосконалення законодавства та практики його застосування в умовах воєнного стану. Зокрема, необхідним є адаптація кримінальної політики до сучасних викликів, посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки, а також розвиток аналітичних підрозділів, які здійснюють прогнозування криміногенної ситуації. Важливим напрямом є також використання сучасних інформаційних технологій, міжнародного досвіду та міжвідомчої взаємодії для ефективної протидії злочинності [5].

Отже, кримінологічні тенденції злочинності в умовах воєнного стану характеризуються динамічними змінами, появою нових форм кримінальної діяльності та зростанням ризиків для державної безпеки. Ефективна протидія таким викликам потребує комплексного підходу, що включає вдосконалення законодавства, посилення діяльності правоохоронних органів, розвиток превентивних заходів та активну взаємодію держави з міжнародними партнерами. Подальше дослідження цих процесів має важливе значення для формування сучасної кримінологічної політики України та забезпечення стабільності суспільства в умовах війни [6].

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III.
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII.
4. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Кримінологія : підручник. Харків : ХНУВС.
5. Офіс Генерального прокурора України. Аналітичні матеріали щодо стану злочинності в Україні.
6. Стратегія національної безпеки України.

Єгор ЗЕМЛЯКОВ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Світлана КОРОГОД

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

**ПРОБАЦІЙНИЙ НАГЛЯД ЯК АЛЬТЕРНАТИВА
ПОЗБАВЛЕННЮ ВОЛІ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ
РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ**

У сучасній кримінально-правовій політиці України спостерігається поступовий перехід від каральної моделі реагування на кримінальні правопорушення до моделі, орієнтованої на ресоціалізацію особи та запобігання повторній злочинності. У цьому контексті інститут пробаційного нагляду посідає особливе місце як ефективна альтернатива позбавленню волі, що дозволяє поєднати інтереси суспільної безпеки, прав людини та економічної доцільності. Застосування пробації відповідає міжнародним стандартам кримінальної юстиції та є складовою гуманізації кримінального законодавства.

Пробаційний нагляд за своєю правовою природою є системою заходів контролю та соціально-виховного впливу, які застосовуються до осіб, засуджених без ізоляції від суспільства. Його сутність полягає не лише у перевірці виконання покладених судом обов'язків, а й у здійсненні індивідуальної корекційної роботи, спрямованої на зміну криміногенної поведінки особи. На відміну від позбавлення волі, пробація мінімізує негативні соціальні наслідки кримінального покарання, оскільки не руйнує соціальні зв'язки засудженого та не сприяє його маргіналізації.

Нормативну основу реалізації пробаційного нагляду в Україні становлять Закон України «Про пробацію» №160-VIII та Кримінально-виконавчий кодекс України, який після змін 2023 року доповнений главою 11-1. Відповідно до Закону «Про пробацію», наглядова пробація визначається як система контрольних і соціально-виховних заходів, що забезпечують виконання судових рішень без ізоляції особи від суспільства. Деталізацію механізму виконання покарання у виді пробаційного нагляду закріплено у статтях 49-1–49-3 КВК України, якими визначено порядок постановки засудженого на облік, обчислення строку нагляду та повноваження органів пробації, включно із застосуванням електронних засобів

контролю. Законодавець чітко окреслює критерії ухилення від відбування покарання, зокрема систематичне (три і більше разів) невиконання покладених судом обов'язків або умисне перешкоджання контролю, що створює правові підстави для притягнення особи до кримінальної відповідальності [1, 2].

Водночас аналіз практичних даних свідчить про наявність істотних проблем у реалізації зазначених норм. За інформацією ДУ «Центр пробації», лише у 2024 році на виконання до органів пробації надійшли судові рішення щодо 7 900 осіб за кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів (статті 305–320 КК України), з яких 7 105 осіб були засуджені за ст. 309 КК України. Таке навантаження суттєво ускладнює повноцінну реалізацію соціально-виховної складової пробаційного нагляду, фактично звужуючи його до формального контролю за виконанням обов'язків. Додатковим фактором ризику є встановлений КВК України обов'язок засуджених відшкодовувати витрати, пов'язані з виконанням судового рішення (у межах до 50 % прожиткового мінімуму), що для соціально вразливих осіб може перетворюватися на перешкоду належному відбуванню покарання [3, 5].

Аналіз ефективності пробаційного нагляду в Україні свідчить про його позитивний вплив на рівень повторної злочинності. Практика показує, що особи, які перебувають під пробаційним наглядом, значно рідше вчиняють повторні кримінальні правопорушення порівняно з тими, хто відбував покарання у місцях позбавлення волі. Це пояснюється, по-перше, застосуванням оцінки ризиків повторного правопорушення, по-друге – складанням індивідуальних планів пробації, які враховують соціальні, психологічні та побутові проблеми засудженого. Таким чином, пробація виконує не лише контрольну, а й превентивну функцію. Важливим аргументом на користь пробаційного нагляду є його економічна ефективність. Утримання особи в установах виконання покарань потребує значних фінансових витрат з державного бюджету, тоді як пробаційний нагляд є значно менш витратним.

Разом із тим, реалізація пробаційного нагляду в Україні супроводжується низкою системних проблем, які істотно знижують його потенціал. Однією з ключових є кадрова перевантаженість органів пробації. Один працівник пробації часто здійснює нагляд за значною кількістю підоблікових осіб, що унеможливує якісну індивідуальну роботу з кожним засудженим. У таких умовах пробаційний нагляд нерідко зводиться до формального контролю, що суперечить його ідеології як інструменту ресоціалізації. Суттєвою проблемою є й недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення органів пробації, а також обмежений доступ до спеціалізованих програм психологічної допомоги, лікування залежностей та соціальної адаптації [6, с. 261].

Окремої уваги потребує проблема міжвідомчої взаємодії. Ефективна пробація неможлива без координації з органами соціального захисту, службами зайнятості, освітніми та медичними установами. В Україні така взаємодія має фрагментарний характер і часто залежить від ініціативи окремих працівників, а не від чітко вибудованого механізму співпраці. Це значно ускладнює комплексний вплив на особу засудженого та знижує рівень його соціальної реінтеграції. Проблемним залишається й нормативно-правове забезпечення пробаційного нагляду. Хоча законодавство закріплює загальні засади функціонування пробації, окремі питання залишаються недостатньо врегульованими. Зокрема, потребують уточнення критерії відбору осіб для застосування пробації, порядок реагування на порушення умов нагляду та межі дискреції суду при визначенні обов'язків засудженого. Відсутність чітких процедур у цих сферах може призводити до нерівномірної судової практики та зниження довіри до інституту пробації [4, с. 225].

Отже, слід зазначити, що пробаційний нагляд є перспективною та ефективною альтернативою позбавленню волі, здатною забезпечити баланс між захистом суспільства та дотриманням прав людини. Проте для повноцінної реалізації його потенціалу в Україні необхідно усунути наявні організаційні, кадрові та нормативні проблеми, посилити міжвідомчу співпрацю та адаптувати пробаційні механізми до умов воєнного часу. Лише комплексний підхід дозволить перетворити пробацію з формального елементу кримінальної юстиції на дієвий інструмент ресоціалізації та профілактики злочинності.

1. Про пробацію : Закон України від 05 лютого 2015 р. № 160-VIII (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>

2. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

4. Ляїна О. В., Пучко А. В. Реалізація інституту пробації в Україні. *Право і суспільство*. 2023. № 5. С. 224-226.
5. Офіційний сайт Державної установи «Центр пробації». Статистичні дані щодо виконання судових рішень органами пробації у 2024 році. URL: <https://dsgr.gov.ua>
6. Фокін Я. Ф. Пробаційний нагляд у кримінальному праві України та зарубіжних країн: порівняльно-правовий аспект. *Ірпінський юридичний часопис*. 2025. С. 255-265.

Dmytro KAPLENKO
cadet Faculty of Training
of Specialists of Pre-Trial Investigation
Bodies of the National Police of Ukraine

Scientific supervisor:

Eleonora SKYBA
professor of the Department of Language
Training of Dnipro State University
of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine),
Dr.S. in Philosophy, Prof.

CRIMINAL LIABILITY FOR CRIMINAL OFFENCES COMMITTED WITH THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Artificial intelligence (AI) has ceased to be an exclusively scientific concept and has become a real tool that is actively used in business, medicine, education, law enforcement practice and even in the field of public administration. Ukraine, which strives for digital transformation and integration into the European legal space, is faced with the need to develop new rules of the game. Ukrainian legislation in the field of artificial intelligence is not just a set of legal acts; it is the formation of a system that can ensure a balance between innovation and the protection of fundamental human rights. Issues of AI regulation, AI ethics, personal data protection, intellectual property and the definition of liability occupy a central place in modern legal discourse. Modern conditions of social life, the global transformation of the educational and scientific society, caused by the introduction of innovative information and communication technologies and the integration of artificial intelligence, necessitate the study of the impact of the use of artificial intelligence and possible offenses in this area. Ukraine. A significant number of scientists who deal with the problems of the use of artificial intelligence and support the idea of the need to introduce some of the capabilities of artificial intelligence into the modern socio-cultural paradigm focus on possible problems regarding the specifics of regulating this activity [3].

Artificial intelligence is a new term for national legislation, since the legal definition, regulation and liability for the consequences of the work of artificial intelligence are not fully regulated [1].

The rapid development of artificial intelligence (AI) technologies and their widespread implementation in various spheres of public life pose new challenges to criminal law. Artificial intelligence systems, which have the ability to self-learn and make independent decisions, create fundamentally new opportunities for committing criminal offenses, which requires a revision of traditional approaches to the criminal-legal assessment of illegal actions.

The relevance of the study is due to the absence in Ukrainian criminal law of special norms on liability for criminal offenses committed with the use of artificial intelligence systems, as well as uncertainty regarding the qualification of such actions and the identification of the perpetrators. It is especially difficult to determine the subject of the offense when the illegal action is the result of an autonomous decision of an intellectual system made without direct human participation.

Criminal offenses committed using artificial intelligence systems should be understood as socially dangerous actions in which artificial intelligence technologies act as a tool, means or method for committing a criminal offense. At the same time, the degree of autonomy of the intellectual system and its role in the mechanism of criminal behavior can vary significantly.

Thus, in the case of committing criminal offenses in which AI is used as a tool to enhance criminal influence, intelligent systems are used to increase the efficiency of traditional methods of committing criminal offenses. For example, the use of machine learning algorithms to optimize phishing attacks, password selection or identify vulnerabilities in information security systems.

Artificial intelligence technologies are also found in professional life when used in various industries, for example, street cameras recognize individuals who commit criminal offenses [2].

Criminal offenses based on the manipulation of artificial intelligence systems are actions related to the intentional distortion of data used to train intelligent systems, or making changes to their functional algorithms in order to obtain an illegal result. One example is the intentional distortion of the educational sample of a credit rating system in order to illegally obtain loans.

The most complex category includes cases when an intelligent system independently makes decisions that lead to socially dangerous consequences. For example, an autonomous vehicle that has made a decision to maneuver that harmed the health of a pedestrian.

The main problem with criminal liability for criminal offenses committed using artificial intelligence systems is identifying the elements of a criminal offense. According to current criminal law, the object of a criminal offense can only be a healthy person who has reached the age established by law. Artificial intelligence systems, despite their ability to function autonomously, do not have the status of a legal entity and cannot be held criminally liable.

Another problem is the lack of special standards that take into account the peculiarities of artificial intelligence technologies, the difficulties in determining the subject of a criminal offense and establishing causal relationships, the lack of investigation and examination methods, as well as the lack of international standards in this area. Today, it is urgent to find ways to improve the criminal regulation of liability for criminal offenses committed with the use of artificial intelligence, which should include amendments to the Criminal Code of Ukraine, the development of new procedural norms, the creation of specialized expert institutes, the development of international cooperation and the implementation of preventive measures to control artificial intelligence systems. The implementation of these proposals will allow creating an effective system for combating crimes in the field of artificial intelligence, protecting the rights and legitimate interests of citizens and promoting the safe development of artificial intelligence technologies in the public interest.

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2020 р. № 1556-р Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.12.2025).

2. Спам. Захист від спаму. Програмне забезпечення та спам: веб-сайт. URL: <https://sites.google.com/site/programnezabezpecennataspam/spam-zahist-vid-spamu> (дата звернення: 04.12.2025).

3. Skyba E. Using Artificial Intelligence In Personalizing Language Training. *Expert Opinion*. Scientific Publication. www.expert-opinion.pp.ua. 2026. № 3. PP. 3-5.

Anton KARABAN

Cadet of the Faculty of Training
Specialists for Pre-trial Investigation
Bodies of the National Police of Ukraine

Eleonora SKYBA

professor of the Department
of Language Training of Dnipro State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine),
Dr.S. in Philosophy, Prof.

**CRIMINAL-LEGAL CHARACTERISTICS OF COLLABORATIVE
ACTIVITIES IN THE CONDITIONS OF ARMED
AGGRESSION BY THE RUSSIAN FEDERATION**

With the beginning of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, the issue of countering collaborationist activities has become particularly urgent, which necessitated the improvement of criminal legislation. Collaborationism, as a socially dangerous phenomenon, constitutes a complex of forms of assistance to the aggressor state, which undermines the national security, territorial integrity and defence capability of Ukraine. In these conditions, the legislator introduced a separate section into the Criminal Code of Ukraine, devoted to the criminal-legal response to manifestations of collaboration with the occupation authorities.

The key normative source is Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine, which details specific forms of collaboration. It covers a wide range of actions: from public denial of the state sovereignty of Ukraine, propaganda of the decisions of the aggressor state to voluntary occupation of positions in occupation administrations, transfer of material resources to the enemy or introduction of educational standards of the Russian Federation in temporarily occupied territories. Such multidimensionality of the elements of crimes is due to the desire to cover all types of collaboration that can harm state interests.

In modern conditions, collaborationism is considered as a voluntary and multifaceted socio-psychological phenomenon, which is expressed in ideologically motivated interaction with the aggressor state in various socio-cultural spheres. Such activities undermine the national security of Ukraine; create risks for state sovereignty, territorial integrity, and the foundations of the constitutional order and other key interests of the country [1]. As a result of encroachments on the security and independence of the state, collaborationist behaviour poses a real danger to the preservation of its territorial integrity, as it creates the prerequisites for destabilization and weakening of defence capabilities.

The threatening nature of such activities is manifested in a number of possible negative consequences. It can contribute to the intervention of a foreign state in the political processes and public life of the country, which can undermine national security. In addition, cooperation with the aggressor often accompanies or facilitates the commission of war crimes, acts of genocide and other crimes against humanity, the consequences of which can be extremely destructive for the international community. No less significant is the fact that collaborationism increases social tension, generates a sense of humiliation of national dignity and provokes other negative social phenomena. An additional problem is that such actions violate the norms of international law [2].

The criminal-legal analysis of the specified article indicates its complex structure. First, collaboration activities include both intentional actions and propaganda manifestations. The subjective side in all its components is characterized by direct intent, which requires proving the person's awareness of the fact of aggression and the desire to contribute to the occupation regime. This is fundamentally important, as it distinguishes criminally punishable activities from forced or neutral contacts that may take place in the occupied territories.

Ye. Pysmensky emphasizes that the subjective side of collaborative activity is the same for all its manifestations and is determined by the intentional form of guilt. The person who commits the relevant actions is aware of their social danger, in particular the ability to cause harm to values protected by criminal law, including the interests of the state in the sphere of ensuring its national security. At the same time, this activity foresees the possibility or inevitability of such negative consequences and either seeks them or consciously allows the possibility of causing harm to the relevant object of criminal law protection [3].

The object of the encroachment is state sovereignty, territorial integrity, the foundations of the constitutional order and the security of Ukraine. The objective side varies depending on the part of Article 111-1 - some clauses specify specific actions (for example, organizing elections under the control of the Russian Federation), others - public statements, information cooperation, as well as participation in illegal bodies or transfer of resources to the aggressor state. This leads to a significant variability of sanctions: from restriction of freedom to long-term imprisonment with confiscation of property.

One of the debatable aspects is the need for a clear distinction between voluntary and forced cooperation with the occupying authorities. In law enforcement practice, it is important to establish the factual circumstances, in particular psychological pressure, threat to life and health, lack of alternative behaviour. This requires a thorough evidentiary base, since incorrect qualification may lead to the prosecution of persons who acted in conditions of extreme necessity.

Significant difficulties in qualifying collaborative manifestations are explained by the fact that the disposition of Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine covers a significant number of actions that may correlate with other elements of criminal offenses. This creates a risk of errors in the application of norms, which may result in unfair or unjustified punishment, as well as lead to illegal avoidance of responsibility or groundless conviction. Certain actions may simultaneously fall under the regulation of several articles of the Criminal Code of Ukraine, in particular Article 111 "High Treason", Article 111-1 "Collaborative Activities", Article 111-2 "Aid to an Aggressor State" and Article 436-2, which establishes responsibility for justifying, recognizing as lawful or denying the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine and for glorifying its participants.

In general, collaborative activity in modern conditions encompasses a complex of forms of assistance to the aggressor, which constitute an increased public danger. The criminal-legal characteristic of this phenomenon reflects the legislator's desire to provide preventive and repressive mechanisms for

the protection of the state. At the same time, its application should be based on the principles of legal certainty, proportionality and justice, which will avoid excessive criminal prosecution and ensure respect for human rights even in extraordinary conditions of armed aggression.

1. Батраченко Т.С. Колабораційна діяльність в умовах війни: поняття та кримінальна відповідальність за протиправні дії. С. 73–97. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/322/8759/18360-1?inline=1>.

2. Ковальський В. Співпраця населення з окупантами: кого притягати до відповідальності? Юридичний вісник України. Щотижнева загальнонаціональна правова газета. URL: <https://yvu.com.ua/spivpratsyanaseleennya-z-okupantamy-kogo-prytyagaty-do-vidpovidalnosti/>.

3. Лігун А.І. Суб'єктивні ознаки колабораційної діяльності. Науковий вісник київського інституту національної гвардії України 2024. № 1. С. 99–104.

Вікторія КИРИЧЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Василь БЕРЕЗНЯК

завідувач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Збройна агресія проти України зумовила появу нових форм співпраці громадян із державою-агресором та її окупаційними адміністраціями. З метою належного реагування законодавець доповнив Кримінальний кодекс України статтею 111-1, якою встановлено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність [2; 3]. Проте новизна норми, її складна структура та багатоваріантність форм прояву обумовили низку проблем у правозастосуванні.

Питання кримінально-правової охорони національної безпеки досліджувалися у працях вітчизняних учених, зокрема в науково-практичних коментарях до КК України [5], а також у спеціальних дослідженнях кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки [6]. Водночас специфіка колабораційної діяльності як новели кримінального законодавства потребує подальшого комплексного осмислення з урахуванням судової практики 2022–2025 років.

Метою наукової статті є комплексна кримінально-правова характеристика колабораційної діяльності та визначення ключових проблем її кваліфікації.

1. Об'єкт. Безпосереднім об'єктом колабораційної діяльності є суспільні відносини у сфері забезпечення суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності, державної та інформаційної безпеки України. Додатковим факультативним об'єктом можуть виступати права та свободи громадян, діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування.

2. Об'єктивна сторона. Диспозиція ст. 111-1 КК України має альтернативний характер і передбачає кілька самостійних форм злочинної поведінки: публічне заперечення збройної агресії; зайняття посад у незаконних органах влади; передача матеріальних ресурсів окупаційним формуванням; організація політичних заходів в інтересах держави-агресора тощо [2].

Складність кваліфікації зумовлена тим, що зазначені форми істотно різняться за ступенем суспільної небезпечності. Наприклад, зайняття керівної посади в окупаційній адміністрації має інший рівень небезпеки, ніж публічне висловлювання проросійського

характеру. Однак законодавець у межах однієї статті об'єднав різні за змістом діяння, що створює ризик формального підходу до оцінки їх суспільної небезпечності.

У практиці судів першої інстанції (зокрема вирокі 2023–2024 років у справах щодо зайняття посад у так званих «військово-цивільних адміністраціях») підкреслюється необхідність встановлення фактичного виконання організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, а не лише формального погодження на зайняття посади.

3. Суб'єкт кримінального правопорушення. Суб'єктом є фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності. В окремих частинах статті передбачено спеціального суб'єкта (наприклад, службову особу). Практика свідчить, що правильне визначення статусу суб'єкта є визначальним для кваліфікації, оскільки впливає на частину статті та санкцію.

4. Суб'єктивна сторона. Колабораційна діяльність характеризується прямим умислом. Особа усвідомлює протиправність співпраці з державою-агресором і бажає діяти відповідним чином. Ключовою проблемою є встановлення добровільності.

У судовій практиці неодноразово порушувалося питання про врахування обставин примусу. Відповідно до загальних положень кримінального права, фізичний або психічний примус може виключати кримінальну відповідальність, якщо особа не могла керувати своїми діями. Однак доведення таких обставин покладається на сторону захисту, а оцінка здійснюється судом з урахуванням конкретних обставин справи.

5. Відмежування від державної зради. Державна зрада (ст. 111 КК України) передбачає надання допомоги іноземній державі у проведенні підривної діяльності проти України [2]. Колабораційна діяльність охоплює ширший спектр форм співпраці, які не завжди пов'язані з підривною діяльністю у вузькому розумінні.

Критеріями розмежування виступають: спрямованість умислу; характер і зміст допомоги; обсяг заподіяної шкоди; інтенсивність взаємодії з представниками держави-агресора.

Суди апеляційної інстанції у низці рішень зазначали, що у разі встановлення активної участі в організації діяльності окупаційних органів із метою зміни меж території України діяння підлягає кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень або за більш тяжкою нормою.

6. Конкуренція кримінально-правових норм. Проблемним є питання співвідношення ст. 111-1 КК України з нормами про пособництво державі-агресору та іншими складами кримінальних правопорушень проти національної безпеки. Вирішення цієї проблеми здійснюється за правилами конкуренції загальної та спеціальної норм. Якщо ознаки діяння повністю охоплюються спеціальною нормою про колабораційну діяльність, застосуванню підлягає саме вона.

7. Принцип індивідуалізації відповідальності. Особливої уваги потребує врахування соціально-політичних умов окупації. Частина цивільного населення могла здійснювати окремі дії під впливом страху або з метою забезпечення базових потреб громади. Формальний підхід до кваліфікації без дослідження мотивів і фактичних наслідків суперечив би принципам справедливості та пропорційності покарання, закріпленим у Конституції України [1] та міжнародних стандартах захисту прав людини.

Практика розгляду кримінальних проваджень за ст. 111-1 КК України свідчить про формування декількох підходів до кваліфікації. Так, у вироків місцевих судів Херсонської та Запорізької областей (2023–2024 рр.), ухвалених за фактами зайняття посад в окупаційних «військово-цивільних адміністраціях», суди виходили з необхідності встановлення реального виконання управлінських функцій, наявності підлеглих та фактичного впливу на діяльність органів окупаційної влади. Формальне надання згоди на зайняття посади без подальшого виконання повноважень у ряді випадків визнавалося недостатнім для доведення складу кримінального правопорушення [7].

У справах, розглянутих судами Харківської та Луганської областей, суди звертали увагу на добровільність дій обвинувачених. За наявності доказів системної співпраці з представниками окупаційних органів, отримання винагороди та публічної підтримки політики держави-агресора дії кваліфікувалися за відповідними частинами ст. 111-1 КК України. Водночас посилення сторони захисту на психологічний тиск оцінювалося з урахуванням конкретних обставин, тривалості співпраці та альтернатив поведінки.

Окремі рішення апеляційних судів підкреслюють необхідність відмежування колабораційної діяльності від державної зради у випадках, коли особа здійснювала активну організаційну діяльність, спрямовану на інтеграцію тимчасово окупованої території до правового поля держави-агресора. У таких випадках суди аналізували питання можливості

кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень.

Таким чином, аналіз матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень за 2022–2025 роки свідчить про поступове формування сталої практики, однак окремі аспекти кваліфікації залишаються дискусійними.

Наукова новизна дослідження полягає у:

1. комплексному аналізі альтернативної конструкції складу колабораційної діяльності з позицій конкуренції кримінально-правових норм;
2. систематизації критеріїв відмежування колабораційної діяльності від державної зради з урахуванням сучасної судової практики;
3. обґрунтуванні необхідності диференційованого підходу до оцінки добровільності співпраці в умовах окупації;
4. формулюванні пропозиції щодо уточнення окремих оціночних формулювань диспозиції ст. 111-1 КК України з метою забезпечення правової визначеності.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання сформульованих висновків під час кваліфікації кримінальних правопорушень, підготовки обвинувальних актів, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти системи МВС України.

Колабораційна діяльність є складним багатоформним складом кримінального правопорушення з альтернативною диспозицією. Основними проблемами кваліфікації є: оціночний характер окремих формулювань, складність доведення добровільності, відмежування від державної зради та інших суміжних складів кримінальних правопорушень, а також необхідність забезпечення індивідуалізації відповідальності. Подальший розвиток судової практики та наукових досліджень має сприяти формуванню єдиних підходів до застосування ст. 111-1 КК України.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX.
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. О. М. Литвинова. Київ: Юрінком Інтер, 2022.
6. Тютюгін В. І. Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України: науково-практичний коментар. Харків: Право, 2023.
7. Березняк В.С. Кримінально-правові механізми протидії колабораційній діяльності: перспективи вдосконалення. Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 21.03.2025). Частина I. С. 573-575.

Тимур КРУТЬ

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ (ст. 201-2 КК України): ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації спричинило безпрецедентний гуманітарний потік: обсяги гуманітарної допомоги, благодійних пожертв та безоплатної допомоги, що надходили в Україну з перших днів війни, сягнули мільярдів євро. Одночасно

виявилися масштабні зловживання: продаж товарів гуманітарної допомоги, використання благодійних пожертв для збагачення, шахрайство з волонтерськими фондами. У відповідь Законом України від 24 березня 2022 року № 2155-IX Кримінальний кодекс України (далі – КК України) було доповнено ст. 201-2, яка набрала чинності 3 квітня 2022 року [1]. Проте поспішність законодавчого рішення зумовила численні проблеми кваліфікації, що стали предметом активної наукової дискусії.

Стаття 201-2 КК України встановила відповідальність за продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги, або укладення інших правочинів щодо розпорядження таким майном з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі [2]. Нову норму було розміщено у розділі VII Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», що визначає родовий об'єкт: встановлений порядок здійснення господарської діяльності. Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини у сфері цільового використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв та безоплатної допомоги. Предметом є товари (предмети) гуманітарної допомоги, визначення яких міститься у Законі України «Про гуманітарну допомогу» від 22 жовтня 1999 року № 1192-XIV [3].

Об'єктивна сторона ч. 1 ст. 201-2 КК України характеризується трьома альтернативними формами діяння: продажем товарів гуманітарної допомоги, використанням благодійних пожертв або безоплатної допомоги не за цільовим призначенням, укладенням інших правочинів щодо розпорядження таким майном. Обов'язковою ознакою є розмір: ч. 1 охоплює "значний розмір" – вартість, що у 350 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; ч. 2 – "великий розмір" (у 1 000 і більше разів), а ч. 3 – "особливо великий" (у 3 000 і більше разів).

Слід підкреслити, що законодавець застосував юридико-семантичну конструкцію «під час» для позначення кваліфікуючої ознаки, пов'язаної з надзвичайним або воєнним станом. Якщо у п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України йдеться про вчинення кримінального правопорушення з використанням умов воєнного чи надзвичайного стану як обставини, що обтяжує покарання (тобто фактично про характеристику обстановки вчинення діяння), то у випадку кваліфікуючої ознаки, передбаченої ч. 3 ст. 201-2 КК України, мається на увазі інша об'єктивна ознака – час, протягом якого діє правовий режим воєнного або надзвичайного стану.

Водночас інкримінування цієї кваліфікуючої ознаки не виключає можливості додаткового врахування використання умов воєнного чи надзвичайного стану як обставини, що обтяжує покарання за відповідне кримінальне правопорушення. Тому, виконуючи вимоги п. 6 ч. 2 ст. 291 КПК України, слідчий зобов'язаний зазначати таку обставину в обвинувальному акті [4, с. 10].

Суб'єктивна сторона ст. 201-2 КК характеризується прямим умислом та обов'язковою спеціальною метою – одержання прибутку. Це означає, що особа, яка витрачає гуманітарну допомогу нецільово, але без мети збагачення (наприклад, з мотивів крайньої потреби або помилки), не може нести відповідальності за цією нормою.

М.О. Резнік, здійснивши комплексний аналіз законодавства та правозастосування у сфері гуманітарної допомоги, зазначає, що хоч в рамках наукового дискурсу існує пропозиція про вилучення статті 201-2 КК України, він підтримує позицію вчених, які вважають, що необхідно її залишити, але удосконалити зміст та адаптувати до реалій сьогодення [5, с. 12]; забезпечити однакове застосування аналізованої норми через відповідне роз'яснення Пленуму Верховного Суду України [6].

Таким чином, проблеми кваліфікації незаконного використання гуманітарної допомоги за ст. 201-2 КК України зумовлені передусім: недосконалістю визначення кола суб'єктів злочину, що породжує ризик притягнення до відповідальності волонтерів; складністю доведення спеціальної мети "отримання прибутку"; конкуренцією норм зі ст.ст. 190, 191, 364 КК та необхідністю застосування принципу *lex specialis*; відсутністю уніфікованого роз'яснення судової практики. В умовах воєнного стану, коли обсяги гуманітарних потоків є безпрецедентними, усунення цих прогалин є нагальним завданням як для законодавця, так і для Верховного Суду України.

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги : Закон України від 24.03.2022 № 2155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20> (дата звернення: 24.02.2026).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 24.02.2026).

3. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV. Дата оновлення: 02.01.2027. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14> (дата звернення: 24.02.2026).

4. Яценко А. М. Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги: аналіз ознак складу, що характеризують об'єктивну сторону кримінального правопорушення, та їх впливу на ступінь суворості криміналь. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2026. № 33(3). С. 5-16.

5. Резнік М. О. Аналіз законодавства у сфері використання гуманітарної допомоги і ст. 201-2 Кримінального кодексу України, яка встановлює відповідальність за її незаконне використання. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 10. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15242040>.

6. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 03.06.2005 № 8 «Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил» : чинна редакція від 30.05.2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-05> (дата звернення: 24.02.2026).

Вікторія КУЗІНА

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Василь БЕРЕЗНЯК

завідувач кафедри кримінального
права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Збройна агресія Російської Федерації проти України поставила перед національною правовою системою надзвичайно складні завдання щодо захисту територіальної цілісності, громадян та стратегічних інтересів держави. У цих умовах кримінально-правові механізми стають ключовим інструментом забезпечення національної та міжнародної безпеки, оскільки вони визначають правові наслідки за дії, що створюють загрозу державі. Кримінальне право дозволяє державі ефективно реагувати на різноманітні загрози, від терористичних актів до незаконної діяльності, що підриває суспільний порядок та стабільність держави.

Кримінально-правовий захист національної безпеки ґрунтується на конституційних засадах, зокрема на гарантованому Конституцією України праві на безпеку [1]. Це право включає не лише захист життя і здоров'я громадян, а й охорону державних інтересів та ключових інституцій, від яких залежить функціонування держави. Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за злочини проти державної безпеки, включно з державної зрадою, терористичними діями та іншими діяннями, що загрожують основам національної безпеки [2]. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає правові підстави для введення обмежувальних заходів з метою захисту держави, включно з обмеженням пересування, заборонаю певних видів діяльності та посиленням контролю за обігом інформації [3]. Міжнародні стандарти, зокрема Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, визначають межі допустимих обмежень прав людини у воєнний час, що дозволяє зберігати баланс між безпекою держави та захистом фундаментальних прав громадян [4].

Однією з ключових проблем кримінального права є неоднозначність кваліфікації злочинів проти національної безпеки під час воєнного конфлікту. Законодавче закріплення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність або сприяння державі-агресору потребує точного визначення елементів складу злочину, щоб уникнути правової невизначеності та зловживань [5]. Аналіз наукової літератури показує, що необхідна

систематизація складів злочинів проти безпеки держави для забезпечення чіткого правозастосування і запобігання ухиленню від відповідальності [5].

В умовах війни особливу увагу необхідно приділяти захисту об'єктів критичної інфраструктури, таких як електростанції, водопостачання, транспортні вузли та об'єкти зв'язку. Диверсійні дії на таких об'єктах не лише загрожують безпеці держави, а й можуть спричинити серйозні соціально-економічні наслідки. Кримінальне законодавство має передбачати не тільки заборону таких дій, а й механізми протидії, реагування та кримінального переслідування винних осіб [6].

У сучасних умовах війни велике значення набуває інформаційна безпека, оскільки агресор активно використовує інформаційні атаки для дестабілізації суспільства та маніпуляції громадською думкою. Кримінальне право повинно адаптуватися до таких викликів, уточнювати склади злочинів у сфері інформаційних посягань та передбачати ефективні механізми протидії дезінформації та кібератакам [6].

Науковці підкреслюють важливість координації дій правоохоронних органів, судової системи та спеціальних служб. Це дозволяє не лише ефективно впроваджувати кримінально-правові механізми на практиці, а й запобігати порушенням прав людини, що можуть виникати при застосуванні надзвичайних заходів у період воєнного стану [6].

Важливим аспектом є також гармонізація національного кримінального законодавства з міжнародними стандартами, що стосується визначення воєнних злочинів та відповідальності за них. Це дозволяє Україні не лише адекватно реагувати на загрози всередині країни, а й виконувати міжнародні зобов'язання у сфері кримінальної відповідальності та співпраці з міжнародними судами. Такий підхід допомагає уникнути правових колізій і забезпечити ефективне переслідування осіб, що здійснюють злочини проти національної безпеки.

Для підвищення ефективності кримінально-правового захисту пропонується кілька ключових заходів. По-перше, систематизація та модернізація законодавства, що дозволяє чітко визначати склади злочинів проти національної безпеки та уникати правової невизначеності. По-друге, посилення кримінальної відповідальності за новітні загрози, пов'язані з інформаційною безпекою, кіберзлочинами та тероризмом. По-третє, розвиток координації між правоохоронними органами, що дозволяє ефективно впроваджувати кримінально-правові механізми на практиці, забезпечуючи оперативне реагування на загрози та захист громадян.

Отже, кримінально-правове забезпечення міжнародної та національної безпеки України є невід'ємною складовою державної політики. Модернізація законодавства, уніфікація норм кримінального права, посилення міжнародного співробітництва та системна координація правоохоронних органів дозволяють ефективно реагувати на сучасні виклики, забезпечуючи захист держави та громадян навіть в умовах збройного конфлікту. Такий комплексний підхід забезпечує баланс між національною безпекою, міжнародними зобов'язаннями та захистом прав і свобод людини.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III.

3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1950 р.

5. Шестопалов Р. М., *Національна безпека як об'єкт кримінально-правової охорони держави*, 2025.

6. Komissarov M., Komissarova N., *Criminal Liability for Collaborative Activities and National Security Threats*, 2023.

Софія КУЛІЧЕНКО

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Інна КУЛЕБА

викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

(м. Дніпро, Україна)

ЕВТАНАЗІЯ: ВБИВСТВО З МИЛОСЕРДЯ ЧИ ЗЛОЧИН? АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ

У світі спостерігається тенденція до декриміналізації евтаназії, що змушує інші країни переглядати власні стандарти прав людини. Сучасна концепція прав людини ставить автономію особистості та право на самовизначення (зокрема, право вирішувати долю власного тіла) вище за безумовне збереження життя будь-якою ціною. Питання стає критичним через недосконалість системи паліативної допомоги та відсутність чіткої дискусії в українському законодавстві щодо захисту прав невиліковно хворих громадян. Актуальність дослідження зумовлена стрімким розвитком біомедичних технологій, які дозволяють підтримувати життя пацієнта навіть у термінальних стадіях хвороб. Це породжує гостру етичну та юридичну дилему: чи є продовження біологічного існування за відсутності якості життя гуманним, чи воно стає формою катування?

Зазначену тему досліджувала велика кількість видатних вчених, зокрема: О. А. Мірошніченко, О.О. Барабаш, Г.В. Анікіна, С. Бакунина, Ю. Дмитрієва, О. Маліновський, С. Бикова, Г. Романовський, А. Зиль, С. Стеценко, Р. Стефанчук та інші.

Евтаназія – це умисні дії чи бездіяльність медичних працівників (або інших осіб), які здійснюються ними за наявності письмово оформленого клопотання пацієнта (або «заяви на випадок смерті») або ж усного клопотання, якщо фізичний стан унеможливорює письмову форму клопотання пацієнта, який перебуває у стані, коли усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними, з дотриманням законодавчо встановлених умов, з метою припинення його фізичних, психічних і моральних страждань, у результаті яких реалізується право на гідну смерть [1, с. 200].

Формулювання основної проблеми, що постає у дискурсі про евтаназію та правовий статус кінця життя, полягає у напруженні між двома фундаментальними правами - правом на життя та правом на гідну смерть. Конституція України та низка міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України, таких як: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1976 р. закріплюють право на життя як невід'ємне, невідчужуване й таке, що підлягає максимальному захисту з боку держави. Однак право на гідну смерть тривалий час засуджувалося Європою, що й досі тягне за собою певні суперечки, оскільки право на гідну смерть апелює до принципів особистої автономії, самовизначення, недоторканності людської гідності та свободи від нелюдських страждань. Це зіткнення не є простою колізією юридичних норм; воно відображає глибокий аксіологічний конфлікт між абсолютністю охорони життя як найвищої соціально-правової цінності та автономією особи, яка претендує на можливість визначати межі власного існування, включно з моментом і способом його завершення. Внаслідок цього формується концептуально складне поле, в якому необхідно зважити безумовний імператив збереження життя з вимогою поваги до індивідуальної волі та якості людського існування.

Вперше термін евтаназія використав Ф. Бекон, досліджуючи це питання у праці «Про гідність та примноження наук» у 1605 р. Англійський вчений вважав, що обов'язок лікаря полягає не лише у відновленні здоров'я пацієнта, а й у тому, щоб полегшувати його страждання, сприяти легкому відходу з життя. Але, на жаль, історія показала, що людство не завжди застосовувало «легку смерть» (саме так перекладається слово «евтаназія» з давньогрецької мови) саме для блага людини. В Стародавній Греції, в Спарті, слабких та хворих немовлят позбавляли життя способами, які можна було б назвати «евтаназією». За

часи первіснообщинного ладу у багатьох племенах позбавлялись людей похилого віку, які ставали тягарем. В новітній історії є страшний досвід зловживання евтаназією – це нацистська Німеччина з її сумнозвісною програмою «Акція T4» [2].

У сучасному світі залежно від характеру дій, спрямованих на здійснення евтаназії, виокремлюють дві форми: активна (здійснення певних дій, введення лікарських засобів, які пришвидшують настання смерті важкохворого пацієнта за його проханням,) та пасивна (процедура відмови від застосування засобів та проведення медичних маніпуляцій, які могли б тимчасово підтримувати життя важкохворого пацієнта, якщо сам пацієнт задалегідь висловив вимогу не проводити подібні медичні втручання). Також виокремлюють такий вид евтаназії як «автоевтаназія», що означає добровільне припинення пацієнта свого життя з метою припинення власних психологічних, фізичних та інших страждань.

У 1906 р. в штаті Огайо (США) парламент уперше опрацьовує закон, за яким пацієнт із невиліковною хворобою може вимагати висновку консилиуму з чотирьох лікарів про те, чи потрібно скоротити його страждання. Парламент штату Айова намагався поширити евтаназійне втручання на дітей-калік і розумово відсталих. Обидва ці закони конгрес Сполучених Штатів у Вашингтоні відхилив через їхню суперечність із конституцією. Проте, США все ж таки стала першою країною де прийняли у 1977 році у штаті Каліфорнія (США) закон «Про право людини на смерть» (зауважимо, що евтаназія в США регулюється законодавствами штатів). Евтаназія дозволена в штаті Орегон, при дотриманні ряду обов'язкових умов і ретельному контролі, самогубство при лікарському сприянні спеціально не переслідується і не карається за законодавством штатів Північної Кароліни, Юти, Вайомінгу. У відповідності до законодавства штату Індіана на його території діє так званий прижиттєвий заповіт, в котрому пацієнт офіційно підтверджує свою волю про те, щоб його життя не продовжувалось штучним шляхом при певних обставинах [3].

У 2001 році в Нідерландах було ухвалено «Закон про припинення життя за бажанням чи допомогою у самогубстві», що став свого роду кодифікацією правил і процедур, які застосовувалися для проведення евтаназії протягом приблизно трьох десятиліть до набрання чинності цього закону. Документ також визначив ліберальні умови, необхідні для здійснення евтаназії. Ці стандарти, процедури та вимоги зараз використовуються як у медичній практиці, так і в судовій системі, яка розглядає справи щодо позбавлення життя з мотивів милосердя. Бельгія стала наступною країною, де було законодавчо узаконено евтаназію. 23 вересня 2002 року було прийнято закон "Про евтаназію" (Bill on Euthanasia), який легалізував як саму евтаназію, так і допомогу в здійсненні самогубства. Умови, за яких ці дії виключаються з переліку кримінально караних, майже повністю збігаються з положеннями нідерландського законодавства. Відповідно до цього нормативного акта, право на евтаназію мають особи, які досягли 18-річного віку. Якщо ж пацієнт не може самостійно висловити своє бажання, його запит може бути реалізований іншою особою, яка досягла повноліття й діє за його волею. У всіх інших аспектах процедура проведення евтаназії в Бельгії відповідає законодавчим нормам Нідерландів. Люксембург став третьою країною в Європі, яка легалізувала евтаназію, ухваливши відповідний законопроект, що набув чинності 16 травня 2009 року. Цей нормативно-правовий акт має певну схожість із законами Нідерландів та Бельгії, але водночас містить особливості, які забезпечують його унікальність. Умови виконання процедури визначаються загалом подібним чином, хоча є деякі нюанси. Зокрема, стосовно природи страждань, які можуть обумовити евтаназію, законодавці Люксембургу запозичили певні положення з бельгійського законодавства, дозволяючи здійснення евтаназії у випадках наявності не лише фізичного, а й психічного болю. Особливим аспектом люксембурзького закону є вимога отримання попередньої згоди Національної ради перед виконанням процедури, що відрізняє його від попередніх подібних правових актів.

Аналіз світового законодавства дає можливість назвати ще низку країн, які не визнають за евтаназією характер кримінально караного діяння: ФРН, Фінляндія, Швейцарія, Швеція (пасивна евтаназія не є злочином), Колумбія (закріплено право на умовну пасивну евтаназію), Японія (закріплена спеціальна процедура здійснення пасивної евтаназії) тощо. Окремо слід наголосити, що перші кроки до легалізації пасивної евтаназії зробили парламентарі Франції, Індії та інших країн, в яких розроблені та схвалені відповідні законопроекти [4].

Однак переважно більшість країн, наприклад, Франція, Польща, Болгарія, Кіпр, Україна та ін. визнають евтаназію кримінально протиправною, кваліфікуючи її як "умисне вбивство".

Основи законодавства України про охорону здоров'я зобов'язують медичних

працівників надавати медичну допомогу у повному обсязі пацієнту, який знаходиться в невідкладному стані, та передбачають, що активні заходи щодо підтримання життя пацієнта припиняються у разі, якщо стан людини визначається як незворотна смерть (ч. 1 ст. 52), а також встановлюють пряму заборону для медичних працівників здійснювати евтаназію, яка визначається як навмисне прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань (ч. 7 ст. 52) [5].

Особу, яка здійснила дії, кваліфіковані як евтаназія, буде притягнуто до кримінальної відповідальності за частиною першою статті 115 Кримінального кодексу України, яка передбачає покарання за умисне вбивство без урахування обставин, що пом'якшують або обтяжують провину. Перспективи легалізації евтаназії в Україні залишаються стриманими та віддаленими, що зумовлено комплексом правових, етичних і соціально-політичних чинників. Домінуюча конституційна доктрина тлумачить право на життя як абсолютну цінність, яка не передбачає можливості його добровільного припинення, а отже, будь-яка форма евтаназії суперечить чинним правовим приписам і потребувала б глибокої трансформації як законодавства, так і підходів національної судової практики. Додатковою перешкодою є недостатня суспільна готовність: соціологічні та політичні сигнали свідчать, що тема залишається високо чутливою, а рівень підтримки відповідних реформ – нестабільним. Попри це, європейські тенденції, зокрема досвід держав, де легалізовано контрольовану евтаназію або асистоване самогубство, стимулюють дискусію в Україні щодо можливого майбутнього нормативного регулювання. Юридична наука пропонує концепції потенційної імплементації, що передбачають жорсткі гарантії, багаторівневу процедуру ухвалення рішення, медичні та психологічні оцінки й інституційний нагляд для мінімізації ризиків зловживань. Водночас наявний стан паліативної допомоги, а також обмеженість ресурсів системи охорони здоров'я ставлять під сумнів практичну готовність держави забезпечити безпечні умови для такої практики. У підсумку перспективи легалізації евтаназії в Україні слід розглядати як довгостроковий, багатофакторний і поступовий процес, можливість якого залежить від одночасної еволюції конституційних підходів, суспільної свідомості та інституційної спроможності держави.

1. Ворона В.А. Право на евтаназію як складова права людини на життя. Право України. 2010. №5. 199-205 с.
2. Кубрак О. Право на евтаназію: світовий досвід та перспективи для України. 2025. С. 28–34. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.1.5> (дата звернення: 20.02.2026).
3. Тимошук, О. Г. (2013). Наслідки евтаназії, або чи узаконять добровільну смерть в Україні? Дзеркало тижня Україна, (48), 8-10.
4. Стефанчук, Р. О. (2018). Право на евтаназію: за чи проти? Патологія, 3(44), с. 390–395.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. Ст. 19. (Із змінами).

Максим ЛЕВЧЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри
кримінального права та кримінології,
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Незаконне використання гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану набуло особливої суспільної небезпеки, оскільки посягає не лише на відносини власності, а й на засади солідарності, довіри та взаємодопомоги, які є критично важливими для

функціонування держави у період збройної агресії. З огляду на численні випадки зловживань у сфері розподілу гуманітарних ресурсів законодавець оперативно відреагував на виклики часу, ухваливши 24 березня 2022 року Закон України [1], яким Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 201-2. Вказана норма передбачає кримінальну відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, тим самим формулюючи спеціальний склад кримінального правопорушення, спрямований на захист цільового призначення такої допомоги.

Об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 201-2 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [2], є суспільні відносини, що забезпечують встановлений законодавством порядок отримання, розподілу та використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв і безоплатної допомоги. Йдеться про правові гарантії того, що майно, надане для підтримки Збройних Сил України, внутрішньо переміщених осіб, постраждалого населення чи інших визначених категорій, буде використано виключно за цільовим призначенням. Таким чином, кримінальне правопорушення посягає не лише на майнові інтереси, а й на авторитет держави, принципи гуманності та довіру громадян і міжнародних партнерів.

Предметом кримінального правопорушення виступають товари (предмети) гуманітарної допомоги, благодійні пожертви або безоплатна допомога. Їх зміст розкривається у спеціальному законодавстві, зокрема у Законі України «Про гуманітарну допомогу» [3] та Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [4]. Гуманітарна допомога визначається як цільова адресна безоплатна допомога у грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги, добровільних пожертвувань, виконання робіт або надання послуг, що надається з гуманних мотивів отримувачам, які її потребують. Важливо, що предметом кримінального правопорушення є саме реальна, фактично отримана допомога, а не кошти, зібрані під виглядом благодійності без наміру їх цільового використання – у такому випадку можливе застосування інших норм кримінального закону.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення полягає у вчиненні однієї з альтернативних дій: продажу товарів (предметів) гуманітарної допомоги; використання благодійних пожертв або безоплатної допомоги не за цільовим призначенням із метою отримання прибутку; укладення інших правочинів щодо розпорядження таким майном (наприклад, обміну, застави, передачі у комерційне користування тощо). Ключовим є те, що такі дії мають бути спрямовані саме на одержання прибутку [5, с.174]. Законодавець пов'язує кримінальну відповідальність із вчиненням діяння у значному розмірі. Значним розміром визнається вартість допомоги, яка у 350 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Отже, склад кримінального правопорушення є матеріальним за ознакою розміру предмета, і момент його закінчення пов'язується з фактом вчинення відповідних дій у встановленому законом значному розмірі.

Суб'єкт кримінального правопорушення за частиною першою статті 201-2 КК України є загальним – це будь-яка осудна фізична особа, яка досягла шістнадцятирічного віку. Водночас частина друга цієї статті передбачає кваліфікуючі ознаки, зокрема вчинення кримінального правопорушення службовою особою з використанням службового становища або за попередньою змовою групою осіб. У такому випадку суб'єкт набуває ознак спеціального. Слід також враховувати, що відповідно до законодавства офіційними отримувачами гуманітарної допомоги можуть бути лише юридичні особи, зареєстровані в установленому порядку, зокрема включені до відповідного реєстру [6, с.105]. Проте кримінальній відповідальності підлягають конкретні фізичні особи, які фактично здійснювали протиправні дії.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом і обов'язковою спеціальною метою – отримання прибутку. Особа усвідомлює, що розпоряджається гуманітарною допомогою всупереч її цільовому призначенню, передбачає суспільно небезпечні наслідки і бажає їх настання. Відсутність мети отримання прибутку виключає кваліфікацію за статтею 201-2 КК України. Прибутком у цьому контексті слід вважати безпосередньо отриману матеріальну вигоду – різницю між доходами та витратами. Тому, якщо, наприклад, волонтер придбав товар за власні кошти та реалізував його за ціною придбання без одержання доходу, відсутня обов'язкова ознака складу кримінального правопорушення – корислива мета, що унеможливорює притягнення до відповідальності за цією статтею [7, с.6].

Важливим є розмежування статті 201-2 КК України з іншими кримінальними

правопорушеннями проти власності, передбаченими Кримінальним кодексом. Зокрема, від шахрайства (стаття 190 КК України) цей склад відрізняється тим, що при шахрайстві відбувається заволодіння чужим майном шляхом обману або зловживання довірою, наприклад, шляхом організації фіктивних зборів коштів на неіснуючі потреби. Натомість за статтею 201-2 предметом є вже отримана реальна гуманітарна допомога, якою особа незаконно розпоряджається з метою отримання прибутку. Від привласнення чи розтрати майна (стаття 191 КК України) відмінність полягає в тому, що остання передбачає заволодіння ввірем майном незалежно від його спеціального статусу та без обов'язкової мети отримання прибутку. Таким чином, стаття 201-2 КК України є спеціальною нормою щодо гуманітарної допомоги, а її застосування потребує встановлення всіх специфічних ознак складу кримінального правопорушення.

Попри беззаперечну актуальність і соціальну значущість криміналізації таких діянь, правозастосовна практика виявила низку проблем. Однією з головних є складність доведення прямого умислу та спеціальної мети отримання прибутку, адже необхідно встановити не лише факт реалізації чи іншого розпорядження майном, а й наявність корисливого мотиву та економічної вигоди. Додаткові труднощі виникають у зв'язку з конкуренцією норм і певними неузгодженостями санкцій, коли співвідношення покарань за суміжні склади кримінальних правопорушень може виглядати непропорційним. Крім того, встановлення досить високого порогу «значного розміру» фактично виключає кримінальну відповідальність за менш масштабні, але суспільно небезпечні зловживання, що зумовлює потребу в удосконаленні законодавчого регулювання.

Отже, запровадження статті 201-2 КК України стало важливим кроком у напрямі забезпечення належного контролю за обігом гуманітарної допомоги та зміцнення правопорядку в умовах воєнного стану. Водночас ефективність її застосування безпосередньо залежить від чіткого тлумачення ознак складу кримінального правопорушення, узгодженості з іншими нормами кримінального законодавства та формування сталої судової практики, що дозволить забезпечити баланс між суворістю покарання і справедливістю правозастосування.

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги : Закон України від 24.03.2022 № 2155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text> (дата звернення: 22.02.2026).

2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 22.02.2026).

3. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV : станом на 2 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (дата звернення: 22.02.2026).

4. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI : станом на 28 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 22.02.2026).

5. Муляр Г. В., Бабич В. А. Особливості кримінальної відповідальності за розкрадання гуманітарної допомоги під час дії правового режиму воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Випуск 77: частина 2. С. 171-174.

6. Кринична А.О., Старев О.В., Олійник О.О. Зловживання у сфері благодійності та гуманітарної допомоги: кримінально-правовий аналіз. *Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми*. № 3. 2025. С. 1-9.

Анна МАЙБОРОДА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Світлана КОРОГОД

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії у галузі права

ВИКЛИКИ І ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ ТА МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ

Сучасні виклики міжнародної та національної безпеки мають суттєве кримінально-правове вимірювання, яке стає помітним як у науковій доктрині, так і в правозастосовній практиці. Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України спричинило надзвичайно складні правові ситуації, що стосуються притягнення до кримінальної відповідальності за міжнародно-карані злочини, адаптації кримінального законодавства до вимог міжнародних стандартів, реалізації міжнародно-правового співробітництва та забезпечення ефективного національного правосуддя.

Ці реалії вимагають системного осмислення співвідношення національного кримінального права України та міжнародного кримінального права, а також визначення основних проблем, що стоять на заваді їх ефективній взаємодії заради зміцнення безпеки на національному та міжнародному рівнях.

Міжнародне кримінальне право виступає автономною юридичною системою, що регулює кримінальну відповідальність за злочини міжнародного характеру на підставі міжнародних договорів, звичаєвого права та загальних принципів права, визнаних цивілізованими народами [1]. Основною метою МКП є забезпечення міжнародної безпеки шляхом примусу до відповідальності за злочини, які мають особливо тяжкий характер, - такі як *геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії*.

На відміну від суто національного кримінального права, яке регулює поведінкові норми і відповідальність за суспільно небезпечні діяння, що порушують правопорядок певної держави, міжнародне кримінальне право спрямоване на протидію діянням, що становлять загрозу мирному співіснуванню між державами та основним інтересам міжнародної спільноти.

Однак така автономність створює складнощі у сфері імплементації міжнародних стандартів у національні законодавства. Однією із центральних проблем є *розмежування сфер компетенції національних та міжнародних юрисдикцій*, зокрема в ситуаціях, коли національні суди здійснюють розслідування і судочинство щодо міжнародно-карані злочинів.

Однією з проблемної сфер є *криміналізація злочинів міжнародного характеру в національному законодавстві*. Український кримінальний кодекс (КК України) містить низку статей, що визнають і карають воєнні злочини, злочини проти людяності та інші міжнародно-карані діяння (зокрема розділ XX Особливої частини). Проте практичне застосування національних норм часто викликає питання щодо їх відповідності міжнародно-правовим стандартам, особливо у контексті *злочину агресії*, де науковці та суди стикаються з проблемою визначення *суб'єкта відповідальності* в межах КК України [2]. Так, у наукових колах і правозастосовній практиці виникають дискусії щодо того, чи мають каратися за національними нормами особи без високого державного або військового статусу, які сприяли розв'язанню агресивної війни.

Ця проблема показала, що *координація між національними нормами та*

міжнародними дефініціями злочинів міжнародного характеру є недостатньо узгодженою, що може послаблювати ефективність кримінального переслідування в Україні та ускладнювати міжнародну правову співпрацю.

Інше серйозне питання пов'язане з кваліфікацією воєнних злочинів та злочинів проти людяності в умовах сучасної війни: незважаючи на наявність відповідних статей у КК України та значний обсяг розслідувань національних правоохоронних органів, кількість засуджених по цих категоріях залишається невеликою у порівнянні з кількістю зафіксованих фактів правопорушень у зоні бойових дій (за даними міжнародних спостережень) [3].

Ці виклики підкреслюють важливість подальшого удосконалення кримінального законодавства України для більш повного відображення міжнародних стандартів кримінальної відповідальності за тяжкі злочини, а також питань, пов'язаних із належною кваліфікацією та доказуванням таких злочинів.

Важливою складовою частиною співвідношення національного та міжнародного кримінального права є *правозастосовна практика судових та правоохоронних органів в Україні*. З одного боку, національні суди мають повноваження розглядати справи щодо міжнародно-караних злочинів, що скоєні на території України, і вже реалізують цей потенціал у великій кількості справ. З іншого - національні юрисдикції не завжди мають доступ до ресурсів, експертиз та механізмів, які є характерними для міжнародних трибуналів.

Це створює потребу у тіснішому міжнародному співробітництві - через механізми екстрадиції, передачі доказів, правової допомоги та розслідування, що охоплюють як національний рівень, так і міжнародні юрисдикції (наприклад, Міжнародний кримінальний суд (МКС) чи тимчасові спеціальні трибунали). Україна активно співпрацює з міжнародними органами з метою притягнення винних до відповідальності, зокрема у межах коаліції з метою створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії – ініціатива, що має потенціал закріплення відповідальності за міжнародні стандарти, які не завжди доступні через юрисдикцію МКС.

Втім, *процесуально-правові та практичні аспекти такої співпраці* часто включають у себе численні бар'єри: від відмінностей у нормах кримінально-процесуального права до питань захисту прав обвинувачених, адекватності умов тримання під вартою, а також технічних можливостей обміну доказами та даними між національними і міжнародними органами.

Кінцева мета кримінального права - забезпечення правопорядку, справедливості та безпеки. У контексті міжнародної та національної безпеки, ефективність кримінально-правового механізму має прямий вплив на *запобігання безправності, безкарності та повторному вчиненню тяжких збитків* суспільству. Неефективність кримінальної відповідальності за злочини, що становлять загрозу міжнародному правопорядку, може підривати довіру до правосуддя, посилювати міжнародну напругу та створювати передумови для подальших конфліктів.

Водночас удосконалення співпраці між національними та міжнародними кримінальними юрисдикціями, гармонізація кримінальних норм з міжнародними стандартами, розвиток практики застосування таких норм у національних судах створюють передумови для більш ефективного захисту безпеки на обох рівнях. Це також зміцнює *правову основу протидії тяжким злочинам*, що мають транснаціональний характер, і сприяє формуванню сталого правового порядку на міжнародній арені.

Проблеми співвідношення кримінального права України та міжнародного кримінального права в контексті актуальних викликів безпеки носять комплексний характер і включають як законодавчі, так і правозастосовні аспекти. Подолання невідповідностей між національними нормами та міжнародними стандартами, розвиток механізмів міжнародного співробітництва та вдосконалення кримінальної політики сприятимуть зміцненню національної та міжнародної безпеки, а також забезпеченню справедливості і верховенства права.

1. Навроцький В. О. Міжнародне кримінальне право : навчальний посібник / кол. авторів ; за заг. ред. Т. І. Созанського та О. М. Броневицької. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. – 612 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/8173/1/+++MiznarKryminPravo-MAKET-2.pdf?utm_source

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III (зі змін. і доп.). – Розд. XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку».

3. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року (із поправками). – Статті 5–8 bis (злочин агресії, воєнні злочини, злочини проти людяності).

Кирило МЕДВІДЬ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСАНКЦІОНОВАНЕ ПОШИРЕННЯ ВІЙСЬКОВО ЗНАЧУЩОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України зумовила необхідність удосконалення кримінального законодавства з метою захисту відомостей, що мають важливе значення для обороноздатності держави. 24 березня 2022 року Законом України № 2160-IX Кримінальний кодекс України (далі – КК України) було доповнено статтею 114-2 та впроваджено відповідальність за несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану [1-2]. Коротка законодавча преамбула та стрімкість прийняття зазначеної норми зумовили суттєві проблеми її застосування та потребу наукового дослідження ознак складу цього кримінального правопорушення за для визначення перспектив його удосконалення.

Так, об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 114-2 КК України, є суспільні відносини у сфері національної безпеки держави, зокрема інформаційна складова обороноздатності України. Норма розміщена у розділі I Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України», що визначає родовий об'єкт через призму державних і суспільних інтересів у сфері безпеки та обороноздатності. Мовчан Р. О. зазначає, що доповнення КК України ст. 114-2 є логічним відображенням потреби у кримінально-правовій охороні так званої «військово значущої інформації» як самостійного об'єкта кримінально-правової охорони, що вирізняється особливою конфіденційністю в умовах збройного конфлікту [3, с. 326].

Предметом аналізованого кримінального правопорушення є інформація двох категорій: відомості про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну (ч. 1 ст. 114-2 КК) та відомості про рух, переміщення або розміщення ЗСУ чи інших військових формувань (ч. 2 ст. 114-2 КК). Принципово важливою ознакою предмета є несанкціонованість: відповідальність настає лише у разі, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом ЗСУ, Міністерством оборони України чи СБУ або в офіційних джерелах країн-партнерів. М. І. Хавронюк зазначає, що ця ознака є одночасно і обмежувальним критерієм, і головним джерелом проблем кваліфікації: межі «офіційно розміщеної» інформації на практиці розмиті, що породжує ризик притягнення до відповідальності осіб, які діяли добросовісно [4].

Об'єктивна сторона ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України характеризується наступними ознаками: дія (активна поведінка у вигляді поширення інформації), відсутність санкції уповноважених органів та обстановка – умови воєнного або надзвичайного стану. Аналіз 112 обвинувальних вироків 2022–2023 років, проведений Мовчаном Р. О. та Бурдою П. О., свідчить, що найбільш поширеними способами вчинення кримінального правопорушення є публікація фото та відеозаписів у месенджерах і соціальних мережах (TikTok, Viber, Telegram), передача відомостей представникам ФСБ РФ та терористичних організацій – у переважній більшості справ про тяжкі злочини [5, с. 74]. Показовим є вирок Самбірського міськрайонного суду Львівської обл. від 7 липня 2022 року у справі № 452/1230/22: суд

кваліфікував за ч. 2 ст. 114-2 КК України публікацію відеозапису з колоною ЗСУ у TikTok із зазначенням місцевості [6].

Проблема розмежування ст. 114-2 КК України із суміжними складами також є актуальною. За наявності ознак державної зради (ст. 111 КК України) або шпигунства (ст. 114 КК України) ст. 114-2 КК України не застосовується: це пряма вказівка законодавця у диспозиції ч. 3 ст. 114-2 КК України. Відтак ст. 114-2 КК України є спеціальною нормою щодо загальних положень про державну зраду лише у разі, коли встановлено відсутність мети передачі інформації іноземній державі.

Таким чином, склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 114-2 КК України, характеризується рядом суттєвих проблем. Зокрема, по-перше, невизначеністю поняття «несанкціоновано» та меж офіційно розміщеної інформації породжує ризик розширювального застосування норми. По-друге, відсутність у тексті статті вказівки на форму вини зумовлює конкуруючі позиції практики і доктрини щодо можливості притягнення до відповідальності за необережне поширення. По-третє, проблема встановлення умислу потребує залучення спеціальних криміналістичних методів – передусім комп'ютерно-технічної та телекомунікаційної експертизи. Зазначені прогалини законодавства вимагають як нормативного уточнення, так і формування уніфікованої судової практики.

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України : Закон України від 24.03.2022 № 2160-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20> (дата звернення: 10.11.2025).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 24.02.2026).

3. Мовчан Р. О. Аналіз кримінально-правової новели про несанкціоноване поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 Кримінального кодексу України). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 326–330.

4. Хавронюк М. І. Аналіз статті 114-2 КК України. *Центр політико-правових реформ* : веб-сайт. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/poshyrennya-informatsiyi-pro-vijskovu-dopomogu-ta-diyi-vijskovykh-ukrayiny-kryminalna-vidpovidalnist/> (дата звернення: 10.11.2025).

5. Мовчан Р. О., Бурда, П. О. Про перспективи вдосконалення законодавчого опису ознак предметів злочинів, передбачених ст. 114-2 Кримінального кодексу України. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. №3 (15). С. 73–80.

6. Вирок Самбірського міськрайонного суду Львівської обл. від 07.07.2022 у справі № 452/1230/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105142289> (дата звернення: 10.11.2025).

Єгор МІНЧЕНКО

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 186 КК УКРАЇНИ

В умовах дії воєнного стану в Україні особливої гостроти набуває питання захисту майнових прав громадян. Сучасні обставини формують нові соціальні реалії, які суттєво впливають на життя кожної людини, а війна стала однією з визначальних для українського

суспільства. Унаслідок збройної агресії російської федерації населення зазнає значних фізичних і психологічних втрат. На цьому тлі загострилася проблема вчинення майнових злочинів як з боку окремих громадян, так і з боку військовослужбовців держави-агресора. З початком повномасштабного вторгнення було запроваджено воєнний стан та внесено зміни до Кримінального кодексу України, якими посилено кримінальну відповідальність за низку правопорушень, учинених в умовах воєнного стану.

Одним із найпоширеніших злочинів проти власності є грабіж, який характеризується відкритим посяганням на майно потерпілого та може супроводжуватися застосуванням насильства, що не становить небезпеки для життя чи здоров'я. Згідно з частиною першою статті 186 Кримінального кодексу України, грабіж визначається як відкрите викрадення чужого майна [1, с.96]

Грабіж є вкрай негативним соціально-правовим явищем не лише через свою значну поширеність, а й з огляду на підвищену суспільну небезпечність, оскільки його вчинення нерідко супроводжується застосуванням насильства, що не становить небезпеки для життя чи здоров'я потерпілого. Саме таке насильство є конструктивною ознакою кваліфікованого складу грабежу, відповідальність за який передбачена частиною другою статті 186 Кримінального кодексу України. Статистичні дані свідчать, що у 2025 році 21 % грабежів було вчинено особами, які раніше вже притягувалися до кримінальної відповідальності. Водночас показовим є те, що із 13 838 зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 186 КК України повідомлення про підозру було вручено лише у 5 988 випадках. Таким чином, менш ніж у половині зареєстрованих фактів грабежу особам було офіційно повідомлено про підозру [2].

Аналізуючи об'єктивний і суб'єктивний критерії відкритості викрадення, доцільно розмежовувати їх фізичні та психічні складові. Фізичний аспект об'єктивного критерію полягає в тому, що процес заволодіння майном відбувається у присутності потерпілого або інших осіб. Психічна складова цього критерію виражається в усвідомленні зазначеними особами протиправного характеру дій винного.

Фізична ознака суб'єктивного критерію полягає в тому, що правопорушник безпосередньо сприймає факт відкритості своїх дій (бачить присутніх, чує зауваження тощо). Психічна ознака проявляється в усвідомленні винним того, що за його діями спостерігають інші особи.

Викрадення визнається відкритим, якщо воно здійснюється у присутності сторонніх осіб, які розуміють його протиправність або коли винний усвідомлює їх обізнаність; якщо майно вилучається в присутності осіб, на потурання яких він розраховував, але які намагалися припинити правопорушення; а також у випадках, коли присутні усвідомлюють незаконність дій, проте не втручаються через страх, що також відомо винному. Якщо ж таємне викрадення було викрите сторонніми особами, але правопорушник продовжив заволодіння майном чи намагався його утримати, відбувається трансформація крадіжки у грабіж [3, с. 165-176].

Фактично винний має намір заволодіти чужим майном, але не ставить за мету заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого. Саме тому насильство у формі ривка, яке застосовується під час вчинення грабежу, значна частина науковців пропонує розцінювати як окреме необережне посягання на здоров'я (наприклад, як необережне спричинення тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень). При цьому посягання на власність - так званий грабіж-ривок - іноді кваліфікують як ненасильницький грабіж. Водночас випадки раптового зривання майна (сережок, ланцюжка тощо), які фактично неминуче пов'язані із заподіянням фізичної шкоди, оскільки без цього заволодіння є неможливим, доцільно розглядати як насильницький грабіж. Таким чином, ушкодження вуха під час зривання сережок слід кваліфікувати як насильницьке відкрите викрадення чужого майна з урахуванням ступеня тяжкості заподіяних тілесних ушкоджень [4].

Отже, правильна кваліфікація кримінального правопорушення, передбаченого статтею 186 КК України, має ключове значення для забезпечення законності та справедливості кримінального провадження. Визначальним є чітке встановлення ознак відкритості викрадення, а також характеру й ступеня застосованого насильства. Практичні труднощі виникають під час розмежування грабежу від суміжних складів злочинів, зокрема крадіжки та розбою, а також при оцінці наслідків, заподіяних потерпілому. Важливим є врахування як об'єктивних, так і суб'єктивних критеріїв складу правопорушення для правильної правової оцінки діяння. Таким чином, удосконалення правозастосовної практики та єдність підходів до тлумачення норм статті 186 КК України сприятимуть підвищенню ефективності протидії злочинам проти власності.

1. Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності / сайт Генеральна прокуратура України URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820&c=edit&c=fo.
2. Подорван О.О. Співвідношення понять "викрадення", "розкрадання", "грабіж". International Electronic Scientific Journal "Science Online". URL: <https://nauka-online.com/wp-content/uploads/2020/01/Podorvan-1.pdf>.
3. Antoniuk Natalia Differentiation of criminal responsibility for crimes against property: Theft and Robbery (article 185, 186 of Criminal Code of Ukraine). *Вроцлавсько-Львівський юридичний збірник*. Львів, 2017. С. 165–176.
4. Шуп'яна М. Ю. Кишенькова крадіжка та грабіж – ривок: теоретико-прикладні аспекти в кримінальному праві України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/278371/273092>.

Марія ОЛІЙНИК

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Василь БЕРЕЗНЯК

завідувач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПІД ЧАС ВІДМЕЖУВАННЯ
ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ ВІД ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ**

У сучасних умовах збройних конфліктів, зокрема міжнародного характеру, проблема правильної кримінально-правової кваліфікації міжнародних злочинів набуває особливої актуальності. Найбільш складним з точки зору правозастосування є відмежування злочинів проти людяності від воєнних злочинів, оскільки окремі діяння можуть мати зовні схожі об'єктивні ознаки, однак відрізнятися за своїм правовим змістом, контекстом учинення та суб'єктивною стороною. Помилки у кваліфікації можуть призвести до порушення принципу законності, ускладнити міжнародне співробітництво у сфері кримінального переслідування та негативно вплинути на реалізацію міжнародної кримінальної юстиції.

Злочини проти людяності є однією з найтяжчих категорій міжнародних злочинів і закріплені, зокрема, у Статуті Міжнародного кримінального суду. Їх ключовою ознакою є вчинення відповідних діянь у межах широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення, з усвідомленням такого нападу. При цьому наявність збройного конфлікту не є обов'язковою умовою для кваліфікації діяння як злочину проти людяності. На національному рівні проблема відмежування зазначених складів злочинів ускладнюється тим, що Кримінальний кодекс України тривалий час не містив чітко структурованої системи міжнародних злочинів у розумінні Римського статуту. Воєнні злочини закріплені у статті 438 КК України, яка передбачає відповідальність за порушення законів та звичаїв війни. Водночас законодавче визначення злочинів проти людяності в українському кримінальному праві є фрагментарним, що створює труднощі у правозастосуванні та не завжди відповідає міжнародним стандартам [4].

Воєнні злочини, на відміну від злочинів проти людяності, тісно пов'язані з наявністю збройного конфлікту – міжнародного або неміжнародного. Вони полягають у серйозних порушеннях норм міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій, і спрямовані на захист осіб, які не беруть безпосередньої участі у бойових діях, а також на обмеження засобів і методів ведення війни. Об'єктивна сторона воєнних злочинів може

включати загибель людей, жорстоке поводження, незаконне позбавлення волі, напади на цивільні об'єкти тощо. Водночас визначальною ознакою є функціональний зв'язок діяння зі збройним конфліктом, без якого кваліфікація як воєнного злочину є неможливою [5].

Основна складність кваліфікації полягає в тому, що одне й те саме діяння (наприклад, загибель цивільної особи) може одночасно відповідати ознакам як воєнного злочину, так і злочину проти людяності. У таких випадках вирішальне значення має контекст учинення злочину. Якщо діяння є частиною систематичної або широкомасштабної політики переслідування цивільного населення, воно набуває ознак злочину проти людяності, навіть якщо відбувається під час збройного конфлікту.

Ще однією проблемою є встановлення суб'єктивної сторони. Для злочинів проти людяності обов'язковим є усвідомлення особою того, що її дії є елементом нападу проти цивільного населення [3]. Для воєнних злочинів достатнім є умисел на порушення правил ведення війни без необхідності доведення системності чи масштабності таких дій. З наукової точки зору доцільним є застосування комплексного підходу до кваліфікації, який поєднує аналіз фактичних обставин справи, міжнародно-правових норм та судової практики. Практика міжнародних трибуналів свідчить про можливість кумулятивної кваліфікації, коли одне діяння визнається як воєнний злочин і як злочин проти людяності за умови наявності всіх необхідних елементів складу кожного злочину [1, с. 48].

Разом із тим, у національному правовому полі така кумуляція не завжди є можливою, що зумовлює необхідність чіткого законодавчого закріплення критеріїв відмежування. Для України, з огляду на сучасні виклики, особливо важливим є гармонізація кримінального законодавства з положеннями міжнародного кримінального права та формування єдиної правозастосовної практики [2, с. 19].

Отже, відмежування злочинів проти людяності від воєнних злочинів є складним і багатоаспектним процесом, що потребує глибокого аналізу як об'єктивних, так і суб'єктивних ознак злочину. Ключовими критеріями розмежування виступають наявність або відсутність збройного конфлікту, характер нападу на цивільне населення, його систематичність чи масштабність, а також усвідомлення цих обставин винною особою. Удосконалення підходів до кваліфікації таких злочинів сприятиме підвищенню ефективності кримінального переслідування та забезпеченню принципу невідворотності покарання за найтяжчі злочини міжнародного характеру.

1. Волощук О. Воєнні злочини під час війни: поняття, ключові ознаки та відмежування від інших кримінальних правопорушень. *Юридичний вісник*. 2024. С. 46-53 (дата звернення: 22.01.2026)

2. Грушко М. В. Воєнні злочини та злочини проти людяності як міжнародні злочини порушення норм *jus cogens*: питання кваліфікації. *Академічні візії*. 2023. С. 19 (дата звернення: 22.01.2026)

3. Кваліфікація злочинів проти людяності (стаття 442-1 Кримінального кодексу України) : метод. рек. / О. С. Юнін, А. В. Шевчишен, В. С. Березняк та ін. – Дніпро : ДДУВС, 2025. – 46 с.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний договір від 04.11.1950 (ратифікована Україною 17.07.1997). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 22.01.2025)

5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 23.01.2026)

Максим ПАВЛІЙ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ
ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ**

Забезпечення національної безпеки в умовах збройної агресії є одним із ключових завдань держави, що потребує комплексного правового механізму протидії загрозам. У цьому контексті кримінальне право виступає системоутворюючим інструментом охорони суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності та інформаційної безпеки України.

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації зумовила трансформацію кримінально-правової політики держави, що проявилось у криміналізації нових форм суспільно небезпечної поведінки та посиленні відповідальності за злочини проти основ національної безпеки. Особливого значення набули положення Розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України.

Зокрема, ст. 111 КК України передбачає кримінальну відповідальність за державну зраду, яка в умовах воєнного стану набуває підвищеної суспільної небезпеки [1]. Судова практика свідчить про зростання кількості проваджень, пов'язаних із переходом на бік ворога, наданням допомоги іноземній державі у проведенні підривної діяльності, а також передачею відомостей військового характеру.

Важливим кримінально-правовим інструментом протидії інформаційній агресії є ст. 111-1 КК України, яка встановлює відповідальність за колабораційну діяльність. Диспозиція норми охоплює публічне заперечення збройної агресії, співпрацю з окупаційними адміністраціями, організацію незаконних референдумів, матеріальне забезпечення держави-агресора [1].

Поряд із цим, ст. 111-2 КК України криміналізує пособництво державі-агресору, що включає передачу матеріальних ресурсів, техніки, фінансових активів або іншу допомогу, спрямовану на шкоду Україні [1]. Наявність цієї норми суттєво розширила можливості притягнення до відповідальності осіб, які опосередковано сприяють агресії.

Суттєве значення для забезпечення обороноздатності має також ст. 114-2 КК України, яка встановлює відповідальність за несанкціоноване поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України. Криміналізація таких дій обумовлена необхідністю недопущення витоку чутливої військової інформації [1].

У контексті міжнародного гуманітарного права особливої актуальності набуває ст. 438 КК України – порушення законів та звичаїв війни. Зазначена норма імплементує положення Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них, забезпечуючи можливість притягнення до відповідальності за воєнні злочини [2].

Не менш важливим є механізм притягнення до відповідальності за злочини агресії. Відповідно до ст. 437 КК України планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни є міжнародним злочином, що становить загрозу світовій безпеці [1].

Варто зазначити, що кримінально-правове забезпечення національної безпеки не обмежується лише матеріальними нормами. Важливу роль відіграють процесуальні механізми, зокрема спеціальне досудове розслідування (*in absentia*), передбачене положеннями Кримінального процесуального кодексу України, що дозволяє здійснювати правосуддя щодо осіб, які переховуються на території держави-агресора [3].

Таким чином, кримінальне право України в умовах воєнного стану зазнає

інтенсивного розвитку, адаптуючись до новітніх безпекових викликів. Його норми спрямовані не лише на покарання винних осіб, а й на превенцію загроз, захист державності та відновлення порушених прав. Подальше вдосконалення кримінального законодавства має здійснюватися з урахуванням міжнародних стандартів, практики міжнародних судових інституцій та потреб післявоєнної безпеки.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.02.2026).
2. Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151 (дата звернення: 20.02.2026).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 20.02.2026).
4. Тацій В. Я., Борисов В. І., Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. Харків : Право, 2023.
5. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2024.

Андрій ПАВЛЮК

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України питання кримінально-правової охорони суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу є актуальним. Реалізація державної політики у сфері протидії злочинності в умовах воєнного стану безпосередньо пов'язана з удосконаленням кримінального законодавства, розширенням та адаптацією кримінально-правових засобів реагування на нові форми посягань на державу. З огляду на публічні заяви політичного керівництва держави-агресора щодо заперечення права України на державний суверенітет, на думку Кубальського В.Н., кримінально-правовий захист основ національної безпеки закономірно розглядається як один із пріоритетних напрямів сучасної державної політики [7, с. 209].

В основу структуризації Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) покладено родовий об'єкт кримінальних правопорушень, який об'єднує відповідні склади кримінальних правопорушень за спільністю їх ознак [4, с. 34]. Стосовно кримінальних правопорушень, передбачених статтями 109–114–2 КК України, законодавець визначає таким родовим об'єктом суспільні відносини у сфері забезпечення основ національної безпеки [1]. Водночас подібне визначення є предметом наукових дискусій, оскільки категорія «національна безпека» має складну, багатовимірну структуру та охоплює широкий спектр відносин: політичних, військових, економічних, інформаційних, екологічних тощо.

Відсутність уніфікованого підходу до визначення меж кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки створює труднощі у правозастосовній діяльності, зокрема при їх кваліфікації, відмежуванні від суміжних складів кримінальних правопорушень та

оцінці ступеня суспільної небезпеки конкретних діянь.

Як зазначає Погорецький М.М., додаткові складнощі обумовлені відсутністю чіткого теоретичного розмежування понять «безпеки», «національна безпека», «державна безпека» та «суспільна безпека», що зумовлює термінологічну невизначеність і неоднозначність тлумачення кримінально-правових норм [8, с. 192].

Водночас слід ураховувати, що у Законі України «Про основи національної безпеки України», який втратив чинність, об'єктами національної безпеки прямо визначалися: конституційні права і свободи людини та громадянина; суспільство, його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні й матеріальні цінності, інформаційне та природне середовище і ресурси; а також держава, її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність. У зазначеному законі містилося чітке нормативне визначення національної безпеки України, що забезпечувало системність правового регулювання. Ковальчук О. зазначає, що тільки за умов наявності чітко сформульованого на конституційному та законодавчому рівнях визначення національної безпеки України й переліку її об'єктів, законодавець мав би можливість більш послідовно окреслити коло об'єктів кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, які в сучасних умовах становлять реальну загрозу державі. Кожен із визначених об'єктів національної безпеки повинен бути з відповідним об'єктом кримінально-правової охорони в Кримінальному кодексі України, що зумовлює необхідність встановлення чіткої та системної кримінальної відповідальності у розділі I Особливої частини КК України [6, с. 99].

Натомість, у Законі України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 законодавець визначає поняття національна безпека України як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [2].

Необхідно зазначити, що суб'єктивна сторона цих кримінальних правопорушень, як правило, характеризується прямим або непрямым умислом: особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своєї поведінки та передбачає її шкідливі наслідки, бажаючи або свідомо допускаючи їх настання. Суб'єктами виступають осудні фізичні особи, які досягли встановленого законом віку кримінальної відповідальності, а у певних випадках закон передбачає наявність спеціального суб'єкта, зокрема службової особи чи представника влади. Об'єктивна сторона цих кримінальних правопорушень охоплює дії чи бездіяльність, які мають суспільно небезпечний характер.

Характерною рисою таких кримінальних правопорушень є їх підвищена суспільна небезпечність, що зумовлює суворість санкцій та віднесення більшості з них до категорії особливо тяжких.

Слід відзначити, що Чуваков О. А. вважає за доцільне, поділити посягання на ті, що спрямовані проти зовнішньої безпеки (наприклад, дії, які створюють загрозу суверенітету чи обороноздатності), та проти внутрішньої безпеки (діяння, що підривають конституційний лад, нормальне функціонування органів державної влади чи економічну стабільність). На його думку, такий підхід дозволяє більш чітко визначити спрямованість кримінально-правової охорони та систематизувати відповідні норми Особливої частини КК України, забезпечуючи комплексний захист основ національної безпеки [5, с. 65].

Таким чином, подальший розвиток кримінально-правового механізму охорони основ національної безпеки має здійснюватися шляхом удосконалення законодавчих положень, уточнення доктринальних підходів та адаптації норм Кримінального кодексу України до умов воєнного стану й новітніх форм загроз, що забезпечить належний рівень захисту суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу України.

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 22.02.2026).

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII : станом на 24 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 22.02.2026).

3. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV : станом на 8 лип. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text> (дата звернення: 22.02.2026).

4. Сухонос В. В. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Суми : Університетська книга, 2016. 375 с.

5. Чуваков О. А. Кримінально-правова охорона основ національної безпеки України : навч. посібник. деса : Фенікс, 2025. 156 с.

6. Kovalchuk O. Crimes Against the Fundamentals of National Security of Ukraine: Concept and System. *Visnik Nacional'nogo universitetu «Lvivska politehnika»*. Seria: *Uridicni nauki*. 2024. T. 11, № 44.

С. 95–102. URL: <https://doi.org/10.23939/law2024.44.095> (дата звернення: 22.02.2026).

7. Kubalskiy V. Criminal law protection of state sovereignty as part of the state policy in the sphere of counteraction crimes in the context of the armed aggression of Russia. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 2023. Т. 2, № 78. С. 207–213. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.33> (дата звернення: 22.02.2026).

8. Pohoretskyi M. M. Criminal Law Protection of the Foundations of Ukraine's National Security: Current Challenges and International Experience. *Herald of criminal justice*. 2024. № 3-4. С. 191–206. URL: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.3-4/191-206> (дата звернення: 22.02.2026).

Максим ПІКІНЕР

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНИМ
ЗАГРОЗАМ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ**

Кримінально-правові засоби протидії терористичним загрозам є «силовим» (караючо-примусовим) елементом системи забезпечення громадської безпеки, але їхня функція не зводиться лише до покарання постфактум. У сучасній моделі безпеки вони виконують три взаємопов'язані ролі: превентивну (криміналізація підготовчих і забезпечувальних діянь, що дозволяє раннє втручання), охоронну (захист життя, здоров'я, критичної інфраструктури та публічного порядку), відновну/компенсаційну (конфіскаційні механізми й блокування ресурсів тероризму). Такий підхід кореспондує із загальним баченням сектору безпеки й оборони та пріоритетом захисту людини і суспільства, закріпленим у базових актах про національну безпеку.

Нормативне «ядро» протидії тероризму в Україні складають: Закон України «Про боротьбу з тероризмом», який визначає термінологію, принципи, суб'єктів антитерористичної діяльності та організаційні режими реагування; і Кримінальний кодекс України, який встановлює склади кримінальних правопорушень терористичної спрямованості та пов'язані з ними санкції [1]. Закон «Про боротьбу з тероризмом» задає рамку, що тероризм є загрозою публічній безпеці та потребує скоординованих дій державних органів, тоді як КК «прошиває» цю рамку конкретними заборонами та юридичними наслідками. Центральним кримінально-правовим інструментом є склад терористичного акту (ст. 258 КК), у якому законодавець пов'язує кримінальну відповідальність не лише з небезпечним діянням як таким, а насамперед із цільовою спрямованістю: порушення громадської безпеки, залякування населення, вплив на рішення органів влади тощо. Саме «ціль» відмежовує терористичний акт від суміжних складів (загальнонебезпечні злочини, хуліганство, умисні пошкодження майна), що має ключове значення для кваліфікації та доказування: обвинувачення повинно довести не тільки подію і наслідки, а й терористичний мотив/мету як криміноутворювальний елемент [2].

Водночас сучасна концепція протидії тероризму в КК України побудована як комплекс взаємодоповнювальних складів, які «накривають» повний цикл загрози – від вербування і пропаганди до організації, навчання, матеріального забезпечення та фінансування. До таких належать норми про втягнення у вчинення терористичного акту (258-1), публічні заклики/поширення матеріалів із закликами (258-2), створення терористичної групи чи організації (258-3), сприяння вчиненню терористичного акту (258-4), фінансування тероризму (258-5), проходження навчання терористичній діяльності (258-6). Їх

криміналізація виконує превентивну функцію: держава отримує можливість реагувати на загрозу ще до настання «пікової» події, але ці склади потребують особливої процесуальної дисципліни, аби не підміняти боротьбу з тероризмом покаранням за припущення чи «ідеї» без реальної суспільної небезпеки.

Окремий пласт кримінально-правових засобів – «ресурсне знекровлення» тероризму, де провідну роль відіграє криміналізація фінансування (ст. 258-5 КК) у зв'язці з фінансовим моніторингом та заморожуванням активів у межах спеціального законодавства про протидію відмиванню доходів і фінансуванню тероризму. Логіка законодавця полягає в тому, що терористичні ризики часто підтримуються логістично (гроші, транспорт, зв'язок, оснащення), а тому кримінально-правова реакція має «відрізати» фінансові канали, не чекаючи завершення насильницької фази. Важливо, що у фінансовій площині ефективність забезпечується не тільки покаранням фізичних осіб, а й інструментами ідентифікації, блокування та повідомлення про підозрілі операції, які закладені в профільному законі [3, с. 49].

Суттєвим підсилювачем системи є заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (розд. XIV-1 КК). Українська модель дозволяє застосовувати санкції до юридичної особи, якщо уповноважена особа вчинила від її імені та в її інтересах, зокрема, злочини терористичного блоку (258–258-6) – що відповідає міжнародній тенденції «комплаєнс-відповідальності» (коли компанія має будувати внутрішні запобіжники, аби не стати інфраструктурою для тероризму). Це важливо для сфер з підвищеним ризиком зловживань: фінансові послуги, логістика, благодійні збори, посередницькі структури, де терористичні мережі можуть маскуватися під легальну діяльність.

Не менш значущими є конфіскаційні механізми: традиційна конфіскація як вид покарання (за умов, прямо передбачених Особливою частиною КК) та спеціальна конфіскація (ст. 96-1, 96-2 КК) як інструмент вилучення майна, що пов'язане зі злочином або є його «продуктом/інструментом». У практичному вимірі це дозволяє не лише «покарати винного», а й позбавити терористичну активність матеріальної бази, що прямо працює на профілактику повторюваності загроз. Показово, що судова практика окремо акцентує на коректності застосування спеціальної конфіскації (зокрема щодо майна у спільній власності) як чутливого інструменту, що потребує належного мотивування [4, с. 6].

Хоча ваш запит стосується саме кримінально-правових засобів, у системі громадської безпеки вони фактично реалізуються через кримінальний процес, тому важливо враховувати «інфраструктуру застосування»: підслідність, стандарти доказування, запобіжні заходи, особливі провадження. Зокрема, КПК України передбачає інструменти, які можуть використовуватися у справах терористичної спрямованості, включно зі спеціальним досудовим розслідуванням (*in absentia*) за наявності передумов і судового контролю, що важливо в ситуаціях, коли підозрювані перебувають поза досяжністю правосуддя. Водночас саме процесуальні гарантії (судовий контроль, належне повідомлення, право на захист) є «запобіжником» від перетворення антитерористичної політики на репресивну практику.

Отже, кримінально-правові засоби протидії терористичним загрозам у системі забезпечення громадської безпеки в Україні становлять цілісну багаторівневу модель, спрямовану не лише на покарання за вже вчинені терористичні акти, а й на їх запобігання шляхом криміналізації підготовчих, організаційних і фінансових форм терористичної діяльності. Аналіз положень Кримінального кодексу України та спеціального антитерористичного законодавства свідчить, що ефективність такої протидії забезпечується комплексним поєднанням складів злочинів терористичної спрямованості, інституту відповідальності юридичних осіб, механізмів спеціальної конфіскації та процесуальних гарантій судового контролю. Водночас результативність кримінально-правових інструментів безпосередньо залежить від якості правозастосування, чіткого дотримання принципів законності й пропорційності, а також балансу між інтересами національної та громадської безпеки і забезпеченням фундаментальних прав і свобод людини.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 26.02.2026).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 26.02.2026).

3. Давидов Д. Г. Терористичні злочини в чинному кримінальному законодавстві України: поняття та система заборон. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Вип. 3. 2025. С. 48-55.

4. Леонов Б. Д. Запобігання та протидія тероризму: теоретичні підходи. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право» Вип. 2. 2012. С. 6.

Віктор ПІСКУН

курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**АКТУАЛІЗАЦІЯ ПИТАННЯ НОВЕЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Введення воєнного стану в Україні безпосередньо вплинуло на функціонування всієї правової системи.

В умовах війни кримінальне право набуло особливого значення, а кримінально-правова доктрина зазнала суттєвої трансформації через необхідність забезпечення національної безпеки, обороноздатності держави та захисту суверенітету. Все це обумовлює перегляд традиційних підходів до криміналізації, покарання та реалізації принципів кримінального права.

Безпрецедентні виклики для системи кримінального права актуалізували необхідність його оперативної та водночас виваженої новелізації. Поява нових форм суспільно небезпечних діянь як то колабораційна діяльність, пособництво державі-агресору, воєнні злочини, кіберзлочини, а також трансформація умов правозастосування вимагають адекватного кримінально-правового реагування.

Питання новелізації кримінального законодавства в умовах воєнного стану стало одним із центральних у сучасній українській юриспруденції. Над проблемою актуалізації новел кримінального законодавства в умовах воєнного стану працює широке коло науковців.

Одним із найґрунтовніших видань з цієї теми є науково-практичний коментар «Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану», виданий у 2022 р. – тлумачення положень Загальної та Особливої частин КК України та Прикінцевих і перехідних положень. У виданні також висвітлені питання реалізації нових законодавчих положень і надані рекомендації щодо їхнього розв'язання [2].

Від часу початку війни і до сьогодні правознавці працюють над актуалізацією законодавчих норм та практикою їх застосування.

Наразі доктор юридичних наук, професор, А. Вознюк вивчає новелізацію Загальної частини КК України, зокрема ст. 43-1, що стосується виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Він вважає це необхідним кроком для правового захисту військовослужбовців та цивільних, що беруть участь у відсічі агресії [2].

Доктор юридичних наук, професор, О. Дудоров зокрема фокусується на кваліфікації злочинів проти національної безпеки та власності в умовах війни, а доктор юридичних наук, професор Р. Мовчан вивчає питання криміналізації нових діянь (колабораціонізм, пособництво державі-агресору). Дослідники зазначають необхідність чітких критеріїв законодавчих норм для правоохоронних органів [3].

Водночас, доктор юридичних наук, професор М. Хавронюк, який є експертом з питань кримінально-правової політики, активно аналізує системність змін до КК України під час війни, а доктор юридичних наук, професор Є. Письменський досліджує реалізацію кримінально-правової політики та негативні тенденції надмірної криміналізації. Правознавці звертають увагу на проблему «фрагментарності» та поспішності внесення змін до КК України, виступають за збереження системності законодавства, відповідності нових норм загальним принципам права [2].

О. Бундз, М. Яровик, розглядають воєнні злочини як категорію, їх визначення в національному та міжнародному праві, класифікацію та санкції, що посилюються у КК України

[1]. Р. Лавриньов аналізує сучасні підходи до кваліфікації військових злочинів в українському кримінальному праві [6]. Р. Чайка досліджує процесуальні зміни у кримінальному провадженні (судовий контроль, досудове розслідування) під воєнний стан [12]. А. Мацола розкриває стратегічний характер кримінально-правових змін – баланс безпеки і прав людини, післявоєнні перспективи [7].

Тож наукова спільнота визначає, що воєнний стан вимагає рішучих законодавчих кроків, але вони мають базуватися на ґрунтовному науковому аналізі, щоб уникнути правового хаосу після завершення бойових дій.

Основою існування правової держави під час воєнного стану є Конституція України. Стаття 64 Основного Закону передбачає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод людини в умовах воєнного стану за винятком прав, що не підлягають обмеженню [4, С. 20-21]. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» безпосередньо регулює режим воєнного стану та визначає особливості діяльності органів державної влади, військового командування, а також можливість запровадження тимчасових обмежень прав і свобод громадян з метою відсічі збройної агресії [11].

Актуалізація кримінального законодавства в умовах воєнного стану обумовлена кількома базовими чинниками. По-перше, необхідністю забезпечення національної безпеки та обороноздатності держави шляхом посилення кримінально-правової охорони відповідних суспільних відносин. По-друге, потребою гармонізації національного законодавства з міжнародним гуманітарним та кримінальним правом, зокрема у частині переслідування воєнних злочинів і злочинів проти людяності. По-третє, вимогою оперативності та ефективності законодавчих норм, що мають застосовуватися в екстремальних умовах без порушення принципів законності, справедливості та пропорційності.

Норми Кримінального кодексу України, як і інше національне законодавство, адаптуються та актуалізуються до умов і викликів воєнного стану. Частина норм КК України зазнала суттєвих змін та доповнень [5].

Норми статей 111, 111-1, 111-2 КК України сформували цілісну кримінально-правову модель протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам національній безпеці, чітко диференціювавши різні форми співпраці з державою-агресором – від найтяжчої державної зради до колабораційної діяльності та пособництва агресору [5, С. 79-82].

Норми Статті 111 КК України «Державна зрада» встановлюють відповідальність за державну зраду та розширюють межі відповідальності: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або збройного конфлікту; шпигунство; надання іноземній державі, іноземній організації чи їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України, тобто умисне діяння громадянина України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності, недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. Стаття активно застосовується у взаємозв'язку з новелами ст. 111-1 (колабораційна діяльність) та ст. 111-2 (пособництво державі-агресору) для чіткого відмежування форм співпраці з ворогом [5, с.79].

Норма статті 111-1 КК України «Колабораційна діяльність» встановлює відповідальність за колабораційну діяльність, тобто умисну співпрацю громадян України з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією або підконтрольними їй структурами на шкоду суверенітету та національній безпеці України. Стаття є ключовою воєнною новелою, яка: дозволяє чітко кваліфікувати різні форми співпраці з ворогом. Стаття відмежовує колабораціонізм від державної зради (ст. 111) та пособництва державі-агресору (ст. 111-2); забезпечує кримінально-правовий захист суверенітету в умовах тимчасової окупації [5, с.79-82].

Спеціальна норма – стаття 111-2 КК України «Пособництво державі-агресору», запроваджена в умовах воєнного стану, встановлює відповідальність за умисне сприяння державі-агресору (її збройним формуванням, окупаційній адміністрації) у здійсненні підривної діяльності проти України, якщо такі дії не охоплюються складом державної зради. Норма закриває прогалину кримінально-правової охорони, дозволяючи притягати до відповідальності осіб, які фактично допомагають агресору, але чії дії не повністю підпадають під державну зраду або колабораціонізм. Це підвищує ефективність протидії загрозам у воєнний час і забезпечує більш точну кваліфікацію діянь. Зокрема, стаття відмежовує норму від суміжних складів. Від ст. 111 КК України (державна зрада): 111-2 охоплює допомогу агресору без обов'язкової ознаки зради (наприклад, без переходу на бік ворога чи шпигунства). Від ст. 111-1 КК України (колабораційна діяльність): 111-2 ширша за формами допомоги та не обмежується публічно-політичними чи адміністративними проявами співпраці на окупованих територіях [5, с. 82].

Реакцією законодавця на інформаційні загрози воєнного часу стала норма статті 114-2 КК України, яка встановлює відповідальність за несанкціоноване поширення (у тому числі через ЗМІ, соціальні мережі, месенджери) інформації про направлення, переміщення або розміщення Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань в умовах воєнного або надзвичайного стану. Норма виконує превентивну функцію, обмежуючи неконтрольований обіг чутливої військової інформації та зменшуючи ризики для особового складу ЗСУ у часи, коли навіть побутові публікації можуть завдати шкоди обороні держави [5, с.84-85].

Згадані новели усунули прогалини попереднього регулювання, забезпечивши точнішу кваліфікацію суспільно небезпечних діянь, підвищили превентивну роль кримінального права та сприяли ефективнішому правозастосуванню в умовах війни. Водночас їх застосування потребує виваженого, доктринально обґрунтованого підходу, суворого дотримання принципів законності, індивідуалізації відповідальності та недопущення надмірної криміналізації.

Статті 111, 111-1, 111-2 КК України не лише виконують функцію карального реагування воєнного часу, а й закладають правову основу для післявоєнного відновлення правопорядку, забезпечуючи баланс між захистом держави та гарантіями прав людини та свідчать про те, що кримінальне право в умовах воєнного стану дедалі більше виконує функцію інструмента захисту державності [5, С. 79-82].

В умовах воєнного стану інститут обставин, що виключають кримінальну відповідальність, також зазнав якісної трансформації, спрямованої на легітимацію активних дій цивільних осіб із захисту незалежності та територіальної цілісності України. Статті 36 та 43-1 КК України є ключовими і для розуміння правомірності дій цивільних у захисті. Стаття 36 КК України визнає захисні дії правомірними, якщо вони в межах необхідної оборони [5, С. 22]; Стаття 43-1 КК України прямо підтверджує, що дії з метою захисту незалежності та територіальної цілісності не є кримінальним правопорушенням [5, С. 26]. Стаття 39 КК України (крайня необхідність) теж часто застосовується в умовах війни, коли цивільні вчиняють дії, що формально містять ознаки злочину, але робляться для усунення небезпеки, невідвратної суспільній безпеці чи життю людей [5, С. 23-24].

Водночас всі ці зміни породжують низку серйозних проблем.

Науковці звертають увагу, що динамічні зміни кримінального законодавства призводять до певних ризиків: надмірної криміналізації, можливих обмежень прав людини та гарантій захисту, невизначеності юридичних понять і складності кваліфікації деяких діянь. Тож зміни до кримінального законодавства мають ґрунтуватися на науково обґрунтованій доктрині, навіть в умовах воєнного стану. Це сприятиме підвищенню якості правових норм.

Проблемою є також трансформація принципу гуманізму кримінального права: спостерігається посилення репресивного елементу кримінального права, що проявляється у суворих санкціях та обмеженому застосуванні альтернативних видів покарань. Дійсно, в умовах війни законодавець об'єктивно посилює санкції та застосовує суворіші підходи до покарання. Однак стаття 50 КК України визначає, що покарання має на меті не лише кару, а й виправлення засудженого, що потребує збереження принципу пропорційності та справедливості [5, С. 30].

Ключовою проблемою, що потребує особливої уваги залишається баланс між інтересами держави та правами людини. Незважаючи на допустимість тимчасових обмежень, кримінальне провадження має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій, зокрема презумпції невинуватості, закріпленої у статті 62 Конституції України, та права на справедливий суд [4, С. 20].

Окремо слід наголосити на значенні міжнародного гуманітарного та кримінального права. Україна, притягуючи винних до відповідальності за воєнні злочини відповідно до статті 438 КК України [5, С. 295], діє в руслі норм міжнародного права, а саме Женевських конвенцій та загальновизнаних принципів міжнародного права.

Суттєвою проблемою є юридична визначеність норм: окремі склади злочинів наразі містять оціночні поняття, що ускладнює їх одностане тлумачення та може призводити до відмінностей у судовій практиці. Зміни до кримінального законодавства мають ґрунтуватися на науково обґрунтованій доктрині, навіть в умовах воєнного стану. Це сприятиме підвищенню якості норм.

Щодо шляхів вирішення зазначених проблем, то насамперед необхідно забезпечити системність і наукову обґрунтованість змін до кримінального законодавства. Навіть в умовах воєнного стану норми мають бути чіткими, зрозумілими та узгодженими між собою.

Важливу роль відіграє і забезпечення єдності судової практики шляхом правових позицій Верховного Суду України, узагальнень застосування нових норм КК України та офіційного роз'яснення щодо застосування нових статей КК України.

До того ж, перспективним є подальше узгодження національної кримінально-правової доктрини з міжнародними стандартами, що сприятиме як ефективному переслідуванню злочинів проти держави, так і захисту прав людини та громадянина.

Підсумовуючи, можна зазначити, що воєнний стан став серйозним випробуванням для кримінально-правової доктрини України. Водночас він відкрив можливість для її оновлення та вдосконалення. Головним завданням держави є збереження балансу між безпекою, справедливістю та верховенством права, що є запорукою демократичного розвитку України навіть в умовах війни. Лише поєднання безпеки, законності та поваги до прав людини дозволить сформувати збалансовану й легітимну кримінально-правову систему в умовах війни та після її завершення.

1. Бундз О. С., Яровик М. В. Воєнні злочини в кримінальному праві України: проблеми кваліфікації та відповідальності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2023. Т. 10. № 3. С. 39-47. URL : <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/nov/32099/25.pdf>

2. Вознюк А. А., Дудоров О. О., Мовчан Р. О. та ін. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар / за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Черня. Київ: Норма права, 2022. 232 с. URL : https://www.navs.edu.ua/files/naukovadiyalnist/naukovi-laborator/lab_nni1/2023/novely_krym_zakon_2022.pdf

3. Дудоров О. О., Душевська О.В. Кримінальна відповідальність за інформаційно-ідеологічний колабораціонізм: проблеми практики, перспективи вдосконалення законодавства. *Українська поліцейська: теорія, законодавство, практика.* 2025. № 1(13).

4. Конституція України : станом на 5 березня 2019 р.; (відповідає офіційному текстові). Київ, 2019. 66 с.

5. Кримінальний кодекс України : станом на 01.09.2025 р. Київ : Видавець Паливода А.В., 2025. 323 с.

6. Лаврьонов Р. П. Сучасна проблематика кримінального права та ключові ознаки військового злочину. *Київський часопис права.* 2023. № 1. С. 294-302. URL : <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/289/276>

7. Мацола А. А. Кримінально-правова політика України в умовах воєнного стану: теоретико-прикладні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. Вип. 91. Ч. 4 С. 140-147. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/11/20-3.pdf>

8. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінально-правова протидія несанкціонованому поширенню військово значущої інформації. *Правова держава.* 2023. № 50. С. 54-62. URL : <http://pd.onu.edu.ua/article/view/280269/276605>

9. Письменський Є. О. Реалізація кримінально-правової політики в умовах воєнного стану: дослідження негативних тенденцій. *Науково-інформаційний вісник університету права імені Короля Данила Галицького. Сер. Право.* 2024. Вип. 17 (29). С. 300-310. URL : <https://visnyk.iful.edu.ua/>

10. Пономаренко Ю. А. Новелізація положень КК щодо обставин, які виключають кримінальне правопорушення, в умовах воєнного стану. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2022. № 1(17). С. 1-23.

11. Про правовий режим воєнного стану : Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 26.01.2025).

12. Чайка Р. А. Особливості законодавчого регулювання кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2025. № 1. С. 67-75. URL : <http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/article/view/959/932>

13. Шевчук Т. А. Швець Ю. До питання про необхідність внесення змін до кримінального законодавства України в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Вісник Кримінологічної асоціації України.* 2023. № 1(28). С. 42-49. URL : <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/36/680>

Каріна ПРОКОПЕЦЬ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ДОКТРИНАЛЬНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Загальна частина Кримінального кодексу України відіграє системоутворюючу роль у механізмі кримінально-правового регулювання, оскільки закріплює фундаментальні принципи, категорії та інститути кримінального права, які забезпечують єдність і послідовність застосування норм Особливої частини. Саме в Загальній частині визначаються поняття злочину, вини, стадій кримінального правопорушення, співучасті, покарання та підстав кримінальної відповідальності, що обумовлює її ключове значення для всієї системи кримінального законодавства. Водночас сучасний етап розвитку українського кримінального права характеризується наявністю низки доктринальних і практичних проблем, пов'язаних із тлумаченням, застосуванням та адаптацією норм Загальної частини до нових соціально-правових реалій.

Кримінальний кодекс України як базовий акт кримінального законодавства характеризується системністю та концептуальною спрямованістю на забезпечення охорони основоположних суспільних цінностей, однак його сучасний стан виявляє низку внутрішніх проблем нормативного та правозастосовного характеру. Загальна частина КК України [1] закріплює ключові принципи кримінальної відповідальності, інститути вини, покарання, співучасті та звільнення від кримінальної відповідальності, проте окремі норми мають оціночний і декларативний характер, що ускладнює їх однозначне тлумачення та сприяє розширенню суддівського розсуду. Часті законодавчі зміни, зокрема запровадження кримінальних проступків та модифікація підстав кримінальної відповідальності, не завжди супроводжуються системним переглядом загальних положень Кодексу, що призводить до колізій між нормами Загальної та Особливої частин. У практичній площині це зумовлює неоднакове застосування кримінально-правових норм судами та ставить під сумнів повну реалізацію принципів правової визначеності, справедливості й індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Однією з основних доктринальних проблем Загальної частини КК України є відсутність єдності наукових підходів до базових кримінально-правових категорій. Зокрема, у науці кримінального права тривають дискусії щодо змісту поняття кримінального правопорушення, співвідношення злочину і проступку, а також критеріїв їх розмежування. Запровадження інституту кримінального проступку, з одного боку, мало на меті гуманізацію кримінальної відповідальності та зменшення кримінальної репресії, проте з іншого – породило проблеми теоретичної узгодженості та практичного застосування, оскільки не всі положення Загальної частини були належним чином адаптовані до нової структури кримінального правопорушення.

Суттєвими є й доктринальні суперечності щодо категорії вини як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Незважаючи на нормативне закріплення форм вини (умисел і необережність), у практиці виникають труднощі при їх відмежуванні, особливо у складних фактичних ситуаціях, пов'язаних із поєднанням умисних і необережних дій. Наукові дискусії щодо можливості існування змішаної або подвійної вини не мають однозначного вирішення, що негативно позначається на єдності судової практики та передбачуваності кримінально-правових рішень. Окремої уваги потребує проблема стадій

вчинення кримінального правопорушення, насамперед розмежування готування та замаху. Доктринально це питання залишається дискусійним через оціночний характер критеріїв «безпосередності» та «реальної загрози» заподіяння шкоди. У практиці це призводить до різної кваліфікації аналогічних діянь, що суперечить принципу правової визначеності та рівності осіб перед законом. Особливо гостро ця проблема проявляється у справах щодо злочинів з формальним складом, де межа між підготовчими діями та закінченим злочином є вкрай тонкою [2, с. 289].

Важливою доктринальною та практичною проблемою є інститут співучасті у кримінальному правопорушенні. Незважаючи на нормативне визначення видів співучасників, на практиці виникають труднощі з відмежуванням ролей організатора, підбурювача та пособника, а також із визначенням меж їх кримінальної відповідальності. Судова практика не завжди послідовно застосовує критерії розмежування, що зумовлює ризик необґрунтованого розширення або, навпаки, звуження обсягу кримінальної відповідальності співучасників. Суттєві проблеми пов'язані й із реалізацією принципів кримінального права, закріплених у Загальній частині КК України, зокрема принципів законності, справедливості, гуманізму та індивідуалізації покарання. У практиці нерідко спостерігається формальний підхід до призначення покарання, коли суди обмежуються мінімальним аналізом особи винного та обставин справи. Це свідчить про недостатню ефективність механізмів реалізації принципу індивідуалізації та потребу в їх подальшому доктринальному осмисленні й нормативному уточненні [3, с. 37].

Окрему групу практичних проблем становить застосування інститутів звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, передбачених Загальною частиною. Відсутність чітких критеріїв оцінки «щирого каяття», «активного сприяння розкриттю злочину» чи «зміни обстановки» зумовлює значний простір для суддівського розсуду, що може призводити до неоднакової правозастосовної практики. Доктринально це питання залишається відкритим у контексті пошуку балансу між принципом справедливості та доцільності кримінально-правового реагування [4, с. 16].

У цілому доктринальні та практичні проблеми Загальної частини Кримінального кодексу України зумовлені як динамічними змінами соціально-правової реальності, так і внутрішніми суперечностями кримінально-правової доктрини. Їх подолання потребує комплексного підходу, що включає подальше наукове осмислення базових інститутів кримінального права, узгодження доктринальних підходів із судовою практикою та вдосконалення нормативного регулювання з урахуванням принципів правової визначеності, справедливості та гуманізму.

1. Бобошко О. М. Застосування бланкетних диспозицій статей особливої частини кримінального кодексу України. The 22th International scientific and practical conference «Current trends in the development of science by attracting new ideas» (June 03–06, 2025) Hamburg, Germany. International Science Group. 2025. 289 p.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змін і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

3. Мовчан Р. О. Воєнні новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми. Правосуддя в Україні під час війни: проблеми розгляду корупційних та воєнних злочинів. 2022. С. 37.

4. Пашенко О. О. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки нормами розділу I Особливої частини КК України. *Питання боротьби зі злочинністю* 1.47. 2024. С. 11-17.

Владислав РУДИК

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Світлана КОРОГОД

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії у галузі права

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ У СУЧАСНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення є однією з ключових складових складу кримінального правопорушення та виступає зовнішнім проявом суспільно небезпечної поведінки особи, що посягає на охоронювані кримінальним законом суспільні відносини. У системі кримінально-правових категорій вона посідає самостійне місце, оскільки саме через її ознаки відбувається юридична фіксація факту вчинення кримінально протиправного діяння та визначення меж кримінальної відповідальності. Поняття об'єктивної сторони кримінального правопорушення не передбачено чинним Кримінальним кодексом України, а розробляється наукою кримінального права [3, с. 48].

В. Н. Кудрявцев визначає поняття об'єктивної сторони як зовнішній акт поведінки правопорушника, яка міститься в умовах конкретної обстановки в певний час і в певному місці [1, с. 2060].

Науковий підхід, запропонований В. К. Матвійчуком, передбачає виділення серед ознак об'єктивної сторони такі елементи, як: діяння (у формі дії або бездіяльності), наслідки вчинення діяння, необхідний причинний зв'язок між діянням і наслідками, а також місце, час, спосіб, знаряддя, засоби, обстановка та джерело вчинення кримінального правопорушення [2, с. 547]. Водночас у теорії кримінального права ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення традиційно диференціюються на обов'язкові та факультативні, що зумовлено їх різною юридичною роллю у структурі складу та значенням для правильної кваліфікації діяння.

Обов'язкові ознаки є універсальними елементами, притаманними кожному кримінальному правопорушенню незалежно від його виду чи ступеня тяжкості. Центральне місце серед них посідає діяння, яке може виражатися у формі дії або бездіяльності. При цьому дія розглядається як активна форма поведінки, що виражається у вчиненні певних тілесних рухів або використанні відповідних засобів, тоді як бездіяльність характеризується утриманням від вчинення дій, які особа була зобов'язана і могла вчинити відповідно до вимог закону чи покладених на неї обов'язків. Також до обов'язкових ознак відносяться суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок.

Суспільно небезпечні наслідки відображають ту шкоду або реальну загрозу її заподіяння, яка завдається охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам, благам чи інтересам у результаті вчинення кримінального правопорушення. Вони виступають об'єктивним проявом протиправного посягання та слугують критерієм оцінки ступеня суспільної небезпечності діяння. О. М. Гамідов трактує поняття причинного зв'язку як зв'язок між кримінально протиправним діянням та наслідками цього діяння [4, с. 132].

До числа факультативних ознак об'єктивної сторони кримінального правопорушення у теорії кримінального права традиційно відносять місце, час, спосіб, знаряддя та засоби вчинення діяння, а також обстановку, в якій воно було здійснене. Зазначені елементи характеризують зовнішні умови та конкретні форми прояву суспільно небезпечної поведінки особи, визначаючи її локалізацію в просторі й часі, особливості використаних засобів і знарядь, а також специфіку фактичної обстановки, в межах якої було

реалізовано кримінально протиправне посягання. В окремих випадках саме ці ознаки набувають вирішального значення для відмежування суміжних складів кримінальних правопорушень або для встановлення кваліфікуючих обставин, що впливають на ступінь тяжкості діяння та обсяг кримінально-правових наслідків.

Факультативний характер цих ознак зумовлений тим, що вони не є універсальними для всіх складів кримінальних правопорушень і не становлять необхідного мінімуму об'єктивних характеристик кожного злочину. Інакше кажучи, їх відсутність у диспозиції відповідної норми Особливої частини Кримінального кодексу України не перешкоджає встановленню складу кримінального правопорушення за наявності інших, обов'язкових елементів об'єктивної сторони.

Отже, об'єктивна сторона кримінального правопорушення у сучасній кримінально-правовій доктрині розглядається як зовнішній, юридично значущий прояв суспільно небезпечної поведінки особи, через який відбувається фактична реалізація кримінально протиправного посягання. Незважаючи на відсутність легального визначення в Кримінальному кодексі України, її зміст сформований і систематизований у межах наукових підходів, що забезпечує теоретичну основу для правильної кваліфікації діянь та визначення меж кримінальної відповідальності.

Отже, об'єктивна сторона кримінального правопорушення постає як необхідний і структурно визначальний елемент складу кримінального правопорушення, що забезпечує нормативну конкретизацію суспільно небезпечного діяння та створює підґрунтя для його правильної кримінально-правової оцінки. Її наукове осмислення сприяє уніфікації підходів до кваліфікації, підвищенню рівня правозастосовної визначеності та зміцненню теоретичних засад кримінального права.

1. Співаченко О. О., Корогод С. В. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення. *Proceedings of V international scientific and practical. Topical issues of modern science, society and education*. Kharkiv, 2021. С. 2059–2062.

2. Хижняк І. О., Корогод С. В. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення. *Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти* : матеріали XV міжнародної науково-практ. конф. Львівський науковий форум. Львів, 2025. С. 546–548.

3. Павлова Т. О. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення: теоретичні засади та проблеми правозастосування. *Вісник Одеського національного університету*. Серія : Правознавство. 2025. Т. 27. Вип. 2 (41). С. 47–51.

4. Гамідов О. М., Шведова Г. Л. Причинний зв'язок у кримінальному праві. *Правова політика України: історія та сучасність* : матеріали III Всеукраїнської науково-практ. конф. Житомир, 2022. С. 132–134.

Богдан СТЕПАНЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ДОХОДІВ ВІД НАРКОБІЗНЕСУ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Питання легалізації (відмивання) доходів від наркобізнесу є одним із ключових у сучасній кримінально-правовій доктрині. Глобальний характер наркоторгівлі та транснаціональна природа злочинних угруповань, що нею займаються, зумовили

необхідність вироблення спільних міжнародних підходів до криміналізації діянь, пов'язаних із легалізацією доходів, отриманих від незаконного обігу наркотичних засобів. Відповідно до ст. 209 Кримінального кодексу України (далі – КК України), легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, визнається кримінальним правопорушенням [1]. Разом із тим повноцінна імплементація міжнародних стандартів у цій сфері залишається предметом наукових дискусій.

Актуальність обраної теми визначається тим, що доходи від наркобізнесу становлять значну частину коштів, що легалізуються у глобальній фінансовій системі. За оцінками Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC), щорічний обсяг відмитих коштів у світі сягає від 2 до 5 відсотків світового ВВП, а наркоторгівля є одним із основних предикатних кримінальних правопорушень у цьому контексті [2, с. 7]. Відсутність ефективного правового механізму протидії легалізації доходів від наркобізнесу суттєво послаблює спроможність держави у боротьбі з організованою злочинністю.

Міжнародно-правову основу криміналізації використання доходів від наркобізнесу складають насамперед Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року (Віденська конвенція) та Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року (Палермська конвенція) [3; 4]. Стаття 3 Віденської конвенції зобов'язує держави-учасниці криміналізувати конверсію або передачу майна, набутого внаслідок незаконного обігу наркотиків, з метою приховування його злочинного походження. Ці положення заклали фундамент сучасної системи протидії відмиванню «наркогрошей».

Важливу роль у формуванні міжнародних стандартів відіграє Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), рекомендації якої визнаються еталоном у сфері протидії легалізації злочинних доходів. Сорок рекомендацій FATF передбачають, зокрема, обов'язок держав визнати предикатними кримінальними правопорушеннями весь перелік тяжких злочинів, включаючи незаконний обіг наркотиків, а також запровадити ефективні механізми виявлення підозрілих фінансових операцій [5].

Окремої уваги заслуговує питання імплементації положень Директиви ЄС 2018/1673 про боротьбу з відмиванням грошей за допомогою кримінального права, що набула чинності після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [6]. Відповідно до ст. 1 цієї Директиви, держави-члени зобов'язані забезпечити криміналізацію широкого кола дій із легалізації доходів від будь-яких тяжких кримінальних правопорушень, включаючи наркоторгівлю. Як вказує О. О. Михайленко, «Урегулювання зазначених питань є не лише кроком до виконання міжнародних зобов'язань України, а й необхідною умовою для ефективного захисту осіб, які повідомляють про кримінальну корупцію та співпрацюють із правоохоронними органами» [7, с. 188].

У контексті аналізу кримінально-правового регулювання слід звернути увагу на ст. 306 КК України, яка передбачає відповідальність за використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Попри те, що зазначена норма безпосередньо орієнтована на протидію «наркогрошам», її самостійне застосування не забезпечує повноцінного виконання міжнародних стандартів у цій сфері.

По-перше, диспозиція ст. 306 КК України охоплює лише кошти (грошові ресурси), тоді як ст. 209 КК України та відповідні міжнародні акти, зокрема Віденська конвенція 1988 року та Рекомендації FATF, оперують ширшим поняттям «майно», що включає будь-які активи: нерухомість, цінні папери, корпоративні права тощо. Таке звужене розуміння предмета правопорушення у ст. 306 КК України суперечить принципу всеохопності, закладеному в міжнародних стандартах.

По-друге, ст. 306 КК України не передбачає криміналізації усього спектра відмивальних операцій, передбачених міжнародними актами, зокрема конверсії, передачі, приховування, маскуванню, набуття та використання майна злочинного походження як самостійних форм злочинної поведінки. Тому дана стаття охоплює лише кінцеву стадію легалізації – безпосереднє використання «наркогрошей» – та залишає поза кримінально-правовою реакцією попередні етапи відмивання.

По-третє, ст. 209 КК України у взаємодії з відповідними процесуальними механізмами забезпечує ширші можливості у сфері asset recovery. Таким чином, ст. 306 КК України є самостійним, але недостатнім інструментом протидії легалізації доходів від наркобізнесу, оскільки охоплює лише вузький сегмент відмивальної діяльності та не відповідає в повній мірі вимогам міжнародних стандартів.

Аналіз наукових підходів та міжнародно-правових стандартів дозволяє дійти висновку про те, що чинне кримінальне законодавство України загалом відповідає базовим вимогам Віденської та Палермської конвенцій щодо криміналізації легалізації доходів від наркобізнесу. Водночас подальша імплементація стандартів FATF та acquis ЄС потребує вдосконалення: зокрема уточнення ознак суб'єктивної сторони ст. 209 КК України, розширення переліку кваліфікуючих ознак з урахуванням предикатного наркозлочину, а також посилення механізмів конфіскації злочинних доходів. Реалізація цих завдань сприятиме підвищенню ефективності кримінально-правової протидії відмиванню «наркогрошей» в Україні та забезпечить виконання міжнародних зобов'язань держави.

На нашу думку, доцільно доповнити ст. 209 КК України новим кваліфікованим складом кримінального правопорушення щодо легалізації доходів від наркобізнесу, а також розробити й впровадити в практичну діяльність уповноважених суб'єктів відповідних методичних рекомендацій щодо виявлення та документування кримінальних правопорушень цієї категорії з урахуванням міжнародного досвіду та стандартів FATF.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 15.02.2025).

2. United Nations Office on Drugs and Crime. World Drug Report 2023. Vienna : UNODC, 2023. 108 p.

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20.12.1988. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096 (дата звернення: 15.02.2025).

4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789 (дата звернення: 15.02.2025).

5. Financial Action Task Force. The FATF Recommendations. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation. Paris : FATF/OECD, 2012 (updated 2023). 112 p. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Fatfrecommendations.html>

6. Directive (EU) 2018/1673 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on combating money laundering by criminal law. Official Journal of the European Union. L 284. 12.11.2018. P. 22–30.

7. Жидков В. Л. Статус викривача кримінальної корупції: виконання міжнародних зобов'язань та проблеми національного законодавства / Україна та ЄС: адаптація кримінального та кримінального процесуального законодавства: матеріали круглого столу (23 травня 2025 року) / Н. Р. Лащук, Л. П. Брич. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2025. 290 с.

Наталія ТАРАН

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, є одним із ключових інститутів кримінального права, оскільки вони забезпечують баланс між необхідністю охорони правопорядку та правом особи на захист власних і суспільних інтересів. В умовах воєнного стану значення цього інституту суттєво зростає, адже держава

перебуває у стані збройної агресії з боку РФ проти України, що обумовлює необхідність залучення широкого кола суб'єктів до відсічі та стримування агресора. Повномасштабне вторгнення 2022 року спричинило трансформацію підходів до кримінально-правової оцінки діянь, вчинених в умовах бойових дій, окупації, територіальної оборони та масової участі цивільного населення у захисті держави.

Традиційно обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, закріплені в Розділі VIII Кримінального кодексу України [1]. До них належать необхідна оборона, крайня необхідність, затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, виконання законного наказу або розпорядження, фізичний або психічний примус, виправданий ризик, виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації. Спільною рисою цих обставин є те, що за формальними ознаками діяння може містити склад злочину, проте через наявність соціально корисної мети, відсутність суспільної небезпечності або вини воно не визнається кримінальним правопорушенням.

У мирний час зазначені норми забезпечують можливість особі захищати себе та інших від суспільно небезпечних посягань, не побоюючись кримінального переслідування. Однак повномасштабна війна поставила перед законодавцем нові виклики. Збройна агресія має системний, масштабний характер, а загроза поширюється не лише на окрему особу, а на державу, її суверенітет і територіальну цілісність. У таких умовах класичні положення про необхідну оборону чи крайню необхідність виявилися недостатніми для належного врегулювання дій військовослужбовців, добровольців територіальної оборони та цивільних осіб, які беруть участь у захисті країни.

У березні 2022 року до Кримінального кодексу було введено статтю 43-1 «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України» [2]. Відповідно до цієї норми не є кримінальним правопорушенням діяння, вчинене з метою відсічі та стримування збройної агресії проти України, якщо воно спрямоване на захист держави, її суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, а також життя і здоров'я людей. Законодавець фактично визнав, що шкода, заподіяна агресору в умовах війни, є правомірною за умови, що вона не пов'язана з катуванням, застосуванням заборонених засобів ведення війни чи іншими грубими порушеннями міжнародного гуманітарного права.

Особливого значення набули положення щодо участі цивільних осіб у захисті держави. Прикінцеві та перехідні положення Кримінального кодексу передбачили, що цивільні особи не підлягають кримінальній відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію, за умови дотримання вимог закону. Це положення узгоджується із Законом України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» [3], який надав громадянам можливість отримувати зброю та брати участь у відсічі агресії. Таким чином, держава визнала легітимність широкої самоорганізації населення у сфері оборони, що стало безпрецедентним явищем у сучасній українській правовій системі.

Ще однією важливою новелою стало запровадження інституту бойового імунітету в Закон України «Про оборону України» [4]. Бойовий імунітет означає, що військове командування, військовослужбовці та інші уповноважені особи не несуть кримінальної відповідальності за втрати особового складу, техніки або інші наслідки застосування сили під час виконання завдань із відсічі агресії, якщо такі наслідки були неминучими або їх неможливо було передбачити в конкретній бойовій обстановці. Метою цього інституту є захист військових від необґрунтованого кримінального переслідування за рішення, прийняті в умовах ризику, невизначеності та браку часу.

Водночас наукова спільнота звертає увагу на низку проблем, пов'язаних із формулюванням нових норм. По-перше, у статті 43-1 КК України спостерігається суперечність між поняттями «обов'язок» і «право» на захист Вітчизни. Якщо захист розглядається як обов'язок, то його невиконання потенційно може спричинити відповідальність. Якщо ж це право, то особа вільна реалізовувати або не реалізовувати його без негативних правових наслідків. Така нечіткість термінології створює ризики неоднакового тлумачення судами [6, с. 28].

По-друге, дискусійним є положення про можливість вчинення дій щодо відсічі агресії як шляхом дії, так і бездіяльності. З огляду на зміст поняття «відсіч» бездіяльність видається логічно неможливою формою такого захисту. По-третє, встановлення критеріїв пропорційності та заборона перевищення меж, фактично запозичених із норм про необхідну

оборону, у воєнний час може бути надмірно формалізованим. В умовах бойових дій особа не завжди здатна об'єктивно оцінити співвідношення шкоди, небезпеки та можливих наслідків, а вимога суворої відповідності може створювати ризик криміналізації дій, які були продиктовані реальною загрозою.

Окремо критикується конструкція бойового імунітету в частині посилення на наслідки, які «неможливо було передбачити». У теорії кримінального права відсутність передбачуваності наслідків означає відсутність необережної вини, а отже, відсутність складу злочину як такого. Відповідно звільнення від відповідальності за відсутності вини виглядає юридично некоректним і свідчить про певну концептуальну невизначеність законодавця.

З метою системного оновлення кримінального законодавства робочою групою з питань розвитку кримінального права підготовлено проект нового Кримінального кодексу України [5]. У ньому пропонується чіткіше розмежувати підстави правомірного заподіяння шкоди залежно від суб'єкта – цивільної особи, військовослужбовця чи представника окупаційної адміністрації. Зокрема, пропонується передбачити окрему норму про захист України від збройної агресії, яка надає будь-якій особі право заподіювати шкоду агресору всіма доступними засобами, якщо це спрямовано на відновлення суверенітету та територіальної цілісності держави. Також інститут бойового імунітету пропонується закріпити безпосередньо в тексті кодексу з чітким визначенням меж його застосування, без використання оціночних понять, що ускладнюють правозастосування.

Отже, інститут обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, в умовах воєнного стану зазнав істотної трансформації. Його розвиток став відповіддю на безпрецедентні виклики, пов'язані зі збройною агресією. Водночас законодавчі новели потребують подальшого вдосконалення з урахуванням принципів правової визначеності, верховенства права та міжнародного гуманітарного права. Практика їх застосування має формуватися з урахуванням пріоритету захисту прав людини та презумпції правомірності дій осіб, які стали на захист України в умовах воєнної агресії.

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 22.02.2026).

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#Text> (дата звернення: 22.02.2026).

3. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України : Закон України від 03.03.2022 № 2114-IX : станом на 25 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (дата звернення: 22.02.2026).

4. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII : станом на 10 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 22.02.2026).

Ксенія ТЕРЕЩЕНКО

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Таїсія ШЕВЧЕНКО

старший викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ООБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНОГО ВБИВСТВА ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Актуальність теми проблематики визначення умисного вбивства цивільного населення під час війни в Україні зумовлена масштабними порушеннями норм міжнародного гуманітарного та кримінального права, що супроводжують збройну агресію російської федерації. Масові вбивства мирних жителів у Бучі, Ірпені, Маріуполі, Херсоні та інших

населених пунктах стали трагічними прикладами злочинів проти людяності, що потребують належного правового реагування, розслідування та покарання винних осіб. Ця проблема має не лише кримінально-правове, а й глибоке морально-соціальне значення, адже йдеться про захист фундаментального права на життя, справедливість для жертв і формування ефективного механізму відповідальності за воєнні злочини. Вивчення зазначеного питання є надзвичайно важливим для удосконалення національної системи правосуддя та забезпечення відновлення справедливості також в повоєнний період.

Зокрема, М. Падалка зазначає, що основою захисту цивільного населення в умовах міжнародного збройного конфлікту є Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року та Додатковий протокол I, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, що є ратифікованими в Україні, а тому є обов'язковими для виконання [2]. Дані документи регламентують обов'язок сторін захищати цивільне населення та цивільні об'єкти від нападів.

Стаття 438 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1] є ключовою нормою, що визначає кримінальну відповідальність за воєнні злочини, передбачені міжнародним гуманітарним правом. Її зміст спрямований на захист основоположних прав людини в умовах збройного конфлікту та забезпечення дотримання законів і звичаїв війни, закріплених у міжнародних договорах, учасницею яких є Україна. Зокрема, стаття охоплює широкий спектр злочинних дій: від жорстокого поводження з військовополоненими та цивільними особами до незаконної депортації дітей і застосування заборонених засобів ведення війни. Особливої ваги набуває частина друга, що встановлює підвищену відповідальність за вчинення таких дій, якщо вони призвели до загибелі людини, що відображає принцип індивідуальної відповідальності за тяжкі порушення норм міжнародного права.

Проблематика визначення умисного вбивства цивільного населення під час збройного конфлікту в Україні є актуальною внаслідок значного масштабу порушень норм міжнародного гуманітарного права та кримінального права, зокрема принципу відмежування військових і цивільних об'єктів. Згідно з доповіддю Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), за період з 01.12.2024 по 31.05.2025 під час бойових дій в Україні загинуло 968 цивільних осіб та поранено 4 807, що становить підвищення на 37 % порівняно з аналогічним періодом попереднього року [5]. Наразі проблема визначення умисного вбивства мирного населення набуває не лише правового, але й глибокого гуманітарного значення, оскільки йдеться про фундаментальне право на життя, рівень правової захищеності цивільних під час війни та довіру до системи правосуддя.

Однією з ключових проблем є застосування засобів ведення війни або тактик, які не відповідають принципам пропорційності, розрізнення та необхідності, що закріплено в міжнародному гуманітарному праві. Наприклад, дослідження Amnesty International зафіксувало випадки використання кластерних боєприпасів у густонаселених районах, що порушує заборону на застосування засобів ведення війни, які не можуть бути точно спрямовані. Подібні дії ведуть до масових жертв серед цивільного населення [4]. Ілюстративною є атака на житловий будинок у місті Полтава 1 лютого 2025 року, де внаслідок вибуху великого високопотужного снаряда загинули 15 цивільних, поранено 20 осіб; що, як зазначає Human Rights Watch, є прикладом безрозбірливого та непропорційного удару [5]. На жаль, майже кожне місто, особливо прифронтової зони, має такі приклади безглузлого використання зброї масового ураження, наслідок збільшена кількість жертв цивільного населення.

Інша значуща проблема стосується навмисних або систематичних убивств цивільних, які можуть кваліфікуватись як воєнні злочини або злочини проти людяності. Зокрема, звіт Моніторингової місії ООН в Україні документує випадки підсумкових розстрілів цивільних у північних регіонах України (кінець лютого – початок квітня 2022 р.), коли особи, що перебували під контролем збройних сил РФ, були страчені без суду [6]. Такий тип порушення підкреслює необхідність ретельного розслідування, правового реагування та встановлення відповідальності, що є ключовими компонентами у запобіганні безкарності та відновленні справедливості.

Нарешті, правова регламентація та її імплементація в Україні стикаються із низкою викликів, пов'язаних з кваліфікацією дій як воєнних злочинів, забезпеченням доказової бази та міжнародною взаємодією для притягнення винних до відповідальності. У науковій статті «Criminal liability for the commission of war crimes: analysis of the corpus delicti of unlawful encroachments» пропонується класифікація військово-насильницьких злочинів, зокрема

шляхом поділу за категоріями жертв [3]. Водночас необхідна координація між українськими правоохоронними органами та міжнародними інституціями для належного розслідування злочинів, скоєних під час збройного конфлікту, що є істотною передумовою довготривалого відновлення правової та соціальної системи після війни.

Статус потерпілого є визначальним критерієм для розмежування воєнних злочинів (ст. 438 КК) від інших кримінальних правопорушень, вчинених в умовах збройного конфлікту. У міжнародному збройному конфлікті також важлива лояльність потерпілого до протилежної сторони [7, с. 23].

Отже, підсумовуючи розглянуте нами питання можемо зазначити, що проблематика визначення вбивства цивільного населення під час війни в Україні має комплексний характер і охоплює як правові, так і міжнародні гуманітарні аспекти. Масові порушення міжнародного гуманітарного права, численні факти умисних убивств і невибіркових атак свідчать про системність цих злочинів та потребують ефективного міжнародного реагування. Встановлення та покарання винних осіб є необхідною умовою відновлення справедливості, запобігання безкарності та зміцнення правового порядку. Україна, у співпраці з міжнародними організаціями, має забезпечити документування таких злочинів щодо притягнення винних до кримінальної відповідальності відповідно до норм міжнародного гуманітарного права. Лише таким чином можна гарантувати захист цивільного населення та закласти основи для сталого миру і верховенства права після завершення війни.

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 17.07.2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top>.

2. Падалка М.А. Міжнародно-правовий захист цивільного населення під час збройних конфліктів. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2022. № 6. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-6-01-10> (дата звернення: 30.10.2025).

3. Criminal liability for the commission of war crimes: analysis of the corpus delicti of unlawful encroachments. URL : https://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/view/738?utm_source (дата звернення: 30.10.2025).

4. Ukraine: Russia's siege warfare tactics unlawfully killing civilians - new research. URL : https://www.amnesty.org.uk/press-releases/ukraine-russias-siege-warfare-tactics-unlawfully-killing-civilians-new-research?utm_source (дата звернення: 30.10.2025).

5. UN Human Rights Report Warns of Worsening Violations and Mounting Civilian Casualties. URL : https://ukraine.ohchr.org/en/UN-Human-Rights-Report-Warns-of-Worsening-Violations-and-Mounting-Civilian-Casualties?utm_source (дата звернення: 30.10.2025).

6. UN report details summary executions and attacks on individual civilians by Russian troops in northern Ukraine from February to April. URL : <https://ukraine.un.org/en/210464-un-report-details-summary-executions-and-attacks-individual-civilians-russian-troops> (дата звернення: 30.10.2025).

7. Воєнні злочини : кримінально-правовий аналіз, методика розслідування та віктимологічні аспекти : навч. посіб. / Кол. авт.: О. О. Ганжа, О. А. Моргунов, О. С. Юнін та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Шаблістого. Дніпро : Дніпров. держ. у-т внутр. справ. 2025. 312 с.

Павло ТИМЧИШИН

курсант ННІ поліцейської діяльності

Науковий керівник:

Наталія КУЛАКОВА

професор кафедри кримінології

та інформаційних технологій

Національної академії внутрішніх справ

(м. Київ, Україна),

кандидат юридичних наук, професор

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКІВ НЕЗАКОННИХ ПОСЛУГ І НОВІ ФОРМИ КРИМІНАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Організована злочинність під час дії правового режиму воєнного стану проявляється не лише у зміні кількісних показників кримінальних правопорушень, а передусім у трансформації способів функціонування кримінальних угруповань і механізмів формування

попиту на незаконні послуги. Тривалі безпекові обмеження, переміщення населення, перебудова економічних процесів і зміна соціальної поведінки створили середовище, у якому кримінальні мережі почали швидше адаптуватися до нових умов. Організовані групи дедалі частіше орієнтуються не на контроль території, а на забезпечення певних сервісів, що можуть використовуватися різними виконавцями. Така модель дозволяє мінімізувати ризики викриття, розподіляти функції та швидко змінювати структуру взаємодії залежно від ситуації.

Нормативна база України дозволяє визначити межі цього явища через поєднання кримінально-правових і організаційних підходів. Кримінальний кодекс України встановлює відповідальність за створення та участь у злочинній організації, що відображає ознаки стійкості, попереднього планування та розподілу ролей між учасниками [3]. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» закріплює систему суб'єктів протидії та принцип координації їх діяльності, що має значення для розуміння комплексного характеру протидії. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає особливі умови функціонування державних інституцій, режим контролю територій і можливість запровадження обмежень, які змінюють криміногенну ситуацію та впливають на структуру незаконних ринків. У сукупності ці акти пояснюють, чому під час воєнного стану організована злочинність змінює форму, а не зникає.

Латентність організованої злочинності під час дії правового режиму воєнного стану зростає через поєднання страху помсти, переміщення потерпілих і свідків, втрату звичних каналів звернення, а також недовіру до прогнозованості результату повідомлення. Частина посягань маскується під цивільно-правові або господарські конфлікти, що ускладнює реєстрацію та раннє виявлення організованих зв'язків між епізодами. Віктимізація набуває стійких форм, коли незаконні послуги спираються на залежність людини від доступу до дефіцитних ресурсів або на потребу швидкого вирішення побутових і безпекових питань, а повторна віктимізація виникає через шантаж, нав'язування захисту, примусове посередництво та навмисне ускладнення легальних процедур. За таких умов офіційні показники не відображають повного обсягу шкоди, а кримінальні мережі отримують додаткову перевагу, бо тривалий час залишаються поза належною увагою правоохоронних органів.

Трансформація ринків незаконних послуг проявляється у переході від класичних кримінальних схем до сервісної моделі. Незаконна діяльність організовується як система окремих функцій: пошук клієнтів, логістичне забезпечення, фінансовий супровід, технічна підтримка, інформаційне прикриття. Виконавці можуть не знати один одного, але залишаються пов'язаними через спільні канали взаємодії. Зростає роль посередників, які поєднують попит і виконавців, забезпечують комунікацію та розподіл прибутку. Частина операцій переноситься у цифрове середовище, тоді як інша частина зберігає фізичну прив'язку до транспортних маршрутів, складів, пунктів контролю та місць концентрації економічної активності. Нестабільність і дефіцит окремих ресурсів стимулюють появу нових незаконних послуг, пов'язаних із посередництвом, підробленням документів, шахрайськими операціями та нелегальними фінансовими схемами [1, с. 92–94].

Кримінальні мережі дедалі частіше набувають модульної структури. Стійкість досягається не через жорстку ієрархію, а через повторюваність функцій і можливість швидкої заміни учасників. Зменшується потреба у великих постійних угрупованнях, натомість поширюються невеликі мобільні групи, які виконують окремі завдання. Комунікація скорочується до мінімально необхідного рівня, використовуються дистанційні канали взаємодії, що ускладнює встановлення організаторів. Фінансові операції стають центральним елементом функціонування таких мереж, оскільки саме через них забезпечується координація, розрахунки та легалізація доходів. Як наслідок, формується змішана модель кримінальних ринків, де традиційні незаконні операції поєднуються з цифровими шахрайствами, вимаганням та обігом інформації [2, с. 168–169].

Важливою складовою протидії виступає діяльність національної поліції, спрямована на руйнування не окремих епізодів, а інфраструктури кримінального сервісу. Практика показує, що ефективність досягається тоді, коли увага зосереджується на каналах взаємодії, фінансових потоках і посередниках, які забезпечують сталість незаконного ринку. Запровадження системи стратегічної оцінки загроз організованої злочинності SOCTA Україна дозволяє формувати єдину аналітичну картину та узгоджувати діяльність різних органів сектору безпеки і оборони. Такий підхід дає можливість переходити від реагування на наслідки до впливу на ключові вузли кримінальної інфраструктури.

Під час воєнного стану зростає латентність організованої злочинності. Частина потерпілих не звертається до правоохоронних органів через переміщення, страх або недовіру, а окремі кримінальні схеми мають трансрегіональний характер і виходять за межі однієї території. Фрагментація мереж призводить до того, що виконавці володіють обмеженою інформацією про організаторів, а координація здійснюється через фінансові та інформаційні канали. За таких умов значення набувають розслідування, спрямовані на аналіз фінансових операцій, повторюваних моделей діяльності та встановлення осіб, які забезпечують стабільність кримінального сервісу [1, с. 92–94; 4].

Подальше зниження впливу організованої злочинності пов'язується з поєднанням аналітичної роботи, профілювання незаконних ринків і точкового впливу на їх ключові елементи. Результативність демонструє концентрація на сервісах, без яких мережа не здатна функціонувати стабільно: фінансове обслуговування, логістика, підробні документи, цифрові інструменти обману та корупційні зв'язки. Для національної поліції значення мають міжвідомча взаємодія, розвиток кримінального аналізу, використання аналітичних баз даних і належна фіксація цифрових доказів із дотриманням процесуальних стандартів.

Отже, організована злочинність у період дії правового режиму воєнного стану демонструє здатність до швидкої адаптації через зміну структури незаконних ринків і перехід до мережевої моделі функціонування. Стійкість забезпечується не масштабом угруповань, а гнучкістю сервісів, каналами взаємодії та фінансовими механізмами. Кримінальний кодекс України, Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначають нормативні межі протидії, а застосування аналітичних підходів за моделлю SOCTA Україна дозволяє зосереджувати зусилля на найбільш значущих елементах кримінальної інфраструктури, що знижує відтворюваність незаконних ринків і підвищує ефективність реагування держави.

1. Кривонос М. Актуальні загрози організованої злочинності в умовах воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжнародної науково-практ. конф. (Дніпро, 15.03.2024). Ч. I. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 92–94. DOI: 10.31733/15-03-2024/1/92-94. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13827/1/31.pdf> (дата звернення: 17.02.2026).

2. Серкевич І. Р., Лісіцина Ю. О. Кримінально-правова політика у сфері протидії злочинним об'єднанням в умовах воєнного стану. *Вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2025. Вип. 88. Ч. 3. С. 168–175. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/06/serkevych-lisitsyna.pdf> (дата звернення: 17.02.2026).

3. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3341-12> (дата звернення: 17.02.2026).

4. Деякі питання запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки SOCTA Україна : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2022 № 59. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/59-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.02.2026).

Катерина ТКАЧЕНКО

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

СТАДІЇ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання кримінально-правового захисту основ національної безпеки набуло не лише теоретичного, а й практичного, стратегічного значення. Законодавець був змушений оперативнo реагувати на нові форми загроз – військові, політичні, інформаційні, кібернетичні – шляхом уточнення та розширення норм Розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України. Особливістю цих кримінальних правопорушень є їхня спрямованість проти фундаментальних цінностей держави: суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, обороноздатності та інформаційної безпеки. Саме тому конструкція стадій їх вчинення має специфічний характер, що відрізняється від загальної моделі стадій умисного кримінального правопорушення.

Згідно із загальною теорією кримінального права та положеннями Загальної частини Кримінального кодексу України (далі – КК України), умисне кримінальне правопорушення проходить три основні стадії: готування, замах і закінчене кримінальне правопорушення. Готування полягає у створенні умов для вчинення кримінального правопорушення (підшукування співучасників, знярядь, змова тощо), замах – у безпосередньому початку виконання об'єктивної сторони кримінального правопорушення, якщо він не був доведений до кінця з причин, що не залежали від волі особи, а закінчене кримінальне правопорушення – це повна реалізація складу кримінального правопорушення, передбаченого диспозицією статті Особливої частини. Однак щодо кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки законодавець часто свідомо модифікує цю класичну конструкцію.

Більшість кримінальних правопорушень, передбачених Розділом I Особливої частини КК України, мають формальний або усічений склад [2]. Формальний склад означає, що кримінальне правопорушення визнається закінченим з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння незалежно від настання шкідливих наслідків. Усічений склад передбачає перенесення моменту закінчення кримінального правопорушення на більш ранній етап – фактично на стадію готування або навіть змови. Такий підхід зумовлений тим, що очікування настання реальної шкоди для держави може мати катастрофічні наслідки.

Показовим прикладом є конструкція кримінального правопорушення, передбаченого статтею 109 КК України, яка встановлює відповідальність за дії, спрямовані на насильницьке повалення конституційного ладу або захоплення державної влади. У межах цієї статті змова про вчинення відповідних дій уже утворює закінчений склад кримінального правопорушення. У класичному розумінні змова є формою готування, адже вона лише створює передумови для майбутнього виконання кримінального правопорушення. Проте законодавець визнає сам факт досягнення домовленості між суб'єктами настільки небезпечним, що кваліфікує його як завершене посягання. Таким чином, стадія готування трансформується у самостійний закінчене кримінальне правопорушення [3, с.20].

Аналогічна тенденція простежується в інформаційній сфері. Наприклад, відповідно до статті 436-2 КК України кримінально караними є виготовлення та поширення матеріалів, що виправдовують або заперечують збройну агресію проти України. З формально-логічної точки зору виготовлення матеріалів може розглядатися як підготовчий етап до їх подальшого поширення [3, с.19-20]. Проте законодавець визначає момент закінчення кримінального правопорушення вже з факту виготовлення або публічного розповсюдження таких матеріалів. Отже, навіть дії, які традиційно кваліфікувалися б як готування, набувають

статусу завершеного складу кримінального правопорушення. Це дозволяє державі оперативно реагувати на інформаційні загрози, не чекаючи на масштабне поширення шкідливого контенту.

Окремої уваги заслуговує правова природа публічних закликів до вчинення дій, спрямованих проти державності. У класичній теорії кримінального права заклики до вчинення кримінального правопорушення може розглядатися як форма підбурювання – різновид співучасті. Однак у сфері кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки публічні заклики законодавець часто виокремлює в самостійний склад кримінального правопорушення [1, с.236]. Це означає, що відповідальність настає незалежно від того, чи були фактично вчинені дії, до яких закликали, і чи настали суспільно небезпечні наслідки. Таке кримінальне правопорушення має формальний склад і вважається закінченим із моменту доведення заклику до відома певної аудиторії. Публічність виступає обов'язковою ознакою об'єктивної сторони, оскільки саме вона зумовлює підвищену небезпеку діяння.

Водночас кримінальний закон диференціює ступінь суспільної небезпеки: санкції за публічні заклики, як правило, є менш суворими, ніж за безпосереднє вчинення дій, спрямованих на зміну меж території або повалення влади. Це свідчить про збереження принципу справедливості та пропорційності покарання, навіть за умов підвищеної криміналізації ранніх стадій протиправної діяльності.

Таким чином, особливістю стадій вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки є те, що законодавець свідомо відходить від класичної триступеневої моделі розвитку кримінального правопорушення. Шляхом конструювання формальних та усічених складів момент закінчення кримінального правопорушення переноситься на максимально ранній етап – змову, організаційні дії, виготовлення матеріалів, публічні заклики. Це забезпечує можливість превентивного реагування держави та мінімізації ризиків для суверенітету й територіальної цілісності. Такий підхід відповідає сучасним викликам гібридної війни, в якій загроза може реалізовуватися не лише у формі збройних дій, а й через інформаційні, політичні та підривні механізми.

1. Кривоносова К. Л. Кримінально-правові санкції у статтях про публічні заклики до вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 77. Ч. 2. С. 234-239.

2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 22.02.2026).

3. Лихова С. Кримінальні правопорушення в інформаційній сфері, що посягають на національну безпеку України. *Науковий вісник НДІ проблем досудового розслідування*. № 2. 2023. 24 с. URL: <https://ndipdr.com.ua/wp-content/uploads/2023/11/%D0%97%D0%9C%D0%86%D0%A1%D0%A2-2-%E2%80%94%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F-2.pdf> (дата звернення: 22.02.2026).

Вікторія ТЯЖКУН

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ (КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України є одними з найнебезпечніших посягань на конституційний лад та суверенітет держави. В умовах збройної агресії російської федерації проти України питання правильної кваліфікації

державної зради та шпигунства набуло особливої актуальності та практичної значущості.

Правовою основою охорони державного суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності, державної, економічної та інформаційної безпеки України є ст. 17 Конституції України, яка покладає на державу обов'язок захищати суверенітет і територіальну цілісність, а також ст. 65 Основного закону, що встановлює обов'язок громадян захищати Вітчизну [2], ст. ст. 111 (державна зрада) та 114 (шпигунство) Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1].

Суспільна небезпечність кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки зумовлена тим, що такі діяння підривають базові засади стабільного розвитку держави та її народу на принципах взаємної відповідальності й взаємної користі; посягають на конституційний лад, у межах якого повинні гарантуватися права і свободи людини, законні інтереси громадян, охорона довкілля та інші життєво важливі цінності; а також руйнують систему захисту національних інтересів в інформаційній, військовій, промисловій та інших сферах. Таким чином, національна безпека як соціальне благо виступає родовим об'єктом цих кримінальних правопорушень [3, с. 97].

У теорії кримінального права дискусійним залишається питання співвідношення форми державної зради у виді шпигунства (ст. 111 КК України) та шпигунства як самостійного складу кримінального правопорушення (ст. 114 КК України).

Проект нового Кримінального кодексу України (станом на 21.07.2025) передбачає суттєве переосмислення підходів до криміналізації та кваліфікації правопорушень проти національної безпеки [6]. У структурі проекту КК України відповідні норми зосереджені у Книзі десятий, яка регулює кримінальні правопорушення у сфері державної та громадської безпеки. Принципово важливою новелою є відмова від терміну «злочин» та перехід до поняття «кримінальне правопорушення», що узгоджується з термінологією чинного КПК України та загальними тенденціями реформування кримінального законодавства.

Проект нового КК України пропонує більш деталізовану систему складів кримінальних правопорушень проти національної безпеки, як порівняти з чинним КК України. Зокрема, на відміну від чинного КК, який передбачає єдину ст. 111 з альтернативними формами державної зради, проект тяжіє до виокремлення окремих складів для різних форм антидержавної діяльності [6]. Такий підхід забезпечує більшу визначеність кримінально-правових заборон та відповідає принципу правової визначеності як складовій верховенства права.

Порівняльний аналіз чинного КК України та проекту нового КК України свідчить про те, що у сфері відповідальності за кримінальні правопорушення проти національної безпеки законодавець прагне до більшої диференціації відповідальності залежно від конкретних форм протиправної поведінки та ступеня суспільної небезпеки. Якщо чинний КК України оперує широкими поняттями «підривна діяльність», «допомога іноземній державі», то автори проекту нового КК України конкретизують ці поняття задля усунення неоднозначності у їх тлумаченні [6].

На окрему увагу заслуговує питання звільнення від кримінальної відповідальності за відповідні кримінальні правопорушення. Стаття 111 КК України у примітці передбачає можливість звільнення від відповідальності громадянина України, який виконував завдання іноземної держави, але добровільно припинив цю діяльність та повідомив органи державної влади [1]. Такий механізм заохочення діяльного каяття є важливим інструментом оперативно-розшукової та слідчої практики. Проект нового КК України зберігає цей підхід, однак пропонує більш чітке визначення умов звільнення від кримінальної відповідальності [6].

Отже, правовий аналіз кримінально-правових засад протидії державній зраді та шпигунству за чинним КК України та проектом нового КК України дозволяє дійти таких висновків. По-перше, обидва кодекси забезпечують кримінально-правову охорону національної безпеки України, однак проект нового КК пропонує більш деталізований та системний підхід до відповідних складів кримінальних правопорушень. По-друге, принципове значення для кваліфікації має розмежування суб'єктів державної зради та шпигунства. По-третє, в умовах воєнного стану законодавець обґрунтовано посилив відповідальність за окремі форми відповідних кримінальних правопорушень. Подальшого вдосконалення потребує законодавче визначення понять «підривна діяльність» та «допомога іноземній державі» з метою забезпечення єдності судової практики.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

3. Чорний Р. Л. Поняття, система та кримінально-правова характеристика складів злочинів проти основ національної безпеки України : автореф. дис.... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Харків. Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2021. 42 с.
4. Ковальчук О. Злочини проти основ національної безпеки України: поняття та система. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Юридичні науки*. 2024. Т. 11. № 4 (44). С. 95–102.
5. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>.
6. Проект нового Кримінального кодексу України (станом на 21.07.2025). *Реформування кримінального законодавства України*. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/08/20/00-kontrolnyj-proyekt-kk-21-07-2025.pdf>.

Кіра УМАНЕЦЬ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Світлана КОРОГОД

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

ЗАМАХ НА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Замах на кримінальне правопорушення є окремою стадією реалізації умисного кримінального протиправного наміру, яка відображає спробу довести кримінальне правопорушення до завершення, що залишилася нездійсненою з об'єктивних причин, не залежних від волі особи. Це особливе правове явище, закріплене у ст. 15 КК України, яке характеризується тим, що дії або бездіяльність особи спрямовані безпосередньо на вчинення конкретного кримінального правопорушення, проте результат, передбачений законом, не настає. Замах підкреслює суспільну небезпечність наміру та готовність особи реалізувати його на практиці [3].

Важливою характеристикою замаху є безпосередня спрямованість дій на реалізацію складу кримінального правопорушення. Дії чи бездіяльність особи повинні не просто готувати підґрунтя для кримінального правопорушення, а реально наближати його до завершення. На відміну від підготовчого етапу, коли особа лише планує або забезпечує умови для правопорушення, у стадії замаху її поведінка набуває реального, спрямованого і активного характеру, що є кроком до здійснення кримінального правопорушення.

Замах завжди передбачає наявність прямого умислу. Особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій і передбачає можливі наслідки, бажаючи їх настання або свідомо допускаючи. Прямий умисел відокремлює замах від інших стадій протиправного посягання, оскільки вказує на цілеспрямовану реалізацію кримінального протиправного наміру, а не на випадкову або непередбачену дію. Саме наявність такого умислу є визначальним для кваліфікації замаху [2, с. 88].

Об'єктивна сторона замаху включає реальні дії або бездіяльність, які наближають до завершення кримінального правопорушення, але не призводять до настання суспільно небезпечного результату. Не доведення кримінального правопорушення до кінця може бути зумовлене зовнішніми перешкодами: діями правоохоронних органів, активним опором потерпілого або іншими незалежними від волі винного обставинами. Ця особливість підкреслює специфіку замаху як стадії, що знаходиться на межі між підготовкою та завершеним правопорушенням [5, с. 72].

Закінчений замах відмітний тим, що особа вчинила всі дії, необхідні для завершення кримінального правопорушення, але результат не настав з об'єктивних причин. Незакінчений

замах – це тоді, коли діяння ще не охопили весь комплекс кроків для доведення правопорушення до кінця. Така диференціація важлива для правильного правового кваліфікування та визначення міри кримінальної відповідальності.

У структурі кримінального права замах займає проміжну позицію між готуванням до правопорушення і закінченим кримінальним правопорушенням. Підготовка включає планування, придбання засобів та створення умов, але не реалізує намір; замах же – це вже активна реалізація протиправного наміру. Така стадійність дозволяє законодавцю та суду диференційовано підходити до визначення відповідальності, залежно від ступеня завершеності діяння [4, с. 94].

Непридатний замах буває тоді, коли об'єкт посягання або використані засоби об'єктивно не можуть спричинити передбачений наслідок. Наприклад, особа, маючи умисел на позбавлення життя іншої людини, здійснює ритуальні дії – виготовляє так звану «ляльку-вуду» та проколює її гострими предметами, щиро переконана, що це спричинить смерть потерпілого. Оскільки подібні засоби об'єктивно не здатні викликати реальну шкоду життю чи здоров'ю людини, досягнення протиправного результату є неможливим. Проте такі дії кваліфікуються як непридатний замах, адже вони свідчать про наявність прямого умислу та суспільно небезпечної спрямованості поведінки особи.

КК України передбачає відповідальність не лише за завершені правопорушення, а й за замах, оскільки вони самі собою є суспільно небезпечними. Фактом, що зумовлює переслідування, є умисні дії, спрямовані на вчинення правопорушення, навіть якщо результат не настав. Такий підхід відповідає принципу запобігання суспільно небезпечним діям та захисту прав і свобод людини [1, с. 59].

На практиці часто виникають складнощі у визначенні, чи є діяння замахом, чи підготовкою до кримінального правопорушення. Основна ознака – безпосередня спрямованість дій на реалізацію протиправного умислу. Неправильна оцінка може призвести до некоректної кваліфікації. Судовий аналіз враховує повний комплекс обставин справи: етап виконання дій, підстави не доведення правопорушення, характер і ступінь реалізації умислу, що дозволяє встановити відповідальність у межах закону [2, с. 89].

Отже, замах на кримінальне правопорушення є самостійною стадією умисного суспільно небезпечного посягання, що характеризується безпосередньою спрямованістю дій або бездіяльності особи на вчинення конкретного кримінального правопорушення, наявністю прямого умислу та недоведенням діяння до кінця з об'єктивних причин, незалежних від волі винного. Він відрізняється від підготовчих дій і готування, займаючи проміжне місце між підготовкою та завершеним правопорушенням, та включає різні форми, зокрема закінчений, незакінчений і непридатний замах.

1. Бажанов М. І. Кримінальне право України: Загальна частина : навч. посіб. Харків : Право, 2023. 254 с.

2. Гаврилюк П. О. Стадії кримінального правопорушення: теоретичний аналіз та сучасні виклики. *Науковий вісник ДДУВС*. 2022. С. 85–92.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

4. Литвинов О. М. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. 2023. 93–96 с.

5. Суслов В. Кримінально-правова характеристика готування до кримінального правопорушення: сучасні підходи. *Юридичний вісник України*. 2023. С. 70–77.

Олександра ФІЖДЕЛЮК

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Сергій БАБАНІН

Доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

КВАЛІФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНОГО ІЗ ПОШКОДЖЕННЯМ АБО ЗНИЩЕННЯМ МАЙНА

З урахуванням сучасної соціально-економічної нестабільності, дії воєнного стану та зростання рівня агресії в суспільстві, кримінальні правопорушення проти власності й надалі залишаються одними з найпоширеніших в Україні. Особливе місце серед них посідають умисне знищення або пошкодження майна, відповідальність за які передбачена статтею 194 Кримінального кодексу України. Правильна юридична оцінка таких діянь має принципове значення для забезпечення законності під час притягнення особи до кримінальної відповідальності. Від точності кваліфікації залежить обґрунтованість обвинувачення та справедливості призначеного покарання.

Знищення або пошкодження майна, передбачене статтею 194 КК України, належить до кримінальних правопорушень проти власності, оскільки безпосереднім об'єктом такого діяння є суспільні відносини власності. Йдеться про правовідносини, захищені законом, які забезпечують право володіння, користування та розпорядження майном. Порушення цих відносин шляхом знищення чи пошкодження майна завдає матеріальної шкоди власнику або законному користувачу. Додатковим об'єктом кримінального правопорушення можуть бути життя або здоров'я особи, якщо шкода виникає внаслідок небезпечних дій, наприклад, підпалу. Предметом цього правопорушення є чуже майно – як рухоме, так і нерухоме [1, с. 304].

Що стосується суб'єкта кримінального правопорушення, то відповідно до частини першої статті 194 КК України ним є осудна фізична особа, яка досягла 16 років, а за частиною другою тієї ж статті – осудна фізична особа віком від 14 років. Водночас в умовах воєнного стану діяння, вчинені організованими групами або особами, які діють за завданням ворожих сил, можуть підпадати під кваліфікацію як диверсія [2].

Також слід враховувати особливості кваліфікації співучасті у вчиненні таких кримінальних правопорушень. Відповідно до статті 27 КК України, організатор, підбурювач і пособник несуть відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна на рівні з безпосереднім виконавцем. У практиці правозастосування іноді виникають випадки, коли співучасть помилково кваліфікують як групове вчинення кримінального правопорушення, що призводить до неправильної юридичної оцінки дій учасників [3, с. 22].

Оскільки спосіб, передбачений частиною другою статті 194 КК України, становить більшу суспільну небезпеку порівняно з частиною першою, виникає потреба чітко викласти положення ч. 2 ст. 194 КК таким чином, щоб умисне знищення або пошкодження майна загальнонебезпечним способом, навіть без завдання шкоди у великих розмірах, підлягало кримінальній відповідальності. Для уникнення суперечностей під час кваліфікації правопорушень доцільно виділити цю ознаку в окремому частину 2 статті 194 КК та сформулювати її наступним чином: «Умисне знищення або пошкодження чужого майна, вчинене шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом» [4, с. 252].

У випадку умисного знищення або пошкодження чужого майна шляхом підпалу чи вибуху внаслідок агресії однієї держави проти України такі дії підлягають кваліфікації за статтею 438 КК України «Воєнні злочини». Згідно з Інструкцією щодо виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України (розділ 8) це кримінальне

правопорушення належить до категорії серйозних порушень норм міжнародного гуманітарного права та класифікується як воєнний злочин [5].

Отже, правильна кваліфікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із пошкодженням або знищенням майна, є ключовою для забезпечення законності та справедливості кримінального провадження. Важливе значення має чітке визначення об'єкта, предмета та способу вчинення кримінального правопорушення, що дозволяє відрізнити умисне пошкодження майна від суміжних складів кримінальних правопорушень, таких як крадіжка, грабіж або розбій. Практика показує, що труднощі виникають при оцінці способу вчинення та наслідків дій винного, а також під час кваліфікації співучасті. Умови воєнного стану та дії осіб, пов'язаних із збройною агресією, додають додаткових складнощів у застосуванні норм Кримінального кодексу України. Тому удосконалення правозастосовної практики та уточнення нормативних положень сприятимуть підвищенню ефективності боротьби з правопорушеннями проти власності та запобіганню правовим колізіям.

1. Pokrasa K. Criminal law and forensic classification of crimes related to fires. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. Scientific Journal. 2022. Special Issue № 1 (120). P. 303-307.

2. Лазарєв В. О. Проблемні питання знищення або пошкодження майна. Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах. URL: <https://er.dpuvs.edu.ua/bitstream/123456789/15819/1/17.pdf>

3. Юнін О. С. Кримінально-правова охорона майна громадян в умовах воєнного стану. Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 23 травня 2025 р.). Дніпро: ДДУВС, 2025. С. 21-23.

4. Мартишко М. В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення чи пошкодження майна. Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XII Всеукр. наук.- теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П.П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.) Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. 292 С. 249–252.

5. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України. Затв. наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17?find=1&text>.

Марія ФОРОСТЯНОВА

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗМІНИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ (ст. 364 КК) У ПРОЄКТІ НОВОГО КК УКРАЇНИ

Зловживання владою або службовим становищем традиційно належить до найпоширеніших корупційних кримінальних правопорушень в Україні. Стаття 364 Кримінального кодексу України (далі – КК України) пройшла тривалий шлях законодавчих трансформацій: зокрема, за підрахунками дослідників, лише за роки чинності КК до неї було внесено не менше десяти змін, що є одним із найвищих показників нормативної нестабільності серед усіх статей Особливої частини [1]. Проєкт нового КК України, контрольний текст якого опублікований станом на 22 лютого 2026 року, пропонує концептуальний перегляд підходів до криміналізації службового зловживання, що зумовлює необхідність порівняльного аналізу чинної та проєктної моделей [2].

За чинною редакцією ст. 364 КК України, сформованою переважно Законом від 21 лютого 2014 року № 746-VII щодо імплементації ст. 19 Конвенції ООН проти корупції 2003 року, зловживання владою або службовим становищем визначається як умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для себе або іншої особи, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам [3-4]. Відтак, чинна норма характеризується трьома обов'язковими елементами: спеціальною метою (одержання неправомірної вигоди), використанням службового становища всупереч інтересам служби та матеріальним наслідком (істотна шкода).

Красницький І. В., аналізуючи конкуренцію між нормами ст. 364 та ст. 365 КК України, вказує, що норма про зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) не може вважатися загальною щодо норми про перевищення влади або службового становища (ст. 365 КК України), оскільки визначений нею склад кримінального правопорушення містить як обов'язкову ознаку вказівку на мету – отримання неправомірної вигоди, яка не є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення про перевищення влади або службових повноважень. А тому норми, закріплені в статтях 364, 365 КК України, є варіантними, входять в так звану асоціацію норм про різні склади зловживання владою або службовим становищем. [5, с. 148].

Верховний Суд України у постановках від 23 квітня 2024 року у справах № 686/25943/18 та № 278/1664/20 підтвердив, що суб'єктивна сторона ст. 364 КК України характеризується прямим умислом та спеціальною метою – одержанням неправомірної вигоди, а відсутність доведеного мотиву виключає відповідальність за цією нормою [6].

Проект нового КК України пропонує принципово інший архітектурний підхід. По-перше, відмовляючись від конструкції "службова особа" на користь поняття «публічна службова особа», що охоплює лише осіб, що виконують публічні функції, проект усуває традиційну неоднозначність щодо кола суб'єктів. По-друге, поняття «зловживання» у проекті КК визначено безпосередньо у словнику термінів як «використання службових повноважень, професійного чи опікунського статусу або пов'язаних із ними можливостей з протиправною метою» – без прив'язки до обов'язкового настання матеріальних наслідків [2]. По-третє, корупційні кримінальні правопорушення у проекті КК виокремлено в окремий перелік, де службове зловживання є лише одним із їх різновидів, а не стрижневим складом.

Безпосередній аналіз положень проекту нового КК України (контрольний текст станом на 22.02.2026) дозволяє виявити конкретні нормативні зміни, що безпосередньо стосуються криміналізації службового зловживання. По-перше, стаття 1.1 проекту (Глосарій) у пункті 16 закріплює легальне визначення «зловживання» як «використання службових повноважень, професійного чи опікунського статусу або пов'язаних із ними можливостей з метою отримати неправомірну вигоду для себе чи іншої особи або спричинити шкоду правомірним інтересам іншого суб'єкта – фізичної чи юридичної особи, територіальної громади, держави або Європейського Союзу».

Порівняно з чинною редакцією ст. 364 КК України, де зловживання розкривається через оціночну конструкцію «всупереч інтересам служби», проектна дефініція є значно конкретнішою: вона охоплює як вигодоорієнтовану, так і шкодоорієнтовану мету, що усуває прогалину у правозастосуванні, коли зловживання вчинялось без прямої матеріальної вигоди для суб'єкта, але з метою заподіяння шкоди третій стороні.

По-друге, стаття 1.1 запроваджує чотиривидову систему службових осіб: публічна службова особа, військова публічна службова особа, іноземна публічна службова особа та службова особа юридичної особи приватного права. Зокрема, публічна службова особа визначається через функціональний критерій – виконання владних, організаційно-розпорядчих, адміністративно-господарських, контрольно-ревізійних чи реєстраційних обов'язків – без прив'язки до форми власності підприємства чи відомчої належності органу. Це принципово відрізняється від змісту примітки до ст. 364 КК України, де службова особа визначається через виконання функцій представників влади чи місцевого самоврядування або обіймання посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах. Водночас пункт 53 тієї ж статті виокремлює спеціальний субсклад – публічну службову особу, яка займає особливо відповідальне становище (Голова Верховної Ради України та його заступники, члени Кабінету Міністрів України, голова Верховного Суду, Генеральний прокурор тощо), що є відповідником кваліфікованого складу, передбаченого чинною ч. 2 ст. 364 КК.

По-третє, у структурному вимірі відповідальність за службове зловживання у публічній сфері зосереджена у Книзі дев'ятій проєкту «Кримінальні правопорушення проти держави та національної безпеки України», розділ 9.5 «Кримінальні правопорушення проти доброчесності у публічній сфері». Таке архітектурне рішення принципово змінює охоронюваний об'єкт: якщо чинна ст. 364 КК захищає «нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування», то проєкт захищає передусім «доброчесність» як самостійну цінність публічної служби, що узгоджується з антикорупційними стандартами Групи держав проти корупції (GRECO) та Конвенції ООН проти корупції. Суттєво також, що розділ 9.7 проєкту «Кримінальні правопорушення проти порядку публічного управління» і розділ 9.4 «Кримінальні правопорушення проти порядку публічної служби» разом формують системну альтернативу нинішньому розділу XVII Особливої частини КК, де ст. 364 і ст. 365 існують у стані нормативної конкуренції, яку судова практика так і не вирішила остаточно [2].

Таким чином, аналіз проєкту нового КК України свідчить про системне і взаємоузгоджене оновлення нормативної бази: легальне визначення зловживання у ст. 1.1 (п. 16), чотирирівнева класифікація службових осіб у ст. 1.1, виокремлення «особливо відповідальних» суб'єктів у ст. 1.1 (п. 53), а також структурна локалізація складу у розділах 9.4, 9.5 та 9.7 Книги дев'ятої – разом утворюють якісно нову модель криміналізації службового зловживання, що відходить від матеріального складу з необхідністю доведення «істотної шкоди» на користь більш гнучких, але водночас точніших формальних і усичених конструкцій.

1. Баулін Ю., Хавронюк М. та ін. Проєкт нового Кримінального кодексу України : монографія. Київ : Компанія ВАІТЕ, 2024. 494 с. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/10/07/monografiya-proyekt-novogo-kk-ukrayiny.pdf> (дата звернення: 10.11.2025).

2. Проєкт нового Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 22.02.2026). URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/02/24/kryminalnyj-kodeks-22-02-2026-ukr.pdf> (дата звернення: 24.02.2026).

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 24.02.2026).

4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції : Закон України від 21.02.2014 № 746-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/746-18> (дата звернення: 24.02.2026).

5. Красницький І. В. Співвідношення між нормами про зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень: проблеми якості регулювання та правозастосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 89. С. 142-149. URL : visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/330602

6. Постанови Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 23.04.2024 у справах № 686/25943/18 та № 278/1664/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118759643> (дата звернення: 24.02.2026)).

Данііл ХАЛІТОВ

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Валентин ЛЮДВІК

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ

Питання кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору залишається одним із найбільш гострих в умовах триваючої збройної агресії російської Федерації проти України [1]. З 2022 року зареєстровано тисячі випадків співпраці з

окупантами, що створює пряму загрозу національній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності держави. Серед ключових викликів – окупація територій, примусова мобілізація, економічна експлуатація, інформаційна війна та передача ресурсів агресору.

Судова практика підтверджує масштаб проблеми: лише за 2025 рік винесено понад тисячу вироків за статтями, пов'язаними з колабораційною діяльністю, значна частина з яких стосується саме пособництва [1]. Особливої актуальності додає те, що такі дії часто приховуються під виглядом вимушеного пристосування до окупаційних реалій або простого виживання, ускладнює можливість відрізнити їх від злочинних [2, с. 4]. У гібридній війні пособництво використовується як інструмент послаблення опору, а в міжнародному праві подібні діяння можуть розглядатися як співучасть у воєнних злочинах. Це вимагає постійного вдосконалення українського законодавства.

Кримінальна відповідальність за пособництво державі-агресору регулюється передусім Кримінальним кодексом України, зокрема статтею 111–2, яка була введена Законом України від 14 квітня 2022 року № 2198–IX [3]. Ця норма визначає пособництво як умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору, її збройним формуванням чи окупаційній адміністрації з метою завдання шкоди Україні – через підтримку рішень агресора або добровільну передачу матеріальних ресурсів чи активів.

Стаття тісно пов'язана зі ст. 111 «Державна зрада» та ст. 111–1 «Колабораційна діяльність» [3]. Конституційну основу становлять статті 1, 17 та 34 Конституції України [4]. На міжнародному рівні застосовуються Женевські конвенції 1949 року, Додаткові протоколи до них та Римський статут МКС (ст. 25) [2; с. 8]. В Україні також діє спеціальний закон про правовий режим на тимчасово окупованій території [5]. Санкція за ст. 111–2 – від 10 до 12 років позбавлення волі з конфіскацією майна.

Існує кілька ключових проблем, які суттєво ускладнюють застосування норм про кримінальну відповідальність за пособництво державі-агресору.

Найголовніша – штучна конкуренція норм. Стаття 111–2 значною мірою дублює ознаки статей 111 та 111–1, що призводить до порушення принципу юридичної визначеності та ускладнює правильну кваліфікацію.

Друга проблема – надто широкі та нечіткі формулювання в диспозиції ст. 111–2: «допомога агресору», «завдання шкоди», «добровільність». Це відкриває простір для суб'єктивного тлумачення та різного застосування норми в судах.

Третя – непропорційність покарання. Санкція в 10–12 років часто виглядає надмірною для випадків так званого «матеріального» чи «господарського» пособництва без значної шкоди державі. Водночас на окупованих територіях багато дій вчиняється під реальним примусом, але це недостатньо враховується як пом'якшувальна обставина, що суперечить принципу гуманізму кримінального права [2; с. 9].

Четверта – об'єктивні труднощі доказування умислу та реальної шкоди в умовах війни та окупації, що призводить до помилок у кваліфікації та інколи до безпідставного обтяження відповідальності.

Для подолання виявлених проблем доцільно здійснити комплексне вдосконалення законодавства та правозастосовної практики. Насамперед слід усунути дублювання норм шляхом інтеграції положень ст. 111–2 у статтю 111–1 як одну з кваліфікуючих ознак або шляхом виключення окремої статті 111–2 з одночасним уточненням відповідних частин ст. 111–1. Це дозволить уникнути конкуренції норм і спростить кваліфікацію.

Важливим є також розроблення та затвердження постанови Пленуму Верховного Суду з чіткими методичними рекомендаціями щодо застосування ст. 111–2. У ній необхідно визначити критерії добровільності, умислу, реальної шкоди та врахування примусового фактора на окупованих територіях. Доцільно диференціювати санкції залежно від форми та тяжкості пособництва: значно зменшити строки покарання для менш небезпечних проявів (наприклад, разова передача невеликої кількості ресурсів без суттєвих наслідків) та зберегти суворі санкції лише для дій, що завдали значної шкоди.

На превентивному рівні варто проводити цілеспрямовані інформаційні кампанії для населення тимчасово окупованих територій, пояснюючи ризики пособництва та можливості добровільної здачі з пом'якшенням відповідальності. До того ж, потрібно посилити підготовку суддів та прокурорів з урахуванням міжнародних стандартів відповідальності за співучасть у кримінальних правопорушеннях проти миру та безпеки людства.

Отже, проблеми кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору зумовлені насамперед колізією норм, нечіткістю законодавчих формулювань, непропорційністю покарань та труднощами доказування в умовах окупації. Ці недоліки

знижують ефективність правосуддя та створюють ризик як безкарності, так і надмірної репресивності. Вдосконалення Кримінального кодексу шляхом усунення дублювання, уточнення критеріїв кваліфікації та диференціації санкцій, а також гармонізація з міжнародними стандартами дозволить забезпечити справедливіший та ефективніший правовий захист основ національної безпеки та державного суверенітету.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III (в редакції станом на 2026 рік). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 26.02.2026).

2. Дудоров О. О. Відповідальність за пособництво державі-агресору: проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1 (12). С. 5–20.

3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 14 квітня 2022 року № 2198-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 36. Ст. 1985. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20> (дата звернення: 26.02.2026).

4. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 26.02.2026).

5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 26. Ст. 892. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18> (дата звернення: 26.02.2026).

Артур ЧОРНИЙ

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

КАТУВАННЯ (ст. 127 КК УКРАЇНИ) В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ ЗІ ст. 438 КК УКРАЇНИ

Повномасштабне російської федерації проти України актуалізувало цілу низку проблем кримінально-правової охорони особи в умовах воєнного стану. Серед них особливе місце займає питання кваліфікації катування як кримінального правопорушення, яке системно вчиняється представниками держави-агресора. Численні задокументовані факти катувань у місцях позбавлення волі, фільтраційних таборах, на окупованих територіях поставили перед правозастосовною практикою та доктриною кримінального права питання про правильне розмежування ст. 127 КК України і ст. 438 КК України як норми, що встановлює відповідальність за порушення законів та звичаїв війни [1].

Суспільна небезпека катування визначається насамперед тим, що воно посягає на одне з найбільш фундаментальних суб'єктивних прав людини – право на захист від жорстокого поводження. Конституція України у ст. 28 проголошує: ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [2]. Ця заборона кореспондує зі ст. 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3; 4].

Об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 127 КК України, є честь, гідність та тілесна недоторканність особи як складові особистих немайнових прав. З огляду на редакцію, встановлену Законом України від 1 грудня 2022 року № 2812-IX, статтю 127 КК України було суттєво реформовано: до неї включено третю частину, яка кваліфікує катування, вчинене представником держави, у тому числі іноземної, тобто спеціальним суб'єктом, що відповідає вимогам ст. 1 Конвенції ООН проти катувань 1984 року [5; 6].

Об'єктивна сторона катування характеризується умисним заподіянням сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій. Обов'язковою ознакою є наявність спеціальної мети: примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, отримати відомості чи визнання, покарати, залякати або дискримінувати [1].

Застосування Стамбульського протоколу забезпечує не лише технічну точність у документуванні, а й етичну складову процесу – повагу до гідності жертв, забезпечення конфіденційності, недопущення повторної травматизації. Завдяки цьому підходу Україна формує систему, здатну ефективно збирати й зберігати докази катувань відповідно до міжнародних стандартів, що є ключовою передумовою для подальшого притягнення винних до відповідальності в рамках Міжнародного кримінального суду, майбутнього Спеціального трибуналу та національних судів. Українські фахівці проходять сертифікацію для застосування цих методик у практиці. Особливого значення набуває взаємне визнання доказів між державами-партнерами. Це дозволяє уникнути дублювання розслідувань і створити цілісну доказову базу. Суб'єкт катування за ч. 1–2 ст. 127 КК України є загальним – фізична осудна особа, що досягла 16-річного віку [7, с. 310]. Водночас доповнення ст. 127 КК України новою частиною зумовило виділення спеціального суб'єкта – представника держави. У науковій літературі до таких осіб відносять державних службовців, посадових осіб органів влади, а також осіб, що діють за їх підбурюванням або з їх мовчазної згоди [8]. Саме така кваліфікуюча ознака є ключовою для правильного співвідношення ст. 127 та ст. 438 КК України.

Зокрема, ст. 438 КК України встановлює відповідальність за порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також за віддання наказу про вчинення таких дій. У контексті воєнного стану особливої актуальності набуває питання: за якою нормою – ст. 127 чи ст. 438 КК України – належить кваліфікувати катування, що вчиняється комбатантами або особами, котрі діють в умовах збройного конфлікту?

На рівні міжнародного гуманітарного права катування визнається і воєнним злочином, і злочином проти людяності. Зокрема, Римський статут Міжнародного кримінального суду відносить катування до злочинів проти людяності (ст. 7) та воєнних злочинів (ст. 8) [9]. Відповідно, у разі вчинення катування в умовах збройного конфлікту – особливо представниками держави-агресора – виникає конкуренція між ст. 127 та ст. 438 КК України.

Доктрина кримінального права виходить із того, що розмежування ст. 127 і ст. 438 КК України слід здійснювати за сукупністю критеріїв. По-перше, за контекстом вчинення: ст. 438 КК застосовується виключно в умовах збройного конфлікту, що прямо впливає зі змісту Римського статуту, який у ст. 8 визначає воєнні злочини як серйозні порушення законів та звичаїв, що застосовуються у збройних конфліктах. По-друге, за суб'єктом: ст. 438 КК може застосовуватись і до комбатантів ворожої держави, що вчиняють катування щодо військовополонених або цивільного населення. По-третє, за об'єктом посягання: ст. 438 КК охороняє не лише особисту недоторканність, але й порядок, встановлений міжнародним гуманітарним правом, що охоплює заборону посягань на людську гідність, взяття заручників та інших діянь, прямо передбачених як серйозні порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року [10, с. 126].

Таким чином, проведений аналіз дозволяє сформулювати такі висновки. По-перше, катування як кримінальне правопорушення в умовах воєнного стану набуває якісно нових ознак, пов'язаних із суб'єктним складом (представники збройних сил або окупаційної адміністрації держави-агресора) та контекстом вчинення (у зв'язку зі збройним конфліктом або окупацією). По-друге, основним критерієм розмежування ст. 127 і ст. 438 КК України є наявність зв'язку між вчиненням катуванням та збройним конфліктом, а також відповідність ознакам воєнного злочину за міжнародним гуманітарним правом. Подальшого дослідження потребують питання уніфікації правозастосовної практики в умовах воєнного стану, а також механізми міжнародного співробітництва у притягненні до відповідальності за катування як воєнний злочин.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 17.07.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.02.2026).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.02.2026).
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16.12.1966. Ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 25.02.2026).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : підписана 04.11.1950, ратифікована Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 25.02.2026).
5. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : Резолюція 39/46 Генеральної Асамблеї від 10.12.1984. Ратифікована Законом України від 26.01.1987. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085 (дата звернення: 25.02.2026).
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за катування : Закон України від 01.12.2022 № 2812-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2812-20> (дата звернення: 25.02.2026).
3. Будник Л.А. Ронська О. Г. Міжнародне співробітництво у кримінальних провадженнях про катування в умовах повномасштабної війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 92 частина 5.. 2025. С. 307-312. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/351221> (дата звернення: 25.02.2026).
4. Римський статут Міжнародного кримінального суду : прийнятий 17.07.1998, ратифікований Законом України від 20.08.2024 № 3886-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 25.02.2026).
5. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (Женевська конвенція IV) від 12.08.1949. Ратифікована Указом Президії Верховної Ради УРСР від 03.07.1954. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 25.02.2026).
6. Луценко Ю. В. Проблемні питання кваліфікації кримінальних правопорушень проти власності в умовах воєнного стану // *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2022. № 3. С. 45–52.

Аліна ЧУБЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Світлана КОРОГОД

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

У кримінальному праві України суб'єкт кримінального правопорушення традиційно розуміється як фізична осудна особа, яка досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Однак у низці складів законодавець встановлює додаткові характеристики особи, без яких склад правопорушення не утворюється. Така особа є спеціальним суб'єктом. Його правова природа полягає в тому, що ознаки спеціального суб'єкта виступають обов'язковими елементами складу (переважно – суб'єкта), і за їх відсутності діяння або взагалі не підпадає під певну статтю, або підлягає іншій кваліфікації.

Законодавча техніка формування ознак спеціального суб'єкта не завжди є бездоганною. По-перше, ознаки можуть бути оціночними, що створює ризики неоднозначного тлумачення. По-друге, у різних статтях можуть застосовуватися близькі, але не тотожні

поняття. По-третє, трапляються випадки, коли спеціальний статус особи важко довести документально (наприклад, фактичне виконання управлінських функцій без належного оформлення), а тому доказування перетворюється на центральний елемент кримінального провадження [1].

Окремо слід підкреслити, що ознаки спеціального суб'єкта можуть бути соціально-рольовими (посада, статус, функції), професійними (лікар, фармацевт, експерт), правовими (військовослужбовець, службова особа), ситуативними (особа, якій довірено охорону майна; особа, яка здійснює нагляд) тощо. Це означає, що спеціальний суб'єкт – системний механізм кримінально-правового регулювання, який дозволяє адресно реагувати на найбільш небезпечні форми поведінки у певній сфері [2, с. 125].

Відповідно до статті 18 Кримінального кодексу України, спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення визнається особа, яка, крім загальних ознак суб'єкта, наділена додатковими ознаками, прямо передбаченими нормами Особливої частини КК України. Такі ознаки можуть стосуватися службового становища, професійного статусу, громадянства, сімейного стану, виконання спеціальних функцій або наявності особливих прав та обов'язків. Законодавче закріплення інституту спеціального суб'єкта зумовлене необхідністю диференціації кримінальної відповідальності з урахуванням підвищеного рівня суспільної небезпечності певних осіб та їх дій.

Аналіз положень Кримінального кодексу України свідчить, що спеціальний суб'єкт найчастіше пов'язується зі службовими або професійними функціями особи. Так, у розділі XVII Особливої частини КК України передбачено кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Зокрема, суб'єктами таких кримінальних правопорушень можуть бути службові особи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадові особи юридичних осіб публічного та приватного права. У цих випадках спеціальний статус особи є визначальним для кваліфікації діяння та відмежування його від суміжних складів кримінальних правопорушень [3, с. 84].

Окрему групу спеціальних суб'єктів становлять військовослужбовці та інші особи, на яких поширюється дія законодавства про військову службу. Розділ XIX КК України встановлює кримінальну відповідальність за військові кримінальні правопорушення, суб'єктами яких можуть бути виключно військовослужбовці, військовозобов'язані під час проходження зборів або інші особи, визначені законом. У таких складах кримінальних правопорушень спеціальний суб'єкт обумовлюється особливим правовим режимом військової служби, підвищеними вимогами до дисципліни та відповідальністю за виконання службових обов'язків, особливо в умовах воєнного стану.

Законодавство також передбачає спеціальних суб'єктів у кримінальних правопорушеннях проти сім'ї та неповнолітніх, а також у сфері охорони прав і свобод людини. Наприклад, у складах кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати аліментів або злісним невиконанням обов'язків по догляду за дитиною, суб'єктом може бути лише особа, на яку законом покладено відповідні сімейні чи опікунські обов'язки. Такий підхід законодавця забезпечує адресність кримінально-правової заборони та врахування специфіки правового статусу винної особи. Важливе значення має розмежування спеціального суб'єкта кримінального правопорушення та кваліфікуючих ознак складу кримінального правопорушення. Спеціальний суб'єкт є обов'язковою ознакою складу і його відсутність унеможливує кримінальну відповідальність за відповідною статтею. Натомість кваліфікуючі ознаки лише посилюють кримінальну відповідальність, але не визначають саму можливість її настання. Неправильне встановлення статусу спеціального суб'єкта на практиці призводить до помилкової кваліфікації кримінального правопорушення та порушення принципу законності [4, с. 217].

Отже, інститут спеціального суб'єкта кримінального правопорушення відіграє важливу роль у системі кримінального права України, забезпечуючи диференціацію кримінальної відповідальності та відповідність покарання ступеня суспільної небезпечності особи і вчиненого нею діяння. Аналіз чинного кримінального законодавства свідчить, що чітке законодавче визначення додаткових ознак суб'єкта є необхідною умовою правильної кваліфікації кримінальних правопорушень та ефективного застосування норм Кримінального кодексу України.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змін і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

2. Вербенський М. Г. Державний службовець як спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. С. 125.
3. Дем'янюк В. Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення. Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 26 березня 2021 р.) 2021. С. 84.
4. Щур Р. І. Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення. Організація, від імені якої випущено видання. 2024. С. 217.

Павло ЯЩУР

курсант ННІ поліцейської діяльності

Науковий керівник:

Наталія КУЛАКОВА

професор кафедри кримінології
та інформаційних технологій
Національної академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук, професор

ШАХРАЙСТВА З ГУМАНІТАРНОЮ ДОПОМОГОЮ ТА БЛАГОДІЙНИМИ ЗБОРАМИ: КРИМІНОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ДОВІРИ, ВІКТИМНІСТЬ І ЗАПОБІГАННЯ

Шахрайства з гуманітарною допомогою та благодійними зборами в умовах дії правового режиму воєнного стану становлять окремий різновид корисливої злочинної діяльності, що базується не лише на обмані, а й на використанні суспільної солідарності як ресурсу. Масовість волонтерських ініціатив, швидкість ухвалення рішень про пожертви, інформаційна насиченість і емоційна напруга формують середовище, у якому довіра стає центральним механізмом соціальної взаємодії. Саме довіра перетворюється на об'єкт посягання: вона спрощує комунікацію, зменшує перевірку фактів і знижує критичність оцінки повідомлень [3, с. 164–168]. У результаті кримінальна поведінка набуває форми сервісу, що імітує легітимну благодійну діяльність і використовує її зовнішні ознаки для отримання майнової вигоди.

Механізм шахрайства в цій сфері зазвичай будується на поєднанні кількох елементів. Перший – створення або копіювання легітимного образу: використання назв, символіки, фотографій, звітів, що асоціюються з реальними волонтерами чи фондами. Другий – формування відчуття терміновості, коли рішення пропонується прийняти негайно, без часу на перевірку. Третій – підміна або приховане змінення реквізитів, через що кошти спрямовуються на контрольований рахунок. Четвертий – фрагментація зборів на невеликі суми, що зменшує індивідуальну увагу до ризику і водночас дозволяє акумулювати значний загальний обсяг незаконно отриманих коштів. Така модель демонструє, що посягання спрямоване не лише на майно, а й на психологічні механізми взаємодії в кризовий період.

Віктимність у ситуації благодійних зборів має специфічні риси. Потерпілими стають особи, які діють із мотивів допомоги, тому рівень їх критичності нижчий, ніж у звичайних фінансових операціях. Додаткову роль відіграє ефект соціального підтвердження: велика кількість репостів, коментарів або публічних «подяк» створює ілюзію перевіреності. Часто використовується авторитет відомих осіб або посилення на реальні події, що ускладнює відмежування правдивої інформації від вигаданої [3, с. 164–168]. У такій ситуації шахрайська схема працює завдяки поєднанню емоційної залученості, браку часу і технічної неможливості перевірити рух коштів. Віктимізація проявляється не тільки у матеріальних втратах, а й у подальшій втраті довіри до благодійності загалом.

Латентність таких правопорушень залишається високою. Частина потерпілих не звертається до правоохоронних органів через невелику суму переказу, переконання у безперспективності повернення коштів або через небажання визнавати власну помилку. Унаслідок цього серійні епізоди не завжди об'єднуються в єдине провадження, а організатори схем тривалий час залишаються невиявленими. Латентність посилює і вторинну віктимізацію: добросовісні волонтери вимушені витрачати ресурси на доведення власної

легітимності, а потенційні донори стають обережнішими та менш активними, що знижує обсяг реальної допомоги.

Нормативна база окреслює межі легітимної благодійної діяльності та дозволяє відмежувати її від кримінальних практик. Закон України «Про гуманітарну допомогу» визначає гуманітарну допомогу як цільову безоплатну підтримку з гуманних мотивів, що має конкретне призначення та порядок обліку. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» закріплює принцип неприбутковості та відкритості благодійної діяльності, а також правила публічного збору пожертвувань [2]. Кримінальний кодекс України встановлює відповідальність за шахрайство, привласнення або розтрату майна, а також за незаконне використання гуманітарної допомоги чи благодійних пожертвувань з метою отримання прибутку [1]. Таке поєднання норм дозволяє описати типові схеми: від обману донора до монетизації гуманітарного ресурсу через продаж або інше використання всупереч заявленій меті.

Роль національної поліції у запобіганні таким посяганням пов'язана не лише з реагуванням на окремі заяви, а з формуванням профілактичної практики. Значення має систематичне інформування населення про типові ознаки шахрайських зборів, взаємодія з банківськими установами щодо блокування підозрілих рахунків, а також оперативна фіксація цифрових доказів [4, с. 172–173]. Ефективність підвищується, коли повідомлення про шахрайство розглядається як важливе джерело інформації для встановлення серійності та мережових зв'язків між епізодами. Практичним результатом стає перехід від розслідування одиничного факту до виявлення організованої схеми.

Запобігання на рівні громадян і благодійних організацій пов'язується з простими, але системними діями: перевірка реквізитів через офіційні канали, уникнення переказів на особисті картки без чіткої ідентифікації організатора, вимога прозорих звітів про використання коштів, критичне ставлення до термінових закликів без підтвердження. З боку організаторів зборів важливою є стандартизація прозорості: фіксація цільового призначення, регулярна публікація підтверджуючих документів, збереження історії збору та відкритий зворотний зв'язок. Такі заходи зменшують простір для маніпуляцій і підвищують передбачуваність взаємодії.

Шахрайства з гуманітарною допомогою та благодійними зборами демонструють, що кримінальна поведінка здатна інтегруватися в соціально схвальні практики, використовуючи їх як прикриття. Довіра виступає одночасно умовою мобілізації допомоги і джерелом ризику. Висока латентність і вторинна віктимізація посилюють негативний ефект, бо шкода виходить за межі окремої фінансової втрати і впливає на суспільну солідарність. Поєднання правових норм, профілактичної роботи Національної поліції, прозорості благодійних процедур і підвищення інформаційної обережності громадян знижує привабливість такого кримінального ринку та обмежує відтворюваність шахрайських схем у період воєнного стану.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.02.2026).

2. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 № 5073-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 18.02.2026).

3. Попов К. Л. Соціально-психологічні орієнтири у віктимологічному дослідженні жертви шахрайства. *Юридичний вісник*. 2015. № 1 (34). С. 164–168.

4. Муляр Я. В., Бабич С. І. Кримінальна відповідальність за викрадення та незаконне використання гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 77: ч. 2. С. 172–174.

КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ганна ТЕТЕРЯТНИК
завідувач кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Одеського державного
університету внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА УЧАСТЮ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

З початком збройного конфлікту в Україні у 2014 році виникли питання, пов'язані із участю військовополонених у кримінальному провадженні. Тоді рішення щодо зміни запобіжного заходу на неізоляційний, звільнення військовополонених-підозрюваних, обвинувачених з-під варті вирішувалися шляхом прийняття політико-правових рішень.

Під час повномасштабного вторгнення ці питання актуалізувалися. За даними з відкритих джерел, у російському полоні перебуває близько 7 тисяч українських військових [1]. При цьому з початку повномасштабної війни проведено 70 обмінів, під час яких вдалося повернути 8050 українських (військових та цивільних заручників) [2], які є (можуть бути) потерпілими, свідками злочинів представників країни-агресора.

В Україні з початку повномасштабного вторгнення потрапили у полон понад 10 тисяч військових протилежної сторони [3], які є або потенційно можуть бути причетними до воєнних злочинів.

Зазначена статистика засвідчує, що на теперішній час увага, у тому числі, наукової спільноти, має бути приділена питанням здійснення кримінального провадження за участю військовополонених.

Законодавцем здійснені суттєві кроки щодо врегулювання таких процедур. Зокрема, шляхом внесення змін до КПК України з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» № 2472-ІХ від 28.07.2022 р., затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, Порядку тримання військовополонених, Порядку організації та здійснення супроводження та охорони військовополонених з місць (місцевостей), де вони утримуються після взяття їх в полон, до таборів для тримання військовополонених або дільниць для тримання військовополонених та інших нормативно-правових актів, які регулюють цю сферу правовідносин.

Водночас, аналіз чинних норм КПК України та Третьої Женевської конвенції (далі – ЖК III), яка унормовує поводження з військовополоненими, вказує на необхідність системного опрацювання та корегування чинних норм КПК України в частині провадження за участю військовополонених-підозрюваних, обвинувачених, засуджених. М. І. Пашковський у публікаціях уже звертав увагу на окремі з них: щодо такого учасника кримінального провадження, як держава-покровитель (або МКЧХ), або положення про допомогу одного з товаришів-військовополонених (що передбачено ЖК III) питання не врегульовані [4].

У ст. 103 ЖК III передбачається, що «За жодних обставин тримання під арештом не перевищує тримісячного строку» [5]. З одного боку, ст. 103 ЖК III обмежує саме «confinement awaiting trial», тобто тримання під вартою як запобіжний захід до суду. Вона не забороняє: продовжувати досудове розслідування, залишати військовополоненого в таборі для військовополонених, застосовувати інші процесуальні механізми. З іншого боку, положення

КПК України щодо строків тримання під вартою під час досудового розслідування, зокрема у провадженнях щодо особливо тяжких злочинів, допускають триваліші строки застосування цього запобіжного заходу. Така різниця у підходах формує нормативну колізію між імперативною нормою міжнародного гуманітарного права та положеннями національного кримінального процесуального законодавства. У практичному вимірі це створює ризик ситуацій, коли тримання військовополоненого під вартою в межах кримінального провадження може перевищувати тримісячний строк, встановлений ст. 103 ЖК III, що ставить під сумнів відповідність національної процедури міжнародним зобов'язанням держави.

У п. 79-1 Порядку тримання військовополонених визначені норми, які направлені на забезпечення прав цих суб'єктів на телефонні розмови. В останньому абзаці пункту зазначається: «Аудіозапис телефонної розмови може надаватися третім особам: на підставі ухвали слідчого судді, суду; на офіційні запити органів прокуратури, а також органів досудового розслідування або суду в межах провадження у справах про кримінальне чи адміністративне правопорушення» [6].

Зазначене положення викликає обґрунтовані сумніви щодо його відповідності вимогам кримінального процесуального законодавства України. Відповідно до ст. 31 Конституції України кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а втручання у сферу приватного спілкування допускається виключно на підставі судового рішення. Аналогічний підхід закріплено і в КПК України, який передбачає, що доступ до інформації, яка містить відомості про приватне спілкування, або її використання у кримінальному провадженні може здійснюватися лише у процесуальному порядку, встановленому законом, зокрема шляхом отримання ухвали слідчого судді (ст.ст. 160 – 166, 258, 263 КПК України).

Отже, положення Порядку, яке допускає передачу аудіозаписів телефонних розмов військовополонених **на підставі офіційного запиту органів досудового розслідування або прокуратури** (виділено Г.Т.), фактично створює можливість отримання інформації про приватне спілкування поза межами процесуальної процедури, передбаченої КПК України. Такий підхід створює ризики визнання відповідних відомостей недопустимими доказами у кримінальному провадженні. Запис телефонних розмов у таборах для військовополонених здійснюється в адміністративному режимі безпеки, але використання цих записів у кримінальному процесі фактично перетворює їх на доказ, отриманий поза процесуальною формою.

На нашу думку, іще одним перспективним напрямком, як доктринальних досліджень, так і вдосконалення законодавства України, є відмежування військовополонених у розумінні ст. 4 ЖК III від осіб, стосовно яких уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополонених (п. 28 ч. 1 ст. 3 КПК України). Воно є необхідним з огляду на різну правову природу цих категорій: у першому випадку йдеться про міжнародно-правовий статус, що зумовлює застосування гуманітарного режиму поводження, передбаченого нормами ЖК III, тоді як у другому – про функціональне процесуальне прирівнювання, спрямоване на реалізацію процедури обміну у межах кримінального провадження.

1. В Україні – рекордна кількість російських військовополонених: що виявив проєкт «Хочу жити». URL: <https://tsn.ua/ato/v-ukrayini-rekordna-kilkist-rosiyskykh-viyskovopolonenykh-shcho-viyavyv-proyekt-khochu-zyt-3034919.html>.

2. За чотири роки з російського полону вдалося повернути понад 8 тисяч українців – Коордштаб. URL: <https://susplne.media/1260832-za-cotiri-roki-z-rosijskogo-polonu-vdalosa-povernuti-ponad-8-tisac-ukrainciv-koordstab/>.

3. Коордштаб вперше назвав кількість полонених росіян в Україні. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/koordstab-vpershe-nazvav-kilkist-poloneni-1767178173.html>.

4. Пашковський М.І. Кримінальне провадження щодо військовополонених: у чому особливість? URL: <https://justtalk.com.ua/post/kriminalne-provadzhennya-schodo-viyskovopoloneni-uchomu-osoblivist>.

5. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153

6. Про затвердження Порядку тримання військовополонених : постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2022 р. № 413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF>.

Олена СОЛДАТЕНКО

професор кафедри кримінального
процесу Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, професор

**ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ УЧАСТІ СТОРОНИ
ЗАХИСТУ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Запровадження воєнного стану в Україні та ескалація збройного протистояння в окремих адміністративно-територіальних одиницях обумовили необхідність оперативного перегляду та адаптації чинної нормативно-правової бази. Зокрема, актуалізувалося завдання законодавчого врегулювання порядку забезпечення участі підозрюваної особи та її захисника під час здійснення слідчих (розшукових) дій на етапі досудового кримінального провадження. З огляду на пріоритетність гарантування безпеки суб'єктів кримінального процесу, їх фізична присутність може створювати реальні ризики для життя та здоров'я, що у свою чергу ускладнює реалізацію доставлення особи до місця проведення процесуальних дій.

У зв'язку з цим до частини першої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України були внесені зміни, які передбачають, зокрема, положення дванадцятого та тринадцятого абзаців, що регламентують механізми дистанційної участі затриманого у процесі розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у разі відсутності об'єктивної можливості його доставити до слідчого судді чи суду у строки, визначені статтею 211 КПК України. У таких випадках допускається використання наявних технічних засобів відеозв'язку. Якщо ж неможливо забезпечити ані особисту присутність затриманого, ані його дистанційну участь, така особа має бути звільнена без зволікання [1].

Таким чином, законодавець закріпив імперативну вимогу щодо забезпечення процесуальної участі затриманого під час розгляду питання про обрання запобіжного заходу. Водночас абзац тринадцятий частини першої статті 615 КПК України виступає як гарантійний механізм реалізації права затриманого на озвучення власної правової позиції. Поряд з цим абзац дванадцятий передбачає обов'язок слідчого, дізнавача або прокурора забезпечити участь захисника у процесуальній дії – у разі неможливості фізичної присутності – з використанням відповідних технічних засобів, включно з відео- або аудіозв'язком [1].

Аналіз зазначених положень (абзацу дванадцятого частини першої та частини дванадцятої статті 615 КПК України) свідчить про диференційований підхід до форм участі сторін у кримінальному провадженні: якщо участь захисника допускається через аудіозв'язок, то для затриманого передбачено виключно режим відеоконференції. Водночас нині відсутнє належне правове регламентування процедур дистанційної участі процесуальних суб'єктів у проведенні слідчих (розшукових) дій.

Варто також акцентувати увагу на тому, що у зв'язку із впровадженням обмежувальних заходів санітарно-епідеміологічного характеру (карантину) суди отримали право під час розгляду справ у межах адміністративного, цивільного та господарського провадження використовувати не лише платформу відеозв'язку EasyCon, а й інші доступні технічні засоби, що відповідають вимогам законодавства (пункт 2 Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду) [2].

Дослідження судової практики свідчить, що попри відсутність прямої згадки про кримінальне провадження в зазначеному нормативному документі судові органи вдавалися до застосування принципу аналогії закону, використовуючи наведений Порядок у кримінальних справах. Найпоширенішим інструментом технічного забезпечення виступала система EasyCon. Проте у зв'язку з набранням чинності Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), схваленим Вищою радою правосуддя 17 серпня 2021 року (рішення № 1845/0/15-21), згаданий Порядок втратив чинність [3].

У контексті трансформації правозастосовної практики в умовах цифровізації правосуддя, розгляд кримінальних проваджень вимагає впровадження та використання

функціональних модулів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), що забезпечують реалізацію принципу змагальності шляхом дистанційної участі сторін у судових засіданнях у форматі відеоконференції. Водночас правовий механізм регламентації участі сторін у слідчих (розшукових) діях із використанням засобів дистанційної комунікації залишається фрагментарним і невизначеним, що виключає доцільність застосування аналогії закону в означеному сегменті кримінального процесу. У зв'язку з цим об'єктивно зростає потреба в системному оновленні чинного процесуального законодавства, спрямованому на встановлення уніфікованих процедур участі процесуальних суб'єктів у слідчих діях із використанням засобів відео- та аудіозв'язку, а також на створення інтегрованої технічної інфраструктури, яка забезпечуватиме комплексну взаємодію всіх учасників кримінального провадження.

У кожному окремому кримінальному провадженні необхідно здійснювати правову оцінку належного виконання слідчим або прокурором позитивного обов'язку щодо вжиття усіх необхідних та обґрунтованих заходів, спрямованих на забезпечення участі захисника у відповідній процесуальній дії [4]. При цьому слід урахувати позицію сторони захисту щодо можливості реалізації моделі «дистанційного захисту», яка повинна відповідати імперативам міжнародного права, насамперед принципам ефективності правової допомоги та забезпечення конфіденційності комунікації між адвокатом і клієнтом, що підтверджується практикою Європейського суду з прав людини (зокрема рішення у справах «Сахновський проти Росії», «Горбунов і Горбачов проти Росії») [4].

Попри наявність сучасних цифрових платформ (наприклад, ZOOM, Viber, Telegram), які технічно здатні забезпечити дистанційну участь у процесуальних діях, досі залишаються актуальними питання щодо процесуальної легітимності фіксації перебігу таких дій та забезпечення їх належного процесуального статусу. Частина дванадцята статті 615 Кримінального процесуального кодексу України не встановлює вичерпного переліку слідчих (розшукових) дій, у межах яких допускається дистанційна участь, що спричиняє правову невизначеність та створює підґрунтя для довільного тлумачення і, відповідно, потенційного зловживання у процесі досудового розслідування. Враховуючи специфіку окремих процесуальних інститутів, реалізація захисником своїх функціональних повноважень у дистанційному форматі може бути істотно ускладнена або навіть неможлива – зокрема, під час обшуку чи огляду місця події, де безпосередня фізична присутність має ключове значення.

Таким чином, законодавчі зміни, ініційовані у зв'язку із запровадженням правового режиму воєнного стану, зокрема в частині дистанційної участі підозрюваного та його захисника, потенційно сприяють підвищенню ефективності кримінального провадження на стадії досудового розслідування. Разом із тим відсутність системного нормативного регулювання дистанційної участі у слідчих діях актуалізує необхідність законодавчої імплементації єдиної інтегрованої технічної платформи, яка буде уніфікованим інструментом для всіх учасників кримінального процесу з метою забезпечення процесуального балансу та ефективного захисту прав учасників.

Окремого нормативного врегулювання вимагає визначення чіткого та вичерпного переліку слідчих (розшукових) дій, в яких може бути реалізована дистанційна участь сторін, що має бути закріплено на рівні закону. При цьому з переліку мають бути виключені ті процесуальні дії, що за своєю правовою природою та процедурною специфікою потребують фізичної присутності учасників, зокрема обшук та огляд місця події.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. С. 88. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

2. Про внесення змін до Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду : наказ ДСА України від 23.04.2020 № 196. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0196750-20#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

3. Про приведення у відповідність із діючим законодавством нормативно-правових актів ДСА України : наказ ДСА України від 26.10.2021 № 362. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0362750-21#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

4. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану : науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України / І. Гловук, О. Дроздов, Г. Тетерятник, Т. Фомина, В. Рогальська, В. Завтур. Видання 2-ге. Електронне видання. Дніпро – Львів – Одеса – Харків, 2022. Станом на 03 травня 2022 року. 80 с.

Роман БАРАНІК

в.о. завідувача та доцент кафедри
кримінального права
та правоохоронної діяльності
Запорізького національного
університету (м. Запоріжжя, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЯК ГАРАНТІЯ
ПРАВОМІРНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ:
КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ**

Вогнева підготовка традиційно розглядається як складова професійної компетентності працівника поліції. Проте в умовах воєнного стану та зростання ризиків для публічної безпеки вона набуває безпосереднього кримінально-процесуального значення. Кожен випадок застосування вогнепальної зброї стає предметом доказування та судової оцінки відповідно до вимог КПК України і стандартів Європейського суду з прав людини.

У цьому контексті вогнева підготовка перестає бути лише тактичною навичкою. Вона стає фактором, що впливає на юридичну кваліфікацію дій поліцейського, оцінку їх необхідності та пропорційності, а також на формування доказової бази у кримінальному провадженні.

Розглянемо нормативний контекст і стандарти оцінки порушеного питання. Кримінальний процес здійснює ретроспективну оцінку застосування сили – в умовах повноти інформації та процесуальної впорядкованості. Натомість поліцейський приймає рішення в ситуації дефіциту часу, неповноти даних і високого стресу. Саме ця асиметрія створює ризик юридичного конфлікту.

Практика ЄСПЛ у справах *McCann and Others v. the United Kingdom*, *Bubbins v. the United Kingdom*, *Armani Da Silva v. the United Kingdom* сформувала підхід, відповідно до якого застосування сили може визнаватися правомірним навіть за відсутності реальної загрози, якщо переконання поліцейського було добросовісним і об'єктивно виправданим [1; 2; 3]. Оцінка повинна здійснюватися з урахуванням інформації, доступної працівнику на момент події.

Подібну логіку містить американська доктрина “reasonable officer”, сформульована у рішенні *Graham v. Connor* [4], яка передбачає оцінку дій із позиції розумного офіцера в аналогічних обставинах.

Хоча українське законодавство прямо не закріплює такого стандарту, практика ЄСПЛ фактично імплементує його в європейський правовий простір.

Емпіричні дослідження свідчать, що в умовах стресу відбувається звуження уваги, тунельне бачення, спотворення часових оцінок та зниження аналітичної здатності. Д. Клінгер зазначає, що поведінка поліцейського в «зоні ураження» визначається переважно відпрацьованими навичками, а не абстрактними правовими конструкціями [5].

Отже, юридична оцінка дій неминуче пов'язана з рівнем попередньої підготовки. Вогнева підготовка виступає компенсаторним механізмом, який мінімізує деструктивний вплив стресу та забезпечує контрольованість поведінки.

Вогнева підготовка, на нашу думку, має не просто кримінально-процесуальне значення, вона має щонайменше чотири кримінально-процесуальні функції.

1. Формування передбачуваної поведінки.

Підготовлений офіцер діє відповідно до алгоритмів: оцінює дистанцію, використовує укриття, подає попередження, контролює напрямок і кількість пострілів. Це створює логічну картину події, що полегшує доказування.

2. Забезпечення якості доказової бази.

Послідовність дій фіксується боді-камерами, балістична експертиза відтворює траєкторію пострілів, просторове розташування учасників має раціональне пояснення. Натомість хаотичні дії створюють фрагментарну доказову ситуацію.

3. Компенсація стресових факторів.

Автоматизовані навички дозволяють зберігати контроль у критичних умовах та діяти

в межах правових стандартів необхідності й пропорційності.

4. Превентивний кримінально-процесуальний ефект.

Системна підготовка зменшує ризик перевищення повноважень і службової недбалості, знижує ймовірність відкриття кримінальних проваджень або сприяє їх закриттю на ранніх стадіях.

Приділимо увагу також і судовій оцінці професійної підготовленості. Аналіз судової практики свідчить, що суди фактично враховують рівень професійної підготовки поліцейського, навіть якщо прямо цього не формулюють. Оцінюються дотримання інструкцій, послідовність дій, наявність попереджень, здатність мінімізувати шкоду.

Таким чином, рівень підготовки впливає на інтерпретацію критерію добросовісності та об'єктивної виправданості переконання поліцейського.

Отже, вогнева підготовка виходить за межі суто тактичного інструменту та набуває статусу структурного елемента кримінально-процесуальної безпеки. Вона:

- забезпечує відповідність дій працівника поліції стандартам необхідності та пропорційності;
 - підвищує передбачуваність і юридичну оцінюваність поведінки;
 - сприяє формуванню якісної доказової бази;
 - виконує превентивну функцію щодо кримінально-правових ризиків.
- Системний аналіз норм КПК України та практики ЄСПЛ свідчить, що професійна підготовка безпосередньо впливає на оцінку правомірності застосування сили. У цьому сенсі вогнева підготовка повинна розглядатися як складова механізму запобігання правовим конфліктам у сфері поліцейської діяльності та як елемент забезпечення національної безпеки в кримінально-процесуальному вимірі.

1. Case of *Mc Cann and others v. The United Kingdom*. Application no. 18984/91. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57943%22%5D%7D>. (accessed: 06.07.2025).

2. Case of *Armani da Silva v. The United Kingdom*. Application no. 5878/08. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-161975%22%5D%7D>. (accessed: 06.07.2025).

3. Case of *Bubbins v. The United Kingdom*. Application no. 50196/99. Judgment. Strasbourg 17 march 2005. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-68548%22%5D%7D>. (accessed: 06.07.2025).

4. *Graham v. Connor*, 490 U.S. 386 (1989). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/490/386/> (accessed: 06.07.2025).

5. *Klinger D.* (2004) *Into the Kill Zone*. 299 p. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/kill-zone-cops-eye-view-deadly-force>.

Олексій БОЙКО

доцент кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СКАСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України особливого значення набуває приведення кримінального процесуального законодавства України до умов воєнного стану.

Зокрема, законодавцем було прийнято ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану» від 20.08.2024 року № 3902-IX, на підставі якого внесено зміни до ст. 616 КПК України щодо особливостей скасування запобіжного заходу для проходження військової служби [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 616 КПК України у разі введення воєнного стану, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України підозрюваний, обвинувачений, який

під час досудового розслідування або судового розгляду тримається під вартою має право звернутися до прокурора з клопотанням про ініціювання перед слідчим суддею або судом питання про скасування цього запобіжного заходу для продовження та/або проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період та/або військової служби за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського та офіцерського складу, крім випадків визначених цією статтею. За результатами розгляду такого клопотання, прокурор має право звернутися до слідчого судді або суду, який розглядає кримінальне провадження, з клопотанням про скасування цій особі запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для продовження та/або проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період та/або військової служби за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського та офіцерського складу [2].

Такі зміни обумовили появу нових проблем щодо скасування означеного запобіжного заходу. З одного боку, держава повинна забезпечувати національну безпеку, з іншого – гарантувати дотримання міжнародних стандартів прав людини.

На основі аналізу положень ст. 616 КПК України вважаємо, що до однієї із проблем скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою можна віднести незрозумілі винятки, встановлені законодавцем, за яких підозрюваний обвинувачений не може звернутися з клопотанням про скасування означеного запобіжного заходу.

До таких винятків віднесено перелік злочинів, за якими підозрюваний, обвинувачений не може звернутися із відповідним клопотанням, зокрема: вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, умисного вбивства двох або більше осіб або вчиненого з особливою жорстокістю, або поєднаного із зґвалтуванням або сексуальним насильством, або особливо тяжких корупційних кримінальних правопорушень чи у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 152-156¹, 258-258⁶, ч. 4 ст. 286¹, ст. 348 КК України, а також підозрюваний, обвинувачений, який згідно з п. п. 1 п. 3 примітки до ст. 368 КК України на момент вчинення кримінального правопорушення займав особливо відповідальне становище [2].

Також на цю проблему вказує в своїй науковій статті Гаркуша А.Г., яка зазначає, що принцип обрання законодавцем цих норм як виняткових незрозумілий, адже перші частини аналізованих статей не завжди передбачають вчинення особливо тяжких злочинів [3, с. 40]. Також незрозумілим з цього приводу, є винятковий характер обрання законодавцем конкретних норм КК України.

На нашу думку, єдиним винятком відмови у скасуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в умовах воєнного стану за клопотанням підозрюваного обвинуваченого для продовження та проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період має бути лише вчинення особою злочину проти особи. Лише така категорія осіб може дійсно становити загрозу військовослужбовцям ЗСУ.

Враховуючи означене, для ефективного поповнення особового складу сил безпеки та оборони, вважаємо за необхідне внести зміни до ст. 616 КПК України та передбачити єдиний виняток для відмови у скасуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за вчинення особою злочину проти особи.

Деякі науковці до проблеми скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в умовах воєнного стану відносять те, коли підозрюваний (обвинувачений), який ініціює скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для продовження та/або проходження військової служби, перебуває в місці, де його свободу обмежено та не пройшов ВЛК. В такому випадку означені вчені, враховуючи рішення Козелецького районного суду Чернігівської області провадження № 1-кп/734/63/25 справа № 734/1670/24 від 16 січня 2025 року, пропонують усунути означену проблему шляхом доповнення ч. 1 ст. 616 КПК України абз. 6 наступним змістом: “Дозвіл на етапування особи до відповідної військово-лікарської комісії для проходження медичного огляду й визначення ступеня придатності до несення військової служби надається слідчим суддею, судом за клопотанням сторони захисту або прокурора” [4, с. 209-210].

Також ще однією із проблем скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в умовах воєнного стану є незрозуміла позиція законодавця, визначена в ч. 1 ст. 616 КПК України, що лише прокурор має право звернутися до слідчого судді або суду, який розглядає кримінальне провадження, з клопотанням про скасування цій особі запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для продовження та проходження військової служби за призовом під час мобілізації.

Зокрема, Уманський міськрайонний суд Черкаської області від 27.02.2023 року

справа № 705/9/23 1-кп/705/752/23 в ухвалі відмовив у задоволенні клопотання захисника обвинуваченого ОСОБА_4 адвоката ОСОБА_5 про скасування запобіжного заходу чи заміну його на більш м'який, мотивуючи своє рішення тим, що відповідно до положень ст. 616 КПК України питання щодо скасування запобіжного заходу вирішується судом лише за клопотанням прокурора [5].

На наш погляд, така позиція законодавця суперечить вимогам ст. 201 КПК України та обмежує право сторони захисту особисто звернутися до слідчого судді, суду з клопотанням про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Отже, задля усунення означеної проблеми, вважаємо за необхідне, внести зміни до ч. 1 ст. 616 КПК України з правом підозрюваного, обвинуваченого, його захисника звертатися особисто з клопотанням про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для продовження та проходження військової служби за призовом під час мобілізації.

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану : Закон України від 20.08.2024 року № 3902-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3902-20#Text> (дата звернення: 09.10.2024).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

3. Гаркуша А. Г. Скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в умовах воєнного стану в контексті ст. 616 КПК України. *Право і безпека*. 2022. № 3 (86). С. 37-47. URL : <https://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/view/600> (дата звернення: 09.02.2026).

4. Іваницький С. О., Морозов Д. А., Скапоущенко О. Д. Щодо окремих питань скасування запобіжного заходу у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Випуск № 04, 2025, частина 3. С. 207-211. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/08/31-2.pdf> (дата звернення: 09.02.2026).

5. Ухвала Уманського міськрайонного суду Черкаської області від 27.02.2023 року, провадження № 1-кп/705/752/23, справа № 705/9/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109226733> (дата звернення: 09.02.2026).

Віталій ГАГАЧ

докторант Науково-дослідного
інституту публічного права
(м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук,
старший дослідник

ІНСТРУМЕНТИ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПІДРОБКОЮ ДОКУМЕНТІВ

Сучасний розвиток відносин у сфері господарювання та підприємництва, цифровізація документообігу та активна інтеграція України у міжнародний економічний простір зумовлюють зростання кількості вчинення кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності. Такі кримінальні правопорушення нерідко мають транснаціональний характер, та вчиняються шляхом використання іноземних компаній, банківських рахунків за кордоном, фіктивних зовнішньоекономічних контрактів тощо.

І. М. Леган вважає, що найбільшого поширення в Україні мають такі види транснаціональних економічних злочинів: незаконне або нелегальне транснаціональне підприємництво; незаконні міжнародні фінансові операції з метою ухилення від сплати податків; легалізація доходів та іншого майна, отриманих злочинним шляхом через підставні міжнародні фірми; шахрайство з фінансовими ресурсами, валютними коштами (включаючи кібершахрайство); злочини у сфері зовнішньоекономічної діяльності; контрабанда (в тому числі автомобілів та інших транспортних засобів); підробка валютних коштів та фальшивомонетництво; незаконне ведення банківської діяльності [1, с. 319].

Зазначене в свою чергу зумовлює необхідність розвитку інструментів міжнародної правової допомоги під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері

господарської діяльності, пов'язаних з підркобою документів.

Відповідно до ст. 542 Кримінального процесуального кодексу України міжнародне співробітництво – це діяльність уповноважених органів під час кримінального провадження, що полягає у вжитті необхідних заходів із метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб і виконання вироків [2].

Нормативну основу міжнародного співробітництва становлять положення Кримінального процесуального кодексу України, міжнародні договори України, зокрема багатосторонні конвенції та двосторонні угоди про правову допомогу, ратифіковані Верховною Радою України. Важливе значення мають механізми, передбачені актами Ради Європи та іншими міжнародними інституціями, що регламентують порядок направлення та виконання запитів про міжнародну правову допомогу, екстрадицію, передачу кримінального провадження, а також створення спільних слідчих груп.

Серед напрямів здійснення міжнародного співробітництва науковці в сфері кримінально-процесуального права, криміналістики виділяють такі: 1) взаємне дотримання встановлених міжнародним правом правил про імунітет; 2) розробка та дотримання міжнародних стандартів гарантій прав і свобод людини, яка тією чи іншою мірою є залученою під час кримінального провадження; 3) правова допомога (виконання оперативно-розшукових і процесуальних дій із взаємним проханням тощо); 4) видача; 5) передача для відбуття покарання або примусового лікування. При цьому правова допомога передбачає виконання окремих дій. Співпраця ж означає цілеспрямовану й постійну, спільну й узгоджену, широку за масштабами та різнобічну за формами й напрямками діяльність, спрямовану на досягнення єдиних цілей у боротьбі зі злочинністю [3, с. 212].

Ю. М. Черноус, опрацювавши положення міжнародних договорів та КПК України, визначає наступні форми міжнародного співробітництва: 1) міжнародна правова допомога (статті 541, 542, 551 – 560 КПК України); 2) видача особи (екстрадиція) (стаття 541, 573 – 575, 589 – 594 КПК України); 3) перейняття кримінального провадження (стаття 541, 595 – 599 КПК України) [4, с. 96].

Таким чином, міжнародну правову допомогу можна розглядати як самостійну процесуальну форму міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, що полягає у виконанні компетентними органами однієї держави окремих процесуальних та у передбачених законом випадках оперативно-розшукових дій на запит іншої держави з метою збирання, перевірки та закріплення доказів, забезпечення прав і законних інтересів учасників провадження, а також досягнення завдань кримінального судочинства.

На відміну від ширшого поняття міжнародного співробітництва, яке охоплює системну, довготривалу та багатовекторну взаємодію держав у протидії злочинності, міжнародна правова допомога має конкретний, адресний і процесуально визначений характер. Вона реалізується шляхом направлення та виконання індивідуалізованих запитів (доручень) про проведення визначених дій. Міжнародна правова допомога під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із підркобою документів, полягає у проведенні процесуальних дій в межах кримінального провадження з метою обміну інформацією, документами та експертними думками між правоохоронними органами для ефективного розслідування таких кримінальних правопорушень.

Під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із підркобою документів, надання міжнародної правової допомоги може здійснюватися шляхом: виконання компетентними органами іноземних держав процесуальних дій на підставі запиту органів досудового розслідування, з метою отримання доказів, що перебувають за межами України; витребування та отримання оригіналів або належним чином засвідчених копій документів (установчих, фінансових, митних, банківських, контрактних), які використовувалися у схемах підроблення або стали їх предметом; одержання інформації з іноземних державних і корпоративних реєстрів, зокрема щодо реєстрації суб'єктів господарювання, їх бенефіціарних власників, руху активів; отримання банківської інформації та даних про фінансові операції, у тому числі щодо рахунків, транзакцій, кореспондентських відносин; проведення допитів свідків, експертів, службових осіб та інших учасників господарських правовідносин, які перебувають за кордоном; проведення обшуків, виїмок, тимчасового доступу до речей і документів, а також забезпечення збереження електронних доказів на території іноземної держави; накладення арешту на майно та кошти, здобуті внаслідок, а також забезпечення їх подальшої конфіскації;

створення спільних слідчих груп за участю компетентних органів інших держав для координації розслідування транснаціональних схем підроблення документів; визнання та виконання рішень іноземних судів, пов'язаних із доказами, арештом активів або притягненням винних осіб до відповідальності.

Під час проведення процесуальних дій встановлено особливий процесуальний порядок надання міжнародної правової допомоги. Такі дії включають будь-які процесуальні дії, що передбачені КПК України чи міжнародним договором. Варто зазначити, що за відсутності міжнародного договору України у виконанні запиту має бути відмовлено в разі, коли: 1) виконання такого запиту суперечитиме конституційним засадам або може завдати шкоди суверенітету, безпеці, громадському порядку чи іншим інтересам України; 2) запит стосується правопорушення, за яке в Україні стосовно тієї самої особи судом прийнято рішення, що набрало законної сили; 3) запитуюча сторона не забезпечує взаємності вказаній сфері; 4) запит стосується діяння, що не є кримінальним правопорушенням відповідно до закону України про кримінальну відповідальність; 5) присутні достатні підстави вважати, що вказаний запит є спрямованим на переслідування, засудження чи покарання особи за ознаками її раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними чи іншими ознаками; 6) запит стосується кримінального правопорушення, що є предметом досудового розслідування чи судового розгляду в Україні [5, с. 179].

Під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних з підробленням документів, найбільш затребуваними є направлення запитів про надання процесуальної допомоги з метою: проведення спільних слідчих (розшукових) дій (91,2%), витребування установчих, банківських, митних і контрактних документів (73,4%), одержання відомостей про рух коштів по рахунках (67,7%), накладення арешту на активи (62,1%).

Отже, інструменти міжнародної правової допомоги є необхідним елементом механізму розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із підробкою документів. Їх комплексне та своєчасне застосування забезпечує збирання допустимих доказів, встановлення всіх співучасників протиправної діяльності, відшкодування завданих збитків та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

1. Леган І. М. Особливості міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній економічній злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/2021. С. 318-320. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-2/77>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Мудряк Т., Потомська Н. Міжнародне співробітництво щодо криміналістичного забезпечення розслідування злочинів. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 211-216.

4. Черноус Ю. М. Міжнародна правова допомога: зміст та питання удосконалення реалізації. *Вісник кримінального судочинства*. № 2/2015. С. 95–101.

5. Семчук Ю. І., Дзюба О. О., Зорена П. І. Правові засади міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Випуск 38/2023. С. 175-178.

Григорій ДЕНИСЕНКО

т.в.о. начальника НЛ № 3 НОЦ
Національної академії СБ України
(м. Київ, Україна),
доктор філософії в галузі права,
старший дослідник

ІНСТИТУТ ТАЄМНИЦЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ФЕНОМЕН КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: МЕТОДОЛОГІЧНА БАГАТОВИМІРНІСТЬ І ДОКТРИНАЛЬНІ МОДЕЛІ

З погляду доктрини охоронювані законом таємниці становлять особливу групу інформаційних благ, доступ до яких потребує встановлення спеціального правового режиму. Таємниця у кримінальному процесі – це не лише обмеження щодо розголошення, а й система

організаційних, процедурних і гарантійних механізмів, що визначають поведінку учасників провадження, порядок отримання, використання й оцінки інформації [1].

Соціально-правовий феномен інституту таємниць проявляється у тому, що конфіденційна інформація має фундаментальне значення для функціонування суспільних інститутів – медицини, адвокатури, банківської системи, приватної економічної діяльності, нотаріату, журналістики. Коли носій такої інформації залучається до кримінального провадження як свідок, потерпілий або інший учасник, інститут таємниць стає механізмом підтримання соціальної стабільності та процесуальної рівноваги, а не лише обмеженням доступу [2].

Водночас чинне кримінальне процесуальне законодавство не формує цілісної системи режимів таємниць [3]. Це зумовлює колізії у практиці, коли органи досудового розслідування або суди по-різному оцінюють можливість доступу, порядку ознайомлення чи процесуального використання таємної інформації, що впливає на реалізацію принципів змагальності, пропорційності та справедливості.

У методологічному вимірі інститут охоронюваних законом таємниць поєднує правові, соціальні, етичні та інформаційні параметри [4]. Правовий аспект визначає зміст та межі охорони; соціальний – забезпечує довіру до професійних та інституційних систем; етичний – встановлює особисту відповідальність носіїв конфіденційної інформації; інформаційний – відображає технологічні та комунікаційні ризики сучасного суспільства [5].

Нормативну основу інституту охоронюваних законом таємниць у кримінальному процесі формує низка законів, які визначають правову природу конфіденційної інформації та умови доступу до неї. Закон України «Про інформацію» встановлює класифікацію інформації з обмеженим доступом та визначає два основні режими – таємну інформацію та конфіденційну інформацію (ст. 21, 22), закріплюючи принцип, за яким обмеження доступу можливе виключно на підставі закону [6].

Закон України «Про захист персональних даних» регламентує порядок обробки відомостей про особу та визначає критерії допустимості їх передачі, що безпосередньо впливає на процедури доказування, фіксує принцип мінімізації та пропорційності втручання у приватну сферу (ст. 6, 7) [7].

Закон України «Про банки і банківську діяльність» встановлює режим банківської таємниці та визначає вичерпний перелік підстав її розкриття (ст. 60–62), що часто стає предметом судового контролю при вирішенні клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів [8].

Закон України «Про нотаріат» та Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлюють абсолютний характер нотаріальної й адвокатської таємниці, покладаючи на слідчого суддю обов'язок оцінювати пропорційність та необхідність втручання у сферу професійної конфіденційності [9; 10].

Практика Верховного Суду підкреслює важливість дотримання стандартів втручання у сферу охоронюваних законом таємниць. У постановках Касаційного кримінального суду неодноразово зазначалось, що тимчасовий доступ до документів, які містять банківську, лікарську, адвокатську чи іншу професійну таємницю, можливий лише за умови доведення слідчим або прокурором конкретної необхідності, неможливості отримання відомостей іншим способом та наявності достатніх підстав для такого втручання.

Суд наголошує: у випадках, коли обмеження доступу не відповідає критерію «необхідності в демократичному суспільстві», отримані докази визнаються недопустимими.

Показовою є позиція Верховного Суду щодо адвокатської таємниці: у своїх рішеннях Суд виходить з того, що втручання у сферу професійної конфіденційності є винятковим заходом, який потребує особливо суворої перевірки пропорційності та обґрунтованості, оскільки стосується фундаментальних гарантій права на захист та засад змагальності. Аналогічні підходи застосовуються щодо банківської та лікарської таємниці, що відображає загальну тенденцію до посилення стандартів охорони приватності в кримінальному процесі навіть за умов підвищених суспільних ризиків [11].

Важливим елементом доктринальної моделі інституту таємниць є стандарти пропорційності та мінімального втручання, які випливають з практики Європейського суду з прав людини. У рішенні «Z v. Finland» Суд визначив, що будь-яке втручання у сферу конфіденційної інформації має відповідати трьом критеріям: законності, необхідності та пропорційності [12]. Ці стандарти прямо корелюють із вимогами КПК України щодо доведення неможливості досягнення процесуальної мети менш обтяжливими засобами, що обумовлює обов'язок слідчого судді здійснювати ретельний контроль за ініційованими

сторонами обмеженнями.

У сучасному вигляді інститут таємниць у кримінальному процесі може бути концептуалізований як інтегрована система, що поєднує гарантійні, інформаційні, доказові та інституційні функції. Гарантійний вимір забезпечує охорону приватності та довіри, інституційний – визначає обов'язки та допустимі межі доступу для суб'єктів кримінального провадження, доказовий – формує процесуальні режими використання відомостей, здобутих із втручанням у конфіденційні сфери, а інформаційний – відображає зміни у технологічному середовищі та ризики, пов'язані з обробкою і зберіганням даних. Ці виміри перебувають у взаємодії та конфлікті, що і зумовлює потребу цілісного нормативного переосмислення інституту таємниць. У науковій літературі підкреслюється, що багатовимірність інституту таємниць зумовлює необхідність його системної концептуалізації та узгодження матеріальних і процесуальних аспектів регулювання [12].

У сучасному кримінальному процесі інститут охоронюваних законом таємниць постає як самостійний багатовимірний феномен, у якому переплітаються норми матеріального права, процесуальні гарантії, соціальні функції професійних інституцій та міжнародні стандарти захисту приватності. Його природа виходить далеко за межі суто інформаційного режиму, оскільки саме таємниці визначають допустимі межі втручання держави у приватну й професійну сферу та забезпечують належний баланс між ефективністю кримінального переслідування та охороною фундаментальних прав людини.

Узагальнена доктринальна модель інституту таємниць охоплює чотири взаємопов'язані виміри: гарантійний, процесуальний, доказовий та інституційний. Брак системної узгодженості між цими вимірами, зокрема відсутність єдиних критеріїв втручання та чіткої процедури доступу до конфіденційної інформації, створює ризики неоднакового правозастосування та порушення принципу справедливого суду.

З огляду на викладене, доцільним є вдосконалення кримінального процесуального законодавства шляхом вироблення цілісної моделі регулювання інституту охоронюваних законом таємниць.

Таким чином, інститут таємниць у кримінальному процесі має розглядатися не як допоміжний елемент процесуальної форми, а як ключовий компонент системи гарантій, що забезпечує ефективність, легітимність та справедливість кримінальної юстиції. Його подальше наукове осмислення та нормативне вдосконалення становлять необхідну передумову зміцнення верховенства права та утвердження європейських стандартів захисту прав людини в Україні.

1. Денисенко Г. В. Кримінальні процесуальні гарантії охорони державної таємниці під час здійснення досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2024. № 3–4. С. 45–58.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. Рада Європи. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. – 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Погорецький М., Куденко Д. Державна таємниця у кримінальному процесі України. Державна безпека України : наук.-практ. зб. НАН України і СБ України. Київ, 2008. № 13–14. – С. 94–98.

5. Погорецький М. А. Гарантії таємниці приватного життя у кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 7–18.

6. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

7. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.

8. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5–6. Ст. 30. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

9. Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.

10. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

11. Резнікова Г. І. Професійна таємниця: поняття, ознаки та види. *Трибуна докторанта, аспіранта і здобувача*. 2013. № 26. С. 280–291. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbzz_2013_26_25.

12. Z v. Finland, judgment of 25 February 1997, application no. 22009/93. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-58033>

Андрій ЗАХАРКО

доцент кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ТИПОВІ СПОСОБИ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ
З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ ГУМАНІТАРНОЇ
ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ
ДОПОМОГИ (ст. 201-2 КК України)**

Кримінальний кодекс України був доповнений статтею 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» згідно із Законом № 2155-IX від 24.03.2022; із змінами, внесеними згідно із Законами № 3233-IX від 13.07.2023, № 3342-IX від 23.08.2023 [8].

Про актуальність проблематики розслідування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (ст. 201-2 КК України) свідчать статистичні дані Офісу Генерального прокурора. За змістом Єдиного звіту Офісу Генерального прокурора про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2025 року в звітному періоді обліковано 95 кримінальних правопорушень, із яких лише 1 проступок (ч. 1 ст. 201-2 КК України) і 94 злочини (ч. 2, 3 ст. 201-2 КК України) [6]. Вручено повідомлення про підозру по 24 злочинах цього виду, по 16 злочинах провадження направлено до суду з обвинувальним актом, на кінець звітного періоду не прийнято рішення в 77 кримінальних правопорушеннях [6]. За змістом ст. 216 КПК України [9] ст. 201-2 КК України безпосередньо не згадується жодного разу, з чого слід зробити висновок про її підслідність органам досудового розслідування Національної поліції України за правилом предметної (родової) підслідності.

Аналізуючи звітні дані Офісу Генерального прокурора про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (ст. 201-2 КК України) за січень-грудень 2025 року, слід звернути увагу на таке: повідомлено про підозру 35 особам, виявлено 17 осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, щодо 1 особи застосовано тримання під вартою, переважний вік вчинення кримінального правопорушення 29-39 років (9 осіб), 4 особи жіночої статі, 1 іноземний громадянин, 3 військовослужбовці на час вчинення кримінального правопорушення; у складі організованої групи або 30 діяли 3 особи [7].

Вивчення судових вироків, розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень за ст. 201-2 КК України, дає підстави звернути увагу на такі типові обставини вчинення аналізованого кримінального правопорушення:

– попередня змова співучасників і організація злочинної схеми, що включали створення Благодійної організації (наприклад, «БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД «НЕЗЛАМНІ ДУХОМ ВОЛОНТЕРИ» (код ЄДРПОУ 45048896)), підбір і ввезення на митну територію України автомобілів, декларування їх до переліку товарів, що визнаються гуманітарною допомогою із свідоцтвом про реєстрацію транспортного засобу, на якому присутній відбиток печатки «гуманітарна допомога, продаж заборонено», подальший продаж автомобілів. В обвинувальному вирокі [1], яким затверджено угоду про визнання винуватості, нічого не сказано про потерпілих, що певним чином узгоджується з вимогами абз.6 ч. 4 ст. 469 КПК України, згідно з якими угода про визнання винуватості може бути укладена щодо кримінальних правопорушень, внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам. Аналогічними є обставини вчинення кримінального правопорушення згідно з вирокіом [3] Жашківського районного суду Черкаської області (створення благодійної організації БФ «Мальви Україна» (ЄДРПОУ 45010349));

– керівник (голова) благодійної організації «БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД «ДДП-ЗС УКРАЇНИ» (код ЄДРПОУ 45044933), згідно з вирокіом [5] суду про затвердження угоди про визнання винуватості, в період з 08.05.2023 по 19.11.2023 отримав від громад іноземних держав автомобілі «Audi Q7» з номерним знаком НОМЕР_2, «Volvo XC90» з номерним знаком НОМЕР_3, «Citroen C4» з номерним знаком НОМЕР_4, «Audi A6» з номерним знаком НОМЕР_5, «Dodge Caliber» з номерним знаком НОМЕР_6, які були ввезені через митний кордон на територію України як гуманітарна допомога для потреб Збройних Сил та інших

військових формувань України, отримувачем якої була благодійна організація «БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД «ДДП-ЗС УКРАЇНИ», продав зазначені автомобілі, усвідомлено порушуючи встановлені у ст.ст. 1, 3, 12 Закону України «Про гуманітарну допомогу» [10] заборони нецільового використання гуманітарної допомоги, її продажу та її використання з метою отримання прибутку;

– ОСОБА_4 з метою власного незаконного збагачення за рахунок чужих грошових коштів 22.08.2025, перебуваючи за адресою: АДРЕСА_3, здійснив продаж трьох автомобілів, що є товарами гуманітарної допомоги, а саме: військовослужбовцю військової частини НОМЕР_2 ОСОБА_7 ІНФОРМАЦІЯ_2, здійснив продаж автомобіля марки KIA Sorento 2.5 CRDI EX», 2007 року випуску, VIN НОМЕР_3, номерний знак НОМЕР_4, ринкова вартість якого станом на 15.07.2025 становить 186 962 гривні 85 копійок, військовослужбовцю військової частини НОМЕР_5 ОСОБА_8 ІНФОРМАЦІЯ_3 здійснив продаж автомобіля марки KIA моделі Sorento з VIN НОМЕР_6, номерний знак НОМЕР_7, ринкова вартість якого станом на 15.07.2025 становить 163 995 гривень 16 копійок, військовослужбовцю військової частини НОМЕР_8 ОСОБА_9 ІНФОРМАЦІЯ_4 здійснив продаж автомобіля марки Suzuki моделі Grand Vitara XL-7, VIN НОМЕР_9, номерний знак НОМЕР_10, ринкова вартість якого станом на 15.07.2025 становить 185 444 гривні 97 копійок, шляхом передачі наказів, актів приймання-передачі транспортних засобів, що є гуманітарною допомогою, підписаних директором благодійної організації «Благодійний фонд «Сила Переяславщини» ОСОБА_6, свідоцтва про реєстрацію транспортних засобів, документи про страхування транспортного засобу на іноземній мові на вказані авто. Зазначені обставини встановлені вироком [2] суду про затвердження угоди про визнання винуватості за письмової згоди представника потерпілого. Представником потерпілого виступає директор благодійної організації «Благодійний фонд «Сила Переяславщини». Дещо схожими за способом вчинення є обставини кримінального правопорушення (ст. 201-2 КК України) згідно з вироком [4] Приморського районного суду міста Одеси.

Таким чином, до типових способів вчинення кримінального правопорушення, передбаченого в ст. 201-2 КК України, згідно з проаналізованими судовими вирокami, належить незаконний продаж автомобілів, завезених в Україну як благодійна допомога, а також навмисне завезення автомобілів на митну територію України з ухиленням від сплати податків під приводом благодійної допомоги з подальшим протиправним продажем таких автомобілів.

Окремого наукового інтересу заслуговує процесуальна фігура потерпілого при розслідуванні кримінальних правопорушень щодо незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (ст. 201-2 КК України). Цій проблематиці будуть присвячені подальші наукові розробки.

1. Вирок Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 5 грудня 2025 року у справі № 357/6609/25. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132360640>.

2. Вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 26 листопада 2025 року у справі № 359/12864/25. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132384755>.

3. Вирок Жашківського районного суду Черкаської області від 13 жовтня 2025 року у справі № 761/27189/24. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130918419>.

4. Вирок Приморського районного суду міста Одеси від 10 жовтня 2025 року у справі № 522/1845/25. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130926516>.

5. Вирок Уманського міськрайонного суду Черкаської області від 5 грудня 2025 року у справі № 705/6137/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132353334>

6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2025 року. Офіс Генерального прокурора. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 20.02.2026).

7. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2025 року. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>

8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 17.07.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.02.2026).

9. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Дата оновлення 26.12.2024 URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384> (дата звернення: 27.02.2025).

10. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22 жовтня 1999 року № 1192-XIV. Дата оновлення: 02.01.2026. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#n154>.

Юрій КРАМАРЕНКО

доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ НАПРАЦЮВАНЬ ТЕОРІЇ ІГОР У ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Сьогодні не важко побачити, що значна частина взаємовідносин відбувається в умовах жорсткого суперництва чи навіть протистояння, при цьому навіть в тих сферах, де такі форми не є природними. В цьому контексті кримінальне провадження не є винятком, оскільки спрямованість дій, наміри та пріоритети сторін та окремих учасників перебувають у різних площинах, як з правової, так і особистісно-індивідуальної позиції. Кримінальне провадження – це складна динамічна система правовідносин з залученням широкого кола учасників, кожен з яких перебуває у власних орієнтирах інтересів, мети, засобів і методів їх досягнення. Спеціалізовані науково-практичні підходи до кримінально-процесуальної, криміналістичної чи оперативно-розшукової діяльності дозволяють вирішувати значну частину завдань, що постають перед правоохоронними органами чи адвокатами, які здійснюють представництво чи захист у кримінальному провадженні. Така діяльність широко розглядається у загальній і спеціальній літературі через призму адвокатської, оперативно-розшукової, слідчої, прокурорської чи судової практики. Досягнень у цій сфері цілком достатньо для вирішення поточних та типових, так би мовити, середньо-статистичних ситуацій, що не відрізняються високим і професійним рівнем протистояння. Проте вони стають майже безсилими у складних ситуаціях, коли учасники надають перевагу прихованим методам впливу чи заходам, що виходять за межі суто правового характеру, особливо коли учасники мають суттєві ресурси та не обмежені моральними орієнтирами. Розгляд таких питань через призму управління, психології чи інших галузей наук, що вивчають поведінку людини чи соціальних утворень, дозволяє по іншому підходити до вирішення правових ситуацій з високим рівнем протистояння.

Неважко побачити, що сьогодні суміжні галузі знань, наприклад психологія чи управління, стають невід'ємною частиною відповідних освітніх програм чи окремих прикладних правових дисциплін, що вивчаються при підготовці фахівців у сфері права та правоохоронної діяльності. Один із таких підходів полягає у застосуванні теорії ігор у вирішенні правових проблемних ситуацій, де поведінка кожного з учасників має не тільки взаємний вплив, а й суттєвий вплив на їх вирішення по суті. Дослідження та прогнозування поведінки соціальних систем та окремих учасників суспільних відносин є досить дослідженою тематикою, в тому числі і з огляду кримінально-процесуальної діяльності чи кримінології. Надбання теорії ігор (інколи можна побачити близьке за значенням поняття «рефлексивних ігор») ставали частинною працею таких дослідників, як: Р. Л. Акофф, Г. О. Зорін, В. О. Лефевр, А. Б. Рапопорт, О. Р. Ратінов, Т. Шеллінг та інших.

Розглядаючи кримінальне провадження через призму відносин його сторін, можна побачити, що з моменту встановлення підозрюваної особи відбувається перетворення таких відносин в інтенсивне суперництво, а іноді і протистояння, що більш значною мірою переходить у правову площину. До цього часу взаємний вплив та дослідження обставин (збір доказів) можуть мати переважно прихований чи опосередкований характер. Тож сторона обвинувачення або відповідні структурні підрозділи правоохоронних органів, збираючи докази, можуть проводити негласні заходи чи вдаватися до інших дій прихованого характеру, а особи, причетні до скоєння кримінального правопорушення, вдаватися до приховування слідів чи створення можливості для уникнення відповідальності. З моменту повідомлення про підозру у сторони захисту виникають правові можливості, які були до цього часу досить обмеженими, а отже, кожна із сторін вибирає та реалізує тактику та стратегію, що спрямована

на безпосереднє вирішення правової ситуації по суті. В даному випадку не йдеться про наявність чи відсутність правових можливостей чи доцільність їх удосконалення. Також питання не в тому, яка із сторін володіє ініціативою під час таких відносин, оскільки це цілком вписується у модель змагальності та є невід'ємною частиною кримінального чи іншого провадження. Вважаємо необхідним зосередити увагу на створенні умов для мінімізації можливостей зловживання, а також нейтралізації таких спроб чи усунення наслідків, що не відповідають принципам та завданням кримінального провадження. В цьому контексті теорія ігор дозволяє вибирати стратегії та тактику проведення окремих дій, не вдаючись до зловживання чи порушення прав, оскільки дає змогу більш якісно використовувати наявні правові механізми. Абстрактне моделювання можливої поведінки учасників та прогнозування їх реакції на той чи інший вплив, дію або рішення у поєднанні із розумінням власних правових можливостей, створює передумови не тільки для утримання власних дій у правовому полі, а й спонуканні до цього свого опонента чи інших учасників провадження. Припускаючи з високою вірогідністю можливі дії опонента, завжди є можливість їх нейтралізувати – або в момент вчинення або ж перспективі перебігу процесу. Якщо під час змагального процесу сторони викривають факти та обставини, що відповідають дійсності та відносяться до суті вирішення справи, то такі дії мають позитивне значення для кримінального провадження і нівелювати їх є досить складно, навіть шляхом зловживання чи застосування прихованих прийомів впливу. З іншого боку, маніпулятивні прийоми чи зловживання можна вчасно викрити і нейтралізувати незалежно від якого учасника чи сторони вони б не надходили.

Не вдаючись до детального аналізу складових елементів ухвалення рішення та узагальнюючи основні аспекти цього процесу, можна констатувати, що вирішення правової ситуації залежить від тих осіб, які мають повноваження ухвалювати рішення чи вчиняти дії, що мають суттєве значення. Крім того, ситуація вибору поведінки будь-яким учасником залежить від керованих й некерованих змінних (факторів), а також наявних обмежень. При цьому такі складові на кожному етапі оцінюються як з погляду конкретного моменту, так і перспективи перебігу кримінального провадження. Отже, так чи інакше увага сторін буде зосереджена на впливі (правовому чи не правовому) саме на осіб від дій та рішень яких може залежати вирішення справи по суті. В цьому сенсі важливим є те, щоб процес не перетворився у «спектакль» [1, с. 26] чи арену для самоствердження, а відбувався відповідно до завдань, передбачених ст. 2 КПК України, а саме: «Захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» [2].

З огляду на зазначене можна з великою вірогідністю припускати, що сторони будуть вибирати такі тактичні та стратегічні моделі, які максимізують вірогідність бажаного результату за наявних доказів у справі та узгоджуються з правовими вимогами та існуючими у них можливостями і обмеженнями. При цьому обмеження можуть бути як матеріального характеру, так і морально-етичного. Тобто необхідними є створення таких умов та ситуацій, які б мінімізували вірогідність вдатись до зловживання чи неправомірних дій. В означеному контексті Ф. Зімбардо, автор роботи «Ефект Люцефера», яка присвячена дослідженням впливу «систем» та «ситуацій» на вибір поведінки, слушно зазначав, що «ситуації та системи можуть негативно впливати на поведінку людини, змушуючи порядних людей вчиняти неетичні вчинки» [3].

Крім зазначених аспектів, варто зупинитись на ще декількох питаннях, що можуть мати значення для врахування під час моделювання можливої поведінки учасників та вибору відповідних заходів. Йдеться про герменевтичний підхід, так би мовити «контекст» справи та «дух часу». Під першим розуміється аналіз ситуації не тільки через призму самих учасників та їх можливої поведінки, а й наявної політичної, суспільної чи групової складової та їх можливого впливу на перебіг кримінального провадження. Йдеться про залученість учасників до певних процесів чи належність до певних соціальних груп чи утворень, резонансність справи тощо. В іншому випадку йдеться про стереотипи, усталені моделі поведінки, сприйняття, звички, локальну практику тощо, які превалюють у суспільстві чи певній місцевості чи секторі відносин та мають вплив на вибір поведінки учасників, в тому числі тих, які наділені певними повноваженнями.

Звісно, застосування надбання теорії ігор не є панацеєю та не забезпечує повну передбачуваність перебігу кримінального провадження чи поведінки осіб. Такий підхід є одним із інструментів, що дозволяє завчасно реагувати на можливі зміни поточної ситуації та вибирати оптимальні тактичні прийоми чи стратегію. Розуміння основних чинників, орієнтирів та пріоритетів у кожному конкретному випадку дозволяє з більшою ефективністю використовувати правові можливості та тактичні прийоми чи комбінації з урахуванням та дотриманням засад верховенства права, мінімізувати вірогідність зловживання правими під час кримінального провадження.

1. Зейкан Я. П. Про недопустимі докази. Харків : Фактор, 2019. 128 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.02.2026).
3. The Lucifer Effect – Dr. Philip G. Zimbardo. Dr. Philip G. Zimbardo. URL: <https://www.zimbardo.com/the-lucifer-effect/> (дата звернення: 09.02.2026).

Тетяна ЛЕЛЮК

провідний фахівець відділу аналітичної роботи та організації управління Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), доктор філософії

**ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЇ
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ПРОЦЕСІ
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

Цифровізація суспільних процесів, трансформація форм злочинної діяльності та зростання обсягів інформації, що циркулює у державних і приватних інформаційних системах, зумовлюють необхідність системної інтеграції інформаційно-аналітичних ресурсів у діяльність органів досудового розслідування. В умовах воєнного стану, активізації організованої злочинності, зокрема її транснаціональних проявів, кіберзагроз та економічних злочинів підвищується необхідність ефективного використання сучасних управлінських підходів, заснованих на комплексному застосуванні інформаційно-аналітичних ресурсів.

Забезпечення слідчих та оперативних підрозділів інформаційно-аналітичними засобами дозволяє підвищити оперативність реагування на кримінальні правопорушення, формувати цілісну інформаційну картину події кримінального правопорушення, виявляти приховані зв'язки між особами та епізодами кримінальних правопорушень, автоматизувати аналітичні процеси, оптимізувати доказування, посилити міжвідомчу координацію, зменшити вплив людського фактора та підвищити інформаційну безпеку, що забезпечує ефективність і результативність досудового розслідування.

Інформаційно-аналітичні та організаційні методи правоохоронної діяльності утворюють взаємодоповнювальну систему, в якій дані трансформуються у знання, а останні – в керовану дію. Ядром цієї системи є інтелектуально орієнтована модель діяльності правоохоронних органів, яка передбачає пріоритет аналітики у визначенні оперативних і стратегічних рішень, розподілі ресурсів та оцінюванні ризиків. Аналітичний цикл включає декілька етапів, зокрема ідентифікації проблеми, збирання та верифікації даних, їх інтеграції в єдине інформаційне середовище, багатовимірний аналіз, візуалізації результатів, формування рекомендацій і моніторингу ефективності виконання [1, с. 146].

Р. І. Благута та А. В. Мовчан дотримуються позиції тих науковців, які вважають, що інформаційне забезпечення складається з трьох взаємопов'язаних компонентів: 1) інформаційних систем, у межах яких здійснюється збір, накопичення, системна обробка, зберігання й видача споживачу необхідної криміналістичної, оперативної, процесуальної та іншої інформації; 2) аналітичної роботи, що полягає у здійсненні комплексу організаційних заходів і методичних прийомів з обробки та синтезу наявної інформації; 3) управлінської діяльності, яка забезпечує прийняття необхідних рішень щодо стратегії й тактики протидії злочинності [2, с. 189].

Взаємозв'язок інформаційних систем, аналітичної роботи та управлінської діяльності забезпечує комплексне їх функціонування як цілісної інформаційно-аналітичної системи. Це дозволяє не лише своєчасно збирати та обробляти великі обсяги даних, а й здійснювати багатовимірний аналіз отриманої інформації з метою виявлення латентних закономірностей, складних кримінальних зв'язків та потенційних загроз. Такий підхід сприяє прогнозуванню розвитку злочинності, оцінюванню ризиків і моделюванню оптимальних стратегій протидії, а також забезпечує координацію діяльності різних підрозділів і рівнів управління.

Більшість науковців інформаційно-аналітичну діяльність представляють як специфічний різновид інтелектуальної, розумової діяльності людини, у ході якої внаслідок певного алгоритму послідовних дій з пошуку, накопичення, зберігання, обробки, аналізу первинної інформації шляхом використання сукупності логічних, математичних та інших прийомів утворюється нова, вторинна аналітична інформація у формі аналітичної довідки, звіту, огляду, прогнозу тощо [3, с. 14; 4].

Таким чином, вважаємо, що інформаційно-аналітичну діяльність слід розглядати як системно організований, науково обґрунтований процес інтелектуальної обробки інформації, спрямований на трансформацію первинних даних у структуроване аналітичне знання, придатне для прийняття управлінських, процесуальних та оперативних рішень. Її сутність полягає не лише у технічному опрацюванні інформаційних масивів, а й у здійсненні цілеспрямованого когнітивного аналізу, що забезпечує виявлення причинно-наслідкових зв'язків, тенденцій розвитку кримінальних явищ, оцінку ризиків та формування прогнозних моделей.

У цьому контексті інформаційно-аналітична діяльність виступає інтегративним елементом правоохоронної практики, який поєднує інформаційні ресурси, методологію аналізу та управлінські механізми в єдину систему забезпечення ефективного розслідування кримінальних правопорушень.

З огляду на зазначене, до складових елементів інформаційно-аналітичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень ми відносимо: інформаційну інфраструктуру (державні реєстри, відомчі бази даних, електронні інформаційні системи та канали міжвідомчого обміну); аналітичний компонент, який охоплює методи, алгоритми та програмні засоби обробки, систематизації й інтерпретації даних; організаційний компонент, що визначає порядок доступу до інформації, координацію між підрозділами та регламентацію аналітичних процедур; по-четверте, кадровий (інтелектуальний) ресурс, тобто підготовлених фахівців, здатних здійснювати багатовимірний аналіз і формувати обґрунтовані висновки; правову основу, яка забезпечує законність збирання, використання та захисту інформації. Сукупність цих елементів забезпечує трансформацію розрізнених даних у системне аналітичне знання, необхідне для ефективного планування та здійснення розслідування.

На практиці це, зокрема, проявляється у використанні відомчих та міжвідомчих інформаційних ресурсів під час документування, для прикладу, економічних злочинів. Наприклад, аналітичні підрозділи Бюро економічної безпеки України застосовують ризик-орієнтований підхід і програмні засоби аналізу фінансових операцій для виявлення схем ухилення від оподаткування, фіктивного підприємництва чи незаконного відшкодування ПДВ, що передбачає інтеграцію даних з податкових реєстрів, банківської звітності та інших державних інформаційних систем. Результати такої аналітичної обробки оформлюються у вигляді аналітичних довідок і стають підставою для внесення відомостей до ЄРДР та подальших слідчих (розшукових) дій [5].

У межах аналітичної підтримки діяльності поліції діють підрозділи кримінального аналізу, що використовують дані з різних джерел для супроводу розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів, будують аналітичні висновки на основі інтеграції інформації з відкритих джерел (OSINT), обміну з відомчими базами та спеціальних аналітичних інструментів, а також розробляють методики підтримки оперативних і процесуальних рішень у складних кримінальних провадженнях (зокрема щодо воєнних злочинів) у межах форумів і хакатонів із аналізу даних та застосування сучасних аналітичних технологій у роботі поліції.

У міжнародній практиці прикладом ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень є модель *intelligence-led policing* (поліцейська діяльність, орієнтована на аналітику), що активно застосовується у країнах ЄС та США. Зокрема, Європол функціонує як централізований аналітичний хаб Європейського Союзу, який акумулює інформацію від національних правоохоронних органів держав-членів, здійснює її багаторівневий аналіз, формує стратегічні та оперативні звіти (SOCTA) і надає аналітичну підтримку у транснаціональних розслідуваннях.

Основною метою запровадження в діяльності уповноважених підрозділів

Національної поліції України міжнародного досвіду поліцейської діяльності, керованої аналітикою ІЛР, є побудова моделі аналітичної діяльності (на центральному, регіональному та місцевому рівнях), на підставі результатів функціонування якої будуть приймати ефективні процесуальні й управлінські рішення, що цілком забезпечить виконання завдань, покладених на такі підрозділи [6, с. 306].

Таким чином, інтеграція інформаційно-аналітичного забезпечення у процес розслідування кримінальних правопорушень є об'єктивно необхідною умовою формування сучасної, ефективної та науково обґрунтованої моделі досудового розслідування, що базується на системному використанні даних, аналітичних інструментів і управлінських механізмів. Вона слугує для виявлення причинно-наслідкових зв'язків і кримінальних закономірностей, підвищує якість доказування, оптимізує розподіл ресурсів та мінімізує ризики помилкових рішень. У результаті така інтеграція підсилює координацію між підрозділами, підвищує адаптивність правоохоронної системи до сучасних викликів і створює передумови для переходу від реактивної моделі протидії злочинності до проактивної.

1. Демчук Т. І. Інформаційно-аналітичні та організаційні методи правоохоронної діяльності. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Випуск № 05, 2025, частина 2. С. 144-148. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.2.21>.
2. Благута Р. І., Мовчан А.В. Новітні технології у розслідування злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 256 с.
3. Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. Київ, Університет «Україна», 2014. 417 с.
4. Мазурик С. Інформаційно-аналітична діяльність органів прокуратури. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 5, Т. 2. С. 56- 59.
5. Про Бюро економічної безпеки України. Закон України від 28 січ. 2021. № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>.
6. Марков М. М. Використання інформаційно-аналітичних можливостей у протидії злочинності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4 (109). С. 305-312.

Олена МАКАРОВА

професор кафедри криміналістики та судової експертології ННІ № 1, кандидат психологічних наук, доцент

Олександр МЕЛЬНИЧУК

курсант ННІ № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ОФОРМЛЕННЯ
ТА ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ОБШУКУ В ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ (ст. 149 КК України):
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ**

Злочини, пов'язані з торгівлею людьми (ст. 149 КК України), що включають продаж, передачу або одержання людини, а також вербування, переміщення та переховування, мають високу соціальну небезпеку та вимагають особливої уваги до процедури доказування. У таких провадженнях критично важливим є отримання доказів, що стосуються об'єктивної сторони злочину, зокрема способів вербування, логістики переміщення, фінансових транзакцій та примусу.

Обшук виступає ключовою слідчою (розшуковою) дією, оскільки дозволяє виявити та вилучити знаряддя кримінального правопорушення, речі і цінності, нажиті злочинним шляхом, а також документи та інші предмети, що мають значення для розслідування. У контексті ст. 149 КК України ці об'єкти часто мають електронну форму: маршрути переміщення, комунікація з жертвами та співниками, фінансові документи, які зберігаються на електронних носіях інформації. Таким чином, процесуальна легітимність обшуку є не лише вимогою закону, але й критичною передумовою для забезпечення допустимості всієї ключової доказової бази, незалежно від її змістовної значущості [3].

Обшук житла чи іншого володіння особи може проводитися виключно на підставі ухвали слідчого судді. На відміну від огляду місця події, який може бути проведений до

внесення відомостей до ЄРДР за наявності очевидних даних злочину, обшук можливий лише після внесення таких відомостей.

Ухвала слідчого судді є єдиною правовою підставою для проникнення до володіння особи і надає право на таке проникнення лише один раз. Процесуальні вимоги до змісту ухвали (ст. 234 КПК) є суворими: вона повинна містити строк дії (не більше одного місяця), повні дані прокурора та слідчого, точне визначення житла чи іншого володіння, ім'я власника чи володільця, а також чіткий перелік речей, документів або осіб, для виявлення яких проводиться обшук. Будь-які порушення порядку проведення обшуку, навіть якщо вони стосуються формальних елементів ухвали або її виконання, можуть призвести до визнання отриманих доказів недопустимими [4].

Обшук житла чи іншого володіння без ухвали слідчого судді дозволяється лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням майна, переслідуванням підозрюваного чи запобіганням знищенню доказів. У таких ситуаціях слідчий має звернутися до слідчого судді з клопотанням про легалізацію проведеного обшуку *ex post factum* (наступного дня).

Проте, слідчий суддя лише підтверджує факт невідкладності, тоді як суд, який здійснює розгляд кримінального провадження по суті, несе кінцеву відповідальність. Цей суд повинен самостійно надати оцінку підставам невідкладності (ч. 2 ст. 30 Конституції, ч. 3 ст. 233 КПК) та розв'язати питання допустимості здобутих у такий спосіб доказів. Практика ВС показує, що якщо фактичною метою проникнення було лише вилучення майна (наприклад, грошових коштів), здобутих злочинним шляхом, без доведеної невідкладної загрози їх знищення, то це не є достатньою підставою, яка легітимізує обшук без дозволу [2; 4].

У кримінальних провадженнях про торгівлю людьми мобільні телефони та інші засоби зв'язку є типовими об'єктами пошуку. Якщо вилучення мобільного телефону здійснюється під час огляду місця події, без належного протоколу затримання і роз'яснення прав, це визнається порушенням вимог КПК України. Наслідок такого порушення є багатошаровим. Хоча саме порушення процедури вилучення не спростовує факту, що підозрюваний мав при собі певний предмет (наприклад, чужий телефон, що може мати значення для ст. 149 КК України), інформація або цифрові дані, отримані внаслідок подальшого дослідження цього незаконно вилученого телефону, будуть визнані недопустимими доказами, оскільки є прямим «плодом» первісно незаконної дії. Отже, у провадженнях за ст. 149 КК успішність вилучення ключових електронних доказів безпосередньо залежить від правильності процедури затримання (ст. 208 КПК України) [3-4].

Електронні носії інформації та комп'ютерні дані, що вилучаються під час обшуку в провадженнях про торгівлю людьми, мають процесуальний статус документів у розумінні ч. 2 ст. 84 КПК України [4]. Судова практика визнає, що електронний документ (наприклад, відеозапис або повідомлення) може існувати на різних носіях. Усі ідентичні за змістом примірники електронного документа можуть розглядатися як оригінали, відрізняючись один від одного лише часом та датою створення. Це підкреслює необхідність забезпечити не лише легітимність вилучення фізичного носія, але й, що є більш критичним, цілісність та достовірність інформації, що на ньому міститься [1].

Процесуальне оформлення результатів обшуку, особливо при вилученні цифрових даних, має відповідати підвищеним вимогам, які визначені в Законі України Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам від 15.03.2022 № 2137-IX вніс доповнення до загального порядку оформлення протоколів слідчих дій (ст. 104 КПК) [4, 6].

Згідно з оновленими вимогами, в заключній частині протоколу слідчої дії тепер обов'язково мають зазначатися відомості про виготовлені дублікати документів, копії інформації, включаючи комп'ютерні дані, а також спосіб їх ідентифікації. Ця вимога є законодавчим зобов'язанням слідства забезпечити можливість верифікації цифрових даних у суді. Належне формальне оформлення також включає обов'язкове отримання примірника протоколу обшуку особою, у якої він проводився, із доданим описом вилучених речей [6].

Оскільки КПК України вимагає зазначення «способу ідентифікації» цифрових даних, слідство та судді все частіше звертаються до криміналістичних стандартів як до методологічних настанов. Національний стандарт України ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 є єдиним офіційним документом, який надає настанови щодо ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів [1]. Хоча ДСТУ не має прямого законодавчого закріплення, його рекомендації використовуються для оцінювання допустимості, належності і достовірності цифрових доказів. Це означає, що криміналістичні вимоги (як-от фіксація метаданих та цілісності) фактично перетворилися на процесуальні вимоги допустимості [1].

Допустимість електронних доказів у провадженнях про торгівлю людьми критично залежить від дотримання органом досудового розслідування як формальної процедури, що вимагає обов'язкового отримання ухвали суду на обшук, так і технічних стандартів криміналістичного протоколювання, зокрема обов'язкового застосування хеш-сум для підтвердження цілісності інформації. Порушення цих вимог, особливо у сфері фіксації хеш-сум, становить основу для ефективної стратегії захисту, спрямованої на визнання електронних доказів недостовірними і, як наслідок, непридатними для використання в суді.

1. Достатній Р. Тонкощі обшуку: судова практика та рекомендації. *Вища школа адвокатури HAAV. HIGHTR SCHOOL OF ADVOCACY*. URL : <https://www.hsa.org.ua/lectors/dostatnirodion/articles/tonkoshhi-obsuku-sudova-praktika-ta-rekomendaciyi> (дата звернення: 14.02.2026).

2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 14.02.2006).

3. Кримінальний кодекс України. Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 12.02.2026).

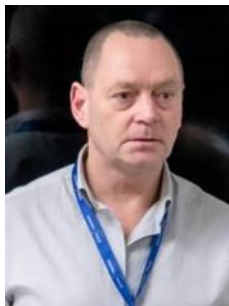
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 12.02.2026).

5. Макарова О. П. Забезпечення процесуальних прав учасників кримінального провадження на етапі досудового розслідування: теоретико-правовий і криміналістичні аспекти. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2025. № 2(35). Частина I С. 254-262. DOI: <https://doi.org/10.32631/vsa.2025.2.19>.

6. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам. Закон України від 15.03.2022 № 2137-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text> (дата звернення 12.02.2026).

Вікторія РОГАЛЬСЬКА
професор кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

Крістофер ЕЛЛОТТ
радник з кримінальних розслідувань
у сфері організованої злочинності
КМЄС в Україні

Наталія МОНІЧ
спеціаліст з питань реформи
прокуратури КМЄС в Україні

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ІНТЕРВ'Ю В ПРАКТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС СЛІДЧИХ: ДОСВІД ІРЛАНДІЇ ТА УКРАЇНИ

Одним із найефективніших інструментів у сучасній кримінальній юстиції, що дозволяє отримувати достовірні свідчення, знижувати ризик тиску на опитуваних осіб і мінімізувати можливість судових помилок, є нова методика проведення допиту – процесуальне інтерв'ю (далі – ПІ). У світі існують різні моделі ПІ, які пройшли тривалий

шляху розвитку: від розроблення однієї уніфікованої, яка може застосовуватися до всіх учасників провадження, до диференційованих моделей допиту окремих суб'єктів кримінального провадження або ж в окремих ситуаціях. Наявні моделі можна класифікувати на класичні (як-от PEACE і KREATIVE), гібридні (REID і PHASE) і спеціалізовані (NICHD і WISCI). Ці моделі відрізняються залежно від того, який підхід до проведення опитування в межах кримінального розслідування є домінуючим: обвинувальний (accusatorial) – властивий для допиту або підхід, який передбачає застосування методів опитування, спрямованих на збір інформації (information-gathering methods) – більш властивий для ПІ. Аналіз різних моделей ПІ дозволяє виділити властиві їм загальні елементи, до яких належать: підготовка і планування; встановлення психологічного контакту; роз'яснення прав і порядку проведення інтерв'ю; отримання інформації; завершення і оцінка отриманої інформації та якості самого інтерв'ю. Сукупність цих елементів можна розглядати як узагальнену модель ПІ, основу якої складає британська модель PEACE, що є абревіатурою її п'яти обов'язкових етапів: Preparation and Planning; Engage and Explain; Account, Clarification; Challenge; Closure; Evaluation. Саме модель PEACE стала найбільш успішною та підходить для будь-якого типу допитуваного – потерпілого, свідка, підозрюваного. Ця модель була розроблена на початку 90-х років спільними зусиллями правоохоронних органів та психологів в Англії та Уельсі, щоб зупинити поширення неправдивих зізнань, що виникли внаслідок обвинувального стилю інтерв'ювання, та зробити інтерв'ю менш конфронтаційними та більш прозорими. Згодом вона отримала широке визнання та була прийнята багатьма правоохоронними органами, а також приватним та державним секторами в усьому світі для проведення процесуальних інтерв'ю. Ця модель впроваджена в законодавстві Великої Британії, Австралії, Канади, Нової Зеландії та окремих європейських країн, зокрема і Ірландії [1; 2].

В Україні у проведенні допитів за методикою ПІ також використовують її узагальнену модель, яка має 6 складових: планування і підготовка; встановлення психологічного контакту; роз'яснення прав та порядку проведення інтерв'ю, отримання інформації, завершення та оцінка. З 2017 р. за ініціативи українських правозахисників і за підтримки міжнародних партнерів розпочалися перші навчання з ПІ для детективів і слідчих. Після початку повномасштабної війни актуальність впровадження ПІ в діяльність органів досудового розслідування лише зросла, зокрема через внесення змін до ст. 95 і ст. 615 КПК України [3]. Саме внаслідок цього і зріс попит на отримання практичних знань у слідчих, детективів і прокурорів. З 2022 р. було закладено фундамент системної підготовки фахівців. Першим кроком у 2022 стало дизайнування і реалізація двох пілотів програми «Процесуальне інтерв'ю. Basic», розробленої для прокурорів, слідчих і детективів. Паралельно команда практиків і науковців розробляла національні «Стандарти процесуального інтерв'ю» [4], презентація [5] яких у 2023 р. стала важливою віхою розвитку методики в Україні. Наразі реалізовано 15 національних розвиткових програм «Процесуальне інтерв'ю. Basic», а також 1 програму «Процесуальне інтерв'ю. Вразливість». Загалом підготовлено більш як 400 фахівців, серед яких прокурори, слідчі НПУ, співробітники СБУ, слідчі ДБР, детективи НАБУ і викладачі ЗВО.

Окремий напрям – співпраця з університетами. У 2025 р. відбувся пілотний курс «Процесуальне інтерв'ю» для студентів УКУ та КМА [6]. У 2025–2026 навчальному році дисципліну «Процесуальне інтерв'ю» вже впроваджено до програм підготовки здобувачів вищої освіти НЮУ імені Ярослава Мудрого, УМСФ та ДНУ імені Олеса Гончара як окремих курсів, а також у програми підготовки курсантів закладів системи МВС України у межах дисципліни «Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій». Для цього 17–18 травня 2025 р. на базі ДДУВС було проведено тренінг для тренерів, у якому взяли участь 22 представники кафедр кримінального процесу та криміналістики з усіх ЗВО системи МВС України (НАВС, ХНУВС, ДДУВС, ЛьвДУВС, ОДУВС, ДонДУВС), Національної академії СБУ, НЮУ імені Ярослава Мудрого, а 20–22 червня 2025 р. – пілотну апробацію зазначеного курсу для 26 курсантів і студентів із зазначених ЗВО. Матеріали розробки цих програм та курсів було використано зокрема і під час підготовки проєкту типового навчально-тематичного плану підвищення кваліфікації фахівців для проведення допиту/опитування дитини за методикою проведення процесуального інтерв'ю.

Що стосується Ірландії, то там починаючи з 2007 р. усі допити з підозрюваними особами відбуваються за методикою ПІ (GSIM), що базується на моделі PEACE. Основна відмінність ірландської моделі полягає в існуванні додаткового етапу після отримання інформації, під час якого здійснюється оцінка, підтвердження або поставлення під сумнів отриманих свідчень. Допити з усіма важливими для розслідування свідками та потерпілими, що готові надавати свідчення, відбуваються теж за цією методикою, але вже із застосуванням

когнітивних технік. Так, допити з повнолітніми свідками та потерпілими проводяться за методикою поглибленого когнітивного інтерв'ю (ECI) випускниками коледжу після завершення третього рівня навчання. Допити з неповнолітніми та вразливими свідками і потерпілими проводяться за методикою спеціалізованого інтерв'ю (SI). Проводять допити за методикою ПІ поліцейські, які пройшли відповідне навчання, котре поділене на 4 рівні. Перший рівень здобувають усі поліцейські в межах 11-тижневого загального навчання. На сьогодні в Ірландії приблизно 14 000 поліцейських, і усі вони вміють на базовому рівні проводити ПІ. В межах підвищення кваліфікації вже діючі поліцейські можуть отримати 2, 3 та 4 рівень. Другий рівень в Ірландії мають наразі приблизно 6000 поліцейських, які розслідують нетяжкі злочини і завершили навчання у вигляді дводенного воркшопу. Третій рівень в Ірландії на сьогодні мають 370 діючих поліцейських, які розслідують тяжкі злочини і пройшли спеціалізоване навчання протягом 15 днів (5 днів їх навчали, як проводити когнітивне процесуальне інтерв'ю зі свідками й потерпілими, та 10 днів – як проводити процесуальне інтерв'ю з підозрюваними). Четвертий рівень в Ірландії на сьогодні мають лише 74 поліцейські. Це професійні радники та оцінювачі проведення ПІ, курс навчання яких тривав тиждень. Навчатися проведення спеціалізованого інтерв'ю можуть випускники другого рівня, але це окремий самостійний курс, який триває протягом 5 тижнів, з них 3 тижні теорії та 2 тижні практики. Підготовка також відбувається на базі поліцейського коледжу в спеціалізованих приміщеннях у групах по 12 осіб. На сьогодні в Ірландії випускниками цього курсу стали приблизно 100 поліцейських. Під час таких допитів слідчі керуються національним й міжнародним законодавством, зокрема-Принципами проведення ефективного розслідування та збору інформації (Принципи Мендеса) [7] та Good Practice Guidelines¹.

Проаналізовані програми навчання поліцейських в Ірландії дуже схожі з програмами від JustGroup «Процесуальне інтерв'ю. Basic» та «Процесуальне інтерв'ю. Вразливість», оскільки в основу і ірландської, і української моделей ПІ покладено модель PEACE, проте, звісно, вони мають свої відмінності, що пов'язані насамперед з відмінностями регламентації в національному законодавстві порядку проведення допитів. Пропонуємо впровадити ірландський досвід навчання ПІ в національну систему освіти поліцейських шляхом розроблення та впровадження окремої вибіркової навчальної дисципліни «Процесуальне інтерв'ю» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освіти у галузі знань Д «Бізнес, адміністрування та право», спеціальності Д8 «Право», професійної кваліфікації «слідчий (поліція)» (1 рівень) та в систему підвищення кваліфікації працівників НПУ, уповноважених на розслідування кримінальних проступків, та працівників слідчих підрозділів НПУ (2–4 рівень), зокрема тих, що уповноважені на розслідування кримінальних правопорушень за участю дітей (спеціалізований рівень), шляхом адаптації наявних національних розвиткових програм та курсів з урахуванням ірландського досвіду.

1. Белоусов Ю., Броневицька О., Деркач С. та ін. Розкажи мені, що сталося, або зізнайся. Дослідження про процесуальне інтерв'ю. Аналіз міжнародного досвіду. Опис узагальненої моделі. Аналіз національної системи підготовки та практики. Київ : Процесуальне інтерв'ю в Україні, 2020. 232 с. URL: <https://justtalk.com.ua/post/rozkazhi-meni-abo-ziznajsya-doslidzhennya-pro-protseualne-intervyu>.

2. Луцик В. В., Гавгун С. Р. Сучасні моделі процесуального інтерв'ю. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 316–323.

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України| від 14.04.2022. URL : <https://share.google/CS0sWbRPFydlSKa4r>.

4. Белоусов Ю., Орлеан А., Філоненко Т. та ін. Стандарти процесуального інтерв'ю. Дніпро : Середняк Т. К., 2022. 182 с. URL : <https://justtalk.com.ua/post/standarti-protseualnogo-intervyu>.

5. Процесуальне інтерв'ю як невід'ємний стандарт розслідування. JustTalk Special Event. *JustTalk*. URL : <https://justtalk.com.ua/post/protseualne-intervyu-yak-nevidemnij-standart-rozsliduvannya--justtalk-special-event>.

6. 50 студентів-правників завершили 3-місячний курс «Процесуальне інтерв'ю» з тренерами-практиками. *JustGroup*. URL : <https://justgroup.com.ua/procesualne-intervyu/50-studentiv-pravnykiv-zavershyly-3-misyachnyj-kurs-procesualne-intervyu-z-treneramy-praktykamy/>.

7. Принципи проведення ефективного розслідування та збору інформації (неофіційний переклад). *JustTalk*. URL : <https://justtalk.com.ua/post/printsipi-provedennya-efektivnogo-rozsliduvannya-ta-zboru-informatsii-neofitsijnij-pereklad>.

¹ Інформація подана за результатами участі в тренінгах від EUAM та Національної поліції Ірландії щодо проведення розширеного когнітивного інтерв'ю зі свідками та потерпілими (09–13.02.2026) а також спеціалізованого інтерв'ю з неповнолітніми та вразливими потерпілими та свідками (16–20.02.2026) на базі поліцейського коледжу Ірландії (Темплмор).

Віталій РОМАНОВ

доцент кафедри спеціальних
поліцейських дисциплін та базової
загальної підготовки
Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх
справ (м. Суми, Україна),
кандидат юридичних наук

**ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ТА ПОРІВНЯЛЬНІ МОДЕЛІ
ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО НСРД: НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ
ст. 253 КПК УКРАЇНИ В ІНТЕРЕСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ**

Негласні слідчі (розшукові) дії (НСРД) застосовуються для досягнення цілей кримінального провадження та безпеки, однак за своєю природою вони є негласним обмеженням прав конституційних прав особи. У демократичній правовій державі ефективність таких заходів має поєднуватися з дієвими гарантіями від зловживань і з реальними механізмами контролю та захисту прав людини. Однією з ключових гарантій у цій сфері є *інформування особи після проведення НСРД* та гарантування її реальної можливості оскаржити правомірність обмеження прав [1; 2].

В Україні ст. 253 КПК України встановлює обов'язок письмового повідомлення особи про проведення НСРД не пізніше одного року після їх завершення, але до направлення обвинувального акта до суду [1]. Наразі чинне регулювання має суттєві прогалини: не визначено правових наслідків неповідомлення, недостатньо врегульовано порядок та підстави відстрочення, а також відсутній належний механізм судового контролю за виконанням цього обов'язку. Це послаблює гарантійну ефективність норми та ускладнює практичну реалізацію права на захист і відшкодування [2; 3].

Практика Європейського суду з прав людини виходить із того, що законодавство про негласні заходи має бути передбачуваним, а контроль за втручанням – ефективним як до його застосування, так і після завершення. Повідомлення особи після завершення НСРД є ключовою передумовою реального доступу до юридичного захисту, адже без такого інформування особа не може ініціювати перевірку законності втручання чи вимагати відшкодування [4-5]. У справі *Klass and Others v. Germany* Суд допустив можливість тимчасової відсутності повідомлення, але за умови існування альтернативних механізмів контролю, які компенсують негласність [4]. У справі *Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev v. Bulgaria* ЄСПЛ встановив порушення ст. 8 Конвенції через відсутність реальних процедур повідомлення та доступного оскарження, наголосивши на ризику довільного втручання за слабого контролю [5].

Зазначені підходи мають особливе значення в умовах підвищених безпекових ризиків, коли держава може розширювати застосування інструментів спостереження. Саме в такі періоди зростає потреба в чітких процедурних запобіжниках і контролі законності втручання.

Порівняльний аналіз показує, що ефективність гарантій забезпечується комплексом взаємопов'язаних елементів: визначеними строками та процедурою повідомлення, незалежним контролем (переважно судовим), регламентованою відстрочкою з фіксацією підстав і можливістю перевірки, а також наявністю механізмів оскарження та компенсації.

У Німеччині § 101 StPO закріплює обов'язок повідомлення про застосування прихованих заходів та пов'язує його з можливістю судового перегляду; важливим є підхід, за яким відстрочення потребує обґрунтування і контролю [6]. У Франції правове регулювання передбачає багаторівневі процедури контролю законності втручання, що підтримує баланс між потребами розслідування та захистом прав людини [7-8]. У Польщі art. 237 Kodeks postępowania karnego регламентує застосування заходів контролю комунікацій і встановлює процедурні вимоги, що підвищують передбачуваність та перевірюваність дій держави [9].

Для України такі моделі є важливим орієнтиром для розбудови системи гарантій, що поєднує збереження негласності під час проведення НСРД із забезпеченням ефективного контролю та доступу особи до захисту своїх прав після завершення втручання.

В українській практиці важливим є підхід до наслідків неповідомлення. Велика Палата Верховного Суду у постанові від 16.10.2019 у справі № 640/6847/15-к вказала, що неповідомлення не завжди тягне недопустимість доказів за наявності судового дозволу на проведення НСРД [10]. Така позиція частково стабілізує провадження, однак зменшує практичне значення повідомлення як процесуальної гарантії. У європейському вимірі оцінюється не лише наявність дозволу, а ефективність усієї системи запобіжників, де повідомлення та можливість оскарження виконують функцію контролю після завершення втручання [4; 5].

З урахуванням європейських підходів і порівняльного аналізу доцільними є такі напрями реформування:

1. Визначення правових наслідків неповідомлення, зокрема встановлення обов'язку суду оцінювати вплив неповідомлення на справедливість провадження та гарантії захисту [1; 2].

2. Чітке регулювання відстрочення повідомлення: визначення вичерпних підстав, вимоги мотивованого рішення, встановлення граничних строків і обов'язкової судової перевірки [1; 4; 6].

3. Запровадження незалежного механізму повідомлення, наприклад через суд або інший орган контролю, щоб зменшити залежність повідомлення від розсуду органу досудового розслідування [2; 3; 6].

4. Встановлення відповідальності посадових осіб за безпідставне неповідомлення або невмотивоване затягування відстрочення [2].

5. Посилення механізмів компенсації, з урахуванням труднощів доступу до матеріалів НСРД та потреби в ефективному відновленні прав [2; 11].

Отже, європейський стандарт передбачає, що інформування особи після завершення заходу та доступ до ефективного оскарження мають становити дієві гарантії проти необґрунтованого втручання в приватне життя [4; 5]. Порівняльний аналіз Німеччини, Франції та Польщі підтверджує ефективність комплексної моделі, що поєднує строки, контроль, регламентовану відстрочку і компенсацію [6; 7; 9]. Українське регулювання ст. 253 КПК України потребує системного посилення для забезпечення балансу між безпековими інтересами та захистом прав людини [1; 2; 10].

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 29.10.2025).

2. Скрипник А. В., Тітко І. А. Пропорційність втручання та баланс публічних і приватних інтересів під час негласного збирання доказової інформації у кримінальному провадженні. *Теорія і практика правознавства*. 2024. № 26. С. 161–181. DOI : <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2024.26.313485> (дата звернення: 29.10.2025).

3. Venice Commission. Ukraine: Law Reform. Explanatory Note to the Draft Criminal Procedure Code of Ukraine. Strasbourg : Council of Europe, June 2017. URL : [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)026-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)026-e) (дата звернення: 29.10.2025).

4. European Court of Human Rights. Klass and Others v. Germany, App. No. 5029/71, Judgment of 6 Sept. 1978. HUDOC. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57510> (дата звернення: 29.10.2025).

5. European Court of Human Rights. Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev v. Bulgaria, App. No. 62540/00, Judgment of 28 June 2007. HUDOC. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81323> (дата звернення: 29.10.2025).

6. Strafprozessordnung (StPO). § 101. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/_101.html (дата звернення: 29.10.2025).

7. Code de procédure pénale (France). URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154 (дата звернення: 29.10.2025).

8. Code de procédure pénale, annoté (éd. Dalloz). Paris : Dalloz, 2019. URL: <https://www.boutique-dalloz.fr/codes.html> (дата звернення: 29.10.2025).

9. Kodeks postępowania karnego (Poland). Art. 237. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzuzdziennik-ustaw/kodeks-postepowania-karnego-16795264> (дата звернення: 29.10.2025).

10. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 жовт. 2019 р. у справі № 640/6847/15-к. ЄДРСР № 85174578. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85174578> (дата звернення: 29.10.2025).

11. Fair Trials. ECHR: Evidence from illegal surveillance should not be used in criminal proceedings. Strategic Litigation. 15 Sept. 2020. URL: <https://www.fairtrials.org/articles/strategic-litigation/echr-evidence-from-illegal-surveillance-should-not-be-used-in-criminal-proceedings/> (дата звернення: 29.10.2025).

Євген СУП

докторант Національного наукового
центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСОБИ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ НЕЗАКОННОГО
ЗАТРИМАННЯ ТА ПРИТЯГНЕННЯ ОСОБИ
ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності є одним із найбільш небезпечних посягань на гарантії здійснення правосуддя. Такі факти можуть підривати принцип презумпції невинуватості, довіру до правоохоронної системи та легітимність державної влади в цілому. Аналіз судової практики останніх років підтверджує, що злочини проти правосуддя, зокрема вчинені професійними учасниками судочинства, мають не поодинокий, а системний характер, зокрема коли мотивом стає штучне формування статистичних показників розкриття злочинів [1; 2]. У зв'язку з цим ефективна протидія таким діям вимагає належного криміналістичного забезпечення їх розслідування та формування сталої та ефективної моделі доказування, зокрема алгоритму процесуальних заходів, спрямованих на збирання доказів.

Аналіз вироків у справах про притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК України), а також про незаконні затримання, приводи тощо (ст. 371 КК України) свідчить про формування відносно сталої структури збирання й оцінки доказів. Незважаючи на різні ролі суб'єктів (слідчий, дізнавач, пособник, підбурювач), напрямки доказування є подібними [1; 3].

Першочерговим напрямом діяльності правоохоронних органів стає дослідження матеріалів базового кримінального провадження, в межах якого особу було незаконно притягнуто до кримінальної відповідальності. Наприклад, у кримінальній справі № 533/675/22 суд детально дослідив постанову про внесення відомостей до ЄРДР, протоколи огляду місця події, протоколи допиту, повідомлення про підозру та службові документи слідчого [3]. Аналогічно у справі № 591/122/26 аналізувалися матеріали проваджень, у яких сфальсифіковано докази та повідомлено про підозру завідомо невинним особам [2]. Такий документальний масив дозволяє встановити, чи існували об'єктивні підстави для повідомлення про підозру відповідно до вимог ст. 276 КПК України.

Особливого значення набуває доказування штучного створення доказів обвинувачення. У справі № 533/675/22 встановлено, що протокол допиту був складений без фактичного проведення слідчої (розшукової) дії, а свідок підписував документ із заздалегідь викладеним змістом [3]. У справі № 591/122/26 дізнавач сфальсифікувала матеріали досудового розслідування для формування штучних статистичних показників, що суд прямо кваліфікував як створення штучних доказів [2]. Аналогічний підхід простежується у справі № 591/10093/25, де йшлося про підбурювання та пособництво у фальсифікації доказів [1].

Ключовим елементом доказування у всіх зазначених справах є встановлення завідомості, тобто усвідомлення службовою особою невинуватості притягнутої особи. У справі № 533/675/22 суд констатував, що обвинувачений достовірно знав про невчинення кримінального правопорушення потерпілим, однак вчинив дії, спрямовані на створення доказів його вини [3]. У справах № 591/122/26 та № 591/10093/25 завідомість встановлювалася через аналіз мотиву штучного покращення статистичних показників, узгодженості дій між співучасниками та попередньої фальсифікації матеріалів [1; 2].

Обов'язковим напрямом доказування є підтвердження спеціального статусу суб'єкта злочину. У справі № 533/675/22 досліджувалися накази про призначення на посаду слідчого, присвоєння спеціального звання, посадова інструкція, що підтверджувало статус службової особи правоохоронного органу [3]. Подібний підхід застосовано і у справах № 591/122/26 та № 591/10093/25, де суд встановлював статус дізнавача та поліцейського офіцера громади як спеціальних суб'єктів злочину [1; 2].

У справах щодо співучасті окремим напрямом стає доказування узгодженості дій, розподілу ролей і наявності спільного умислу. Суд аналізував взаємодію між співучасниками, їхні службові повноваження та фактичні дії, що були спрямовані на фальсифікацію матеріалів

і притягнення невинних осіб.

Важливим аспектом у цих провадженнях є перевірка допустимості доказів. Хоча більшість наведених справ завершилися затвердженням угод про визнання винуватості, суди все ж перевіряли добровільність угоди, правильність правової кваліфікації та відповідність покарання вимогам закону [1-3]. У більш складних провадженнях додатково оцінюється допустимість аудіозаписів, повноваження осіб, що здійснювали фіксацію, та можливість застосування доктрини «плодів отруєного дерева».

Отже, вивчення матеріалів судової практики дозволяє констатувати, що збирання доказів у справах про притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності має комплексний характер і спрямоване на встановлення фактичної відсутності підстав для підозри, активної діяльності службової особи зі створення або використання штучних доказів, а також наявності прямого умислу, що виражається у завідомості. Сукупність цих напрямів формує специфічну криміналістичну модель доказування, характерну для злочинів проти правосуддя, передбачених ст.ст. 371, 372 КК України.

За результатами узагальнення матеріалів судової практики щодо незаконного затримання та притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності можна дійти висновку, що особливості засобів доказування у цій категорії злочинів зумовлені специфікою їх об'єкта, суб'єкта та механізму вчинення. Крім цього, у досліджуваних провадженнях доказування має рефлексивний характер: воно спрямоване не на встановлення первинної події злочину, а на перевірку правомірності процесуальної діяльності службової особи. Таким чином, об'єкт доказування фактично зміщується з матеріально-правової події на процесуальні рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень. У контексті системного підходу до кримінального процесуального доказування, запропонованого В. В. Вапнярчуком [4], це означає, що засоби доказування мають забезпечувати встановлення як об'єктивної, так і суб'єктивної сторін доказової діяльності попереднього провадження.

Домінуюче значення у таких справах мають документи як процесуальні джерела доказів: протоколи затримання, повідомлення про підозру, клопотання, ухвали слідчого судді, службове листування, матеріали негласних слідчих (розшукових) дій, журнали реєстрації тощо. Саме вони дозволяють відтворити зміст правової позиції відповідної службової особи, спосіб формування доказів та дотримання (або порушення) правил допустимості доказів. Відтак особливого значення набуває перевірка належного суб'єкта, належного джерела та належного порядку збирання доказів.

Суттєву роль у цих справах відіграють показання свідків і потерпілих від незаконного притягнення до відповідальності та затримання. Однак їх оцінка ускладнюється конфліктністю процесуальної ситуації та можливістю корпоративної солідарності або, навпаки, особистої заінтересованості в результатах розслідування. Також важливою є необхідність доказування завідомості, тобто усвідомлення службовою особою відсутності достатніх підстав для кримінального переслідування. Це зумовлює підвищене значення аналізу суб'єктивної сторони діяння через встановлення мотиву, мети, характеру правової позиції суб'єкта доказування. У світлі положень про суб'єктивну сторону доказування (правова позиція, мотив, мета), засоби доказування повинні дозволяти реконструювати внутрішню логіку прийняття процесуального рішення та встановити причинний зв'язок між наявними даними і вчиненими діями. Характерною також є підвищена увага до допустимості доказів у первинному кримінальному провадженні. Факти істотних порушень процесуальної форми, недотримання стандарту «обґрунтованої підозри» чи відсутності достатньої доказової основи стають самостійними обставинами, що підлягають доказуванню у новому провадженні. Таким чином, оцінка засобів доказування має дворівневий характер: спочатку аналізується їх формування у первинній справі, а потім – їм надається правова оцінка цієї діяльності з позицій кримінально-правової заборони.

1. Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 17 вересня 2025 р. у справі № 591/10093/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130276982> (дата звернення: 25.02.2026).

2. Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 8 січня 2026 р. у справі № 591/122/26. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133153971> (дата звернення: 25.02.2026).

3. Вирок Козельщинського районного суду Полтавської області від 25 жовтня 2022 р. у справі № 533/675/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106930773> (дата звернення: 25.02.2026).

4. Вапнярчук В. В. Теоретичні основи кримінального процесуального доказування: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2018. 524 с.

5.

Юлія ВОЛКОВА

помічник Голови Національної поліції
України (м. Київ, Україна),
член Всеукраїнської асоціації
поліграфологів, поліграфолог

**ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ
ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФОЛОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

Важливе значення у запровадженні поліграфологічних технологій в Україні, а саме під час виявлення, документування та розслідування кримінальних правопорушень, приділяється використанню міжнародного досвіду застосування поліграфа. Особливо гостро ці питання постають у розрізі застосування сучасних методів виявлення прихованої інформації із використанням поліграфа в діяльності органів сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни.

Імплементация до законодавства України ефективних норм права, як ефективних практик світових лідерів у застосуванні поліграфу, може суттєво спростити вдосконалення законодавства України, з метою подальшого повноцінного впровадження поліграфу, як елементу правоохоронної діяльності в Україні [1, с. 90].

На думку Т. П. Мінки, країни ЄС мають розвинене законодавство щодо використання поліграфологічних тестів, що базується на міжнародних стандартах прав людини і принципах дотримання приватності. Вивчення їх досвіду дозволить визначити оптимальні підходи до регулювання цього питання, забезпечити законність і права громадян; запровадити етичні норми і стандарти проведення поліграфологічних випробувань для покращення професійних стандартів і підвищення довіри до результатів тестувань [2, с. 145].

У країнах ЄС існують різні підходи щодо нормативно-правового регулювання застосування поліграфологічних технологій – від обмеженого застосування психофізіологічних досліджень в окремих сферах до повної їхньої заборони. У юридичній літературі більшість учених країни світу, за рівнем нормативно-правового регулювання застосування поліграфа, поділяють на чотири основні групи:

1) країни, в яких застосування поліграфа врегульовано окремим законом (США, Литва, Молдова, Японія та ін.);

2) країни, де застосування поліграфа врегульовано окремими правовими нормами закону, якими регулюється ширше коло суспільних відносин (Угорщина, Польща, Канада, Бельгія, Індія, Македонія, Туреччина, Сербія, Словенія, Чорногорія та ін.);

3) країни, де застосування поліграфа врегульовано підзаконними нормативно-правовими актами (Велика Британія, Нідерланди, Болгарія, Білорусь, Ізраїль, Австралія, Південна Корея, Чеська Республіка, росія та ін.);

4) країни, в яких застосування поліграфа нормативно не врегульовано (Німеччина, Італія, Франція, Сінгапур, Фінляндія, Естонія, Латвія та ін.).

Проте, географія і сфера застосування поліграфа дедалі продовжує розширюватися.

Можна погодитися з думкою Зубовського Д. С., який вказує, що накопичений досвід із питань наукового обґрунтування та практичного застосування психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа у різних країнах є досить варіативним. Це передусім залежить від історичних, правових, економічних та культурних чинників. Кожна країна відбудовувала власний шлях у контексті розроблення методики проведення поліграфологічних досліджень та запозичення позитивного досвіду провідних країн світу [3, с. 356].

На підставі аналізу юридичної літератури можна дійти висновків, що серед учених та фахівців-поліграфологів існують різні підходи в оцінці ролі поліграфа у кримінальному судочинстві. Так, на думку Хоменка М., більшість учених схильні вважати, що інформація, отримана за допомогою поліграфа, може бути доказом у кримінальних провадженнях [4, с. 305]. Бажанюк В. В. вказує, що висновок фахівця-поліграфолога має тільки ймовірнісний характер та є суб'єктивною оцінкою фізіологічних реакцій опитуваної особи на ті чи інші запитання, зафіксовані поліграфом у вигляді кривих на поліграмах, при цьому

ступінь ймовірності може бути різним [5, с. 74]. Схожу думку займає і Маріна Ю., наголошуючи, що поліграф не є абсолютно надійним інструментом. На результати тесту можуть впливати фізіологічні, психологічні та інші фактори. Проведення поліграфічного тесту може чинити психологічний тиск на підозрюваних, що, у свою чергу, може призвести до некоректних результатів [6, с. 192].

Водночас, Градун С. А. вказує на відсутність єдності думок учених щодо можливості застосування поліграфа у кримінальному провадженні, зокрема, щодо доказового значення висновку психологічної експертизи із використання поліграфа [7, с. 95].

Безперечно такий стан справ стає на заваді або значно ускладнює процес стандартизації методик і процедур, що застосовуються під час проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа.

На думку вчених (Черних А., Кур'ян В., Мокрицька А., Сліпченко Т.) для ефективного впровадження поліграфа в правозастосовну практику правоохоронної діяльності в Україні, необхідні законодавчі, професійні та суспільні зміни, які врахують міжнародний досвід і національні особливості. Необхідно здійснити більш ґрунтовні наукові пошуки у даній сфері та розробити і прийняти спеціальний закон про застосування поліграфа, який визначить його правовий статус, вимоги до обладнання, кваліфікацію поліграфологів і принципи добровільності, уніфікувати судову практику через чітку позицію Верховного Суду щодо допоміжного статусу результатів, створити національну асоціацію поліграфологів для розробки етичного кодексу та стандартів підготовки, сертифікувати обладнання за ДСТУ 8692:2016, затвердити єдину методику досліджень і провести інформаційну кампанію для подолання суспільних упереджень [8, с. 164-165]. Такі заходи забезпечать правову визначеність, підвищать якість поліграфологічних досліджень і сприятимуть етичному використанню поліграфа у кримінальному судочинстві. Реформа дозволить оптимізувати досудові розслідування, зменшити суб'єктивізм у судових рішеннях, підвищити довіру до правоохоронної системи та забезпечити баланс між ефективністю інструменту й захистом конституційних прав і свобод громадян, що є ключовим для вдосконалення кримінального судочинства в Україні [9].

Зважаючи на це, на сьогодні, особливо в умовах правового режиму воєнного стану, важливого значення набувають питання нормативно-правового регулювання проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа у кримінальному провадженні.

1. Черних А., Кур'ян В. Поліграф: проблеми правової невизначеності та стандартизації процедур в Україні, аналіз зарубіжного досвіду. Ольвійський форум – 2025: стратегії країни Причорноморського регіону в геополітичному просторі»: матеріали XXII Міжнародної наукової конференції (м. Миколаїв, 16–22 червня 2025 р.). Чорноморський національний університет імені Петра Могили. Науковий збірник. Серія «Право». 2025. № 1 (1). 100 с. С. 88–91.

2. Мінка Т. П. Європейський досвід використання поліграфа: шляхи удосконалення адміністративно-правового регулювання для України. Актуальні питання юриспруденції. *Правова позиція*. 2023. № 4 (41). С. 145–147.

3. Зубовський Д. С. Досвід Японії з проведення психофізіологічних досліджень із використанням поліграфа. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (103). С. 355–367.

4. Хоменко М. Використання поліграфа в розкритті та розслідуванні злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 304–308.

5. Бажанюк В. В. Правові та організаційно-тактичні основи проведення експертиз у кримінальному провадженні: дис. ... доктора філософії за спец. 081 «Право». Кропивницький, 2023. 256 с.

6. Маріна Ю. Деякі особливості застосування поліграфа у кримінальному провадженні в Україні та світі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 4. С. 191–194.

7. Градун С. А. Доказове значення висновку психологічної експертизи із застосуванням поліграфа. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 3. С. 43–46.

8. Мокрицька А., Сліпченко Т. Використання поліграфа у правоохоронній діяльності: досвід зарубіжних країн. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Випуск 2 (18). С. 163–168.

9. Черних А., Кур'ян В. Поліграф: проблеми правової невизначеності та стандартизації процедур в Україні, аналіз зарубіжного досвіду. Ольвійський форум – 2025: стратегії країни Причорноморського регіону в геополітичному просторі»: матеріали XXII Міжнародної наукової конференції (м. Миколаїв, 16–22 червня 2025 р.). Чорноморський національний університет імені Петра Могили. Науковий збірник. Серія «Право». 2025. № 1 (1). 100 с. С. 88–91.

Сергій ІСЛАНКІН

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЗНАЧЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах розбудови правової держави в Україні проблема охорони прав, свобод та законних інтересів людини визначає основний напрям розвитку державних процесів, спрямованих на гуманізацію і демократизацію життєдіяльності українського суспільства. Це викликане необхідністю предметних змін в законодавстві, його наближенню до європейських стандартів у галузі прав людини та здійснення правосуддя, створення належного правового забезпечення процесу інтеграції нашої держави до європейського простору.

Однією із умов забезпечення євроінтеграції України є адаптація національного кримінального процесуального законодавства до стандартів Європейського Союзу, відповідно до яких застосування будь-якого державного примусу має відповідати меті пропорційності та обґрунтованості і необхідності втручання до сфери прав людини в демократичному суспільстві. Під «удосконаленням (вдосконаленням)» розуміють – робити досконалішим, кращим [2, с. 1506] або змінювати у бік поліпшення; результат такої зміни [8, с. 397]; поліпшувати (робити кращим, досконалішим, більш задовільним тощо), покращувати [1, с. 785]. Для вдосконалення такого заходу забезпечення кримінального провадження як відсторонення від посади, необхідно враховувати, що під час його застосування суттєво обмежуються конституційні права, зокрема ті, що регламентовані законодавцем в ст. 38 та ст. 43 Конституції України [7]. Відповідно до ч. 3 і 4 ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї від 16 вересня 1963 р., на здійснення цих прав не можуть бути встановлені жодні обмеження, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної чи громадської безпеки, для підтримання публічного порядку, запобігання злочину, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб [5].

Європейські стандарти у сфері кримінальної юстиції стали не лише нормативним орієнтиром для країн-членів Ради Європи та Європейського Союзу, а й ключовим інструментом трансформації національних правових систем у напрямі гуманізації, правової визначеності та ефективного судочинства [4, с. 10].

Відповідно до положень Конституції України, життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю і першочерговими завданнями, що забезпечується державою. Таким чином, норми Основного Закону вказують на непорушність прав і свобод людини, проте законом передбачені випадки, у яких людина може бути обмежена або повністю позбавлена гарантованих їй Конституцією прав та свобод. Зокрема, особа може бути обмежена або позбавлена певних прав та свобод в межах та порядку, визначеному кримінальним процесуальним законодавством України. Оскільки кримінальне судочинство пов'язане із державно-владним примусом, що застосовується від імені держави уповноваженими на це суб'єктами з метою захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, щоби кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоби до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура Під час розслідування кримінальних правопорушень, зокрема вчинених особами із застосуванням своїх посадових повноважень, практичним працівникам нерідко доводиться стикатися з тим, що зазначені особи, використовуючи своє становище, перешкоджають розслідуванню, знищують документи,

речові докази, впливають на своїх підлеглих, не дозволяють їм давати показання з метою перешкоджання встановленню обставин, що мають значення для кримінального провадження, й уникнення покарання. Для запобігання таким негативним проявам кримінальним процесуальним законодавством передбачена можливість застосування до особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження, такого заходу забезпечення кримінального провадження, як відсторонення від посади [11]. До прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», відсторонення від посади могло бути застосовано лише щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Однак відсторонення від посади, як захід процесуального примусу, у більшості випадків застосовується до осіб, щодо яких відкрито кримінальне провадження за вчинення ними кримінальних правопорушень у різних сферах, зокрема у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. А тому у разі доведеності вини підозрюваного, обвинуваченого йому призначається покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Як наголошує А. Ф. Волобуєв, обов'язок суб'єкта, наділеного правом відсторонення особи від посади у кримінальному провадженні, враховувати формально-процесуальні і наслідкові чинники (критерії). Їх недотримання є предметом оскарження у суді, а також в Європейському суді з прав людини [3].

На сьогодні остаточних рішень Європейського суду з прав людини щодо України є більше тисячі. Така кількість джерел права однозначно свідчить про провідну роль Європейського суду з прав людини у забезпеченні безпеки людини, оскільки коли говорять про її права, слід не забувати, що безпека є передумовою їх існування та можливої реалізації [9].

Крамаренко Ю. М. наголошує на тому, що застосуванням відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження можна констатувати те, що чинним законодавством та теорією юридичної науки і практики досить повною мірою визначено критерії, що дозволяють мінімізувати ймовірність необґрунтовано примусу чи обмеження прав і свобод учасників кримінально-процесуальних відносин. Проблематика застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження знаходиться переважно в площині повноти зібраних (наявних) доказів у кожному конкретному випадку кримінального провадження, а також у компетентності та обачності осіб, залучених до такої діяльності [6].

Системний аналіз наукової літератури та кримінально-процесуального законодавства дозволяє виокремити нормативно-правові та організаційні напрями вдосконалення застосування відсторонення від посади.

Задля підвищення загальної ефективності застосування вищезазначеного заходу забезпечення кримінального провадження треба зосередити увагу саме на нормативно-правових напрямках вдосконалення, оскільки необхідно визнати, що чинні нормативно-правові акти в частині регламентації застосування відсторонення особи від посади потребують певного доопрацювання та законодавчого врегулювання з метою усунення наявних протиріч. Удосконалення кримінального процесуального законодавства України щодо застосування зазначеного заходу забезпечення кримінального провадження підвищить його ефективність, а також сприятиме визначенню нових форм і напрямів у вирішенні завдань кримінального судочинства.

1. Бурячок А. А., Гнатюк Г. М., Головащук С. І. та ін. Словник синонімів української мови: в 2-х т. Київ: Наук, думка, 2001. Т. 2. : 0-Я. 2001. 960 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь, 2004. 1440 с. С. 1506.

3. Волобуєв А.Ф. Критерії прийняття та оцінки рішення про відсторонення особи від посади у кримінальному провадженні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. № 04. Частина 3. С. 141-145. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.21>.

4. Імплементация европейских стандартов шляхом формування новітнього наукового напрямку в сфері кримінальної юстиції : монографія / кол. авт. Дніпро : ДДУВС, 2025. 228 с.

5. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) : підписана 04 листоп. 1950 р. в Римі ; зі змін. та допов., внесеними Протоколом № 14 від 13 трав. 2014 р.). *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

6. Крамаренко Ю. М. Окремі питання дотримання балансу приватних та публічних інтересів при відстороненні від посади у кримінальному провадженні. *Академічні візії*. 2025. № 48 (2025). С. 1-11. <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2336/2207>.

7. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (дата оновлення:

02.12.2019). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

8. Словник української мови: в 11-и т. 1976. URL: <http://sum.in.ua>. 2, с. 397.

9. Шаблистий В. В., Людвік В. Д., Терещенко А. І. Морально-етичний зміст рішень Європейського суду з прав людини: кримінально-правовий вимір. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 2 (99). С. 119-124 DOI: 10.31733/2078-3566-2019-2-119-124.

10. Кримінальний процесуальний кодекс України Кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (дата оновлення: 23.02.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Юлія ШЕНДРИК

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану має ряд особливостей, зокрема, передбачених ст. 615 КПК України, яка, наприклад, передбачає, що за відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій. Також можливе проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи без залучення понятих, якщо таке залучення є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, з обов'язковою фіксацією результатів доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису [1].

Однак, незважаючи численні зміни, внесені до КПК України за період дії воєнного стану в Україні, на деякі проблемні питання до теперішнього часу не врегульовані.

Зокрема, проблемним є питання проведення слідчих (розшукових) дій під час оголошення повітряної тривоги. Наразі чинним КПК не передбачено алгоритм дій у такій ситуації, навіть питання щодо проведення того ж обшуку без залучення понятих у разі виникнення потенційної небезпеки для їхнього життя чи здоров'я вирішено лише з одного боку – тобто без понятих можна, а як же загроза для інших учасників слідчої (розшукової) дії?

Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [2].

Беручи до уваги, що в багатьох регіонах України сигнали повітряної тривоги лунають досить тривалий час, слідчі, дізнавачі, прокурори продовжують проводити слідчі (розшукові) дії, незважаючи на небезпеку. Але при цьому вони фактично наражають на небезпеку того ж свідка, потерпілого чи підозрюваного, або захисника, які є учасниками слідчих (розшукових) дій, що, нашу думку, може в подальшому привести до визнання отриманих доказів недопустимими.

Аналізуючи судову практику, можна побачити, що в інших галузях права вже виникають питання стосовно дій та рішень, прийнятих уповноваженими суб'єктами під час оголошення сигналу повітряної тривоги.

Так, наприклад, постановою Богунського районного суду м. Житомира від 16.02.2023 року у справі №295/360/23 закрито провадження у справі про адміністративне правопорушення за ст. 130 ч. 1 КУпАП за відсутністю складу правопорушення. Як вбачається зі змісту постанови, однією з підстав прийняття рішення було складання протоколу про адміністративне правопорушення під час оголошеної повітряної тривоги, у зв'язку з чим поліцейські повинні були зупинити проведення будь-яких дій та продовжити лише після закінчення повітряної тривоги, що у не було останніми дотримано [3].

Також постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати

Касаційного цивільного суду від 26.02.2025 року у справі № 752/8937/24 скасовано постанову Київського апеляційного суду від 26.11.2024 року. Однією з причин скасування зазначено, що апеляційним судом справа розглядалася під час оголошення сигналу повітряної тривоги за відсутності сторін, при цьому судом складено про неявку сторін у судові засідання в той час, як сторони були викликані у судові засідання і клопотань про розгляд справи за їх відсутності не подавали. Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку, що суд має керуватися пріоритетом збереження життя і здоров'я людини, а обов'язком суду є сприяти учасникам судового процесу в реалізації ними процесуальних прав, зокрема на участь у судовому розгляді, та виходити з того, що відсутній учасник справи не з'явився в судові засідання з об'єктивних і поважних причин, якщо немає клопотання про розгляд справи за його відсутності. Обставини оголошення сигналу «Повітряна тривога» у певному регіоні необхідно вважати загальновідомими, тобто такими, що не потребують доказування, а неявка у судові засідання учасників справи може бути спричинена такою надзвичайною ситуацією, яка об'єктивно унеможливило завчасне подання клопотання про відкладення розгляду справи з цих причин [4].

Окрім того, постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 22.12.2022 у справі № 910/2116/21 (910/12050/21) скасовано постанову Північного апеляційного господарського суду від 17.10.2022 у вказаній справі. При цьому судом зазначено, що вирішуючи питання про наявність підстав для відкладення розгляду справи, у якій на початок судового засідання оголошено сигнал «Повітряна тривога» господарський суд має керуватися пріоритетом збереження життя і здоров'я людини, а обов'язком суду є сприяти учасникам судового процесу в реалізації ними процесуальних прав, зокрема на участь у судовому розгляді, та виходити з того, що відсутній учасник справи не з'явився в судові засідання з об'єктивних і поважних причин, за відсутності клопотання про розгляд справи за його відсутності [5].

Отже, можна зробити висновок, що і в кримінальному судочинстві питання визнання недопустимими доказів, отриманих під час проведення слідчих (розшукових) дій в період оголошення сигналу повітряної тривоги, найближчим часом може постати досить гостро. На нашу думку, з метою уникнення негативних наслідків для досудового розслідування доцільно внести зміни до ст. 87, 223, 615 КПК України та чітко визначити порядок дій слідчого, дізнавача, прокурора у разі оголошення сигналу повітряної тривоги під час проведення слідчих (розшукових) дій, а також наслідки невиконання цих вимог для кримінального провадження.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 23.02.2026).

2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 23.02.2026).

3. Постанова Богунського районного суду м. Житомира від 16.02.2023 року у справі №295/360/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109026930> (дата звернення: 23.02.2026).

4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 26.02.2025 року у справі № 752/8937/24. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125556389> (дата звернення 23.02.2026).

5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 22.12.2022 року у справі № 910/2116/21 (910/12050/21). URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108360142> (дата звернення 23.02.2026).

Анатолій ШИЯН

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЗВУКО- ТА ВІДЕОЗАПИС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Однією зі слідчих (розшукових) дій, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК), є обшук, що проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [1].

Основні положення щодо порядку проведення обшуку передбачені статтями 233-236 КПК. Водночас, деякі з них знаходять своє відображення і в інших статтях кримінального процесуального закону. Насамперед, це стосується застосування під час обшуку технічних засобів.

Зокрема, частиною 2 ст. 104 КПК передбачено, що запис, здійснений за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів під час проведення слідчим, прокурором обшуку, є невід'ємним додатком до протоколу. Дії та обставини проведення обшуку, не зафіксовані у записі, не можуть бути внесені до протоколу обшуку та використані як докази у кримінальному провадженні (абз. 3).

Положеннями ч. 1 ст. 107 КПК визначено, що виконання ухвали слідчого судді, суду про проведення обшуку в обов'язковому порядку фіксується за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів (абз. 2). Право безперешкодного фіксування проведення обшуку за допомогою відеозапису надається стороні захисту (абз. 3).

У цьому взаємозв'язку є потреба звернути увагу на деякі неузгодженості і суперечності положень, які стосуються застосування звуко- та відеозапису під час проведення обшуку. Вище вже зазначалося, що згідно зі ст. 107 КПК застосування цих технічних засобів у процесі проведення згаданої слідчої (розшукової) дії є обов'язковим для слідчого, прокурора, і це повинно здійснюватися одночасно. На такий нерозривний зв'язок цих двох форм технічного фіксування вказує сполучник «**та**» між двома словами «звуко-», «відеозапис». Водночас, якщо звернути увагу на положення ч. 7 ст. 236 КПК, то вони визначають, що під час обшуку слідчий, прокурор **має право** проводити звуко- чи відеозапис. Тобто, виходячи з цих положень, зазначені технічні засоби фіксування обшуку слідчий, прокурор може і не застосовувати. До того ж, ця правова норма не зобов'язує слідчого, прокурора здійснювати і звуко- і відеозапис нерозривно один від одного – він може застосовувати або звуко-, або відеозапис. На таку можливість вказує сполучник «**чи**» між словами «звуко-», «відеозапис».

Ще одна суперечливість положень, які стосуються використання цих технічних засобів фіксації ходу і результатів обшуку, закладена у вищезгаданих положеннях абз. 3 ч. 1 ст. 107 КПК, якими визначено право сторони захисту безперешкодного фіксування проведення обшуку за допомогою відеозапису. Якщо буквально трактувати це положення, то з нього випливає однозначний висновок: сторона захисту наділена правом застосування тільки відеозапису, без можливості фіксування голосових чи інших звуків за допомогою звукозапису.

Зауважимо, що ці правові неузгодженості і суперечності потребують відповідного законодавчого корегування, а саме:

1. Положення абз. 3 ч. 1 ст. 107 КПК необхідно викласти в такій редакції: «Право безперешкодного фіксування проведення обшуку за допомогою звуко- та відеозапису надається стороні захисту».
2. У першому реченні ч. 7 ст. 236 КПК слова «звуко- чи відеозапис» виключити.
3. Всі важливі правові приписи, якими регламентується застосування звуко- та відеозапису під час проведення обшуку, доцільно сконцентрувати в одній статті – 236 КПК. Адже розпорошеність цих положень по різних правових нормах перешкоджає їх

оптимальному логічному узгодженню, внутрішній координованості, належному сприйняттю і застосуванню. У цьому взаємозв'язку пропонується:

а) положення абз. 2 і 3 (у запропонованій редакції) ч. 1 ст. 107 КПК з цієї правової норми виключити і доповнити ними зміст ч. 3 ст. 236 КПК;

б) положення абз. 3 ч. 1 ст. 104 КПК з цієї правової норми виключити і доповнити ними зміст ч. 7 ст. 236 КПК.

Вище вже підкреслювалося, що відповідно до частини 2 ст. 104 КПК запис, здійснений за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів під час проведення слідчим, прокурором обшуку, є невід'ємним додатком до протоколу і якщо дії та обставини проведення обшуку не зафіксовані у записі, вони не можуть бути внесені до протоколу обшуку та використані як докази у кримінальному провадженні. Отже, є підстави для твердження, що ці положення кримінального процесуального закону носять імперативний характер, мають неухильно застосовуватися під час проведення обшуку, а їх недотримання є беззаперечною підставою для визнання результатів цієї слідчої (розшукової) дії як неприпустимого доказу.

Аналіз судової практики свідчить, що суди фактично завжди дотримуються цього законодавчого правила. Однак, цю досить сталу судову практику нещодавно було зламано одним помахом пера найвищою судовою інстанцією з розгляду кримінальних проваджень – Верховним Судом. Так, у своїй постанові від 05.08.2020 (справа № 334/5670/18, провадження № 51-4378/19) Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду (далі – ККС) дійшов висновку, що ненадання стороною обвинувачення суду першої інстанції для дослідження відеозапису обшуку не може слугувати підставою для визнання його результатів недопустимими доказами. Встановивши безумовне порушення вимог частини 2 ст. 104 КПК, ККС наразі зазначив, що з огляду на істотність такого порушення і положення ст. 87 КПК підстави для визнання результатів огляду місця події та похідних слідчих (розшукових) дій неприпустимими як докази, відсутні [2]. Отже, за цієї ситуації ККС прийняв кон'юнктурне рішення, застосування якого в судовій практиці є сумнівним. Адже відеозапис обшуку є невід'ємним додатком до протоколу і навіть якщо його хід і результати зафіксовані в протоколі, то за відсутності здійсненого відеозапису вони не матимуть повноцінного доказового значення.

З початком повномасштабної війни та введенням воєнного стану в Україні звуко- та відеозапис обшуку отримав ще більшу значущість. Загалом, в умовах дії воєнного стану ця слідча (розшукова) дія має проводитися за стандартними правилами, визначеними КПК України. Це стосується також порядку фіксування ходу і результатів обшуку звуко- та відеозаписувальними технічними засобами. Однак, згідно з внесеними в 2022 році до ст. 615 КПК України змінами і доповненнями, якщо під час обшуку житла чи іншого володіння особи, а також обшуку особи залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, то ці слідчі (розшукові) дії проводяться без їх залучення. Але в таких випадках слідчий, дізнавач, прокурор хід і результати проведення обшуку в обов'язковому порядку повинні зафіксувати доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису [1].

Отже, законодавчі приписи щодо обов'язкового фіксування ходу і результатів проведення обшуку за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів слідчий, дізнавач і прокурор повинні виконувати за будь-яких умов. Якщо дії та обставини проведення обшуку не зафіксовані такими технічними засобами, то вони не можуть бути внесені до протоколу обшуку та використані як докази у кримінальному провадженні. В умовах дії воєнного стану та у випадку коли залучення понятих є об'єктивно неможливим або це пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, значущість технічної фіксації ходу і результатів обшуку стала ще вищою. Особливістю проведення обшуку житла чи іншої власності особи, обшуку особи за таких умов є те, що він обов'язково має фіксуватися доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 серп. 2025 р. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України : веб-сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 05.08.2020 у справі № 334/5670/18 (провадження № 51-4378км19). URL : https://protocol.ua/ua/vidsutnist_videozapisu_u_materialah_spravi_yakiy_e_nevid_emnoyu_chastinoyu_protokolu_oglyadu_mistsya_a_podii_zlochynu/.

Денис ЮР'ЄВ

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЗМІНИ У СТРОКАХ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Із початку повномасштабного вторгнення стало очевидно, що значна кількість законодавчих норм не може бути ефективною і належним чином виконувати свої функції в умовах воєнного стану. Парламент ухвалив низку законодавчих змін, необхідних для того, щоб правоохоронні органи та судова система продовжували ефективно функціонувати.

Строки досудового розслідування та судового розгляду традиційно розглядаються як одна з ключових гарантій забезпечення прав і свобод учасників кримінального провадження, передусім права на справедливий суд і розгляд справи впродовж розумного строку [1]. Водночас екстремальні умови воєнного часу об'єктивно ускладнили можливість дотримання таких строків у їх класичному розумінні.

Процесуальні строки в кримінальному провадженні виконують регулятивну та гарантійну функції, забезпечуючи всебічне, повне та неупереджене дослідження обставин справ. Відповідно до ст. 219 Кримінального процесуального кодексу України, строки досудового розслідування чітко диференційовані залежно від категорії кримінального правопорушення та можуть бути продовжені виключно у визначеному законом порядку [1]. Аналогічні строки судового розгляду мають відповідати принципу розумності та забезпечувати баланс між публічними інтересами і правами особи.

До запровадження воєнного стану правове регулювання строків ґрунтувалося на відносно стабільних умовах функціонування судової системи та органів досудового розслідування. Судова практика, у тому числі практика Європейського суду з прав людини, акцентувала увагу на неприпустимості затягування провадження з боку держави та визнавала порушення розумних строків, що є підставою для порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2]. Проте воєнні дії, окупація окремих територій, руйнування інфраструктури та загроза життю учасників процесу поставили під сумнів можливість застосування довоєнних процесуальних стандартів у повному обсязі.

З урахуванням цих обставин було впроваджено спеціальні норми, спрямовані на адаптацію кримінального процесу до умов воєнного стану. Важливу роль у цьому відіграє розділ IX-1 КПК України, який передбачає особливості здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану [1]. Зокрема, законодавством передбачено можливість зупинення перебігу окремих процесуальних строків, а також спрощення процедур продовження строків досудового розслідування у випадках, коли об'єктивні обставини унеможливають своєчасне виконання процесуальних дій.

Однак вплив цих змін може мати не завжди позитивне відображення на правах та законних інтересах учасників кримінального провадження. Наприклад, надмірне або необґрунтоване продовження строків може призвести до порушення права на захист або збільшення тривалості перебування особи у статусі підозрюваного.

Тому особливого значення набуває роль слідчого судді та суду як суб'єктів контролю за дотриманням процесуальних гарантій. Саме суд повинен оцінювати обґрунтованість посилок сторони обвинувачення на воєнні обставини як підставу для зупинення чи продовження строків. Такий контроль є необхідним елементом забезпечення балансу між публічним інтересом держави та правами людини.

Проблемним залишається й питання судового розгляду кримінальних проваджень у розумні строки. Державна судова адміністрація розробила порядок проведення судового засідання за участі сторін за допомогою відеозв'язку і, відповідно, поза межами приміщення суду. Було передбачене використання засобів, що забезпечують проведення судових засідань в режимі відеозв'язку. Цей механізм проведення судових засідань в дистанційному форматі допоміг нормалізувати здійснення правосуддя раніше в умовах карантину. Однак, як показує практика, умови воєнного стану не дають реалізувати права осіб на розгляд їх справи судом з огляду на планові та аварійні відключення електроенергії [3].

Отже, зміни у строках досудового розслідування та судового розгляду в умовах воєнного стану є вимушеним, але обґрунтованим кроком. Вони мають на меті забезпечити адаптацію кримінального процесу до надзвичайних умов, зберігаючи при цьому його фундаментальні принципи. Водночас подальше вдосконалення правового регулювання строків потребує врахування судової практики та наукових напрацювань з метою мінімізації ризиків порушення прав учасників кримінального провадження.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 серп. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.01.2026).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 08.02.2026).

3. Davydenko P. O., Ukolova V. O., Ukolova Y. O. Features of the activities of the judicial system under the conditions of martial law. *Juridical scientific and electronic journal*. 2022. № 12. С. 84–87. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-12/15> (дата звернення: 08.02.2026).

Олександр БОРОДІН

ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Жодне кримінальне провадження за фактом вчинення торгівлі людьми в умовах збройних конфліктів не може бути доведеним до обвинувального вироку без проведення відповідного комплексу негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД). Це зумовлює надання теоретичних та практичних рекомендацій стосовно реалізації зазначених процесуальних дій.

Для початку звернемося до публікації А. А. Ковалю, у якій автор, проаналізувавши норми кримінального процесуального законодавства ФРН, Республіки Франція та Італійської Республіки, виокремив наступні різновиди негласних слідчих дій і розшукових заходів, як-от: «...1) негласне спостереження за конкретною особою, транспортним засобом, певним місцем, приміщенням, ділянкою місцевості); 2) негласні дії, які пов'язані з проникненням у публічно недоступні місця (негласний огляд або обшук приміщень, ділянок місцевості, салонів автомобілів, отримання зразків, вилучення та наукове дослідження предметів і документів, зняття інформації з електронних носіїв тощо); 3) негласні дії, що пов'язані з приватним спілкуванням (контроль за листуванням, перехоплення повідомлень, зняття інформації з каналів зв'язку, різноманітні форми контролю технічних засобів зв'язку, зокрема встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу тощо); 4) негласні дії, що пов'язані з використанням у розслідуванні злочину конфіденційного співробітництва (отримання конфіденційної інформації, контроль за вчиненням злочину, негласне вилучення зразків, використання спеціальних служб тощо)» [2, с. 36]. Як бачимо, в зарубіжних країнах НСРД реалізуються у різних формах. Наразі наголошуємо, що у зазначених країнах втручання у приватне спілкування та забезпечення особистої безпеки осіб, а також їх конфіденційності, є обов'язковою умовою для здійснення вказаної процесуальної діяльності під час розслідування кримінальних правопорушень.

У свою чергу, О. М. Сало, здійснивши детальний аналіз законодавства зарубіжних країн, визначив, що, для прикладу, законодавство держав Південної та Північної Америки (Аргентинська Республіка, Федеративна Республіка Бразилія, Сполучені Штати Америки) закріплює досить широкі повноваження керівника підрозділу поліції (кримінальної поліції) під час здійснення «негласного розслідування». А вже законодавство держав Європейського Союзу (Австрія, Великобританія, Португалія, Федеративна Республіка Німеччина, Чеська Республіка, Французька Республіка), як вказує автор, виокремило провідну роль керівника

поліції, що здійснює розслідування у даній діяльності [3, с. 38-39]. Тобто усі вищеперераховані країни мають на озброєнні засоби негласного розслідування.

Серед основних видів НСРД, згідно із кримінально-процесуальним законодавством Франції, Німеччини, Іспанії, Коваль А. А. виділив наступні: «...1) проникненням у публічно недоступні місця шляхом проведення обшуку транспортних засобів, приміщень, зняття інформації з електронних носіїв тощо; 2) використанням конфіденційного співробітництва, зокрема, контролю за вчиненням злочину, залучення спеціальних служб тощо; 3) спостереженням за особою, приміщенням, автомобілем тощо; 4) втручанням у приватне спілкування, а саме: здійснення контролю за каналами зв'язку та зняття з них інформації, контроль за кореспонденцією, перехоплення та перевірка повідомлень тощо [2, с. 203]. Інакше кажучи, у зарубіжних країнах наявні аналоги НСРД.

З огляду на дослідження окремої групи авторів (Ю. О. Виходець, В. Г. Дрозд, М. М. Єфімов, В. Б. Коба, І. О. Луговий, Н. В. Павлова, К. О. Чаплинський), які досліджували проведення НСРД під час розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень з огляду на практику їх реалізації в Україні [5, с. 229], ми вважаємо за необхідне виокремити наступні НСРД, які здійснюються під час розслідування торгівлі людьми, яка вчиняється в умовах збройних конфліктів, а саме: аудіо-, відеоконтроль особи; зняття інформації з електронних комунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереження за особою в публічно доступних місцях; аудіо- та відеоконтроль місця.

Для прикладу, приведемо наступну ситуацію: гр. Л., працюючи на посаді заступника головного лікаря з медичної частини КП «Хмельницький міський перинатальний центр» Хмельницької міської ради та у вільний від роботи час, за сумісництвом, надаючи послуги із загальної медичної практики в ПП «Репродуктивна клініка ХХХ», де від своєї пацієнтки, гр. А. (проходила курс лікування у ПП «Репродуктивна клініка ХХХ» щодо здійснення екстракорпорального запліднення), під час особистої зустрічі дізналася про те, що вона познайомилася з гр. Б., яка, будучи вагітною, не бажала виховувати свою дитину, яку мала б згодом народити, а хотіла її позбутися, передавши на виховання іншій людині та вишукувала для цього можливості. У свою чергу, гр. Л., спостерігаючи за своєю пацієнткою, розуміла, що остання, в силу особливостей свого організму, не мала можливості народити дитину, проте бажала її виховувати. Під час вказаної зустрічі гр. Л. запропонувала гр. А., щоб остання домовилася із гр. Б., про проходження нею обстеження та визначення стану її здоров'я та здоров'я дитини. У випадку задовільного стану їх здоров'я, вони домовляться, що гр. Л. допомогла документально оформити передачу дитини гр. Б. для гр. А. Після цього гр. А., діючи за узгодженням з гр. Л. планом, під час зустрічі розповіла гр. Б., що готова отримати від неї дитину та запропонувала їй пройти медичне обстеження у гр. Л., та повідомила, що вона оплатить таке обстеження. Гр. Б. погодилася на таку пропозицію та тим самим підтвердила свій намір позбутися новонародженої дитини шляхом передачі її для гр. А. Для документування вказаного факту вчинення торгівлі людьми в умовах збройних конфліктів було проведено ряд СРД (обшуки, допити, огляди), але для чіткого з'ясування протиправних намірів було реалізовано таку НСРД як обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, в ході проведення якої було зафіксовано розмову усіх задіяних у протиправних діях осіб з приводу народження гр. Б. дитини та її подальшої передачі гр. А. [4]. Отже, проведення негласних слідчих (розшукових) дій стало основою доказової бази для доведення вини особи за вчинення протиправного діяння, кваліфікованого за ч. 3. ст. 149 КК України.

У підсумку наголосимо, що проведення НСРД є обов'язковою умовою для успішного розслідування торгівлі людьми, яка вчиняється в умовах збройних конфліктів. Серед найбільш важливих процесуальних дій визначеної категорії були виокремлено наступні: аудіо-, відеоконтроль особи; зняття інформації з електронних комунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця чи утримувача; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереження за особою в публічно доступних місцях; аудіо- та відеоконтроль місця.

1. Коваль А. А. Забезпечення прав людини при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій : монографія. Миколаїв. 2019. 264 с.

2. Коваль А. Міжнародний досвід проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 6. С. 92 –98.

3. Сало О. М. Реалізація повноважень керівником органу досудового розслідування при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд.. юрид. наук : 12.00.09 / Університет

державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2018. 245 с.

4. Справа № 686/15716/20. Архів Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької обл., 2024 р.

5. Теоретичні та праксеологічні засади розслідування кримінальних правопорушень у кіберпросторі : монографія / Ю. О. Виходець, В. Г. Дрозд, М. М. Єфімов, В. Б. Коба, І. О. Луговий, Н. В. Павлова, К. О. Чаплинський; МВС України, ДЗДГ Національної поліції України, Дніпр. держ. ун-т внутр. справ. Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. 316 с.

Ірина ЧЕЧОТКА

здобувач ступеня доктора філософії
науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ
поліцейської діяльності Національної
академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна)

**ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИТИНИ «У КОНФЛІКТІ ІЗ ЗАКОНОМ»
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Основи правового статусу дитини як особливого члена суспільства визначені в Конституції України від 28 червня 1996 року. Також правове положення дитини тлумачиться у Сімейному кодексі України від 10 січня 2002 року, Цивільному кодексі України від 16 січня 2003 року, Законі України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року, інших нормативно-правових актах.

Розглядаючи нормативно-правові акти, що регламентують правовий статус дитини як члена суспільства та представника правової держави, потрібно звернути увагу на спеціальні державні програми, які спрямовані на реалізацію законодавчих положень. Зокрема, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 липня 2025 р. № 708-р. схвалено Національну стратегію захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року [2], що комплексно і системно підходить до вирішення поставлених завдань на міжнародному та державному рівнях.

Важливо, що Національна стратегія захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року охоплює проблематику правовідносин щодо:

а) «дитини у контакті із законом» – це дитина, яка перебуває у сфері діяльності юстиції щодо дітей, зокрема дитина у конфлікті із законом, або дитина, яка є потерпілою чи свідком у кримінальному провадженні або у справі про адміністративне правопорушення, або дитина, яка контактує із системою правосуддя у цивільних провадженнях;

б) «дитина у конфлікті із законом» – дитина, яка підозрюється, обвинувачується чи визнана винуватою у вчиненні кримінального правопорушення або щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення чи визнана такою, яка вчинила адміністративне правопорушення, або дитина, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України [2].

У контексті предмету дослідження, привертає увагу стратегічна ціль 2 «Впровадження правових і процесуальних гарантій і механізмів для дітей, які контактують із системою кримінального правосуддя» [2]. Адже, незважаючи на те, що в Україні вже зроблено певні кроки, спрямовані на захист прав дитини у кримінальному провадженні, деякі важливі завдання все ще залишаються невирішеними. Законодавство не повною мірою приведено до відповідності з міжнародними стандартами правосуддя, дружнього до дитини. Кримінальний процес переважно залишається орієнтованим на дорослих. Дитина, яка перебуває у конфлікті із законом, стала свідком чи потерпіла від кримінального правопорушення, зазвичай проходить той самий травмуючий шлях кримінальної юстиції, що і дорослі, з відповідними негативними наслідками для її психічного стану та майбутнього. Таким чином, виведення дітей, які перебувають у конфлікті із законом, із системи кримінального судочинства і часто перенаправлення їх до послуг на рівні громади широко практикується в багатьох правових системах. Ця практика слугує для запобігання негативним наслідкам участі у подальших провадженнях у системі ювенальної юстиції [2].

Наведемо окремі завдання, спрямовані на розв'язання існуючих проблем і

досягнення вказаної стратегічної цілі, що охоплюються предметом дослідження:

- приведення законодавства України у відповідність з міжнародними стандартами правосуддя, дружнього до дитини;
- удосконалення системи збору даних щодо дітей, які перебувають у контакті із системою правосуддя, запровадження єдиних стандартів до ведення державними органами статистичних даних щодо дітей, які постраждали від різних форм жорстокого поводження, у тому числі внаслідок збройного конфлікту, а також щодо дітей, які стали свідками кримінальних правопорушень;
- закріплення на законодавчому рівні спеціалізації слідчих, дізнавачів, прокурорів у кримінальному провадженні за участю неповнолітніх незалежно від процесуального статусу дитини, слідчих суддів у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх підозрюваних, слідчих суддів, суддів у кримінальному провадженні про кримінальні правопорушення, вчинені стосовно дітей, в окремих категоріях справ;
- упровадження єдиних критеріїв підготовки (перепідготовки, підвищення кваліфікації) фахівців, які беруть участь у кримінальних провадженнях за участю дитини, у тому числі захисників, які залучаються для надання правничої допомоги дитині, яка бере участь у слідчих (розшукових) та процесуальних діях, незалежно від процесуального статусу дитини;
- покращення доступу до правосуддя для дітей з урахуванням їх найкращих інтересів, а також використання інформаційних матеріалів;
- забезпечення розроблення та затвердження методики (стандартів, протоколів) проведення процесуального інтерв'ю (допиту/опитування) із дитиною у кримінальному провадженні з урахуванням кращих міжнародних практик та з дотриманням принципів правосуддя, дружнього до дитини;
- впровадження комплексних підходів щодо роботи з дітьми, які на момент вчинення суспільно небезпечного діяння не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, та дітьми, які є суб'єктами кримінального правопорушення, проведення профілактичної роботи тощо;
- внесення змін до законодавства щодо обов'язкового залучення захисника дитини у кримінальному провадженні з моменту встановлення її причетності до вчинення кримінального правопорушення чи суспільно небезпечного діяння, залучення представника дитини для захисту її інтересів під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю дитини на підставі постанови слідчого, прокурора, дізнавача;
- запровадження на законодавчому рівні відновних процедур для неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінальних правопорушень, а також виведення їх із системи кримінального судочинства;
- законодавче врегулювання повноважень прокурора в окремих категоріях проваджень на закриття кримінального провадження стосовно неповнолітнього, який перебуває у конфлікті із законом;
- розроблення та впровадження дієвого механізму здійснення невідкладного досудового розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх або у яких діти є потерпілими, забезпечення першочергового розгляду в суді кримінального провадження щодо неповнолітньої особи або щодо кримінального правопорушення, вчиненого стосовно малолітньої або неповнолітньої особи;
- впровадження дієвого механізму проведення з неповнолітніми, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення, індивідуальної профілактичної та психологічної роботи, метою якої є перевиховання та налагодження соціальних зв'язків та ряд інших [2].

Важливим є положення Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 року. Серед системи органів і служби, установ що опікуються питаннями дітей, особлива увага приділяється уповноваженим підрозділам Національної поліції.

Проблеми виявлення, реагування, розслідування та запобігання домашньому насильству порушуються у положеннях Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» 2017 року. Зокрема, неповнолітні можуть бути не лише постраждалими, але й суб'єктами вчинення домашнього насильства, у цьому контексті Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» 2017 року веде мову про такого суб'єкта як «дитина-кривдник». А власне кривдник, згідно п. 6 ст. 1 Закону України є «особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі» [3]. За умови вчинення

кримінального правопорушення, пов'язаного із домашнім насильством, «дитина-кривдник» буде набувати статусу підозрюваного.

Комплексно аналізуючи правові засади кримінального провадження щодо неповнолітніх, слід вказати на положення КПК України, що ґрунтовно регламентують правовий статус неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, підсудного у кримінальному провадженні.

Окрема увага повинна бути звернена на главу 38 КПК України «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх». Згідно параграфу 1 «Загальні правила кримінального провадження щодо неповнолітніх», ст. 484 КПК України, порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх визначається загальними правилами КПК України, з урахуванням особливостей, передбачених цією главою.

Кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи, в тому числі, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо декількох осіб, хоча б одна з яких є неповнолітньою, здійснюється слідчим, дізнавачем, які спеціально уповноважені керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх. Під час кримінального провадження щодо неповнолітнього, в тому числі під час провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд та всі інші особи, що беруть у ньому участь, зобов'язані здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям, роз'яснювати суть процесуальних дій, рішень та їх значення, вислуховувати його аргументи при прийнятті процесуальних рішень та вживати всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього. Положення цього параграфу застосовуються у кримінальному провадженні щодо кримінальних правопорушень, вчинених особами, які не досягли вісімнадцятирічного віку [1].

Отже, правове регулювання кримінального провадження щодо неповнолітніх здійснюється згідно загальних засад, визначених КПК України, однак враховуючи законодавчі зміни та доповнення, спрямовані на забезпечення прав, свобод та реалізацію обов'язків неповнолітніх учасників кримінального провадження.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Національна стратегія захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 липня 2025 р. № 708-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/708-2025-%D1%80#Text>.

3. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19?find=1&text=%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9#w1_27.

Марія БЕРЕДА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Андрій ЗАХАРКО

доцент кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)
кандидат юридичних наук, доцент

**ДОПИТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

У кримінальному провадженні досудове розслідування спрямоване на збирання та перевірку відомостей, що мають значення для встановлення обставин правопорушення. Однією з основних процесуальних дій на цьому етапі є отримання показань від осіб, які володіють інформацією про подію, що розслідується. Саме в ході такої процесуальної дії з'ясовуються фактичні дані, перевіряються версії сторін та уточнюються деталі, що не завжди можуть бути зафіксовані іншими способами. Водночас проведення цієї дії потребує дотримання вимог кримінального процесуального закону, оскільки від правильності її здійснення залежить допустимість і доказове значення отриманих відомостей.

Відповідно до ст. 223 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), слідчі (розшукові) дії здійснюються для отримання нових доказів або перевірки тих відомостей, що вже є у матеріалах кримінального провадження. Однією з таких процесуальних дій є допит, проведення якого має узгоджуватися із загальними засадами кримінального процесу та вимогами закону [3].

Порядок його здійснення визначений у ст. 224 КПК України, де окреслено основні правила проведення цієї дії [3]. Зокрема, йдеться про вибір місця та часу допиту, право особи не відповідати на поставлені запитання у визначених законом випадках, способи документування отриманих показань тощо.

Допит у кримінальному провадженні здійснюється з обов'язковим дотриманням вимог законності, поваги до честі та гідності особи, а також процесуальних гарантій захисту. Під час його проведення забороняється застосування будь-яких форм незаконного впливу, примусу чи тиску з боку органів досудового розслідування.

Водночас процесуальний статус свідка передбачає не лише наділення його правами, а й покладення обов'язку давати правдиві показання. Безпідставна відмова свідка від давання показань тягне кримінальну відповідальність відповідно до ст. 385 КК України.

Наразі законодавство встановлює виняток із цього обов'язку: особа не підлягає кримінальній відповідальності за відмову давати показання щодо себе, а також членів своєї сім'ї чи близьких родичів. Такий підхід узгоджується з конституційною гарантією недопустимості примушування до самообвинувачення та забезпечує баланс між публічним інтересом у встановленні істини та охороною фундаментальних прав людини (ч. 1 ст. 63 Конституції України та ст. 18 КПК України) [1,3].

На окрему проблему проведення допиту звертають увагу Кордон В. С. та Соловійова О. Є., підкреслюючи відсутність у КПК України спеціально визначеного порядку проведення допиту в умовах воєнного стану. За наявності правового режиму, що допускає тимчасові обмеження прав і свобод людини, норми кримінального процесу фактично не враховують реалій збройного конфлікту. Це наразі зумовлює практичну потребу у застосуванні нестандартних процесуальних рішень, зокрема проведення допиту в режимі відеоконференції відповідно до ч. 6 ст. 232 КПК України, використання мобільних засобів зв'язку за умови належної фіксації процесуальної дії, а також залучення військових адміністрацій і командування Збройних Сил України для організації допиту в районах бойових дій [2, с. 315].

Водночас оцінка показань, отриманих під час досудового розслідування, здійснюється з урахуванням вимог ст. 23 КПК України, що закріплює принцип безпосередності дослідження доказів судом [1]. Це означає, що протокол допиту, складений на досудовій стадії, не має самостійної доказової сили без його перевірки у судовому засіданні, за винятком випадків, прямо передбачених законом. Відтак належність і допустимість показань визначаються не лише способом їх отримання, а й можливістю реалізації стороною захисту права на їх безпосереднє дослідження та допит свідка в суді.

Вказаний підхід послідовно підтримується у практиці Верховного Суду. У постанові у справі № 192/857/19 Суд дійшов висновку, що показання свідка, отримані під час досудового розслідування та не зафіксовані в порядку ст. 225 КПК України, не можуть бути використані як доказ у суді навіть у разі смерті такого свідка [5]. Верховний Суд підкреслив, що покладення в основу вироку показань, які суд безпосередньо не досліджував, порушує засаду безпосередності (ст. 23 КПК України), вимоги ч. 4 ст. 95 КПК України та право обвинуваченого на перехресний допит. Єдиним винятком із цього правила є випадки отримання показань слідчим суддею в порядку ст. 225 КПК України.

Таким чином, національна судова практика підтверджує, що недотримання процесуального порядку фіксації показань на досудовій стадії може зумовити їх повну втрату доказового значення на стадії судового розгляду.

Практика Верховного Суду також свідчить про суворість підходу до дотримання процесуальної форми під час допиту у судовому провадженні. У постанові ККС ВС від 03.06.2020 року № 754/3011/17 Суд визнав недопустимими показання потерпілих, допитаних у режимі відеоконференції без постановлення мотивованої ухвали та без забезпечення можливості стороні захисту бачити осіб, які допитуються [4]. Верховний Суд наголосив, що недотримання вимог ст. 336 КПК України, зокрема щодо належного процесуального оформлення дистанційного провадження та забезпечення принципів гласності й безпосередності, є істотним порушенням кримінального процесуального закону.

Суд підкреслив, що порушення порядку отримання показань у суді впливає на законність судового рішення та може бути підставою для його скасування. Такий підхід підтверджує, що гарантії безпосереднього дослідження доказів і реалізації права на захист поширюються не лише на досудову стадію, а й на всі етапи судового розгляду.

Показовою у контексті оцінки допустимості показань є правова позиція ЄСПЛ у справі Нечипорук і Йонкало проти України [6]. У цьому рішенні Суд наголосив, що використання у кримінальному провадженні показань зізнання, здобутих шляхом фізичного або психологічного тиску, несумісне з гарантіями статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та підриває саму суть права особи не свідчити проти себе. ЄСПЛ підкреслив, що навіть за допомогою відсутності прямих доказів катування держава зобов'язана провести ефективне офіційне розслідування кожної небезпідставної скарги на застосування недозволених методів слідства, а неналежна перевірка таких тверджень ставить під сумнів справедливість кримінального провадження в цілому. Зазначена правова позиція є орієнтиром для національних судів під час вирішення питання допустимості показань, отриманих у процесі допиту на досудовому розслідуванні.

Отже, допит на стадії досудового розслідування є процесуально значущою слідчою (розшуковою) дією, результати якої можуть бути використані як докази лише за умови суворого дотримання вимог кримінального процесуального закону. Аналіз законодавства та судової практики свідчить, що будь-яке відхилення від визначеної процедури, зокрема ігнорування права на захист чи використання неправомірних способів впливу на особу, зумовлює втрату доказової сили наданих показань.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 1 січня 2020 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 21.02.2026).

2. Кордон В. С., Соловійова О. Є.. Процесуальний порядок проведення допиту під час воєнного стану. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів*: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф.(м. Вінниця, 16 трав. 2025 р.). Вінниця: ХНУВС, 2025. С. 314-317. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/45714795-c2af-42ac-93a7-ea39968cb65c/content> (дата звернення: 21.02.2026).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 01.08.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення: 21.02.2026).

4. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо визнання доказів недопустимими. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_

for_uploads/supreme/Oglyad_2021_07_19.pdf (дата звернення: 21.02.2026).

5. Судово-юридична газета. Судова практика. Чи може суд використати показання свідка, який помер – позиція Верховного Суду. URL : <https://sud.ua/uk/news/sudebnaya-praktika/347930-mozhno-li-sudu-ispolzovat-pokazaniya-umershego-svidetelya-pozitsiya-verkhovnogo-suda> (дата звернення: 21.02.2026).

6. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (заява № 42310/04) : Рішення; Європейський суд з прав людини від 21.04.2011 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/974_683 (дата звернення: 21.02.2026).

Денис ВОЛЯНІЮК

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Ганна ДЕКУСАР

старший викладач кафедри мовної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

IMPLEMENTATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE INVESTIGATOR'S ROUTINE DUTIES

The current stage of development of the law enforcement system is characterized by a rapid transition from a paper-centric model to a digital ecosystem. The introduction of digital technologies into the daily activities of an investigator is not just a technical update of the tools, but a fundamental change in the paradigm of collecting, recording and analyzing evidence. In a world where crime is becoming increasingly technological, the digitalization of procedural duties is becoming the only way to ensure the efficiency and objectivity of justice.

One of the key aspects of digital transformation is the implementation of electronic criminal proceedings systems (for example, the iCase system or its analogues). This allows the investigator to move away from bulky paper volumes in favor of structured digital databases. Automation of the creation of procedural documents according to templates significantly reduces the risk of technical errors and frees up the investigator's intellectual resource for analytical work. In addition, end-to-end logging of actions in the system ensures the transparency of the investigation, making it impossible to falsify dates or replace materials retrospectively.

The everyday work of an investigator today is inextricably linked to the analysis of large data sets (Big Data). The integration of departmental databases with the registers of other government agencies and banking institutions allows you to instantly receive information that previously took weeks to collect [1, p. 130]. Modern analytical software complexes (for example, IBM i2 or similar OSINT tools) help the investigator visualize the connections between the defendants, track the flow of funds and identify hidden patterns in serial crimes. This turns the investigator from an «event recorder» into a forensic analyst.

Digital technologies have radically changed the approach to examining the scene of a crime. Instead of traditional linear measurements and static photo tables, investigators are increasingly using laser 3D scanning and photogrammetry. This allows you to create an immersive digital model of the crime scene, which you can «return» to even years later. Such models provide high-precision measurements and allow for virtual investigative experiments, for example, to determine the trajectory of a shot or the angle of view of a witness. The use of unmanned aerial vehicles (UAVs) when inspecting large-scale event sites (such as aircraft crashes or destruction sites) provides a completeness of fixation that was previously unattainable.

The use of artificial intelligence to increase the speed of data processing in the context of criminal investigations is one of the key advantages of this technology [3, p. 61]. The current stage of digitalization of law enforcement agencies goes beyond the simple automation of document flow, entering the era of active implementation of artificial intelligence (AI) technologies. For an investigator, AI becomes not just a technical assistant, but a powerful cognitive tool capable of

processing volumes of information that are physically inaccessible to human perception. The introduction of neural network models into the everyday duties of an investigator transforms the very methodology of solving crimes, turning «reactive» investigation into «proactive» and analytical.

A significant part of the evidence base today is contained in smartphones, cloud storage and social networks. The investigator's duty to extract digital evidence requires specific skills in working with forensic duplicators and data decryption programs (such as Cellebrite or Magnet AXIOM). An important challenge is ensuring the integrity of the digital hash code of the files, which guarantees the court that the evidence has not changed since its extraction. The investigator's daily routine now includes working with cryptocurrency wallets and blockchain transactions, which requires constant training in the field of cybersecurity.

Despite the obvious advantages, the introduction of technology creates new risks. First, it is a question of personal data protection and cyber resilience of the pre-trial investigation systems themselves. Second, there is a danger of "digital inequality" between different territorial units. In addition, excessive trust in artificial intelligence algorithms when profiling criminals can lead to bias. The investigator must remain a decision-maker, using technology as an auxiliary, not a determining tool [2, p. 233].

Thus, the digitalization of the investigator's duties is an inevitable process that increases the intellectual component of the profession and ensures the inevitability of punishment in the digital world. The success of an investigation today depends on the investigator's ability to harmoniously combine classic tactics with innovative methods of information processing.

1. A. V. Gutnyk, A.Ya. Khytra. Criminal procedural and forensic foundations of the use of electronic documents in evidence: collective monograph. Lviv : LDUVS, 2022. 204 p.
2. Ratnova A. V. Electronic document and its place in the evidence system in criminal proceedings. *Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. Legal Series*. 2018. Issue 3. Pp. 231–241.
3. Vashchuk O. Artificial intelligence for speed of data processing in crimes investigation. Use of digital technologies in criminology and forensics: materials of the international scientific-practical round table. Kharkiv : Law, 2024. Pp. 61-64.

Єгор ГРЕЧИШКІН

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Юлія ШЕНДРИК

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ДОКУМЕНТУВАННЯ, ФІКСАЦІЇ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДОКАЗІВ У МІЖНАРОДНИХ СУДАХ.

Повномасштабна збройна агресія проти України актуалізувала проблему належної правової оцінки воєнних злочинів, вчинених проти цивільного населення, та забезпечення невідворотності відповідальності винних осіб. Систематичні обстріли об'єктів цивільної інфраструктури, насильницькі зникнення, катування, депортація мирних жителів свідчать про грубі порушення норм міжнародного гуманітарного права, зокрема положень Женевські конвенції та Римський статут Міжнародного кримінального суду.

У таких умовах особливої ваги набуває питання належного документування, фіксації та збереження доказів воєнних злочинів з метою їх подальшого використання в національних судах та в Міжнародний кримінальний суд. Водночас практика засвідчує наявність низки проблем кримінально-правового, криміналістичного та кримінально-процесуального

характеру, пов'язаних із доступом до місць подій, забезпеченням безперервності ланцюга зберігання доказів, фіксацією цифрової інформації та дотриманням міжнародних стандартів доказування.

Дослідження особливостей документування воєнних злочинів проти цивільного населення та аналіз проблем використання відповідних доказів у міжнародних судових інституціях є вкрай актуальним напрямом сучасної правової науки, що поєднує положення кримінального права, кримінології, криміналістики та кримінального процесу.

Документування злочинів проти людяності, вчинених у ході збройної агресії РФ проти України, є одним із ключових напрямів діяльності органів сектору безпеки та правосуддя, зокрема Служби безпеки України. Саме від ефективності та достовірності цієї роботи залежить не лише майбутнє судове переслідування винних у вчиненні таких злочинів у міжнародних юрисдикціях, а й формування історичної пам'яті, відновлення справедливості для жертв і зміцнення міжнародного правопорядку. [1]

Важливою складовою доказової діяльності є забезпечення належного процесуального оформлення та збереження доказів відповідно до стандартів, передбачених Римський статут Міжнародного кримінального суду. Особливу увагу необхідно приділяти дотриманню принципу безперервності ланцюга зберігання доказів (chain of custody), оскільки будь-які порушення процедури можуть стати підставою для визнання доказів недопустимими в Міжнародний кримінальний суд або інших міжнародних судових інституціях.[2]

Крім того, особливого значення набуває належне документування показань потерпілих і свідків із урахуванням стандартів захисту прав людини та недопущення повторної травматизації. Процесуальні механізми мають забезпечувати баланс між ефективністю розслідування та гарантіями справедливого судового розгляду.

З огляду на те, що в умовах воєнного стану правове регулювання розвивається з 24 лютого 2022 року можна стверджувати, що окремі питання щодо збору та фіксації як традиційних, так і нетрадиційних доказів (цифрових) з метою їх надання у міжнародні правоохоронні установи в такому правовому режимі потребують додаткового дослідження з метою відповідного нормативного врегулювання. Значна увага проблемам доказів та доказуванню у кримінальному провадженні приділена М. Є. Шумилою, Д. Б. Сергєєвою, М. А. Погорецьким, В. М. Тертишником.[3]

Отже, воєнні злочини проти цивільного населення становлять одну з найсерйозніших загроз міжнародній та національній безпеці, а їх належне документування є ключовою передумовою притягнення винних до відповідальності. Ефективність розслідування та подальшого судового розгляду в міжнародних інституціях, зокрема в *Міжнародному кримінальному суді*, безпосередньо залежить від дотримання стандартів доказування, передбачених нормами міжнародного гуманітарного права та положеннями *Римського статуту Міжнародного кримінального суду*.

1. Погорецький М. Злочини проти людяності та геноцид: практичний погляд на окремі аспекти російської агресії в контексті ратифікації Римського Статуту: матеріали панельної дискусії в рамках IX Міжнародного юридичного форуму (23 вересня 2025 року. м. Харків). – Київ : Алерта, 2025. с. 8.

2. Женевські конвенції про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р.

3. Белан А., Лук'янчик Б. Криміналістичні аспекти роботи з доказами воєнних злочинів, *Вісник ОНДІСЕ*, 2025, 18: 29-37

Олександр ЗАБУДСЬКИЙ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

науковий керівник:

Денис ЮР'ЄВ

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасний етап розвитку кримінального процесу в Україні характеризується активним впровадженням цифрових технологій у діяльність органів досудового розслідування. В умовах інформаційного суспільства, зростання обсягів цифрової інформації, ускладнення структури злочинності та посилення кіберзагроз традиційні механізми кримінального провадження потребують комплексної модернізації. Цифровізація досудового розслідування стає важливим чинником зміцнення кримінально-процесуальної безпеки, оскільки вона безпосередньо впливає на ефективність доказування, оперативність слідчих дій, прозорість процесу та захист прав учасників кримінального провадження [1, с. 42-52].

Цифровізація кримінального процесу передбачає системне впровадження інформаційно-телекомунікаційних платформ, які забезпечують автоматизацію процесів реєстрації, обробки та аналізу матеріалів провадження. Сучасні системи, такі як Єдиний реєстр досудових розслідувань, «СМЕРЕКА» та «iКейс», інтегрують різні процесуальні етапи, забезпечуючи електронний документообіг, фіксацію дій учасників провадження та централізоване зберігання матеріалів справи [3, с. 583-587]. Це дозволяє підвищити оперативність роботи слідчих, прокурорів і суддів, мінімізувати часові витрати та скоротити ризики втрати або фальсифікації матеріалів.

Особливе значення має використання цифрових доказів, що включають електронні документи, дані мобільних пристроїв, відеозаписи, телекомунікаційну інформацію та геолокаційні дані. Такі матеріали здатні об'єктивно відображати події, встановлювати зв'язки між суб'єктами злочину та підвищувати якість доказової бази. Разом з тим цифрові докази мають специфічні властивості: нематеріальність, наявність метаданих, можливість копіювання та потенційні ризики зміни без слідів втручання, що потребує застосування спеціальних процедур для перевірки достовірності, фіксації ланцюга зберігання доказу та процесуальної автентичності [4, с. 98-102].

Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає використання технічних засобів для фіксації процесуальних дій, застосування аудіо- та відеозапису та використання електронних носіїв інформації. Хоча КПК створює базові механізми для інтеграції цифрових доказів, він не забезпечує системного регулювання електронного кримінального провадження, що створює певну фрагментарність практики та правової визначеності. Надзвичайно важливо забезпечити законодавче закріплення процедур збору, перевірки, оцінки та зберігання цифрових матеріалів, а також захист інформаційних систем від кіберзагроз [2].

Цифровізація підвищує прозорість та контрольованість процесу, зменшує корупційні ризики і запобігає упередженому прийняттю процесуальних рішень. Автоматичне журналювання дій слідчих та прокурорів створює цифровий слід, який унеможливує приховування або маніпуляції доказами, що підсилює довіру суспільства до правоохоронної системи. Водночас цифровізація супроводжується новими викликами: необхідністю захисту персональних даних, кібербезпеки інформаційних систем та підготовки фахівців із цифрової криміналістики [6, с. 81-88].

Наукові дослідження також підкреслюють важливість стандартизації процедур

оцінки цифрових доказів. Встановлення чітких критеріїв допустимості та належності цифрових матеріалів дозволяє уникати неоднозначності при їх використанні у суді та забезпечує процесуальну стабільність. При цьому цифровізація не повинна звужувати права учасників кримінального провадження, а навпаки – має посилювати гарантії законності, принцип змагальності та права на захист [7, с. 140-150].

Таким чином, цифровізація досудового розслідування є комплексним чинником зміцнення кримінально-процесуальної безпеки. Вона забезпечує автоматизацію процесів, підвищує ефективність доказування, стандартизує процедури, знижує ризики процесуальних порушень і підвищує прозорість діяльності слідчих органів. Водночас для повноцінної реалізації її потенціалу необхідне комплексне законодавче врегулювання, належний захист інформаційних систем, підготовка професійних кадрів та розробка чітких стандартів роботи з цифровими доказами [5].

1. Глинська Н. В. Цифровізації кримінального провадження: стратегія та тактика. *Цифровізація кримінального провадження: стан та перспективи* : матеріали науково-практ. круглого столу, м. Харків, 19 верес. 2024 р. Харків, 2024. С. 42–52. URL : <https://doi.org/10.31359/9786178411565> (дата звернення: 26.02.2026).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 26.02.2026).

3. Фоміна Т. Г. Щодо функціонування інформаційнокомунікаційної системи досудового розслідування. *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама*, м. Вінниця. 2025. С. 583–587. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/61c62a5a-ace9-4650-abff-f5b780b0cf25/content> (дата звернення: 26.02.2026).

4. Ховтун О. С., Подгорець С. В. Електронне кримінальне провадження. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2022. № 1. С. 98–102. URL : <https://doi.org/10.32838/tnu-2707-0581/2022.1/18> (дата звернення: 26.02.2026).

5. Цифровізація кримінального процесу у судовій практиці: тенденції та виклики – Юридична Газета. *Юридична газета – онлайн версія*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/cifrovizaciya-kriminalnogo-procesu-u-sudoviy-praktici-tendenciyi-ta-vikliki.html> (дата звернення: 26.02.2026).

6. Prysiazhniuk I. Use of digital evidence in criminal process: some issues of right to privacy protection. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2023. № 5. С. 81–88. URL: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2023.5.11> (дата звернення: 26.02.2026).

7. Romaniuk V. V., Ablamskyi S. Y. Criteria for the admissibility of digital (electronic) evidence in criminal proceedings. *Law and Safety*. 2024. Т. 93, № 2. С. 140–150. URL : <https://doi.org/10.32631/pb.2024.2.13> (дата звернення: 26.02.2026).

Андрій КАЛИНЧУК

здобувач вищої освіти інституту

Науковий керівник:

Олександр ЧЕРЕДНИЧЕНКО

професор Інституту Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна),
кандидат економічних наук доцент

ВЗАЄМОДІЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ ТА ГЕНОЦИДУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України поставила перед національною системою кримінальної юстиції безпрецедентний за своїм масштабом та складністю виклик – забезпечення ефективного реагування на масові та систематичні вчинення найтяжчих міжнародних злочинів. Злочини проти людяності та геноцид, що фіксуються на українській території, вимагають не лише їхньої належної правової кваліфікації, але й дієвих організаційно-правових механізмів міжвідомчої протидії, спрямованих на реалізацію фундаментального принципу невідворотності покарання.

Класичні моделі досудового розслідування виявляються недостатньо адаптованими до умов ведення інтенсивних бойових дій та динамічної зміни лінії бойового зіткнення. За таких обставин саме на підрозділі сектору безпеки і оборони України покладається унікальна за своєю природою функція первинного контакту з місцями вчинення злочинів та їх наслідками, що робить їх відправною точкою у кримінальному провадженні. Відтак, дослідження організаційних та процесуальних механізмів взаємодії Сил оборони з іншими уповноваженими суб'єктами набуває особливої значущості для формування цілісної та ефективної системи протидії найтяжчим міжнародним злочинам.

Ефективна протидія найтяжчим міжнародним злочинам, що вчиняються в умовах повномасштабної збройної агресії, вимагає від правозастосовних органів не лише значних організаційних зусиль, але й глибокого розуміння специфіки їхньої кримінально-правової природи та процесуальних особливостей доказування. Національна правова система, реагуючи на ці виклики, спирається насамперед на статті Кримінального кодексу України, що криміналізують воєнні злочини та геноцид. Водночас, диспозиції цих норм, зокрема статті 438 КК України («Порушення законів та звичаїв війни»), мають бланкетний характер, відсилаючи до обширного масиву норм міжнародного гуманітарного права, що містяться в Женевських конвенціях, Додаткових протоколах до них та інших міжнародних договорах, ратифікованих Україною. Така законодавча конструкція, з одного боку, забезпечує універсальність криміналізації, але з іншого – створює значні труднощі у правозастосуванні, оскільки вимагає від слідчих та прокурорів досконалого володіння складним інструментарієм міжнародного права для правильної ідентифікації та кваліфікації кожного конкретного діяння [1-2].

Вирішальне процесуальне значення для відмежування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду від загально кримінальних правопорушень має встановлення так званого контекстуального елементу, який є обов'язковою складовою предмета доказування. Для кваліфікації діяння за статтею 438 КК України необхідно довести наявність прямого зв'язку між злочином та збройним конфліктом (*nexus to the armed conflict*), що вимагає збору специфічних доказів, які підтверджують, що діяння було вчинено в рамках та у зв'язку з бойовими діями. У випадку злочину геноциду, передбаченого статтею 442 КК України, ключовим елементом доказування є наявність у винної особи спеціального умислу (*dolus specialis*) – наміру знищити, повністю чи частково, певну національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку. Цей умисел рідко фіксується у прямих доказах і, як правило, встановлюється опосередковано, через аналіз сукупності обставин: систематичності та масштабності діянь, заяв офіційних осіб, змісту пропагандистських матеріалів, що об'єктивно унеможливує його доведення силами одного слідчого підрозділу і потребує комплексної міжвідомчої взаємодії та залучення аналітичних та розвідувальних спроможностей [3-4].

Особливу складність становить доказування злочинів проти людяності, які, на відміну від воєнних злочинів, не мають прямої відповідної статті у Кримінальному кодексі України та кваліфікуються переважно за статтею 438 КК України. Проте їхня сутнісна відмінність полягає в тому, що вони є частиною широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого на цивільне населення. Доведення цього елементу вимагає опрацювання величезних масивів інформації з різних кримінальних проваджень, для встановлення єдиного умислу злочинної поведінки. Такий підхід вимагає не лише координації між усіма правоохоронними органами, але й активного застосування сучасних технологічних засобів, зокрема використання даних з безпілотних літальних апаратів, супутникових знімків та інструментів OSINT. Саме ця об'єктивна складність доказування зумовлює необхідність побудови ефективних механізмів взаємодії всіх сил сектору безпеки і оборони [5-6].

Фундаментальні засади взаємодії суб'єктів протидії воєнним злочинам закладені самою архітектурою національного безпекового законодавства, зокрема статтею 12 Закону України «Про національну безпеку України», яка концептуально об'єднує в єдиний «сектор безпеки і оборони» як суто військові компоненти (сили оборони), так і структури з правоохоронними функціями (сили безпеки). В умовах повномасштабної збройної агресії, коли значна частина сил безпеки залучається для відсічі збройної агресії до складу Сил оборони, відбувається не лише організаційне, а й їх функціональне зближення [7].

Саме ця обставина породжує ключову процесуальну колізію: військовослужбовець, який за своїм основним статусом є співробітником органу досудового розслідування, діючи як комбатант, опиняється в правовому вакуумі щодо можливості негайного застосування своїх процесуальних повноважень для належної фіксації доказів міжнародних злочинів, що

об'єктивно зумовлює необхідність розробки спеціальних, переважно тактичних, а не процесуальних, алгоритмів первинного реагування [8].

В умовах динамічної зміни лінії бойового зіткнення військовослужбовець Сил оборони об'єктивно виступає первинним суб'єктом реагування на найтяжчі міжнародні злочини. Його роль полягає не у проведенні повноцінних слідчих (розшукових) дій, що є виключною компетенцією уповноважених органів, а у виконанні чіткого алгоритму невідкладних заходів, що створює процесуальне підґрунтя для подальшого розслідування. Цей алгоритм розпочинається з виявлення та розпізнавання ознак міжнародного злочину (масові поховання, сліди катувань, невинуватне руйнування цивільної інфраструктури), після чого відбувається невідкладний перехід до збереження цілісності місця події шляхом його фізичної охорони та обмеження доступу, що є процесуальною гарантією запобігання втраті або знищенню доказів. Після цього ключовим етапом стає первинна фіксація обставин, де особливого значення набуває використання штатних БПЛА, які дозволяють безпечно та об'єктивно задокументувати загальний контекст події, масштаб руйнувань та виявити приховані об'єкти, що є критично важливим для подальшого доказування непропорційності атак чи наявності систематичності [3; 6; 9].

Логічним завершенням цього комплексу первинних дій є невідкладне повідомлення командування, що ініціює офіційний механізм реагування та залучення спеціалізованих слідчих органів, від оперативності якого залежить загальна ефективність досудового розслідування [6; 9].

Тоді як Сили оборони виконують функцію первинного реагування, подальший процес кримінального провадження належить до виключної компетенції спеціалізованих суб'єктів, визначених Кримінальним процесуальним кодексом України. Відповідно до статті 216 КПК України, розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що охоплює злочини геноциду (ст. 442 КК України) та порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України), віднесено до предметної підслідності слідчих органів безпеки. Таким чином, Служба безпеки України виступає ключовим органом досудового розслідування у даній категорії проваджень. Водночас, з огляду на масштабність злочинів та необхідність проведення масових слідчих дій на деокупованих територіях, до цього процесу активно залучають і слідчі підрозділи Національної поліції України, які часто першими проводять огляди місць подій та документують наслідки атак, що згодом стає основою для подальшої кваліфікації діянь як воєнних злочинів [1; 2; 10].

Центральна та координуюча роль у всій системі протидії найтяжчим міжнародним злочинам належить прокуратурі, функції якої виходять за межі суто процесуального керівництва, охоплюючи стратегічне й методологічне лідерство. Відповідно до статті 36 КПК України, прокурор не лише забезпечує законність досудового розслідування, а й виступає організаційним центром, що об'єднує зусилля різних правоохоронних органів, зокрема через повноваження створювати міжвідомчі слідчі групи. Координаційну та методологічну роль виконує спеціалізований Департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, Офісу Генерального прокурора. Він відповідає за уніфікацію практики розслідування шляхом розробки єдиних стандартів та методик розслідування, що є критично важливим для визнання доказів допустимими як в національних, так і в міжнародних судах. Особлива увага приділяється легітимації цифрових доказів, зокрема через забезпечення їхньої автентичності та дотримання процедури збереження ланцюга доказів [3; 10-11].

Ефективність кримінального провадження щодо воєнних злочинів безпосередньо залежить від належної організації передачі первинної доказової інформації від військових підрозділів, які першими її фіксують, до уповноважених органів досудового розслідування. Цей процес є критично вразливим з точки зору збереження допустимості доказів. Особливої уваги потребує процедура передачі цифрових даних, отриманих за допомогою БПЛА, оскільки саме вони часто є найбільш об'єктивним та наочним свідченням масштабу та характеру злочину. Для забезпечення їхньої доказової сили необхідно гарантувати автентичність та цілісність. Цього досягають шляхом збереження та передачі разом із відео-чи фотофайлами всіх супутніх метаданих: точних GPS-координат, дати та часу зйомки, а також, за можливості, ідентифікаційних даних апарату та оператора. Передача таких, часто великих за обсягом, масивів даних має відбуватися через захищені канали зв'язку або на опломбованих фізичних носіях для унеможливлення їх модифікації. Процесуальне оформлення такої передачі здійснюється шляхом складання військовослужбовцем детального рапорту, який стає підставою для слідчого для подальшого огляду цифрового

носія інформації та складання відповідного протоколу, що легітимізує доказ у кримінальному провадженні [6; 9].

Дані, отримані військовими за допомогою БПЛА, на цьому етапі відіграють не лише доказову, а й тактико-організаційну роль: аналіз фотознімків та відеозаписів дозволяє слідчому та прокурору заздалегідь спланувати роботу, визначити пріоритетні об'єкти для огляду (наприклад, місця найбільших руйнувань чи ймовірні локації поховань), оцінити безпекову ситуацію та оптимальні шляхи доступу, що значно підвищує продуктивність роботи групи та мінімізує ризики для її учасників [8].

Отже, ефективна протидія злочинам проти людяності та геноциду в умовах війни вибудовується на чіткому функціональному розподілі та синергії сил сектору безпеки і оборони. Військовослужбовець Сил оборони виступає незамінною первинною ланкою, яка забезпечує збереження та початкову фіксацію доказів на місці події. Подальші процесуальні дії належать до виключної компетенції органів досудового розслідування, тоді як прокуратура, через спеціалізований Департамент, здійснює стратегічну координацію, уніфікує практику та забезпечує відповідність зібраних доказів міжнародним стандартам. Успіх кримінального переслідування, як на національному, так і на міжнародному рівні, безпосередньо залежить від безперервності та процесуальної відповідності взаємодії.

1. Діденко Є. В. Кримінально-правова та процесуальна характеристика воєнних злочинів в Україні (після повномасштабного вторгнення РФ в Україну). *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 569–573. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.96>.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.09.2025).

3. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина : методичні рекомендації. Офіс Генерального прокурора; за ред. Ю. Белоусова. Київ, 2023. 110 с.

4. Боровик А. В., Мазепа Д. Я. Ознаки геноциду в російсько-українській війні XXI ст. Кримінально-правовий аспект. *Серія Юридичні науки*. 2024. Вип. 2. С. 42–47. DOI : <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-2-8>

5. Orlov Yu. V. Crimes against humanity in the context of the armed conflict in Ukraine: definition, problems of distinction with related offences. *Law and Safety*. 2023. № 1(88). Р. 99–112. DOI : <https://doi.org/10.32631/pb.2023.1.09>

6. Лабенок А. О., Осипенко І. П. Досудове розслідування воєнних злочинів в Україні: стандарти, ризики для особистого життя і здоров'я. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 86. С. 95–100. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.13>

7. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 18.09.2025).

8. Старостенко О. Особливості взаємодії підрозділів кримінальної поліції та дізнання Національної поліції під час розслідування кримінальних проступків проти основ національної безпеки України. *Законодавчі аспекти протидії особливо небезпечним злочинам в Україні* : матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 14–15 березня 2024 р.). Київ : Алерта, 2024. С. 264–268.

9. Роль військовослужбовця у реагуванні на воєнні злочини / Г. Ясуніс, Р. Мікова, Д. Прескотт, В. Шабас. Женева : Geneva Centre for Security Sector Governance (DCAF), 2023. 34 с. URL : https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/War_crimes_Evidence-UKR.pdf (дата звернення: 18.09.2025).

10. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.09.2025).

11. Про затвердження Положення про Департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, Офісу Генерального прокурора : наказ Генерального прокурора від 14.11.2023 № 312.

Аліна КОВАЛЬ

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Тетяна ОРЛОВА

доцент кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ, ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ

Підготовка, призначення та проведення судових експертиз у кримінальних провадженнях регламентуються насамперед Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України), законом України «Про судову експертизу», а також Інструкцією та науково-методичними рекомендаціями щодо підготовки і призначення експертиз. У межах КПК України експертиза розглядається як процесуальна форма використання спеціальних знань для встановлення фактичних обставин, що мають значення для доказування. Перед експертами заборонено ставити питання права, наприклад питання оцінки правомірності та кримінально-правової кваліфікації дій або бездіяльності. Це обмеження, хоча й спрямоване на збереження ролі суду як єдиного суб'єкта застосування права, на практиці створює певні труднощі демаркації фактичних та правових питань, особливо у провадженнях про економічні злочини, правопорушення у сфері службової діяльності, незаконні втручання в електронні бази даних, де фактичні висновки тісно пов'язані з нормативними стандартами [1].

Низка проблем виникає на стадії підготовки експертиз. Необхідно звернути увагу на те, що значною мірою доказове значення висновку експерта залежить від того, наскільки правильно сформулювало було питання експерту та визначено предмет дослідження, а також чи було забезпечено належність і придатність об'єктів, зразків і матеріалів, що передаються на дослідження.

Наразі на практиці припускаються досить часто наступні типові помилки: 1) ставляться надмірно загальні питання (наприклад, «чи є документ підробленим?») без уточнення способу підробки, вимог до обов'язкових реквізитів документу, тощо); 2) ставляться комплексні питання, що змішують декілька завдань в одному; 3) ставляться питання, відповідь на які фізично неможлива через відсутність необхідних зразків чи вихідних даних. Це призводить до надання експертом неповних і неточних висновків, необхідності в подальшому призначати додаткові або повторні експертизи, що, в свою чергу, затягує строки досудового розслідування та судового розгляду провадження.

Потрібно виокремити проблеми призначення експертизи як процесуального рішення. Стаття 244 КПК України визначає, що експертиза проводиться експертною установою або експертом, яких залучають сторони кримінального провадження, а у визначених випадках – слідчий суддя. Але на практиці змагальність у частині експертного доказування нерідко є асиметричною, оскільки сторона захисту, як правило, стикається з труднощами доступу до об'єктів дослідження, вихідних матеріалів, а також має часові та організаційні бар'єри щодо призначення альтернативної експертизи (у інших експертів чи експертних установах). Це фактично призводить до ситуації, коли експертиза фактично виступає монопольним засобом доказування сторони обвинувачення, а механізми критичної перевірки та оцінки висновку зводяться до допиту експерта і призначення повторної експертизи вже в суді, що збільшує грошові витрати та значно затягує строки вирішення справи.

Низка проблем пов'язаний також із оцінкою висновку експерта як допустимого доказу. Зокрема, відповідно положень КПК України, висновок експерта – це докладний опис проведених досліджень і обґрунтовані відповіді на поставлені питання, а експерт несе особисту відповідальність за висновок. Однак, навіть методично правильно сформований висновок може стати процесуально вразливим через порушення процедури отримання та передачі матеріалів або невідкриття стороні захисту нормативних документів, на яких

ґрунтується експертне дослідження, або через недотримання гарантій можливостей перевірки застосованої експертної методики. Показовою в цьому сенсі є позиція палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду України щодо допустимості висновку експерта, який ґрунтується на медичних документах, що не були відкриті іншій стороні у порядку відкриття матеріалів. Суд звернув увагу на ризик недопустимості такого доказу саме через процесуальний дефект доступу до базових матеріалів. На практиці це означає, що сторона, що ініціює експертизу, повинна забезпечити ознайомлення іншої сторони не лише з висновком, а й з пакетом всіх матеріалів, на яких він базується (із належним відкриттям і можливістю перевірки) [3, с. 635].

Проблеми проведення експертиз мають також організаційно-інституційний вимір. Зокрема, закон України «Про судову експертизу» визначає суб'єктів судово-експертної діяльності, включно з державними спеціалізованими експертними установами, судовими експертами, які не є працівниками таких установ, та іншими фахівцями у визначених законом межах. Формально це розширює можливості ринку експертних послуг і потенційно підтримує змагальність. Водночас це породжує ризики нерівномірної якості, оскільки виявляється різний доступ до атестованих методик, обладнання, лабораторної бази, систем внутрішнього контролю якості, а також ризики конфлікту інтересів. Особливо коли експерт фінансово залежить від сторони, що його залучила. У кримінальному процесі ці ризики мають особливу вагу, оскільки висновок експерта часто набуває значення наукового підтвердження ключових обставин і психологічно впливає на сприйняття доказів судом [4].

В умовах спеціалізованих видів експертиз (наприклад, судово-психіатричних і психологічних) проблематика ускладнюється поєднанням процесуальних вимог КПК України із відомчим регулюванням і високими етичними стандартами. На рівні організації діяльності в окремих сферах додатково діють накази профільних органів, зокрема Міністерства охорони здоров'я України, щодо організації судово-експертної діяльності у сфері судової психіатрії та психології. На нашу думку, це ускладнює доступ до експертних потужностей і утворює залежність строків проведення досліджень від спроможності цієї державної системи. Дефіцит відповідних фахівців у таких установах, їх професійне перевантаження прямо впливають на дотримання розумних строків та на забезпечення основних прав та свобод людини. Наприклад, у вирішенні питань осудності, застосування примусових заходів медичного характеру, оцінки здатності особи усвідомлювати значення своїх дій [2, с. 53].

Узагальнюючи вищевикладене, можна зазначити, що проблеми підготовки, призначення та проведення судових експертиз у кримінальних провадженнях мають комплексний характер. Серед них можна виокремити наступні категорії: 1) нормативно-процесуальні проблеми - помилки у формулюванні питань, межа між фактом і правом, доступ до матеріалів і стандарти відкриття; 2) організаційні проблеми – перевантаження експертних установ, затягування строків, недосконалість логістики та технічної спроможності; 3) проблеми якості обґрунтованості висновків – відсутність окремих експертних методик, складність забезпечення прозорості, контролю якості та відтворюваності дослідження; 4) проблеми забезпечення змагальності сторін – відсутність балансу можливостей сторін залучати й перевіряти експертні висновки.

Отже, ефективними засобами вирішення вказаних проблем можуть виступати заходи посилення стандартизації експертних методик та підготовки матеріалів для досліджень, належне процесуальне супроводження вихідних експертних даних, а також активне використання судами такого інструменту, як перехресний допит експерта сторонами провадження, для забезпечення критичної оцінки експертного висновку в сукупності з іншими доказами, а не як «автоматично вирішального» документа.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Лисеюк А. Деякі сучасні проблеми судово-експертної діяльності в кримінальних провадженнях. *Судова експертиза*. 2025. С. 48-54.

3. Лоза Т. В. Проблеми організації судово-експертної діяльності в Україні та шляхи їх вирішення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. С. 633-641.

4. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

Андрій КОЛЯДА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Володимир ФЕДЧЕНКО

професор кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)
кандидат юридичних наук, доцент

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ
ВІД ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Умови тривалої збройної агресії проти України докорінно змінили парадигму національної безпеки, змістивши фокус із суто військового та геополітичного вимірів на антропоцентричний підхід, де безпека людини є фундаментальним індикатором стійкості держави. Згідно із Законом України «Про національну безпеку України», захист людини і громадянина, їхніх прав та свобод є одним із пріоритетних національних інтересів [1]. Безпрецедентна кількість кримінальних правопорушень, кваліфікованих за статтею 438 Кримінального кодексу України (порушення законів та звичаїв війни), створила колосальне навантаження на систему кримінальної юстиції. У цьому контексті забезпечення процесуальних прав потерпілих виходить за межі класичного кримінального процесу і набуває статусу стратегічного інструменту зміцнення національної безпеки, оскільки від ефективності захисту жертв залежить рівень довіри суспільства до державних інституцій та здатність держави забезпечити невідворотність покарання агресора на міжнародній арені.

Доктринальним підґрунтям статусу потерпілого є стаття 55 Кримінального процесуального кодексу України, яка наділяє особу, якій кримінальним правопорушенням завдано шкоди, широким спектром прав [2]. Проте специфіка воєнних злочинів полягає у їх масовості, особливій жорстокості та глибокому травматичному впливові. Традиційна модель досудового розслідування часто призводить до вторинної віктимізації. Багаторазові допити та слідчі експерименти руйнують психологічний стан потерпілих, що прямо суперечить їхньому праву на безпеку та повагу до людської гідності під час кримінального провадження. Як зазначають фахівці, зокрема А. Г. Чорна, кримінально-правова характеристика воєнних злочинів вимагає запровадження спеціальних, чутливих до травми механізмів взаємодії правоохоронної системи з постраждалими особами, де пріоритетом є мінімізація ретравматизації [3, с. 112]. Важливим аспектом також є фізична безпека учасників процесу, що потребує окремих гарантій в умовах збройного конфлікту [4, с. 81].

Вирішення цієї процесуальної проблеми лежить у площині модернізації підходів до збирання доказів через впровадження розвідувально-орієнтованої моделі поліцейської діяльності (Intelligence-Led Policing) та інструментів розвідки на основі відкритих джерел (OSINT). Ефективна класифікація та аналіз інформації дозволяють слідчим і дізнавачам змістити тягар доказування з особистих показань потерпілого на цифрові сліди злочину. Використання супутникових знімків, перехоплень комунікацій, аналізу соціальних мереж комбатантів країни-агресора та геолокаційних даних створює міцну доказову базу без необхідності виснажливого залучення потерпілого до активних слідчих дій. Такий підхід не лише гарантує процесуальне право потерпілого на захист його законних інтересів із мінімальним психологічним навантаженням, але й суттєво підвищує якість та об'єктивність доказової бази, що є критично важливим для подальшого розгляду справ у національних судах та Міжнародному кримінальному суді [5, с. 84].

З точки зору національної безпеки, такий підхід формує стійкий суспільний імунітет. Нездатність держави захистити права потерпілого та забезпечити йому правову визначеність, передбачену нормами КПК [2], створює ризики соціальної дестабілізації. Натомість дієвий

механізм реалізації процесуальних прав формує відчуття відновленої справедливості. Держава, яка здатна ефективно розслідувати воєнні злочини, використовуючи передові аналітичні методи та захищаючи своїх громадян від процесуального травмування, демонструє інституційну спроможність. Це є потужним сигналом як для внутрішнього суспільства, так і для міжнародних партнерів, засвідчуючи, що правоохоронна система України функціонує за найвищими демократичними стандартами навіть в умовах екзистенційної загрози.

Підсумовуючи, слід констатувати, що правовий статус потерпілого від воєнного злочину потребує подальшої кримінально-процесуальної деталізації. Стратегічним вектором розвитку законодавства має стати закріплення презумпції вразливості для всіх потерпілих від статті 438 КК України, що автоматично запускатиме механізми їх посиленого процесуального захисту та заходи забезпечення безпеки. Інтеграція сучасних інформаційно-аналітичних систем у процес досудового розслідування є не просто технічним вдосконаленням роботи органів Національної поліції чи СБУ, а необхідною умовою реалізації прав потерпілих. Зрештою, саме через забезпечення справедливості для кожної окремої жертви Україна зміцнює свій національний суверенітет та формує надійний фундамент для повоєнного відновлення суспільства.

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

3. Чорна А. Г. Віктимологічний вимір збройного конфлікту: кримінально-правовий захист потерпілих від воєнних злочинів. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1. С. 110–116.

4. Глібо В. М. Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві щодо воєнних злочинів. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2023. Вип. 45. С. 78–86.

5. Чернявський С. С., Некрасов В. А. Використання технологій OSINT у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану : метод. рекомендації. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 142 с.

Дмитро КРАВЧУК
курсант університету

Науковий керівник:
Дар'я КІБЛИК
доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
Донецького державного
університету внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна),
доктор філософії, доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ: ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

З розвитком інформаційних технологій часто зустрічається такий метод дослідження достовірності інформації як «поліграф». Проблематика його застосування полягає в тому, що дані, отримані в результаті такого дослідження не мають жодної юридичної сили в подальшому досудовому розслідуванні, оскільки суд не вважає зазначені дані доказом. Але, проаналізувавши практичну діяльність підрозділів Національної поліції України, підкреслимо, що цей метод все ж таки доволі часто застосовується для оцінки достовірності вже отриманих фактичних даних

Порядок застосування поліграфа регулюється Наказом МВС України «Про затвердження використання поліграфів у Національній поліції України» [4].

Відповідно до цього наказу поліграф – це багатоканальна вимірювальна система, призначена фіксувати динаміку змін фізіологічних показників організму людини під час дослідження на визначення її психоемоційного стану у відповідь на пред'явлення за

спеціальною методикою певних стимулів і подальшого їх відтворення на екрані монітора, збереження й архівування за допомогою персонального комп'ютера у вигляді поліграм [4]. Виходячи з цього визначення логічним є факт, що для застосування цієї системи необхідний спеціаліст, який буде надавати готовий аналіз матеріалів. Але, на жаль, законодавець не затвердив діяльність спеціаліста поліграфолога. Як вже було згадано даний факт призводить того що суд не може визнати отримані дані з дослідження проведеного на поліграфі як доказ у справі. Проведення поліграфічних досліджень у кримінальному процесі не заборонена кримінальним процесуальним законодавством, але про застосування таких досліджень також не згадується. Дослідження на поліграфі є повністю добровільним процесом. Стаття 28 Конституції України закріплює, що жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідом[1]. Щодо доцільності використання поліграфа цікава думка Мотлях О.

За словами Мотляха О., застосування поліграфа у кримінальному провадженні створює додаткові засади для пізнання досудовим слідством того, що перебуває за межами звичайних людських можливостей і здібностей (знань, умінь, навичок, практики тощо). Таким чином, ігнорування використання сучасних науково-технічних засобів у правоохоронній діяльності України обмежує належне і своєчасне розслідування зареєстрованого кримінального правопорушення[3]. Дуже точно зазначено, що ігнорування процесу розвитку інформаційних технологій зупиняє можливості своєчасного розслідування кримінальних правопорушень, оскільки такі нововведення як поліграф можуть дати змогу отримувати ту інформацію, що не є досяжною для природніх можливостей людини, йдеться про думки та переконання які особа злочинця приховує. Безумовно, цей метод потребує вдосконалення, але ігнорування не є вирішенням проблеми використання можливостей таких досліджень у розслідуванні кримінальних правопорушень. Проаналізувавши судову практику дійсно можна зробити висновок, що на даний момент застосування поліграфа в судовому процесі не є ефективним, тому що суд не приймає це до уваги як доказ у справі. Так в ухвалі Здолбунівського районного суду Рівненської області № 117257955 від 27.02.2024 по справі 562/3469/23, йдеться наступне, що призначення психологічної експертизи з використанням поліграфу у даному кримінальному провадженні, на думку суду, є невиправданим, оскільки правдивість і неправдивість показань обвинуваченого носить етичний та юридичний характер і відноситься до сфери понять, прояв яких не можливо зафіксувати фізичними приладами[5]. Зокрема, висновки психофізіологічного дослідження не можуть бути взяті до уваги, оскільки ними визначається достовірність показань обвинуваченого, що є предметом оцінки саме суду, а не судової психологічної експертизи. Поліграф лише об'єктивно реєструє фізіологічні функції організму, дозволяє зафіксувати емоційну напругу, пов'язану з питаннями тесту[5]. У цьому випадку суд пояснив своє рішення не задовольняти клопотання про призначення експертизи із застосуванням поліграфа тим, що оцінка достовірності показань належить саме суду посилаючись на Кримінальний процесуальний кодекс, а саме статтю 23, де закріплено що показання суд отримує безпосередньо[2]. Не погодитись з таким рішенням ми не можемо, оскільки суд відповідно до чинного процесуального законодавства все здійснив правомірно. Це підкреслює той факт що законодавство потребує певного вдосконалення з приводу питання проведення таких експертиз.

Проблематика застосування поліграфа полягає у відсутності ґрунтовних процесуальних підстав його застосування в кримінальному провадженні. Заборони щодо його застосування в українському законодавстві не існує, але в судовому процесі дані дослідження не мають процесуального значення в багатьох випадках, оскільки суд оцінює показання одноосібно. З приводу законодавства ми вважаємо даний факт безперечно правильним рішенням, оскільки суд забезпечує принцип законності в судовому процесі, але з розвитком інформаційних технологій можливо треба переглянути такі експертні дослідження, оскільки це дасть змогу більш ефективно проводити досудове розслідування та як вже згадувалося надасть доступ до інформації яка не є досяжною при проведенні слідчих розшукових дій, наприклад думки та переживання. Тому вдосконалення законодавства в бік розвитку інформаційних технологій має важливе значення в контексті розслідування кримінальних правопорушень.

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-vr> (дата звернення: 17.09.2025).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>(дата

звернення: 17.09.2025).

3. Мотлях О. І. Ефективність використання поліграфа у розслідуванні нерозкритих злочинів минулих років. *Порівняльно-аналітичне право*: зб. наук.-практ. матеріалів. Ужгород, 2015. С. 206–209.

4. Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України : Наказ; МВС України від 13.11.2017 № 920. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1472-17> (дата звернення: 17.09.2025).

5. Ухвала Здолбунівського районного суду Рівненської області від 27.02.2024. URL : <https://reyestr.court.gov.ua>.

Вікторія МИКИТЮК

студентка

спеціальності D 8 «Право»,

Науковий керівник:

Олександр ЗАГУРСЬКИЙ

доцент кафедри права імені академіка

УАН о. Івана Луцького

ЗВО «Університет Короля Данила»

(м. Івано-Франківськ, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВИЙ ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Правовий статус дипломатичних представників у кримінальному процесі є однією з найбільш складних і водночас важливих проблем сучасного права, оскільки знаходиться на перетині міжнародного публічного права та кримінального процесуального законодавства України. Умови глобалізації, зростання інтенсивності міжнародних контактів, а також участь України у міжнародних організаціях зумовлюють підвищену увагу до питань дотримання дипломатичних імунітетів у діяльності органів досудового розслідування та суду. При цьому ключовим завданням є забезпечення балансу між суверенним правом держави здійснювати кримінальне переслідування та обов'язком поважати міжнародні зобов'язання у сфері дипломатичних відносин.

Основним міжнародно-правовим актом, який визначає особливий статус дипломатичних представників, є Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 року. Цей документ закріплює комплекс імунітетів і привілеїв, спрямованих на забезпечення незалежності дипломатичної служби. Згідно з положеннями Конвенції, особа дипломатичного агента є недоторканною, а держава перебування зобов'язана утримуватися від будь-яких дій, що можуть обмежити його свободу чи принизити гідність [1]. У кримінальному процесі це означає категоричну заборону застосування таких процесуальних заходів, як затримання, привід або обшук щодо дипломатичного представника. Не менш важливим є імунітет дипломатичних представників від кримінальної юрисдикції держави перебування. Відповідно до статті 31 Віденської конвенції дипломатичний агент не підлягає кримінальній відповідальності в державі, де він акредитований. Це положення істотно обмежує можливості правоохоронних органів щодо здійснення кримінального провадження, навіть у випадках вчинення суспільно небезпечних діянь. Разом із тим дипломатичний імунітет не є особистим привілеєм конкретної особи, а належить державі, яку вона представляє, що підкреслює його функціональний характер.

Віденська конвенція передбачає можливість відмови держави, що акредитує, від імунітету свого дипломатичного агента [1]. У такому випадку держава перебування отримує право застосовувати до цієї особи норми національного кримінального процесуального законодавства. Проте на практиці такі випадки є поодинокими, що пояснюється політичною та дипломатичною чутливістю подібних рішень. Альтернативним механізмом реагування на протиправну поведінку дипломатів є їх відкликання або оголошення *persona non grata*, що дозволяє державі перебування захистити свої інтереси без порушення норм міжнародного права.

Національне кримінальне процесуальне законодавство України узгоджується з міжнародними стандартами у сфері дипломатичних відносин. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, у разі якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж передбачені КПК

України, застосовуються положення міжнародного договору [2]. Це означає, що положення Віденської конвенції мають пряму дію у кримінальному процесі України та є обов'язковими для органів досудового розслідування, прокуратури і суду. Особливості участі дипломатичних представників у кримінальному процесі виявляються також у неможливості проведення слідчих (розшукових) дій на території дипломатичних представництв без згоди глави місії. Недоторканність приміщень дипломатичних установ є одним із ключових принципів міжнародного права і тісно пов'язана з особистою недоторканністю дипломатів. Порушення цього принципу може розцінюватися як недружній акт та мати серйозні міжнародно-правові наслідки для держави перебування. Водночас законодавство України передбачає можливість вчинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах та консульських установах. Відповідно до Положення про порядок учинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах та консульських установах України, уповноважені посадові особи мають право посвідчувати довіреності, заяви, копії документів та інші акти, що можуть мати значення для кримінального провадження. Це дозволяє забезпечити реалізацію процесуальних прав учасників кримінального процесу без порушення принципу недоторканності дипломатичних установ і сприяє належному здійсненню правосуддя [3]. Значну роль у міжнародному кримінальному співробітництві відіграє також Гаазька конвенція 1961 року, яка скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів. Її положення спрощують використання документів, виданих дипломатичними та консульськими установами, у кримінальному процесі інших держав-учасниць. Запровадження процедури апостилювання замість багатоступеневої консульської легалізації значно скорочує строки обміну доказовою інформацією та підвищує ефективність міжнародної правової допомоги, що є особливо важливим у справах з іноземним елементом [4].

У практичному вимірі застосування дипломатичних імунітетів у кримінальному процесі нерідко породжує дискусії щодо меж допустимого обмеження юрисдикції держави. З одного боку, держава зобов'язана гарантувати дотримання прав і свобод людини та забезпечувати належний рівень правопорядку на своїй території. З іншого боку, вона не може ігнорувати міжнародні зобов'язання, оскільки це пошкоджує принципи взаємної поваги та довіри у міжнародних відносинах. Саме тому дипломатичні імунітети слід розглядати не як перешкоду правосуддю, а як елемент міжнародно-правового механізму, спрямованого на стабільність і передбачуваність міждержавних відносин.

Особливий правовий статус дипломатичних представників у кримінальному процесі характеризується комплексним поєднанням норм міжнародного та національного права. Віденська конвенція про дипломатичні зносини, Кримінальний процесуальний кодекс України, Гаазька конвенція та підзаконні нормативні акти формують цілісну систему правового регулювання, яка забезпечує баланс між інтересами кримінального правосуддя та необхідністю гарантування незалежності дипломатичної служби. Дотримання цього балансу є важливою умовою функціонування правової держави та ефективної участі України у міжнародному співтоваристві.

1. Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048. (Дата звернення: 23.02.2026).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (Дата звернення: 23.02.2026).

3. Про затвердження Положення про порядок учинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах та консульських установах України : наказ Міністерства закордонних справ України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-04>. (Дата звернення: 23.02.2026).

4. Конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів (Гаазька конвенція) від 5 жовтня 1961 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_082. (Дата звернення: 23.02.2026).

Лола НЕМОНОВА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник

Олексій БОЙКО

доцент кафедри кримінального
процесу Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення прав і свобод людини в кримінальному провадженні є одним із ключових завдань правової держави та невід'ємною складовою верховенства права. Особливе місце в цьому контексті займає інститут затримання особи, який безпосередньо пов'язаний із тимчасовим обмеженням конституційного права на свободу та особисту недоторканність. Саме тому законодавче регулювання підстав, порядку та строків затримання потребує чіткої визначеності, узгодженості з міжнародними стандартами та належного практичного застосування. Затримання особи без ухвали слідчого судді є винятковим процесуальним заходом, що допускається лише за наявності передбачених законом підстав. Його застосування нерідко супроводжується низкою проблем як теоретичного, так і практичного характеру, зокрема щодо моменту фактичного затримання, повідомлення особи про підстави обмеження свободи, процесуального оформлення затримання та допустимості отриманих доказів.

Затримання особи без ухвали слідчого судді є одним із видів заходів забезпечення кримінального провадження, що передбачає тимчасове позбавлення волі. Такий захід може тривати не більше 72 годин і обов'язково підлягає процесуальному оформленню шляхом складання протоколу затримання. В ст. 208 КПК України законодавець передбачив випадки, за яких допускається затримання особи без ухвали слідчого судді, зокрема: коли особу затримано безпосередньо після вчинення або спроби вчинення кримінального правопорушення; якщо очевидці чи потерпілий, а також сукупність зовнішніх ознак (на одязі, тілі або на місці події) вказують на її причетність до злочину; у разі наявності обґрунтованих ризиків втечі особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого корупційного злочину, підслідного НАБУ; а також в інших випадках, передбачених законом [1].

Про фактичне затримання особи, копія протоколу надсилається до прокурора, який складається уповноваженою службовою особою. Водночас на момент фактичного затримання, відповідно до положень статті 209 КПК України, відомості про кримінальне правопорушення ще можуть бути не внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що свідчить про відсутність розпочатого кримінального провадження та призначеного процесуального керівника.

Частина. 4 ст. 208 КПК України зобов'язує уповноважену службову особу невідкладно повідомити затриманому підстави обмеження свободи, а також зазначити, у вчиненні якого кримінального правопорушення він підозрюється [1]. Однак на практиці нерідко трапляються випадки, коли така інформація доводиться до відома особи вже після її доставлення до підрозділу поліції, що не повною мірою узгоджується з вимогами статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2].

Сам факт затримання підозрюваного має бути належним чином зафіксований у матеріалах кримінального провадження з дотриманням усіх процесуальних вимог. Основним документом, що засвідчує застосування цього запобіжного заходу, є протокол затримання, який повинен містити відомості, визначені статтею 104 КПК України [1]. Зокрема, у ньому зазначаються точні дата, час і місце затримання відповідно до статті 209 КПК України, обставини та правові підстави затримання, результати особистого обшуку, заяви чи клопотання затриманого, а також інформація про роз'яснення його процесуальних прав та

обов'язків [1]. Протокол затримання має істотне значення для формування доказової бази у кримінальному провадженні. Під час перевірки дотримання прав і свобод затриманої особи слідчий суддя чи суд приділяють особливу увагу законності застосування затримання. У цьому контексті протокол виступає важливим джерелом доказової інформації.

У науковій літературі звертається увага на те, що уповноважені службові особи, слідчі, дізнавачі та прокурори, здійснюючи затримання і складаючи відповідний протокол, керуються положеннями статей 208 та 214 КПК України, що дозволяє визнати такі дії правомірними. Також підкреслюється, що затримання і доставлення особи до моменту внесення відомостей до ЄРДР передбачене чинним кримінальним процесуальним законодавством і є необхідним заходом для припинення протиправної поведінки та запобігання подальшому вчиненню злочину [3, с. 207].

З урахуванням невідкладного характеру затримання, а також його подвійної природи – як заходу забезпечення кримінального провадження і як невідкладної процесуальної дії – виникають сумніви щодо доцільності окремих законодавчих змін. Аналіз положень статей 207–208 та 214 КПК України дає підстави ставити під питання правомірність окремих випадків затримання, а також допустимість і належність доказів, отриманих у результаті особистого обшуку, огляду, вилучення речей і документів, а також інформації, зафіксованої в протоколі затримання [4, с. 350].

Водночас Закон України від 27 липня 2022 року № 2462-IX, яким внесено зміни до КПК України щодо особливостей кримінального провадження в умовах воєнного стану, запровадив спеціальний порядок досудового розслідування. Зокрема, відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК України, уповноважена службова особа має право затримати особу без ухвали слідчого судді за наявності обґрунтованих підстав вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину. Крім того, якщо в умовах воєнного стану відсутня об'єктивна можливість доставити затриману особу до слідчого судді, суду у строк, передбачений ст. 211 КПК України, розгляд клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу здійснюється із застосуванням доступних технічних засобів відеозв'язку з метою забезпечення дистанційної участі затриманої особи [5].

Таким чином, наявні проблемні аспекти інституту затримання особи потребують подальшого ґрунтовного наукового аналізу. Запроваджені в умовах воєнного стану зміни до кримінального процесуального законодавства, зокрема щодо порядку, підстав і строків затримання підозрюваних, загалом видаються виправданими. У сучасних реаліях важливо враховувати як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники, що впливають на оперативність та результативність кримінального провадження. За умов зростання рівня злочинності органи досудового розслідування повинні діяти максимально ефективно, не допускаючи втрати часу та ресурсів, і водночас забезпечувати досягнення завдань і цілей кримінального процесу.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. № 4651-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17> (дата звернення: 15.01.2026 року).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами): Міжнародний документ від 04.11.1950. № 995_004. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 15.01.2026 року).

3. Артамонов М. А. Правове регулювання затримання особи у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 2025, 4.91: 207-213.

4. Рогальська В. В. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. м. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. С. 349-352.

5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 27 липня 2022 року № 2462-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#n50> (дата звернення: 15.01.2026 року).

Руслана ОТКИДАЧ

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Анатолій ШИЯН

старший викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

СТАНДАРТ ДОКАЗУВАННЯ «ПОЗА РОЗУМНИМ СУМНІВОМ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Стандарти доказування є одним із ключових елементів кримінального провадження, оскільки саме через них визначається межа між припущенням і доведеною винуватістю особи. Серед таких стандартів особливе значення має стандарт доказування поза розумним сумнівом, зміст якого, як зазначає Крет Г. Р., сформувався насамперед у практиці міжнародних судових інституцій: Міжнародного кримінального суду, міжнародних кримінальних судів *ad hoc* (зокрема Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії) та Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) [1, с. 367]. Згодом цей стандарт був сприйнятий і на рівні національних судів як необхідний елемент справедливого судового розгляду.

Важливо, що актуальність дослідження цієї теми суттєво посилюється в умовах дії воєнного стану в Україні та пов'язаного із ним зростання кількості кримінальних проваджень у сфері національної безпеки. Також слід зауважити, що у справах, які характерні для держави в особливий період, доказова база часто формується на результатах негласних слідчих (розшукових) дій, матеріалах розвідки чи специфічних цифрових даних. За таких умов стандарт «поза розумним сумнівом» виконує роль запобіжника від «емоційного правосуддя». Він вимагає, щоб навіть за умов високого суспільного резонансу обвинувачення не ґрунтувалося на тих чи інших припущеннях, а підтверджувалося фактами, що не залишають іншого логічного пояснення, окрім вчинення злочину проти основ національної безпеки.

Нормативне підґрунтя цього стандарту в українському законодавстві закладено у частині 2 статті 17 Кримінального процесуального кодексу України [2]: «Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом». Проте законодавство не містить самого визначення стандарту доказування поза розумним сумнівом, тому вважаємо доцільним звернутися до судового тлумачення. Зокрема, у постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21 січня 2020 року у справі №754/17019/17 [4] цей стандарт тлумачиться як такий, який означає, що сукупність обставин справи, встановлена під час судового розгляду, виключає будь-яке інше розумне пояснення події, яка є предметом судового розгляду, крім того, що інкримінований злочин був вчинений і обвинувачений є винним у вчиненні цього злочину.

У науковій площині це питання детально розглянула Г. Р. Крет і сформулювала думку про те, що стандарт доказування «поза розумним сумнівом», сформований у практиці ЄСПЛ, нині набув статусу самостійного стандарту доказування. На її думку, він ґрунтується на доведенні обставин з урахуванням сукупності ознак чи неспростованих презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою, та дозволяє встановити факт порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) на основі оцінки сукупності наявних доказів [1, с. 377].

Враховуючи вказане, можемо вважати, що у практиці ЄСПЛ питання доведення «поза розумним сумнівом» є центральним при оцінці доказів у справах, де йдеться про можливе порушення основних прав, гарантованих Конвенцією. Так, у постанові ЄСПЛ у справі «Коробов проти України» (заява № 39598/03) [5] зазначено, що при оцінці доказів Суд, як правило, застосовує критерій доведення «поза розумним сумнівом», але така доведеність може впливати зі співіснування достатньо переконливих, чітких і узгоджених між собою висновків чи схожих неспростованих презумпцій факту, що разом утворюють єдину,

узгоджену картину події. У тій же справі ЄСПЛ наголосив, що наявність невирішених або суперечливих обставин може створювати розумний сумнів щодо правильності висновків про винуватість особи.

Подібний підхід простежується й у справі «Ушаков та Ушакова проти України» (заява № 10705/12) [6], де ЄСПЛ також зазначив, що при оцінці доказів суд керується критерієм «поза розумним сумнівом», а доведеність має базуватися на сукупності вагомих та узгоджених доказів. Особливого значення подібні підходи набувають у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти основ національної безпеки, де доказування відбувається в умовах підвищеного суспільного та державного інтересу.

Окремої уваги в контексті забезпечення національної безпеки потребує дослідження Погорецького М. А. стосовно питання оцінки цифрових доказів, які дедалі частіше становлять основу доказової бази у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти основ національної безпеки. Як обґрунтовує науковець, дефіцит чітких процесуальних процедур отримання, автентифікації та збереження цифрових доказів створює ризики їх недопустимості та, відповідно, унеможливує досягнення стандарту доказування «поза розумним сумнівом». Автор справедливо звертає увагу на необхідність орієнтації на європейські стандарти, сформовані у практиці ЄСПЛ, зокрема у справах «Бенедік проти Словенії» (заява № 62357/14) [8] та «Узун проти Німеччини» (заява № 35623/05) [9], де Суд наголошував на вимогах передбачуваності, законності та перевірюваності втручання у сферу приватних комунікацій [3, с. 243]. У цьому контексті стандарт «поза розумним сумнівом» набуває додаткового змісту, оскільки вимагає від суду не лише формальної допустимості доказів, а й переконливого підтвердження їх походження, цілісності та достовірності. Це є важливим саме у справах із підвищеним безпековим компонентом.

На нашу думку, такі підходи ЄСПЛ мають особливу значущість у кримінальних провадженнях, пов'язаних з національною безпекою, оскільки вони формують орієнтири для національних судів щодо меж допустимого судового переконання. Навіть у ситуаціях, коли суспільний та державний інтерес вимагає суворого реагування на злочини, пов'язані з посяганням на безпеку держави, суди повинні уникати зниження стандарту доказування або зосередження винятково на окремих фрагментах доказової бази.

Вітчизняна судова практика також демонструє усвідомлення значення стандарту доказування як процесуального орієнтиру. Зокрема, Верховний Суд у своїх постановках формує підходи до застосування цього стандарту, звертаючи увагу на необхідність оцінювання доказів у їх сукупності та взаємозв'язку, без автоматичного підпорядкування висновків окремих сторін процесу. У прецедентах, які розглядають судову оцінку доказів, національні суди все частіше посилаються на міжнародні стандарти [7].

З огляду на це, у кримінальних справах, де предметом доказування є факти, що зачіпають інтереси національної безпеки (як-от участь у терористичній діяльності, державна зрада чи інша діяльність, пов'язана з безпековими ризиками), важливо не лише посилатися на стандарт доказування «поза розумним сумнівом», а й докладно мотивувати висновки щодо наявності всіх елементів злочину на підставі узгодженої сукупності доказів. Лише такий підхід дозволяє не допустити суб'єктивних рішень, що випливають із тиску суспільства чи політичної обставини, і зберегти баланс між забезпеченням національної безпеки та гарантуванням справедливого судового розгляду.

1. Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : дис... д-ра юр. наук : 12.00.09. Одеса, 2020. 530 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 23.01.2026).

3. Погорецький М. А. Цифрові технології та докази у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України: процесуальні проблеми та європейські стандарти. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. № 5(3). с. 239-255.

4. Постанова Верховного Суду від 21.01.2020 року по справі № 754/17019/17. Єдиний державний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87365803>.

5. Справа «Коробов проти України» (Заява № 39598/03) : Рішення Європ. суду з прав людини від 21.07.2011. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_790#Text.

6. Справа «Ушаков та Ушакова проти України» (Заява № 10705/12) : Рішення Європ. суду з прав людини від 18.06.2015. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a89#Text.

7. Стандарт доказування як складова забезпечення права на справедливий суд : суддя Верховного Суду Костянтин Пільков, звертаючись до практики ЄСПЛ, аналізує як інститут стандарту доказування інтерпретують національні суди. Юрліга : веб-сайт. URL : https://jurliga.ligazakon.net/analitics/190632_standart-dokazuvannya-yak-skladova-zabezpechennya-prava-

na-spravedliviy-sud (дата звернення: 23.01.2025).

8. Benedik v. Slovenia. No 62357/14, Judgment of 24 April 2018. European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182455>.

9. Uzun v. Germany. No 35623/05, Judgment of 2 September 2010. European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100293>.

Анастасія ПАЛІЙ

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Анатолій ШИЯН

старший викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Повномасштабне вторгнення військ російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року стало найбільшим викликом для всього цивілізованого світу з часів закінчення Другої світової війни. Воно спричинило значну кількість жертв серед мирного населення України, більшість якого до цього мало спокійне та затишне життя, завдало йому непоправних фізичних і моральних страждань. При цьому застосовані військовими росії методи ведення бойових дій стали нічим іншим, як грубим порушенням законів і звичаїв війни, які відповідно до міжнародного гуманітарного права вважаються воєнними злочинами.

Перед слідчими і прокурорами, більшість з яких раніше ніколи не стикалася з такими випадками, постало завдання в умовах дії воєнного стану максимально швидко опанувати навики розслідування воєнних злочинів, ефективного притягнення до кримінальної відповідальності винуватих осіб.

Розгорнуте визначення терміна «воєнні злочини» було вперше сформульоване у 1945 році в ст. 6 Статуту Міжнародного воєнного трибуналу в Нюрнберзі. У цьому документі зазначалося, що до воєнних злочинів відносяться порушення законів і звичаїв війни, які включають в себе вбивства, жорстоке поводження або депортацію цивільного населення на окупованих територіях, а також вбивство або жорстоке поводження з військовополоненими, вбивство заручників, розкрадання державної або приватної власності, а також безглузде знищення населених пунктів, що не обумовлене військовою необхідністю [1, с. 484]. Що стосується національного законодавства, то поняття «воєнні злочини» ним визначається ще ширше. Так, ст. 438 Кримінального кодексу України встановлено, що воєнними злочинами є дії, які полягають у жорстокому поводженні з військовополоненими або цивільним населенням, вигнанні цивільного населення для примусових робіт, розграбуванні національних цінностей на окупованій території, застосуванні засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, незаконне переміщення або депортація дитини, невинуватна затримка репатріації дитини, вербування або використання дитини для участі у збройному конфлікті, воєнних (бойових) діях, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій [2].

За своєю природою воєнні злочини є одними з найтяжчих і найсерйозніших злочинів, відомих людству, а їх розслідування характеризується певними особливостями і складністю. Щоб встановити обставини їх вчинення і причетність до них певних осіб, потрібно зібрати великий масив доказів, які мають бути юридично бездоганними та беззаперечними під час розгляду кримінального провадження в суді, що слугуватиме підставою для винесення законного і справедливого судового рішення. Кожен правильно встановлений юридичний факт (та його обставини), зібраний та оформлений відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства доказ може бути вирішальним у питанні притягнення особи до кримінальної відповідальності та її покарання.

Найважливішою особливістю доказування воєнних злочинів є встановлення контекстуального елементу, тобто того, що злочинне діяння має зв'язок із збройним конфліктом. Basic Investigative Standards for International Crimes Investigations (Основні стандарти розслідування міжнародних злочинів) визначають два контекстуальних елементи:

1. Перший елемент: діяння мало місце у контексті міжнародного збройного конфлікту або неміжнародного збройного конфлікту і було пов'язано з ним;
2. Другий елемент: виконавець усвідомлював фактичні обставини, що засвідчували існування збройного конфлікту.

Причому перший контекстуальний елемент вимагає, щоб докази встановлювали існування міжнародного збройного конфлікту або існування неміжнародного збройного конфлікту і діяння мало місце у контексті збройного конфлікту та було пов'язане з ним. Слід повністю погодитись із Н. Антонюк, що «у випадку вчинення воєнного злочину потрібно обов'язково встановлювати та прописувати у процесуальних документах наявність контекстуального елемента. Саме контекстуальний елемент служить для того, щоб відрізнити воєнні злочини від так званих загальнокримінальних злочинів» [3, с. 286].

Що стосується проблем досудового розслідування воєнних злочинів у питанні доказування обставин їх вчинення та причетності до них певних осіб, то вони, насамперед, стосуються тих злочинів, які вчинені на територіях, що не підконтрольні Україні або на яких відбуваються активні бойові дії.

Якщо вчинення воєнного злочину сталося на території, непідконтрольній Україні, то це фактично унеможливає проведення необхідних слідчих (розшукових) дій, за допомогою яких встановлюються всі необхідні обставини. Через виїзд в РФ чи перебування на території так званих «народних» республік ДНР і ЛНР або окупованого Криму, виключається або суттєво ускладнюється затримання осіб, причетних до вчинення воєнних злочинів. Слідчим, прокурорам у таких ситуаціях доводиться буквально частинками збирати доказову інформацію з різних джерел: засобів масової інформації та всесвітньої мережі Інтернет, показань свідків чи потерпілих, які змогли виїхати на підконтрольну Україні територію або за кордон, проведенням певних негласних слідчих (розшукових) дій тощо. Якщо підозрювані особи не затримані правоохоронними органами України, переходять від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаній Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошені у міжнародний розшук, то досудове розслідування по таких злочинах потрібно здійснювати у спеціальному (заочному) форматі. Дозвіл на спеціальне досудове розслідування дається слідчим суддею за результатами розгляду клопотання слідчого, узгодженого з прокурором, або клопотання прокурора.

Не менш проблемним є розслідування воєнних злочинів, які вчинені на територіях, де відбуваються активні бойові дії. Там також неможливо або надзвичайно складно затримувати причетних до вчинення таких злочинів осіб. Збирання доказів у цих місцях є важким і небезпечним процесом, оскільки під час проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій навіть при короткочасному перебуванні постійно існує загроза життю та здоров'ю як самим слідчим, прокурорам, так і особам, що залучаються до їх проведення. При цьому треба враховувати, що в таких кримінальних провадженнях деякі слідчі (розшукові) дії швидко провести неможливо. Так, наприклад, при руйнуванні майна осіб через ракетні або інші обстріли військовими РФ слідчий, прокурор повинні прибути на місце, зафіксувати подію, дослідити місце влучення ракети, снаряду тощо, допитати потерпілих і свідків події, зафіксувати залишки снарядів ракети та ін. [4, с. 55]. І це потрібно здійснювати відразу після надходження повідомлення про такий злочин, під постійною загрозою повторних обстрілів, можливого обвалу частково зруйнованих будинків та інших споруд тощо.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України зумовила появу якісно нового для правоохоронної системи напряму діяльності – розслідування воєнних злочинів. Такі злочини мають підвищену суспільну небезпеку, складний міжнародно-правовий характер і потребують ретельного збирання беззаперечної доказової бази з обов'язковим встановленням контекстуального елемента збройного конфлікту. Особливості ведення бойових дій, тимчасова окупація частини територій, небезпека для життя і здоров'я слідчих, прокурорів, інших учасників істотно ускладнюють проведення слідчих (розшукових) дій, затримання підозрюваних осіб. У цих умовах ключову роль відіграють уміння та навички збирання слідчими, прокурорами необхідних доказів, використання сучасних способів їх фіксації. Швидке, повне та ефективне розслідування воєнних злочинів є необхідною передумовою

притягнення винуватих осіб до відповідальності, призначення законного та справедливого покарання.

1. Лазарева Д. В. Доказування у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 483-486. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/111>.

2. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001, № 26-25, ст. 131.

3. Єфіменко Т. С. Особливості доказування у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 3 (33). С. 284-294. URL: <https://doi.org/10.32631/vsa.2024.3.25>.

4. Баладига С. П. Проблеми розслідування воєнних злочинів на території України та притягнення до відповідальності осіб за їх вчинення. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу*. 2022. № 5. С. 52-58. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.5.7>.

Еміль ПРИСЯЖНЮК

здобувач вищої освіти університету

Науковий керівник

Оксана ПЧЕЛІНА

професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), доктор юридичних наук, професор

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Забезпечення національної безпеки, особливо в умовах дії правового режиму воєнного стану, вимагає швидких і точних рішень. Досудове розслідування злочинів у цій сфері часто ускладнюється значним обсягом інформації та потребою в оперативній взаємодії різних правоохоронних органів.

Впровадження інформаційної системи електронного кримінального провадження допомагає вирішити вищезгадані практичні завдання. Це не просто перехід «від паперу до екрана», а зміна підходу до роботи з даними. Наразі використання такої системи на практиці дає змогу зменшити час на фіксацію доказів, мінімізувати ризик втрати документів та пришвидшити обмін інформацією між підрозділами. Відповідно, цифровізація стає конкретним інструментом для підвищення якості слідства та розробки дієвих механізмів зміцнення безпеки держави.

Цифровізація кримінального процесу поступово охоплює всі його стадії, зокрема від реєстрації заяви про вчинення злочину до направлення обвинувального акту до суду, і полягає у заміні паперових носіїв електронними документами, використанні відеозв'язку для проведення слідчих (розшукових) дій, автоматизованих систем документообігу й електронних засобів фіксації. Електронне кримінальне провадження вважається формою реалізації процесу, у межах якої здійснюються всі основні дії із застосуванням сучасних цифрових технологій: цифрового підпису, онлайн-платформ для обміну документами, відеозв'язку під час допитів, передачі матеріалів кримінальних проваджень через інформаційні системи тощо. Його впровадження, як показує практика діяльності НАБУ, САП та ВАКС, дозволяє значно пришвидшити процедури, зменшити витрати та забезпечити безперервність слідства навіть в умовах воєнного стану [1, с. 6].

Сучасний етап розвитку кримінального судочинства можна охарактеризувати термінами «цифровізація», «діджиталізація», «оцифрування». Науковці зазначають, що вдосконалення національної моделі досудового розслідування щодо забезпечення прав і законних інтересів особи в умовах діджиталізації кримінального провадження має відбуватися в декількох напрямках:

1) удосконалення національної моделі виявлення кримінальних правопорушень та їх розкриття, що включатиме в себе, по-перше, визначення місця цифрової інформації та її

носіїв у системі процесуальних джерел доказів; по-друге, розширення законодавчо регламентованих способів формування доказової інформації у кримінальному процесі; зміна концептуальних підходів до перевірки та оцінки доказів у кримінальному процесі;

2) створення цифрової платформи для взаємодії суб'єктів кримінального провадження. Науковці зазначають, що потенційними напрямками реалізації ідеї щодо створення платформи мають стати наступні: закріплення можливості подачі заяви, повідомлення про вчинення кримінального правопорушення шляхом електронного звернення; створення єдиного електронного реєстру матеріалів досудового розслідування, що має забезпечити вільний доступ сторін до матеріалів провадження [2, с. 116].

По суті, цифровізація – це ніщо інше ніж перетворення будь-якої інформації у цифрову форму, коли має місце заміна аналогових (фізичних) систем збирання й обробки даних технологічними електронними системами. У широкому сенсі – це процес перенесення до цифрового середовища функцій і діяльності, що донедавна виконувалися людьми та організаціями. На даний час фіксується перехід окремих цифрових технологій штучного інтелекту від реалізації пілотних проєктів на новий етап розвитку до широкомасштабного впровадження в технологічні процеси та виведення на ринок масових цифрових продуктів. Водночас цифровізація діяльності правоохоронних органів загалом і окремих напрямів оперативної, процесуальної, криміналістичної й експертної діяльності зокрема є запорукою підвищення ефективності виявлення, досудового розслідування кримінальних правопорушень та їхнього розгляду судом. Іншими словами, цифровізація діяльності з виявлення й досудового розслідування кримінальних правопорушень – це перехід на новий рівень роботи працівників правоохоронних органів.

Зокрема процес цифровізації правоохоронної діяльності містить в собі не лише технічне оснащення, а й забезпечення підключення до різноманітних інформаційних баз даних у віддаленому доступі, використовуючи для цього можливості глобальної мережі. Водночас це вимагає створення умов для навчання працівників оперативних, слідчих, експертних підрозділів не лише роботі з використанням сучасного обладнання, але й засвоєння ними знань, що потрібні для збирання, збереження й використання електронних доказів та їх носіїв.

Цифровізація сфери судочинства означає все більш широке використання в ній цифрових даних, сучасних електронних засобів цифрової обробки, фіксації й зберігання відомостей, які мають значення для виконання завдань кримінального судочинства. Разом з тим, реалізація наданих кримінальним процесуальним законодавством можливостей збирання органами досудового розслідування доказів при розслідуванні окремих злочинів, вчинених на шкоду інформаційній та кібербезпеці держави, зіштовхується з низкою суттєвих труднощів й проблем, які потребують свого нагального вирішення. Мова йде про отримання доказів, відомості про які відображені у цифровій формі, а також їх електронних носіїв. Під час розслідування таких злочинів виникає потреба у пошуковій діяльності, спрямованій на виявлення, оцінку і лише згодом – на вилучення цифрової інформації і її носіїв за наявності достатніх підстав вважати, що вона має суттєве значення для встановлення фактичних даних як доказів. До того ж, трапляються випадки, коли фактичне вилучення первинних носіїв такої цифрової інформації значно ускладнене, або й взагалі неможливе. Ось чому правоохоронна практика та науки кримінально-правового циклу, що обслуговують таку діяльність, повинні враховувати й сучасні реалії та пов'язані з ними наслідки цифровізації економіки, соціально-політичної сфери, державного управління, освіти, культури, побуту [3, с. 66].

Процеси цифровізації, які відбуваються у країні та суспільстві, істотно перетворюють весь комплекс історично сформованих суспільних відносин і механізмів соціальної взаємодії суб'єктів цих відносин, а зростання мобільності соціальних зв'язків висувають нові вимоги до ефективності роботи правоохоронної системи. Об'єктивно причиною такого стану є той факт, що сучасні тенденції розвитку інформаційного суспільства призвели до значного зростання деструктивного впливу зростаючих масштабів протиправної діяльності, а також нових і все більш витончених методів учинення кримінальних правопорушень у віртуальному середовищі. Фактично нова реальність вимагає комплексного та ретельного аналізу цілей, завдань, повноважень і методів роботи всієї системи правоохоронних органів, враховуючи як силову складову, так і забезпечувальний блок. Уже нині очевидно, що адекватно протистояти новим викликам можна лише шляхом підвищення ефективності управління та координації діяльності різних елементів правоохоронної системи, зокрема шляхом оптимізації організаційних процесів розслідування кримінальних правопорушень [4, с. 188].

У підсумку, впровадження електронного кримінального провадження є об'єктивною необхідністю для сучасної правоохоронної системи. Це не просто технічне оновлення, а дієвий механізм, який реально пришвидшує розслідування злочинів у сфері національної безпеки. Практика доводить, що перехід до цифрового формату дозволяє надійно зберігати матеріали кримінальних проваджень і забезпечувати безперервність слідчих (розшукових) дій навіть у складних умовах воєнного стану.

Але щоб цифровізація працювала повноцінно, потрібно оновити законодавство, чітко визначивши процесуальний статус електронних доказів та механізми їх збирання. До того ж, критично важливим є навчати слідчих та оперативних працівників, адже ефективність будь-якої системи безпосередньо залежить від вміння персоналу правильно з нею працювати.

1. Касапоглу С. О. Забезпечення права на захист в умовах електронного кримінального процесу: перспективи цифровізації досудового розслідування в Україні. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 11. DOI : <https://doi.org/10.5281/zenodo.15567863> (дата звернення: 22.02.2026).

2. Кисленко Д. Захист прав особи в аспекті діджиталізації кримінального провадження. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2021. № 29. С. 114–119. DOI : <https://doi.org/10.5281/zenodo.5578672> (дата звернення: 22.02.2026).

3. Kolesnyk V. A., Hora I. V., Popovich I. I. Digital forensics in the provision of crime prevention activities. *Uzhhorod national university herald. series: law*. 2024. Т. 4, № 85. С. 63-70. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.9> (дата звернення: 22.02.2026).

4. Kubaienko A. V. Optimization of organizational processes in pre-trial investigation: the need for structural changes. *Scientific notes of taurida national V.I. vernadsky university. series: juridical sciences*. 2023. № 2. С. 186–190. DOI : <https://doi.org/10.32782/tnu-2707-0581/2023.2/31> (дата звернення: 22.02.2026).

Влада СМОЛЯР

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Юлія ШЕНДРИК

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА МІЖНАРОДНІЙ
БЕЗПЕЦІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ**

У сучасних умовах глобалізації транснаціональна злочинність набула системного характеру та перетворилася на один із ключових чинників дестабілізації міжнародної безпеки. Злочинні угруповання, що діють поза межами однієї держави, використовують відмінності правових систем, прогалини у міжнародно-правовому регулюванні та технологічні можливості для уникнення кримінальної відповідальності. У цьому контексті кримінальний процес постає як центральний механізм реагування держави на транснаціональні загрози, водночас зазнаючи істотного навантаження з боку міжнародних стандартів прав людини та принципу суверенітету.

Актуальність теми зумовлена необхідністю адаптації доктрини кримінально-процесуального права України до нових викликів, пов'язаних із транснаціональними злочинами, а також гармонізації національного законодавства з міжнародними зобов'язаннями у сфері протидії організованим злочинності.

Відповідно до міжнародно-правового підходу, транснаціональною визнається злочинність, що має міжнародний елемент, а саме: вчиняється на території більше ніж однієї держави, готується або планується в одній державі, а завершується в іншій, або вчиняється організованою групою, діяльність якої охоплює кілька держав. Такий підхід закріплений у Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року.

Загроза міжнародній безпеці, яку становить транснаціональна злочинність, проявляється у підриві економічної стабільності держав, фінансуванні тероризму, поширенні незаконного обігу наркотичних засобів, торгівлі людьми, кіберзлочинності та відмиванні доходів, одержаних злочинним шляхом. Вказані злочини не лише порушують публічний порядок окремих держав, а й ускладнюють міждержавну співпрацю та підривають довіру до інститутів правосуддя.

Кримінальний процес у справах про транснаціональні злочини характеризується підвищеною складністю, що зумовлено необхідністю збирання доказів за межами національної юрисдикції, виконанням запитів про міжнародну правову допомогу, а також забезпеченням процесуальних прав осіб, які перебувають під юрисдикцією різних держав.

КПК України передбачає низку спеціальних процесуальних інститутів, спрямованих на реалізацію міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, зокрема: міжнародну правову допомогу, екстрадицію, перейняття кримінального переслідування та виконання вироків іноземних судів. Разом із тим ефективність цих механізмів значною мірою залежить від узгодженості дій компетентних органів держав та належної імплементації міжнародних договорів у національне законодавство.

Одним із ключових викликів для кримінального процесу є проблема допустимості доказів, отриманих у порядку міжнародної правової допомоги. Відмінності у процесуальних стандартах держав можуть призводити до ситуацій, коли докази, законно здобуті за кордоном, визнаються недопустимими в національному суді через невідповідність вимогам КПК України.

Крім того, істотним ускладненням є дотримання розумних строків кримінального провадження. Процедури виконання міжнародних запитів часто є тривалими, що негативно впливає на ефективність досудового розслідування та може призводити до порушення права на справедливий суд.

Окремої уваги потребує питання застосування негласних слідчих (розшукових) дій у транснаціональних кримінальних провадженнях. Використання таких заходів за участю іноземних правоохоронних органів потребує чіткого нормативного регулювання та ефективного прокурорського нагляду з метою недопущення порушення прав і свобод людини.

Доктрина кримінально-процесуального права виходить із необхідності забезпечення балансу між публічними інтересами у сфері безпеки та захистом прав людини. У справах про транснаціональні злочини цей баланс є особливо вразливим, оскільки держава нерідко вдається до розширення процесуальних повноважень правоохоронних органів.

КПК України закріплює принцип верховенства права та обов'язок застосування практики Європейського суду з прав людини, що зумовлює необхідність оцінки кожного процесуального обмеження крізь призму пропорційності та законності. Тому протидія транснаціональній злочинності не може здійснюватися шляхом нівелювання процесуальних гарантій, навіть за умов підвищених загроз міжнародній безпеці.

Транснаціональна злочинність є складною багаторівневою загрозою міжнародній безпеці, що потребує адекватного кримінально-процесуального реагування. Кримінальний процес України, перебуваючи у стані постійної трансформації, має забезпечити ефективну протидію таким злочинам за умови дотримання міжнародних стандартів прав людини. Доктринальний розвиток кримінально-процесуального права у цьому напрямі є необхідною передумовою зміцнення як національної, так і міжнародної безпеки.

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.

4. Про міжнародні договори України : Закон України № 1906-V від 29.06.2004 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>.

5. Європейська Конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах 1959 р., а також Додатковий протокол 1978 року та Другий Додатковий протокол 2001 року до цієї Конвенції. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036.

6. Європейська Конвенція про видачу правопорушників 1957 р., Додатковий протокол 1975 р., Другий додатковий протокол 1978 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033.

7. Кримінальний процес: підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. В. М. Федченко. 3-є вид., доп. І перероб. У 2-х ч. Ч. 1 «Досудове провадження». Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 544 с.

Владислава ТІЩЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ

т.в.о. завідувача кафедри
криміналістики та домедичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій та їх широке застосування у всіх сферах суспільного життя призвели до значного зростання обсягів даних, що циркулюють в електронному форматі. Це створило нові можливості для вчинення правопорушень і водночас поставило перед правоохоронними органами завдання забезпечення доступу до цієї інформації з метою розслідування злочинів та захисту національної безпеки. Водночас, втручання у приватне спілкування та доступ до особистих даних, що зберігаються та передаються електронними мережами, неминуче порушує фундаментальні права та свободи людини, гарантовані Конституцією України та міжнародними правовими актами. Тому питання про законність, обґрунтованість та процесуальний порядок отримання такої інформації набуває особливої гостроти та потребує ретельного правового регулювання і неухильного дотримання встановлених гарантій для запобігання зловживанням та свавіллям. Забезпечення балансу між необхідністю ефективного розслідування злочинів, виявлення та попередження загроз національній безпеці та захистом прав і свобод людини є ключовим завданням правової держави у цифрову епоху.

Інформація в електронній формі стала ключовим елементом як у злочинній діяльності, так і в роботі органів кримінальної юстиції, визначаючи майбутні напрями розвитку юридичної науки, зокрема криміналістики, у частині виявлення, фіксації та аналізу цифрових доказів. Цифрова реальність сьогодення пов'язана із появою нових форм злочинності – кіберзлочинів, інформаційного шахрайства, великою кількістю кібернетичних атак на різні підприємства та установи, в тому числі, і державні бази даних [1, с. 41].

Органи досудового розслідування стикаються зі зростаючою потребою у спеціалізованих знаннях та технічних засобах для ефективного виявлення, фіксації та аналізу цифрових слідів злочинів. Оперативно-розшукова діяльність забезпечує процес розслідування даними, які отримати складно, а іноді неможливо, що в умовах початкового етапу розслідування набуває особливого значення. Оперативність отримання й використання інформації може забезпечити мінімізацію витрат ресурсів на здійснення досудового розслідування [2, с. 240].

Особливої актуальності це набуло в умовах збройної агресії РФ проти України, коли країною-агресором вживаються заходи доступу до зібраних за цими фактами відомостей. Тож за її інформацією, кіберзлочинці намагалися викрасти матеріали слідства у справі про катастрофу пасажирського лайнера Malaysia Airlines на сході України. Подібні до наведеного прикладу випадки є непоодинокими.

Це зумовлює потребу вжиття заходів, спрямованих на забезпечення зібраної за відповідними фактами інформації від стороннього доступу [3, с. 27].

Отримання даних з інформаційних електронних систем набуває критичного значення в протидії кіберзлочинності та іншим правопорушенням, що відбуваються в цифровому середовищі або із залученням інформаційних технологій. Це обумовлено потребою гарантування законності отриманих доказів та забезпечення захисту прав усіх учасників кримінального провадження.

Відповідно до ст. 264 КПК України, підставами для зняття інформації з електронних

інформаційних систем є пошук, виявлення, фіксацію та отримання відомостей або їх частин, а також доступ до таких систем без відома власника, володільця чи утримувача, здійснюється на підставі ухвали слідчого судді за наявності даних про значущу для конкретного досудового розслідування інформацію в цій системі або її частині.

Отримання інформації з електронних систем або їхніх частин, доступ до яких є відкритим або не потребує подолання систем логічного захисту, не вимагає окремого дозволу слідчого судді. У випадках, коли зняття інформації передбачає втручання у приватне спілкування, ухвала слідчого судді повинна містити ідентифікаційні ознаки електронної інформаційної системи, в якій планується проводитись таке втручання [4].

Вимога щодо наявності ухвали слідчого судді, що ґрунтується на обґрунтованих відомостях про значення інформації для розслідування, є гарантією від свавільного втручання правоохоронних органів до інформації, яка може мати особистий характер.

Зняття інформації з електронних інформаційних систем або їх частин може здійснюватися як шляхом безпосереднього фізичного доступу до них фахівцями уповноважених підрозділів правоохоронних органів, так і шляхом програмного проникнення із застосуванням спеціальних знань і професійних спеціалістів у цій галузі, які володіють такими знаннями [5, с. 236].

Таким чином, отримання інформації з електронних інформаційних систем є ключовим інструментом у боротьбі зі злочинністю в цифрову еру, особливо під час розслідування кіберзлочинів і документуванні воєнних злочинів.

1. Тимошенко Ю., Кисленко Д. Правоохоронна система в епоху діджиталізації. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. 1 (59). 2022. С. 40–45.

2. Плетенець В. Використання можливостей інформаційного забезпечення в подоланні протидії досудовому розслідуванню. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1 (116). С. 239-244.

3. Плетенець В. М. Особливості убезпечення комп'ютерної інформації від несанкціонованого доступу до неї в умовах воєнного стану. *Сучасні пріоритети розвитку України: економічна та інформаційна безпека: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 10 жовтня 2023 р.)*. Дніпро : ДДУВС. 2024. С. 26-28.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 23.02.2026 р.).

5. Олашин М.М., Гапак С.С. Кримінальні процесуальні аспекти зняття інформації з електронних інформаційних систем. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. 2018. Вип. 7. С. 233- 242.

Ihor KHIZHNYAK

cadet of the faculty of specialist training
of pre-trial investigation bodies
of the National Police of Ukraine

Language consultant:

Volodymyr KRASNOPOLSKYI

Professor of the Department
of Language Training Dnipro State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine),

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

FEATURES OF THE APPLICATION OF PREVENTIVE MEASURES IN RELATION TO MINORS

In the current context of improving criminal procedural legislation, the issue of applying preventive measures to minors requires special attention. According to the law, a minor is a child under the age of fourteen, while a juvenile includes both minors and children between the ages of fourteen and eighteen [2].

Preventive measures provided for by criminal procedural law may be applied to juvenile suspects or defendants, but their selection must take into account the child's age, psychological state, level of development, and living conditions [2].

Personal obligations for minors are often ineffective because adolescents do not always understand their content and significance, and their effect largely depends on fear of possible consequences rather than an inner sense of responsibility. Personal surety depends on the authority of the guarantor and may instill shame or a sense of duty, but it does not provide an adequate deterrent effect. House arrest restricts freedom of movement, but its effectiveness largely depends on the family environment: for children from well-off families, it is often not a significant restriction and also requires the consent of adults living with the minor and the presence of a person capable of exercising real control [5, pp. 176-177].

The most severe preventive measures—detention and custody—are applied to minors only in exceptional cases when they are suspected or accused of committing a serious or particularly serious crime, and when the application of less severe measures cannot guarantee the prevention of the risks specified in Article 177 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (such as absconding, unlawful influence on witnesses, destruction of evidence, etc.) [2].

International standards, particularly the Beijing Rules, emphasize minimizing the isolation of minors and favoring alternative, less restrictive measures. In general, it can be argued that most traditional preventive measures do not have a sufficient educational or deterrent effect on children and adolescents, so the court should approach their selection with the utmost caution, guided by the principle of minimum intervention and ensuring conditions for the resocialization of minors. [3].

Minors suspected of committing a criminal offense may be subject to bail as a preventive measure. Bail may be used only when there is reasonable suspicion of a crime and when there are risks indicating the likelihood of the suspect committing acts provided for in Part 1 of Article 177 of the CPC of Ukraine (for example, evading investigation or influencing participants in the proceedings). At the same time, the use of bail for minors is not always effective. Often, the funds are paid by parents or other relatives, and the teenager himself does not feel personally responsible for fulfilling his procedural obligations. Therefore, it is more appropriate to use other preventive measures specifically designed for minors.

The law provides that, as an alternative to bail or other measures, a minor may be placed under the supervision of parents, guardians, or, if the child is being raised in a special institution, under the supervision of the institution's administration (Part 1 of Article 493 of the Criminal Procedure Code of Ukraine) [1, p. 185]. This option is permitted only when a number of important conditions are met in their entirety. First, the court must ensure that the parents, guardians, or custodians are capable of providing adequate supervision of the minor, as confirmed by information about their identity and relationship with the child. Second, both the adults and the minor must consent to this type of supervision. Third, the adults who take on the supervision must, in writing, undertake to ensure that the child appears before the investigator, prosecutor, or court and to monitor the child's proper behavior.

If a minor is in a children's institution, the administration of that institution may supervise them instead of their parents or guardians. In this case, it is also necessary to obtain the consent of both the institution's representative and the child. In addition, the administration must provide a written commitment to ensure the minor's attendance at proceedings and to monitor their behavior.

The person who has assumed the duty of supervision has the right to refuse to continue performing it at any time, provided that they give advance notice. Upon receipt of such notification, the court is obliged to consider it and, if there is a corresponding request from the prosecution or investigation, decide on the application of another preventive measure to the minor in accordance with the requirements of Article 492 of the CPC of Ukraine [4].

In conclusion, selecting preventive measures for minors requires a particularly balanced approach that takes into account their age, psychological characteristics, and educational needs. Legislation and international standards require the application of the least severe measures capable of ensuring the child's proper procedural behavior without undue interference in their life. Judicial practice confirms the need for careful justification of each decision, as errors in classification or insufficient motivation can lead to violations of the rights of minors. The effectiveness of preventive measures in this area is possible only if legal mechanisms are combined with educational influence and a focus on resocialization, which will ensure the protection of both the child's interests and public safety.

1. Керевич О. В. Методологічні аспекти обрання запобіжних заходів щодо неповнолітніх. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 2 (12). С. 179–187. URL : <https://philosophy.navs.edu.ua/index.php/philosophy/article/download/373/376/> (дата звернення: 08.12.2025).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012

№ 4651-VI : станом на 1 серп. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.12.2025).

3. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями : Правила Орг. Об'єдн. Націй від 30.08.1955. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text (дата звернення: 08.12.2025).

4. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : Лист Вищ. спеціаліз. суду України з розгляду цивільн. і кримін. справ від 04.04.2013 № 511-550/0/4-13 : станом на 15 жовт. 2013 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13#Text> (дата звернення: 08.12.2025).

5. Рогатинська Н., Колодійчук Н. Застосування запобіжних заходів щодо неповнолітніх: спектр невирішених питань. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. № 4 (16). С. 174–179. URL : <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/568/559> (дата звернення: 08.12.2025).

Ксенія ЦИКТОР

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ

т.в.о. завідувача кафедри
криміналістики та домедичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ВИЯВЛЕННЯ Й ОЦІНКА ДИПФЕЙКІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України технологія дипфейків (deepfake) набула значення одного з інструментів інформаційної війни та засобу вчинення кримінальних правопорушень. Поширення синтезованих аудіовізуальних матеріалів, що імітують висловлювання посадових осіб, фальсифікують перебіг бойових дій або документують неіснуючі події, створює принципово нові виклики для криміналістичного дослідження електронних доказів і потребує формування адекватних методик їх виявлення та оцінки [1; 2].

Дипфейк (від англ. deep learning – глибоке навчання та fake – підробка) є синтезованим медіаконтентом, створеним за допомогою генеративно-змагальних нейромереж (GAN), здатних до накладання, підміни або синтезу облич, голосів та рухів тіла реальних осіб. Ксенія Юртаєва, характеризуючи кримінологічні аспекти цієї технології, наголошує, що дипфейки становлять загрозу не лише для інформаційної безпеки держави, але й для системи доказування у кримінальному провадженні – передусім через можливість використання синтезованих матеріалів як хибних "доказів" [3, с. 32].

Правову основу поводження з електронними доказами в Україні формує стаття 99 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), яка визначає документ як матеріальний об'єкт, що містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення та інших засобів відомості, що можуть бути використані як доказ [4]. Відеозаписи та зображення, у тому числі синтезовані, підпадають під категорію електронних (цифрових) доказів. Водночас чинний КПК України не містить спеціальних норм щодо перевірки автентичності аудіовізуальних матеріалів, що ускладнює процесуальне поводження з дипфейками [5].

Як зазначають К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська, розвиток цифрових технологій кардинально змінює природу криміналістично значущої інформації та вимагає постійного оновлення методів її збирання, дослідження і оцінки [6, с. 39–40].

Виявлення дипфейків здійснюється за двома основними напрямками: **технічним** та **контентним**. Технічний напрям охоплює апаратно-програмний аналіз файлу: перевірку метаданих (EXIF-даних), дослідження артефактів стиснення, аналіз частотних характеристик

зображення та пошук слідів обробки нейромережею. Зокрема, сучасні інструменти автоматизованого виявлення (FaceForensics++, Microsoft Video Authenticator, Deepware Scanner) здатні виявляти характерні аномалії GAN-синтезу з точністю до 95–97 % на матеріалах стандартної якості. Контентний напрям передбачає семантичний аналіз: перевірку узгодженості змісту відеозапису з верифікованими відомостями, OSINT-верифікацію місця та часу зйомки, порівняння з оригінальними матеріалами з відкритих джерел.

Оцінка дипфейків як доказів у кримінальному провадженні сполучена з проблемою допустимості. Відповідно до ч. 1 ст. 86 КПК України доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України.

Плетенець В. М., досліджуючи можливості використання слідчим критичного мислення в умовах протидії розслідуванню, вказує, що за умов активного використання цифрових технологій у протиправних цілях слідчий повинен підходити до будь-якого медіаконтенту з критичним скептицизмом, перевіряючи кожне джерело інформації на предмет можливих фальсифікацій [7, с. 260–261].

Законом України "Про основні засади забезпечення кібербезпеки України" від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII передбачено забезпечення кіберзахисту державних інформаційних ресурсів, проте питання виявлення та правової кваліфікації дипфейків у цьому нормативному акті не врегульовано [8].

Перший етап – первинна ідентифікація та процесуальне закріплення матеріалу. Після виявлення підозрілого аудіовізуального файлу слідчий зобов'язаний зафіксувати його відповідно до ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України шляхом огляду, складання протоколу та долучення цифрових копій.

Другий етап – технічна експертиза. Вона включає аналіз метаданих (EXIF/XMP), виявлення ознак редагування, спектральний аналіз зображення (DCT, ELA), пошук артефактів GAN-синтезу (аномалії текстур, тіней, симетрії). Для аудіо застосовуються спектрограми та виявлення слідів вокодерної обробки.

Третій етап – контентна верифікація та OSINT-аналіз. Здійснюється зіставлення з відкритими джерелами, перевірка геолокації, хронології, погодних умов і контексту подій. В умовах воєнного стану важливою є перехресна перевірка з верифікованими базами даних бойових дій.

Четвертий етап – залучення спеціаліста та призначення експертизи відповідно до ст. 243 Кримінального процесуального кодексу України. Експерт визначає наявність цифрового монтажу чи синтезу, використані програми та ступінь автентичності зображення або голосу. Висновок експерта є самостійним джерелом доказів і оцінюється судом за ст. 94 Кодексу.

П'ятий етап – комплексна оцінка доказів у сукупності з показаннями свідків, речовими доказами та іншими матеріалами провадження. Встановлення синтетичного характеру файлу може свідчити як про його недопустимість, так і про наявність окремого доказового значення.

Отже, виявлення й оцінка дипфейків в умовах воєнного стану є комплексною криміналістичною проблемою, що потребує поєднання технічних методів дослідження цифрових доказів, процесуальних механізмів залучення спеціалістів та експертів, а також систематичного критичного аналізу аудіовізуального контенту слідчим.

Відсутність відповідних норм у КПК України є суттєвою прогалиною, що на практиці призводить до процесуальної невизначеності при вирішенні питань допустимості таких матеріалів. Усунення цієї прогалини є нагальним завданням законодавця – зокрема, шляхом доповнення статті 99 КПК України положеннями про синтезовані аудіовізуальні матеріали та встановлення спеціального порядку їх автентифікації як умови допустимості як доказів.

Таким чином, протидія загрозам, пов'язаним із дипфейками, в умовах воєнного стану вимагає консолідованих зусиль у трьох взаємопов'язаних площинах: законодавчій (внесення змін до КПК України та спеціального законодавства у сфері кібербезпеки), інституційній (налагодження міжвідомчої взаємодії та розбудова спроможностей криміналістичних підрозділів) і науково-методичній (розробка та впровадження актуальних криміналістичних методик).

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 10.10.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 24.02.2026).

2. Гора І. В., Колесник В. А., Малюк В. В. та ін. Злочини проти інформаційної безпеки держави: поняття, виявлення, досудове розслідування : монографія. Київ : 7БЦ, 2023. 512 с.

3. Юртаєва К. В. Кримінологічний аналіз використання технології Deepfake: коли фейк стає

злочинном. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1 (24). С. 31–42.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 01.08.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 24.02.2026)

2. Криміналістика : підручник для студентів вищих навчальних закладів / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська. 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

3. Плетенець В. М. Можливості використання слідчим критичного мислення в умовах протидії розслідуванню. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Том 4. № 88. С. 257–265.

4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (дата звернення: 24.02.2026).

Олександр ЯРОВИЙ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Денис ЮР'ЄВ

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

НЕДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ ПІД ЧАС НЕЗАКОННОГО ЗАТРИМАННЯ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Право на свободу та особисту недоторканність є однією з фундаментальних засад конституційного ладу України та визначальним елементом правової держави. Воно закріплене у статті 29 Конституції України, відповідно до якої кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність, а ніхто не може бути зарештований чи триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду та лише на підставах і в порядку, встановлених законом [1, ст. 29]. Нормативне закріплення цього права має імперативний характер і спрямоване на недопущення свавільного втручання держави у сферу особистої автономії людини.

Міжнародно-правовим стандартом у сфері захисту права на свободу є стаття 5 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, яка забезпечує кожній особі право на свободу та особисту недоторканність і встановлює вичерпний перелік підстав законного позбавлення свободи [2, ст. 5]. Практика Європейського суду з прав людини послідовно підкреслює, що будь-яке позбавлення свободи має бути не лише формально законним, але й відповідати принципу верховенства права, бути передбачуваним та позбавленим ознак свавілля [4, п. 51 рішення «Kalashnikov v. Russia»]. Суд наголошує, що законність включає не лише відповідність національному законодавству, а й спосіб його застосування та фактичне дотримання процесуальних гарантій.

У національному кримінальному процесі гарантії права на свободу деталізовано у статтях 207–213 Кримінального процесуального кодексу України [3, ст. 207–213]. Зокрема, стаття 208 Кримінального процесуального кодексу України визначає підстави затримання уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді, які є винятковими та потребують обов'язкового документального обґрунтування [3, ст. 208]. Законодавець при цьому намагався забезпечити баланс між інтересами кримінального переслідування та гарантіями особистої свободи, закладаючи чіткі межі для застосування сили держави.

Особливе значення має стаття 209 Кримінального процесуального кодексу України, відповідно до якої особа вважається затриманою з моменту фактичного обмеження її свободи пересування [3, ст. 209]. Ця норма імплементує стандарти Європейської конвенції з прав людини і спрямована на запобігання маніпуляціям із визначенням часу затримання. Саме з цього моменту починається реалізація комплексу процесуальних прав: права знати підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, права повідомити близьких осіб про затримання, права мати захисника, права на медичну допомогу, права давати пояснення,

показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього.

На практиці нерідко виникають ситуації, коли між фактичним затриманням і його процесуальним оформленням існує часовий розрив. Так зване «позаоблікове» затримання полягає у фактичному утриманні особи без належного документального оформлення. У цей період можуть проводитися допити або відбиратися пояснення, які згодом використовуються як докази. Подібні дії суперечать як положенням Кримінального процесуального кодексу України [3, ст. 207–210], так і стандартам статті 5 Конвенції [2]. У практиці фіксуються випадки, коли правоохоронці посилалися на «оперативну необхідність» для затримання підозрюваних без документальної фіксації часу та причин затримання, що ЄСПЛ розцінював як порушення права на свободу (справа «Kharchenko v. Ukraine», п. 52) [4].

Відповідно до статті 87 Кримінального процесуального кодексу України докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, є недопустимими [3, ст. 87]. Незаконне затримання, недотримання вимог щодо фіксації його часу, а також недопуск захисника визнаються істотними порушеннями права на свободу та права на захист. Принцип недопустимості доказів виступає процесуальною гарантією, спрямованою на недопущення використання результатів порушення прав людини у кримінальному провадженні.

Суттєву роль у формуванні єдиної судової практики відіграє Верховний Суд України. У своїх рішеннях Суд підкреслює важливість з'ясування фактичних обставин затримання, а не лише формального часу складання протоколу [5, постанова від 09.07.2024 № 678/428/23]. Якщо особа була фактично позбавлена свободи раніше, ніж це зафіксовано документально, саме цей момент має визнаватися початком її процесуального статусу. Докази, здобуті у період незаконного обмеження свободи, підлягають визнанню недопустимими. Стаття 210 Кримінального процесуального кодексу України встановлює обов'язок негайної реєстрації затримання [3, ст. 210]. Реєстрація забезпечує прозорість дій правоохоронних органів і унеможливорює приховування реального часу затримання. Несвоєчасна реєстрація може свідчити про порушення прав затриманої особи та викликати сумніви щодо допустимості отриманих доказів.

Право на захисника, передбачене статтею 213 Кримінального процесуального кодексу України [3, ст. 213], є ключовою гарантією справедливого кримінального процесу. Європейська конвенція з прав людини неодноразово підкреслював, що право на адвоката має бути забезпечене з моменту фактичного затримання [4, п. 59 рішення «Salduz v. Turkey»]. Порушення цього права, зокрема проведення допиту без участі захисника, ставить під сумнів добровільність наданих показань і може зумовити їх недопустимість. Верховний Суд України у своїх рішеннях також виходить із необхідності забезпечення реального, а не формального доступу до захисника. Навіть незначні формальні порушення у процедурі затримання можуть призвести до визнання доказів недопустимими. Наприклад, якщо протокол затримання складено із запізненням або без чіткого обґрунтування причин затримання, це може стати підставою для скасування обвинувального вироку або перегляду рішення суду в апеляційному порядку [5]. Дотримання процесуальних норм є не лише технічною вимогою, а й моральним обов'язком держави перед людиною, що підкреслює цивілізований рівень правової культури. Комплексне дотримання цих норм потребує не лише формальних дій, а й зміни підходу до оцінки роботи правоохоронних органів, створення механізмів контролю та підвищення правової свідомості працівників. Лише за таких умов право на свободу та особисту недоторканність набуває реального практичного змісту, а кримінальне провадження відповідає стандартам справедливого суду.

Таким чином, недопустимість доказів, отриманих під час незаконного затримання, є логічним наслідком порушення конституційних та міжнародних гарантій права на свободу. Системне тлумачення статті 29 Конституції України, статті 5 Конвенції та положень Кримінального процесуального кодексу України, а також практика Європейської конвенції з прав людини і Верховного Суду України, підтверджує, що забезпечення реальності процесуальних гарантій є необхідною умовою справедливості кримінального провадження та утвердження принципу верховенства права.

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР, ст. 29.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., ст. 5.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI, ст. 207–213.

4. Практика Європейського суду з прав людини щодо застосування ст. 5 Конвенції, рішення «Kalashnikov v. Russia», п. 51; «Kharchenko v. Ukraine», п. 52; «Salduz v. Turkey», п. 59.

5. Практика Верховного Суду щодо визнання доказів недопустимими у зв'язку з незаконним затриманням, п. 3 постанови від 09.07.2024 № 678/428/23.

ДОВІДКА ПРО АВТОРІВ (частина I)

Авраменко Олексій Володимирович – професор кафедри кримінального права та кримінології Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна), кандидат юридичних наук, професор

Акімов Михайло Олександрович – доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Аксютіна Анастасія Володимирівна – юрисконсульт, кандидат юридичних наук

Александров Данило Олександрович – студент ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Андрейків Андрій Іванович – докторант Національного університету «Київський авіаційний інститут» (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук

Аніщенко Вікторія Олександрівна – завідувач кафедри формування та розвитку професійної компетентності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України (м. Чернігів, Україна), доктор педагогічних наук, професор

Антонова Софія Сергіївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Антонян Рубен Антонович – ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Антошук Сніжана Анатоліївна – курсант ННІ № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Арделян Данило Русланович – студент ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Атамасов Артем Васильович – аспірант Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» (м. Дніпро, Україна)

Атауш Анастасія Євгенівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ахрамєєв Максим Володимирович – начальник Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України (м. Київ, Україна)

Бабанін Сергій Володимирович – доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Байбак Анастасія Геннадіївна – доцент кафедри адміністративної діяльності Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), кандидат юридичних наук

Балтакса Ірина Вячеславівна – аспірант кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Балюк Гліб Вадимович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Баранаускас Міндаугас (Mindaugas Baranauskas) – начальник відділу поліцейської діяльності Литовської Школи поліції (м. Каунас, Литва), лектор кафедри адміністративного права Університету Миколаса Ромеріса (м. Вільнюс, Литва)

Бараннік Роман В'ячеславович – в.о. завідувача та доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Баштова Ольга Григорівна – старший викладач кафедри вогневої підготовки ННІ поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), доктор філософії

Безменова Яна Валеріївна – старший слідчий в особливо важливих справах організаційно-методичного відділу Слідчого управління ГУНП в Сумській області (м. Суми, Україна)

Безпалий Сергій Миколайович – професор кафедри вогневої підготовки ННІ поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

Беляєв Ігор Сергійович – аспірант кафедри державно-правових дисциплін, кримінального права та процесу Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (м. Харків, Україна)

Бервено Олексій Миколайович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Береда Марія Валеріївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Берлименко Ліна Геннадіївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бесараб Петро Миколайович – начальник відділу досліджень проблем оперативного обладнання територій Центру досліджень, аспірант

Білик Вадим Миколайович – професор кафедри поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Білик Ігор Вадимович – курсант ННІ поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Білявський Вячеслав Євгенович – здобувач вищої освіти Науково-дослідного інституту публічного права (м. Київ, Україна)

Біляцький О. С. – старший викладач Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

Бобрішова Лілія Володимирівна – начальник відділу забезпечення якості освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Бовт Анастасія Ігорівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України (м. Дніпро, Україна)

Богиня Вероніка Юріївна – студентка юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна)

Богомаз Богдана Дмитрівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бодирєв Дмитро Анатолійович – старший викладач кафедри вогневої підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бойко Олексій Павлович – доцент кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Бокій Юлія Олегівна – здобувач вищої освіти факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Бондаренко Степан Юрійович – фахівець кафедри технологій захисту кіберпростору центру кібербезпеки ННІ інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій Національної академії СБ України (м. Київ, Україна)

Боняк Валентина Олексіївна – завідувач кафедри теорії держави та права, конституційного права та прав людини Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Борисенко Тетяна Володимирівна – ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бородін Олександр Іванович – ад'юнкт кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Братель Сергій Григорович – завідувач кафедри поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, професор

Братковський Володимир Мирославович – доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Бут Данило Денисович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бухун Іван Григорович – заступник начальника кафедри тактичної підготовки ННІ професійної освіти Національної академії Національної гвардії України (м. Харків, Україна), доктор філософії

Бучунас Гедимінас (Gediminas Bucinąs) – доцент юридичного факультету Університету Вітовта Великого (м. Каунас, Литва), професор Академії публічної безпеки Університету Миколаса Ромеріса (м. Вільнюс, Литва), професор факультету соціально-гуманітарних дисциплін Клайпедського університету (м. Клайпеда, Литва), доктор права

Варварич Євгенія Павлівна – здобувач вищої освіти Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Суми, Україна)

Васечко Володимир Олександрович – головний інспектор Департаменту кіберполіції Національної поліції України (м. Київ, Україна), доктор філософії в галузі права

Васіна Анна Олександрівна – студентка Інституту права та безпеки спеціальності 081 «Право» Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

Вацяк Анастасія Сергіївна – студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

Венгер Олена Олексіївна – інженер відділу досліджень проблем оперативного обладнання територій Центру досліджень, кандидат технічних наук, доцент

Вербенський Михайло Георгійович – головний науковий співробітник НДЛ з проблем протидії злочинності ННІ поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Вергун Володимир Андрійович – студент ННІ права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна)

Вигівський Іван Михайлович – Голова Національної поліції України, кандидат юридичних наук

Винник Анна Олегівна – доцент кафедри кримінального права і кримінології Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Вишаренко Катерина Романівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Вілісов Артур Дмитрович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Власенко Ігор Володимирович – доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки ННІ № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), кандидат технічних наук, доцент

Войтушенко Ігор Олегович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Войтюк Марина Петрівна – аспірант кафедри теорії та історії держави та права, конституційного права та прав людини України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Волюков Володимир Іванович – здобувач вищої освіти ННІ № 2-25-105 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Волков Григорій Олегович – студент ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Волкова Юлія Михайлівна – помічник Голови Національної поліції України (м. Київ, Україна), член Всеукраїнської асоціації поліграфологів, поліграфолог

Воляннюк Денис Віталійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів

досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ворона Олександр Вікторович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Воронін Артем Сергійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Воронкіна Ірина Романівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Воронятніков Олександр Олександрович – начальник відділу проектування та впровадження систем Департаменту інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор

Гагач Віталій Анатолійович – докторант Науково-дослідного інституту публічного права (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, старший дослідник

Гасевська Марія Сергіївна – здобувач вищої освіти факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Гайструк Анастасія Сергіївна – ад'юнкт наукового відділу організації підготовки та атестації науково-педагогічних кадрів науково-методичного центру організації наукової та науково-технічної діяльності Національного університету оборони України (м. Київ, Україна)

Галан Вікторія Олександрівна – старший викладач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Ганаба Світлана Олександрівна – професор кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), доктор філософських наук, професор

Ганжа Олександр Олександрович – голова Дніпропетровської обласної державної адміністрації (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук

Гапук Галина Володимирівна – студентка ННІ права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна)

Гаркуша Юрій Сергійович – ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Гельбак Анжела Миколаївна – доцент кафедри психології, соціології та педагогіки Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна), кандидат психологічних наук, доцент

Гіда Ольга Сергіївна – аспірант кафедри адміністративного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Гіденко Євген Сергійович – старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Гірман Алла Павлівна – доцент кафедри міжнародних відносин Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро, Україна), кандидат політичних наук, доцент

Гладков Денис Юрійович – аспірант Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Глушкова Дар'я Валентинівна – доцент кафедри правоохоронної діяльності Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), доктор філософії

Голик Юрій Юрійович – доцент кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Гора Ірина Віталіївна – головний науковий співробітник науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор

Горб Влада Олександрівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Горбульов Дмитро Валерійович – аспірант Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» (м. Дніпро, Україна)

Горєлов Андрій Ярославович – курсант факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Гориславський Кирило Олександрович – співробітник Національної академії Служби безпеки України (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук

Горланов Дмитро Віталійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Горобець Вікторія Володимирівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Гох Ірина Миколаївна – науковий співробітник науково-дослідної лабораторії євроатлантичної інтеграції та правового забезпечення службово-бойової діяльності НГУ Національної академії Національної гвардії України (м. Харків, Україна)

Гребенюк Діана Олександрівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Гречишкін Єгор Юрійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Гриневич Катерина Іванівна – курсант факультету №1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ) Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна)

Гритенко Оксана Анатоліївна – професор кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Грицай Ірина Олегівна – професор кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Губа Назарій Олександрович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Гук Тайра Євгенівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Гулько Уляна Олександрівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Данилюк Дар'я Геннадіївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Декусар Ганна Геннадіївна – старший викладач кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Демиденко Володимир Олексійович – професор кафедри конституційного права Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Демичева Алла Валеріївна – керівник програм кейс-менеджменту НГО FHI360 (м. Дніпро, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент

Денисенко Григорій Вячеславович – т.в.о. начальника НЛ №3 НОЦ Національної академії СБ України (м. Київ, Україна), доктор філософії в галузі права, старший дослідник

Дерев'янко Крістіна Віталіївна – старший викладач кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Дерій Дар'я Сергіївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Деєв Максим Валерійович – доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного

права Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Дзиговська Ганна Олександрівна – аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Дзюба Ірина Вікторівна – завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Дніпров Олексій Сергійович – ректор Київського національного університету будівництва та архітектури (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, старший дослідник

Добробог Людмила Миколаївна – професор кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Добровольський Володимир Олександрович – начальник курсу (наставник) фахового та базового курсів тактичного рівня (L-1A, L-1B) відділу спеціальної підготовки та підвищення кваліфікації факультету професійної освіти та лідерства Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Довгопол Павло Дмитрович – начальник Запорізько-Нікопольського відділу надання безоплатної правничої допомоги Південно-Східного управління надання безоплатної правничої допомоги Південно-Східного міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги, аспірант кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Долинська Марія Степанівна – професор кафедри господарсько-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна), доктор юридичних наук, професор

Донєва Поліна Олександрівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Дробот Сніжана Юрївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Дрок Ірина Сергіївна – завідувач науково-дослідної лабораторії превентивної діяльності та соціологічних досліджень Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Дудка Наталія Олександрівна – старший викладач кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України (м. Чернігів, Україна)

Дудник Ганна Сергіївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Елліотт Крістофер (Christopher Elliott) – радник з кримінальних розслідувань у сфері організованої злочинності КМСС в Україні

Євреїнова Ірина Олексіївна – старший викладач кафедри формування та розвитку професійної компетентності персоналу ДКВС України Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України (м. Чернігів, Україна)

Євтєєва Дарина Петрівна – заступник директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України (м. Харків, Україна), кандидат юридичних наук, старший дослідник

Єременко Наталія Андріївна – курсант ННІ поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Єремєєва Ірина Анатоліївна – завідувач кафедри міжнародних відносин Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро, Україна), кандидат історичних наук, доцент

Єренко Дмитро Віталійович – доцент кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права Класичного приватного університету (м. Запоріжжя, Україна), кандидат юридичних наук

Жбанчик Андрій Васильович – т.в.о. завідувача кафедри вогневої підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Жеглінська Тетяна Олегівна – старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Живова Юлія Вадимівна – доцент кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Живуліна Вероніка Валеріївна – курсант факультету забезпечення оперативно-службової діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Жолтікова Вероніка Ігорівна – студентка ННІ-5-ПДдб-25-1м Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Жуган Дар'я Максимівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Журавльов Дмитро Володимирович – заступник Керівника Департаменту з питань громадянства, помилування, державних нагород – керівник управління з питань помилування Офісу Президента України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Забудський Олександр Павлович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Завгородня Юлія Степанівна – доцент кафедри теорії та історії держави та права, конституційного права та прав людини України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Загурський Олександр Богданович – доцент кафедри права імені академіка УАН о. Івана Луцького ЗВО «Університет Короля Данила» (м. Івано-Франківськ, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Захарко Андрій Володимирович – доцент кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Захожа Кіра Олексіївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Зацарний Андрій Ігорович – аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Земляков Єгор Олексійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Зозуля Євгеній Вікторович – викладач кафедри криміналістики та судової експертології ННІ № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Зозуля Олександр Ігорович – завідувач наукового сектору порівняльного конституційного та муніципального права Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України (м. Харків, Україна), доктор юридичних наук, професор

Зуб Дар'я Олександрівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Івашенко Сергій Миколайович – доцент кафедри права Національної безпеки та правової роботи Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

Івченко Максим Романович – викладач кафедри тактичної підготовки навчально-наукового інституту професійної освіти Національної академії Національної гвардії України (м. Харків, Україна)

Ігнатченко Єлизавета Сергіївна – курсант ННІ підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Іонушас Сергій Костянтинович – народний депутат України, Голова Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, кандидат юридичних наук

Ісланкін Сергій Миколайович – старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Казначєєв Дмитро Георгійович – доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Калатур Максим Васильович – старший науковий співробітник навчально-наукової лабораторії дослідження проблем забезпечення прав осіб, які постраждали від війни, ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Калинчук Андрій В'ячеславович – студент Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

Калюжний Андрій Петрович – начальник Управління патрульної поліції в Дніпропетровській області (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Камінська Наталія Василівна – провідний науковий співробітник відділу міжнародного права та права Європейського Союзу Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор

Канишева Ірина Євгенівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Капленко Дмитро Олегович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Карабан Антон Віталійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Карелов Костянтин Юрійович – аспірант кафедри державно-правових дисциплін, кримінального права та процесу Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (м. Харків, Україна)

Карпенко Олександр Миколайович – старший викладач кафедри вогневої підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Карпенко Роман Валерійович – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Каюмова Вікторія Олегівна – курсант ННІ поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Кириченко Вікторія Максимівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кисько Артем Іванович – начальник Головного управління Національної поліції в Запорізькій області (м. Запоріжжя, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Кіндзерська Анастасія Геннадіївна – курсант факультету забезпечення оперативно-службової діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (військова частина 9960)

Кіріченко Альона Михайлівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кіріченко Владислав Валерійович – здобувач вищої освіти факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Кметь Олена Олександрівна – старший викладач кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), доктор філософії в галузі права

Книгницький Микола Миколайович – доцент кафедри права імені академіка УАН отця Івана Луцького, ЗВО «Університет Короля Данила» (м. Івано-Франківськ, Україна), Ph.D.

Коваль Аліна Сергіївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ковальов Ігор Миколайович – проректор Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Ковіненко Орина Олександрівна – здобувач вищої освіти Інституту післядипломної освіти та заочного навчання Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Козачок Вероніка Ігорівна – курсант ННІ поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Козенко Олександр Олександрович – головний науковий співробітник Національної академії Служби безпеки України (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук

Колдашов Артур Олегович – викладач кафедри права, національної безпеки та правової роботи Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна), доктор філософії в галузі права

Коллер Юрій Сергійович – старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем державотворення та правозастосування ННІ права та психології Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Коломоєць Тетяна Олександрівна – декан юридичного факультету Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна), доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України

Коляда Андрій Ігорович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Комашко Володимир Володимирович – завідувач відділу правової та антикорупційної політики центру безпекових досліджень Національного інституту стратегічних досліджень (м. Київ, Україна), доктор філософії у галузі права, старший дослідник

Копотун Ігор Миколайович – старший науковий співробітник навчально-наукової лабораторії дослідження проблем забезпечення прав осіб, які постраждали від війни, ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Коренев Андрій Олексійович – доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Корогод Віталій Юрійович – старший оперуповноважений в особливо важливих справах Управління міграційної поліції ГУНП в Дніпропетровській області (м. Дніпро, Україна)

Корогод Світлана Володимирівна – старший викладач кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Король Михайло Олексійович – доцент кафедри адміністративної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Костюк Данило Олександрович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Косяк Юлія Олегівна – студентка ННІ права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна)

Косяченко Євген Олександрович – курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Коц Альона Анатоліївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кравчук Дмитро Володимирович – курсант Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)

Крамаренко Юрій Миколайович – доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Красільников Валерій Павлович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Крижна Валентина Володимирівна – провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Круть Тимур Владиславович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кубарєв Альберт Олександрович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кузіна Вікторія Олександрівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кулеба Інна Анатоліївна – викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кулініч Ольга Олександрівна – завідувач кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Куліченко Софія Владиславівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Купальний Назар Віталійович – курсант факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Курінний Євген Володимирович – професор кафедри конституційного та адміністративного права Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна), доктор юридичних наук, професор

Кучеровський Олександр Олександрович – ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кучук Андрій Миколайович – професор кафедри права та публічного управління Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка (м. Суми, Україна), доктор юридичних наук, професор

Кушнір Дар'я Михайлівна – старший викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Суми, Україна), кандидат юридичних наук

Кшевецька Вікторія Анатоліївна – помічник судді Апеляційного суду Чернівецької області (м. Чернівці, Україна)

Лавренко Дар'я Олександрівна – старший викладач кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Лавріненко Олександр Русланович – студент ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Лазарєв Віктор Вікторович – професор кафедри теорії та історії держави та права Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Лазарян Андрій Гамлетович – студент ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Лазорчик Віктор Юрійович – студент Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

Лебедева Юлія Владиславівна – старший викладач кафедри теорії держави та права

Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Левкун Тетяна Василівна – доцент кафедри права імені академіка УАН о. Івана Луцького ЗВО «Університет Короля Данила» (м. Івано-Франківськ, Україна), кандидат наук з державного управління

Левченко Максим Сергійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Лелюк Тетяна Іванівна – провідний фахівець відділу аналітичної роботи та організації управління Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), доктор філософії

Летка Ірина Іванівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Лисюк Ярослав Олександрович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Лілікович Павло Вікторович – доцент кафедри формування та розвитку професійної компетентності персоналу ДКВС України Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України (м. Чернігів, Україна), кандидат наук з державного управління

Літвін Артем Олександрович – командир навчального відділення Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

Лішук Богдан Вікторович – старший викладач кафедри тактичної підготовки навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук

Логвиненко Борис Олексійович – професор кафедри, т.в.о. завідувача кафедри адміністративного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Логінова Марина Вікторівна – викладач кафедри цивільно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Лопасва Олена Миколаївна – старший викладач кафедри вогневої підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Лошицький Михайло Васильович – начальник кафедри військового права та правоохоронної діяльності інституту стратегічних комунікацій Національного університету оборони України (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор

Лубенець Ірина Григорівна – старший науковий співробітник лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження ННІ поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, старший дослідник

Луговий Віктор Олександрович – докторант Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук

Лук'янчук Юрій Леонідович – аспірант Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Лукомська Аліна Андріївна – аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Луцький Тарас Миколайович – доцент кафедри кримінального права та кримінології Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна), доктор філософії в галузі права, доцент

Людвік Валентин Дмитрович – доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Ляска Оксана Петрівна – доцент кафедри психології, соціології та педагогіки ННІ № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), кандидат психологічних наук, доцент

Ляшук Роман Миколайович – професор кафедри теорії права та кримінально-

процесуальної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), доктор юридичних наук, доцент

Магдаліна Ігор Валерійович – перший проректор, т.в.о. ректора Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат технічних наук, доцент

Мадалиць Вікторія Валеріївна – аспірант кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Мазурець Віктор Валерійович – здобувач вищої освіти факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м.Хмельницький, Україна)

Майборода Анна Сергіївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Майстро Дмитро Миколайович – старший викладач кафедри конституційного, адміністративного та трудового права юридичного факультету Національного університету «Запорізька політехніка», адвокат, депутат Запорізької обласної ради VII, VIII скликань, голова постійної депутатської комісії з питань місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою Запорізької обласної ради (м. Запоріжжя, Україна)

Макаров Данііл Денисович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Макарова Олена Павлівна – професор кафедри криміналістики та судової експертології ННІ № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), кандидат психологічних наук, доцент

Максакова Руслана Миколаївна – в. о. завідувача кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна), доктор юридичних наук, професор

Максименко Олена Василівна – провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертизи навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Малашенко Вікторія Юріївна – курсант Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Малюк Василь Васильович – співробітник Служби безпеки України, кандидат юридичних наук

Мамедова Ельміра Алгаламівна – інспектор служби освітньої безпеки Управління патрульної поліції в Дніпропетровській області Департаменту патрульної поліції (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Марієнко Антон Олександрович – доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Мартиненко Андрій Валерійович – аспірант кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна)

Мартинов Олександр Володимирович – аспірант Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» (м. Дніпро, Україна)

Маслов Максим Олексійович – студент ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Матульєне Снегуолє (Snieguolė Matulienė) – професор Університету Миколаса Ромеріса (м. Вільнюс, Литва), доктор юридичних наук

Матюшкова Тетяна Петрівна – начальник відділу міжнародного співробітництва Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Медвідь Кирило Всеволодович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Медвідь Людмила Петрівна – професор кафедри військового права та правоохоронної діяльності ННІ воєнної історії, права та соціальних наук Національного університету оборони України (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Медяник В'ячеслав Анатолійович – доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук

Меершук Хуус (Guus Meershoek) – лектор Поліцейської академії та Університету Твенте (Нідерланди), доктор наук

Мельничук Віталій Андрійович – курсант факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Мельничук Василь Іванович – доцент кафедри права імені академіка УАН о. Івана Луцького ЗВО «Університет Короля Данила» (м. Івано-Франківськ), доктор філософії в галузі політології

Мельничук Олександр Дмитрович – курсант ННІ № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Микитюк Вікторія Романівна – студентка спеціальності D 8 «Право» ЗВО «Університет Короля Данила» (м. Івано-Франківськ, Україна)

Миргородський Олександр Іванович – т.в.о. начальника Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області (м. Дніпро), кандидат юридичних наук

Миронюк Роман Вікторович – професор кафедри адміністративного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Миронюк Станіслава Анатоліївна – доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Мільчевський Михайло Валентинович – студент ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Мінайлов Іван Дмитрович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Мінченко Єгор Вікторович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Міщинська Ірина Володимирівна – доцент кафедри іноземних мов Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент

Молчанов Ростислав Юрійович – доцент кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Монич Наталія Іванівна – спеціаліст з питань реформи прокуратури КМЄС в Україні

Моргунов Олександр Анатолійович – начальник Головного управління Національної поліції в Луганській області (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Морквін Дмитро Анатолійович – старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії євроатлантичної інтеграції та правового забезпечення службово-бойової діяльності НГУ Національної академії Національної гвардії України (м. Харків, Україна), доктор філософії в галузі права

Мороз Надія Володимирівна – доцент кафедри іноземних мов Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, кандидат педагогічних наук (м. Хмельницький, Україна), доцент

Мукоїда Руслан Вікторович – професор кафедри тактико-спеціальної та спеціальної фізичної підготовки факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної поліції Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Мухіна Галина Вікторівна – доцент кафедри психології, соціології та педагогіки Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент

Нагорний Олег Романович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Назар Юрій Степанович – професор кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна), доктор юридичних наук, професор

Наливайко Лариса Романівна – помічник ректора Дніпровського державного університету внутрішніх справ з гендерних питань (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Наточій Анатолій Дмитрович – старший викладач кафедри вогневої підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Наумик Антон Сергійович – інспектор відділу організації наукової діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Неділько Олександр Володимирович – студент ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Немонова Лола Хуршедівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Несмашний Валерій Віталійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Нечипоренко Юлія Володимирівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Нещадим Тимофій Геннадійович – студент спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро, Україна)

Нікітіна Ірина Петрівна – старший викладач кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ніколайчук Світлана Василівна – суддя Дніпропетровського окружного адміністративного суду, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Нороха Софія Вадимівна – курсант 3 факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Овдійчук Денис Едуардович – курсант факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України) Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна)

Овчарук Олег Ігорович – студент ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Одерій Олексій Володимирович – професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна), доктор юридичних наук, професор

Олефір Людмила Іванівна – доцент кафедри формування та розвитку професійної компетентності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України (м. Чернігів, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Олійник Марія Олександрівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Опацький Роман Миколайович – доцент кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор

юридичних наук, професор

Опришко Дмитро Олександрович – студент ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ординська Ілона Яківна – старший викладач кафедри іноземних мов Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), кандидат філологічних наук, доцент

Осипов Дмитро Олександрович – студент ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Островерх Тетяна Костянтинівна – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), заступник голови Кам'янської районної ради з виконавчого апарату (м. Кам'янське Дніпропетровської обл., Україна)

Островська Валерія Дмитрівна – курсант навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Откидач Руслана Русланівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Павлій Максим Андрійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Павлюк Андрій Романович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Павлюк Іван Святославович – здобувач вищої освіти факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Палій Анастасія Володимирівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Пашков Віктор Олександрович – доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна), кандидат політичних наук

Пашенко Олександр Олександрович – завідувач відділу дослідження проблем кримінального права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, доцент

Петриченко Катерина Сергіївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Петровський Денис Тарасович – курсант ННІ підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна)

Письменський Євген Олександрович – проректор з наукової роботи ЗВО «Університет Короля Данила» (м. Івано-Франківськ, Україна), доктор юридичних наук, професор

Підкуркова Ірина Валеріївна – доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент

Підойма Миколайович – старший викладач кафедри спеціальних поліцейських дисциплін та базової загальновійськової підготовки Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Суми, Україна)

Пікінер Максим Олексійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Піскун Віктор Вадимович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Пісоцька Каріна Олександрівна – доцент кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права, доцент

Погрібна Вікторія Леонідівна – професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна), доктор соціологічних наук, професор

Пожидаєв Микола Юрійович – старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Поліщук Ігор Олексійович – професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна), доктор політичних наук, професор

Поліщук Тетяна Вікторівна – курсант факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Полонка Іванна Анатоліївна – завідувач кафедри фундаментальних юридичних дисциплін ПВНЗ «Буковинський університет» (м. Чернівці, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Пономаренко Віктор Володимирович – викладач кафедри адміністративного права та процесу навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)

Попов Микола Петрович – професор кафедри публічного управління та регіоналістики Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна), кандидат наук з державного управління, професор

Поспілько Максим Віталійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Похиленко Ірина Сергіївна – доцент кафедри права та публічного управління Київського національного університету будівництва і архітектури (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Приймачов Андрій Едуардович – аспірант Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» (м. Дніпро, Україна)

Присяжнюк Еміль Володимирович – курсант ННІ № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Прокопєць Каріна Сергіївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Прокопів Любомир – студент спеціальності «Правоохоронна діяльність» ЗВО «Університет Короля Данила» (м. Івано-Франківськ, Україна)

Проценко Роман Валерійович – старший викладач кафедри спеціальних поліцейських дисциплін та базової загальної підготовки Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Суми, Україна)

Проць Іванна Миколаївна – доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Пузирина Наталія Станіславівна – доцент кафедри публічного та приватного права Національного університету «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Пуйко Юрій Анатолійович – аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін інституту права та безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

Пусан Максим Юрійович – ад'юнкт (штатний) науково-організаційного відділу Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

Рашед Зіяд Тарек – студент ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Решетіло Дмитро Васильович – старший викладач кафедри тактичної підготовки ННІ

професійної освіти Національної Академії Національної гвардії України (м. Харків, Україна)
Різванов Владислав Сергійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ровинська Катерина Ігорівна – доцент кафедри державознавства, права та європейської інтеграції Інституту публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна), кандидат наук з державного управління, доцент

Рогальська Вікторія Вікторівна – професор кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Романов Віталій Олександрович – доцент кафедри спеціальних поліцейських дисциплін та базової загальновійськової підготовки Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Суми, Україна), кандидат юридичних наук

Росяк Софія Тарасівна – студентка ННІ права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна)

Рощин Володимир Сергійович – адвокат, аспірант кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна)

Рубан Вікторія Валеріївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Рудик Владислав Максимович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Рукіна Діана Олексіївна – здобувач вищої освіти Інституту післядипломної освіти та заочного навчання Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Савицька Валерія Миколаївна – викладач кафедри кримінально-правових дисциплін ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Саврук Софія Ярославівна – студентка ННІ права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна)

Савчук Андрій Олегович – здобувач вищої освіти факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Сайко Діляра Григорівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Самбор Микола Анатолійович – начальник сектору моніторингу Прилуцького районного відділу поліції ГУПН в Чернігівській області, депутат Прилуцької районної ради (м. Прилуки Чернігівської обл., Україна), член-кореспондент Національної академії наук вищої освіти України, викладач вищої категорії, кандидат юридичних наук

Сербин Руслан Андрійович – ректор Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Сердюк Ігор Анатолійович – доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Сибірцева Людмила Сергіївна – аспірант кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)

Сидоренко Марія Дмитрівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Сидоренко Наталія Сергіївна – професор кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Синоверський Роман Іванович – аспірант кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права Карпатського національного університету ім. В. Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Сичова Вікторія Володимирівна – учений секретар секретаріату Вченої ради Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Сірко Роксолана Іванівна – начальник кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна), доктор психологічних наук, професор

Скиба Елеонора Костянтинівна – професор кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософських наук, професор

Слободяник Володимир Іванович – начальник інституту післядипломної освіти Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна), кандидат психологічних наук, доцент

Смоляр Влада Володимирівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Собакарь Андрій Олексійович – професор кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Сокол Олександр Володимирович – студент ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Солдатенко Олена Анатоліївна – професор кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, професор

Соседка Софія Володимирівна – студентка юридичного факультету Національного університету «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

Стахура Андрій Павлович – аспірант кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Степаненко Богдан Олександрович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Стойко Олександр Юрійович – здобувач вищої освіти факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Стороженко Аліна Віталіївна – начальник групи вивчення та впровадження досвіду Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

Стрельцова Ольга Ігорівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Сукмановська Лідія Михайлівна – доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Суп Євген Юрійович – докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (м. Харків, Україна), кандидат юридичних наук

Тарабанов Олександр Юрійович – здобувач вищої освіти ННІ № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Таран Наталія Валентинівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Тараненко Анастасія Олександрівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Тарасенко Олег Сергійович – проректор Національної академії внутрішніх справ (м. Київ,

Україна), доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Тарасенко Олександр Сергійович – директор Департаменту освіти, науки та спорту МВС України, кандидат юридичних наук

Терехова Ганна Ярославівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Терещенко Ксенія Олегівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Тетерятник Ганна Костянтинівна – завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна), доктор юридичних наук, професор

Тимчишин Павло Андрійович – курсант ННІ поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Титаренко Олексій Олексійович – начальник науково-дослідної лабораторії з питань інноваційного забезпечення розвитку спроможностей Національної гвардії України Київського інституту Національної гвардії України (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, доцент

Тищенко Владислава Віталіївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Тищенко Євген Федорович – провідний науковий співробітник науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Ткаченко Єлизавета Володимирівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ткаченко Катерина Олександрівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Толмачова Юлія Миколаївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Торічний Олександр Володимирович – доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), доктор педагогічних наук, професор

Тринога Тетяна Миколаївна – курсант ННІ поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Трішин Костянтин Олексійович – викладач кафедри тактико-спеціальної та спеціальної фізичної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

Тронц Василь Миколайович – старший викладач кафедри загальноправових дисциплін Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії СБ України (м. Київ, Україна)

Тулинський Артем Олександрович – офіцер відділу досліджень проблем оперативного обладнання територій Центру досліджень, магістр

Турчанікова Ганна Олександрівна – інспектор відділу контролю за діяльністю блокпостів та взаємодії з правоохоронними органами управління превентивної діяльності ГУНП в Луганській області (м. Дніпро, Україна)

Тяжкун Вікторія Володимирівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Уманець Кіра Андріївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Усатий Віталій Олександрович – докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», кандидат юридичних наук

Фальковський Андрій Олександрович – доцент кафедри публічної служби та права Інституту публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка», докторант кафедри адміністративного та господарського права Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Фаст Дмитро Євгенович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Федіна Наталія Василівна – доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін ННІ права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Федченко Володимир Михайлович – професор кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Фіжделюк Олександра Леонідівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Фільченко Софія Володимирівна – курсант факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Форостянова Марія Ігорівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Фурманов Микола Володимирович – начальник тренінгового центру ГУНП в Запорізькій області (м. Запоріжжя, Україна)

Фурса Вадим Вікторович – доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Фурсов Дмитро Сергійович – курсант ННІ підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Халаджи Ольга Володимирівна – суддя Дніпровського апеляційного суду (м. Дніпро, Україна)

Халітов Данііл Рустамович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Хашев Вадим Георгійович – доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Хижняк Ігор Олександрович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Хрипунов Денис Григорович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Христова Юлія Вікторівна – доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Цалко Сергій Анатолійович – викладач кафедри тактичної підготовки ННІ професійної освіти Національної академії Національної гвардії України (м. Харків, Україна)

Царук Андрій В'ячеславович – старший викладач кафедри адміністративної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), доктор філософії в галузі права

Цигікало Ганна Дмитрівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Циктор Ксенія Артемівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чайка Ярослав Миколайович – ад'юнкт кафедри поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Чалий Михайло Григорович – викладач кафедри військового права Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

Чаплинський Костянтин Олександрович – помічник Голови Національної поліції України (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор

Чегіль Антон Леонідович – здобувач Науково-дослідного інституту публічного права (м. Київ, Україна)

Чепік-Трегубенко Ольга Сергіївна – доцент кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Чередниченко Олександр Юрійович – професор спеціальної кафедри № 1 «Досудове розслідування та правове забезпечення оперативно-службової діяльності Служби безпеки України» Інституту СБУ Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна), кандидат економічних наук, доцент

Чернобук Валентина Віталіївна – старший викладач кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чехович Тетяна Валеріївна – науковий співробітник навчально-наукової лабораторії дослідження проблем забезпечення прав осіб, які постраждали від війни, Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, доцент

Чечотка Ірина Романівна – здобувач ступеня доктора філософії науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Чоботенко Кирило Олександрович – курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чорний Артур Артемович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чубенко Аліна Дмитрівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чудновський Олександр Вікторович – доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Чужба Злата Сергіївна – магістрант спеціальності «Міжнародні відносини» Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро, Україна)

Шабаліна Дар'я Романівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шаблевська Катерина Романівна – студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

Шаблистий Володимир Вікторович – директор ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Шамара Олександр Володимирович – радник директора Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України» (м. Київ, Україна), доктор філософії в галузі права, старший дослідник, доцент

Шамрасв Василь Михайлович – аспірант кафедри міжнародного і європейського права Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (м. Харків, Україна)

Шамрасва Валентина Михайлівна – професор кафедри міжнародних відносин Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (м. Харків, Україна), доктор політичних наук, професор

Шарамок Катерина Анатоліївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шатохін Володимир Петрович – доцент кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права Інституту економіки та права Класичного приватного університету (м. Запоріжжя, Україна), доктор філософії в галузі права

Швець Дмитро Володимирович – ректор Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна), доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України

Шевченко Ігор Юрійович – заступник декана факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шевченко Микола Ігорович – вчитель педагогічних працівників групи навчальної роботи Дніпровського ліцею безпекового спрямування та національно-патріотичного виховання МВС ім. Олександра Гостіщева (м. Дніпро, Україна)

Шевченко Сергій Олексійович – професор кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор наук з державного управління, професор

Шевченко Тихін Віталійович – доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки ННІ № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Шевченко Таїсія Віталіївна – старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шендрик Юлія Володимирівна – старший викладач кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шило Інна Вікторівна – старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шиян Анатолій Григорович – старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шмаюн Ксенія Сергіївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шопіна Ірина Миколаївна – професор кафедри адміністративно-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна), доктор юридичних наук, професор

Шутяк Ірина Анатоліївна – заслужений вчитель України, старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки ННІ № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Щербань Віктор Сергійович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Щербань Олександр Сергійович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Юнін Олександр Сергійович – проректор Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Юр'єв Денис Сергійович – старший викладач кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Юшкевич Олена Геннадіївна – професор кафедри теорії та історії держави та права Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Яковлев Гліб Віталійович – курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Яндульський Юрій Олександрович – викладач кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Яровий Олександр Юрійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ярошук Вілена Володимирівна – курсант Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Ясногор-Маслова Вікторія Анатоліївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Яценко Валерія Володимирівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ящук Інна Петрівна – Державний секретар Міністерства внутрішніх справ України, доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Ящур Павло Олександрович – курсант ННІ поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Наукове видання

МІЖНАРОДНА ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА:
ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

*Матеріали X Міжнародної
науково-практичної конференції*

(м. Дніпро, 16 березня 2026 року)

До 60-річчя ДДУВС

У двох частинах

Частина I

Українською та англійською мовами

Редактор, оригінал-макет –
А.В. Самотуга

Редактори:
О. М. Врублевська, Н. В. Леонова, О. Ю. Чижевська

Коректор *М. С. Касян*

Підп. до друку 12.03.2026. Формат 70х108/16. Друк – цифровий.
Гарнітура – Times. Папір офісний. Ум.-друк. арк. 66,34. Обл.-вид. арк. 71,33.
Наклад – 35 прим. Зам. № 01/26-зб

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8112 від 13.06.2024